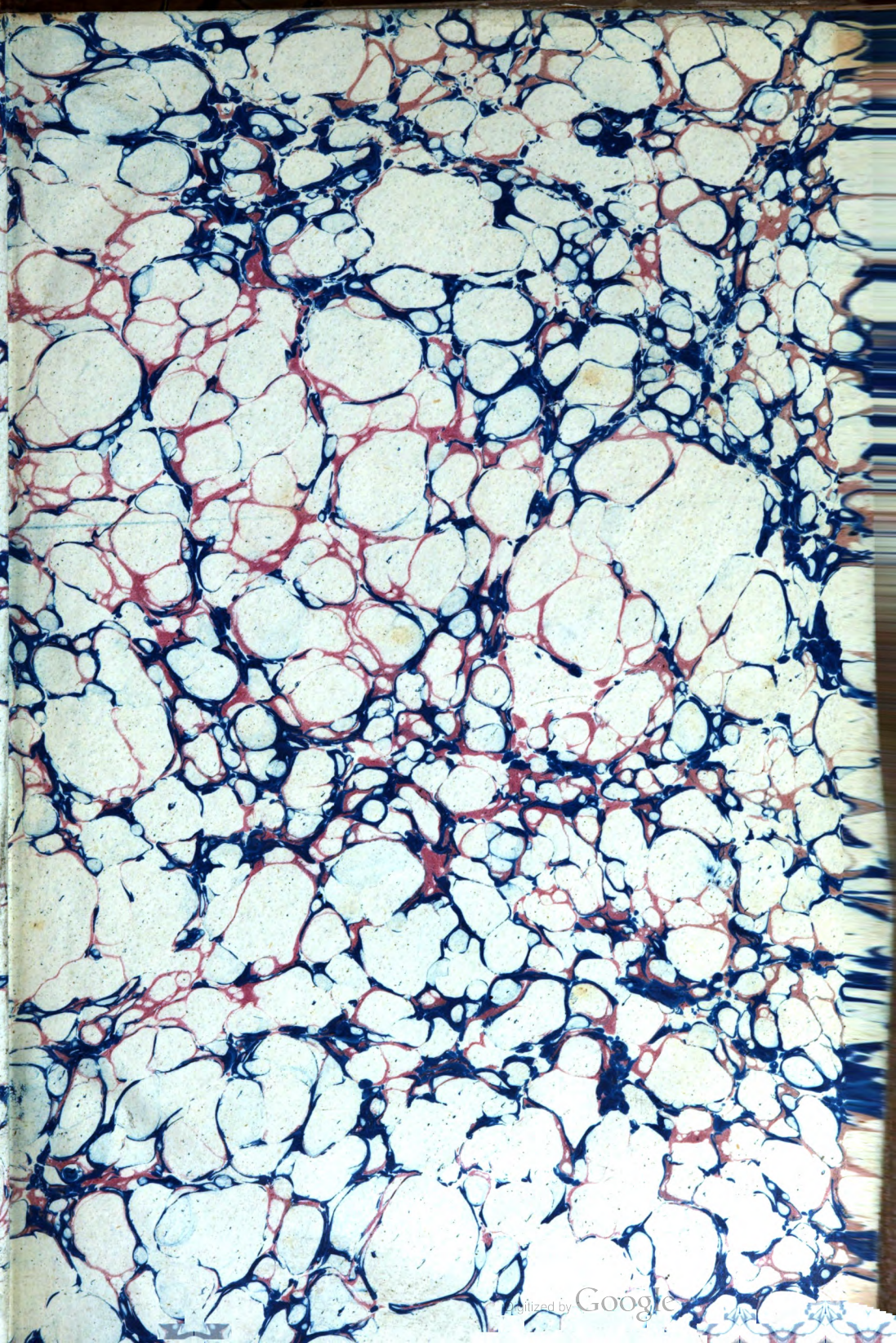
KAIS.KÖN.HOF-BIBLIOTHEK
42.103-B
Alt-

SA. 59. D. 43.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

42103-B.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΤΩΝ

ΕΝΔΟΞΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑΙ

ὑπὸ

ΑΝΘΙΜΟΥ ΜΑΖΑΡΑΚΗ ΙΕΡΕΩΣ

ΚΑΙ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΟΥ ΦΑΛΓΙΝΙΑΝΟΥ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ

Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας

ΤΟΥ ΦΟΙΝΙΚΟΣ

1843

Digitized by Google

» Ἐγὼ δ', ὦ Νικόκλεις, ἡγοῦμαι καλὰ μὲν εἶναι
» μνημεῖα καὶ τὰς τῶν σωμάτων εἰκόνας, πολὺ μέντοι
» πλείονος ἀξίας τὰς τῶν πράξεων καὶ τῆς διανοίας,
» ἃς ἐν τοῖς λόγοις ἔντις μόνον τοῖς τεχνικῶς ἔχουσι
» θεωρήσειε ».

Ἰσοκράτ. εἰς Εὐαγόραν.

Digitized by Google

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

Πρὸς τὴν αὐτοῦ Πατρίδα Κεφαλληνίαν.

Πατρὶς φιλτάτη! ἀντικείμενόν τρυφερώτατον τῆς καρδίας μου! Δέξαι εὐμενῶς τὸ δῶρον τοῦτο, πολύτιμον μὲν διὰ τὴν ὕλην, εὐτελέστατον δὲ διὰ τὸ ἄτεχνον τῆς ἐπεξεργασίας, τὸ ὁποῖον ἓν γνήσιον τέκνονσου σὲ προσφέρει. Σύγγραμμα περιέχον τὴν βιογραφικὴν ἱστορίαν τῶν ἐνδόξων Κεφαλλήνων πρὸς ποῖον ἄλλον ἐδύνατο ἁρμοδιώτερον ν' ἀφιερωθῇ εἰμὴ πρὸς σὲ, ἀπὸ τῆς ὁποίας τοὺς σεμνοὺς κόλπους ἐξῆλθον τέκνα τοιαῦτα;

Παράβλεψε, γλυκυτάτη Μῆτερ, τὰς πολλὰς ἐλλείψεις τοῦ ἀγυμνάστου καλάμου μου, καὶ θεωροῦσα τὸ δῶρον τοῦτο ὡς ἁπλῆν ὕλης συλλογήν, διὰ νὰ ἀνεγερθῇ ποτὲ ἀπὸ τεχνικήν τινα χεῖρα λαμπρὸν μνημεῖον τῆς δόξης σου, διάσωζε πρὸς ἐμὲ τὴν εὐμενῆ σου ἐκείνην διάθεσιν μὲ τὴν ὁποίαν ἐγλύκα-

Digitized by Google

δ'.

νας εἰς τὴν καρδίαν μου τὰ πικρὰ τῆς δυναστείας ποτήρια. Εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς ψυχῆς μου ἐντυπώθησαν τὰ λαμπρὰ τῆς εὐνοίας σου δείγματα. Μὲ δάκρυα τρυφερᾶς ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης ἔβρεξα τοὺς λίθους σου ἀναγκασθεὶς νὰ ἐγκαταλείψω τὰς μητρικάς σου ἀγκάλας, καὶ μεταξὺ τόσον φιλογενοῦς περιθάλψεως εὑρισκόμενος, ὅμως ἀναπέμπω θερμοτάτας εὐχὰς πρὸς τὸ παντοδύναμον Ὄν νὰ κλείσω τοὺς συχνά, διὰ τὰς δεινοπαθήσεις σου, πολυδακρύοντας ὀφθαλμούς μου εἰς τοὺς κόλπους σου, ὅπου κατὰ πρῶτον τοὺς ἠνοιξα καὶ εἶδα τοῦ καθαροῦσου ὁρίζοντος τὴν γαληνόμορφον ὄψιν.

Digitized by Google

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δειναὶ περιστάσεις ἔσυραν ποτὲ τὴν Ἑλλάδα εἰς ποικίλους ζυγοὺς καὶ τρομεραὶ βαρβαρικαὶ φωναὶ μεμιγμέναι μὲ καταστρεπτικοὺς θορύβους τοῦ Ἄρεως καταφοβήσασαι τὰς εἰρηνοφίλους Μούσας τὰς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον εἰς ξένας μὲν ἀλλ' ἐν γένει φιλικὰς γέας.

Οἱ Ἕλληνες ὅμως καὶ μεταξὺ τῶν δακρύων καὶ στεναγμῶν των ἐνθυμοῦντο ὅτι ἡ εἰς τὰς ἀλλοδαπεῖς ἐπαρχίας ἀνθοῦσα παιδεία ἦτον ποτὲ κτῆμα των προγονικὸν, καὶ ἐγνώριζον ὅτι εἰς ἐκείνην ἔμελλον νὰ θέσουν κάθε ἐλπίδα διὰ τὴν παῦσιν τῶν δεινῶν καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Πατρίδος. Ἡ τοιαύτη ἀνάμνησις, ἀποβαίνουσα καθ' ἡμέραν ζωηροτέρα ἀπὸ τόσον γλυκεῖαν ἐλπίδα καὶ ἀπὸ τὸν φυσικὸν ὠθισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἀγάπην τῆς παιδείας, παρεκίνει πολλοὺς Ἕλληνας νέους νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰ

Digitized by Google

ἀνεγερθέντα τῆς Εὐρώπης καταστήματα διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν γνώσεων.

Προικισμένοι μὲ ὅσα χαρίσματα δύνανται νὰ δώσουν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος, τὸ κλίμα, ὁ ἀὴρ, ἡ ποικιλία τοῦ ἐδάφους, ἡ θέσις, καὶ ὅλαι αἱ φυσικαὶ περιστάσεις της, ἀπέβαινον πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔμπειροι εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας. Ἐδείκνυον τοῦ ἑλληνικοῦ νοὸς τὴν φυσικὴν ἐλαστικότητα, καὶ ἐβραβεύετο ἡ ἀξία των παρὰ τῶν ξένων Κυβερνήσεων εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν μὲ θέσεις πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑψηλὰς, καὶ εἰς ἄλλους μὲ καθέδρας Πανεπιστημίων.

Ἀλλ' ἐνῷ πολλοὶ ἐκ τῶν πεπαιδευμένων Γραικῶν ἐτίμουν διὰ τῆς ἀγχινοίας των τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα εἰς τὰ φωτισμένα μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου, οἱ πλειότεροι ἐπέστρεφον εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος διὰ νὰ διασκεδάσωσι τὸ σκότος ἀπὸ τὴν ἄλλοτε μητέρα τῶν φώτων, μὲ τὴν διάδοσιν τῶν λαμπρῶν τῆς παιδείας ἀκτίνων. Τοῦτον δὲ τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀξιέπαινον ζῆλοντων ἐμψύχονεν ἡ φυσικὴ κλίσις τοῦ ὅλου ἔθνους πρὸς τὴν μάθησιν καὶ τὸ, ἐν μέρει, φιλόμουσον τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου.

Ἡ ἐπιθυμία τῆς διαδόσεως τῶν φώτων εἰς τὸ ἔθνος παρεκίνησε τὴν σωστικὴν Κιβωτὸν τῆς ἐθνικότητός μας, τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν Ἐκκλησίαν, μόλις ἔλαβε μικρὰν ἄνεσιν, νὰ συστήσῃ πρώτη κοινὸν κατάστημα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ νὰ δώσῃ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο, καλὸν εἰς τὰ τέκνατης παράδειγμα. Ἡ ἀγάπη τῶν Μουσῶν καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλος ἔκαμνε πολλοὺς τῶν πνευματικῶν Ποιμένων νὰ προστατεύουν τῆς παιδείας τὰ καθιδρύματα, καὶ ἄλλους νὰ θυσιάζωσι καὶ τὴν ἰδίαν των ὕπαρξιν μὲ τοὺς ὑπερμέτρους κόπους τῆς συγγραφῆς καὶ διδασκαλίας. Ἡ κλίσις πρὸς τὴν μάθησιν παρεκίνει τοὺς πτωχοὺς κατοίκους διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐκτὸς τῶν φόρων, τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς βαρβάρους δεσπότας των, νὰ συνεισφέρωσιν εὐχαρίστως, ἐκ τοῦ ὑστερήματος, διὰ τοὺς Διδασκάλους τῆς Ἐπαρχίας. Ἀπὸ τὰ εὐγενῆ ταῦτα αἰσθήματα παρεκινοῦντο οἱ φιλογενεῖς Ἔμποροι καὶ Πλοίαρχοι Ἕλληνες νὰ καταβάλωσι μέρος τῶν ἰδίων ἱδρώτων διὰ τὴν σύσ-

Digitized by Google

τασιν δημοσίων καταστημάτων καὶ τὴν τύπωσιν ὠφελίμων βιβλίων.

Μάρτυρες τούτων ἀναντίρρητοι εἶναι τὸ ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Ἐκκλησίᾳ συστηθὲν δημόσιον Σχολεῖον. Τὸ ἐν Βουκαρεστίῳ ἀνεγερθὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ἡγεμόνων καὶ τὰ διὰ τῆς τούτων δαπάνης ἐκδοθέντα ἐπωφελῆ συγγράμματα. Τὸ ἐν Ἀθήναις Γυμνάσιον, τὸ τῶν Ἰωαννίνων, τὸ τοῦ Ἄθωνος, τὸ ἐν Πάτμῳ, τὸ ἐν Σμύρνῃ, τὸ ἐν Χίῳ, τὸ τῶν Κυδωνιῶν, τὸ τῶν Ἐμπόρων ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὅσα ἄλλα μικροτέρας ἀξίας ὑπῆρχον εἰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ νήσους. Ἐπιβεβαιοῦσι τοὺς λόγους μου αἱ μεγάλαι δαπάναι, διὰ τὰς ἐκδόσεις παλαιῶν καὶ νέων συγγραμμάτων καὶ διὰ τυπώσεις μεταφράσεων πολλῶν νεωτέρων συγγραφέων ἑτερογενῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμνον οἱ μεγάλων ἐπαίνων ἄξιοι ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι καὶ ἄλλοι φιλογενέστατοι μεγαλέμποροι. Ἐγκαταλείπω τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Χίῳ, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Κυδωνίαις καὶ ἀλλαχοῦ Τυπογραφίας καὶ Νοσοκομεῖα. Ἐκ τούτων δὲ ἁπάντων συνάγεται ὅτι, ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς αἰχμαλωσίας της μέχρι τῆς ἀναγεννήσεως αὐτῆς, ἡ Ἑλλὰς δὲν παρημέλησε ποτὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων, οὔτε ἐσβέσθη εἰς αὐτὴν ποτὲ ὁ σπινθὴρ τῆς μαθήσεως (1).

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην μαρτυρουμένην ἀπὸ τὰ πράγματα ἠρνήθησαν τινὲς τῶν ξένων Περιηγητῶν, καὶ μάλιστα ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἦλθον ν' ἀπογυμνώσωσι τὴν κλασικήν μας γῆν ἀπὸ τὰ πολύτιμα λείψανα τῆς ἀρχαίας της δόξης ὁποῦ εἶχεν ἀφήσει ἡ ἄπληστος ἁρπαγὴ τῶν ἀρχαίων κατακτητῶν, καὶ ἐστόλισαν μὲ ἑλληνικὸν κάλλος τὰ κοινὰ καὶ ἰδιωτικά των ἀγροκήπεια, τὰς πλατείας καὶ Μητροπόλεις. Καὶ ἄλλοι, τέλος πάντων, ἀπὸ ἀνεξήγητον κακίαν κινούμενοι, ποίους τινὰς διασυρμοὺς καὶ πόσας ἀπανθρώπους συκοφαντίας δὲν

(1) Ὅρα προλεγόμενα, καὶ τὸ Δ'. μέρος τῆς πρώτης μελέτης Κοδρικᾶ. Βλέπε καὶ δοκίμιον Ἱστορικ. περὶ φιλικ. ἑταιρίας Ἰωάννου Φιλήμονος, ἐποχὴ Α'. Κεφ. Γ'. σελ. 62. Ἰδὲ καὶ Ἱστορ. τῆς Χίου ὑπὸ τοῦ Ἰατροῦ Ἀλεξάνδρου Μ. Βλαστοῦ τόμ. β'. Κεφ. ΙΓ'. ἔκδ. Ἑρμουπόλ. 1840.

Digitized by Google

ή.

ἐξέφρασαν καθ' ἡμῶν! Μὲ πόσην σκληρότητα καὶ ἀγνωμοσύνην δὲν ἐπεβάρυναν μὲ ὑβριστικὰς ἐκφράσεις τοὺς υἱοὺς τῆς μητρὸς ἐκείνης, ἥτις εἰς τὰς ἀνθηρὰς ἐποχάς της εἶχε δώσει εἰς τὸν Κόσμον τοὺς Διδασκάλους τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν!

Καθεὶς γνωρίζει ὅσας ὕβρεις ἐξήμεσε καθ' ἡμῶν ὁ πικρόςμας κατήγορος Τουρνεφόρτος (Tournefort) εἰς τὸ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ταξίδιόν του. Ὁ Παυΐος (Pavv) γράφων, ὡς παρατηρεῖ ὁ φιλέλλην Πουκεβίλλος (Pouqueville), περὶ ἑνὸς τόπου τοῦ ὁποίου δὲν ἐγνώριζε μήτε τοὺς κατοίκους μήτε τὰ προϊόντα καὶ ζητῶν νὰ μᾶς καταθλίψῃ μὲ ἀναίσχυντα ψεύδη, μᾶς λέγει βάρος ἀνωφελὲς τῆς γῆς πληγόνων τοὺς Ἕλληνας, κατὰ τὸν περιώνυμον Κοραῆνμας, μὲ βέλη ἑλληνικὰ διὰ τῆς ἀηδοῦς παρῳδίας τῆς Ὁμηρικῆς φράσεως « ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης ». Ἀφίνω δὲ τὸν γελοῖον Βεϊκάρδον, ὅστις δὲν ἐντράπη νὰ μᾶς ὀνομάσῃ « ἔθνος ἠλίθιον » (1).

Ἠρνεῖτο ποτὲ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης τὴν κίνησιν, ἀλλὰ μὲ πολλὴν ἐπίσης ἀστειότητα καὶ δύναμιν ἀποδεικτικὴν ἀναίρεσε τοὺς λόγους του ὁ φιλόσοφος Διογένης, συκωθεὶς καὶ περιπατήσας ἔμπροσθέν του.

Ὅθεν διὰ νὰ ἐκδικήσῃ τὶς τὴν φίλην Πατρίδα κατὰ τῆς συκοφαντίας καὶ ὕβρεως, καὶ διὰ νὰ σχίσῃ τὸ γελοῖον κάλυμμα τῆς δυναστείας τῶν ἡμερῶν μας ποῖος ἄραγε ἤθελεν εἶσθαι ὁ ἁρμοδιώτερος τρόπος; Εἰμὴ τὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Ἑλλὰς καὶ εἰς τὸν καιρὸν ἀκόμη τῶν μεγαλητέ-

---

(1) Ὅρα προλεγόμενα Κορσῆ εἰς τὴν Β'. ἔκδοσιν τοῦ Βεκκαρίου σελ. ιϑ'. ἐν τῇ σημειώσει. — Βλέπε καὶ Πουκεβίλλον Voyage en Morée, en Albanie..... vol. I.

Σημ. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι μεταξὺ τῶν περιηγητῶν πολλότατοι ὑπερασπίσθησαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐξαιρέτως οἱ φιλέλληνες Μουράρδος καὶ Πουκεβίλλος. Μάλιστα ὁ δεύτερος οὗτος δεικνύει τῳόντι τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος θερμόν του ἔρωτα· εἶναι ὅμως λυπηρὸν ὅτι ὑπέπεσεν εἰς πολλὰ λάθη, ἢ ἀπατηθεὶς ἀπὸ τοὺς ὁδηγούς του, ἢ παρασυρθεὶς ἴσως ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπης του, καὶ ἐπομένως οὔτε καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ὑπερασπιστῶν μας δὲν δύναται νὰ γνωρισθῇ ἡ ἀλήθεια.

Digitized by Google

ρων δυστυχιῶν της εἶχεν ἄνδρας ἐνδόξους εἰς πολλὰ εἴδη γνώσεων;

Ἡ βιογραφικὴ λοιπὸν ἱστορία τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων, ἀπὸ τὴν Ἁλιβεράν ἐποχὴν Μωάμεθ τοῦ Β'. μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἰσχυρὰ ἀπολογία καὶ μνημεῖον λαμπρότατον τῆς δόξης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐκτὸς δὲ τῶν καλῶν τούτων, αὕτη ἤθελε χορηγήσει ἀφθονοπάροχον ὕλην διὰ τὴν συγγραφὴν μιᾶς ἀκριβοῦς ἱστορίας τῆς νέας Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἥτις λείπει εἰς ἡμᾶς, καὶ τῆς ὁποίας τὴν μεγάλην ἀνάγκην καὶ τὰς πολλὰς ὠφελείας γνωρίζουσιν οἱ εἰδήμονες (1). Αἱ βιογραφίαι, ἐν βραχυλογίᾳ, τῶν ἀκμασάντων Ἑλλήνων, ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς πτώσεως τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς νέας πολιτικῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, δίδουσαι εἰς τὴν νεολαίαν μας τύπους καὶ εἰκόνας ἀξιομιμήτους, καὶ ἐξιστοροῦσαι τὸν ζῆλον τῶν πατέρων μας διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Πατρίδος, καὶ τὰς θυσίας καὶ ἡρωϊκὰς πράξεις τῶν ἀδελφῶν μας διὰ νὰ συντρίψωσι τὰς βαρβαρικὰς ἁλύσους, ἤθελαν ἐρεθίσει ἐπὶ μᾶλλον τὴν φιλοτιμίαντης ὡς πρὸς τὴν μίμησιν τῶν καλῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ διατήρησιν καὶ πρόοδον τοῦ μεγάλου καὶ πολυτίμου χαρίσματος τῆς ἀνεξαρτησίας μας, μὲ τὸ ὁποῖον ἐστεφάνωσεν ὁ Ὕψιστος τοὺς ἀγῶνας καὶ τούτων καὶ ἐκείνων.

Τὸ τόσον ὅμως ἀναγκαῖον καὶ ἐπωφελὲς τοῦτο σύγγραμμα, καθ' ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, δὲν ἀνεφάνη μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὸ γένος μας, ἂν καὶ τινὲς τῶν πεπαιδευμένων ἐξέφρασαν

---

(1) Ὁ Κύριος Ἰακωβάκης Ῥίζος Νερουλὸς ὁμογενὴς μας πολυμαθέστατος καὶ ἱκανὸς νὰ κάμῃ πράγματα γενναῖα ἐξέδωκεν ἐν Γενεύῃ γαλλιστὶ, κατὰ τὸ 1828, ἓν δοκίμιον ἱστορίας φιλολογικῆς ἐπιγεγραμμένον « Cours de litterature Grecque Moderne » Ἀλλ' ἐκθέσας ὁ σοφὸς οὗτος, ὅσα μόνον ἐκ μνήμης διέσωζεν, ἐκτὸς τῆς μεγάλης συντομίας καὶ τῶν πολλῶν ἐλλείψεων τοῦ ἄλλως ἀξιολόγου τούτου συγγράμματός του, ἔπεσεν εἰς πολλὰς ἀπάτας τὰς ὁποίας θέλω σημειόνει ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρόν.

Digitized by Google

τὴν μεγάλην ἀνάγκην του καὶ ἠὔχοντο τὴν ὕπαρξίν του (1). Αἱ ὀλίγαι τὸν ἀριθμὸν καὶ καθ' ὑπερβολὴν σύντομοι βιογραφίαι τῶν λογίων Γραικῶν τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος αἱ συγγραφεῖσαι ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος Προκοπίου, ἀπαντώμεναι παρὰ Φαβρικίῳ, καὶ αἱ πολλῶν ἀτελειῶν πλήρεις καὶ ὀλιγώταται, αἵτινες εὑρίσκονται εἰς τὴν ἐν Παρισίοις ἐκδιδομένην γενικὴν βιογραφίαν δὲν εἶναι ἀρκεταὶ νὰ ἀναπληρώσωσι τὴν σημαντικὴν ταύτην ἔλλειψιν. Ἀπὸ τὸ 1807 ἀνηγγέλθη παρὰ τοῦ φιλογενοῦς ἀειμνήστου Ἀνθίμου Γαζῆ, ὅτι ἕτερος Μακεδὼν ὁ Γεώργιος Ζαβίρας φιλολόγος εἶχεν ἐπιχειρισθῆ τοιαύτην ἐπίπονον συγγραφὴν ὑπὸ τὸν τίτλον « Θέατρον Ἑλληνικὸν » καὶ ὅτι, ἀποθανόντος αὐτοῦ κατὰ τὸ 1805, ἀφιερώθη τὸ χειρόγραφόν του ὁμοῦ μὲ ἄλλα φιλολογικὰ συγγράμματα εἰς τὴν ἐν Πέστῃ τῆς Οὐγγαρίας ἑλληνικὴν Σχολήν· ἀλλὰ μέχρι τοῦ νῦν δὲν ἀνεφάνη εἰς φῶς (2), οὔτε ἠκούσθη νὰ ἐπεχειρίσθη ἄλλός τις σύγγραμμα τοιοῦτον.

Τὸ πολλὰ διεσπαρμένον ὅμως τῆς ὕλης, ἡ πολυχρόνιος ἐνασχόλησις, τὰ πολυειδῆ συγγράμματα, καὶ ἐν γένει τὰ πολλὰ ἀπαιτούμενα εἰς μίαν τόσον μεγάλην ἐπιχείρησιν δικαιόνουν τοὺς λογίους ὁμογενεῖς, οἵτινες ἦσαν ἀφιερωμένοι εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας καὶ εἰς τὴν προετοιμασίαντης διὰ τὴν κατόρθωσιν ὑψηλοτέρου σκοποῦ.

Ὁ ἔρως τῆς Πατρίδος, ὅστις σύρει ἀθελήτως καὶ τὸν ὀλιγοδύναμον πατριώτην εἰς τὸ πεδίον τῆς ἐπικινδυνεστέρας μάχης, κατακυριεύων τὴν καρδίαν μου μὲ ἠνάγκασε νὰ συλλάβω, ἂν ὄχι τὴν, δι' ἐμὲ, τολμηρὰν ἰδέαν τῆς ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως τόσον μεγάλου ἔργου, τουλάχιστον τὴν ἐλπίδα ὅτι εὑρισκόμενος εἰς περιστάσεις ἁρμοδίας, δηλαδὴ εἰς πόλιν πλουτοῦσαν ἀπὸ κοινὰς καὶ ἰδιωτικὰς βιβλοθήκας, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν καλοκἀγαθίαν πολλῶν πεπαιδευμένων ξένων καὶ ὁμογενῶν θέλω τουλάχιστον ἐκδώσει μίαν συλλογὴν ὕλης, ἥτις θέλει εὐκολύνει ἀρκετὰ εἰς τὸν ἔμπειρον

---

(1) Ὅρα Ἐπίμετρον Κούμα ἐν τῇ μεταφράσει τῆς Ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας Τενεμάννου σελ. 289.

(2) Βλέπε προλεγόμενα τῆς ἑλληνικῆς Βιβλιοθ. Γαζῆ Κεφ. Α'. σελ. 5.

Digitized by Google

καὶ πολυμαθῆ τεχνίτην τὸν ἐντελῆ ἀπαρτισμὸν τόσον ἐνδόξου μνημείου.

Χαριζόμενος εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς μου καὶ θέλων, ὡς προεῖπον ἐν τῇ ἀγγελίᾳ, νὰ γνωρίσω τὴν περὶ τοῦ ἀγῶνος μου κρίσιν τοῦ κοινοῦ, δίδω ἤδη εἰς φῶς τὰς βιογραφίας τῶν ἐνδόξων Κεφαλλήνων. Ἐπικαλούμενος διὰ τοῦτο τὴν ἀπαθῆ ἐπίκρισιν ἑκάστου πεπαιδευμένου, εἴτε ξένου εἴτε ὁμογενοῦς, θέλω νομίσει μέγιστον εὐεργέτημα τὴν φιλικὴν εἰδοποίησιν τῶν ἐλλείψεών μου, αἵτινες εἶναι ἀναπόφευκτοι εἰς τὸν πρῶτον ἐπιχειριζόμενον τὰ πράγματα.

Ἡ εὐγνωμοσύνη, τὸ ἱερώτατον τοῦ ἀνθρώπου χρέος, μὲ ἀναγκάζει νὰ ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τοὺς πεπαιδευμένους ἐκείνους ἄνδρας, οἵτινες εὑρεστήθησαν νὰ μὲ γίνωσιν ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ δυνατὴν τελειοποίησιν τοῦ μικροῦ τούτου πονήματός μου. Ἐκ τούτων τινὲς μὲ ἐνεθάρρυναν εἰς τὴν ἀναλαβὴν τοῦ ἐπιπόνου ἔργου καὶ μὲ ὡδήγησαν εἰς πηγάς, ὅθεν ἐξήγετο ὕλη βιογραφική· ἄλλοι μ' ἐχορήγησαν διαφόρους ἀναγκαίας εἰδήσεις καὶ συγγραφεῖς ἐκ τῶν ἰδίων των βιβλιοθηκῶν, καὶ ἄλλοι χαρίσαντές με φιλικὴν ἀκρόασιν εἰς τὰς ἐκθέσεις ἐσυμβούλευσαν ἐλευθέρως τὴν διόρθωσιν περιόδων τινῶν.

Πολλὰς χάριτας ὁμολογῶ λοιπὸν πρὸς τὸν σοφὸν ἄνδρα ἱππότην Ἀνδρέαν Μουστοξίδην τὸν κοσμοῦντα τὴν Ἑπτάνησον διὰ τῆς πραγματικῆς του παιδείας καὶ τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων. Πρὸς τὸν πεπαιδευμένον Καθηγητὴν καὶ φιλογενέστατον συμπολίτην μας Αἰμίλιον Τυπάλδον, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχικὴ ἀγαθότης, τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ αἱ ἐκτεταμέναι γνώσεις τιμῶσι τὴν ἑλληνικήν του καταγωγήν. Πρὸς τὸν μεγάλον τῆς Ἰταλίας φιλολόγον Δ. Νικόλαον Θωμαζέον, ὅστις κινούμενος ἀπὸ ἁπλῆν τῆς καρδίας του καλοκἀγαθίαν καὶ ἀπὸ τὸν ἀξιέπαινον ζῆλοντου εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῶν καλῶν, ὄχι μόνον μ' ἐχορήγησε πλουσιοπάροχον ὕλην, ἀλλ' εὐηρεστήθη ν' ἀφιερώσῃ τὸν τεχνικόντου κάλαμον εἰς τὸ νὰ μεταφράσῃ ἰταλιστὶ τὰς βιογραφίας ταύτας. Πρὸς τὸν πολυμαθῆ Καθηγητὴν τῆς εὐγλωττίας ἱππότην Πέτρον Παραβίαν. Πρὸς τὸν πολυμαθῆ Ἰωάννην, καὶ φιλόμουσον Σπυρίδωνα ἀδελφοὺς Βελούδους, καὶ Δημήτριον Προύσην, τῶν ὁποίων ἡ παιδεία

Digitized by Google

συνημμένη μὲ φιλογενῆ αἰσθήματα τιμᾷ τὴν ἐν Βενετίᾳ μικρὰν ἀποικίαν μας. Εὐχαριστῶ δὲ μεγάλως τὸν πεπαιδευμένον συμπολίτην μας Καθηγητὴν Ἰωάννην Κοντούρην εἰς τοῦ ὁποίου τὴν μαθηματικὴν ἀξίαν καὶ φιλοπονίαν ἠμπορεῖ ἡ πατρὶς νὰ τρέφῃ χρηστὰς ἐλπίδας.

Ἀπὸ τὴν εὐνοϊκὴν λοιπὸν συνέργειαν καὶ ἐπίκρισιν τῶν πεπαιδευμένων τούτων ἐνθαρρυνθεὶς ἐκδίδω ἤδη τὸ μικρὸν τοῦτο πόνημα, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὰς ἑξῆς ἰδιότητας.

Διηρημένον εἰς δύω τμήματα, εἰς μὲν τὸ πρῶτον περιέχει τὰς βιογραφίας τῶν ἐνδόξων Κεφαλλήνων, οἵτινες διέπρεψαν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ ὡραίας τέχνας. Εἰς δὲ τὸ δεύτερον, ὅσους κατεστάθησαν σημαντικοὶ εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν στάδιον.

Μὴ θέλων νὰ ἐπιβαρύνω τὴν καλοκἀγαθίαν τῶν κυρίων συνδρομητῶν ἐσυντόμευσα τὴν ἔκθεσιν, ὅταν τὸ περιγραφόμενον πρόσωπον δὲν μ' ἔδιδε πράξεις ἀξίας πολλῆς προσοχῆς, καὶ συνέστειλα τὴν ὕλην εἰς τρόπον, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν φακέλλων νὰ ἦναι μᾶλλον ὀλιγώτερος τῶν ἐν τῇ Ἀγγελίᾳ ὑποσχεθέντων.

Ἡ ἁπλῆ ἀνάγνωσις θέλει, ὡς ἐλπίζω, πληροφορήσει τοὺς ἀναγνώστας περὶ τῶν κόπων τοὺς ὁποίους κατέβαλον συμβουλευόμενος πολλοὺς συγγραφεῖς πρὸς πληροφορίαν τῶν λεγομένων καὶ πρὸς συλλογὴν ὕλης βιογραφικῆς ἀνδρῶν, οἵτινες ἔζησαν εἰς ξένας καὶ μακρυνὰς μητροπόλεις. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀηδοῦς μονοτονίας, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς πολλὰ βιογραφικὰ συγγράμματα, καὶ διὰ νὰ λάβωσιν ἰδέας εὐκρινεῖς καὶ καθαρὰς τῶν ἀναφερομένων πραγμάτων, ὅσοι τῶν ἀναγνωστῶν δὲν εἶναι ἐφωδιασμένοι μὲ γνώσεις ἱστορικὰς ἐκτεταμένας, ἐγγίζω ἐνίοτε συντομώτατα τὴν ἱστορίαν τῆς περιστάσεως, ἥτις ἔγεινεν ἀφορμὴ νὰ ἀναφανῇ ἡ ἀξία τοῦ προσώπου περὶ οὗ ὁ λόγος. Παρατηροῦνται πολλάκις τὰ πράγματα μὲ γενικάς τινας ἀρχὰς καὶ ἀξιώματα, ὄχι διὰ σκοπὸν ματαίας ἐπιδείξεως φιλοσοφικῶν γνώσεων, ἀλλὰ διὰ σαφεστέραν καὶ παραστατικωτέραν ἔκθεσιν τῶν αἰτιῶν καὶ τῆς ἀξίας τῶν πράξεων. Τὰ ἀναφερόμενα συνοδεύονται, ὅσον εἶναι δυνατὸν, μὲ μαρτυρίας δοκίμων συγγραφέων ἢ προσώπων

Digitized by Google

συγχρόνων, διὰ νὰ γεννᾶται εἰς τὸν ἀναγνώστην πληροφορία ἐντελὴς περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων. Εἰς τὰ κάτω μέρη τῆς σελίδος καὶ πολλάκις εἰς τὴν σειρὰν τῆς διηγήσεως ἀναφέρω τὰς πηγάς, ὅθεν ἐξήντλησα τὰς εἰδήσεις.

Ὑπερασπιζόμενος τὴν δόξαν τῶν συμπολιτῶν μου, ὅταν τὴν βλέπω πολεμουμένην ἀδίκως, δὲν ἀποσιωπῶ ὅσας νομίζω ἐλλείψεις των πραγματικάς. Αἱ ἀναλύσεις τῶν συγγραμμάτων, ὅσαι ἦσαν τῆς σφαίρας τῆς καταλήψεώς μου, ἔγειναν παρ' ἐμοῦ, ἡ δὲ ἀπαντωμένη σιωπὴ εἰς κανὲν ἐξ αὐτῶν ἂς ἀποδοθῇ εἰς τὰς περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐσυγχώρουν. Εἰς ὅσα συγγράμματα δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐπιφέρω κρίσιν καὶ νὰ κάμω τὴν ἀναγκαίαν ἀνάλυσιν, ὠφελήθην ἀπὸ τὴν καλοκἀγαθίαν τινῶν πεπαιδευμένων, τοὺς ὁποίους ἀναφέρω κατ' ὄνομα μὴ θέλων νὰ οἰκειωθῶ τὰ ξένα, οὔτε νὰ φανῶ ὁποῖος δὲν εἶμαι. Διάφοροι σημειώσεις οἰκεῖαι τῶν περιστάσεων ποικίλλουν τὰς βιογραφικὰς ἐκθέσεις, διὰ τῶν ὁποίων, ἢ ἀναπτύσσονται πολλάκις αἱ περιστάσεις, ἢ ἀποδίδεται ὁ ὀφειλόμενος ἔπαινος πρὸς ὅσους εὐηργέτησαν τὴν Ἑλλάδα. Δὲν πρέπει νὰ μὲ ὑπολάβῃ τὶς ἀντιφάσκοντα, ἐὰν πολλάκις μὲ ἀπαντᾷ ἐγκωμιάζοντα καὶ μεμφόμενον τὸ αὐτὸ ἄτομον, ἢ τὸ αὐτὸ ἠθικὸν σῶμα, διότι ἀπαθῶς κρίνων ἐπαινῶ τὰ ἀξιέπαινα καὶ μέμφομαι τὰ ἀξιόμεμπτα. Θεωρῶν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς συγγραφῆς ὡς κτῆμα κοινὸν, ἐπροσπάθησα νὰ μεταχειρισθῶ, ὅσον ἦτον δυνατὸν, ὕφος ἁπλοῦν καὶ εὐκατάληπτον διὰ νὰ ἐννοῶσιν ὅλαι αἱ τάξεις τῶν ἀναγνωστῶν. Εἰς δὲ τὸν ἐξελληνισμὸν τῶν ξένων ὀνομάτων καὶ τῶν τεχνικῶν λέξεων, ὄχι μόνον ἐσπούδασα νὰ μὴν ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὰ πρωτότυπα καὶ νὰ σχηματίσω συνθέτους λέξεις παραστατικὰς τῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς περισσοτέραν καταληψιν, ἔθεσα ἐν παρενθέσει καὶ τὰ ἴδια πρωτότυπα καὶ τὰς τεχνικὰς φράσεις εἰς τὴν γλῶσσαν καθ' ἣν ἦσαν γνωσταί.

Εἰς τὴν χρονολογικὴν τάξιν ἀπέβλεψα μόνον εἰς τὸν διάφορον αἰῶνα καθ' ὃν ἤκμασαν τὰ ἱστορούμενα πρόσωπα. Ἕνας ὅμως ἀλφαβητικὸς πίναξ εὑρισκόμενος εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου θέλει διευθύνει τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν εὕρεσιν ἑκάστου ὀνόματος.

Αὗται εἶναι αἱ ἰδιότητες τοῦ πονήματος τούτου, τοῦ ὁ-

Digitized by Google

ποίου αἱ ἐλλείψεις ἂς ἀποδοθῶσι μᾶλλον ἀπὸ τοὺς εὐμενεῖς ἀναγνώστας εἰς τὸ περιωρισμένον τῶν γνώσεών μου, ἢ πρὸς τὴν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἔθνους ἀγάπην μου, ἐκ τῆς ὁποίας ἴσως παρεσύρθην ἀκουσίως, καὶ ὄχι εἰς ἐθελοκακίαν τινά. Εἴθε δὲ τὸ εὐτελὲς τοῦτο ἔργον μου νὰ φανῇ ἄξιον τῆς εὐνοίας τοῦ κοινοῦ! Ἐὰν ὅμως δὲν θέλει δεικνύῃ εἰμὴ τὴν φιλογένειάν μου καὶ τὸν πατριωτικόν μου ζῆλον, εὔχομαι νὰ διεγείρῃ τὸν ἔμπειρον κάλαμον τινὸς ἀξίου συμπολίτου μου ἢ ὁμογενοῦς μου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, κἂν διαῤῥαγῶσιν οἱ συκοφάνται ψευδόμενοι, καὶ ἡ μερική μου πατρὶς καὶ ἡ Ἑπτάνησος καὶ ἐν γένει ἡ Ἑλλὰς ἔχει πολλοὺς, διὰ νὰ παραστήσῃ λαμπρότερον τῆς Πατρίδος τὴν δόξαν.

Digitized by Google

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΤΩΝ ΕΝΔΟΞΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ Α'.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ.

Ιωαννης Φωκας, περίφημος θαλασσοπόρος (Navigatore) διὰ τὰ τολμηράτου ταξίδια εἰς τὸν μέγαν Ὠκεανὸν, καὶ διὰ τὰς ὁποίας ἔκαμεν ἀνακαλύψεις περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣ'. αἰῶνος εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς, ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν (1). Ὁ βιογράφος του Κύριος Ἐϋρέσιος (Eyries) ἀναφέρει μόνον ὡς ἐποχὴν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ τὸν ΙΣ'. αἰῶνα (2). Ἐγὼ ὅμως ἂν καὶ, διὰ τὰς εἰς τὴν νῆσον μας ἐπισυμβάσας πολιτικὰς ἀνωμαλίας, στεροῦμαι ἀρχαίων ἐγγράφων ὑπομνημάτων, ἐπιστηριζόμενος πρῶτον εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ πρόγονοί του κατέφυγον ἐν Κεφαλληνίᾳ, καὶ δεύτερον εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἄγγλου Μι-

---

(1) Ὁ Ἀδὰμ Χριστιανὸς Γάσπαρης εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς παρὰ τῶν ἀδελφῶν Καπετανάκη μεταφρασθείσης γεωγραφίας του, καὶ ὁ Κύριος Ἰωάννης Φιλήμων εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν ὑπομνημάτων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀναφέρουσιν ὡς Κεφαλλῆνα τὸν περιώνυμον Περιηγητὴν Μαρκόπουλον, ἢ Μάρκον - Πόλον διὰ τὸν ὁποῖον καυχᾶται δικαίως ἡ Βενετία. ἐπειδὴ ὅμως, μὲ ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε πολλὰς ἐρεύνας μου, δὲν ἐδυνήθην ν' ἀπαντήσω ἄλλας περὶ τούτου ἀποδείξεις, δι' ὧν νὰ συμμερισθῶμεν τουλάχιστον μὲ τοὺς Βενετοὺς τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρὸς, θέτω ὡς πρῶτον τὸν Φωκᾶν ὑποσχόμενος ὅτι θέλω ἐξακολουθήσει ἐπιμόνως τὴν ἔρευναν καὶ περὶ τοῦ Μαρκοπούλου.

(2) Ὅρα βιογραφίαν γενικὴν εἰς τὸ ὄνομα Fuca Giovanni.

Digitized by Google

χαὴλ Λοκκίου, συμπεραίνω ὅτι πρέπει νὰ ἐγεννήθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣ'. αἰῶνος· διότι ὁ ῥηθεὶς Ἄγγλος εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ ἐκδοθὲν ταξίδιον τοῦ Φωκᾶ λέγει ὅτι, καθ' ὃν καιρὸν ὁ ἔνδοξος οὗτος Θαλασσοπόρος μας ἐδιηγήθη πρὸς αὐτὸν τὴν περιήγησίν του, τὸν ὑπέλαβεν ὡς ἄνθρωπον ἐξηκονταετῆ· διὰ δὲ τοῦ βιογράφου του γνωρίζομεν ὅτι ἐπεχειρίσθη τὸ ἐπικίνδυνον ταξίδιον τῶν βορειοδυτικῶν μερῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη δαπανήσει εἰς τὴν δούλευσιν τῆς ἱσπανικῆς αὐλῆς ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη (1).

Οἱ πρόγονοι τοῦ τολμηροῦ τούτου Θαλασσοπόρου ἦσαν ἐκ τῶν πολλῶν οἰκογενειῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αἵ τινες θέλουσι νὰ φυλάξουν τὸ πολυτιμότερον κτῆμα ἀπὸ ὅσα ἔχει ὁ ἄνθρωπος, τὴν ἰδίαν των δηλαδὴ ἀνεξαρτησίαν, καὶ φεύγουσαι τὴν καταδρομὴν τῶν βαρβάρων κατακτητῶν ἐζήτησαν ἄσυλον, αἱ μὲν εἰς τὴν Πελοπόννησον, αἱ δὲ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἐμμανουὴλ καὶ Ἀνδρόνικος ἀδελφοὶ Φωκάδες καταφυγόντες μετὰ τῆς λοιπῆς οἰκογενείας των πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ μὲν Ἀνδρόνικος ἔμεινεν ἐκεῖ, ἐκ τοῦ ὁποίου κατάγονται ὅλοι οἱ αὐτόθι Φωκάδες, ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ μεταβὰς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ'. αἰῶνος εἰς Κεφαλληνίαν ἐκατοίκησεν εἰς τερπνὴν τινὰ θέσιν τῆς νήσου ὀνομαζομένην Ἐλαιῶν, ἢ κοινῶς Ἐλιός. Οὗτος δὲ ἔγεινεν ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ ὑπάρξεως τῆς ἤδη πολυαρίθμου οἰκογενείας τῶν Φωκάδων, ἐκ τῆς ὁποίας ἀνεφάνησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ ἀναφαίνονται μέχρι τῆς σήμερον ἄνθρωποι πνευματώδεις, ἔμπειροι εἰς τὴν νομικὴν Ἐπιστήμην, καὶ ἐν γένει εὐτολμοι ναῦται.

Κατὰ τὸν γενεαλογικὸν λοιπὸν κατάλογον τῆς οἰκογενείας ταύτης, σωζόμενον παρὰ τῷ Κυρίῳ Ἰωάννῃ Φωκᾷ Ἀγγέλου, ὅστις εὐηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ τὰς εἰδήσεις ταύτας, ἀπὸ τὸν ῥηθέντα Ἐμμανουὴλ ἐγεννήθησαν οἱ Στέφανος, Ἐμμανουὴλ, Ἕκτωρ, καὶ Ἰάκωβος ὁ πατὴρ τοῦ Θαλασσοπόρου μας. Κατοικῶν οὗτος εἰς γειτονείαν τινὰ τῆς ῥηθείσης θέσεως τοῦ Ἐλιοῦ, ἥτις ἐλέγετο γειτονεία τῶν Βαλεργιάνων προσέλαβε

(1) Βλέπε γενικ. βιογραφίαν αὐτόθι.

Digitized by Google

καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Φωκᾶ Βαλεργιάνου μὲ τὴν ὁποίαν ἀναφέρουσι καὶ τὸν Ἰωάννην ὁ βιογράφος του Ἐϋρέσιος καὶ ὁ Ἀδὰμ Χριστιανός (1). Τὸ δὲ ὄνομα Ἀπόστολος τὸ ὁποῖον οὗτοι προσθέτουσιν εἰς αὐτὸν ἦτον πιθανῶς ἐπωνυμία τοῦ κυρίου ὀνόματός του, τ. ε. ἐλέγετο Ἰωάννης Ἀπόστολος, καθότι εἰς τὸν ῥηθέντα κατάλογον ἀπαντᾶται μόνον τὸ Ἰωάννης.

Ἡ ἔκτασις τῆς ἱσπανικῆς κυριαρχίας εἰς τὰ πρὸς ἡμᾶς πλησιόχωρα παράλια τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐπομένως ἡ κοινωνία τοῦ ἐμπορίου τῶν ἱσπανικῶν πλοίων μὲ τὰς νήσους μας, ἔδιδεν ἀφορμὰς εἰς τοὺς ἐμπείρους ναύτας τῆς Κεφαλληνίας νὰ σχηματίζωσι μέρος τοῦ πληρώματος αὐτῶν. Ἐκ τοιαύτης περιστάσεως κινηθεὶς ἴσως καὶ ὁ Φωκᾶς καὶ ὠθούμενος ἀπὸ τὸ ἐπιχειρηματικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει πάντοτε τοὺς ἡμετέρους πατριώτας καὶ τοὺς κάμνει νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰ πλέον μακρυνὰ μέρη τῆς γῆς, ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἱσπανίαν. Προικισμένος, ὡς φαίνεται, μὲ νοῦν παρατηρητικὸν καὶ συσχνοταξιδεύων ἐκεῖθεν μὲ πλοῖα ἱσπανικὰ εἰς τὸν Ὠκεανὸν ἀπέκτησεν ἐντὸς ὀλίγου τοιαύτην ἐμπειρίαν καὶ γνώσεις τῆς Θαλασσοπλοΐας, καὶ διεύθυνε τόσον ἐπιτηδείως τοὺς ταξιδεύοντας τὰς ἀγριωκυμάτους ἐκείνας Θαλάσσας, ὥστε ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας τὸν διέταξε Θαλασσοδηγὸν (Piloto) τῆς ναυτικῆς του δυνάμεως τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν· ὑπούργημα τὸ ὁποῖον ἐβάσταξεν ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Ὡς ἐπαγγελματικὸς δὲ τοῦ ἱσπανικοῦ στόλου, ὅστις εὑρίσκετο πάντοτε εἰς μέρη, ὅπου εὐκόλως μὲν, ἀλλ' ἀπανθρώπως καὶ θηριωδῶς αἱ ἱσπανικαὶ ἀποικίαι ἐσύναζον μεγάλα πλούτη ἀπὸ τοὺς ἀθώους αὐτόχθονας καὶ ἀπὸ τὸ εὔκαρπον ἔδαφος τῶν εὐτυχησμένων ἀμερικανῶν χωρῶν, ἐδυνήθη καὶ ὁ Φωκᾶς νὰ συνάξῃ καθ' ὅλον τὸ πολυχρόνιον διάστημα τοῦ ἐπαγγέλματός του, μίαν ἀξιοσημείωτον χρηματικὴν κατάστασιν, ἥτις, κατὰ τὴν ἰδίαν του μαρτυρίαν, ἐσυμποσοῦτο εἰς ἑξῆντα χιλιάδας δουκάτων (2).

---

(1) Ὅρα βιογραφ γενικ. αὐτόθι. — Παράβαλε καὶ γεωγραφικ. εἰσαγωγὴν Γασπάρεως σελ. 73.

(2) Ὅρα γενικ. βιογραφ.

Digitized by Google

Τὰ ἀτομικὰ ὅμως πάθη καὶ αἱ πολιτικαὶ ζηλοτυπίαι, αἵτινες ὑπῆρχον μεταξὺ Φιλίππου Β'. Βασιλέως τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς περιφήμου Ἐλισάβετ Βασιλίσσης τῶν Ἀγγλων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐγείνοντο μεταξὺ αὐτῶν ἀκήρυκτοι καὶ πεισματικοὶ πόλεμοι, ἐξημίωσαν καὶ τὸν Φωκᾶν ἐξ ἑνὸς μέρους, ἔγειναν ὅμως αἰτία ἐκ τοῦ ἄλλου νὰ ἐπιχειρισθῇ τὰς ὀνομαστὰς ἀνακαλύψεις του.

Καθ' ἓν καιρὸν οἱ Ἱσπανοὶ καὶ Πορτογάλλοι οἰκειώθησαν μὲ τὸν μέγαν Ὠκεανὸν διὰ τῶν συχνῶν ταξιδίων, καὶ γνωρίσαντες διὰ τοῦ περικλεοῦς Χριστοφόρου Κολόμβου καὶ ἄλλων ἐνδόξων Θαλασσοπόρων τοὺς μεγάλους Θησαυροὺς καὶ τὰ πολύτιμα προϊόντα τῶν δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν διεύθυναν τὰς καταστρεπτικάς των δυνάμεις εἰς τὰ πολύχρυσα ἐκεῖνα μέρη τῆς γῆς, καὶ ἐσκέπασαν πολλὰ παράλια μὲ δυνατὰς ἀποικίας, τὰς ὁποίας ἐθεμελίωσαν ἐπάνω εἰς σωροὺς πτωμάτων τῶν πρώτων δυστυχῶν κατοίκων, ἡ Ἀγγλία ἦτον ἀκόμη ἀκίνητος εἰς τοιαύτας τολμηρὰς Θαλασσίους ἐπιχειρήσεις. Ἀλλ' ἡ φήμη τοῦ μεγάλου πλουτισμοῦ τῶν ἱσπανικῶν καὶ πορτογαλλικῶν ἀποικιῶν ἤρχισε νὰ ἐρεθίζῃ τὸ κερδοσκόπον πνεῦμα τῶν Ἀγγλων, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσι τὰ πλούσια παράλια τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῶν Ἰνδιῶν.

Ἡ μεγαλόνους Βασίλισσα Ἐλισάβετ ἀνακαλύψασα τὴν κλίσιν ταύτην τῶν ὑπηκόωντης καὶ θέλουσα νὰ στρέψῃ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους της εἰς τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν καὶ, ὡς λέγει ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Χούμιος (Hume), νά ἀνοίξῃ εὐρύχωρον καὶ κολακευτικὸν στάδιον εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἀλαζονείαν καὶ φιλαργυρίαν, ἀπεφάσισε νὰ λεηλατήσῃ τὰς ἐν Ἀμερικῇ καὶ Ἀφρικῇ ἱσπανικὰς ἀποικίας διὰ νὰ βλάψῃ τοιουτρόπως τὸν ἄσπονδον ἀτομικόν της ἐχθρὸν Φίλιππον τὸν Β'. τοῦ ὁποίου αἱ σημαντικώτεραι πρόσοδοι ἦσαν ἐκ τῶν ἀποικιῶν τούτων (1).

Εἴκοσι πλοῖα πολεμικὰ ἡτοιμάσθησαν δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν εἰς τὰ ὁποῖα, ἐκτὸς τῶν ναυτῶν, ἐμβῆκαν δύο χιλιάδες

---

(1) Ὅρα τόμον Ζ'. σελ. 312. ἐν τῇ Ἰταλ. μεταφράσ. τῆς Ἱστορίας Χουμίου, ὑπὸ Μιχαὴλ Λεώνη. Ἔκδ. Βενετίας, κατὰ τὸ 1819.

Digitized by Google

τριακόσιοι ἐθελονταὶ (volontarii). Ναύαρχος τῆς ναυτικῆς ταύτης δυνάμεως προσδιωρίσθη ὁ Ἱππότης Φραγκῖσκος Δράκιος ὁ περιπλεύσας καὶ προλαβόντως τὸν Ὠκεανὸν τολμηρῶς, Στρατηγὸς δὲ τῆς πεζικῆς διετάχθη ὁ Χριστοφόρος Καρλίσλιος (Carlisle). Μὲ ταύτην δὲ τὴν ναυτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν φθάσας εὐτυχῶς ὁ Δράκιος καὶ προσβαλὼν αἰφνηδίως τὰς ἐν Ἀμερικῇ ἱσπανικὰς ἀποικίας ἔκαμε μεγίστην λεηλασίαν εἰς αὐτὰς καὶ ἐπέστρεψε μὲ πλούσια λάφυρα.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς πρώτης ναυτικῆς ἐκστρατείας, τὰ μεγάλα πλούτη, τὰ ὁποῖα ἔφερεν ὁ Δράκιος, ὁ θριαμβευτικὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον τὸν ὑπεδέχθησαν ἐμβαίνοντα εἰς τὸν Τάμεσιν, (ὅπου ἐντὸς τοῦ θριαμβευτικοῦ καὶ πλουτοφόρου πλοίουτου ἐδέχθη τράπεζαν καὶ ἡ ἰδία Βασίλισσα) ἡ ἀδυναμία καὶ τὸ εὐκολονίκητον τῶν Ἱσπανῶν εἰς τὰς ἀποικίας των, τὰ ὁποῖα παρέσταινεν ὁ ῥηθεὶς Ναύαρχος, ἄναψαν τόσον τὴν εὐτολμίαν τῶν Ἄγγλων, ὥστε πολλοὶ ἐξῆλθον εἰς τὸν Ὠκεανὸν διὰ νὰ δείξωσι τὸν ἡρωϊσμόντων καὶ νὰ γείνουν προσκυνηταὶ τῶν πολυχρύσων ἐκείνων τόπων τῆς Ἀμερικῆς, ὅθεν ὁ Δράκιος ἔφερε τόσα πλούτη. Μεταξὺ ὅμως τῶν ἐξελθόντων διακρίνεται, διὰ τὴν τόλμην καὶ πολλὴν ἁρπαγήντου, ὁ Θωμᾶς Καβενδίσιος (Cavendishu). Ὁ εὐγενὴς οὗτος Ἄγγλος καταναλώσας εἰς τὴν ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ διατριβήν του ὅλην τὴν περιουσίαν του ἀπεφάσισε, κατὰ τὸν ἀφιλοπρόσωπον Ἱστορικὸν Χούμιον, νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν τύχηντου μὲ τὰ ἔξοδα τῆς Ἱσπανίας. Ἐφοπλίσας λοιπὸν τρία πλοῖα εἰς τὸ Πλυμούθιον, ἕνα ἑκατὸν εἴκοσι τόνων, ἕτερον ἑξήκοντα καὶ τὸ τρίτον τεσσαράκοντα, εἰσχωρεῖ μὲ αὐτὰ εἰς τὴν μεσημβρινὴν θάλασσαν, καταγυμνόνει τὰς ἐν Ἀφρικῇ ἱσπανικὰς ἀποικίας καὶ στρεφόμενος κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς καλῆς ἐλπίδος ἐπιτυχαίνει νὰ κυριεύσῃ δεκαεννέα ἱσπανικὰ πλοῖα μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ τὰ φέροντα εἰς τὴν Ἱσπανίαν τοὺς θησαυροὺς τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἀποικιῶν (1).

---

(1) Ὅρα τόμον Ζ'. τῆς γεν. Ἱστορ. Κούμα. Ἰδὲ καὶ Χούμιον ἐν τόμῳ Η'. σελ. 56.

Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς τούτους ὁ Καβενδίσιος ἐμβῆκεν εἰς Λονδῖνον μὲ θριαμβευτικὴν παράταξιν. Οἱ ναῦται του καὶ οἱ στρατιῶται ἦσαν ἐνδεδυ-

Digitized by Google

Εἰς τὸν βρασμὸν τοῦτον λοιπὸν τοῦ ἀκηρύκτου πολέμου, καταβαίνων καὶ ὁ Φωκᾶς ἀπὸ τὰς Φιλιππίνας ἐγυμνώθη παρὰ τοῦ Καβενδισίου καὶ ἔχασεν ὅλην τὴν χρηματικήν του κατάστασιν. Ἐπιστηριζόμενος ὅμως εἰς τὰς πολυχρονίους ἐκδουλεύσεις του πρὸς τὴν ἱσπανικὴν αὐλὴν ἤλπιζεν ὅτι θέλει λάβει παρ' αὐτῆς τινὰ ἀποζημίωσιν, καὶ διὰ τοῦτο εἶχεν ἤδη ἀποφασίσει νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Μαδρίδ. Ἀλλὰ μία πρότασις τοῦ Ἀντιβασιλέως τοῦ Μεξικοῦ, ἂν καὶ τολμηρὰ εἰς τὴν φύσιν της, οὖσα ὅμως ἔνδοξος καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ τὸν κατατάξῃ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν μεγάλων Θαλασσοπόρων, τὸν ἔκαμε νὰ ἀναβάλῃ πρὸς καιρὸν τὴν ἐν Ἱσπανίᾳ μετάβασίν του.

Ἡ πρόοδος καὶ οἱ θρίαμβοι τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς καὶ εἰς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, οἱ θησαυροὶ τοὺς ὁποίους συνῆγον καὶ ἡ εὐτυχία τῶν ἀποικιῶν εἰς τοὺς εὐδαίμονας ἐκείνους τόπους ἐγέννησαν εἰς τοὺς Θαλασσοπόρους Ἱσπανοὺς, Πορταγάλλους, καὶ Ὁλανδοὺς, ὄχι μόνον τὴν προθυμίαν διὰ τὴν εὕρεσιν νέων τόπων, ἀλλὰ καὶ μίαν μεγάλην ἐπιθυμίαν ν' ἀνακαλύψωσιν εἰς τὰ ἀρκτῶα μέρη, καμμίαν διάβασιν μεταξὺ τῆς ἠπείρου τῆς Ἀμερικῆς, ἥτις ἐνόνουσα τὸν Εἰρηνικὸν καὶ Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν νὰ χορηγῇ πρὸς τοὺς ἀποίκους καὶ κατακτητὰς εὐρωπαίους τὰ μέσα διὰ νὰ μεταβαίνωσιν εὐκόλως ἐκ τῶν ἀμερικανῶν εἰς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Ὁ πρῶτος ὅστις διέτρεξε τὸν ἀναρμόστως ὀνομασθέντα παρὰ τοῦ Μαγελλάνου Εἰρηνικὸν Ὠκεανὸν εἰς ζήτησιν τῆς διαβάσεως ταύτης ἐστάθη ὁ Βαλβοὰς (Balboa). Μετὰ τοῦτον ὁ Ἱσπανὸς Κορτέζιος (Cortez), καὶ ἄλλοι πολλοί, ὅλαι των ὅμως αἱ προσπάθειαι ἐματάθησαν ματαιαι. Ὁ Γάσπαρος Κορτερεὰλ Θαλασσοσπόρος Πορτογάλλος, λέγεται, ὅτι προχωρήσας τὸ 1500, εἰς τὰ βορειοανατολικὰ παράλια τῆς

μένοι μεταξωτά. Τὰ πανία τοῦ πλοίουτου ἦσαν ἀπὸ δαμάσκον (damasco). Ὁ ἀρτέμων, ἢ τὸ πρυμναῖον κατάρτιον ἦτον ἐνδυμένον μὲ χρυσοΰφασμα (drappo d' oro). Τὰ δὲ λάφυρά του ἐθεωρήθησαν ὅτι ἦσαν τὰ πολυτιμότερα ἀπὸ ὅσα ποτὲ ἐφέρθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἰδὲ περὶ τούτου καὶ ἡ Ragguagli di Birch vol. 1. p. 57.

Digitized by Google

Α'μερικῆς καὶ φθάσας μέχρι τοῦ ποταμοῦ τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου, μετὰ τὴν ἀκριβῆ ἐπίσκεψιν τούτου, περιέπλευσε τὴν παρακειμένην ἤπειρον καὶ μετονομάσας αὐτὴν terra de Labrador, δηλ. γῆν τῶν γεωργῶν, ἔφθασεν ἐν τέλει ἕως εἰς τὸ στενὸν τὸ σήμερον λεγόμενον τοῦ Οὔδσωνος (Hudson), τὸ ὁποῖον ὑποθέσας ὅτι εἶναι ἡ ζητουμένη διάβασις τὸ ὠνόμασε στενὸν τοῦ Ἀνιάν. Ἐπιστρέφων ὅμως εἰς τὴν Πορτογαλλίαν διὰ νὰ δώσῃ τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν τῆς ἀνακαλύψεώς του ἐχάθη εἰς τὸν δρόμον ἀφήσας μόνον τὴν φήμην τοῦ στενοῦ τούτου, τὸ ὁποῖον εἶχε καταντήσει εἰς τοὺς Γεωγράφους ὡς ἕνα αἴνιγμα ἀκατανόητον, καὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἐδύναντο νὰ προσδιορίσουν οὔτε τὴν γεωγραφικὴν θέσιν, οὔτε ἐπίστευον τὴν πραγματικὴν ὕπαρξιν. (1)

Ἡ διαδοθεῖσα ὅμως φήμη ὅτι τὸ στενὸν τοῦτο ἦτον ἡ τόσον ἐπιθυμητὴ διάβασις, καὶ ἡ ἰδέα ὅτι εἰς τὰ ἀρκτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς εὑρίσκονται ἐναποταμιευμένοι θησαυροὶ ἀφθονέστεροι ἀπὲ ὅσους εἶχε χορηγήσει τὸ Περοῦ καὶ τὰ ἄλλα ἀποκτηθέντα μέρη τῆς νεοευρεθείσης ταύτης ἠπείρου ἄναψεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐρεύνης· ἀλλ' αἱ ἐπισυμβᾶσαι δυστυχίαι τῶν θαλασσοπόρων εἰς τὰ πρὸς τὰ ἀρκτῶα μέρη ταξίδια εἶχον τρόπον τινὰ ἀναχαιτίσει τὴν εὐτολμίαν αὐτῶν.

Τὴν εὕρεσιν λοιπὸν τοῦ περιωνύμου στενοῦ τοῦ Ἀνιάν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τῆς κοινωνίας τῶν δύω Ὠκεανῶν, καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν μέχρι τότε ἀγνώστων βορειοδυτικῶν μερῶν τῆς Α'μερικῆς ἐπρότεινεν ὁ Ἀντιβασιλεὺς τοῦ Μεξικοῦ πρὸς τὸν θαλασσοπόρον μας.

Ἡ ἀποτυχία καὶ τὰ ναυάγια τῶν ὅσων ἐπεχειρίσθησαν τὸν τολμηρὸν τοῦτον περίπλουν, ἡ ἀτέλεια τῆς θαλασσοπλοΐας διὰ τὰς ὀλίγας προόδους τῆς ἀστρονομικῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἐπομένως ἡ στέρησις τῶν βοηθημάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα διὰ τὸν πλοῦν τῶν ἀγρίων ἐκείνων θαλασσῶν ἐπαράσταινον ἐπικίνδυνον τὴν ἐκτέλεσιν τοιούτου τολμηροῦ ταξιδίου.

---

(1) Ὅρα Μαλδεβρούν τὴν ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς γεωγραφίας αὐτοῦ Ἱστορίαν τῶν ἀνακαλύψεων καὶ ταξιδίων· Ἐν Παρισίοις, 1812.

Digitized by Google

Ὁ Φωκᾶς ὅμως δέχεται εὐτολμος τὴν πρότασιν τοῦ Ἀντιβασιλέως καὶ λαβὼν τρία πλοῖα παρ' αὐτοῦ ἐξέρχεται εἰς τὸν μέγαν Ὠκεανόν. Ἀλλ' ὅσον ἐκεῖνος ἔβλεπεν ἀφόβως τοὺς ἀπαντωμένους κινδύνους τόσον τοῦ ἐτάραττον τὴν ψυχὴν ἡ ἀναξιότης τῶν πλοιάρχων καὶ ὁ πανικὸς φόβος τῶν ναυτῶν. Ἡ ἄγνοια τῶν μερῶν εἰς τὰ ὁποῖα τοὺς διεύθυνεν, ἡ ἰδέα ὅτι ὑπάγουν εἰς μέρη ὅπου ἐχάθησαν ἄλλοι Θαλασσοπόροι, ἐφόβιζε τόσον τοὺς ναύτας καὶ πλοιάρχους, ὥστε ἡ ἐρεθιζομένη των φαντασία ἐπαράσταινε τὸ ἐπιχείρημα εἰς ὑπερβολὴν ἐπικίνδυνον. Ὁ ἄφοβος χαρακτὴρ τοῦ Φωκᾶ, καὶ ἡ φαινομένη ἀξίατου εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν πλοίων τοὺς ἐμψύχονε μέχρι τινὸς, ἀλλ' ἐν τέλει ἐπαναστατήσαντες τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ πάλιν εἰς τὸ Μεξικὸν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀλλάξῃ σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ ἐκ νέου τὸ τολμηρόντου ταξίδιον.

Ὅθεν λαβὼν πάλιν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Ἀντιβασιλέως, δύο πλοῖα μὲ ἐπιτηδειοτέρους καὶ εὐπειθεστέρους ναύτας τὸ 1592 ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὸν λιμένα τοῦ Ἀκαπούλκου καὶ ταξιδεύων ἀφόβως ἐπροχώρησε τόσον πολὺ, ὥστε (κατὰ τὸν Ἄγγλον Λόκκιον, ὅστις ἐξέδωκε τὸ ταξίδιον τοῦτο τοῦ Φωκᾶ) μεταξὺ τοῦ 47 καὶ 48 βαθμοῦ τοῦ βορείου πλάτους ἐξάνοιξεν ὅτι ἡ γῆ ἐκτεινομένη πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν ἐπαρουσίαζεν ἕνα πλατὺ ἄνοιγμα, ὅπου ἐμβαίνων Θαρράλεως ἐταξίδευσεν ὑπὲρ τὰς εἴκοσι ἡμέρας ἐντὸς τοῦ ἀγνώστου τούτου στενοῦ. Ἐπαρατήρησεν ὅτι ἡ γῆ εἰς μέρη τινὰ ἐκτείνετο πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν, καὶ εἰς ἄλλα πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν, ὅτι τὸ στενὸν τοῦτο ἐκατασταίνετο πάντοτε πλατύτερον παρ' ὅ, τι ἦτον εἰς τὴν εἴσοδόν του, καὶ ὅτι ἦτον διεσπαρμένον μὲ διαφόρους νήσους.

Ἀποβὰς πολλάκις εἰς τὴν γῆν ἔβλεπε πολυαρίθμους κατοίκους ἐνδεδυμένους μὲ δέρματα ζώων. Εἰς ὅλα τὰ παρ' αὐτοῦ ἐπισκεφθέντα παράλια ὁ τόπος τὸν ἐφάνη εὔκαρπος ὡς ἐκεῖνος τῆς νέας Ἱσπανίας καὶ πλουτισμένος μὲ χρυσὸν, ἄργυρον, καὶ μαργαρίτας. Ἐξακολουθῶν δὲ τὸ ταξίδόν του ἔφθασε, κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν περιγραφὴν τοῦ Λοκκίου, μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ παρατηρῶν εὗρεν ὅτι τὸ στενὸν, καθ' ὅλην του τὴν ἔκτασιν, εἶχε πλάτος ἀρκετὸν διὰ νὰ ταξιδεύεται, καὶ ὅτι ἡ εἴσοδος ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐμβῆ, τὸν ἐφάνη πλατεῖα ἕως τριάντα, ἢ σαράντα λεύγας.

Digitized by Google

Ὁ Φωκᾶς, λέγει ὁ Λόκκιος, ἤθελεν ἐξακολουθήσει ἔπειτα τὸ ταξίδιόν του διὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, ἀλλὰ διὰ δύω λόγους ὑποχρεώθη νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν ἀπὸ τὸ αὐτὸ μέρος τῆς εἰσόδουτου. Ὁ πρῶτος ἦτον ὅτι ἐξεπλήρωσε τὸν σκοπόν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐστάλη παρὰ τοῦ Ἀντιβασιλέως, δηλ. ἐπισκεπτόμενος τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς εὗρε τὸ περιώνυμον στενὸν τοῦ Ἀνιὰν, ἔκαμεν εἰς αὐτὸ τὰς ἀναγκαίας παρατηρήσεις καὶ ἀνεκάλυψε τὴν κοινωνίαν τῶν δύω Ὠκεανῶν διὰ μεταβάσεως μεταξὺ τῆς ἠπείρου. Δεύτερον, ὅτι ἐφοβεῖτο μήπως κτυπηθῇ ἀπὸ τοὺς ἀγρίους, ἐνῷ αἱ δυνάμεις του δὲν ἦσαν ἀρκεταὶ νὰ κάμῃ μίαν γενναίαν ἀντίστασιν. Ὅθεν διὰ τοὺς δύω τούτους λόγους ἀπεφάσισε νὰ ἐξέλθῃ πάλιν ἀπὸ τὴν αὐτὴν εἴσοδον, ἀλλ' ἐξερχόμενος παρετήρησεν ἐκ νέου ὅτι τὸ ἀκρωτήριον τὸ λῆγον πρὸς τὸ βόρειον ἦτον ἀρκετὰ ὑψηλὸν καὶ ὅτι εἶχεν εἰς τὸ ἄνω μέρος ἕνα ὑψηλότατον βράχον εἰς εἶδος στύλης· ἐξακολουθῶν δὲ ἔφθασεν εὐτυχῶς εἰς τὸ Ἀκαπουλκον, καὶ κοινολογήσας τὰς ἀνακαλύψεις του πρὸς τὸν Ἀντιβασιλέα, ἤλπιζε παρ' αὐτοῦ ἀμοιβὴν ἀνάλογον τῆς ἐπιχειρήσεώς του.

Ἀλλ' ὁ Φωκᾶς δὲν ἐνδύνατο νὰ ἦναι ὡς πρὸς τὰς ἐλπίδας καὶ τὴν ἀμοιβήν του εὐτυχέστερος τοῦ Κολόμβου καὶ πολλῶν ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ ἱσπανικὴ αὐλὴ ἔδειξεν ἀξιόμεμπτον ἀχαριστίαν. Ἡ ἀναφάνησις τῶν Ἄγγλων εἰς τὸν Ὠκεανὸν καὶ ἡ παρ' αὐτῶν γινομένη διαρπαγὴ τῶν ἀποικιῶν εἶχε ταράξει τῶν Ἱσπανῶν τὰς καρδίας· καὶ διὰ τοῦτο ἐζήτουν νὰ τοὺς προλάβωσιν εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς κοινωνίας τῶν δύω Ὠκεανῶν καὶ εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν βορειοδυτικῶν παραλίων τῆς Ἀμερικῆς, φοβούμενοι μήπως γνωριζόμενα κρατηθῶσιν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι εὑρίσκοντες προετοιμασμένους ἤδη τοὺς Ἱσπανοὺς εἰς τὰς ἀμερικανὰς ἀποικίας δὲν ἐδύναντο πλέον νὰ τὰς λεηλατῶσιν ὡς πρότερον. καὶ μάλιστα ὑπέφερον πολλὰς κακουχίας εἰς τὰς διαφόρους ἐκστρατείας των, εἶχον ἐγκατελείψει πρὸς καιρὸν τὴν ἰδέαν τῆς εὑρέσεως τοῦ περιωνύμου στενοῦ, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ βλάπτωσι τὸν Φίλιππον εἰς τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης (1). Τοῦτο ἐννοή-

(1) Ὅρα Χούμιον αὐτόθι.

Digitized by Google

τες οἱ Ἱσπανοὶ ἀπέβαλον κάθε φόβον περὶ Ἀμερικῆς καὶ ἔδειξαν πρὸς τὸν Θαλασσοπόρον μας τὴν αὐτὴν ἀδιαφορίαν μὲ τὴν ὁποίαν εἶχον φερθῆ καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς (1).

Δύο χρόνοι ἐπέρασαν χωρὶς νὰ ἰδῆ πραγματικὴν ἐκπλήρωσιν εἰς ὅσας ἐλπίδας τὸν εἶχε δώσει ὁ Ἀντιβασιλεὺς τοῦ Μεξικοῦ. Πολλάκις ὅμως ὁ ἄνθρωπος, εἴτε φοβούμενος τὴν τρομερὰν ὄψιν τῆς ἀπελπισίας, εἴτε πλανώμενος εἰς τὰς κρίσεις του, διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν γενικῶν ἀρχῶν ἐκ τῶν ὁποίων κινεῖται ἡ πολιτικὴ ἑκάστου ἔθνους, ἀποδίδει τὰς δεινοπαθήσεις του εἰς ἀτομικὰς καταχρήσεις τῶν ὑπαλλήλων, ἐνῷ αἱ περισσότεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι συνέπειαι τῶν ἀρχῶν τῆς αὐλῆς. Ὅθεν κινούμενος ἀπὸ μίαν τοιαύτην ἀπατηλὴν κρίσιν καὶ ὁ Φωκᾶς ἐνόμισεν ὅτι μεταβαίνων εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ἐπενθυμίζων εἰς τὴν αὐλὴν τὰς προτέρας πολυχρονίους ἐκδουλεύσεις του, παρασταίνων τὸ ὑπερ' αὐτῆς τολμηρόντου ταξίδιον καὶ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς τόσον ζητουμένης κοινωνίας τῶν Ὠκεανῶν, ἤθελε λάβει τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν τῶν ἀγώνων του. Ἐγκαταλείψας λοιπὸν τὸ μεξικὸν μετέβη ἐκεῖ, ἀλλ' ἡ πεῖρα τὸν ἔκαμε νὰ μάθῃ ὅτι ὁ Ἱσπανὸς Ἀντιβασιλεὺς ἐμιμεῖτο ἐντελῶς τὰς ἀρχὰς τῆς Μητροπόλεως. Ὁ ὑπουργὸς τῶν ἀποικιῶν δίδων πάντοτε πρὸς αὐτὸν χρηστοτάτας ἐλπίδας τὸν ἐκράτει πολὺν καιρὸν εἰς τὸ Μαδρὶδ χωρὶς ποτὲ νὰ ἐκπληρώσῃ οὐδεμίαν ὑπόσχεσιν. Δυσαρεστημένος δὲ καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὴν ἀχαριστίαν τῶν Ἱσπανῶν, καὶ ὧν ἤδη πολλὰ προβεβηκὼς εἰς τὴν ἡλικίαν ἀπεφάσισε νὰ καταφύγῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος, ὅπου νὰ τελειώσῃ τὸ στάδιον τῆς πολυμόχθου ζωῆς του καὶ νὰ γλυκάνῃ ἐν μέρει τὴν θλῖψιν τῆς καρδίας του, διὰ τὴν ζημίαν τῶν κόπωντου καὶ τὴν ἀδικίαν τῆς ἱσπανικῆς αὐλῆς, μὲ τὰ τρυφερὰ αἰσθήματα τῆς συγγενικῆς ἀγάπης. Διευθύνεται λοιπὸν ἐπὶ τούτου εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ὅπου γνωρισθεὶς μὲ ἕνα Ἄγγλον ὀνομαζόμενον Ἰωάννην Δουγλᾶν, καταβαίνει μετ' αὐτοῦ εἰς Βενετίαν καὶ διὰ τοῦ ἰδίου οἰκειοῦται αὐτόθι μὲ ἕτερον Ἄγγλον, τὸν προαναφερθέντα Μιχαὴλ Λόκκιον τὸν χρηματίσαντα Πρόξενον εἰς

(1) Ἰδὲ βιογραφίαν του.

Digitized by Google

Α'λέπιον καὶ εὑρισκόμενον τότε ἐν Βενετίᾳ διὰ χρισολογίαν τινά.

Ἡ σχέσις του μὲ τὸ ὑποκείμενον τοῦτο τὸν ἐπρόσφερε τρόπον τινὰ μέσον διὰ νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ τῆς ἱσπανικῆς αὐλῆς. Ἐγνώριζεν ἐκ τῆς πολυχρονίου διατριβῆς του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της πόσον ἡ ζηλότυπος πολιτική της ἐπροσπάθει νὰ κρατῇ μυστικὴν κάθε ἀνακάλυψιν τῶν Θαλασσοπόρων καὶ περιηγητῶν της, καὶ μάλιστα ἀφοῦ τὸ μεγάλον πνεῦμα τῆς Ε'λισάβετ ἐκίνει τὴν προσοχὴν τοῦ ἔθνους της εἰς τὰς Θαλασσίους ἐπιχειρήσεις, καὶ οἱ Ἄγγλοι ἤδη εἶχον ἐννοήσει ὅτι τὰ στοιχεῖα τοῦ μεγαλείου των ἔπρεπε νὰ τὰ ζητήσωσιν εἰς τὴν Θαλάσσιον δύναμιν.

Δὲν ἀγνοοῦσε πρὸς τούτοις ὅτι ἡ ἱσπανικὴ αὐλὴ ἐφάνη πρὸς αὐτὸν ἄδικος καὶ τὸν παρημέλησε τόσον διότι ἦτον ἤδη πληροφορημένη πῶς οἱ Ἄγγλοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐπιχειρισθῶσι τὸ ἐπικίνδυνον ἔργον τῆς εὑρέσεως τοῦ στενοῦ τοῦ Ἀνιάν. Ἐσυλλογίζετο ὅμως ὅτι ἡ γενναιόφρων Ε'λισάβετ ἤθελε δεχθῇ εὐχαρίστως τὴν δουλευσίν του εἰς ὑπόθεσιν τόσον ἐπιθυμητὴν καὶ ἤθελε βραβεύσει τοὺς κόπους του μεγαλοπρεπῶς.

Ὅθεν ἡ ἰδέα τῆς ἐκδικήσεως, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἡ ἐλπὶς ὅτι κοινολογῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰς ἀνακαλύψεις του καὶ γενόμενος πρὸς αὐτὴν ὁδηγὸς ὡς πρὸς τὴν εὕρεσιν τῆς διαβάσεως ἐκ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον Ὠκεανὸν θέλει λάβει τὴν ἀποζημίωσιν εἰς ὅσα τὸν ἥρπασαν, εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν ἱσπανικῶν ἀποικιῶν, τὸν παρεκίνησαν νὰ διηγηθῇ πρὸς τὸν Λόκκιον τὰ πάντα δεικνύων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου, πρὸς αὐτὸν ἐπάνω εἰς ἕνα πίνακα τὴν διεύθυνσιν τοῦ ταξιδίου του καὶ τὰς ὁποίας εἶχε κάμει ἀνακαλύψεις. Καὶ ἐν τέλει ἐφανέρωσε πρὸς τὸν ῥηθέντα Ἄγγλον ὅτι γνωρίζων τὸν ἔξοχον χαρακτῆρα καὶ τὴν γενναιότητα τῶν φρονημάτων τῆς Βασιλίσσης ἦτον ἕτοιμος νὰ προσφέρῃ πρὸς αὐτὴν τὴν δουλευσίν του διὰ τὴν γνωστοποίησιν τῆς τόσον ἐπιθυμητῆς διαβάσεως καὶ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀνακαλύψεών του. Διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ δὲ τὸ ταξίδιόν του δὲν ἐζήτει εἰμὴ ἓν πλοῖον τεσσαράκοντα τόνων καὶ ἓν ἄλλο μικρόν, ὑποσχόμενος ὅτι εἰς τριάκοντα ἡμέρας θέλει ὑπάγει ἀπὸ τὸ ἓν εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ στενοῦ.

Digitized by Google

Μὲ χαράν του ἀνέκφραστον ἤκουσεν ὁ Λόκκιος τὴν πρότασιν τοῦ Θαλασσοπόρου μας καὶ ὑπεσχέθη νὰ γράψῃ ἀμέσως εἰς τὴν Ἀγγλίαν περὶ αὐτῆς. Καὶ τῳόντι χωρὶς ἀναβολὴς ἔγραψε περὶ τῆς σπουδαίας ταύτης ὑποθέσεως πρὸς τὸν κύριον Βουρλεΐγκιον (Burleigh) μέγαν Θησαυροφύλακα, πρὸς τὸν κύριον Οὐάλτερον Ῥαλεΐγκιον (Walter Raleigh), καὶ πρὸς τὸν κύριον Χακλουΐτιον (Hakluyt) κοσμογράφον, παρασταίνων πρὸς αὐτοὺς πόσον ἦτον ἐπωφελέστατον εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰ νὰ ἐγκολπωθῇ τοιοῦτον ἄνδρα ὁποῖος ἦτον ὁ Φωκᾶς· ἐτελείονε δὲ ζητῶν ἑκατὸν λίρας στερλίνας διὰ νὰ πληρωθῶσι πρὸς τὸν Ἕλληνα Θαλασσοπόρον τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου του εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1).

Ἡ πρότασις τοῦ Λοκκίου ἐδέχθη εὐχαρίστως ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, ἀλλὰ σπουδαιότεραι ὑποθέσεις μεταξὺ Ἀγγλίας, Ἱσπανίας, τῆς ἀμυντικῆς ἑνώσεως τῶν λατινοθρήσκων Πριγκίπων κατὰ τῶν διαμαρτυρουμένων, καὶ προτάσεις μεγάλης ἀξίας καὶ πολλῆς πλοκῆς τῶν κάτω χωρῶν πρὸς τὴν Ἐλισάβετ ἀποσχολοῦσαν, εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην, τὴν προσοχὴν τῆς Ἀγγλίας (2), ὅθεν ἡ ἀπόκρισις πρὸς τὸν Λόκκιον ἠργοπόρει. Ἐπειδὴ δὲ αἱ κλίσεις τῶν μεγάλων ἀνδρῶν σπανίως ἀκολουθεῖ νὰ εἶναι ἐπιπόλαιοι, καὶ αἱ ἐντυπώσεις εἰς τὰς ἐυαισθήτους καρδίας γίνονται βαθεῖαι, ἕπεται ὅτι καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν παραγόμενα αἰσθήματα εἶναι μόνιμα καὶ διαρκῆ. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἡ κατὰ τῶν Ἱσπανῶν δικαία ἀγανάκτησις τοῦ Φωκᾶ καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς κοινῆς ὠφελείας τὸν παρεκίνουν εἰς τὴν γεροντικήν του ἡλικίαν νὰ ἐπαναλάβῃ τόσον ἐπίπονον ταξίδιον, τὸ αἴσθημα ὅμως τοῦ φιλοπατρισμοῦ τοῦ ἔφλεγε τὴν καρδίαν καὶ ἐβιάζετο νὰ πατήσῃ τὸ γλυκὸν ἔδαφος τῆς πατρίδος. Ἀμφιβάλλων δὲ ἂν, μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς προτάσεώς του καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ταξιδίου, ἐπιζήσῃ νὰ ἰδῇ τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του καὶ ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους τὸν συνέδενον ἱεροὶ τῆς φύσεως δεσμοί, μετὰ παρέλευσιν δεκαπέντε ἡμερῶν,

---

(1) Ὅρα γενικ. βιογραφ.

(2) Βλέπε Χούμιον ἐν τῷ σημειωθέντι τόμῳ. Ἰδὲ καὶ γενικ. Ἱστορικ. Κούμα τόμ. Ζ'.

Digitized by Google

ἀφοῦ εἶχε συνομιλήσει μὲ τὸν Λόκκιον, ἀνεχώρησε διὰ Κεφαλληνίαν. Ἐντεῦθεν ὅμως ἐβάσταξεν ἀκατάπαυστον ἀλληλογραφίαν μὲ αὐτὸν, ἐκφράζων πάντοτε τὴν προθυμίαν του νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του καὶ τὴν ἀνυπομονησίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐπερίμενε τὴν ἐκ τῆς Ἀγγλίας πρόσκλησιν.

Εἰς τὰ 1602 λαβὼν ὁ Λόκκιος τὴν ἀπόκρισιν καὶ ἔχων ἤδη τελειωμένας τὰς ἐν Βενετίᾳ ὑποθέσεις του ἀνεχώρησε διὰ τὴν ἑπτάνησον διὰ νὰ ἐνταμώσῃ τὸν Φωκᾶν καὶ νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Φθάνων ὅμως εἰς Ζάκυνθον καὶ ἐξετάσας περὶ αὐτοῦ μανθάνει ὅτι ὁ Θαλασσοπόρος μας ἦτον ἑτοιμοθάνατος. Ἡ εἴδησις αὕτη τὸν καταλύπησε καὶ μεμφόμενος τὰς περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐμπόδισαν τὴν πατρίδατου νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τοιούτου ἀνδρὸς, ἐστοχάσθη νὰ θεραπεύσῃ ἐν μέρει τὴν ζημίαν δημοσιεύων αὐτὸς διὰ τοῦ τύπου ὅσα, ὡς λέγει, ἤκουσε παρὰ τοῦ ἰδίου. Μεταβὰς λοιπὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐξέδωκεν ἀμέσως τὸ περιώνυμον ταξίδιον καὶ τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Φωκᾶ.

Ἡ ἔκδοσις αὕτη, ἂν καὶ διέσωσεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν μνήμην τῆς ἀξίας τοῦ Κεφαλλῆνος Θαλασσοπόρου, ἥτις, διὰ τὴν μυστικότητα τῆς ἱσπανικῆς αὐλῆς, ἤθελεν ἐκλείψει, καὶ κατὰ τοῦτο χρεωστοῦμεν πολλὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Ἄγγλον Λόκκιον, ἐζημίωσεν ὅμως μεγάλως τὸν βαθμὸν τῆς ὑπολήψεώς του διὰ τὰς μυθώδεις διηγήσεις μὲ τὰς ὁποίας οὗτος ἀνέμιξε τὰς πραγματικὰς ἀνακαλύψεις του, καὶ διὰ τὴν ὀλίγην ἀκρίβειαν μὲ τὴν ὁποίαν, ἀπατηθεὶς ἴσως ἀπὸ τὴν μνήμην, ἐξέθεσε τὰς θέσεις τῶν ἀνακαλυφθέντων τόπων.

Φιλόπατρις ὁ Λόκκιος ὡς φαίνεται, καὶ βλέπων ὅτι οἱ Ἄγγλοι παρημέλησαν τὴν ἰδέαν τῶν ἀνακαλύψεων καὶ τῆς διευθύνσεώς των πρὸς ἐκεῖνα τὰ εὐδαίμονα μέρη τῆς γῆς, ὅπου Ἱσπανοί, Πορτογάλλοι καὶ Ὁλανδοὶ εἶχον σχηματίσει πηγὰς πλουτισμοῦ καὶ εὐδαιμονίας, ἐστοχάσθη ἴσως νὰ διεγείρῃ τὸ εὔτολμον καὶ κερδοσκόπον πνεῦμα τῶν πατριωτῶν του παραινῶν τοὺς ἐπισκεφθέντας τόπους παρὰ τοῦ Φωκᾶ πλήρεις πολυτίμων θησαυρῶν, καὶ τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν διάβασιν ἐκ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον Ὠκεανὸν ἀκίνδυνον καὶ πλωϊμωτάτην. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἡ διήγησις ὅτι ὁ Ἕλλην Θαλασσοπόρος εὗρε τοὺς εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς τόπους πλουσίους ἀπὸ

Digitized by Google

χρυσὸν, ἄργυρον, καὶ μαργαρίτας, τὸ ἔδαφος εὔκαρπον, ἡ διάβασις πλατεῖα, καὶ ἐν συντόμῳ μὲ τοιαῦτα προτερήματα, ὅσα ἠνάγκασαν πολλοὺς μεταγενεστέρους νὰ νομίσωσι τὸ ταξίδιον τοῦτο ὡς πλάσμα τῆς φαντασίας. Ἤθελε δὲ νομίζεται βέβαια ἕνας μῦθος, ἐὰν νεώτεροι Θαλασσοπόροι δὲν ἐβεβαίοναν τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ὅσα ἀναφέρονται εἰς αὐτὸ, καὶ οὕτω νὰ ἀφαιρεθῇ, ὡς ῥηθήσεται, ἡ περὶ τούτου ἀμφιβολία (1).

Ὁ Θάνατος δὲν ἐσυγχώρησεν εἰς τὸν Φωκᾶν νὰ ἰδῇ ἐκδεδομένας εἰς φῶς τὰς ἀνακαλύψεις του, καὶ ἐπιδιορθόνων τὰς ἐν αὐτῷ ἐλλείψεις καὶ ὑπερβολὰς (αἴτινες, κατὰ τὸν πολυμαθῆ Φλεσύριον, (Fleurieu) καὶ Εὑρέσιον, πρέπει ν' ἀποδοθῶσι μᾶλλον εἰς τὸν Λόκκιον, (2)) νὰ λάβῃ κἂν ὡς ἀμοιβὴν τῶν ἐπικυνδύνων ἀγώνων του τὴν εὐχάριστον καὶ γλυκυτάτην ἰδέαν ὅτι συνήργησεν εἰς τὸ κοινὸν καλόν· ἀμοιβὴ, ἥτις εἰς τὰς γενναίας ψυχὰς εἶναι πολυτιμοτάτη.

Ἀλλὰ μὲ ὅλα τὰ προῤῥηθέντα ἐλαττώματάτης ἡ ἔκδοσις τοῦ ταξιδίου τούτου ἐπροξένησεν εἰς τοὺς Γεωγράφους μεγαλωτάτην ἐντύπωσιν. Ὁ κύριος Πουρσᾶς (Purchas) κατεχώρησε τὰς ἐκδοθείσας ἀνακαλύψεις τοῦ Φωκᾶ εἰς τὸν τρίτον τόμον τῆς συλλογῆς του, αἱ ὁποῖαι διὰ τοὺς ῥηθέντας λόγους, κατεστάθησαν εἰς διάστημα δύο αἰώνων ἀντικείμενον φιλονεικίας μεταξὺ τῶν Γεωγράφων. Τινὲς ἐξ αὐτῶν θεωροῦντες τὰς ὑπέρβολὰς τὰς ἀπέβαλον ἐν γένει ὡς μυθώδεις, πολλοὶ ὅμως περικλεεῖς Γεωγράφοι, ὡς ὁ Δελίσλιος (Delisle), ὁ Φ. Βουάσιος (F. Buache), ὁ Δαρύμπλιος (Darymple) καὶ ἄλλοι, παραδεχόμενοι αὐτὰς τὰς ἐσημείωσαν διὰ σχημάτων εἰς τοὺς γεωγραφικούς των πίνακας ἐπιγράψαντες τὸ παρ' ἐκείνου ἀνακαλυφθὲν καὶ ταξιδευθὲν πέλαγος, καὶ τὸ ἀνευρεθὲν στενὸν, Θάλασσαν τοῦ Φωκᾶ, καὶ στενὸν τοῦ Φωκᾶ. Ἐπωνυμίαι, αἵτινες ἐφυλάχθησαν εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἕως ὅτου ἡ συνήθης ἀδικία, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, κολακεία τῶν Γεωγράφων ἔκρινεν ἄξιον νὰ τὰς ἀφαιρέσῃ διὰ νὰ ἐπιθέσῃ τὰ ὀνόματα μεταγενεστέρων Θαλασσοπόρων, οἵτινες ἀνήκουν εἰς πολυδύναμον ἔ-

(1) Βλέπ. Μαλδεβρούν. αὐτόθι.
(2) Ὅρα γενικὴν βιογραφίαν.

Digitized by Google

θνος. Οὔτε φροντίζουσιν οἱ κύριοι Γεωγράφοι ὅτι οἱ μεταγενέστεροι, ἐὰν ἔκαμαν ἀκριβεστέρας περιγραφὰς, ὡδηγήθησαν ὅμως ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ κινδυνώδεις ἐπιχειρήσεις τῶν πρώτων ἐφευρετῶν καὶ ὅτι, διὰ τὴν πρόοδον τοῦ φωτισμοῦ, εἶχον ἀφθονα τὰ μέσα τῆς Θαλασσοπλοΐας.

Εἰς πολλὰ φωτισμένα μέρη τῆς Εὐρώπης, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Λοκκίου γενομένην ἔκδοσιν καὶ τὴν παραδοχὴν τοῦ ταξιδίου τοῦ Φωκᾶ ὑπὸ τῶν μεγάλων Γεωγράφων, ἐτυπώθησαν πίνακες παραστατικοὶ τῶν ἀνακαλύψεών του. Εἰς δὲ ἀπὸ τοὺς ἐκδοθέντας ἐν Βενετίᾳ σώζεται εἰσέτι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀγαθοῦ μας συγγενοῦς Δ. Σπυρίδωνος Φωκᾶ Κοσμετάτου.

Ἡ φήμη τῶν μερῶν τῆς πολυχρύσου Ἀμερικῆς, ἡ πρόοδος τῆς Ἀστρονομίας, δι' ἧς τελειοποιηθεῖσα ἡ Θαλασσοπλοΐα ἔλαβε μέσα ἀσφαλείας καὶ ἐξηκριβωμένης καταμετρήσεως, καὶ ἡ τάσις τῶν Ἄγγλων ἤδη εἰς τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις ἔγειναν ἀφορμαὶ νὰ γείνωσι, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος, διάφορα ταξίδια εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς· καὶ οὕτω νὰ διαλυθῶσιν αἱ περὶ τοῦ ταξιδίου τοῦ Θαλασσοπόρου μας φιλονεικίαι καὶ νὰ σχηματισθῇ ὁπωσοῦν ὀρθοτέρα τις ἰδέα, ἂν καὶ δὲν φαίνεται μία ἐντελὴς συμφωνία περὶ τούτου μεταξὺ τῶν Θαλασσοπόρων.

Ὁ Ἄγγλος Πλοίαρχος Μέαρς (Mears) ἐπισκεφθεὶς κατὰ τὸ 1788 τὰ παρὰ τοῦ Φωκᾶ ἀνακαλυφθέντα μέρη ἀνεγνώρισε τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ εἰς τὸν 48° 49, καὶ εἶδε μὲ τοὺς ἰδίους του ὀφθαλμοὺς ὅτι ὁ βράχος τοῦ νοτείου ἀκρωτηρίου ὑπῆρχε τοιοῦτος, ὁποῖος ἐπεριγράφετο εἰς τὸ ταξίδιον τοῦ Ἕλληνος Θαλασσοπόρου. Ἡ μόνη ἀξιοσημείωτος διαφορὰ ὁποῦ παρετήρησεν ἦτον, ὅτι ἡ εἴσοδος δὲν εἶχε τόσον πλάτος ὅσον ἀνεφέρετο εἰς αὐτὸ, ἀλλὰ μόνον 12, ἕως 14 λεύγας. Ὁ αὐτὸς διηγεῖται ὅτι, ἀφοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῆς Μ. Βρετανίας ἰδιοποιήθη τὸ μέρος ἐκεῖνο, εἰσχώρησεν εἰς τὸ στενὸν τοῦ Φωκᾶ καὶ διατρέξας μὲ τὸ πλοιάριόν του ἕως τριάκοντα λευγῶν διάστημα, εἶδεν ὅτι τῳόντι τὰ παράλια ἦσαν κατοικημένα ἀπὸ τοιούτους ἀνθρώπους, ὁποῖοι ἐξιστοροῦνται εἰς τὸ ἐκδοθὲν ταξίδιον ἐκείνου, καὶ ἀποδίδει τὴν σιωπὴν, τὴν ὁποίαν ἐφύλαξαν ἕως τότε περὶ τῶν τοιούτων ἀνακαλύψεων οἱ Ἱσπανοὶ, εἰς τὴν ὕποπτον πολιτικὴν τῆς αὐλῆς των.

Digitized by Google

Ἡ ἐπιβεβαίωσις αὕτη τοῦ Μέαρς καὶ διαφόρων ἄλλων πλοιάρχων ἐμποροπλοίων, τὰ ὁποῖα μετὰ τὸν Μέαρς εἶχον φθάσει ἕως ἐκεῖ, ἤλκυσε τόσον τὴν προσοχὴν τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ὥστε ἡ Ναυαρχία ἔκρινεν ἄξιον νὰ πέμψῃ τὸν περικλεῆ Θαλασσοπόρον Βαγκούβερον (Vancuver) διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς, πρὸς τὸν ὁποῖον, μεταξὺ τῶν ἄλλων διαταγῶν, ἔδωκε καὶ τὸ ἀκόλουθον ἄρθρον « Σὲ ἐπιβάλλεται τὸ νὰ ἐξετάσῃς μὲ ξεχω-» ριστὴν προσοχὴν τὸ ὑποτιθέμενον στενὸν τοῦ Ἰωάννου » Φωκᾶ » (1).

Ὁ Ἄγγλος Θαλασσοπόρος ἐξάνοιξε τῳόντι τὴν εἴσοδον ἐκείνου τοῦ στενοῦ κατὰ τὰς 29 τοῦ Ἀπριλίου τῶν 1792 (2), ἀλλὰ δὲν εἶδεν, ὡς ἐπιβεβαίωσαν ὁ Μέαρς καὶ οἱ ἄλλοι πλοίαρχοι, τὸν πυραμιδοειδῆ βράχον τοῦ βορείου ἀκρωτηρίου, τὸν ὁποῖον ἀνέφερε τὸ ταξίδιον τοῦ Φωκᾶ, καὶ ὡμολόγουν ἐκεῖνοι ὅτι εἶδον. Παρετήρησεν ἐξ ἐναντίας ὅτι τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο προβαίνει ἔξαφνα χωρὶς νὰ ἔχῃ τί ἀξιοσημείωτον ὁποῦ νὰ προσηλόνῃ τὴν προσοχὴν καὶ νὰ προσκαλῇ τὴν ὅρασιν. Εὗρεν ὅμως τὸ στενὸν πλωΐμον εἰς τὸ ὁποῖον ἐμβὰς ἐπροχώρησε τόσον πολὺ, ὥστε ἔφθασεν εἰς μίαν μικρὰν Θάλασσαν κλεισμένην ἀπὸ τὴν Ἤπειρον καὶ ἀπό τινας μεγάλας νήσους, καὶ ἐν τέλει ἔφθασεν εἰς ἓν ἄλλο μέρος τοῦ μεγάλου Ὠκεανοῦ.

Ἰδοὺ δὲ ἡ κρίσις τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν, εἰς τὴν πρὸς τὴν Ναυαρχίαν ἀναφοράν του περὶ τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ Φωκᾶ καὶ περὶ τοῦ Ναυάρχου Δελ-Φόντου (Del-Fonte), οἵτινες πρῶτοι ἐπεσκέφθησαν τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Ἀφοῦ ὡμίλησε πρῶτον περὶ τοῦ ἀρχιπελάγους, ὁποῦ περικυκλόνει τὸ παραθαλάσσιον, λέγει « Ὑποθέτοντες ὅτι ὁ Φω-» κᾶς καὶ ὁ Φόντιος, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀποδίδεται ἡ ἀξία » ὅτι πρῶτοι ἐπεσκέφθησαν ἐκεῖνα τὰ παράλια, ἔκαμαν εἰς » ταῦτα τῳόντι πραγματικὰς ἀνακαλύψεις, ἡ ἔκτασις τούτων » περιορίζεται ἀπὸ τὴν 48°, 25′ μέχρι τῆς 56°, 2′ τοῦ βο-

(1) Ὅρα γεν. βιογραφ.

(2) Βλέπε τὴν γενικὴν εἰσαγωγὴν τῆς Γεωγραφίας Γασπάρεως σελ. 112. ἔτει 1790. ταξίδ. Βαγκουβέρου.

Digitized by Google

» ρείου πλάτους. Πρὸς τὸ νότιον ὅμως, τὸ παράλιον τῆς Ἠ-
» πείρου δὲν παῤῥησιάζει εἰς κανένα μέρος μίαν διάβασιν,
» διὰ τῆς ὁποίας νὰ εἰσχωρήσῃ τις ἕως εἰς τὴν Θάλασσαν τοῦ
» Οὐδσωνος ».

Ὁ Βαγκούβερος λέγει ὅτι ἐφύλαξεν εἰς τὴν εἴσοδον τὸ ὄ-
νομα τοῦ Φωκᾶ διὰ νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὰς ἰδέας τὰς ὁποίας
παρέλαβε, παρατηρεῖ ὅμως ὅτι αὕτη, ἀντὶ νὰ ἦναι μεταξὺ
τῶν 47° καὶ 48°, κεῖται μεταξὺ τοῦ 48° καὶ 49° καὶ ὅτι
δὲν φέρει εἰς μίαν μεσόγειον Θάλασσαν, ἡ ὁποία νὰ ἦναι
πολὺ μεγαλητέρα. Καταδικάζων δὲ διὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην
τὸν Κεφαλλῆνα Θαλασσοπόρον λέγει. « Δὲν ἠμπορεῖ νὰ προ-
» φασίσῃ ἡ ἀμάθεια τοῦ αἰῶνος του τὸν Φωκᾶν καὶ ἡ ἔλλει-
» ψις τῆς ἀκριβείας τῶν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων, διὰ
» τὸ λάθος ἑνὸς βαθμοῦ πλάτους· ὁ κύριος Φραγκῖσκος Δρά-
» κιος, ὅστις τὸν εἶχε προλάβει εἰς τὰ ταξίδια, δὲν ἔπεσε
» ποτὲ εἰς τοιαῦτα λάθη ». Εἰς ταῦτα προσθέτει, καὶ ὁ βιο-
γράφος αὐτοῦ Εὔρέσιος ὅτι καὶ οἱ Ἱσπανοὶ Θαλασσοπόροι,
οἵτινες ἐπεσκέπτοντο τὰ βορειοδυτικὰ παράλια, δὲν εἶχον ἀ-
κριβεστέρας ἰδέας τῶν Ἄγγλων καὶ μάλιστα ἐπρόσμενον νὰ
μάθωσι παρὰ τοῦ Βαγκουβέρου περὶ τῆς ἀληθείας τῶν παρα-
δόσεων τούτων.

Καθεὶς ὅμως τῶν ἀναγνωστῶν μας ξανοίγει τὴν ἄδικον
αὐστηρότητα μὲ τὴν ὁποίαν ἐπικρίνει εἰς τὴν ἀναφορὰν του
ταύτην ὁ Ἄγγλος Θαλασσοπόρος τοῦ Φωκᾶ τὰς ἀνακαλύψεις.
Δὲν εἶναι ἄραγε μία μεμπτὴ ἀδικία τὸ νὰ λέγῃ ὅτι « ἐὰν
ὑποθέσωμεν πῶς ὁ Φωκᾶς ἔκαμε πραγματικὰς
ἀνακαλύψεις, κτλ. » Ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ὅτι εὗρε τὸ
ἀκρωτήριον καὶ τὸ στενὸν τὸ ἀνακαλυφθὲν παρὰ τοῦ Θαλασ-
σοπόρου τούτου, ὅτι ταξιδεύσας ἐντὸς αὐτοῦ ἔφθασεν εἰς μίαν
Θάλασσαν ἀνακαλυφθεῖσαν παρὰ τοῦ ἰδίου καὶ ὅτι ἐξῆλθεν
ἀπὸ τὴν εἴσοδον, ἥτις ἔφερε διὰ δύω αἰῶνας ὁμοῦ μὲ τὴν
Θάλασσαν τὸ ὄνομα τοῦ ἐφευρετοῦ της; Ταῦτα δὲν εἶναι τάχα
πραγματικαὶ ἀνακαλύψεις; Ποῖος ἀπαθὴς κριτὴς δύναται νὰ
μὴν θεωρήσῃ ὡς πραγματικὴν ἀνακάλυψιν τὴν γνωστοποίη-
σιν τῶν βορειοδυτικῶν παραλίων τῆς Ἀμερικῆς, ἀφοῦ κατὰ
τὸν κύριον Βαγκούβερον, ὁ Φωκᾶς εἶναι εἷς ἐκ τῶν δύο, ὁ-
ποῦ τὰ ἐπεσκέφθησαν πρὸ παντὸς ἄλλου, καὶ ἀφοῦ πρῶτος ἐ-

Digitized by Google

κεῖνος τὰ ἐγνωστοποίησεν; Οὔτε ἡμποροῦν, μὲ φαίνεται, νὰ χάσουν τὴν πραγματικήν των ὕπαρξιν αἱ ἀνακαλύψεις αὗται διότι ἐκτείνονται μόνον ἀπὸ τὴν 48° 23′ μέχρι τῶν 56° 2′ τοῦ βορείου πλάτους, ἢ διότι ἡ ἀνακαλυφθεῖσα μεσόγειος θάλασσα δὲν εἶναι πολλὰ μεγάλη. Ἐὰν δὲ εἰς τὴν παρὰ τοῦ Λοκκίου ἐκδοθεῖσαν περιγραφὴν τοῦ ταξιδίου δὲν θεωρῆται ἡ ἀπαιτουμένη ἀκρίβεια, ἡ ἔλλειψις αὕτη, ἐνῷ ἀδίκως ἀποδίδεται πρὸς τὸν Φωκᾶν, δὲν δύναται νὰ ἀναιρέσῃ καὶ ὅσα πραγματικῶς ἀπεδείχθησαν ἀληθῆ καὶ ὠφέλησαν τοὺς μεταγενεστέρους. Τοιαύτη εἶναι τῳόντι ἡ κρίσις τὴν ὁποίαν κάμνει περὶ τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ θαλασσοπόρου μας καὶ ὁ κύριος Ἐϋρέσιος λέγων. « Ἠμποροῦμεν νὰ συγκατατε-» θῶμεν μὲ τὸν Βαγκούβερον ὅτι παρασταίνουν μόνον ἓν » ἐξαγόμενον ὄχι ἀκριβὲς, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ παραδε-» χθῶσι χωρὶς μεγάλας ἀφαιρέσεις. Ἀλλ' ὅμως αἱ θεωρίαι » τοῦ μεγάλου ἐκείνου θαλασσοπόρου ἀφαίρεσαν τὴν ἀβεβαιό-» τητα ὡς πρὸς τοῦτο· ὑπάρχει πραγματικῶς ἕνα στενὸν, ὁ-» ποῦ διευθύνει εἰς μίαν μικρὰν μεσόγειον θάλασσαν, τὴν » ὁποίαν οἱ παλαιοὶ πίνακες σημειόνουν μὲ τὸ ὄνομα τῆς » δυτικῆς Θαλάσσης τοῦ Φωκᾶ, καὶ τὴν ὁποίαν, ἀ-» φοῦ οὗτος διέτρεξεν ἑκατὸν πεντήκοντα, ἢ ἑκατὸν ἑξήκοντα » λεύγας, ὑπέλαβεν ὅτι αὐτὴ φέρει εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠ-» κεανόν ».

Ὡς ἀξιοσημειώτους θεωρῶν τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Φωκᾶ καὶ ὁ περικλεὴς Γεωγράφος Μαλδεβρουν λέγει « Δὲν δυνάμεθα » ν' ἀποσιωπήσωμεν ὅτι τὰ τρία ταξίδια τοῦ Μαλδονάρδου, » τοῦ Ἰωάννου δὲ Φωκᾶ, καὶ τοῦ Ναυάρχου Δελ-Φόντου » (Del-Fonte), ἐὰν ἦσαν πρωτότυπα, ἤθελαν ἀποδείξει ἀ-» νακαλύψεις πολλὰ πλέον ἐκτεταμένας ».

Καὶ πάλιν ὁ Γεωγράφος οὗτος, ἐνῷ ἀποβάλλει ὅλως διόλου ὡς μυθώδες τὸ ταξίδιον τοῦ Δελ-Φόντου, μὴ δεχόμενος τὴν γνώμην τινῶν, οἵτινες, διὰ τὰ ἀναμιχθέντα ψεύδη, ἀμφίβαλλον καὶ περὶ ἐκείνου τοῦ θαλασσοπόρου μας, λέγει· « Ἀ-» πομακρυνόμενοι ἡμεῖς ἀπὸ τὴν γνώμην τούτων χρεωστοῦ-» μεν ἐξεναντίας νὰ συγκατατεθῶμεν ὅτι καθαρίζοντες τὸ τα-» ξίδιον τοῦ Φωκᾶ ἀπὸ τὰς ἀναφανδὸν μυθώδεις διηγήσεις, » ἠθέλαμεν δεχθῆ ὅτι πιθανῶς ὁ τοιοῦτος θαλασσοπόρος διέ-

Digitized by Google

» τρεξε τὸ πέλαγος τῆς Γεωργίας, περὶ τοῦ ὁποίου τὸ 1792
» ὁ Βαγκούβερος μᾶς ἔδωκε τόσον μεγάλον φῶς· καὶ ὅτι φθά-
» σας εἰς τὸ τέλος τοῦ πελάγους τούτου ἐπίστευσεν ὅτι βλέπει
» μίαν νέαν θάλασσαν, ἤτις δὲν ἦτον εἰμὴ ὁ Εἰρηνικὸς Ὠ-
» κεανὸς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτον πλαγίως ἕνας λαβύρινθος νή-
» σων (1) ».

Περὶ δὲ τῆς ἀγνοίας τῶν Ἱσπανῶν θαλασσοπόρων, τὴν ὁ-
ποίαν σημειόνει ὁ Ἐϋρέσιος, αὐτὴ, ἢ πρέπει νὰ ἐκληφθῇ
ὡς μία προσποίησις, διότι, φυσικῷ τῷ λόγῳ, οἱ Ἱσπανοὶ ἔ-
βλεπον μὲ ὑποκρυπτον ὄμμα τὴν προσέγγισιν τῶν Ἄγγλων εἰς
μέρη τόσον πλούσια εἰς τὰ ὁποῖα αὐτοὶ εἶχον διὰ τόσους
αἰῶνας ἀπόλυτον κυριαρχίαν, ἢ, διὰ τὴν ὑποπτον μυστικό-
τητα τῆς αὐλῆς των, μετὰ δύω αἰῶνας εἶχον ἤδη χαθῆ α
εἰδήσεις, καὶ ἐπομένως τὸ νὰ μὴν ἐγνώριζον οἱ Ἱσπανοὶ θα-
λασσοπόροι τί περισσότερον ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους δὲν προσβάλ-
λει τὰς πραγματικὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Φωκᾶ.

Δὲν φαίνεται πρὸς τούτοις ὀλιγώτερον ἄδικος ὁ κύριος Βαγ-
κούβερος καταδικάζων ἀδυσωπήτως ὡς ἔλλειψιν ἀπροφάσιστον τοῦ Κεφαλλῆνος θαλασσοπόρου, τὴν διαφορὰν ἑνὸς βαθμοῦ
βορείου πλάτους.

Πρὸς ἀθώωσιν δὲ τούτου θὲν θεωρῶ ἐὰν εἰς αἰῶνα ἀ-
μαθείας καὶ τόσης ὀλίγης ἀκριβείας τῶν ἀστρονομικῶν πα-
ρατηρήσεων (ὁποίαν, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ ἰδίου Βαγκου-
βέρου, εἶχεν ἡ ἐποχὴ τοῦ Φωκᾶ) ἓν τοιοῦτον λάθος εἶναι
ἀσυγχώρητον. Δὲν ἐξετάζω ἂν ἡ παρ' αὐτοῦ προβαλλομένη
ἀκρίβεια τοῦ Δρακίου εἶναι μᾶλλον μάντευμα παρὰ ἀποτέ-
λεσμα ἀκριβεστέρων ὑπολογισμῶν. Ὅλα ταῦτα τὰ ἐγκατα-
λείπω καὶ ἐρωτῶ μόνον τὸν κύριον Βαγκούβερον τὰ ἀκό-
λουθα. Πρέπει δικαίως ν' ἀποδοθῇ τὸ λάθος τοῦτο πρὸς τὸν
Φωκᾶν; Ἐξέδωκεν οὗτος τὸ ταξιδιόντου, ἢ ὁ Ἄγγλος Λόκ-
κιος; ἐπέζησεν ἆραγε ὁ Ἕλλην θαλασσοπόρος διὰ νὰ τὸ ἰδῇ
ἐκδεδομένον, νὰ τὸ ἐπιθεωρήσῃ, καὶ νὰ διορθώσῃ τὰ ἐσφαλ-
μένα; Πῶς λοιπὸν ἠμπορεῖ τις νὰ ἐγκαλῇ τὸν Φωκᾶν διὰ
ὅσα δύνανται νὰ ἦναι λάθη τῆς μνήμης, ἢ τῆς κλίσεως, ἢ

(1) Παράβαλε Ἱστορίαν τῶν ἀνακαλύψεων καὶ ταξιδίων αὐτοῦ.

Digitized by Google

τῆς ἀπειρίας τοῦ Λοκκίου, ὅστις πολιτικὸς ὢν ἐπραγματεύθη ὕλην ἀφορῶσαν τὴν Θαλασσοπλοΐαν; Δὲν ἐγνώριζεν ἄραγε ὁ ἄλλως ἔνδοξος Βαγκούβερος, ὅτι εἰς τὰς ἐποχὰς ἐκείνας οἱ πατριῶται του εἶχον ὀλιγωτάτας γνώσεις εἰς τὴν τοιαύτην ὕλην; Μαρτυρεῖ περὶ τούτου ἡ περὶ τῶν παραλίων τῆς Ἀμερικῆς διήγησις τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν ὁ πατριώτης του Ἱππότης Ῥαλεΐγκιος (Raleigh), ὅστις ταξιδεύσας τὸ 1595 ἐτύπωσε, κατὰ τοὺς Ἄγγλους Ἱστορικοὺς, τὰ μεγαλήτερα καὶ χονδροειδέστερα ψεύδη ὁποῦ ν' ἀνεφάνησαν ποτέ (1).

Εἰς τοὺς ῥηθέντας ἰσχυροὺς λόγους, οἵτινες ἀθωόνουν τὸν Θαλασσοπόρονμας ἀπὸ κάθε ἐνοχὴν, ἀποβλέψας καὶ ὁ πολυμαθὴς Γάλλος Φλεούριος καὶ ὑπερασπιζόμενος τὴν ἀλήθειαν, κατὰ τῶν ἐγκαλούντων τὰς ἐλλείψεις τοῦ ταξιδίουτου, λέγει. » Ἐὰν εὑρίσκωνται ὑπερβολαὶ εἰς τὴν ἀναφορὰν τοῦ Φωκᾶ, » εἶναι τάχα δίκαιον ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ ἐγκαλῆται διὰ » τὰς προσθήκας τὰς γινομένας εἰς τὴν ἀνακάλυψίν του; (2) ». Τοιουτοτρόπως ἀθωόνων αὐτὸν καὶ ὁ ῥηθεὶς βιογράφος του ἀποδίδει δικαίως πρὸς τὸν ἐκδότην τὰς ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις. "Ἡ διήγησις (λέγει) περὶ τῆς κοινωνίας τῆς μιᾶς » μὲ τὴν ἄλλην Θάλασσαν, καθὼς καὶ ἡ περὶ τοῦ πλουτισ- » μοῦ τῶν τόπων τῶν κειμένων εἰς τὰ παράλια τῆς ἐσωτε- » ρικῆς Θαλάσσης, προσετέθησαν ἴσως εἰς τὴν πρωτότυπον » διήγησιν τοῦ Φωκᾶ, μὲ σκοπὸν νὰ ἐρεθίσωσι τοὺς Ἄγγλους » διὰ νὰ πολλαπλασιάσωσι τὰς προσπαθήσεις καὶ ἐρεύνας, » αἵτινες ἐδύναντο νὰ τοὺς ὁδηγήσωσιν εἰς τοιαύτην ἀνα- » κάλυψιν ».

Τοιαύτην κρίσιν ἐπιφέρει βέβαια κάθε ἀπροσωπόληπτος κριτὴς, καὶ μὲ τοιαύτην δικαιοσύνην καὶ ἀπάθειαν ἐξετάζων τὰ πράγματα καὶ ὁ κύριος Βαγκούβερος ἤθελε γνωρίσει εὐκόλως, ὅτι διὰ κάθε ἀπαντώμενον λάθος εἰς τὸ ταξίδιον τοῦ Ἑλληνος Θαλασσοπέρου, ἔπρεπε νὰ μεμφθῇ τὸν συμπατριώτην του Ἀόκκιον· καὶ ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ κρίνεται τόσον αὐστηρῶς ὁ Φωκᾶς, ὅστις περιπλεύσας πρῶτος τὰ ἄγνωστα

(1) Ὅρα Χούμιον αὐτόθι σελ. 112—113. Camden σελ. 584.
(2) Παράβαλε γεν. βιογρ. αὐτόθι.

Digitized by Google

ἐκεῖνα μέρη εἰς αἰῶνα ἀμαθείας καὶ ἀτελῶν γνώσεων ἀστρονομικῶν ἔχει περισσοτέραν ἀξίαν ἀπὸ τοὺς ἐπιχειρισθέντας τοιοῦτον περίπλουν μετὰ δύω αἰώνων διάστημα, βοηθουμένους ἀπὸ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ ὁδηγουμένους ἀπὸ τὰς διαδοθείσας γνώσεις τῶν προγενεστέρων των.

Μὲ ὅλα ὅμως τὰ ἀναμιχθέντα ψεύδη εἰς τὸ ταξίδιον τοῦ περιφήμου συμπολίτουμας, καὶ μὲ ὅλας τὰς ἀμφιβολίας καὶ μέμψεις τινῶν κατ' αὐτοῦ, αἱ παρὰ τῶν νεωτέρων γραφόμεναι Ἱστορίαι τῶν ἀνακαλύψεων καὶ ταξιδίων ἀναφέρουσι τὸν Φωκᾶν μὲ τοὺς ἐνδόξους Θαλασσοπόρους τῆς ἐποχῆς του. Περὶ τούτου γνωρίζουσιν ἀκριβῶς ὅσοι τῶν πεπαιδευμένων εὐαρεστοῦνται εἰς τοιούτων συγγραμμάτων ἀνάγνωσιν, καὶ πληροφορεῖται ἕκαστος τῶν ἀναγνωστῶν, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ ἀναφερθὲν τεμάχιον τοῦ Μαλδεβροῦν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἑξῆς ἀπαντώμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ δευτέρου ταξιδίου τοῦ γινομένου εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς πρὸς ζήτησιν τῆς διαβάσεως. Ἱστορίαν συγγραφεῖσαν μὲν Ἀγγλιστὶ ὑπὸ τοῦ κυρίου Ἰωάννου Ῥωσσίου (Sir. Iohn Ross) ἐκδοθεῖσαν δὲ καὶ εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν κατὰ τὸ 1835 ἐν Βρυξέλλαις ὑπὸ τοῦ I. B. Δεφοκομπρέτου (I. B. Defauconpret). ὅπου ἀναφέρονται ταῦτα. « 1592 Ἰωάννης ὁ Φωκᾶς ἐστάλη εἰς » ζήτησιν τοῦ ὑποτιθεμένου στενοῦ τοῦ Ἀνιᾶν. Κατὰ τὴν » ἀναφοράν του, περιέπλευσε τὸ παράλιον ἕως ὅτου εὑρῆκε μίαν » εἴσοδον· εἰς ταύτην ἐμβὰς ἐταξίδευσε κατὰ διαφόρους διευ- » θύνσεις εἰς διάστημα εἴκοσι ἡμερῶν, μετὰ τὰς ὁποίας ἐμ- » βῆκεν εἰς τὴν ἀρκτικὴν Θάλασσαν. Εὑρίσκων δὲ τότε ὅτι » τὸ στενὸν εἶχε πλάτος τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα λευγῶν, » ἐσυμπέρανεν ὅτι ἐκεῖνο ἦτον τῳόντι ἡ ζητουμένη διάβασις, » καὶ ἐπέστρεψε πληροφορημένος ὅτι ἐξετέλεσε τὸ ἔργον τῆς » ἀποστολῆς του ». (1) Ἐπίσης μεταξὺ τῶν μεγάλων Θαλασσοπόρων κατατάττει αὐτὸν καὶ ὁ A. Χριστιανὸς Γάσπαρης καὶ ἄλλοι πολλοὶ νεώτεροι, τῶν ὁποίων τὰς μαρτυρίας ἐγκαταλείπω χάριν συντομίας (2).

---

(1) Ὅρα τόμον Α'. σελ. 11.

(2) Βλέπε ἐν τῇ γεωγραφικῇ εἰσαγ. Γασπάρεως σελ. 73. ἔτος 1592.

Digitized by Google

Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν εἰς τὰς ἐλευθερὰς ἐποχάς της, ὁμοία τρόπον τινὰ μὲ ἕν δένδρον, τὸ ὁποῖον, ἀπὸ οὐρανόμηκες, ἀνθηφόρον, καὶ εὐθαλὲς, κεῖται μεταξὺ νέων ἀνθηρῶν δένδρων, κρημνισμένον καὶ κατασχισμένον ἀπὸ ὁρμητικοὺς ἀνεμοστροβίλους, ὅμως ἀπό τινα ῥίζαντου ἀναφυτρόνει βλαστοὺς πολυφύλλους τῶν ὁποίων οἱ εὐώδεις καρποὶ μαρτυροῦν τὴν προτέραν ἀξίαντου· τοιουτοτρόπως, λέγω, καὶ ἡ ποτὲ περικλεὴς Ἑλλὰς, καὶ δεινοπαθοῦσα δὲν ἔμεινεν ὀπίσω ἀπὸ τὰ ἀκμάζοντα ἔθνη καὶ ὡς πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν γνώσεων, ἀλλ' ἠμπορεῖ νὰ συγκαταριθμῇ καὶ αὐτὴ μεταξὺ τῶν ἐνδόξων ἑτερογενῶν θαλασσοπόρων, τὸν Κεφαλλῆνα Φωκᾶν ὄντα τέκνοντης γνήσιον. (1)

---

(1) Σημ. Ἐκτὸς τοῦ θαλασσοπόρου μας κοσμοῦσι τὴν οἰκογένειαν τῶν Φωκάδων καὶ ἕτερος Ἰωάννης συγγραφεὺς μιᾶς περιηγήσεως. Ἐλλόγιμός τις Γερεὺς Γεράσιμος ἀπόγονος τοῦ Ἰωάννου καὶ πνευματικὸς Πέτρου τοῦ μεγάλου· καὶ Ἰωακεὶμ ὁ διαπρέψας εἰς τὴν Ῥητορικὴν καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Θείου λόγου. Περὶ τούτων μὴ δυνηθεὶς νὰ συνάξω, διὰ τὴν ὥραν, ὕλην ἱκανὴν εἰς ἔκθεσιν βιογραφίας περιωρίζωμαι εἰς τὸ νὰ ἀναφέρω περιληπτικῶς τὰ ἀκόλουθα.

Ὁ Ἰωάννης ἦτον, κατὰ τὸν Λέοντα Ἀλλάτιον, υἱὸς Ματθαίου τοῦ Φωκᾶ ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ οἰκογενείας τῶν Φωκάδων, οἵτινες εἶναι ἴσως κλάδος τίς τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος ἤκμασε περὶ τὸν ΙΒ'. αἰῶνα καὶ χρηματίσας εἰς τὴν νεαράντου ἡλικίαν στρατιωτικὸς Ἐμμανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἐνυμφεύθη καὶ ἔλαβεν ἕνα υἱὸν, ὅστις μετοίκησεν εἰς Κεφαλληνίαν, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ὑπῆρχε μὲν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀλλατίου, εἰς τὸν κώδηκα τῆς οἰκογενείας, ἀλλ' εὑρισκόμενον εἰς τὸ ἄκρον τῆς σελίδος ἐκόπη μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ βιβλιοδέτου. Κεκοσμημένος ὁ Ἰωάννης μὲ πολλὴν παιδείαν καὶ εὐαισθησίαν θρησκευτικὴν, καὶ δυσαρεστηθεὶς, ὡς φαίνεται, εἰς τὸ πολυτάραχον τοῦ Κόσμου ἐγκατέλειψε τὸ πολεμικὸν στάδιον καὶ γινόμενος Μοναχὸς κατὰ τὸ 1183 μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα· ἐκεῖθεν δὲ περιηγηθεὶς τοὺς Ἱεροὺς τόπους ἐσύναξε τὴν ἀναγκαίαν ὕλην εἰς συγγραφὴν, καὶ μετὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ συγγράμματός του ἐπιστρέφων ἀπέθανεν ἐν Πάτμῳ. Ἡ περιήγησις αὕτη τοῦ Φωκᾶ γνωριζομένη ὑπὸ τὸν τίτλον » Περιληπτικὴ περιγραφὴ τῶν κάστρων καὶ πόλεων » ἀπ' Ἀντιοχείας μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων, Συρίας, Φοινίκης καὶ τῶν κατὰ Παλαιστίνην ἁγίων τόπων » μετεφράσθη εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν παρὰ Ἀλλατίου καὶ ἐξεδόθη πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ ὁμοῦ μὲ τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον κατὰ τὸ 1653 ἐν Κολωνίᾳ. Δεύτερον δὲ ἐξεδόθη κατὰ τὸ 1680 ὑπὸ Δαγιὴλ τοῦ Παπέβρου ἐν Ἀμβέρσῃ εἰς

Digitized by Google

τὸ προοίμιον τοῦ Α'. τόμου τῶν Ἁγίων τοῦ Μαΐου μηνός. (ὅρα Ἀσεμάν. Ἑορτολόγ. Οἰκουμ. Ἐκκλησ. τόμ. Β'. — Βλέπ. καὶ λεξικ. Ἱστορικ. Δανιὴλ Μάγνητ. σελ. 190).

Ἀπὸ τὸν εἰς τὴν νῆσον μας μετοικήσαντα υἱὸν τοῦ Ἰωάννου Φωκᾶ κατήγοντο οἱ Γεράσιμος καὶ Μαρῖνος Φωκάδες, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἐκπαιδευθεὶς καὶ ἱερωθεὶς ἐν Βενετίᾳ ἐχρημάτισε πρῶτον Ἐφημέριος τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν παροικούντων ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, ἔπειτα μεταβὰς εἰς Ῥωσσίαν ὡς πνευματικὸς Πέτρου τοῦ μεγάλου ἔμεινε διὰ πολλοὺς χρόνους εἰς τὴν αὐλήν· ἀλλ' ἐπιθυμήσας νὰ τελειώσῃ τὰς ἡμέρας του εἰς τὴν πατρίδα ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κεφαλληνίαν. Ὁ γενναιόφρων Μονάρχης ἔχων, ὡς φαίνεται, μεγάλην ὑπόληψιν πρὸς τὸν πεπαιδευμένον Γεράσιμον καὶ θέλων νὰ δώσῃ πρὸς αὐτὸν ἐν μόνιμον δεῖγμα τῆς εὐνοίας του, τὸν ἐχάρισε πέντε πίνακας περιέχοντας τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων τῆς Γραικο-Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ἦσαν ἐν [illegible]ρὸν μνημεῖον τῆς ἱερᾶς ἀρχαιότητος.

Κατὰ δυστυχίαν ὅμως, φθάσας ὁ σεβάσμιος Ἱερεὺς Φωκᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπροσβλήθη ὑπὸ τῆς πανώλης καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ. Μαρῖνος ὁ αὐτάδελφος καὶ κληρονόμος αὐτοῦ λαβὼν μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς ῥηθέντας πίνακας, καὶ μὴ ἔχων ἴσως ἱκανότητα νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ βασιλικοῦ ἐκείνου δώρου, ἢ ὧν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ χρήματα παρὰ τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὸν στολισμὸν τῆς πατρίδος, μετέφερεν αὐτοὺς εἰς Βενετίαν, ὅπου τοὺς ἐπώλησε διὰ τριακόσια χρυσᾶ φλωρία πρὸς τὸν ἐκ Φλωρεντίας πεπαιδευμένον Πατρίκιον καὶ Μαρχέζην Ἀλέξανδρον-Γρηγόριον Καππόνην.

Ἀλλὰ τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα μνημεῖα τὰ φαινόμενα ἄχρηστα πρὸς τὸν φιλοχρήματον Φωκᾶν ἐχρημάτισαν πολύτιμα πρὸς τὸν ἀγοραστὴν Καππόνην καὶ ἔδωκαν ὕλην πρὸς τὸν Προφέσορα Ἰωσὴφ-Σίμωνα Ἀσεμάνην νὰ ἐκθέσῃ τὸ μέγα σύγγραμμα τὸ γνωριζόμενον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑορτολόγιον τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας». (Παράβ. Ἀσεμάν. αὐτόθι. τόμ. Β'.). Ἐν τέλει δὲ οἱ πίνακες οὗτοι ἐχαρίσθησαν παρὰ τοῦ ῥηθέντος πατρικίου ὁμοῦ μὲ τὰ βιβλία του εἰς τὴν Βατικανὴν, Βιβλιοθήκην, ὅπου ἤδη εὑρίσκονται.

Ὁ δὲ Ἰωακεὶμ Φωκᾶς Διδάσκαλος καὶ Ἱεροκήρυξ ἤκμασεν εἰς τὸν ΙΗ'. αἰῶνα. Μετὰ τὴν πρώτην εἰς τὴν πατρίδα ἀνατροφήν του μετέβη εἰς τὸ περιώνυμον τοῦ Παταυίου Πανεπιστήμιον, ὅπου τελειώσας τὰς σπουδάς του διεκρίθη ὡς πρὸς τὴν Ῥητορικὴν, τὴν ἑλληνικὴν, καὶ λατινικὴν Φιλολογίαν. Ἱερωθεὶς εἰς Κεφαλληνίαν ἐπέρασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅθεν ἐφημίσθη μεγαλως διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ εὐγλωττίαν του εἰς τὸ κήρυγμα. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀκμασάντων ἐνδόξων ἀνδρῶν τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ἐπαριθμεῖ τοῦτον καὶ ὁ ἡμέτερος ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Μελέτιος. (Ὅρα τόμ. Δ'.).

Digitized by Google

ΗΛΙΑΣ ΜΗΝΙΑΤΗΣ.

ΗΛΙΑΣ ΜΗΝΙΑΤΗΣ Ἀρχιερεὺς Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων ἐν Πελοποννήσῳ, Ἱεροκήρυξ καὶ συγγραφεὺς τόσον γνωστὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας, διὰ τὰ εὔγλωττα καὶ σοφάτου συγγράμματα, ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος εἰς τὴν Παλαίαν, ἢ Λιξούριον πόλιν τῆς νήσου Κεφαλληνίας, ἀπὸ τὸν Φραγκῖσκον Μηνιάτην Ἀρχιπρεσβύτερον τῆς πόλεως καὶ Μορεζίαν τὴν πρεσβυτέραν του· οἵτινες, ἂν καὶ νὰ μὴν ἦσαν ἴσως ἄνθρωποι πολυκτήμονες, ἐθεωροῦντο ὅμως δικαίῳ τῷ λόγῳ ὡς εὐγενεῖς, διότι, καθὼς μᾶς ἀναφέρει ἡ εἰσέτι ζῶσα παράδοσις ἦσαν στολισμένοι μὲ τὸ πολύτιμον κτῆμα τῆς ἀρετῆς, τὸ μόνον χαρακτηριστικὸν τῆς ἀληθοῦς εὐγενείας.

Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι πολλαῖς φοραῖς, ἡ ἐνεργητικότης τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἡ εὐαισθησία εἰς τὸ ὡραῖον καὶ ὑψηλὸν, καὶ ὅσα ἄλλα χαρίσματα ἀναβιβάζουν τὸν ἄνθρωπον εἰς ὑψηλοτέραν σφαῖραν τῶν ὁμοίωντου, ἀναφαίνονται πρώϊμα· καὶ ἀπ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ ἀτόμου παρρησιάζονται σημεῖα τινὰ, τὰ ὁποῖα μᾶς κάμνουν νὰ προμαντεύσωμεν ἐν μέρει τὴν ἐπιτυχίαν του. Τοιαῦτα φαινόμενα, προμηνύοντα τὰ φυσικὰ προτερήματα τοῦ Μηνιάτου παρεκίνουν τοὺς γονεῖς του νὰ προσπαθήσουν δι' αὐτὸν μίαν καλὴν ἀνατροφήν. Ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὁμοία μὲ ἐκείνην τῶν φυτῶν, ἐὰν δὲν λάβῃ τὰς ἀναγκαίας περιστάσεις, πνίγεται καὶ μένει ἀτελεσφόρητος κάθε φυσικήτης προδιάθεσις. Ἄκαρπα λοιπὸν ἤθελαν μείνει τοῦ Ἡλιοῦ τὰ μεγάλα φυσικὰ προτερήματα, καὶ ματαία ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἐπιθυμία τῶν γονέων του διὰ τὴν καλήν του ἀνατροφήν, ἐὰν ὁ τῳόντι φιλογενὴς καὶ ἀείμνηστος Θωμᾶς Φλαγγίνης ὁ Κερκυραῖος δὲν ἤθελε συστήσῃ τὸ ἐν Βενετίᾳ κατάστημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξῆλθον ἄνδρες ἔνδοξοι, οἵτινες συνήργησαν μεγάλως εἰς τὴν ἠθικὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος.

Ὅθεν τῷ 1669, ἐνῷ οὗτος ἦτον ἀκόμη δεκαετὴς, εὑρισκόμενος ὁ πατήρτου εἰς Βενετίαν ἐπέτυχε νὰ τὸν ἐμβάσῃ ὡς τρόφιμον εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν Φροντιστήριον. Ἐνταῦθα δὲ ἀνατραφεὶς καὶ διδαχθεὶς ὁ Μηνιάτης ἔδειξε τοιαύτην πρόοδον

Digitized by Google

εἰς τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα, εἰς τὴν κατάληψιν πολλῶν γλωσσῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν Φιλολογίαν, ὥστε εἰς ἔλλειψεν τοῦ Διδασκάλου, ἡ ἐπὶ τῆς παιδείας Ἐπιτροπὴ γνωρίζουσα τὴν ἀξίαν του, παρέβλεψε τὴν νεαράντου ἡλικίαν καὶ προσδιώρισεν αὐτὸν Καθηγητὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα ἐδίδαξε διὰ τρεῖς ὁλοκλήρους χρόνους μὲ κοινὴν φήμην καὶ πρόοδον πολλὴν τῶν μαθητευσάντων. (1) Ἠπατήθη λοιπὸν ὁ κύριος Ἰακωβάκης Ῥῖζος Νερουλὸς, ὅστις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς Φιλολογίας (σελ. 30.) τὸν ἀναφέρει, ὡς ἕνα ἐκ τῶν σοφῶν μαθητῶν τοῦ Μαυροκορδάτου.

Τὸ λαμπρὸν προτέρημα τῆς φυσικῆς ἐκείνης εὐγλωττίας, ἥτις διαλάμπει εἰς τοὺς λόγους του, καὶ ἡ φυσική του κλίσις εἰς τὴν ῥητορείαν τοῦ ἄμβωνος παρεκίνουν ἐκεῖνον μὲν νὰ καταγίνεται εἰς τὸ νὰ συνθέτῃ καὶ νὰ ἐκφωνῇ διδαχὰς, (ἐκτὸς τῶν συνήθων εἰς τοὺς σπουδαστὰς γυμνασμάτων), τοὺς δὲ ὁμογενεῖς νὰ τὸν ἀκούωσιν εὐχαρίστως. Μεγάλη ὅμως ἐφάνη ἡ προθυμία του εἰς τὸ κήρυγμα, μετὰ τὴν ἀνάβασίν του εἰς τὴν καθέδραν τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος· διότι λαβὼν καιρὸν καὶ μέσα ἁρμοδιώτερα, καὶ βλέπων τὸν ζῆλον τῶν ὁμογενῶν εἰς τὴν ἀκρόασιν, ἀνέβαινε συχνότατα εἰς τὸν ἄμβωνα, καὶ ἐκφωνῶν ὁμιλίας εἰς τὸν περικαλλῆ ναὸν τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἐστήριζεν αὐτοὺς εἰς τὰς εὐαγγελικὰς ἀληθείας. Ἐκ τῶν ὁποίων ὁμιλιῶν μάλιστα ἐσώθησαν ὀλίγαι τινές. (2).

Ὁ ἄνθρωπος προικισμένος ἀπὸ τὸν Δημιουργόντου μὲ τὸ αἴσθημα τῆς φιλοτιμίας, ἐκλέγει πολλάκις ὡς τόπον σταθερᾶς διαμονῆς τὴν πόλιν ἐκείνην, ἢ θέσιν, ὅπου ἀπολαμβάνει τὴν γλυκεῖαν ἀπόλαυσιν τοῦ νὰ βλέπῃ τὸν ἑαυτόν του ἐπωφελῆ εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ τοὺς κόπους του διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος τι-

(1) Ὅρα Μελέτιον Ἱστορ. Ἐκκλησ. Τόμ. Δ'. σελ. 71. ἔκδ. Βιέννης 1795. Ἰδὲ Giornale de' Letterati d' Italia di Aposlolo Zeno Tomo 26. pag. 487. Βλέπε καὶ τὴν συνοπτικὴν βιογραφίαν του εἰς τὸ αὐτοῦ σύγγραμα τὸ ἐπιγραφόμενον « Πέτρα σκανδάλου » ἐκτεθεῖσαν παρὰ τοῦ Πατρός του.

(2) Ἰδὲ τοὺς Πανηγυρικοὺς αὐτοῦ λόγους.

Digitized by Google

μωμένους ἀξίως. Ὁ σοφὸς Μηνιάτης λοιπὸν βλέπων βραβευομένους τοὺς πνευματικούς του ἀγῶνας μὲ τὴν ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν ἐπροξένει εἰς τὴν ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικὴν νεολαίαν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς του διδασκαλίας, καὶ μὲ τὸ σέβας ὅ-που πρὸς αὐτὸν ἐδείκνυον οἱ τότε πολυπληθεῖς παροικοῦντες Ἕλληνες, ἤθελε μείνει βέβαια πολλοὺς χρόνους μεταξὺ αὐτῶν, ἐὰν μία φωνὴ ἱερὰ τῆς πατρίδος, μετὰ παρέλευσιν τριῶν χρόνων τῆς διδασκαλίας του, δὲν τὸν ἐπροσκάλη εἰς ἄλλο μέρος.

Ἡ πολιτικὴ τῶν Βενετῶν, θέλουσα νὰ στερεώσῃ εὐκολώτερον τὴν ἐξουσίαν της εἰς ὅσας κατακτήσεις ἔκαμεν εἰς ξένα ἔθνη, ἐπροσπάθει νὰ κρατῇ εἰς τὴν ἀμάθειαν τοὺς αὐτόθι ὑπηκόους της. Ἐπεριποιεῖτο τοὺς πεπαιδευμένους ἀλλογενεῖς, ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ἔπρεπε νὰ ἐκπαιδεύωνται εἰς τὰς μητροπόλεις τοῦ Κράτους διὰ νὰ εἶναι σύμμαχοι τῶν ἀρχῶν τῆς Κυβερνήσεως καὶ θερμοὶ προστάται τῆς ἐπιῤῥοῆς της. Ἡ παιδεία λοιπὸν κατεστάθη μονοπωλεῖον καὶ ἦτον ἀπόκτημα ἐκείνων μόνων τῶν ὀλίγων οἰκογενειῶν, αἵτινες ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ ἀναθρέψωσι τοὺς υἱούς των εἰς τὰ καταστήματα τῶν μητροπόλεων τῆς βενετικῆς Ἀριστοκρατίας. Ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα δημόσια δὲν ἐφρόντισε ποτὲ ἡ Κυβέρνησις νὰ ἀνεγείρῃ εἰς τὰ ξένα ὑπήκοα ἔθνη, καὶ ἐπομένως ἔμενεν εἰς τὴν φιλομάθειαν τῶν παρημελημένων ἐκείνων λαῶν τὸ νὰ προσπαθήσωσιν ἀφ' ἑαυτοῦ των τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων των.

Ὅθεν οἱ φιλόμουσοι Κεφαλλῆνες ἀκούοντες τὴν ἀξίαν τοῦ συμπατριώτου μας Μηνιάτου ἐπροσκάλεσαν αὐτὸν διὰ τὸν φωτισμὸν τῆς νεολαίας. Εἰς τὴν φωνὴν ταύτην τῆς Πατρίδος μὴ δυνηθεὶς ὡς ἀγαθὸς πατριώτης ν' ἀντιτείνῃ παραίτησε τὴν ἐν Βενετίᾳ διδασκαλικὴν θέσιντου, καὶ μεταβὰς εἰς Κεφαλληνίαν ἐδίδαξε διὰ ἑπτὰ ὁλόκληρα ἔτη τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἄλλα ἐγκύκλια μαθήματα. (1). Εἶναι δὲ ἄξιος πολλῶν ἐπαίνων ὁ πατριωτικός του ζῆλος, τὸν ὁποῖον ἔδειξεν εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς εἰς τὴν πατρίδα διαμονῆς του. παρετή-

(1) Ὅρα τὴν προῤῥηθεῖσαν βιογραφίαν του — Παράβαλε καὶ Μελέτιον αὐτόθι.

Digitized by Google

ρησεν ὅτι οἱ κατὰ καιροὺς βενετοὶ Κυβερνῆται, διὰ νὰ γυμνόνουν ἐπιτηδειότερον τοὺς πολίτας, ἐκολάπευον τὰς διχονοίας καὶ ἄναπτον τὰ πάθη μὲ τὴν συνήθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δολιότητα καὶ μὲ γελοίας τινὰς ἀρχάς, τῶν ὁποίων ὅμως τὰ ἀποτελέσματα πόσον ἦσαν ὀλέθρια, μᾶς τὸ ἐδίδαξεν ἡ πεῖρα τῶν δυστυχιῶν μας καὶ ἡ συχνὴ χύσις τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος. Θέλων λοιπὸν οὗτος νὰ προλάβῃ ἐν μέρει τὴν ῥαδιουργίαν τῶν κρατούντων ἀντιπαρετάχθη μὲ τὸ ἰσχυρὸν ὅπλον τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ ἐπροσπάθει νὰ θεραπεύσῃ τὰς τεχνικὰς τῆς φίλης πατρίδος πληγὰς μὲ τὸ βάλσαμον τοῦ θείου λόγου. Δὲν τὸν ἐμπόδισαν οἱ πολλοὶ κόποι του ὡς Διδασκάλου, δὲν ἀπέβλεψεν εἰς τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς προσκρούσεως μὲ τοὺς δυνατούς· ἀλλ' εἰς ὅλον τὸ ἑπταετὲς διάστημα τοῦ διδασκαλικοῦ του ἐπαγγέλματος, δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφωνῇ ψυχωφελεῖς διδαχὰς, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι μία καὶ ὁ »Περὶ ἀγάπης» σωζόμενος λόγος του ἐκφωνηθεὶς παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἐν Λιξουρίῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Λόγος ἀξιοσημείωτος, διότι παρασταίνει ἐξ ἑνὸς μέρους μὲ ζωηρότατα χρώματα τὴν εἰκόνα τῶν διχονοιῶν καὶ τῆς ἀξιοδακρύτου ἠθικῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο τότε ἡ ἀθλία πατρὶς, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου δεικνύει πόσον ὁ εὔγλωττος Μηνιάτης, ὡς ἀληθὴς τοῦ θείου λόγου διδάσκαλος καὶ φιλόπατρις, ἠγωνίζετο νὰ ἑνώσῃ τὰς καρδίας τῶν πολιτῶν περιγράφων τὰ ὀλέθρια τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα καὶ συσταίνων θερμότατα τὴν εὐαγγελικὴν εἰρήνην (1).

Ἐν τοσούτῳ διαδοθεῖσα ἡ φήμη τῆς πολυμαθείας του εἰς ὅλην τὴν ἑπτάνησον περιεκύκλωσε τοὺς προύχοντας τῆς Ζακύνθου νὰ τὸν προσκαλέσουν εἰς τὴν πόλιν των διὰ νὰ διαθώσῃ

(1) Ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ μία ἀπαθὴς κριτικὴ μὲ ἀναγκάζει νὰ ἀναφέρω ἐλλείψεις τινὰς τῆς βενετικῆς Κυβερνήσεως· Ἀλλ' ἀπὸ τὴν φιλαλήθειαν ἐπίσης κινούμενος δὲν θέλω ἀποσιωπήσει καὶ τὰς μεγάλας ἀρετάς της πρὸς τοὺς ξένους ὑπηκόους της, διὰ τὰς ὁποίας ἄφησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἀγάπης εἰς τὰς καρδίας τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν ἐξουσίαν της λαῶν, καὶ λαμπρὰ μνημεῖα τῆς γενναιότητός της. Τὰ περισσότερα δὲ ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα κακὰ πρωτόχρονα ἀπὸ τὰς ἀτομικὰς κατεχρήσεις τῶν πεμπομένων Κυβερνητῶν, οἵ τινες ἐματαίοναν κάθε φρόνιμον μέτρον τῆς Διοικήσεως.

Digitized by Google

καὶ πρὲς τὴν ζακύνθιον νεολαίαν τὸν φωτισμὸν τῆς διδασκαλίας του, ὅπου μεταβὰς ἔμεινεν ὡς Διδάσκαλος τέσσαρα ὁλόκληρα ἔτη. (1) Ἐντεῦθεν πράζεται εἰς Κέρκυραν παρὰ τοῦ Στρατηγοῦ καὶ κυβερνήτου τῆς ἑπτανήσου Ἀντωνίου Μολίνου καὶ ἐμπιστεύεται παρ' αὐτοῦ τὴν ἀνατροφὴν τῶν δύω τοῦ ἀνεψιῶν Μάρκου-Ἀντωνίου καὶ Μαρίνου· δεῖγμα λαμπρὸν τῆς πολλῆς ὑπολήψεως τοῦ Μηνιάτου καὶ τῆς μεγάλης ἁρμονίας, ἥτις ἐβασίλευε τότε, καθὼς καὶ τὴν σήμερον, μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἑπτάνησον. Ἡ θέσις αὕτη ἔδωκεν εὐκαιρίαν περισσοτέραν πρὸς αὐτὸν διὰ τὸ κήρυγμα, διότι καὶ μεταξὺ τῶν ἀναπαύσεων τῆς αὐλῆς εὑρισκόμενος εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἱερά του χρέη. Ἀνέβαινε συχνάκις εἰς τὴν ἱερὰν καθέδραν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, καὶ ἐδίδασκε τὸ κοινὸν τῶν Κερκυραίων εἰς τὰς θείας ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τόσον δὲ ἔθελγεν αὐτοὺς ἡ χάρις τῶν λόγων του, ὥστε, ἐκτὸς τῶν πολλῶν ἄλλων φιλοσωρημάτων, ἔδωσαν πρὸς αὐτὸν, ὡς δεῖγμα εὐγνωμοσύνης, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν καρπῶν ἑνὸς πλουσίου Μοναστηρίου. (2)

Γνωρίσας ἐκ πείρας ὁ Μολῖνος ὅσα ἡ φήμη ἐκήρυττε περὶ τοῦ Μηνιάτου συνέλαβε περὶ αὐτοῦ τοιαύτην πληροφορίαν καὶ ὑπόληψιν, ὥστε ἀναπαλεσθεὶς τὸ 1698 εἰς Βενετίαν ἔλαβε μαζή του καὶ τοῦτον. Μόλις δὲ φθάνει ὁ Ἠλίας αὐτόθι οἱ ὁμογενεῖς Ἕλληνες ἐλπίζοντες νὰ τὸν ἔχωσι πολὺν καιρὸν προσφέρουσι πρὸς αὐτὸν ἐκ δευτέρου τὴν διδασκαλικὴν καθέδραν εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν Φροντιστήριον. Εὐαίσθητος ὁ συμπολίτης μας εἰς τὸ φιλογενὲς τοῦτο κίνημα δέχεται εὐχαρίστως τὸ πρόβλημάτων, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ μείνῃ μεταξὺ αὐτῶν εἰμὴ ἕνα μόνον χρόνον· διότι ὁ Ἱπότης Λαυρέντιος Σοράντζος προσδιορισθεὶς πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἔλαβεν ὡς συνοπαδὸν καὶ σύμβουλόν του μερικὸν εἰς τὴν πρεσβείαν.

Τὸ νέον τοῦτο εἶδος τῆς θέσεως ἤνοιξε πρὸς αὐτὸν στά-

---

(1) Ὅρα Μελέτιον αὐτόθι. — Παράβαλε καὶ τὴν αὐτοῦ βιογρ.

(2) Ὅρα βιογραφίαν του.

Digitized by Google

θιον μεγάλης τιμῆς. Ἡ ἐμπειρία μὲ τὴν ὁποίαν ἐπραγματεύετο τὰς πολιτικὰς σχέσεις τοῦ βενετοῦ πρέσβεως, ἡ συναναστροφὴ μὲ διαφόρους πολιτικοὺς καὶ πεπαιδευμένους ἄνδρας, τῶν ὁποίων ἐκυρίευε τὰς καρδίας διὰ τῶν φυσικῶν του προτερημάτων, καὶ ἡ δύναμις τῆς εὐγλωττίας, ὁποῦ ἐδείκνυε πηρύττων ἐνίοτε εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν τὸν ἔκαμαν ν' ἀποκτήσῃ μεγάλην φήμην, τόσον εἰς τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν καθὼς ἀκόμη καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους Ἀντιπροσώπους καὶ Ἡγεμόνας. Ὅθεν ὁ πρίγγιψ τῆς Μολδαυΐας Δημήτριος ὁ Καντιμήρης ἐλθὼν εἰς ἀνάγκην νὰ στείλῃ πρεσβείαν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Λεοπόλδον ἔκρινεν ἄξιον τὸν Μηνιάτην διὰ νὰ πραγματευθῇ τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις του· Ζητήσας δὲ αὐτὸν παρὰ τοῦ βενετοῦ πρέσβεως τὸν ἔπεμψε, κατὰ τὸ 1703 εἰς Βιέννην, ὅπου ὑπεδέχθη ἐντίμως παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ φιλοδωρηθεὶς μὲ ἓν παράσημον παρ' αὐτοῦ, μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ ἔργου τῆς πολιτικῆς ἀποστολῆς του, ἐπιστρέφει εἰς Κωνσταντινούπολιν.

» Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφράσῃ τὶς (λέγει ὁ συγγραφεὺς » τοῦ καταχωρηθέντος ἄρθρου εἰς τὴν περίφημον φιλολογικὴν » ἐφημερίδα τοῦ Ζένου,) μὲ πόσας ἐπευφημίας ἐκήρυττεν ἐ» κεῖνος (ὁ Μηνιάτης δηλ.) εἰς τὴν πατριαρχικὴν Ἐκκλη» σίαν, καὶ ποίας ἀποδείξεις ἔδιδε τῆς ἀξίας του καὶ ὡς πρὸς » τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις. Διὰ τὴν ὁποίαν λαβὼν αὐτὸν » πλησίον του ὁ πρίγγιψ τῆς Μολδαυΐας... τὸν ἔπεμψεν ὡς » πρέσβυν του εἰς Βιέννην κατὰ τὸ 1703, ὅπου ἀπὸ τὸν μέγαν » ἐκεῖνον Μονάρχην ἐδέχθη ἐντίμως, καὶ διεκρίθη μὲ ἀξια» σημειώτους δωρεάς. » (1)

Ἐνῷ δὲ ἡ ἀξία τοῦ ἐνδόξου πατριώτου μας ἐτιμᾶτο τόσον πολὺ ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς Ἡγεμόνας καὶ Βασιλεῖς, δὲν ἐφάνη ὡς πρὸς τοῦτο κατωτέρα ἡ πατριαρχικὴ αὐλή. Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γαβριὴλ τὸν ἐκήρυξε, διὰ συνοδικῶν γραμμάτων, μετὰ τὴν ἐκ Βιέννης ἐπιστροφήν του, Ἱεροκήρυκα τῆς Μ. Ἐκκλησίας, καὶ ἐπρότεινε πρὸς αὐτὸν τὴν

(1) Ὅρα Ζένον αὐτόθι σελ. 483 - 84. Βλέπε καὶ Μελέτιον αὐτόθι. Παράβαλε καὶ τὴν ῥηθεῖσαν βιογρ.

Digitized by Google

διδασκαλικὴν καθέδραν τῆς δημοσίας Σχολῆς. Εὐγνωμονῶν δὲ ὁ Μηνιάτης διὰ τὰς τοιαύτας τιμὰς τῆς αὐτοῦ Παναγιότητος καὶ τῆς πατριαρχικῆς Συνόδου, καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀκτιτείνῃ εἰς τὰς ἐπιθυμίας των δέχεται τὴν ἔνδοξον ταύτην θέσιν. Φωτίζων λοιπὸν ὡς διδάσκαλος τὴν φιλόμουσον νεολαίαν διὰ τῶν ἐκτεταμένων του γνώσεων, ἐκίνει καὶ ὡς ἱεροκήρυξ εἰς θαυμασμὸν τὸ σοφὸν ἐκεῖνο ἀκροατήριον, (συγκροτούμενον ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους Ἀρχιερεῖς καὶ πεπαιδευμένους τῆς Κωνσταντινουπόλεως) μὲ τῆς εὐγλωττίας τὰ θέλγητρα. Εἶναι δὲ λύπης ἄξιον ὅτι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς λόγους του, ὁποῦ εἰς τὸ πολυχρόνιον διάστημα τῆς ἐν τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ διαμονῆς του ἐξεφώνησε, δὲν μᾶς ἐσώθη εἰμὴ μία μόνη ὁμιλία εἰς τὴν δεκάτην Κυριακὴν τοῦ Λουκᾶ »Περὶ τοῦ πῶς δεῖ τιμᾶν τὰς ἑορ»τάς.»

Μὲ ὅλην ὅμως τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανεν ὡς Διδάσκαλος καὶ Ἱεροκήρυξ τῆς πατριαρχικῆς Ἐκκλησίας, νικηθεὶς ἀπὸ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα τῆς συγγενικῆς ἀγάπης καὶ τοῦ φιλοπατρισμοῦ, μετὰ παρέλευσιν ἑπτὰ χρόνων, παραίτησε τὴν ἔντιμον ταύτην θέσιν διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν πατρίδα. Ἀναχωρήσας λοιπὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τοῦ Ἱππότου Καρόλου Ῥουτσίνη, τοῦ διαδεχθέντος τὸν πρέσβυν Σοράντζον, ἔφθασεν εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου ἔμεινε καιρὸν τινὰ ἀναπαυόμενος ὀλίγον ἀπὸ τοὺς ὑπερμέτρους κόπους του, καὶ ἀπολαμβάνων τὴν γλυκυτάτην ἐκείνην χαρὰν, τὴν ὁποίαν δοκιμάζει τὶς πρὸς καιρὸν, ἐπιστρέφων εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του καὶ εὑρισκόμενος εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του.

Ἀλλ' αἱ εὐγενεῖς ψυχαὶ, αἵτινες εἶναι εὐαίσθητοι εἰς τὰς ἱεράς των ὑποχρεώσεις, δὲν ὑπενδίδουν εἰς τὰς ἀναπαύσεις, εἰμὴ μόνον ἕως νὰ δώσωσιν εἰς τὰ ὄργανα τῆς ὑλικῆς μηχανῆς νέας δυνάμεις διὰ νὰ ἀνθέξῃ εἰς μεγαλητέρους ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους μὲ προθυμίαν ἀναδέχονται. Δὲν εἶχε λοιπὸν περάσει πολὺς καιρὸς, μετὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφήν του, ὁποῦ κραχθεὶς ὁ Μηνιάτης ἀπὸ τοὺς Κερκυραίους, θαυμαστὰς τῶν φυσικῶν του προτερημάτων, μετέβη ἐκεῖ καὶ ἐπότιζεν ἐκ δευτέρου τὸν φιλόχριστον λαὸν μὲ τὰ καθαρὰ

Digitized by Google

νάματα τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος. (1) Ἐκ τῶν λόγων ὅμως, τοὺς ὁποίους δὶς ἐκήρυξεν εἰς Κέρκυραν, δὲν μᾶς ἐσώθη οὔτε εἷς.

Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ σοφοῦ τούτου Γεράρχου μᾶς παρουσιάζει ἓν σπάνιον φαινόμενον εἰς τὴν τύχην τῶν πεπαιδευμένων. Τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα ἀντιμαχόμενα μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ θεωροῦσιν ὡς ἐνοχὴν κάθε προστασίαν τῶν ἀδικουμένων, καὶ παιδεύουσιν ὡς ἔγκλημα κάθε ἀντίδρασιν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ σκοποῦ των. Ἡ ἀδικία κινεῖ πάντα λίθον εἰς βλάβην τοῦ ἀντιτείνοντος εἰς αὐτὴν καὶ δὲν τὴν μέλλει περὶ οὐδενός. Τὸ πάσχον μέρος ἀγνοοῦν πολλάκις τὰς ἀληθεῖς αἰτίας τῆς ἀποδιδομένης ὑπολήψεως παρεξηγεῖ τὰ φαινόμενα καὶ κλίνει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὸ νὰ μέμφεται ὡς συνεργάτην τοῦ δυνάστου τὸν παρ' αὐτοῦ τιμώμενον. Εἰς πλοκὴν δὲ τοιαύτην εὑρισκομένη καὶ ἡ μεγαλητέρα ἀξία, ἢ γίνεται θῦμα τῆς καταδρομῆς τῶν ἀδίκων, ἢ καταντᾷ ἀντικείμενον τοῦ μίσους καὶ τῆς συκοφαντίας τῶν ἀδικουμένων. Ὁ Μηνιάτης ὅμως ἠγαπᾶτο τρυφερώτατα ἀπὸ τὸν λαόν, τὸν ὁποῖον ἔβλεπεν ἐπισωρευόμενον εἰς τὰς διδαχάς του καὶ διψῶντα τὴν διδασκαλίαν του, καὶ ἐτιμᾶτο τόσον ἀπὸ τοὺς βενετοὺς Ἡγεμόνας, ὥστε ἐζήτουν ἁρμοδίαν περίστασιν νὰ τὸν προβιβάσωσιν ἀναλόγως τῆς ἀξίας του, μ' ὅλον ὅτι, ὡς θέλομεν παρατηρήσει, ἦτον μία φρόνιμος μὲν, ἀλλὰ παντοτεινὴ μάστιξ τῆς ἀδικίας καὶ τῶν καταχρήσεων.

Ὅθεν, ἐνῷ οὗτος ἐκήρυττεν εἰς Κέρκυραν, ὁ Ἄγγελος Ἔμος ὁ κυβερνῶν τότε τὴν Πελοπόννησον τὸν ἔκραζεν ἐκεῖ διὰ νὰ τὸν καταστήσῃ Ἐπίσκοπον τῆς τότε χηρευούσης Χριστιανουπόλεως (2). Ἀλλ' αὐτὸς, εἴτε κινούμενος ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τῆς ταπεινοφροσύνης, εἴτε γνωρίζων ὅτι, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον, ἦτον προσφυέστερον μέσον τὸ κοινωφελὲς ὑπούργημα τῆς κηρύξεως, ἔδειξεν ὅλην τὴν ἀδιαφορίαν εἰς

---

(1) Ὅρα Ζένον αὐτόθι. Παράβαλε καὶ τὴν αὐτοῦ βιογραφίαν.

(2) Ὁ ἀναφερόμενος Ἄγγελος Ἔμος ἦτον ἔνδοξος τις Θεῖος τοῦ περιφήμου καὶ γνωστοῦ Ναυάρχου, ὅστις εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Μηνιάτου ἦτον κυβερνήτης Πελοποννήσου. Ἄνθρωπος πεπαιδευμένος, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀφιέρωσιν ἑνὸς συγγράμματος ὁποῦ πρὸς αὐτὸν ἔκαμεν ὁ ἠθικὸς φιλόσοφος Σκελλίνης.

Digitized by Google

τὴν πρόσκλησιν ταύτην καὶ προφασισθεὶς ἔμεινεν εἰς Κέρκυραν ἐξακολουθῶν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Θείου λόγου καὶ προσπαθῶν νὰ γλυκάνῃ τὰ ὑπὸ τῶν κρατούντων ἐξαγριούμενα πάθη μὲ τὸ γάλα τῆς πίστεως. Ὅσον ὅμως αὐτὸς ἐφαίνετο ἀδιάφορος εἰς τὰς προτάσεις τῆς ὑψώσεώς του, τόσον οἱ Ἡγεμόνες τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ἐπέμενον εἰς τοῦτο· διότι μόλις, μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ ἐν Κερκύρᾳ πνευματικοῦ του ἀγῶνος, καὶ τὴν ἐκλογὴν ἄλλου Ἐπισκόπου εἰς τὴν ῥηθεῖσαν ἐπαρχίαν, μετέβη εἰς Ναύπλιον, ὁ Φραγκῖσκος Γρημάνης Κυβερνήτης τῆς Πελοποννήσου διορίζει αὐτὸν μὲ τὴν συναίνεσιν τῶν κατοίκων, Διδάσκαλον καὶ Ἱεροκήρυκα Ναυπλίας καὶ Ἄργους (1). Τὴν Θέσιν δὲ ταύτην ὡς συμφωνοτέραν μὲ τὰς ἀρχάς του τὴν ἐδέχθη εὐχαρίστως καὶ τὴν ἐκράτησε μάλιστα εἰς πολυχρόνιον διάστημα διαδίδων τὰς γνώσεις του εἰς τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν, καὶ τρέφων τὰς ψυχὰς τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας μὲ τὸν σωτήριον ἄρτον τοῦ Θείου λόγου.

Ἡ χάρις τῆς φυσικῆς εὐγλωττίας του παρεκίνει τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους Ἰταλοὺς νὰ συντρέχωσι παμπληθεῖς εἰς τὰς διδαχάς του· καὶ διὰ τοῦτο ὡς διδάσκαλος τῆς κοινῆς ὠφελείας, καὶ πρὸς εὐχαρίστησιν τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν Ἡγεμόνων, οἵτινες ὡς θαυμασταὶ τῆς ἀξίας του ἦσαν ἀχώριστοι ἀπὸ αὐτὸν, εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐξεφώνησε τὰς περισσοτέρας ἰταλικὰς ὁμιλίας του.

Παρελθόντος ἐν τοσούτῳ τοῦ καιροῦ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονίας τοῦ Γρημάνη, διεδέχθη τοῦτον ὁ Μάρκος Λορεδάνος. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι πολλάκις ἡ ἀλλαγὴ τῶν Κυβερνητῶν εἶναι κλονισμὸς ἐπικίνδυνος εἰς τὰς Θέσεις τῶν ὑπαλλήλων, διότι ἄγνοια τῆς ἀξίας, ἀντιπάθειαι, καὶ ἄλλα διάφορα αἴτια φέρουσι πολλὰς ἀλλοιώσεις. Τὰ παρὰ πάντων ὅμως ὁμολογούμενα προτερήματα καὶ τὸ σταθερὸν τῆς ἀρετῆς τοῦ Μηνιάτου τὸν ἐσύστησαν μεγάλως εἰς τὸν νέον Κυβερνήτην. Ὡς νὰ ἤθελε διαδεχθῇ οὗτος ὁμοῦ μὲ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας δὲν ἄργησε νὰ τὸν δείξῃ τὴν πληροφορίαν του. Ἡ καθ' ἡμέραν αὐξάνουσα σχέσις των ἐγέννησεν εἰς τὰς

(1) Παράβαλ. Ζένον καὶ βιογραφίαν του.

Digitized by Google

καρδίας των τους ἱερους δεσμους της καθαρας φιλίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὠφελημένος ὁ Λορεδάνος ἐδυνήθη νὰ τὸν καταπείσῃ νὰ δεχθῇ τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ὑψηλὸν βαθμὸν· καὶ τοιουτοτρόπως τὸ 1711 τὸν ἔκλεξεν Ἐπίσκοπον Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων.

Δὲν ἐφάνη δὲ ὀλιγώτερον θαυμαστὴς αὐτοῦ ὁ διαδεχθεὶς τὸν Λορεδάνον Αὐγουστῖνος Σαγρέδος, ὅστις καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς κυβερνήσεώς του τὸν ἐκράτει εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Ναυπλίας διὰ νὰ τὸν ἔχῃ πλησίον του. Ὁ Μηνιάτης λοιπὸν ἀγαπώμενος ἀπὸ τὸ ποίμνιόν του τρυφερῶς καὶ τιμώμενος τοιαυτοτρόπως κατὰ διαδοχὴν ἀπὸ τοὺς ἑτερογενεῖς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς Ἡγεμόνας, ἐφαίνετο ὅτι ἀπολαμβάνει τοὺς γλυκεῖς τῆς παιδείας καρποὺς καὶ τῶν πνευματικῶν ἀγώνων του.

Ἀλλὰ τὰς γενναιοφρόνως καὶ εὐγενεῖς ψυχὰς, ὅσον μεγαλήτερον εἶναι τὸ ὕψος τῆς θέσεως εἰς τὸ ὁποῖον προβιβάζονται, τόσον περισσότερον τὰς ἀναγκάζει νὰ πολλαπλασιάζωσι τοὺς κοινωφελεῖς ἀγῶνας των. Ἡ ὑψωσίς των, χωρὶς νὰ θεωρῆται παρ' αὐτῶν ὡς μέσον πορισμοῦ καὶ ἐγωϊστικῆς ἀπολαύσεως, ἐρεθίζει τὸν ζῆλον των εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν χρεῶν, καὶ εἰς τὴν παντοτεινὴν προσπάθειαν τῆς κοινῆς ὠφελείας. Ἐντεῦθεν δὲ συμβαίνει πολλάκις τὸ δυστυχὲς ἐπακόλουθον νὰ γείνεται ὁ εὐσυνείδητος ἄνθρωπος θῦμα τῶν μεγάλων ἀγώνων καὶ τοῦ θερμοῦ ζήλου του διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κοινοῦ καλοῦ.

Τοιοῦτον θλιβερὸν ἀποτέλεσμα ἐπέφερε, κατὰ δυστυχίαν, πρὸς τὸν ζηλωτὴν Μηνιάτην ἡ ἀνάβασίς του εἰς τὸν πολύπονον τῆς ἀρχιερωσύνης βαθμόν. Αὕτη ἐξάφασα περισσότερον τὴν φυσικήν του κλίσιν εἰς τοὺς νοητικοὺς καὶ ἱεροὺς ἀγῶνας τὸν ἔκαμνε νὰ καταγίνεται, ὡς παμμὴν ἀληθινός, μὲ ἀκούραστον προθυμίαν διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τοῦ ἐμπιστευθέντος ποιμνίου του. Ἡ κράσις του ὅμως, ἥτις, κατὰ τὴν ἰδίαν του μαρτυρίαν, ἦτον ἀδύνατος (1),

(1) Ὅρα τὸν δεύτερον ἐγκωμιαστικόν του λόγον εἰς τὴν γέννησιν τῆς Θεοτόκου.

Digitized by Google

δὲν ἐδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ πολὺν καιρὸν εἰς τοὺς ὑπερμέτρους κόπους. Αἱ ἀπηυδησμέναι δυνάμεις τοῦ ὀργανισμοῦ του καταπιεσθεῖσαι περισσότερον εἰς διάστημα τριῶν χρόνων, μετὰ τὴν ἀρχιερωσύνην του, ἐξηντλήθησαν τελείως· ὥστε, ἐνῷ ἦτον ἤδη εἰς τὴν ἀκόμη ἀνθηρὰν ἡλικίαν τῶν τεσσαράκοντα πέντε χρόνων, κατὰ τὸ 1714 πρώτῃ Αὐγούστου, ἕνας ἄωρος Θάνατος τὸν ἥρπασεν ἀπὸ τὸ μέσον τῆς κοινῆς του ὑπολήψεως καὶ δόξης. Καὶ πρόωρα μὲν ἡ Ἑλλὰς ἐστερήθη ἀπὸ σοφὸν ἄνδρα ἀγωνιζόμενον προθύμως διὰ τὴν ἠθικήν της ἀναγέννησιν, ἐξαφνα δὲ ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔχασεν ἕνα Ἱεράρχην τοῦ ὁποίου αἱ πολυειδεῖς γνώσεις, τὰ φυσικὰ προτερήματα καὶ ἡ σταθερὰ ἀρετή, ἐνῷ ἐχρησίμευον μεγάλως εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πλησίον, ἐτίμουν ταυτοχρόνως τὸν κλῆρον της πρὸς τοὺς ξένους.

Ὁ τεθλιμμένος του πατὴρ παρευρεθεὶς εἰς τὰς τελευταίας ὥρας τῆς ζωῆς του, ἀφοῦ ἔπιε τοιοῦτον πικρὸν ποτήριον νὰ ἰδῇ τόσον ἔνδοξον υἱὸν ξεψυχοῦντα εἰς τὰς ἀγκάλας του, ἔλαβε τὸ λείψανον αὐτοῦ ἀπὸ τὰς παλαιὰς Πάτρας, ὅπου συνέβη ὁ Θάνατος, καὶ μεταφέρων αὐτὸ εἰς Κεφαλληνίαν τὸ ἐνταφίασεν εἰς τὸν ἐν Λιξουρίῳ ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Μηνιατῶν. Διάφοροι πεπαιδευμένοι ἄνδρες ἑτερογενεῖς ἀναφαινόμενοι ἐνίοτε, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν συγγραμμάτων του, ἐδείκνυον τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας των ἐπισκεπτόμενοι τὸν τάφον του, οἱ δὲ μόνοι ἐναπομείναντες συγγενεῖς του Δ. Ἰωάννης Μηνιάτης ἔμπειρος δικηγόρος, καὶ ὁ αἰδεσιμώτατος ἀδελφός αὐτοῦ Ζωσιμᾶς Ἱερεύς, κατὰ τὸ 1828, τὸν ἐκόσμησαν μὲ λαμπρὸν μάρμαρον ἐγχαράξαντες τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφήν, συντεθεῖσαν παρὰ τοῦ Θεολογοδιδασκάλου Κωνσταντίνου Τυπάλδου Ἱερέως, διαδόχου τοῦ εὐφυοῦς Μηνιάτου ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν εὐγλωττίαν καὶ πολλὰ πνευματικὰ χαρίσματα.

Digitized by Google

Α. ☧ Ω.

ΗΛΙΑΙ . ΜΗΝΙΑΤΗΙ .

ΕΠΙΣΚΟΠΩΙ .

ΚΕΡΝΙΚΗΣ . ΚΑΙ . ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ .

ΕΝ . ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩΙ .

ΑΝΔΡΙ . ΕΥΣΕΒΕΙΑΙ . ΣΟΦΙΑΙ . ΚΑΙ . ΚΟΣΜΙΟΤΗΤΙ . ΤΡΟΠΩΝ .

ΕΣ . ΤΑ . ΜΑΛΙΣΤΑ . ΔΙΑΠΡΕΨΑΝΤΙ .

ΕΠΙ . ΛΟΓΩΝ . ΔΕΙΝΟΤΗΤΙ .

ΚΑΙ . ΤΗΙ . ΑΠ . ΟΚΡΙΒΑΝΤΟΣ . ΕΥΓΛΩΤΤΙΑΙ .

ΚΛΕΟΣ . ΕΝΕΓΚΑΜΕΝΩΙ . ΑΙΔΙΟΝ .

ΟΙ . ΓΕΝΕΙ . ΠΡΟΣΗΚΟΝΤΕΣ . ΖΩΣΙΜΑΣ . ΙΕΡΕΥΣ . ΚΑΙ . ΙΩΑΝΝΗΣ

ΑΔΕΛΦΟΙ . ΜΗΝΙΑΤΑΙ .

ΕΥΛΑΒΩΣ . ΑΝΕΘΗΚΑΝ . ΤΟ . ΜΝΗΜΕΙΟΝ .

ΕΤΟΥΣ . ΑΩΚΗ .

Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι, διὰ τὴν ἀνεξήγητον ἀμοιβαίαν ἐπιῤῥοήν, ἥτις θεωρεῖται μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ, αἱ ψυχικαὶ διαθέσεις ἀντανακλώμεναι, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὴν ὄψιν τοῦ ἀνθρώπου κατασταίνουσιν αὐτὴν καθαρὸν καθρέπτην τῶν αἰσθημάτων τῆς καρδίας. Ὅθεν ἠμπορεῖ τὶς νὰ συνάξῃ ἐκ τῶν σωζομένων εἰκόνων τοῦ σεβασμίου τούτου ἀνδρὸς, καὶ ἐξαιρέτως ἐξ ἐκείνης, ἥτις εὑρίσκεται εἰς τοὺς ῥηθέντας συγγενεῖς του, ὅτι ζωηρὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τοῦ προσώπου του ἐφανέροναν τὰς ψυχικάς του ἀρετὰς καὶ τὰ φυσικάτου προτερήματα. Ἡ ὄψις του φαίνεται χαριεστάτη καὶ ὑπομειδιῶσα. Οἱ

Digitized by Google

ὀφθαλμοί του ζωηροί, τὸ βλέμματου ἱλαρὸν καὶ ἑλκυστικόν, καὶ ἐν γένει ὁ σχηματισμὸς τῆς μορφῆς του μαρτυρεῖ ψυχικὴν ἀγαθότητα, γλυκύτητα τῆς καρδίας, καὶ νοητικὴν ὀξύτητα. Καὶ τῳόντι μὲ τοιαύτας ἀρετὰς καὶ χαρίσματα τὸν παρασταίνει ἡ παρὰ τοῦ πατρός του ἐκτεθεῖσα βιογραφία· ὡς τοιοῦτον τὸν διηγεῖται ἡ σωζομένη παράδοσις· προσθέτουσαι ἐνταυτῷ, ὅτι γνωρισθεὶς πάντοτε ὡς ἄνθρωπος μιᾶς αὐστηρᾶς ἠθικῆς καὶ εἰλικρινοῦς ἀγάπης ἀπεκαθίστατο πρὸς τούτοις ἀξιαγάπητος, διότι καὶ εἰς τὰς φιλικάς του συναστροφὰς ἦτον πάντοτε εὐπροσήγορος, χαρίεις, καὶ ταπεινόφρων. (1) Μὲ τοιαῦτα ἐξωτερικὰ σημεῖα καὶ ψυχικὰς ἀρετὰς τὸν ἀναφέρουσιν αἱ μαρτυρίαι τῶν νεωτέρων. Ὁ πολυμαθὴς Μελέτιος ἱστορῶν περὶ τοῦ Μηνιάτου, μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν πολλῶν του γνώσεων, λέγει, « ἦτον προσέτι ἀγχίνους, εὐπροσήγορος, εὐσε» βὴς, καὶ φιλάνθρωπος » (2). Εἰς δὲ τὴν ῥηθεῖσαν ἐφημερίδα τοῦ Ζένου ἀπαντῶμεν περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς « Αὐτὸς ἤνωνεν » εἰς τὴν ζωηρότητα τῆς ὄψεως, τὸ σοβαρὸν, καὶ τὸ καλοκά» γαθον, τὰ ὁποῖα ἐφανέροναν ἐξωτερικῶς τὴν ἑτοιμότητα, ἢ » τὸ διαπεραστικὸν τοῦ νοὸς, τὴν γλυκύτητα τῆς καρδίας του, » καὶ τὴν τιμιότητα καὶ αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν του. Εἰς τὰς » συναναστροφὰς ἦτον πνευματώδης, ἱερὸς εἰς τὴν φιλίαν, » ἄνθρωπος μιᾶς σταθερᾶς ἀγάπης, καὶ ἀνυποκρίτου εὐσε» βείας ». (3).

Διάφορα ἀνέκδοτα μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἦτον ἐνταυτῷ προικισμένος μὲ θαυμασίαν ἐνθύμησιν· περιορίζομαι ὅμως, διὰ νὰ μὴν ἐκτανθῶ ὑπὲρ τὸ δέον, εἰς τὸ νὰ ἀναφέρω ἓν ἐκ τῶν πολλῶν. Λέγεται ὅτι παρευρεθεὶς ποτὲ, εἰς καιρὸν προετοιμασίας τῆς στρατιωτικῆς παρατάξεως, ὁμοῦ μὲ τὸν βενετὸν ἀρχιστράτηγον τῶν ἐν Πελοποννήσῳ δυνάμεων, καὶ ἀκούων τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ καταλόγου τῶν ἰλλυριῶν στρατιωτῶν ἠρώτησεν αὐτὸν ἀστεϊζόμενος, ἐὰν ἤθελε νὰ ἐπαναλάβῃ ἐκ στήθους τὰ ἤδη ἐκφωνηθέντα ὀνόματα. Πολλαὶ περιστά-

---

(1) Ὅρα τὴν αὐτοῦ βιογρ. ἐν τῇ πέτρᾳ σκανδάλου.
(2) Παράβαλε Τόμον Δ΄. ἀοτοῦ.
(3) Βλέπε Ζένον ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ, σελ. 485.

Digitized by Google

σεις προκύψασαι ἀπὸ τὴν συχνὴν συναναστροφὴν αὐτῶν εἶχον πληροφορήσει πολλάκις ἐκεῖνον, ὅτι τῳόντι ὁ Μηνιάτης εἶχε σπάνιον χάρισμα μνημονικῆς δυνάμεως· μὴν ἐλπίζων ὅμως ὅτι ἐδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς βαθμὸν τοιοῦτον ἔμενεν ἔκθαμβος ἀκούσας αὐτὸν νὰ ἐπαναλάβῃ τόσον δυσκολομνημόνευτα ἰλλυρικὰ ὀνόματα μὲ τὴν αὐτὴν σχεδὸν τάξιν τοῦ καταλόγου.

Ἡ πρὸς τὸν Μηνιάτην μεγάλη καὶ παντοτεινὴ ὑπόληψις τῶν πεπαιδευμένων καὶ πολιτικῶν Ἡγεμόνων, αἱ ὑψηλαὶ θέσεις τὰς ὁποίας ἐνεμπιστεύθησαν πρὸς αὐτὸν, καὶ ἡ μεγάλη πολυμάθεια ἡ φαινομένη εἰς τὰ σωθέντα συγγράμματά του ἦσαν ἀρκεταὶ νὰ δώσωσι πρὸς τὸν ἀναγνώστην ἐντελῆ πληροφορίαν, ὅτι ἦνωνε τὰ φυσικά του προτερήματα μὲ βάσιμον καὶ ἐκτεταμένην παιδείαν. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀποδείξεων τούτων ἔχομεν καὶ ῥητὰς μαρτυρίας συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων συγγραφέων.

Ὁ ῥηθεὶς πρίγγιψ τῆς Μολδαυΐας, ὅστις, ὡς εἴρηται, τὸν ἐξαπέστειλε πρέσβυν πρὸς τὸν αὐστριακὸν Αὐτοκράτορα, ἀναφέρων περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν περὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ Βασιλείου Ἱστορίαν του λέγει » Ἠλίας Μηνιάτης μοναχὸς καὶ μετὰ » ταῦτα Ἀρχιερεὺς τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Μεσσηνίας, ἦτον » βαθύνους φιλόσοφος, καὶ ἐξίσου ἔμπειρος εἰς τὴν θετικὴν » καὶ σχολαστικὴν Θεολογίαν ». (1).

Παρομοίως καὶ Δημήτριος Προκόπιος ὁ Μακεδὼν γράφων περὶ τούτου, εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν λογίων Γραικῶν τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος, λέγει » Ἠλίας Μηνιάτης ἐκ νήσου Κεφαλληνίας, » ἀκροατὴς τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ Διδασκάλων, ἀνὴρ σοφὸς καὶ » πολυμαθὴς, θαήμων τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσ» σης· πεπαιδευμένος οὐδενὸς τῶν κατ' αὐτὸν ἔλαττον τήν τε » Θύραθεν Φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἱερὰν Θεολογίαν. Πρὸ δὲ » πάντων εὐδοκίμησεν ἐν τῇ ῥητορικῇ, εὐροίᾳ λόγου καὶ φυ» σικῇ εὐγλωττίᾳ κοσμούμενος κτλ. » (2).

Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς μας Μελέτιος ἐκθέτων ἐν συ-

---

(1) Ὅρα βιβλ. Γ'. τῆς Ἱστορ. Δημ. Καντιμήρου ἐκδοθείσης γαλλιστὶ ἐν Παρισίοις.

(2) Βλέπε ἑλληνικ. βιβλιοθ. Φαβρικίου τόμ. ΙΑ'. ἐκδ. Ἀμβούργου.

Digitized by Google

νόψει τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ ἐκφράζεται τοιουτοτρόπως « Ἡ-
» λίας Μηνιάτης κτλ..... ἀνὴρ σοφὸς καὶ πολυμαθὴς, εἰ-
» δήμων τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς, ἑβραϊκῆς, γερμανικῆς, καὶ
» ἰταλικῆς διαλέκτου, κτλ. » (1).

Τελευταῖον εἰς τὸ προρρηθὲν βιογραφικὸν ἄρθρον τοῦ Ζέ-
νου, ὁ συγγραφεὺς ὁμιλῶν περὶ τῶν γνώσεων, προτερημάτων,
καὶ τῶν σωζομένων καὶ ἀπωλεσθέντων συγγραμμάτων του
λέγει » Ἡ Φιλοσοφία, καὶ ἡ Θεολογία τοῦ ἐσχημάτισαν τὴν
» σοβαρὰν ἐκείνην εὐγλωττίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἐκ τῆς φύ-
» σεως καὶ ἐτελειοποίησεν ἔπειτα διὰ τῆς τέχνης..... ἦτον
» πρὸς τούτοις κάτοχος τῆς ἑβραϊκῆς, καὶ τῆς γερμανικῆς
» γλώσσης· ὡμίλει δὲ καὶ ἔγραφε καλῶς ἀκόμη καὶ τὴν ἰ-
» ταλικήν, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ πανηγυρικοὶ λόγοι καὶ αἱ ὁ-
» μιλίαι, τοὺς ὁποίους οὗτος εἰς διαφόρους περιστάσεις ἐξεφώ-
» νησε δημοσίως, ἐξ ὧν τινὲς ἐξεδόθησαν ἤδη εἰς τύπον κτλ. ».
Τελειόνει δὲ τὸ βιογραφικὸν τοῦ Μηνιάτου ἄρθρον μὲ τὰς
ἀκολούθους ἐκφράσεις. « Ἄλλα συγγράμματα τούτου ἐχάθησαν,
» ἀλλ' ἡ φήμη του δὲν θέλει ὀλιγοστεύσει εἰς τὴν διαδοχὴν
» τῶν αἰώνων (2).

Ὁ ἄωρος θάνατος τοιούτου ἀνδρὸς ἔγεινε πρὸς τοῖς ἄλ-
λοις αἰτία νὰ χαθῶσι καὶ τὰ διάφορά του συγγράμματα.
Ἐκ τῶν πολλῶν διδαχῶν, τὰς ὁποίας, ὡς προείπομεν, ἐξεφώ-
νησεν εἰς τόσα διάφορα μέρη καὶ εἰς τόσον καιροῦ διάστημα,
δὲν ἐσώθησαν εἰμὴ μικρόν τι μέρος εἰς τὴν νεοελληνικὴν
γλῶσσαν, ὀλιγώταται εἰς τὴν ἰταλικήν, καὶ ἕτερον κριτικὸν
σύγγραμμα ἐπιγεγραμμένον » Πέτρα σκανδάλου, ἢ διασάφησις
τῆς ἀρχῆς καὶ αἰτίας τοῦ σχίσματος τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς
Ἐκκλησίας, καὶ θεωρία τῶν πέντε διαφορῶν ».

Πολλαὶ καὶ διάφοραι ἐκδόσεις τῶν γραικικῶν του ὁμιλιῶν
ἔγειναν ἐν Βενετίᾳ, τελευταία τῶν ὁποίων εἶναι ἡ γινομένη
κατὰ τὸ 1838. ἐν τῇ ἑλληνικῇ Τυπογραφίᾳ τοῦ Φοίνικος
ὑπὸ τοῦ φιλογενοῦς Κυρίου Γεωργίου Διαμαντίδου. Κατὰ δὲ

(1) Ὅρα Μελέτιον αὐτόθι.
(2) Παράβαλε φιλολογικὴν ἐφημερίδα αὐτόθι.

Digitized by Google

τὸ προρρηθὲν ἄρθρον, τοῦ Ζένου, ἐκ τῶν ἰταλικῶν ἐτυπώθησαν τινὲς ἐν Βενετίᾳ παρὰ τοῦ Βοζίου (Bosio) κατὰ τὸ 1698. καὶ σώζονται εἰσέτι ἀνέκδοτοι αἱ ἑξῆς. Α'. ὁμιλία πρὸς τὸν κύριον Φραγκίσκον Γρημάνην γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Θαλάσσης, ἢ ἀρχινάυαρχον βενετὸν, ἐκφωνηθεῖσα παρὰ τοῦ Μηνιάτου ὡς ἐκ προσώπου τοῦ κοινοῦ τῆς Ναυπλίας, κατὰ τὸ 1708. ὅταν ὁ ῥηθεὶς ἀνεχώρει ἐκεῖθεν. Β'. ὁμιλία πρὸς τὸν ἀρχιναύαρχον Ἀλοΰσιον Γ'. Μοκενίγον, ἐκφωνηθεῖσα ὡς ἐκ μέρους τῆς αὐτῆς κοινότητος, καὶ διὰ τὴν αὐτὴν περίστασιν. Γ'. ὁμιλία πρὸς τὸν κύριον Μάρκον Λορεδάνον γενικὸν κυβερνήτην τῆς Πελοποννήσου, ἐκφωνηθεῖσα τῷ 13. Αὐγούστου 1712. ἐν Ναυπλίᾳ διὰ τὴν αὐτὴν περίστασιν. Δ'. λόγος »περὶ πίστεως» ἐκφωνηθεὶς εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ γενικοῦ κυβερνήτου Γρημάνη. Ε'. λόγος »περὶ συγχωρήσεως τῶν ἐχθρῶν» ἐκφωνηθεὶς εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, παρευρισκομένου τοῦ γενικοῦ κυβερνήτου Μοκενίγου (1).

Τοῦ ἄλλου κριτικοῦ του συγγράμματος τοῦ φέροντος τὸν τίτλον »Πέτρα σκανδάλου» ἀνεφάνησαν δύω ἐκδόσεις· μία ἐν Οὐρατοσλαυίᾳ κατὰ τὸ 1752. ὑπὸ τοῦ βιβλιοπώλου Ἰακώβου Κορνίου μὲ λατινικὴν μετάφρασιν τῶν κυρίων Νικολάου Μεθώνη καὶ Γρηγορίου Κοζίτσκη, καὶ ἑτέρα ἐν Βιέννῃ, κατὰ τὸ 1783. εἰς τὴν προτώτυπον νεοελληνικὴν παρὰ Ἰωσὴφ

---

(1) Ὅρα Ζένον αὐτόθι.

Σημ. Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀναφέρεται ὅτι οἱ ἀνέκδοτοι λόγοι του ἐσώζοντο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Πατρός του. Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν τόσων χρόνων, τίς ἠξεύρει ἐὰν σώζωνται πλέον, μάλιστα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νομοδιδασκάλου Ἰωάννου Μηνιάτου, ὅς τις ἦτον ὁ τελευταῖος πεπαιδευμένος συγγενής του.

Κατὰ τὸ 1717, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν λόγων του εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, ἐξεδόθησαν ἐν Βενετίᾳ, παρὰ τῷ Τυπογράφῳ Ἀντωνίῳ Βόρτολῃ, εἰς ἓν βιβλιάριον ἔχον σχῆμα 12ο. καὶ συγκείμενον, χωρὶς τῆς ἀφιερώσεως καὶ ἄλλων, ἀπὸ 105 σελίδας, δύο λόγοι του καὶ τέσσαρες ὁμιλίαι εἰς γλῶσσαν ἰταλικὴν, εἰς τοῦτο δὲ τὸ βιβλιάριον περιείχοντο καὶ ποιητικαὶ ᾠδαὶ εἰς ἔπαινον τοῦ Συγγραφέως. (Ὅρα Ἐφημ. Ζέν. Τόμ. ΚΗ'. σελ. 464. Ἔτος 1717.)

Digitized by Google

τῷ Γεραλδίῳ, εἰς ἣν περιέχονται καὶ σύντομοι βιογραφικαὶ γνώσεις.

Ὡς μανθάνομεν δὲ, ἔγεινεν ἤδη καὶ ἐν Ἀθήναις νεωτάτη ἔκδοσις τῶν εὑρεθέντων συγγραμμάτων του, διὰ τὸ πολυζήτητον αὐτῶν ἀπὸ ὅλον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν „καὶ ἐκ τῶν ὀνύχων ὁ λέων γινώσκεται„ καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα διασωθέντα συγγράμματα εἶναι ἱκανὰ νὰ διαιωνίσωσι τὴν φήμην του. Οἱ ῥητορικοὶ λόγοι του, δεικνύουν μεγάλην ἱστορικὴν πολυμάθειαν, βαθείας γνώσεις τῆς Θεολογικῆς ἐπιστήμης, ῥητορικὴν ἐμπειρίαν καὶ μεγάλον χάρισμα φυσικῆς εὐγλωττίας.

Μία ἐντελὴς ἀναλογία θεωρεῖται πάντοτε μεταξὺ τῆς ὁλικῆς ἐκτάσεως τῶν λόγων καὶ τῶν προοιμίων, τὰ ὁποῖα ἔχουν πρὸς τούτοις μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ νὰ διεγείρωσι τὴν προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν. Πολλὴ καθαρότης στολίζει τὰς προτάσεις του· καὶ πολλὴ φυσικότης καὶ δύναμις ἰσχυρᾶς καταπείσεως παῤῥησιάζεται ἀκαταπαύστως εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἀποδείξεων.

Τὰ ἱστορικὰ παραδείγματα φαίνονται ἁρμοδιώτατα ἐφηρμοσμένα εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις κατὰ τὰς ὁποίας τὰ μεταχειρίζεται ὁ εὔγλωττος οὗτος ῥήτωρ. Καὶ παντοῦ διαλάμπει θαυμασία τεχνικότης τῶν ῥητορικῶν σχημάτων ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς φυσικῆς ἐκφράσεως. Ἰδοὺ μὲ πόσην χάριν καὶ ἐμπειρίαν μεταχειρίζεται τὸ σχῆμα τῶν ἀντιθέσεων εἰς τὸ προοίμιον τοῦ πάθους τῆς πρώτης τεσσαρακονθημέρου περιόδου.

„Πῶς ἔκαμεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ πῶς ὁ ἄνθρω-
„πος τὸν Θεόν! Ὁ Θεὸς μέσα εἰς τὸν Παράδεισον τῆς τρυ-
„φῆς ἔλαβε χῶμα ἀπὸ τῆς γῆς, τὸ ἔπλασε μὲ τὰς χεῖρας
„του, τὸ ἐμψύχωσε μὲ τὴν πνοήν του, τὸ ἐτίμησε μὲ τὴν εἰ-
„κόνα του, καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος ἐπάνω
„εἰς τὸ ὄρος Γολγοθᾶ ἐκατάστησε τὸν Θεὸν χωρὶς μορφήν,
„χωρὶς πνοήν, ὅλον αἷμα, ὅλον πληγαῖς, προσηλωμένον εἰς
„ἕνα ξύλον. Βλέπω ἐκεῖ ἕνα Ἀδάμ, καθὼς τὸν ἔπλασεν ὁ
„Θεὸς, ἔμψυχον εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἐστεφανωμένον δόξῃ καὶ
„τιμῇ, αὐτεξούσιον Βασιλέα πάντων τῶν ὑπὸ σελήνην κτισ-
„μάτων, εἰς τὴν ἀπόλαυσιν ὅλης τῆς ἐπιγείου μακαριότητος.

Digitized by Google

„ Βλέπω ἐδῶ ἕνα Ἰησοῦν Χριστὸν, καθὼς τὸν ἐκατάστησεν
„ ὁ ἄνθρωπος χωρὶς κάλλος, χωρὶς εἶδος ἀνθρώπου, ἐστεφα-
„ νωμένον μὲ ἀκάνθας, κατάδικον, ἄτιμον ἐν μέσῳ δύο λη-
„ στῶν, εἰς τὴν ἀγωνίαν τοῦ πλέον ἐπωδύνου θανάτου. Συγ-
„ κρίνω τὴν μίαν μὲ τὴν ἄλλην εἰκόνα, τοῦ Ἀδὰμ εἰς τὸν
„ Παράδεισον, τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Σταυρὸν, καὶ στοχάζομαι
„ τὶ ὡραῖον πλάσμα ἔκαμαν τὸν ἄνθρωπον τὰ πλαστικώτερα
„ χέρια τοῦ Θεοῦ! καὶ τὶ ἐλεεινὸν θέαμα ἔκαμαν τὸν Θεὸν
„ τὰ παράνομα χέρια τῶν ἀνθρώπων! Γνωρίζω ἐκεῖ εἰς τὴν
„ πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἕνα ἔργον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐστεφάνωσεν
„ ὅλα του τὰ ἔργα ὁ Θεός· καὶ γνωρίζω ἐδῶ εἰς τὸ πάθος
„ τοῦ Χριστοῦ μίαν ἀνομίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπλήρωσεν ὅλας
„ του τὰς ἀνομίας ὁ ἄνθρωπος· ξανοίγω ἐκεῖ μίαν ἄπειρον
„ ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐδῶ μίαν ἄπειρον
„ ἀχαριστίαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ δὲν ἠξεύρω,
„ ἢ τὶ περισσότερον νὰ θαυμάσω, ἢ τὶ περισσότερον νὰ ἐ-
„ λέγξω. Τοῦτο ἠξεύρω, πῶς ἐξίσου πρέπει νὰ κλαύσω καὶ
„ τὸν Θεὸν, ὁποῦ τόσα ἔπαθε, καὶ τὸν ἄνθρωπον, ὁποῦ τόσα
„ ἐτόλμησε. Ἐγὼ δὲν ξεχωρίζω τὸν ἕνα ἀπὸ τὸν ἄλλον εἰς
„ τὴν ὑπόθεσιν τῶν θανάτων μου. Διατὶ, ὅταν θρηνῶ τὰ πάθη,
„ ἐγὼ ἀπεικάζω τὴν ἀφορμὴν τῶν παθῶν. Ὅταν μετρῶ ταῖς
„ πληγαῖς, ἐγὼ εὑρίσκω τὰ χέρια ὁποῦ ταῖς ἄνοιξαν. Ὅταν
„ θεωρῶ ἐκεῖνον ὁποῦ ἐσταυρώθη, θεωρῶ καὶ ἐκεῖνον, ὁποῦ
„ τὸν ἐσταύρωσε· καὶ εἰς τὸν θάνατον ἑνὸς ἀδικοφονευμένου
„ Θεοῦ, ἐγὼ ξανοίγω ἄνθρωπον τὸν φονέα „.

Δὲν δεικνύει δὲ ὀλιγωτέραν ῥητορικὴν ἐπιτηδειότητα εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὁμοιώσεων, ὡς πληροφορούμεθα ἀπὸ τὰς πολλὰς καὶ ὡραίας ὁμοιώσεις τὰς ἁπαντωμένας εἰς τοὺς λόγους του, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκοῦμαι νὰ φέρω εἰς ἀπόδειξιν ἓν ἢ δύω παραδείγματα. Ἰδοὺ μὲ πόσην ἐπιτυχίαν ἐξομοιάζει τὸν πολυκτήμονα πλούσιον, ὅστις, ἐνῷ οὔτε δὲν συλλογίζεται τὸν θάνατον, βλέπει μὲ ἀπαραδειγμάτιστον πόνον καὶ τρόμαν τὴν αἰφνηδίον καταστροφήν του. „ Φοβερὸς εἶναι
„ ὁ θάνατος εἰς ἐκείνους, ὁποῦ δὲν ἐνθυμοῦνται τὸν θάνατον.
„ Εἶναι τινὲς, τῶν ὁποίων φαίνεται πῶς νὰ εἶναι εἰς τὸν
„ κόσμον ὡσὰν κάποια μεγάλα δένδρα· δένδρα, ὁποῦ μὲ
„ ταῖς ῥίζαις βαθυὰ ἁπλωμέναις, εἶναι πιασμένοι ἀπὸ τὴν

Digitized by Google

„γῆν, κρατοῦσι σφικτὰ καὶ μακρὰ περιπλεγμένην τὴν καρ-
„δίαν εἰς τὰ ἐπίγεια, εἰς πλοῦτον, εἰς ὑποστατικὰ, εἰς ἐξου-
„σίαν. Δένδρα, ὁποῦ συκώνουσι πολλὰ ὑψηλὰ τὴν κορυφήν,
„ὑπεραίρονται εἰς ὑπερηφάνειαν, εἰς κενοδοξίαν, εἰς ματαιό-
„τητα. Δένδρα, ὁποῦ ῥίπτουσι σκιὰν πολλὴν, ἔχουσι φήμην,
„ὑπόληψιν ὄνομα. Αὐτὰ τὰ δένδρα δὲν φοβοῦνται τοὺς ἀνέμους,
„καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν συλλογίζονται Θάνατον. Εἶπα
„ἐν τῇ εὐθηνίᾳ μου, οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα
„(Ψαλ. κϑ'.). „Μὰ ὅταν ἐξαίφνης φυσήσῃ σφοδρὸς βορέας,
„καὶ ῥίψῃ τὸ δένδρον, νὰ ξανασπασθῶσιν αἱ ῥίζαι του, νὰ
„ἐγγίξῃ ἡ κορυφήτου εἰς τὴν γῆν, νὰ τιναχθῶσι τὰ φύλλα-
„του, νὰ ἀφανισθῇ ἡ σκιά του, καὶ νὰ ξηρανθῶσιν οἱ κλό-
„νοι του, καὶ νὰ κοπῶσιν εἰς σχίδακας διὰ τὴν φωτίαν,
„ποῦ κατανταίνει τὸ μέγα ἐκεῖνο δένδρον· εἰς στάκτην.
„Ἤγουν ὅταν ἔλθῃ ὁ Θάνατος, ὁποῦ δὲν ἀναμένει καὶ ὅταν
„δὲν ἀναμένῃ ἐκεῖνος ὁ μάταιος, ὅταν ἔλθῃ νὰ ξανασπάσῃ
„μίαν ψυχὴν ὁποῦ κρατεῖται τόσον σφικτὰ ἀπὸ τοῦτον τὸν
„κόσμον, ὁποῦ εἶναι τόσον δυνατὰ κολλημένη εἰς τούτην τὴν
„ζωὴν, καὶ ῥίψῃ μέσα εἰς ἕνα τάφον τόσον μεγάλην φαν-
„τασίαν, ὢ τί βία! ὢ τί πόνος! ὢ τὶ πρᾶγμα φοβερόν! (1)

Πολλὴ ὡραιότης Θεωρεῖται ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἐξῆς ὁμοίωσιν εἰς τὴν ὁποίαν παρασταίνεται ἡ Θλιβερὰ κατάστασις τοῦ Ἰησοῦ, ὅταν ὁ οὐράνιός του Πατὴρ, ἐκπληρῶν τοὺς νόμους τῆς ἀπείρου δικαιοσύνης, τὸν ἐγκαταλείπῃ ὡς ἄνθρωπον, εἰς τὴν διάκρισιν τῶν μιαιφόνων Ἰουδαίων.

„Ἴδετε ποτὲ, χριστιανοὶ, ἕνα μικρὸν πλοιάριον μέσα εἰς
„πλατεῖαν θάλασσαν, μακρὰν ἀπὸ τὴν γῆν, ἐγκαταλελειμέ-
„νον ἀπὸ πᾶσαν καὶ τέχνην καὶ βοήθειαν, πολεμούμενον
„ἀπὸ ἐναντίους καὶ σφοδροτάτους ἀνέμους, καὶ συχνοδαρ-
„μένον ἀπὸ ἄγρια κύματα, ὁποῦ τέλος πάντων καταποντί-
„ζεται εἰς τὸν βυθόν; Τέτοιας λογῆς στοχασθῆτε νὰ βλέ-
„πετε εἰς τὴν αἱματώδη Θάλασσαν τῶν πικροτάτων παθῶν,
„τὸν μονογενῆ υἱὸν τῆς Παρθένου, μακρὰν ἀπὸ τὰς ἀγκάλας
„τῆς Μητρὸς, ἐγκαταλελειμένον ἀπὸ τὸν ἄναρχόν του Πατέ-

(1) Ὅρα τὸ Β'. μέρος τοῦ περὶ Θανάτου λόγου τῆς Β'. περισδου.

Digitized by Google

„ρα, ὁποῦ μίαν φορὰν παρέδωκεν αὐτὸν μοναχόν, χωρὶς „τὴν βοήθειαν καὶ συντροφίαν τῶν μαθητῶν ὁποῦ τὸν ἀφῆ„καν καὶ ἔφυγον.„ (1).

Ἀπὸ τοιαύτας ἁρμοδίους καὶ γλαφυρὰς ὁμοιώσεις γέμουσιν οἱ λόγοι τοῦ εὐφραδεστάτου τούτου ῥήτορος. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν κάμνω ἔργον πανηγυριστοῦ, οὔτε ἠμπορῶ νὰ θεωρήσω τὸν ἔνδοξον τοῦτον συμπολίτην μας ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἐθίμων καὶ τῶν καιρῶν, οἵτινες περιορίζουσι πάντοτε τὰ πετάσματα, καὶ κρατοῦσιν ἐν μέρει δεμένον καὶ τὸν πλέον εὐκίνητον καὶ ἐλεύθερον νοῦν· ὁμολογῶ εἰλικρινῶς ὅτι μεταξὺ τῶν πολλῶν του ῥητορικῶν χαρίτων ἀπαντῶνται ἐνίοτε καὶ ἀτέλειαι τινές. Ἐλπίζω ὅμως ὅτι καθεὶς θέλει συγκατατεθῆ μὲ ἐμὲ, ὅτι αἱ ἀτέλειαι αὗται πρέπει ν' ἀποδοθῶσι μᾶλλον εἰς τὰς ῥητορικὰς καταχρήσεις τῆς ἐποχῆς του, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Μηνιάτης ἔπρεπεν ὡς ἄνθρωπος νὰ συμμεθέξῃ. Τῳόντι εἰς τὴν ἐξῆς ὁμοίωσιν τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ λόγου εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου, ἐνῷ δεικνύει τὴν χάριν μὲ τὴν ὁποίαν ἐδύνατο νὰ μεταχειρίζεται τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν ὁ εὐτυχὴς κάλαμός του, καὶ παρασταίνει ἀφθονίαν ἐμφαντικῶν ἐκφράσεων, ὑπερβαίνει ὅμως τὰ ὅρια τῆς ἀπαιτουμένης μετριότητος ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν, καὶ καταχρᾶται πολὺ τὰς πολυσυνθέτους λέξεις.

„Προβαίνει ἀπὸ τὴν λαμπρὰν πύλην τῆς ὡραιοτάτης ἀ„νατολῆς ἐκείνη ἡ λευκόμορφος μητύτρια τοῦ Ἡλίου ἡ ῥοδο„δάκτυλος, λέγω, καὶ φαεσφόρος αὐγή. Καὶ εὐθὺς ὁποῦ ἀρχίσῃ „εἰς τὸ ἀργυροχρυσοσύνθετον πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ νὰ ζω„γραφίζῃ τὸν ἐρχομὸν τοῦ ξανθοῦ Ἀπόλλωνος, τότε δὴ τότε „ὁ πολύμορφος χορὸς τῶν ἀστέρων σπουδάζει τὸ ἐγληγορώ„τερον νὰ φύγῃ. Ἀφανίζεται παντελῶς τῆς σκοτεινῆς νυκτὸς „τὸ ζοφερώτατον σκότος. Ἡ ἀσύστατος, καὶ κερατώδης σε„λήνη, μὴ ὑποφέρουσα τέτοιαν ἀγλαόμορφον λάμψιν, ὅλη ἀ„πὸ τὴν ἐντροπήν της σκεπάζεται. Ἐναρμόνιος μουσικὴ μὲ „τὰ μελῳδικὰ ὄργανα διαφόρων πτηνῶν συνθεμένη εἰς τὰ „χρυσοπράσινα δάση γροικᾶται. Οἱ ἄνθρωποι βυθισμένοι

(1) Βλέπε μέρος Β'. τοῦ πάθους τῆς Α'. περιόδου.

Digitized by Google

„ εἰς βαθύτατον ὕπνον ἐγείρονται εἰς διαφόρους ἐπαγγελίας· „ καὶ τέλος, ὡς χαριέστατος μηνυτὴς εἰς ὅλον τὸν τετραπέ- „ ρατον Κόσμον εὐαγγελίζεται "Ἰδοὺ ἡμέρα ἤγγικεν, „ ἰδοὺ ἐξέλαμψε „.

„ Τέτοιας λογῆς, τὴν σήμεραν ἡμέραν προβαίνει ἀπὸ ἐκεί- „ νην τὴν ἡλιοστάλακτον πύλην τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἀγλαοπυρσό- „ μορφος τοῦ Θεοῦ Ἀρχάγγελος, ὁ λαμπρὸς, λέγω, καὶ κα- „ θαρὸς Γαβριὴλ, καὶ εὐθὺς ὁποῦ μὲ τὸν χαιρετισμόν. " Χαῖρε „ κεχαριτωμένη ὁ Κύριος μετὰ σοῦ " ζωγραφίζει εἰς „ τὴν ἄμωμον γαστέρα τῆς Θεόπαιδος Μαριὰμ τὸν ἐρχομὸν „ τοῦ αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης Ἡλίου, τότε δὴ τότε ἀρχίζει τὸ „ ἀγληγορώτερον νὰ φεύγῃ ἡ ἐντίθεος πολυθεΐα τῶν ψαλίων „ εἰδώλων. Ἀφανίζονται παντελῶς τοῦ παλαιοῦ νόμου τὰ „ σκοτεινότατα σύμβολα. Ἡ ἀσύστατος χορία τῶν ἀπίστων, „ μὴ ὑποφέρουσα τὸ τηλαυγέστατον τῆς ἀληθείας φῶς κρύπτει „ μὲ τὴν σιωπὴν τὸ ἀσεβέστατον πρόσωπον. Τὰ στόματα τῶν „ ἱερῶν διδασκάλων δὲν παύουσι τὸ κελάδημα μιᾶς ἀκα- „ ταπαύστου δοξολογίας. Τὸ ἀνθρώπινον γένος βυθισμένον „ εἰς τὸν ὕπνον τῆς ἀγνωσίας ἐγείρεται εἰς τὴν χριστώνυμον „ πολιτείαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ τέως μὲ τὴν Θεόπνευσ- „ τον σάλπιγγα ἑνὸς χαριεστάτου εὐαγγελισμοῦ, εἰς τὸν κόσμον „ ὅλον εὐαγγελίζονται " Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρί. "

Ἡ ζωηρότης τῆς φαντασίας, τὴν ὁποίαν δεικνύει εἰς τὰς περιγραφὰς τῶν λόγων του εἶναι τωόντι ἀξιοπαρατήρητος. Εἰς ταύτας βλέπει τις μᾶλλον μίαν ζωγραφίαν τῆς κατα- στάσεως καὶ τῶν κινήσεων τῶν περιγραφομένων προσώπων, παρὰ μίαν διήγησιν. Φέρων ὡς παράδειγμα τὸν σκληρὸν Θάνατον τοῦ Ἀβεσσαλὼμ εἰς τὸ προοίμιον τοῦ περὶ καλάσεως λόγου τῆς Β'. περιόδου, ἰδοὺ μὲ πόσην ζωηρότητα περιγράφει τὰς κινήσεις καὶ τοὺς σπαραγμοὺς τοῦ ἑτοιμοθανάτου ἐκείνου σώματος ταῦ τρισαθλίου ἀποστάτου, ἀφοῦ ὁ Ἰωὰβ ὡρῶν αὐ- τὸν κρεμάμενον εἰς τὰ δένδρον τοῦ ἔμπηξε τρία βέλη εἰς τὴν καρδίαν.

„ Τρία θανατηφόρα κοντάρια τοῦ ἀνοίγουσι τὴν καρδίαν „ καὶ μὲ ὅλον τοῦτο ἀπὸ μίαν πύλην τόσον πλατεῖαν δὲν „ εὐγαίνει ἀκόμη ἡ βασανισμένη ψυχή. Τινάζεται, στρέφε- „ ται, σπαράττεται, δέρνει μὲ τοὺς πόδας τὸν ἀέρα, τρέχει

Digitized by Google

„μὲ τὰ χέρια, τώρα εἰς τοὺς δεσμούς, καὶ τώρα εἰς τὴν „πληγήν· ἀναγυρίζει μὲ ἀγριωμένον βλέμμα τὰ μάτια, στε„νάζει θλιβερά, βιάζεται ἕως τὴν ὕστερην πνοήν, δὲν δύνα„ται μήτε νὰ ἀποθάνῃ μήτε νὰ ζῇ, καὶ ἕως τόσον ὁποῦ „δὲν λαμβάνει ἕνα τέλειον θάνατον, δοκιμάζει τὴν ἀγωνίαν „μυρίων θανάτων.„

Εἰς τοὺς ἀπαντωμένους διαλόγους τῶν ὁμιλιῶν του φαίνεται πολλὴ ἁρμοδιότης ὡς πρὸς τὰς περιστάσεις τῶν διαλεγομένων προσώπων, καὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ διαλόγου διατηρεῖ ὁ ῥήτωρ φυσικὴν ἁπλότητα. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ἑξῆς διάλογος ὁ ἀπαντώμενος εἰς τὸ Α'. μέρος τοῦ περὶ κολάσεως λόγου τῆς πρώτης περιόδου. Εἰς τοῦτον θέλων νὰ παραστήσῃ πόσον μέλλει ν' αὐξάνῃ τὴν βάσανον τῆς αἰωνίου κολάσεως ἡ ζωηρὰ ἐνθύμησις τῆς περασμένης ζωῆς καὶ τῶν ποταπῶν αἰτιῶν, διὰ τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος εὐχαριστεῖται νὰ κολασθῇ αἰωνίως, λαμβάνει πρῶτον ὡς παράδειγμα τὸν Ἰωνάθαν υἱὸν Σαοὺλ, ὅστις δὶ ὀλίγον μέλι κατεδικάσθη εἰς θάνατον· καὶ ἔπειτα ζητῶν τὴν ἄδειαν νὰ κατεβῇ εἰς τὸν ᾅδην διαλέγεται φυσικώτατα μὲ μίαν κολαζομένην ψυχὴν κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

„Ὕψιστε παμβασιλεῦ τῶν αἰώνων ὁποῦ, καθὼς τὸ λέγεις „ὁ ἴδιος, κρατεῖς τοῦ ᾅδου τὰ κλειδία, δός μετα τὴν ὥραν „τούτην νὰ ἀνοίξω τὴν ζοφερὰν ἐκείνην φυλακήν, ὅπου εἶναι „ἀποφασισμένοι εἰς αἰώνιον θάνατον οἱ παραβάται τῶν ἐν„τολῶν σου. Ἐγὼ δὲν ἔχω γνώμην νὰ φέρω ἢ βάλσαμον „εἰς ταῖς πληγαῖς τους, ἢ νερὸν εἰς ταῖς φλόγες τους, ὄχι, „μόνον θέλω νὰ ἐρωτήσω μίαν ἀπὸ ἐκείναις ταῖς δυστυχη„σμέναις ψυχαῖς καὶ νὰ τῆς εἰπῶ. Βασανισμένη ψυχή, ἀ„πάγγειλόν μοι τὶ ἐποίησας. Τί ἔκαμες καὶ βασανίζεσαι „ἔτζι φοβερά; τί ἔπταισες καὶ κολάζεσαι ἔτζι αἰώνια; Τί „σὲ ἤφερεν εἰς τόσον σκότος; τὶς σὲ ἔῤῥιψεν εἰς τέτοιαν κά„μινον; Τί ἐποίησας; - Τίποτες ἄλλο παρὰ πῶς γευσάμενος „ἐγευσάμην μέλι βραχύ, μία γεῦσις μιᾶς στιγμῆς εἶναι ὅ„λον τὸ πταίσιμόν μου, μὰ εἶναι καὶ ὅλη ἡ ἀφορμὴ τῶν „βασάνων μου· ἐκείνη ἡ ἀπόλαυσις τῶν σατανικῶν μου ἐ„ρώτων διὰ τὴν ὁποίαν ἐπλάνεσα τὴν ἄκακον ἁπλότητα τό„σων ἀγνῶν παρθένων, ἐμίανα τὸν θάλαμον τόσων τιμίων

Digitized by Google

„ γυναικῶν, παρέδωκα τὴν οὐσίαν, τὴν καρδίαν, τὴν ψυχήν
„ μιᾶς ἀκολάστου πόρνης, πόση ἦτον; μέλι βραχύ. Ἐκείνη
„ ἡ τέρψις, ὁποῦ ἐδοκίμασα εἰς κραιπάλην καὶ μέθην, εἰς
„ τραπέζια καὶ χορούς, εἰς ξεφάντωσες καὶ χαραῖς, εἰς παι-
„ γνίδια καὶ θέατρα, πόση ἦτον; μέλι βραχύ. Ἡ χαρὰ ὁποῦ
„ ἔλαβα, ὅταν ἔκαμα ἐκείνην τὴν ἐκδίκησιν, ὅταν εἶδα τοῦ
„ πλησίον τὴν δυστυχίαν, καὶ ἐκατηγόρησα τὴν τιμήν, διὰ
„ νὰ εὐχαριστήσω τὸ πάθος μου, καὶ τὸν φθόνον μου, πόση
„ ἦτον; μέλι βραχύ. Μὰ ἐκεῖνα τὰ κέρδη ὁποῦ ἔκανεν ἡ φι-
„ λάργυρός μου ἐπιθυμία, διὰ τὴν ὁποίαν ἐβάρυνα τὴν συ-
„ νείδησιν μὲ τὸ φορτίον ἀπείρων ἀδικιῶν, πραγμάτων πα-
„ ρανόμων, πόση ἦτον; μέλι βραχύ. Καὶ ἐκείνη ἡ δόξα, ἡ
„ τιμή, ἡ ἀνάπαυσις ὁποῦ ἐχάρηκα εἰς ἐξουσίαις, εἰς ἀξιώ-
„ ματα, εἰς πλούτη, μὲ τόσην ὑπερηφάνειαν, μὲ τόσην ἀπώ-
„ λειαν, μὲ τόσον ὀλίγον φόβον εἰς τὸν Θεόν, πόση ἦτον;
„ μέλι βραχύ. Ὅλα, ὅλα μέλι βραχὺ καὶ ἐκεῖνο φαρμακευ-
„ μένον, μὲ τόσους κόπους, μὲ τόσαις φροντίδες, μὲ τόσους
„ φόβους, μὲ τόσαις ἀσθένειαις..... ὤιμε, τοῦτο ἐνθυμοῦμαι
„ καὶ δοκιμάζω μίαν φλόγα, ὁποῦ μοῦ βασανίζει τὴν ἐνθύ-
„ μησιν, μεγαλήτερην ἀπὸ ἐκείνην ὁποῦ μοῦ καίει τὸ σῶμα.
„ Μιᾶς στιγμῆς ἁμαρτίαν ἔκαμα καὶ κολάζομαι αἰώνια.
„ Ἄχ κατηραμένον μέλι προσκαίρων ἡδονῶν· ἐσὺ μοῦ εἶσαι
„ φαρμάκι αἰωνίων βασάνων! Ζωὴ ἀπερασμένη προσωρινή!
„ ἐσὺ μοῦ εἶσαι ἀφορμὴ ἀτελευτήτου κολάσεως! Ζωὴ βραχυ-
„ τάτη! Μὰ διατὶ σὲ λέγω βραχυτάτην; ἐσὺ μοῦ ἐστάθης μα-
„ κρὰ καὶ πολλὰ μακρὰ διὰ τὴν σωτηρίαν μου. Ἔζησα τό-
„ σους χρόνους ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, καὶ εἶχα εἰς τὰ χέριά-
„ μου τὰ κλειδία τοῦ Παραδείσου: ἤξευρα πῶς εἶναι κλάσις
„ διὰ ἕνα ἁμαρτωλὸν ὡσὰν ἐμέ: ἤξευρα τὶ νὰ κάμω διὰ νὰ
„ τὴν φύγω· ἠμποροῦσα εὐκολα νὰ τὸ κάμω, καὶ δὲν τὸ ἔ-
„ καμα. Ἤμουν ἐγὼ ἄνθρωπος, ἤμουν ἐλεύθερος, ἤμουν λογι-
„ κός. Τὶς μὲ ἐτύφλωσε; Τὶς μὲ ἐπλάνασεν; Ἄχ! ζωὴ ἀπε-
„ ρασμένη· ἢ στοχασθῶ τὴν βραχύτητά σου, ἢ συλλογισθῶ
„ τὸ μάκρος σου, ἴσα μοὶ εἶναι πικρὰ ἡ ἐνθύμησίς σου. Ἄχ!
„ χρόνοι χρυσοῖ, ἡμέραις πολύτιμαις, ὁποῦ ἐδιαβήκατε! Ἐγὼ
„ σᾶς ἔχασα καὶ ἔχασα ὅλα. Ποῖος μὲ δίδει τώρα μίαν ἀπὸ
„ ἐκείναις τῆς ὥραις, ὁποῦ μοὶ ἐφαίνοντο τόσον μακραῖς; Τὶς

Digitized by Google

„ μὲ δίδει ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ὁποῦ, ἢ ἐξωδίασα
„ εἰς ἁμαρτίαις, ἢ ἄφινα νὰ τρέχῃ εἰς ματιαιότηταις; Ποῖος
„ μοῦ δίδει μίαν μοναχὴν στιγμὴν νὰ μετανοήσω; Μὰ δὲν
„ εἶναι πλέον καιρός. Ὁ καιρὸς ἐδιάβη, καὶ ἐγὼ μόνον τὸν
„ ἐπιθυμῶ μάταια, καὶ ἔχω νὰ τὸν ἐπιθυμήσω αἰώνια. Ὢ
„ κοντάρι, ὁποῦ μοῦ λαβόνεις τὴν ἐνθύμησιν! Ὀλίγαν μέλι
„ τὸ πταίσιμόν μου καὶ κόλασις αἰώνιος ἡ τιμωρία μου! Ὢ
„ ἐνθύμησις πικροτάτη! Ὢ μετάνοια ἀνωφελής!

Πρὸς τούτοις, εἰς τοὺς σωζομένους τούτους λόγους του φαίνεται ὁ ῥητορικὸς Μηνιάτης πλήρης φιλοσοφικῶν ἀξιωμάτων. Μὲ πολλὴν ἑτοιμότητα νοὸς συμπεριλαμβάνει τὰς σχέσεις τῶν ἰδεῶν, καὶ συνάπτων τὰς αἰτίας μὲ τὰ ἀποτελέσματα σχηματίζει, κατὰ τὰς περιστάσεις τόσα σύντομα γνωμικὰ, ἐκ τῶν ὁποίων συχνότατα ἀρχίζει τὰ προοίμια τῶν λόγων του.

Ἐν συντόμῳ, οἱ λόγοι τοῦ Μηνιάτου εἶναι στολισμένοι μὲ τοιαῦτα ῥητορικὰ κάλλη, ὥστε ὄχι μόνον ἀπὸ πολλοὺς τεχνογράφους, ἐθεωρήθησαν ὡς ἀρχέτυπα τῆς εὐγλωττίας τοῦ ἄμβωνος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους πεπαιδευμένους Ἕλληνας καὶ ἑτερογενεῖς ἀναφέρονται δικαίως μὲ πολὺν ἔπαινον.

Ὁ σοφὸς Νομοδιδάσκαλος Βικέντιος Δαμῳδὸς συμπολίτης μας, παραδίδων εἰς τὴν κοινωφελῆ του σχολὴν τὴν ῥητορικὴν τέχνην ἀνέφερεν ὡς παραδείγματα ῥητορικῆς τελειότητος τοὺς λόγους τοῦ Μηνιάτου. (1)

Ἀθανάσιος ὁ Πάριος Καθηγητὴς τῶν ὡραίων γραμμάτων εἰς τὸ ἐν Χίῳ Γυμνάσιον καὶ σχολιαστὴς τοῦ Ἑρμογένους ηὗρισκε τοιαύτην τεχνικότητα εἰς τοὺς λόγους τούτους, ὥστε εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ῥητορικῆς ἀνέλυεν αὐτοὺς κανονικῶς, καὶ τοὺς ἀνέφερε καὶ οὗτος ὡς τύπους ἀξιομιμήτους (2).

Ὁ Κύριος Ἰακωβάκης Ῥίζος Νερουλὸς ὀνομάζων τὸν Μηνιάτην «Ῥήτορα ἐμπειρότατον.» ὁμολογεῖ ὅτι ἐν γένει καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐθεωρήθησαν οἱ λόγοι του ὡς παράδειγμα

---

(1) Ὅρα ῥητορικὴν τέχνην Δαμῳδοῦ ἐκδοθεῖσαν ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1759.

(2) Ὅρα παράρτημα τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας Ῥίζου ἐκδοθείσης γαλλιστὶ ἐν Γενεύῃ κατὰ το 1828.

Digitized by Google

τῆς εὐαγγελικῆς εὐγλωττίας (1). Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν „Ὁδηγὸς τοῦ Κλήρου„ ἀναφέρων τοὺς ἐνδόξους Ἱεροκήρυκας ἑκάστου ἔθνους συγκαταριθμεῖ τὸν Μηνιάτην μὲ τοὺς δέκα περιφήμους Γάλλους Βουρδαλῶ καὶ Μασσιλιὼν καὶ μὲ τὸν Ἰταλὸν Σένιερην.

. . . . . (2).

Τὸ ὕφος τοῦ Μηνιάτου εἰς τὰ σωζόμενα συγγράμματά του, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς λόγους του, εἶναι ἁπλοῦν, φυσικὸν, καὶ εὐχάριστον εἰς πεπαιδευμένους καὶ ἀμαθεῖς. Ἡ σύνταξις τῶν λέξεων, ὁ σχηματισμὸς τῶν περιόδων, καὶ τῶν προτάσεων τὸ ὕφασμα ἔχουν ἁρμονίαν προσεγγίζουσαν εἰς ἐκείνην τῆς ποιήσεως, χωρὶς νὰ παραβιάζωνται οἱ κανόνες τῆς ῥητορικῆς τέχνης. Ἡ εὐκολία καὶ τὸ ἄφθονον τῶν ἐκφράσεών του, ἡ γλυκύτης καὶ εὔροια τῶν λόγων του, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, εἶναι τοιαύτη, ὥστε δὲν διστάζω νὰ ὁμολογήσω ὅτι εἰς τοῦτον βλέπω μίαν περιληπτικὴν εἰκόνα τῶν φυσικῶν χαρισμάτων τῆς εὐγλωττίας τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ τῳόντι τοιαύτην ἐπωνυμίαν δίδει πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ πεπαιδευμένος ὁμογενής μας Παναγιωτάκης Κοδρικὰς λέγων "Ὁ χρυσορρήμων Μηνιάτης, ἔστησεν ἐπὶ δημοσίου ἄμβωνος μὲ εὔρυθμον γλαφυρότητα τὸ διδασκαλικὸν ὕφος„. (3) Τέλος πάντων, μὲ πολλὴν τεχνικότητα ἐγγίζων τὴν εὐαισθησίαν τῆς καρδίας, καὶ ἐπιτηδείως διεγείρων τὰ αἰσθήματα σύρει μὲ μαγευτικὴν δύναμιν τὸν νοῦν τῶν ἀναγνωστῶν εἰς τὴν πληροφορίαν καὶ παραδοχὴν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων.

Ἐκ τῶν πρωτερημάτων τούτων τοῦ ὕφους του θέλγόμενοι ἐν γένει οἱ Ἕλληνες ἀναγινώσκουσιν ἀχορτάστως τοὺς λόγους του. Μάλιστα τοσαύτη εἶναι ἡ πρὸς αὐτοὺς κλίσις καὶ ὑπάληψίς των, ὥστε, εἰς τὴν ἐμὴν πατρίδα πολλοὶ τῶν ἰδιωτῶν ἀπαγγέλλουσιν ἐκ στήθους ὁλόκληρα τεμάχια τούτων. (4)

---

(1) Ὅρα αὐτόθι.

(2) . . . . . Ἐνταῦθα ἔπρεπε τὰ τεθῇ ἡ ἀνάλυσις τοῦ ἑτέρου συγγράμματος τοῦ ἐνδόξου Μηνιάτου μας, τὴν παραλείπω ὅμως εἰς ἁρμοδιωτέρας περιστάσεις.

(3) Ἴδε προλεγόμενα Μελετῶν τοῦ Κοδρικᾶ σελ. κά.

(4) Ἐντεῦθεν φαίνεται πόσον ὀλίγον ἐγνώριζε τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀξίαν

Τὴν εὐχάριστον ἀναγνωσιν τῶν λόγων τοῦ Μηνιάτου καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν φυσικῶν του προτερημάτων πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐκφράζων καὶ ὁ πεπαιδυομένος Α. Στεώρτζας λέγει „Ἡλίας Μηνιάτης Κεφαλλὴν Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων Ἐ„πίσκοπος, (εἶναι) Ἱεροκήρυξ, εὔγλωττος ἀγαπώμενος τρυφε„ρώτατα ἀπὸ τὸν λαὸν, ἀναγινωσκόμενος καὶ εὐχαριστῶν „καὶ μέχρι τῆς σήμεραν. (1)

Εἶναι δὲ ἄξιον ἀπορίας ὅτι ὁ κύριος Ῥίζος μέμφεται τὸ παρὰ πάντων ἐπαινούμενον ὕφος τοῦ Μηνιάτου ὡς ἄτονον καὶ μορφωμένον εἰς τὸ τοῦ Ἰταλοῦ Σενιέρου, καὶ μιμούμενον τὴν ἔκφρασιν τῶν μισιοναρίων τῆς Ἰταλίας (2).

Σεβόμενος τὴν ὁμολογουμένην παιδείαν τοῦ κριτικοῦ εὐχαριστοῦμαι ν' ἀποδώσω τὴν φανερῶς ἐσφαλμένην ταύτην κρίσιν εἰς τὴν ἀπιστίαν τῆς μνήμης του, ἐκ τῆς ὁποίας ὁδηγούμενος συνέγραψε (3), καὶ ἥτις τὸν ἠπάτησεν εἰς πολλά. Καθεὶς ἠξεύρει πῶς ὁ εὔγλωττος Ἱεροκήρυξ Σένιερης, ἐξαιρουμένων καταχρήσεων τινῶν ῥητορικῶν, ἰδίων τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἔζη, θεωρεῖται τόσον ἀπὸ τοὺς ἰδίους ὁμογενεῖς του, καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους, ὡς ἀρχέτυπον τῆς εὐγλωττίας τοῦ ἄμβωνος. Καὶ ὁ ἴδιος κριτικὸς τὸν ὀνομάζει „περίφημον Ἱεροκήρυκα„. Ὑποτιθεμένου λοιπὸν ὡς ἀληθοῦς, ὅτι τὸ ὕφος τοῦ Μηνιάτου εἶναι ἀπομίμησις τοῦ Σενιέρου, ὄχι μόνον δὲν εἶναι διὰ τοῦτο μεμπτὸν, ἀλλ' εἶναι μάλιστα πλήρες εὐγλωττίας καὶ στολισμένον μὲ κάλλη ῥητορικά. Οὔτε δύναμαι, τέλος πάντων, νὰ ἐννοήσω πῶς εἰς τὴν εὐφράδειαν καὶ καλλιέπειαν τοῦ κατ' αὐτὸν, ἐμπειροτάτου Ῥήτορός μας, εὗρεν ὁ κύριος Ῥίζος ὁμοιότητα μὲ τὴν ἄμορφον ἔκφρασιν τῶν μισιοναρίων.

Ὅσον δὲ περὶ τῆς ἀτονίας ὅπου ἀποδίδει εἰς τὸ ὕφος του

τὴν λόγων τοῦ Μηνιάτου, ὁ ἄλλως φιλέλλην Πουκεβίλος, ὅστις τοὺς μέμφεται ὡς ἐκτεταμένους καὶ ἀκατανοήτους ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ τὴν πολλὴν των τεχνικότητα. Ἰδὲ Voyage en Albanie, en Morée ec. Vol. I.

(1) Ὅρα σημ. Α'. τῆς βιογραφίας τοῦ ἀοιδίμου Ἰωάννου Καποδίστρια, εὑρισκομένης εἰς τὰς ἐκδοθεῖσας ἐπιστολάς του ἐν Γενεύῃ καὶ ἐν Ἀθήναις.

(2) Παράλαβε Παράρτημα τῆς νεοελληνικῆς φιλολογ. σελ. 139.

(3) Ἰδὲ εἰσαγωγὴν φιλολογίας σελ. 15.

Digitized by Google

Μηνιάτου, κρίνω περιττὴν τὴν διὰ λόγου ἀναίρεσιν, ἀφοῦ τὰ πράγματα μαρτυροῦσιν ὅτι γενικῶς θεορούμενον τὸ ὕφος του εἶναι ἔντονον καὶ ἰσχυρὸν εἰς τὸ νὰ κινῇ τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας, καὶ νὰ καταπείθῃ τὸν νοῦν. Τοιοῦτον φαίνεται καὶ πρὸς τὸν θερμὸν καὶ σοφὸν συγγραφέα τῶν σουλιωτικῶν ῥωϊσμῶν, τὸν Ἰταλὸν λέγω, Τσιαμπολίνην, ὅστις ἀναλύσας τὸ σύγγραμμα τοῦ κυρίου Ῥίζου, καὶ μὴ εὐχαριστηθεὶς, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν κρίσιν του ταύτην λέγει „Ἀλλ' εἰς τὸν Μηνιάτην, τὸν μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπον Καλαβρύτων, ὅσον ἐκ μέρους μου, αἰσθάνομαι μεγάλην ἀγάπην διὰ ἐκείνην τὴν γλυκεῖαν, καὶ εὔρυθμον εὐγλωττίαν του, καὶ διὰ τὴν ἀνδρώδητου εὕροιαν„. (1) Ἐὰν δὲ εἰς κανὲν μέρος τῶν λόγων του φαίνεται ἐνίοτε ἄτονον, τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἀξιέπαινον σπουδήν του νὰ εἶναι εὐκατάληπτος εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἀκροατῶν του, διὰ τὴν ὁποίαν ἐθυσίαζε τὴν ἐπίδειξιν τῆς ἀγχινοίας. Καὶ τῳόντι ὑπεραπολογούμενος, τρόπον τινὰ ὡς πρὸς τοῦτο, τὸ ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος λέγων. "Ἐγὼ ἀκολουθῶντας τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου „Διδασκάλου τῶν ἐθνῶν, ὁποῦ λέγει „σοφοῖς τε καὶ ἀ„γραμμάτοις ὀφειλέτης εἰμὶ "ὅσον δύναμαι διδά„σκω ἁπλᾶ διὰ νὰ μὲ καταλαμβάνωσιν ὅλοι„ (2).

Εἰς τὸν σοφὸν τοῦτον ἄνδρα πρέπει πρὸς τούτοις ν' ἀποδοθῇ δικαίως καὶ ἡ ἀξία ὅτι εἶναι εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἐκείνων, οἵτινες ἐφήρμωσαν τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν εἰς ἐπιστημονικὴν ἔκφρασιν. Ἡ ἐθνικὴ αὕτη γλῶσσα, ἕως εἰς τὴν ἐποχήν του, ἐπαρουσιάζετο ἓν μίγμα τόσον ἀλλόκοτον, ὥστε ἀπὸ μὲν τοὺς λογίους ὁμογενεῖς ἐκαταφρονεῖτο ὡς βάρβαρος, ἀπὸ δὲ τοὺς ξένους ἐλέγετο ὅτι „τόσον εἶναι δύσκολον νὰ „γράψῃ τίς εἰς αὐτὴν μὲ καθαρότητα, ὅσον εἶναι τὸ νὰ εὕρῃ „εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς βάρβαρον τί, ἢ ἀ„κάθαρτον„. (3). Ἀπὸ τὸν τεχνικὸν ὅμως κάλαμον τοῦ Μηνιάτου ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει μίαν γλῶσ-

(1) Ὅρα Antologia; Giornale di scienze, lettere, e arti di Firenze vol. 43. pag. 98.

(2) Ἴδε τὸν περὶ ἐξομολογήσεως λόγον.

(3) Βλέπε φιλολογ. ἐφημ. Ζέναῦ σελ. 485.

Digitized by Google

σαν, ἡ ὁποία, ὡς γνησία θυγάτηρ τῆς Ἑλληνικῆς, ὄχι μόνον εἶναι ἐπιτηδειοτάτη εἰς παράστασιν ὑψηλῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἰδεῶν, ἀλλ' ὅτι εἶναι καὶ πλουτισμένη μὲ ἁρμονίαν καὶ γλυκύτητα. Ἑπομένως ἔδωκε πραγματικὴν ἀπόδειξιν πόσον ἐζημίωναν τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους οἱ πεπαιδευμένοι ὁμογενεῖς, οἵτινες καταφρονοῦντες αὐτὴν ἔγραφον εἰς ἐκείνην τῶν προγόνων μας, καὶ ἐδιόρθωσεν ἐνταυτῷ καὶ τὴν τόσον ἐσφαλμένην ἰδέαν τῶν ξένων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος Κοδρικᾶς διαλαμβάνων περὶ τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐκόσμησαν τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, ἐκφράζεται περὶ αὐτοῦ τοιουτοτρόπως „Μηνιάτης ἐκ Κεφαλληνίας, ὁ τὴν ἁπλουστέραν „δημοτικὴν διάλεκτον εἰς τὴν δημοσθενικὴν ἀνυψώσας εὐ„φράδειαν. (1).

Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν οὗτος μεταχειρίζεται, περιέχει φράσεις τινὰς καὶ μόρια τὰ ὁποῖα εἶναι φανεροὶ ἰταλισμοί. Ἀλλ' ἐνῷ ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον εἰς αὐτὸν πρῶτον ἐπιχειρισθέντα τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν ἀνύψωσιν αὐτῆς νὰ τὴν καταστήσῃ ἐντελεστάτην, εἶναι ἐπίσης ἀναντίρρητον, ὅτι ἔδειξεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ποία εἶναι ἡ ἀληθὴς ἐθνικὴ γλῶσσα· διότι ἡ γλῶσσα του, καθαριζομένη ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἰταλισμούς, εἶναι ἐκείνη ὁποῦ ὁμιλεῖ ὁ λαός, καὶ καταλαμβάνει τὸ ὅλον ἔθνος.

Ἤθελα, τέλος πάντων, ἀδικήσει τὸν σοφὸν τοῦτον Ἱεράρχην, ἐὰν, ἀναλύων τὰ διασωθέντα συγγράμματά του, περιωριζόμην μόνον εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐκτάσεως τῶν γνώσεών του· εἰς τὰς φυσικὰς χάριτας τῆς εὐγλωττίας του· εἰς τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους, καὶ ἤθελα ἀφήσῃ ἀθεώρητον, ὅτι εἰς αὐτὰ τὰ ἴδια εὑρίσκομεν λαμπρὰς ἀποδείξεις τῶν εὐγενῶν τῆς καρδίας του αἰσθημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκόσμει τὴν βάσιμον παιδείαντου. Μὲ πολλότατα μέρη τῶν λόγων του ἐδυνάμην νὰ πληροφορήσω τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ὁ φιλοπατρισμὸς καὶ ἡ γενναιόφροσύνη ἐκατακυρίευον τόσον τὴν ἐνάρετόν του καρδίαν, ὥστε βιαζόμενος ἀπὸ τὴν φιλογένειαν ἀνέπεμπε δημοσίως θερμοτάτας εὐχὰς πρὸς τὸν Ὕψιστον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος καὶ τῆς

(1) Παράβαλε Μέρος Δ'. μελέτη Α'.

Digitized by Google

καταστροφῆς τῶν Ἀγαρινῶν. Διὰ δὲ τὴν γενναιοφροσύνην του, οὔτε τιμαί, οὔτε ὑψώσεις, οὔτε ὑποψίαι φόβων, δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐλέγχῃ πικράτατα τῶν τότε κρατούντων τὰς καταχρήσεις, καὶ τὴν παραβίασιν τῶν ἱερῶν τῆς δικαιοσύνης ἀρχῶν. Ἀρκοῦμαι ὅμως νὰ ἀναφέρω εἰς ἀπόδειξιν ἓν, ἢ δύω παραδείγματα.

Ἰδοὺ μὲ πόσην φιλογένειαν ἐκφράζεται εἰς τὸν δεύτερον ἐγκωμιαστικὸν λόγον τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, εἰς τὸν ὁποῖον φανταζόμενος ὅτι εὑρίσκεται, τρόπον τινὰ, ἔμπροσθεν τῆς Ἠϊκῆς ἐκείνης μεγαλειότητος καὶ δόξης, ὅπου περιγράφει ἐμφαντικώτατα, ὅτι ὕψωσεν ὁ Θεὸς τὴν ἀειπάρθενον Μαριάμ, λέγει πρὸς αὐτήν·

„Καὶ ἐδῶ πίπτωντας εἰς τοὺς παναχράντους σου πόδας, „ἄλλο δὲν ἐπιθυμῶ ἀπὸ ἐσέ, παρὰ τὴν ἄμαχόν σου προστα„σίαν πρὸς βοήθειαν καὶ συντήρησιν τοῦ φιλοχρίστου στρα„τοῦ, πρὸς θεωγμὸν καὶ ἐξολόθρευσιν τοῦ τυράννου. Ἕως „πότε, παναχράντε κόρη, τὸ τρισάθλιον γένος τῶν Ἑλλήνων „ἔχει νὰ εὑρίσκεται εἰς τὰ δεσμὰ μιᾶς ἀνυποφέρτου δου„λείας; ἕως πότε νὰ τοῦ πατῇ τὸν εὐγενικὸν λαιμὸν ὁ βάρ„βαρος Θρᾷξ; ἕως πότε ἔχουσι νὰ βασιλεύωνται ἀπὸ ἡ„μισυ φεγγάρι αἱ χῶραι ἐκεῖναι εἰς τὰς ὁποίας ἀνέτειλεν, „εἰς ἀνθρωπίνην μορφὴν ἀπὸ τὴν ἡγιασμένην σου γαστέρα, „ὁ μυστικὸς τῆς δικαιοσύνης Ἥλιος; Ἄχ, παρθένε! Ἐνθυ„μήσου, πῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα πρότερον, παρὰ εἰς ἄλλον τό„πον ἔλαμψε τὸ ζωηφόρον φῶς τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Τὸ „ἑλληνικὸν γένος ἐστάθη τὸ πρῶτον, ὁποῦ ἄνοιξε τὰς ἀγ„κάλας, καὶ ἐδέχθη τὸ θεῖον εὐαγγέλιον τοῦ μονογενοῦς σου „υἱοῦ. Τὸ πρῶτον ὁποῦ σὲ ἐγνώρισε διὰ ἀληθινὴν μητέρα „τοῦ Θεανθρώπου λόγου. Τὸ πρῶτον ὁποῦ ἀντετάθη τῶν „τυράννων, ὁποῦ μὲ μυρία βάσανα ἐγύρευαν νὰ ξεριζώσωσιν „ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν πιστῶν τὸ σεβάσμιόν σου ὄνομα. „Τοῦτο ἔδωσεν εἰς τὸν κόσμον τοὺς διδασκάλους οἱ ὁποῖοι „μὲ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας των ἐφώτισαν τὰς ἠμαυρωμένας „καρδίας τῶν ἀνθρώπων..... λοιπὸν εὔσπλαγχνε Μαριὰμ „παρακαλοῦμεν σε διὰ τὸ χαῖρε ἐκεῖνο, ὁποῦ μᾶς ἐπροξένη„σε τὴν χαρὰν, διὰ τὸν ἀγγελικὸν ἐκεῖνον εὐαγγελισμὸν ὁποῦ „ἐστάθη τῆς σωτηρίας μας τὸ προοίμιον· χάρισαί τῳ τὴν

Digitized by Google

„ προτέραν τιμήν· σύκωσαί το ἀπὸ τὴν κοπρίαν τῆς δουλείας
„ εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἀπὸ τὰ δεσμὰ
„ εἰς τὸ σκῆπτρον, ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς τὸ βασίλειον.
„ Καὶ ἂν ἐτοῦταιμας αἱ φωναὶ δὲν σὲ παρακινοῦσιν εἰς
„ σπλάγχνος, ἂς σὲ παρακινήσωσιν ἐτοῦτα τὰ πικρὰ δάκρυα,
„ ὁποῦ μᾶς πέφτουσιν ἀπὸ τὰ ὀμμάτια. Ἀλλ' ἀνίσως καὶ
„ ἐτοῦτα δὲν φθάνουσιν, ἂς σὲ παρακινήσωσιν αἱ φωναὶ, καὶ
„ ἡ παρακάλεσις τῶν Ἁγίων σου, ὁποῦ ἀκαταπαύστως φωνά-
„ ζουσιν ἀπὸ τὰ μέρη ὅλα τῆς τρισαθλίου Ἑλλάδος. Φωνά-
„ ζει ὁ Ἀνδρέας ἀπὸ τὴν Κρήτην· φωνάζει ὁ Σπυρίδων ἀπὸ
„ τὴν Κύπρον· φωνάζει ὁ Ἰγνάτιος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν·
„ φωνάζει ὁ Διονύσιος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας· φωνάζει ὁ Πολύ-
„ καρπος ἀπὸ τὸν Σμύρνην· φωνάζει ἡ Αἰκατερίνα ἀπὸ τὴν
„ Ἀλεξάνδρειαν· φωνάζει ὁ Χρυσόστομος ἀπὸ τὴν βασιλεύ-
„ ουσαν πόλιν, καὶ δείχνοντές σου τὴν σκληροτάτην τυραννίδα
„ τῶν ἀθέων Ἀγαρινῶν, ἐλπίζουν εἰς τὴν ἄπειρόν σου εὐσπλαγ-
„ χνίαν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους τὴν ἀπολύτρωσιν „ κτλ.

Μὲ πόσην δὲ γενναιοφροσύνην ἐφύλαξεν ἀδούλωτον τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἱεροῦ του ἐπαγγέλματος, τὸ ἀποδεικνύει, ἡ ἐλευθεροστομία του εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἀδικημάτων τὰ ὁποῖα ἔκαμνεν, ὡς προείρηται, ἡ δυναστεία πρὸς τὸν λαόν· ὡς δύναται νὰ παρατηρήσῃ καθεὶς εἰς τὰς ἑξῆς ὀλίγας γραμμὰς, τὰς ὁποίας λαμβάνω ἀπὸ τὴν διδαχὴν τοῦ πάθους τῆς Β'. περιόδου. „Ἔχε ὑπομονὴν σὲ παρακαλῶ, ὦ Πιλάτε, καὶ
„ πρὶν νὰ κάμῃς τὴν ἀπόφασιν ἄκουσαι δύο λόγια, ὁποῦ
„ θέλω νὰ σὲ εἰπῶ. Διὰ νὰ ἀπολύσῃς τὸν Χριστὸν, ἢ τὸν
„ Βαραββᾶν, τί ἐρωτᾷς τὸν λαὸν τῶν Ἑβραίων; Ἐσὺ γνω-
„ ρίζεις, πῶς τοῦτοι ὅλοι εἶναι ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ· ἠξεύρεις
„ πῶς τὸν ἐπαράδωσαν καὶ τὸν θέλωσιν ἀποθαμμένον, ὄχι
„ διὰ κανένα του πταίσιμον, ἀλλὰ μόνον διὰ φθόνον τους
„ (ἤθει γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν.) Σὺ εἶσαι καὶ
„ ἐξουσιαστὴς καὶ Κριτής. Ἡ ἐξουσία καὶ ἡ κρίσις εἶναι
„ εἰς τὰ χεριά σου. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἀπταιστος, ἐσὺ ὁ ἴδιος
„ τὸ ὁμολογεῖς. Ὁ Βαραββᾶς πταίστης, ἐσὺ ὁ ἴδιος τὸ βλέ-
„ πεις. Οἱ Ἑβραῖοι, ὁποῦ κατακρίνουσι τὸν Χριστὸν εἶναι
„ φανεροί του ἐχθροὶ καὶ τὸν κατακρίνουσι μόνον διὰ τὸν
„ φθόνον τους, ἐσὺ ὁ ἴδιος τὸ γνωρίζεις· δὲν εἶναι ἔτζι ἡ ἀ-

Digitized by Google

„λήθειά; Αἴ, τί ἐστὶν ἀλήθεια; ἐκεῖνος μὲ ἀποκρίνεται „καὶ μοῦ χωρίζει ταῖς πλάταις καὶ μισεύει. Στάσου, ὦ Πι„λάτε, σὲ ἐξορκίζω εἰς τὸν Θεόν· λοιπὸν ἐσεῖς οἱ ἐξουσιασταὶ „καὶ Κριταὶ τῆς γῆς, ὅταν κρίνετε, δὲν ἀποβλέπετε τὴν ἀλή„θειαν; τὸ ζυγί, ὁποῦ κρατεῖτε, δὲν εἶναι ζυγὶ τῆς δικαιοσύ„νης, ὁποῦ ζυγιάζει σωστὰ τὴν ἀλήθειαν; Τί ἐστὶν ἀλή„θεια; τί μὲ πειράζεις, σὲ λέγω, ἄλλην μίαν φο„ράν; τί ἀκούω; ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐξωρισμένη ἀπὸ τὰ „Κριτήρια; Πιλάτε λογίασαι καλὰ τί κάμνεις. Ἐσὺ ἐλευ„θερόνεις τὸν Βαραββᾶν, μὰ αὐτὸς εἶναι ἕνας ληστὴς μα„θημένος εἰς ταῖς λησταρχίαις, καὶ εἰς τὰ αἵματα. Εἰς „τὴν φυλακὴν καὶ εἰς τὰ σίδερα, ὁποῦ ἐστάθη τόσον καιρὸν, αὐτὸς δὲν ἄλλαξε γνώμην· πάλιν θέλει ὑπάγει νὰ „πιάσῃ ταῖς στράταις, πάλιν θέλει φονεύει, πάλιν θέλει „φέρει φόβον καὶ τρόμον εἰς ὅλην τὴν Ἰουδαίαν· πάλιν „θέλει κάμει ἀπὸ τὰ πρῶτα χειρότερα κακά, καὶ ἐσὺ εἶ„σαι ἡ ἀφορμή. Τί λέγεις; δὲν ὁμιλεῖς.... δὲν ἀποκρίνεται „ὁ Πιλάτος, δὲν ἀκούει, διατὶ ἕνας λόγος τοῦ ἔφραξε τὰ „ὠτία. "Ἂν ἐλευθερώσῃς τὸν Ἰησοῦν (τὸν εἶπον) δὲν εἶσαι „φίλος τοῦ Καίσαρος„ ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς οὐκ εἶ φί„λος τοῦ Καίσαρος„. Διὰ τὰ τέλη του ὁ ἄδικος Κριτὴς „δὲν βλέπει τὴν ἀλήθειαν, δὲν κάμνει δικαιοσύνην! Μὰ „τόσα κακὰ ὁποῦ ἔχουν νὰ συνέβουν; Ἂς χαλάσῃ ὁ Κό„σμος ὅλος, δὲν μὲ μέλει· ἔχω τὰ τέλη μου, ὁποῦ ἔτζι μὲ „ἑρμηνεύουν νὰ κάμω· δὲν θέλω ἐγὼ νὰ χάσω τὴν φιλίαν „τοῦ Καίσαρος· ἕνας ληστὴς ἄξιος διὰ τὸν σταυρὸν ἐλευθε„ρόνεται, καὶ ἕνας υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἄξιος νὰ προσκυνῆται, „ἀποθαίνει εἰς τὸν Σταυρόν! αὐτὰ συμβαίνουσιν ὅταν οἱ „ἄνθρωποι κρίνουσι μόνον διὰ τὰ τέλη τους„.

Μὲ τοιαύτην ἀφοβίαν, ὁ εὐαγγελικὸς οὗτος Διδάσκαλος ἤλεγχε τὰς καταχρήσεις τῶν κρατούντων (1). Τὸ βάρος δὲ καὶ

(1) Πρὸς δίκαιον ὅμως ἔπαινον τῶν τότε Κυβερνητῶν παρατηρεῖται ὅτι ὁ ζῆλος τοῦ Μηνιάτου εἰς ἔλεγχον τῶν καταχρήσεών των, καὶ τὸ ἀνεξάρτητον τοῦ χαρακτῆρος του δὲν τοὺς ἐμπόδισεν ἀπὸ τοῦ νὰ τιμοῦν τὴν ἀξίαν του. Αὐτοί, ὡς εἴδομεν, τὸν ὑπερηγάπουν καὶ τὸν ἐπροβίβαζον εἰς ὑψηλοὺς βαθμούς. Πόση διαφορὰ εἰς τὸν ἰδ. αἰῶνα!!!

Digitized by Google

τὴν πικρίαν τῶν ἐλέγχων τούτων θέλει ἐννοήσει ὁ ἀναγνώστης μας, ὅταν ἀναβαίνων εἰς τὰς ἐποχὰς ἐκείνας γνωρίσῃ ὅτι διὰ τὰ τέλη τῆς αἰσχροκερδίας των οἱ τότε διοικηταὶ, χαριζόμενοι εἰς τοὺς δυνάστας καὶ φεουδαλιστὰς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀπελάμβανον, ἄφιναν πολλάκις, ἐπὶ συμφωνίᾳ μεγάλων δώρων, ἀτιμωρήτους τοὺς φονεῖς καὶ κατέτρεχον τοὺς ἀθώους. Ὅτι, κατὰ τὸ γενικῶς ἐπικρατοῦν πνεῦμα τῶν ἀξιομέμπτων ἐκείνων καιρῶν, οἱ μεγαλόπλουτοι δυνάσται ἦσαν καὶ πρὸς ἡμᾶς, καθὼς καὶ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, περιστοιχειωμένοι ἀπὸ τοὺς προθυμοτέρους εἰς τὴν σφαγὴν τῶν ἀδελφῶν των, καὶ αἱ οἰκίαι των ἦσαν ἄσυλα τῶν μιαιφόνων, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ νόμος δὲν εἶχε δύναμιν ἐνεργητικήν, διότι τὰ πολλὰ δῶρα τῶν φεουδαλιστῶν οἰκοκυρίων ἐπροξένουν γενικὴν παράλυσιν τῆς δικαιοσύνης.

Φθάνει, τελευταῖον, νὰ παρατηρήσῃ τὶς τοὺς διασωθέντας λόγους τοῦ Ἱεροκήρυκός μας, διὰ νὰ γνωρίσῃ ὅτι οὗτος ἦτον ἐν γένει ἀφιλοπρόσωπος μάστιξ τῆς κακίας. Ἀρχίζων ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς τῆς γῆς, ἀπὸ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς, καὶ προχωρῶν εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας ἐμάστιζεν ἐλευθέρως τὰ ἐλαττώματα, ὅπου τὰ ἔβλεπε ῥιζωμένα. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν λόγων του πληροφορεῖ ἐπίσης τὸν προσεκτικὸν ἀναγνώστην ὅτι διασπείρων ὁ Μηνιάτης ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς ἀληθείας φρονήματα εὐγενῆ ἐρέθιζε τὰς ψυχὰς τῶν ὁμογενῶν του εἰς τὸ νὰ αἰσθάνωνται τὸ βάρος τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ, καὶ ἐμπνέων διὰ τῆς εὐγλωττίας του τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος τοὺς παρεκίνει νὰ προσπαθήσωσιν ἐν καιρῷ τὰ μέσα τῆς πολιτικῆς σωτηρίας των.

„ Οἱ λόγοι τοῦ Μηνιάτου, λέγει ὁ κύριος Ἰωάννης Φιλή-
„ μων, δεικνύουσι τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος
„ ζῆλον του. Ἐξαίρετος ὅλων εἶναι ὁ "περὶ ἀγάπης„ τὸν
„ ὁποῖον ἐξεφώνησεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἀποβλέπων μὲ τρόπον
„ ἔντεχνον νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν ἔρωτα τῆς πατρίδος κατὰ τοῦ
„ ζυγοῦ τῆς τυραννίας κτλ. (1)

Ὁ σοφὸς Μηνιάτης λοιπὸν καὶ ζῶν ἐτίμησε τὸν ἑλληνικὸν

(1) Ὅρα προλεγ. τῶν περὶ τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως ὑπομνημ. Γερμ.

Digitized by Google

κλῆρον μεταξὺ τῶν ἑτερογενῶν, καὶ ἀποθανὼν ἀφῆκεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους Ἕλληνας, διὰ τῶν διασωθέντων λόγων του, τύπους εὐαγγελικῆς εὐγλωττίας, ψυχωφελεῖς διδασκαλίας πρὸς τὸν λαὸν, καὶ παράδειγμα πρὸς τοὺς νεωτέρους Ἱεροκήρυκας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, πῶς δύνανται νὰ διαδώσουν ἀπὸ τὸν Ἱερὸν ἄμβωνα φρονήματα ὑγιῆ, φυλάττοντες ἀδούλωτον τὴν καθέδραν ταύτην τῆς ἀληθείας.

Digitized by Google

ΜΑΡΙΝΟΣ ΧΑΡΒΟΥΡΗΣ.

Ἡ ἐν Ῥωσσίᾳ περιώνυμος μηχανικὴ ἐπιχείρησις τοῦ Κόμητος Μαρίνου Χαρβούρη, ἥτις κατὰ τὸν κύριον Πιλλέτιον (Pillet), θεωρεῖται ὡς ἡ μεγαλητέρα ἀπὸ ὅσας ἀναφέρει ἡ ἱστορία τῆς Μηχανικῆς ἐπιστήμης (1), κατέστησε πολλὰ περίφημον τὸν τολμηρόν της ἐκτελεστήν. Ὅθεν εἰς ὅλα τὰ φωτισμένα ἔθνη, ὅσοι ἐντύπωσαν εἰς τὴν μνήμην των τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, τῶν ὁποίων αἱ τολμηραὶ καὶ τερατώδεις ἐπιχειρήσεις ἐσχημάτισαν ἐποχὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ὡραίων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, οἱ τοιοῦτοι, νομίζω βέβαια, ἔτι δὲν δύνανται ν' ἀγνοῶσι τὸν Χαρβούρην.

Οὗτος δὲ ὁ μέγας μηχανικὸς ἐγεννήθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος εἰς τὸ Ἀργοστόλιον πόλιν τῆς νήσου Κεφαλληνίας, ἀπὸ τὸν Δημήτριον Χαρβούρην, ὁμοῦ μὲ ἄλλους δύω ἐνδόξους ἀδελφούς του, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν διαλάβει ἰδιαιτέρως, καὶ μὲ ἕτερον ἀδελφὸν καὶ μίαν ἀδελφήν.

Ἡ οἰκογένειά του καταγομένη (ὡς μᾶς βεβαιοῖ ὁ ἴδιος εἰς τὸ σύγγραμμάτου (2)), ἀπὸ τὰς ἐντίμους ἐκείνας οἰκογενείας, αἵ τινες πρὸ αἰώνων τινῶν κατέφυγον ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον εἰς Κεφαλληνίαν, καὶ συγγενεύουσα μὲ τὴν λαμπρὰν γενεὰν Λάσκαρη, ἦτον πάντοτε ἐν ὑπολήψει. Οἱ γονεῖς του ἔχοντες κατάστασιν, ἀφοῦ ἔδωκαν πρὸς τοῦτον καὶ πρὸς τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Κ. Ἰωάννην Βαπτιστήν, ὅσην ἀνατροφὴν ἐδύνατο νὰ προσφέρῃ τότε ἡ πατρὶς ἔπεμψαν αὐτοὺς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βονωνίας. Ἐνταῦθα δὲ εὑρόντες διάφορα εἴδη μαθήσεων, ἀφιερώθησαν ὁ μὲν Ἰωάννης

(1) Ὅρα γενικὴν βιογραφίαν εἰς τὸ ὄνομα Marino Carburi.

(2) Βλέπε Monument elevé à la gloire de Pierre le grand, ou relations des travaux et des moyens mécaniques..... par le Comte Marin Carburi ci-devant lieutenant de Police et Censeur, ayant la direction du corps noble des Cadets de terre de st. Petersbourg. A. Paris, 1777.

Digitized by Google

εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἰατρικῆς τέχνης, ὁ δὲ Μαρῖνος ἔχων, ὡς φαίνεται, νοῦν ἕτοιμον ἐκ φύσεως εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν ἠκολούθησε μᾶλλον τὴν κλίσιν του παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων, οἵτινες τὸν ἐπεθύμουν νομικὸν, καὶ ἐδόθη κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἐφηρμοσμένην μαθηματικήν. Ἕπεται δὲ ἐξ ἀνάγκης τὸ νὰ ἦναι βεβαία καὶ μεγάλη ἡ πρόοδος εἰς τὰς γνώσεις, ὅταν ὁ νοῦς καταγίνεται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἀντικειμένων διὰ τὰ ὁποῖα τὸν ἐπροδιάθεσεν ἡ φύσις. Καὶ πόσον τωόντι ἐπροχώρησεν ὁ ἐλαστικὸς καὶ μηχανικὸς νοῦς τοῦ Χαρβούρη ὡς πρὸς τὴν μηχανικὴν ἐπιστήμην, καὶ ποίας τινὰς γνώσεις φυσικὰς καὶ γεωλογικὰς ἀπέκτησε, μᾶς δίδουν μεγάλην ἀπόδειξιν αἱ ἀγχινούσταται καὶ τολμηραὶ ἐπιχειρήσεις του εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ τὰ εἰς τὴν πατρίδα μεγαλόσκοπα σχέδιά του, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν διαλάβει.

Πλανᾶται λοιπὸν (ἐὰν δὲν σκοπεύῃ νὰ πλανήσῃ) ὁ κύριος Ἀνδρέας Γρασέτος Σανσοβέουρος (Andre Grasset Saint-Sauveur), ὅστις πλάττει τὸν μηχανικόν μας υἱὸν λαχανοπώλων. Μάλιστα ὁ κύριος οὗτος, ἐπειδὴ, ὡς θέλομεν ἀποδείξει δὲν ἐμιλεῖ ἀπαθῶς, καταντᾷ ἀνεπαισθήτως εἰς ταύτην τὴν ἀντίφασιν. Ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους διηγεῖται, ὅτι οἱ γονεῖς τοῦ Κ. Χαρβούρη πωλοῦντες λάχανα εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἀργεντολίου μόλις ἐκέρδιζον τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν τῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας των· καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου ὁμολογεῖ ὅτι ἔστειλαν ταυτοχρόνως καὶ τοῦτον καὶ ἑτέρους δύω ἀδελφούς του εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ τελειώσωσι τὰς σπουδάς των. Πόσον δὲ τοῦτο φυσικὰ ἀντιμάχεται εἰς τὸν ἴδιον ἑαυτόν του, τὸ καταλαμβάνει καθεὶς, ὅταν ἀκούσῃ ὅτι ἡ τότε μικρὰ πόλις τοῦ Ἀργοστολίου μόλις ἐδύνατο νὰ ἐπαριθμήσῃ τρεῖς χιλιάδας κατοίκων. Ἑπομένως ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον εἰς λαχανοπώλην τοιούτου τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐδύνατο νὰ ἔχῃ τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο μόνος του, νὰ κερδίζῃ τόσα πολλὰ, ὥστε νὰ δώσῃ διαμιᾶς ἀνατροφὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν τριῶν υἱῶν του· ἀφοῦ κατὰ τὸν ἴδιον ῥηθέντα Γάλλον, πωλῶν λάχανα μόλις ἐκέρδιζε τὰ πρὸς τροφὴν ἀναγκαῖα. (1)

(1) Ὅρα Voyage historique, litteraire, et pittoresque dans les

Digitized by Google

Δὲν ἤθελα βέβαιά φροντίσει νὰ διορθώσω τὸν κύριον Γρασέτον, ἐὰν τοῦτο μόνον τὸ λάθος ἤθελεν ἀπαντᾶται εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ ἱστορούμενα περὶ τοῦ Χαρβούρη, γνωρίζων ὅτι οἱ ἐκ πτωχῶν καταγόμενοι ἔνδοξοι ἄνδρες οἱ νικήσαντες τὰς ἐναντιότητας τῆς τύχης καὶ καταστηθέντες αὐτοὶ μόνοι δημιουργοὶ τῆς δόξης των εἶναι πλέον ἀξιοσέβαστοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἱστορικὸς οὗτος γράφει τόσον ἐμπαθῶς περὶ ἑνὸς ἐνδόξου ἀνδρὸς, τοῦ ὁποίου ἀγνοεῖ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα (λέγων αὐτὸν Γεώργιον, ἀντὶ Μαρίνου) καὶ ἐπισωρεύων συκοφαντικὰς διηγήσεις ἀμαρτυρήτους καὶ ἐλεγχομένας ἀπὸ τὰ ἴδια πράγματα, προσπαθεῖ, διὰ τοιούτων ἀτίμων μέσων, καὶ τὸν Χαρβούρην νὰ ἐξυβρίσῃ, καὶ νὰ προσβάλῃ ἐν γένει τὸν ἐθνικόν μας χαρακτῆρα, κρίνω ἀπαραίτητον χρέος μου νὰ τὸν ἐλέγχω μὲ πραγματικὰς ἀποδείξεις, ὅπου τὸν ἀπαντῶ συκοφάντην τῆς ἀληθείας.

Ὁ Κόμης Μαρῖνος λοιπὸν τελειώσας εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων του, ἐπιστρέφει εἰς Κεφαλληνίαν. Ἐνταῦθα δὲ ἡ νεανικὴ ἡλικία, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ πάθη, καὶ μάλιστα εἰς τὰ θερμὰ κλίματα, εἶναι εἰς τὸν βρασμόν τους καὶ ἡ ἀδυναμία τῶν τότε ἐπικρατούντων νόμων, τὸν παρέσυραν εἰς πρᾶξιν τινὰ δυναστικήν. Ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος εὐγενῶν αἰσθημάτων, καὶ κατὰ τὴν ἰδιότητα τῶν γενναίων ψυχῶν, αἵτινες θεωροῦσι μὲ φρίκην τὰς ἰδίας των πτώσεις καὶ παρεκτροπὰς, ἐλυπήθη μεγάλως διὰ τὴν ἀτοπίαν τῆς πράξεώς του. Περὶ τούτου δὲ δύναται νὰ πληροφορηθῇ καθεὶς, ἀπὸ τὰς ἐξῆς ἰδίας του ἐκφράσεις μὲ τὰς ὁποίας εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συγγράμματός του, κατακρίνει εἰλικρινῶς τὸν ἑαυτόν του λέγων „Ἐὰν ἦναι συγχωρημένον εἰς αὐτὸν (τὸν „συγγραφέα δηλ.) νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἑαυτοῦ, τοῦτο ἀποκαθίσ„ταται ἀναγκαῖον ἀναμφιβόλως, ὅταν πρόκειται νὰ ὁμο„λογήσῃ τὰ ἴδιά του σφάλματα, καὶ νὰ διαμαρτυρηθῇ εἰ„λικρινῶς ὅτι αἰσθάνεται μεγάλην μετανόησιν. Ἐν πάθος

---

isles et possessions ci devant Venitiennes du levant; Savoir Corfoù, Paxó,..... Par André-Grasser Sant-Sauveur Janne, Ancien Consul de France, resident a Corfoù et Tom. troisieme: Paris.

Digitized by Google

„ πάντοτε ὁρμητικὸν εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, καὶ τὸ ὁποῖον „ καταντᾷ τυραννικώτατον εἰς τὰ μεσημβρινὰ κλίματα, τὸν „ ἠνάγκασε νὰ κάμῃ πρᾶξιν τινὰ δυναστικὴν, τὴν ὁποίαν „ ἡ ἡλικία τοῦ μὲν ἐδύνατο νὰ δικαιώσῃ, ἀλλ' ἡ καρδία του „ πρέπει νὰ βδελύττεται, καὶ ὁ νόμος δὲν ἠμποροῦσε νὰ λείψῃ „ ἀπὸ τοῦ νὰ τὴν κατατρέξῃ „. (1).

Καθεὶς ἠξεύρει πόσον εἰς τὰς ἐποχὰς ἐκείνας, ἠμποροῦσε τὶς μὲ μικρὰν θυσίαν πρὸς τὸν βενετὸν Κυβερνήτην νὰ προλάβῃ τοῦ νόμου τὰ ἀποτελέσματα. Ἀλλ' ἐκεῖνος θέλων νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν παρ' αὐτοῦ ἀδικηθεῖσαν οἰκογένειαν καὶ νὰ τιμωρήσῃ ὁ ἴδιος τὴν ἀταξίαν τῆς νεότητός του ἐγκατέλειψε θελληματικῶς τὴν φίλην πατρίδα· ἀναχώρησις δὶ αὐτὸν λυπηροτάτη, καὶ τὴν ὁποίαν, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, τὴν ᾐσθάνθη βαρυτέραν πάσης ἄλλης ποινῆς. „ Μία ἐξορία ἀ- „ ναγκαία (λέγει), ποινὴ ἀναμφιβόλως σκληροτέρα, εἰς ὁποῖον „ ἠυτύχησε νὰ γεννηθῇ ὑπήκοος μιᾶς Ἀριστοκρατίας φρονί- „ μου καὶ πεπαιδευμένης, ἐστάθη ἡ αὐστηρὰ τιμωρία τὴν „ ὁποίαν αὐτὸς ἔκαμεν εἰς τὸν ἑαυτόν του „. (2).

Πολλάκις ὅμως, καθὼς φαίνεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἐπισυμβᾶσα μία δυστυχία, γίνεται αἴτιον τῆς ὑψώσεως τοῦ ἀτόμου· ὅπερ συνέβη καὶ πρὸς τὸν μηχανικόν μας, τὸν ὁποῖον ἡ λυπηρὰ περίστασις τῆς φυγῆς του ἀπὸ τὴν πατρίδα τὸν διεύθυνεν εἰς τὸ στάδιον τῆς δόξης του.

Εἰς τὰς θλιβερὰς ἐποχὰς τῶν πολυειδῶν ζυγῶν· τῆς ἀναξιοπαθούσης Ἑλλάδος, ἡ Ῥωσσία κατεστάθη τὸ κοινὸν ἄσυλον τῶν καταπιεζομένων Ἑλλήνων. Οἱ κατὰ καιροὺς βασιλεύσαντες εἰς αὐτὴν ἀπὸ Πέτρου τοῦ μεγάλου, καὶ ἐξαιρέτως ἡ μεγαλόνους Αἰκατερίνη Β'. τοὺς ἐγκολπεῦντο πατρικῶς καὶ ἐτίμουν πάντοτε μεγαλοπρεπῶς τὴν ἀξίαν των. (3). Ἐνταῦθα καταφυγὼν ὁ Χαρβούρης καὶ βοηθηθεὶς

---

(1) Ἰδὲ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ προσημειωθέντος συγγράμματός του.

(2) Ὅρα αὐτόθι.

(3) Διὰ νὰ μὴν παρεξηγηθῶσιν ἀπό τινα αἱ ἐκφράσεις μου αὗται, εἰδοποιῶ μίαν φορὰν διὰ πάντα, ὅτι τὴν καρδίαν μου δὲν τὴν καθιέρωσα ποτέ, οὔτε θέλω τὴν καθιερώσει εἰς ἄλλο, εἰμὴ εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ ἔθνους μου. Περὶ τῶν λοιπῶν ὁμιλῶ κατὰ τὰς πληροφορίας μου, ἐκ τῶν ὁποίων κινού-

Digitized by Google

πρῶτον μὲν ἀπὸ τὸν φιλογενῆ συμπατριώτην μας, τὸν ἔνδοξον στρατηγὸν Μελισσινόν, ἔπειτα δὲ συστηθεὶς ἀπὸ τὴν τολμηράν του μεγαλοφυΐαν (ἔξοχον πρὸς αὐτὸν χάρισμα τῆς φύσεως καὶ ἰσχυροποιηθὲν διὰ τῶν πολλῶν γνώσεων), δὲν ἤργησε νὰ ἀναβῇ εἰς ὑψηλὰς Θέσεις· διότι παρουσιαθεὶς παρὰ τοῦ Μελισσινοῦ πρὸς τὴν Αἰκατερίνην ἐτιμήθη ἀμέσως παρὰ τῆς γενναιόφρονος ἐκείνης Βασιλίσσης, μὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀντισυνταγματάρχου (luogotenente Colonnello) εἰς τὸ σῶμα τῶν μηχανικῶν.

Οὗτος, ἀφ' ἧς ὥρας ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Κεφαλληνίαν, εἶχεν ἀποκηρυχθῇ ἀπὸ τὴν βενετικὴν Κυβέρνησιν, διὰ τὴν φυγήν του. Ἐκ τούτου δὲ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ πρὸς καιρὸν τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας του, καὶ ν' ἀναλάβῃ ὡς συγγενικὸν ἐκεῖνο τοῦ Λάσκαρη. Ὅθεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἐγνωρίζετο κοινῶς μὲ τὴν ἐπωνυμίαν Ἱππότης Λάσκαρης. Ἡ γενναιότης ὅμως τῶν φρονημάτων του δὲν ἐσυγχώρησε πρὸς αὐτὸν νὰ βαστάξῃ τὸ μυστικὸν τοῦτο, εἰς ὅσους ἔπρεπε νὰ γνωρίζωσι καὶ τὸ ἀληθὲς ὄνομα τῆς οἰκογενείας του καὶ τὰς αἰτίας τῆς προσκαίρου καὶ οἰκονομικῆς ταύτης ἀλλαγῆς. Διὰ τοῦτο, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, ἐγνωστοποίησεν ὅλα ταῦτα καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ πρὸς τοὺς φίλους του. Ἕως ὅτου, μετὰ παρέλευσιν χρόνων τινῶν, τυπώσας εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ γνωστὸν σύγγραμμά του ἀνέλαβε πάλιν τὴν ἀρχαίαν του ἀληθῆ ἐπωνυμίαν, ὡς ῥηθήσεται ἀκολούθως, καὶ ἔδωκε δημοσίως λόγον τῆς ἀλλαγῆς.

Εἰς τὴν ἐποχὴν λοιπὸν καθ' ἣν ὁ Χαρβούρης ἐτιμήθη εἰς τὴν ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν μὲ τὴν ῥηθεῖσαν ὑψηλὴν Θέσιν, συνέλαβεν ἡ Αἰκατερίνη τὴν ἀξιέπαινον ἰδέαν νὰ ἀνεγείρῃ εἰς τιμὴν Πέτρου τοῦ μεγάλου ἕνα ἀνδριάντα καὶ οὕτω νὰ διαιωνίσῃ τὴν δόξαν του, ἡ δὲ πρόταξις ἔγεινε παρ' αὐτῆς πρὸς τὸν Γάλλον Φαλκονέτιον (Falconet). Ὁ περίφημος οὗτος ἀγαλματοποιὸς θέλων νὰ παραστήσῃ εἰς τὸ μνημεῖον τὰς μεγάλας

μενος δὲν θέλω λείψει εἰς καθε περίπτωσιν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς ἡμετέρους εὐεργέτας, ὁποιοιδήποτε καὶ ἂν ἤθελαν εἶσθαι.

Digitized by Google

δυσκολίας, ὁποῦ ἐδυνήθη νὰ ὑπερνικήσῃ ὁ μέγας ἐκεῖνος νομοθέτης καὶ κοσμήτωρ τοῦ ῥωσσικοῦ βασιλείου, ἕως ὅτου νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ἐξευγενισμὸν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους του, ἐσχεδίασε τὸν μέγαν Πέτρον ἔφιππον, καὶ καταπατοῦντα διὰ τοῦ ἵππουτου ἕνα ὄφιν, ὁ ὁποῖος ἐζήτει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδόν του (1). Ἔμβλημα, τὸ ὁποῖον φέρει βέβαια τιμὴν πρὸς τὸν Φαλκονέτιον, καὶ μαρτυρεῖ τὴν ἀγχίνοιάν του. Παρ' ὅλης τῆς βασιλικῆς αὐλῆς ἐπευφημίσθη τὸ παρρήσιασθὲν τοῦτο σχέδιον, καὶ τὸ σῶμα τῶν μηχανικῶν διετάχθη παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ Βετσκίου (Betzhy) νὰ προτείνῃ τὰ σχέδια τῆς μεγάλης οἰκοδομῆς, εἰς ἣν ἔμελλε νὰ χυθῇ ὁ ἀνδριὰς, κατὰ τὴν θέλησιν καὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ Φαλκονετίου. Ἐντεῦθεν δὲ ἤρχισε ν' ἀναιχθῇ τὸ στάδιον τῆς δόξης τοῦ Κ. Μαρίνου, διότι ἐκ τῶν πολλῶν σχεδίων, τὰ ὁποῖα ἐπαρρησιάσθησαν πρὸς τὸν ῥηθέντα Ὑπουργὸν τὸν προεδρεύοντα εἰς τὰς δημοσίους οἰκοδομὰς, ἐπροτιμήθη τὸ τοῦ Χαρβούρη. Τὸ μεγαλεῖον δὲ τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ἰδιότροπον τῆς κατασκευῆς, ὁποῦ μετεχειρίσθη ὁ Κεφαλλήνιος μηχανικὸς, οἱ ὁρμητικώτατοι ἄνεμοι, οἱ πνέοντες συνήθως εἰς τὴν Πετρούπολιν, καὶ ἡ ἐνίσχλησις τῆς φιλαυτίας των, διὰ τὴν προτίμησιν ἐκείνου, ἔκαμαν τοὺς ἑτερογενεῖς μηχανικοὺς νὰ καταδικάζωσι τὸ σχέδιόν του, καὶ νὰ προλέγουν ὅτι ἡ οἰκοδομὴ, πρὸ τῆς τελειώσεώς της, θέλει κρημνισθῇ. Ἡ πεῖρα ὅμως ἀπέδειξεν ὅτι ἔκρινον ἐμπαθῶς καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν Ὑπουργὸν καὶ πρὸς τὴν Βασίλισσαν τὰς πρώτας ἀποδείξεις τῆς μηχανικῆς ἀξίας τοῦ Χαρβούρη, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευσαν ὡς μέσα πληροφορίας διὰ νὰ ἐμπιστευθῶσι πρὸς αὐτὸν ἔπειτα τὴν τολμηρὰν καὶ μεγάλην ἐπιχείρησιν (2).

Ὁ ἀνδριαντοποιὸς εἶχεν ἤδη τὰ πάντα ἕτοιμα· διὰ νὰ φυλαχθῇ ὅμως ἡ φυσικὴ ἁρμονία μεταξὺ τοῦ ἀνδριάντος, τοῦ ὑποστυλίου, καὶ τοῦ σκοποῦ διὰ τὸν ὁποῖον ἀνεγείρετο τὸ μνημεῖον, ἔλεγεν ὅτι ὅλα, ὅσα τὸ συσταίνουσι, πρέπει νὰ μαρτυροῦν τὴν ἀξίαν τοῦ Ἥρωος, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἤθελε νὰ θέσῃ τὸν ἀνδριάντα εἰς ἓν ἀπὸ τὰ συνήθη ὑποστύλια, ἀλλ' ἐζήτει

(1) Ὅρα Francesco Milizia Dizionario delle belle arti e del disegno. Tom. I. Bassano 1797. Ἰδὲ καὶ γεν. βιογ. εἰς τὸ ὄνομα Falconnet.

(2) Ἰδὲ Χειρόγραφα Παραβία μέρος Β'. ἐπιστ. 116.

νὰ κατασκευασθῇ ἕνας δυσανάβατος καὶ βραχώδης λόφος. Πολλαὶ προτάσεις ἔγειναν περὶ τούτου πρὸς τὸν Ὑπουργὸν ἀπὸ διαφόρους μηχανικούς, ἀλλὰ δὲν εὐχαρίστουν τὸν Φαλκονέτιον. Ὅθεν ἀποφάσισε νὰ κάμῃ τὸ ὑποστύλιον μὲ διαφόρους μεγάλας πέτρας τοῦ αὐτοῦ χρώματος, δεδεμένας μὲ σίδηρον καὶ ὀρείχαλκον (bronze) καὶ μάλιστα ἔδωκε τὸ σχέδιον πῶς ἔπρεπε νὰ εἶναι συνηρμοσμένοι οἱ λίθοι διὰ νὰ φαίνεται τὸ ὅλον ὑποστύλιον ἕνας ἀνώμαλος βράχος, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου νὰ ἀναβαίνῃ τρέχων ὁ μέγας Πέτρος ὑπερνικῶν τὰς δυσκολίας, καὶ βαστῶν διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν ὁρμὴν τοῦ ἵππου, νὰ βεβαιώνῃ διὰ τῆς ἄλλης τοὺς λαούς του περὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης του (1). Ἀλλ' ὁ Χαρβούρης ἀντέτεινεν ἐπιμόνως καὶ διϊσχυρίζετο ὅτι εἰς τὸ κλίμα τῆς Ῥωσσίας δὲν πρέπει νὰ σχηματισθῇ τὸ ὑποστύλιον ἐκ πολλῶν πετρῶν, ἀλλ' ἐξ ἑνὸς μονολίθου, διὰ νὰ μὴν ὑπόκειται εἰς τὴν διάλυσιν τὴν ὁποίαν προξενεῖ ἡ διαδοχὴ τῶν αἰώνων εἰς τὰ πολυσύνθετα σώματα. Ἡ Θεωρία τοῦ Κόμητος ἐπληροφόρει τὸν Ὑπουργὸν καὶ τὴν Βασίλισσαν, οἵτινες ἔβλεπον ὅτι τῳόντι τὸ ὑγρὸν καὶ κατάψυχρον κλίμα τοῦ τόπου ὀξυδόνον τὰ μέταλλα θέλει φθείρει τὰ δεσίματα τῶν πετρῶν, καὶ τὸ ὑποστύλιον θέλει καταντήσει ἕνας σωρὸς ἐρειπείων (2)· ἀλλ' ἐφαίνετο ἀδύνατον νὰ κινηθῇ ἕνας λίθος τοιούτου μεγέθους, ὁποῖον ἐζήτει ὁ Φαλκονέτιος διὰ βάσιν τοῦ ἀνδριάντος, καὶ μάλιστα ὁ ὑπουργὸς εἰς τὴν ἀναφοράν του παρέστησεν ἀδύνατον, καὶ πολυέξοδον τὴν μετακόμισιν ἑνὸς τοιούτου σώματος. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ἡ ἐκ πολλῶν λίθων κατασκευὴ τοῦ ὑποστυλίου καὶ προσδιωρίσθη παρὰ τῆς βουλῆς ὁ Βέτσκην νὰ διευθύνῃ τὴν οἰκοδομήν· ὅστις ὅμως ἔλαβεν ἀμέσως ὡς συμβοηθόν του τὸν Χαρβούρην. Ἐν καλοκαιρίου ἐπέρασεν εἰς ἀνωφελεῖς ἐρεύνας διὰ τὴν εὕρεσιν τῶν λίθων· εἷς μόνος εὑρέθη μισὴν λεύγαν μακρὰν τῆς Πετρουπόλεως, τὸν ὁποῖον ἀπεφάσισαν ἐντοσούτῳ νὰ μετακομίσωσιν, ἀλλ' οὔτε ὁ Ναυαρ-

(1) Ὅρα Κεφαλ. Α'. τοῦ προρρηθέντος συγγράμματος τοῦ μηχανικοῦ μας. Παράβαλε καὶ Ἐγκυκλοπ. Ἐφημ. τόμ. ς'. σελ. 46.

(2) Βλέπε Φιλολογικὴν Ἐφημ. Ῥώμης. τόμ. Ζ'. σελ. 398.

Digitized by Google

χος, πρὸς τὸν ὁποῖον διετάχθη ἡ μετακόμισις, οὔτε ἄλλος τις τῶν μηχανικῶν ἐδέχθη τὴν πρότασιν, μολονότι καὶ τὸ διάστημα μικρὸν καὶ τὸ μέγεθός του δὲν ἦτον οὔτε τὸ ἥμισυ τοῦ μετακομισθέντος μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Μαρίνου.

Εἰδοποιηθεὶς οὗτος ἐν τῷ μεταξὺ παρά τινος χωρικοῦ ὅτι ἐντὸς μιᾶς λίμνης κειμένης πλησίον τοῦ φευδαλικοῦ κόλπου εὑρίσκετο ἕνας βουνώδης μονόλιθος καὶ ἐπισκεφθεὶς αὐτὸν εἶδεν ὅτι ἦτον ἕνας γρανίτης ὑπερβαίνων τὸ μέγεθος τοῦ ζητουμένου ὑποστυλίου, καὶ ἑπομένως ἁρμοδιώτατος εἰς τὸν σκοπόν. Παρέστησε λοιπὸν ἀμέσως τὸ σχέδιον τούτου πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Βέτσκην καὶ Φαλκονέτιον, οἵτινες ἐδέχθησαν ἐκ συμφώνου ὅτι αὐτὸς ἦτον ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη βάσις τοῦ ἀνδριάντος· ἀλλ' ὁ μὲν Ὑπουργὸς δὲν συγκατετίθετο ὅτι δύναται νὰ μετακομισθῇ τοιοῦτον ὑπερμέγεθες σῶμα, ὁ δὲ ἀνδριαντοποιὸς ἐπαρακίνει τὴν Βασίλισσαν νὰ προσπαθήσῃ τὴν μετακόμισιν. Τοῦτον λοιπὸν τὸν βράχον ἐπεθύμει ἡ Αἰκατερίνη νὰ μετακομίσῃ, εἰ δυνατόν, εἰς τὴν Πετρούπολιν διὰ νὰ ἐπιθέσῃ τὸν ἀνδριάντα. Προβλέπουσα ὅμως τὰς μεγάλας καὶ πολλὰς δυσκολίας τοῦ ἐπιχειρήματος ἔταξεν ἑπτὰ χιλιάδας ρούβλια ὡς ἀμοιβήν, εἰς τὸν ἐπιχειριζόμενον νὰ τὸν φέρῃ. (1).

Πόσον δὲ ἦτον ὄχι μόνον δυσκολωτάτη μία τοιαύτη ἐπιχείρησις, ἀλλὰ καὶ καθ' ὑπερβολὴν τολμηρά, θέλομεν τὸ ἐννοήσει εὐκόλως, ὅταν παρατηρήσωμεν τὸ ἐξαίσιον μέγεθος καὶ βάρος τοῦ γρανίτου ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου τὴν πληθὺν τῶν ἀνυπερβλήτων δυσκολιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπαράσταινον ἀδύνατον τὴν μετακόμισιν.

Κατὰ τὸν κύριον Πιλλέτιον (2), καὶ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου μηχανικοῦμας (3), ἐπρόκειτο νὰ μετακομισθῇ εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ Ῥωσσικοῦ βασιλείου ἕνας παραλληλεπίπεδος λίθος, τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος ἦτον εἰκοσιένα ποδάριον, τὸ μῆκος σαράντα δύω, τὸ πλάτος εἰκοσιεπτά, καὶ τὸ ὅλον βάρος, κατὰ τὴν γνώμην τῶν περισσοτέρων, τρία μιλιώνια,

---

(1) Ἰδὲ γενικ. βιογραφ. εἰς τὸ ὄνομ. **Marin Carburi.**
(2) Ὅρα βιογραφ. γενικ. αὐτόθι.
(3) Βλέπε Κεφαλ. Β'. τοῦ συγγράμματός του.

Digitized by Google

κατὰ δὲ τὸν Πιλλέτιον τρία μιλιώνια καὶ διακόσιαι χιλιάδες λίτραι τοῦ ζυγίου (1). Εἰς τὰς δυσκολίας τῆς κινήσεως τοιούτου βάρους καὶ μεγέθους προσετίθετο καὶ αἱ μεγαλήτεραι τῆς θέσεως καὶ τοῦ δρόμου, ὅπου ἔμελλε νὰ κινηθῇ ἡ βουνώδης αὕτη μᾶσσα, ἥτις ἦτον μακρὰν ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν δεκατέσσαρα μίλια, τὰ τέσσαρα ἥμισυ γῆ, τὰ δὲ ἄλλα ἐννέα ἥμισυ θάλασσα. Εὑρίσκετο μέσα εἰς ἕλαφος λιμνῶδες, καὶ κατὰ τὸν Μιλίτσιαν καὶ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐφημερίδα τῆς Ῥώμης, ἦτον χωσμένη δεκαπέντε ποδάρια ἐντὸς λιμνώδους γῆς (2). Ὅλα ταῦτα λοιπὸν ἐπαράσταινον ἀδύνατον τὴν ἐπιχείρησιν εἰς τοὺς τότε μηχανικούς, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμησε κανεὶς νὰ ἀναλάβῃ τοιαύτην τολμηρὰν ὑπάσχεσιν. Ὁ δὲ Βέτσκη ἐπιμένων ἐμοῦ μὲ τοὺς ἄλλους νὰ νομίζῃ ὅτι ἡ μετακόμισις τοιούτου σώματος ἦτον πρᾶξις ὑπερβαίνουσα τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις, καὶ ἀνωτέρα τῶν μέσων τῆς Μηχανικῆς ἐπιστήμης, ἐστοχάζετο νὰ τὸν κόψωσιν εἰς τέσσαρα ἢ καὶ ἓξ τμήματα (3).

Ἀλλ' ἡ θάλασσα μιᾶς τόσον τερατώδους ἐπιχειρήσεως καὶ ἑνὸς τόσον μεγάλου κατορθώματος, ἦτον, ὡς φαίνεται, προσδιωρισμένη εἰς τὸν Κεφαλλῆνα Χαρβούρην· καὶ ἕνας Ἕλλην μηχανικός, ὡς γνήσιος ἀπόγονος τοῦ Ἀρχιμήδους, ἔμελλε νὰ ἑνώσῃ τὴν ἐπιχήν μας μὲ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Μηχανικὴ ἐπιστήμη, πρώτην διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ νοός, καὶ ἀκολούθως καὶ δι' ἄλλων μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν ἑτερογενῶν, ἔδειξε τὴν ταραστώδη της δύναμιν.

Ὁ Κόμης Μαρῖνος προικισμένος μὲ τοιαῦτα φυσικὰ χαρίσματα ἀγχινοίας, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦσι δυσκολίας μεγάλας διὰ νὰ ἀναφανοῦν καὶ νὰ δείξωσι τὴν ἐνέργειάντων, ἐκέ-

---

(1) Ἰδὲ βιογραφ. αὐτόθι.

(2) Τόμ. Ζ'. σελ. 398. Παράβαλε καὶ Μιλίτσ. αὐτόθι.

Σημ. Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ ἰδίου Κόμητος, ἀφοῦ ἐζυγιάσθη ἓν τμῆμα τοῦ γρανίτου ἔχον ἐκταεν ἑνὸς τετραγωνικοῦ ποδὸς καὶ ἔγεινεν ἡ ἀναλογία, ἐσυνάχθη ὅτι οὗτος προτοῦ νὰ ἐκπελεκισθῇ ἐζύγιζε τέσσαρα μιλιώνια λίτρας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκοφαν, ὅσον δὲν ἐχρησίμευεν, ἔμειναν τρία μιλιώνια (ἴδε ἐν τῷ Β'. κεφαλ. τοῦ συγγράμματ.).

(3) Βλέπε αὐτόθι.

Digitized by Google

πτετο πῶς νὰ μετακομίσῃ τὸν γρανίτην ἀκέραιον. Καταφρονῶν λοιπὸν κάθε δυσκολίαν ἀπὸ τὰς ῥηθείσας ἀναλαμβάνει τὴν ὑπόσχεσιν τῆς τολμηρᾶς μετακομίσεώς του. Ἡ βασίλισσα ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν πρότασίν του καὶ διάταξε ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπιχείρησιν, ὁ δὲ Βέτσκην συγκατανεύει. (1). Διὰ τὰς ἐκτεταμένας του γνώσεις εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, γνωρίζει ὅτι οἱ ὑπερβολικοὶ πάγοι τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ κατάψυχρον κλίμα τῆς Ῥωσσίας παγόνουν εἰς τόσον βάθος τὴν γῆν, ὥστε δύναται τὸ ἔδαφος νὰ βαστάξῃ τὴν κίνησιν σώματος τόσον ἐξαισίου βάρους· πρᾶγμα ἀδύνατον νὰ τὸ ἐλπίσῃ τις εἰς κλίμα διάφορον.

Ἀπαιτεῖτο λοιπὸν διὰ ν' ἀρχίσῃ, νὰ ἐπινοηθῇ πρῶτον μηχανὴ δυναμένη νὰ συκώσῃ τὴν βουνώδη μᾶσσαν, καὶ δεύτερον ἑτέρα ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπιτιθέμενος ὁ βράχος νὰ μετακομισθῇ· διότι κανεὶς ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἐργαλεῖα δὲν ἐχρησίμευεν, οὔτε κανεὶς εἶδος τροχοῦ, ἢ φορτικῆς ἁμάξης δὲν ἤθελε βαστάξει τοιοῦτον βάρος.

Εἶναι ἔμως γνωστὸν ὅτι εἰς κάθε ἐπιχειρηματικὸν καὶ εὐκίνητον νοῦν οἱ παραστάσεις τῶν μεγάλων δυσκολειῶν χρησιμεύουν ὡς μέσα κεντιστικὰ διὰ νὰ τὸν βάλουν εἰς ἐνέργειαν καὶ γοργασμόν, καὶ οὕτω συνενόνων τὰς σχέσεις τῶν ἤδη γνωστῶν ἰδεῶν νὰ γεννήσῃ ἐξ αὐτῶν, ἐν τέλει, ἑτέραν πάντη ἄγνωστον. Κατὰ τὸν φυσικὸν τοῦτον νόμον λοιπὸν αἱ ῥηθεῖσαι δυσκολίαι ἠνάγκασαν τὸν μεγαλοφυῆ Χαρβούρην νὰ ἐπινοήσῃ, διὰ μὲν τὸ σύκωμα τοῦ γρανίτου, τοὺς θαυμασίους ἐκείνους στρόφιγγάς του (viti), διὰ ὧν δύναται νὰ συκωθῇ κάθε βάρος, καὶ διὰ τὴν μετακόμισίν του, μίαν περίεργον μηχανὴν, τῆς ὁποίας τὸ ἄνω μέρος, ἢ τὸν κράββατον, ἐσχημάτισεν ἐκ δύω χονδροτάτων δοκῶν (travi) παραλλήλως θεμένων. Τὸ μῆκος ἑκάστης δοκοῦ ἦτον σαρανταδύω ποδάρια, τὸ πλάτος δεκαοκτὼ δακτύλους, καὶ δεκαὲξ τὸ ὕψος. Ἑνώσας δὲ τὰς δύω ταύτας μὲ ἄλλας χονδροτάτας, καὶ μακρυὰς δεκατέσσαρα ποδάρια, καὶ συναρμώσας πάλιν αὐτὰς μεταξύτων καὶ μὲ τὰς δύω παραλλήλους, διὰ μέσου χονδρῶν καὶ

(1) Ἰδὲ αὐτόθι.

Digitized by Google

δυνατῶν σιδήρων, ἐκατασκεύασεν ἕνα κράββατον δυνάμενον νὰ βαστᾷ πάντοτε τὸ βάρος. Τὸ κάτω μέρος τῆς μηχανῆς τὸ ἐσχημάτισεν ἐκ δύω ἐπίσης παραλλήλων δοκῶν, ἀλλὰ τὸ μῆκος των ἦτον τριαντατρία ποδάρια, τὸ πλάτος των δεκατέσσαρας δακτύλους, καὶ τὸ ὕψος των δώδεκα. Εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τῶν δύω τούτων δοκῶν, (αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν ἑνωμέναι μεταξύτων καὶ ἐνοῦντο μόνον μὲ χονδρότατα σίδηρα κινητά.) ἔκαμεν αὐλακώματα (scannalature), ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔθεσεν, ὡς ἔνδυμα, ἄλλα μετάλλινα αὐλακώματα ἔχοντα τὰς πλευρὰς καμπυλωτὰς, χονδρὰ δύω δάκτυλα καὶ κατασκευασμένα παρ' αὐτοῦ ἀπὸ ἓν μίγμα συγκείμενον ἐξ ὀρειχάλκου, κασσιτέρου (stagno), καὶ ἄλλων μετάλλων. Εἰς τὰς δοκοὺς ταύτας τοῦ κάτω μέρους τῆς μηχανῆς ἔθεσεν ἀγκίνια σιδηρᾶ, εἰς τὰ ὁποῖα προσηρμόζοντο, ἄλλοι δοκοὶ κατασκευασμένοι μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐδέχοντο τὸν κράββατον, ἢ τὸ ἄνω μέρος τῆς μηχανῆς μὲ τὸν βράχον· καὶ οὕτω ἐκινεῖτο πάντοτε τὸ βάρος ἐπὶ τῶν μεταλλικῶν αὐλακωμάτων.

Ἀντὶ δὲ τροχῶν ἔθεσεν ἐντὸς τῶν αὐλακωμάτων τριάντα σφαίρας κατεσκευασμένας ἀπὸ τὸ αὐτὸ μέταλλον καὶ ἀπεχούσα ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην δύω πόδας. Αὗται δὲ στηριζόμεναι, κατὰ τὴν ἰδιότητα τῶν σφαιρικῶν σχημάτων, εἰς δύο μόνον στιγμὰς ἐπρολάμβανον ἐν μέρει τὴν τριβήν. Ἐπὶ τῶν σφαιρῶν τούτων ἐπέθεσε τὸ ἄνω μέρος τῆς μηχανῆς, ἢ τὸν κράββατον, τοῦ ὁποίου αἱ δύω παράλληλοι δοκοὶ εἶχον πρὸς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τὰ αὐτὰ αὐλακώματα (1).

Ταύτης τῆς ἀγχινουστάτης μηχανῆς ἔκαμε πρῶτον ἕνα σχέδιον ἔχον τὸ δέκατον μέρος τοῦ μεγέθους τῆς παρ' αὐτοῦ σχεδιασθείσης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θέσας τριῶν χιλιάδων λιτρῶν βάρος, παρετήρησε, μὲ ἀνέκφραστον χαράντου, ὅτι ἔφθανε τὸ τράβισμα ἑνὸς δακτύλου διὰ νὰ κινῇ τόσον βάρος μὲ ὅλην τὴν εὐκολίαν καὶ μὲ πολλὴν ταχύτητα.

Ὁ Ὑπουργὸς Βέτσκην, μ' ὅλον ὅτι ἐγνώριζε τὴν μηχανικὴν ἐμπειρίαν τοῦ Χαρβούρη ἀπὸ τὴν ἀκρίβειαν καὶ στερεότητα τῆς μεγάλης οἰκοδομῆς, ὁποῦ, ὡς εἴπομεν, ἐσχεδίασε

(1) Ὅρα Κεφάλ. Γ'. τοῦ συγγράμματός του.

Digitized by Google

καὶ ἐξετέλεσεν οὗτος διὰ τὴν χύσιν τοῦ ἀνδριάντος, εὑρίσκετο ὅμως εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν, ἂν θέλῃ συνηθῇ νὰ ἐκτελέσῃ τόσον τολμηρὰν ἐπιχείρησιν. Ἀλλ' ὅταν εἶδε τὴν θαυμασίαν κατασκευὴν τῶν στροφίγγων καὶ τὸ σχέδιον τῆς περιέργου ταύτης μηχανῆς, συνέλαβε χρηστὰς ἐλπίδας. Κάμνων πολλὰς ἐρωτήσεις καὶ ἐναντιώσεις ἀκαίρους ἐζήτει νὰ γνωρίσῃ τὴν γόνιμον εὐφυΐαν τοῦ Χαρβούρη, ὅστις δίδων εἰς αὐτὸν ἑτοίμους καὶ ἀγχινουστάτας λύσεις τὸν ἔκαμε νὰ ἐλπίσῃ μεγάλως περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ πράγματος, καὶ νὰ ἐκτελῇ προθύμως μὲ τὴν συναίνεσιν τῆς Βασιλίσσης, ὅσα οὗτος ἐπιθύμει ἀναφορικῶς εἰς τὸ σκοπούμενον.

Μετὰ ταῦτα ὁ μηχανικός μας στρέψας τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἑτοιμασίαν τοῦ δρόμου, καὶ λαβὼν τετρακοσίους ἀνθρώπους συκόνει ὄχθας (argini) εἰς τὸ μέρος, ὅθεν ἔμελλε νὰ διαβῇ ὁ βράχος καὶ διατάσσει νὰ σαρόνωσι καθ' ἡμέραν τὸ χιόνι ἐκ τοῦ δρόμου διὰ νὰ εἰσχωρῇ βαθέως ὁ πάγος τοῦ χειμῶνος καὶ νὰ στερεόνῃ τὸ ἔδαφος. Χαρφόνει ὁριζοντίως εἰς διάφορα διαστήματα μεγάλας καὶ χονδροτάτας δοκούς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ θέσῃ τοὺς στροφίγγας καὶ τοὺς ἐργάτας (argani)· κάμνει, ἐν συντόμῳ, ὅλας τὰς ἀναγκαίας προετοιμασίας, καὶ καταφρονῶν τὰς φλυαρίας καὶ περιπαίγματα τῶν ἠμιμαθῶν καὶ φθονερῶν ἐπιχειρίζεται εὐτολμα τὰς μηχανικὰς ἐργασίας του (1).

Ξεχόνει τὸν βουνώδη ἐκεῖνον λίθον, ὑπερνικᾷ θαυμασίως ὅλας τὰς δυσκολίας, ὅσας ἐπροξένει ἡ κίνησις τόσου μεγάλου σώματος καὶ ἡ βαλτώδης θέσις εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο, τὸν ἐπιθέτει εἰς τὴν μηχανὴν, καὶ ἀρχίζει νὰ διατρέχῃ τὸ διάστημα τῶν τεσσάρων ἡμισυ μιλίων τῆς ξηρᾶς, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ παράλιον τοῦ κόλπου, ὅθεν ἔμελλεν ἔπειτα νὰ

---

(1) Βλέπε Δ'. καὶ Ε'. Κεφάλ. — Παράβαλε καὶ φιλολογ. Ἐφημερ. τῆς Ρώμης αὐτόθι.

Σημ. Οἱ φθονεροὶ καὶ ἠμιμαθεῖς περιπαίζοντες τὸν Χαρβούρην ἐπειδὴ ἀνέλαβε τὴν ὑπόσχεσιν τόσον τολμηρᾶς ἐπιχειρήσεως, καὶ ἰδόντες τὴν κατασκευὴν τῆς μετακομιστικῆς μηχανῆς, ἔλεγον περιγελοῦντες, ὅτι σκοπεύει νὰ βάλῃ ἕνα βουνὸν ἐπάνω εἰς εὐγά. (Ὅρα χειρόγραφα Παραβίου αὐτόθι).

Digitized by Google

τὸν μετακομίσωσιν εἰς τὴν Πετρούπολιν. Τέσσαρες μεγάλοι ἐργάται, καὶ ἐνίοτε δύω, στρεφόμενος καθεὶς ἀπὸ τριανταδύω ἀνθρώπους, ἐτραβοῦσαν τὴν μηχανὴν, ἡ ὁποία εἰς τὰς ὁμαλὰς θέσεις διέτρεχεν ἑξῆντα ποδάρια τὴν ὥραν. Διὰ νὰ βαστῶνται δὲ πάντοτε αἱ σφαῖραι εἰς ἴσην ἀπόστασιν, ἔκαμε νὰ σύρωνται ἐπὶ ψαθίων δεμένων εἰς ταύτας πολλοὶ ἄνθρωποι.

Τὸ τερατῶδες μεγαλεῖον τοῦ γρανίτου κινουμένου ἐπάνω εἰς μικρὰς σφαίρας, τῶν ὁποίων ἡ διάμετρος ἦτον πέντε δακτύλων, τὸ πλῆθος τῶν ἐργαζομένων ἀνθρώπων, οἱ δύω τυμπανισταί, οἵτινες, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ μηχανικοῦ, ἐστέκοντο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λίθου, διὰ νὰ δίδουν εἰς τοὺς δουλεύοντας τὸ σημεῖον ν' ἀρχίζουν ὅλοι ταυτοχρόνως· οἱ τεσσαράκοντα πετροκόποι, ὁποῦ ἐντοσούτῳ ἐπελεκοῦσαν τὸν γρανίτην, διὰ νὰ δώσουν πρὸς αὐτὰν τὴν σχεδιασθεῖσαν μορφὴν καὶ νὰ ὀλιγοστεύσῃ τὸ βάρος· ἡ κάμινος τῶν χαλκέων, ἥτις ἦτον εἰς τὸ μέσον τοῦ λίθου πάντοτε ἀναμμένη, καὶ ἑτοίμαζον εἰς αὐτὴν τὰ ἀπαιτούμενα ἐργαλεῖα, ἐπαράσταιναν ἓν θέαμα τόσον μεγάλον, ὥστε ὅλη ἡ βασιλικὴ αὐλὴ, ὁμοῦ μὲ τὸν Ἐρρῖκον Πρίγγιπα τῆς Προυσίας ὑπῆγεν εἰς ἀπάντησιν.

Ὁ Κόμης Χαρβούργης μ' ὅλον ὅτι ἀσθενὴς, διὰ τὸν βαλτώδη ἀέρα εἰς τὸν ὁποῖον ηὑρίσκετο, ἕως ὅτου νὰ ἐκβάλῃ τὸν γρανίτην, διέταττεν ἀκουράστως τὴν κίνησιν, καὶ ἐδείκνυε, τρόπον τινὰ, ἐμπράκτως διὰ τῆς τολμηρᾶς ταύτης μηχανικῆς ἐπιχειρήσεώς του, τὴν μεγάλην ἀγχίνοιαν μὲ τὴν ὁποίαν ἦτον προικισμένος, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοός.

Εἰς ἓξ ἑβδομάδας διατρέξας ὅλον τὸ διάστημα τῆς ξηρᾶς φέρει τὴν βουνώδη ἐκείνην μᾶσσαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον, ὅθεν ἔμελλεν ἡ Ναυαρχία (L' Ammiragliato), διὰ τοῦ Ποταμοῦ Νέβα, νὰ μεταφέρῃ τὸν γρανίτην εἰς τὸ παράλιον τῆς Πετρουπόλεως. Οἱ μηχανικοὶ λοιπὸν τῆς Ναυαρχίας ἔχοντες ἤδη ἕτοιμον ἓν πλοῖον 180. ποδῶν μήκους, 66. πλάτους, καὶ 17. ὕψους, ἀφοῦ τὸ ἐγέμισαν νερὸν καὶ τὰ ἐκάθισαν εἰς ἔδαφος ἐπίτηδες κατασκευασμένον, ἔμβασαν εἰς αὐτὸ τὸν λίθον. Ἀλλ' εὐκαιρώσαντες ἔπειτα τὰ νερὰ παρετήρησαν ὅτι τὸ πλοῖον ἀπὸ τὸ ἐξαίσιον βάρος εἶχεν ἀνοίξει εἰς διάφορα μέρη, καὶ συκωθὲν ἀπὸ τὴν πρήμνην καὶ πρῶραν ἔλαβε σχῆμα καμ-

Digitized by Google

πυλωτόν. Δύο ἑβδομάδας ἠγωνίσθησαν διὰ νὰ κάμωσι καμμίαν διόρθωσιν, ἀλλ' ὅλοι των οἱ κόποι ἀπέβησαν μάταιοι. Ἔμενε λοιπὸν εἰς τὸν μεγαλοφυῆ Χαρβούρη νὰ διορθώσῃ τὴν ἔλλειψίντων. Οὗτος δὲ, ἀφοῦ ἐξετέλεσεν ὅσα θέλομεν εἰπεῖ μετ' ὀλίγον, ἐπιζεύξας δύω φρεγάτας μεταξύ των τὰς ἔθεσεν εἰς ἀπόστασιν ἀνάλογον τοῦ πλάτους τοῦ πλοίου, τὸ ἐκάθισεν ἀναμέσον αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ζεύγματος, καὶ ταξιδεύσας ἀσφαλῶς τὸν βουνώδη βράχον τὸν μετέφερεν εἰς τὸ παράλιον μὲ ἔκπληξιν ὅλων τῶν κατοίκων τῆς μητροπόλεως, οἵτινες ἐπεσωρεύοντο καθ' ἡμέραν, ὡς εἰς πανήγυριν, διὰ νὰ βλέπωσι τὸν θαυμάσιον τρόπον διὰ τοῦ ὁποίου τὸν ἔκβαλεν εἰς τὴν ξηράν.

Μετὰ δὲ τὴν ὑπερνίκησιν ὅλων τῶν φαινομένων ἀνυπερβλήτων δυσκολιῶν, δι' ἀγχινουστάτων μηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας ἐκθέτει ἀκριβέστατα εἰς τὸ σύγγραμμά του, καὶ περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν δώσει μικράν τινα νῆξιν, τὸ 1769 Σεπτεμβρίου 30 ἐπαρουσίασε τὸν γρανίτην εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Πετρουπόλεως· ὅστις θεωρεῖται δικαίως, κατὰ τὸν σοφὸν Μιλίτσιαν, ὡς ἕνα λαμπρὸν μνημεῖον, δι' οὗ ἀπεθανατίσθη μὲν ἡ δόξα τοῦ Μ. Πέτρου, κατεστάθη ὅμως ἀθάνατος καὶ ἡ δόξα τῆς γενναιόφρονος Αἰκατερίνης, τοῦ μεγαλοφυοῦς μηχανικοῦ Χαρβούρη, καὶ τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ Φαλκονετίου. (1).

Ἑβδομῆντα χιλιάδες ῥούβλια ἐξοδεύθησαν εἰς τὴν μετακόμισιν, ἡ ὕλη ὅμως, ἥτις ἐναπέμεινεν, ἔδιδε τὴν τιμὴν τῶν τεσσαράκοντα χιλιάδων.

Μία τοιαύτη τολμηρὰ μὲν, ἀλλ' ἐξαισία μηχανικὴ ἐνέργεια ἐπροξένησε πρεπόντως πρὸς τὸν Κεφαλλῆνα μηχανικὸν μεγίστην φήμην καὶ ἐκίνησε δικαίως τὸν θαυμασμὸν τῶν μεταγενεστέρων αἰώνων.

Ὁ κύριος Πιλέτιος βιογράφος του παρατηρῶν ὅτι ὁ μεγαλήτερος γνωστὸς ὀβελίσκος, τὸν ὁποῖον, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου, μετέφερον οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν Ῥώμην, δὲν ἐζύγιζεν εἰμὴ ἓν μιλιώνιον λίτρας, ἐνῷ ὁ

(1) Ὅρα Μιλίτσιαν αὐτόθι.

Digitized by Google

παρὰ τοῦ Χαρβούρη μετακομισθεὶς γρανίτης ἐζύγιζεν, ὡς εἴρηται τρία μιλιώνια, συνάγει ὅτι ὁ Κάμης Χαρβούρης, ἐκίνησε τὸ μεγαλήτερον σῶμα ἀπὸ ὅσα ἐδυνήθη ποτὲ νὰ μετακινήσῃ χέρι ἀνθρώπινον. (1). Ὁ δὲ κύριος Πόνσιος (Ponce) ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἀγχινουστάτη αὕτη ἐπιχείρησις τοῦ μηχανικοῦ μας σχηματίζει εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς Μηχανικῆς ἐποχὴν (2).

Ὁ πολυμαθὴς ὁμογενής μας Ἱππότης Μουστοξύδης, εὐαίσθητος πάντοτε εἰς τὴν δόξαν τῶν ὁμογενῶν του καὶ ἱκανὸς νὰ ἐκτιμᾷ κατ' ἀξίαν τὰ πράγματα, ἰδοὺ τί λέγει περὶ τοῦ ἐνδόξου Χαρβούρη, εἰς μίαν ἀπὸ τὰς φιλολογικὰς σημειώσεις του, εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ ἰταλιστὶ γινομένην μετάφρασιν τοῦ Ἡροδότου. „ Εἰς τοιαύτας τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Μηχα„νικῆς, τόσον διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ σχεδίου, καθὼς καὶ „διὰ τὴν ἐκτέλεσιν, φαίνεται, ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ὑπερέβησαν „κάθε ἄλλο ἔθνος. Οἱ ἴδιοι Ῥωμαῖοι ἴσως δὲν τοὺς ὡμοία„σαν. Ὅμως μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ βασιλείου των ὁ τάφος „τοῦ Θεοδωρίκου Βασιλέως τῶν Γότθων σωζόμενος ἀπὸ τὸν „Ε'. αἰῶνα εἰς τὴν Ῥαβέννην, μᾶς ἔδιδε τὸ τελευταῖον πα„ράδειγμα τῶν τόσων τολμηρῶν ἐπιχειρήσεων. Ὁπόταν ἕ„νας Ἕλλην, ὁ δυστυχὴς, ἀλλ' ἀγχινούστατος Μαρῖνος Χαρ„βούρης Κεφαλλήνιος, κατέστησε καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τὴν ἰδικήν „μας ἐποχὴν ἴσην μὲ τὰς παλαιὰς, διὰ τὰ μέσα καὶ τὰς „μηχανικὰς ἐργασίας τὰς παρ' αὐτοῦ θαυμασίως ἐπινοηθεί„σας, διὰ νὰ μετακομίσῃ εἰς τὴν Πετρούπολιν τὸν μέγαν „λίθον, τοῦ ὁποίου τὸ βάρος ἦτον τρία μιλιώνια, προσδιω„ρισμένον νὰ χρησιμεύῃ ὡς βάσις εἰς τὸν ἔφιππον ἀν„δριάντα, τὸν ὁποῖον ἡ Β'. Αἰκατερίνη ἀνήγειρεν εἰς τὸν „πρῶτον Πέτρον „ (3).

Ὁ σοφὸς Ἰταλὸς Φραγκῖσκος Μιλίτσιας θεωρεῖ τὸν μηχανικόν μας ὡς ἄνθρωπον σχηματισμένον ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ τὰ ἔξοχα ἐκεῖνα χαρίσματα τῆς ἀγχινοίας, μὲ τὰ ὁποῖα αὐτὴ μόνον δύναται νὰ πλουτίσῃ ἄτομα τινὰ, καὶ νὰ ἀναδείξῃ

(1) Ὅρα βιογραφ. γεν. εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο.
(2) Ἴδε αὐτόθι εἰς τὸ ὄνομα Falconet.
(3) Ὅρα σημειώσιν 194 τοῦ Β'. βιβλίου τοῦ Ἡροδότου.

Digitized by Google

ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν τοὺς μεγάλους ἐκείνους νόας, οἵτινες κινοῦν εἰς θαυμασμὸν τὴν λοιπὴν ἀνθρωπότητα. Ὅθεν ἐξετάζων καὶ διηγούμενος τὴν τολμηρὰν μηχανικὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Κόμητος Χαρβούρη, λέγει, „Αἱ ὑπερνικηθεῖσαι δυσκολίαι τιμοῦν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Μόνη ἡ φύσις κάμνει „ἐνίοτε ἕνα μηχανικὸν, καθὼς αὐτὴ κάμνει ἕνα αὐτοκράτορα, „ἕνα στρατηγὸν, ἕνα φιλόσοφον„ (1).

Ὁ δὲ πεπαιδευμένος ὁμογενής μας, Λ. Στούρζας ἐκφράζεται τοιουτοτρόπως περὶ αὐτοῦ "Χαρβούρης ὁ Κεφαλλὴν, „πνεῦρα ἐφευρετικὸν, ἄνθρωπος ἀγχίνους καὶ γόνιμος εἰς „τὰς ἐπινοήσεις, ἐφεῦρε τὰς μηχανὰς δι' ὧν μετεκομίσθη ὁ „μέγας γρανίτης, ὅστις χρησιμεύει ὡς βάσις εἰς τὸν ἀνδριάντα Πέτρου τοῦ Μεγάλου„ (2).

Ἤθελα ἐκτανθῆ πολὺ, ἐὰν ἀνέφερα τὰς ἐγκωμιαστικὰς ἐκφράσεις ὅλων τῶν πεπαιδευμένων, οἵτινες θαυμάζοντες ὡμίλουν περὶ τοῦ Χαρβούρη. Εἶναι δὲ φανερὸν ὅτι ἡ τόσον μεγάλη δόξα τοῦ ἀνδρὸς ἔμελλε νὰ κινήσῃ τὸ κατάπτυστον πάθος τοῦ φθόνου ἐναντίον του, καὶ ἀπὸ τὴν δυσώδη ταύτην πηγὴν νὰ ῥεύσωσι μετὰ ταῦτα ῥυπαραὶ τινὲς ψευδολογίαι ἀντιμαχόμεναι μεταξύ των. Ταύτας δὲ τὰς ἀναφέρω διὰ νὰ ἴδωσιν οἱ ἀναγνῶσταί μας ὅτι ἔχουσιν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ μύθου.

Ὁ προῤῥηθεὶς Γρασέτος εἰς τὴν ἐμπαθῆ εἰκόνα τὴν ὁποίαν κάμνει τοῦ ἐνδόξου τούτου ἀνδρὸς δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ τὸ μεγαλεῖον τῆς μηχανικῆς του πράξεως, ἀλλὰ, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ πάθος του, καὶ νὰ σμικρύνῃ ἐν μέρει τὴν δόξαν τοῦ Χαρβούρη, δὲν συστέλλεται νὰ πλάσῃ ὅτι ἡ μετακόμισις τοῦ λίθου ἐνεμπιστεύθη παρὰ τῆς Βασιλίσσης εἰς ἕνα Γάλλον μηχανικὸν ὄντα γενικὸν διευθυντὴν τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς ἐν Πετρουπόλει, καὶ τοῦ ὁποίου, λέγει, ἦτον μαθητὴς ὁ Χαρβούρης. Ὅτι ἀποθανόντος τοῦ Γάλλου μηχανικοῦ, ἐνῷ εἶχεν ἤδη προετοιμασμένην τὴν μηχανὴν τῆς μετακομίσεως, εὗρεν ὁ μαθητής του τὰ σχέδια καὶ ἀναλαβὼν τὴν ὑπόσχεσιν

(1) Ἰδὲ τὸ προσημειωθὲν αὐτοῦ σύγγραμμα.

(2) Βλέπ. σημείωσιν Δ'. τῆς βιογραφίας τοῦ Ἀειμνήστου Κόμητος Ἰωάννου Καποδίστρια, ὑπὸ Α. Σ. εἰς τὴν νεοτυπωθεῖσαν ἀνταπόκρισιν τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός.

Digitized by Google

ἐξετέλεσε θαυμασίως τὰ παρὰ τοῦ διδασκάλου του σχεδιαθέντα. Καὶ ὅτι, χάριν τῆς ἀποδειχθείσης ἀξίας του, ἀπήλαυσε τὴν θέσιν τοῦ ῥηθέντος Γάλλου, καὶ μάλιστα τοιαύτην αὔξησιν ἐπαγγελμάτων, ὥστε ἔγεινεν εὐκατάστατος. (1).

Ὅτι δὲ τὰ ἱστορούμενα παρὰ τοῦ Γρασέτου εἶναι καθαρὸς μῦθος τὸ καταλαμβάνει καθεὶς παρατηρῶν πρῶτον, ὅτι εἶναι ἀδέσποτα, διότι δὲν μᾶς λέγει ὁ καλὸς οὗτος ἱστορικὸς πόθεν ἔμαθε ταῦτα. Δεύτερον ὅτι ὁ παρ' αὐτοῦ ὑποτιθέμενος Γάλλος μηχανικὸς δὲν ἔχει ὄνομα, καὶ ὅτι καταντᾷ εἰς φανερὰν ἀντίφασιν· ἐπειδὴ ἐνῷ προηγουμένως, ὡς ἀνέφερα, λέγει ὁ ἴδιος πῶς ὁ Χαρβούρης ἐτελείωσε τὴν σπουδήν του εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς ταύτην τὴν περίστασιν λησμονήσας τοὺς πρώτους λόγους του τὸν κάμνει μαθητὴν τῆς Ῥωσσίας.

Ἀλλ' ἐνῷ λέγει ὁ καλὸς Γρασέτος Γάλλον τὸν ἐφευρετὴν τοῦ σχεδίου τῆς μετακομίσεως καὶ διδάσκαλον τοῦ Χαρβούρη, ὁ κύριος Πιλλέτιος ἀναφέρει, ὅτι λέγεται ἐφευρετὴς τῆς μηχανῆς ἕνας κλειδοποιὸς ῥῶσσος ὀνομαζόμενος Μουριέφ, ὅστις ἰδὼν νὰ τὴν ἰδιοποιηθῇ ὁ Χαρβούρης, ἀπὸ φόβον δὲν ὡμολόγησε. Γνωρίζει ὅμως, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ βιογράφος του ὅτι καὶ τοῦτο εἶναι καθαρὸν πλάσμα, διότι ἐὰν ἐφοβήθη τότε ὁ ἐφευρετὴς, διατὶ δὲν τὸ ὡμολογοῦσε μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κόμητος ἀπὸ τὴν Ῥωσσίαν; ἢ διατὶ ἄλλος τις συμπατριώτης του Ῥῶσσος δὲν διεφιλονείκησε ποτὲ τὴν δόξαν τῆς ἐφευρέσεως; Ταῦτα δὲ παρατηρῶν καὶ αὐτὸς ἀναφέρει ἁπλῶς ὅτι λέγεται. Ἄλλος τις πάλιν λέγει ὅτι ἦτον Γερμανὸς ὁ Ἐφευρετὴς, καὶ ἄλλος, ὅτι ἦτον Ἑλβετὸς, ὑπάλληλος τοῦ Χαρβούρη.

Ἀλλ' αἱ φανεραὶ αὗται ἀντιφάσεις κηρύττουσιν, ὅτι μυθάρια τοιαῦτα πλασμένα ἀπὸ τὴν ζηλοτυπίαν τῆς δόξης του, δὲν δύνανται νὰ σείσουν τὸν στέφανον τοῦ μεγάλου μηχανικοῦ μας, τὸν ὁποῖον ἐπέθεσεν εἰς αὐτὸν ἡ πραγματική του ἀξία, καὶ τὸν διατηροῦσιν ἀκλόνητον οἱ ἀληθῶς πεπαιδευμένοι σύγχρονοι καὶ νεώτεροι ἄνδρες. Ἡ μεγαλόδωρος

(1) Ὅρα τὸ προῤῥηθὲν σύγγραμμα τοῦ περιέργου τούτου ἱστορικοῦ.

Digitized by Google

Αἰκατερίνη, βραβεύουσα τὴν μεγάλην ἀξίαν του, τὸν κατέστησεν ἀμέσως Ὑπασπιστὴν (Ajutante di Campo) τοῦ μυστικοῦ Συμβούλου τῆς ἐπικρατείας Βέτσκην καὶ Ὑπουργοῦ τῶν δημοίων οἰκοδομημάτων καὶ τεχνῶν· καὶ τελευταῖον, Διευθυντὴν τοῦ σώματος τῶν εὐγενῶν δοκίμων τῆς ξηρᾶς (incaricato della direzione del corpo nobile dei Cadetti di terra) (1).

Ἡ Ῥωσσία λοιπὸν ἦτον τὸ λαμπρὸν στάδιον τῆς ὑπολήψεώς του, ὅπου ὁ Χαρβούρης ἐζοῦσε μεταξὺ τῶν εὐφημιῶν καὶ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν κατοίκων τῆς Πετρουπόλεως, καὶ τῶν γενναίων φιλοδωρημάτων τῆς Βασιλίσσης. Ἀλλ' ἡ φύσις ἐξ ἑνὸς μέρους, ἡ ὁποία τὸν ἔκαμε διὰ μεγάλας ἐπιχειρήσεις, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου τὸ εὐγενὲς αἴσθημα τοῦ φιλοπατρισμοῦ, τὸ ὁποῖον εἰς τὰς γενναίας ψυχὰς εἶναι ἀνώτερον ὅλων τῶν ἀπολαύσεων, τὸν ἔσπροχναν εἰς νέας ἀνακαλύψεις. Διὰ τοῦτο, μεταξὺ τῆς δόξης του, ἐνθυμεῖται πόσον ἐδύνατο νὰ ὠφελήσῃ τὴν φίλην πατρίδα, τὴν ὁποίαν ἠγάπα θερμῶς, ὡς ἀποδεικνύει ἡ περὶ αὐτῆς θυσία του, καὶ μαρτυροῦν σαφέστατα αἱ ἀκόλουθοι πατριωτικαί του ἐκφράσεις, ἀπαντώμεναι εἰς τὴν προειδοποίησιν τοῦ συγγράμματός του. „Ἀνακαλεσθεὶς, „ λέγει, εἰς τὸν κόλπον τῆς πατρίδος (ὁ Συγγραφεὺς) ἀ„ φιερόνει τὸ ἐπίλοιπον τῶν ἡμερῶν του πρὸς αὐτήν... Εἰς „ τὴν νῆσον τῆς Κεφαλληνίας, ἄλλοτε μαχομένης καὶ δυ„ στυχοῦς, τώρα δὲ εἰρηνικῆς καὶ εὐτυχοῦς, αὐτὸς ἀπολαμ„ βάνων τὴν ὡραιότητα τοῦ κλίματος καὶ τὴν γλυκυτέραν „ ἀνάπαυσιν, θέλει λάβει συχνάκις αἰτίαν σκέψεων, ἐνθυμού„ μενος ὅτι, ἐνῷ αἱ λίμναι τῆς Βενετίας δίδουν νόμους εἰς „ ἓν μέρος τῆς Ἑλλάδος, μία Πριγγιπέσσα, γεννημένη εἰς „ τὰ παράλια τῆς Ἔλβας, κάμνει νὰ ἀκμάζωσιν εἰς τοὺς „ ὑπερβορείους καὶ οἱ νόμοι τῆς Ῥώμης, καὶ αἱ τέχναι „ τῶν Ἀθηνῶν„. (1).

Ὅθεν ἡ ἀγάπη του, ὡς εἴπομεν, πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀνακαλύψεων τὸν ἔκαμαν νὰ στοχασθῇ ὅτι

---

(1) Ὅρα τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ συγγράμματός του.
(2) Βλέπε τὸ αὐτοῦ σύγγραμμα.

Digitized by Google

ἡ ἄκαρπος καὶ βαλτώδης τοποθεσία τῆς Κεφαλληνίας ὀνομαζομένη Λιβάδιον, ἥτις κεῖται πρὸς τὸ τέλος μικροῦ τινὸς κόλπου κατὰ τὸ μέρος τῆς Παλαίας ἢ Λιξουρίου, ἔχει τοιαύτας φυσικὰς περιστάσεις, ὥστε ἠμπορεῖ νὰ γείνῃ πηγὴ εὐτυχίας εἰς τοὺς συμπατριώτας του· διότι ἐκεῖ ἐδύναντο νὰ καλλιεργηθῶσι διάφορα φυτὰ ἐκ τῶν ἐποίων οἱ Ἀμερικανοὶ ἀπολαμβάνουσι μέγαν πλουτισμόν.

Μετὰ παρέλευσιν λοιπὸν ὀκτὼ χρόνων, μετὰ τὴν μετακόμισιν τοῦ γρανίτου, ἐνῷ εἶχεν ὑψωθῇ εἰς τόσον μεγάλα ἐπαγγέλματα, ἀποφασίζει, διὰ τὴν κατόρθωσιν τοῦ κοινοῦ καλοῦ, νὰ ἐγκαταλείψῃ κάθε του δόξαν, καὶ νὰ ἐπιχειρισθῇ τὴν νέαν ταύτην μεγαλόσκοπον ἀνακάλυψιν τοῦ νὰ εἰσάξῃ εἰς Κεφαλληνίαν προϊόντα πολύτιμα τῆς Ἀμερικῆς. Γνωρίζων ὅμως ὅτι τοιαύτη ἐπιχείρησις ἀπαιτοῦσεν ἔξοδα ὑπέρογγα, καὶ ἔτι δὲν ἐδύνατο ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν ῥωσσικὴν αὐλὴν χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν καὶ τὴν προστασίαν τῆς Αἰκατερίνης, καθυπέβαλεν εἰς αὐτὴν τὸ σχέδιον καὶ τὴν ζωηράν του ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ γείνῃ ὠφέλιμος καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν του πατρίδα. Ἡ μεγαλόδωρος Βασίλισσα, εἴτε παρακινουμένη ἀπὸ τὴν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ, εἴτε σκεπτομένη καθ' ἑαυτὴν πόσον ἠθελεν εἶσθαι ὠφέλιμος διὰ τοὺς σκοπούς της, ἕνας τοιοῦτος ἄνθρωπος εὑρισκόμενος εἰς τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἐξ ὧν ἐσκόπευε νὰ ὠφεληθῇ εἰς τὸν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἐμελέτα, ὑπεσχέθη πρὸς αὐτὸν τὴν συνδρομήν της εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του.

Παρεκινήθη ὅμως ὁ Χαρβούρης ἀπὸ τοὺς πεπαιδευμένους καὶ αὐλικοὺς τῆς Ῥωσσίας νὰ ἐκδώσῃ, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του, εἰς φῶς τὴν περιγραφὴν τῆς τολμηρᾶς μηχανικῆς του ἐπιχειρήσεως καὶ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα ἐπενόησε διὰ τὴν κατόρθωσίν της. Θέλων δὲ καὶ αὐτὸς νὰ γνωστοποιήσῃ ταῦτα εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, διὰ νὰ δώσῃ ὄχι μόνον στερέωσιν βάσιμον τῆς ὑπολήψεώς του, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινὴν ἐκείνην ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν ἠμποροῦν νὰ ἐξάξωσιν οἱ μηχανικοὶ νόες ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῶν ἐφευρέσεων καὶ ἐργασιῶν του, ἀπεφάσισε νὰ κοινοποιήσῃ διὰ τοῦ τύπου τὴν λύσιν τόσον μεγάλου μηχανικοῦ προβλήματος. Ὅθεν τὸ 1777, ἐγκαταλείψας τὴν Πετρούπολιν, μὲ τὴν ἄδειαν τῆς Βασιλίσσης, μεταβαίνει εἰς τοὺς Παρι-

Digitized by Google

σίους, ὅπου ἐκδίδει γαλλιστὶ τὴν περιγραφὴν τῶν ἐργασιῶν του καὶ τῶν διαφόρων μηχανῶν καὶ ἐργαλείων, πλουτισμένην μὲ πίνακας παραστατικοὺς αὐτῶν καὶ μὲ μίαν φυσικο-χημικὴν ἀνάλυσιν τοῦ μετακομισθέντος λίθου, γινομένην ἀπὸ τὸν περιώνυμον Ἰατροδιδάσκαλον ἀυτάδελφόν του Ἰωάννην-Βαπτιστήν.

Ἡ ἔκδοσις αὕτη ἀποδεικνύει φανερὰ πόσον εἶναι ἄστατα ψεύδη, ὅσα προείπομεν ὅτι λέγονται περὶ ἄλλων ἐφευρετῶν τοῦ σχεδίου καὶ τῆς μηχανῆς. Ἐπειδὴ, πρῶτον, δὲν ἤθελε βέβαια τολμήσει νὰ δημοσιεύσῃ τὰ παρὰ τῶν ἄλλων ἐπινοηθέντα ὡς ἰδικά του, φοβούμενος μήπως ἀποδειχθῇ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἀντὶ τιμῆς λάβει αἰσχύνην. Δεύτερον, ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἐξηκριβωμένη ἀνάλυσις τῶν μηχανῶν, τὰς ὁποίας μετεχειρίσθη εἰς τὴν μετακόμισιν τοῦ γρανίτου· οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους φέρει διατὶ ἔδωκε τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο τὸ σχῆμα εἰς τὰς μηχανάς του καὶ ὄχι ἄλλο· διατὶ ἐπρόκρινε τὰς σφαίρας ἀντὶ τροχῶν, καὶ ὄχι κιλίνδρους· διὰ ποῖον λόγον ἐπροτίμησε τὸ μίγμα διαφόρων μετάλλων εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν σφαιρῶν καὶ ὄχι τὸν σίδηρον· τὰ πειράματα τὰ ὁποῖα ἔκαμεν εἰς τοῦτο· ἡ ζωηρὰ καὶ παραστατικὴ διήγησις τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας· ἡ λεπτομερὴς ἀκρίβεια τῆς περιγραφῆς τῶν περιστάσεων εἰς τὴν κίνησιν καὶ μετακόμισιν τοιούτου σώματος, εἶναι τόσαι ἀναντίῤῥητοι μαρτυρίαι ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἐπινοήσεις τοῦ μεγάλου νοός του.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο δημοσιευθὲν ἐκτὼ χρόνους ἔπειτα ἀπὸ τὴν θαυμασίαν μηχανικὴν πρᾶξιν τοῦ Χαρβούρη, δηλαδὴ εἰς καιρὸν ὁποῦ ἐζοῦσαν ὅλα τὰ εἰς αὐτὸ ἀναφερόμενα πρόσωπα· καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Πετρουπόλεως ἐνθυμοῦντο τὰ πάντα καὶ ἦσαν αὐτόπται τῶν περιγραφομένων πραγμάτων, περιέχει περιστάσεις τοιαύτας αἱ ὁποῖαι συκόνουν κάθε ἀμφιβολίαν. Καὶ ἠμποροῦμεν νὰ εἰπῶμεν ὅτι, καθὼς ἡ Ἱστορία τῶν πολέμων τοῦ Ναπολέοντος ἀποδεικνύει γελοίους τοὺς εἰπόντας ἀπὸ φθόνον τῆς δόξης του, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτον ἄλλο, εἰμὴ ἐκτελεστὴς τῶν σχεδίων τοῦ Καρνῶ (1), τοιουτοτρόπως

(1) Ὅρα Vita privata di Napoleone Tom. I. pag.....

Digitized by Google

καὶ ἡ περιγραφὴ αὕτη κλείει τὸ στόμα τῆς συκοφαντίας καὶ ἐλέγχει τῶν φθονερῶν τὰ μυθάρια.

Αὐτὸ ἀποδεικνύει πρὸς τὸν ἀναγνώστην ὅτι, διὰ νὰ συκωθῇ καὶ νὰ μετακομισθῇ μία βουνώδης μᾶσσα τόσον ἐξαισίου βάρους ἐπαῤῥησίασε δυσκολίας ἀπροβλέπτους καὶ σχεδὸν ἀνυπερβλήτους. Ὅθεν μάταια ἤθελαν εἶσθαι, ἢ σχέδιον εὑρεθὲν εἰς χαρτίον, ἢ μία μηχανὴ μετακομίσεως, ἢ ὅ,τι ἄλλο ἀναφέρουσι τὰ ἀντιφατικὰ καὶ ἀδέσποτα ἐκεῖνα πλάσματα, ἐὰν ὁ γόνιμος νοῦς τοῦ Χαρβούρη δὲν ἤθελεν εἶσθαι προικισμένος μὲ ἕξοχα προτερήματα τῆς φύσεως, διὰ νὰ ἐπινοῇ ἀκαταπαύστως, καὶ εἰς τὴν στιγμὴν τῆς ἀνάγκης, τὰ μέσα δι' ὧν ἐπρολάμβανε κάθε νέον κίνδυνον. Εἰς αὐτὸ παρατηρεῖ καθεὶς ὅτι εἰς τὸ σύκωμα τοῦ μεγάλου ἐκείνου σώματος, ἐκτὸς τῶν θαυμασίων στροφίγγων του, ὁ μηχανικός μας, ἔμπροσθεν τετρακοσίων ἀνθρώπων προσδιωρισμένων νὰ ἐκτελοῦν τὰς διαταγάς του, σχηματίζει ἑτέρας πυραμειδοειδεῖς μηχανάς, ὅπου ἐπιθέτει ἐργάτας. Διὰ νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον τῆς ὁρμητικῆς πτώσεως τοῦ γρανίτου, ὅστις ἤθελε κατασυντρίψει τὸ προετοιμασθὲν πάτωμα καὶ τὴν μαχανὴν ἐφ' ὧν ἔμελλε νὰ τεθῇ, διευθύνει καὶ παραλλάσσει μυριστρόπως τὰ σχήματα καὶ τὰς θέσεις τῶν μηχανικῶν ἐργαλείων. Ἐκτελεῖ μὲ ὅλην τὴν εὐκολίαν, καὶ χωρὶς κίνδυνον τῶν ἐργαζομένων ἀνθρώπων, μίαν τόσον τολμηρὰν ἐπιχείρησιν, καὶ ἐπιθέτει τὸν βράχον εἰς τὴν μηχανὴν τῆς μετακομίσεως. Προβλέπων ὅτι ἡ μηχανὴ αὕτη δὲν ἐδύνατο νὰ τὸν χρησιμεύσῃ, ὅπου ἔμελλε νὰ ἀλλαχθῇ ὁ δρόμος καὶ ἡ διεύθυνσις, ἰδοὺ ἐπινοεῖ ἄλλην ἡμικυκλικὴν χρήσιμον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Πλημμύρα τῆς λίμνης καὶ βροχαὶ ἐπισυμβᾶσαι χαλοῦν τὴν στερεότητα τοῦ προετοιμασθέντος δρόμου εἰς διάφορα μέρη, ἀλλ' ὁ Χαρβούρης ἀμέσως, ποῦ φυσιολογῶν ἐπινοεῖ ἓν μίγμα συγκείμενον ἀπὸ ἄμμον, ἀπὸ κλαδία ἐλάτων (abeti), ἀπὸ γῆν, καὶ ἀπὸ ἄλλας ὕλας, διὰ τῶν ὁποίων εἰσχωρῶν ὁ πάγος καταστασίνει τὸ ἔδαφος στερεώτατον· ποῦ συκόνει τὰ πρῶτα στρώματα τῆς γῆς διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὴν εἴσοδον τοῦ πάγου· καὶ ποῦ ὡς μέγας μηχανικὸς κατασκευάζει τεχνικὸν ἔδαφος ἱκανὸν νὰ βαστάξῃ τοιοῦτον βάρος. Εἰς κάθε ἀλλαγὴν δρόμου, ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποίαν βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἐσύκονε τὸν

Digitized by Google

βουνώδη γρανίτην καὶ τὸν μετεβίβαζεν ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην μηχανήν, κινεῖ βέβαια τὸν θαυμασμόν του.

Ἐνῷ, μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ γρανίτου, ἐκυρτώθη καὶ ἠνοίχθη, ὡς προείρηται, τὸ πλοῖον, καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ναυάρχου καὶ τῶν μηχανικῶν του, ὁ βράχος ἐκινδύνευε νὰ βυθισθῇ εἰς τὸν ποταμὸν, ὁ εὐφυέστατος Χαρβούρης ξανοίγει ἀμέσως τὴν αἰτίαν τοῦ κινδύνου καὶ ἐπινοεῖ ἑτοίμως τὰ μέσα τῆς ἀσφαλείας. Γνωρίζει δηλαδὴ ὅτι ἡ κύρτωσις καὶ τὸ ἄνοιγμα τοῦ πλοίου προῆλθον, ἐπειδὴ τὸ ἐξαίσιον ἐκεῖνο βάρος ἐσυγκεντρόνετο εἰς τὸ μέσον. Διὰ νὰ σχηματίσῃ λοιπὸν ἰσορροπίαν βάρους, προστάζει πρῶτον νὰ ἐπιθέσωσι μεγάλας πέτρας εἰς τὴν πρύμνην καὶ πρῶραν, καὶ οὕτω κάμνει τὸ πλοῖον νὰ ἀναλάβῃ τὸ πρῶτον σχῆματου. Συκόνει ἔπειτα εἰς τὸν ἀέρα τὸν γρανίτην, καὶ σχηματίσας πολλοὺς στύλους ἀπὸ δυνατὰ ξύλα τοὺς βάλλει ὡς τόσας ἀκτῖνας εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ πλοίου· ἐπιθέσας δὲ τὸν βράχον μεταξὺ τῶν στύλων διαδίδει τοιουτρόπως τὸ βάρος εἰς ὅλον τὸ σκάφος, καὶ ἀφοῦ ἐμβάζει τὸ πλοῖον, ὡς προείρηται, μεταξὺ δύω ἐζευγμένων φρεγαδῶν, ταξιδεύει ἀκινδύνως σῶμα τόσον ὑπερμέγεθες.

Εἰς τὴν περιγραφήν του ταύτην, τέλος πάντων, βλέπει μὲ θαυμασμόν του ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὁ Χαρβούρης ὑπερνικᾷ μὲ ἀγχινούστατον τρόπον ὅλας τὰς δυσκολίας, ὁποῦ παρρησιάζει ἡ ἀπόβασις τοιούτου σώματος. Κάθε παραμικρὰ κίνησις πλοίου τοῦ εἰς τὴν στιγμὴν τοῦ συκώματος καὶ τῆς ἀποβάσεως τοῦ βράχου, ἤθελε φέρει τελείαν καταστροφήν, καὶ καμμία δύναμις δὲν ἤθελεν ἐμποδίσει τὸν βυθισμόν του εἰς τὴν θάλασσαν.

Διὰ νὰ προλάβῃ λοιπὸν κάθε κίνδυνον, ἔπρεπε νὰ καταστήσῃ τὸ πλοῖον ἀκλόνητον· προστάζει διὰ τοῦτο νὰ καρφώσωσι βαθέως εἰς τὸν ποταμὸν, ἀλλὰ πλησίον τοῦ παραλίου, ἓξ σειρὰς χονδροτάτων ξύλων, κατὰ τὸ μῆκος καὶ πλάτος τοῦ πλοίου, καὶ διορίζει ἔπειτα νὰ τὰ κόψωσιν ὀκτὼ πόδας κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ νεροῦ, ὅσον ἀρκοῦσε διὰ νὰ πλεύσῃ ἐκεῖνο· ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς στερεᾶς βάσεως ἐπιθέσας αὐτὸ συνδέει τὴν πρύμνην, τὴν πρῶραν, καὶ τὴν πρὸς τὸ παράλιον πλευράν του μὲ τὴν γῆν, διὰ χονδροτάτων δεκῶν

Digitized by Google

καὶ σχοινίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔπειτα σχηματίζει πατώματα στερεώτατα. Θέτει ἓν δίκροτον (Vascello) φορτωμένον ἀπέναντι τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν πλευρᾶς τοῦ πλοίου, μεταξὺ δὲ τούτου καὶ τοῦ δικρότου σχηματίζει ἕτερον πάτωμα ἐκ τῶν ἰδίων ξύλων, διὰ νὰ εἶναι καὶ ἐκεῖθεν τὸ σκάφος ἀκλόνητον. Στήνει, μετὰ ταῦτα, τὰς μηχανάς του εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὸ δίκροτον, καὶ διορίζει ὅτι, ἀμέσως ὁποῦ δοθῇ παρ' αὐτοῦ τὸ σημεῖον, νὰ βαλθῶσι ταυτοχρόνως ὅλαι αἱ μηχαναὶ εἰς ἐνέργειαν. Μόλις δὲ κόπτει τοὺς τελευταίους στύλους καὶ δίδει τὸ σημεῖον, ἀπὸ ἓν μικρὸν κίνημα τοῦ γρανίτου κυρτοῦται καὶ ἀνοίγει πάλιν τὸ πλοῖον, καὶ συντρίβονται ἐξ χονδρότατα ξύλα ἐκ τῶν πατωμάτων· ἀλλ' ἡ δύναμις τῶν μηχανῶν του καὶ ἡ ὁμόχρονος κίνησις ὅλων ὁμοῦ προλαμβάνουν τὸν κίνδυνον, καὶ ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ ὁ βράχος εὑρίσκεται εἰς τὴν ξηράν. Ἡ μηχανὴ, ἥτις τὸν βαστάζει ὠθουμένη ἀπὸ τὸ ἴδιον βάρος τοῦ βουνώδους λίθου κινεῖται μὲ ἀπροσδόκητον ταχύτητα, καὶ μάλιστα τόσον ταχέως, ὥστε ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄνθρωποι οἱ τραβῶντες εἰς τοὺς ἐργάτας κρημνίζονται κατὰ γῆς. (1).

Ὅλα ταῦτα, τὰ ὁποῖα πλῆθος πεπαιδευμένων καὶ ἀμαθῶν θεατῶν ἔβλεπον τὸν Κεφαλλήνιον μηχανικὸν ἐφευρίσκοντα καὶ ἐκτελοῦντα εἰς τὴν Πετρούπολιν ἐμπροσθέντων, ὄντα γεννήματα καὶ καρποὶ τῆς μεγαλοφυΐας του, ὄχι μόνον τὰ σχεδιάζει εἰς τοὺς πίνακας, ἀλλὰ καὶ τὰ περιγράφει μὲ τοιαύτην παραστατικότητα, ὥστε ἡ διήγησίς του φαίνεται μία ζωηροτάτη ζωγραφία.

Ἡ φήμη δὲ τῆς μεγάλης μηχανικῆς του ἐπιχειρήσεως καὶ ἡ τυπωθεῖσα παραστατικὴ περιγραφὴ τῶν περιστάσεων καὶ τῶν μέσων, δι' ὧν ἐνικήθησαν τόσον μεγάλαι δυσκολίαι, ἐκίνησαν ὄχι μόνον, ὡς ἴδομεν, τὰ ἐγκώμια τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων σοφῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἅμιλλαν τῶν ἐπιστημονικῶν ἐφημερίδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς τὸ νὰ διαθώσωσι τὰς ἀναλύσεις τοῦ συγγράμματος τοῦ Χαρβούρη, καὶ νὰ ἐπαινέσωσιν ἀξίως τὰς ἀρετάς του.

---

(1) Ὅρα Κεφ. ΙΒ'. τοῦ συγγράμματός του.

Digitized by Google

Εἰς τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν ἐφημερίδα τῆς Βικεντίας ὁ ἀναφέρων τὸ σύγγραμμα τοῦτο καὶ ἐκθέσας τὴν ἀνάλυσιν τῆς περιγραφῆς ἐκφράζεται τοιουτοτρόπως:

» Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπαινέσῃ τις ἀξίως τὸν ἔξοχον τρόπον » καὶ τὴν ἀκρίβειαν μὲ τὴν ὁποίαν ὁ περικλεὴς συγγραφεὺς » περιγράφει τὴν παρ' αὐτοῦ ἐφευρεθεῖσαν μηχανὴν καὶ ὅλα » τὰ μέρη της διακεκριμένα μὲ τὸ μέτρον ἑκάστου· ὥστε ὁ » ἀποδίδων εἰς ταύτην τὴν ἀνήκουσαν προσοχὴν δύναται » νὰ τὴν ἐννοήσῃ ἀκριβῶς καὶ νὰ σχηματίσῃ, χρείας τυχού- » σης, ἄλλην ὁμοίαν. Περιγράφει πρὸς τούτοις ὅλας τὰς ἄλλας » μηχανὰς τὰς ὁποίας μετεχειρίσθη διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον· » ὅλας τὰς ἀπαντηθεῖσας δυσκολίας, ὅλα τὰ ἐκτελεσθέντα » μέσα διὰ νὰ τὰς ὑπερνικήσῃ..... Ὅστις ἐννοεῖ καλῶς » τὴν τελειότητα τῆς λύσεως τοῦ προεκτεθέντος προβλήματος » καταλαμβάνει ἐνταυτῷ καὶ πόσον μεγάλη εἶναι ἐκ φύσεως » ἡ παραστατικὴ δύναμις τοῦ νοὸς τοῦ ἐνδόξου συγγραφέως, » διὰ τῆς ὁποίας αὐτὸς παρασταίνει τὰς ἐνεργείας καὶ δυνά- » μεις τῶν παρ' αὐτοῦ ἐπινοηθεισῶν μηχανῶν ὡς νὰ τὰς ἔβλεπε » τις διὰ τῶν ἰδίων του ὀφθαλμῶν νὰ ἐνεργῶσι τώρα. Ὅθεν » δὲν ἠμπορεῖ καθεὶς νὰ διστάσῃ ὅτι θέλουν ἔχει ἓν ἀποτέλεσμα » ἐπίσης εὐτυχὲς καὶ αἱ ἄλλαι, τὰς ὁποίας αὐτὸς θαυμασίως » ἐπενόησε διὰ μέσου ὡρίμων σκέψεων· καὶ ἀνυπομόνως θέ- » λει περιμένει τὸν καιρὸν ἐκεῖνον καθ' ὃν θέλουν κοινοποιηθῆ » παρὰ τοῦ συγγραφέως πρὸς κοινὸν ὄφελος » (1).

Εἰς δὲ τὴν φιλολογικὴν ἐφημερίδα τῆς Ῥώμης ἀπαντῶμεν τὰς ἑξῆς ἐκφράσεις. " Τὸ βιβλίον ὅπου ἀναγγέλλομεν παρα- » σταίνει ὅλον τὸν ἀγχινούστατον μηχανισμὸν, τὸν ὁποῖον » μετεχειρίσθη ὁ κύριος Κόμης Χαρβούρης. Ἠμποροῦμεν δὲ » νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ λαμπρότης τῶν » εἰκονογραφιῶν, καὶ ἡ καθαρότης τῶν ἐξηγήσεων, τὰς ὁ- » ποίας κάμνει ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀφίνουν νὰ ἐπιθυμήσωμεν » τίποτε..... Ἡμεῖς ἐντοσούτῳ χαίρομεν ὅτι ἕνας ὑπή- » κοος τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας, διὰ δόξαν τοῦ ἰταλικοῦ » ὀνόματος, ἐδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ εἰς τὰ ἔσχατα τῶν ὑπερβο-

(1) Βλέπε τόμον, ς'. σελ. 46.

Digitized by Google

» ρείων τὴν πλέον τολμηρὰν μηχανικὴν ἐπιχείρησιν ὁποῦ νὰ » ἐφαντάσθη τὶς ποτέ. Παρακαλοῦμεν δὲ τὸν ἐνδοξότατον » συγγραφέα, διὰ ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ καὶ αὔξησιν τῆς μη- » χανικῆς ἐπιστήμης, νὰ δώσῃ ὅσον τάχιστα εἰς φῶς τὴν » λύσιν τινῶν δυσκολωτάτων μηχανικῶν προβλημάτων, ὁποῦ » μᾶς ὑπόσχεται εἰς τὸ τέλος τούτου τοῦ συγγράμματος, καὶ » τῶν ὁποίων αὐτὸς ἤδη ἔχει καμωμένα τὰ σχέδια καὶ τὰ » δοκίμια (1) ».

Εἰς τοὺς Παρισίους εὑρισκόμενος ἔλαβεν ὡς σύζυγόν του μίαν νέαν Γαλλίδα μετὰ τῆς ὁποίας ἔκαμεν ἕνα υἱόν. Εἶναι δὲ εὔκολον νὰ συμπεράνῃ τὶς πόσον ἐτιμᾶτο ὁ Κόμης Μαρῖνος καθ' ὅλον τὸν καιρὸν τῆς αὐτόθι διαμονῆς του. Οἱ μερικοὶ τὸν ὑπεδέχοντο εἰς τὰς λαμπροτέρας συναναστροφάς. Ἡ Κυβέρνησις ἐπρόσταξε νὰ ἐναποτεθῇ ἓν σχέδιον τῆς περιέργου μηχανῆς του εἰς τὴν ἀποθήκην τῶν τεχνῶν καὶ ἐργοχειρείων, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν κύριον Πιλλέτιον, σώζεται ἀκόμη ἐκεῖ (2). Ὁ δὲ Βασιλεὺς Λουδοβίκος ὀνομάζων αὐτὸν ἀγαπητόν του εἰς τὴν ἄδειαν τῆς τυπώσεως τοῦ συγγράμματός του, ὄχι μόνον ἐπιτρέπει νὰ πωληθῇ τοῦτο εἰς ὅλον τὸ κράτος του, ἀλλὰ καὶ προασφαλίζων εἰς αὐτὸν τὴν ἰδιοκτησίαν ἐμποδίζει εἰς κάθε τυπογράφον τὴν ἀνατύπωσιν διὰ τρεῖς χρόνους (3).

Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν δὲ τοῦ συγγράμματος τούτου ὁ Χαρ-

---

(1) Ὅρα τόμον Ζ'. σελ. 398.

Σημ. Αἱ παρρησιασθεῖσαι δυσκολίαι εἰς τὴν κίνησιν καὶ μετακόμισιν τόσον ἐξαισίου βάρους, καὶ ὁ γοργαμὸς τοῦ νοὸς τοῦ Χαρβούρη εἰς τὸ νὰ ἐπινοήσῃ τὰ μέσα διὰ νὰ τὰς ὑπερνικήσῃ, τὸν ἔδωκαν περιστάσεις νὰ ἐφεύρῃ τὴν λύσιν ἄλλων μεγάλων προβλημάτων τῆς Μηχανικῆς καὶ νὰ σχηματίσῃ σχέδια καὶ δοκίμια θαυμασίων μηχανῶν, δι' ὧν ἐδύναντο νὰ ἐκτελῶνται μεγαλώνονται μηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις χωρὶς φόβον τῶν ἀπροβλέπτων ἢ τῶν φαινομένων ἀνυπερβλήτων δυσκολιῶν. Περὶ τούτων ἀναφέρων εἰς τὸ τέλος τοῦ συγγράμματός του ὑπόσχεται νὰ τὰ ἐκδώσῃ εἰς φῶς πρὸς κοινὸν ὄφελος. Τὸ ἀτυχὲς ὅμως, ὡς θέλομεν εἰπεῖ, προμήνυμα τοῦ συμβάντος ναυαγίου του, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχασεν ἓν μέρος τῶν σχεδίων του (Ἐφημ. Ρ'ώμ. αὐτόθι.) καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἀκολουθήσας ἐπιζήμιος θάνατός του, μεταξὺ τῶν ἄλλων δυστυχιῶν, ἐστέρησε τὴν μὲν πατρίδα ἀπὸ τὴν μεγαλητέραν δόξαντης, τὴν δὲ ἐπιστήμην ἀπὸ τὸν εὐφυέστερον προσδευτήντης.

(2) Ὅρα γενικὴν βιογραφίαν αὐτόθι.

(3) Βλέπε τὸ ἐν τῷ τέλει τοῦ συγγράμματός του βασιλικὸν θέσπισμα.

Digitized by Google

βούρης ἀναλαμβάνει πλέον τὸ ἀληθὲς ὄνομα τῆς οἰκογενείας του λέγων „Μνημεῖον ἀνεγερθὲν εἰς δόξαν Πέτρου τοῦ με-„γάλου, ἡ ἔκθεσις τῶν μηχανικῶν ἐργασιῶν καὶ μέσων..... „.... ὑπὸ τοῦ Κόμητος Μαρίνου Χαρβούρη κτλ.„ Μεταβαίνων δὲ ἀκολούθως εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν αἰτιῶν διὰ τὰς ὁποίας, ὡς προείπομεν, ἠναγκάσθη νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Λάσκαρη, ἐκφράζεται μὲ ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην καθαρότητα λέγων „Ὁ Συγγραφεὺς τοῦ πονήματος τούτου μὴ γνωριζό-„μενος εἰς τὴν Ῥωσσίαν εἰμὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἱππότης „Λάσκαρης, εἶναι ἀναγκασμένος νὰ δώσῃ λόγον εἰς τὸ κοι-„νὸν περὶ τῶν αἰτιῶν, αἱ ὁποῖαι τὸν ὑπεχρέωσαν, διὰ καιρὸν τινὰ, νὰ ἀναλάβῃ ἓν ὄνομα διάφορον ἐκείνου, ὅπου „φαίνεται εἰς τὸν τίτλον τοῦ συγγράμματός του, καὶ τὸ ὁ-„ποῖον εἶναι κυρίως τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας του. Ἐπειδὴ „ἔφθασεν ἤδη ὁ καιρὸς νὰ ἀνακαλύψῃ ἓν τοιοῦτον μυστι-„κὸν, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἦτον τοιοῦτον (μυστικὸν δηλαδὴ) „πρὸς τὸν σεβαστὸν Αὐτοκράτορα, ὁποῦ ἀξιώθη νὰ δουλεύσῃ, „πρὸς τοὺς ἀνωτέρους του, καὶ πρὸς τοὺς φίλους του..... „Ἀφίνων τὴν πατρίδα ἠθέλησε ν' ἀφήσῃ καὶ ἓν ὄνομα „εἰς τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἦναι πάντοτε συνδεδεμένος. Ἀλλ' „ἐνταυτῷ ἐστοχάσθη ὅτι ἦτον ἀναγκαῖον νὰ λάβῃ ἓν ἄλλο, „ὁποῦ νὰ μὴν εἶναι ὅλως διόλου ξένον. Ἡ οἰκογένειά του „καταγομένη ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, καὶ προηγουμένως ἀπὸ „τὴν Κρήτην, ἔχει τὴν τιμὴν νὰ συγγενεύῃ μὲ τὰς πλέον „παλαιὰς καὶ ἀξιοσημειώτους οἰκογενείας, τὰς ὁποίας αἱ „ἐπαναστάσεις τοῦ Ἀνατολικοῦ βασιλείου ἠνάγκασαν νὰ „ζητήσωσιν ἄσυλον εἰς Κεφαλληνίαν, μεταξὺ δὲ τῶν ἄλ-„λων, καὶ ἐκείνην τοῦ Λάσκαρη. Αὐτὸς ἐνόμισεν ὅτι ἐδύ-„νατο νὰ δανεισθῇ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀποφασισμένος νὰ τὸ „βαστάξῃ ἀξίως καὶ νὰ λάβῃ ἑπομένως τὴν χάριν „νὰ ἀναδεχθῇ ἐκεῖνο, ὁποῦ τὸν ἄφησαν οἱ πα-„τέρες του στολισμένον μὲ ἀξιότιμα παραδείγ-„ματα. Τοιαύτη εὐτυχὴς ἐποχὴ τέλος πάντων „ἔφθασε„ κτλ. (1).

---

(1) Ὅρα προλεγόμενα τοῦ συγγράμματός του.

Digitized by Google

Ὁ Χαρβούρης λοιπόν, ὡς βλέπει καθείς, λέγει φανερὰ ὅτι εἰς τὴν Ῥωσσίαν μόνον ἠναγκάσθη νὰ λέγεται εἰς τὸ κοινὸν Ἱππότης Λάσκαρης, ἀλλὰ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, πρὸς τοὺς ἀνωτέρους του, καὶ πρὸς τοὺς φίλους του, εἶχε φανερώσει τὸ μυστικὸν τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ὀνόματός του, καὶ ὅτι ἡ οἰκογένειά του ἦτον συγγενὴς μὲ ἐκείνην τοῦ Λάσκαρη. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὅμως διακηρύττει ὅτι τὸ ἀληθὲς ὄνομα τῆς οἰκογενείας του εἶναι τὸ Χαρβούρης, τὸ ὁποῖον ἤδη ἀναλαμβάνων νομίζει εὐτυχῆ τὴν ἐποχὴν εἰς ὁποίαν ἐδυνήθη νὰ ἀναδεχθῇ τὸ ὄνομα τῶν πατέρων του.

Ἐπομένως ἔπειτα ἀπὸ μίαν τοιαύτην καθαρὰν ὁμολογίαν τοῦ Χαρβούρη γινομένην εἰς τοὺς Παρισίους καὶ κοινολογηθεῖσαν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Εὐρώπης διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐφημερίδων (αἵτινες εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ συγγράμματός του ἀνέφερον καὶ τὴν ὁμολογίαν του ταύτην (1)), ἔπειτα λέγω ἀπὸ ὅλα ταῦτα, τίς ἤθελε τολμήσει, δι' ὅσον καὶ ἂν ἐχθρεύετο ἢ τὸ ἄτομον, ἢ τὴν πατρίδα, ἢ τὸ ἔθνος τοῦ ἐνδόξου τούτου ἀνδρὸς, νὰ κρύψῃ τόσον γνωστὴν καὶ πάνδημον ἀλήθειαν; Καὶ ὅμως ὁ προρρηθεὶς Γάλλος Γρασέτος, ἐνῷ συνέγραφε περὶ αὐτοῦ ὀκτὼ, ἢ δέκα χρόνους ἔπειτα εἰς Κέρκυραν, καὶ ἐξέδιδε τὸ σύγγραμμάτου εἰς τὴν πόλιν τῶν Παρισίων, ὅπου πολλοὶ βέβαια εἶχαν ἀναγνώσει τὴν ὁμολογίαν τοῦ Χαρβούρη, καὶ ἐνθυμοῦντο τὴν διαγωγὴν του, δεικνύει ὅλην τὴν σκανδαλοποιὰν ἀναίδειαν. Αὐτὸς μὴ σεβόμενος τὴν κόνιν ἑνὸς μεγάλου ἀνδρὸς, τοῦ ὁποίου τὴν ἀξίαν ἀνεφέρουσι μὲ τόσον σέβας οἱ πεπαιδευμένοι τῶν διαφόρων ἐθνῶν, καθὼς καὶ οἱ ἴδιοι ὁμογενεῖς του Γάλλοι, δὲν χορταίνει εἰς ὅσας συκοφαντίας πλάττει κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ, θέλων, ὡς φαίνεται, νὰ τὸν παραστήσῃ ἄνθρωπον μικροπρεπῆ, καὶ νὰ ἐγγίξῃ γενικῶς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Χαρβούρη, τολμᾷ ὡς ἐμπαθὴς νὰ παραμορφώσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἐκφρασθῇ τοιοτρόπως περὶ αὐτοῦ. » Σχηματίσας (ὁ Χαρβούρης εἰς τὴν » Ῥωσσίαν) κατάστασιν τινὰ μεταβαίνει εἰς τὴν Γαλλίαν

(1) Παράβαλε τὰς προλεχθείσας Ἐφημερίδας.

Digitized by Google

„καὶ φθάσας εἰς τοὺς Παρισίους, κινούμενος ἀπὸ ματαιότητα γραικικήν, διαφημίζεται ὡς Ἱππότης Λάσκαρης, „καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἑτέρων συμπατριωτῶν του, „ἀπόγονος τῶν Βασιλέων τῆς ἀνατολῆς„ (1).

Τώρα εἰς τοιαύτην ἀδιαντροπίαν, διὰ νὰ μὴν χρίσῃ τὶς τὸν κάλαμόν του, τὶ ἄλλο εἶναι ἁρμοδιώτερον ν' ἀποκριθῇ πρὸς τὸν Γρασέτον, παρὰ νὰ ἐκφωνήσῃ τὸ τοῦ ἀρχαίου ῥήτορος „ὡς πονηρὸν ὁ συκοφάντης„!

Ὅσον δὲ περὶ τῆς ἀθυροστομίας του εἰς τὸ νὰ ἐγγίζῃ τόσον εὐκολα τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν Γραικῶν ὀνομάζων αὐτοὺς ματαίους, ἂν μὲ ἦτον συγχωρημένον νὰ συλλογίζωμαι ὡς ἐκεῖνος, ἤθελα ἀποκριθῇ „ὅτι ἕνας Γάλλος ἐγκαλεῖ τοὺς Ἕλληνας διὰ ματαιότητα„. Ἀλλὰ σεβόμενος τὴν ἱερότητα τῶν ἐθνῶν καὶ μάλιστα τὸ γενναῖον ἔθνος τῶν Γάλλων, καὶ εὐγνωμονῶν διὰ τὰς πολλὰς βοηθείας, τὰς ὁποίας ἐλάβαμεν ἀπὸ πολλοὺς Γάλλους φιλέλληνας εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας μας, ἀφίνω πρὸς τὸν κύριον Γρασέτον τὴν ἀξίαν ταύτην, τοῦ νὰ ἐγγίζῃ ὁλόκληρον ἔθνος ὁμιλῶν περὶ ἑνὸς ἀτόμου· καὶ μάλιστα ἓν ἔθνος τοῦ ὁποίου (ἂς μὲ συγχωρηθῇ νὰ τὸ εἴπω βιαζόμενος), καὶ οἱ πατέρες καὶ οἱ ἀπόγονοι ἔδωκαν τύπους γενναιοφροσύνης καὶ ἡρωϊσμοῦ.

Τέλος πάντων, περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Χαρβούρη δὲν λέγω ἄλλο εἰς ἀπάντησιν, εἰμὴ μόνον τοὺς λόγους ἑνὸς ξένου ἀνδρὸς περιέργου πολυμαθείας, ὅστις εἰς τὰς περὶ τῶν κατοίκων καὶ προϊόντων τῆς Ἑπτανήσου ἐπιστολάς του, ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται περὶ τῶν Κεφαλλήνων.

„Ἡ Κεφαλληνία, λέγει ὁ χιλίαρχος Παραβίας, εἶναι ἡ „μεγαλητέρα ὅλων τῶν Ἰονίων νήσων..... Ἡ φυσικὴ γονι„μότης ταύτης τῆς νήσου, ἡ θέσις, τὸ κλίμα, καὶ τὰ βουνὰ „ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἐσπαρμένη, τὴν ἀποκαθιστοῦν ἱκανὴν „κάθε εἴδους καλλιεργείας... ἑνοῦται εἰς τὰς ἐπωφελεῖς θεα„θέσεις τοῦ κλίματος ὁ σώφρων, ἐνεργητικὸς, βιομηχανικὸς, „καὶ ἐπιχειρηματικὸς χαρακτὴρ τῶν Κεφαλλήνων..... Εἰ-

(1) Ἰδὲ τὸ προσημειωθὲν σύγγραμμα τοῦ Γρασέτου.

Digitized by Google

„ναὶ ζωηροὶ, πνευματώδεις, σκεπτικοὶ, καὶ ἔξυπνοι. Προ-
„σκολλημένοι μόνον εἰς τὸ συμφέρον των δὲν διστάζουν νὰ
„ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὴν πατρίδα των διὰ δεκαπέντε, ἢ
„εἴκοσι χρόνους„ κτλ. (ἐπισ. 115).

Ὁ αὐτὸς εἰς τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν του λέγει „Οἱ Κε-
„φαλλῆνες, ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς γῆς εἶναι πε-
„ρισσότερον ἐπιτήδειοι εἰς τὸ νὰ ἐπιτυχαίνουν ὅπου ὑπάγουν.
„Εἰς τὸ φυσικὸν πνεῦμα των ἑνόνουν μίαν εὐτολμίαν, διὰ
„τὴν ὁποίαν φαίνονται μᾶλλον κάτοικοι μιᾶς μεγάλης μη-
„τροπόλεως παρὰ νησιῶται τῆς Ἰονίου Θαλάσσης. Εἰς τὰς
„ἡμέρας μας ἔδωκαν ἕνα ἀντιβασιλέα εἰς τὴν Σικελίαν, τὸν
„Κόμητα Γεώργιον Χωραφᾶν, ἕνα διδάσκαλον πρὸς τὸν
„πρίγγιπα τῆς Πορτογαλλίας, τὸν κύριον Φραντζῆ, ἕνα μέ-
„γαν στρατηγὸν, καὶ ἕνα μέγαν ἀρχιτέκτονα εἰς τὴν Ῥωσ-
„σίαν, τὸν Μελισσινὸν, καὶ Χαρβούρην, καὶ ἕνα συμβιβαστὴν
„τῆς Ἀγγλίας, Προυσίας, καὶ Τουρκίας, τὸν στρατηγὸν
„Λούζην„ (1)

Τὴν ἀλήθειαν δὲ τῶν λόγων τούτων τοῦ κυρίου Παραβίου
θέλει τὴν ἐπιβεβαιώσει ἡ σειρὰ τῶν ἐνδόξων Κεφαλλήνων, τῶν
ὁποίων αἱ βιογραφίαι μαρτυροῦσι τὴν ἀξίαν των, καὶ τὰ
παρ' αὐτοῦ σημειωθέντα προτερήματα.

Ἀλλ' ἐγκαταλείπων, διὰ τὴν ὥραν, τὸν κύριον Γρασέτον

---

(1) Ἴδε μέρος Β'. τῶν χειρογράφων τοῦ Παραβίου ἐπιστολ. 116. Τὰ χρονικὰ ταῦτα τοῦ κυρίου Παραβίου εἶναι εἰς εἶδος ἐπιστολῶν, συγκείμενα ἀπὸ ἓξ χονδροὺς καὶ πολυφύλλους τόμους, ὑπὸ τὸν τίτλον « mio porta-» foglio di viaggi, Osservazioni, memorie, frammenti d' istoria del mio » tempo ». Ὁ Δαλματὸς κατὰ τὴν πατρίδα Παραβίας, ἤκμασεν εἰς τὰ μέσα τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος ἔχων ἐπάγγελμα χιλιάρχου ὑπὸ τὴν Βενετικὴν Κυβέρνησιν. Ἀπὸ τὸ σωζόμενον τοῦτο σύγγραμμά του (τὸ ὁποῖον, διὰ τὴν καλοκἀγαδίαν τοῦ πεπαιδευμένου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἱππότου Πέτρου Παραβίου, παρετήρησα ἀκριβῶς) φαίνεται ἄνδρωπος περιέργου πολυμαθείας καὶ πολυειδῶν γνώσεων, χαρακτῆρος φιλελευθέρου καὶ εἰλικρινοῦς. Εὐχῆς ἔργον εἶναι λαβὼν εὐκαιρίαν ὁ ῥηθεὶς ἀνεψιὸς αὐτοῦ ἀπὸ τὰς ἐντίμους ἀσχολίας του νὰ καθαρίσῃ τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀπὸ ὅσα ἤθελαν εἶσθαι σήμερον ἀδιάφορα, καὶ νὰ τὸ ἐκδώσῃ εἰς φῶς, διὰ ν' ἀποδοθῇ πρὸς τὸν συγγραφέα ἡ ὠφειλομένη τιμή.

Digitized by Google

ἐπανέρχομαι εἰς τὸ προκείμενόν μου, περιμένων νὰ ἐλέγξω ἀκόμη καὶ ἄλλα του ψεύδη ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ὁ Κόμης Χαρβούρης λοιπὸν διατρίψας καιρὸν πολὺν, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματός του, ἐν Παρισίοις μεταξὺ τῆς κοινῆς ὑπολήψεως, ἔλαβεν ἔπειτα τὴν σύζυγόν του καὶ τὸν υἱόν καὶ ἐπιστρέψας εἰς Πετρούπολιν, ἐπέτυχε τὴν ἄδειαν νὰ ὑπάγῃ εἰς Κεφαλληνίαν διὰ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὰ μεγάλα του σχέδια. Διὰ τοῦ ἐν Βενετίᾳ ῥωσσικοῦ Πρέσβεως κατώρθωσε τὴν συγχώρησιν τῆς ἀποκηρύξεώς του, καὶ ἐφοδιασθεὶς μὲ μίαν γενναίαν ἀμοιβὴν παρὰ τῆς μεγαλοδώρου Αἰκατερίνης ἀνεχώρησεν ὁμοῦ μὲ τὴν οἰκογένειάν του διὰ Βενετίαν, ὅπου ἔμελλε νὰ καθυποβάλῃ πρῶτον τὰς θεωρίας του, καὶ νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τὴν ῥηθεῖσαν τοποθεσίαν τῆς νήσου (1).

Ἓν ἐπαρίστερον συμβὰν, εἰς τὸ ταξίδιον, ἐστάθη οὕτως εἰπεῖν, ὁ πρόδρομος τοῦ τραγικοῦ τέλους, τὸ ὁποῖον τὸν ἐπερίμενεν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τόσον κοινωφελοῦς ἐπιχειρήσεως· διότι ναυαγήσας ἔχασε τὸν μόνον υἱόν του. Ἀνεξάρτητος ὅμως ἀπὸ προλήψεις καὶ καιόμενος ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς πατρίδος ἐξηκολούθησεν ἀφόβως τὸ ταξίδιον καὶ φθάνων εἰς Βενετίαν ἐπαρουσιάσθη πρὸς τὴν Βουλὴν εἰς τὴν ὁποίαν καθυπέβαλε τὸ ζήτημα καὶ τοὺς λόγους, δι' ὧν ἐσυμπέραινεν ὅτι ἐδύναντο νὰ καλλιεργηθῶσιν εἰς τὴν ῥηθεῖσαν τοποθεσίαν τῆς Κεφαλληνίας πολύτιμα τινὰ προϊόντα τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ ἀκρίβεια τὴν ὁποίαν ἡ βενετικὴ Κυβέρνησις εὗρεν εἰς τὰς θεωρίας του, καὶ ἡ μεγάλη φήμη τοῦ ἀνδρὸς ἐπληροφόρησαν τὴν Βουλὴν νὰ χαρίσῃ πρὸς αὐτὸν, ὡς ἰδιοκτησίαν του, τὸν ῥηθέντα βαλτώδη τόπον τῆς νήσου. (2) Ἐπιτυχὼν δὲ ἐνταῦθα

---

(1) Δὲν γνωρίζεται ἐπισήμως ὁποῖον χάρισμα ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἡ γενναιόφρων Αἰκατερίνη. Τὰ ὑπέρογκα ὅμως ἔξοδα, τὰ ὁποῖα ὁ Κόμης Χαρβούρης, ὡς θέλομεν εἰπεῖ, ἔκαμνε διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ μεγάλων σχεδίων του, ἐπιβεβαιοῦν τὴν παράδοσιν, ὅτι αὐτὴ ἔπεμπεν ἐτησίως πρὸς τοῦτον μεγάλας δόσεις χρημάτων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιχειρήσεών του.

(2) Ἡ τοποθεσία αὕτη ἡ χαρισθεῖσα πρὸς τὸν Χαρβούρην παρὰ τῆς βενετικῆς Κυβερνήσεως εἶχεν ἐπιφάνειαν ἐργάσιμον ἕως 311. κάμπων κατὰ

Digitized by Google

καὶ ἕνα Γάλλ'-Ἀμερικανὸν ἔμπειρον τῆς γεωργικῆς, καὶ συμφωνήσας μετ' αὐτοῦ μετέβη εἰς τὴν ποθητήν του πατρίδα μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ τοῦ ῥηθέντος φυτοκόμου. Ἐπισκέπτεται μετ' αὐτοῦ τὸν τόπον καὶ ἑτοιμάζεται ἀμέσως νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὰ μεγαλοφυῆ του σχέδια.

Διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ ὅμως τὴν τοποθεσίαν τοῦ Λιβαδίου ἀπὸ τὰ πολλὰ πηγαῖα νερά, τὰ ὁποῖα λιμνάζοντα τὴν εἶχαν καταστήσει ὅλην βαλτώδη καὶ κατασκεπασμένην ἀπὸ ἄγρια φυτά, παρετήρησεν ὅτι εἶχεν ἀνάγκην πολλῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων τινῶν, τὰ ὁποῖα μὴ δυνάμενος νὰ ἐπιτύχῃ εἰς Κεφαλληνίαν, ἐπροσκάλεσεν ἐργάτας πολλοὺς ὁμοῦ μὲ τὰ ἀναγκαῖα ζῶα των ἀπὸ τὴν Λακωνικὴν, καὶ προσθέτων καὶ ἄλλους ἀπὸ τὰ πλησίαζοντα χωρία τῆς νήσου ἤρχισε τὰς ἐργασίας του.

Ἡ τεχνικὴ διαίρεσις, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὴν ἐκτεταμένην ἐκείνην πεδιάδα, αἱ διόρυγες καὶ τὰ αὐλακώματα τὰ ὁποῖα ἀνέσκαψεν εἰς ἕκαστον τμῆμα, καὶ αἱ περίεργοι μηχανικαὶ ἐργασίαι του διὰ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν ἀγρίων φυτῶν κατώρθωσαν νὰ ἐλευθερώσωσι μέγα μέρος τῆς πεδιάδος. Ἡ δὲ πληθὺς τῶν νερῶν τὰ ὁποῖα ἐπεσώρευσαν εἰς τὰς διώρυγας συνεχομένη μὲ τὴν θάλασσαν καὶ τρέχουσα εἰς μεγάλην ποσότητα, ἐκτὸς τῆς πολλῆς ἁλιεύσεως, ἔδιδε μέσα εἰς τὸν ἀγχινούστατον Χαρβούρην ν' ἀνεγείρῃ μετὰ ταῦτα καὶ διαφόρων εἰδῶν βιομηχανικὰ καταστήματα.

Ἐνῷ δὲ οἱ ἐργάται κατεγείνοντο εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἄλλων μερῶν τῆς εὐρυχώρου πεδιάδος, αὐτὸς ἔχων ἤδη πραμηθευμένα τὰ ἀναγκαῖα σπέρματα καὶ φυτὰ ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν ἠθέλησε νὰ κάμῃ μίαν δοκιμὴν τῶν μεγαλοσκόπων ἐπιχειρήσεών του εἰς τὸ ἤδη καλλιεργηθὲν μέρος.

Ἡ πεῖρα ἀνταπεκρίθη θαυμασίως εἰς τὰς θεωρίας του, διότι, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν πεπαιδευμένων συγχρόνων του συμπατριωτῶν καὶ ξένων, τὰς ὁποίας θέλομεν φέρει μετ' ὀλί-

---

προσέγγισιν, τὸ ὁποῖον ἀναλογεῖ μὲ 1000 βατσελίων γῆν ἐν Κεφαλληνίᾳ· ἐδύνατο ὅμως ἀκόμη ν' αὐξήσῃ ἡ ἑκατασίς της μὲ τὴν παραμέρησιν τῶν νερῶν. Ἡ πρᾶξις αὕτη φέρει τιμὴν εἰς τὴν βενετικὴν Κυβέρνησιν, ἥτις ἐμψύχωνε τὴν ἀξίαν· ἀλλὰ περὶ τούτου θέλομεν διαλάβει ἀκολούθως.

Digitized by Google

γον, καὶ κατὰ τὰς διηγήσεις πολλῶν γερόντων τῆς πατρίδος ἰδόντων τὰ πράγματα, τὸ ἰνδικὸν, ἢ τὸ κοινῶς λεγόμενον λουλάκι, τὸ δενδρῶδες βαμβάκιον, καὶ τὸ ζακχαροκάλαμον ὑπερευδοκίμουν. Μάλιστα τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐγίνετο καὶ χονδρὸν καὶ πολύχυμον, ἀλλὰ διὰ τὸ πολυέξοδον τῶν ἀπαιτουμένων καταστημάτων πρὸς κατασκευὴν τῆς ζακχάρεως, ἐσυμπέραινον τινὲς ὅτι δὲν ἤθελεν εἶσθαι προϊὸν τόσον ἐπικερδές.

Ὁ Κόμης χαίρων λοιπὸν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν κοινωφελῶν ἀγώνων του, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπρομηνύετο, εἰς αὐτὰ τὰ πρῶτα δοκίμια, καὶ τῆς ἰδίας του δόξης καὶ ὠφελείας ἡ αὔξησις καὶ τὸ εὐτυχὲς μέλλον τῆς παρ' αὐτοῦ ἀγαπωμένης πατρίδος, ἔπεμψεν ἀμέσως πρὸς τὴν βενετικὴν Βουλὴν τοὺς πρώτους καρποὺς τοῦ ἰνδικοῦ· διὰ νὰ δώσῃ πραγματικὴν ἀπόδειξιν τῶν ὑποσχέσεών του καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο διὰ τὴν ἐμψύχωσιν, ὅπου εἶχε κάμει πρὸς αὐτὸν χαρίσασα τὰς πολυτίμους ἐκείνας γεωκτησίας. Κατ' ἐπιταγὴν δὲ τῆς Βουλῆς ἔγειναν εὐθὺς ἐν Βενετίᾳ αἱ ἀναγκαῖαι δοκιμαὶ εἰς τὸ νέον τοῦτο προϊὸν τὸ εἰσαχθὲν παρὰ τοῦ Χαρβούρη, καὶ ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῶν γινομένων πειραμάτων, ἐπληροφορήθη ἡ Κυβέρνησις ὅτι θέλει τελεσφορήσει ἐν Κεφαλληνίᾳ ἡ καλλιέργεια πολυτίμων προϊόντων τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ μεγαλοφυὴς οὗτος ἄνθρωπος λοιπὸν ἐθεωρεῖτο παρὰ τῆς Ἀριστοκρατίας ὡς ἐπωφελέστατος εἰς τὸ Κράτος καὶ ἄξιος πολλῆς προσοχῆς. Ἀλλ' ἓν φαινόμενον πολιτικὸν ἤρχισεν, ὡς φαίνεται, νὰ κινῇ τὴν ζηλοτυπίαν τῆς ἤδη γηραλαίας βενετικῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ τότε προμελετώμενος πόλεμος τῆς Ῥωσσίας κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐγέννησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἑπτάνησον μυστικάς τινας κινήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐφαίνοντο τόσον εὐάρεστοι εἰς τὴν Ἀριστοκρατίαν, ἥτις οὖσα ἤδη ἓν σῶμα σεσαθρωμένον ἐφοβεῖτο κάθε γειτωνικὴν πρόσκρουσιν μεγάλων δυνάμεων. Ὅθεν ὑπολαμβάνουσα τὸν Κόμητα Χαρβούρην, διὰ τὰς βοηθείας, ὅπου, ὡς ἦτον γνωστὸν εἶχε παρὰ τῆς Αἰκατερίνης, καὶ διὰ τοὺς πολλοὺς γεωργοὺς τοὺς ὁποίους κατ' ἔτος ἐλάμβανεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ὄργανον τῆς ῥωσσικῆς ἐπιῤῥοῆς, ὅσην περισσοτέραν ἀξίαν ἀνεκάλυπτεν εἰς

Digitized by Google

αὐτὸν, τόσον ἐπικινδυνέστερον τὸν ἐνομίζεν. Αἱ ὑποψίαι τῶν Κυβερνήσεων συλλαμβανόμεναι εἰς τὰ βάθη τῆς μυστικότητος δὲν χορηγοῦσι μέσα ἀποδείξεων ἄλλα, εἰμὴ ἁπλᾶς εἰκασίας· πολλάκις ὅμως τὰ ἀποτελέσματα τὰς φέρουσιν εἰς τὸ φῶς. Καὶ ἀληθιναὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς περίστασιν, καὶ εἰς ὅσα ἄλλα θέλει παρουσιάσει ἡ σειρὰ τῆς διηγήσεως, βλέπει καθεὶς τὴν πραγματικότητα τῆς κατὰ τοῦ Χαρβούρη πολιτικῆς ζηλοτυπίας τῶν Βενετῶν.

Οὗτος θέλων νὰ παρευρίσκεται πάντοτε εἰς τὰς ἐργασίας του ἔκτισεν εἰς τὴν ῥηθεῖσαν πεδιάδα τοῦ Λιβαδίου μικρὰν οἰκίαν, ὅπου ἐκατοικοῦσε μὲ τὴν οἰκογένειάν του καὶ μὲ τὸν Γαλλαμερικανὸν Διευθεντὴν τῆς φυτείας. Παρετήρησεν ἔμως ὅτι εὑρίσκετο μεμονομένος εἰς τόπον ἔρημον μεταξὺ ἑκατὸν γεωργῶν Λακώνων, τοὺς ὁποίους, ὁ κατὰ τῶν ὀθωμανῶν ἀκατάπαυστος πόλεμος τοὺς εἶχε καταστήσει αἱμοβόρους καὶ ἐκδότους εἰς τὴν διαρπαγήν. Νομίζων λοιπὸν, ὅτι ἀπὸ μίαν Κυβέρνησιν, ἥτις τόσον τὸν ἐγκολπώθη, καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ἀποδείξεις πόσον θέλει εἶσθαι ἐπωφελὴς, ἔμελλε νὰ λάβῃ ἱκανὰ μέσα ἀσφαλείας, καθυπέβαλεν, ὡς φαίνεται, τὸ πρᾶγμα πρὸς τὴν Βουλήν. Αὕτη ὅμως δὲν ἔδωκε πρὸς αὐτὸν ἄλλην βοήθειαν, εἰμὴ μόνον ἓν θέσπισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπροστάζετο ὁ γενικὸς τῆς Ἑπτανήσου Κυβερνήτης ὁ στρατηγὸς Γρημάνης νὰ δώσῃ τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς πρὸς τὸν ἐν Κεφαλληνίᾳ Τοποτηρητὴν του Δολφῖνον νὰ βαστᾷ πάντοτε εἰς τὸ Λιβάδιον, διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Κόμητος Χαρβούρη, τέσσαρας στρατιώτας, καὶ ἕνα Δεκανέα (Caporale). Βοήθεια συνήθης νὰ γείνεται, ὅπου δὲν ἐπιθυμεῖται ἀληθὴς σωτηρία· διότι τί ἐδύνατο νὰ κάμῃ ἡ δύναμις αὕτη εἰς καιρὸν ἀνάγκης, ἐναντίον ἑνὸς λακωνικοῦ στρατεύματος; (1).

Ἐν τοσούτῳ δὲ ἡ φήμη τῆς εὐδοκιμήσεως προϊόντων τινῶν

(1) Ὅτι διὰ θεσπίσματος τῆς Βουλῆς ἔλαβεν ὁ Κόμης Χαρβούρης μόνον τέσσαρας στρατιώτας Ἰλλυριοὺς καὶ ἕνα Δεκανέα, τὸ ἀπήντησα εἰς μίαν σημείωσιν τῆς προῤῥηθείσης ἐπιστολῆς τῶν χρονικῶν τοῦ Παραβίου, τὴν ὁποίαν θέλω τὴν ἀναφέρει ὁλόκληρον εἰς τὸ τέλος διὰ νὰ ἀναιρέσω μίαν ἀπάτην εὑρισκομένην εἰς αὐτήν.

Digitized by Google

τῆς Ἀμερικῆς εἰς μίαν τῶν Ἰονικῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος ἤρχισε νὰ διαδίδεται καὶ εἰς τὸν ἔξω κόσμον· ὅθεν ὁ κύριος Βίλιαμς Ἔτων (Williams Eton) εἰς τὴν περὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ βασιλείου περιήγησίν του, ἀνέφερεν ὅτι εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγως, καλλιεργεῖται καὶ εὐδοκιμεῖ τὸ ἰνδικὸν, πλὴν ἀπατηθεὶς οὗτος ὡς πρὸς τὴν νῆσον ἀντὶ τῆς Κεφαλληνίας ἀναφέρει τὴν Ζάκυνθον. (1).

Ἡ φήμη αὕτη παρεκίνει πολλοὺς ξένους πεπαιδευμένους, φθάνοντας εἰς Κεφαλληνίαν νὰ πηγένωσιν εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ Κόμητος διὰ νὰ τὸν γνωρίσωσι προσωπικῶς, καὶ νὰ εἰδῶσι τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀμερικανῶν φυτῶν εἰς εὐρωπαϊκὸν κλίμα.

Ὁ ἐμπαθὴς ὅμως Γρασέτος εὑρισκόμενος τότε εἰς Κέρκυραν ὡς γενικὸς Πρόξενος τῆς γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ συγγράφων τὴν περιήγησίν του, ἐναντιεῖται τάχα πρὸς τὸν ῥηθέντα Βίλιαμς, καὶ μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ τίποτε ἀφιλονείκητον πρὸς τὸν Χαρβούρην, τολμᾷ ν' ἀρνηθῇ πράγματα, τὰ ὁποῖα, ἐκτὸς τῶν ξένων, τὰ ἔβλεπαν καθ' ἡμέραν τόση πληθὺς Κεφαλλήνων. Δὲν συλλογίζεται ὅτι εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἦτον πάντοτε Κυβερνήτης Βενετὸς, καὶ διὰ τὸ ζωηρὸν ἐμπόρειον τῶν προϊόντων τῆς νήσου μὲ τὴν μητρόπολιν, πλῆθος ἄλλων Βενετῶν ἐγνώριζον καὶ ἔβλεπον τὰς ἐργασίας τοῦ Χαρβούρη· καὶ ἑπομένως, ὅτι ἦτον πραγματικῶς ἀδύνατον πρὸς τοῦτον νὰ ψευσθῇ πρὸς τὴν Βουλήν. Αὐτὸς ὅμως δὲν αἰσχύνεται νὰ γράφῃ εἰς τὸ προαναφερθὲν σύγγραμμά του » ὅτι δὲν ἀληθεύει » πῶς εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἐφυτεύθησαν καὶ ἐτελεσφόρησαν » ἀμερικανὰ φυτὰ, ἀλλ' ὅτι ὁ Κόμης Μαρῖνος ἐπρομηθεύθη » ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν Ἰνδικὸν καὶ τὸ ἔπεμψεν εἰς Βενετίαν » διὰ νὰ ἀπατήσῃ τὴν Κυβέρνησιν.

Μετὰ δὲ τὴν ἄρνησιν ταύτην καὶ ἀναιδῆ συκοφαντίαν του, διὰ τὴν ὑπερεκχύλισιν τῆς χολῆς εἰς τὰ μέλη του, προσπαθεῖ μὲ μίαν θηρειώδη κακίαν καὶ μὲ ἀπανθρώπους σαρκασμοὺς νὰ κατασπαράξῃ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τοιούτου μεγάλου

(1) Ἰδὲ Tableau Historique, politique et moderne de l'Empire ottoman, Tom. II. pag. 262.

Digitized by Google

ἀνδρὸς, προσάπτων εἰς αὐτὸν πράξεις καὶ ἐγκλήματα τοιαῦτα, ὁποῖα τὸν ὑπαγόρευσε βέβαια ἓν ἄγριον πάθος κατ' αὐτοῦ.

Διὰ ν' ἀποδείξῃ δὲ, ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ γίνῃ Ἰνδικὸν εἰς Κεφαλληνίαν, ὡς ἀνέφερεν ὁ Βίλιαμς, καὶ νὰ εὐδοκιμήσουν ἐκεῖ τὰ ἀμερικανὰ φυτὰ, ὡς διεδόθη φήμη, κάμνει τὰς ἀκολούθους ἀντιῤῥήσεις, συνάγων αὐτὰς, ὡς λέγει, ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ταξιδίου τοῦ Σουρινὰμ, (Surinam, ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Στέδμαν (Stedman).

„Ἂν ὑποθέσωμεν, λέγει ὁ κύρ Γρασέτος, ὅτι τὸ κλίμα, „καὶ ἡ γῆ τῆς Κεφαλληνίας δὲν ἐφαίνετο ἓν ἐμπόδιον ἀ„νυπέρβλητον· τὰ ἔξοδα μόνον διὰ τὸ κατάστημα τοῦ καφὲ „εἶναι ἕως 5,000 στερλίνια, τὰ δὲ τῆς ζακχάρεως ἕως 20,000, „τὰ ὁποῖα δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἔχῃ ὁ Κόμης Χαρβούρης". Εἰς ταῦτα προσθέτει, τελευταῖον, ὅτι ὑπάγων ἐκεῖ, μετὰ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ Κόμητος, δὲν εἶδεν εἰμὴ ἓν μικρὸν οἰκίδιον, ἐνῷ ἀπαιτοῦνται τόσον πολυέξοδα καὶ ἐκτεταμένα καταστήματα· τόσαι οἰκίαι διὰ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τόσοι ἐργάται· καὶ ἐπειδὴ ὅλα ταῦτα ἔλλειπαν, λέγει, ὅτι δὲν ἀληθεύει ἡ φυτεία.

Τὰ πάθη, λέγει ὀρθώτατα ἔνδοξος τὶς φιλόσοφος, εἶναι τόσα ὀμματοϋάλια τοῦ νοὸς, τὰ ὁποῖα παρασταίνουν εἰς αὐτὸν τὰ πράγματα μὲ τὸ χρῶμα τοῦ ἐπικρατεστέρου πάθους. Καὶ τῳόντι ζωηρὸν παράδειγμα τῆς ἀληθείας ταύτης μᾶς δίδει ὁ ἐχθρικὸς οὗτος ἱστορικὸς μὲ τὴν ὄψιν κατὰ τὴν ὁποίαν βλέπει τὰς ἐργασίας τοῦ Χαρβούρη.

Ἀλλ' ἂς εἰδῶμεν ὁποῖον βάρος ἔχουν αἱ μεγάλαι αὗται ἀντιῤῥήσεις του, δι' ὧν ζητεῖ ν' ἀποδείξῃ ψεύστην τὸν κύριον Βίλιαμς καὶ ἀπαταιόνα τὸν Μαρῖναν.

Καθεὶς βλέπει βέβαια ὅτι ὁ κύριος Γρασέτος κάμνει τὸ ἔργον τοῦ σοφιστοῦ, διότι ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ τοῦ κλίματος καὶ τῆς γῆς τῆς Κεφαλληνίας, ἐνῷ ὁ λόγος εἶναι περὶ μιᾶς θέσεως τῆς νήσου, τὴν ὁποίαν φυσικαὶ τινὲς περιστάσεις τὴν κατασταίνουν θερμοτάτην καὶ ἔχουσαν γῆν ἐξαισίου γονιμότητος. Ἡ πεδιὰς αὕτη τοῦ Λιβαδίου, βλέπουσα πρὸς μεσημβρίαν, εὑρίσκεται σχεδὸν εἰς τὸ κέντρον μιᾶς φυσικῆς ἐλλείψεως, τὴν ὁποίαν σχηματίζουσι δύο σειραὶ μικρῶν βουνῶν καὶ λόφων· καὶ ἐκτεινομένη ἕως εἰς τὸ παράλιον τοῦ μικροῦ

Digitized by Google

κόλπου τῆς Παλαίας ἀποκαθίσταται ὡς μία φυσικὴ ἑστία, διὰ τὴν ἀνταπάκλασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων εἰς τὰ περὶ αὐτὴν βουνά. Καταβρέχεται πρὸς τούτοις ἀπὸ ἄφθονα πηγάσιμα νερά, καὶ ἔχει, ἐν γένει, ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τινῶν φυτῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Ὅτι δὲ καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ ψυχρὰ κλίματα εὑρίσκονται τοποθεσίαι τινὲς, ὅπου καλλιεργοῦνται φυτὰ καὶ γίνονται καρποὶ τῶν θερμῶν καὶ εὐκράτων κλιμάτων, τοῦτο εἶναι πασίδηλον, καὶ πολὺ περισσότερον ἔπρεπε νὰ τὸ γνωρίζῃ ὁ κύρ Γρασέτος, ὅστις καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν του πατρίδα ἐδύνατο νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Καὶ ἂν τοῦτο θεωρῆται εἰς τὰ ψυχρὰ κλίματα, πολὺ περισσότερον ἀληθεύει εἰς τὸ εὔκρατον κλίμα τῆς νήσου μας.

Περὶ δὲ τῶν πολυεξόδων καταστημάτων, τὰ ὁποῖα λέγει ὅτι ἀπαιτοῦνται διὰ τὸν καφὲ καὶ διὰ τὴν ζάκχαριν· καὶ ἐπειδὴ δὲν τὰ εἶδε ἕτοιμα, συνάγει ὅτι δὲν ἀληθεύει ἡ φυτεία καὶ ἡ εὐδοκίμησις τῶν ἀμερικανῶν φυτῶν, καὶ τὸ προϊὸν τοῦ ἰνδικοῦ· ἀποκρινόμεθα, ὅτι μόνον ἡ ἰδική του λογικὴ εὑρίσκει ἀναγκαῖον, πῶς, ἐνῷ ἀκόμη ὁ ἀγχινούστατος Χαρβούρης κατεγίνετο εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῆς λοιπῆς πεδιάδος, καὶ εἶδε μόνον τὴν ἐπιτυχίαν τῶν πρώτων του πειραμάτων, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ κτισμένα τοιαῦτα πολυέξοδα καταστήματα.

Καὶ μόνος ὁ ἐμπαθὴς νοῦς ἠμπορεῖ νὰ κάμνῃ τοιαῦτα συμπεράσματα, ὅτι, ὅπου δὲν εἶναι ἤδη ἕτοιμα τὰ καταστήματα τοῦ καφὲ καὶ τῆς ζαχχάρεως, ἐκεῖ δὲν ἔγειναν ἰνδικόν, οὔτε ἤρχισε φυτεία καὶ εὐδοκίμησις προϊόντων τῆς Ἀμερικῆς. Ὅτι δὲ ὁ Κόμης Χαρβούρης δὲν ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ κάμῃ τοιαῦτα ἔξοδα, καθὼς λέγει ὁ κὺρ Γρασέτος, διὰ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ, ἔπρεπε κἂν νὰ μᾶς εἰπῇ πόθεν ἔμαθε τὰς προσόδους του.

Ἀλλ' ὅπου ὑπάρχουν πράγματα ὀλίγον χρειάζονται οἱ λόγοι. Διὰ νὰ ἐλέγξω τὰς ψευδολογίας τοῦ Γρασέτου, ἰδοὺ φέρω μαρτυρίας πεπαιδευμένων ξένων καὶ συμπατριωτῶν, οἵτινες ἔγειναν αὐτόπται τῶν πραγμάτων, καὶ τὰ περιγράφουσι λεπτομερῶς. Ὁ χιλίαρχος Παραβίας ἐπισκεπτόμενος τὴν Κεφαλληνίαν, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Χαρβούρης ἐσύναζε τοὺς πρώτους καρποὺς τῶν ἀγώνων του, μετέβη εἰς τὴν τοποθεσίαν τοῦ Λι-

Digitized by Google

βαθίου διὰ νὰ γνωρίσῃ προσωπικῶς τὸν περίφημον τοῦτον ἄνδρα, καὶ νὰ εἰδῇ τὰς φημιζομένας νέας ἐπιχειρήσεις του. Ὁμιλῶν λοιπὸν εἰς τὰ προσημειωθέντα χρονικά του περὶ αὐτοῦ, λέγει „Ἐγνώρισα τὸν θαυμάσιον τοῦτον ἄνθρωπον ὡς „πρὸς τὴν μηχανικήν, καὶ τώρα ἀφιερωμένον εἰς τὴν καλ- „λιέργησιν. Δὲν ἠμπόρεσε, διὰ λόγους τῆς ὑγείας του, νὰ „συνταξιδεύσῃ μαζήμου διὰ Ζάκυνθον καθὼς τοῦ τὸ εἶχα „προτείνει· οὔτε καὶ ἐγὼ ν' ἀποχαύσω τὸ γεῦμα, ὅπου εὐγε- „νῶς μὲ εἶχε προβάλλει, διότι λαβὼν παρὰ τοῦ Τοποτηρη- „τοῦ μίαν σακκούλαν μὲ χίλια φλωρία χρυσᾶ ἀπεφάσισα „νὰ ἐπιταχύνω τὴν ἀναχώρησίν μου..... Εἰς τὸ μικρὸν „διάστημα, ὅπου ἐδυνήθην νὰ μείνω, μ' ἔκαμε νὰ ἰδῶ τὴν „ἐξαγωγὴν τοῦ ἰνδικοῦ, τόσον ἀναγκαίου εἰς τὴν βαφικήν. „Τὸ ἰνδικὸν εἶναι ἓν φυτὸν λαχανοειδὲς (**erbacea**) τὸ ὁποῖον „ὑψοῦται δύο ἕως τρία ποδάρια, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ φύλλον „εἶναι πράσινον βαθύ. Ὅταν τὸ φυτὸν εἶναι εἰς τὴν ὡριμό- „τητα γνωρίζεται ἀπὸ μίαν λεπτὴν κόνιν ἀσπροθερὴν, ἡ ὁ- „ποία ἀναφαίνεται ἐπάνω εἰς τὰ φύλλα. Τότε τὸ κόπτουν „καὶ τὸ βάλουν εἰς κάδους γεμάτους νερὸν, ὅπου χωρίζεται „ἀπὸ τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ ἡ κόνις αὕτη. Μετὰ ταῦτα ἐκβά- „λοντες τὰ χόρτα κλίνουν ἐλαφρὰ τὸν κάδον καὶ συρόνουν „τὸ νερόν. Εἰς τὸν πάτον τοῦ κάδου εὑρίσκεται τότε μία „ὕλη γαλαζοειδὴς (**turchinicia**) τὴν ὁποίαν τὴν βάλουν εἰς „μικρὰ λινὰ σακκούλια καὶ κρεμῶντες την εἰς τὸν ἀέρα ξη- „ραίνεται, καὶ ἰδοὺ σχηματισμένον τὸ ἰνδικόν. Τὸ φυτὸν „ξαναρίχνει εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν τοῦ χρόνου, ἕως τρεῖς φο- „ραῖς. Ὁ σπόρος του, ὁμοιάζων μὲ κλονία κυνηγετικῆς „πυροκόνεως, σχηματίζεται ὡς τόσα μικρὰ πίζια, καὶ σπεί- „ρεται τὸ ἀκόλουθον ἔτος, ἂν καὶ τὸ φυτὸν βαστᾷ δύο, ἢ „τρεῖς χρόνους „.

„Εἶδα τὸ ζακχαροκάλαμον, ὑψηλὸν ἑπτὰ ἕως ὀκτὼ πο- „δάρια, ἔχον ἀφθονέστατον χυμὸν ὑδατώδη καὶ γλυκόν. Τὸ „δενδρῶδες βαμβάκι, φυτὸν ἄγνωστον εἰς τὰς νήσους μας, „ἂν καὶ εἰς ὅλας καλλιεργῆται τὸ λαχανοειδὲς βαμβάκιον. „Τὸ καρύκιον τούτου εἶναι μικρότερον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ κοινοῦ. „Ὁ Χαρβούρης καλλιεργεῖ προσέτει καὶ διάφορα ἄλλα φυτὰ „καρποφόρα τῆς Ἀμερικῆς, ἀλλὰ πρὸς ἁπλῆν ἡδονήν, διότι

Digitized by Google

„ τὰ θεμέλια τῶν ἐλπίδων του εἶναι τὰ τρία ῥηθέντα προϊόντα, „ καὶ διὰ τὰ ὁποῖα, ἡ Κυβέρνησις τὸν παρεχώρησε μίαν „ ἀξειοσημείωτον ἔκτασιν γεῶν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Λιβαδίου, „ ἥτις, ὡς κτῆμα δημόσιον, ἐχρησίμευεν εἰς τὰ προσεγγί- „ ζοντα χωρία διὰ τὰ ζῶα των. Ἐκόσμει δὲ τὴν οἰκίαν (τοῦ „ Χαρβούρη) μία κυρία Γαλλὶς πνευματώδης, καὶ ἕνας ἕτε- „ ρος Γάλλος ἀπὸ τὰς νήσους Ἀντίλλας, ὢν διευθυντὴς τῆς „ καλλιεργείας „. (1).

Παρομοίως καὶ ὁ πεπαιδευμένος συμπατριώτης ἡμῶν Δ. Σπυρίδων Ἀσσάνης ἀρχιατρὸς τοῦ ἐν Μολδαυίᾳ πρίγγιπος ἐκθέσας εἰς εἶδος ἐπιστολῆς πρὸς τὸν κύριον Θεόδωρον Νέγρην μίαν ἀκριβῆ περιγραφὴν περὶ τοῦ μεγαλοφυοῦς Χαρβούρη, λέγει „ Μεταξὺ τῶν ὧν μετέφερε τῆς Ἀμερικῆς φυτῶν, „ τὸ Ἰνδικὸν ὑπερευδοκίμησε καὶ ἐδοκιμάσθη μάλιστα καὶ „ εἰς τὴν Βενετίαν ἀκολούθως, κατ' ἐπιταγὴν τῆς ἐξουσίας. „ Τὸ δενδρῶδες βαμβάκι ἐπίσης, μόνος ὁ κάλαμος τῆς ζάκ- „ χαρης, ἀγκαλὰ καὶ παχὺς καὶ πολύχυμος, δὲν ἔδιδεν ὅμως „ κέρδος τῇ δαπάνῃ ἀνάλογον „. (2).

Αἱ μαρτυρίαι αὗται ἔχουν τόσον μεγάλον βάρος, ὅσον εἶναι μαρτυρίαι ἀνδρῶν πεπαιδευμένων, οἵτινες εἶχον ἱκανότητα νὰ θεωρίσουν ἀκριβῶς τὰ πράγματα καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν εὐδοκίμησιν καὶ ἐπιτυχίαν τῶν τοιούτων προϊόντων, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὰς ἰδίας των περιγραφάς. Εἶναι ἐν συντόμῳ μαρτυρίαι ἑνὸς ξένου, ὅστις ἔγειναν αὐτόπτης τῶν πραγμάτων, καὶ ἑνὸς συμπατριώτου συγχρόνου, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζεν ἀκριβῶς τὰ πάτρια, καὶ ἐκτὸς τῆς ἰδίας του αὐτοψίας, ἐβεβαιοῦτο καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους αὐτόπτας.

Διὰ νὰ μὴν παρεκτραπῶ δὲ πολὺ ἀπὸ τὸ προκείμενον ἐγκαταλείπω τὴν μαρτυρίαν τοῦ κυρίου Ἀλεξάνδρου Στούρτζα καὶ πολλῶν ἄλλων νεωτέρων ξένων καὶ ὁμογενῶν, ἀναφέρων μόνον ὅτι ἀκόμη ζῶσιν εἰς τὴν πατρίδαμας πολλοὶ γέροντες, οἵτινες ἔγειναν αὐτόπται ἐκείνων τῶν προϊόντων. Παρὰ τούτων δὲ ἤκουσα πολλάκις τὴν διήγησιν τῶν μεγάλων ἐλπίδων

(1) Ἴδε ἐπιστολὴν 118.

(2) Ὅρα παρὰ τῷ λογίῳ Ἑρμῇ ἐν τῇ πρὸς Νέγρην ἐπιστολῇ Σ. Ἀσσάνη.

Digitized by Google

τῆς πατρίδος ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἀγχινουστάτου Χαρβούρη καὶ ὅτι, μετὰ τὴν δολοφονίαν του, ἔβλεπον τῶν χωρικῶν τὰ παιδία ν' ἀνοίγωσι τὸν εἰς πολὺν καιρὸν διαρκέσαντα ζακχαροκάλαμον, καὶ ν' ἀπορροφῶσι τὸν γλυκόν του χυμόν.

Περὶ δὲ τῶν συκοφαντιῶν, ὁποῦ πλάττει ἀνερυθριάστως ὁ ῥηθεὶς ἱστορικὸς κατὰ τοῦ Κόμητος Μαρίνου, ἤθελαν εἶσθαι ἀρκετὸς ἔλεγχος αἱ δύο αὗται παρατηρήσεις.

Πρῶτον. Ὅτι, ἐνῷ κάθε ἀπαθὴς ἱστορικὸς δὲν τολμᾷ νὰ ἐγγίξῃ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἐὰν δὲν βιάζηται ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐὰν δὲν ἔχῃ τὰς πλέον ἀναντιῤῥήτους ἀποδείξεις, ὁ κύριος Γρασέτος ἀποδίδει πράξεις θηριώδους δυναστείας καὶ φόνου πρὸς τὸν Χαρβούρην, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν πατρίδα, χωρὶς νὰ φέρῃ οὔτε μίαν μαρτυρίαν· ἀλλ', ὡς δύναται νὰ παρατηρήσῃ καθεὶς εἰς τὸ προῤῥηθὲν σύγγραμμά του, διηγεῖται μόνον ὅσα τὸν ὑπαγορέυει ἡ χολερική του διάθεσις, ἥτις ἀναφαίνεται ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς διηγήσεώς του περὶ τοῦ Κόμητος, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν καταντᾷ πάντοτε εἰς ἀντιφάσεις.

Δεύτερον. Ὅτι ἄνθρωπος τόσον εὐαισθήτου συνειδήσεως, ὁποῖος ἀναφαίνεται ὁ Χαρβούρης, διαμαρτυρούμενος, ὡς προείρηται, ὅτι αἰσθάνεται τὴν πλέον μεγάλην μετανόησιν, καὶ ἡ καρδίατου πάντοτε βδελύττεται μίαν δυναστικὴν πρᾶξιν τῆς νεότητός του· πῶς ἦτον δυνατὸν, ὅταν, μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἡλικίας, ὁ φυσικὸς μαρασμὸς τῶν παθῶν ἀφίνῃ ἐλευθέραν τὴν ἡγεμονείαν τοῦ λογικοῦ, ὁ τοιοῦτος νὰ πέσῃ εἰς πράξεις καὶ μιαιφονίας θηριώδεις, ὁποίας ἀναπόδεικτως διηγεῖται ὁ κύρ Γρασέτος, καὶ περὶ τῶν ὁποίων ποτὲ ἄλλος τὶς δὲν ἀνέφερε;

Ἀλλὰ διὰ νὰ δώσω ἐντελῆ πληροφορίαν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας περὶ τῆς ἠθικότητος τοῦ Χαρβούρη, καὶ τῆς συκοφαντικῆς διαθέσεως τοῦ ῥηθέντος ἱστορικοῦ, ἰδοὺ ὁποῖον ἐγνώρισαν τὸν Κόμητα Μαρῖνον οἱ σύγχρονοίτου εἰς Κεφαλληνίαν.

Ὁ παρ' ἡμῶν προαναφερθεὶς Ἀσσάνης εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς Θεόδωρον Νέγρην ἐπιστολήν του λέγει „Ἀλλ' ἤθελον καὶ ἐγὼ „προσέτι νὰ παραστήσω τῇ εὐγενείᾳ σας καὶ ὅτι, ὅσον ἀξιο„θαύμαστος ἦτον ὁ ὁμογενὴς ἡμῶν Χαρβούρης διὰ τὸν μη„χανικόν του νοῦν, τόσον περισσότερον ἀξιέπαινος καὶ διὰ

„τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀρετάς. Τὸ θραστήριον, τὸ ἐπιχειρηματικὸν, δι' ὧν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴν οἰκονομίαν „διέπρεπεν„. (1).

Ἀποδείξας (ὡς νομίζω) ἀρκετὰ φανερὸν συκοφάντην τῆς ἀληθείας τὸν Γάλλον Γρασέτου, ἐγκαταλείπω πλέον κάθε ἄλλην του διήγησιν, καὶ μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν Ἐλιβεράν ἔκθεσιν τοῦ τραγικοῦ τέλους τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ μεγαλόνους Χαρβούρης.

Δύω πράγματα συνέτρεξαν νὰ σβύσωσιν εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν γέννησίν των τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῆς πατρίδος, καὶ νὰ συκώσωσι πάρωρα ἀπὸ τὴν ζωὴν ἄνθρωπον τόσης μεγάλης ὀξίας. Πρῶτον ἡ ἐπιθυμία τῆς ἁρπαγῆς ἐκ μέρους τῶν Λακώνων γεωργῶν, καὶ δεύτερον ἡ ἔλλειψις τῆς βενετικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ νὰ τὸν φυλάξῃ· ἐπειδὴ προοδεύουσα ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἡ πολιτική της ζηλοτυπία, ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐχορήγησεν ἄλλα μέσα ἀσφαλείας, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν εὐκόλυνε τὸν θάνατόν του.

Ὁ Κόμης Μαρῖνος, ὅσον ἔβλεπε τελεσφοροῦσαν τὴν φυτείαν του, τόσον ἐπολλαπλασίαζε τὰ μεγάλα του ἔξοδα εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ ἐξημέρωσιν τῆς πεδίαδος, τὴν ὁποίαν ἠύξανεν ἀκαταπαύστως ἀναγκάζων τὰ νερὰ ν' ἀποτραβίζωνται εἰς μεγάλας τάφρους. Οἱ Λάκωνες, οἵτινες δὲν ἦσαν πάντοτε οἱ αὐτοί, ἀλλ' ἐπαραλλάσσοντο, παρατηροῦντες τὰς πολυεξόδους ἐργασιάς του τὸν ὑπέλαβον ὑπέρπλουτον. Ὅθεν νομίσαντες ὅτι ἤθελαν εὑρεῖ πολλὰ χρήματα εἰς τὴν οἰκίαν του, συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ τὸν θυσιάσωσιν ὁμοῦ μὲ ὅλην του τὴν οἰκογένειαν. Μάλιστα βλέποντες ὅτι οἱ Κεφαλλῆνες πλησιόχωροι γεωργοὶ συνεργάται ἀποτραβίζονται πρὸς τὸ ἑσπέρας εἰς τὰ χωρία των, καὶ ὅτι ὁ Κόμης δὲν εἶχεν ἄλλους ἐντὸς τῆς οἰκίας του, εἰμὴ τὴν σύζυγόν του, τὸν Διευθυντὴν τῆς φυτείας, καὶ δύω, ἢ τρεῖς ὑπηρέτας, ἐνόμιζον εὐκολοκατόρθωτον τὸν μιαιφόνον σκοπόν των. Ἡ μόνη δυσκολία, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐτόλμουν νὰ βάλουν εἰς πρᾶξιν τὴν μελετωμένην καταστροφήν, ἦτον οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι στρατιῶται οἱ προσδιωρι-

(1) Βλέπε λόγιον Ἑρμῆν αὐτόθι.

Digitized by Google

σθέντες παρὰ τῆς Βουλῆς νὰ παρευρίσκωνται ἐκεῖ πάντοτε. Ὁ ἀριθμὸς βέβαια ἦτον ἀσήμαντος, ὅμως ἐπαράσταινον μὲ τὴν παρουσίαν των ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος προστατεύεται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τοῦτο ἦτον ἱκανὸν νὰ χαλινόνῃ τὴν κακίαν των.

Ἀλλὰ τῶν δυστυχιῶν αἱ ἀφορμαὶ συμβαίνουσι πολλαῖς φοραῖς ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης διὰ νὰ ἐπιταχύνωσι τῶν καλῶν τὴν καταστροφήν. Καθ' ὃν καιρὸν οἱ φονεῖς τοῦ Χαρβούρη ἐζήτουν εὐκαιρίαν, ὁ ἤδη κηρυγμένος πόλεμος τῆς Ρωσσίας κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ αἱ ὑποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης (τὰς ὁποίας ἔπειτα, διὰ τὰ ἴδιά της συμφέροντα, ἔψευσεν ἀπανθρώπως), παρεκίνησαν τοὺς Ἕλληνας νὰ πιάσωσι τὰ ὅπλα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας των (1). Οἱ ἑπτανήσιοι, εὐαίσθητοι πάντοτε εἰς τὴν δυστυχίαν τῆς κοινῆς μας μητρὸς Ἑλλάδος, καὶ ἐξαιρέτως οἱ Ὑδριῶται Κεφαλλῆνες, ἔτρεχον προθύμως εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολέμου. Πολλὰ πλοῖα κεφαλληνία ὕψωσαν τὴν ρωσσικὴν σημαίαν καὶ ἠνώθησαν μὲ τὰς ὀλίγας ναυτικὰς δυνάμεις τῆς Αἰκατερίνης, τὰς ὁποίας εἶχε στείλει εἰς τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλουν ἀληθεύσει διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅσα μετὰ ταῦτα ἐφάνησαν ἁπλαῖ ἀπάταις.

Εὔκολον εἶναι νὰ καταλάβῃ καθεὶς, ὅτι τὰ κινήματα ταῦτα ἄναψαν πολὺ περισσότερον τὴν πολιτικὴν ζηλοτυπίαν τῆς βενετικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ φιλογενὴς συνδρομὴ τῶν Κεφαλλήνων ἀπεδόθη, κατὰ τὸν συνήθη τρόπον, εἰς ἐνεργείας ρωσσιζόντων, καὶ τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἐνομίσθη, ὡς φαίνεται, ὁ ἀτυχὴς Χαρβούρης, ὡς βοηθούμενος παρὰ τῆς Αἰκατερίνης (2). Διότι ἔξαφνα ὁ Δολφῖνος Κυβερνήτης τῆς Κεφαλλη-

---

(1) Ἂς μὴν μὲ ὑπολάβῃ ὁ ἀναγνώστης ἀντιφάσκοντα, ἐὰν ἐγκωμιάσας πρότερον τὴν μεγαλην ταύτην Βασίλισσαν, διὰ τὰς εὐεργεσίας της εἰς τοὺς πρὸς αὐτὴν καταφεύγοντας Ἕλληνας, τώρα τὴν μέμφομαι τόσον. Κρίνων, ὡς προεῖπον εἰς τὴν εἰσαγωγὴν, μὲ ἀπάθειαν, ἐπαινῶ τὰ καλὰ καὶ μεμφομαι τὰ κακά. Ἡ ἐγκαταλειψις τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τοὺς παρ' αὐτῆς κωνθέντας Ἕλληνας, νὰ σφαγῶσιν ἀπανθρώπως ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, μολύνει τὰς πολιτικὰς ἀρετάς της.

(2) Ἡ Ἑπτάνησος καὶ παλαιόθεν καὶ νεωστὶ ἔχυσε δάκρυα πικρὰ καὶ κλαίει ἀπαρηγόρητα ἔνδοξα τέκνα της θυσιασθέντα ὑπὸ τὸ πρόσχημα

Digitized by Google

νίας ἀποτραβίζει τοὺς ὀλίγους ἐκείνους στρατιώτας ἀπὸ τὸ Λιβάδιον.

Οἱ συνωμῶται λοιπὸν ἰδόντες ὅτι ἐσυκώθη πλέον καὶ τὸ ἐμπόδιον τῆς μικρᾶς ἐκείνης φυλακῆς ἐκαιροφυλάκτουν διὰ νὰ τελειώσουν τὸ σχέδιόν των, καὶ ἑτοίμαζον τὰ τῆς φυγῆς. Ὁ Κόμης Κωνσταντῖνος Χωραφᾶς, κύριος μεγάλων γεωκτημάτων πλησίον τῆς πεδιάδος τοῦ Χαρβούρη, μένων τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ καλοκαίριον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ὡραίας του ἐξοχὰς παρετήρησε τὸ κίνημα τοῦτο τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ὑποψιασθεὶς εἰς τὸν αἱμοβόρον καὶ ἁρπακτικὸν χαρακτῆρα τῶν τότε Λακώνων ἐφοβήθη διὰ τὴν πολύτιμον ζωὴν τοῦ Χαρβούρη. Ὅθεν κράξας αὐτὸν ἐκοινοποίησεν, ὡς ἀγαθὸς πατριώτης, τὰς ὑποψιάς του, καὶ τὸν παρεκάλει νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἑαυτοῦ του αὐξάνων τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπηρετῶν, ἢ κρατῶν ἓν μέρος τῶν Κεφαλλήνων γεωργῶν εἰς καιρὸν νυκτός, ἐντὸς τῆς οἰκίας του. (1).

Τινὰ ὅμως φαινόμενα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν εἶναι πολλάκις ἀνεξήγητα. Ὁ Κόμης Χαρβούρης ἔδωκεν ὀλίγην, ὡς φαίνεται, προσοχὴν εἰς τὴν φρόνιμον συμβουλὴν τοῦ Χωραφᾶ, διότι δὲν ἔκαμε τίποτε πρὸς ἀσφάλειάν του, ἀλλ' ἀκολουθῶν τὰς ἐργασιάς του μὲ ἀδιαφορίαν, καὶ ὢν ἐκ φύσεως χαρακτῆρος ἰσχυροῦ, κατεφρόνει τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Οἱ Λάκωνες λοιπὸν φυλάξαντες τὴν ὥραν τοῦ ὕπνου εἰσέρχονται εἰς τὴν οἰκίαν, φονεύουσι πρῶτον τοὺς ὑπηρέτας καὶ τὸν Γαλλαμερικανόν. Τρέχουσιν ἔπειτα εἰς τὸν κοιτῶνα, ὅπου εὑρίσκετο ὁ ἀτυχὴς Χαρβούρης εἰς τὴν κλίνην μὲ τὴν σύζυγόν του· καὶ ἐκεῖνον μὲν ἔσφαξαν ἐλεεινῶς, τὴν δὲ γυναῖκα του, ἀφοῦ τὴν

τοῦτο. Καὶ μὲ θαυμασμὸν καὶ θλῖψιν της ἴδε φυλαικιζομένους καὶ καταπατρεχομένους τοὺς τιμίους πολίτας της οἵτινες ἐγκαλέσθησαν ὡς δημιουργοὶ φατριῶν καὶ ἑταιριῶν.

(1) Ταύτην τὴν πατριωτικὴν συμβουλὴν τοῦ Κόμητος Χωραφᾶ τὴν ἐδιηγήθη πολλάκις πρὸς τὸν φίλτατόν μου καὶ ἀληθῶς ἐναρετον Ἱερέα Γεράσιμον Καλὸν ἕνας συγχωρήτης του γέρων ὀνομαζόμενος Λάσκαρης, ὅστις ἐδούλευεν ὡς παραστάτης τὸν Χαρβούρην καθ' ὅλον τὸ διάστημα, ὅπου ἔζησε μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν πατρίδα. Ὁ δὲ ῥηθεὶς Ἱερεὺς τὴν ἀνέφερε πρὸς ἐμὲ καθὼς τὴν ἐξέθεσα.

Digitized by Google

ἐκαταπλήγωσαν εἰς ὅλον τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἴδον νὰ κρημνισθῇ ἀπὸ τὸ κρεββάτι κατὰ γῆς, νομίσαντές την νεκρὰν τὴν ἄφησαν, καὶ ἐδόθησαν ἀμέσως εἰς τὴν διαρπαγήν. Λαβόντες δὲ ὅ, τι πολύτιμον πρᾶγμα εὗρον, ἔφυγαν εὐθὺς διευθυνόμενοι, ἐν καιρῷ τῆς διαρκούσης νυκτὸς, εἰς ἕνα λιμένα τῆς νήσου ὀνομαζόμενον ἁγία Εὐφημία, ὅπου, ἀγνοουμένης τῆς μιαρᾶς των πράξεως, ἐπέτυχον ἓν πλοῖον καὶ ἀνεχώρησαν διὰ τὴν πατρίδα των, ὠφεληθέντες ἀπὸ τὴν τότε ὀλίγην προσοχὴν τῶν ὑγειονομικῶν ἀρχῶν.

Τὸ πρωῒ παρασυρθεῖσα μετὰ βίας καὶ πλήρης αἱμάτων ἡ Κόμισσα εἰς ἓν παράθυρον, ἐπροσκάλει διὰ νευμάτων τοὺς διαβαίνοντας χωρικοὺς τῶν γειτονευόντων χωρίων. ἐκ τῶν ὁποίων τρέξαντες τινὲς καὶ ἰδόντες τὴν τραγικὴν ἐκείνην σκηνὴν, ἄλλοι μὲν ἔδραμον νὰ εἰδοποιήσωσι τὴν Κυβέρνησιν, ἄλλοι δὲ εἰς ἔρευναν τῶν φονέων. Ὁ Κυβερνήτης διέδωσεν εὐθὺς ἐγκύκλιον διαταγὴν εἰς ὅλους τοὺς λιμένας περὶ συλλήψεως τῶν ἐνόχων Λακώνων, ὁ δὲ Κόμης Χωραφᾶς μετακομίσας τὴν ἡμιθανῆ Κόμισσαν εἰς τὴν οἰκίαν του ἔδειξε πρὸς αὐτὴν φιλάνθρωπον φιλοξένειαν, καὶ ἥτις διὰ τῶν ἑτοίμων χειρουργικῶν βοηθημάτων ἀνέλαβε μετὰ ταῦτα ἐντελῶς.

Ἡ διαρκοῦσα γαλήνη ἐκράτει τὸ πλοῖον, ὅπου ἦσαν οἱ φονεῖς, μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Κεφαλληνίας, καὶ οὕτως ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τὰς ἐρεύνας τῆς Κυβερνήσεως νὰ τοὺς πιάσῃ, καὶ φυλακίσασα αὐτοὺς σιδεροδεσμίους εἰδοποίησεν ἀμέσως τὸν ἐν Κερκύρᾳ γενικὸν Κυβερνήτην. Οὗτος δὲ ἀνακαλέσας αὐτοὺς ἐκεῖ τοὺς ἔπεμψεν ἔπειτα, κατ' ἐπιταγὴν τῆς Βουλῆς, εἰς Βενετίαν, ὅπου, τὸ ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων τῆς καθοσιώσεως Κριτήριον (Inquisizione di Stato) διετάχθη νὰ θεωρήσῃ τὴν δολοφωνίαν των. Ἐν τοσούτῳ οἱ συγγενεῖς τῶν φονέων γράφαντες εἰς Κωσταντινούπολιν ἐπεκαλοῦντο τὴν προστασίαν τοῦ Σουλτάνου διὰ νὰ ζητηθῶσι παρ' αὐτοῦ ὡς ἰδικοί του ὑπήκοοι. Ὅπερ μαθοῦσα ἡ βενετικὴ Κυβέρνησις παρὰ τοῦ ἐκεῖ πρέσβεώς της, προτοῦ νὰ γείνῃ ἡ ζήτησις ἐπισήμως, τοὺς μὲν πρωταιτίους κατεδίκασεν εἰς θάνατον, τοὺς δὲ συναιτίους εἰς τὰ κάτεργα διὰ βίου.

Τοιοῦτον ἐλεϊνὸν τέλος ἔλαβεν ὁ μεγαλόνους Κόμης Μαρῖνος Χαρβούρης τὸ 1782, τουτέστι τέσσαρας χρόνους μετὰ τὴν

Digitized by Google

ἐπιστροφήν του εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τόσον ἔξαφνα ἐσβέσθησαν αἱ χρησταὶ τῆς Κεφαλληνίας ἐλπίδες, ἥτις δὲν θέλει λησμονήσει ποτὲ τὴν μεγάλην ζημίαν της. Κάθε εὐαίσθητος Κεφαλλὴν, ὅταν βλέπῃ τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅθεν ἐπεριμένοντο τόσα καλὰ διὰ τῆς ἀγχινοίας τοῦ Χαρβούρη (ὅστις ἀφ' οὗ ἐδόξασε βέβαια τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα μὲ τὰ μεγάλα του προτερήματα ἔγεινε θῦμα τοῦ πολλοῦ φιλοπατρισμοῦ) πρέπει νὰ αἰσθάνεται βαθεῖαν λύπην εἰς τὴν ψυχήν ἐνθυμούμενος ὅτι ἐκεῖ ἐναυάγησε τὸ κοινὸν καλὸν τῆς πατρίδος. (1).

Κρίνω ἀναγκαῖον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀπαραίτητον χρέος μου, ν' ἀναιρέσω μίαν πλάνην διαδοθεῖσαν εἰς τοὺς ξένους, ὡς πρὸς τὰς αἰτίας τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ Μαρίνου· ἀπάτη, ἥτις ἐγγίζει τὸν χαρακτῆρα τινῶν οἰκογενειῶν τῆς πατρίδος, καὶ κατασταίνει τὴν μεγάλην ζημίανμας βαρυτέραν.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰ ἀξιοσημείωτα καὶ ἐπιβλαβῆ συμβεβηκότα, εἰς τὰ ὁποῖα νὰ ἐνήργησεν ἡ πολιτικὴ μυστικότης, ἡ ἀλήθεια εἶναι δυσνόητος, καὶ τὰ πλάσματα τόσον εὔκολα, ὥστε ἀνοίγεται μέγα στάδιον εἰς τὰ πάθη καὶ εἰς τὴν ἀμάθειαν νὰ φαντάζωνται καὶ νὰ κηρύττουν ὡς ἀληθεῖς αἰτίας τοῦ συμβεβηκότος, ὅσα ἔχουσι σχέσιν τινά.

Εἰς τὸν τόσον διὰ τὴν Κεφαλληνίαν ἐπιζήμειον θάνατον τοῦ Χαρβούρη, ἐπειδὴ ἠγνοεῖτο ἡ ἀληθὴς αἰτία, πολλοί, εἴτε ἀπὸ πάθος κινούμενοι, εἴτε ἀπὸ ἀδυναμίαν τοῦ νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς πολιτικῆς ζηλοτυπίας τῶν Βενετῶν, διέδοσαν τὴν ἐξῆς ἀπατηλὴν φήμην. Ὅτι οἰκογένειαι τινὲς εὐκατάστατοι τῶν γειτονευόντων χωρίων, αἵτινες ἐχρησιμεύοντο

---

(1) Εἴθε οἱ ἀγαθοὶ πατρῶταί μου νὰ τιμήσωσι τὴν μνήμην τοῦ ἐνδόξου Χαρβούρη, τοῦ σοφοῦ Ἱεράρχου μας Μηνιάτου, καὶ ὅσων ἄλλων ἤθελον κρίνει ἀξίων, ἀπὸ τὰς παρ' ἐμοῦ ἐκτεθεῖσας βιογραφίας μὲ τὴν ἀνέγερσιν κανενὸς μνημείου, διὰ νὰ δείξωσι τὸ πρὸς αὐτοὺς σέβας καὶ οἱ συμπολῖται των ἀφ' οὗ ἀνήγεραν εἰς τινὰς οἱ ἑτερογενεῖς (ὅρα βιογραφίαν Δαλλαδέτζιμα). Τὰ μνημεῖα ταῦτα ἤθελαν εἶσθαι ὁ λαμπρότερος στολισμὸς τῶν μικρῶν μας πόλεων. Ἡ κοινὴ συνεισφορὰ εἰς τοιαύτην πρᾶξιν οὐδὲν ἀξίαν μυρίων ἐπαίνων, ἤτον καὶ φανερὰ ἀπόδειξις γενναιοφροσύνης καὶ ἀληθοῦς φιλοπατρισμοῦ. εἴθε! εἴθε!

Digitized by Google

διὰ βοσκὴν τῶν ζώων των ἀπὸ τὴν ῥηθεῖσαν πεδιάδα τοῦ Λιβαδίου, πρὸ τῆς καλλιεργειάς της ὑπὸ τοῦ Χαρβούρη, ἐνήργησαν τὸν Θάνατόν του μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ἀμοιβῶν καὶ ἀσφαλείας εἰς τοὺς Λάκωνας, καὶ μὲ τὰ πολλὰ δῶρα των πρὸς τὸν Δολφῖνον κυβερνήτην τῆς Κεφαλληνίας, διὰ νὰ συκώσῃ ἐκεῖθεν τοὺς στρατιώτας.

Ὁ ἄνθρώπινος νοῦς πρόθυμος εἰς τὸ νὰ ζητῇ ἐξήγησιν τῶν φαινομένων παραδέχεται εὐκόλως ὅσα προβάλονται εἰς αὐτὸν ὡς αἴτια, καὶ τὸ θεωρεῖ διὰ πολὺν καιρὸν ὡς ἀληθείας, ἕως ὅτου ἄλλη τὶς περίστασις νὰ τὸν παραστήσῃ ὅτι εὑρίσκεται εἰς ἀπάτην. Ἡ ψευδὴς λοιπὸν αὕτη φήμη ἐξηγοῦσα κατὰ πάντα τὸν ἀξιοθάκρυτον Θάνατον τοῦ ἐνθόξου ἐκείνου ἀνδρὸς παρεδέχθη ἀνεξετάστως ὑπὸ πολλῶν, καὶ μάλιστα ὑπὸ τινῶν περιηγητῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλιγώτατοι εἶδον μικρὸν μέρος, ἀπὸ ὅσα μᾶς ἀναφέρουν εἰς τὰ ὀγκώδη βιβλία των. (1).

Τὰ ἀδόμενα ταῦτα προσθέσας ὁ χιλίαρχος Παραβίας εἰς τὸ περιθώριον τοῦ βιβλίου του, ὅπου ἀναφέρει περὶ τοῦ ἀτυχοῦς Κόμητος Μαρίνου, διηγεῖται τὸν τραγικὸν του Θάνατον τοιουτοτρόπως.

» Μία τρομερὰ συνωμοσία ἐσχηματίσθη ὑπὸ διαφόρων εὐγενῶν
» κτηματιῶν, οἵ τινες, ἢ διότι ἔχασαν τὴν χρῆσιν τῆς βοσκῆς,
» ἢ διὰ ἄλλας αἰτίας, ἐδυνήθησαν νὰ διεγείρουν κατ' αὐτοῦ
» τοὺς πλησιοχώρους γεωργούς. Οὗτοι δὲ ἐνεθάρρυναν τοὺς
» Λάκωνας νὰ τὸν λῃστεύσουν, ὑποσχόμενοι ἀσφάλειαν. Ἐφύ-
» λαττον λοιπὸν τὴν ἁρμοδίαν περίστασιν, ἀλλὰ μία φυλακὴ
» τὴν ὁποίαν ὁ κυβερνήτης Δολφῖνος ἔπρεπε νὰ τοῦ ἔχῃ κατ'
» ἐπιταγὴν τοῦ στρατηγοῦ Γραδενίγου, καὶ προσδιωρισμένην
» διὰ Θεσπίσματος τῆς Βουλῆς, ἐμπόδιζε τοὺς σκοπούς των.
» Διὰ τῶν δώρων τῆς πρώτης τάξεως τῶν εὐγενῶν συνωμο-
» τῶν πρὸς τὸν Δολφῖνον, ἐδυνήθησαν ν' ἀποτραβίσωσι τὴν
» μικρὰν φυλακὴν ἑνὸς δεκάνου καὶ τεσσάρων στρατιωτῶν
» Δαλματῶν, καὶ τότε ἐβάλθη εἰς ἐνέργειαν ἡ δευτέρα κλάσις
» τῶν γειτονευόντων γεωργῶν, καὶ αὕτη ἐκίνησε τὴν τρίτην
» τῶν Λακώνων . . . . . .

---

(1) Ὅρα Γραφέτον αὐτόθι.

Digitized by Google

Τελειόνει δὲ τὴν ἐκτεταμένην ταύτην σημείωσιν εἰς τὴν ὁποίαν παρασταίνεται ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ ἐνδόξου ἀνδρὸς μὲ περιστάσεις ὅλως διόλου ἐναντίας, ἀπὸ ὅσαι πραγματικῶς συνέβησαν καὶ ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν συγχρόνων, ἐκφραζόμενος τοιουτοτρόπως·

» Ἐξαιρουμένων ὀλίγων, οἱ Πελοποννήσιοι ὅλοι ἐπιάσθησαν » καὶ ἐφέρθησαν εἰς Κέρκυραν εἰς τὰ κάτεργα, ἔπειτα δὲ ἐ- » στάλθησαν εἰς Βενετίαν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Κριτηρίου τῆς » καθοσιώσεως. Ἡ Κόμισσα Χαρβούρη ἀναλαβοῦσα ἐζήτησε » τὴν καταδρομὴν τῶν ἐνόχων ἀποστειλάντων, καὶ ἡ ἱστορία » τῆς ἐγκληματικῆς ταύτης ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν ἤρχισαν καὶ » ἐξηκολούθησαν διάφοροι ἀνθύπατοι (Proconsoli), προσθέτει » ἀνέκδοτα. . . . . .

Ὁ πολυμαθὴς Παραβίας ἦτον ἱκανὸς νὰ ἐννοήσῃ περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς τὴν φύσιν τῆς διηγήσεως ταύτης, ἀλλὰ τὸ δίκαιον μῖσος, ὅπου ὡς τίμιος ἠσθάνετο κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τινῶν βενετῶν κυβερνητῶν τῆς Ἑπτανήσου, τὸν ἔκαμε νὰ τὴν παραδεχθῇ καὶ νὰ τὴν προσθέσῃ εἰς τὴν ἐγκωμιαστικὴν διήγησίν του περὶ τοῦ ἀτυχοῦς συμπολίτου μας. Ποῖος ὅμως, γνωρίζων τὰς ἐποχὰς ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας τόσον εὐκόλως ἐδύνατο ν' ἀφαιρεθῇ ἡ ζωὴ ἑκάστου, τὴν ἀδυναμίαν τῶν νόμων, καὶ τὴν φύσιν τῶν τότε Λακώνων, δὲν βλέπει φανερὰ ὅτι ἡ διαδοθεῖσα αὕτη φήμη ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πλάσματος;

Ἐὰν τῳόντι ἤθελαν εὑρεθῇ ἄνθρωποι τόσον μοχθηροὶ μεταξὺ τῶν πλησιοχώρων εὐγενῶν κτηματιῶν τοῦ Χαρβούρη, οἵτινες διὰ τὴν βοσκὴν τῶν ζώων των, νὰ ἐπιθυμήσωσι τὸν θάνατον τοιούτου ἀνδρὸς, τίς ἡ ἀνάγκη νὰ ἐρεθίσωσι τοὺς γειτονεύοντας γεωργούς, καὶ οὗτοι τοὺς Λάκωνας; Κατὰ τὸ τότε ἐπικρατοῦν (ὄχι μόνον εἰς τὰς νήσους, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλον τὸν Κόσμον) κατάπτυστον πνεῦμα, οἱ πολυκτήμονες ἦσαν περικυκλωμένοι ἀπὸ πολλοὺς ἑτοίμους νὰ συκόνωσι τὰς ζωὰς ἐκείνων ὁποῦ αὐτοὶ ἐθιώριζον· ἔφθανε λοιπὸν μία ἁπλῆ διαταγὴ εἰς ἕνα ἐκ τῶν πολλῶν ὑπηρετῶν των, διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἔρημον τοποθεσίαν τοῦ Λιβαδίου, ὅπου ἐκατοικοῦσεν ὁ Μαρῖνος, καὶ νὰ τὸν θανατώσῃ, χωρὶς οὔτε κἂν νὰ γνωρισθῇ ὁ φονεὺς, ἢ καὶ γνωριζόμενος χωρὶς νὰ ἔχῃ φόβον ποινῆς.

Digitized by Google

Καὶ τί ἄραγε ἐδύνατο εἰς τοῦτο νὰ ἐμποδίσῃ; Ἡ οἰκογένεια τοῦ μεγαλοφυοῦς συμπολίτου μας; ἀλλ' αὐτὴ περιωρίζετο εἰς τέσσαρας ἀδελφούς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν δύω ἐτίμουν τότε τὴν πατρίδα εἰς τὰς καθέδρας τοῦ Παταυΐου καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν τῆς Γαλλίας, ὁ δὲ τέταρτος, ἢ δὲν εὑρίσκετο ἐκεῖ, ἢ ἦτον μικρᾶς ἡλικίας. Ἡ καταδρομὴ τάχα τῆς Κυβερνήσεως; ἀλλ' ἤξευραν ὅτι ἠμποροῦσαν νὰ τὴν ἀποφύγουν. Οἱ Λάκωνες λοιπὸν ἐκινήθησαν εἰς τὴν μιαιφονίαν, ἀπὸ μάνην, ὡς προεῖπον, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς διαρπαγῆς, καὶ ἑπομένως ἡ φήμη τῆς συνωμοσίας εἶναι φανερὸν ψεῦδος ἐλεγχόμενον ἀπὸ τὰ πράγματα. Μᾶς πληροφορεῖ τὸ πατριωτικὸν κίνημα τοῦ Κόμητος Κωνσταντίνου Χωραφᾶ, καὶ ἀποδεικνύει ὅτι μάλιστα ὁ Χαρβούρης ἠγαπᾶτο ἀπὸ τοὺς γειτονεύοντας εὐγενεῖς. Μᾶς βεβαιόνει ἡ φυγὴ τῶν φονέων κατὰ τὴν ἰδίαν νύκτα διὰ τὴν πατρίδα των, καὶ ἡ σύλλειψίς των (κατὰ τὸν σύγχρονον τῶν πραγμάτων Ἀσσάνην, καὶ κατὰ τὴν κοινὴν μαρτυρίαν) τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν μεταξὺ Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης. Καὶ ταῦτα ἀποδεικνύουν ψευδέστατον ἐπίσης καὶ ὅτι τοὺς ἐπαρακίνησαν εἰς τὸν φόνον, οἱ γειτονεύοντες ὑποσχόμενοι εἰς αὐτοὺς ἀσφάλειαν. Διότι ἡ ἰδία των φυγὴ μαρτυρεῖ ὅτι οἱ φονεῖς μάλιστα ἐφοβήθησαν τὴν καταδρομὴν τῶν πλησιοχώρων κτηματιῶν, ἀλλέως ἤθελαν καταφύγει εἰς τὴν προστασίαν των, ἥτις εἰς τὰς ἐποχὰς ἐκείνας ἦτον ἀρκετὴ νὰ τοὺς σώσῃ καὶ νὰ τοὺς ἐπιτύχῃ ἀσφαλῶς τὰ μέσα τῆς ἀναχωρήσεως.

Ἐπίσης ἐλέγχεται ὡς φανερὸν ψεῦδος καὶ τὸ ὅτι διὰ τῶν δώρων κατεπείσθη ὁ Δολφῖνος ν' ἀποτραβίσῃ τὴν φυλακὴν τῶν στρατιωτῶν ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Χαρβούρη· ἐπειδὴ ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον νὰ καταντήσῃ εἰς τοιαύτην τόλμην, ὥστε νὰ συκώσῃ μίαν φυλακὴν, ἥτις ἦτον προσδιωρισμένη μὲ θέσπισμα τῆς Βουλῆς, νὰ διατηρῇ τὴν ζωὴν τοῦ Χαρβούρη, ἐὰν δὲν ἐγνώριζε τὰ περὶ αὐτοῦ φρονήματα τῆς Κυβερνήσεώς του. Καὶ ἂν, διὰ μίαν στιγμὴν, ἠθέλαμεν ὑποθέσῃ τὸ ἐναντίον, δὲν ἔπρεπε λοιπὸν ἡ Βουλὴ, μετὰ ταῦτα, νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς τὴν παρακοὴν τοῦ Δολφίνου, διὰ τὴν ὁποίαν ἐθυσιάσθη ἕνας ἄνθρωπος τόσον ἐπωφελὴς εἰς τὸ Κράτος; πρᾶγμα περὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἀναφέρει κανεὶς ὅτι ἔγεινε. Ἐξ

Digitized by Google

ἐναντίας γνωρίζομεν ὅτι ἡ Βουλὴ ἐβιάσθη νὰ καταδικάσῃ εἰς θάνατον τοὺς φονεῖς προτοῦ νὰ ζητηθῶσιν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου (1), καὶ ὅτι ἀναγκαζομένη ἀπὸ τὰς ἀκαταπαύστους ἐγκαλέσεις τῆς Κομίσσης Χαρβούρη, διέταξε πολλάκις ν' ἀνοιχθῇ ἡ ἐγκληματικὴ ἔρευνα τῆς δολοφονίας, καὶ ποτὲ δὲν ἐγνωστοποιήθησαν τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐρεύνης (2).

Ἀνακεφαλαιοῦντες λοιπὸν τὰ πράγματα συνάγομεν, πρῶτον, ὅτι ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποίαν οἱ πλησιόχωροι κτηματίαι ἐδύναντο νὰ συκώσουν τὴν ζωὴν τοῦ Χαρβούρη, χωρὶς νὰ ἔχωσι χρείαν τῶν Λακώνων, ἡ φυγὴ τῶν φονέων τὴν ἰδίαν νύκτα διὰ τὴν πατρίδα των, χωρὶς νὰ διευθυνθῶσιν εἰς οὐδένα τῶν γειτόνων εὐγενῶν, καὶ ἡ προειδοποίησις τοῦ Χωραφᾶ, εἶναι τόσα ἱστορικὰ γεινόμενα ἐκ τῶν ὁποίων συνάγεται ἀναγκαίως ὅτι ἡ πρώτη αἰτία τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ ἀτυχοῦς Χαρβούρη ἦτον ἡ ἰδέα τῆς διαρπαγῆς ἐκ μέρους τῶν Λακώνων, καὶ ὅτι κἀμμία ἐκ τῶν γειτονευόντων οἰκογενειῶν δὲν ἦτον ἔνοχος τοιαύτης μιαιφονίας.

Δεύτερον . . . . . .

(1) Ὅρα Ἀσσάνην αὐτόθι.
(2) Βλέπε σημείωσιν Παραβίου.

Digitized by Google

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ (1), Περιηγητὴς, καὶ κατὰ τὸν πεπαιδευμένον Μορέλλην, Ἰατρὸς μεγάλης φήμης, γνωστὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἀσίαν, Συρίαν, καὶ Αἴγυπτον, καὶ πολὺ μᾶλλον εἰς τὴν Δακίαν καὶ Ῥωσσίαν, ἤκμασεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος γεννηθεὶς εἰς τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν, ἐξ εὐγενοῦς καταγωγῆς, κατὰ τὸ 1659 Ἰανουρίου 9. (2) Τὸ ἀνθηρὸν τῆς παιδείας εἰς τὰς βενετικὰς μητροπόλεις, ἡ στέρησις, ὡς προείρηται, τῶν παιδευτικῶν καταστημάτων εἰς τὴν νῆσονμας, καὶ ἡ κολακευτικὴ ἰδέα πολλῶν ν' ἀναθρέψωσι τὰ τέκνατων εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν κρατούντων, παρεκίνησαν τοὺς γονεῖς του νὰ τὸν πέμψωσιν ὄντα ἀκόμη δεκαετῆ εἰς τὰ ἐν Βενετίᾳ Γυμνάσια. Ἡ φύσις, ἥτις μέχρι τῶν ἡμερῶνμας, φαίνεται μεγαλόδωρος εἰς τὸ χάρισμα τῆς ἀγχινοίας πρὸς τὴν ἐκτεταμένην τῶν Πυλαρινῶν οἰκογένειαν, ἐχάρισεν εἰς τὸν νέον Ἰάκωβον τοιοῦτον πνεῦμα, ὥστε εἰς ὀλιγώτατον καιροῦ διάστημα, ἐτελείωσε τὰ εἰσαγωγικά του μαθήματα καὶ πλουτισμένος μὲ γνώσεις ἤρχισε, κατὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων του, τὴν σπουδὴν τῆς Νομικῆς ἐπιστήμης.

Μολονότι δὲ ἡ νομοδιδασκαλία δὲν ἦτον ἴσως μάθημα τῆς φυσικῆς του κλίσεως, τὸ χάρισμα ὅμως τῆς εὐφυΐας τὸν ἔκαμε νὰ προοδεύσῃ ταχύτατα, διδαχθεὶς αὐτὴν πρῶτον ἀπὸ ἐμπείρους Δικηγόρους ἐν Βενετίᾳ καὶ τελειοποιηθεὶς ἔπειτα εἰς τὸ λαμπρὸν τοῦ Πατανίου Πανεπιστήμιον. Τῆς ἀγχινοίας τὰ γινόμενα εἶναι πολλάκις τοιαύτης φύσεως, ὥστε ἤθελαν εἶσθαι

---

(1) Ἐσφαλμένως ἀπό τινας συγγραφεῖς λέγεται Πυλαρίνης.

(2) Ὅρα Ν. Παπαδόπουλον Historia Gimnasii Patavini Tom. II. num. 266. Καὶ Ἰάκωβον Μορέλλην operette. Vol. II. Nota della pag. 75.

Digitized by Google

δυσπαράδεκτα, ἐὰν ἱστορικαὶ μαρτυρίαι δὲν ἠνάγκαζον τὸν νοῦν νὰ πληροφορῆται περὶ αὐτῶν. Τοιαύτη φαίνεται ἡ πρόοδος τοῦ ἀγχινουστάτου τούτου νέου, ὅστις, κατὰ τὴν βεβαίωσιν τῶν περὶ αὐτοῦ γραφάντων, διὰ νὰ τελειώσῃ τὰ εἰσαγωγικά του μαθήματα μὲ γνώσεις διαφόρων γλωσσῶν, καὶ διὰ νὰ κριθῇ ἄξιος τοῦ στεφάνου εἰς τὴν Νομικὴν ἐπιστήμην, δὲν ἐχρειάσθη εἰμὴ ἓξ χρόνων σπουδήν, τὴν ὁποίαν, ὡς εἴρηται, ἤρχισε δεκαετὴς ὤν. (1)

Ἀναδειχθεὶς δὲ Νομοδιδάσκαλος εἰς τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του καταβαίνει εἰς τὴν πατρίδα, ὅπου τὸν ἐπροσκάλουν οἱ γονεῖς, ἀλλ' ἡ ὄψις τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης ἡ κατάχρησις ἀντιτείνουσαι εἰς τὸν ζωηρὸν καὶ τίμιον χαρακτῆρατου τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τῆς δικηγορίας τὸ στάδιον, μὲ ἀπόφασιν νὰ γείνῃ μᾶλλον ὀπαδὸς τῆς ἱπποκρατικῆς τέχνης. Πληροφορήσας λοιπὸν καὶ τοὺς γονεῖς του εἰς τοῦτο ἐπαναστρέφει εἰς τὸ Παταΐϊον καὶ ἀφιεροῦται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ἰατρικῆς. Ἡ ὀλιγοχρόνιος δὲ ἐνασχόλησίς του, ἡ μεγάλη ἐμπειρία, καὶ ἡ θερμὴ ἀγάπη, ὁποῦ πάντοτε ἔδειξεν εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην, μᾶς πληροφορεῖν ὅτι ἡ φύσις τὸν ἐπροσκάλει τῳόντι εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν γνώσεων· διότι, κατὰ τοὺς βιογράφους του, μετὰ δύω χρόνων σπουδὴν, ἔλαβε καὶ τῆς Ἰατρικῆς τὸν στέφανον.

Δυσαρεστημένος διὰ τὰς εἰς τὴν πατρίδα ἀλληλομαχίας καὶ κυριευθεὶς ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν μιᾶς περιηγήσεως ἀπεφάσισε νὰ περιέλθῃ τοὺς τόπους ἐκείνους, ὅπου ἤκμασαν ποτὲ διάφοραι τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους, ἢ ἐσώζοντο λαμπρὰ τῆς ἀρχαίας των δόξης λείψανα, ἢ ἡ φύσις ἐδείκνυεν ὅλην τὴν δυνατὴν καλλονήν της. Φυγὼν ἐκ τῆς Ἰταλίας λοιπὸν μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ πρῶτον τὴν γῆν ἐκείνην τὴν ὁποίαν εἶχον ἐκλέξῃ ποτὲ αἱ Μοῦσαι, ὡς κατοικίαν των

(1) Ὅρα Giornale dei Letterati d' Italia Compilato da Apostolo Zeno. Vol. 31. pag. 332. — Βλέπε Παπαδόπουλον αὐτόθι. — Παράβαλε καὶ Ἰωάν-Πέτρον Νικέρονα Memoirs pour servir a l' histoire des hommes illustres. Vol. 15. pag. 51. Paris. ἰδὲ καὶ Μελέτιον Ἐκκλη. Ἱστορ. Τόμ. Δ'. σελ. 148.

Digitized by Google

καὶ καθιέρωσεν ἡ κόνις τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος.

Μετὰ τὴν ἀκριβῆ παρατήρησιν τῆς μητροπόλεως Ἑλλάδος, μετέβη εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Μίνωος Κρήτην, ὅπου κατὰ πρῶτον ἤρχισε νὰ μετέλθῃ τὸν Ἰατρὸν, διὰ νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα τῆς περιηγήσεως ἔξοδα.

Ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις τῶν Θεραπειῶν του καὶ ἡ διαδοθεῖσα φήμη τῆς ἐμπειρίας του ἐπληροφόρησαν τὸν Ἰσμαὴλ Πασσᾶν Κυβερνήτην τῆς νήσου νὰ τὸν λάβῃ ὡς ἀρχιατρὸν τῆς αὐλῆς του μὲ γενναῖον μισθόν· Θέσις ἥτις τὸν ἐσύστησε πολὺ περισσότερον καὶ ἐχορήγησε πρὸς αὐτὸν ἀφθονοπάροχα μέσα. Ὧν ὅμως, ὡς φαίνεται, ὀλίγον φιλοχρήματος, μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων χρόνων, ἀναχωρεῖ ἐκεῖθεν καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν ποτὲ βασιλεύουσαν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ φύσις ἐπεσώρευσε τόσον τὰ δῶρατης. Ἐνταῦθα δὲ περιεργαζόμενος τὰ ἀξιοθέατα ἀντικείμενα τῆς τέχνης καὶ τῆς φύσεως, καὶ μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Ἰατροῦ μέχρι τῶν 1684 ἀπελάμβανε μεγίστην ὑπόληψιν, ἥτις τὸν προητοίμασε νέαν ὕψωσιν· διότι λαβὼν τὴν αὐθεντείαν τῆς Βλαχίας ὁ πρίγγιψ Καντακουζινὸς, καὶ κινούμενος ἀπὸ τὴν παρὰ πάντων φημιζομένην ἀξίαν του τὸν ἔλαβεν ὡς Ἰατρόν του. Μεταξὺ ὅμως τῆς κοινῆς του ὑπολήψεως ἐνθυμήθη τὴν φίλην πατρίδα, καὶ βιαζόμενος ἀπὸ τὴν συγγενικὴν ἀγάπην, μετὰ τρειῶν χρόνων παρέλευσιν, παραιτεῖ τὴν ἐπικερδῆ καὶ ἔντιμον ἐκείνην Θέσιν καὶ ἐπιστρέφει εἰς Κεφαλληνίαν· ἀλλ' εὑρὼν ἤδη ἀποθαμμένον τὸν πατέρα του δὲν ἔμεινεν ἐκεῖ, εἰμὴ ἕνα χρόνον. Κατὰ τὸ 1687 ἀναχωρήσας πάλιν ἐκ τῆς πατρίδος μετέβη εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ ῥωσσικὸν βασίλειον, ὅπου, ἀμέσως ηὗρε τύχην λαμπροτέραν τῆς πρώτης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εὔκολος ἐπιτυχία τῶν ὑψηλῶν Θέσεων εἰς τόπους, καθ' οὓς τὸ ἄτομον ἀκόμη ἀγνοεῖται (καὶ ἑπομένως εἶναι στερημένον προστασιῶν καὶ μέσων, δι' ὧν ἐπιτυχαίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ προβιβασμοὶ), πρέπει νὰ Θεωρῆται ἀναντιῤῥήτως ὡς ἀποτέλεσμα ἐξόχων προτερημάτων, τὰ ὁποῖα διαφημιζόμενα κατασταίνουσι παντοῦ σεβαστὸν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν προετοιμάζουσι τὴν δόξαν, ἕπεται, ὅτι πραγματικῶς ὑπῆρχεν εἰς τὸν συμπολίτην μας Πυλαρινὸν, ὅση ἀξία ἀποδίδεται εἰς αὐτὸν

Digitized by Google

ὑπὸ πολλῶν· καὶ διὰ τοῦτο μόλις ἔφθασεν εἰς τὸ ῥωσσικὸν Κράτος, ἔλαβεν ἀμέσως τὴν ἔνδοξον θέσιν τοῦ βασιλικοῦ ἀρχιατροῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου. (1).

Ἀλλ' ὅσον ἡ ὕψωσις αὕτη ὑπέσχετο πρὸς αὐτὸν λαμπρότητα τύχης, τόσον ἐναντιεῖτο ἡ κράσις του καὶ τὸ κατάψυχρον τῆς Ῥωσσίας κλίμα. Φύσει ἀδύνατος καὶ ἐπιῤῥεπὴς εἰς ἀσθενείας, ἠσθάνθη ὅλον τὸ βάρος ἑνὸς τόπου τόσον διαφόρου ἀπὸ τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του καὶ ἐκείνης εἰς ἣν ἀνετράφη. Ὅθεν ἀναγκαζόμενος ἐκ τούτου δὲν ἔμεινεν εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν εἰμὴ ἓν μόνον ἔτος, μετὰ τὸ ποῖον μετέβη πάλιν εἰς τὴν πατρίδα (2). Ἡ φήμη ὅμως τῶν γνώσεών του, καὶ ἐξαιρέτως ἡ ἰατρικὴ ἐμπειρίατου γνωριζομένη πολὺ εἰς τὴν Ἰταλίαν (3), δὲν ἀργησε νὰ τὸν προσφέρῃ νέαν καὶ ἐπίσης ἔντιμον ὕψωσιν. Ὁ Δοὺξ Φραγγίσκος Μοροζίνης ἐκλεχθεὶς τετάρτην φορὰν ἀρχιναύαρχος καὶ πληρεξούσιος τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ βενετικῶν δυνάμεων, ἔκραξεν αὐτὸν ἐκ Κεφαλληνίας, καὶ τὸν ἐβάσταξεν ὡς ἰατρὸν καὶ συνοπαδόντου, ἕως εἰς τὰ 1694. Ἀποθανότος ὅμως, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, τοῦ Μοροζίνη, ἐπέστρεψεν πάλιν ὁ Ἰάκωβος εἰς Βενετίαν. Ἐντεῦθεν δὲ ἀναχωρήσας μετέβη ἐκ δευτέρου εἰς Βλαχίαν, ὅπου ἐπροσκλήθη ἀμέσως ὡς ἀρχιατρὸς τοῦ πρίγγιπος τῆς Σερβίας εἰς τοῦ ὁποίου τὴν δούλευσιν ἔμεινεν ἔτη τέσσαρα.

Νέα δὲ ἐπιθυμία τῆς πατρίδος τὸν ἠνάγκασε νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ γυρίσῃ εἰς Κεφαλληνίαν, ὅθεν, μετὰ ἕνα χρόνον μετέβη ἐκ νέου εἰς Βενετίαν. Ἐντεῦθεν πάλιν ἀναχωρήσας ἐπέρασεν εἰς Λιβόρνον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σμύρνην, καὶ ἐκ δευτέρου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔμεινεν ἕως εἰς τὰ 1701 (4).

---

(1) Κατὰ λάθος ὁ πολυμαθὴς Βιβλιοθηκάριος, Μορέλλης τὸν λέγει ἀρχιατρὸν τοῦ Ἰωάννου ἀδελφοῦ καὶ συμβασιλέως Πέτρου τοῦ Μ. ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔζουσεν, ὅταν ὁ Πυλαρινὸς ἔγεινεν ἀρχιατρὸς τῆς ῥωσσικῆς αὐλῆς.

(2) Ὅρα Νικέρωνα αὐτόθι.

(3) Ἰδὲ Μορέλλην ἐν ἀρχῇ τῆς ἀναφερθείσης σημειώσεως.

(4) Βλέπε Ζένον αὐτόθι. — Παράβαλε καὶ Παπαδόπουλον αὐτόθι.

Digitized by Google

Μολονότι δὲ μία ζωηρότης τοῦ πνεύματος, εἰς τὴν ὁποίαν κατασταίνεται ὀχληρὰ ἡ πολυχρόνιος παράστασις τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων, καὶ μία ἀδιαφορία τῶν ἐντίμων θέσεων καὶ τοῦ κέρδους κατέσταινε τὸν ἔνδοξον τοῦτον συμπολίτην μας καταφρονητὴν τῶν λαμπρῶν περιστάσεων, ἡ μεγάλη του ὅμως φήμη καὶ τὰ πνευματικά του χάρισματα τὸν κατέσταινον παντοῦ ἐπιθυμητόν. Ὅθεν ὁ προρρηθεὶς πρίγγιψ τῶν Σέρβων ἐπροσκάλεσεν αὐτὸν ἐκ δευτέρου ὡς ἀρχιατρόν του μὲ μισθὸν 1500 φλωρίων τὸν χρόνον. (1) Μόνη, ὡς φαίνεται, ἡ ἐπιθυμία, τοῦ νὰ συναξῃ χρηματικήν τινὰ πασότητα διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα τῆς διαμονῆς του ὅπου περισσότερον ἐναρεστεῖτο, τὸν ἔκαμε νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν τοῦ πρίγγιπος· διότι δὲν ἔμεινεν εἰς τὴν αὐλήν του εἰμὴ τρία μόνον ἔτη. Μετὰ ταῦτα δὲ παραιτήσας ὑπέστρεφε πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐκάθησεν ἕτερα τρία ἔτη ἀπολαμβάνων τὸ σέβας τῶν ἐκεῖ εὐρωπαίων καὶ τῶν πεπαιδευμένων πολιτῶν.

Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔκαμεν ἐνταῦθα, ὁμοῦ μὲ ἕτερον Ἕλληνα Ἰατροδιδάσκολον τὸν Ἐμμανουὴλ Τιμόνην, τὴν ἐπιστημονικὴν παρατήρησιν τῆς μεγάλης καὶ ἀνθρωποσωτηρίου ἀνακαλύψεως τοῦ κεντρώματος τῆς φυσικῆς εὐλογίας (**inoculazione del vajolo**,) ἥτις, πρὸ τῆς θαμαλίδος (**vaccino**), ἔσωσεν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς τρομερᾶς ἐκείνης νόσου τόσα μιλλιόνια ἀνθρώπους.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων δυστυχιῶν, τὰς ὁποίας ἐπροξένησεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἡ πρασέγγισις καὶ μετάβασις τῶν βαρβάρων Σαρακινῶν, καὶ Ὀθωμανῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ μεγαλητέρα ἦτον ὅτι, κατὰ τὰς θεωρίας τῶν ἰατρῶν, ἀπ' αὐτοὺς μετεφέρθη κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ μέρη, καὶ μετὰ ταῦτα διεδόθη καὶ εἰς τὰ τῆς Ἀμερικῆς, καὶ εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον, ἡ φρικώδης τῆς εὐλογίας ἀσθένεια (2).

---

(1) Ὅρα Ζένον καὶ Νικέρωνα αὐτόθι.

(2) Βλέπε ἐγκυκλοπαιδείαν τῆς πρακτικῆς Ἰατρικῆς μεταφρασθεῖσαν ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν, ὑπὸ τοῦ Ἰατροδιδάσκαλου Ἀλοησίου Μικελόττη. φακελλ. 28. σελ. 4536. καὶ ἑφεξῆς· ἔκδοσις Αμβρόσιου 1842.

Digitized by Google

Τὰ ἐλεεινὰ καὶ ἀπειράριθμα θύματα τῆς ὀλεθρίου ταύτης νόσου, ἡ ταχεῖα ἐξάπλωσίς της, διὰ τὴν ἐπιδημικὴν καὶ μεταδοτικὴν φύσιν της, εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἔσυραν τὴν προσοχὴν ὅλων τῶν μεγάλων ἰατροδιδασκάλων νὰ σπουδάσωσι τὰ φαινόμενα καὶ τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ τῆς σκληροτάτης ταύτης μάστιγος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατεπληγόνετο τόσον ἡ ἀνθρωπότης, μήπως δυνηθοῦν νὰ εὕρωσι κανὲν μέσον ἀπαλλαγῆς. Χίλιοι χρόνοι ἐπέρασαν εἰς ματαίαν σπουδὴν τῶν ἰατρῶν καὶ καμμία θεραπεία τοῦ κακοῦ δὲν εὑρίσκετο. Αἱ θεωρίαι τοῦ περιωνύμου Σίδναμ (Sydenham), τὸ σύστημα τοῦ Βοεραυίου (Boerhave), καὶ ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἦσαν ἀνωφελῆ. Τὰ νοσοκομεῖα τῆς εὐλογίας ἦσαν μάταια· ἡ τρομερὰ νόσος περιπαίζουσα ὅλα ταῦτα εἰς τὰς πολυδακρύτους περιόδους της ἐπρόσβαλε τρομερὰ ὅλας τὰς ἡλικίας τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὡραιοσχημάτιστος τοῦ ἀνθρώπου μορφὴ μετεβάλλετο εἰς λυπηρὸν ἀντικείμενον. Ἡ ὅλη ἐπιφάνεια τῶν ἀνθρωπίνων μελῶν σκεπαζομένη ἀπὸ συῤῥευτικὰ, ἢ ἡμισυῤῥευτικὰ, ἢ διεσπαρμένα ἐξανθήματα, καὶ κατασταινομένη φλογοειδεῖς, ἐμαρτύρει εἰς τινὰς τὴν ἐσωτερικὴν καῦσιν τῶν εὐγενῶν σπλάγχνων των. Ἀφανώδης δύσπνια συνωδευμένη μὲ βραχνώδη βῆχα, αἱμετοὶ βίαιοι καὶ πολλάκις αἱματεροὶ, παρακολουθούμενοι ἀπὸ παραλογισμοὺς καὶ ἀνήσυχον ἀδημονίαν, ἐπροκήρυττον ἄλλους ἐλεινὰ θύματα ἀναποφεύκτου θανάτου. Φόβοι ἀναίτιοι, ὑποψίαι ἄκυροι, γενικαὶ ἀτονίαι καὶ βίαιος προοδευτικὸς πυρετὸς ἐπρομήνυον εἰς τούτους, ὅτι ἤπλωσεν ἡ θηριώδης νόσος ἤδη καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν των τοὺς σκληροὺς ὄνυχάς της. Εἰς μάτην ἐζήτεις πλέον εἰς τοὺς δρόμους τῶν πόλεων καὶ εἰς τὰς οἰκίας τὰ ὡραιοπρόσωπα καὶ τρυφερὰ βρέφη· αὐτὰ ἐθερίσθησαν ἀνιλεῶς ἀπὸ τὸ δρέπανον τὴν εὐλογίας, καὶ σωρηδὸν ἐνταφιάσθησαν ἄωρα εἰς τὴν γῆν. Οἱ πόροι τοῦ γάλακτος ἐκλείοντο εἰς τοὺς μαστοὺς τῶν ἀθλίων μητέρων, καὶ πικρὰ δάκρυα ἔτρεχον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των. Στεναγμοὶ συγχεόμενοι μὲ τοὺς κλαυθμοὺς εἰς πλῆθος οἰκιῶν ἐγνωστοποιοῦσαν τὴν θραῦσιν καὶ τὴν πληθὺν τῶν θυμάτων. Μαυροστολισμοὶ, ἄνθρωποι ἐπιζήσαντες ἄφωνοι, ἢ τυφλοὶ, ἢ παραμορφωμένοι, καὶ λυπηρὰ ἐρήμωσις τῶν πόλεων ὡμολόγουν ὅτι ἐκεῖθεν μετέβη ἡ σκλη-

Digitized by Google

ροτάτη μάστιξ τῆς εὐλογίας (1). Ἡ ἀνθρωπότης ἔπασχε μεγάλως, καὶ ἕνας γενικὸς φόβος ἐκατακυρίευε πανταχοῦ, εἰς ἑκάστην τῆς νόσου περιόδον, χωρὶς νὰ ἐπινοηθῇ ἀπὸ τὰς ἰατρικὰς σχολὰς καὶ τὰ πολυειδῆ συστήματα κανὲν μέσον θραστήριον, καὶ ἱκανὸν, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν καταστρεπτικήντης πρόοδον. (2).

Εἰς τὴν γενικὴν ὅμως ταύτην ἀπελπησίαν, ἡ μήτηρ τοῦ Ἱπποκράτους Ἑλλὰς, ἂν καὶ στερημένη τότε Πανεπιστημίων, ἔμελλε νὰ δώσῃ πρὸς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐμποδίζοντο τὰ ἐλεεινὰ τῆς νόσου ἀποτελέσματα· καὶ δύο Ἕλληνες, ὁ ἡμέτερος Πυλαρινὸς, καὶ ὁ ῥηθεὶς Τιμόνης, ἦσαν οἱ πρῶτοι, οἵ τινες εἰδοποίησαν περὶ τούτου τὴν λοιπὴν Εὐρώπην.

Ἡ φύσις, ἥτις ἔδειξεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν τρόπον δι' οὗ ἐδύνατο νὰ ἀναπληρῇ τὰς χρείας του, καὶ ἐκ τῶν πλουσίων της κόλπων ἐχορήγησεν εἰς αὐτὸν ἀφθονοπάροχα μέσα διὰ νὰ προλαμβάνῃ τὴν πρόοδον τῆς ἀσθενικῆς καταστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ του, ὡδήγησεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν τινὰ τῶν ἐκεῖ κατοίκων νὰ ἐπινοήσῃ τὸ κέντρωμα τῆς εὐλογίας. Διὰ τῆς σωτηρίου ταύτης ἐφευρέσεως, ὄχι μόνον ἐπρολαμβάνετο ἡ δευτέρα προσβολὴ τῆς νόσου, ἀλλὰ καὶ ἐμετριάζετο ἡ ποσότης τῆς χύσεως (eruzione)· περιωρίζετο ὅλη ἡ δύναμίς της εἰς τὴν ἐπιδερμικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος· τὰ εὐγενῆ σπλάγχνα, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ οἰκονομία τοῦ ὀργανισμοῦ ἔμεναν ἀβλαβῆ, καὶ οὕτω ἐπρολαμβάνετο ὁ θάνατος καὶ τὰ λοιπὰ ἐλεεινάτης ἀποτελέσματα. Ἐκ τῆς Θεσσαλίας μετέβη ἡ ἐφεύρεσις

---

(1) Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Ἱσπανοῦ τινὸς Ἱστορικοῦ, εἰσαχθεῖσα ἡ τρομερὰ αὕτη νόσος εἰς τὸ Μεξικὸν, κατὰ τὸ 1517, εἰς μόνον τὸ βασίλειον τοῦτο ἐθέρισεν, εἰς ὀλιγώτατον καιροῦ διάστημα, τρία ἥμισυ μιλλιόνια. (Ὅρα ἐγκυκλοπαιδείαν τῆς πρακτικῆς ἰατρικῆς αὐτόθι. — Παραβάλε καὶ Ῥοβέρτσονα (Robertsons') Ἱστορ. τῆς Ἀμερικῆς τόμος Δ'. σελ. 3.)

(2) Τόσος ἦτον ὁ φόβος τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀμηχανία των, ὥστε κατέφευγον καὶ εἰς γελοίας τινὰς δεισιδαιμονίας. Ὁ Ἄγγλος Προφέσωρ τῆς Ἰατρικῆς Γρεγόρης (Gregory) ἀναφέρει ὅτι εἰς τὸ βρετανικὸν Μουσεῖον διατηρεῖται ἓν χειρόγραφον, ὑποτιθέμενον τοῦ δεκάτου αἰῶνος, περιέχον ἐξορκισμοὺς κατὰ τῆς εὐλογίας. (Ὅρα ἐγκυκλοπαιδ. αὐτόθι.)

Digitized by Google

εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Θρᾴκην, καὶ ἀκολούθως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅπου, κατὰ τὸ 1709, δύω γυναῖκες ἑλληνίδες ἐκήρυττον καὶ ἐκτελοῦσαν τὸ κέντρωμα, διὰ τὴν τότε ἀκολουθοῦσαν θηριώδη προσβολὴν τῆς εὐλογίας. (1).

Εἶναι ἄξιον λύπης ὅτι μία μεμπτὴ δεισιδαιμονία κατακυριεύουσα τοὺς Ἰατροὺς στερεῖ τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀπὸ τὰς γνώσεις βεβαίων τινῶν ἀντιδότων εἰς πάθη δεινὰ τοῦ λυμφατικοῦ, καὶ ἄλλων συστημάτων. Εἰς τὰ πάθη ταῦτα πολλάκις, ἐνῷ ἕνας πολυμαθὴς ἰατρὸς ἀμηχανεῖ, καὶ ζητεῖ ματαίως ἀπὸ τὰς θεωρίας τῆς σχολῆς νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προοδόντων, ἕνας ἀμαθὴς χωρικὸς, ἢ μία γυνὴ, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὴν πεῖραν, ἢ πατροπαραδότως, ἔχουσιν ἕτοιμον τὸ ἀντίδοτον καὶ ἁρπάζουσιν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ θανάτου πληθὺν ἀνθρώπων. Πόσον ἤθελαν αὐξήσει τὰς γνώσεις τῆς ἀνθρωποσωτηρίου ἰατρικῆς, ὡς πρὸς τὰς ἰαματικὰς ἰδιότητας πολλῶν βοτάνων, καὶ ποίαν ὠφέλειαν τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἤθελαν

---

(1) Τινὲς ἀναφέρουσιν, ὅτι τὸ κέντρωμα τῆς εὐλογίας εὑρέθη πρῶτον εἰς τὰς παραλίους πόλεις τῆς Κασπίας θαλάσσης· ἄλλοι, εἰς τὴν Κιρκασίαν, ἄλλοι εἰς τὴν Γεωργίαν, καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Κίναν, καὶ Ἰνδοστάν. Ὅτι ὅμως ταῦτα εἶναι ἀστατοι ὑποθέσεις, καὶ ὅτι ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐδόθη καὶ τὸ καλὸν τοῦτο εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, δύναται νὰ πληροφορηθῇ καθεὶς ἐκ τῶν ἑξῆς λόγων τοῦ Ἄγγλου Προφέσορος Γρεγόρη.

» Ὑποτίθη (λέγει) ὅτι ἔλαβε τὴν ἀρχήν του (τὸ κέντρωμα) ἀπὸ τὰς » παραλίους χώρας τῆς Κασπίας θαλάσσης, τῆς Κιρκασίας, καὶ τῆς Γε» ωργίας· ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς ἀξίας αὐθεντείας. » Οὔτε δυνάμεθα νὰ δώσωμεν πίστιν μεγαλητέραν εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ἡ » ἀρχαιότης τοῦ κεντρώματος καταγεται ἀπὸ τὴν Κίναν καὶ ἀπὸ τὸ Ἰν» δοστάν. Αἱ πρῶται μας εἰδήσεις εἶναι ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου » περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος, πρέπει νὰ νομίζεται ὅτι ἔλαβε τὸ κέν» τρωμα τὴν ἀρχήν του ». (ἐγκυκλοπαιδ. Πρακτ. Ἰατρικ. σελ. 4539.-Ὅρα καὶ Βοφάντην, λεξικὸν τῶν ἀρχῶν, ἐφευρέσεων, καὶ ἀνακαλύψεων, εἰς τὰς τέχνας καὶ Ἐπιστήμας. Τόμ. Γ'. σελ. 1327. Μεδιόλ. 1830.)

Ὁ αὐτὸς διηγεῖται ὅτι ὁ Τιμόνης καὶ Πυλαρινὸς ἦσαν, ὡς θέλομεν εἰπεῖ, ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐγνωστοποίησαν, ὁ πρῶτος εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ὁ δεύτερος εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν σωτηριώδη ταύτην ἐφεύρεσιν, καὶ ὅτι καὶ αἱ δύο περιγραφαίτων ἐξεδόθησαν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς ὑποθήκας (ὅρα ἐγκυκλοπ. αὐτόθι).

Digitized by Google

κάμει, ἐὰν ἠκολούθουν τὰ βήματα τῶν πρακτικῶν ἐκείνων χωρικῶν, ἢ γυναικῶν! Ἀπὸ τοὺς ἀμαθεῖς μαθητὰς τῆς πείρας γνωρίσαντες τὰ βέβαια ἐκεῖνα ἀντίδοτα ἐδύναντο οἱ ἰατροὶ νὰ τὰ γνωστοποιήσωσιν ἐπιστημονικῶς, κάμνοντες εἰς αὐτὰ τὰς ἀναγκαίας ἀναλύσεις. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ χωρικὸς ἐκεῖνος, ἢ ἐκείνη ἡ γυνὴ εἶναι ἀμαθεῖς καὶ δὲν ἔχουσι πολυσφράγιστα καὶ μεμβρανώδη διπλώματα δὲν παραδέχονται τὰς ἰάσεις των, οὔτε κινοῦνται κἂν ἀπὸ περιέργειαν νὰ ἐξετάσωσι μὲ ποῖα μέσα κατώρθωσαν τὰς θεραπείας τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα ἐπερίπαιζον τῆς σχολῆς τὰ συστήματα.

Καὶ τὸ χείριστον, ὅτι πολλάκις ἀνεξετάστως ἐναντιοῦνται, καὶ ἐμποδίζουν, ὅσα ἡ πεῖρα ἀποδεικνύει μέσα σωτήρια. Οἱ ἀκαδημαϊκοὶ τῆς Ἀγγλίας δὲν ἐπαραδέχοντο, διὰ πολλοὺς χρόνους, τὴν σωτηριώδη ἐφεύρεσιν τοῦ κεντρώματος τῆς εὐλογίας (μ' ὅλον ὅτι ἔβλεπον τὰς μεγάλας ὠφελείας της) διότι ἦτον ἐπινόησις ἀμαθῶν γυναικῶν. Ὁ μεγάλος τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτης Ἰατροδιδάσκαλος Γέννερος (Jenner) ὁ γνωστοποιήσας τὴν δαμαλίδα (vaccino), ἐνῷ ἀκόμη ἦτον σπουδαστής, ἀνέφερε πολλάκις πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ Προφέσορα τῆς Ἰατρικῆς Ἰωάννην Χούντερον (Hunter) ὅσα ἤκουσε παρὰ τῶν χωρικῶν περὶ τῶν ὠφελειῶν τοῦ σωτηρίου τούτου φαινομένου, ἀλλ' ὁ σοφὸς οὗτος Προφέσωρ δὲν ἔδωκε καμμίαν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ μαθητοῦ του, διότι τὸν ἀνέφερε θεωρίας χωρικῶν (1). Κατ' εὐτυχίαν ὅμως τῆς ἀνθρωπότητος, ἐνίοτε Ἰατροὶ τινὲς, ἐλεύθεροι ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν, δὲν κρίνουν ἀναξίας προσοχῆς τῶν πρακτικῶν τὰς ἀνακαλύψεις. Τοιοῦτοι, πρὸ τοῦ Γεννέρου, ἐφάνησαν ὁ προρρηθεὶς Τιμόνης, καὶ ὁ ἔνδοξος συμπολίτης μας Πυλαρινός.

Οἱ δύω οὗτοι εὑρεθέντες εἰς Κωνσταντινούπολιν, καθ' ὃν καιρὸν μία Θεσσαλὶς, καὶ μία ἐκ Θεσσαλονίκης γυνὴ (2), εἰς περιστάσεις φθοροποιοῦ ἐπιδημίας τῆς νόσου, ἔκαμνον τεράστια διὰ τοῦ κεντρώματος, ἀφιέρωσαν τὴν προσοχήν των καὶ ἐξετάσαντες εὗρον τὴν ἀνακάλυψιν σωτηριώδη. Μὲ φι-

(1) Ὅρα Ἐγκυκλοπαιδ. τῆς Πρακτικ. Ἰατρικ. αὐτόθι.
(2) Βλέπε Βοφάντην, Λεξικὸν Τόμ. Γ'. αὐτόθι.

Digitized by Google

λάνθρωπον φιλοτιμίαν παρετήρουν τὴν καθημερινὴν πειραν τῆς ἐφευρέτεως, καὶ παρεκίνουν τοὺς ἐρωτῶντας αὐτοὺς εἰς τὴν παραδοχήν της. Ἐρωτηθεὶς ὁ ἡμέτερος Πυλαρινὸς παρά τινος φίλου του μεγαλεμπόρου Ἕλληνος ἐπωνομαζομένου Γαρόφανου, ὁποίαν γνώμην εἶχε περὶ τοῦ κεντρώματος τῆς εὐλογίας, καὶ ἂν τὸν συμβουλεύῃ νὰ κεντρώσῃ καὶ τὰ τέσσαρα τέκνα του, ὡμολόγησεν εἰλικρινῶς ὅτι οἱ ἰατροὶ δὲν γνωρίζουσι παντελῶς τὴν νέαν ταύτην ἐφεύρεσιν. Ὁμιλήσας ὅμως μετὰ τῆς μιᾶς γυναικὸς, καὶ ἀκούσας τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐκείνη ἐξετέλει τὸ κέντρωμα, ὄχι μόνον παρεκίνησε τὸν ῥηθέντα φίλον του νὰ τὰ κεντρώσῃ· ἀλλὰ καὶ, ἀφοῦ ἔκαμε πρὸς αὐτὰ τὴν ἀναγκαίαν προπαρασκευαστικὴν Θεραπείαν τῶν καθαρισμῶν, παρεστάθη εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὰ ἐπισκέπτετο συχνάκις, διὰ νὰ παρατηρῇ τὰ φαινόμενα, ἕως τὴν τελείαν ἀνάῤῥωσίν των.

Μία ἀλληλοδιάδοχος σειρὰ πειραμάτων λοιπὸν ἐβεβαίωσε τὸν μὲν Τιμόνην νὰ γράψῃ, κατὰ τὸ, 1713, ὡς μαθητὴς καὶ μέλος τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ὀξφόρτ, πρὸς τὸν Ἄγγλον Γ'ατροδιδάσκαλον Βόδβαρδ (Woadward) περὶ τῆς ἐφευρέσεως ταύτης, τὸν δὲ Πυλαρινὸν νὰ τὴν κοινοποιήσῃ πρὸς ἕτερον Ἄγγλον φυσιολόγον καὶ Ἱστορικὸν, τὸν Γυλιέλμον Σεράδ, (Guglielmo Serhad) ὄντα Πρόξενον ἐν Σμύρνῃ· ἄνδρα γνωστὸν εἰς τοὺς πεπαιδευμένους διὰ τὴν βοτανικὴν ἐμπειρίαν του καὶ διὰ τὰ συγγράμματάτου τῆς ἀρχαίας, καὶ φυσικῆς ἱστορίας. Ἐκ τούτου δὲ παρακινηθεὶς νὰ ἐκδώσῃ εἰς φῶς τὴν περιγραφὴν καὶ τὰ εὐτυχῆ ἀποτελέσματα τῆς τόσον κοινωφελοῦς ταύτης ἐφευρέσεως μετέβη εἰς Βενετίαν, ὅπου κατὰ τὸ 1715 ἐξέδωκε περὶ αὐτῆς Λατινιστὶ μίαν ἐκτεταμένην πραγματείαν, ὑπὸ τὸν τίτλον, » Nova et tuta » Methodus Variolam excitandi per Transplantationem, » nuper inventa, et in usum tracta, qua rite per acta, » immunia in posterum praeservantur ab hujusmodi con- » tagio corpora ».

» Νέα καὶ ἀσφαλὴς μέθοδος τοῦ ἐρεθίζειν τὴν εὐλογίαν διὰ » κεντρώματος, νεωστὶ ἀνακαλυφθεῖσα καὶ κατὰ συνήθειαν » ἐκτελουμένη, δι' ἧς προφυλάττονται τὰ σώματα ἀβλαβῆ ἀπὸ » τοιοῦτον κολλητικὸν πάθος.

Εἰς τὴν πραγματείαν του ταύτην, ἔπειτα ἀπὸ μίαν ἐκτε-

Digitized by Google

ταμένην καὶ πολυμαθῆ εἰσαγωγήν, ἐκθέτει τὰ ἀκόλουθα. Κατὰ πρῶτον ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν παρασταίνων ὅτι ἡ νεοφανὴς μέθοδος τοῦ κεντρώματος τῆς φυσικῆς εὐλογίας, ἄγνωστος εἰς τὰς παλαιὰς καὶ νέας σχολὰς τῆς Ἰατρικῆς, μ' ὅλον ὅτι ἐπενοήθη ἀπὸ ἀνθρώπους ἀγνοοῦντας ὅλως διόλου τὴν ἱπποκρατικὴν τέχνην, καὶ τελείως ἀμαθεῖς, ἐκτελεῖται ὅμως καὶ ἔχει τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς τεχνικωτάτης ἰατρικῆς ἐνεργείας. Ὁμολογεῖ ἀκολούθως ὅτι ἀγνοεῖται τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἐφευρετοῦ, ἀλλὰ βεβαιόνει ὅτι ἡ ἐφεύρεσις ἔγεινεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐντεῦθεν δὲ προχωρήσασα ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔμεινε καιρὸν πολὺν ἀπόκρυφος, ἕως ὅτου μία τρομερὰ προσβολὴ τῆς νόσου παρεκίνησε γυναῖκας τινὰς εἰδήμονας νὰ τὴν βάλωσι, διὰ τὸ κέρδος, εἰς πρᾶξιν. Ἐκθέτει τὴν περὶ ταύτης ἐρώτησιν τοῦ προρρηθέντος φίλου του Γαροφάνου, καὶ ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐφέρθη ἔμπροσθέν του παρὰ τοῦ ῥηθέντος κυρίου μία γυνὴ Ἑλληνὶς, ἥτις ἐφανέρωσε πρὸς αὐτὸν τὴν ἐποχὴν, τὸν τόπον, καὶ ὅλην τὴν σειρὰν τῶν περιστάσεων τῆς ἐφευρέσεως. Παρέστησε τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐκτελεῖτο τὸ κέντρωμα, τὰ φαινόμενα, καὶ τὰ εὐτυχῆ ἀποτελέσματα. Τὸν ἐδιηγήθη ἀπειράριθμα παραδείγματα ἐφαρμογῆς, καὶ μίαν πληθὺν ἀτόμων εἰς τὰ ὁποῖα ἡ πεῖρα ἀπεδείκνυε τὰ σωτηριώδη γινόμενα τῆς ἐφευρέσεως.

Διηγεῖται λοιπὸν ὁ Πυλαρινὸς ὅτι πληροφορηθεὶς περὶ τοῦ πράγματος, καὶ ξανοίγων εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν φύσιν, τοῦ κεντρώματος λόγους ἀποδεικτικοὺς τῆς ὠφελείας του, παρεκίνησε τὸν Γαρόφανον νὰ κεντρώσῃ τὰ τέκνα του ἔμπροσθέν του· καὶ ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων, ὁποῦ ἐκεντρώθησαν, τὰ τρία ἔκβαλαν ὀλίγην ἐσπαρμένην εὐλογίαν, καὶ μετὰ μίαν ἑβδομάδα ἦσαν ἐλεύθερα. Τὸ τέταρτον ὅμως, ἔχον μεγαλητέραν ἡλικίαν, ἠσθένησε βαρέως καὶ διὰ τὸ κακόχυμον τῆς κράσεώς του, καὶ διὰ τὸν παρημεληθέντα ἀναγκαῖον προκαθαρισμόν· ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸ, μετὰ παρέλευσιν δεκατεσσάρων ἡμερῶν, ἦτον ἐκτὸς κινδύνου. Ὅτι ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις τῶν τέκνων τοῦ γνωστοῦ καὶ ἐν ὑπολήψει Γαροφάνου ἐπληροφόρησε πολλοὺς τῶν εὐγενῶν νὰ ἐφαρμώσουν τὸ κέντρωμα εἰς τὰς

Digitized by Google

οἰκογενείας των, ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ὁποίων ἔγεινε πολυσέβαστον καὶ παρεδέχθη ἀκολούθως ὡς καὶ ἀπὸ τοὺς δεισιδαιμονεστέρους Τούρκους, οἵ τινες ἀποδίδουν τὰ πάντα εἰς τὸ πεπρωμένον.

Μεταβαίνει ἀκαλούθως, ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἰς τὸ κέντρωμα δὲν ὑπάρχει οὔτε ἀγυρτία, οὔτε δεισιδαιμονία τις, ὡς εἰς τὰ ἀδόμενα περὶ τοῦ μαγνητισμοῦ, ἢ τῆς συμπαθείας, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ εἶναι μία καθαρὰ καὶ φυσικὴ ἐνέργεια. Ἐκθέτει τὸν τρόπον καὶ τὰ αἴτια, διὰ τὰ ὁποῖα, κατὰ φυσικὸν λόγον, συμβαίνει ταῦτο· ἔπειτα περιγράφει τὴν μορφὴν τῶν φαινομένων καὶ τίνι τρόπῳ ἐξετέλει ἡ γυνὴ ἐκείνη τὸ κέντρωμα τῆς εὐλογίας. Ἐκλέγουσα (λέγει) τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος, ὅστις εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδας δὲν εἶναι τόσον ψυχρὸς, συνάζει τὸ ἔμπιον (la marcia) ἀπὸ τὴν εὐμενεστέραν εὐλογίαν (vajolo benigno) καὶ ἀπὸ ἓν σῶμα τὸ πλέον ὑγειὲς καὶ εὐσχημάτιστον. Τὸ ἐγχέει εἰς μίαν μικρὰν φυάλην ὑελίνην καθαρωτάτην καὶ ζεσταμένην, καὶ κλείουσα αὐτὴν ἑρμητικῶς τὴν βαστᾷ ἐντὸς τοῦ κόλπουτης διὰ νὰ τὴν θερμαίνῃ· καὶ οὕτω τὴν φέρει, ὅπου μέλλει νὰ ἐκτελέσῃ τὸ κέντρωμα. Κλείει τὸν κεντρωθησόμενον εἰς ἕνα κοιτῶνα εὔκρατον καὶ μὴ προσβαλόμενον ὑπὸ τοῦ ἀέρος. Τὸν ἐκκεντᾷ πλαγίως μὲ μίαν βελώνην εἰς τὸ μέτωπον, εἰς τὸ πωγώνιον, εἰς τὰ μάγουλα, καὶ εἰς τὰ μετακάρπια τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, καὶ ἐγχέουσα εἰς τὰ τρυπημένα μέρη τὸ ἤδη ἕτοιμον ἔμπιον, τὰ δένει ἀσφαλῶς καὶ προστάζει τὸν κεντρωθέντα νὰ μὴν ξήσῃ καὶ νὰ μὴν βρέξῃ τὰ μέρη ταῦτα. Τελευταῖον παραγγέλλει μίαν ἀκριβεστάτην δίαιταν ἐμπαδίζουσα τὸν οἶνον, τὰ κρέατα, καὶ τὸν ζωμὸν, ἕως τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν· ἐπιλέγουσα ὅτι εἰς τοὺς παραβιάσαντας τὴν ἀκρίβειαν τῆς διαίτης ἀνανεώθησαν τὰ σπυρία τῆς εὐλογίας καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἀνεφάνησαν συμπτώματα ἐπικίνδυνα.

Εἰς ταῦτα παρατηρεῖ ὁ Πυλαρινὸς ὅτι ἐκτὸς τοῦ χειμῶνος, εἶναι ἁρμοδία διὰ τὸ κέντρωμα καὶ ἡ ἄνοιξις. Θεωρεῖ ὅτι ἡ κέντρωσις εἶναι καλήτερον νὰ γείνεται εἰς μέρη κρεώδη, ὡς ὀλιγώτερον ὑποκείμενα εἰς τὸν πόνον καὶ εἰς τὴν φλόγωσιν. Διηγεῖται ὅτι γενομένου τοῦ κερτρώματος δὲν παρατηρεῖται εἰς ἄλους ταυτότης χρόνου ὡς πρὸς τὴν ἀναφάνη-

Digitized by Google

σίν τῆς εὐλογίας, οὔτε ταυτότης συμπτωμάτων, ἀλλ' εἰς τινὰς ἐκχύνεται ταχέως καὶ εἰς ἄλλους βραδύτερον, κατὰ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν, κατὰ τὸν χαρακτῆρα, καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν ἑκάστου. Συνήθως ὅμως παρρησιάζεται τὴν ἑβδόμην ἡμέραν καὶ ἐνίοτε, ἀλλὰ σπανίως, τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ὅτι τὰ συμπτώματα παραλλάσσοντα κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἀτομικῶν χαρακτήρων, τῶν χυμῶν, τοῦ αἵματος, καὶ κατὰ τὴν ἀτομικὴν προδιάθεσιν τοῦ καθ' ἑνός, ὁμοιάζουν μὲ τὰ συνήθη συμπτώματα τῆς νόσου, ὅμως πολλὰ μετριώτερον. Ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐντέχνως ἐρεθιζομένη εὐλογία εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν σποράδην ἀναφαινομένων καὶ ὀλιγάριθμος, μὴ ὑπερβαίνουσα συχνάκις τὰ δέκα σπυρία, ἢ τὰ εἴκοσι, ἢ τὰ τριάκοντα, καὶ σπανίως φθάνουσα μέχρι τῶν ἑκατόν. Σημειόνει πρὸς τούτοις, ὅτι τινὲς μὴ θελήσαντες νὰ κεντρωθοῦν, εἰμὴ εἰς τὸν βραχίονα μόνον, ἔκβαλαν ἐπίσης τὴν ἐντεχνον εὐλογίαν καὶ ἐσώθησαν, μετὰ ταῦτα, ἀπὸ τὴν ἐπιδημικὴν νόσον, καὶ ὅτι εἰς ἄλλους κεντρωθέντας δὲν ἀνεφάνη εἰμὴ εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐπιδημίας της.

Παρατηρεῖ, τελευταῖον, ὅτι εἰς τὰ τρυπηθέντα μέρη συνήθως ἀναφαίνονται τὰ σπυρία, ἐνιότε δὲ ἐξογκώσεις (tubercoli), καὶ κάποτε ἀποστήματα, καὶ ἄλλα διάφορα νοσώδη φαινόμενα. Τὸ κυριώτερον ὅμως εἶναι, ὅτι, ἀπὸ ὅσους καθυπεβλήθησαν εἰς τὸ κέντρωμα, δὲν ἀπέθανεν οὔτε εἷς, καὶ ὑπόσχεται εἰς ὅλους ἐντελῆ ὑγείαν (καὶ μάλιστα εἰς ὅσους προετοιμάζονται πρότερον ἀπὸ ἕνα Ἰατρὸν) δίδων εἰς τοῦτο τοὺς ἀναγκαίους λόγους. (1).

---

(1) Ὅρα Ζένον Τόμ. 12. σελ. 356.

Σημ. Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι, ἐνῷ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις τῆς σωτηρίου ἐφευρέσεως τῆς κεντρώματος καὶ ἡ περιγραφὴ τῶν εὐτυχῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἐκουοποιήθησαν, εἰς μὲν τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τοῦ Πυλαρινοῦ διὰ τοῦ τύπου, εἰς δὲ τὴν Ἀγγλίαν ὑπὸ τοῦ Τιμόνη· ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ φιλοσοφικὰ ὑπομνήματα, καὶ δι' ἑνὸς ἄρθρου εἰς τὴν ἐφημερίδα τοῦ Ζένου· ἐπεβεβαιώθησαν διὰ τῶν ἀναφορῶν τοῦ Ἄγγλου χειρουργοῦ Κέννεδη (Kennedy) ταξιδεύσαντος ἐν Κωνσταντινουπόλει, (τὰς ὁποίας ἐξέδωκεν ἐν Λονδίνῳ, κατὰ τὸ 1715, ὑπὸ τὸν τίτλον *πραγματεία περὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ἰατρικῶν*, ἐνῷ, τέλος πάντων, ἡ φιλόπατρις καὶ πεπαιδευ-

Digitized by Google

Μετὰ τὴν τύπωσιν τῆς πραγματείας του ταύτης φυγὼν ἐκ Βενετίας μετέβη πάλιν εἰς Λιβόρνον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σμύρνην, καὶ πάλιν ἐκεῖθεν εἰς Ἱεράπολιν, ἢ Ἀλέπιον, ὅπου ἔμεινεν ὀλίγον καιρὸν μετερχόμενος τὸν Ἰατρὸν καὶ σημειόνων παντοῦ τὰ ἀξιοθέατα. Ἐντεῦθεν δὲ ἀναχωρήσας ἐπῆγεν εἰς

μένη Μάρια Λάδη Μονταγοῦ (Montague) σύζυγος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἄγγλου Πρέσβεως ἰδοῦσα τὰ σωτηριώδη γινόμενα τοῦ κεντρώματος ἐπερίγραφεν αὐτὰ εἰς μίαν τῶν ἐκδοθεισῶν ἐπιστολῶν της. Ὅλα ταῦτα ἦσαν μάταια εἰς τὴν ἐπιβλαβῆ προληψιν τῶν ἰατρῶν, οἵτινες, διὰ πολλοὺς χρόνους, δὲν ἤθελον νὰ τὸ παραδεχθῶσιν, ἂν καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἔπασχεν ἐλεεινῶς. Μόλις μετὰ τὸ παράδειγμα τῆς Λάδη Μονταγοῦ (ἥτις ἐπιστρέψασα εἰς Λονδῖνον, κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1721 ἐκέντρωσε τὴν θυγατέρα της καὶ ταύτην ἠκολούθησαν καὶ ἄλλα πολλὰ ἔνδοξα ὑποκείμενα), μόλις λέγω, μετὰ τὰ παραδείγματα ταῦτα, συγκατετέθη ἡ ἐν Λονδίνῳ Ἰατρικὴ σχολὴ νὰ ἐφαρμώσῃ τὸ κέντρωμα εἰς πέντε καταδικασμένους εἰς θάνατον. Καθημερινὴ πεῖρα ἐβεβαίονε τὰς ὠφελείας του, ἀλλ' αἱ κραυγαὶ πολλῶν φανατικῶν καταπολέμουν τὴν σωτηριώδη ἐφεύρεσίν του.

Ὁ Ἰατρὸς Βακστάφιος (wagstaffe) τὴν ἐκήρυττεν ἀβέβαιον, ὁ δὲ αἰδεσιμώτατος Ἱερεὺς Μάσσεης (Massey) ἔλεγεν »ὅτι τὸ κέντρωμα εἶναι ἀσέβεια». Τί βαθὺς θεολόγος! (ἐγκυκλοπ. Πρακτικ. Ἰατρικ. αὐτόθι). Τόσην δὲ ἀντιπολέμησιν ἔκαμεν ἡ δεισιδαιμονία, ὥστε, κατὰ τὸν Προφέσορα Γρεγόριν, μόλις, εἰς ὀκτὼ χρόνων διάστημα ἐκεντρώθησαν 897 ἄνθρωποι καθ' ὅλην τὴν μεγάλην Βρετανίαν, ἐκ τῶν ὁποίων 17 μόνον ἀπέθανον. Ἡ σταθερὰ ὅμως ἀπόδειξις τῶν μεγάλων τῆς ἐφευρέσεως ταύτης ὠφελειῶν καὶ ἡ καθημερινὴ πεῖρα ἀπέπνιξε, τῶν φανατικῶν καὶ δεισιδαιμόνων τὰς φωνασκίας.

Κατὰ τὸ 1746. ἤρχισαν ν' ἀνεγείρωνται εἰς τὴν Ἀγγλίαν λαμπρὰ καταστήματα νοσοκομείων τοῦ κεντρώματος. (ὅρα Λάμην εἰδήσεις φιλολογικαὶ ἐν τόμῳ ΚΕ'. σελ. 212). Εἰς δὲ τὴν Ἰταλίαν ὁ Ἰατροδιδάσκαλος Μοράνδος Μοράνδη κατὰ τὸ 1749. ἐν τῇ ἐνάτῃ ἐπιστολῇ τῆς πρώτης δεκάδος τῶν οἰκιακῶν του ἐπιστολῶν ἐσυμβούλευε νὰ τὸ παραδεχθῶσιν (Λαμ. αὐτόθι ἐν τόμῳ Γ'. σελ. 114). Εἰς τὴν Τυρινίαν, κατὰ τὸ 1755, ὁ Γάλλος Λα-Κονδαμένιος (La-Condamine) παρεκίνησε τὴν Κυβέρνησιν νὰ θεσπίσῃ ἐπισήμως τὴν παραδοχὴν τοῦ κεντρώματος, τὸ ὁποῖον καὶ πρὸ τοῦ ἔτους τούτου ἐκτελεῖτο αὐτόθι ἀπὸ ἐμπείρους Ἰατρούς. (βλέπε Λάμην αὐτόθι ἐν τόμῳ ΙΖ'. σελ. 806, καὶ ἐν ΚΒ'. σελ. 774.)

Κατὰ τὸ 1759-60 οἱ Ἰατροὶ τῆς Λούκης, τοῦ Οὐρβίνου, καὶ τῆς Γενέβης τὸ ὑπερασπίσθησαν (Λαμ. Τόμ. Κ'. σελ. 88. καὶ τόμ. ΚΑ'. σελ. 31,319). Δὲν ἔδειξαν δὲ ὀλιγωτέραν προθυμίαν ἀπὸ τοὺς Ἰατροὺς τῆς

Digitized by Google

Αἴγυπτον διὰ νὰ περιεργασθῇ τὰ μεγάλα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα, ἐνῷ κηρύττουν τὴν ματαιοφροσύνην τῶν Βασιλέων τῆς γῆς ἐκείνης, μαρτυροῦν ὅμως καὶ τὴν μεγάλην πρόοδον τῆς Μηχανικῆς τῶν ἀρχαίων αἰώνων. Παρετήρησε μὲ ὄμμα πολυμαθοῦς περιηγητοῦ τὰς Πυραμίδας, τὴν περιώνυμον Σφίγγα,

---

Ἰταλίας καὶ οἱ Ἱερωμένοι, ὡς πρὸς τὴν ὑπεράσπισιν καὶ παραδοχὴν τῆς ἐφευρέσεως τοῦ κεντρώματος, οἵ τινες διαφέροντες τοῦ Ἄγγλου Μάσσενη, μὲ ἀξιέπαινον χριστιανικὸν ζῆλον ἐκήρυττον τὰς ὠφελείας του καὶ ἐσυμβούλευσαν τοὺς χριστιανοὺς νὰ τὸ ἐγκολποθῶσιν. Ὅθεν ὁ Θεολόγος Λαυρέντιος Βέρτης μοναχὸς Αὐγουστινιανὸς διεύθυνε κατὰ τὸ 1756. πρὸς ἕνα Καρδινάλιον πραγματείαν ἀπολογητικὴν καὶ συστατικὴν τοῦ κεντρώματος, ἥτις ἐξεδόθη μετὰ ταῦτα ὁμοῦ μὲ τοὺς λόγους του ἐν Μεδιολλάνοις. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ὑπερασπίσθησαν καὶ ἐσυμβούλευσαν αὐτὸ καὶ ἕτεροι Ἰταλοὶ Θεολό- (Λάμ. Τόμ. ΚΕ'. σελ. 703).

Ἡ Γαλλία ἐφάνη βραδυτέρα τῆς Ἰταλίας εἰς τὸ νὰ τὸ παραδεχθῇ μάλιστα διὰ πολὺν καιρὸν ἡ Κυβέρνησις το κατέτρεξε, διότι κατὰ τὸ 1763. ὁ βασιλικὸς Ἐπίτροπος κύριος Ὅμερ Γιολὴς δὲ Φλεουρῆ (Omer - Jois de Fleuri) ἐπρότεινεν εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν ἀντιπροσώπων νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ καθυποβάλῃ εἰς τὴν Ἰατρικὴν καὶ Θεολογικὴν Σχολὴν ἂν πρέπῃ νὰ παραδεχθῇ, ἢ νὰ ὑποφέρηται τὸ κέντρωμα, τὸ ὁποῖον ἐκτελούμενον εἰς τοὺς Παρισίους διήγειρε τὰς φωνὰς πολλῶν, οἵ τινες κατεφόβιζον τὸν λάον, Καὶ κατὰ τὰς 8. Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους μὲ ἐπίσημον διαταγὴν ἐμποδίζετο εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν. (Λαμ. εἰδήσ. τοῦ ἔτους 1763. Τόμ. ΚΔ'.) Κατὰ δὲ τὸ 1765 καταδιώχθη ὑπὸ τῶν Γάλλων ὁ Ἰταλὸς Ἰατρὸς Γάτης ἐπειδὴ ἐκτελοῦσεν εἰς τοὺς Παρισίους τὸ κέντρωμα· ὅστις μάλιστα πρὸς ἀνατροπὴν τῶν κατὰ τῆς σωτηρίου ταύτης ἐφευρέσεως συκοφαντιῶν μεταβὰς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐτύπωσεν ἐπὶ τούτου ἕνα τόμον. (Λαμ. εἰδήσ. τοῦ ἔτους 1765. σελ. 11.).

Ἐβράδυνεν ἐπίσης ἡ παραδοχὴ τοῦ κεντρώματος καὶ εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1779. εἰς τὸ Ἰρτουΐσκιον (Irtiusk) τῆς Σιβηρίας ἀνηγέρθη δὶ ἐξόδων τοῦ Βασιλέως ἓν νοσοκομεῖον λαμπρὸν, ὅπου ἐκεντρώθησαν 5749. βρέφη, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον πέντε ἀπέθανον (Ὥρα ἐγκυκλοπαιδικὴν Ἐφημ. τοῦ ἔτους 1780. Μαΐου σελ. 20).

Ἡ μεγαλητέρα δὲ βραδύτης εἰς τὴν ἀναγνώρισίν του ἐφάνη εἰς τὴν Προυσίαν, διότι πεντῆντα χρόνους μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐφευρέσεως τῶν μεγάλων ὠφελειῶν τοῦ κεντρώματος ὑπὸ τοῦ Πυλαρινοῦ καὶ Τιμόνη, ὁ κύριος Πάλκερός (Palcher), ὡς φαίνεται εἰς τὸν τέμπτον τόμον τῶν πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βαρολίνου, ἐπρότεινεν ὡς ἰατρικὸν κατὰ τῆς διαδόσεως τῆς εὐλογίας, ὅτι προτοῦ νὰ κόπτωσι τὸν ὀμφαλικὸν λόρον τῶν

Digitized by Google

τὰς πόλεις καὶ τείχη, καὶ ὅσα ἄλλα μνημεῖα ἀξιοσημείωτα παρέχει τὸ πολυθρύλλητον ἐκεῖνο μέρος τῆς γῆς, κάμνων, ὡς ἀναφέρει ὁ πεπαιδευμένος Μορέλλης, περιέργους καὶ σοφὰς θεωρίας. (1). Ἀφοῦ δὲ συνέγραψε περὶ ὅλων τῶν ἀξιοθεάτων πραγμάτων, ὁποῦ περιέχει ἡ πόλις τῆς Ἀλεξανδρείας, περιηγήθη ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν, καὶ φθάσας εἰς Σμύρνην ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ ἐκεῖ θελγόμενος, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τὰ τόσα φυσικὰ κάλλη τοῦ ἀσιανοῦ ἐκείνου παραλίου, τὰ ὁποῖα κατασταίνουσιν εὐάρεστον καὶ ἡδονικὴν τὴν οἴκησίν του. Ὁ ἱππότης Ἀσκάνιος Ἰουστινιάνης ὢν τότε πρέσβυς τῆς Ἀριστοκρατίας τῶν Βενετῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, μαθὼν παρὰ τοῦ Πυλαρινοῦ τὸν σκοπὸν τῆς διαμονῆς του ἐν Σμύρνει, τὸν ἐπρότεινεν εἰς τὴν ἐν Βενετίᾳ Βουλὴν ὡς γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἀριστοκρατίας εἰς τὸν τόσον ἐμπορικὸν ἐκεῖνον τόπον,

---

γεννουμένων βρεφῶν νὰ μετακομίζουν, εἰς τὴν ὥραν τῆς γέννας, τὸ ἐμπεριεχόμενον αἷμα εἰς τὸ χόριον τὸ κοινῶς ἀδέλφι (placenta) ὑποθέτων ὅτι ἐκ τοῦ αἵματος τῆς Μητρὸς διαδίδεται, τὴν στιγμὴν ἐκείνην, τὸ σπέρμα τῆς ἀσθενείας.

Ἀλλ' ἐν τέλει κατανικηθεῖσα καὶ δε δεισιδαιμονία παρεχώρησεν εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἐφεύρεσις τῶν ἀπείρων χωρικῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπληροφόρησε τὰς Ἰατρικὰς Σχολὰς καὶ παραδεχθὲν τὸ κέντρωμα εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Εὐρώπης, καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς γῆς, διεταχθη ἐπισήμως ὑπὸ τῶν Κυβερνήσεων, καὶ ἔσωζε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὸν ὄλεθρον τῆς εὐλογίας, ἕως ὅτου ὁ Γέννερ ἐκοινοποίησε τὸ ἀσφαλέστερον μέσον τῆς δαμαλίδος.

Εἶναι δὲ ἀξιοπαρατήρητον ὅτι, ἐνῷ ἡ ἐφεύρεσις ἐκοινοποιηθη, ὡς προείρηται, εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τοῦ Κεφαλλήνος Πυλαρινοῦ καὶ τοῦ Τιμόνη καὶ ἡ κυρία Μονταγοῦ δὲν ἔδωκεν εἰμὴ καλὸν παράδειγμα· εἰς τὸ ἐν Λονδίνῳ ἀνεγερθὲν μνημεῖον αὐτῆς ἀναφέρεται ὅτι εἰς ταύτην χρεωστεῖται ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ κεντρώματος εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τοιαύτη εἶναι ἡ δικαιοσύνη τῶν ἀνθρώπων! (ὅρα βιογ. Μονταγ. μεταφρ. Ἰταλ. ὑπὸ τῆς ἑλληνίδος φιλολόγου κυρίας Μ. Πετριτίνης.)

(1) » Δὲν περιγράφει ὁ Πυλαρινὸς μόνον τὰς Πυραμίδας (λέγει ὁ » Μορέλλης) εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἀλλ' ἀκόμη τὰς πόλεις καὶ τὰ τείχη » τοῦ Καΐρου, τὸ Νειλόμετρον, τὸ μέγα πηγάδιον τὸ λεγόμενον τοῦ Ἰωσήφ, » τὴν περίφημον Σφίγγα, καὶ ἄλλα. Ἐξαιρέτως δὲ περὶ τοῦ σημαινομένου » τῆς Σφιγγὸς, σὲ διηγεῖται πράγματα ἀξιοσημείωτα κατὰ τὸν ἀκόλουθον » τρόπον » ..... (Ὅρα ἐν τῇ προρρηθείσῃ σημ.).

Digitized by Google

ἥτις τὸν ἐψήφισεν εὐχαρίστως. Ἡ ζωηρότης ὅμως τοῦ πνεύματος τοῦ συμπολίτουμας καὶ ἡ ὀλίγητου φροντὶς περὶ τῶν ἐπαγγελμάτων τὸν ἔκαμαν νὰ μὴν βαστάξῃ τὴν πολιτικὴν καὶ ἐπικερδῆ ταύτην θέσιν περισσότερον ἀπὸ πέντε χρόνους, μετὰ τοὺς ὁποίους παραιτήσας μετέβη εἰς Βενετίαν καὶ ἐδόθη εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν περιηγήσεών του καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν παλαιῶν κωδίκων τῆς ἐκ τούτων πλουσίας Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης. Ἡ μεγαλητέρα ὅμως ἐνασχόλησίς του ἦτον ἡ συγγραφὴ περὶ τῆς ἱπποκρατικῆς τέχνης, πρὸς τὴν ὁποίαν πάντοτε ἐδείκνυεν ἔξοχον ἀγάπην. (1).

Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνεφάνη ἓν βιβλίον κατὰ τῆς Ἰατρικῆς συντεθὲν παρὰ τοῦ Ἰωσὴφ Γαζόλα ἐπιγεγραμμένον »ὁ Κόσμος ἠπατημένος ὑπὸ τῶν ψευδοϊατρῶν.» Τοῦτο ἐρέθισε τόσον τὸν πεπαιδευμένον ἐραστήν της Ηυλαρινόν, ὥστε κατὰ τὸ 1717 ἐξέδωκε διὰ τοῦ τύπου ἀναιρετικὸν σύγγραμμα εἰς 12. ὑπὸ τὸν τίτλον »Ἰατρικὴ ὑπερασπιζομένη, ἢ παρατηρήσεις ἀναιρετικαὶ τῆς ἀπάτης τῶν νεοφανῶν φρονημάτων, περιεχομένων εἰς τὸ βιβλίον τὸ ἐπιγεγραμμένον» ὁ Κόσμος »ὑπατημένος ὑπὸ τῶν ψευδοϊατρῶν.»

Εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο προθέτει, ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς, μίαν ἐκτεταμένην θεωρίαν περὶ ἀρχῆς, προόδου, καὶ ὠφελειῶν τῆς Ἰατρικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν δεικνύει τὰς ἐκτεταμένας γνώσεις του ὡς πρὸς τὰ συγγράμματα τῶν παλαιῶν ἐνδόξων προγόνων μας (ὅσων διέλαβον περὶ τῆς ἰατρικῆς ὕλης καὶ περὶ τῶν ὠφελειῶν αὐτῆς), ἐπιβεβαιῶν συχνάκις τὰς θεωρίας του μὲ πολλὰς μαρτυρίας ἐκείνων. Μεταβαίνει ἀκολούθως εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἰδεῶν τοῦ Γαζόλα μὲ κριτικωτάτην καὶ φιλοσοφικὴν μέθοδον, ἀποδεικνύων τὸν κατήγορον ὅτι κάμνει μᾶλλον τὸ ἔργον τοῦ σατυρικοῦ παρὰ τοῦ ἀπαθοῦς συγγραφέως.

Ὁ κύριος Γαζόλας Ἰατρὸς καὶ αὐτὸς, ὁμιλῶν περὶ τῶν ψευδοϊατρῶν σατυρίζει ὅλους ἐν γένει, καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτοὺς καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιστήμην λέγων ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀληθὴς ἰατρὸς, οὔτε ἡ Ἰατρικὴ, εἰς τὰς χεῖρας τῶν τοιούτων, εἶναι τί

(1) Ὅρα Παπαδόπουλον αὐτόθι.

Digitized by Google

ἀξιοσπούδαστον καὶ ὠφίλιμον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Συμβουλεύει τοὺς ἀσθενεῖς ν' ἀποβάλωσι τοὺς Ἰατροὺς καὶ νὰ μείνωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῆς φύσεως. Ὀπαδὸς φανατικὸς τῆς Καρτεσιανῆς φιλοσοφίας, καταφρονεῖ τοὺς παλαιοὺς φιλοσόφους χωρὶς ἐξαίρεσιν τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ἀποδίδει κάποιαν τιμὴν εἰς τὴν νεωτάτην σχολὴν τῆς Ἰατρικῆς, διότι θεμελιοῦται εἰς τὰς καρτεσιανὰς ἀρχὰς, καὶ ὑβρίζει ἀναιδῶς τὴν Ἱπποκρατικὴν σχολὴν περιπαίζων τὸν Ἱπποκράτην καὶ Γαληνὸν, καὶ ὅλους τοὺς παλαιοὺς ἐφευρετὰς καὶ κοσμήτορας τῆς ἐπιστήμης.

Τὸ παράξενον τοῦτο εἶδος τῆς κατηγορίας, καὶ ὁ σατυρικὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐκφράζεται ὁ Γαζόλας, ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τὸν σοφὸν συμπολίτην μας νὰ δείξῃ καὶ ἀθελήτως ὅλην τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῆς πολυμαθείας του. Ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Εὐρώπη καὶ πολλὰ τῶν ἐξευγενισμένων μερῶν τῆς γῆς ἔχουσιν Ἰατροὺς ἐνδόξους ἐκτελοῦντας τὴν Ἰατρικὴν ἐπιστημονικῶς. Περὶ δὲ τῆς ἐπιστήμης ἀποκρίνεται μὲ λόγους ἀποδεικτικοὺς, ὅτι αὕτη ἔχει ἀρκετὰ μέσα, τὰ ὁποῖα καλῶς ἐφαρμοζόμενα σώζουσι τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν ἀπαλλάττουσιν ἀπὸ τὴν ἀσθενικὴν κατάστασιν, καθ' ὅσον κρέμαται ἀπὸ τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις. Μεταβαίνων εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ἀναλύει μὲ μεγάλην ἐμπειρίαν τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τῆς Καρτεσίου καὶ ἐκεῖνα τῶν παλαιῶν, καὶ μὲ ἕνα ἐπιστημονικὸν παραλληλισμὸν ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Καρτέσιος ἐμιμήθη καὶ ἐξέφρασε μὲ νέαν ὄψιν, ὄχι μόνον τὰς ἰδίας ἀρχὰς ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἰδιατων ἐλαττώματα, ἀναμίξας τὰ παλαιὰ συστήματα μὲ τὰς θεωρίας τῶν φιλοσόφων τοῦ μεσαιῶνος καὶ ἐξαιρέτως μὲ ἐκείνας τοῦ Ἰορδάνου Βρούνου. Συγκρίνει τὰς γνώσεις τῆς νεωτέρας σχολῆς μὲ ἐκείνας τῆς ἱπποκρατικῆς καὶ τῶν κλάδων της, καὶ παρασταίνει ὅτι, αἱ περισσότεραι λεγόμεναι ἐφευρέσεις τῶν νεωτέρων, δὲν εἶναι, εἰμὴ μεταμορφώσεις καὶ νεότροποι ἐκφράσεις τῶν θεωριῶν τοῦ Ἱπποκράτους καὶ Γαληνοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἐφευρετῶν τῆς Ἰατρικῆς.

Ἀναλύων τὰ διάφορα συστήματα τῶν νεωτέρων, μετὰ τὸν Καρτέσιον, καὶ ἀνακρίνων τὰς ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται δεικνύει ὅτι αἱ φάσεις αὗται τῆς ἐπιστήμης εἶναι

Digitized by Google

αἱ αὐταὶ μὲ ἐκείνας τῆς παλαιᾶς της καταστασέως, ἀναφαινόμεναι ὅμως ὑπὸ τῶν νεωτέρων μὲ τεχνικώτερον καὶ εὐμεθοδέστερον τρόπον.

Αἱ θεωρίαι του αὗται, αἵτινες σχηματίζουσιν ἓν βιβλίον τετρακοσίων σελίδων, μαρτυροῦσι τὸ βάσιμον τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων τοῦ Πυλαρινοῦ, τὴν μεγάλην του ἱστορικὴν πολυμάθειαν, τὴν ἐπιστημονικήν του γνῶσιν εἰς τὴν Ἰατρικήν, τὸν φιλολογικὸν πλουτισμόν του, καὶ φανερόνουσιν αὐτὸν εἰδήμονα ὅλων τῶν παλαιῶν καὶ τῶν μέχρι τῶν ἡμερῶν του γενομένων θεωριῶν.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐφημερίδα τῶν φιλολόγων τῆς Ἰταλίας μὲ τὰς ἑξῆς ἐντίμους ἐκφράσεις »Τὸ »βιβλίον τοῦτο ἐπευφημίσθη μεγάλως» (1).

Ἡ πολλὰ ὅμως καθεστικὴ ζωή, τὴν ὁποίαν ἔκαμνε διὰ τέσσαρας ὁλοκλήρους χρόνους συγγράφων ἐν Βενετίᾳ, ἐπιβαρύνασα τὴν φιλάσθενον κρᾶσιν του, ἔγεινεν αἰτία νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὴν ὀδυνηρὰν ἀσθένειαν τοῦ ὕδρωπος, διὰ τὴν θεραπείαν τῆς ὁποίας μετέβη εἰς Παταυΐον. Μὲ ὅλας ὅμως τὰς προσπαθήσεις τῶν ἐκεῖ Ἰατροδιδασκάλων, τὸ πάθος ἐπροόδευσε ταχύτατα καὶ, μετὰ ἐννέα μηνῶν διάστημα, ἀπέθανεν εἰς τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του λυπήσας πολὺ ὅσους ἐγνώριζον τὰ πνευματικά του χαρίσματα καὶ τὰς ἐκτεταμένας γνώσεις του.

»Ὁ θάνατος (λέγει ὁ βιογράφος του) τοῦ Κυρίου Ἰακώβου »Πυλαρινοῦ, ὁ ἀκολουθήσας τὸ ἔτος τοῦτο, ἐπροξένησεν εἰς »ὅσους τὸν εἶχον γνωρήσει λύπην μεγάλην» (2),

Ὁ ἱστορικὸς Μελέτιος ἀναφέρων αὐτῶν μεταξὺ τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος λέγει „Ἰάκωβος Πυλαρινὸς ἐκ νήσου Κεφαλληνίας, ἀνὴρ εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς „ἰταλικῆς καὶ ῥωσσικῆς διαλέκτου, ἀκροατὴς τῶν ἐν Βενετίᾳ „καὶ Παταυΐῳ σοφῶν, Νομοδιδάσκαλος καὶ Ἰατροφιλόσοφος „περιώδευσε πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, Γερμανίαν, καὶ Μοσχοβίαν, „ἐχρημάτισεν ἀρχιατρὸς Πέτρου Α'. Αὐτοκράτορος Ῥωσσίας,

(1) Ὅρα Τόμ. ΚΗ'. σελ. 462.
(2) Ὅρα Ζένον αὐτόθι.

Digitized by Google

„ τοῦ Καντακουζινοῦ, καὶ Σερπανοῦ, Ἡγεμόνων Βλαχίας καὶ „ Κόνσουλας ἐν Σμύρνῃ τῆς τῶν Ἐνετῶν Ἀριστοκρατίας..... „ Ἔγραψε λατινιστὶ, νέαν καὶ ἀσφαλῆ μέθοδον τοῦ κεν- „ τρώματος τῆς Εὐλογίας, καὶ ἰταλιστὶ, Ἰατρικὴν διαυθεν- „ τευμένην. Ἄφησε χειρόγραφον τὴν περιγραφὴν τῶν ταξι- „ δίων του „ κτλ. (1).

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων ὅμως τοῦ σοφοῦ τούτου συμπολίτου μας δὲν ἀνεφάνησαν εἰς φῶς εἰμὴ αἱ δύω προρρηθεῖσαι πραγματεῖαι, δηλ. ἡ περὶ τοῦ κεντρώματος τῆς εὐλογίας, καὶ ἡ ὑπεράσπισις τῆς Ἰατρικῆς. Τὸ σύγγραμμα τῶν ταξιδίων του, κατὰ τὴν ἐν τῇ ἐφημερίδι τοῦ Ζένου βιογραφίαν του, καὶ κατὰ τὸν Γάλλον Νικέρωνα, ἐσώζετο χειρόγραφον εἰς τὰς χεῖρας τῶν συγγενῶν του, παρὰ τῶν ὁποίων εἶχον λάβει τὰς ἀναγκαίας βιογραφικὰς εἰδήσεις. Περὶ δὲ ἄλλων δὲν εὗρον οὐδεμίαν σημείωσιν (2). Διὰ τὰ ἐπίλοιπα τῶν χειρογράφων αὐτοῦ ἐξετάσας τὸν ἔμπειρον Ἰατροδιδάσκαλον Ἰωάννην Πυλαρινὸν δὲν ἐδυνήθην νὰ λάβω οὐδεμίαν εἴδησιν εἰς ποῖον ἀπὸ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς ἐκτεταμένης οἰκογενείας τῶν Πυλαρινῶν σώζονται.

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας κειμένου ἐν Παταυΐῳ ἀνέγνωσα τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν συντεθεῖσαν παρὰ τοῦ πεπαιδευμένου μὲν, ἀλλὰ πολυμόρφου Παπαδοπούλου, ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν ἀρχαίαν ἁπλότητα, ἥτις μεγαλύνει τὴν ἔννοιαν.

---

(1) Βλέβε τομ. Δ'. τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας.

(2) Ὁ σοφὸς Μορέλλης, ἀφοῦ, εἰς τὴν προρρηθεῖσαν σημείωσίν του ἐκθέτει περιληπτικὰς τινὰς εἰδήσεις βιογραφικὰς τοῦ Πυλαρινοῦ, καὶ περὶ τῶν προτερημάτων, τῆς μεγάλης ὑπολήψεως, τῶν ἐπαγγελμάτων, τῆς περιηγήσεως καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, λέγει πρὸς τούτοις ὅτι μέρος τῆς περιγραφῆς τῶν ταξιδίων του σώζεται εἰς χεῖρας του χειρόγραφον.

Digitized by Google

ΜΝΗΜΕΙΟΝ·

ΙΑΚΩΒΟΥ · ΠΥΛΑΡΙΝΟΥ·

ΕΥΓΕΝΟΥΣ · ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ·

ΙΑΤΡΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ·

ΑΝΔΡΟΣ · ΠΕΡΙΩΝΥΜΟΥ·

ΠΡΟΣ · ΤΕ · ΔΑΚΟΥΣ · ΡΩΣΣΟΥΣ · ΚΑΙ · ΘΡΑΚΑΣ·

ΕΝ · ΑΣΙΑ · ΤΕ · ΚΑΙ · ΑΙΓΥΠΤΩ·

ΔΙΑΤΕ · ΤΗΝ · ΤΕΧΝΗΝ · ΦΡΟΝΗΣΙΝ · ΧΡΗΣΤΟΤΗΤΑ·

ΚΑΙ · ΤΗΝ · ΕΝ · ΤΟΙΣ · ΔΗΜΟΣΙΟΙΣ · ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ ·

ΑΠΟΒΙΩΣΑΝΤΟΣ · ΕΝ · ΕΤΕΙ · ΣΩΤΗΡΙΩ · $\overline{\text{ΑΨΙΗ}}$.

ΕΤΩΝ · Ξ'.

Digitized by Google

ΒΙΚΕΝΤΙΟΣ ΔΑΜΩΔΟΣ.

ΒΙΚΕΝΤΙΟΣ ΔΑΜΩΔΟΣ Νομοδιδάσκαλος, γνωστὸς διὰ τὴν πολυμάθειάν του καὶ τὴν μεγίστην ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν ἡ ἐπιστημονικὴ διδασκαλία του ἐπροξένησεν εἰς τὴν ἠθικὴν τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησιν, ἤκμασεν εἰς τὸν ΙΗ'. αἰῶνα γεννηθεὶς περὶ τὰ 1679 εἰς ἓν χωρίον τῆς νήσου Κεφαλληνίας λεγόμενον Χαβριάτα ἀπὸ τὸν Φραγγῖσκον Δαμῳδὸν καὶ Φιλανδρίαν Μοσχόπουλω.

Τὸ σμῆνος τῶν Ἀσιανῶν, ὅπου ὡς ἀκράτητος χείμαρος ἐπλημμύρησε κατὰ πρῶτον τὰ προσεγγίζοντα μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ μὲ τὸ πῦρ καὶ τὴν μάχαιραν διέσπειρεν εἰς κάθε μέρος τὴν φρίκην, ἠνάγκασε πολλοὺς τῶν κατοίκων τῆς στερεᾶς καὶ μεσημβρινῆς Ἑλλάδος νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς των καὶ νὰ προσφύγωσιν εἰς τοὺς ἀδελφούς των ἑπτανησίους εὑρισκομένους ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Βενετικῆς Ἀριστοκρατίας.

Εἷς ἐκ τῶν πολλῶν ἐκείνων, οἵτινες κατέφυγον εἰς Κεφαλληνίαν ἦτον καὶ ὁ ῥηθεὶς Φραγγῖσκος Δαμῳδὸς πατὴρ τοῦ ἐνδόξου Βικεντίου, ὅστις κατοικήσας, κατὰ τὸ 1650, εἰς τὸ ἐν Παλαίᾳ προλεχθὲν χωρίον καὶ νυμφευθεὶς τὴν Φιλανδρίαν, θυγατέρα τῆς ἐπισημοτέρας οἰκογενείας τῶν ἐκεῖ, ἔλαβεν ἐξ αὐτῆς τὸν Βικέντιον (1). Τὸ ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικὸν Φροντιστήριον συστηθὲν ὑπὸ τοῦ φιλογενοῦς Φλαγγίνη (τοῦ ὁποίου τὴν μνήμην χρεωστεῖ ἀπαραιτήτως νὰ διαιωνίσῃ ἡ νεωτέρα τῆς Ἑλλάδος Ἱστορία) ἐστάθη τὸ πρῶτον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμβὰς εἰς τρυφερωτάτην ἡλικίαν ὁ Δαμῳδὸς ἔδωκε τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ἀφοσιώσεώς του εἰς τὴν σπουδὴν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς παιδικῆς του ὑπάρξεως ἐδείκνυε τὴν ψυ-

(1) Διορθωτέος λοιπὸν ὁ κύριος Ῥῖζος, ὅστις εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, λέγει τὸν Δαμῳδὸν Κρῆτα· βλέπε ἐν παραρτήμ. σελ. 139.

Digitized by Google

χικήν του ἀγαθότητα, τῆς ὁποίας ἔδωκεν ἔπειτα ἀξιεπαίνους καρπούς.

Συνάπτων ὁ νέος Βικέντιος τὴν σύνεσιν μὲ τὴν ἀγχίνοιαν κατεστάθη ἐντὸς ὀλίγου εἰδημονέστατος ὅλων τῶν εἰσαγωγικῶν μαθημάτων, διεκρίνετο ὅμως, διὰ τὴν εἰς ταῦτα φυσικήν του κλίσιν, εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, καὶ εἰς τὴν βαθεῖαν κατάληψιν τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης.

Οὕτω δὲ ἐφωδιασμένος μετέβη εἰς τὸ ἐν Παταυΐῳ Πανεπιστήμιον, ὅπου εὑρὼν ὁ φιλεπιστημονικὸς νοῦς του πηγὴν ἄφθονον μαθήσεως, ὡς νὰ προεγνώριζεν ὅτι εἰς αὐτὸν ἐναπέκειτο ν' ἀναμορφώσῃ τὴν μέθοδον τοῦ σπουδάζειν εἰς τὴν φίλην Ἑλλάδα, καὶ νὰ σχηματίσῃ διδασκάλους, δι' ὧν ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ νέα καλλιέργεια εἰς τὸ παρὰ τῶν κατακτητῶν χερσωθὲν ἔδαφος αὐτῆς, ἀφιερώθη πρῶτον εἰς βαθυτέραν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ εἰς ἀπόκτησιν πολυειδῶν γνώσεων. Ἔπειτα δὲ συγκεντρωθεὶς εἰς τὴν Ῥητορικὴν καὶ νομοδιδασκαλίαν προητοίμαζε τὸν ἑαυτόν του διὰ τὸ δικανικὸν στάδιον. Τὰ διασωθέντα συγγράμματά του μᾶς κάμνουν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Δαμωδὸς, εἴτε κινούμενος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος του, εἴτε ὠθούμενος ἀπὸ φυσικὴν κλίσιν καὶ ἀπὸ τὸν ἀμοιβαῖον σύνδεσμον τῶν γνώσεων ἐκόσμει τὴν βάσιμον παιδείαν του καὶ μὲ τὴν ἀκριβῆ κατάληψιν τῆς Θεολογικῆς ἐπιστήμης.

Λαβὼν τὸν στέφανον τῆς Νομικῆς εἰς τὸ ῥηθὲν Πανεπιστήμιον διευθύνεται εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου ἀρχίσας τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐδείκνυε τὴν ἔκτασιν τῶν γνώσεών του καὶ τὴν ῥητορικήν του δύναμιν. Συχνάζων ὅμως εἰς τὰ Θορυβώδη τῶν Κριτηρίων μεγαλοδωμάτια, καὶ βλέπων τὴν κατάχρησιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν νόμων τὴν παραβίασιν, δὲν ἄργησε νὰ ἐννοήσῃ ὅτι δυσκόλως ἐδύνατο εἰς τὰς ἐποχὰς ἐκείνας νὰ συμβιβάσῃ τὴν δικηγορίαν μὲ τῆς συνειδήσεως τὰς ἠθικὰς ἀρχάς.

Ἡ δύναμις καὶ μόρφωσις μιᾶς ἐπιστήμης, ὁποία εἶναι ἡ Νομικὴ, ὅταν ἔχῃ ὡς ἄμεσον ἀντικείμενον τὴν ὑπεράσπισιν τῆς δικαιοσύνης, τὴν χαλίνωσιν τῆς δυναστείας, τὴν προστασίαν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πατρίδος,

Digitized by Google

φέρει βέβαια τιμὴν εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ ἀποδεικνύει τὴν εὐαισθησίαν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας εἰς τὰς ἱερὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικότητος, καὶ τὴν ὑπόκλισίν της εἰς τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς.

Ἀλλὰ τί δὲν καταχρῶνται τὰ ἀνθρώπινα πάθη; Ὁ Δαμῳδὸς παρετήρησεν ὅτι εἰς τὴν ἐποχήν του ὁ φιλοπλουτισμὸς καὶ ἡ πρὸς τοὺς δυνάστας κολακεία μετεχειρίζετο τὴν ἱερὰν ἐπιστήμην τῆς Θέμιδος ὡς ὄργανον καταστρεπτικὸν τῆς ἀδελφικῆς ἁρμονίας καὶ ὡς ἐπιτήδειον μέσον τῆς προστασίας τῶν ἀδικημάτων.

Ἔβλεπε τινὰς δικηγόρους πωλοῦντας τὴν ὀξύνοιάν των καὶ τὰς γνώσεις των εἰς τῶν δυνατῶν τὰς θελήσεις. Ἐγνώρισεν ὅτι οἱ νόμοι ἦσαν τόσα ὑφάσματα ἀράχνης εἰς τὰ ὁποῖα ἐπνίγετο κάθε μικρὸν ἔντομον, καὶ τὰ διέσχιζεν εὐκόλως κάθε σῶμα βαρύ. Ἐθεώρει δολοπλόκους τινὰς σοφιστὰς μᾶλλον, ἢ δικηγόρους ἐξάπτοντας ἀπεράντους χρισολογίας μεταξὺ τῶν ἀθλίων χωρικῶν, καὶ ἀπορροφῶντες οὕτω τοὺς ἱδρῶτας τῶν πτωχῶν ἐκείνων ἐπροσπάθουν νὰ γείνωσιν αὐτοὶ πολυκτήμονες.

Εἰς τοιαύτην λοιπὸν κατάστασιν εὑρὼν τὸ δικανικὸν στάδιον ὁ ἠθικὸς Βικέντιος ἠσθάνθη ὅλην ἐκείνην τὴν φρίκην τὴν ὁποίαν δοκιμάζει κάθε φιλάνθρωπος ψυχὴ εἰς περιστάσεις τοιαύτας. Ἐννοήσας ὅμως ὅτι ἡ λυπηρὰ ἐκείνη κατάστασις τῶν πραγμάτων ἦτον ἀναγκαία συνέπεια τῶν δυναστικῶν ἀρχῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ τῆς περιθάλψεως τῶν παθῶν διὰ τοὺς σκοποὺς τῶν κρατούντων, ἐσυναξεν ἐκ τούτου ὅτι, ὅσον μία γενικὴ μεταρρύθμησις δὲν ἦτον οὔτε ἔργον ἑνὸς ἀτόμου, οὔτε ὀλίγου καιροῦ κατόρθωμα, τόσον καὶ μία διάφορος διαγωγὴ ἦτον δυσκολοκατόρθωτος μεταξὺ τοιούτων ἐλαττωμάτων.

Κινούμενος λοιπὸν ἀπὸ ἠθικὴν εὐαισθησίαν καὶ φιλοπατρισμὸν ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν δικηγορίαν καὶ νὰ ἀφιερώσῃ σωκρατικῶς τὸν ἑαυτόν του εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχῶν.

Ἀλλὰ δὲν ἀπέφυγε τὴν φιλόσοφον σκέψιν του ὅτι αἱ ἐπικρατοῦσαι ἀρχαὶ καὶ τὰ ὀλέθρια δυναστικὰ παραδείγματα ἦσαν τόσοι κλονισμοὶ τῆς ἠθικότητος, οἵτινες ἤθελαν κρη-

Digitized by Google

μνίζει ἐκ θεμελίων ὅσην οἰκοδομὴν ἀνήγειρεν εἰς τὰς τρυφερὰς τῶν νέων καρδίας μία ἠθικὴ διδασκαλία. Φιλοσοφήσας, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν κατὰ τὰς διαφόρους τάξεις τῆς κοινωνίας, καὶ γνωρίσας τὴν διάφορον ποιότητα καὶ τὸν βαθμὸν τῶν ἐλαττωμάτων μεταξὺ τῶν κατωτέρων καὶ ἀνωτέρων τάξεων, δὲν ἠθέλησε νὰ συστήσῃ τὴν ἐπωφελεστάτην σχολήν του εἰς οὐδεμίαν τῶν πόλεών μας. Ἡ τερπνότης τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων τῆς ἐξοχῆς καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐργασίμου λαοῦ τῶν χωρικῶν ἐφάνη εἰς αὐτὸν ἁρμόδιον καὶ ἀσφαλέστερον ἄσυλον τῆς ἀθωότητος τῆς νεολαίας. Ἀποτραβιχθεὶς λοιπὸν εἰς τὸ ῥηθὲν χωρίον του Χαβριάτα καὶ συνάξας ἐκεῖ διαφόρους νέους ἤρχισε τὴν παράδοσιν τῶν κοινωφελῶν μαθημάτων του.

Μ' ὅλον ὅτι ὁ σπηνθὴρ τῆς μαθήσεως, ὡς εἴρηται ἐν τῇ εἰσαγωγῇ, δὲν ἐσβέσθη ποτὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολλαὶ τῶν ἐπαρχιῶν της ἦσαν πλουτισμέναι μὲ γυμνάσια καὶ προπαιδευτικὰ καταστήματα, ἕως ὅμως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος ἡ διδασκαλία ἦτον ἀμέθοδος καὶ ὀλιγόκαρπος. Ἐμπιστευμένη εἰς ἄνδρας σπουδάσαντας εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ καταστήματα ἦτον ἐντελὴς ἀπομίμησις τῆς διδασκαλίας τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπομένως συμμέτοχας ἀπὸ ὅλας της τὰς ἀτελείας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὸ σκότος τῶν μεσαιώνων μία σχολαστικὴ ματαιολογία ἡνωμένη μὲ τῶν Ἀράβων τὰς φαντασίας ἐπεῖχεν εἰς τὴν Εὐρώπην τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας τὸν τόπον, καὶ ἐκράτει τὸν ἀνθρώπινον νοῦν εἰς τὰ δεσμὰ τῆς ἀμαθείας. Εἰς τὰ διασωθέντα λείψανα τοῦ ἐλεεινοῦ ναυαγίου τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα μετέφερον εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰ πρωτότυπα τῶν Ἑλλήνων συστήματα, χρεωστεῖ ὁ νοῦς τὴν πρώτην του ἐλευθέρωσιν. Θελγόμενος ὅμως ἀπὸ τὴν καλλονὴν τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος, καὶ συρόμενος ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν Ἀριστοτελικῶν ἀρχῶν ἔπεσεν εἰς νέαν ἀμηχανίαν, ἥτις βιάσασα αὐτὸν νὰ ζητήσῃ ἄλλας ἀρχὰς τοῦ φιλοσοφεῖν τὸν ἔκαμε νὰ πέσῃ εἰς μυρίας ἀποπλανήσεις. Ἕως ὅτου ὁ Καρτέσιος, ὁ Λόκκιος, ὁ Κάντιος καὶ ἄλλοι ἔνδοξοι ἄνδρες ἐπενόησαν τὴν μέθοδον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης, διέκριναν τὰς ἀληθεῖς ἀπὸ τὰς ψευδεῖς ἀρχὰς τῶν Πλατωνικῶν καὶ Ἀριστοτελικῶν καὶ προητοίμασαν τὴν εἴσοδον τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας.

Digitized by Google

Ἀλλ' ἐνῷ τοιαῦται ἦσαν αἱ ἐλλήψεις τῆς ἐν Εὐρώπῃ φιλοσοφικῆς διδασκαλίας, δὲν εἶχεν ὀλιγωτέρας ἡ τῆς φιλολογίας καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν γνώσεων, τῶν ὁποίων ἡ μεγαλητέρα καὶ πλέον ἐπιζήμιος ἦτον τὸ νὰ διδάσκωνται τὰ πάντα εἰς τὴν τότε ἀποθαμμένην λατινικὴν γλῶσσαν μὲ καταφρόνησιν τῶν ἐθνικῶν.

Μὲ ὅλα ταῦτα τὰ ἐλαττώματα μετεφέροντο καὶ ἐδιδάσκοντο αἱ γνώσεις καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὰ καταστήματα ταύτης παρεδίδετο ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία τῶν ἀριστοτελικῶν μὲ ἀπεραντολογίαν ὑπομνημάτων ὑπὸ Θεοφίλου Κορυδαλέως Ἀθηναίου, Γεωργίου Κορεσίου Χίου, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου Κωνσταντινουπολίτου, Ἰακώβου Μάνου Ἀργείου, Μεθοδίου Ἀνθρακίτου καὶ ἄλλων ἐνδόξων διδασκάλων, οἵτινες ἦσαν μὲν ἄνδρες πολυμαθεῖς, ὡς μαθηταὶ ὅμως τῆς Ἰταλίας ἠκολούθουν τὴν μέθοδον καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος των (1). Αἱ γνώσεις τῆς μαθηματικῆς διδασκόμεναι ὑπὸ τῶν Βαλάνων ἦσαν μικραὶ καὶ περιοριζόμεναι μόνον εἰς τὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου καὶ τὴν Ἀριθμητικήν. (2).

Μία πολυχρόνιος καὶ ἀφιλόσοφος διδασαλία τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐβασάνιζε τὴν νεολαίαν. Τὰ πάντα ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν παλαιὰν ἑλληνικήν, καθὼς εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην διὰ τῆς Λατινικῆς, καὶ ἐν γένει μία ἀμέθοδος διδασκαλία ἐβράδυνεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς παιδείας τὴν πρόοδον.

Πρῶτος ὁ Κεφαλλήνιος Δαμωδὸς ἔχει τὴν δόξαν ὅτι εἰσῆξεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν νεωτέραν Φιλοσοφίαν, καὶ ὅτι πρῶτος ἤρχισε νὰ παραδίδῃ, ἐκτὸς ταύτης, τὴν Ῥητορικὴν τέχνην, τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, καὶ ἄλλα ὑψηλότερα μαθήματα μὲ εὐμέθοδον καὶ ἐπιστημονικὸν τρόπον.

Προικισμένος μὲ ὀξύνοιαν καὶ κρίσιν πολλὴν παρετήρησεν ὅτι ἡ γλῶσσα, ἥτις εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν λέξεων τὰς ὁποίας

---

(1) Ὅρα ἐπίμετρον Κούμα «περὶ τῆς ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι καταστάσεως τῆς φιλοσοφίας» εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ μεταφρασθεῖσαν σύνοψιν τῆς φιλοσοφικῆς ἱστορίας Τεννεμάνου. σελ. 289 — 290.

(2) Βλέπε Κούμ. αὐτόθι.

Digitized by Google

μεταχειρίζεται τὸ ὅλον ἔθνος εἰς ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν του, εἶναι πάντοτε ἀνάλογος μὲ τὴν νοητικήν, τὴν θρησκευτικήν, καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων. Ἐγνώρισεν ὅτι εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν γλωσσῶν ἔχουσι μεγίστην ἐπιρροὴν τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ ἔθνους, τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ ἐθνικὴ νομοθεσία. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐσύναξε πόσον ἀλόγως ἠγωνίζοντο οἱ μέχρι τῆς ἐποχῆς του πεπαιδευμένοι ὁμογενεῖς νὰ ἀναζωώσωσι τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς ἐποχὰς εἰς τὰς ὁποίας, ἡ θρησκεία, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, ἡ νοητικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις, ὁ τρόπος τοῦ συλλογίζεσθαι, καὶ ἐν γένει τὰ πάντα ἦσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα παρηλλαγμένα, καὶ διάφορα ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν ἀρχαίων προγόνων μας. Ἔβλεπε πρὸς τούτοις ὅτι εἰς τὴν ματαιοπονίαν ταύτην τῶν λογίων ὁμογενῶν προσετίθετο ἡ μεγάλη βλάβη τοῦ ἔθνους ὡς πρὸς τὴν διάδοσιν τῶν γνώσεων, καὶ ἡ ταλαιπωρία τῶν νέων πρὸς τοὺς ὁποίους ἐδιδάσκοντο τὰ ἄγνωστα διὰ τῶν ἀγνώστων.

Ἐκ τῶν σκέψεων τούτων κινούμενος καὶ παρατηρῶν ὅτι ὁ σοφὸς Μηνιάτης ἀπέδειξε πῶς εἰς τὸ ἔθνος ἐνυπάρχει μία γλῶσσα πλήρης χαρίτων περιμένουσα τοὺς συγγραφεῖς διὰ νὰ παραστήσωσι τὴν κοιλονήν της, κατεφρόνησε τὴν πεπαλαιωμένην συνήθειαν, καὶ ὡς ἐραστὴς τῆς κοινῆς ὠφελείας μᾶλλον παρὰ τῆς ματαίας ἐπιδείξεως, ἐδίδασκε τὰ ἐπιστημονικά του μαθήματα καὶ συνέγραφεν εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν.

» Ἂν τινὰς (λέγει ὁ ἴδιος) θέλῃ νὰ μάθῃ εὐθὺς εἰς τὴν » ἀρχὴν, τὴν ἀφορμὴν ὅπου μὲ παρεκίνησε νὰ συνθέσω τὴν » Λογικὴν εἰς τὴν ἁπλῆν διάλεκτον, πρᾶγμα ἕως τώρα ἀσυ» νήθιστον, ἡ αἰτία εἶναι ἡ μεγάλη ὠφέλεια ὁποῦ ἀπὸ τὴν » ἐπιστήμην τούτην λαμβάνει ἡ Ῥητορικὴ τέχνη. Ἐγὼ ἐπι» θυμῶντας νὰ ὠφελήσω κάθε λογῆς ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ γένος » μας, ἐσύνθεσα τὸ βιβλίον τῆς Ῥητορικῆς τέχνης εἰς τὴν » κοινὴν γλῶσσαν, καὶ στοχαζόμενος ὕστερα πόσον εἶναι ἀ» ναγκαία διὰ τὴν εὐγλωττίαν ἡ Λογική, ἠθέλησα νὰ συν» θέσω καὶ τούτην διὰ νὰ ἀνοίξω πλατυτέραν τὴν ὁδὸν εἰς » τὴν ἀπόκτησιν τῆς Ῥητορικῆς ». (1)

(1) Ὅρα προοίμιον τῆς Λογικῆς του.

Digitized by Google

Ἡ ταχύπτερος φήμη δὲν ἤργησε νὰ διαδώσῃ εἰς ὅλην τὴν ἑπτάνησον καὶ εἰς διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη τὴν ἀξίαν τῆς δαμῳδίου σχολῆς. Ἦτον δὲ ἄξιον παρατηρήσεως νὰ βλέπῃ τις ὄχι μόνον νέους Κεφαλλῆνας εὐκαταστάτων οἰκογενειῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων νήσων, καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, νὰ ἐπισωρεύωνται εἰς ἓν χωρίον, ἀπέχον σχεδὸν μιᾶς ὥρας δρόμον ἐκ τῆς πόλεως, καὶ στερημένον ξενοδοχείων, διὰ νὰ καλλιεργήσωσι τὸ πνεῦμα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ σοφοῦ συμπολίτου μας. Τόσην φιλομάθειαν ἔχουσιν οἱ παῖδες τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοιαύτη ἦτον ἡ ὑπόληψις τοῦ ἐναρέτου Βικεντίου.

Οὗτος λοιπὸν περιεστοιχισμένος ἀπὸ φιλομαθῆ νεολαίαν καὶ προοδεύων αὐτὴν εἰς τὰ καλὰ, διὰ τῶν πολυειδῶν του γνώσεων καὶ τοῦ ἠθικοῦ του παραδείγματος, ἐφαίνετο ὡς ἄλλος Σωκράτης, ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ ἰδίου του πλουτισμοῦ καὶ τῆς ματαιοφροσύνης τῶν ἐπαγγελμάτων, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ κρατοῦντες ἤθελαν βραβεύσει τὴν ἀξίαν του, καὶ ἀγωνιζόμενος διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ φωτισμοῦ εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τὴν ἔμπνευσιν τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν εἰς τὰς τρυφερὰς καρδίας τῶν νέων.

Οὔτε τὸ πλῆθος τῶν καθηγητῶν, οὔτε τὰ ὑπέρογκα ἔξοδα, οὔτε τὰ πολυειδῆ μαθήματα τῶν καταστημάτων δύνανται πολλάκις νὰ παράξωσι πολλοὺς καὶ ἐπωφελεῖς καρποὺς, ἐὰν εἰς ταῦτα δὲν ἐνυπάρχωσι πνεῦμα κοινωφελείας, πατριωτισμος, εὐμέθοδος διάταξις, φιλοσοφικὴ ὁδηγία τοῦ πνεύματος καὶ θερμὸς ζῆλος διὰ τὴν διάθεσιν τῶν γνώσεων καὶ τὴν βάσιμον στερέωσιν τῆς ἠθικότητος. Πολλάκις εἷς καὶ μόνος καθηγητὴς εὐαίσθητος εἰς τὸ ὑψηλὸν ὑπούργημα τῆς ἀνατροφῆς, καὶ ἱκανὸς νὰ διευθύνῃ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ἀγνώστων, καὶ εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας ὠφελεῖ μεγάλως τὴν κοινωνίαν καὶ εὐεργετεῖ τὴν πατρίδα γενναιότερον ἀπὸ τὰ καταστήματα τῶν ἀδιαφόρων.

Τοιοῦτος ἐφάνη ὁ Δαμῳδὸς εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς κοινωφελοῦς διδασκαλίας του. Ἡ βάσιμος παιδείατου, ὁ ζῆλος του ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ἡ φιλόσοφος μέθοδός του εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μαθημάτων ἀνέδειξαν ἐντὸς ὀλίγου πολλοὺς ἀξίους μαθητὰς, οἵτινες κατεστάθησαν ἔπειτα ἐπωφελεῖς φι-

Digitized by Google

διδάσκαλοι, καὶ κήρυκες τοῦ θείου λόγου. Μαθηταὶ τοῦ Δαμωδοῦ ἦσαν ὁ ἠθικὸς καὶ πολυμαθὴς Μιχαὴλ Μοσχόπουλος, διδάσκαλος τοῦ γνωστοῦ Μαυρομάτη ὁ εὐγλωττος Ἀγάπιος Λοβέρδος, ὁ ἀποθανὼν διευθυντὴς τοῦ Φλαγγινιανοῦ Φροντιστηρίου ὁ τῆς πατριαρχικῆς Ἐκκλησίας ἱεροκήρυξ Μαυροειδὴς (περὶ ὧν θέλω διαλάβει ἰδιαιτέρως), καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοιοῦτοι ἐποίους, χάριν συντομίας, παραλείπω.

» Τὴν πρώτην ἐπάνοδον τῶν μαθήσεων εἰς τὴν Ἑλλάδα » (λέγει ὁ πεπαιδευμένος Ἰωάννης Φιλήμων) θεωροῦμεν διὰ » τοῦ Δαμωδοῦ τῆς Κεφαλληνίας. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν σχο» λήν του, κοινὴν διὰ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, παρέδιδεν οὗτος » καὶ ἀνώτερα μαθήματα. Διὰ τῆς προσφυοῦς μεθόδου τῶν » παραδόσεών του ἀνέδειξεν, εἰς διάστημα ὀλίγου, πολλοὺς μα» θητάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίθη καὶ ὁ Μοσχόπουλος ». (1).

Ἠπατήθη λοιπὸν ὁ πολυγράφος καὶ πολυμαθὴς Κούμας, ὅστις ἐπαριθμῶν τοὺς διδάξαντας τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, θεωρεῖ μὲν τὸν Βικέντιον ὡς διδάσκαλον τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ἀποδίδει ὅμως τὴν πρώτην εἰσαγωγὴν αὐτῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι, πρὸς τὸν σοφόν μας Εὐγένιον Βούλγαριν. Ἀπάτη εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιτείνουν τὰ πράγματα, καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῶν δύω τούτων σοφῶν, διότι ὄχι μόνον ὁ Εὐγένιος, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Δαμωδοῦ, ἀλλὰ καὶ ἤρχισε τὸ λαμπρὸν τῆς διδασκαλίας του στάδιον, μετὰ τὸν θάνατον τούτου (2).

---

(1) Βλέπε δοκιμ. ἱστορικ. περὶ τῆς φιλικ. ἑταιρ. ἐποχὴ Α'. βιβλ. Γ'. σελ. 61.

(2) Ἴδε Κούμα αὐτόθι.

Σημ. Ἂς μὴν ὑπολάβῃ τις τῶν ἀναγνωστῶν τὴν παρατήρησίν μου ταύτην ὡς ἀποτέλεσμα ἄλλης τινὸς αἰτίας, εἰμὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀφιλοπρωσώπου ἱστορικῆς ἀκριβείας. Πνεῦμα φιλογενείας βασιλεῦον εἰς τὴν καρδίαν μου δὲν μὲ συγχωρεῖ νὰ θεωρῶ διάφορον τὸν Κεφαλλῆνα, ἀπὸ τὸν Κερκυραῖον, τὸν Ζακύνθιον, τὸν Ἑπτανήσιον, καὶ ἐν γένει τὸν Ἕλληνα. Ἡ δόξα κάθε Ἕλληνος εἶναι δόξα κοινὴ ὅλου τοῦ ἔθνους. Τὰ ἔνδοξα τέκνα τῆς Κεφαλληνίας εἶναι τέκνα τῆς Ἑλλάδος, καθὼς εἶναι καὶ ἐκεῖνα τῆς Κερκύρας, τῆς Ζακύνθου καὶ πάσης ἑλληνικῆς γῆς. Ἡ ἀπόδοσις λοι-

Digitized by Google

Γνωρίζων, ὡς ἀληθὴς πεπαιδευμένος, ὁ ἠθικὸς οὗτος διδάσκαλος ὅτι αἱ θεοδίδακτοι ἀρχαὶ τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ μόνη ἀκλόνητος βάσις τῆς καλῆς ἀνατροφῆς, καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν ἐντελῆ πληροφορίαν τῆς καρδίας εἰς τὰς θείας ταύτας ἀρχὰς γεννᾶται ἡ ἀνυπόκριτος θρησκευτικότης, ἐκπηγάζει ἡ πρόθυμος ἐκπλήρωσις τῶν χρεῶν πρὸς τὸν Δημιουργὸν τῆς φύσεως, πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ πρὸς τὸν πλησίον, ἐσπούδασε πάντοτε νὰ καταστήσῃ τοὺς μαθητάς του εἰδήμονας τῶν θείων γραφῶν καὶ θαυμαστὰς τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικότητος. Ἐντεῦθεν λοιπὸν κινούμενος, μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ φιλολογικῶν γνώσεων, ἀνέπτυσσεν εἰς τὴν περὶ αὐτὸν νεολαίαν τὰς ἱερὰς Γραφὰς, τῆς ἐμόρφονε τὴν καρδίαν μὲ τὴν ἠθικὴν τοῦ εὐαγγελίου, καὶ τὴν ἐθεμελίωνεν εἰς τὴν θεοπαράδοτον θρησκείαν τῶν πατέρων της, μὲ τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην.

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ ὁ ἔνδοξος Δαμωδὸς ἐτελείωσε, κατὰ τὸ 1752, τὸ λαμπρὸν τῆς ζωῆς του στάδιον, ἀφήσας πρὸς μὲν τοὺς συμπολίτας του μνήμην ἀνεξάλειπτον τῆς ἠθικότητος καὶ παιδείας του, πρὸς δὲ τοὺς λοιποὺς πεπαιδευμένους ὁμογενεῖς του φήμην τῆς πραγματικῆς του ἀξίας, καὶ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν κοινωφελῆ του διδασκαλίαν.

» Βικέντιος Δαμωδὸς (λέγει ὁ πολυμαθὴς Μελέτιος) ἐκ νήσου Κεφαλληνίας, ἀνὴρ σοφὸς καὶ πολυμαθής, πεπαιδευμένος ἔντε φιλοσοφίᾳ καὶ ἱερᾷ θεολογίᾳ, δόκιμος ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ῥήτωρ ἄριστος· συγέγραψε δογματικὴν θεολογίαν, Ῥητορικὴν, καὶ ἄλλα ». (1)

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἐξεδόθησαν, κατὰ τὸ 1759, ἐν Βενετίᾳ εἰς ἕνα τόμον ἡ Ῥητορική του τέχνη καὶ ἡ ἐπιτομὴ τῆς Λογικῆς του, προτροπῇ τοῦ τότε μὲν ἱερέως, καὶ μετὰ ταῦτα Μητροπολίτου Φιλαδελφίας, Γεωργίου Φατζέα τοῦ Κυθηρίου, δαπάνῃ δὲ Σπυρίδωνος Πολυζώη. Ἡ προσφώ-

---

πὸν τῆς ἀξίας πρὸς τὸν συμπολίτην μου Δαμωδὸν ὅτι πρὸ τοῦ Εὐγενίου εἰσήγαγε τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἀπαιτοῦσε τὰ πράγματα καὶ εἶναι ἔργον τῆς δικαιοσύνης.

(1) Ὅρα τόμον Δ'. Ἐκκλ. Ἱστορ. σελ. 146.

Digitized by Google

νησις πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ ῥηθέντος Μητροπολίτου, συγχρόνου τοῦ Δαμωδοῦ, ἀποδεικνύει τὴν μεγάλην ὑπόληψιν τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανεν ὁ σοφὸς οὗτος συμπολίτης μας. Εἰς ταύτην διηγεῖται ὁ πεπαιδευμένος Φατζέας, ὅτι βλέπων τὸν φιλογενῆ κύριον Πολυζώην ἐπιθυμοῦντα νὰ ἐκδώσῃ, δι' ἰδίας δαπάνης, κανὲν σύγγραμμα ἐπωφελὲς εἰς τὸ ἔθνος ἐπρότεινε πρὸς αὐτὸν τὴν εἰσέτι ἀνέκδοτον Ῥητορικὴν καὶ Λογικὴν ταύτην, τὴν ὁποίαν συσταίνει μὲ τὰς ἑξῆς ἐντίμους ἐκφράσεις. „ Προβαίνει εἰς τὸ φῶς ἡ ἐπιτομὴ τῆς Λογικῆς καὶ ἡ „ Ῥητορικὴ τέχνη, πονήματα τοῦ σοφωτάτου Βικεντίου Δα„ μωδοῦ τοῦ ἀπὸ Κεφαλληνίας, τώρα μόνον εἰς τύπον δεδο„ μένα διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος. Ἡ εὐφράδεια τοῦ λόγου, ἡ „ σαφήνεια, μὲ τὴν ὁποίαν ἑρμηνεύει ὄχι μόνον τὸν τρόπον „ τοῦ διαλέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ῥητορεύειν..... καὶ τέλος „ πάντων τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, δὲν ἀμφιβάλλω πῶς „ θέλει δώσει αἰτίαν εἰς τὸν καθ' ἕνα, καὶ νὰ τὰ δεχθῇ φι„ λοφρόνως καὶ νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν των „. (1).

Ἡ βάσις εἰς τὰ δύω ταῦτα συγγράμματά του εἶναι αἱ ἀριστοτελικαὶ ἀρχαὶ μὲ νέας θεωρίας, ἐκπεφρασμέναι ὅμως μὲ πολλὴν καθαρότητα καὶ συντομίαν. Ἀφιερωμένος μᾶλλον εἰς τὸ κοινὸν ὄφελος ἀποφεύγει κάθε ἐπίδειξιν καὶ κομπορρημοσύνην. Ζητεῖ περισσότερον νὰ διδάξῃ τοὺς ἀναγνώστας του παρὰ νὰ θαυμασθῇ παρ' αὐτῶν ὡς πολυμαθὴς καὶ εὔγλωττος. „ Ἐπά„ σχισα (λέγει εἰς τὸ προοίμιον τῆς Ῥητορικῆς του) νὰ πα„ ραδώσω τοὺς κανόνας τῆς θαυμαστῆς ταύτης τέχνης μὲ „ βραχυλογίαν καὶ καθαρότητα. Ὁ σκοπός μου δὲν εἶναι νὰ „ δείξω τὴν τέχνην τῆς εὐγλωττίας. Ὅθεν δὲν ἔλαβα φρον„ τίδα μήτε νὰ ὁμιλήσω μὲ εὐρυχωρίαν, μήτε μὲ εὐφράδειαν, „ καὶ νὰ στολίσω τὸ βιβλίον μὲ εὔμορφα λόγια.....

„ Δέξου λοιπὸν μὲ γενναιότητα τὸ βιβλίον τοῦτο, καὶ πρό„ κοψον εἰς τρόπον ὁποῦ νὰ δείξῃς μὲ τὸ ἔργον, πῶς ὁ σκο„ πός μου δὲν ἐστάθη δίχως ὠφέλειαν „.

Τὰ παραδείγματα εἰς τὴν Ῥητορικήν του καὶ ἡ ἐφαρμογὴ

---

(1) Ὅρα τὴν ἐν τῷ 3. σελ. τῆς Λογ. προσφών. Φατζέα, πρὸς τοὺς ἀναγνώστας.

Digitized by Google

τῶν κανόνων εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκ τῶν διδαχῶν τοῦ Μηνιάτου, εἰς τὸν ὁποῖον δεικνύει μεγάλον σέβας καὶ τὸν ἀναφέρει πάντοτε μὲ τὴν ἔκφρασιν »ὁ Διδάσκαλος Μηνιάτης» Συχνάκις ὅμως ἐφαρμόζει τοὺς ῥητορικοὺς κανόνας καὶ εἰς τεμάχια τινὰ τοῦ Ἰσοκράτους καὶ Δημοσθένους.

Ἡ γλῶσσα τοῦ Δαμωδοῦ εἶναι ἐντελὴς ἀπομίμησις ἐκείνης τοῦ Μηνιάτου, ἀλλ' ὅμως καθαρωτέρα ἀπὸ ἰταλισμούς. Τὸ ὕφος του δὲ εἶναι ἁπλοῦν, καθαρὸν καὶ στολισμένον μὲ ἀρκετὴν γλαφυρότητα καὶ εὐφράδειαν. Διὰ τὴν σπανιότητα τῶν συγγραμμάτων του φέρω ἓν ἢ δύω τεμάχια ἐκ τῆς Ῥητορικῆς, ἐξ ὧν δύνανται νὰ κρίνωσιν οἱ εἰδήμονες ἀναγινώσται περὶ ὅλων τούτων.

„ Εἶναι πολλαῖς καὶ διάφοραις ἡ τέχναις, ἀπὸ ταῖς ὁ„ποίαις γίνονται πολλὰ θαυμαστὰ ἔργα εἰς τὸν κόσμον.„ Ὅμως δὲν εἶναι θαυμαστότερη τέχνη ἀπὸ τὴν Ῥητορικήν.„ Διατὶ μοναχὴ αὐτὴ ἔχει ἐξουσίαν ἐπάνω εἰς τὰς καρδίας„ τῶν ἀνθρώπων. Μόνης ἐτούτης ἐδόθη ὅλη ἡ δύναμις, νὰ„ κρατῇ τὸ βασίλειον εἰς τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, καὶ νὰ τὴν„ βιάζῃ νὰ δέχεται ἐκείνην τὴν κίνησιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὴν„ εἶχε παρακινήσει. Αὐτὴ εἶναι ὁποῦ εἰς τὰ δικαστήρια μὲ„ βροντῶσαν φωνὴν ζωγραφίζει εἰς τὸ πρόσωπον τῶν Κριτῶν„ τὴν ταραχὴν τῆς καρδίας· αὐτή, ὁποῦ ἀνάπτει ὅλαις ταῖς„ φλόγαις τῆς ὀργῆς διὰ νὰ κατακαύσῃ τῶν παραβατῶν τὴν„ ἀνομίαν. Αὐτὴ εἶναι ὁποῦ εἰς ταῖς δημηγορίαις τώρα ὑ-„ψόνει ταῖς ἐλπίδαις, τώρα κράζει τοὺς φόβους, τώρα σκε-„πάζει ἀπὸ ἐντροπὴν τὰ ὄμματα τῶν ἀκροατῶν. Αὐτὴ εἶναι„ τέως, ὁποῦ εἰς τὰς πανηγύρεις ἐπαινεῖ τῶν ἡρώων τὴν„ ἀρετὴν καὶ ὑβρίζει τῶν ὀκνηρῶν τὴν κακίαν. Τούτης τῆς„ τέχνης λοιπὸν ἔρχομαι νὰ ἐξηγήσω τὴν φύσιν, καὶ τὴν„ οὐσίαν, διὰ νὰ καταλάβῃς τί εἶναι (1)

Παρομοίως ὁμιλῶν περὶ διαφορᾶς τοῦ τρόπου καθ' ὃν μεταχειρίζονται οἱ διαλεκτικοὶ καὶ οἱ Ῥήτορες τὰ ἐπιχειρήματα λέγει „Διὰ νὰ δείξῃ ἕνας διαλεκτικὸς πῶς ὁ ἄνθρωπος„ δὲν πρέπει νὰ φροντίζῃ διὰ τὸν κόσμον, ἔτζι ἐπιχειρεῖται

(1) Ὅρα Ῥητορικῆς βιβλ. Α'. κεφ. Α'. σελ. 5.

Digitized by Google

„ἐκ τοῦ τελικοῦ ὅρου. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι διὰ νὰ μεριμνᾷ
„τὰ αἰώνια, δὲν ἔχει λοιπὸν νὰ στοχάζεται τὸν πρόσκαιρον
„κόσμον. Μὰ ὁ Ῥήτορας τὸ ἴδιον τοῦτο ἐπιχείρημα, τὸ αὐ-
„ξάνει, καὶ καλλωπίζει μὲ διάφορα σχήματα. Μὲ τὴν ἐκ-
„φώνησιν, μὲ τὴν ἐρώτησιν, μὲ τὴν ἀποστροφὴν, μὲ ἀντίθε-
„σαις. ὡσὰν

„Ὦ ἀξιοθάκρυτος ἀφροσύνη τῶν ἀνθρώπων! Ὦ κόποι
„μάταιοι, καὶ ἀνωφελεῖς! Ὦ φροντίδες, ὁποῦ δὲν ἔχουσι
„καμμίαν ἐλπίδα! Καὶ τὶ χρεία εἶναι, ὦ ἄνθρωπε, νὰ
„ἔχῃς τόσην μέριμναν διὰ τὰ πρόσκαιρα τοῦτα, καὶ φθαρτὰ
„πράγματα; διατὶ εἶσαι ἀμέριμνος διὰ τὰ οὐράνια καὶ
„καὶ φροντιστικὸς διὰ τὰ ἐπίγεια; ἐστοχάσθης ποτὲ ποῖος
„εἶσαι, καὶ τὶ εἶναι ὁ κόσμος; ἐσὺ εἶσαι, ἐὰν δὲν ἠξεύρῃς,
„ἕνα οὐράνιον κτίσμα, πλασμένον, διὰ νὰ ἔχῃς μίαν ζωὴν
„αἰώνιον εἰς τὸν Παράδεισον, διὰ νὰ χαίρεσαι μὲ τὸν Θεὸν
„τὴν ἀνεκλάλητον ἐκείνην δόξαν, ὁποῦ ἀπ' ἀρχῆς σοῦ ἔχει
„ἑτοιμασμένην.

„Καὶ ὁ κόσμος τί εἶναι; εἶναι τόπος τῆς ἐξωρίας τοῦ
„προπάτορος, μία ἄβυσος τῶν συμφορῶν, ἕνα τεταραγμένον
„πέλαγος, εἰς τὸ ὁποῖον ὅποιος πλέει μὲ τοὺς ἀνέμους καὶ
„ὁρμαῖς τῶν παθῶν, δὲν θέλει φθάσει ποτὲ εἰς γαληνόμορ-
„φον λιμένα. Διατὶ λοιπὸν μεριμνᾷς διὰ τὸν κόσμον, ὁποῦ
„ἐπλάσθης διὰ τὸν οὐρανόν; Τί φροντίζεις διὰ τὴν γῆν,
„ὁποῦ ἐγεννήθης διὰ τὸν παράδεισον; Τί ζητεῖς τὰ πρό-
„σκαιρα, ὁποῦ σοῦ πρέπουν τὰ αἰώνια; Τί συνάζεις ἐδῶ
„κάτω πλούτη ἀβέβαια, ὁποῦ σοῦ ἑτοιμάζει ἐκεῖ ἐπάνω ὁ
„πλάστης τοὺς θησαυροὺς τῆς οὐρανίου μακαριότητος„; κτλ. (1).

Ἐκ τῶν λοιπῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων του δὲν ἀνεφάνη κανὲν ἄλλο εἰς φῶς, ἂν καὶ ἐκ παραδόσεως γνωρίζεται ὅτι εἶχεν ὁλόκληρον φιλοσοφικὸν σύστημα.

Ἡ δογματικὴ θεολογία του σώζεται εἰσέτι ἀτύπωτος. Εἰς τὴν ἐν Κεφαλληνίᾳ μικρὰν συλλογὴν τῶν βιβλίων μου σώζω

(1) Βλέπε Ῥητ. Κεφ. Ζ'. Μέρους πρώτου σελ. 36 — 37.

Digitized by Google

ἓν χειρόγραφον Κυριακοδρόμιον στερηθέν των πρώτων σελίδων, τὸ ὁποῖον νομίζεται καὶ αὐτὸ σύγγραμμα τοῦ σοφοῦ Δαμῳδοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι γραμμένον εἰς παλαιὰν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἥτις φέρει χαρακτηριστικὰ ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς ἀπὸ τὴν ἰδικήν του, διστάζω νὰ τὸ ἀποδώσω πρὸς αὐτόν. Μάλιστα νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἰδικόν του, διότι αὐτὸς λέγει ῥητῶς ὅτι συνέγραψεν εἰς τὴν ἁπλῆν γλῶσσαν καθ' ὅτι ὀλίγοι εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἀκούωσι τὴν παλαιάν. Καὶ ἂν τοιαύτη ἦτον ἡ ἰδέα του περὶ τῆς Ῥητορικῆς καὶ Λογικῆς, πολὺ περισσότερον δὲν ἤθελε συγγράψει εἰς τὴν παλαιὰν ἐξηγήσεις εὐαγγελικῶν περικοπῶν.

Ἕτερον σύγγραμμα τοῦ Δαμῳδοῦ ἐσώζετο εἰς χεῖρας τοῦ συμπολίτουμας παναγῆ Καταρέλλου, (ὅστις τὸ ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν ἀποθανόντα σεβάσμιον Ἱερέα Χαραλάμπη, Φλώριον Λαγκούσην), ἀλλ' ὁ ἁπλοῦς οὗτος καὶ ἀγαθὸς ἄνθρωπος παρουσιασθεὶς πρὸς τὸν ἀοίδιμον καὶ μέγιστον εὐεργέτην τῆς ἑπτανησίου νεολαίας Κόμητα Φρηδερῖκον Γυλφόρδ (τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα θέλει διαιωνίσει ἡ ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου), τὸ ἐπρόσφερε πρὸς αὐτόν. Εὐχάριστος ὁ φιλέλλην Κόμης διὰ τὸ ἀπόκτημα ἐπρότεινεν ἀμέσως πρὸς τὸν Καταρέλλον γενναίαν ἀμοιβήν, ἀλλ' ἤκουσε παρ' αὐτοῦ τὴν πλήρη φιλοπατρισμοῦ καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἀξίαν ἀπόκρισιν ὅτι "ἡ μεγαλητέρα του ἀμοιβὴ θέλει εἶ-„σθαι τὸ νὰ εἰδῇ εἰς τύπον τὸ σύγγραμμα τοῦ „σοφοῦ συμπολίτουμας, ὅστις ὠφέλησε καὶ ἐ-„τίμησε τὴν πατρίδα„. Ἰδοὺ ἄνθρωπος πτωχὸς ἀποβάλλων χρήματα διὰ τὴν ὑπόληψιν τῆς πατρίδος! Πόσον πλέον εὐαίσθητος εἶναι πολλάκις ἡ ἀθῶα καὶ ἀγράμματος φύσις εἰς τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων, ἀπὸ τὴν ὑποτιθεμένην σπουδαίαν, καὶ φορτωμένην τίτλους καὶ διπλώματα Ἀκαδημιῶν!

Ὁ τόσον διὰ τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν ἐπιζήμιος θάνατος τοῦ φιλανθρωποτάτου καὶ εὐεργετικωτάτου μας Κόμητος ἔγεινεν αἰτία νὰ χάσωμεν τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Δαμῳδοῦ, διότι πιθανῶς μετέβη ὁμοῦ μὲ τὴν βιβλιοθήκην ἐκείνου εἰς Λονδῖνον, ὅπου τὶς οἶδε ποία θέλει εἶσθαι ἡ τύχητου. Ὁ ἁπλοῦς Καταρέλλος ἐρωτηθεὶς παρ' ἐμοῦ δὲν ἐνθυμεῖτο νὰ μὲ

Digitized by Google

εἰπῆ τὸ εἶδος τοῦ συγγράμματος, ὑποθέτω ὅμως ὅτι ἦτον τὸ θεολογικόν του σύστημα (1).

Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Καταρέλλου, ἀποδεικνύει ζῶσαν εἰσέτι τὴν ὑπόληψιν τοῦ Βικεντίου, δὲν εἶναι ὅμως ὀλιγώτερον ἀποδεικτικὸν καὶ τὸ σέβας μὲ τὸν ὁποῖον θεωροῦνται ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου τὰ ἐρείπεια τῆς οἰκίας του, ἥτις ἐστάθη ποτὲ ἑστία τῆς μαθήσεως εἰς τόσους νέους.

Τοιαύτην ἐντύπωσιν ἀφίνουν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, ὅσοι ἀφιερόνουν τὰς γνώσεις των εἰς τὸ κοινὸν ὄφελος· καὶ μὴ ἐμπορευόμενοι ταύτας, οὔτε κατασταίνοντες αὐτὰς ὄργανα χαμερποῦς φιλοδοξίας, ἢ ξένης δολιότητος, συνάπτουν τὴν παιδείαν μὲ ἀνεπόκριτον ἀρετὴν καὶ μὲ πατριωτικὰ καὶ εὐγενῆ αἰσθήματα.

---

(1) Εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ ἀπάτη τῆς μνήμης τοῦ κυρίου Ῥίζου, ὅστις εἰς τὴν ἀναφερθεῖσαν φιλολογικὴν ἱστορίαν του (σελ. 139.) θεωρεῖ τὸν Δαμῳδὸν οἱ Ἱεροκήρυκα καὶ καταδικάζει πολλὰ τοὺς λόγους του ἀνακαλύπτων εἰς αὐτοὺς μυρία ἐλαττώματα. Ἐγὼ, τὸ μόνον ἐλάττωμα ὁποῦ εὑρίσκω εἶναι ὅτι οὔτε ὑπῆρξαν, οὔτε ὑπάρχουν λόγοι τοῦ Δαμῳδοῦ, διότε ὁμολογῶ εἰλικρινῶς, ὅτι ποτὲ δὲν ἤκουσα πῶς ὁ Νομοδιδάσκαλος οὗτος ἦτον ἱεροκήρυξ, καὶ ὅτι συνέγραψε καὶ ἐτυπώθησαν διδαχαί του. Πρέπει ὅμως νὰ συγχωρηθῇ ὁ ἄλλως πολυμαθὴς Ῥίζος, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν ἐκδότην τοῦ συγγράμματός του, ἐξέθεσε τὴν Ἱστορίαν ταύτην τῆς φιλολογίας, χωρὶς βοήθημα οὔτε βιβλίου, οὔτε σημειώσεως, οὔτε χειρογράφου. (ὅρα προλεγ. σελ. 12.)

Digitized by Google

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΚΙΑΔΑΣ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΚΙΑΔΑΣ, φιλολόγος γνωστὸς εἰς τὴν Ρωσσίαν, Γερμανίαν, καὶ Δανίαν, ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος εἰς Ἀργοστόλιον πόλιν τῆς Κεφαλληνίας. Ἡ Ἰταλία εὐγνωμονοῦσα πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνθυμαμένη ὅτι καὶ παλαιόθεν παρ' ἐκείνης ἔλαβε τὰ φῶτα, καὶ ὅτι εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς πολιτικῆς της ζωῆς ἡ Ἑλλὰς ἐνεχείρισε πρὸς αὐτὴν, ὡς εἰς φίλην καὶ ἔξοχον ἀδελφὴν ὅ, τι καλὸν ἐδυνήθη νὰ σώσῃ ἀπὸ τὸ ἐλιεινόν της ναυάγιον, μὲ φιλικὴν διάθεσιν ἐδείχθη πάντοτε πρόθυμος εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς παιδείας πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Εἰς τὰ λαμπρά της καταστήματα δεχομένη τοὺς ἑλληνόπαιδας μὲ τὰ αὐτὰ σχεδὸν προνόμια τῶν ἰδίων της τέκνων, τοὺς ἐπλούτιζεν ἀπὸ τὸν θησαυρὸν τῶν γνώσεών της καὶ ἐτίμα ἀξιοπρεπῶς τὰς προόδους των.

Εἰς τὴν φίλην Ἰταλίαν λοιπὸν σταλθεὶς παιδιόθεν ὁ Ἀθανάσιος καὶ λαβὼν τὴν πρώτην ἀνατροφήν του εἰς ἓν τῶν γυμνασίων τῆς Βενετίας, μετέβη εἰς τὸ παταυινὸν πανεπιστήμιον πρὸς τελειοποίησιν τῆς παιδείας του. Ὑπακούων εἰς τὴν πατρικὴν θέλησιν ἐσπούδασε πρῶτον τὴν νομικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, εἰς τὰς ὁποίας τελειοποιηθεὶς ἔλαβε ταχέως τὸν στέφανον· προικισμένος ὅμως μὲ ζωηρότητα πνεύματος καὶ φαντασίας ἐθέλχθη μᾶλλον ἀπὸ τὴν καλλονὴν τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου, παρὰ ἀπὸ τὴν σοβαρότητα τῆς νομοδιδασκαλίας. Ὅθεν ἀκολουθήσας, μετὰ ταῦτα, τὴν φυσικήν του κλίσιν, καὶ ἔχων ἄφθονα τὰ δῶρα τῆς ἀγχινοίας ἀπέβη εἰδημονέστατος τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας, καὶ κάτοχος τῆς ἰταλικῆς· ἀγνωεῖται δὲ ἂν εἰς τὸ Παταύιον ἢ ἄλλοθι ἐσπούδασε πρὸς τούτοις καὶ τὴν γερμανικὴν, καὶ ρωσσικὴν γλῶσσαν. (1).

---

(1) Ὅρα Μελέτιον Ἐκκλησιασ. Ἱστορ. Τόμ. Δ'. σελ. 143.

Digitized by Google

Ἡ ἐπιρροὴ τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν παραλλάσσεται πολλάκις καὶ αὐτὴ ἡ νοητικὴ ἔρευνα τῶν ἀντικειμένων, ἐκτείνει καὶ συστέλλει ἐνίοτε τόσον ἀλλοκότως τὰ ὅρια τινῶν ἐπιστημῶν, ὥστε, ἢ τὰς ἀποκαθιστᾷ ὑπερβατικὰς καὶ δίδει πρὸς αὐτὰς γιγαντιαίαν μορφήν, ἢ τὰς ἀπογυμνόνει ἀπὸ τὰ φυσιώδη στοιχεῖα των καὶ τὰς παρασταίνει μὲ πυγμαῖον ἀνάστημα καὶ ὑπὸ γελοίαν ὄψιν.

Ἡ μᾶλλον ὑποκειμένη εἰς τὸν δεσποτισμὸν τῶν αἰώνων φαίνεται ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη. Τὰ ὅρια ταύτης, φέρ' εἰπεῖν, τὴν σήμερον, κατὰ τὴν ἰδέαν τινῶν, εἶναι τόσον περιωρισμένα καὶ ἄστατα, ὥστε ἡ φιλολογία, ἢ νομίζεται ὑπὸ τούτων ἐπιστήμη γενικῶν καὶ ἐπιπολαίων γνώσεων, ἢ κρίνεται παρ' ἄλλων ὡς τέχνη στιχουργικὴ καὶ ῥωμαντικογραφία, ἢ θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν ὡς σπουδὴ ἀνωφελὴς, τῆς ὁποίας οἱ κάτοχοι δὲν πρέπει νὰ κατατάττωνται εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐπιστημόνων. Ἀλλ' εἰς τοὺς παρελθόντας αἰῶνας γνωριζομένη ἀκριβέστερον ἡ ἐπιστήμη εἶχεν ὅρια σταθερὰ καὶ ἀνάλογα τῆς φύσεως τοῦ ἐκτεταμένου της ἀντικειμένου.

Ὅταν ἀφιερώθη εἰς ταύτην ὁ Ἀθανάσιος, ὁ φιλολόγος ἔπρεπε νὰ ἦναι εἰδήμων διαφόρων ἐπιστημονικῶν γνώσεων. Μὴ περιοριζόμενος εἰς τὴν γλωσσικὴν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν γραμματικὴν καὶ ἐπιπόλαιον ἔρευναν τῶν νοητικῶν προϊόντων ἑνὸς ἔθνους, ἐχρεώστει νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ ἐπιχαίνῃ ἐπιστημονικῶς τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀνθρωπίνης ἀγχινοίας. Ἀναβαίνων εἰς τὰς πρώτας πηγὰς νὰ θεωρῇ τὰς μιμήσεις, καὶ ἐξιχνιάζων τὴν πρωτοτυπίαν ἑκάστης ἐποχῆς, νὰ ἀντιλαμβάνηται ἀκριβῶς τὰς προόδους, ἢ ὀπισθοδρομήσεις τοῦ νοὸς εἰς τὸ ὑψηλὸν καὶ ὡραῖον. Εἰς τοιαύτην λαιπὸν εὐτυχεστέραν ἐποχὴν τῆς φιλολογίας σπουδάσας ὁ συμπολίτης μας, δὲν ἐνόμισεν ἱκανὴν τὴν ἐν Παταυΐῳ ἐνασχόλησίν του. Ἡ φήμη τῶν μεγάλων φιλολόγων, ἐξ ὧν τότε ἐπλαυτοῦσεν ἡ μουσοτρόφας γῆ τῆς Ἰταλίας, καὶ αἱ μεγάλαι πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης εἰς τοὺς ἀκουράστους σπουδαστὰς καὶ βαθεῖς Γερμανοὺς τὸν παρεκίνησαν νὰ ἐπισκεφθῇ, πρὸς περισσοτέραν ἔκτασιν τῶν γνώσεών του, ὅσα μέρη τῆς Εὐρώπης ἤκμαζον εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον. Εὐαρεσούμενος δὲ εἰς τὴν παλαιογραφίαν καὶ καταγινόμενος εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κωδίκων, ἠθέλησε, πρὸ

Digitized by Google

τῆς ἀναχώρησεως του, νὰ παρατηρήσῃ τὰ ἐν Πατανίῳ παλαιὰ χειρόγραφα τῆς βιβλιοθήκης τῶν τακτικῶν κανονικῶν (canonici regolari) περὶ τῶν ὁποίων ἀναφέρει εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος καταλόγου τῶν παλαιῶν κωδίκων τῆς ἐν Μόσχᾳ συνοδικῆς βιβλιοθήκης (1).

Μετὰ ταῦτα ἀναχωρήσας ἐκ Πατανίου περιῆλθε πρῶτον τὰς ἀνθηροτέρας εἰς τὴν παιδείαν μητροπόλεις τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, καὶ μεταβὰς ἀκολούθως εἰς Γερμανίαν διέτριψεν ἐκεῖ διάφορα ἔτη ὠφελούμενος ἀπὸ τὰ αὐτόθι ἀφθονοπάροχα μέσα τῆς φιλολογικῆς σπουδῆς, καὶ ἀπὸ τὰς ἀποκτουμένας σχέσεις μὲ τοὺς περικλεεῖς ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του.

Μετὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας του περάσας εἰς Δανίαν περιείρχετο ἐπισκεπτόμενος τὰ ἀξιολογώτερα Μουσεῖα καὶ πανεπιστήμια. Φθάνων δὲ ἐν τέλει εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ δανικοῦ κράτους καὶ εὑρὼν ἐνταῦθα τὸν μέγαν Πέτρον ἔκρινεν ἄξιον νὰ παρουσιασθῇ πρὸς ἕνα Μοναρχην, τὸν ὁποῖον ἐσύσταινεν εἰς τοὺς πεπαιδευμένους ἡ γενναιότης τῶν φρονημάτων, καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς πρὸς τὴν ἀνάγέννησιν καὶ μόρφωσιν τοῦ ἰδίου ἔθνους.

Συνομιλήσας λοιπὸν ὁ Ἀθανάσιος μὲ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ ρωσσικοῦ βασιλείου, ὄχι μόνον εὗρε πρὸς τοῦτον ἔντιμον ὑποδοχὴν, ἀλλὰ καὶ προσκαλεσθεὶς εἰς τὴν δούλευσιν τῆς ρωσσικῆς αὐλῆς μετέβη μαζήτου εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν Μόσχαν.

Ὁ Πέτρος παρατηρήσας τὸν Σκιαδᾶν ἐπίσης ἄξιον καὶ κατὰ τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην, καθὼς ἐφημίζετο καὶ ὡς φιλολόγος, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν τοῦ πρώτου συμβούλου τῆς δικαιοσύνης εἰς τὸ ἱππικὸν (primo auditore nella Cavallaria), καὶ μετὰ παρέλευσιν πολλῶν χρόνων, τὸν ἐπρόσθεσεν ἀκόμη καὶ τὴν καθέδραν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς μητροπόλεως.

Ὅσον δὲ ἐφαίνετο ἔμπειρος εἰς τὸ πολιτικόν του ὑπούργημα, τόσον ἐθαυμάζετο καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μαθημάτων του. Πολλοὶ τῶν αὐλικῶν παρευρισκόμενοι συχνάκις εἰς τὴν

(1) Ὅρα τὴν ἀνατύπωσιν τοῦ καταλόγου ὑπὸ Καππίου, σελ. 18.

Digitized by Google

διδασκαλίαν του ἐδείκνυον πρὸς αὐτὸν τὴν μεγάλην των εὐαρέστησιν, καὶ ὡμίλουν περὶ τῶν γνώσεών του μὲ βαθὺ σέβας.

Δὲν συνέτρεξεν ὅμως ὀλίγον εἰς τὸ ν' ἀυξήσῃ τὰ ὅρια τῆς ὑπολήψεως τοῦ Σκιαδᾶ καὶ ἡ βασιλικὴ συναναστροφή, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸς εἶχεν ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον. Ἡ ἑτοιμότης μὲ τὴν ὁποίαν ὡμίλει, περὶ ὁποιουδήποτε ἐπιστημονικοῦ ἀντικειμένου συνέπιπτε λόγος, ἡ ζωηρὰ τῶν ἰδεῶν του παράστασις, καὶ τὸ εὔθυμον καὶ εἰλικρινὲς τοῦ χαρακτῆρος, κατέστησαν τὸν Κεφαλλῆνα φιλολόγον ἀντικείμενον ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ εἰς ὅλην τὴν ῥωσσικὴν αὐλήν. (1).

Μετὰ παρέλευσιν διαφόρων χρόνων ἐπιθυμήσας νὰ ἐξοδεύσῃ ὀλίγον καιρὸν εἰς περιήγησιν μερῶν ἀγνώστων, νὰ ἰδῇ, πρὸ τοῦ Θανάτου του, πάλιν τὴν γῆν τῆς Ἰταλίας, εἰς ἣν ἐχρεώστει τὴν ἀνατροφήν του, καὶ νὰ διαμείνῃ καιρὸν τινὰ μεταξὺ τῶν συγγενῶν καὶ συμπατριωτῶν του, λαβὼν τὴν ἄδειαν, περιῆλθε πρῶτον ὅλον τὸ ῥωσσικὸν κράτος, καὶ μετέβη ἀκολούθως εἰς Βενετίαν. Ἐνταῦθα δὲ διατρίβων ἠθέλησε νὰ δώσῃ ἀπόδειξιν τῆς πολλῆς του εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Πέτρον, καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος παράδειγμα ζωηρὸν, τίνι τρόπῳ δύναται ἕνας ἄνθρωπος νὰ ἀναγεννήσῃ καὶ ν' ἀνυψώσῃ ὁλοκλήρους λαούς. Ὅθεν ἐξέδωκεν εἰς νεοελληνικὴν γλῶσσαν ἓν σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον »Γένος, ἦθη, καὶ κατορθώματα Πέτρου τοῦ μεγάλου.» Μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τῆς προθεσμίας του ἐπιστρέψας εἰς Μόσχαν ἀνέλαβε τὰς φιλολογικάς του ἀσχολίας.

Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην συνέλαβεν ὁ Πέτρος τὴν ἀξιέπαινον ἰδέαν ν' ἐνοίξῃ τὰ πρὸ πολλῶν χρόνων κεκλεισμένα χαρτοφυλάκια καὶ νὰ κοινοποιήσῃ ἀπὸ πόσα πολύτιμα τῆς Ἑλλάδος χειρόγραφα ἦτον πλουτισμένη ἡ ῥωσσικὴ μητρόπολις.

Ἡ Ἑλλὰς ὁμοία, τρόπον τινὰ, μὲ μέγα πλοῖον φορτωμένον βαρύτιμα εἴδη ἐμπορευμάτων, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὸ ναυάγιον ὠφεληθέντες ἐπλουτίσθησαν μὲν πολλοὶ καὶ διάφοροι, ἀλλ' ὅμως μένουν εἰσέτι θησαυροὶ κεκρυμμένοι ἐντὸς τῶν

(1) Ὅρα Μελέτιον αὐτόθι.

Digitized by Google

ἰδίων του συντριμμάτων, ἐξ ὧν ωὐτυχίζονται καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐρχόμενοι· ἡ Ἑλλὰς, λέγω, γυμνουμένη ὑπὸ διαφόρων ἐθνῶν ἀκαταπαύστως, μετὰ τὴν θλιβερὰν πτῶσιν της, πάλιν ἔσωζεν ἐντὸς τῶν διασωθέντων μοναστηρίων πολύτιμα λείψανα τῆς παιδείας, ἐκ τῶν ὁποίων ἓν ἀρκετὸν μέρος μετέβησαν ἐσχάτως εἰς Μόσχαν. Ἀλέξιος ὁ πατὴρ Πέτρου τοῦ μεγάλου συμβουλευθεὶς παρὰ Ἀρσενίου πατριάρχου Ῥωσσίας ἐστάθη ὁ πρῶτος τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ ῥωσσικοῦ κράτους, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ συνάξῃ κώδικας παλαιοὺς Ἑλλήνων συγγραφέων, καὶ βιβλίων θρησκευτικῶν. Εἰς τὰ τοῦ Ἄθωνος μοναστήρια ἐσώζοντο πολλοὶ κώδικες φυλαχθέντες ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων κατακτητῶν, καὶ ἀπὸ τὰς ἀπογυμνώσεις τῶν ξένων (1). Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἔλαβε, διὰ γενναίων ἐξόδων, πολλότατα χειρόγραφα, ἐκτὸς ἐκείνων, ὁποῦ εἰς τοὺς διαφόρους τῆς Ῥωσσίας βασιλεῖς εἶχον χαρίσει οἱ κατὰ καιροὺς πατριάρχαι Ἱεροσολύμων. Λαβοῦσα λοιπὸν τὴν ἀρχήν της ἡ ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκη κατὰ τὸ 1654 ἐπλουτίσθη, ἐντὸς ὀλίγου, παρὰ τῆς Ἑλλάδος μὲ πεντακοσίους παλαιοὺς κώδικας (2). Τὰ συναχθέντα ὅμως ταῦτα χειρόγραφα ἐφυλάτ-

---

(1) Ἂς μὴν ὑποθέσῃ ὁ ἐπιστήμων ἀναγνώστης ὅτι ἀγνοῶ πόσον ὠφέλησε τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πρόοδον τῶν γνώσεων ἡ μετάβασις τῶν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας καὶ τῶν παλαιῶν χειρογράφων εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐλεύθερα μέρη, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ αὐτὸ ἐδύνατο νὰ κατορθωθῇ καὶ διὰ ἄλλων φιλανθρωποτέρων καὶ δικαιοτέρων μέσων εἶναι συγχωρημένον εἰς κάθε ἑλληνικὴν ψυχὴν νὰ αἰσθάνεται βαθυτάτην θλῖψιν βλέπουσα τὰ πολύτιμα τῆς πατρίδος κειμήλια εἰς ξένας γέας ἐσκορπισμένα.

(2) Ὁ κύριος Βακμεϊστέρος (Bacmeister) εἰς τὸν παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα καταλογον τῆς ἐν Πετροπόλει βιβλιοθήκης (σελ. 141) λέγει ὅτι ὁ πατριάρχης τῆς Ῥωσσίας θελήσας νὰ διορθώσῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ἔγραψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἔστειλαν πεντακοσίους κώδικας. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν φαίνεται τόσον πιθανόν, δι' ἁπλῆς ἐπιστολῆς, νὰ χαρίζεται τόση πληθὺς πολυτίμων χειροφράφων· καὶ οἱ ἕλληνες δὲν ἦσαν τόσον εὔκολοι ν' ἀποξενόνισι τὰ πολύτιμα τῶν προγόνων των συγγράμματα, ἐὰν δὲν ὑποχρεοῦντο ἀπό τινα δυναστικὴν ἐπιρροήν, ἢ ἀπὸ δόσεις χρημάτων, δι' ὧν ἐδύναντο νὰ προλαμβάνουν τὴν πτωχείαν των καὶ τὰς φορολογίας τῶν ἀπλήστων βαρβάρων, εἶναι πλέον ἀξιόπιστος ἡ διήγησις τοῦ Σκιαδᾶ ὅτι συνήχθησαν οἱ κώδικες διὰ συνεργείας καὶ ἐξόδων τοῦ Ἀλεξίου. (ὅρα ἀ-

Digitized by Google

τουτο κλεισμένα εἰς μέρος, ὅπου ἦσαν καὶ ἄλλα πολύτιμα πράγματα, καὶ, κατὰ τὸν Γερμανὸν φιλολόγον Ματτέην, δὲν ἐσυγχωρεῖτο εἰς κανένα ἡ ἔρευνά των. Κατὰ δὲ τοὺς λόγους τοῦ ὑποβιβλιοθηκαρίου τῆς ἐν Πετρουπόλει βιβλιοθήκης Βακμεϊστέρου, τότε μόνον ἐφρόντισεν ἡ Σύνοδος περὶ αὐτῶν, ὅταν ἕνας πρίγγιψ ἠθέλησε νὰ ἰδῇ τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐκεῖνα ἀντικείμενα. (1).

Ὁ Ματτέης ὑπολαμβάνων τὸ φαινόμενον τοῦτο ὡς ἀποτέλεσμα μωρᾶς ζηλοτυπίας τῶν ἐν τοῖς ἀξιώμασι Ῥώσσων, ἢ ὡς προερχόμενον ἀπὸ τὴν μεταξὺ ἐκκλησιαστικῶν καὶ φιλολόγων ὀλίγην συμφωνίαν, λέγει πολλὰ κατὰ τούτων (2). Ἀλλ' ὅσον τὸ κατ' ἐμέ, ἡ προφυλακὴ αὕτη τῶν χειρογράφων ἀπὸ τοὺς ξένους καὶ τὸ ἀσυγχώρητον τῆς ἐρεύνης των ἦτον μᾶλλον ἀποτέλεσμα ματαίου φόβου θρησκευτικοῦ, διὰ τὰς πολλὰς νοθεύσεις τὰς γινομένας εἰς τοὺς ἀρχαίους κώδικας ἐξ αἰτίας τῶν ἐπικρατουσῶν θεολογικῶν ἐρίδων· τοιούτων δὲ νοθεύσεων ἔχομεν πολλὰ παραδείγματα. Ὑπόθεσις ἥτις φαίνεται μάλιστα πειθανωτέρα, ὅταν παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ μεγαλητέρα ποσότης τῶν κωδίκων ἐκείνων περιεῖχεν ὕλας θρησκευτικάς. Ἀπὸ ὁποῖον δήποτε ὅμως λόγου προείρχοντο τὰ ἐμπόδια τῆς ἐρεύνης τῶν χειρογράφων, ἦσαν τόσον ἰσχυρά, ὥστε, ὡς θέλει ἰδεῖ ὁ ἀναγνώστης, ὅσοι τῶν Ῥώσσων αὐτοκρατόρων ἐπεχειρίσθησαν τὴν γνωστοποίησίν των, καὶ ἔδειξαν τῳόντι πνεῦμα κοινωφελείας περιποιούμενοι καὶ ἐνθαρρύναντες τοὺς ἀναλαβόντας τὴν ἔρευναν φιλολόγους, ἠναγκάσθησαν ν' ἀφήσωσι τὸ ἔργον ἀτελὲς, ἢ ἡμιτελές.

Πρῶτος, ὡς προείρηται, ὁ Πέτρος συνέλαβε τὸν ἀξιέπαινον τοῦτον σκοπὸν, ὅστις, ἢ μὴ προιδὼν τὰ ἐμπόδια, ἢ θέλων νὰ ἔχῃ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τὴν δόξαν, διέταξε πρὸς τὸν παρ-

---

φιέρωσιν τοῦ καταλόγου). Πιθανὸν δὲ καὶ ὅτι ἡ πρώτη ἰδέα τοῦ νὰ συστηθῇ ἡ συνοδικὴ βιβλιοθήκη νὰ ἦτον ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς διορθώσεως τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων, ὄχι ὅμως καὶ ὁ τρόπος τῆς συλλογῆς τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Βακμεϊστέρος.

(1) Ὅρα κατάλογον αὐτοῦ σελ. 142.

(2) Ὅρα σελ. 27. καὶ ἐφεξῆς ποῦ καταλόγου τοῦ.

Digitized by Google

αὐτοῦ ἀγαπώμενον Σκιαδᾶν, νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς ἐν τῇ συνοδικῇ βιβλιοθήκῃ, καὶ τοὺς ὄντας εἰς ἄλλα δημοσία χαρτοφυλάκεια κώδικας, διὰ νὰ ἐκδώσῃ ἕνα ἀκριβῆ κατάλογον αὐτῶν.

Χαίρων ὁ Ἕλλην φιλολόγος ὅτι εἰς αὐτὸν ἐναπέκειτο νὰ κοινοποιήσῃ ὁποῖοι βαρύτιμοι καρποὶ τῆς ἀγχινοίας τῶν προγόνων του ἔκειντο ἀνωφελῶς ἐπισωρευμένοι καὶ κατάκλειστοι εἰς τὴν Ῥωσσίαν, τὸν Μάρτιον τοῦ 1722 ἤρχισε τῶν χειρογράφων τὴν ἔρευναν. Ἀλλ' ὁ κοινωφελὴς οὗτος σκοπὸς δὲν ἔμελλε κατὰ δυστυχίαν νὰ τελεσφορήσῃ.

Τὸ σήμερον ἀρκετὰ προοδευμένον εἰς τὸν ἐξευγενισμὸν ῥωσσικὸν ἔθνος δὲν ἦτον εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοιοῦτον. Τὰ ἔθνη, πρωτοαναφαινόμενα εἰς τὸ μέγα διάστημα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀναγκαζόμενα ἀπό τινα μέγαν νοῦν νὰ βαδίζωσιν εἰς τὴν πρόοδον, ὁμοιάζουσι μὲ ἕνα ἀδάμαστον ἵππον, ὅστις φοβεῖται καὶ τὰς σκιὰς καὶ μὲ ἄτακτον καὶ ὁρμητικὴν ὀπισθοδρόμησιν συντρίβει καὶ διασχίζει τὰ λαμπράτου στολίσματα, ἢ πεισματικῶς δὲν θέλει νὰ προοδεύσῃ.

Ἡ ἔρευνα τῶν κωδίκων ἐδυσαρεστοῦσε τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν, οἵτινες δὲν εἶχον τὸν νοῦν τοῦ Πέτρου. Ὁ γογγυσμός των δὲ ηὔξησε τόσον, ὥστε ὁ Μονάρχης, ὡς φαίνεται, εὐχαριστήθη νὰ ἐκδοθῇ μόνον, ἓν μικρὸν δοκίμιον, καὶ νὰ φυλάξῃ εἰς ἁρμοδιωτέρας περιστάσεις τὴν τελειοποίησιν τῆς κοινωφελοῦς ἐπιχειρήσεως. Ὅθεν, ἐνῷ τὸ ἐπίπονον τοῦτο ἔργον ἀπαιτεῖ πολυχρόνιον διάστημα, μετὰ ὀκτὼ μῆνας, τὸν Νοεμβριον τοῦ 1723, Ὁ Σκιαδᾶς ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ ἓν Μόσχᾳ ἕνα ἁπλοῦν κατάλογον λατινικὰ καὶ ῥωσσικὰ, εἰς ἓν τομίδιον σχήματος τετάρτου, συγκείμενον ἀπὸ 47 σελίδας, ἐξαιρουμένης τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς πρὸς τὸν Πέτρον ἀφιερωτικῆς ἐπιστολῆς. Μόνον πενῆντα ἀντίτυπα τούτου ἐξεδόθησαν καὶ ἀμέσως ἐμποδίσθη ἡ ἀνατύπωσις (1). Ὅτι δὲ ἡ ταχύτης τῆς τυπώσεως καὶ τὸ ἀτελὲς τοῦ καταλόγου προῆλθεν ἀπὸ τοιαύτας αἰτίας θέλουν πληροφορήσει τὸν ἀναγνώ-

(1) Ὅρα τὴν παρὰ τοῦ Καππίου ἀνατύπωσιν τοῦ καταλόγου.

Digitized by Google

στην, ὅσα διηγεῖται ὁ Γερμανὸς Ματτέης ὅτι τὸν συνέβησαν, ὅταν καὶ αὐτὸς ἐπεχειρίσθη τὴν ἔρευναν κατ' ἐπιταγὴν τῆς Αἰκατερίνης.

Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι ἡ ἑξῆς. „Κατάλο-„γοι δύο τῶν ἐν τῇ συνοδικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας ἑλ-„ληνικῶν χειρογράφων ἐπισκεφθέντων κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ „1722 ὑπὸ Ἀθανασίου Σκιαδᾶ πρωτοσυμβούλου τοῦ ἱππικοῦ „καὶ ἤδη καθηγητοῦ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ὁ πρῶτος „τῶν καταλόγων περιέχει τὴν καταγραφὴν πεντήκοντα κω-„δίκων, οἵτινες φέρουν τὴν ἐποχὴν τῆς ἀντιγραφῆς των. Ὁ „δεύτερος εἶναι περιεκτικὸς τριακοσίων τεσσάρων, τῶν ὁποίων „ὁ σχολιαστὴς πιθανολογεῖ ἐξ ὑποθέσεως τὴν ἐποχήν. Ἐπὶ „τούτοις προστίθεται ὡς παράρτημα ἕτερος τρίτος περιέχων „τριάντα χειρόγραφα τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐν τῇ Τυπογρα-„φίᾳ τῆς Μόσχας.

Διὰ τὴν ὀλιγότητα λοιπὸν τοῦ καιροῦ καὶ τὴν βίαν, ἐξ ὧν ἠναγκάσθη νὰ τυπώσῃ τὸν κατάλογον του ὁ Σκιαδᾶς, ἔπρεπε βέβαια νὰ δώσῃ εἰς φῶς ἓν σύγγραμμα πλῆρες ἀτελειῶν καὶ σφαλμάτων. Τοῦτο δὲ ἐννοῶν καὶ ὁ συγγραφεὺς καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐκθέσῃ τὰ ἐμπόδια σημειόνει μόνον εἰς ἀθώωσίν του τὸ μεταξὺ τῆς διαταγῆς καὶ τῆς ἐκδόσεως ὀλιγώτατον διάστημα. Διασώζων, ὡς φαίνεται, τὰς κριτικὰς σημειώσεις του, ἢ ἐλπίζων ἁρμοδιωτέρας περιστάσεις ὑπόσχεται ἄλλον ἀκριβῆ καὶ πληρέστατον κατάλογον. Εἰς δὲ τὸν ἐκδοθέντα σημειόνει μόνον τὸν τίτλον τοῦ συγγράμματος, τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, καὶ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀντιγραφῆς τοῦ κώδικος, εἰς ὅσους τὴν ἔφερον, εἰς δὲ τοὺς μὴ ἔχοντας προσπαθεῖ νὰ ἐξιχνιάσῃ τὴν ἐποχήν των διὰ μέσου πειθανολογιῶν.

Παρατηρεῖ ὅτι ὁ ἀρχαιότερος τῶν θρησκευτικῶν κωδίκων τῆς νέας διαθήκης εἶναι ἓν εὐαγγέλιον χωρὶς ἐποχήν, καὶ τὸ ὁποῖον αὐτὸς ὑποθέτει ὅτι εἶναι τοῦ ἕκτου αἰῶνος. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην κλίνει καὶ ὁ Βελφιγκέρος (Bilfinger), ἀλλ' ἐναντιούμενος καὶ εἰς τοὺς δύο ὁ Ματτέης τὸ θέλει ὡς χειρόγραφον τοῦ δωδεκά του αἰῶνος.

Εἰδοποιεῖ πρὸς τούτοις ὁ Σκιαδᾶς ὅτι ὁ μεγαλήτερος ἀριθμὸς τῶν κωδίκων εἶναι τὰ θρησκευτικὰ βιβλία. Ὅτι ἐκ

Digitized by Google

τῶν ἄλλων ὑπάρχουν πολυτιμότατα χειρόγραφα διὰ τὴν ἀρχαιότητά των, καὶ διὰ τὸ σπάνιον αὐτῶν· ὅτι διάφοροι κώδικες εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτοι, καὶ ἄλλοι τόσον ἀκριβεῖς, ὥστε δύνανται ἐξ αὐτῶν νὰ τελειοποιηθῶσι καὶ νὰ διορθωθῶσιν οἱ ἤδη ἐκδοθέντες καὶ γνωστοί. Τελευταῖον δὲ, ὅτι ἐκ τῶν χειρογράφων τούτων ἤθελον χορηγηθῆ νέα βοηθήματα εἰς τὴν παλαιογραφίαν διὰ τὴν καθαρότητα τῶν στενογραφικῶν σημείων.

Προσθέτει εἰς τὸν κατάλογον τοῦτον προλεγόμενα τινὰ, καὶ ἀφιερωτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν μέγαν Πέτρον. Εἰς ταῦτα δὲ διηγεῖται τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κωδίκων.

Γνωρίζων ὅτι ἡ Ἑλλὰς εὑρισκομένη εἰς τὸν βαρβαρικὸν ζυγὸν δὲν ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ ὠφεληθῆ ἀπὸ τὰ ὅσα ἀκόμη διέσωζε πολύτιμα της χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ὁ θρησκευτικὸς φόβος ἐκράτει πλεισμένα διὰ τοὺς Λατίνους, καὶ ἀπελπιζόμενος, ἂν ἡ πατρὶς θέλῃ δυνηθῆ πλέον ν' ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν ἔθνους βαρβάρου τόσον ἰσχυροῦ, ὅσον ἐφόβιζε τότε ὅλην τὴν Εὐρώπην, συμβουλεύει τὸν Πέτρον νὰ προσπαθήσῃ αὐτὸς, διὰ τῆς πολιτικῆς του ἐπιρροῆς, νὰ συνάξῃ ἀπὸ τὰς βιβλιοθήκας τοῦ Ἄθωνος καὶ ἑτέρους κώδικας. Εἶναι δὲ ἄξιαι σημειώσεως αἱ ἐκφράσεις μὲ τὰς ὁποίας ὁμιλεῖ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην πρὸς τὸν Μονάρχην· ἐκφράσεις αἵτινες παρασταίνουν πόσον ἡ καρδία του ἠσθάνετο τὴν δυστυχῆ τῆς πατρίδος κατάστασιν. «Ἡ ἀθλία Ἑλλάς μου (λέγει), ἡ ἐλεεινῶς ἀφανισθεῖσα ὑπὸ τῶν βαρβάρων φροντίζει μᾶλλον διὰ τὰς συμφοράς της, παρὰ διὰ τὰ χειρόγραφα ἐξ ὧν εἶναι πλουτισμένη».

Ἡ καλλιέπεια ἑνὸς συγγραφέως, ἡ εὐφράδεια, καὶ τὸ ἀνθηρὸν τοῦ ὕφους εἶναι ἀποτέλεσμα πρῶτον τῆς παντοτεινῆς ἐξασκήσεως εἰς τὸ γράφειν καὶ ὁμιλεῖν, καὶ δεύτερον εἶναι φυσικὴ προδιάθεσις ἐπιτηδείας ἐκφράσεως τῶν ἰδεῶν. Χάρισμα μὲ τὸ ὁποῖον ἡ φύσις πλουτίζει πολλάκις ἄτομα τινὰ, καὶ τὸ στερεῖ ἀπὸ ἄλλα. Ἡ ἀκρίβεια τῆς καταλήψεως καὶ ἡ πολλὴ θεωρία εἶναι ἄσχετα μὲ τὸ φυσικὸν τοῦτο δῶρον, οὔτε συνημμένα πάλιν θέλουν ὠφελήσει ὡς πρὸς τὸ κάλλος τῆς συγ-

Digitized by Google

γραφῆς, ἐὰν λείπῃ ἡ γύμνασις. Καὶ ἂν τοῦτο, καθόσον ἐγὼ νομίζω, ἀπαιτεῖται ἀπαραιτήτως καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ζῶσας τῶν γλωσσῶν, πολὺ περισσότερον εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὰς παλαιὰς καὶ ἤδη ἀποθαμμένας.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ πεπαιδευμένος συμπολίτης μας Σκιαδᾶς ἐγκαταλείψας τὰς φιλολογικὰς ἀσχολίας του ἐθαπάνησε τὸ περισσότερον τῆς ἡλικίας εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν θέσιν του, καὶ ἐπομένως ἦτον μακρὰν τῆς ἀσκήσεως, διὰ τοῦτο ὁ λατινισμός του εἰς τὸν κατάλογον εἶναι ἀκομψος· ἔλλειψις, ἥτις ἀποδίδεται καὶ ἀπὸ τὸν Κάππιον εἰς τοὺς ῥηθέντας λόγους.

Μὲ ὅλας ὅμως τὰς ἀτελείας του ὁ κατάλογος τοῦ Σκιαδᾶ ἐξεδόθη δὶς ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ὁ ἡμέτερος συμπολίτης ἔχει τὴν ἀξίαν ὅτι πρῶτος ἐγνωστοποίησε τὰ μέχρι τῶν ἡμερῶν του ἄγνωστα ἑλληνικὰ χειρόγραφα εὑρισκομένα εἰς τὴν ῥωσσικὴν μητρόπολιν. Πρῶτος ὁ Ἰωάννης Ἐράρδος Κάππιος ἐπιτυχὼν ἓν ἐκ τῶν ἐν Μόσχᾳ τυπωθέντων ὀλίγων ἀντιτύπων ἔκαμε νέαν ἔκδοσιν αὐτοῦ ἐν Λειψίᾳ, κατὰ τὸ 1724, εἰς δωδέκατον (1), τὴν ὁποίαν ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Φαβρίκιον. Δεύτερον ἐξεδόθη ὁ αὐτὸς κατάλογος κατὰ τὸ 1776 ὑπὸ Γωάννου Βαπτιστοῦ Σχωρέου εἰς ὄγδοον. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ὑπέσχετο ὁ Σκιαδᾶς, ἐκτὸς τοῦ ἄλλου ἀκριβοῦς καταλόγου, καὶ μίαν ἑλληνικὴν παλαιογραφίαν, καὶ ἕτερα ἄλλα συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων μέρος μὲν λέγει, ὅτι τὰ ἔχει ἤδη τελειωμένα, μέρος δὲ ἡμιτελῆ. Διδάσκων λοιπὸν τὴν ῥωσσικὴν νεολαίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καλλονὴν καὶ συγγράφων ἐτελείωσε λαμπρῶς τὸ στάδιον τῆς ζωῆς του μεταξὺ τῶν τιμῶν τῆς αὐλῆς καὶ τῆς μεγάλης εὐνοίας τοῦ περικλεοῦς Πέτρου, ἀφήσας διαρκῆ φήμην τῆς πολυμαθείας του (2).

---

(1) Ὁ Γερμανὸς οὗτος φιλολόγος εὑρέσκων ἄκομψον τὸν τίτλον τοῦ καταλόγου τοῦ Σκιαδᾶ ἀντέταξεν εἰς τὴν ἔκδοσίν του ἄλλον ἰδικόν του, ὅστις ἀπὸ τοὺς εἰδήμονας κρίνεται ὅτι, ἐνῷ δὲν περιέχει καθαρὸν λατινισμόν, εἶναι καὶ ἐπιτετηδευμένος (affettato).

(2) Ὅρα Ματτέην αὐτόθι.

Digitized by Google

Ὁ ἱστορικὸς Μελέτιος ἀναφέρων αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῶν ἀκμασάντων εἰς τὸν ΙΗ'. αἰῶνα καὶ ἐκθέτων συνοπτικῶς τὴν βιογραφίαν του λέγει: „Ἀθανάσιος „Σκιαδᾶς ἐκ Κεφαλληνίας, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς, ἰταλικῆς καὶ ῥωσσικῆς διαλέκτου, καὶ πρῶτος Ἀουδιτόρος τοῦ Ἱππικοῦ. Περιηγήσατο τὴν Ἰταλίαν, Γερμανίαν, Ῥωσσίαν καὶ Δανίαν, ὅπου ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ παῤῥησιασθῇ εἰς τὸν μέγαν Πέτρον, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐτιμήθη πολύ. Ἐξέδωκεν ἔτι εἰς Βενετίαν, "Γένος, ἦθη, καὶ κατορθώματα Πέτρου τοῦ μεγάλου„ ἢ μᾶλλον μετέφρασεν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ μὲ προσθήκας, καὶ διορθώσεις, ὡς αὐτόπτης γενόμενος τῶν πραγμάτων, καὶ πολλὰ ἀκούσας παρὰ τοῦ μεγάλου Πέτρου, καὶ τῶν μεγιστάνων του, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε μεγάλη χώραν· ἔγραψε καὶ ἑλληνικὴν παλαιογραφίαν, ἥτις ἀνέκδοτος ἐστί. Ἴδε Γερμανικ. Βιβλιοθίκ.„.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων ὅμως τοῦ πεπαιδευμένου τούτου συμπολίτου μας δὲν γνωρίζονται ἄλλα, εἰμὴ ἡ τοῦ Πέτρου Ἱστορία, ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μόσχᾳ χειρογράφων, ἐκδοθέντα, καὶ ἡ κατὰ τὸν Μελέτιον ἀνέκδοτος εἰσέτι ἑλληνικὴ παλαιογραφία. Τὰ λοιπὰ, ὡς φαίνεται, ἢ ἐσφετερίσθησαν ὑπό τινος, ὡς συμβαίνει πολλάκις εἰς τοὺς ἀποθνήσκοντας εἰς ξένην γῆν, ἢ σώζονται ἀνέκδοτα εἰς χεῖρας ἄλλων. Παρατηρῶν ὅμως ὅτι ὁ φιλολόγος Κάππιος εἰς τὸν παρ' αὐτοῦ ἀνατυπωθέντα κατάλογον, μ' ὅλον ὅτι διορθόνει τὴν ἐπιγραφὴν καὶ μέμφεται τὸν λατινισμὸν τοῦ Σκιαδᾶ, τὸν ὀνομάζει ἄνδρα πολυμαθέστατον (1) ἂν καὶ, ὡς εἴρηται, ὁ κατάλογος εἶναι πρᾶγμα ἀτελὲς καὶ μικρόν· καὶ βλέπων ὅτι καὶ ὁ σοφὸς Ματτέης ὁ ἀκμάσας ἥμισυ αἰῶνα μετὰ τὸν Σκιαδᾶν ἀκολουθῶν τὴν σωζομένην φήμην του τὸν ἀποδίδει καὶ οὗτος τοὺς αὐτοὺς ἐπαίνους, συμπεραίνω ὅτι τὰ παρὰ τοῦ Σκιαδᾶν ὑποσχεθέντα συγγράμματα, σωζόμενα εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ῥηθέντων φιλολόγων, ἐμαρτύρουν τὴν πραγματικήν του παιδείαν, καὶ ὅτι εἰς ταῦτα μᾶλλον ἐπεστηρί-

(1) Βλέπε τὴν πρὸς τὸν Φαβρίκιον ἀφιέρωσιν τοῦ Καππίου.

Digitized by Google

ζετο ἡ φήμη του, καὶ αἱ παρὰ τῶν πεπαιδευμένων σεβαστικαὶ ἐκφράσεις. Μὲ ἐπαίνους ἀναφέρει αὐτὸν καὶ ὁ Φρομάνος ὁ χρηματίσας καθηγητὴς τοῦ ἐν Μόσχᾳ πανεπιστημίου (1).

Ἐν τοσούτῳ ὁ παρὰ τοῦ Ἀθανασίου ἐκδοθεὶς κατάλογος διήγειρε τῶν φιλολόγων τὴν ἐπιθυμίαν διὰ νὰ γνωρίσωσι τὰ παρ' αὐτοῦ γνωστοποιηθέντα χειρόγραφα· ἀπαιτεῖτο ὅμως νὰ διευθύνῃ τὸ ῥωσσικὸν βασίλειον ἄνθρωπος προστατεύων τὰ καλὰ καὶ αἰσθανόμενος ζῆλον διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους του, ὁποῖος ἦτον ὁ Πέτρος. Ἀλλὰ τὰς πρὸς τοῦτο ἐλλείψεις τοῦ Παύλου ἀνεπλήρωσεν ἡ δαιμόνιος Αἰκατερίνη ἡ Β'.

Ἡ μεγαλόνους αὕτη βασίλισσα διαδεχθεῖσα ὁμοῦ μὲ τὸν θρόνον τῆς Ῥωσσίας καὶ τινὰ ἀπὸ τὰ μεγαλόσκοπα τοῦ Πέτρου σχέδια, ἠκολούθησε καθ' ὅλα τὰ ἴχνη τοῦ μεγαλοφυοῦς ἐκείνου προκατόχου της. Προστατεύουσα λοιπὸν τὴν παιδείαν ἐπεχειρίσθη καὶ αὕτη δεύτερον ν' ἀνοίξῃ τὰ, μετὰ τὸν Πέτρον, πάλιν κεκλεισμένα χαρτοφυλάκια καὶ νὰ γνωστοποιήσῃ ὅ,τι πολύτιμον προϊὸν τῆς εὐφυΐας τῶν ἀρχαίων εὑρίσκετο εἰς αὐτά.

Ὑπὸ τὴν προστασίαν ταύτης τῆς Βασιλίσσης ἐπεχειρίσθη ὁ Γερμανὸς φιλολόγος Ματτέης τὴν διόρθωσιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ καταλόγου τοῦ Σκιαδᾶ. Ἡ πρὸς αὐτὸν εὔνοια καὶ πίστις τῆς Αἰκατερίνης ἦτον τοιαύτη, ὥστε ὁ Ματτέης ἐλάμβανε κατ' ἀρχὰς τοὺς κώδικας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μερικήν του αἰκίαν (2). Οὗτος συνέταξε πρῶτον ἓν σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνικὴ χρηστομάθεια». Τὸ ὁποῖον ἐκδώσας κατὰ τὸ 1773 τὸ ἀφιερόνει μὲ πολλοὺς ἐπαίνους πρὸς τὸν ἡμέτερον Μελισσινόν, τὸν ὄντα τότε διευθυντὴν τοῦ ἐν Πετρουπόλει πανεπιστημίου. Ἀκολούθως δὲ νομίζων ἀτάραχον τὴν ἐπιχείρησιν του καὶ ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν γενναιότητα τῆς αὐτοκρατορίσσης ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ τινὰ σχόλια τῶν

---

(1) Ἰδὲ Scriptturae de statu scientiarum ed artium in imperio rossico. Tubingue 1766 pag. 11.

(2) Ὅρα προλεγόμενα τεῦ καταλόγου.

Digitized by Google

χειρογράφων μὲ χαλκογραφίας, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀνανοηθῇ ὅτι ἡ ζηλοτυπία ἤρχισε νὰ τοῦ διεγείρῃ ἐμπόδια. Συγκεντρωθεὶς λοιπὸν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κωδίκων καὶ θέλων νὰ ὠφεληθῇ ἀφ' ὅσας εἶχεν ἀκόμη βοηθητικὰς περιστάσεις ἐξέδωκεν ἕνα ἁπλοῦν κατάλογον ἐν Πετρουπόλει κατὰ τὸ 1776. Μιμούμενος τὸν Σκιαδᾶν συμβουλεύει καὶ οὗτος τὴν Αἰκατερίνην νὰ ζητήσῃ καὶ ἄλλους κώδικας εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθωνος, ἤτις, ὡς λέγει ὁ Ματτέης, διέταξε περὶ τούτου τὸν Ὀρλόφ, καὶ οὗτος ἔγραψε πρὸς τὸν περιώνυμον Ἐρνέστιον νὰ ἐκλέξῃ ἕνα πεπαιδευμένον Γερμανὸν διὰ νὰ συνάξῃ καὶ νὰ σχολιάσῃ τὰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς, ἀγνοεῖται ὅμως τὸ ἀποτέλεσμα. Κατὰ τὸ 1778 ἐξέδωκεν ἐν Μόσχᾳ δοκίμιά τινα περὶ τῶν διαφόρων ἐρευνηθέντων κωδίκων· καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔτος τ: ε: τὸ 1779 ἐτύπωσεν ἐν Λειψίᾳ ἕτερον σύγγραμμα εἰς δύο τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Γραφαὶ Μόσχιαι» (Lectiones Mosqueses) εἰς τὸ ὁποῖον, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀνεκδότων συγγραμμάτων καὶ τῶν διαφόρων γραφῶν τῶν ἀπαντωμένων εἰς τοὺς κώδικας, ἔδωκεν εἰς φῶς καὶ ἓν δοκίμιον τοῦ συγγράμματος Εὐθυμίου τοῦ Ζυγαδηνοῦ. Εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο, τὸ χειρόγραφον τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπὸ τὸν δωδέκατον αἰῶνα, ὁ μοναχὸς Ζυγαδηνὸς (ὁ ἀκμάσας ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ κατ' ἐπιταγὴν αὐτοῦ συγγράψας τὴν δογματικὴν πανοπλίαν (1) ἔχει συναγμένα ὅλα τὰ γνωμικὰ τῶν Πατέρων, καὶ προσθέτει ἐν τῷ μεταξὺ διαφόρους παρατηρήσεις ἰδικάς του αἵτινες εἶναι, κατὰ τὸν Ματτέην, πλήρεις σοφίας καὶ εὐφραδείας. (2).

Ὅθεν ἡ τῆς Αἰκατερίνης εὔνοια ἀναχαιτίζουσα ἐν μέρει τὴν δυσαρέσκειαν ὁποῦ, κατὰ τοῦ Ματτέη, ἐπροξένει εἰς τοὺς

---

(1) Ὅρα Βαχμεϊστέρου κατάλογον σελ. 140.

(2) Βλέπε τὸ προσημειωθὲν σύγγραμμα τοῦ Ματτέη σελ. 7.

Σημ. Κατὰ τὸ 1776 ἐξέδωκεν ἕτερον κατάλογον πληρέστερον τοῦ πρώτου, εἰς ὃν ἀναφέρει ὅτι μετέβη εἰς Μόσχαν καὶ μία βιβλιοθήκη ἐκ Ρώμης, καὶ ὅτι τινὲς τῶν κωδίκων εἶχον πωληθῇ ἀπὸ τὸ δημόσιον χαρτοφυλάκιον (σελ. 29), ἀλλ' ὁ Βαχμεϊστέρος τὸ ἀναιρεῖ.

Digitized by Google

Ῥώσσους ἡ ἔρευνα τῶν κωδίκων (ὅρα σελ. 27. καὶ ἐφεξῆς τοῦ καταλόγου) ἔδιδε πρὸς αὐτὸν εὐκαιρίαν νὰ προχωρῇ εἰς τὴν ἔρευναν του, ἀλλ' ἐνῷ εἶχεν ἤδη παρατηρημένους ἕως τετρακοσίους, αἱ δυσκολίαι ἔγιναν τόσον ἀνυπέρβλητοι, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν καὶ ν' ἀφήσῃ τὸ ἔργον ἀτελείωτον. Μάλιστα, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἐνῷ ἐτυπώθη ἓν μέρος τῶν σχολίων του, δὲν ἐδόθη πρὸς αὐτὸν εἰμὴ ἓν ἀντίτυπον. (1).

Διασώζων ὅμως, ἀντίγραφαν τῶν σημειώσεων του ἐξέδωκεν ἐν Λειψίᾳ κατὰ τὸ 1785 ἕνα πλήρη κατάλογον εἰς δύο τομίδια σχήματος ὀγδόου, τὸν ὁποῖον ἀφιερόνων πρὸς τὸν ἀγαθὸν τῷόντι καὶ φιλάνθρωπον Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον τὸν κοσμοῦντα τότε τὸν ῥωσσικὸν θρόνον, ἐκφράζει πολλοὺς καὶ ὑπερβολικοὺς ἐπαίνους πρὸς αὐτόν (2). Ὁ σεβαστὸς Μονάρχης χαρίσας πρὸς τὸν Γερμανὸν τοῦτον φιλολόγον χίλια τάλληρα (ὅρα προλεγ. καταλ. σελ. ζ'.) μετὰ 22 χρόνων διάστημα, ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς φυγῆς του, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν ἐν Πετρουπόλει. Ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ τρίτη αὕτη ἀπόπειρα τοῦ Ἀλέξανδρου, δὲν ἐκατώρθωσε τὴν τελείαν ἔρευναν τῶν κωδίκων, διότι ἀπαντήσας, ὡς λέγει ὁ Ματτέης, ἐκ νέου δυσκολίας, ψυχρότητας, καὶ καταφρονήσεις ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐγκαταλείψῃ διὰ πάντα τὴν ῥωσσικὴν μητρόπολιν. Εἰς τοὺς 1808 ἐξέδωκεν οὗτος ἀπὸ ἕνα κώδικα τῆς Μόσχας τὴν Ἰατρικὴν πραγματείαν τοῦ Περγαμηνοῦ Ὀριβασίου ἀρχιατροῦ

---

(1) Ἴδε κατάλογον σελ. 356.

(2) Ὁ Φιλολόγος οὗτος μεταχειρίζεται μεγάλας ὑπερβολὰς τόσον εἰς τὰς μέμψεις του κατὰ τῶν Ῥώσσων ἐκείνων, οἵτινες τὸν ἐμπόδισαν νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργον του, καθὼς εἰς τοὺς ἐπαίνους τῶν βοηθησάντων αὐτόν. Ὅθεν εἰς μὲν τὴν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ταύτην ἀφιέρωσιν του ἀποκαλεῖ αὐτὸν μακαριώτατον αὐτοκράτορα καὶ θεῖον. Εἰς ἄλλην δὲ ἀφιερωτικὴν ἐπιστολὴν ὀνομάζει τὸν ὑπουργὸν τῆς Αἰκατερίνης Ποτερνεκίνον (Poternichino) Διανομέα πάσης ἐλευθέρας παιδείας, ἄριστον καὶ μέγιστον, περικλείοντα εἰς ἑαυτὸν τὰς ἀρετὰς τοῦ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους, Περικλέους, Φαβίου, Φαβρικίου, Σκιπίωνος καὶ Μετέλλου.

Digitized by Google

τοῦ καίσαρος Ἰουλιανοῦ, καὶ ἄλλα σύγγραμάτια ἰατρικὰ δι' ἐξόδων τῆς ἐνδόξου ἀδελφότητος τῶν μεγάλων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εὐεργετῶν Ζωσιμάδων, οἵτινες ἐν Πετρουπόλει, ἐν Μόσχᾳ, ἐν Λειψίᾳ, ἐν Βιέννῃ, ἐν Βινετίᾳ, καὶ ἐν Παρισίοις, δι' ἰδίων ἀναλωμάτων τυπόνοντες βιβλία, τὰ διεμέριζον δωρεὰν εἰς τὸ παρ' αὐτῶν ἀληθῶς ἀγαπώμενον γένος των. Εἰς δὲ τὴν πρόοψιν τοῦ βιβλίου τούτου εὑρίσκεται ἓν ἐπίγραμμα ἑλληνικὸν καὶ λατινικὸν εἰς ἔπαινον τῶν Ζωσιμάδων.

Ὁ Ματτέης λέγει ὅτι ἡ ἰατρικὴ πραγματεία τοῦ Ὀριβασίου ἦτον μεταφρασμένη εἰς τὸν ις'. αἰῶνα ὑπό τινος Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Ῥασαρίου (ὅταν, λέγει, ἐσυνηθίζον οἱ Ἰατροὶ νὰ ἦναι εἰδήμονες τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· πρᾶγμα παρημελημένον εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσιν αἰῶνα φωτεινότατον), καὶ φαίνεται ὅτι ὁ ἴδιος κώδιξ τοῦ Ῥασαρίου μετέβη εἰς Μόσχαν ἀπὸ τὰς ἰονίους νήσους.

Ἐκφράζων δὲ τὴν πολλὴν του ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν ῥώσσων ἐκείνων, οἵτινες ἐστάθησαν οἱ αἴτιοι νὰ ἐμποδισθῇ ἡ ἐντελὴς καὶ ἀκριβεστάτη ἔρευνα ὅλων τῶν ἐν Μόσχᾳ ἑλληνικῶν χειρογράφων, συνοδεύει τὸ τελευταῖον του τοῦτο πόνημα μὲ τὰς ἀκολούθους θερμὰς ἐκφράσεις πλήρεις εὐγενοῦς παθήσεως «Καὶ ἐπειδὴ, λέγει, εἰς τὸ ἐξῆς δὲν βλέπω ἐλπίδα καμμίαν τοῦ νὰ ἀναφανοῦν αὐτοὶ οἱ κώδικες εἰς φῶς, ἠθέλησα τοὐλάχιστον νὰ ἐκπληρώσω τὸ τελευταῖον τοῦτο καθῆκον ὢν ἤδη γέρων ἀσθενὴς καὶ ἐγγὺς εἰς τὸν θάνατον π. Ὅθεν ἐὰν τὰ ἐμπόδια, τὰ παρὰ τοῦ Ματτέη διηγούμενα, δὲν προῆλθον ἀπὸ φόβον νοθεύσεως, ὡς ἐγὼ νομίζω, ἐνῷ ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ἀξιεπαίνως ἐπροσπάθησε τὴν διάδοσιν τῶν φώτων, φέρουν τωόντι πολλὴν ἐντροπὴν εἰς ὅσους τῶν Ῥώσσων ἐμπόδισαν τὰ καλά. Ἐντεῦθεν δὲ ἠμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ φαινομένη ἀπόλυτος ἐξουσία, ὄχι μόνον εἰς τὸ ῥωσσικὸν κράτος, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑκάστην μοναρχίαν, ἔχει ὅρια πολλὰ, τὰ ὁποῖα εἶναι τόσον περισσότερον ἀνυπέρβλητα καὶ ἰσχυρὰ, ὅσον εἶναι ἀπρονόητα καὶ ἀπροσδιόριστα.

Μὲ ὅλα ὅμως ταῦτα, διὰ τῶν ἐκδοθέντων καταλόγων καὶ

Digitized by Google

συγγραμμάτων, τοῦ Ματτέη, γνωρίζεται ἤδη ὅτι εἰς τὴν Ῥωσσίαν εὑρίσκονται παλύτιμοι ἑλληνικοὶ κώδικες. Ἐκ μὲν τῶν ἐξωτερικῶν συγγραφέων ὑπάρχει κώδιξ τῆς Ὀδυσσείας τοῦ Ὁμήρου χρονολογούμενος ἀπὸ τὸν δωδέκατον αἰῶνα· τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Θεοκρίτου, τοῦ Ἀράτου, τοῦ Παυσανίου, τοῦ Ἀθηναίου, τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Στράβωνος (1). καὶ ἄλλων διαφόρων. Τῆς ὑπὸ Ἀρσενίου Μονεμβασίας γινομένης συλλογῆς τῶν ἀξιολογωτέρων τεμαχίων τῶν παλαιῶν συγγραφέων. Ὑπάρχουν μέρη τινὰ τῆς Ἰουστινιανῆς συλλογῆς, καὶ ὀλίγα χειρόγραφα ἰατρικῆς ὕλης· καὶ ἄλλοι κώδικες σωζόμενοι εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν, τοὺς ὁποίους ἡ ζυλοτυπία δὲν ἐσυγχώρησε νὰ ἐρευνήσουν, οὔτε ὁ Σκιαδᾶς, οὔτε ὁ Ματτέης (ὅρα σελ. τοῦ καταλόγου 27 καὶ ἑφεξῆς). Ἐκ δὲ τῶν θρησκευτικῶν συγγραμμάτων, ἐκτὸς τοῦ παλαιοτάτου ἐκείνου Εὐαγγελίου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐποχὴ διαφιλονεικεῖται, ὑπάρχουν χειρόγραφα τῆς νέας διαθήκης περιέχοντα σχόλια ἀνέκδοτα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰς διαφόρους γραφὰς ὠφελήθησαν πολλοί, μετὰ τὸν Σκιαδᾶν. Ἐκεῖ εὑρίσκονται διάφοροι τῆς μεταφράσεως τῶν ἑβδομήκοντα κώδικες. Ὑπάρχουν τὰ συγγράμματα τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Ναζιαζινοῦ Γρηγορίου μὲ σημειώσεις ἀνεκδότους. Ὑπάρχουν χειρόγραφα τῆς ὑπὸ τοῦ Ζυγαδηνοῦ γενομένης συλλογῆς τῶν ἀποφθεγμάτων τῶν Πατέρων. Ἐκεῖ εἶναι κώδικες τῆς σειρᾶς τῶν Πατέρων καὶ ἄλλα πολλὰ χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τοὺς ῥηθέντας καταλόγους. Οἱ εἰδήμονες ἀναγνῶσται λοιπὸν εἰνοοῦσι, διὰ τῶν εἰδήσεων τούτων, πόσον ὠφέλησεν ὁ ὑπὸ τοῦ Κεφαλλῆνος φιλολόγου πρωτοεκδοθεὶς κατάλογος τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ ἑλληνικῶν χειρογράφων. Βλέπουσι τοὺς πιθανοὺς λόγους δι' οὓς ὁ

(1) Αἱ διάφοροι γραφαὶ τοῦ κώδικος τούτου τοῦ Στράβωνος ἐτυπώθησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ὀξφόρτ. ὥστε μεταβάντα ἐκ τοῦ Ἄθωνος εἰς Μόσχαν τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα τῶν προγόνων μας λείψανα διέδωσαν ἀκτίνας φωτὸς καὶ εἰς τὰ ἔσχατα τῆς Ἀγγλίας.

Digitized by Google

Πέτρος ἐτάχυνε τόσον τὴν ἔκδοσιν, καὶ διατὶ τόσον ὀλίγα τὰ ἐκδοθέντα ἀντιτυπα καὶ ἀπαγορευομένη ἡ ἀνατύπωσις καὶ τελευταῖον, διατί ὁ Σκιαδᾶς ἐξέδωκε τόσον ἀτελῆ τὸν κατάλογόν του (1).

---

(1) Ὁ Γερμανὸς Βακμεϊστέρος ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1776 εἰδήσεις τινὰς περὶ τῆς ἐν Πετρουπόλει βιβλιοθήκης ὑπὸ τὸν τίτλον » δοκίμιον περὶ τῆς » βιβλιοθήκης, ἢ τοῦ Μουσείου τῶν περιέργων καὶ τῆς φυσικῆς Ἱστορίας » τοῦ ὄντος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πετρουπόλεως, ὑπὸ Ι. » Βακμεϊστέρου ὑποβιβλιοθηκαρίου.» εἰς τοῦτον δὲ ἀναφέρει ὅτι ἡ βιβλιοθήκη αὕτη ἐσυστήθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου Πέτρου τῷ 1714, ὅστις διὰ νὰ τὴν πλουτίσῃ μὲ ἐκλεκτὰ βιβλία ἔστειλεν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης τὸν Σουμασέρον (Scumascher) διὰ νὰ τὰ συνάξῃ (Ὅρα σελ. 47. 335.).

Digitized by Google

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΟΛΥΚΑΛΑΣ (1)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΟΛΥΚΑΛΑΣ Ἰατροφιλόσοφος καὶ πολιτικὸς γνωστὸς εἰς τὴν ῥωσσικὴν αὐλὴν, διὰ τὰς εἰς αὐτὴν πολυχρονίους ἐκδουλεύσεις του, ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος εἰς Λιξούριον πόλιν τῆς Κεφαλληνίας. Ἡ μητρόπολις τοῦ βενετικοῦ κράτους, εἰς ἣν ὁ Γεώργιος μετέβη ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του, ἔδωκε πρὸς αὐτὸν τὴν πρώτην ἀνατροφὴν, μετὰ τὴν ὁποίαν περάσας εἰς τὸ τοῦ Παταυΐου πανεπιστήμιον ἤρχισε νὰ διατρίξῃ τὸ ἔνδοξον τῶν ἐπιστημῶν στάδιον. Σπουδάζων εἰς ἐποχὴν, εἰς ἣν ἡ παιδεία ἐμβάθυνεν εἰς τὰς ἐρεύνας της καὶ μὲ φιλοσοφικὸν βῆμα προώδευεν ἐξ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἀντικείμενον, ἀφοῦ ἐπλούτισε τὸν νοῦν του μὲ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς, ἰταλικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης, εἰς τὰς ὁποίας ἐπρόσθεσεν ἀκολούθως καὶ τὴν ῥωσσικὴν, ἀφιερώθη πρῶτον εἰς τὴν βαθεῖαν σπουδὴν τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῶν φυσικοχημικῶν γνώσεων. Μετὰ δὲ τὴν ἐντελῆ ταύτην προπαρασκευήν του ἐδόθη εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς Ἰατρικῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο φυσικὴν ῥοπήν. Ἐραστὴς θερμὸς τῆς ἀκριβείας τῶν γνώσεων, μετὰ τὴν ταχεῖαν παραλαβὴν τοῦ στεφάνου, ἀναχωρήσας ἀπὸ τὸ Παταύιον μετέβη εἰς διάφορα τῆς Εὐρώπης μέρη ἐπισκεπτόμενος τὰ νοσοκομεῖα καὶ συνάγων ἀπὸ τὸ μέγα σχολεῖον τῆς πείρας, ὅσα δὲν δύνανται νὰ διδάξωσιν αἱ θεωρητικαὶ σπουδαί.

Πλήρης λοιπὸν μαθήσεως καὶ ἐμπειρίας ἐπιστρέφει, μετὰ ταῦτα, εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος· προβλέπων ὅμως ὅτι κλεισμένος

(1) Περὶ τοῦ ἐνδόξου τούτου συμπολίτου μας περιωρίζομαι, διὰ τὴν ὥραν, νὰ δώσω περιληπτικάς τινας ἰδέας, διότι μὲ ὅλας τὰς πολλὰς ἐρεύνας μου καὶ εἰς τὴν πατρίδα πρὸς τοὺς συγγενεῖς του, καὶ εἰς τὴν Ῥωσσίαν διὰ μέσου ἀξίων τινῶν ὑποκειμένων, δὲν ἐδυνήθην νὰ λάβω τὰς ἀπαιτουμένας πληροφορίας, ἐκτὸς τῶν ὀλίγων τούτων, ὁποῦ ἐσύναξα ἀπὸ συγγραφεῖς.

Digitized by Google

εἰς τὰς περιωρισμένας περιστάσεις μιᾶς νήσου, ἥτις πολὺ ὀλιγώτερον τότε ἦτον εἰς κοινωνίαν μὲ τὴν λοιπὴν φωτισμένην Εὐρώπην, ὄχι μόνον δὲν ἐδύνατο νὰ ἐλπίσῃ τύχην ἀνάλογον τῆς προόδου του, ἀλλ' ἤθελε χάσει καὶ ὅσους εἶχεν ἀποκτήσει νοητικοὺς καρποὺς, ἀπεφάσισε πάλιν νὰ ἀναχωρήσῃ.

Εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ νεομόρφωτον ῥωσσικὸν βασίλειον ἦτον ἓν εὐρύχωρον καὶ λαμπρὸν στάδιον διὰ τοὺς πιπαιδευμένους ἄνδρας ὁποιουδήποτε ἔθνους καὶ μάλιστα διὰ τοὺς Ἕλληνας. Διευθύνων αὐτὸ ἀνὴρ μεγαλοφυὴς καὶ εἰδήμων τῶν στοιχείων ἐξ ὧν σχηματίζεται ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία τῶν ἐθνῶν, ἐδέχετο εὐχαρίστως ὅσους ἐδύναντο νὰ τὸν γίνωσιν ὠφέλιμοι εἰς τὸν ὑψηλόν του σκοπόν. Μεταξὺ τῶν θορύβων τοῦ Ἄρεως, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πέτρος ἐδείκνυε τὸν ἑαυτόν του παράδειγμα ἡρωϊκὸν, καὶ ἀφόβως ἐπρόσβαλε τοὺς πολλοὺς καὶ δυνατοὺς ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ του καὶ τῆς δόξης του, ἐνθυμεῖτο τὰς Μούσας, καὶ πληροφορημένος ὅτι, διὰ νὰ στερεώσῃ τοὺς θρόνους του καὶ ν' ἀνυψώσῃ τὸ ἔθνος του, ἔπρεπε νὰ τὸ ἐξημερώσῃ διὰ μέσου τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἐδείκνυετο προστάτης θερμὸς τῆς παιδείας.

Ταῦτα γνωρίζων ὁ ἡμέτερος Πολυκαλᾶς μετέβη εἰς τὴν Πετρούπολιν, ὅπου μετ' ὀλίγον, γνωρισθείσης τῆς ἀξίας του, ἔλαβε τοιαύτην φήμην, ὥστε ὁ Πέτρος τὸν κατέστησεν Ἰατρὸν τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης Α'. Αἱ περιστάσεις χρησιμεύουσαι εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὡς μέσα τῆς ἐκτυλίξεως τῶν δυνάμεών του κάμνουν νὰ ἀναφανῇ πολλάκις τὸ ἄτομον ἐπιτήδειον εἰς ἐπιχειρήσεις ἀσχέτους μὲ τὰς προτέρας ἀσχολίας του· ἐπιτηδειότης ὅμως προϋπάρχουσα εἰς τὸν νοῦν καὶ ἀναφαινομένη, ὅταν ἐξωτερικὰ αἴτια τὴν ἐκτυλίξωσιν.

Ὁ Πολυκαλᾶς λοιπὸν εὑρισκόμενος μεταξὺ τῆς αὐλῆς, καὶ ὢν Ἰατρὸς μιᾶς ἀρρενόφρονος αὐτοκρατορίσσης, ἥτις ἦτον, ὄχι μόνον πιστὴ σύζυγος, ἀλλὰ καὶ συνοδοιπόρος εἰς τοὺς πολέμους, καὶ συμμέτοχος εἰς τὰς πολιτικὰς ἀνωμαλίας καὶ εὐτυχίας Πέτρου τοῦ μεγάλου (1), ἀπέβη τόσον ἔμπειρος πολιτικὸς, ὥστε ὁ Μονάρχης οὗτος ἔκρινεν αὐτὸν ἄξιον νὰ

(1) Ὅρα Σαλαβερρῆ Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμαν. βασιλ. Τόμ. Β'.

Digitized by Google

τὸν ἐμπιστευθῇ τὴν διαπραγμάτευσιν τῶν διπλωματικῶν του σχέσεων μὲ τὸν πρίγγιπα τῆς Μολδαυίας Δημήτριον τὸν Καντιμίρον (1).

Ὁ σοφὸς οὗτος πρίγγιψ δουλεύσας πολυχρονίως τὴν ὀθωμανικὴν αὐλὴν ἐγνώρισεν ἀκριβῶς τὸ βάρος τοῦ βαρβαρικοῦ της ζυγοῦ. Ἐδιδάχθη ἐκ πείρας ὅτι ἡ ὕπαρξις ἑνὸς ἡγεμόνος καὶ ἡ τύχη τῶν παρ' αὐτοῦ κυβερνομένων λαῶν κρέμανται ἀπὸ τὴν δεσποτικὴν θέλησιν ἀνθρώπων βαρβάρων, οἵτινες, ἢ ἀπὸ τὸ μακελεῖον, ἢ ἀπὸ τὴν ξυλουργικήν, ἢ ἀπὸ ἄλλην τινὰ βαναυσικὴν τέχνην, ἀνυψώθησαν ἔξαφνα εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Πασσᾶ πολυανθρώπων ἐπαρχιῶν, καὶ μετ' ὀλίγον ἡ σουλτανικὴ φαντασία παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὰς σφραγίδας τοῦ βασιλείου. Ἔγινε μάρτυς αὐτόπτης τῶν φορολογιῶν, τῆς διαρπαγῆς, καὶ τῶν μεγάλων δεινῶν εἰς τὰ ὁποῖα ὑπέκειντο οἱ ὑποκείμενοι λαοί, ἐξ ὧν γέμουσιν αἱ Ἱστορίαι, καὶ δὲν δύναται οὐδεὶς νὰ τὰς ἀρνηθῇ.

Ὅθεν ἀνυψωθεὶς ὁ Καντιμίρος, ἐπὶ Ἀχμὲτ τοῦ Α'. εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἡγεμόνος τῆς πατρίδος του Μολδαυίας δὲν ἀπέβλεψεν εἰς τὸ ἀτομικόν του ὄφελος, ἀλλὰ κινούμενος ἀπὸ τὸ εὐγενὲς αἴσθημα τοῦ φιλοπατρισμοῦ ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἁρμοδίαν περίστασιν τῆς ὑψώσεώς του ὡς μέσον τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος του καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἀδελφῶν του ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς δυναστείας.

Γνωρίζων ὅμως ὅτι ἡ πατρίς του δὲν ἐδύνατο ἀφ' ἑαυτῆς νὰ παύσῃ τὰς συμφοράς της, ἐὰν δὲν ἐπροστατεύετο ἀπό τινα εὐρωπαϊκὴν δύναμιν, ἀπεφάσισε νὰ τὴν καταστήσῃ μᾶλλον ἐπαρχίαν ἑνὸς χριστιανικοῦ κράτους παρὰ νὰ τὴν βλέπῃ ὑποκειμένην εἰς ἀπίστους βαρβάρους. Ἐκ τοιούτων δ' εὐγενῶν αἰσθημάτων ὠθούμενος ἤρχισε νὰ σχηματίζῃ σχέσεις φιλικὰς μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Λεοπόλδον, μεταχειρισθεὶς διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ὡς πρέσβυν του τὸν σοφὸν Μηνιάτην μας. (2).

---

(1) Βλέπε Καντιμίρου βιογραφίαν, εὑρισκομ. εἰς τὸ Ἱστορικ. σύγγραμμάτου περὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ βασιλείου.

(2) Ὅρα βιογραφίαν Μηνιάτου.

Digitized by Google

Ἡ κήρυξις δὲ τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐπαρουσίασεν εἰς τὸν φιλόπατριν πρίγγιπα ἁρμοδίαν περίστασιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του, πρὸς τὸν ὁποῖον τόσον περισσότερον ἐστερεώθη, ὅσον ἐβιάζετο ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς αὐλῆς ἡ νέατου ὑψωσις εἰς δύο δυναστικὰς πράξεις. Διότι μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος διέταξεν αὐτὸν, ἐξ ἑνὸς μέρους, ὁ Σουλτάνος νὰ φορολογήσῃ τὴν πατρίδα του, διὰ νὰ σχηματίσῃ μίαν γέφυραν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως ἐκ τοῦ ὁποίου ἔμελλον νὰ μεταβῶσι τὰ πολυάριθμάτου στρατεύματα· καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ εὑρισκόμενος Βεζίρης τὸν ἐζήτει χρήματα διὰ τὸν προβιβασμόν του εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἡγεμόνος.

Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Καντιμίρος ἡσθάνετο ὅλην τὴν ἀγανάκτησιν κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς δυναστείας, ὁ Πέτρος ἔστειλε τὸν Κεφαλλῆνα Πολυκαλᾶν διὰ νὰ προτείνῃ πρὸς αὐτὸν τὴν συμμαχίαν του καὶ νὰ πραγματευθῇ μετ' αὐτοῦ τὰς συνθήκας δι' ὧν ἡ Μολδαυΐα ἔμελλε νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν ῥωσσικὴν ὑπεράσπισιν.

»Ὁ Δημήτριος (λέγει ὁ Καντιμίρος) ἔδωκεν εὐχαρίστως »τὴν δεξιάν του, βλέπων ὅτι κατορθόνει τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ »λαοῦ του διὰ μιᾶς οὐσιώδους πράξεως, ἥτις ἐπρόσφερε τὴν »περίστασιν νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς ἕνα χριστιανὸν Βασιλέα. (1)»

Ἡ ἀποτυχία τῶν Ῥώσσων εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἥτις προῆλθεν ἀπὸ τὰς ἀντενεργείας Καρόλου τοῦ ΙΒ'. Βασιλέως τῆς Σβεκίας, τοῦ Ματσέππα (Mazeppa) ἡγεμόνος τῶν Κοζάκων, ἀπὸ τὴν προδοσίαν τοῦ Κωνσταντίνου Βραγκοβάνη ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, καὶ ἀπὸ τὴν δειλίαν τῶν Μολδαυῶν, οἵτινες ἰδόντες διακοσίας χιλιάδας Τούρκων ἐφοβήθησαν καὶ ἐγκατέλειψαν μόνον τὸν φιλόπατριν πρίγγιπά των Καντιμίρον, ἠνάγκασε τὸν Πέτρον νὰ κάμῃ τὴν γνωστὴν εἰρήνην τοῦ Προύτθ (Pruth).

Ἀλλ' ὁ γενναιόφρων οὗτος Μονάρχης λαβὼν τὸν Δημήτριον μεθ' ἑαυτοῦ καὶ μὴ ὑπενδώσας εἰς τοὺς Τούρκους (οἵτινες βλέποντες τὴν στενοχωρίαν εἰς ἣν εὑρίσκετο ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς,

(1) Ὅρα Καντομίρον αὐτόθι.

Digitized by Google

μεταξὺ τῶν ἄλλων συνθηκῶν ἐζήτουν τὸν Καντιμίρον), μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς εἰρήνης τὸν ἔφερεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπου ἐπεριποιήθη αὐτὸν καὶ ὅλην του τὴν οἰκογένειαν μὲ βασιλικὴν γενναιότητα καὶ μὲ λαμπρὰ ἀξιώματα εἰς τοὺς υἱούς του (1) Πάσχων ὅμως ὁ Δημήτριος ἀπὸ δεινὸν πάθος νευρικὸν ἐπροσβλήθη ἐκ νέου· ὅθεν διετάχθη ὁ Πολυκαλᾶς παρὰ τοῦ Πέτρου νὰ μείνῃ μετ' αὐτοῦ εἰς Ἀστραχάνιον διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν θεραπείαν του, καθότι ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς πολεμικάς του ἐπιχειρήσεις. (2).

Δουλεύων λοιπὸν ὁ ἔνδοξος οὗτος συμπολίτης μας ὡς ἰατρὸς καὶ πολιτικὸς τὴν ῥωσσικὴν αὐλὴν εἰς ὅλον τὸ στάδιον τῆς ζωῆς του ἐτελείωσεν αὐτὸ ἀπολαμβάνων τὴν εὔνοιαν τοῦ Πέτρου καὶ τῆς Α'. Αἰκατερίνης καὶ τιμώμενος παρὰ τῶν αὐλικῶν διὰ τὴν παιδείαν του.

Τοῦτον ἀναφέρων μεταξὺ τῶν ἐνδόξων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀνδρῶν ὁ ἱστορικὸς Μελέτιος λέγει "Γεώργιος Πολυκαλᾶς „ ἐκ Κεφαλληνίας Ἰατροφιλόσοφος, ἀκροατὴς τῶν ἐν Παταυίῳ „ σοφῶν, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς, ἰταλικῆς καὶ „ ῥωσσικῆς διαλέκτου, ὅστις παρὰ τοῦ μεγάλου Πέτρου Ῥωσ„ σίας ἐπέμφθη πρὸς Δημήτριον Καντιμίρην διὰ τὸν κατὰ „ τοῦ Ἀχμὲτ πόλεμον, ἐχρημάτισεν ἰατρὸς Αἰκατερίνης Α'. „ Ῥωσσίας. (3). „

---

(1) Ὅρα Σαλαβερρῆ αὐτοθι, τόμ. Β'. βιβλ. Ἱστον.
(2) Βλέπε Καντιμίρην αὐτόθι.
(3) Ἰδὲ Τόμ. Δ'. τῆς Ἐκκλησιαστικ. Ἱστορ.

Digitized by Google

Κ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΡΒΟΥΡΗΣ.

Ο Κ. ΙΩΑΝΝΗΣ-ΒΑΠΤΙΣΤΗΣ ΧΑΡΒΟΥΡΗΣ, γνωστὸς εἰς τὸ Σαρδικὸν βασίλειον διὰ τὴν πολυχρόνιον διδασκαλίαν του ὡς καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς μητροπόλεως, καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν αὐλήν, ὡς Ἰατρὸς τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τοῦ ΙΣ'. Ἀλοησίου, ἐγεννήθη ἐν Ἀργοσολίῳ πόλιν τῆς νήσου Κεφαλληνίας, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος, καὶ ἦτον νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ περιωνύμου μηχανικοῦ μας Μαρίνου. Προικισμένος καὶ οὗτος μὲ ἀγχίνοιαν καὶ κλίσιν εἰς τὰς ἐπιστήμας συνεσπούδασεν, ὡς προείπομεν, μὲ τὸν ῥηθέντα αὐτάδελφόν του εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βονωνίας. Κατὰ τὴν κλίσιν δὲ τῆς ἰδίας του φύσεως, ἀφιερώθη εἰς τὴν ἀνθρωποσωτήριον τέχνην τῆς Ἰατρικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν πόσον μεγάλως ηὐδοκίμησεν, ἡ ἔκθεσις τῆς ἐντίμων του θέσεων θέλει δώσει πρὸς τοὺς ἀναγνώστας λαμπρὰς ἀποδείξεις.

Μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς σπουδῆς του ὑπακούων εἰς τῶν γονέων τὴν θέλησιν ἐπέστρεψεν εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου ἔμεινε καιρόν τινα, ἀλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα διχόνοια, καὶ τῶν πολιτῶν ὁ διασχισμὸς τὸν κατελύπουν τόσον τὴν ψυχήν, ὥστε μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὴν δυστυχῆ τῆς πατρίδος κατάστασιν, καὶ γνωρίζων ὅτι, διὰ τὴν εἰλικρίνειαν καὶ τὸ φιλελεύθερον τοῦ χαρακτῆρος του, ἤθελε κινδυνεύσει, ἐπληροφόρησε τοὺς γονεῖς του νὰ τοῦ συγχωρήσουν πάλιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅθεν τὸ 1740 λαβὼν τὸν μικρότερον ἀδελφόν του Μάρκον ἐπέρασεν εἰς Βενετίαν, ὅπου ἐγκατλείψας αὐτὸν εἰς ἓν τῶν δημοσίων καταστημάτων διὰ τὴν τελείωσιν τῆς εἰσαγωγικῆς σπουδῆς, μετέβη ἐκ νέου εἰς Βονωνίαν.

Αἱ βάσιμαι γνώσεις του εἰς τὴν ἐπιστήμην, αἵτινες τὸν ἔκαμαν νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἱπποκρατικοῦ ἐκείνου γνωμικοῦ "Ἡ μὲν τέχνη μακρὰ, ὁ δὲ βίος βραχύς" καὶ ἡ εὐαισθησία τῆς συνειδήσεως τὸν παρέσαινον πόσον εἶναι μεγάλη ἡ ὑποχρέωσις ἑνὸς Ἰατροῦ πρὸς τὸν ὁποῖον

Digitized by Google

ἐμπιστεύεται τὸ πολυτιμότερον ἀφ' ὅσα ἔχει ὁ ἄνθρωπος, ὁποῖον εἶναι ἡ ὕπαρξίς του. Μὴ εὐχαριστούμενος λοιπὸν εἰς τὰς ὁποίας εἶχεν ἀποκτήσει γνώσεις, καὶ θέλων νὰ ὠφεληθῇ περισσότερον διὰ τῶν πολλῶν βοηθημάτων ὅπου ἔχορήγει τὸ πλούσιον τῆς Βονωνίας πανεπιστήμιον, ἐβύθη εἰς βαθυτέρας ἐρεύνας τῆς παθολογικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, ἀφιερωθεὶς κατ' ἐξοχὴν, καὶ καταγινόμενος ἀκουράστως εἰς τὴν πρακτικὴν Ἰατρικήν. Ὅσον ὅμως πλειότερον εἰσχωροῦσεν εἰς τὰ μυστηριώδη φαινόμενα τοῦ σκοτεινοῦ ἀντικειμένου τῆς ἱπποκρατικῆς ἐπιστήμης, καὶ μετερχόμενος ταυτοχρόνως τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Ἰατροῦ ἐζήτει νὰ ἐφαρμώσῃ τὰ συμπεράσματα τῆς θεωρίας εἰς τὴν κλίνην τῶν ἀσθενῶν, τοσοῦτο μᾶλλον ἐβεβαιοῦτο ὅτι ὁ ἀληθὴς Ἰατρὸς δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστεύηται εὐκολα εἰς τὴν ἁπλῆν θεωρίαν. Ἐγνώρισεν ὅτι τῶν φαινομένων ἡ ταυτότης προερχομένη ἀπὸ πληθὺν αἰτιῶν, πολλάκις ἀντιθέτου φύσεως καὶ ἀποτελεσμάτων, εἶναι σκόπελος εἰς τὸν ὁποῖον ναυαγεῖ καὶ ὁ πλέον βαθὺς θεωρητικὸς νοῦς.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐσύναξε τὴν λογικὴν καὶ σωτηριώδη συνέπειαν, ὅτι ὁ θέλων ἀξίως νὰ ἐπαγγέλλεται τὴν ἐπωφελῆ ταύτην ἐπιστήμην, ὄχι μόνον χρεωστεῖ τελείαν ἀφιέρωσιν τοῦ ἑαυτοῦτου εἰς ἀκατάπαυστον σπουδὴν καὶ πρᾶξιν, ἀλλ' ὅτι βραδύνων εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς διαγνώσεως, ὅταν εὑρίσκεται εἰς τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς, πρέπει νὰ εἶναι ἐγκρατὴς εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἀντιδότων, ἕως ὅτου ἡ ἰδία φύσις νὰ τοῦ γείνῃ ἀσφαλὴς ὁδηγὸς εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν πραγματικῶν αἰτιῶν τῆς ἀσθενείας. Ἐν βραχυλογείᾳ ἐδογμάτιζεν, ὅτι ὁ σκεπτισμὸς (ἐκλαμβανομένης τῆς λέξεως εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτῆς σημασίαν, τῆς ἐσκεμμένης δηλ. προφυλάξεως) εἰς τὴν Ἰατρικὴν εἶναι ἀναγκαιότατος πρὸς τὸν ἀναλαμβάνοντα τὴν μεγάλην ὑπόσχεσιν τῆς κοινῆς ὑγείας.

Πόσον δὲ ὁ Κόμης Χαρβούρης ἦτον κυριευμένος ἀπὸ τὸν σκεπτισμὸν εἰς τὰς θεραπείας του, καὶ μὲ πόσον ζῆλον τὸν ἐσύσταινεν εἰς τοὺς νέους σπουδαστὰς τῆς Ἰατρικῆς καὶ φίλους του, μαρτυροῦν οἱ ἑξῆς λόγοι τοῦ πεπαιδευμένου Παύλου Ζανίνη χρηματίσαντος μαθητοῦ του ἐσχάτως ἐν Παταυίῳ. Ὁ βενετὸς οὗτος ἰατροφιλολόγος ἀποδίδων πρὸς τὸν σοφὸν Μοντεσάντον τὴν ἀρετὴν, ταύτην λέγει "οὔτε, εἰς τὴν ἐκτέλε-

Digitized by Google

„σιν τοῦ ὑψηλοῦ ἐπαγγέλματος, ἦτον ἄλλος ἁρμοδιώτερος τοῦ „Μοντεσάντου, ἔστις μαθητεύσας εἰς τὴν ἱπποκρατικὴν σχο„λὴν, καὶ διδαχθεὶς ν' ἀμφιβάλῃ πάντοτε εἰς τὴν Ἰατρικὴν „ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον συναναστροφὴν μὲ τὸν μέγαν ἐκεῖνον „σκεπτικὸν, ὁποῖος ἦτον ὁ Κ. Ἰωάννης Βαπτιστὴς Χαρ„βούρης, δὲν εἶχε χρείαν ἀπὸ τὰς αὐστηρὰς συμβουλὰς τῆς „πρακτικῆς καὶ τῶν πολυπληθωντης ἐναντίων συμβάντων, „διὰ νὰ καταστηθῇ δύσκολος εἰς τὸ νὰ παραδέχεται, καὶ „φρόνιμος καὶ προνοητικὸς εἰς τὸ νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς ὁδηγίας „τῶν ἄλλων„. (1).

Πλουτιζόμενος λοιπὸν ὁ Χαρβούρης μὲ γνώσεις στερεὰς εἰς τὴν Ἰατρικὴν διὰ τὴν ἀκατάπαυστον σπουδήν του ἐν Βονωνία, ὁδηγούμενος καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὴν πεῖραν εἰς τὴν πρακτικὴν, καὶ μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Ἰατροῦ μὲ τοιαύτην προφυλακὴν ἦτον φυσικὸν ἑπόμενον ν' ἀποκτήσῃ τὸ ἐγρηγορώτερον μεγάλην φήμην. Δὲν συνέτρεξαν ὅμως ὀλίγον εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ὑπολήψεώς του ἡ ἀξιέπαινος διαγωγὴ μὲ τὴν ὁποίαν ἤνωνε τὴν παιδείαντου, καὶ τὰ φυσικὰ χαρίσματα, ἐξ ὧν ἀπέβαινεν εὐάρεστος εἰς τὴν κοινωνίαν. Διότι, ὡς διηγοῦνται οἱ γνωρίσαντες αὐτὸν ἀκριβῶς, ἦτον πνευματώδης, ζωηρὸς εἰς τὴν παράστασιν τῶν ἰδεῶν του, καὶ εἰλικρινὴς εἰς τὰς κρίσεις του. Ὅλα δὲ ταῦτα, ἐνῷ τὸν κατέσταινον ἔντιμον μεταξὺ τῶν πεπαιδευμένων τῆς Βονωνίας, τὸν προητοίμασαν ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὰς ὑψηλὰς ἐκείνας θέσεις, αἱ ὁποῖαι μαρτυροῦν τὴν πραγματικὴν ἀξίαν του. Ἐπειδὴ, ὡς θέλει παρατηρήσει ὁ ἀναγνώστης, οἱ διαδοχικοὶ προβιβασμοὶ τοῦ Κ. Χαρβούρη καθ' ὅλον τὸ στάδιον τῆς ἐντίμου ζωῆς του, συνοδεύονται μὲ τοιαύτας περιστάσεις, ὥστε δὲν δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ἀλλέως, εἰμὴ ὡς βραβεῖον τῶν βασίμων του γνώσεων καὶ τῆς φυσικῆς του ἀγχινοίας.

---

(1) Ὅρα βιογραφίαν Μοντεσάντου ὑπὸ Δ. Π. Ζαννίνη. Ἐν τόμῳ Η'. τοῦ βιοφραφικοῦ συγγράμματος τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἰταλίας τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος, ἐκδιδομένου ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου Προφέσορος Αἰμιλίου δὲ Τυπάλδου Κεφαλλῆνος, ἀνδρὸς τιμαντος τὴν ἑλληνικήν του καταγωγὴν διὰ τῶν γνώσεών του, καὶ τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων του.

Digitized by Google

Τὸ 1750 θελήσας ὁ Βασιλεὺς τῆς Σαρδινίας Κάρολος Ε' μανουὴλ νὰ ἀναμορφώσῃ τὴν καθέδραν τῆς Ἰατρικῆς καὶ νὰ καταστήσῃ ἀνθηρὰν τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς εἰς τὸ Ταυρῖνον (Torino) μητρόπολιν τοῦ βασιλείου του, ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ Ἰατροδιδασκάλους τῶν ὁποίων ἡ ἀξία νὰ εἶναι γνωστὴ, καὶ ἄνδρας μὲ κοινὴν ὑπόληψιν. Εὔκολον δὲ εἶναι νὰ καταλάβῃ καθεὶς ὁποίας ἐρεύνας ἔκαμεν ὁ Βασιλεὺς, καὶ πρὸς ποῖα ἄξια ὑποκείμενα διευθύνθη διὰ νὰ λάβῃ πληροφορίας περὶ τῶν ἐκλεχθησομένων. Ἐκ τῶν συστηθέντων πρὸς τὸν Κάρολον, ὁ Κεφαλλήνιος Χαρβούρης ἐπαρασταίνετο μὲ τοιαῦτα χαρακτηριστικὰ, ὥστε τὰς 6 τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ αὐτοῦ Μεγαλειότης τὸν θεσπίζει καθηγητὴν τῆς θεωρητικῆς Ἰατρικῆς μὲ τὰς ἀκολούθους τιμητικὰς ἐκφράσεις.

„ Ἡ ἐπιθυμίαμας τοῦ νὰ καταστήσωμεν εἰς τὸ Πανεπι-
„ στήμιόν μας ἀνθηρὰν καὶ τὴν σπουδὴν τῆς Ἰατρικῆς κα-
„ θὼς εἶναι καὶ ἐκείνη τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, δὲν ἠμπορεῖ
„ νὰ πραγματοποιηθῇ καταλληλότερον, παρὰ μὲ τὸ νὰ ἐκλεχ-
„ θῶσιν ὑποκείμενα πεπαιδευμένα καὶ ἔμπειρα εἰς τὴν ὀρθὴν
„ διδασκαλίαν της. Τοιοῦτος, κατὰ τὰς ὁποίας ἐλάβαμεν πλη-
„ ροφορίας, παρασταίνεται ὁ Δ. Ἰωάννης Βαπτιστὴς Χαρ-
„ βούρης Κεφαλλήνιος, πλουτισμένος μὲ τὰς προρρηθεῖσας καὶ
„ μὲ ἄλλας ἐναρέτους ἰδιότητας. Διὸ παρακινούμεθα εὐχα-
„ ρίστως νὰ ἐμπιστευθῶμεν πρὸς αὐτὸν τὴν καθέδραν τῆς
„ θεωρητικῆς Ἰατρικῆς „ κτλ. (1).

Τὸ βασιλικὸν τοῦτο θέσπισμα σταλθὲν πρὸς τὰς ἐπὶ τῆς παιδείας ἀρχὰς ἔλαβεν ἀμέσως τὴν ἐκπλήρωσίν του, διότι συνελθοῦσαι αὗται ὁμοῦ μὲ τὸ σῶμα τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου τῇ 20 τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τὸν ἐψήφισαν προφέσωρα τῆς θεωρητικῆς Ἰατρικῆς. Ὁ δὲ Βασιλεὺς, ἀφοῦ ἐθέσπισεν ὡς μισθὸν ἐτήσιον αὐτοῦ τρεῖς χιλιάδας λίτρας ἰταλικὰς, καὶ χιλίας ὡς μισθὸν διὰ βίου, (μισθὸς γενναῖος

(1) Τὰ μέρη ταῦτα τῶν βασιλικῶν θεσπισμάτων, ὅσα θέλω ἀναφέρει, τὰ ἐπρομηθευσε πρὸς ἐμέ, ὁμοῦ μὲ ἄλλας εἰδήσεις ἐξαχθεῖσας ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ βασιλικοῦ ἀρχιγυμνασίου, ὁ πεπαιδευμένος προφέσωρ Ἱππότης Πέτρος Παραβίας.

Digitized by Google

εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην), τὸν ἐπροσκάλεσεν ἐκ Βονωνίας διὰ νὰ καθέξῃ τὴν ἔντιμον ταύτην θέσιν του.

Δὲν ἐπέρασε πολὺς καιρὸς, ἀφοῦ ὁ Χαρβούρης ἤρχησε τὴν παράδοσιν τῶν μαθημάτων του εἰς τὸ ἐν Ταυρίνῳ πανεπιστήμιον, καὶ ἔκαμε θεραπείας τινὰς εἰς τὴν πόλιν, ὁποῦ ἡ πεῖρα ἐβεβαίωσεν ὅσα ἡ φήμη διέδιδε περὶ αὐτοῦ. Ἡ πολυμάθεια τῆς διδασκαλίας του, καὶ ἡ φαινομένη ἐμπειρία εἰς τὰς ἰατρείας τῶν ἀσθενειῶν τὸν ἐσύστησαν μεγάλως εἰς τὴν αὐτοῦ Μεγαλειότητα, καὶ διὰ τοῦτο τὰς 14 Ἰαννουαρίου τῶν 1751, διὰ βασιλικοῦ θεσπίσματος προσδιορίζεται καὶ Ἰατρὸς εἰς τὸ βασιλικὸν νοσοκομεῖον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, μὲ προσθήκην, εἰς τὸν ἐτήσιον μισθόντου, τριακοσίων λιτρῶν· θέσις, ὀλιγοκερδὴς μὲν, ὅμως ἔνδοξος, καὶ ἀποδεικτικὴ τῆς πληροφορίας, τὴν ὁποίαν συνέλαβον ἐντὸς ὀλίγου περὶ αὐτοῦ.

Ὁ νέος οὗτος προσδιορισμός του ἤνοιξεν εὐρύχωρον στάδιον πρὸς τὸν ἰατροδιδάσκαλον Χαρβούρην, διὰ νὰ δείξῃ τοὺς καρποὺς τῶν πολυχρονίων θεωρειῶν του, καὶ νὰ ἐφαρμώσῃ τὰς πρακτικάς συνεπείας του. Καὶ τῳόντι ἡ διδασκαλικὴ καθέδρα ἐκ τοῦ ἑνὸς, καὶ τὸ νοσοκομεῖον ἐκ τοῦ ἄλλου, ἔγειναν, μὲ τὴν πρόοδον τοῦ καιροῦ, πρὸς αὐτὸν πηγαὶ κοινοῦ σεβασμοῦ καὶ μεγάλης ὑπολήψεως. Ὁ Βασιλεὺς Κάρολος εὐχάριστος εἰς τὴν τόσην ἐπιτυχίαν τῆς ἐκλογῆς του καὶ πρόθυμος, ὡς φαίνεται, εἰς τὸ νὰ ἐμψυχόνῃ τὴν ἀξίαν, ἐζήτει ἁρμοδίαν περίστασιν διὰ νὰ δώσῃ πρὸς αὐτὸν νέαν ἀπόδειξιν τῆς πληροφορίας του. Ὅθεν τὰς 26 Σεπτεμβρίου τῶν 1754 καταστήσας ἐνβιωμίσθιον (giubilato) τὸν ἤδη γηράσαντα Ἰατρὸν Ἀδάμη, καθηγητὴν τῆς πρακτικῆς Ἰατρικῆς, παρέδωκε τὴν καθέδραν του πρὸς τὸν Κόμητα Ἰωάννην, καὶ ἐπρόσθεσεν ἀκόμη εἰς τὸν ἐτήσιόν του μισθὸν, ἐκτὸς τῶν τρειῶν χιλιάδων τριακοσίων λιτρῶν, ἑτέρας χιλίας διακοσίας.

Ἡ γενναιότης αὕτη τοῦ Καρόλου, καὶ ἡ κοινὴ εὔνοια τῶν πολιτῶν ἐρέθιζε πολὺ περισσότερον τὴν προθυμίαν τοῦ Χαρβούρη εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του· ὅθεν εἰς ὅλην τὴν πολυχρόνιον διαμονήν του ἐν Ταυρίνῳ ἐφαίνετο σπουδάζων νὰ ὠφελῇ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστευομένην νεολαίαν, καὶ ἀφιερωμένος μὲ ζῆλον εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀσθενῶν.

Digitized by Google

Οὕτω δὲ ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ὁ Χαρβύρης εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ σαρδικοῦ βασιλείου διέμεινεν ἐκεῖ ἕως τὸ 1762. Ἀλλ' ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἄπληστος εἰς τὰς ἐπιθυμίας του, ὅταν λάβῃ τὰς ἀναγκαίας περιστάσεις, τότε, ἐγκαταλείπων τὰς ἀναπαύσεις του, ζητεῖ νὰ ἐμβῇ εἰς νέας θεωρίας καὶ νὰ ἴδῃ νέα ἀντικείμενα. Κατὰ τὴν φυσικὴν λιπὸν ταύτην ἰδιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἐγεννήθη εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ περιέλθῃ τὰς ἀξιολογωτέρας ἐπαρχίας τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ γνωρίσῃ προσωπικῶς τὰ ἔνδοξα ὑποκείμενα, ὁποῦ τόσον ἐσύσταινεν ἡ φήμη, καὶ νὰ θεωρήσῃ μέρος τῶν ἀξιοθεάτων ἀντικειμένων, ἀφ' ὅσα εὑρίσκει ὁ πεπαιδευμένος νοῦς εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦτο τῆς ὑδρογείου σφαίρας μας (1).

Φανερώσας λοιπὸν πρὸς τὴν αὐτοῦ Μεγαλειότητα τὴν ἐπιθυμίαν του ταύτην ἔλαβε τὴν ἄδειαν, καὶ ἀναχωρήσας περιέρχεται πρῶτον τὰς ἀξιολογωτέρους μητροπόλεις τῆς Ἰταλίας. Εἰς ταύτας δὲ συσχετισθεὶς μὲ τοὺς μεγάλους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ κλασικὴ αὕτη γῆ, κατὰ τοὺς καιροὺς, εἶναι πάντοτε, κατὰ τὸ μᾶλλον, ἢ ἧττον πλουτισμένη, διευθύνθη ἔπειτα εἰς τὴν Γαλλίαν, Ὁλανδίαν, Ἀγγλίαν, καὶ Φιλανδίαν. Εἰς τὰ ἐξευγενισμένα ταῦτα μέρη διατρίψας καιρὸν πολὺν καὶ ἐπισκεπτέμενος τὰ πλουσιώτερα πανεπιστήμια ἔλαβεν αἰτίας νὰ συναναστραφῇ μὲ πολλὰ καὶ ἔνδοξα ὑποκείμενα, καὶ νὰ δείξῃ ἐπομένως τὸν πλουτισμὸν τοῦ πνεύματός του εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῶν γνώσεων. Πόσον δὲ ἐτιμήθη παρ' αὐτῶν ἡ ἀξία του δίδουσι πρὸς ἡμᾶς πληροφορίαν ἡ βασιλικὴ ἑταιρία τοῦ Λονδίνου (Societes Royales de Londres) καὶ ἐκείνη τοῦ Ἐδεμβούργου, αἵτινες τὸν ἀνεκήρυξαν μέλος των. (2).

---

(1) Τινὲς ἀναφέρουσιν ὅτι τὸ ταξίδιον τοῦτο τὸ ἔκαμεν ὁ Κ. Χαρβούρης μετὰ τοῦ Δουκὸς τοῦ Ὀρλεανς, παρὰ τοῦ ὁποίου ζητηθεὶς ὑπεχωρήθη ἀπὸ τὸν Βασιλέα ὡς ἰατρός του εἰς τὸ ταξίδιον. Περὶ τούτου ὅμως δὲν εὗρον οὐδεμίαν ἔγγραφον ἀπόδειξιν.

(2) Ὅρα τὸν τίτλον τῆς φυσικο-χημικῆς ἀναλύσεως τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ μετακομισθέντος γρανίτου, γενομένης παρ' αὐτοῦ.

Digitized by Google

Εὐγνώμων ὁ Κ. Χαρβούρης εἰς τὴν βασιλικὴν γενναιότητα τοῦ Καρόλου, καὶ ζηλωτὴς διὰ τὸν καλλωπισμὸν τοῦ ἐν Ταυρίνου πανεπιστημίου, τὸ ὁποῖον ἦτον τὸ πρῶτον στάδιον τῆς δόξης του, ἐφρόντιζεν εἰς τὴν περιοδίαν του ταύτην νὰ συναξῃ ὅ,τι ἀξιοσημείωτον ἀντικείμενον τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἀπαντοῦσε, καὶ κάθε φυσικὸν γινόμενον, τὸ ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀναγκαῖον διὰ τὸν πλουτισμὸν τοῦ νεοσυστάτου ἐπιστημονικοῦ Μουσείου. Ὅθεν ἐπιστρέψας, μετὰ δύω ἥμισυ χρόνων ταξίδιον, εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ πιεμοντικοῦ κράτους ἐχάρισεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον μίαν πλουσίαν συλλογὴν κογχυλῶν, καὶ ἑτέραν συγκειμένην ἀπὸ ἄλλα σπάνια ἀντικείμενα εἰς τὰ ὁποῖα ἡ φύσις, διὰ τὰς ἀκαταλήπτους ἐνεργείας της, σύρει τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς τὴν προσοχὴν καὶ ἐλέγχει τὴν ἀδυναμίαν του.

Περὶ ὅλων τούτων εὑρίσκομεν τὴν ἐξῆς μαρτυρίαν εἰς μίαν τῶν αὐτογράφων ἐπιστολῶν τοῦ ἀββᾶ Ἰωσὴφ Παζίνη διευθυνομένην πρὸς τὸν Μαρκέζον Ῥιπέραν Βικεντῖνον (1). „Ἐ„πέστρεφε μετὰ δύω ἥμισυ χρόνους, ἀπὸ τὸ ταξίδιόν του ἐκ „τῆς Ἀγγλίας, Ὁλανδίας, Φιλανδίας, καὶ Γαλλίας ὁ Κό„μης Χαρβούρης Κεφαλλήνιος, προφέσωρ τῆς πρακτικῆς „Ἰατρικῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦτο..... καὶ ἔφερε μεθ' „ἑαυτοῦ πολλὰ σπάνια πράγματα πρὸς στολισμὸν τοῦ Μου„σείου τούτου, τὸ ὁποῖον καθημέραν πλουτίζεται κτλ.

Ἐν Ταυρίνῳ 19 Μαρτίου 1764.

Ἡ ἀπόδειξις αὕτη τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ Χαρβούρη εὐηρέστησε τόσον τὸν Βασιλέα, ὥστε, διὰ νέου Θεσπίσματος, χρονολογουμένου τὰς 25 Ἀπριλίου τῶν 1764, τὸν προσδιορίζει, ὡς μισθὸν ἐτήσιον, χιλίας λίτρας διὰ βίου. Εἰς τὸ Θέσπισμα τοῦτο ἐκφράζει ὁ γενναῖος Βασιλεὺς τὴν πρὸς αὐτὸν πληροφορίαν του ὡς προφέσορα, καὶ τὴν εὐαρέστησίν του διὰ τὰ παρὰ τοῦ ἰδίου χαρισθέντα, μὲ τοὺς ἑξῆς λόγους.

„Εἰς ἔνδειξιν τῆς εὐχαριστήσεώς μας μὲ τὴν ὁποίαν πα-

---

(1) Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται σώζωνται παρὰ τῷ Κόμητι Τριρίνῳ, καὶ ἀντεγράφησαν ὑπὸ τοῦ προφέσορος Ἱππότου Παροβίου, ὅστις εὑρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ τὰ ἀφορῶντα τὸν Χαρβούρην τεμάχια.

Digitized by Google

„ρατηροῦμεν ἐπίσης τὴν δούλευσιν τοῦ Κόμητος Χαρβούρη „ὡς καθηγητοῦ τῆς πρακτικῆς Ἰατρικῆς εἰς τὸ πανεπι„στήμιόν μας, καθὼς καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ προσφερθὲν δῶρον „μιᾶς πλουσίας συλλογῆς κογχυλίων καὶ μιᾶς ἄλλης διαφό„ρων ἀντικειμένων τῆς φυσικῆς Ἱστορίας, χαρισθέντων παρὰ „τοῦ ἰδίου εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ πανεπιστημίου, συγκατανεύα„μεν νὰ προσδιορίσωμεν πρὸς αὐτὸν ἕτεραν μισθὸν λιτρῶν „χιλίων„ κτλ. (1)

Ἔχων, ὡς εἴρηται ὁ Δ. Ἰωάννης, ἐκ φύσεως, χαρακτῆρα φιλελεύθερον καὶ εἰλικρινῆ ἔλεγεν ἀσυστόλως τὰς πληροφορίας του. Ἐρωτώμενος λοιπὸν πολλάκις παρὰ τῶν φίλων τοσ, οἵ τινες ἐγνώριζον ὅτι ἐδύνατο νὰ κρίνῃ ὀρθῶς περὶ τῆς ἀξίας τῶν φημιζομένων ἀνδρῶν, ὅπου προσωπικῶς ἐγνώρισεν εἰς τὸ ταξίδιόν του, ἔλεγεν ὅτι πρὸς μὲν τὸν περιώνυμον Φραγκλῖνον, περισσότερον παρὰ εἰς ἄλλον τινά, καθὼς καὶ πρὸς τὸν σοφὸν ἀββᾶν Στελλίνην, εὗρεν ἀξίαν μεγαλητέραν τῆς φήμης των, εἰς δὲ τοὺς ἄλλους ἡ φήμη ἦτον πολὺ ἀνωτέρα τῆς πραγματικῆς ἱκανότητός των. Περί τινος δὲ πεπαιδευμένου ἔλεγεν ὅτι, διὰ τὸν ἀξιέπαινον ζῆλον του πρὸς τὴν σπουδήν, ἦτον ἄξιος νὰ ἠξεύρῃ κάτι τί.

Ἐξακουλουθῶν, τέλος πάντων, μετὰ ταῦτα, τὰς ἀσχολίας του ὁ πεπαιδευμένος οὗτος συμπολίτης μας διέτρεξεν ἐντίμως

---

(1) Ὁ Δ. Βονίνος (biograf. medica Piemontese II. 177) ἀναφέρει ὄχι ὡς χαρισθεῖσαν, ἀλλ' ὡς ἀγορασθεῖσαν παρὰ τοῦ Βασιλέως τὴν συλλογὴν ταύτην, ἐμοῦ μὲ ἄλλας δύω τοῦ Βελίνου, καὶ τοῦ Βιταλιανοῦ Δονάτη, καὶ θεωρεῖ τὴν ἐνβιομίσθωσιν τῶν χιλίων λιτρῶν ὡς ἀποτελέσμα τῆς ἀγορᾶς. Ἀλλὰ τὸ βασιλικὸν δέσπισμα λέγει ῥητῶς ὅτι καὶ τὴν πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν πρὸς τὸ Μουσεῖον τοῦ πανεπιστημίου ὁ Χαρβούρης τὰς ἐχάρισεν. Οὔτε βλέπω τὸν λόγον τοῦ διὰ βίου μισθοῦ τῶν χιλίων λιτρῶν, διὰ τὴν ἀγορὰν τῆς συλλογῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Κ. Ἰωάννης ἀγαπῶν τὴν φυσικὴν ἱατορίαν ἔκαμνεν ἀκαταπαύστως συλλογὰς φυσιολογικῶν ἀντικειμένων, καὶ μεταξὺ τῶν χειρογράφων τοῦ Ταυρινοῦ πανεπιστημίου ἀπαντᾶται μία σημείωσις περὶ κογχυλίων πωληθεισῶν ὑπὸ τοῦ Χαρβούρη, φαίνεται ὅτι συγχέει ὁ Βονίνος τὰς χαρισθεῖσας ταύτας συλλογάς, μὲ ἄλλας πωληθεῖσας ἴσως μετὰ ταῦτα, καὶ τὴν εἰς τὸ δέσπισμα ἀναφερομένην δωρεάν, μὲ τὴν συμφωνίαν μιᾶς πωλήσεως.

Digitized by Google

ἓν στάδιον εἰκοσι ὁλοκλήρων χρόνων διδάσκων ὡς καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου καὶ ἔχων πάντοτε τὴν ἔντιμον θέσιν τοῦ Ἰατροῦ ἐν τῷ βασιλικῷ νοσοκομείῳ. Καθ' ὅλον δὲ τὸ πολυχρόνιον τοῦτο διάστημα ἔμεινεν ἀμετάβλητος ἡ πρὸς αὐτὸν βασιλικὴ εὔνοια, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἤδη ἀναφερθέντα θεσπίσματα, καὶ ἓν ἄλλο, τὸ ὁποῖον θέλω φέρει ἀκολούθως, καὶ ὅλη ἡ ἐν Ταυρίνῳ διαμονήτου συνωδεύετο μὲ τὴν τιμὴν τῶν πεπαιδευμένων καὶ μὲ τὸ κοινὸν σέβας τῶν πολιτῶν. Μάλιστα εἶναι ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι καὶ ἐνῷ ἡ ἐλευθεροστομία του καὶ τὸ εἰλικρινὲς τοῦ χαρακτῆρος τὸν κατέστηνον ὄχι τόσον εὐάρεστον εἰς ὅσους εὐχαριστοῦνται μᾶλλον εἰς τὴν κολακείαν, ἡ βάσιμος ὅμως παιδεία του καὶ ἡ μεγάλητου ἐμπειρία εἰς τὴν ἱπποκρατικὴν τέχνην ἠνάγκαζε νὰ τὸν τιμῶσιν ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ δυσαρεστούμενοι εἰς τὰς ἐλευθέρας ἐκφράσεις του.

Ἡ φήμη δὲ τοῦ Κ. Χαρβούρη ὡς ἐμπείρου Ἰατροῦ δὲν περιωρίζετο μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ σαρδικοῦ βασιλείου, ἀλλ' ἦτον ἤδη ἐξαπλωμένη καὶ εἰς ἄλλα κράτη, ὡς μᾶς βεβαιοῖ ἡ ἀκόλουθος περίστασις ἀναφερομένη παρὰ τοῦ ῥηθέντος ἀββᾶ Παζίνη εἰς μίαν τῶν ἐπιστολῶν του.

Ὁ ἀρχιδασμοτελώνης (**Capo Fermier**) τῆς Γαλλίας, ἄνθρωπος ἔντιμος, προσβληθεὶς ἀπὸ δεινήν τινα ἀσθένειαν, ἤτις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κυρίου Σωβελὲν (**Chauvelin**), ἐχαρακτηρίσθη ἀπὸ τοὺς ἐν Παρισίοις ἰατροὺς ὡς ἀνίατος, παρεκινήθη ἀπὸ τὴν φημιζομένην ἀξίαν τοῦ Κεφαλλῆνος Χαρβούρη νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ θεραπείαν τοῦ πάθους του, τὸ ὁποῖον ἐφόβισε τόσον τοὺς παρισινοὺς Ἰατροδιδασκάλους. Μεταβὰς λοιπὸν εἰς τὴν Προουϊγκίαν (**Provenza**) ἔγραψε πρὸς τὸν Βασιλέα Κάρολον παρακαλῶν αὐτὸν νὰ τὸν ὑποχωρήσῃ διὰ ὀλίγον καιρὸν τὸν Κόμητα Χαρβούρην, ὁ δὲ Βασιλεὺς διάταξεν ἀμέσως τοῦτον νὰ ὑπάγῃ εἰς ἐπίσκεψιν καὶ νὰ προσπαθήσῃ τὴν θεραπείαν τοῦ ἐντίμου ἐκείνου ὑποκειμένου.

Εὐτυχέστερος ὁ Ἕλλην ἰατρὸς, ὡς πρὸς τὴν διάγνωσιν τῆς ἀσθενείας, ἀπὸ τοὺς Γάλλους καθηγητὰς ἐδυνήθη, διὰ τῆς ἀξίας του, νὰ ἰατρεύσῃ ἐντελῶς τὸν πάσχοντα, καὶ νὰ δοξάσῃ τοιουτοτρόπως τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν ἑλληνικήν του καταγωγήν.

Digitized by Google

Ὁ μεγαλόπλουτος Γάλλος εὐχάριστος εἰς ὑπερβολὴν διὰ τὴν ἀνάῤῥωσίν του ἀπὸ τὴν νομιζομένην ἀνίατον ἀσθένειαν, ἀφοῦ ἀβράβευσε τὸν Θεραπεύσαντα αὐτὸν Κ. Χαρβούρην μὲ δεκαπέντε χιλιάδας φράγκα, μετέβη ἐξεπίτηδες εἰς Ταυρῖνον διὰ νὰ ἐκφράσῃ πρὸς τὸν Βασιλέα τὴν μεγάλην του εὐγνωμοσύνην διότι τὸν παρεχώρησε πρὸς αὐτόν.

Ἡ Θεραπεία αὕτη ἔκαμε τοιαύτην ἐντύπωσιν, ὥστε ὁ ῥηθεὶς Παζίνης γράφει, περὶ αὐτῆς καὶ περὶ τῶν ἄλλων της περιστάσεων, πρὸς τὸν φίλον του Μαρκέζον τὰ ἑξῆς. »Ἀνεφάνη (ἐν Ταυρίνῳ) ὁ ἀρχιδασμοτελώνης τῆς Γαλλίας, »ἄνθρωπος πλουσιώτατος καὶ τόσον ἔντιμος, ὥστε ἐπῆγαν »εἰς ἀπάντησίν του αἱ ἅμαξαι τῆς γαλλικῆς πρεσβείας. »Αὐτὸς ἦλθε διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Βασιλέα, ἐπειδὴ ἔδωκεν ἄδειαν πρὸς τὸν Κ. Χαρβούρην προφέσορα τῆς πρακτικῆς Ἰατρικῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦτο, τοῦ ν' ἀφήσῃ τὴν καθέδραν, καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Προουϊγκίαν, διὰ »νὰ τὸν Θεραπεύσῃ ἀπὸ μίαν ἀσθένειαν, τὴν ὁποίαν οἱ ἰατροὶ τῶν Παρισίων τὴν ἐκήρυξαν ἀνίατον, ὡς ἐβεβαίωσε »καὶ ὁ κύριος Σωβελὲν διαβαίνων, καὶ διευθυνόμενος εἰς »Πάρμαν. Ὁ Χαρβούρης ἐπέτυχεν εὐτυχῶς τὴν Θεραπείαν, »μὲ δόξαν του ἰδίαν καὶ ἀκόμη τοῦ βενετικοῦ ὀνόματος (1), »καὶ ἔλαβεν ὡς ἀμοιβὴν δεκαπέντε χιλιάδας φράγκων.

Ἐν Ταυρίνῳ 5 Μαΐου 1770.

Ὅσον ὅμως ἡ προοδευτική του δόξα ἐβράβευε τοὺς νοητικούς του κόπους, τόσον ἡ ἤδη ἐλλαττωθεῖσα ὑγείατου ἐπιβαρυνομένη καὶ ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς ἡλικίας τὸν παρέσταινε τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ζητήσῃ τὴν παῦσιν τοῦ κοπιαστικοῦ ἔργου τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν πολλῶν του ἐνασχολήσεων, καὶ νὰ ζήσῃ ἀναπαυτικώτερα. Ἀλλ' ἔχων πάντοτε εἰς τὴν καρδίαν ζωηρὸν τὸ εὐγενὲς αἴσθημα τοῦ φιλοπατρισμοῦ, ἐπεθύμει νὰ καταφύγῃ εἰς τοὺς γλυκεῖς τῆς πατρίδος κόλπους, καὶ νὰ τελειώσῃ ἐκεῖ τῶν ἐπιλοίπων ἡμερῶν του τὸ στάδιον.

---

(1) Θεωρουμένη ὡς φαίνεται ἡ Ἑπτάνησος ὡς ὁλοκληρωτικὸν μέρος τοῦ βενετικοῦ κράτους, ὑπελαμβάνοντο καὶ οἱ ἑπτανήσιοι ὡς Βενετοί.

Digitized by Google

Πληροφορημένος περὶ τῆς πρὸς τὸν ἑαυτόν του ἀγάπης τοῦ Βασιλέως ἐνόμισεν ὅτι ἐδύνατο νὰ λάβῃ τὴν χάριν παρ' αὐτοῦ νὰ τὸν δίδεται ἡ ἐνβιωμίσθωσίς του (pensione) εἰς Κεφαλληνίαν· κοινοποιήσας λοιπὸν τὴν ἐπιθυμίαν του ταύτην πρὸς τὸν Κάρολον καὶ παρουσιάσας τὴν αἴτησίν του ἔλαβε τὸ ἀκόλουθον βασιλικὸν Θέσπισμα, χρονολογούμενον τὰς 30 Αὐγούστου 1770.

» Κατὰ τὰ πρὸς ἡμᾶς ἀναφερθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰατροδι-
» δασκάλου Κ. Ἰωάννου-Βαπτιστοῦ Χαρβούρη, ... διὰ
» τὰς παρ' αὐτοῦ γενομένας ἐκδουλεύσεις εἴκοσι χρόνων εἰς
» τοῦτο τὸ ἡμέτερον πανεπιστήμιον ..... καὶ πρὸς τούτοις
» διὰ τὴν ἤδη ἐλλαττωθεῖσαν ὑγείαντου συγκατανεύομεν εἰς
» τὴν ζητουμένην ἐνβιωμίσθωσίν του, καὶ (διὰ νὰ δώσωμεν
» πρὸς αὐτὸν τὰς τελευταίας ἀποδείξεις τῆς εὐνοίας μας), νὰ
» τὴν λαμβάνῃ εἰς τὴν ἰδίαν του πατρίδα, ὅπου θέλει ἔχῃ
» ἀναπαυτικωτέραν ἐλάφρωσιν τῶν προτέρων ἀσχολιῶν του.
» Ὅθεν διὰ τοῦ παρόντος, διατάττομεν πρὸς τὸ ἀρχεῖον τῆς
» παιδείας νὰ τὸν καταγράψῃ ὡς καθηγητὴν διαθέσιμον
» (giubilato), καὶ νὰ δίδῃ πρὸς αὐτὸν ἐκ τοῦ Ταμείου τῆς
» ἀκαδημίας, τὴν κατ' ἔτος ἀπόλαυσιν λιτρῶν χιλίων ἑξα-
» κοσίων ..... Προσέτι δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἐτήσιον μισθὸν
» τῶν χιλίων λιτρῶν ὑποχωρηθέντα πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ ἡ-
» μετέρου Θεσπίσματος 25 Ἀπριλίου 1764. » κτλ.

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ φιλόπατρις Χαρβούρης ἑτοιμάζετο διὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Κεφαλληνίαν, καὶ ἡ καθέδρα του ἦτον ἤδη δεδομένη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὸν ἰατροδιδάσκαλον Γ'γνάτιον Σομῆρον μαθητὴν ἄξιον τοῦ Ταλιαρούκη, ἓν τυχηρὸν περιστατικὸν (τὸ ὁποῖον ἐνῷ ἐπρόσφερε πρὸς αὐτὸν λαμπρὰν τύχην, ἦτον ἐνταυτῷ καὶ ὑποχρεωτικὸν διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ ὀφειλομένην εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν) ἔμελλε νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμουμένην ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ του.

Ἡ πριγγιπέσσα Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Καρόλου ὑπανδρευθεῖσα τότε τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀλοησίου Ις'. Βασιλέως τῆς Γαλλίας Κόμητα τοῦ Ἀρτοᾶ, ἐζήτει ἐπιμόνως ὡς Ἰατρόν της τὸν Χαρβούρην. Ὅθεν αἱ πολλαὶ ὑποχρεώσεις του πρὸς τὸν Κάρολον, αἱ παρακινήσεις τῆς πριγγιπέσσης καὶ τοῦ ἀνδρὸς

Digitized by Google

αὐτῆς, καὶ τὸ ἀναπαυτικὸν τῆς θέσεως, τὸν ἔκαμαν νὰ χαλινώσῃ πρὸς καιρὸν τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν Κόμισσαν τοῦ Ἀρτοᾶ εἰς τὴν Γαλλίαν· ὅπου μετ' ὀλίγον καιρὸν, ἡ προτέρα του φήμη καὶ αἱ ἐκτεταμέναι του γνώσεις τὸν ἐσύστησαν τόσον εἰς τὴν γαλλικὴν αὐλὴν, ὥστε ὁ βασιλεὺς Ἀλοήσιος τὸν παρέλαβεν ὡς Ἰατρὸν ὅλης τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας (1).

Ἡ ἔνδοξος αὕτη θέσις οὖσα ὀλιγόπονος καὶ χορηγητικὴ ὅλων τῶν ἀναπαύσεων τὸν ἔδωκεν εὐκαιρίαν, μετὰ τὴν ἀναλαβὴν τῆς ὑγειάς του, νὰ φροντίσῃ περὶ συγγραφῆς τῶν πολυχρονίων ἰατρικῶν θεωριῶν καὶ πρακτικῶν του παρατηρήσεων. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν ἔσυναξε μάλιστα μίαν πλουσίαν βιβλιοθήκην, ἥτις ἔφθανεν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα χιλιάδων τόμων (2).

Εἰς τὴν Γαλλίαν εὑρισκόμενος συνέγραψε τὴν φυσικο-χημικὴν ἀνάλυσιν τοῦ περιωνύμου γρανίτου τοῦ ἐν Πετρουπόλει μετακομισθέντος ὑπὸ τοῦ Μαρίνου αὐταδέλφου του, ἥτις, ὡς προείπομεν εἰς τὴν τούτου βιογραφίαν, ἐτυπώθη ὁμοῦ μὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ ἰδίου. Λέγεται πρὸς τούτοις ὅτι ἐκεῖ μετέφρασε καὶ τὰ περὶ ἰατρικῆς συγγράμματα τοῦ περιφήμου Σάξονος Ἰατροῦ Φρηδερίκου Ὄφμαν (Hoffmann), πλουτίσας τὴν μετάφρασιν μὲ πολλὰς σημειώσεις, ἀλλὰ μὲ ὅσας ἐρεύνας ἔκαμα ἕως τώρα, δὲν ἐδυνήθην νὰ εὕρω καμμίαν ἔγγραφον μαρτυρίαν περὶ τούτου. (3)

Μεταξὺ δὲ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ τῶν πεπαιδευμένων τῆς λαμπρᾶς μητροπόλεως τῶν Παρισίων (4) διέτριψεν ὁ

---

(1) Ὅρα τὸν τίτλον τῆς φυσικο-χημικῆς ἀναλύσεως τοῦ γρανίτου γινομένης παρ' αὐτοῦ.

(2) Ἰδὲ εἰδήσεις βιογραφικὰς τῶν Ἀκαδημαικῶν τοῦ Παταυίου, ὑπὸ Ἀντωνίου Μενεγέλλη, εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Μοντεσάντου.

(3) Ὁ Χάλλερος (Haller) ἀποδίδει πρὸς τὸν Κ. Ἰωάννην τὸ συγγραμμάτιον τῆς φυσικῆς Ἱστορίας περὶ ἑνὸς θαλασσίου ἐντόμου (ὅρα ἀνατομικ. βιβλιοθ. τόμ. Α'. σελ. 539). Ἀλλ' ὡς θέλομεν παρατηρήσει, τοῦτο ἀνήκει πρὸς τὸν ἀδελφόν του Μάρκον.

(4) Ἐγνώρισε μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν ἐν Παρισίοις τὸν Λακουδαμένιον, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχε δώσει πληροφορίας ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα

Digitized by Google

Χαρβούρης ἕως τοὺς 1795, ἐποχὴ μέχρι τῆς ὁποίας, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἐπὶ τῆς ἀναμορφώσεως τῆς παιδείας Ἐπιτροπῆς τοῦ Ταυρίνου, ἐλάμβανεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἐνβιωμίσθωσίν του. Ἐν τέλει ὅμως αἱ γνωσταὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἀνωμαλίαι τὸν ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ ἐκεῖθεν καὶ νὰ μετάβῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς τὸν αὐτάδελφόν του Κέμητα Μάρκον, Καθηγητὴν τῆς χημείας εἰς τὸ ἐν Παταυίῳ πανεπιστήμιον (1).

Ἡ βενετικὴ Κυβέρνησις παρακινουμένη, ἴσως, ἀπὸ τὴν φήμην τοῦ ἀνδρὸς ἐπρόσφερεν ἀμέσως πρὸς αὐτὸν, μολονότι ὑπέργηρον τὴν καθέδραν τῆς φυσιολογίας. Οὗτος δὲ, ἂν καὶ ἐπεθύμη νὰ ἑνώσῃ τὰ κόκκαλά του μὲ ἐκεῖνα τῶν πατέρων του, διὰ τὴν συμβᾶσαν ὅμως δολοφονίαν τοῦ ἐνδόξου ἀδελφοῦ του Μαρίνου, παρεκινήθη νὰ μείνῃ ὁμοῦ μὲ τὸν ἐν Παταυίῳ ἕτερον ἀδελφὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐδέχθη νὰ τελειώσῃ τὰς ὀλίγας ἀκόμη ἡμέρας του διδάσκων. Ἦτον δὲ ἀξιοπαρατήρητον ὅτι, (ὡς μ' ἐβεβαίωσαν ἄνδρες τινὲς φρόνιμοι καὶ πεπαιδευμένοι, οἵ τινες ἐχρημάτισαν μαθηταί του), καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν του, διδάσκων ἕως εἰς τὰς τελευταίας ἡμέ-

---

ἐκτελεῖτο τὸ κέντρωμα τῆς εὐλογίας καὶ ἐσώζετο ἡ ἀνθρωπότης (ὅρα ὑπομνήματα τῆς τῶν ἐπιστημ. Ἀκαδημ. 1758, σελ. 721). Ταύτην δὲ τὴν εἴδησιν λαβὼν ὁ περιώνυμος Γάλλος καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπεκύρωσεν αὐτὴν διὰ τῆς αὐτόθι φήμης τοῦ ὀνόματός του. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ πρὸς τὴν Ἰταλίαν ὠφέλεια αὕτη τοῦ Λακονδαμενίου ἔχει τὴν ἀρχήν της ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν ἑνὸς Ἰατροῦ Ἕλληνος, ἑνὸς πατριώτου τοῦ Ἰακώβου Πυλαρινοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ῥύμη τοῦ λόγου μ' ἔφερε παλιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο ὠφελοῦμαι νὰ ἀναφέρω, ὅτι κατὰ τὸν σοφὸν Λακονδαμένιον, τὸ περὶ εὐλογίας σύγγραμμα τοῦ Πυλαρινοῦ ἐξεδόθη ἐκ νέου, εἰς μὲν τὴν Νουεμβέργην κατὰ τὸ 1717, εἰς δὲ τὴν Λάηδαν (Leida) τὸ ἀκόλουθον ἔτος. (Ἰδὲ ὑπομνήμ. Ἀκαδ. 1754. σελ. 642).

(1) Μία ἐπιστολὴ τοῦ Κόμητος Πριόκα πρὸς τὸν Πρόεδρον Κ. Ἀβογάρδον, ἡμερολόγουμένη 13 Μαΐου 1797, λέγει ὅτι ἡ αὐτοῦ Μεγαλειότης ἐπεκύρωσε τὸ νὰ δίδεται, ἀρχίζων ἀπὸ τὴν πρώτην τοῦ Ἰανουαρίου καὶ ἐξακολουθῶν μετὰ ταῦτα, ἐτήσιος μισθὸς 1500 λιτρῶν πρὸς τὸν Ἰατροδιδάσκαλον Χαρβούρην· πρὸς δὲ τὸν Ἱερέα Δενίναν 500. Ὥστε φαίνεται ὅτι καὶ ἐν Παταυίῳ εὑρισκόμενος ἐλάμβανεν ὁ Κ. Ἰωάννης τὴν ἐνβεωμίσθωσίν του μὲ νέαν αὔξησιν.

Digitized by Google

ρας τῆς ζωῆς του, εἰς τὴν κλίνην, διέσωζε τὸ πνευματῶδες τοῦ φυσικοῦ χαρακτῆρος του, καὶ ζωηρὸν αἴσθημα πατριωτισμοῦ. Εὑρισκόμενος μεταξὺ Κεφαλλήνων μαθητῶν ἠσθάνετο μεγίστην χαράν· καὶ, κατὰ τὴν ἰδιότητα τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ἤτις καὶ εἰς τὰ πλέον μικρὰ ἀντικείμενα τῆς ζωηρᾶς ἀγάπης της ἀποδίδει ἰδανικὸν κάλλος, ὅταν ἔβλεπε τοὺς νοστίμους καρποὺς τῆς πατρίδος, ἐξάνοιγε πρὸς αὐτοὺς ἔξοχον τινὰ ἰδιότητα. Διδάξας λοιπὸν εἰς τὸ ἐν Παταυίῳ πανεπιστήμιον ὀλίγα τινὰ ἔτη τὴν φυσιολογίαν ἐτελείωσεν ἐκεῖ τὸ ἔνδοξον στάδιον τῆς ζωῆς του, ἀφοῦ εἰς διαφόρους λαμπρὰς μητροπόλεις καὶ μεταξὺ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης, ἐτίμησε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα.

Εἰς τὰς μεγάλας ἴσως ἀνωμαλίας τῆς ἐπαναστάσεως πρέπει ν' ἀποδοθῇ ὁ χαμὸς τῶν συγγραμμάτων του, διότι ἐρευνήσας, διὰ τῆς καλοκἀγαθίας πολλῶν, τόσον εἰς τὸ Ταυρῖνον καθὼς καὶ εἰς τὸ Πατάυιον, δὲν ἐδυνήθην νὰ ἀνακαλύψω τίποτε.

Ἡ πλουσία βιβλιοθήκη του μεταφερθεῖσα ἔπειτα ἐκ Παρισίων εἰς τὸ Πατάυιον, κατὰ μὲν τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ κυρίου Ἀντωνίου Μενεγέλλη ἐν τῇ τοῦ Μοντεσάντου βιογραφίᾳ, ἠγοράσθη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Κατὰ δὲ τὰς ὁποίας ἐλάβαμεν πληροφορίας παρ' ἄλλων τινῶν, ἓν μικρὸν μέρος ἠγόρασεν ὁ Μοντεσάντος καὶ ὁ βιβλιοπώλης Σκαπήν, τὴν δὲ μεγαλητέραν καὶ πολυτιμωτέραν ποσότητα τὴν ἀπέκτησε Γερμανός τις πρίγγιψ (1).

---

(1) Κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Κόλλε (χρονικὰ τοῦ ἐν Παταυίῳ Γυμνασ. ἐκδ. Βέδοβα. σελ. 175) ὁ Χαρβούρης διεδέχθη εἰς τὴν Καθέδραν τῆς ἰατρικῆς τὸν Γαλλίνον, τοῦ ὁποίου εἶχε σηκοθῇ τὸ ἐπάγγελμα, καὶ ἔλαβε πρὸς τοῦτο βοηθὸν τὸν Γαλδάνην. Ὅτι ὅμως ἐν Βονωνίᾳ ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ Γαλδάνη, ἢ (διὰ τὸ ἀνώμαλον τῆς συνταξέως τοῦ Κόλλε εἰς τὴν περίοδον ταύτην) ὁ Γαλδάνης ἐστάθη μαθητὴς τοῦ Χαρβούρη, δὲν εἶναι δυνατὸν διότι ὁ ἔνδοξος Βονωνὸς γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1725 κατέστη καθηγητὴς εἰς τὴν πάτριον πανεπιστήμιον τῷ 1755, ὅταν ὁ Χαρβούρης ἦτον ἤδη καθηγητὴς ἐν Ταυρίνῳ. Ὁ αὐτὸς Κόλλε λέγει ὅτι ἀποθανὼν ὁ Κ. Ἰωάννης Βαπτιστὴς Προφέσωρ ἐν Παταυίῳ, κατὰ τὸ 1801, ἀφῆκε μίαν θυγατέρα.

Digitized by Google

ΚΟΜΗΣ ΜΑΡΚΟΣ ΧΑΡΒΟΥΡΗΣ.

Ἡ φύσις, ποικίλη πάντοτε εἰς τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐνεργειῶν της, φαίνεται ὅτι ἐνίοτε φιλοτιμεῖται νὰ φανῇ μεγαλόδωρος ἔχι εἰς ἓν μόνον ἄτομον μιᾶς οἰκογενείας, ἀλλὰ εἰς πολλά. Παράδειγμα τοῦ φαινομένου τούτου μᾶς δίδει ἡ ἔνδοξος ἀδελφότης τῶν Χαρβουρέων, τῆς ὁποίας καὶ ὁ τρίτος ἀδελφὸς Μάρκος ἐφάνη βέβαια ἄξιος διάδοχος τῆς φήμης τοῦ Κ. Μαρίνου καὶ Ἰωάννου Βαπτιστοῦ, περὶ τῶν ὁποίων διέλαβον.

Ὁ βαθύνους οὗτος ἀνὴρ, περίφημος διὰ τὰς χημικο-μεταλλουργικάς του θεωρίας καὶ ἀνακαλύψεις, καὶ γνωστὸς εἰς τὴν Ἰταλίαν ὡς θεμελιωτὴς τῆς χημικῆς καθέδρας εἰς τὸ περιώνυμον πανεπιστήμιον τοῦ Παταυίου, ἐγεννήθη εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν τῆς Κεφαλληνίας τὸ 1731. Περὶ τὸ ἔννατον ἔτος τῆς ἡλικίας του φερθεὶς, ὡς προείρηται, παρὰ τοῦ μεγαλητέρου του ἀδελφοῦ Κ. Ἰωάννου Β. εἰς Βενετίαν, εἰσήχθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὸ λαμπρότερον τῶν Φροντιστηρίων τῆς ποτὲ περιφήμου ταύτης μητροπόλεως· καὶ δοθεὶς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν εἰσαγωγικῶν μαθημάτων ἐδείκνυε παιδιόθεν τὴν δεξιότητα τοῦ νοὸς μὲ τὴν ὁποίαν ἦτον προικισμένος.

Καθὼς δὲ εἰς ἀνθοστόλιστον τινὰ κῆπον ἕκαστος τῶν θεατῶν σύρεται ἀθελήτως εἰς τὴν παρατήρησιν καὶ ἐκλογὴν ἐκείνων τῶν ἀνθέων, εἰς τῶν ὁποίων τὰς ὀσμοφόρους προσβολὰς καὶ διαχρωματίσεις τὸν κατέστησεν ἡ φύσις εὐαισθητότερον, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὰς πολοειδεῖς διδασκαλίας τῶν καταστημάτων, ἀπ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ πρῶτα βήματα τῆς νοητικῆς διευθύνσεως τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἀφιέρωσίς του εἰς τὴν σπουδὴν δὲν εἶναι ἔργον τῆς ἐκλογῆς, ἡ φύσις δεικνύει διὰ ποῖον εἶδος ἰδεῶν ἔχει προδιωρισμένον τὸ ἄτομον. Ὅθεν ὁ Μάρκος μεταξὺ τῶν διαφόρων διδασκαλιῶν τοῦ Φροντιστηρίου ἐδείκνυε τοιαύτην ἑτοιμότητα εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μεταφυσικῶν καὶ μαθηματικῶν γνώ-

Digitized by Google

σεων, ὥστε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ σοφοῦ προφέσορος Θωμᾶ Α. Κατούλλου βιγράφου του, οἱ διδάσκαλοι ἔλεγον „ὅτι ὁ „νέος οὗτος εἶναι προικισμένος μὲ μεγάλην ἀγχίνοιαν„ καὶ „ὅτι παρ' αὐτοῦ μίαν ἡμέραν αἱ ἐπιστῆμαι ἠμποροῦν νὰ „ἐλπίσουν πρόοδον καὶ λαμπρότητα (1)„· κρίσις ἡ ὁποία, ὡς θέλομεν εἰδεῖ, ἐβεβαιόθη μετὰ ταῦτα ἀπὸ τὰ πράγματα.

Μετὰ τὴν τελείωσιν τῶν ἐν Βενετίᾳ μαθημάτων του μετέβη κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αὐταδέλφου του εἰς Βονωνίαν, ὅπου σπουδάσας τὴν Ἰατρικὴν τέχνην ἔλαβε τὸ τοῦ Ἰατροδιδασκάλου δίπλωμα· ὢν ὅμως προδιατεθημένος περισσότερον εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν πραγματικῶν αἰτιῶν παρὰ εἰς παθολογικὰς ὑποθέσεις, ἔδωκεν ὅλην του τὴν προσοχὴν εἰς τὰς φυσικο-χημικὰς σπουδάς. Ὅθεν διὰ τὴν ἐξακολούθησιν αὐτῶν ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ ἀκόμη ἐκεῖ δίδων συχνὰς ἀποδείξεις πόσον ἐβάθυνεν εἰς τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν γνώσεων.

Ὁ κύριος Βικάρης Βαρθολομαῖος, Καθηγητὴς τῆς χημείας εἰς τὸ ἐν Βονωνίᾳ πανεπιστήμιον, παρατηρήσας τὴν κλίσιν τοῦ Χαρβούρη καὶ ὢν, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν ἀξιεπαίνων ἐκείνων διδασκάλων, οἵτινες νομίζουσιν ὡς πρώτιστον μισθὸν τῶν ἀγώνων των τὴν διάδοσιν τῶν γνώσεων καὶ τὴν ἐμψύχωσιν τῶν καλῶν, ἐλάμβανεν αὐτὸν ὡς συνεργὸν διὰ τὰς ἰδιαιτέρας ἐργασίας του εἰς τὸ χημικὸν ἐργαστήριον (**laboratorio**). Βεβαιούμενος δὲ ἡμέραν παρ' ἡμέραν περὶ τῆς φυσικῆς του δεξιότητος, καὶ τῶν μεγάλων ἐλπίδων τὰς ὁποίας ἔδιδεν ὁ νέος εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἐπιστήμης, διὰ νὰ ἐρεθίσῃ περισσότερον τὴν ἀφιέρωσίν του εἰς ταύτην, μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς χρόνου, τὸν κατέστησεν ἐπαναλήπτην (**Ripetitore**), ἢ ὑποδιδάσκαλον τῆς χημείας.

Εἶναι ἔυκολον νὰ ἐννοήσῃ τις, ὅτι τὰ τοιαῦτα κεντητικὰ

---

(1) Ὅρα βιογραφίας τῶν ἐνδόξων Ἰταλῶν Αἰμιλίου Τυπάλδου εἰς τὸ ὄνομα **Carburi D. Marco**.

Σημ. Ἐνόσῳ δὲν ἀναφέρεται ἄλλη τις πηγή, ἡ διήγησις ἐπιστηρίζεται εἰς τὰ παρὰ τοῦ κυρίου Κατούλλου λεγόμενα ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Χημικοῦ μας.

Digitized by Google

εἰς τὰς φυσικὰς προδιαθέσεις ἐπαυξάνοντα τὴν νοητικὴν ἀνάπτυξιν, καρποφοροῦν ἀξιοσημείωτα ἀποτελέσματα, καὶ μάλιστα, ὅταν γίνωνται ἐπιτηδείως. Φιλοτιμούμενος λοιπὸν ὁ Μάρκος νὰ φανῇ ἄξιος τῆς ὑπολήψεως τὴν ὁποίαν συνέλαβε περὶ αὐτοῦ ὁ ἀξιέπαινος Βεκάρης, κατεγίνετο μὲ μεγάλην θερμότητα εἰς τὴν ἔρευναν τῶν χημικῶν φαινομένων, καὶ ἐκτελοῦσε μὲ τοιαύτην εὐρίνειαν καὶ ἐπιτυχίαν τὴν ἐπανάληψιν τῶν μαθημάτων ἐκείνου, ὥστε τὸ ἐγρηγορώτερον ἀπέκτησε φήμην ἐμπείρου χημικοῦ· ἥτις προητοίμασε πρὸς αὐτὸν τὴν ἀνάβασιν εἰς τὴν καθέδραν τοῦ ἐν Παταυίῳ πανεπιστημίου.

Εἰς τὸ κατάστημα τοῦτο, ἕως εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν 1759, ἔλειπεν ἡ καθέδρα τῆς χημικῆς διδασκαλίας. Ἀλλ' αἱ πραγματικαὶ ὠφέλειαι, τὰς ὁποίας ἐπροξένουν ἤδη αἱ γνώσεις ἐκείνης, καὶ ἡ πρόοδος τῶν τεχνῶν ἡ προκύπτουσα ἀπὸ τὰς ἐφαρμογὰς τῶν συνεπειῶν καὶ πειραματικῶν ἀποδείξεών της ἐπληροφόρησαν τὴν βενετικὴν Κυβέρνησιν νὰ προσδιωρήσῃ εἰς τὸ πανεπιστήμιον ξεχωριστὴν καθέδραν, ἐκ τῆς ὁποίας νὰ διδάσκωνται ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς κοινωφελοῦς ταύτης ἐπιστήμης. Ὅθεν ἡ ἤδη διαδεδομένη φήμη τῆς ἀξίας τοῦ Χαρβούρη ἐν Βονωνίᾳ καὶ αἱ πληροφορίαι τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἡ Βουλὴ περὶ τῆς ἀγχινοίας του τὴν παρεκίνησαν μὲν νὰ στρέψῃ πρὸς αὐτὸν τὰ βλέμματά της καὶ νὰ τὸν ἐκλέξῃ καθηγητήν, ἠθέλησεν ὅμως πρώτερον νὰ πλουτίσῃ τὰς γνώσεις τοῦ Μάρκου μὲ αὐτοψίας καὶ ἐρεύνας τῶν μεγάλων μεταλλουργικῶν ἀποθηκῶν (officine) τῆς Εὐρώπης. Διὸ, κατὰ τὸ 1760, τὸν ἔπεμψε νὰ περιέλθῃ δι' ἐξόδων τῆς Δημοκρατίας, τὰ μεταλλεῖα τῆς Οὐγγαρίας, Γερμανίας καὶ Σβεκίας, τρέφουσα χριστὰς ἐλπίδας ὅτι ἀφιερόνων τὸ ἀνιχνευτικὸν πνεῦμά του εἰς τὰ τόσον διδακτικὰ ἐκεῖνα ταμεῖα τῆς φύσεως, καὶ ἐπαυξάνων τὰς γνώσεις του διὰ τῶν παρατηρήσεων καὶ τῆς συναναστροφῆς τῶν μεγάλων τῆς ἐποχῆς του μεταλλουργῶν καὶ χημικῶν ἀνδρῶν, θέλει διαθώσει ἔπειτα εἰς τὸ κράτος ὅσα καλὰ δύνανται νὰ προκύψουν ἀπὸ τοιαύτας ἐνασχολήσεις.

Ὅσον δὲ ἡ βενετικὴ Κυβέρνησις, διὰ τῆς γενναίας ταύτης πράξεως, φαίνεται ἀξία πολλῶν ἐπαίνων καὶ εὐεργετικὴ πρὸς τὸν Χαρβούρην, τόσον ηὐτύχησε καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα τῶν ἐλπίδων της. Εὐαίσθητος ὁ Μάρκος εἰς τὴν

Digitized by Google

γενναιότητα τῆς Δημοκρατίας ἐφιλοτιμήθη τώρα νὰ καταστηθῇ ὠφέλιμος ὅσον τάχιστα εἰς τὸ κράτος. Ἐπισκεπτόμενος τὰ μεταλλεῖα παρετήρει τὰς ἐργασίας καὶ τὰ ἐξαγόμενα τῶν μεταλλουργικῶν καταστημάτων, ἔκαμνεν ἀκαταπαύστως ἐκθέσεις τῶν περιέργων του παρατηρήσεων, καὶ συνοδεύων ταύτας πολλάκις μὲ τὰ σχέδια τῶν καμινοχυτηρίων (forni fusorii) τῶν διαφόρων σχημάτων τῶν ἀγγείων, καὶ τῶν ἀναγκαίων εἰς τὰς ἐργασίας ἐργαλείων, τὰς ἔπεμπε πρὸς τὸν ἔνδοξον βουλευτὴν Νάννην Ἰάκωβον. Ἐκ τούτων δὲ διακρίνονται αἱ περίεργοι παρατηρήσεις καὶ τὰ σχέδιά του εἰς τὸ δύσκολον ἀντικείμενον τῶν δοκιμαστικῶν πειραμάτων (assaggi docimastici), εἰς τὰ ὁποῖα ὁ χημικός μας ἐφάνη πάντοτε ἐμπειρότατος.

Τὰ πρωτότυπα ταῦτα ἐγγραφά του, κατὰ τὸν προφέσορα Κατοῦλλον, σώζονται εἰσέτι εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἱππότου Ἀντωνίου Νάννη. Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου, εἶναι πλουτισμένα μὲ τόσον πολυμαθεῖς καὶ περιέργους εἰδήσεις, ὥστε, ἐὰν ἐγίνετο ἐξ αὐτῶν μία ἐκλογὴ τῶν ὠφελιμωτέρων πραγμάτων καὶ ἐξεδίδετο μὲ τὸν τίτλον „Εἰδολογία τῶν παρατηρήσεων τοῦ καθηγητοῦ Μάρκου „Χαρβούρη εἰς τὰ πρώτιστα μεταλλεῖα τῆς Εὐρώ„πης.„ μολονότι ἴγειναν μέχρι τοῦδε μεγάλαι μεταβολαὶ καὶ τελειοποιήσεις εἰς τὴν μεταλλουργικὴν ἐπιστήμην, πάλιν ἤθελαν εὑρεῖ οἱ ἀναγνῶσται πληθὺν εἰδήσεων τοιούτων, ὁποίας ματαίως ζητεῖ καθεὶς εἰς τὰ τυπωμένα τῆς μεταλλουργίας συγγράμματα.

Εἰς τὴν ἐπιστημονικήν του λοιπὸν ταύτην περιήγησιν, ἐνῷ ἐπλουτίζετο μὲ πολυειδεῖς καὶ ἐκτεταμένας γνώσεις τῆς μεταλλουργίας καὶ χημείας, ἐλάμβανε ταυτοχρόνως, διὰ τῶν σχέσεών του μὲ τοὺς μεγαλητέρους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του, λαμπρὰς ἀποδείξεις τῆς ἀξίας του. Αἱ φιλίαι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἐλεύθεραι ἀπὸ ἰδιωφελῆ καὶ ὑλικὰ τέλη, ἢ ἀπὸ ματαιότητα κενὴν ἀγάπης, εἶναι ἀποτελέσματα ἑνὸς ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῆς πραγματικῆς ἀξίας τὴν ὁποίαν ἀνακαλύπτει ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον· εἶναι γινόμενα καθαροῦ ἔρωτος πρὸς τὸ ἠθικὸν κάλλος, ὁποῦ ἔχει ὁ ἐπιστημονικὸς νοῦς, καὶ ἐπομένως ἠμποροῦν πάντοτε νὰ θεωρῶνται ὡς ἀναντίῤῥηται μαρτυρίαι τοῦ μεγαλείου ἑνὸς ἀτόμου, καὶ

Digitized by Google

μάλιστα ὅταν διασώζονται σταθεραὶ καὶ ἀμετάβλητοι μέχρι τέλους.

Ὁ Μαργράφιος (**Margraff**), ὁ Κρονστέδος (**Cronstedt**), ὁ Οὐαλέριος (**Wellerius**), ὁ Λιννέος, καὶ ὁ Πόττιος (**Pott**), ἄνδρες τόσης μεγάλης φήμης, γνωρίσαντες τὸν Κεφαλλῆνα χημικὸν καὶ τιμῶντες τὴν ἀξίαν του, ὄχι μόνον, ὡς ὁ ἴδιος εὐγνωμονῶν ὁμολογεῖ, ἔκαμαν πρὸς αὐτὸν πολλὰς περιποιήσεις καὶ συνδέσαντες μὲ αὐτὸν στενὴν φιλίαν τὴν ἐφύλαξαν ἐφ' ὅρους ζωῆς των δι' ἀκαταπαύστου ἀλληλογραφίας, ἀλλὰ καὶ τινὲς ἐξ' αὐτῶν καθυπέβαλον εἰς τὴν βαθύνοιάν του τὰς νεοφανεῖς θεωρίας των.

„Ὁ Μαργράφιος (λέγει εἰς μίαν τῶν διατριβῶν του) μὲ „τὸν ὁποῖον συνανεστράφην πολλὰ, καὶ τὸν ὁποῖον ἐθαύμασα „καὶ ἠγάπησα διὰ τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ, καὶ διὰ τὴν πρὸς „αὐτὸν εὐγνωμοσύνην μου. Περὶ δὲ τοῦ Ποττίου λέγει: Ὁ „πιρίφημος Πόττιος, τὸν ὁποῖον εἰς τὸ ἴδιόν του χημικὸν „ἐργαστήριον ἐγνώρισα ὡς μέγαν πειραματικὸν (**sperimentatore**)„. (1).

Ὁ δὲ Λιννέος, ὅστις καὶ ἔκτοτε ἐθεωρεῖτο ὡς ἀρχηγέτης σχολῆς ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν Ἱστορίαν, καθυποβάλων εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Χαρβούρη τὸ μεταλλουργικὸν σύστημα τὸ παρ' αὐτοῦ ἐπινοηθὲν ἐζήτει ἐνταυτῷ καὶ τὴν γνώμην του ὡς πρὸς τὴν παρακτικὴν αἰτίαν (**causa efficiente**) τῆς κρυσταλλίνου μορφῆς τῶν μεταλλικῶν σωμάτων. Ὁ μέγας οὗτος φυσιολόγος ὑπέθετεν ὅτι παρακτικὴ αἰτία τῶν κρυσταλλίνων μορφῶν εἶναι αἱ ἁλατώσιμοι βάσεις, καὶ ἐξέφραζε τὴν φανταστικὴν ταύτην ὑπόθεσιν τοιουτρόπως „Κάθε πολύεδρον „σχῆμα εἰς τὸ βασίλειον τῶν λίθων (ἐξαιρουμένων τῶν ἀπο„λιθώσεων) προκύπτει ἐκ τῶν ἁλάτων. Τὰ ἅλατα εἶναι ἡ „μόνη αἰτία τῶν κρυσταλλώσιων..... Τὸ σχῆμα τῶν „κρυστάλλων εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ τοῦ νάτρου (**natro**) τοῦ „νίτρου, τοῦ χλωρούχου (**muriato**) καὶ τῆς στύψεως (**allume**), „λοιπὸν τὰ κρύσταλλα εἶναι λίθοι συγκείμενοι ἀπὸ ἅλατα (2)„

(1) Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας σελ. 34.
(2) Λινφέος Σύστημα τῆς φύσεως τόμ. Θ'. σελ. 284.

Digitized by Google

Ὁ Χαρβούρης ἐκτελῶν τὰ χρέη τοῦ ἀνεξαρτήτου κριτικοῦ καὶ τοῦ φίλου, ἀφ' οὗ ἐπήνεσε τὰ καλὰ τοῦ λιννεϊκοῦ συστήματος, ἀναιρεῖ τὴν πλασθεῖσαν ταύτην ἀρχὴν γράφων πρὸς τὸν φίλον του Λιννέον κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. „Ἐὰν, λέγει, „αἱ ἁλατώσιμοι βάσεις εἶναι ἡ παρακτικὴ αἰτία (causa „efficiente) τῆς κρυσταλλίνου μορφῆς τῶν λιθωδῶν σωμάτων, „ἔπρεπεν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν αὐτῶν νὰ εὑρίσκεται ἐκεῖνο „τὸ ἅλας τοῦ ὀπαίου τὸ πετρῶδες μεταλλικὸν εἶδος φέρει τὴν „μορφὴν, συμβαίνει ὅμως νὰ βλέπωμεν τὸ ἐναντίον„. (1).

---

(1) Ὁ προφέσωρ Κατοΰλλος, ἀναφέρων τὴν πρὸς τὸν Λιννέον ἀπόκρισιν τοῦ Χαρβαύρη μέμφεται αὐτὸν μὲν πῶς, ἐνῷ ἀνεκάλυπτε τὸ ἄτοπον τῆς λιννεϊκῆς ἀρχῆς, ἀπεσιώπησεν ὅτι πρὸ πενῆντα χρόνων ἐξεφράσθη ἡ ἰδία παρὰ τοῦ ὀρυκτολόγου πατρὸς Λάνα Βρεσιάνου. Τὸν δὲ Λιννέον τὸν καταδικαίζει, ὅτι ἀντιγράψας τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀπὸ τὸν Λάναν δὲν ἀναφέρει τὸν ἐφευρετὴν αὐτῆς.

Τῳόντι ἡμισυ αἰῶνα πρὸ τοῦ Λιννέου, ὁ Βρεσιάνος Λάνας, εἰς τὸ περὶ μυστηρίων τῆς φύσεως καὶ τέχνης σύγγραμμά του, ἐκφράζετο τοιουτοτρόπως » Καθὼς ἀπὸ τὸν ὁρατὸν σπόρον τοῦ χόρτου, ἢ τοῦ ἄνθους γεννᾶται » ἕνας ἰδιότροπος διοργανισμὸς καὶ σχῆμα, τοιουτοτρόπως εἶναι εὔκολον νὰ » ἐννοήσωμεν ὅτι καὶ ἄλλα ὅμοια σχήματα παράγονται ἀμέσως ἀπὸ ἄλλα » ἀόρατα σπέρματα διακεχυμένα εἰς ὅλην τὴν σφαῖραν τῆς γῆς. (Τομ. Γ'. » σελ. 23. στύλ. 1. ἔκδοσ. 1692.). Καὶ εἰς τὴν πρώτην στύλην τῆς ἀκο» λούθου σελίδος λέγει: Ἡ πλαστικὴ δύναμις, ἢ μορφωτικὴ τοῦ νίτρου » (καὶ τοῦτο ἐννοητέον καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τῶν ἁλάτων) ὑπάρχει » εἰς τὰ πνεύματα τοῦ ἰδίου ἅλατος ». Τέλος πάντων εἰς τὴν 25 σελ. στυλ. 1. λέγει φανερώτερόν » Τὰ ἅλατα εἶναι βέβαια αἱ βάσεις καὶ τὰ » θεμέλια τῶν ἄλλων μορφώσεων, ἐξ' ὧν φαίνεται τί πρέπει νὰ εἰπῇ τις » περὶ τοῦ σχηματισμοῦ πολλῶν μεταλλικῶν, ἐπειδὴ .... καθὼς εἰς τὴν » σύνθεσίν των συντρέχουν ὁμοῦ μικτὰ γένη διαφόρων ἁλάτων, πρέπει ἑπο» μένως νὰ συμμετέχουν καὶ ἀπὸ τὰ σχήματα αὐτῶν ».

Ὥστε φαίνεται βέβαια μεγάλη ὁμοιότης μεταξὺ τῆς ἀρχῆς τοῦ Λιννέου καὶ ἐκείνης τοῦ Λάνα. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἀστάτου ἐκφράσεως τὴν ὁποίαν ὁ ὀρυκτολόγος οὗτος μεταχειρίζεται παραδεχόμενος πότε ἀόρατα σπέρματα, πότε πνεύματα ἐνυπάρχοντα εἰς τὰ ἅλατα, καὶ πότε ἁπλῶς τὰ ἅλατα ὡς παρακτικὰς αἰτίας τῶν σχημάτων (ἐνῷ ἡ ἀρχὴ τοῦ Λιννέου εἶναι θετική), ὅμως καὶ ὅλην τὴν ταυτότητα τῶν ἀρχῶν ἐὰν ἐβλέπαμεν, πάλιν ἤθελλεν εἶσθαι τολμηρὸν ν' ἀποδώσωμεν τοιοῦτον ἔγκλημα πρὸς τὸν Κοσμήτορα τῆς φυσικῆς Ἱστορίας καὶ Βοτανικῆς. Τῶν ἀρχῶν ἡ ταυτότης εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ μία ἁπλῆ σύμπτωσις. Ὅθεν ἠμπορεῖ καλλιστα

Digitized by Google

Πόσον δὲ ὀρθῶς ἔκρινεν ὡς ἄτοπον τὴν ὑπὸ τοῦ Λιννέου πλασθεῖσαν ἀρχὴν πληροφορούμεθα διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἐκείνη ἡ ἀρχὴ, μολονότι ἐστηρίζετο ἀπὸ τὴν μεγάλην τοῦ ἐφευρετοῦ της ὑπόληψιν, καὶ, ὡς ἐξηγοῦσα ἐν μέρει τὰ φαινόμενα, παρεδέχθη διὰ καιρὸν τινὰ, τελευταῖον ὅμως ἐγκαταλείφθη ὡς ἄτοπος. Ὁ Γάλλος Ἀΐυιος (Haus) ἀπομακρυνθεὶς ἀπὸ αὐτὴν ἐσύναγε τὰς οὐσίας τῶν κρυσταλλωμένων σωμάτων ἀπὸ τὰ σχήματα αὐτῶν. Ὁ δὲ Γερμανὸς Μιττερλίσκιος (Mitterlisch) ὠθούμενος ἀπὸ τῶν φυσιολόγων τὴν συνήθειαν (οἵτινες διὰ μικρὰς ἐξαιρέσεις, οὔσας πολλάκις τροποποιήσεις ἑνὸς φυσικοῦ νόμου, ἀπορρίπτουσι μίαν ἀρχὴν), ἐπειδὴ παρετήρησεν ὅτι ἐνίοτε εἶναι ἀρκετὸς ἕνας διάφορος βαθμὸς θερμότητος εἰς τὰ κρύσταλλα τῆς αὐτῆς οὐσίας νὰ δώσῃ σχῆμα διάφορον, ἀπέβαλε τελείως, ἂν καὶ τροποποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀΐυιου ἐθεωρῆτο ὡς νόμος τρόπον τινὰ ἀληθεύων, διότι τὸ φαινόμενον τοῦ ἀποτελέσματος τῆς θερμότητος ἐδύνατο νὰ εἶναι γινόμενον ὑψηλοτέρου νόμου. Τέλος πάντων ἀπὸ τὰ τελευταῖα πειράματα συνάγεται ὅτι, ἡ παρακτικὴ αἰτία τῶν σχημάτων εἰς τὰ κρύσταλλα δὲν εἶναι, ὡς ἐφαντάσθη ὁ Λιννέος ἡ μεταλλικὴ οὐσία, ἀλλὰ τὸ ὀξὺ τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ βάσις. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀνθρακίαι τοῦ μολύβδου (carbonati di piombo) π. χ. ἔχουν ἕνα ἰδιότροπον σχῆμα, ἓν ἄλλο οἱ θειῖαι (solfati) κτλ.

Μετὰ ὀκτὼ χρόνων λοιπὸν περιήγησιν καὶ παρατηρήσεις εἰς τὰ σημαντικώτερα μεταλλουργεῖα καὶ χημικὰ καταστήματα τῆς Εὐρώπης, πλουτισμένος ἀπὸ γνώσεις, ἐφωδιασμένος ἀπὸ πληθὺν ἀντικειμένων τῆς μεταλλουργικῆς, καὶ διασώζων συχνὴν ἀλληλογραφίαν μὲ τοὺς ἐνδόξους χημικοὺς καὶ φυσιολόγους, οἵτινες ἐτίμουν, εἰς τὴν ἐποχήν του, τὸ Γερμανικὸν

ὁ Σβεκὸς φιλόσοφος φυσιολόγος νὰ ἐφανάτζετο μίαν παρακτικὴν αἰτίαν ὡς πρὸς τὰ σχήματα τῶν μεταλλικῶν σωμάτων, χωρὶς νὰ ἠξεύρῃ ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἐφαντάσθη τὴν ἰδίαν καὶ ὁ Βρεσιάνος Λάνας. Ταῦτα δὲ συλλογιζόμενος ἴσως καὶ ὁ Κεφαλλήνιος χημικὸς δὲν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐγκαλέσῃ ὡς οἰκειοποιούμενον τὰς ξένας ἐφευρέσεις τὸν φίλον του Λιννέον.

Digitized by Google

καὶ Σβεικικὸν ἔθνος, τὸ 1768 ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Πατάυιον διὰ ν' ἀρχίσῃ τὸ ἔνδοξον τῆς διδασκαλίας του στάδιον. (1).

Ἀλλ' ἐνῷ ἐναπέκειτο εἰς τὸν συμπολίτην μας Χαρβούρην ἡ δόξα τοῦ νὰ γείνῃ ὁ πρῶτος Θεμελιωτὴς τῆς χημικῆς καθέδρας εἰς τὸ παταυινὸν πανεπιστήμιον, τὸ ὁποῖον, διὰ αἰῶνας τινὰς, ἦτον ἑστία τῆς μαθήσεως, ἔπρεπε νὰ δοκιμάσῃ ὅλας τὰς δυσκολίας, ὅσαι εἶναι ἀναγκαῖαι συνέπειαι τῆς πρώτης συστάσεως μιᾶς τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μάλιστα ὅπου αὐτὴ ἀγνοεῖται καὶ νεωστὶ ἀναφαίνεται ὡς μορφωμένη ἐπιστήμη. Αἱ παρεξηγήσεις, ἡ ἄγνοια τῶν ὠφελειῶν της, καὶ ἐπομένως ἡ ἀδιαφορία εἰς τὴν προσεκτικήν της σπουδὴν, αἱ

---

(1) Εἰς μίαν τῶν αὐτογράφων ἐπιστολῶν τοῦ φισιολόγου Ἰωάννου Ἀρδουΐνου διευθυνομένην πρὸς τὸν ἀδελφόν του Πέτρον Ἀρδουΐνον, εὗρον, ἐν εἴδει σημειώσεως, ὅτι ἡ Δημοκρατία, θέλουσα ὡς φαίνεται νὰ χωρηγῇ ἐν ἀρθονίᾳ πρὸς τὸν Κόμητα Χαρβούρην ὅλα τὰ χρειώδη καὶ νὰ παῤῥησίαζῃ αὐτὸν εἰς τὰς ξένας ἐπικρατείας ὡς ἄνθρωπον χαίροντα παῤ αὐτῇ πολλὴν τὴν ὑπόληψιν, ἐξόδευσεν εἰς τὴν περιήγησίν του τεσσαράκοντα χιλιάδας δουκάτων.

Ἰδοὺ πόσον ἡ Βενετικὴ Κυβέρνησις ἦτον πρόθυμος εἰς τὸ νὰ ἐμψυχόνῃ τὴν ἀξίαν τῶν ὑπηκόων της! Τοιαῦτα παραδείγματα ἠμποροῦσε τις νὰ ἐπαριθμήσῃ πολλὰ, τὰ ὁποῖα φέρουν τῳόντι δόξαν πρὸς αὐτήν. Πρὸς ἔπαινον δικαιότατον τῆς Δημοκρατίας πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι πολλαὶ Καθέδραι τοῦ Παταυίου καὶ τῶν ἄλλων δημοσίων καταστημάτων ἦσαν ἐμπιστευμέναι εἰς ἑπτανησίους καθηγητὰς, καὶ ἐν γένει εἰς Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους ἐτίμα καὶ ἐμψύχονεν ἡ Κυβέρνησις. Εἰς τὴν λαμπράν της μητρόπολιν τὸ δεκανικὸν στάδιον, αἱ πολιτικαὶ ἀρχαὶ, καὶ ἄλλαι ἔντιμοι θέσεις ἦσαν ἀνοικταὶ διὰ νὰ ἐγκολπωθοῦν καὶ νὰ τιμήσουν τὴν ἀξίαν καθε ὑπηκόου δυναμένου νὰ δουλεύσῃ τὸ κράτος. Ἡ Κυβέρνησις ἦτον ἕτοιμος νὰ ἐμψυχώσῃ καὶ νὰ βοηθήσῃ γενναίως τὴν ἐλαστικότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ νοὸς εἰς ὅ, τι ἐδύνατο νὰ δειχθῇ ἔξοχος. Ἐτιμᾶτο παῤ αὐτῆς ἡ ἱκανότης τοῦ ὑπηκόου καθὼς καὶ τοῦ γνησίου τέκνου τῆς πατρίδος. Πόσον ἦσαν ὡς πρὸς τοῦτο εὐτυχέστερσι οἱ πατέρες μας ἀπὸ ἡμᾶς! Μὲ χαρὰν μου ὅμως μανθάνω ὅτι ἡ φίλη Πατρίς μου Κεφαλληνία, καὶ ἡ Ζακυνθος ἔδωκαν παραδείγματα ἀξιέπαινα φιλοπατρισμοῦ καὶ κοινωφελοῦς πνεύματος, πέμψασαι μὲ πατριωτικὰς συνεισφορὰς εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν νέους πτωχοὺς, οἵτινες ἔδειξαν φυσικὴν προδιάθεσιν εἰς τινὰς ἐπιστήμας καὶ ὡραίας τέχνας. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι μεμούμενοι τοὺς προλαβόντας καὶ κατα τοῦτο Κεφαλλῆνας, ἔχουν ἤδη μὲ ἰδιά των ἔξοδα φιλαρμονικὸν καταστημα.

Digitized by Google

ἐλλείψεις τῶν ἀναγκαίων μέσων, αἱ φανεραὶ καὶ μυστικαὶ ἀντενέργειαι εἶναι τόσοι σκόπελοι. Εἰς τούτων δὲ τὴν ὑπερπήδησιν δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ προστασία τῆς Κυβερνήσεως, ἐὰν καὶ ἐκ μέρους τοῦ διδάσκοντος δὲν δειχθῇ ἔνθερμος ζῆλος διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἀκούραστος ἀφιέρωσις διὰ νὰ ἀναφανῶσι τὸ ἐγρηγορώτερον αἱ μεγάλαι της ὠφέλειαι.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ ῥηθὲν πανεπιστήμιον, ὡς προείπομεν, ἡ χημικὴ ἐπιστήμη, ἕως εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Χαρβύρη, δὲν ἐδιδάχθη ἐξ' ἐπαγγέλματος, ἀναγκαίως δὲν ὑπῆρχεν οὔτε χημικὸν ἐργαστήριον, οὔτε κανενὸς εἴδους ἐργαλεῖα. Πόσον ὅμως αὐτὸς ἐφρόντισε διὰ νὰ προμηθεύσῃ τὸ κατάστημα ἀπὸ ὅλα ταῦτα, καὶ διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς ἐπιστήμης, ὁποία ἦτον ἡ ἔλλειψις καὶ αὐτῶν τῶν ἁπλουστάτων μὲν ἀλλ' ἀναγκαίων πραγμάτων, τὸ ἀποδεικνύουν οἱ ἑξῆς λόγοι του.

„ Τὸ 1768 ἐγὼ ἔπρεπε, λέγει, ἔπειτα ἀπὸ τὰ πολυχρόνιά „ μου ταξίδια εἰς τὰ ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Σβε„ κίᾳ μεταλλεῖα, καμινοχυτήρια, καὶ μεταλλικὰ ἐργοχειρίᾳ, „ νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸ Παταύιον διὰ νὰ θεμελιώσω εἰς τὸ „ πανεπιστήμιόν μας ἓν χημικὸν ἐργαστήριον καὶ τὴν κα„ θέδραν τῆς χημείας· ἐπιστήμη, τῆς ὁποίας, ἕως εἰς τὴν „ ἐποχὴν ἐκείνην, δὲν ὑπῆρχον πρὸς ἡμᾶς οὔτε σχολεῖα, οὔτε „ ἴχνη, καὶ ἥτις ἀπὸ τοὺς προκομενεστέρους τοῦ πανεπιστη„ μίου μας ὑπετίθετο ὅτι συνίσταται ἐξαιρέτως εἰς μέρος τί „ τῶν συνήθων ἐργασιῶν τῆς φαρμακευτικῆς· καὶ ὅτι καθ' ὅ„ λην της τὴν ἔκτασιν καὶ εἰς τὸν ἔσχατον αὐτῆς βαθμὸν „ ἐπραγματεύθη εἰς τὸ χημικὸν σύγγραμμα τοῦ Βοεραβίου „ (Boerave). Τὰ ὀνόματα τοῦ Σθάλου (Sthal) τοῦ Νιγκέλου „ (Ninkel) τοῦ Νευμάννου (Neumann) τοῦ Μαργραφίου „ κτλ. ἦσαν ἄγνωστα „. (1).

Ὁ ἴδιος πρὸς τούτοις ὁμολογεῖ ὅτι δὲν εὑρῆκεν εἰς κανένα φαρμακοπωλεῖον τοῦ Παταυίου οὔτε μίαν οὐγγίαν καθαροῦ

---

(1) Ὅρα τὴν διατριβὴν αὐτοῦ περὶ τοῦ κρυσταλλωμένου θειϊκοῦ ὀξέως καταχωρηθεῖσαν εἰς τὸν Β' τόμον τῶν πρακτικῶν τῆς παταυινῆς Ἀκαδημίας, φυλλ. 78.

Digitized by Google

ἁλκάλεως, ἢ συμπικνωμένου ὀξέως κανενὸς εἴδους. Ταῦτα δὲ δεικνύουν πόσον ἦτον ἀκόμη νεοφανὴς ἡ χημεία εἰς τὴν πόλιν ταύτην (1). Διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν λοιπὸν τῶν μέσων ὑποχρεώθη πρὸ πάντων νὰ προμυθεύσῃ τὸ κατάστημα ἀπὸ ὀξέα, ἁλκάλια, ἅλατα, καὶ ἀπὸ ὅλα, ὅσα ἔμελλον νὰ τὸν χρειασθῶσι. Ἀλλ' ἡ χημικὴ ἐπιστήμη, ἥτις, ὡς γνωρίζουσιν οἱ ταύτης εἰδήμονες, χρεωστεῖ τὴν εὕρεσιν τινῶν προϊόντων της εἰς τὸ συμβαὶν, καὶ πολλὰ τῶν ὁποίων ἐντεῦθεν τὰ ἐπωνόμασε θαυμάσια (mirabili), ἔμελλεν, ὡς θέλομεν εἰπεῖ ἀκολούθως, καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ταύτης, διὰ τὸν παρατηρητικὸν νοῦν τοῦ χημικοῦ Κεφαλλῆνος, νὰ ὠφεληθῇ μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ σχηματισμοῦ νέου τινὸς σώματος, τὸ ὁποῖον ἀναφανὲν κατὰ τύχην ἅπαξ, δὲν ἐθυνήθη πλέον νὰ σχηματισθῇ, ἂν καὶ μετὰ ταῦτα εἶχον ἀγωνισθῆ περὶ αὐτοῦ πολλοὶ περίφημοι ἄνδρες.

Μετὰ τὰς ἀναγκαίας λοιπὸν προετοιμασίας ἤρχισε τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ εὐμέθοδον τῆς παραδόσεως, ἡ ἔκτασις τῶν γνώσεων, ἡ διαλάμπουσα ἀγχίνοιά του συνοδευομένη πάντοτε μὲ ἀκριβῆ τῶν πειραμάτων ἐπιτυχίαν ἐκίνουν ἀκαταπαύστους εὐφημίας τῶν παρευρισκομένων πολλῶν ἀκροατῶν. Ὅθεν εἰς τὴν ἱκανὴν ὑπόληψιν καὶ φήμην, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανον πολλαὶ τοῦ παταυινοῦ πανεπιστημίου καθέδραι κατεχόμεναι, διὰ τὸν ἀξιέπαινον τῆς Δημοκρατίας ζῆλον, ἀπὸ ἄνδρας ἐνδόξους, ἤδη προσετίθετο νέα λαμπρότης καὶ ἐκ μέρους τῆς χημικῆς καθέδρας διὰ τὴν καθημέραν ἀναφαινομένην ἀξίαν τοῦ καθηγητοῦ της. Ἐραστὴς ὁ Χαρβούρης τῆς ἐπιστήμης του, εὐγνώμων πρὸς τὸ τόσον ἐνεργετικὸν κράτος, καὶ ἐννοῶν ἀκριβῶς τὴν μεγάλην ὑποχρέωσιν τὴν ὁποίαν ἀναλαμβάνει ἕκαστος καθηγητὴς πρὸς ὃν ἡ κοινωνία ἀφιερόνει τὸ πολυτιμότερον κτῆμα της, τὴν νεολαίαν, ἠγωνίζετο μὲ ἔνθερμον ζῆλον νὰ πλουτίσῃ τὴν χημίαν διὰ νέων ἀνακαλύψεων. Πρὸς ταχυτέραν πρόοδον τῶν μαθητῶν καὶ διάδοσιν τῆς ἐπιστήμης, ἐμεταχειρίζετο μέσα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦσι βέβαια τὴν ἀξιέπαινον προθυμίαν του

(1) Ἰδὲ αὐτόθι!

Digitized by Google

εἰς τὰ καλά. Ἐκτελῶν τὰ πειράματα μὲ τὴν μεγαλητέραν εἰλικρίνειαν ἔμπροσθεν τῶν σπουδαστῶν ἦτον βέβαιος ὅτι ἐπροξενοῦσεν εἰς τὰς ψεανικάς των ψυχὰς ἐντελῆ πληροφορίαν· ἀλλὰ γνωρίζων ἐπίσης, ὅτι, ἡ ἀπρόσεκτος ἀκρόασις, ἡ φυσικὴ τῆς ἔλλειψις νοήσεως, καὶ ἐνίοτε ἡ δυσκολία τῶν θεωριῶν ἦσαν τόσα προσκόμματα τῆς προόδου, ὄχι μόνον ἦτον πάντοτε πρόθυμος εἰς τὸ νὰ βοηθῇ τοὺς νέους, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς σειρᾶς τῶν μαθημάτων, ἐδέχετο εὐχαρίστως ὁποῖον σπουδαστὴν ἐζήτει λύσιν τῶν ἀπορίων του. Περὶ ταύτης δὲ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τῆς μεγάλης του προθυμίας διὰ τὴν διάδοσιν τῶν χημικῶν γνώσεων αἰνιττόμενος πρὸς τὸν φυσιολόγον Ἰωάννην Ἀρδουῖνον ἐκφράζετο τοιουτοτρόπως » Ἠξεύρω (ἔγραφε πρὸς αὐτὸν) ὅτι ἡ εὐ» γενεία σας ἀγαπᾶτε πολὺ τὴν χημείαν, καὶ ὁ ὀργασμὸς, » τὸν ὁποῖον ἐγὼ προσπαθῶ νὰ διεγείρω διὰ τὴν ἐ» πιστήμην ταύτην, ἤτις ἀκόμη ἔχει τόσον ὀλίγον » ἀριθμὸν εἰδημόνων μεταξὺ ἡμῶν, θέλει μὲ δώσει » περίστασιν νὰ τιμήσω τὴν ἀξίαν τῶν ὀλίγων ἐκείνων, ὁ» ποῦ τὴν γνωρίζουν, ἀναμέσα εἰς τοὺς ὁποίους ἐγὼ ἐπαριθμῶ » βέβαια τὴν εὐγενείαν σας ». (1).

Ἡ Κυβέρνησις εὐχάριστος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐλπίδων της ἐδείκνυε τὴν πρὸς τὸν Χαρβούρην πληροφορίαν αὐτῆς μὲ ἀλλεπαλλήλους αὐξήσεις τοῦ μισθοῦ του τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φραγκίσκου Μαρία Κόλλε συγγραφέως τῶν χρονικῶν τοῦ παταυινοῦ Γυμνασίου, τοῦ τὸν κατέστησε τριπλάσιον. Ὁ αὐτὸς μάλιστα συγγραφεὺς ἐπιβεβαιοῖ τὰς μέχρι τοῦδε διηγήσεις μου μὲ τοὺς ἑξῆς λόγους.

» Τὸ 1760. Φεβρουαρίου 9. ὁ Κόμης Μάρκος Χαρβούρης » Κεφαλλήνιος ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς χημείας καθ' ὅ» λους τοὺς κλάδους της. Πρὸς μέγαν ἔπαινόν του παρατη» ρεῖται ὅτι διευθύνων τὴν ἀνέγερσιν ἑνὸς χημικοῦ ἐργαστη» ρίου ζητηθέντος καὶ σχεδιασθέντος παρὰ τοῦ ἰδίου, τὸ κα-

(1) Ὅρα τὴν πρὸς Ἀρδουῖνον πρώτην ἐπιστολήν του χρονολογουμένην τῷ 1780. Ἰουνίου 23. καταχωρηθεῖσαν εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς παταυίνης Ἀκαδημίας.

Digitized by Google

» τεσκεύασεν ἐντελὲς κατὰ τὸν σχηματισμὸν, καὶ διοργανίσας » αὐτὸ μὲ πολλὴν τεχνικάτητα, τὸ ἐπλούτισεν εἰς ἕκαστον » μέρος μὲ πολλὰς καμίνους, ἐργαλεῖα, καὶ εὐαρμαστίαν ἐν- » τελῆ διὰ κάθε χημικὴν χρῆσιν. Αὐτὸς ἐνασχολεῖται ἐπι- » μελέστατα εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀφιερῶται ἀκουρά- » στως διὰ νὰ ἐκτείνῃ καὶ νὰ κοσμήσῃ τὴν ἐπιστήμην » του ». (1).

Ἀλλ' ἐνῷ τὸ πανεπιστήμιον ἦτον τὸ πρῶτον στάδιον, ὅπου ὁ Χαρβούρης ἐδείκνυε τὴν ἀξίαν του ὡς χημικὸς, ἡ Κυβέρνησις φιλότιμος εἰς τὸ νὰ μὴν φανῇ κατωτέρα, ὡς πρὸς τὴν ἐμψύχωσιν τῶν καλῶν, ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπικρατείας τῶν φωτισμένων μερῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ διαδώσῃ εἰς τὸ κράτος της τὰς ὠφελείας τῆς μεγάλης προόδου τῶν ἐπιστημῶν, ἥτις ἐχαρακτήρισε τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐσκέπτετο νὰ ἀνεγείρῃ ἕτερον κατάστημα. Εἰς τοῦτο δὲ, ὡς θέλομεν εἰδῆ, ὁ μὲν περικλεὴς συμπολίτης μας ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ δείξῃ τὴν δύναμιν τῆς ἀγχινοίας του, ἡ δὲ Δημοκρατία ν' ἀπολαύσῃ τοὺς καρποὺς τῶν δι' αὐτὸν γενναίων ἐξόδων της.

Εἰς τὸ μέγα καὶ πολυδιδακτικὸν βιβλίον τῆς φύσεως σπουδάζων φιλοσοφικῶς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τὰ ἐξαίσια αὐτῆς φαινόμενα καὶ τὸν ἀδιάλυτον δεσμὸν, ὅστις τὰ συνδέει ἀμοιβαίως, ἔλαβε καὶ τὸ ὑψηλὸν μάθημα ὅτι ὅλαι αἱ πολυειδεῖς θεωρίαι του δὲν εἶναι εἰμὴ τόσοι κλάδοι τῆς καθόλου ἐπιστήμης. Ἐγνώρισεν ἀκριβῶς ὅτι, ὅσον καὶ ἂν ἀπέχωσιν ἡ μία τῆς ἄλλης, εἶναι τόσα ὁλοκληρωτικὰ μέρη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ δένδρου, τοῦ ὁποίου οἱ καινωφελεῖς καὶ πολύτιμοι καρποὶ δὲν ἀναφαίνονται εἰμὴ, ὅταν ὅλα ὁμοῦ συνενούμενα, προσφέρῃ ἕκαστον αὐτῶν τὸν ἴδιόν του ζωμὸν καὶ τὴν οἰκίαν του συνέργειαν. Ἐντεῦθεν δὲ ὁδηγούμενος ἐγνώρισε τὴν ἀνάγκην τῆς ἑνώσεως τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν. Ἡ βενετικὴ Βουλὴ λοιπὸν ἠξεύρουσα ὅτι εἰς τὸ ἐν Πατουίῳ πανεπιστήμιόν της ἔχει ἄνδρας ἐπισήμους, ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν

(1) Ἰδὲ Fasti Gymnasii Patavini ab anno MDCCLVII usque ad MDCCLXXXVII a Francesco Maria Colle Belunensi.

Digitized by Google

ὁποίων ἐδύνατο τὸ κράτος νὰ λάβῃ σημαντικὰς ἀμοιβὰς τῶν ἐξόδων του, διέταξε τὴν σύστασιν μιᾶς Ἀκαδημίας ἐν Παταυίῳ, συγκροτουμένης ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοτέρους καθηγητὰς τοῦ πανεπιστημίου.

Μεταξὺ δὲ τῶν καθηγητῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸν τίτλον »μέλη μεμισθωμένα» (**Socii pensionarii**) προσδιωρίσθησαν νὰ σχηματίσουν τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο συνέδριον, ὁ Χαρβούρης ἦτον ὄχι μόνον ὁ πρῶτος, ἀλλ' ὡς θέλουν βεβαιώσει τὰ πράγματα, καὶ ὁ ἐνεργητικώτερος. Ὡς νοῦς φύσει παρατηρητικὸς καὶ ἐπιθυμητὴς νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν μέρει (καθ' ὅσον ἐκρέματο ἀπὸ τὰς δυνάμεις του), τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις τῆς χημικῆς καὶ μεταλλουργικῆς ἐπιστήμης, κατεγίνετο μὲ ἔνθερμον ζῆλον εἰς ὅσα ἐλάμβανε μικρὰν τινὰ ἀφορμὴν καὶ ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ἐφεύρεσίς των ἤθελεν ὠφελήσει τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν καὶ δοξάσει τὰς ἐπιστήμας ταύτας. Ἡ ἑξῆς ἔκφρασις τοῦ περιωνύμου Οὐαλλερίου »Παρ' ἡμῖν δὲν εἶναι ἄγνωστον ὅτι ὁ σφυρήλατος σίδηρος (**ferro malleabile**) δύναται νὰ χυθῇ τοιουτρόπως, ὥστε νὰ »φυλάττῃ τὴν ἰδίαν του ἐλαστικότητα» (1). Ἔκφρασις, ἥτις ἔμεινε μὲν μυστηριώδης διὰ τὴν σιωπὴν τοῦ Οὐαλλερίου ὡς πρὸς τὸν τρόπον δι' οὗ ἐδύνατο νὰ διαλύεται ὁ κατειργασμένος σίδηρος χωρὶς λυτήρια (**fondenti**), ἐκίνησεν ὅμως εἰς ἐνέργειαν ὅλους τοὺς χημικούς, ἀλλὰ χωρὶς ἐπιτυχίαν.

Ὁ Λεοΐος (**Lewis**), ὡς ἀναφέρει ὁ χημικός μας εἰς τὴν περὶ τῆς ὕλης ταύτης πραγματείαν του, δὲν ἐδυνήθη νὰ χύσῃ οὔτε μίαν οὐγγίαν σύρματος σιδηροῦ. Ἡ τιμὴ τῆς ἐφευρέσεως ταύτης, ὡς φαίνεται, ἐναπέκειτο πρὸς τὸν Ἕλληνα Χαρβούρην. Ἐπίμονος οὗτος εἰς τὰς ἐρεύνας του, τέσσαρας χρόνους πρὸ τῆς συστάσεως τῆς Ἀκαδημίας, εἶχεν ἐφεύρει ὄχι μόνον τὸν τρόπον τοῦ νὰ χύνῃ τὸν σφυρήλατον σίδηρον, χωρὶς τὴν μεσολάβησιν τοῦ ἄνθρακος καὶ ἄλλων λυτηρίων, ἀλλ' ἐπενόησε καὶ τὴν τέχνην νὰ τὸν χύνῃ μὲ τόσην τα-

(1) Ὅρα Elementa Metallurgiae speciatim Chimice ec. cc. pag. 288. Holmie 1768. 8.

Digitized by Google

χύτητα, ὥστε εἰς ὀλίγα λεπτὰ ἐδύνατο νὰ χύσῃ μεγάλην ποσότητα. Εἰς τὴν ἀνακάλυψίν του ὅμως ταύτην, ἢ προσπαθῶν τὴν τελειοποίησιν, ἢ περιμένων καιρὸν ἁρμόδιον, ἐφύλαξε πολλὴν μυστικότητα· διότι δὲν τὴν ἐκοινοποίησεν εἰς ἄλλον, εἰμὴ πρὸς τὸν μεγάλον ἐκεῖνον ἄνδρα Ἄγγελον Ἔμον, πρὸς τὸν ὁποῖον τὸ 1776 ἐξήγησε τὴν μέθοδόν του, θέλων, ὡς φαίνεται, νὰ ἔχῃ τοιοῦτον ἄξιον ὑποκείμενον μάρτυρα τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν εἶχεν ἤδη καμομένην τὴν ἐφεύρεσιν (1).

Συσταθείσης λοιπὸν τῆς Ἀκαδημίας ἐπαρουσιάσθησαν πρὸς αὐτὸν αἱ περιστάσεις νὰ ἀναδείξῃ τοὺς καρποὺς τῶν ἐνασχολήσεών του. Ὅθεν τὸ 1780, τουτέστι δύω μῆνας, μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ νέου τούτου καταστήματος, ἀνέγνωσεν εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν πεπαιδευμένων μίαν διατριβὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἐκοινολόγησε τὴν ἀνακάλυψίν του παρρησίαζων ἑνταυτῷ μεγάλα τεμάχια σιδήρου, τὸν ὁποῖον εἶχε χύσει προλαβόντως, καὶ βεβαιόνων τοὺς λόγους του μὲ νέας πειραματικὰς ἀποδείξεις.

Εἰδήμων τῆς γερμανικῆς, τῆς ἀγγλικῆς, καὶ ἄλλων τινῶν γλωσσῶν, καὶ σπουδαστὴς ἀκούραστος τῶν συγγραμμάτων καὶ θεωριῶν τῶν ξένων πεπαιδευμένων, ἀναφέρει ὀνομαστὶ εἰς τὴν διατριβήν του ταύτην τοὺς μεγάλους ἄνδρας, οἵτινες εἶχον, ἕως τότε, ἀγωνισθῆ ματαίως διὰ νὰ λύσουν τὸν σφυρήλατον σίδηρον. Δὲν ἀποσιωπᾷ τὰ ὀνόματα πολλῶν χημικῶν Γερμανῶν, Γάλλων, Ἄγγλων, καὶ Σβεκῶν, οἵτενες παρακινούμενοι ἴσως ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Οὐαλλερίου ὡμίλησαν περὶ τῆς ὕλης ταύτης, ὡς νὰ ἦτον γνωστή. Ἐκθέτει τὰ παρὰ τοῦ Κραμέρου (Kramer) λεγόμενα, ὅστις μάλιστα περιγράφει καὶ τὰ φαινόμενα εἰς τὴν λύσιν τοῦ σιδήρου. Ἀποδεικνύει ὅμως ἐκ τῶν ἀναντιῤῥήτων μαρτυριῶν τῆς πείρας, ὅτι τὰ παρὰ τούτων λεγόμενα ἦσαν ἁπλαῖ ὑποθέσεις, καὶ πολὺ μᾶλλον οἱ λόγοι τοῦ Κραμέρου, διότι κανὲν φαινόμενον, ἀφ' ὅσα οὗτος ἐπαριθμεῖ, δὲν ἀληθεύει εἰς τὸν λυόμενον σίδηρον. Ἐντεῦθεν δὲ συνάγει μὲ εἰλικρινῆ λύπην του πόσον ἔβλαψαν

(1) Ὅρα τὴν περὶ ταύτης τῆς ἐφευρέσεως πραγματείαν τοῦ Χαρβούρη σελ. 24, ἐκδοθεῖσαν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς παταυινῆς Ἀκαδημίας.

Digitized by Google

καὶ βλάπτουν τὰς ἐπιστήμας τῆς φυσικῆς καὶ χημείας τὸ νὰ ἐκφράζωνται τὰ ὑποθετικῶς δυνατὰ, ὡς πραγματικῶς ὑπάρξαντα.

Εἰς τὴν ἐφεύρεσίν του ταύτην ἀποδίδει ἐλπίδας μεγάλων ὠφελειῶν ὡς πρὸς τὰς τέχνας, ἐὰν φθάσῃ εἰς τὴν τελειοποίησίν της. Εἰς ὅλας του δὲ τὰς ἐκφράσεις διαλάμπει ἡ μετριοφροσύνη, καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ἄλλος νοῦς γονιμώτερος τοῦ ἰδικοῦ του ἠμπορεῖ νὰ θεωρήσῃ ἀκριβέστερον τὰ φαινόμενα, καὶ νὰ τελειοποιήσῃ ὅ,τι αὐτὸς ἤρχισε, διὰ νὰ γείνῃ ἡ ἀνακάλυψίς του πηγὴ ὅλων τῶν καλῶν ὁποῦ ὑπόσχεται.

Ἡ ἀνάγνωσις τῆς διατριβῆς τοῦ Χαρβούρη, ἥτις μετὰ ταῦτα ἐτυπώθη εἰς τὸ 52 φύλον τῆς ἐφημερίδας ἐπιγραφομένης «εἰδήσεις τοῦ κόσμου» κοινολογήσασα τὴν ἀνακάλυψίν του ἐπροξένησε πρὸς αὐτὸν ἐξ ἑνὸς μέρους τὸν χρεωστούμενον ἔπαινον παρὰ τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, ἔγειγεν ὅμως καὶ ἐκ ταῦ ἄλλου αἴτιον μιᾶς μεγάλης φιλονεικίας, ἡ ὁποία φαίνεται μὲν κατ' ἀρχας ἀποτέλεσμα μιᾶς ἁπλῆς ἀπάτης, μετὰ ταῦτα ὅμως γινόμενον ἀτόπου πείσματος. Δὲν ἤθελα βέβαια ἐμβῆ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς λογοτριβῆς ταύτης μεταξὺ τοῦ χημικοῦ μας καὶ τοῦ Ἰωάννου Ἀρδουίνου· ἀλλὰ μὲ θαυμασμόν μου παρατηρῶ ὅτι ὁ προφέσωρ Κατοῦλλος ἀποδίδει πρὸς τὸν Ἀρδουίνον ἐκεῖνο, ὅπου αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ὅτι δὲν ἤξευρε, καὶ συμμερίζων τὴν ἀξίαν τῆς ἐφευρέσεως μεταξὺ Ἀρδουίνου καὶ Χαρβούρη, ὑποχωρεῖ μόνον πρὸς τὸν Κόμητα Μάρκον τὴν τέχνην τοῦ νὰ χύνῃ εἰς ὀλίγον καιροῦ διάστημα μεγάλας ποσότητας σφυρηλάτου σιδήρου.

Σέβομαι εἰλικρινῶς τὴν παρὰ πάντων ὁμολογουμένην παιδείαν τοῦ κυρίου Κατούλλου καὶ ὁμολογῶ πολλὰς χάριτας πρὸς αὐτὸν, διὰ τὰ ὅσα βοηθήματα εὐηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ, διὰ μέσου ἄλλων, ἔχων ὅμως διάφορον ἰδέαν τῆς ἰδικῆς του κρίνω ἀπαραίτητον χρέος μου νὰ ὑπερασπισθῶ τὴν ὑπόληψιν τοῦ συμπολίτου μου. Θέλω λοιπὸν ἀναφέρει συντόμως τὴν φιλονεικίαν ταύτην καὶ μέρη τῶν ἀμοιβαίων ἐπιστολῶν τοῦ Ἀρδουίνου καὶ Χαρβούρη, ἐξ ὧν θέλουσι πληροφορηθῆ οἱ ἀναγνῶσται ὅτι τὸ βραβεῖον τῆς ἀνακαλύψεως εἶναι ἰδιοκτησία ἀπαραβίαστος τοῦ χημικοῦ Κεφαλλῆνος.

Digitized by Google

Ὁ Πέτρος Ἀρδουῖνος προφέσωρ τῆς Ἀγρονομίας ἐν Πατουίῳ ἀκούων, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς διατριβῆς καὶ τὰ πειράματα τοῦ Χαρβούρη, τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀποδιδομένους ἐπαίνους, καὶ ἀγνοῶν, ὡς φαίνεται, τὴν θεωρουμένην διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ἀκατεργάστου σιδήρου (ferro crudo) καὶ τοῦ κατειργασμένου, ἢ σφυρηλάτου, εἶπε δημοσίως ὅτι ἡ φημιζομένη χαρβουριανὴ ἐφεύρεσις ἦτον γνωστὴ πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην, καὶ ὅτι αὐτὸς, πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, εἶχε διδάξει πρός τινα χαλκέα ἐν Βενετίᾳ, τὴν τέχνην τοῦ νὰ χύνῃ χωρὶς λυτήρια τὸν κατειργασμένον σίδηρον.

Ἡ δημοσία αὕτη ὁμολογία ἑνὸς καθηγητοῦ, ἐνῷ ἐπρόσβαλλε τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Χαρβούρη, ἔγγιζε καὶ τὴν ἰδίαν του ὑπόληψιν, ὡς παρασταίνοντος διὰ ἐφεύρεσιν πρᾶγμα ἤδη γνωστόν. Εἰδήμων ὁ Κόμης τῆς ἀθωότητός του, καὶ νομίζων ὅτι ἡ εἴδησις αὕτη, ἢ εἶναι μία ἀπάτη, ἢ συνέβη ἕνας συγχρονισμὸς ἐφευρέσεων, γράφει πρὸς τὸν Ἰωάννην Ἀρδουῖνον τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν ἡμερολογουμένην τῇ 23 Ἰουνίου 1780.

» Ἡ εὐγενεία σας δὲν ἀγνοεῖ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν » τῶν τῇ Εὐρώπῃ γνώσεων ὡς πρὸς τὸ διαλύσιμον (fusibilità) » τοῦ κατειργασμένου σιδήρου. Ἐγὼ ἐξέθεσα χθὲς εἰς ταύτην » μας τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν μίαν εὐκολοτάτην μέ» θοδον τοῦ νὰ χύνῃ τις αὐτὸν εἰς ποσότητας, καὶ ἐπαρρή» σιασα κομμάτια τινὰ ἀξιοσημειώτου παχύτητος ἀπὸ ἐκεῖνον » ὁποῦ εἶχα χύσει..... ἀνέφερα ὅλα τὰ μέρη τῶν » συγγραφέων τὰ ἱκανὰ ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι τοῦτο εἶναι νέα » ἐφεύρεσις..... Μ' ἐγνωστοποιήθη ὅμως, ὅτι ὁ κύριος » Πέτρος αὐτάδελφός σας εἶπε πῶς ἡ εὐγενεία σας, πρὸ τεσ» σάρων ἤδη χρόνων, εἶχετε διδάξει ἕνα χαλκέα ἐν Βενετίᾳ » τὸν τρόπον τοῦ νὰ χύνῃ τὸν σφυρήλατον σίδηρον. Βλέπω » ὅτι τοιοῦτον τί δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀδυνάτων, ἀλλ' ἐπίσης » καὶ ἡ εὐγενείασας γνωρίζετε ὅτι δὲν δύναμαι νὰ κάμω » καὶ ἐγὼ ἀλλέως παρὰ νὰ λάβω βασίμους πληροφορίας μή» πως τοῦτο εἶναι ἓν ἀθῶον λάθος τοῦ κυρίου Πέτρου αὐτα» δέλφουσας, ὅστις δὲν εἶναι ὑπόχρεως νὰ γνωρίζῃ ἀκριβῶς » τὴν χημείαν. Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μὲ γνωστοποιήσητε » ὅλας τὰς περιστάσεις τοῦ καιροῦ κτλ..... ἤθελεν εἶσθαι » περίεργον νὰ συμπέσῃ ἕνας συγχρονισμὸς μεταξὺ τῆς ἐποχῆς

Digitized by Google

» τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης (ἥτις εἶναι πολυχρόνιος, καὶ ὡς » τοιαύτη ἤδη γνωστὴ εἰς σεβασμιώτατον ὑποκείμενον ἐν » Βενετίᾳ) καὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν, ὡς ὁ κύριος Πέτρος ἀ- » δελφός σας ἀνέφερεν ὅτι ἐδιδάξατε κτλ. ».

Εἰς ταῦτα ἀποκρίνεται ὁ ῥηθεὶς Ἀρδουΐνος τοιουτοτρόπως πρὸς τὸν Χαρβούρην δι' ἐπιστολῆς χρονολογουμένης 25 Ἰουνίου 1780.

Κύριε Κόμη!

» Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐντίμου γράμματός σας τῶν 23 ἱ- » σταμένου ἐγχειρισθέντος μοι χθὲς παρὰ τοῦ ἐνδόξου κυρίου » Κόμητος αὐταδέλφουσας, μετὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβον πολλὴν » εὐχαρίστησιν νὰ συνομιλήσω, σᾶς ἐξηγῶ πόθεν προῆλθε » τὸ λάθος τοῦ εἰπόντος αὐτόθι, ὅτι ἐγὼ πρὸ τεσσάρων ἤδη » ἐτῶν εἶχα χύσει σίδηρον κατειργασμένον, καὶ ὅτι εἶχα δι- » δάξει πρὸς ἕνα χαλκέα νὰ κάμῃ τὸ αὐτό..... Τὸ λάθος » λοιπὸν ὑφίσταται εἰς τὴν ἔκφρασιν ὅτι ἐγὼ ἔχυσα καὶ ἐ- » δίδαξα νὰ χύσουν τὸν κατειργασμένον σίδηρον, » ἐνῷ ἔπρεπε νὰ εἰποθῇ τὸν ἀκατέργαστον (crudo), » ἀλλ' ὅστις δὲν ἔχει ἰδέας Μεταλλουργίας ἠμπορεῖ νὰ ἀ- » πατηθῇ.

» Συγχαίρω ὅμως πολὺ μὲ τὴν εὐγενείανσας » διὰ τὴν ἀξιόλογον ἐφεύρεσίν σας ὡς πρὸς τὸν » εὔκολον τρόπον τοῦ νὰ χύνετε τὸν κατειργασμέ- » νον σίδηρον εἰς ποσότητας ». κτλ.

Μετὰ τὰς ἐκφράσεις ταύτας, αἵτινες ἀποτείνονται ἀμέσως εἰς τὰ παρὰ τοῦ χημικοῦ μας ζητούμενα, μεταβαίνει ὁ ῥηθεὶς Ἀρδουΐνος εἰς μίαν ἐρώτησιν, ἥτις εἶναι μᾶλλον γέννημα ἁπλῆς περιεργείας· δηλαδὴ ἐρωτᾷ τὸν Χαρβούρην ἐὰν ὁ παρ' αὐτοῦ χυνόμενος σφυρήλατος σίδηρος φυλάττῃ καὶ μετὰ τὴν χύσιν τὴν προτέραν του ἐλαστικότητα, ἢ καταντᾷ εὔθραυστος εἰς τὸν ἄκμονα καὶ ὅμοιος τοῦ ἀκατεργάστου· διηγεῖται ὅτι καὶ αὐτὸς εἶχε χύσει ὀλίγα τινὰ ῥινίσματα σιδήρου, ὅμως διὰ μεσολαβήσεως τοῦ ἄνθρακος, καὶ ὅτι μάλιστα ἐξέδωκεν ἓν ἄρθρον περὶ τούτου εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Ἰταλίας. Τελειόνει

Digitized by Google

δὲ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην λεγων » Θέλει εἶσθαι ισως καὶ ἡ » τέχνη τοῦ νὰ χύνεται ὁ κατειργασμένος σίδηρος χωρὶς νὰ » χάνῃ τὸ ἐλαστικόν του. Ὅθεν ἐὰν τοιοῦτον τί ἐξάγεται ἀπὸ » τὰ πειράματά σας, ἡ ἀνακάλυψίς σας δὲν Θέλει εἶσθαι μία » ἁπλῆ χημικὴ περιέργεια, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ ἓν ἀντικείμενον » οἰκονομικὸν καὶ ὠφελιμώτατον. Ἐπιθυμῶ ἀληθῶς νὰ εἶναι » τοιουτοτρόπως, καὶ πρὸς ἰδικήν σας δόξαν, καὶ πρὸς ὠφέ- » λειαν ἐθνικὴν, καὶ πρὸς ἔλεγχον τῶν ἐμπαιζόντων μίαν » ἐπιστήμην ἐνεργητικὴν, καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἀξία δὲν γνωρί- » ζεται κτλ.

Ταύτην δὲ τὴν ἀπόκρισίν του περιέκλεισεν ἀνοικτὴν εἰς τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν τοῦ ῥηθέντος ἀδελφοῦ του Πέτρου.

» Ἀπὸ τὴν ἐσώκλειστον, τὴν ὁποίαν Θέλεις ἀναγνώσει, » σφραγίσει καὶ πέμψει ἀμέσως πρὸς τὸν κύριον Κόμητα » Μάρκον Χαρβούρην, Θέλεις καταλάβει μὲ πόσην εἰλικρί- » νειαν ἐγὼ ἀποκρίνομαι πρὸς μίαν του ἐπιστολὴν φερθεῖσαν » μοι χθὲς μ. μ. παρὰ τοῦ κυρίου Κόμητος ἀδελφοῦ του, ὅς » τις μὲ παρεκάλεσε πολλὰ ν' ἀποκριθῶ σήμερον, ἐπειδὴ » χθὲς δὲν ἠμποροῦσα. Μὲ κακοφαίνεται ὅτι ἔγεινες αἴτιος » μιᾶς συγχύσεως, ἡ ὁποία δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ βλάψῃ. » Ὅμως ἀθωώσου μὲ τρόπον εὐγενῆ, διότι πρέπει τις ν' ἀ- » ποφεύγῃ ὅσον δύναται ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχῃ ἐχθροὺς κτλ. »

Ἐν τοσούτῳ ὅμως διαδοθεῖσα εἰς τὸ Πατάυιον ἡ ψευδὴς εἴδησις τοῦ Πέτρου Ἀρδουΐνου ἐπαράσταινε τὴν ἀνάγκην, διὰ νὰ μείνῃ ἀβλαβὴς ἡ ὑπόληψις καὶ τῆς ἐφευρέσεως καὶ τοῦ ἐφευρετοῦ, ν' ἀποδειχθῇ ἡ κατ' αὐτῆς κοινολογηθεῖσα ἀ- πάτη μὲ τρόπον δημόσιον. Ὁ Χαρβούρης λοιπὸν μὲ τὴν γνώμην τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ σώματος ἀντέγραψε πρὸς τὸν Ἀρ- δουΐνον τὴν ἀκόλουθον ἑτέραν ἐπιστολὴν ἡμερολογουμένην τὰς 28. Ἰουνίου.

Σεβασμιώτατε κύριε Ἰωάννη!

» Ὁ κύριος Πέτρος ἀδελφός σας ἔλαβε χθὲς τὸν κόπον » νὰ μ' ἐγχειρίσῃ τὴν ἐπιστολήν σας τῶν 25 εἰς ἀπόκρισιν » τῆς ἰδικῆς μου τῶν 23. βλέπω ἐξ' αὐτῆς πόθεν προῆλθε τὸ » λάθος τοῦ κυρίου Πέτρου· αὐτὸς δὲν χρεωστεῖ νὰ γνωρίζῃ

Digitized by Google

» ὁποία διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ἀκατεργάστου σιδήρου
» καὶ τοῦ σφυρηλάτου..... Καθόσον ὅμως ἀφορᾷ τὴν ἐνε-
» στῶσαν περίπτωσιν, δυσάρεστον βέβαια εἰς τὴν καρδίαν
» μου, ἐπειδὴ τὸ ἀθῶον λάθος τοῦ κυρίου Πέτρου ἐπροξένησε
» μίαν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην τοῦ νὰ γείνῃ ἀμέσως μία ἐ-
» ξήγησις μὲ τρόπον ὁποῦ νὰ μὴν ἀφίνῃ τὸ παραμικρὸν
» ἴχνος ἀμφιβολίας, σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ ἀποκριθῆτε συντο-
» μώτατα γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν τῆς ὑποθέσεως· δηλαδὴ ὅτι
» ἡ εὐγενεία σας δὲν ἐστοχάσθητε ποτὲ νὰ χύσητε, οὔτε ἐχύ-
» σατε τὸν κατειργασμένον σίδηρον.

» Δὲν πρόκειται εἰμὴ περὶ τούτου μόνου τοῦ πράγματος·
» βεβαιωθῆτε ὅτι δὲν ζητῶ εἰμὴ τὴν διατήρησιν τῆς ὑπολή-
» ψεώς μου χωρὶς τὴν παραμικρὰν βλάβην τοῦ κυρίου Πέ-
» τρου, ὅστις, ἐν τέλει, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ περὶ
» μετάλλων καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ἐγὼ ἀποδίδω εἰλικρινῶς
» τὸ ὠφειλόμενον σέβας. Πολὺ ὀλιγώτερον ἤθελα ἐπιθυμήσει
» νὰ προξενήσω τὴν παραμικρὰν δυσαρέσκειαν πρὸς τὴν
» εὐγενείαν σας πρὸς τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι τὴν μεγαλητέ-
» ραν ὑπόληψιν. Αἱ ὁμολογίαι μου αὗται χρησιμεύουν εἰς τὸ
» νὰ σᾶς πρασφαλίσουν περὶ τῶν αἰσθημάτων μου καὶ περὶ
» τοῦ εἰλικρινοῦς σεβασμοῦ μου. »

Μεταβαίνων ἔπειτα εἰς τὴν ἀπάντησιν τῶν ἐν παρέργῳ ζητημάτων καὶ διηγήσεων τοῦ Ἀρδουΐνου λέγει πρὸς αὐτὸν ὅτι ἀναγνώσας τὸ ἄρθρον του δὲν εἶδε νὰ ἀναφέρεται ἐκεῖ εἰμὴ περὶ διαλύσεως ῥινισμάτων (limature) κατειργασμένου σιδήρου διὰ μέσου ὅμως λυτηρίων (fondenti). Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τί κοινὸν μὲ τὴν ἰδικήν του ἐφεύρεσιν διὰ τῆς ὁποίας χύνεται μεγάλη ποσότης τοιούτου σιδήρου καὶ χωρὶς λυτήρια. Τὸν ἀναφέρει ὀνομαστὶ μίαν μεγάλην σειρὰν συγγραφέων τῆς χημείας καὶ μεταλλουργίας, τῶν ὁποίων τὰς γνώμας ἐξέθεσεν εἰς τὴν διατριβήν του διὰ νὰ παραστήσῃ ὅτι μία τοιαύτη τέχνη ἦτον ἄγνωστος. Τὸν συμβουλεύει δὲ νὰ ἀναγνώσῃ καὶ τούτους καὶ ἄλλας πραγματείας παλαιῶν καὶ νεωτέρων διὰ νὰ πληροφορηθῇ ὅτι ὀρθώτατα ἐσυλλογίσθη καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ῥηθὲν ἄρθρον του, πῶς κύριος Βομέϊος ὡμίλησεν ὑποθετικῶς περὶ τούτου καὶ ὄχι ἐξ ἰδίας

Digitized by Google

πείρας. Ὁμολογεῖ εἰλικρινῶς ὅτι ὁ παρ' αὐτοῦ διαλυόμενος σίδηρος δὲν φυλάττει τὴν προτέραν του ἐλαστικότητα καὶ τελειόνει τὴν ἐκτεταμένην ταύτην ἐπιστολήν του μὲ τοὺς ἑξῆς λόγους.

» Ἐπαναστρέφοντες εἰς τὴν σπουδαίαν ἐνόχλησιν.... προ-
» ξενηθεῖσαν ἀπὸ τὴν ἀθῴαν ἀπροσεξίαν τοῦ κυρίου Πέτρου,
» βλέπετε καλῶς ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτος μία ἄμεσος δημοσία
» ἐξήγησις, τὴν ὁποίαν ὅμως πρέπει νὰ τὴν κάμωμεν ὡς
» φιλόσοφοι. Δὲν ἀπαιτεῖται εἰμὴ νὰ τυπωθοῦν ὀλίγαι γραμ-
» μαί, αἱ ὁποῖαι νὰ διηγῶνται ἁπλῶς τὴν ἀλήθειαν. Τοι-
» αύτη εἶναι καὶ ἡ συνετὴ γνώμη τῆς ἀκαδημίας, καὶ ἐγὼ
» δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἀρνηθῶ. »

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην βλέπει καθεὶς μὲ πόσην εἰλικρίνειαν ὁ Χαρβούρης ἐζήτει νὰ τελειώσῃ κάθε φιλονεικίαν περιοριζόμενος μόνον εἰς τὸ νομιμώτατον ζήτημα τοῦ νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ ἐγγιχθεῖσα ὑπόληψίς του, μὲ τὴν ἀπαιτουμένην δημοσιότητα, χωρὶς τὴν παραμικρὰν βλάβην ἐκείνων, ὁποῦ τὴν ἔγγιξαν.

Μὲ ὅλας ὅμως τὰς διαβεβαιώσεις ταύτας, φοβούμενος ὁ Ἀρδουΐνος, ὡς εἰκάζεται ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφόν του προσημειωθεῖσαν ἐπιστολήν, μήπως ἤθελεν ἀκολουθήσει καμμία βλάβη πρὸς ἐκεῖνον, δὲν συγκατένευσεν εἰς τὴν παρὰ τοῦ Χαρβούρη ζητουμένην δημοσιότητα τῆς ἀποκρίσεως, ἀλλ' ἔγραψε μόνον πρὸς αὐτὸν ἰδιαιτέρως τὴν ἑξῆς δευτέραν ἐπιστολήν, χρονολογουμένην τὰς 30 Ἰουνίου 1780.

» Ἐκεῖνο ὅπου μὲ ζητεῖτε ἠξεύρω ὅτι τὸ ἐξήγησα καθαρώ-
» τατα εἰς τὴν προλαβοῦσαν μου..... Νομίζω μάλιστα
» ὅτι ἐκάμετε πρὸς αὐτὸ χρῆσιν διὰ νὰ φανῇ ἡ ἀλήθεια
» περὶ τοῦ γνωστοῦ λάθους, καὶ τῆς διαφορᾶς τῶν
» ἐργασιῶν μας. Εἶναι λοιπὸν διόλου περιττὸν νὰ ἐπανα-
» λάβω ἐκεῖνο, ὁποῦ ἤδη εἶπα ἀληθῶς καὶ μὲ ἀκρίβειαν πρὸς
» δικαίαν ὑπεράσπισιν τῆς ἀξίας τῆς ἐφευρέσεώς σας.
» Ἐλπίζω δὲ ὅτι ἡ εὐγενεία σας θέλετε ἔχει τὴν καλοσύνην
» νὰ μείνετε εὐχαριστημένος χωρὶς νὰ ζητῆτε ἄλλας ἐπανα-
» λήψεις εἰς μίαν ὑπόθεσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐγὼ δὲν ἔλαβον
» καμμίαν ἑκούσιον μετοχήν, καὶ τῆς ὁποίας ἡ εἴδησις ἠ-
» νάχλησε πολλὰ τὴν καρδίαν μου, ἥτις ἀγαπᾷ πάντοτε τὴν

Digitized by Google

» εἰρήνην, τὴν καλὴν ἁρμονίαν, καὶ δὲν εἶναι ποτὲ ζηλότυ-
» πος εἰς τῶν ἄλλων τὴν δόξαν, μάλιστα ἐπιῤῥεπὴς καὶ εὔ-
» κολος εἰς τὸ νὰ ἐπαινῇ ὁποιονδήποτε κρίνει, τρόπον τινὰ,
» ἄξιον. Καταδεχθῆτε νὰ ἐξακολουθῆτε τὴν πρὸς ἐμὲ εὐνοιάν
» σας ». κτλ.

Εἰς τὰς δύω ταύτας ἐπιστολάς του λοιπὸν ὁ Ἀρδουΐνος βλέπομεν ὅτι λέγει φανερὰ πῶς ὁ ἀδελφός του ἔκαμε λάθος νὰ εἰπῇ ὅτι αὐτὸς ἐγνώριζε τὴν τέχνην τοῦ νὰ λύῃ τὸν κατειργασμένον σίδηρον. Ὁμολογεῖ εἰς τὴν πρώτην ὅτι ἡ λύσις εἰς ποσότητας τοῦ σφυρηλάτου σιδήρου εἶναι ἐφεύρεσις τοῦ Χαρβούρη καὶ συγχαίρει μαζή του. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν, καὶ ἐνῷ ἔμαθε παρ' αὐτοῦ ὅτι ὁ διαλυθεὶς σίδηρος δὲν φυλάττει τὴν προτέραν του ἐλαστικότητα, πάλιν τὴν λέγει ἐφεύρεσιν ἐκείνου καὶ διαμαρτύρεται ὅτι ἡ καρδία του δὲν εἶναι ζηλότυπος εἰς τῶν ἄλλων τὴν δόξαν. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ ὁμολογίαι αὗται τοῦ Ἀρδουΐνου πρὸς τὸν χημικόν μας δὲν ἦσαν δημοσίως γνωσταὶ ἄφιναν ἀκόμη τὴν ἀξίαν τῆς ἐφευρέσεώς του ἀμφίβολον ὡς πρὸς τὸ κοινόν, καὶ τὴν ὑπόληψίν του βεβλαμμένην μὲ τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι οἰκειοῦται τὰς ξένας ἀνακαλύψεις. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀναγκασθεὶς ἐξέθεσε τὴν ἐφεύρεσίν του ταύτην εἰς τὴν ἐφημερίδα, καὶ ἀναφέρων τὴν ἀπάτην τοῦ Πέτρου Ἀρδουΐνου κατεχώρησε τὴν πρὸς τὸν Ἰωάννην πρώτην του ἐπιστολὴν καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ἀποκρίσεως αὐτοῦ τὸ ἀποβλέπον κυρίως τὴν φύσιν τῆς ὑποθέσεως, ἐγκαταλείψας τὴν ἐν παρέργῳ ἐρώτησιν τοῦ Ἀρδουΐνου, ἐὰν δηλαδὴ ὁ διαλυθεὶς σίδηρος φυλάττῃ τὴν ἐλαστικότητά του, καὶ ὅσα ἄλλα δὲν ἀνεφέροντο εἰς τὸν σκοπόν. Ἀλλὰ διὰ νὰ φυλάξῃ τὴν ἀπαιτουμένην εἰλικρίνειαν ἐζήτησε, καὶ εἰς τοῦτο τὴν συναίνεσιν τοῦ Ἀρδουΐνου, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος οὗτος εἰς τὴν πρὸς τὸν ἀδελφόν του ἐπιστολήν, χρονολογουμένην 12 Ἰουλίου 1780. Μόνον δὲ παραπονεῖται ὅτι ὁ Κόμης Χαρβούρης δὲν ἐξέθεσε τὰς τρεῖς περιόδους τῆς ἐπιστολῆς του μὲ τρόπον, ὥστε νὰ φαίνεται ἡ παράλειψις τῶν ἄλλων μερῶν, καὶ ἐλυπεῖτο νὰ περιπαίζηται ὅτι ἀπεκρίθη τόσον λακωνικῶς. Ἰδοὺ οἱ ἴδιοι λόγοι του « Ἐὰν αἱ τρεῖς περιόδοι ἐτυποῦντο ὡς ἓν τεμάχιον τῆς
» ἐπιστολῆς μου, διὰ τῶν ἐκφράσεων » παραλείπεται,
» καὶ τὰ λοιπὰ » ὡς αὐτὸς ὁ Χαρβούρη μ' ἔδειξε

Digitized by Google

„πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐγγράφως, ἡ καρδία „μου ἤθελεν ὑποφέρει ἡσύχως τοιοῦτον κί- „νημα.“

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διὰ τῆς ἐφημερίδος δημοσίευσις τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Χαρβούρη καὶ τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Ἰωάννου Ἀρδουΐνου βεβαιώσασα τὸ κοινὸν ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἀνακαλύψεως ἀνήκει εἰς μόνον τὸν χημικόν μας ἐκίνησε πόλλην μέμψιν κατὰ τῶν Ἀρδουΐνων καὶ μάλιστα κατὰ τοῦ Πέτρου, ὁ Ἰωάννης, εἴτε ἐρεθισθείς, εἴτε θέλων νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἐστοχάσθη νὰ προλάβῃ τὴν κατάκρισιν δημοσιεύων καὶ αὐτὸς εὐθὺς μίαν ἐκτεταμένην ἀπολογίαν. „Πρὸς ἀθώωσίν „μου, (λέγει εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν) εὑρίσκομαι λοιπὸν ἀ- „ναγκασμένος νὰ κάμω νὰ γνωρίσουν ἀμέσως ἐκεῖνο, ἐποῦ „μὲ ἔγραψαν καὶ τί ἀπεκρίθην εἰς τὸ προκείμενον.“

Εἰς τὴν ἀπολογητικὴν ὅμως ταύτην διατριβὴν τοῦ Ἀρδουΐνου φαίνεται ὅτι, κατὰ δυστυχίαν, ἡ παιδεία ὄχι μόνον δὲν εἶναι πάντοτε ἱκανὴ νὰ ἀναχαιτίσῃ τῶν παθῶν τὴν ὁρμὴν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐνίοτε γίνεται μάλιστα τυφλὸν ὄργανον εἰς τὴν ἐκπλήρωσίν των. Ἄνθρωπος πεπαιδευμένος, ὡς ἦτον αὐτὸς, δὲν ἐσυστάλη νὰ εἰπῇ ὅλον τὸ ἐναντίον ἀφ' ὅ,τι ἔγραφεν εἰς τὰς ἰδίας του ἐπιστολάς. Γράφων, ὡς ἴδομεν, πρὸς τὸν Χαρβούρην ὡμολόγει φανερὰ ὅτι δὲν ἔχυσεν εἰμὴ ἀκατέργαστον σίδηρον, καὶ ὅτι ὁ ἀδελφός του ἐσύγχυσεν ἀπὸ ἄγνοιαν τῆς χημικῆς τὸν ἀκατέργαστον καὶ τὸν κατειργασμένον σίδηρον. Συνέχαιρε μετ' αὐτοῦ διὰ τὴν ἀνακάλυψίν του νὰ χύνῃ εἰς ποσότητας τὸν κατειργασμένον σίδηρον, καὶ ἐξακολουθῶν νὰ θεωρῇ τοῦτο ὡς ἐφεύρεσιν ἀξιότιμον διεμαρτύρετο ὅτι δὲν φθονῇ τῶν ἄλλων τὴν δόξαν. Εἰς δὲ τὴν ἀθώωσίν του λέγει ὅτι καὶ αὐτὸς ἔχυσε κατειργασμένον σίδηρον πρὸ πολλῶν χρόνων εἰς χωνίον, καὶ ὅτι δὲν τὸ ἀνέφερεν εἰς τὸ τυπωθὲν ἄρθρον του, διότι δὲν τὸ ἐνόμιζεν ὡς πρᾶγμα νέον. „Ἐὰν δὲν „ἀνήγγειλα (λέγει) τὰ τοιαῦτα πειράματα, τοῦτο προῆλθεν ἐκ „τοῦ ὅτι δὲν ἐνόμισα τότε, καθὼς καὶ οὔτε τώρα νομίζω „πρᾶγμα νέον τὴν χύσιν τοῦ κατειργασμένου σιδήρου, οὔτε „ὅτι ἀπαιτεῖ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀγχίνοιαν ἑνὸς μεγά- „λου χημικοῦ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ· ἐνῷ δὲν χρειάζεται εἰμὴ „δυνατωτάτη φωτία ἀνθράκων“. κτλ.

Digitized by Google

Μετὰ ταῦτα παρεξηγῶν τὰς ἐκφράσεις τοῦ Βωμεῖου (Baumè) τοῦ Μακέρου (Maiquer) καὶ ἄλλων συγγραφέων (τοὺς ὁποίους ὁ Χαρβούρης ἀνέφερεν εἰς τὴν διατριβήν του) ἀγωνίζεται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ χύσις τοῦ κατειργασμένου σιδήρου ἦτον πρὸ πολλοῦ γνωστὴ καὶ ὄχι ἐφευρεθεῖσα παρὰ τοῦ χημικοῦ μας. Διηγεῖται ὅτι τὰς 14 καὶ 15 τοῦ Ἰουλίου ἔκαμεν ἐκ νέου τρεῖς χύσεις σιδήρου κατειργασμένου, καὶ μάλιστα, πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ἤξευρε νὰ χύνῃ τὸν τοιοῦτον σίδηρον καὶ εἰς μεγαλητέρας ποσότητας, περιγράφει μίαν ἐξ αὐτῶν συνισταμένην ἀπὸ δώδεκα οὐγγίας, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐκθέτει ὅλας τὰς ἐργασίας του καὶ τὰς λεπτομερεῖς παρατηρήσεις τῶν φαινομένων.

Τελειόνει δὲ τὴν περιέργον ταύτην ἀπολογητικήν του διατριβὴν μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι αὐτὸς δὲν νομίζει πολλῆς τιμῆς ἀξίαν τὴν τέχνην τῆς χύσεως τοῦ κατειργασμένου σιδήρου, μάλιστα ὅτι δὲν ἤθελεν ἀποδίδει εἰς αὐτὴν καμμίαν ἀξίαν, ἂν καὶ ἦτον δυνατὸν νὰ χύνῃ χιλιάδας λιτρῶν εἰς μίαν στιγμήν, ἀφ' οὗ δὲν κάμνει ἄλλο, εἰμὴ νὰ κατασταίνῃ τὸν τόσον ἀναγκαῖον κατειργασμένον σίδηρον εὔθραυστον καὶ ὡς πρότερον ἀκατέργαστον.

Ἡ ἁπλῆ σύγκρισις τῶν λεγομένων ἐνταῦθα παρὰ τοῦ Ἀρδουΐνου μὲ τὰς δύω προαναφερθεῖσας ἐπιστολάς του πρὸς τὸν Χαρβούρην εἶναι ἀρκετὴ νὰ παραστήσῃ πρὸς τοὺς ἀναγνώστας εἰς πόσον φανερὰς ἀντιφάσεις καταντᾷ οὗτος, καὶ ἐπομένως νὰ κρίνῃ καθεὶς ἐὰν τοιαῦται ἀντιλογίαι εἶναι ἱκαναὶ ν' ἀφαιρέσωσι τὴν τιμὴν τῆς ἀνακαλύψεως ἀπὸ τὸν ἔνδοξον συμπολίτην μας. Ἀλλὰ διὰ νὰ δώσω ἀκόμη μεγαλητέρας ἀποδείξεις εἰς τοῦτο, ἂς μὲ συγχωρηθῇ ἡ περαιτέρω παρέκβασίς μου.

Ὁ Κόμης Χαρβούρης βέβαιος διὰ τὴν ἐφεύρεσίν του ὅτι ἦτον ἄγνωστος, καὶ θέλων ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Ἀρδουΐνος, παρεξηγεῖ τὰς ἐκφράσεις τοῦ Βωμεῖου καὶ Μακέρου, ἔκαμε τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ Ἰωάννην Βαπτιστὴν εὑρεθέντα τότε εἰς τὸ Πατάυϊον, νὰ γράψῃ πρὸς τὸν ἴδιον Μάκερον περὶ τῆς ἀνακαλύψεώς του καὶ περὶ τῶν ἐκφράσεων τοῦ Βωμεῖου καὶ τῶν ἰδικῶν του, ἐὰν δηλαδὴ ἐννοοῦσεν ὡς γνωστὴν τὴν τέχνην τῆς λύσεως τοῦ κατειργασμένου σιδήρου χωρὶς λυτήρια.

Digitized by Google

Διὰ ν' ἀφήσῃ δὲ ἐλευθέραν τὴν ἀπόκρισιν τοῦ φίλου του Μακέρου ὁ Κόμης Ἰωάννης ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς φιλίας των ἔγραψε πρὸς αὐτὸν, τὰς 16 Σεπτεμβρίου 1780, τοιουτοτρόπως.

Κύριε!

„Ἕνας χημικὸς Ἰταλὸς ἀνεκάλυψε μίαν μέθοδον εὔκολον „τοῦ νὰ ἐπιθέτῃ, διὰ τρία σχεδὸν τέταρτα τῆς ὥρας, εἰς ἓν „χωνίον δυνατὸν κομμάτια σιδήρου ἑνὸς ἡμισυ δακτύλου „μήκους καὶ ἑνὸς πλάτους, ζυγίζοντα καθ' ἓν τέσσαρας ἢ „πέντε οὐγγίας καὶ καταστημένα εἰς τμήματα, καὶ νὰ τὰ „χύνῃ εἰς ἕνα κύλινδρον.

„Οὗτος νομίζει, ὅτι ἐκεῖνο, ὁποῦ λέγει ὁ κύριος Βωμεῖος „εἰς τὸν Β' τόμον τῆς πειραματικῆς χημείας του ὡς πρὸς „τὸ διαλύσιμον τοῦ σφυρηλάτου σιδήρου, δὲν εἶναι εἰμὴ ἁ- „πλῆ ὑπόθεσις. Αὐτὸς ἐπιστηρίζεται εἰς τὰ γραφθέντα παρὰ „τῶν μεγαλητέρων χημικῶν περὶ τοῦ ἀδιαλύτου τοῦ ῥηθέντος „σιδήρου καὶ κατ' ἐξοχὴν παρὰ σοῦ, κύριε, τοῦ ἰδίου εἰς „τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ λεξικοῦ σας, γινομένην πολὺν „καιρὸν ἔπειτα, ἀφοῦ ὁ κύριος Βωμεῖος ἐτύπωσε τὸ σύγ- „γραμμά του.

„Κρίνει λοιπὸν ὁ ἴδιος, ὅτι ὄχι μόνον ἡ παρ' αὐτοῦ ἀ- „νακαλυφθεῖσα μέθοδος δὲν ἐγνωρίζετο, ἀλλ' ὅτι εἶναι καὶ ὁ „πρῶτος αὐτῆς ἐφευρετής.

„Ἐπεδὴ δὲ περίεργοι τινὲς διστάζουν νὰ τὸν πιστεύσουν, „καὶ ἐπιστηρίζονται εἰς τὰ λεγόμενα παρὰ τοῦ Βωμεῖου, „σᾶς ζητῶ τὴν χάριν ταύτην νὰ μὲ εἰπῆτε, ὅταν εὐκαιρήσητε, „τὴν περὶ τούτου γνώμην σας· Θέλω δὲ σᾶς εἶμαι πολλὰ „ὑπόχρεως, καὶ Θέλω σᾶς ἐκφράσει, τὸν ἐρχόμενον χειμῶνα, „μὲ πολλήν μου εὐχαρίστησιν, τὴν εὐγνωμοσύνην μου εἰς τοὺς „Παρισίους„. κτλ.

Βλέπων ὅμως ὅτι ἡ ἀπόκρισις τοῦ κυρίου Μακέρου ἠργοπόρει, τὰς 4 Νοεμβρίου ἔγραψε τὴν ἐφεξῆς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βάρωνα Δ' Ὁλβάκιον (d' Holbach).

Digitized by Google

Κύριε!

„Ἀναγκασθεὶς ἕνας φίλος μου νὰ ἐξετάσῃ κατὰ διαφόρους „τρόπους καὶ νὰ καταλάβῃ τὰ γινόμενα τῶν καλητέρων πυ„ροβολοτεχνουργείων (**Artiglierie**) ἐπενόησε τὸ μέσον τοῦ νὰ „χύνῃ χωρὶς λυτήρια, καὶ εἰς τρία τέταρτα τῆς ὥρας νὰ „συγχωνεύῃ εἰς ἕνα κύλινδρον κομμάτια σιδήρου σφυρη„λάτου σχεδὸν σαράντα οὐγγιῶν, καθὼς συγχωνεύονται καὶ „χύνονται ὅλα τὰ λοιπὰ μέταλλα. Ἤθελα σᾶς παρακαλέσει, „φίλτατε κύριέ μου, νὰ μὲ εἰπῆτε, ἐὰν τοῦτο ἔγεινε παρ' ἄλ„λων, ἢ ἐὰν τὶς ἄλλος ἀπέδειξεν ὅτι ἔκαμε τὸ αὐτό. Θέλετε „μὲ κάμει, κύριε, μίαν ἀληθινὴν χάριν„ κτλ.

Ὁ Βάρων Δ'Ὁλβάκιος τὰς 26 Νοεμβρίου κάμνει τὴν ἀκόλουθον ὑπάντησιν πρὸς τὸν Χαρβούρην.

Κύριε!

„Μὲ πολλὴν μου χαρὰν ἔλαβον, φίλτατε Κόμη, τὴν ἐπι„στολήν σας τῶν 4 ἰσταμένου. Ἐπιμεληθεὶς ἑπομένως νὰ „λάβω τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας ἀπὸ ὑποκείμενα ἔμπειρα „ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον περὶ οὗ ἐπιθυμεῖτε νὰ μάθετε, δὲν „ἐδυνήθην νὰ εὕρω τινὰ, ὅστις νὰ γνωρίζῃ τὴν μέθοδον „περὶ τῆς ὁποίας μὲ ἀναφέρετε. Οἱ Ἄγγλοι, μὲ εἶπασιν, „ὅτι χύνουν ἐπίσης χωρὶς λυτήρια πολὺν σίδηρον, ἀλλ' αὐτοὶ „τὸν ἐκθέτουν εἰς τὴν φλόγα τῆς ἀνταναλάσεως (**au feu de „reverbére**) καὶ διὰ τούτου τοῦ μέσου κατεσκευάζουν ἕνα „σίδηρον μαλακὸν, καὶ ἁρμόδιον διὰ τὰ πυροβολοτεχνουρ„γεῖα. Ἰδοὺ ὅλον ἐκεῖνο ὁποῦ ἐδυνήθην διὰ τῶν ἐρευνῶν „μου νὰ ἀνακαλύψω· λυποῦμαι δὲ ὅτι δὲν ἠμπόρεσα νὰ „σᾶς ἀναγγείλω τὶ ὠφελιμώτερον„.

Τὰς 24 ὅμως τοῦ Δεκεμβρίου ἔφθασε καὶ ἡ ἐφεξῆς ἀπόκρισις τοῦ κυρίου Μακέρου, διὰ γράμματος ἡμερολογουμένου τὰς 14 Ὀκτωβρίου 1780.

Digitized by Google

Κύριε!

„Μὲ ὅλα τὰ λεγόμενα παρὰ τοῦ κυρίου Βωμεῖου, περὶ τοῦ
„τοῦ ἀδυνάτου τῆς χύσεως τοῦ σφυρηλάτου σιδήρου, καὶ ὅσα
„καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐδυνήθην νὰ εἰπῶ, δὲν δυσπιστῶ τελείως
„ὡς πρὸς τὰ πειράματα τοῦ Ἰταλοῦ χημικοῦ, διὰ τὰ ὁποῖα,
„τιμῶντες με, ζητεῖτε τὴν γνώμην μου. Ὁ λόγος εἶναι, ὅτι
„εἰς καμμίαν πρότασιν τῆς φυσικῆς καὶ χημείας δὲν εἶναι
„δυνατὸν ν' ἀποφασίσῃ τις μὲ γενικότητα καὶ ἀκρίβειαν, δηλ.
„καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις καὶ συμπτώσεις. Οἱ χημικοὶ
„φέρ εἰπεῖν ἔχουν δίκαιον νὰ θεωρῶσι τὸν κατειργασμένον
„σίδηρον ὡς ἀδιάλυτον μὲ τὰ κοινὰ καὶ συνήθη μέσα πρὸς
„τὰ ἄλλα μέταλλα, ἀλλὰ δὲν θέλει ἀληθεύει τοῦτο διὰ ἐκεί-
„νους, οἵτινες δύνανται νὰ ἐπινοήσωσι κανένα τρόπον ὑπερ-
„τεροῦντα τὸν συνήθη, καὶ νὰ τελειοποιήσωσι τὰ μέσα ἐξίσου
„καὶ διὰ τὸν κατειργασμένον σίδηρον. Καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ
„ἡ ἰδία χημεία φανερόνει τὰ μέσα τοῦ νὰ λυθῇ τὸ τοιοῦτον
„πρόβλημα.

„Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ χάλυψ (l'acier) εἶναι πλέον εὐκο-
„λόχυτος ὑπὸ τὸν ἁπλοῦν σίδηρον, ἐξ' αἰτίας τῆς ἐν αὐτῷ
„ἀφθονίας τοῦ φλογιστοῦ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι πολυαρίθμους
„οὐσίας καθ' ὑπερβολὴν δυσκόλους νὰ χυθῶσι καθ' ἑαυτὰς,
„τὰς ἀποκαθιστῶμεν εὐκολοχύτους διὰ τῆς ἀναμίξεως τι-
„νῶν λυτηρίων. Εἶναι, τέλος πάντων, πασίδηλον ὅτι προ-
„φυλάττοντες ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν ἐπαφὴν τοῦ ἀέρος ὅλα γενι-
„κῶς τὰ μέταλλα τὰ ἐκτιθέμενα εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρὸς
„διατηρῶμεν εἰς ταῦτα τὸ φλογιστὸν αὐτῶν καὶ ὅτι χύνον-
„ται εὐκολώτερον.

„Ὅθεν, ἐὰν τὰ πειράματα περὶ ὧν μὲ ἀναφέρετε, εἶναι
„σταθερὰ, εἶναι πιθανώτατον (τὸ ἐφεύρεμα). Καὶ εἰς τὸν χη-
„μικὸν πρὸς τὸν ὁποῖον ταῦτα ἐπέτυχον, διὰ τῆς συνδρομῆς
„καὶ τῆς ἑνώσεως διαφόρων μέσων ἀφ' ὧν εἶπον, δὲν δύνα-
„ται βεβαιότατα τοῦτο, εἰμὴ νὰ τὸν προξενήσῃ τιμὴν,
„καὶ ἐν ταυτῷ θέλει κατορθώσει ὠφελείας εἰς τὰς
„τέχνας.

„Μ' ἐκάμετε πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰδοποιοῦντες με ὅτι θέ-

Digitized by Google

„ λομεν σᾶς ἀπολαύσει τὸν προσεγγίζοντα χειμῶνα, καὶ χαίρω
„ πολὺ ὅτι Θέλω σᾶς ἀνανεώσει διὰ ζώσης φωνῆς τὰς δια-
„ μαρτυρήσεις τῆς ὑψιλῆς μου ὑπολήψεως, καὶ τῆς σταθερᾶς
„ ἀφοσιώσεώς μου, δι' ἧς ἔχω τὴν τιμήν „. κτλ.

Τὰς ἐπιστολὰς ταύτας καὶ ἀποκρίσεις κατεχώρησεν εἰς τὴν διατριβήν του ὁ Κόμης Μάρκος μὲ τὰς ἀκολούθους ἐκφράσεις.

„ Ἐγὼ καταχωρῶ καὶ τὰς δύω ἐνταῦθα, ὁμοῦ μὲ τὰς ἐ-
„ πιστολὰς τοῦ ἀδελφοῦ μου, διὰ ν' ἀφαιρέσω κάθε ὑποψίαν
„ ἀπὸ τοὺς εὐκολοπίστους, καὶ διὰ νὰ διδαχθῶσιν οἱ ὀλίγον
„ ἔμπειροι, ἂν ἦναι δυνατὸν, νὰ κάμνωσι μᾶλλον ἐρωτήσεις
„ μετριόφρονας παρὰ κρίσεις ἀνικάνους καὶ κατακρίσεις ὑ-
„ βριστικάς ".

Καθεὶς λοιπὸν βλέπει φανερὰ διὰ τῶν ἀναντιρρήτων τούτων ἐγγράφων, ὅτι ἐματαιολόγει ὁ Ἀρδουΐνος θϊσχυριζόμενος νὰ πληροφορήσῃ τὸ κοινὸν ὅτι ἡ λύσις τοῦ σφυρηλάτου σιδήρου ἦτον γνωστή. Ὅτι δὲ οὔτε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν τὴν ἐγνώριζε προτοῦ νὰ ἐπινοηθῇ παρὰ τοῦ Χαρβούρη, περὶ τούτου ἡ ἰδία του ὁμολογία, εἰς τὰς πρὸς τὸν χημικόν μας ἀποκρίσεις του, εἶναι ἡ μεγαλητέρα ἀπόδειξις· οὔτε ἰσχύει, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὸ νὰ λέγῃ μετὰ ταῦτα τὸ ἐναντίον, διότι τίς δύναται νὰ βάλῃ βάσιν εἰς ἄνθρωπον ἀντιφάσκοντα μὲ τὸν ἴδιον ἑαυτόν του. Θέλουσιν ὅμως Θαυμάσει οἱ ἀναγνῶσται μὲ τὰς ἑξῆς πρὸς τὸν ἀδελφόν του ὁμολογίας αὐτοῦ δι' ὧν λέγει, ὅτι οὔτε πιστεύει δυνατὴν τὴν λύσιν τοῦ κατειργασμένου σιδήρου εἰς ποσότητα. Ὁμολογίας τὰς ὁποίας ἔλαβον ἐκ τῶν ἰδίων του αὐτογράφων. Εἷς ἓν γράμμα του ἡμερολογούμενον τὰς 15 Ἰουνίου 1780 ἐκφράζεται τοιουτοτρόπως: „ Ἂς πιστεύῃ ὁ περιτετμημένος Ἰουδαῖος καὶ ἔχι
„ ἐγώ. Δὲν εἶμαι τόσον μωρότατος (κατὰ δὲ τὴν βενετικὴν
„ φράσιν του Babuinasso) νὰ πιστεύσω δυνατὴν τὴν χύσιν τοῦ
„ κατειργασμένου σιδήρου εἰς ποσότητας τοιαύτας, ὥστε νὰ
„ γίνωνται χονδραὶ χύσεις· ἀλλ' ὑποτιθεμένου ἀκόμη ὅτι αὐ-
„ τὸς ἠμπορεῖ νὰ ἐπιτύχῃ ἤθελεν εἶσθαι ἀντὶ ὠφελείας βλάβη „.

Τὴν αὐτὴν ἀμφιβολίαν ἐκφράζει ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἰδίαν του ἀπολογίαν, ὅπου, ἐνῷ λέγει ὅτι καὶ αὐτὸς ἔκαμε

Digitized by Google

τρεῖς χύσεις μεγάλας δώδεκα οὐγγιῶν, τὰς 14 καὶ 15 Ἰουλίου (δηλαδὴ τὴν ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἣν ἔγραφε πρὸς τὸν ἀδελφόν του ὅτι δὲν εἶναι μωρότατος νὰ πιστεύσῃ δυνατὴν τὴν χύσιν τοῦ σιδήρου) εἰς τὸ τέλος τῆς ἀπολογίας του λέγει ταῦτα „Καὶ ἐπειδὴ ἡ τέχνη τοῦ νὰ χύνεται ὁ κατειργασμέ„νος σίδηρος ἤθελεν εἶσθαι, ὡς εἶπα, ὡς πρὸς τὴν πρακτι„κὴν, μία τέχνη ἁπλῆς ζημίας, καὶ γινομένη κατὰ ποσότη„τας διὰ πολλοὺς λόγους ἐπιβλαβεστάτη (ὑποτιθεμένου „ὅτι εἶναι δυνατὸν), ἐὰν δὲν συνενοῦται, διὰ βεβαίας με„θόδου καὶ ἀσφαλοῦς, τὸ νὰ διατηρῇ εἰς αὐτὸν τὸ ἐλαστικὸν „καὶ εὐλίγιστον„.

Ὅτι δὲ κάμνει τὴν περιγραφὴν τῆς χύσεως τοῦ κατειργασμένου σιδήρου, τοῦτο λύεται εὔκολα ὅταν παρατηρήσωμεν πῶς ἡ τοιαύτη περιγραφὴ ἔγεινε παρ' αὐτοῦ ὄχι μόνον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς διατριβῆς τοῦ Χαρβούρη, ἀλλὰ καὶ ἔπειτα ἀπὸ διάφορα πειράματά του εἰς τὴν παρουσίαν πολλῶν. Καὶ τῳόντι ὁ ἴδιος Ἀρδουῖνος ὁμολογεῖ εἰς τὴν περίεργον ἐκείνην ἀπολογιάν του πῶς ἀπὸ ἔνδοξον πρόσωπον παρευρεθὲν εἰς τὰ πειράματα τοῦ χημικοῦ μας ἔλαβε λεπτομερεστάτην περιγραφήν. Ἰδοὺ οἱ ἴδιοι λόγοι του „Ἐκτὸς τοῦ „ῥηθέντος τεμαχίου, ἔλαβα καὶ ἄλλο νεωστὶ ἀπὸ ἐνδοξώτατον „ὑποκείμενον τὸ ὁποῖον εὑρέθη παρὸν, τὰς 16 τούτου τοῦ „μηνὸς, εἰς μίαν χύσιν σαράντα οὐγγιῶν ὄχι ἐντελῶς ἐπι„τυχοῦσαν, ...καὶ τὸ ὁποῖον παρετήρησε κάθε „πρᾶγμα μὲ μεγάλην ὀξύνοιαν, καθὼς ἐδυνήθην „νὰ καταλάβω καλῶς ἀπὸ τὴν λεπτομερῆ ἔκθεσιν „τὴν ὁποίαν εὑρεστήθη νὰ μὲ στείλῃ„.

Ἐνῷ λοιπὸν ὅλα ταῦτα ἀποδεικνύουν φανερὰ ὅτι ἡ ἐφεύρεσις τῆς διαλύσεως τοῦ κατειργασμένου σιδήρου χωρὶς λυτήρια ἐπενοήθη ἀπὸ μόνον τὸν Κόμητα Χαρβούρην, καὶ ὅτι ὁ Ἀρδουῖνος οὔτε τὴν ἐγνώριζεν οὔτε τὴν ἐπίστευε δυνατὴν, μ' ἐκίνησεν εἰς θαυμασμὸν ἡ ἑξῆς ἔκφρασις τοῦ καθαγητοῦ Κατούλλου, ὅστις ἐδύνατο νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ἀλήθειαν.

„Τῳόντι ὁ σφυρήλατος σίδηρος (λέγει ὁ καθαγητὴς) ἐκ„τεθεὶς παρὰ τοῦ Ἀρδουῖνου καὶ Χαρβούρη ἐντὸς χωνίων „εἰς πολλὰ ἰσχυρὸν πῦρ κατέστη ἀκατέργαστος (crudo) καὶ „εὔθραυστος εἰς τὴν σφῦραν, καὶ τοῦτο, διότι καὶ οἱ δύω

Digitized by Google

„ἐπροσπάθησαν νὰ ἐπιτύχουν κατ' εὐθεῖαν τὸν μαλακὸν, ἢ „κατειργασμένον σίδηρον χύνοντες τὸν σφυρήλατον χωρὶς „τὴν μεσολάβησιν τοῦ ἄνθρακος„.

Καὶ πολὺ ἀκόμη θαυμασιώτερον μὲ φαίνεται τὸ νὰ λέγῃ ὅτι τόσον ὁ Χαρβούρης καθὼς καὶ ὁ Ἀρδουΐνος ἔλυσαν τὸν σφυρήλατον σίδηρον χωρὶς τὴν μεσολάβησιν τοῦ ἄνθρακος. Διότι ὁ Ἀρδουΐνος, τόσον εἰς τὴν ἀπολογίαντου, καθὼς καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸν ἀδελφόν του ἐπιστολὰς, λέγει καθαρὰ πῶς τὰ δύω του μικρὰ πειράματα τὰ ἔκαμε μὲ τὸν ἄνθρακα καὶ ὑπέσχετο νὰ κάμῃ καὶ ἄλλα χωρὶς λυτήρια, ὅμως μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ ἄνθρακος. Ἰδοὺ οἱ ἴδιοι λόγοι του ἐν τῇ ἐπιστολῇ τὰς 22 Ἰουλίου, „Δὲν φοβοῦμαι ὅτι δὲν θέλω ἐ„πιτύχει ἀκόμη καὶ χωρὶς λυτήρια, ὅμως μὲ τὸ μέσον „τῆς κόνεως τοῦ ἄνθρακος, ὡς ἔκαμα καὶ τὰ 1767„.

Ὁμολογῶ ὅτι ἡ ἀνακάλυψις αὕτη τοῦ Κεφαλλῆνος χημικοῦ δὲν εἶναι βέβαια εἰμὴ ἡ ἀρχὴ μιᾶς τέχνης, ἥτις τελειοποιηθεῖσα θέλει εἶσθαι πηγὴ μεγαλωτάτων ὠφελειῶν εἰς τὰς πολυπληθεῖς τοῦ σιδήρου χρήσεις. Λυτὸς ὅμως ἔχει τὴν ἀξίαν ὅτι ἔκαμε τὸ πρῶτον βῆμα καὶ ἐπενόησεν ἐκεῖνο, ὅπου ὑπετίθετο μόνον ὅτι ἐδύνατο νὰ εὑρεθῇ, ἀλλ' ἕως εἰς τὴν ἐποχήν του ἦτον ἄγνωστον. Οὔτε δύναται τὶς ν' ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς τελειοποιήσεως τῆς τέχνης ταύτης χωρὶς νὰ φανῇ τολμηρὸς εἰς τὰς κρίσεις του περὶ τῶν δυνατῶν πραγμάτων. Μάλιστα, ἀφ' οὗ ὁ Ουαλλέριος, ὡς προείπομεν, ὁμολογεῖ ὅτι ἐγνώριζε τὴν τέχνην τοῦ νὰ διατηρῇ τὸν κατειργασμένον σίδηρον μετὰ τὴν διάλυσιν ἐλαστικόν. Ἐὰν δὲ διὰ τὴν ὥραν ἔμεινε τοῦτο μυστηριῶδες, ἴσως εὑρεθῇ κανένας νοῦς, ὅστις βοηθούμενος ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Χαρβούρη, νὰ δώσῃ τὴν τελείαν λύσιν τοῦ προβλήματος.

Ἐν τοσούτῳ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πρῶτον βῆμα της ἡ ἐφεύρεσις τοῦ Χαρβούρη ἐφαρμοσθεῖσα παρ' αὐτοῦ εἰς τὸ πυροβολικὸν (**artigliaria**) ἐπροξένησε πολλὴν ὠφέλειαν πρὸς τὴν βεμετικὴν Δημοκρατίαν. Ἡ Κυβέρνησις πληροφορηθεῖσα ἤδη περὶ τῶν ἐκτεταμένων του γνώσεων εἰς τὴν μεταλλουργικὴν ἐπιστήμην καὶ ἰδοῦσα τὴν ἐπιτηδείαν μέθοδόν του εἰς τὴν ταχυτάτην καὶ τελεσφοροῦσαν λύσιν τοῦ τροποποιημένου σιδήρου (**ferro ghisa**) ἦτον εὐχάριστος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐλπίδων της.

Digitized by Google

Τὸν ἐπροσκάλει συχνάκις εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ τὸν ἐσυμβουλεύετο περὶ μεταλλείων καὶ μέτρων δι' ὧν ἐδύναντο νὰ ὠφεληθῶσιν αἱ τέχναι ἀπὸ τὰς ἐφαρμογὰς τῆς χημείας καὶ μεταλλουργίας, ἢ τὸν διέταττε νὰ διευθύνῃ τὴν χύσιν κανονίων.

Ὁ ἐμπειροπόλεμος καὶ περίφημος ναύαρχος Ἄγγελος Ἔμος διαταχθεὶς παρὰ τῆς Δημοκρατίας νὰ ὑπάγῃ κατὰ τῶν, πρᾶγμα καὶ ὄνομα, βαρβάρων τῆς Ἀφρικῆς Ὀθωμανῶν (οἵτινες μὲ τὴν πειρατείαν κατέθλιβον τότε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἐμπόδιζον τὸ ἐμπόρειον) καὶ γνωρίζων, ὡς προείρηται, ἀπὸ τὸ 1776 τὴν ἐπινοηθεῖσαν μέθοδον τοῦ Χαρβοίρη εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ σιδήρου, διέταξεν αὐτὸν νὰ χύσῃ τὰ βομβοπυροβόλα (mortaj) καὶ ὅσα ἄλλα κανόνια ἦσαν ἀναγκαῖα διὰ νὰ κεραυνώσῃ τὰ βαρβαρικὰ ἐκεῖνα παράλια τὰς φωλεὰς τῶν ἀπανθρώπων ληστῶν. (1)

Τόσον δὲ ἐπιτηδείως ἐξετέλεσε τὰς διαταγὰς τοῦ ναυάρχου Ἔμου, ὥστε ὁ ἔνδοξος οὗτος πολεμικὸς ἐπῄνεσε τὴν ἀξίαν τοῦ συμπολίτου μας εἰς διαφόρους δημοσίους ἐπιστολάς του, καθὼς περὶ τούτου μᾶς πληροφορεῖ ὁ προαναφερθεὶς Φραγκίσκος Μαρία Κόλλε λέγων „Δὲν πρέπει δὲ νὰ παραλείψωμεν

---

(1) Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἕνας Ἕλλην κατεσκεύασε τὰ πολεμικὰ ἐργαλεῖα διὰ τὴν καταστροφὴν ἑνὸς μέρους τῶν βαρβάρων κατακτητῶν τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἐμίαινον τὴν θάλασσαν μὲ ἀπάνθρωπον πειρατείαν, καὶ σκλαβόνοντες θηριωδῶς τοὺς πλέοντας Εὐρωπαίους τοὺς ἔκαμνον νὰ μάθωσιν ἐμπράκτως τὴν ἀξιοδάκρυτον κατάστασιν τῶν ἐθνῶν ὅπου εὑρίσκονται εἰς βαρβαρικὰς ἁλύσσους. Μυρίας χάριτας ὁμολογοῦμεν εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν, ἥτις ἠλευθέρωσεν ἐν μέρει τὴν δεινοπαθοῦσαν Ἑλλάδα. Πολλὴν εὐγνωμοσύνην κηρύττομεν εἰς τὰς συμμαχικὰς τρεῖς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι συνέτρεξαν εἰς τὸν στηριγμὸν τῆς φίλης Πατρίδος καὶ εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς βαρβαρότητος. Εἴθε νὰ φανῶσιν εὐαίσθητοι εἰς τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα τῶν εἰσέτι πασχόντων ὁμοθρήσκων ἀδελφῶν των! Εἴθε ἡ παντοδυναμία τοῦ Ὑψίστου νὰ στερεώσῃ καὶ νὰ διευθύνῃ τὰ γαλλικὰ ὅπλα εἰς τὸν τόπον τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου εἰσαχθεὶς πρότερον ὁ ἑλληνικὸς ἐξευγενισμὸς καὶ διαδοθὲν ἔπειτα τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἀνέδειξαν ἄνδρας λαμπροὺς καὶ Πατέρας ἐνδόξους τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐμολύνθη, φεῦ! μετὰ ταῦτα, ἀπὸ τοὺς πόδας τῶν βαρβάρων!

Digitized by Google

„ ὅτι πολλαῖς φοραῖς αὐτὸς μετέβη εἰς Βενετίαν, ὅπου ἡ ἀγ-
„ χίνοιά του ἐπροξένησε πολλὴν ὠφέλειαν καὶ μάλιστα ὡς
„ πρὸς τὴν χύσιν τῶν κανονίων, ὡς μαρτυροῦν πληρέστατα
„ δημόσιαι ἐπιστολαὶ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς Ἀγγέλου Ἔμου,
„ ναυάρχου τοῦ βενετικοῦ στόλου διευθυνομένου κατὰ τῶν
„ Ἀφρικανῶν πειρατῶν „. (1)

Ὁ Χαρβούρης πρὸς τούτοις ηὔξησε τὴν εὐχαρίστησιν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐεργετικῆς Δημοκρατίας μὲ νέαν ἐφεύρεσιν ἐπωφελεστάτην εἰς τὸ πυροβολικόν της. Αὐτὸς ἐπενόησε νὰ κατασκευάσῃ ἓν εἶδος χαρτίου ἀφλέκτου (carta incombustibile) τόσον χρησίμου εἰς τὰς πυροβολικὰς χρήσεις, ὥστε ἡ Κυβέρνησις χαράξασα ἐπίτηδες παράσιμον (medaglia) μὲ ἐπιγραφὴν ἐκφράζουσαν τὴν εὐγνωμοσύνην της διὰ τὴν τοιαύτην ἐφεύρεσιν ἐβράβευσε τὸν ἐφευρετὴν αὐτῆς Μόρκον.

Εἶναι ὅμως λύπης ἄξιον ὅτι κινουμένη ἀπὸ ζηλοτυπίαν ἠθέλησε νὰ φυλαχθῇ μὲ τελείαν μυστικότητα τὸ ἀπόκρυφον τῆς κατασκευῆς, καὶ ἐμπόδισεν οὕτω τὸν μέλλοντα ἔπαινον τοῦ ἐφευρετοῦ, καὶ τὴν ὠφέλειαν τῆς ἐφευρέσεως εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Ἀλλὰ τοιούτους καρποὺς παράγει τῆς ζηλοτυπίας τὸ δένδρον.

Φύσει ἐνεργητικὸς ὁ Χαρβούρης καὶ προσέτι ἐξαπτόμενος πάντοτε ἀπὸ τὴν ἀξιέπαινον ἐπιθυμίαν τοῦ πλουτισμοῦ τῆς ἐπιστήμης προσήλονε τὴν προσοχήν του εἰς κάθε φαινόμενον. Ὅθεν, ἐνῷ κατεγίνετο εἰς τὴν συμπύκνωσιν τοῦ θειϊκοῦ ὀξέως διὰ τὸ χημικόν του ἐργαστήριον μεταχειριζόμενος εἰς τοῦτο τὸ καπνίζον ἔλαιον τοῦ Νορθσωνος (Olio fumante di Northauson) παρετήρησεν ἐκ περιστάσεως φαινόμενα τινὰ δι' ὧν ἐδυνήθη νὰ λύσῃ τὸ ἀκόλουθον πρόβλημα.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Λεμέριος (Lemery) συμπυκνόνων καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιον ὀξὺ καὶ προχωρῶν εἰς τὴν ἐργασίαν του κατήντησεν ἀνεπαισθήτως νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὸς πρῶτος τὸ θειϊκὸν ὀξὺ εἰς μορφὴν στερεοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη μετὰ ταῦτα θειϊκὸν ὀξὺ κρυσταλλωμένον (acido vi-

(1) Ὅρα Fasti Gymnasii Patavini. Ἴδε καὶ νέα δοκίμια τῆς παταυ. Ἀκαδημ.

Digitized by Google

triolico glaciale). Τὸ ἀξιοπαρητήρητον ὅμως ἦτον ὅτι οὔτε ὁ ἴδιος Λεμέριος, οὔτε ὅλοι οἱ μεγάλοι χημικοὶ τῆς Εὐρώπης ἐπαναλαβόντες πολλάκις τὰ πειράματα δὲν ἐδυνήθησαν πλέον νὰ κρυσταλλώσωσι τὸ ὀξὺ τοῦτο, καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὸ κατὰ τύχην εὑρεθὲν προϊὸν ὑπὸ τοῦ Λεμερίου. Ὁ ἀκούραστος πειραματιστὴς Βωμέϊος ὁμολογεῖ φανερὰ τὴν ματαιοπονίαν του οὕτω: „Ἐγὼ ἐπανέλαβον ταύτην τὴν ἐρ„γασίαν ἀλλὰ ποτὲ δὲν μ' ἐπέτυχε„ (Ἰδὲ πει„ραμ. χημ. Τομ. Γ'. σελ. 578.)

Μόνος ὁ Νελλότος (Nellot) μετὰ τὸν Λεμέριον, μεταχειρισθεὶς ἓν δραστήριον πῦρ, διὰ τέσσαρας ὁλοκλήρους ἡμέρας, ἐδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ ὀλίγας οὐγγίας κρυσταλλωμένου θειϊκοῦ ὀξέως, ἀλλὰ τὰ κρύσταλλά του ἦσαν μαῦρα καὶ πλήρη ἀκαθαρσίας: ὥστε ἡ ἐπιτυχία τοῦ καθαροῦ κρυσταλλωμένου ὀξέως ἔμεινεν ὡς τὸ πρότερον ἓν πρόβλημα δυσκολόλυτον ἕως εἰς τὸν καιρὸν τοῦ χημικοῦ μας.

Εἰδήμων λοιπὸν ὁ Χαρβούρης ὅλων τούτων, ἐπενόησε μίαν μέθοδον ἀσφαλῆ καὶ εὐκολωτάτην δι' ἧς, ὄχι μόνον εἰς ὀλίγας ὥρας εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτυχαίνεται εἰς ποσότητας τὸ ἅπαξ ἀναφανὲν πρὸς τὸν Λαμέριον καὶ Νελλότον κρυσταλλωμένον θειϊκὸν ὀξύ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ σχημητίζῃ τὶς εἰς στερεωτέραν μορφὴν καὶ πολλὰ καθαρώτερον καὶ πυκνώτερον. Περὶ τῆς μεθόδου του ταύτης ἀνέγνωσε μίαν διατριβὴν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὸ 1781 Ἰαννουαρίου 23, ἥτις ἐτυπώθη εἰς τὸν δεύτερον τόμον σελ. 73 τῶν ἀκαδημαϊκῶν πρακτικῶν. Εἰς τὴν διατριβήν του ταύτην φαίνεται ὅτι ἀκουράστως ἐσπούδαζε καὶ τοὺς χημικοὺς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καὶ ὅτι μὴ περιοριζόμενος εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἑνὸς μόνου ἔθνους, ἐσυμβουλεύετο πολὺ καὶ τὰ συγγράμματα τῶν βαθυνόων Γερμανῶν. Ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κρυστάλλωσις τοῦ θειϊκοῦ ὀξέως ἦτον ἄγνωστος· ἀναφέρει ὅλους τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀγωνισθέντας μεγάλους χημικοὺς χωρὶς ἐπιτυχίαν, ἀλλ' ὅμως μὲ πολλὴν μετριοφροσύνην ὁμιλῶν ζητεῖ νὰ τοὺς δικαιώσῃ. Παρατηρεῖ δὲ ἐν τέλει ὅτι τὸ καλοκαίριον τὰ βελωνοειδῆ κρύσταλλα τοῦ ὀξέως τούτου εἶναι ὀλιγώτερα.

Εἰς τὸ χημικὸν μουσεῖον τοῦ παταυϊνοῦ πανεπιστημίου εἶναι εἰσέτι ἐκτεθημένα τὰ δοκίμια (saggi) τοῦ κρυσταλλω-

Digitized by Google

μένου τούτου ὀξέως κατασκευασθέντος ὑπὸ τοῦ Χαρβούρη τὸ 1768. Τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπισκεπτόμενος τὰ ἀρκετὰ πλούσια μουσεῖα τοῦ πανεπιστημίου μ' ἐδείχθη παρὰ τοῦ ὁδηγοῦντος μὲ τὸ προϊὸν τοῦτο τοῦ χημικοῦ Κεφαλλήνος, τὸ ὁποῖον εἶδον μὲ πατριωτικὴν χαρὰν, καὶ παρετήρησα ὅτι τῳόντι, ὡς ἀναφέρεται καὶ παρὰ τοῦ προφέσορος Κατούλλου, ἐντὸς μιᾶς φυάλης ἑρμητικῶς ἐσφραγισμένης φαίνεται τὸ ὀξὺ κρυσταλλωμένον εἰς μορφὴν μακρῶν βελονῶν θεμένων εἰς σχῆμα διαφόρων ἀστέρων λευκοτάτων καὶ λαμπρῶν, καὶ μάλιστα τοιαύτης πυκνώσεως, ὥστε στερημένον ὅλως διόλου ὑγρότητος ἤθελεν ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τὴν σφαῖραν τῶν στερεῶν σωμάτων, ἐὰν, διὰ μίαν στιγμὴν, ἐτίθετο εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα. Τοῦτο δὲ τὸ κρυσταλλωμένον ὀξὺ ἐγνωρίζετο εἰς τὰ ἐν Βενετίᾳ φαρμακοπωλεῖα ὑπὸ τὸ ὄνομα ὀξὺ τοῦ Χαρβούρη.

Εἰς τὴν ἀκόλουθον ἔναρξιν τῆς Ἀκαδημίας, κατὰ τὰς 21 Μαρτίου τῶν 1782, ἀνέγνωσε τὰς παρατηρήσεις του περὶ τῶν διαφορῶν τῶν θεωρουμένων εἰς τὴν ἐνδόμυχον ἐνέργειαν (intrinseca attività) τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ θαλασσίου ἅλατος. Ἡ αἰτία δὲ ἐξ' ἧς παρεκινήθη νὰ καταγίνῃ εἰς τὰς θεωρίας τῶν διαφόρων θαλασσίων ἁλάτων καὶ νὰ συνάξῃ τὰς περὶ τούτων περιέργους καὶ ἐνταυτῷ ἐπωφελεῖς συνεπείας εἶναι ἡ ἑξῆς.

Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις προσδιώρισεν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Λιγκβαδόκας νὰ μεταχειρίζωνται, ἀντὶ τοῦ κοινοῦ ἅλατος τοῦ Πεκαῖ (Pecais), τὸ ἅλας τοῦ Ζεβανδᾶν (Gevandan). Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἅλας τοῦτο εἰς τὰ ἁλατίσματα καὶ εἰς τὰς ἄλλας χρήσεις τῆς ζωῆς ἦτον ὀλιγώτερον δραστήριον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ Πεκαῖ ἠνάγκασθησαν οἱ ῥηθέντες νὰ ἀναφερθῶσι πολλάκις παραπονούμενοι πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας ἐζήτησε τὴν περὶ τούτου γνώμην τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων, ἥτις ἀφιέρωσε τὴν ἔρευναν εἰς τοὺς τρεῖς ἐνδόξους χημικοὺς Λεμέριον, Ζοφροὰν (Geoffrog) καὶ Νελλότον, διὰ νὰ συνάξωσι, δι' ἀναλύσεως συγκριτικῆς, τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύω ῥηθέντων ἁλάτων. Οἱ χημικοὶ οὗτοι, μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀναλύσεώς των, ἐπρόκριναν τὸ ἅλας τοῦ Πεκαῖ. Ἡ δὲ Ἀκαδημία κατεχώρησεν εἰς τὰ πρακτικὰ της τῶν 1740.

Digitized by Google

τὴν ἀναφορὰν τῶν τρειῶν μεγάλων ἀνδρῶν μὲ τὰς ἐκφράσεις »ὅτι ἡ περὶ τῶν Θαλασσίων ἁλάτων αὕτη »Θεωρία ἂς χρησιμεύῃ ὡς φῶς ἐπὶ τοιούτων »περιστάσεων».

Τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν ἡ αὐθεντεία εἶναι πολλάκις τόσον ἰσχυρὰ εἰς τὸν νοῦν τῶν περισσοτέρων, ὥστε καὶ αἱ πλέον ἄτοποι Θεωρίαι ὑπολαμβάνενται ὡς τόσαι ἀναντίῤῥητοι ἀλήθειαι. Διὰ τοῦτο, ἕως εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Χαρβούρη, κανεὶς δὲν ἐπεχειρίσθη νὰ ἐξετάσῃ περὶ τῆς ὀρθότητος ἢ τῆς ἀτοπίας τῶν περὶ τοῦ ἅλατος Θεωριῶν τῶν Γάλλων χημικῶν. Πρῶτος οὗτος, ἀφοῦ ἀνέγνωσε τὴν ἀναφοράντων, ἀνεκάλυψεν εἰς αὐτὴν πολλὰ ἐλαττώματα. Προμηθευθεὶς λοιπὸν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν τὰ δύω εἴδη τῶν ῥηθέντων ἁλάτων ἐπανέλαβε τὰ πειράματα, καὶ παρετήρησεν ὅτι ἡ παρὰ τῶν Γάλλων χημικῶν διδασκομένη μέθοδος διὰ νὰ συναχθῇ ἡ ἀναφορὰ τῶν δύω ῥηθέντων ἁλάτων, ἔχει τοιαύτας ἐλλείψεις, ὥστε ἀποβαίνει ἀνωφελὴς πρὸς τοὺς χημικούς. Ἐντεῦθεν δὲ συνάξας τὴν ἀνάγκην μιᾶς εὐκολωτέρας μεθόδου ἀφιερώθη εἰς τὴν εὕρεσίν της. Φύσει ἐπίμονος εἰς τὰς Θεωρίας του ἐξηκολούθησεν ἀκουράστως τὰς ἐργασίας, ἕως ὅτου ἀναλύσας δεκατεσσάρων εἰδῶν κοινοῦ ἅλατος ἐπενόησε τὸ μέσον τοῦ νὰ σχηματίσῃ ἕνα πίνακα δι' οὗ συγκρίνονται τὰ ἐξαγόμενα τῶν διαφορῶν τῆς ἐνεργητικότητος τῶν Θαλασσίων ἁλάτων.

Εἰς τὴν διατριβὴν λοιπὸν τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, δὲν ἀντιλέγει μὲν εἰς τὴν γνώμην τῶν Γάλλων χημικῶν ὅτι τὸ ἅλας τοῦ Πεκαῖ ἔχει μεγαλητέραν ἐνέργειαν ἀπὸ τὸ τοῦ Ζεβανδᾶν, παρασταίνει ὅμως ὅτι ἐκεῖνοι δὲν ἀπέδειξαν πόθεν προέρχεται ἡ μεταξὺ τῶν δύω τούτων ἁλάτων Θεωρουμένη διαφορά. Λέγει ὅτι εἰς τὰ πειράματά των δὲν φαίνεται ἡ ἀπαιτουμένη ἀκρίβεια, καὶ δὲν δεικνύεται ἡ ἀναγκαιότης τῶν συναχθέντων συμπερασμάτων. Ἀναλύων δὲ τεχνικώτατα τὴν μέθοδον αὐτῶν δεικνύει τὸ ἐκτεταμένον καὶ πολύπλοκον αὐτῆς εἰς τὸ νὰ συνάγῃ τὴν ἀναφορὰν τῆς ἐνεργητικότητος δύω μόνων ἁλάτων. Διὰ τοῦτο ἀντ' αὐτῆς προτείνει τὴν ἐπινοηθεῖσαν παρ' αὐτοῦ ὡς ἁπλουστέραν καὶ ἀκριβεστέραν. Τελευταῖον, δι' ἑνὸς πίνακος συγκριτικοῦ τὸν ὁποῖον ἐσχημάτισεν ἀναλύσας τόσων εἰδῶν ἅλατα, δίδει πρὸς τοὺς

Digitized by Google

χημικοὺς μέσον ἀσφαλέστατον δι' οὗ δύνανται εὐκόλως νὰ ἀνακαλύπτωσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἅλατος εἰς ὁποιανδήποτε περίστασιν, καὶ μὲ τὴν πλέον μεγάλην ἀκρίβειαν.

Εἰς τὴν αὐτὴν διατριβήν του παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἅλατα διατηροῦν, ἢ χάνουν τὴν ὑγρασίαν των κατὰ λόγον τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐνεργητικότητος αὐτῶν, καὶ ἀποδεικνύει πόσον ἠπατήθησαν οἱ χημικοὶ τῶν Παρισίων οἱ ἔχοντες ἐναντίαν γνώμην. Θεωρεῖ ὅτι τὸ βάρος τοῦ ἅλατος δὲν εἶναι ἀσφαλὴς ὁδηγὸς τῆς καθαρότητος. Κάμνει ἐπωφελεστάτας ἐρεύνας τῶν τόπων ὅπου μεταχειρίζονται διαφόρων εἰδῶν ἅλατα. Συνάγει ὅτι ἡ κατὰ μᾶλλον, ἢ ἧττον ἐνεργητικότης τῶν ἁλάτων δὲν κρέμαται μόνον ἀπὸ τὸ πλάτος (latitudine) τῶν τόπων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς τοπικὰς περιστάσεις τῶν θέσεων εἰς τὰς ὁποίας σχηματίζονται· διότι ἓν ἅλας εἰς θέσεις τινὰς παραλίους διατηρεῖ δραστήριον τὴν ἁλμυράδαντου, ἐνῷ εἰς ἄλλα παράλια κείμενα εἰς τὸ ἴδιον κλίμα ἡ ἁλμυρότης τοῦ ἅλατος εἶναι ἀδύνατος διὰ τὰ ἐκεῖ τρέχοντα γλυκὰ νερά. Καὶ ἐν τέλει παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἔδαφος τινῶν ἁλικιῶν (saline) ἢ ῥιχῶν (bassi fondi) (ὅπου κρυσταλλοῦνται τὰ θαλάσσια νερὰ κλειόμενα ἀπὸ τὴν φύσιν, ἢ ἀπὸ τὴν τέχνην) ξεφτᾷ, ἢ διαλυόμενον συγκρυσταλλοῦται μὲ τὸ νερὸν, καὶ ὅτι εἰς ἄλλας ἁλικίας εὑρισκομένας εἰς τὸ αὐτὸ κλίμα, ἢ δὲν ἀκολουθεῖ τοῦτο παντελῶς, ἢ ἀσήμαντος καὶ μικροτάτη ποσότης γῆς ἀναμιγνύεται μὲ τὸ ἅλας. Ἐντεῦθεν δὲ καταντᾷ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τέχνη δύναται πολὺ νὰ ἐπιτυχαίνῃ τὸν καθαρὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν ἀξιόλογον ποιότητα τοῦ φυσικοῦ τούτου προϊόντος, τόσον χρησίμου εἰς τὴν ζωϊκὴν οἰκονομίαν.

Ἡ πολυμαθὴς αὕτη καὶ ἐπωφελὴς διατριβή του ἐπιθεωρηθεῖσα παρ' αὐτοῦ καὶ ἐπαυξηθεῖσα, μετὰ τὴν ἀνάγνωσίν της εἰς τὸν ἀκαδημιακὸν σύλλογον, ἐτυπώθη μετὰ παρέλευσιν χρόνων τινῶν εἰς τὸν τρίτον τόμον τῶν πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀνέγνωσεν εἰς τὴν ἀκαδημαϊκὴν συνέλευσιν καὶ ἑτέραν διατριβὴν περίτινος ἀγνώστου προϊόντος τὸ ὁποῖον ἀνεκάλυψεν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ θειΐου τῆς Ποτάσσης, ἢ ποτασσικοῦ θειΐου (solfato di potassa). Τὸ ἄγνωστον τοῦτο σῶμα ἀνεκαλύφθη παρ' αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἑξῆς περίστασιν. . . . . .

Digitized by Google

Καταγινόμενος νὰ καταστήσῃ τὸν ποτασσικὸν Θειΐαν εἰς ἐκεῖνον τὸν βαθμὸν τῆς καθαρότητος, ὁποῦ ἀναφέρει ὁ κύριος Σθάλιος, ὁ Πόττιος, καὶ ὁ Μαργράφιος, παρετήρησεν ὅτι, ἐνῷ τὸν εἶχε φέρῃ, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ὕδατος καὶ τῆς Θερμαντικοῦ, εἰς καθαρωτάτην κατάστασιν, ἀνεφάνη εἰς τὴν τελείωσιν τῆς ἐργασίας του ἓν μίγμα ἁλατοειδὲς ὅμοιον μὲ τὴν ἀφρώδη στύψιν (**allume di piuma**) προσκολλημένον εἰς τὸν Θειΐαν. Τὸ νεοφανὲς τοῦτο σῶμα ἐκίνησεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν φυσικήν του περιέργειαν. Θέλων λοιπὸν ν' ἀποχωρίσῃ ἀπὸ τὸ ἅλας τὸ ῥηθὲν μίγμα καὶ νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν του, μετεχειρίσθη μίαν σειρὰν ἐργασιῶν τόσον περιέργων, ὥστε ἡ ἁπλῆ ἀνάγνωσίς των εἶναι ἀρκετὴ, (ὡς παρατηρεῖ, καὶ ὁ σοφὸς Κατοῦλλος), ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀγχίνοιαν καὶ ἐμπειρίαντου εἰς τὰ χημικὰ πειράματα. Εἰς ὅλας δὲ τὰς δραστηρίους ἐρεύνας του, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, ἡ ἁλατοειδὴς αὕτη οὐσία δοκιμαζομένη μὲ τὰ ἀντιδραστικὰ ἔδιδεν ἐνίοτε ἐξαγόμενα ἐξαιρετικῶς ἰδιάζοντα εἰς τὰ μέταλλα, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ προηγουμένως οὔτε εἰς τὴν οὐσίαν ταύτην, οὔτε εἰς τὰ μεταχειρισθέντα ἀντιδραστικὰ ἴχνος μετάλλου. Ὑπεσχέθη δὲ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὅτι, ἂν καὶ δὲν ἐδύνατο, διὰ τὴν ὥραν, νὰ προσδιωρίσῃ τὴν φύσιν καὶ τὰ συστατικὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐφευρεθέντος νέου σώματος, πλὴν δὲν Θέλει παύσει τὰς ἐρεύνας του. Ἀλλὰ, δι' ὅσον ὁ ἀκούραστος χημικός μας ἐπολλαπλασίασε μετὰ ταῦτα, διὰ τὴν ἐξιχνίασιν τοῦ νεοφανοῦς ἐκείνου σώματος, τὰ πειράμά του, περὶ ὧν πολλάκις ἀνέφερε εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ἡ φύσις αὐτοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ μένῃ ἄγνωστος.

Ἡ δυσκολία ὅμως αὕτη τῆς ἀνακαλύψεως τῶν συστατικῶν τῆς νεοφονοῦς οὐσίας εἰς τὸν ἀναλυτικὸν καὶ φιλεπιστήμονα νοῦν τοῦ Χαρβοίρη, ἀντὶ ἀψυχίας, παρέσταινε δύω περιέργους ὄψεις τῆς χημικῆς ἐπιστήμης. Ἡ μὲν αἰφνίδιος παράστασις τοῦ σώματος τὸν ἔκαμε νὰ βλέπῃ εἰς τὴν χημείαν μίαν γεννητικὴν δύναμιν προσεγγίζουσαν εἰς τοὺς παρακτικοὺς νόμους τῆς φύσεως μὲ τὴν ὁποίαν ἐκείνη ἐδύνατο τρόπον τινὰ νὰ συνερίζῃ ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν τῶν σωμάτων. Ἡ δὲ ἀποτυχία του εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς φύσεως αὐτοῦ, τὸν ἐπληροφόρησεν ὅτι πρέπει οἱ ἔμπειροι χημικοὶ νὰ θεωρῶσιν

Digitized by Google

εἰσέτι τὴν ἐπιστήμην των νηπιάζουσαν διὰ νὰ μετριοφρονῶσι μὲν ἐξ ἑνὸς μέρους, ἐκ τοῦ ἄλλου ὅμως προβλέποντες εἰς πόσον γιγαντιαῖον ὕψος δύναται νὰ φθάσῃ, νὰ δείξωσιν ἀκούραστον ζῆλον εἰς τὴν αὔξησίν της. Ἰδοὺ αἱ περὶ τούτου ἐκφράσεις του ληφθεῖσαι ἀπὸ μίαν τῶν διατριβῶν του περὶ τοῦ ἀγνώστου τούτου προϊόντος » Οἱ πλέον φωτισμένοι χημικοὶ κάθε ἐποχῆς ἐγνώρισαν ὅτι, σχεδὸν ὅλη ἡ σειρὰ τῶν » χημικῶν προϊόντων ἡ ἐπιτυχηθεῖσα διὰ μέσων ἀπροσδοκήτων, ἢ διὰ περιστάσεων φυσικοῦ χαρακτῆρος, ἀλλ' ἀπέχόντων ἀπὸ τὴν φύσιν, μᾶς δίδει σώματα θαυμάσια μὲν » καὶ ἐπωφελέστατα εἰς τὴν ζωὴν, μὴ ὑπάρχοντα ὅμως εἰς » τὴν κλάσιν τῶν προϊόντων τῆς φύσεως. Μία προσεκτικὴ » σκέψις εἰς τὴν ἀλήθειαν ταύτην θέλει κάμει πάντοτε κάθε » ἔμπειρον χημικὸν νὰ θεωρῇ τὰ ἀληθῆ ὅρια ὁποῦ πρέπει » νὰ δώσωμεν εἰς τὸ θάρρος μας ὡς πρὸς τὴν ὑποτιθεμένην » μας ἐπιστήμην τῆς φύσεως, σχηματισθεῖσαν ἀπὸ τὴν παρατήρησιν καὶ ἀπὸ τ' ἀποτελέσματα τῶν χημικῶν μας » θεωριῶν. Ἀλλ' αὐτὴ μᾶς ἐνθαρρύνει ταυτοχρόνως τοῦ νὰ » προσπαθήσωμεν ἐπὶ μᾶλλον ν' ἀνιχνεύωμεν τὰ καταλληλότερα μέσα, τὰ ὁποῖα προσεγγίζουν περισσότερον εἰς ἐκεῖνα » ὁποῦ ἡ φύσις μεταχειρίζεται διὰ νὰ παράξῃ ὅσα βλέπομεν » εἰς τὴν σφαῖραν μας.

» Ταῦτα μόνα καλῶς ἐφηρμοσμένα καὶ τελειοποιημένα δύνανται νὰ μᾶς δώσουν καὶ ἀναλύσεις τῶν σωμάτων ἀληθεστέρας, καὶ νὰ μᾶς πλησιάσουν περισσότερον εἰς τὸ νὰ » ξακριβώσωμεν ποῖον δρόμον ἀκολουθεῖ πραγματικῶς ἡ φύσις » εἰς τὸ νὰ παράγῃ τοὺς περιοδικούς της σχηματισμοὺς τῶν » σωμάτων καὶ τὰς μεταβολὰς τῆς ὕλης (1).

Αἱ θεωρίαι του αὐταὶ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἀνεκάλυψε τὸ ῥηθὲν ἄγνωστον χημικὸν προϊὸν, καὶ περὶ τῶν πολλῶν καὶ ἐπιμόνων πειραμάτων, τὰ ὁποῖα ἔκαμε διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν του, ἐτυπώθησαν τὸ 1786 εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας.

---

(1) Ὅρα Δοκίμια τῆς παταυϊνῆς Ἀκαδημίας.

Digitized by Google

Ἀνεξάρτητος ὁ Κ. Μάρκος ἀπὸ τὸ κῦρος τῆς αὐθεντείας καὶ ἐπιθυμῶν νὰ θεωρῇ εἰς τὴν ἐπιστήμην του ὡς βέβαια, (καὶ ὡς τοιαῦτα νὰ τὰ παρρησιάζῃ εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν), ὅσα ἔδιδε πρὸς αὐτὸν ἡ πεῖρα, μολονότι φίλος καὶ θαυμαστὴς τοῦ Κρονσταδίου, ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ, διὰ τῶν ἰδίων του πειραμάτων, ἐὰν τὸ Νίκελλον (Nickll) τὸ ἀνακαλυφθὲν παρ' ἐκείνου εἶχε τὰς ἰδιότητας ὁποῦ πρὸς αὐτὸ ἀπέδωκεν ὁ ἐφευρετής του.

Ὁ περιώνυμος χημικὸς Κρονστάδιος ἀνακαλύψας τὸ σῶμα τοῦτο κατὰ τὸ 1781 ἀπέδωκεν ὡς χαρακτηριστικὰς ἰδιότητας ἰδιαζούσας εἰς τὸ Νίκελλον τὰς ἑξῆς δύω. Πρῶτον ὅτι ἑνοῦται μὲ ὅλας τὰς μεταλλικὰς οὐσίας, ἐξαιρουμένου τοῦ ἀργύρου. Καὶ δεύτερον ὅτι φαίνεται εὐαίσθητον εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς μαγνητικῆς βελώνης. Ὁ Χαρβούρης γνωρίζων τὴν ἀξιολογότητα τοῦ φαινομένου κατεγίνετο εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ σώματος τούτου. Τελειώσας λοιπὸν τὴν σειρὰν τῶν πειραμάτων του ἀνέγνωσεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἑτέραν διατριβήν, διὰ τῆς ὁποίας εἰδοποιοῦσε τὸν ἀκαδημιακὸν σύλλογον ὅτι τὸ Νίκελλον, ἀντὶ νὰ ἀποποιῆται τὴν ἕνωσιν μὲ τὸν ἄργυρον ἔχει μάλιστα μὲ τὸ μέταλλον τοῦτο περισσοτέραν συγγένειαν παρὰ μὲ τὰ ἄλλα, καὶ ὅτι δὲν δεικνύει οὐδεμίαν εὐαισθησίαν εἰς τὸν μαγνήτην.

Ἀλλ' ὅσον ὁ Κρονστάδιος ἠπατήθη ἀρνηθεὶς τὴν συγγένειαν τοῦ Νικέλλου μὲ τὸν ἄργυρον, τόσον ἐπίσης καὶ ὁ Χαρβούρης ἔσφαλε μὴ δεχθεὶς τὸν μαγνητισμόν του. Διότι, ἐνῷ ἀναντιῤῥήτως τὸ Νίκελλον ἑνοῦται μὲ τὸν ἄργυρον, ὅμως κατὰ τὰ πειράματα τοῦ Θενάρου (Thenard), τοῦ Προυστίου, καὶ ἄλλων νεωτέρων χημικῶν, δὲν εἶναι οὐδεμία ἀμφιβολία περὶ τοῦ μογνητισμοῦ τοῦ σώματος τούτου.

Ἡ ἀπάτη δὲ τοῦ χημικοῦ μας ὡς πρὸς τὴν δευτέραν ταύτην ἰδιότητα τοῦ Νικέλλου, προῆλθεν ἴσως ἀπὸ τὴν τότε δεσπόζουσαν ἰδέαν εἰς τοὺς νόας τῶν χημικῶν, οἵτινες ἀκολουθοῦντες τὴν γνώμην τοῦ περιφήμου Βεργμάνου (Bergmau) ἐθεώρουν ὡς ἀποδεδειγμένον ὅτι ἡ μαγνητικὴ ἰδιότης τοῦ νέου τούτου μετάλλου πρέπει ν' ἀποδίδεται μᾶλλον εἰς μίαν ἀδιαχώριστον ποσότητα σιδήρου ἐνυπάρχουσαν εἰς αὐτό, παρὰ εἰς τὸ καθαρὸν Νίκελλον. Ἰδέα ἐσφαλμένη, διότι, κατὰ τοὺς

Digitized by Google

νεωτέρους χημικοὺς τὸ Νίκελλον ἐπαριθμεῖται εἰς τὴν τάξιν τῶν πενῆντα δύω ἁπλῶν σωμάτων, ἢ στοιχείων.

Τέλος πάντων τόσον ἦτον ἐνεργητικὸς καὶ περίεργος ὁ νοῦς τοῦ Χαρβούρη, ὥστε κάθε φυσικὸν ἀντικείμενον ἔσυρε τὴν προσοχήν του· καὶ μ' ὅλον ὅτι ἐπιφορτισμένος μὲ τόσα εἴδη ἀσχολιῶν ἀφιεροῦτο ἀκαταπαύστως εἰς νέας ἐρεύνας καὶ ἐζήτει πάντοτε νέας ἀνακαλύψεις χημικο-μεταλλουργικάς. Εἰς μερικὰ φυτὰ ἑλώδη (palustri) παρετήρησεν οὗτος ἰδιότητας διὰ τῶν ὁποίων ἀνεκαλύπτετο ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ σιδήρου τοῦ παρὰ τῶν μεταλλουργιστῶν λεγομένου ἑλώδους (limoso), καὶ τῶν ῥηθέντων φυτῶν.

Ὅθεν τὸ 1788 ἀνέγνωσεν εἰς τὴν ἀκαδημιακὴν συνέλευσιν περιεργωτάτας καὶ ὡραίας θεωρίας περὶ τῶν παρατηρήσεων τὰς ὁποίας εἶχε κάμει εἰς τὰ ἑλώδη φυτά. Εἰς ταύτας ἀποδεικνύει ὅτι μεταξὺ τοῦ ἑλώδους σιδήρου καὶ τινῶν ἑλωδῶν φυτῶν θεωρεῖται ἕνας κρίκος ἑνότητος, καὶ ὅτι διὰ τῆς περιωδικῆς των σήψεως τὰ φυτὰ ταῦτα ἐπαυξάνουν τὸ γεῶδες ἔδαφος καὶ δίδουν τροφὴν καὶ ὕλην εἰς τὰ σιδηροφόρα (ferrifere) μεταλλεῖα τῶν ἑλῶν.

Ὁ τρόπος δι' οὗ προχωρεῖ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ῥηθέντων φυτῶν εἶναι (ὡς ἀναφέρει ὁ πεπαιδευμένος Κατοῦλλος) ὅλως διόλου νέος καὶ ἐπινόησις ἰδία τοῦ χημικοῦ μας. Ἐπειδὴ ἕως εἰς τὸν καιρόν του, οὔτε εἶχεν ἐπιχειρισθῆ τὶς, οὔτε ἐκαμεν ἄλλος παρατηρήσεις τόσον ἀνιχνευτικὰς καὶ εὐμεθόδους. Εἶναι ὅμως λύπης ἄξιον ὅτι τὸ χειρόγραφόν του εὑρίσκεται εἰσέτι ἀνέκδοτον μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῆς Ἀκαδημίας. Συνήθης ἀμέλεια, διὰ τὴν ὁποίαν πολλάκις μένουν σχεδὸν ἄκαρπα τὰ δημόσια ταῦτα καταστήματα, τὰ ἔγγραφα τῶν ὁποίων ἐρευνόμενα ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἤθελαν δώσει στερεωτέραν τροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ συγγράμματα ἐπωφελῆ εἰς τὴν κοινωνίαν (1).

---

(1) Ἡ ἀφιέρωσις τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν εἰσέτι ἀνεκδότων χειρογράφων, ἤθελεν εἶσθαι ἐντιμότερον στάδιον εἰς τοὺς πεπαιδευμένους ἀπὸ τὴν συγγραφὴν τῶν ῥωμαντικῶν μὲ τὰ ὁποῖα ἐπλημμύρησαν πολλὰ τῆς Εὐρώπης μέρη. Καὶ, ἤτις, κατὰ δυστυχίαν, θέλγει καὶ τινὰς Ἕλληνας νὰ

Digitized by Google

Ὁ ἄνθρωπος κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν ἔρπει μεταξὺ τῆς φυτικῆς ζωῆς καὶ κτηνώδους θεωρεῖ μὲ ἀδιαφορίαν κάθε θαυμάσιον γινόμενον τῆς φύσεως, καὶ ἀγνοῶν τὴν ἀξίαν του τὸ μεταχειρίζεται πολλάκις εἰς χρήσεις οὐτιδανάς. Ὅταν ὅμως ἔχῃ τὸ ὄμμα ὡπλισμένον μὲ τοὺς διαπεραστικοὺς ὑέλους τῆς παιδείας, βλέπει μὲ θαυμασμόν του τὴν ἐκτέλεσιν τῶν φυσικῶν νόμων καὶ ἀπὸ κάθε μικρὸν ἀντικείμενον ἐξάγει πολλὰς ὠφελείας.

Μία μαυροειδὴς οὐσία ἀμμώδης σχηματιζομένη ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν πυρικαύστων βράχων, διεσπαρμένων εἰς τοὺς πρόποδας τῶν παταυϊνῶν λόφων, καὶ τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο ὡς ἄμμον μελανοδοχείου, ἔσυρε τὴν προσοχὴν τοῦ χημικοῦ μας διὰ νὰ τὴν καθυποβάλῃ εἰς τὰς σοφὰς ἐρεύνας του.

Περὶ ταύτης λοιπὸν τῆς οὐσίας ἀνέγνωσεν εἰς τὸν ἀκαδημιακὸν σύλλογον ἑτέραν διατριβὴν παρασταίνων ὅτι τὸ παρημελημένον ἐκεῖνο προϊὸν τῆς φύσεως ἦτον καθ' ὑπερβολὴν μαγνητικὸν καὶ σιδηροφόρον, ἐπειδὴ ηὗρε δι' ἀναλύσεως ὅτι ἑκατὸν λίτραι ἐκείνης τῆς ἄμμου περιέχουν ἑβδομήκοντα λίτρας μετάλλου. Ἐδιηγήθη ὅτι ἐκτεθεῖσα εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρὸς δὲν δίδει εἰμὴ ἓν πνεῦμα (gas), ἀλλ' ὅμως ἀναγκαζομένη διὰ τῶν χημικῶν ἀντιδραστικῶν προσφέρει ἓν λαμπρὸν κυανοῦν (azzuro) χρήσιμον εἰς κάθε εἶδος ζωγραφίας δι' ἐλαίου, διὰ κόμμεως (a tempera), καὶ δι' ἄλλων μέσων τοῦ ζωγραφίζειν. Καὶ ἓν πορφυροῦν χρῶμα, κατώτερον ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνο, ὅπου δίδει ὁ χρυσὸς, διὰ νὰ ζωγραφίζωσι τὰς πορκελλάνας καὶ τὰ σμάλτα.

Ἡ μαυροειδὴς αὕτη ἄμμος τῶν παταυϊνῶν λόφων εἶναι ἀπὸ τὸ εἶδος ἐκείνων τῶν οὐσιῶν τὰς ὁποίας οἱ μεταλλουργοὶ ἐπονομάζουσι σίδηρον τιτανωμένον (ferro opidulato titinato) ἐκ τῶν ὁποίων γέμουσιν αἱ ἠφαίστιαι γέαι τῆς Σβεκίας, τῆς Νορβεγίας, καὶ τῆς Γαλλίας.

ἐξοδεύουν τὸν πολύτιμον καιρόν εἰς τὰς μεταφράσεις των, ἐνῷ ἡ νεομόρφωτος Πατρίς μας ἔχει χρείαν γενναιοτέρων ἰδεῶν καὶ κοινωφελῶν συγγραμμάτων.

Digitized by Google

Ὁ προφέσωρ Κατοὺλλος μέμφεται τοὺς Παταυϊνοὺς τεχνίτας ὅτι παραμελοῦν καὶ τὸ ἐπωφελὲς τοῦτο προϊὸν τῆς φύσεως τὸ ἀνακαλυφθὲν παρὰ τοῦ χημικοῦ μας, καθὼς δὲν ἠξεύρουν νὰ ὠφεληθῶσι καὶ ἀφ' ὅσα ἄλλα εὑρίσκονται εἰς τὰ ὄρη τὰ ἔχοντα γεώδεις (fossili) οὐσίας ἱκανὰς πρὸς κατασκευὴν τῶν κρυστάλλων καὶ σμάλτων.

Τέλος πάντων δὲν ἀπέφυγε τὸ ἐπιστημονικὸν ὄμμα τοῦ Χαρβούρη ἓν ἔντομον θαλάσσιον γνωριζόμενον κοινῶς ὑπὸ τὸ ὄνομά Ἀρμενιστάρι, τὸ ὁποῖον γεννᾶται εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, καὶ παρασυρόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων, εἰς καιρὸν τοῦ χειμῶνος, φέρεται σωρηδὸν ἀπὸ τοὺς λυβικοὺς ἀνέμους εἰς τὴν νῆσον μας. Εἰς τὸ βαθυκυανοῦν καὶ ὑμενὸ πτερον τοῦτο ἔντομον αὐτὸς παρετήρησε τὴν λύσιν μιᾶς φιλονεικίας φυσιολογικῆς, καὶ τὴν διόρθωσιν μιᾶς ἐσφαλμένης ἰδέας τὴν ὁποίαν ἐζήτουν νὰ στηρίξωσι πεπαιδευμένοι τινὲς εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, »ὅτι δηλαδὴ δὲν ὑπάρχουν κοχλίαι γαλαζόχρωοι.» (coclee cerulee o turchine).

Ἐπιστρέψας δὲ ἀπὸ τὴν πατρίδα, ὅπου εἶχε κάμει πολλὰς παρατηρήσεις φυσιολογικὰς, ἐξέθεσεν ἀμέσως τὴν ἀνάλυσιν καὶ τοὺς παραστατικοὺς πίνακας τοῦ ἐντόμου τούτου, ἥτις ἐτυπώθη εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ φιλολογικῆς συλλογῆς τοῦ Καλογερᾶ. Εἰς ταύτην παρατηρῶν ὅτι τὸ ἁρμενιστάρι εἶναι μία ἐκτύλιξις ἑνὸς κοχλίου, ὅστις γεννᾶται καὶ ἐκτυλίσσεται εἰς τὰ ῥηθέντα παράλια, διορθώνει τὴν ὑπάρχουσαν ἐσφαλμένην ἰδέαν λέγων, »Τοῦτο τὸ ἔντο-» μον ἤθελε κάμει τὸν Π. Βονάννην νὰ γνωρίσῃ πόσον ἠπα-» τήθη διϊσχυριζόμενος ὅτι δὲν ὑπάρχουν κοχλίαι κυανόχρωοι » (ὅστις ὅμως εἶναι ἄξιος συγγνώμης, διότι δὲν εἶδε τοῦτον), » καὶ ἤθελε τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν κόπον, ὅπου ἔκαμεν εἰς » τὸ νὰ δώσῃ λόγον διατί, μεταξὺ τόσης ποικιλίας χρωμά-» των, τὰ ὁποῖα παρατηροῦνται εἰς τοὺς κοχλίας, δὲν ὑπάρ-» χει, οὔτε ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ τὸ κυανοῦν, ἢ γαλάζιον». (Bonan. Rur. dell' occh. e della mente. Probl. 35. pag. 366. ed. di Roma 1681).

Περὶ τῆς ἀναλύσεως ταύτης ὁμιλῶν ὁ ἐξακολουθήσας τὴν συλλογὴν τοῦ Καλογερᾶ Ἀββᾶς Φ. Μανδέλης λέγει »Ἡ ἕ-» κτη διατριβὴ τοῦ κυρίου Μ. Χαρβούρη μᾶς παρουσιάζει

Digitized by Google

» ἕν εἶδος θαλασσίου ἐντόμου λεγομένου Ἀρμενιστάρι, περὶ » τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται ἐμπείρως, καὶ ὡς » βαθύνους φιλόσοφος. Τὸ δοκίμιον τοῦτο μᾶς κάμνει ἐπιθυ- » μητὰς ὅλας του τὰς παρατηρήσεις τὰς ἀποτεινομένας εἰς » τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, καὶ τὰς ἀνακαλύψεις, ὁποῦ ἔκαμεν » εἰς τὰ ἐν τῇ Ἑλλάδι ταξίδιά του. Ἀπὸ τὸν κάλαμον τοῦ » ἀξίου τούτου συγγραφέως θέλουν λάβει νέαν λαμπρότητα » τὰ ἤδη γνωστὰ καὶ θέλουν εἶσθαι ἐπωφελῆ τὰ κατὰ πρῶ- » τον παρ' αὐτοῦ δημοσιευόμενα (1). »

Ἐκ τῶν ὅσων διέλαβον λοιπὸν μέχρι τοῦδε νομίζω, ὅτι ἕκαστος νοήμων ἀναγνώστης θέλει συμπαιράνει πῶς, δικαίῳ τῷ λόγῳ, ἡ Ἑλλὰς δύναται νὰ θέσῃ μεταξὺ τῶν μεγάλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χημικῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ τὸν Κεφαλλῆνα Χαρβούρην, διὰ τὰς πολλὰς χημικὰς καὶ μεταλλουργικὰς γνώσεις του καὶ διὰ τὰς μεγάλας του σχέσεις μὲ τοὺς ἐνδοξωτέρους χημικοὺς τοῦ καιροῦτου. Καὶ καθεὶς θέλει συμφωνήσει μαζήμου ὅτι ἡ δραστηριότης τοῦ πνεύματος μὲ τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὰς θεωρίας καὶ ἀνακαλύψεις του ὁ Κ. Μάρκος, ὁ μεγάλος ἔρως του εἰς τὴν χημικὴν ἐπιστήμην καὶ ὁ ἀκούραστος ζῆλος του διὰ νὰ τὴν δοξάσῃ καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὅριά της, εἶναι τόσαι ἀναντίῤῥητοι ἀποδείξεις, ὅτι, ἐὰν οὗτος ἤθελεν εἶσθαι εἰς ταύτας τὰς ἐποχὰς εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἐπιστήμη ἔλαβε βάσεις στερεωτέρας, καὶ τὰ μέσα τῶν ἀνακαλύψεων εἶναι ἤδη ἀφθονέστερα, ἤθελεν ἀποβῆ εἷς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων, καὶ μάλιστα ἐξ' ἐκείνων, οἵτινες εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπιστημῶν ἀφίναυν λαμπρὰ μνημεῖα τῆς ἀξίας των.

Ἀλλὰ καθ' ὃν καιρὸν ὁ Λαβουαζιὲ, ὁ Βαρθολλὲ, ὁ Φουρκρουᾶς καὶ ἄλλοι περικλεεῖς χημικοὶ ἔδιδαν εἰς τὴν ἐπιστήμην νέας ἀναπτύξεις, καὶ προσδιορίζοντες τὴν ὀνοματολογίαν αὐτῆς εὐκόλυνον τὴν κατάληψίν της, ὁ Κεφαλλήνιος χημικὸς ἦτον ἤδη εἰς τὴν παρακμὴν τῆς ἡλικίας, καὶ αἱ ἀπαυδησ-

(1) Ὅρα εἰσαγωγὴν τοῦ γ'. τόμου τῆς νέας συλλ. Καλογερᾶ.

Digitized by Google

μέναι νοητικαὶ δυνάμεις του δὲν ἦσαν πλέον ἐπιδεκτικαὶ νέου ὠθησμοῦ. Αἱ ἀρχαὶ μὲ τὰς ὁποίας εἶχε συγγηράσει, κατὰ τὸ σύνηθες τοῦ ἀνθρώπου, εἶχον λάβει τοιαύτην ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν ψυχήν του, ὥστε τὸν διήγειρεν εἰς ἀγανάκτησιν κάθε νεωτερισμὸς τείνων εἰς τὸ νὰ ἀνατρέψῃ καμμίαν ἀπὸ αὐτάς. Εἰς τοῦτο δὲ τὸ φυσικὸν ἐλάττωμα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἰς τὴν δυσκολίαν τὴν ὁποίαν ἔχουν οἱ μεγάλοι ἄνδρες τοῦ νὰ παραδέχωνται τὰς νεωτέρας θεωρίας πρότοῦ νὰ ἐπικυρωθῶσιν ἀπὸ τὴν πεῖραν καὶ ἀπὸ τὴν συναίνεσιν τῶν σοφῶν, πρέπει ν' ἀποδοθῶσιν ὅσα ἔγραψε καὶ ἐξέδωκε κατὰ τῆς λαβουαζιενῆς θεωρίας καὶ κατὰ τῆς διδασκαλίας τῶν Γάλλων χημικῶν.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ φλογιστοῦ ἡ φαντασθεῖσα ἀπὸ τοὺς χημικοὺς οὖσα ἱκανὴ νὰ ἐξηγῇ πολλὰ φαινόμενα τῶν σωμάτων ἐθεωρεῖτο, ἕως εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Λαβουαζιὲ, ὡς μία ἀρχὴ ἀφιλονείκητος. Ὅθεν ἡ ἀκριβὴς θεωρία τοῦ περικλεοῦς τούτου χημικοῦ ἀνατρέπουσα τὴν ὑποθετικὴν ἐκείνην ἀρχὴν τῶν ἀρχαιοτέρων του διήγειρε πολλοὺς νὰ γράψωσι κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ θερμότερος ὑπερασπιστὴς τοῦ φλογιστοῦ ἐφάνη ὁ ἤδη γέρων Χαρβούρης.

Ὡς νοῦς ὅμως ἐραστὴς τῆς ἀληθείας δὲν ἤργησε νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀκρίβειαν τῶν νεωτέρων θεωριῶν, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς μᾶς ἀναφέρει ὁ βιογράφος του Κατοῦλλος, εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ζωῆς του ἐφαίνετο προδιατεθημένος νὰ κηρυχθῇ ὀπαδὸς αὐτῶν. Ἀλλὰ καταναλώσας τὰς δυνάμεις του ἀπὸ τοὺς ὑπερβολικοὺς κόπους, καὶ ὢν ἤδη προχωρημένης ἡλικίας ἐπροσβλήθη ἀπὸ μίαν πολυχρόνιον ἀσθένειαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὸ 1808 Δεκεμβρίου 9 ἀπέθανεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Παταυΐου δευτέραν πατρίδα του, ἐγκαταλείψας λαμπρὰν φήμην τῆς ἀγχινοίας του καὶ χημικῆς του ἐμπειρίας.

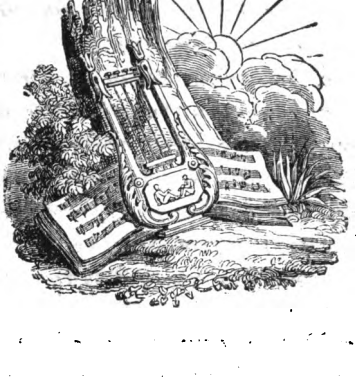
Νυμφευθεὶς δὲ εἰς προχωρημένην ἡλικίαν τὴν Κέμισσαν Κικιλίαν Βαρβῶ-Σοκὴν γυναῖκα πολλὰ ἐνάρετον, ἀφῆκεν ἐξ αὐτῆς μίαν μονογενῆ θυγατέρα στολισμένην μὲ ἀξιόλογον ἀνατροφὴν καὶ κληρονόμον τῶν μητρικῶν καὶ πατρικῶν ἀρετῶν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπανδρεύσει μὲ τὸν ἔνδοξον τῆς χημείας προφέσορα Μελάνδρην· ὅστις μορφωθεὶς πρότερον ἀπὸ αὐτὸν καὶ ὠφεληθεὶς ἀπὸ τὰς νεωτέρας θεω-

Digitized by Google

ρίας ἔγεινε, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κ. Χαρβούρη, διάδοχος καὶ τῆς καθέδρας καὶ τῆς ὑπολήψεως τοῦ περικλεοῦς πενθεροῦ του. (1).

---

(1) Ὁμολογῶ πολλὰς χάριτας πρὸς τὴν ἐναρετον καὶ εὐγενῆ Κυρίαν Βικτορίαν Μελάνδρη Χαρβούρη θυγατέρα τοῦ χημικοῦ μας, ἥτις εὐηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ ἀρκετὰ βοηθήματα διὰ τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐνδόξου Πατρός της.

Digitized by Google

ΚΟΜΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΑΛΛΑΔΕΤΣΙΜΑΣ.

Ἡ παιδεία συνημμένη μὲ τὰ εὐγενῆ τῆς καρδίας αἰσθήματα ἀποτελεῖ ἓν σύνθετον ἀξιαγάπητον καὶ σεβάσμιον. Ὁ ἄνθρωπος, εἰς ὃν παρατηρεῖται ἡ τοιαύτη ἕνωσις, φαίνεται εἰς τὴν κοινωνίαν ἔξοχον ἀντικείμενον, καὶ παύων ἀπὸ τὴν ὑλικήν του ὕπαρξιν ἐγκαταλείπει βαθεῖας ἐντυπώσεις τῆς κοινωφελοῦς διαγωγῆς του. Τῆς θεωρητικῆς ταύτης ἀληθείας δίδει πραγματικὴν ἀπόδειξιν ἡ ὑπόληψις μὲ τὴν ὁποίαν τιμᾶται ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ἡ μνήμη τοῦ Ἰατροδιδασκάλου Ἀγγέλου Δαλλαδέτσιμα, περὶ τῆς πολυμαθείας τοῦ ὁποίου δὲν ἀναφέρουσιν οἱ γνωρίσαντες αὐτὸν, χωρὶς νὰ συνάψωσιν ἐγκώμια τῶν προτερημάτων τῆς καρδίας του.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ θαυμασθεὶς διὰ τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν τῆς μαθήσεώς του καὶ τὴν πολλήν του ἀγαθότητα ἐγεννήθη κατὰ 1752 Φεβρουαρίου 12, εἰς Ἀργοστόλιον πόλιν τῆς Κεφαλληνίας παρὰ τοῦ Κόμητος Κωνσταντίνου Δαλλαδέτσιμα καὶ Στυλιανῆς Κρασᾶ· ὢν δὲ ἀκόμη εἰς τρυφερωτάτην ἡλικίαν ἐφέρθη παρὰ τοῦ ἰδίου πατρός του εἰς τὸ ἐν Παταυΐῳ γυμνάσιον τῶν Σαμάσκη διὰ νὰ διδαχθῇ ἐκεῖ τὰ εἰσαγωγικὰ μαθήματα.

Ἡ φύσις ἡ πολλάκις φαινομένη τόσον μεγαλόδωρος εἰς τινὰς, ὅσον παρασταίνεται φειδωλὸς εἰς ἄλλους, ἐπλούτισε τὸν νέον Δαλλαδέτσιμα μὲ ἔξοχον ἀντιληπτικὴν δύναμιν καὶ μὲ σπάνιον εὐαισθησίαν εἰς ὅλα τὰ εἴδη, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἰδεῶν. Προικισμένος λοιπὸν μὲ τοιαύτας φυσικὰς προδιαθέσεις δὲν ἐβράδυνε νὰ διατρέξῃ τὸ στάδιον τῆς πρώτης μαθήσεως εἰς τὸ ῥηθὲν γυμνάσιον. Πλήρης βαθέων γνώσεων τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς, ἰταλικῆς, γαλλικῆς, καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, ἦτον ἐπίσης προωδευμένος εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ὡ-

Digitized by Google

ραίων γραμμάτων, εἰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς μαθηματικῆς, φυσικῆς καὶ χημείας. Μὲ τοιαύτην δὲ προετοιμασίαν ἐξελθὼν ἀπὸ τὸ γυμνάσιον κατετάχθη εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν μηθητῶν τοῦ παταυϊνοῦ Πανεπιστημίου.

Εἰς τὸ περίωνυμον τοῦτο κατάστημα, τὸ ὁποῖον ἡ μεγαλοδωρεὰ τῆς βενετικῆς Κβερνήσεως εἶχε πάντοτε πλουτισμένον μὲ ἔνδοξους ἄνδρας, ηὐτύχησε νὰ λάβῃ ἐμπείρους ὁδηγοὺς τῆς περαιτέρω καλλιεργείας τοῦ πνεύματός του εἰς πολλὰ εἴδη γνώσεων. Διδαχθεὶς τὴν Φιλοσοφίαν ἀπὸ τὸν περικλεῆ τῆς Ἰταλίας ἠθικολόγον Στελλίνην ἐπροχώρησεν εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην τόσον μεγάλως, ὥστε ὁ καθηγητὴς Μενεγέλλης εἰς τὰς συντόμους βιογραφικὰς εἰδήσεις τοῦ σοφοῦ τούτου συμπολίτου μας λέγει » Αἱ πρόοδοι ἦσαν ἔξοχοι, διὰ τὸ ἔξο-» χον τῆς ἀγχινοίας τοῦ μαθητοῦ, καὶ τῆς μαθήσεως τοῦ » διδασκάλου (1) ».

Τὴν αὐτὴν ἐπιτυχίαν ἀποδείξας εἰς τὴν τελειοποίησιν του ὡς πρὸς τὰς φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας, τῶν ὁποίων τὴν ἀκρίβειαν ἠγάπα ὑπερβαλλόντως, ἀφιερώθη ἐν τέλει εἰς τὴν ἱπποκρατικὴν σπουδὴν σκοπεύων νὰ καταστήσῃ ταύτην ἀρχικόν του ἐπάγγελμα. Ἐφωδιασμένος δὲ μὲ τόσας πολυειδεῖς γνώσεις καὶ βοηθούμενος ἀπὸ τὰ φυσικά του χαρίσματα διέτρεξε μὲ θαυμασίαν ταχύτητα τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς ἐπιστήμης καὶ μετὰ τέσσαρας χρόνους, ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον, φθάσας εἰς τὸ τέλος τοῦ σχολαστικοῦ σταδίου, κατὰ τὸ 1775 ἔλαβε τὸν στεφανον τῆς Ἰατρικῆς. (2)

Ἀλλ' ὅσον ἕνας περιωρισμένος νοῦς νομίζει ὅτι προώδευσεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, ὅταν λάβῃ μικράς τινας γνώσεις τῆς περιέργου μηχανῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἄλλου τινὸς ἀντικειμένου, καὶ τολμηρῶς ἀναλαμβάνει κάθε ὑπόσχεσιν, τόσον ὁ μεγαλόνους ἄνθρωπος συστέλλεται ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του καμμίαν ἀξίαν. Ἡ μεγάλη ἔκτασις τῶν γνώσεων δεικνύουσα πρὸς αὐτὸν τὴν ἄπειρον ἔκτασιν τῆς ἀγνοίας του, καὶ τὰς

---

(1) Ὅρα Nuovi saggi dell' I. R. Accademia di scienze, lettere, ed arti di Padova vol. III. pag. 12.

(2) Βλέπε Μενεγέλλην αὐτόθι.

Digitized by Google

τυχηρὰς τροποποιήσεις εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκεινται ὅσα νομίζει ὅτι ἠξεύρει, τὸν κάμνει πραγματικῶς νὰ γνωρίσῃ ὅτι, πρὸ πάσης ἐπιχειρήσεως, ἔχει ἀνάγκην πολλῆς πείρας καὶ ἀόκνου σπουδῆς.

Ἐκ τούτου κινούμενος καὶ ὁ ἀγχίνους Δαλλαβέτσιμας καὶ μὴ εὐχαριστούμενος εἰς ὅσας εἶχεν ἤδη ἀποκτημένας γνώσεις, ἀπεφάσισε νὰ περιέλθῃ τὰς μεγαλοπόλεις ἐκείνας τῆς Ἰταλίας, αἵτινες ἐφημίζοντο κατὰ τὴν λαμπρότητα τῶν ἐπιστημονικῶν καταστημάτων καὶ νοσοκομείων, διὰ νὰ ἐπαυξήσῃ τὰς θεωρίας του μὲ πραγματικὰς αὐτοψίας. Ἀναχωρήσας λοιπὸν ἀπὸ τὸ Παταῦϊον μετέβη πρῶτον εἰς Βονωνίαν (Bologna) διὰ νὰ καταγίνῃ εἰς τὴν πρακτικὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκεῖ μεγάλων καθηγητῶν. Ἐντεῦθεν δὲ, καλούμενος ἀπὸ τὴν φήμην τοῦ περικλεοῦς Τισσότου (Tissot), ἐπέρασεν εἰς Παυΐαν καὶ ἔγεινεν ἀκροατὴς αὐτοῦ.

Μεταβὰς ἀκολούθως εἰς Φλωρεντίαν ἀνέλαβεν εἰς τὸ ἐκεῖ νοσοκομεῖον τῆς ἁγίας Μαρίας δώδεκα κλίνας ἀσθενῶν, ὅπου ἔδειξεν ὁποίας χρηστὰς ἐλπίδας ἔμελλε νὰ τρέφῃ παρ' αὐτοῦ ἡ ἐπιστήμη ὡς πρὸς τὴν αὔξησιν τῶν ὁρίων της. Εὐχαριστημένος εἰς ὅσην ἐνταῦθα εἶχε κάμει πρακτικὴν μετέβη εἰς Νεάπολιν διὰ νὰ συσχετισθῇ μὲ τοὺς ἐκεῖ φημιζομένους χημικούς, καὶ νὰ γνωρίσῃ τὰς θεωρίας των. Ἐκεῖθεν δὲ διαβὰς εἰς Ῥώμην ἔμεινεν αὐτόθι καιρόν τινα διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὰ λαμπρὰ τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχον παλαιόθεν στολίσει τὴν μεγάλην ἐκείνην μητρόπολιν οἱ πολεμικοίτης κάτοικοι (οἱ ἐπισωρεύσαντες καθ' ὅλην πολύτιμον τῶν ὑποκειμένων λαῶν, καὶ ἀνοικοδομίσαντες ἐν αὐτῇ μεγαλοπρεπῆ κτήρια), καὶ νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν παρατήρησιν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀντικειμένων, ἐξ ὧν ἡ μεγαλόπολις ἐκείνη ἔλαβε νέαν διακόσμησιν μετὰ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Εἰς τὴν περιοδίαν ταύτην ἐπιβεβαιῶν τὰς θεωρίας διὰ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, ἐλάμβανεν ἀφορμὰς νὰ συσχετίζεται μὲ σοφοὺς ἄνδρας καὶ νὰ τιμηθῇ μὲ τὴν στενὴν φιλίαν τῶν ἐνδοξοτέρων ὑποκειμένων, καὶ μάλιστα τῶν φημιζομένων εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας. Ἐκ τούτων δὲ ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω τὸν Βοσκόβιον (Boscovich) καὶ τοὺς δύο ἀδελ-

Digitized by Google

φοὺς Φοντάνας, Γρηγόριον καὶ Φίληκα (1). Ἐπαυξήσας λοιπὸν τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεών του μετέβη εἰς τὴν λαμπρὰν μητρόπολιν τοῦ βενετικοῦ κράτους, ὅπου ἔμεινε μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Ἰατροῦ μὲ μεγάλην ὑπόληψιν. Ἀλλ' ἐνταῦθα, οὔτε ἡ φυσικὴ τοῦ χαρακτῆρος του γλυκύτης, οὔτε ἡ προαιρετικὴ χρηστότης τῶν ἠθῶν του ἴσχυσαν νὰ τὸν φυλάξωσιν ἀμέτοχον ἀπὸ τὰ πικρὰ ἐκεῖνα ποτήρια, τὰ ὁποῖα χαρίζει κολλάκις ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία. Ἡ πρόοδος τῆς ὑπολήψεώς του, καὶ ἡ θερμὴ ὑπεράσπισις τῆς παρ' αὐτοῦ ἐπαγγελλομένης ἐπιστήμης ἐκίνησεν ἀναλτίοντου τὰ βέλη τῆς καταδρομῆς, τὰ ὁποῖα ὅμως προσκρούοντα εἰς τὸ σταθερὸν τῆς ἠθικότητος παὶ τὸ πραγματικὸν τῆς ἀξίας του ἔμειναν ἀνενέργητα.

Ἡ ἡμιμάθεια καὶ ὁ φθόνος, δύο φαρμακεραὶ πηγαὶ τῶν ὁποίων τὰ θανατηφόρα νάματα τείνουσιν εἰς τὸ νὰ καταξηράνωσι κάθε ἀναφαινόμενον καλὸν, παρασύρουν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν εἰς γελοίους παραλογισμούς. Οἱ ἡμιμαθεῖς ἀνίκανοι νὰ ἐννοήσωσι τὸν ἀμοιβαῖον σύνδεσμον τῶν γνώσεων, καὶ τὰ αἴτια διὰ τὰ ὁποῖα, καὶ αὐταὶ αἱ πλέον ἀκριβεῖς θεωρίαι ἐφαρμοζόμεναι εἰς τὴν ὕλην δὲν δύνανται νὰ παράξωσιν ἀκριβῶς τὰ ἐλπιζόμενα ἀποτέλεσματα, καταντοῦν εὐκόλως εἰς φωνασκίας, καὶ τολμοῦν νὰ καθυβρίζωσιν, ὅσα αὐτοὶ δὲν καταλαμβάνωσιν· οἱ δὲ φθονοῦντες τὴν δόξαν καὶ πρόοδον τῶν ἀτόμων μεταβιβάζουσι τὸ μῖσος των καὶ εἰς τὰς παρ' ἐκείνων ἐπαγγελλομένας μαθήσεις. Ἐξ ὧν ἐκπηγάζουν τὰ γραφόμενα κατὰ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ τῶν ἐπωφελῶν γνώσεων. Ἀπὸ τοιαύτας φωνασκίας κατατρεχομένη εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Δαλλαβέτσιμα ἡ Ἰατρικὴ, κατεφρονεῖτο τόσον ὑπό τινων, ὥστε ἐκηρύττετο ὡς ἀναξία νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τῆς ἐπιστήμης. Ἐμέμφοντο παρ' αὐτῶν αἱ ἀρχαίτης ὡς ἄστατοι, καὶ ἐπεριπαίζοντο τὰ θεραπευτικά της μέσα ὡς ἀβέβαια.

Ὁ ζῆλος λοιπὸν τοῦ πεπαιδευμένου τούτου ἀνδρὸς διὰ τὴν ὑπεράσπισίν της, καὶ ἡ πολυμάθεια μὲ τὴν ὁποίαν ἀπεστόμονε τοὺς καταφρονητὰς αὐτῆς, ἐπροξένει μὲν τὸν κοινὸν ἔπαινον, ἐρέθιζαν ὅμως καὶ τὴν ἀτομικὴν καταδρομὴν κατ'

(1) Ἴδε Μενεγέλλην αὐτόθι.

Digitized by Google

αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τέλει ἡ ἀρετὴ καὶ ἀξία του θριαμβεύσασαι δὲν ἠργοπόρησαν νὰ βραβευθῶσι.

Ἐκτὸς τῆς καθημερινῆς πείρας, ἥτις μαρτυροῦσα τὰ προτερήματα ἐπηύξανε τὴν φήμην του, δύο πραγματεῖαι, τὰς ὁποίας ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ, ἐδείκνυον τὴν ἔκτασιν τῶν γνώσεών του. Εἰς τὴν μίαν ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν περίφημον μαθηματικὸν Γρηγόριον Φοντάναν λύει τὸ περὶ τρειῶν σωμάτων περιώνυμον μαθηματικὸν ζήτημα τ. ε. «τίνι »τρόπῳ προσδιορίζεται ἡ γραμμὴ, τὴν ὁποίαν διατρέχει ἓν »σῶμα, ἐνῷ ἕλκεται ταυτοχρόνως, κατὰ τοὺς νόμους τοῦ »Νεύτονος, ἀπὸ δύο ἄλλα σώματα» (1). Ἡ δὲ δευτέρα ἐπιγράφεται «σκέψεις περὶ φύσεως διαφόρων δηλητη»ρίων φαρμάκων καὶ διαφόρων ἄλλων οὐσιῶν.»

Ταῦτα ἀναφέρων καὶ ὁ κύριος Μενεγέλλης λέγει: „ἐπιστρέ„ψας εἰς Βενετίαν ἔδωκε βέβαια δείγματα ὡς πρὸς τὴν ἔ„κτασιν τῆς μαθήσεώς του, δημοσιεύσας δύο συγγραμμάτια „(opuscoli), τὰ ὁποῖα παρεδέχθησαν ἀπὸ τὸ κοινὸν μὲ πολ„λὴν εὔνοιαν.„ (2)

Μετριοφρονῶν ὅμως ὁ τότε πολλὰ νέος Δαλλαδέτσιμάς ἐξέδωκε τὴν περὶ δηλητηρίων πρώτην πραγματείαν του ἀνωνύμως, ἥτις κατεχωρήθη εἰς τὸν ΙΒ' τόμον τῆς φεραρικῆς συλλογῆς τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν συγγραμματίων (3). Ἀνωνύμως ἐξέδωκεν ἀκόμη καὶ δευτέραν πραγματείαν περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης, ἥτις εἶναι ἐξακολούθησις τῆς πρώτης, καὶ τὴν ὁποίαν κατεχώρησαν εἰς τὸν ΙΓ' τόμον τῆς αὐτῆς συλλογῆς (4). Ἐγνωρίζετο ὅμως παρὰ πάντων ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῶν σοφῶν τούτων πραγματειῶν ἦτον ὁ Κόμης Δαλλαδέτσιμας, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν κατάλογον τῶν συγγραφέων, τὸν εὑρισκόμενον ἐν τῷ ΙΣ'. τόμῳ σελ. 214 ἀποδίδονται ῥητῶς πρὸς αὐτόν.

---

(1) Ἡ πραγματεία αὕτη ἐξεδόθη παρὰ τοῦ Κόμ. Δαλλαδέτσιμα λατινιστὶ κατὰ τὸ 1780 ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Ἰωσὴφ Μπιάγκη.

(2) Ὅρα Μενεγέλλην αὐτόθι.

(3) Σελ. 45 μέχρι τῆς 102. Βενετ. 1781 εἰς 4.

(4) Σελ. 75. μέχρι τῆς 146.

Digitized by Google

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ΙΒ' τόμου τῆς ῥηθείσης συλλογῆς ἀναφέρων περὶ τῆς πρώτης πραγματείας ὁ πεπαιδευμένος Ἀββᾶς Ἀντώνιος Μελόνης λέγει: „τὸ ἑπόμενον συγγραμμάτιον „δὲν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως. Ἡ μετριοφροσύνη τοῦ „συγγράψαντος μᾶς ἀφαιρεῖ τὴν περίστασιν τοῦ ν' ἀποδώσω„μεν πρὸς αὐτὸν τὸν ἔπαινον, ὁποῦ κατὰ πάντα λόγον τὸν „πρέπει, διὰ τὰς ὡραίας, νέας, καὶ θεμελιώδεις σκέψεις τὰς „ὁποίας μᾶς δίδει περὶ δηλητηρίων. Τοιουτοτρόπως αὐτὸς „διασαφίζει θαυμασίως μίαν ὕλην πραγματευθεῖσαν ἤδη „ἀπὸ τὸν τεχνικὸν κάλαμον τοῦ περικλεοῦς Ἀββᾶ Φίληκος „Φοντανα, καὶ μᾶς κάμνει νὰ ἰδῶμεν πόσον εἶναι βαθὺς „εἰς τὴν φυσικὴν καὶ ἰατρικὴν ἐπιστήμην. Πόσον φῶς δὲν „χρεοστῶμεν ἡμεῖς εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ Φοντάνα! „καὶ πόσας χάριτας δὲν ὁμολογοῦμεν πρὸς τὸν ἀκούραστον „ἀνώνυμον, ὅστις μᾶς τὰς παρασταίνει, οὕτως εἰπεῖν, εἰς „μίαν μόνην στιγμὴν ὄψεως! ἀπὸ αὐτὸν, ὄντα ἀκόμη εἰς „τρυφερὰν ἡλικίαν, περιμένομεν νέα καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπωφελῆ „προϊόντα, πρὸς βοήθειαν τῆς ἀνθρωπότητος.„

Εἰς δὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ΙΓ'. τόμου (σελ. ιγ') ὁ αὐτὸς Μελόνης ὁμιλῶν περὶ τῆς δευτέρας πραγματείας λέγει „Τὸ „δεύτερον συγγραμμάτιον εἶναι μία ἐξακολούθησις τῶν σκέ„ψεων περὶ τῶν διαφόρων δηλητηρίων, καὶ ἄλλων τινῶν „οὐσιῶν κτλ. περὶ ὧν ἐντίμως ὡμιλήσαμεν εἰς τὸν προη„γούμενον τόμον. Μετὰ τὰς ὁποίας ἐκφράσεις μας, ἤθελεν „εἶσθαι περιττὸς κάθε λόγος, καὶ μάλιστα, ἀφοῦ ὁ ἀγχινού„στατος ἀνώνυμος νέος ἐπιμένει νὰ φυλάττηται ἄγνωστος, „καὶ θέλει εἶσθαι, ἕως ὅτου δὲν συγχωρεῖ νὰ γίνῃ λόγος „περὶ αὐτοῦ„.

Κατὰ δὲ τὸ 1784 ἐξέδωκεν εἰς Νεάπολιν „σκέψεις τι„νὰς καθ' ἃς προσδιορίζεται ἡ παράμετρος τῶν „κονικῶν τομῶν„ εἰς εἶδος ἐπιστολῆς διευθυνομένης πρὸς τὸν πρίγγιπα τοῦ Μαρτσάνου (Marzano) Ὁράτιον Λαντσελλότην, ἥτις κατεχωρήθη καὶ εἰς τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν ἐφημερίδα τῆς Βενετίας τῶν 1784 ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ (1).

---

(1) σελ, 102. μέχρι τῶν 117.

Digitized by Google

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἐξέδωκε πάλιν εἰς εἶδος ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἀββᾶν Ἰωσὴφ Τοάλδον καθηγητὴν τῆς Ἀστρονομίας, τὴν λύσιν καὶ ἐφαρμογὴν τοῦ γεωμετρικοῦ προβλήματος „Περὶ τῶν φαινομένων τῆς κινήσεως πολλῶν σω„μάτων ἡνωμένων μεταξύτων διὰ μέσου ἀλιγί„στων καὶ ἀβαρῶν ῥάβδων, τὰ ὁποῖα ἀναγκάζον„ται νὰ κινῶνται ἐντὸς δύο αὐλακωμάτων ὑπε„κλινόντων πρὸς ἄλληλα„.

Ὁ Γάλλος μαθηματικὸς Δαλλαμβέρτιος ἐφαρμόζων εὐτυχῶς τὴν γνωστὴν ἀρχήν του τῆς δυναμικῆς εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο περιορίζει τὴν θεωρίαν του εἰς τὴν περίστασιν καθ' ἣν ἓν μόνον ἐκ τῶν ἡνωμένων σωμάτων ἤθελεν εἶσθαι ἠναγκασμένον νὰ κινῆται εἰς αὐλάκωμα, τὸ ὁποῖον νὰ παραλλάσσῃ ἀκαταπαύστως τὴν κίνησιν τοῦ σώματος καὶ ἐπομένως ἐκείνην τοῦ ὅλου συστήματος. Ἀλλ' ὁ Κεφαλλήνιος μαθηματικὸς Δαλλαδέτσιμας ἐπεκτείνων τὴν ἐφαρμογὴν τῆς δυναμικῆς ἀρχῆς εἰς πολλὰ σώματα θεωρεῖ τὸ πρόβλημα εἰς περιστάσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἀποβαίνει πολὺ δυσκολώτερον, διότι, ἐκτὸς τῶν ἐμποδίων τῶν ῥάβδων, ἡ κίνησις τοῦ συστήματος τῶν σωμάτων ὑποφέρει παραλλαγὰς καὶ ἀπὸ ἐξωτερικὰ κωλύματα, τὰ ὁποῖα ἁπαντᾷ ἓν ἢ περισσότερα τούτων τῶν σωμάτων (1).

Τοῦ δυσκολωτάτου τούτου προβλήματος τὴν λύσιν ἀναφέρουσα ἡ ἐν Παταυΐῳ ἐκδιδομένη ἐφημερὶς τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας ἐκφράζεται τοιουτοτρόπως: „Εἰς τὴν γενικὴν λύσιν, „ὁποῦ αὐτὸς (ὁ Δαλλαδέτσιμας) μᾶς δίδει, καθὼς καὶ εἰς „τὴν ἐφαρμογὴν τὴν ὁποίαν κάμνει εἰς διαφόρους περιστά„σεις δὶ ἐννέα πορισμάτων, δεικνύει ὁ συγγραφεὺς μεγάλην „ἐξύνοιαν, καὶ τοιαύτην ἐμπειρίαν ὑπολογισμοῦ, τὴν ὁποίαν „ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα ν' ἀκολουθήσωμεν εἰς τὴν ἀναφορὰν „ταύτην. Εἰδοποιοῦμεν μόνον ὅτι εἰς τὸ ἕκτον πόρισμα, εἰς „ὃ ὑποθέτει τὴν ἐπιταχυντικὴν (acceleratrice) δύναμιν ἴσην „μὲ τὸ μηδὲν, ὁ γενικός του τύπος μεταμορφοῦται εἰς τὸν „προβαλλόμενον παρὰ τοῦ Βοσσέτου (Bossut) ἐν τῷ τρίτῳ

(1) Ὅρα ἐφημ. τῆς Ἰταλικ φιλολογ. Δαρίου, ἐν Παταυίῳ 1811. Τομ. ΚΗ'. σελ. 73.

Digitized by Google

„τόμῳ τῶν ὑπομνημάτων τῶν δημοσιευθέντων ὑπὸ τῆς ἐν Πα-
„ρισίοις βασιλικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ὑπὸ τὸν τί-
„τλον „ ὑπομνήματα κτλ. Ὅπου ὁ κύριος Βοσσέτος, διὰ
„μιᾶς μεθόδου διαφόρου ταύτης τοῦ συγγραφέως, δίδει τὴν
„λύσιν τῆς ἰδίας περιστάσεως τοῦ παρόντος προβλήματος (1).

Αἱ ἐκδοθεῖσαι αὗται πραγματεῖαι ἐσύστησαν τόσον τὸν νέον Δαλλαδέτσιμα ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τοῦ βενετικοῦ κράτους, ὥστε, ἐνῷ πολλαὶ ἀκαδημίαι τὸν ἀνεκήρυττον μέλος των, ἡ Βουλὴ ἔστρεψε πρὸς αὐτὸν τὴν προσοχήν της. Τὸ πολιτικὸν τοῦτο σῶμα συγκροτούμενον πάντοτε ἀπὸ ἔξοχα τῆς Βενετίας ὑποκείμενα, κεκοσμημένα μὲ μεγάλην πολιτικὴν φρόνησιν καὶ μὲ σοφίαν πολλὴν (τὴν ὁποίαν δεικνύουσιν ἐναργέστατα αἱ βάσεις, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο Δημοκρατία τόσον μεγάλη καὶ πολλὰ τῶν κυβερνητικῶν μέτρων, δι' ὧν διευθύνετο) ἐγνώριζεν ἀκριβῶς πόσην ἐπιρροὴν ἔχει εἰς τὴν πρόοδον τῆς παιδείας ὁ ἠθικὸς καὶ νοητικὸς χαρακτὴρ τοῦ καθηγητοῦ. Ὡδηγεῖτο λοιπὸν διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἐκλογάς του ἀπὸ τὴν κοινὴν φήμην τῶν ὑποκειμένων εἰς τὰ ὁποῖα παρέδιδε τὴν διδασκαλίαν τῆς νεολαίας. Καὶ καταλαμβάνον τὴν δύναμιν τῆς πείρας, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σεβασμιότητος τοῦ διδασκάλου ἐσυνήθισεν ἀπ' ἀρχῆς νὰ παραδίδῃ τὰς καθέδρας εἰς ἄνδρας, οἵτινες, μεταξὺ τῶν ἄλλων προτερημάτων, ἔπρεπε νὰ ἔχωσι καὶ τὸ αἰδέσιμον τῆς ἡλικίας.

Ὅθεν ἡ νεαρὰ ἡλικία τοῦ Κόμητος Ἀγγέλου ἤθελεν εἶσθαι βέβαια ἓν κώλυμα ἰσχυρὸν, πρὸς κυβέρνησιν τόσον προσεκτικὴν εἰς τὰ εἰρημένα, τοῦ νὰ τὸν ὑψώσῃ εἰς τὴν ἔντιμον θέσιν τοῦ καθηγητοῦ. Ἀλλ' ἀποβλέψασα μᾶλλον εἰς τὴν κοινὴν τῆς παιδείας του φήμην καὶ εἰς τὴν σταθεράν του ἠθικότητα, μολονότι ἔβλεπεν αὐτὸν εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν τῶν τριάκοντα ἐτῶν, κατὰ τὸ 1786 τὸν ἐνεχείρισεν εἰς τὸ ἐν Πατανίῳ πανεπιστήμιον τὴν καθέδραν τῆς Ἰατρικῆς Ὕλης (Materia Medica). „Ἀφορῶντες εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην συνήθειαν, „λέγει ὁ Μενεγέλλης, ὁ νέος καθηγητὴς ἦτον ἓν εἶδος ἐξαι-„ρέσεως τοῦ κανόνος, ἐπειδὴ μόλις εἶχεν ὀλίγον τι πλεῖον

(1) Βλέπε ἐφημ. Δαρίου αὐτόθι.

Digitized by Google

„τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Ἀλλ' εἰς τοῦτον ἐθεωρήθη ὡς πρᾶγμα „χρεωστικόν, ὡς διατρέξαντα πολὺ διάστημα εἰς ὀλίγον „καιρόν„. (1)

Ἀναλαβὼν λοιπὸν ὁ ἔνδοξος συμπολίτης μας τὴν διδασκαλίαν τῆς πολεμουμένης ἐπιστήμης ἐξεφώνησε λατινιστὶ ἕνα εὔγλωττον καὶ πολυμαθῆ λόγον, ὑπὸ τὸν τίτλον „Περὶ διδασκαλίας ἀντιδότων„. Ἐγγίζων δὲ ἐν πρώτοις εἰς τοῦτον τὰ παρὰ τῶν ἡμιμαθῶν λεγόμενα κατὰ τῆς Ἰατρικῆς, ἠκολούθησεν ἕνα δρόμον πάντη διάφορον ἀπὸ τὸν συνήθη εἰς τοὺς ἀπολογιστάς.

Μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ μιμηθῇ ἐκείνους, οἵτινες καταχρώμενοι τὰ ῥητορικὰ σχήματα τῆς σχολῆς πλέκουσιν ἐγκώμια τῆς ἐπιστήμης, ὁποῦ ἀναδέχονται νὰ διδάξωσι, καὶ ἀποστωπῶσι τὰς ἀτελείας της, αὐτὸς δὲν ἠρνήθη ὅτι ἡ Ἰατρικὴ, μὲ ὅλας τὰς ἐρεύνας της, δὲν ἔφθασεν ἀκόμη εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν σύγκεινται τὰ ἀντίδοτά της εἰς τὰς ἀσθενείας, καὶ κατὰ ποίους νόμους ἐνεργοῦν. Ἀλλ' ἐνῷ ὡμολόγησεν εἰλικρινῶς τὰς ἀμφιβολίας της, ῥίψας ἓν φιλοσοφικὸν βλέμμα καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς, ἀπέδειξεν ὅτι οὐδεμία τῶν ἐπιστημῶν δὲν εἶναι τόσον ἁπλῆ καὶ τόσον σαφὴς, ὁποῦ νὰ μὴν ἦναι ἐπίσης μέτοχος ἀβεβαιότητος, καὶ νὰ μὴν περικαλύπτεται, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀπὸ σκότος. Μὲ διάφορα παραδείγματα ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων κλάδων τῆς μαθηματικῆς ἀπέδειξεν ὅτι καὶ εἰς ταύτην (ἂν καὶ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ἀντικειμένου της θεωρῆται ὡς ἐπιστήμη ἐναργεστάτη) δὲν λείπουσιν αἱ φιλονεικίαι. Ἐπαναστρέφων δὲ εἰς τὴν Ἰατρικὴν μὲ μεγάλην ἐμπειρίαν θεωρεῖ τὰ μέσα δι' ὧν δύναται νὰ προσβάλῃ τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἀσθενειῶν καὶ τὴν βεβαιότητα τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἰατρικῶν της ἀντιδότων. Ἐπαριθμεῖ τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους καὶ ἡ Ἰατρικὴ πρέπει νὰ θεωρῆται ἐπιστήμη, καθὼς καὶ πολλαὶ ἄλλαι γνῶσεις φυσικαί.

Μὲ μεγάλην πολυμάθειαν καὶ ἰσχυρὰς ἀποδείξεις ἐξηγεῖ τὴν φαινομένην ἀνωμαλίαν ὡς πρὸς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἰα-

(1) Βλέπε αὐτόθι.

τρικῶν. Παρατηρεῖ τὰς αἰτίας διὰ τὰς ὁποίας δὲν παράγουσιν εἰς ἕκαστον ἄτομον τὰ αὐτὰ γινόμενα. Θεωρῶν δὲ ὡς πρώτιστον αἴτιον τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἰδιοσυγκρασίας, τῆς προδιαθέσεως, καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος φυσικοῦ χαρακτῆρος ἑκάστου ἀσθενοῦς, παρασταίνει τὴν μεγάλην ἀνάγκην τοῦ νὰ ὑπολογίζηται ὅλα ταῦτα ὁ Ἰατρός, καὶ ὅτι μὲ μεγάλην φρόνησιν πρέπει νὰ ἐφαρμόζῃ εἰς τὴν θεραπείαν, ὄχι μόνον τὰ ἀμφίβολα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ βέβαια τῶν ἰατρικῶν. Τελευταῖον ἀποδεικνύει, διὰ παραδειγμάτων πολλῶν, πόσον εἶναι ἐπικίνδυνον εἰς τὴν Ἰατρικὴν τὸ νὰ παραδέχηται ὡς βέβαιον ἀντίδοτον ἓν ἰατρικὸν, διότι ὡς τοιοῦτον τὸ μαρτυρεῖ, ἢ τὸ μετεχειρίσθη μὲ ἐπιτυχίαν περίφημός τις Ἰατροδιδάσκαλος. Ἐκ τούτων δὲ ἁπάντων συναγει τὴν χρείαν τῆς βαθείας σπουδῆς τῶν ἀντιδότων, τῆς ἀπὸ τὴν πεῖραν ὁδηγίας, καὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐρεύνης τοῦ φυσικοῦ χαρακτῆρος τοῦ πάσχοντος, πρὸ πάσης ἐφαρμογῆς.

Ἡ λεπτομερὴς ἀνάλυσις τοῦ πολυμαθοῦς τούτου λόγου ἤθελεν ἐπεκτείνει ὑπὲρ τὸ δέον τὴν διήγησιν. Ὅθεν περιοριζόμενος εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα τελειόνω τὴν περὶ αὐτοῦ θεωρίαν μου μὲ τοὺς ἑξῆς λόγους τοῦ πεπαιδευμένου καθηγητοῦ τῆς Ἰατρικῆς Ἰακωμμίνη (**Giacommini** (1)) „Ὁ Δαλλαδέτσι-„μας (λέγει) μὲ τὴν ἁπλότητα ἐκείνην, ἥτις στολίζει τὰ „συγγράμματά του, καὶ μὲ τὴν ὀρθότητα τοῦ συλλογίζεσθαι, „διὰ τῆς ὁποίας πάντοτε διεκρίθη, παρέστησεν εἰς ὁποῖον „σκότος, εἰς πόσην ἀβεβαιότητα, καὶ εἰς ὁποίας δυσκολίας „εὑρίσκεται ἀκόμη ἡ ἐπιστήμη. Ἐπαρίθμησε τὰς πολλὰς „πηγὰς τῆς ἀπάτης, καὶ μὲ τολμηρὰν, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ „ἀγχινουστάτην ἐπιδεξιότητα ἐσύναξε τὴν ἀνάγκην τῆς προ-„σεκτικῆς καὶ βαθείας σπουδῆς τῶν ἀντιδότων.„

---

(1) Ὁ σοφὸς οὗτος καθηγητὴς ὁ τιμῶν, διὰ τῆς πολλῆς φήμης του τὸ ἐν Παταυΐῳ πανεπιστήμιον, εὑρησκήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων εἰδήσεων περὶ τοῦ Κ. Δαλλαδέτσιμα, καὶ τὰς ἀναλυσιν τῶν Ἰατρικῶν του συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα δύναται ἀξίως νὰ ἐκτιμήσῃ. Ὁμολογῶ λοιπὸν πρὸς αὐτὸν πολλὰς χάριτας διὰ τὴν καλοσύνην του ταύτην τοῦ νὰ μὲ συνδράμῃ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν προτερημάτων τοῦ ἐνδόξου Κεφαλλῆνος.

Digitized by Google

Ὁ λόγος οὗτος τυπωθεὶς ἐν Παταυΐῳ, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἀνηγγέλθη ὑπὸ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐφημερίδων μὲ πολλοὺς ἐπαίνους. „Ἡ ὁμιλία αὕτη (λέγει ἡ ἐν Πίσῃ ἐκδεδομένη „ἐφημερὶς τῶν πεπαιδευμένων) οὖσα πλήρης λατινικῆς γλα„φυρότητος καὶ φυσικῆς πολυμαθείας φέρει τιμὴν καὶ πρὸς „τὸν συγγραφέα, ὅστις τὴν συνέταξε, καὶ πρὸς τὸν τόπον „εἰς ὃν ἐλέχθη, μολονότι περιώνυμον.„ (1)

Ἡ δὲ τῶν φιλολογικῶν εἰδήσεων ἐφημερὶς τῆς Φλωρεντίας ἐκφράζεται περὶ αὐτοῦ τοιουτοτρόπως: „Ὁ κύριος κόμης Δαλ„λαδέτσιμας δὲν εἶναι μόνον ἕνας σοφὸς Ἰατρὸς, ἀλλὰ καὶ „ἕνας μαθηματικὸς ἐμπειρότατος καὶ πολυμαθής. Ὁ λόγος „οὗτος ὁ γεγραμμένος μὲ εὐγλωττίαν λατινιστὶ ἤθελεν εἶσθαι „πρὸς ἡμᾶς μία ἀπόδειξις, καὶ ὅταν ἄλλο τι δὲν ὑπῆρχε. „Γνωρίζει, ὡς ἰσχυρὸς νοῦς, τὴν φύσιν τῆς ἐπιστήμης, τὴν „ὁποίαν ἤδη ἀναλαμβάνει νὰ διδάξῃ· ἠξεύρει τοὺς ἐλέγ„χους ὁποῦ τῆς κάμνουν, καὶ ἡ πρώτητου φροντὶς εἶναι νὰ „ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς ὅ,τι αὐτὸς κρίνει περὶ τούτου, καὶ „νὰ παραστήσῃ τὴν ὄψιν ὑπὸ τὴν ὁποίαν τὴν βλέπει. Αὐτὸς „τὴν ἐλευθερόνει ἀπὸ τὰς κατηγορίας ἐκείνων, οἵτινες τὴν „ἐγκαλοῦσιν ὡς ἀβέβαιον καὶ ἀπατηλὴν, ὄχι μὲ φλυαρίας, „ἀλλὰ μὲ λόγους· ὄχι ὡς ἄνθρωπος προκατειλημμένος, ἀλλ' „ὡς ἔμπειρος δοκιμαστὴς, ὅστις δίδει ὡς χρυσὸν, ὅ,τι εἶναι „χρυσὸς, καὶ ἐκτιμᾷ δικαίως, ὅ,τι δὲν εἶναι τοιοῦτον.„ (2)

Ὁ ἔρως τοῦ ἰδίου ἐπαγγέλματος καὶ τὸ γενναῖον αἴσθημα τῆς ἐπιθυμίας τοῦ κοινοῦ καλοῦ εἶναι δύο ἐλατήρια, τὰ ὁποῖα σύρουν τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς εἰς ἀγῶνας ἀκαταπαύστους, χωρὶς ἀπόβλεψιν ὑλικῆς ἀπολαύσεως, ἢ χωρὶς δευτερεύοντα σκοπόν. Εἶναι δύο καθαραὶ πηγαὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἐξάγονται ἄφθονοι ὠφέλειαι τῆς κοινωνίας, καὶ ἀποκαθιστοῦν πολυσέβαστα τὰ ἄτομα εἰς τὰς καρδίας τῶν ὁποίων ἐμβασιλεύουσι τοιαῦτα ὑψηλὰ αἰσθήματα.

Ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα σταθερὰ πρὸς αὐτὸν προτερήματα κινούμενος ὁ σεβαστός μας συμπολίτης, ἀφ' ἧς ὥρας ἀνέλαβε

---

(1) Ὅρα τόμον ξϑ'. σελ. 303. ἔτος 1788.

(2) Βλέπε τόμον ϖ'. σελ. 151 τῷ αὐτῷ ἔτει.

Digitized by Google

τὴν καθέδραν ἀφιερώθη μὲ ἀκούραστον ζῆλον εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ, ὅσον ἦτον δυνατὸν, καταληπτοτέραν καὶ στερεωτέραν τὴν ἐπιστήμην του.

Ἀναγκασμένος νὰ δώσῃ ἓν κείμενον πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔδειξε τωόντι πόσον ἠγάπα τὴν πρόοδον ἐκείνης καὶ πόσον μεγάλη ἦτον ἡ ἐπιθυμία του διὰ νὰ διευθύνῃ τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν εἰς τὰς πηγὰς τῆς ὀρθότητος.

Εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς εἰδήμονας ὅτι ἡ βιβλιοθήκη τῶν Ἰατρῶν προβάλλει ὡς κείμενα παραδόσεως τῆς Ἰατρικῆς Ὕλης μέγαν ἀριθμὸν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα μὲ ὑποσχέσεις ἐπιδεικτικὰς, γενικῶς μὲν, τάζουν νὰ διδάξωσιν *ἰατρικὰ ἔξοχα, καὶ ἀντίδοτα ἀλάνθαστα*, εἰς δὲ τὴν ἰδιαιτέραν πραγματείαν ἑνὸς ἑκάστου ἰατρικοῦ ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὸ πολλὰς καὶ μεγάλας θεραπευτικὰς ἐνεργείας. Ἀλλ' ἡ φυσικὴ αὐστηρότης τῆς κρίσεως τοῦ Δαλλαδέτσιμα ἐπαυξηθεῖσα ἀπὸ τὴν ἄοκνον καὶ βαθεῖαν σπουδὴν εἰς τὰς φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας (τῶν ὁποίων τὸν ἔρωτα διετήρησε θερμώτατον μέχρι γήρατος) τὸν κατέστησεν, οὕτως εἰπεῖν, σκεπτικὸν εἰς τὰς ἰατρικὰς ὑποθέσεις, καὶ δυσκόλως ὑποτασσόμενον εἰς τὴν αὐθεντείαν τῶν συγγραφέων.

Ἡ πεῖρα συνωδευμένη παρ' αὐτοῦ μὲ ὄμμα ἀνιχνευτικὸν τῶν φαινομένων εἰς τὰς ἀῤῥωστίας, τὸν ἔκαμε νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ὅλαι αἱ πομπώδεις ὑποσχέσεις τῶν βιβλίων τῆς Ἰατρικῆς Ὕλης ἀποδεικνύονται πολλάκις ψευδεῖς εἰς τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς. Ἐγνώριζεν, ὅτι τὰ πάθη τῆς θαυμασίας μηχανῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὄντα φύσει πολυειδῆ καὶ πολύπλοκας τροπολογοῦνται μυριοπλασίως ἀπὸ ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰ, αἰτίας εἰς ἕκαστον ἄτομον, καὶ διὰ τοῦτο δυσκόλως δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς γενικοὺς καὶ σταθεροὺς κανόνας θεραπείας.

Ἐκ τούτων δὲ κινούμενος, καὶ ἀγαπῶν τὴν ὑπόληψιν τῆς ἐπιστήμης ἐζήτησεν ὡς κείμενον τῆς διδασκαλίας του ἕνα συγγραφέα, ὅστις νὰ δίδῃ εἰς τοὺς σπουδαστὰς τὰ ἀσφαλέστερα θεραπευτικὰ μέσα, καὶ νὰ παρασταίνῃ εἰλικρινῶς τὰ ἀληθῆ ὅρια μιᾶς μαθήσεως τόσον ἀναγκαίας, χωρὶς νὰ ἀφαρπάζῃ τὴν εἰσέτι ἄπειρον νεολαίαν μὲ ὑποσχέσεις ἀνεκπληρώτους καὶ πολλάκις ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν πολύτιμον ὕπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Digitized by Google

Εἰδήμων πολλῶν γλωσσῶν καὶ ἀναγινώσκων διαφόρως συγγραφεῖς παρετήρησεν ὅτι τὸ περὶ Ἰατρικῆς Ὕλης σύγγραμμα τοῦ Γυλιέλμου Κοῦλλεν, μεταξὺ τῶν ἐλλείψεών του, εἶχε τὰ περισσότερα ἐπιθυμητὰ προτερήματα. Εὗρεν ὅτι ὁ καθηγητὴς οὗτος τοῦ Ἐδεμβουργικοῦ πανεπιστημίου ὑπόσχεται ὀλιγώτερον καὶ εἶναι πλέον ἐπιρρεπὴς εἰς τὸ νὰ ἀμφιβάλλῃ.

Κρίνων λοιπὸν τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὡς τὰ ἀξιολογώτερα τῶν μέχρι τότε γνωριζομένων, ἐπεχειρίσθη ἀμέσως τὴν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ εἰς τὸ ἰταλικὸν μετάφρασίν του ἀναπληρῶν τὰς ἐλλείψεις του, διασαφίζων τὰ σκοτεινὰ μέρη, καὶ διορθόνων τὰ ἐσφαλμένα. Πόσην δὲ πολυμάθειαν, καὶ ποίαν ἰατρικὴν ἐμπειρίαν ἔδειξεν εἰς τὰς κριτικάς του σημειώσεις, θέλουν βεβαιώσει τὸν ἀναγνώστην μας οἱ πολλοὶ ἔπαινοι μὲ τοὺς ὁποίους ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν εἰδημόνων ἡ μετάφρασις αὕτη, τὴν ὁποίαν οὕτω πλουτισμένην ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1793 ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ ἐν Παταυΐῳ ἱερογυμνασίου (seminario) εἰς δύο τόμους ὀγδόου σχήματος.

Ἐκθέτουσα τὴν περιληπτικὴν περιγραφὴν τῆς μεταφράσεως ταύτης ἡ φιλολογικὴ ἐφημερὶς τῆς Μάντουας λέγει: „Ὁ εὐ„γενὴς καθηγητὴς τοῦ Πατουΐου ὠφέλησεν ἀξιοσημειώτως „τὴν ἰατρικὴν τῆς Ἰταλίας ὄχι μόνον ἐπιχειρισθεὶς τὴν με„τάφρασιν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν τῆς πραγματείας τοῦ „περιφήμου Ἰατροδιδασκάλου Κοῦλλεν, τὴν ὁποίαν ἤδη ἀ„ναγγέλλομεν, ἀλλ' ἐπαυξήσας αὐτὴν μὲ πολλὰς ἀξιολόγους „σημειώσεις, αἵτινες χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ διορθόνωσι καὶ „νὰ διασαφίζουν ἐπὶ μᾶλλον τὰς ὕλας τὰς ὁποίας ἐπραγ„ματεύθη ὁ Ἄγγλος συγγραφεύς. . . . . .
„Ἡμεῖς δὲ λέγομεν πρὸς τούτοις ὅτι αὐτὸς ἐξετέλεσε τὰ πάντα „μὲ πολὺν εὐκρίνειαν, πολυμάθειαν, καὶ ἐμπειρίαν, καταστή„σας τὴν μετάφρασίν του πολυτιμοτέραν τοῦ πρωτοτύπου, καὶ „σχηματίσας σχεδὸν ἓν νέον σύγγραμμα„. (1)

Ὁ μεμψίμοιρος Ἰωάννης Ῥαζόρης, ὅστις, ὡς παρατηρεῖ ὁ κύριος Ἰακωμμένης, δὲν ἀναφέρει τοὺς συγχρόνους του, εἰμὴ διὰ νὰ δημοσιεύσῃ τὰς ἀπάτας των καὶ νὰ θεατρίσῃ τὰ

(1) Τομ. Β'. σελ. 399. ἔτος 1793.

Digitized by Google

λάθητων, γράφων περὶ τῆς μεταφράσεως ταύτης καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀρνηθῇ τὴν ἀξίαν του συμπολίτου μας περιωρέσθη μόνον εἰς τὸ νὰ εἰπῇ: „ὅτι αὐτὸς ἔπνιξε τὸ κείμενον μὲ τὴν πληθὺν τῶν σημειώσεων". Ταύτην δὲ τὴν γνώμην ἐπικρίνων ὁ εἰρημένος καθηγητὴς λέγει: „Ἄλλος „τὶς δικαιότερος ἤθελεν εἰπεῖ ὅτι Δαλλαβέτσιμας ἔλαβεν ὡς „πρόφασιν τὴν μετάφρασιν τοῦ Κούλλεν διὰ νὰ δώσῃ ἓν „πρωτότυπον σύγγραμμα μεταμορφόνων αὐτὴν διὰ τῶν σημειώσεων. Τόσαι ἦσαν αἱ γνώσεις τὰς ὁποίας ἐπρόσθεσεν ἐκεῖνος, καὶ αἵτινες ἔλειπον ἀπὸ τὸ κείμενον. Τόσαι αἱ „δεισαφήσεις, καὶ αἱ συχναὶ διορθώσεις τῶν σφαλμάτων εἰς „τὰ ὁποῖα εἶχε πέσει ὁ συγγραφεύς. Ὀλιγώτερος κόπος ἤθελεν εἶσθαι βέβαια τὸ νὰ συνθέσῃ ἀπ' ἀρχῆς ἓν σύγγραμμα „Ἰατρικῆς Ὕλης. Καὶ ἂν αὐτὸς δὲν τὸ ἔκαμεν, εἰς τί ἄλλο „ἤθελεν ἀποδοθῇ, εἰμὴ εἰς λόγον μητροφροσύνης, διὰ τὴν ὁ„ποίαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ περικλεοῦς Βρετανοῦ συγγραφέως, „ἔθεσε τοὺς καρπαὶς ἐκείνους τῆς παιδείας των, οἵτινες ἤθε„λαν εἶσθαι ἀρκετοὶ νὰ δοξάσωσι μεγάλως τὸ ὄνομάτους;

Κατὰ τὸν ἴδιον Ἰατροδιδασκαλον Ἰακωμμίνην ἡ μετάφρασις τοῦ Δαλλαβέτσιμα ἦτον ἀκαταπαύστως εἰς τὰς χεῖρας τῶν πρακτικῶν Ἰατρῶν μέχρι τῶν τελευταίων τούτων χρόνων, εἰς τοὺς ὁποίους αἱ πρόοδοι τῆς χημείας, ἡ ἐπιστοφὴ εἰς τὰς βεβαίας πηγὰς τῆς πείρας, ἡ κριτικὴ φιλοσοφία ἡ ὑπὸ τῆς ἰδίας πείρας παρεισαχθεῖσα ἔθεσαν τὴν ἐπιστήμην τῆς Ἰατρικῆς Ὕλης εἰς βάσεις στερεωτέρας. Ἡ ἀποδειχθεῖσα αὕτη ἀξία ἐσύσταινε τὸν νέον καθηγητὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἀλλ' εἰς τὴν εὐγενῆ ψυχήν του, αὐτοὶ ἔμελλον νὰ παρατηρήσωσιν ἀρετὰς τοιαύτας, ὥστε νὰ προσκολληθῶσιν ἰσχυρῶς μὲ αὐτόν.

Εἰς τὰς τρυφερὰς τῶν νέων ψυχὰς, οἵτινες πρωτοεμβαίνουσιν εἰς τὸ πολύμοχθον τῶν ἐπιστημῶν στάδιον, μὴ ὑπάρχουσα ἀκόμη ἡ ἀφιερωτικὴ ἐκείνη κλίσις τοῦ σπουδάζειν, ἥτις γεννᾶται, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, διὰ τῆς καταλήψεως, εἶναι ἀνάγκη ἐξωτερικῶν καὶ ἰσχυρῶν ἐλατηρίων τὰ ὁποῖα νὰ τοὺς σύρουν εἰς τὴν σπουδὴν, καὶ νὰ τοὺς ἐλαφρύνωσι τοὺς κόπους. Οὔτε ἡ αὐστηρότης τῶν διαταγμάτων, οὔτε ἡ ἐπίφοβος σαβαρότης τῶν διευθυνόντων, οὔτε ἡ πληθὺς τῶν ὡρῶν τῆς παραδόσεως ἰσχύουσι τόσον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας, ὅσον τὴν

Digitized by Google

ἐλκύει εἰς τὸ νὰ ἀναλαμβάνῃ εὐχαρίστως τοὺς κόπους, καὶ νὰ προοδεύῃ θαυμασίως, ἡ πληροφορία τῶν σπουδαστῶν πρὸς τοὺς καθηγητὰς, καὶ ἡ ἀγάπη τούτων πρὸς ἐκείνους. Τοιοῦτον τῳόντι ἀποτέλεσμα ἐπέφερεν ἡ φιλικὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ Κόμητος Δαλλαθέτσιμα καὶ τῶν μαθητῶν. Ἡ φυσικὴ τοῦ χαρακτῆρος του γλυκύτης, ἡ ἀγαθότης τῆς καρδίας του, ἡ εὐγένεια καὶ πραότης τῶν τρόπων, ἡ εὐπροσηγορία καὶ ταπεινοφροσύνη του, συναπτόμενα παρ' αὐτοῦ μὲ οἰκειότητα μὴ ὑπερβαίνουσαν τὰ ὅρια τῆς μετριότητος, καὶ μὲ βάσιμον παιδείαν, τὸν κατέσταινον μεταξὺ τῶν μαθητῶν του ἀντικείμενον ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ. Ἐκ τοῦ ἄλλου, προικισμένος ὁ ἐνάρετος καὶ σοφὸς συμπολίτης μας μὲ κοινωφελῆ προτερήματα τῆς καρδίας, ἐραστὴς θερμὸς τῆς προόδου τῶν γνώσεων καὶ ἐξαπτόμενος ἀπὸ ζῆλον τοῦ ν' ἀποβῇ ταχύτερον ὠφέλιμος πρὸς τὴν ἀγαπῶσαν αὐτὸν νεολαίαν, ἐκτὸς τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀξίων συγγραφέων, ἀφιέρονεν ὅλον του τὸν πολύτιμον καιρὸν εἰς τὴν εὐμέθοδον διδασκαλίαν, εἰς τὴν σαφεστέραν ἀνάπτυξιν τῆς πραγματευομένης ὕλης, καὶ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἔλειπον ἕως τότε ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην.

Ἦτον δὲ ἀξιοπαρατήρητον νὰ βλέπῃ τις τὸν καθηγητὴν Δαλλαθέτσιμα καταστήσαντα καὶ αὐτὴν τὴν μερικήν του οἰκίαν ἄμισθον σχολὴν, ὅπου ἐξωδεύε καὶ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεώς του, διὰ νὰ λύῃ τῶν μαθητευόντων τὰς ἀπορίας, ἢ διὰ νὰ διδάσκῃ τοὺς πτωχοτέρους αὐτῶν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀρετῶν τῆς ψυχῆς του κινούμενος ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τὴν σύστασιν ἑνὸς Μουσείου πλουτισμένου ἀπὸ μεταλλικὰς, φυτικὰς, καὶ ἄλλας διαφόρους οὐσίας, διὰ νὰ ἔχωσιν οἱ νέοι ὑπ' ὄψιν ὅσα ἐμβαίνουσιν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν φαρμάκων (1). Καὶ μὴ εὐχαριστούμενος εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐθεώρησαν τινὲς τὴν δύναμιν τῶν ἰατρικῶν καταφρονῶν τοὺς κόπους τῶν πολλῶν του ἀσχολιῶν, κατεγίνει ἐπιμόνως εἰς τὴν εὕρεσιν ἑνὸς ὁδρόμου ὁδηγοῦντος εἰς τὴν ἀληθῆ γνῶ-

(1) Ὅρα αὐτόθι Μενεγέλλην.

Digitized by Google

σιν τῶν δυνάμεων αὐτῶν χωρὶς φόβον τοῦ νὰ ὑποπέσωσιν εἰς ἀπάτην.

Περὶ τῆς ὕλης ταύτης δὲ συνέταξεν ἓν πολύτιμον συγγραμμάτιον, τὸ ὁποῖον τελειοποιήσας διὰ τῆς συνεχοῦς παραδόσεως ἐξέδωκεν εἰς Βενετίαν, κατὰ τὸ 1813, εἰς ἕνα τόμον σχήματος ὀγδόου, ὑπὸ τὸν τίτλον „Περὶ δυνάμεως ἰατρικῶν ὀρθῶς ἐξεταζομένων„ καὶ τὸ ὁποῖον, ὡς θέλομεν εἰπεῖ, ἐθέχθη ἀπὸ τὸ δημόσιον μὲ ἐγκωμιαστικὰς ἐκφράσεις.

„Ἡ δημοσία διδασκαλία (λέγει ὁ κύριος Μενεγέλλης), τὰ „συγγράμματα, τὰ ὁποῖα συνέταττε, δὲν ἦσαν αἱ μοναχαὶ „ἀσχολίαι τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου τοῦ ἀνεκφράστως ἐνεργητικοῦ. „Ὅλος καρδία διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν νέων, ἔχαιρε νὰ ἐνα„σχολῆται μὲ αὐτοὺς καὶ ἐντὸς τῆς οἰκίας του„.

Ταῦτα γνωριζόμενα παρὰ πάντων ἐγεννοῦσαν εἰς τὰς εὐαισθήτους ψυχὰς τῶν σπουδαστῶν τρυφερὰ εὐγνωμοσύνης αἰσθήματα, ἀφιέρωσιν εἰς τὰ παρ' ἐκείνου διδασκόμενα, καὶ ἐπομένως πρόοδον βεβαίαν. Ἐκίνουν ἐν συντόμῳ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινὴν ὑπόληψιν καὶ τοὺς δημοσίους ἐπαίνους τῶν σπανίων τῆς καρδίας του προτερημάτων, ἐκ μέρους τῶν ἀγαπώντων τὰ καλά.

„Ὁ καθηγητὴς Δαλλαδέτσιμας, (λέγει ἡ ἐφημερὶς τῆς ἰ„ταλικῆς φιλολογίας, ἀναγγέλλουσα τὸ ῥηθὲν σύγγραμμάτου) „προσηλωμένος σταθερὰ εἰς τὸ νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τῆς ἐ„πιστήμης εἰς ἣν ἀφιερώθη, καὶ εἰς τὸ νὰ ἐπιταχύνῃ ἐν„ταυτῷ τὰς προόδους τῆς σπουδαζούσης νεολαίας, τὴν ὁποίαν „ἡ κυβερνητικὴ φρόνησις ἐνεμπιστεύθη πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν „μάθησιν τῆς Ἰατρικῆς Ὕλης, δεικνύει ἀκουράστως καὶ μὲ „εὐγενῆ ἀφιλοκέρδειαν, τὰς μεγαλητέρας φροντίδας, καὶ τὸν „ἐνεργητικώτερον ζῆλον διὰ ν' ἀπολαύσωσιν οἱ μαθηταί του, „κατὰ τὸ δυνατὸν, τοὺς μεγαλητέρους καρποὺς τῶν γνώσεών „του καὶ τῆς διδασκαλίας του. Οἱ σπουδασταί του τῳόντι „αἰσθάνονται μὲ χαρὰν καὶ ὁμολογοῦν μὲ εὐγνωμοσύνην τὰ „εὐτυχῆ ἀποτελέσματα τόσων εὐνοϊκῶν φροντίδων ἀφιερω„μένων πρὸς ὠφέλειάν των ὑφ' ἑνὸς καθηγητοῦ, ὅστις δὲν „φείδεται οὔτε κόπων, οὔτε ἀσχολιῶν διὰ νὰ τοὺς ἐκπαι„δεύσῃ φιλικῶς. Διὰ τὴν ὠφέλειάν των αὐτὸς ἐξέδωκε καὶ „τὸ συγγραμμάτιον περὶ οὗ διαλαμβάνομεν· συγγραμμά-

Digitized by Google

„τιον γεγραμμένον εἰς πεπαιδευμένην γλῶσσαν τοῦ Λα-
„τίου„ (1).

Μετὰ τοὺς δικαίους τούτους ἐπαίνους, τοὺς ὁποίους κάμνει πρὸς τὸν Δαλλαδέτσιμα, θεωρούμενον ὡς ἐνεργετικὸν καθηγητὴν, ὁ καταχωρήσας τὸ ἄρθρον τοῦτο εἰς τὴν ῥηθεῖσαν ἐφημερίδα, μεταβαίνει εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ καὶ ἐκθέτων περιληπτικῶς τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα λέγει „Φαίνεται εἰς αὐτὸ ὅτι μία ἐκτεταμένη πολυμάθεια ἁμιλᾶται „μὲ τὴν αὐστηροτέραν κριτικήν, καὶ μερικαὶ ὄψεις διδασκα-„λικῆς γραφίδος πληροφοροῦν ὅτι ἡ εἰκὼν αὕτη ἐσχεδιάσθη „ἀπὸ παρατηρητὴν ὀξύνουν καὶ πολύπειρον. Δεικνύονται εἰς „τὴν ἐπωφελῆ ταύτην εἰκόνα ὁποῖα ἦσαν τὰ πρῶτα θεμέλια „τῆς Ἰατρικῆς Ὕλης, ὁποίας μεταβολὰς, ἀναπτύξεις, καὶ αὐ-„ξήσεις ἐπέφερον εἰς αὐτὴν αἱ ἰατρικαὶ σχολαὶ αἱ διαδε-„χόμεναι ἀμαιβαίως εἰς διαφόρους ἐποχάς. Πόσον ἦτον ἀβέ-„βαιος καὶ σκοτεινὴ ἡ ἐνέργεια πολλῶν ἰατρικῶν, καὶ πόσον „ἐμπόδισε τὴν αὔξησιν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἡ συνήθης „προτίμησις συστήματός τινος, καὶ ἡ ἀκατάπαυστος διαμάχη „τῶν ἀρχαίων καὶ νεοφανῶν γνωμῶν„.

Τελειόνει δὲ τὴν ὅλην ἀνάλυσιν μὲ τὰς ἑξῆς ἐντίμους ἐκ-φράσεις, „Τὸ πονημάτιον τοῦτο, πολύτιμον διὰ τὰς ἐν αὐτῷ „περιπλεομένας θεωρίας, ἄφθονον ὡς πρὸς τὰς ἰδέας, πλού-„σιον κατὰ τὰς διδασκαλίας, τιμᾷ τὸν ἐκδώσαντα αὐτὸ συγ-„γραφέα, καὶ τὸν προασφαλίζει τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν σπου-„δαίων Ἰατρῶν (2).

Μὲ τοιαῦτα κοινωφελῆ χαρακτηριστικὰ ἐφάνησαν τὰ πρῶτα βήματα εἰς τὸ ἔνδοξον στάδιον τῆς δημοσίας διδασκαλίας τοῦ Δαλλαδέτσιμα, ἀλλ' ὡς ἐκπηγάζοντα ἀπὸ σταθερὰς ἀρ-χὰς τῆς ψυχῆς του, θέλομεν τὰ παρατηρήσει ἀκολουθήσαντα μέχρι τέλους.

Γνωρίζουσα ἡ Κυβέρνησις τὸν ἐγκυκλοπαιδικὸν νοῦν καὶ τὸ ἀκούραστον τοῦ Κεφαλλήνος καθηγητοῦ ὠφελεῖτο εἰς τὰς τυχηρὰς ἐλλείψεις τῶν ἄλλων, καὶ ἀναπληροῖ τὰς χηρευούσας

---

(1) Βλέπει Τόμ. ΛΕ'. σελ. 154.

(2) Ὅρα ἐφημερίδα Δαρίσου αὐτόθι.

Digitized by Google

καθέδρας ἐπιφορτίζουσα πρὸς αὐτὸν εἰσέτι καὶ τὴν παράδοσιν τῶν ἐλλειπόντων μαθημάτων. Ὅθεν, κατὰ τὸ 1813, καὶ 1816, στερουμένης καθηγητοῦ τῆς φυσικῆς Ἱστορίας διετάχθη ὁ Κόμης Ἄγγελος νὰ παραδώσῃ καὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν μαθημάτων. Οὗτος δὲ, μολονότι ἐπροσκαλεῖτο εἰς διδασκαλίαν διάφορον ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἐπηγγέλλετο, ὅμοιος ὅμως μὲ ἕνα εὐρυῤῥέοντα ποταμὸν, ὁ ὁποῖος, μόλις τοῦ ἀνοίγει ὁ γεωργὸς μικράν τινα διάβασιν εἰς τὴν ὄχθην, διὰ τὸ ἄφθονον τῶν ὑδάτων του, χύνει καὶ ἐκεῖθεν πολυπληθῆ ῥεύματα, εἰς μὲν τὴν πρώτην φορὰν συνέταξε μίαν φιλοσοφικὴν θεωρίαν περὶ φυσικῆς Ἱστορίας ἐν γένει, ἥτις ἐξεδόθη τὸ 1814 ἐν Παταυΐῳ, εἰς σχῆμα 4. Τὴν δὲ δευτέραν βλέπων ὅτι ἔλλειπεν ἓν κείμενον διδακτικὸν, τὸ ὁποῖον νὰ δίδῃ περιληπτικῶς πρὸς τοὺς εἰσαγομένους εἰς τὴν ἐπιστήμην καθαρὰς καὶ ἐν ταυτῷ εὐστοχίας ἰδέας αὐτῆς, συνέταξε μίαν ὁλόκληρον μὲν, ἀλλὰ σύντομον πραγματείαν περὶ Γεωλογίας, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1816 εἰς ἕνα τόμον σχήματος ὀγδόου. Γνωρίζων ὅτι μεταξὺ τῶν καταγραφομένων εἰς τὰς ἐπιστήμας μαθητῶν ὑπάρχει πάντοτε ἀνισότης δυνάμεων· καὶ ὅτι, ἐνῷ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχουσιν ὅλας τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις διὰ τὴν ἀκριβῆ τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας κατάληψιν, ἄλλοι ἔχουσιν ἀνάγκην διευθύνσεως εἰς τὰ αὐστηρότερα τῆς ἐπιστήμης, ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο, τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν πλουτίζων τὸ γεωλογικόν του σύγγραμμα μὲ πληθὺν σημειώσεων.

» Ἐπρόσθεσα (λέγει) πολλὰς καὶ ἐκτεταμένας σημειώσεις, » διάφοροι τῶν ὁποίων τείνουν εἰς τὴν διασάφησιν ἐκφράσεων » τινῶν τοῦ κειμένου, πρὸς ὠφέλειαν ἐκείνων, οἵτινες διόλου » νέοι εἰς τὴν φυσικὴν Ἱστορίαν, καὶ στερημένοι ἐν ταυτῷ » ἀπὸ τὰς ἄλλας βοηθητικὰς ἐπιστήμας, δὲν ἤθελαν εἶσθαι, » χωρὶς αὐτὰς, εἰς κατάστασιν νὰ ἐννοήσωσι τὴν ἀληθῆ τοῦ » κειμένου ἔννοιαν. Εἰς δὲ τὰς ἄλλας σημειώσεις, θέλων νὰ » καταστήσω εὐάρεστον τοῦτο μου τὸ πόνημα εἰς μεγαλήτερον » ἀριθμὸν ἀναγνωστῶν, ἀνέλαβα τὴν ἔρευναν τινῶν ἀξιολο- » γωτέρων καὶ περιφημοτέρων γεωλογικῶν, καὶ φυσικῶν (σχε- » τικῶν ὅμως εἰς τὴν Γεωλογίαν) γνωμῶν καὶ διδασκαλιῶν, » σπεύδων νὰ παραστήσω εἰς ἓν περιληπτικὸν σύγγραμμα

Digitized by Google

„ τὰς οὐσιωδεστέρας καὶ πιριεργωτέρας στιγμάς· ὥστε, ἀφοῦ „ οἱ σπουδασταὶ γνωρίσωσι τὸ μέρος τοῦτο τῆς φυσικῆς Ἱστο- „ ρίας, διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ κειμένου, ἐπαναλαμβάνοντες „ αὐτὸ μὲ τὴν σύγκρισιν τῶν σημειώσεων, ν' ἀποκαθίστανται „ ἱκανοὶ τοῦ νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπιστή- „ μης, καὶ ν' ἀποβαίνωσιν ἀνεπαισθήτως πολυμαθεῖς εἰς μίαν „ ποικιλίαν ἡδονικῶν, καὶ ἐπωφελῶν ἀντικειμένων „ (1)

Ἀναφέρων ὁ κύριος Μενεγέλλης περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου λέγει: ὅτι δι' αὐτοῦ ἀπέδειξεν ὁ Δαλλαδέτσιμας, πῶς καὶ μεταξὺ τῶν γεωλόγων ἐδύνατο νὰ καθέξῃ ἔντιμον θέσιν (2). Μὴ θέλων ὅμως ν' ἀποδώσω πρὸς τὸν σοφὸν συμπολίτην μου ὅ, τι δὲν ἐξάγεται ἀναντιρρήτως ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα συγκατατίθεμαι μᾶλλον μὲ τὴν γνώμην ἐκείνων, οἵτινες θεωροῦντες ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ συγγραφέως ἦτον τὸ νὰ δώσῃ ἓν κείμενον διδακτικὸν καὶ στοιχειῶδες τῆς Γεωλογίας πρὸς τοὺς νέους· ὅτι ἐδίδαξε τὴν ἐπιστήμην ταύτην ἐν παρέργῳ, καὶ καθ' ὃν καιρὸν, ὡς ὁ ἴδιος λέγει (3), ἔμελλε νὰ παραδίδῃ εἰς δύο καθέδρας· καὶ ἐξετάζοντες τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα τὸ θεωροῦσι μόνον ὡς ἀπόδειξιν τῆς θαυμασίου πολυμαθείας τοῦ ἀνδρός. Τοιουτοτρόπως γνωμοδοτῶν περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου, ὁ ἐρωτηθεὶς ἔμπειρος γεωλόγος Λουδοβίκος Παζίνης λέγει: „Ἡ περὶ Γεωλογίας πραγματεία „ τοῦ καθηγητοῦ Δαλλαδέτσιμα εἶναι μία ἁπλῆ συγγραφή, „ ἥτις δεικνύει μᾶλλον τὴν ἰδιάζουσαν καὶ θαυμασίαν ἱκα- „ νότητα τοῦ συγγραφέως τοῦ νὰ καταγίνεται εἰς κάθε κλά- „ δον τῆς ἀνθρωπίνης μαθήσεως, παρὰ τὴν ἐμπειρίαν του εἰς „ τὰς γεωλογικὰς ἐπιστήμας· ὅμως τὸ αἴτιον διὰ τὸ ὁποῖον „ παρεκινήθη νὰ συγγράψῃ καὶ νὰ ἐκδώσῃ τὸ βιβλίον τοῦτο, „ δικαιόνει αὐτόν „.

Ἀλλ' εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἠνοίγετο πρὸς τὸν Δαλλαδέτσιμα στάδιον νέων ἀγώνων, εἰς τὸ ὁποῖον ἔδειξεν ἐπίσης τὴν ἔκτασιν τῶν ἰατρικῶν του γνώσεων καὶ τὴν ἀκούραστον

---

(1) Ὅρα εἰσαγωγὴν τοῦ συγγράμματός του.
(2) Βλέπε Μενεγ. αὐτόθι.
(3) Ὅρα εἰσαγωγήν.

Digitized by Google

ἐπιμονήν του εἰς τοὺς νοητικοὺς κόπους. Διότι γινομένης, κατὰ τὸ 1817, ὑπὸ τῶν κρατούντων μιᾶς ἀναμορφώσεως εἰς τὸ παταϊνὸν πανεπιστήμιον, ἐδόθη πρὸς τὸν Δαλλαδέτσιμα, ἐκτὸς τῆς Ἰατρικῆς Ὕλης, καὶ ἡ διδασκαλία προσέτι τῆς γενικῆς Παθολογίας. Διασώζων πάντοτε εἰς τὴν καρδίαν του ἔνθερμον τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ γίνεται ἐπωφελέστερος εἰς τοὺς μαθητάς του, καὶ κρίνων ὅτι πρέπει νὰ ἔχωσιν ἕτοιμον τὸ κείμενον τῆς διδασκαλίας των, κατεγείνει ἀμέσως εἰς τὴν συγγραφὴν μιᾶς παθολογικῆς πραγματείας, τὴν ὁποίαν τελειώσας μετὰ δύο χρόνους, ἐξέδωκεν αὐτὴν κατὰ τὸ 1819 εἰς πέντε τόμους, ὑπὸ τὸν τίτλον, «διατάξεις τῆς γενικῆς Παθολογίας».

Εἰς τὸ πολυμαθὲς τοῦτο σύγγραμμα ὁ καθηγητὴς Μενεγέλλης παρατηρεῖ ἐπισυναγμένας παρὰ τοῦ Δαλλαδέτζιμα ὅλας τὰς πολυπληθεῖς γνώμας τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ὡς πρὸς τὰς αἰτίας, τὰς διαφορὰς, καὶ τὰ συμπτώματα τῶν ἀσθενειῶν (1). Ὁ σοφὸς ὅμως Ἰατροδιδάσκαλος Ἰακωμμίνης ἀναλύων αὐτὸ λέγει: „Εἰς τὴν πραγματείαν ταύτην ἐσύναξεν „ὁ Δαλλαδέτσιμας ὅσον ἐπωφελὲς, ὡς πρὸς τὴν πρακτικὴν „ἐφαρμογὴν, περιέχουσιν οἱ κώδικες τῆς παλαιᾶς Ἰατρικῆς. „Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι καὶ μὲ τὴν αὐτὴν „ἀκρίβειαν ἐρανίσθη καὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τὰ ὁποῖα „εἰς τὴν ἐποχήν του ἦσαν νέα„. Ἀλλὰ τὰ αἴτια διὰ τὰ ὁποῖα ὁ Κεφαλλήνιος παθολόγος δὲν παρεδέχθη ὅλας ἐν γένει τὰς νέας Θεωρίας ἐνυπῆρχον εἰς αὐτὰς καὶ εἰς τὴν εὐαισθησίαν τῆς ἰδίας του συνειδήσεως.

Ὁ Ἄνθρωπος φύσει προσκολλημένος εἰς ὅσας υἱοθέτησεν ἀρχὰς ἀπὸ τὴν νεαράν του ἡλικίαν ἀποβαίνει πολλῷ μᾶλλον ἐπίμονος εἰς αὐτὰς, ὅταν παρατηρῇ εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς στοιχεῖα τινὰ, παρασταίνοντα ἐπικίνδυνον τὴν παραδοχὴν τῶν νεοφανῶν ἀρχῶν. Προικισμένος ὢν μὲ ὀρθὴν κρίσιν ὠφελεῖται μὲν ἀπὸ τῶν νεωτέρων τὰς Θεωρίας, δὲν τολμᾷ ὅμως νὰ κρημνίσῃ ἐκ θεμελίων οἰκοδομὴν ἥτις, εἰς πολλοὺς αἰῶνας ἐφάνη ἐπωφελὴς, διὰ νὰ δώσῃ πρὸς αὐτὴν ἄλλην

(1) Ἴδε αὐτόθι.

Digitized by Google

νέαν μορφήν, τῆς ὁποίας διηγοῦνται μόνον τὰ προτερήματα, ἀλλ' ἡ πεῖρα δὲν τὰ ἔχει ἀκόμη ἐπικυρωμένα.

Ἡ μεγάλη πρόοδος τῆς φυσικῆς καὶ χημείας, εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν συνέγραφεν ὁ Δαλλαδέτσιμας τὴν Παθολογίαν του, ἤρχισε νὰ διαχέῃ φῶς εἰς τὴν Ἰατρικήν. ἐκ τοῦ ὁποίου ὁδηγηθέντες τινὲς ἐπεχειρίσθησαν τὴν ἀναμόρφωσιν αὐτῆς καὶ τὴν τροποποίησιν πολλῶν ἀρχῶν της. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι αἱ νεφάνειαι, αἵτινες ὑπόσχονται εὐθαιμονεστέραν τὴν φυσικήν, ἢ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν (καὶ μάλιστα ὅταν προβάλωνται ἀπὸ ἔνθρονα καὶ ἐν ὑπολήψει ὑποκείμενα), ἐρεθίζωσι τόσον τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ὀλίγοι δύνανται νὰ μείνωσιν ἀκίνητοι, εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἀναφάνησιν, καὶ ὀλιγώτατοι γνωρίζουσιν ἀμέσως τὰ προτερήματα καὶ τὰς ἐλλείψεις των.

Αἱ ἀναμορφώσεις ὁμοιάζουσι μὲ ἀνεμοστροβίλους, τῶν ὁποίων ἡ θορυβώδης καὶ ὁρμητικωτάτη πνοὴ ἁρπάζει, ὄχι μόνον ὅλα τὰ κοῦφα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν βαρέων σωμάτων, καὶ μόνον τὰ στηριζόμενα εἰς στερεὰς καὶ ἀκλονήτους βάσεις ἀντέχουσιν εἰς αὐτούς.

Ἀναφανείσης λοιπὸν τότε τῆς ἀναμορφώσεως τῶν θεωριῶν τῆς Ἰατρικῆς, οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ σχολῶν τῆς ἐπιστήμης ταύτης εὑρίσκοντο εἰς μεγάλην κίνησιν. Οἱ περισσότεροι παρεδέχθησαν ἀνεξετάστως τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σκότου Βροῦν (Bronn). Τινὲς ἀντέτειναν μέχρι τινὸς, ἀλλ' ἐν τέλει παρασυρθέντες ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις της κατεστάθησαν θερμοὶ ὀπαδοίτης. „Ἡ ἁπλότης τῆς διδασκαλίας ἐκείνης „(λέγει ὁ κύριος Ἰακωμμίνης), αἱ ἀναλαμπαὶ νέου φωτὸς, „αἵτινες ἐξήρχοντο ἐξ αὐτῆς, ἐξηπάτησαν τόσον τοὺς νόας „τῶν ἰατρῶν, ὥστε, εἰς ὀλίγον καιροῦ διάστημα, παρεδέχθη „σχεδὸν ἀπὸ ὅλην τὴν Εὐρώπην„.

Ἀλλ' ἐξετάζων ὁ Δαλλαδέτσιμας μὲ τὴν φυσικήν του βαθύνοιαν καὶ τὸ αὐστηρὸν τῆς κρίσεώς του τὰς νεοφανεῖς θεωρίας ἐδέχθη μὲν ἑτοίμως, ὅσας ἐξ αὐτῶν ἔβλεπεν ἐπιστηριγμένας εἰς ἀναμφίβολα γινόμενα τῆς πείρας, μὴ ἁρπασθεὶς ὅμως, ὡς οἱ λοιποί, δὲν ἄργησε νὰ ξανοίξῃ ὅτι πολλαὶ τῶν φημιζομένων θεωριῶν τοῦ Βροῦν ἦσαν ἀβέβαιοι καὶ κλονούμεναι. Διὸ ὑπολογιζόμενος τὰ ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα τῆς βια-

Digitized by Google

στικῆς καὶ ἀνιξετάστου παραδοχῆς τῶν νεωτερισμῶν εἰς ἐπιστήμην ἀφορῶσαν τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀτόμων, ἔκρινεν ὀρθώτερον, νεωτερίζων εἰς τὰ βέβαια, ν' ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη τῶν παλαιῶν εἰς ὅσας θεωρίας παρατήρει τοὺς νεωτέρους εἰσέτι ἀμφιβόλους καὶ ἀστηρίκτους. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται ὁ φαινόμενος ἀναχρονισμὸς εἰς τὸ πολυμαθὲς τοῦ Δαλλαδέτσιμα σύγγραμμα, μεταξὺ τῶν παθολογικῶν ἰδεῶν καὶ ἐκείνων τῆς φυσικῆς καὶ χημείας. Εἰς τὴν Παθολογίαν του, κατὰ τὸν κύριον Ἰακωμμίνην, βλέπει ὁ ἀναγνώστης τὸν σοφὸν συμπολίτην μας νεώτατον ὡς πρὸς τὰς φυσικὰς καὶ χημικὰς θεωρίας, εἰδήμονα καὶ αὐτῶν τῶν ἐσχάτων, κατὰ τὴν ἐποχήν του, ἀνακαλύψεων καὶ μάλιστα εἰς τὴν περὶ τοῦ ἠλεκτρικοῦ καὶ θερμαντικοῦ θεωρίαν, ἀλλ' ἐπίσης τὸν παρατηρεῖ πολλὰ παλαιὸν ὡς πρὸς τῶν ἀσθενειῶν τὴν θεωρίαν· ἀναχρονισμὸς ἐκπηγάζων ἀπὸ τὰς προειρημένας αἰτίας.

„ Δὲν ἦτον ἄτοπον (λέγει ὁ Ἰακωμμίνης), νὰ ὑποθέσωμεν „ ὅτι ἡ ἀνστηρὰ κρίσις τοῦ Δαλλαδέτσιμα τὸν ἔκαμε προ„ μως νὰ προϊδῇ ὅτι εἰς πολλὰ μέρη ἀπεμακρύνετο τῆς ἀ„ ληθείας ἡ βρουνιανὴ διδασκαλία. Ἐκεῖνος, ὁμοῦ μὲ ὀλί„ γους ἄλλους, ἀνεκάλυψε προηγουμένως τὰς ἀπάτας αὐτῆς. „ Ἀπέρριψεν ἀπ' ἀρχῆς τοιαύτην διδασκαλίαν, καὶ χωρὶς „ πλέον νὰ φροντίσῃ περὶ αὐτῆς ἔμεινεν ὅλως διόλου ἐκτὸς „ τοῦ πεδίου, καὶ ἀφιερώθη ἐπιμονέστερον εἰς τὴν κληρονομίαν „ τῶν παλαιῶν „.

Πόσον δὲ ὀρθῶς ἔκρινεν ὁ Κεφαλλήνιος παθολόγος περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Βροῦν μᾶς βεβαιοῖ ἡ μετὰ ταῦτα μεταβολή, καὶ αὐτῶν τῶν θερμῶν της ὑπερασπιστῶν. Κατὰ τὸν ἐξύνουν τοῦ Παταυΐου καθηγητήν, ἐνῷ τινὲς τῶν προμάχων τῆς νεοφανοῦς θεωρίας ἠγωνίζοντο πρότερον, πάσαις δυνάμεσι, νὰ παρακινήσωσιν ὅλους τοὺς Ἰατροὺς νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τὴν θριαμβεύουσαν σημαίαν τοῦ Βροῦν, ὕστερον ἰδόντες ἐκ πείρας τὰς μεγάλας ἐλλείψεις τῶν θεωριῶν του ἐκήρυττον ἀπαραιτήτως ἀναγκαίαν τὴν διόρθωσιν αὐτῶν, καὶ οἱ ἴδιοι ἐπεχειρίσθησαν μάλιστα νὰ τὰς συμφωνήσωσι μὲ τὴν πρακτικήν.

„ Ὁ ἴδιος ἐκεῖνος Ῥαζόρης (ἀκολουθεῖ ὁ προλεχθεὶς Προ„ φέσωρ), ὅστις ἱστάθη ὁ πρῶτος κήρυξ αὐτῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν

Digitized by Google

„ καὶ ὁ προσπαθήσας νὰ πληροφορήσῃ τοὺς Ἰατροὺς, ἠναγ-
„ κάσθη ταχέως νὰ γνωρίσῃ ὅτι τινὲς θεμελιώδεις θεωρίαι
„ τῆς διδασκαλίας ἐκείνης ἦσαν ἀντίθετοι τῆς ἀληθείας. Ὁ
„ ἀπόστολος τῆς βρουνιανῆς θεωρίας ἀπέβη τάχιστα ὁ τρο-
„ μερώτερος ἀντίδικος καὶ ἀναμορφωτὴς τῆς ἰδίας „.

Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι, μεταξὺ τόσων πολυειδῶν καὶ ἀκαταπαύστων κόπων διδασκαλίας καὶ συγγραφῆς περὶ ἀντικειμένων τῆς ἐπιστήμης του, δὲν ἔπαυεν ὁ Κ. Ἀγγελος ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκδίδῃ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν, διαφόρους ἄλλας πραγματείας περὶ μαθηματικῶν προβλημάτων, καὶ περὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν ὑλῶν. Ὡς μέλος ἀντεπιστέλλον πολλῶν ἐνδόξων ἀκαδημιῶν ἐκπληροῦσεν ἑτοίμως τὰ πρὸς αὐτὰς χρέη-τον, πέμπων συνεχῶς πολυμαθεῖς πραγματείας πρὸς ἀνάγνωσιν. (1).

Κατὰ τὸ 1816 δημοσιεύει ἐν Παταυΐῳ ἓν φιλοσοφικὸν ὑπόμνημα „περὶ τῶν ἀερωδῶν ἐπισωρευμάτων (accumulamenti aerei, o gazosi) τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος„. τὸ ὁποῖον κατεχωρήθη εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν νέων δοκιμίων τῆς ἐν Παταυΐῳ καισαροβασιλικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, γραμμάτων, καὶ τεχνῶν (2). Τιμᾶται, κατὰ τὸ 1817 μὲ τὴν θέσιν τοῦ Κοσμήτορος (Rettore manifico) καὶ ἰδοὺ εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν μεγάλων ἀκαδημαϊκῶν ἐκφωνεῖ δύο πολυμαθεῖς λόγους, οἵτινες ἐξεδόθησαν ἐν Παταυΐῳ τὸ αὐτὸ ἔτος. Ἐκτὸς τούτων ἐξέδωκε καὶ ἄλλα τινὰ δεικνύων εἰς ὅλα τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῶν γνώσεών του, τὸ αὐστηρὸν τῆς κρίσεως, καὶ τοῦ νοὸς τὴν ὀξύτητα. Ταῦτα δὲ ἐπικρίνων περιληπτικῶς ὁ κύριος Ἰακωμμίνης λέγει: „Ἐκτὸς τῶν δύο „ῥηθέντων μεγάλων συγγραμμάτων ἐξέδωκεν ὁ Δαλλαθέτσι-„μας διάφορα ἐπευφημισθέντα ὑπομνήματα ἰατρικῶν ἀντι-„κειμένων. Δύο δὲ ἐξ αὐτῶν διακρίνονται, διὰ τὴν ἐν αὐ-„τοῖς αὐστηρὰν λογικὴν καὶ ἐκτεταμένην πολυμάθειαν, τὸ „περὶ προσδιορισμοῦ τῆς δυνάμεως τινῶν δηλη-

(1) Ὅρα Μενεγελλ. αὐτόθι.
(2) Παρέβαλε Τόμ. Α'. σελ. 72 — 91. ἐν ἔτει 1817.

Digitized by Google

„τηρίων παραβαλλομένων μὲ ἐκεῖνο τῆς ἐχίδνης,
„καὶ τὸ περὶ ἀερωδῶν ἐπισωρευμάτων.

„Ὀλίγοι ἄνθρωποι εἶχον ὡς ὁ Δαλλαδέτσιμας τόσον ἐκ-
„τεταμένας καὶ ποικίλας γνώσεις. Κατεῖχεν ἔντιμον θέσιν
„μεταξὺ τῶν μαθηματικῶν, καὶ ἔδωκεν ἀποδείξεις πολλῶν
„γνώσεων εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας
„ἐπροσκαλέσθη νὰ διδάξῃ.

„Περὶ ἄλλων δὲ πραγματειῶν τὰς ὁποίας οὗτος ἀνέγνωσεν
„εἰς διαφόρους περιστάσεις, καὶ περὶ τῶν λόγων ἐκείνων,
„ὁποῦ ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1817, ὧν Κοσμήτωρ τοῦ πανεπιστη-
„μίου, δὲν θέλομεν μακρολογήσει, ἀρκούμενοι νὰ σημειώσω-
„μεν, ὅτι ὅλα τὰ πολυαριθμάτου συγγράμματα
„μαρτυροῦν τὰς βαθείας του γνώσεις, τὸ δραστή-
„ριον, καὶ τὸν ἔρωτα τῆς ἀληθείας„.

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ἕλλην καθηγητὴς τιμᾶται τόσον ὑπὸ τῶν πε-
παιδευμένων Ἰταλῶν θεωρούμενος ὡς συγγραφεὺς, δὲν ἀπο-
λαμβάνει παρὰ τῶν ἰδίων ὀλιγωτέρους ἐπαίνους παρατη-
ρούμενος ἐν γένει εἰς τὸ ὑψηλὸν ὑπούργημα τῆς διδασ-
καλίας.

Ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἀφιέρωσίς του διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐπι-
στήμης καὶ τῶν μαθητῶν του, τὸν ὁποῖον ἔδειξεν εἰς τὴν ἀρ-
χὴν τῆς διδασκαλίας του, (καὶ περὶ τοῦ ὁποίου, ὡς προείπομεν,
ὡμίλουν τόσον ἐπαινετικῶς αἱ ἐφημερίδες καὶ ἐμαρτύρουν οἱ
αὐτόπται), διετηρήθη αὐξανόμενος παρ' αὐτοῦ, ἐφ' ὅρους ζωῆς
του, μὲ ἀπαραδειγμάτιστον τρόπον, ὡς βεβαιοῦσι περὶ τούτου
οἱ ἑξῆς λόγοι τοῦ κυρίου Ἰακωμμίνη:

„Θεωροῦντες (λέγει ὁ σοφὸς οὗτος) τὸν Δαλλαδέτσιμα ὡς
„διδάσκαλον δὲν συστελλόμεθα νὰ ἐπιβεβαιώσωμεν ὅτι οὐ-
„δεὶς, ὡς οὗτος ἠσθάνετο τὴν ἀξίαν καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ ἰ-
„δίου ἐπαγγέλματος. Ὁ καιρὸς τῆς σκέψεως, ἡ ζωή του, ἡ
„συνομιλία του, αἱ διασκεδάσεις του, τὸ πανεπιστήμιον, οἱ
„δρόμοι, ἡ οἰκία του, τὰ πάντα δι' αὐτὸν ἦσαν σχολεῖον.
„Καθεὶς καταφεύγων πρὸς αὐτὸν, διὰ διδασκαλίαν ὁποισου-
„δήποτε κλάδου τῆς Ἰατρικῆς, εὕρισκεν εὐνοϊκὴν ὑποδοχὴν
„παρ' αὐτῷ, καὶ ἀνεχώρει θαυμάζων τὸ βάθος τῆς μαθή-
„σεως καὶ τὴν γενναίαν του διάθεσιν εἰς τὸ νὰ πλουτίζῃ καὶ
„ἄλλους„.

Digitized by Google

Ἡ φιλανθρωπία, χρέος ἐκπηγάζον ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τῆς καρδίας, καθυποβάλλεται ἐκ φύσεως εἰς ἀναλογικοὺς βαθμούς. Κάθε καρδία φιλάνθρωπος, ἥτις δὲν κινεῖται ἀπὸ δευτερεύοντας σκοπούς, καὶ δὲν διεφθάρη ἀπὸ τὸ μίασμα τῶν παθῶν, αἰσθάνεται οἰκοθεν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μερίζῃ τὴν ἀγάπην της ἀναλόγως τῶν δεσμῶν ἐξ ὧν συνδέεται μὲ ἕκαστον τῆς κοινωνίας ἄτομον, ἐξαιρουμένης τῆς περιστάσεως εἰς ἣν ἤθελε καὶ εἰς ξένον θεωρῆται ἔξοχος ἀξία, ἢ ἤθελεν ἀπαιτεῖται ἀπὸ τὸ γενικὸν τῆς δικαιοσύνης. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ καλοκἀγαθος Δαλλαδέτσιμας ἑτοίμως συνέτρεχεν εἰς τὴν ὠφέλειαν ἑκάστου τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ὑπακούων εἰς τοὺς φυσικοὺς δεσμοὺς ἔβλεπεν εἰς τοὺς Κεφαλλῆνας νέους, καὶ ἐν γένει εἰς τοὺς ἑπτανησίους, τὰ τρυφερώτατα τῆς καρδίας του ἀντικείμενα. Αὐτοὶ ἔφερον τὸ γλυκύτατον τῆς πατρίδος ὄνομα, καὶ διὰ τοῦτο ἐκρίνοντο παρ' αὐτοῦ ἄξιοι μεγαλητέρων φροντίδων καὶ τῶν πατρικῶν ἐκείνων προσπαθειῶν του δι' ὧν ἔπασχε νὰ ἐπιταχύνῃ τὰς προόδους των, καὶ νὰ τοὺς παρασταίνῃ ἀξίους τῆς ὑπολήψεως καὶ τῆς ἀγάπης τῶν καθηγητῶν.

Πολιτικαί τινες ἀνωμαλίαι διέκοψαν ἐνίοτε τὴν σειρὰν τῆς διδασκαλίας τοῦ πανεπιστημίου, ἀλλ', ὡς ἤκουσα πολλοὺς εἰσέτι ζῶντας μαθητάς του, οἱ ἐναπομείναντες ἐν Παταΐῳ νέοι Κεφαλλῆνες εἶχον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ εἰρηνοφίλου Δαλλαδέτσιμα ἕτερον διδακτήριον ἕτοιμον. Μὲ τὸν ἐγκυκλοπαιδικὸν τοῦτον συμπολίτην μας διημερεύοντες, ὄχι μόνον ἐξηκολούθουν ἀμισθὶ ὁποιονδήποτε κλάδον μαθήσεως εἶχον προλαβόντως ἀρχίσει, ἀλλὰ καὶ μὲ ἕτοιμον μυστικήν του βοήθειαν, ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἐστεροῦντο τῶν ἀναγκαίων, ἔφθασαν εἰς τὸ τέρμα τοῦ σταδίου των.

» Ἐξαιρέτως δὲ (λέγει ὁ καθηγητὴς Μενεγέλλης) ἐδείκνυεν » ἔξοχον προθυμίαν διὰ ἐκείνους τῆς πατρίδος του καὶ ὅλων » τῶν Ἰονίων νήσων. Οὔτε εὐχαριστεῖτο εἰς τὸ νὰ πλουτίσῃ » μόνον τὸ πνεῦμα των, ἀλλὰ καὶ μὴ ζητούμενος ἐχορήγει » εἰς τοὺς χρειαζομένους βοήθειαν (ὅπου κυρίως ὑφίσταται » τὸ ὕψος τῆς εὐεργεσίας). Εἶναι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, οἵτινες, » χωρὶς ἐκεῖνον δὲν ἤθελον δυνηθῆ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν » ἐκπαίδευσίν των, καὶ νὰ λάβωσι τὸν στέφανον. Ἡ εἰς ὀλί- » γους θεωρουμένη αὕτη ἀρετὴ ἦτον τόσον ἰδιάζουσα πρὸς

Digitized by Google

» ἐκεῖνον, ὥστε, ὅσοι τῶν δεομένων ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ παρη-
» γορίαν, ὅλοι ἀνεχώρουν εὐχάριστοι (1) ».

Ἀπὸ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην του ἐρεθιζόμενος καὶ λυπούμενος ὅτι δὲν βλέπει καί τινας τῶν νέων πατριωτῶν μας ν' ἀφιερωθῶσιν ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν σπουδὴν τῆς γεωργικῆς, εἰς τὴν μάθησιν ἐπωφελῶν τεχνῶν, καὶ εἰς ὅσα ἄλλα ἐγνώριζεν ἐλλείποντα τότε εἰς ἡμᾶς, ἐξεφώνει τοὺς ἀξιομνημονεύτους ἐξῆς λόγους, περὶ ὧν μὲ ἀνέφερον διάφοροι τῶν ἡμετέρων. » Ὁποία δυστυχία! (ἔλεγεν ἀναγινώσκων τὰ
» συχνὰ πρὸς αὐτὸν φερόμενα συστατικά), οἱ ἀγαπητοί μου
» πατριῶται ἔχουσι βέβαια δικαίωμα νὰ ζητοῦν ἀπὸ ἐμὲ
» ὅλην τὴν φροντίδα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν τέκνων των, ἀλλὰ
» διατί δὲν βλέπουσι τὰς μεγαλητέρας τῆς πατρίδος χρείας;
» Διατί εἰς μόνην τὴν ἰατρικὴν καὶ νομικὴν θεωροῦσι τὰς
» πηγὰς τοῦ κέρδους καὶ τῆς ὑπολήψεως; Δὲν εἶναι τάχα
» ἐπίσης ἐπωφελὴς καὶ μέλος ἔντιμον τῆς κοι-
» νωνίας ὁ ἔμπειρος καὶ τίμιος τεχνήτης, ὁ ἐπι-
» στήμων γεωργός, καθὼς εἶναι καὶ ὁ ἰατρὸς
» καὶ ὁ δικηγόρος; »

Τὰ σπάνια ταῦτα προτερήματα τῆς καρδίας του συνημμένα μὲ ἀνυπόκριτον ἀρετήν, καὶ κεκοσμένα μὲ ὁποίαν εἴδομεν πολυμάθειαν, ἔπρεπε δικαίως νὰ κινήσουν εἰς θαυμασμὸν τοὺς συγχρόνους τοῦ ἐνδόξου τούτου ἀνδρὸς, καὶ νὰ ἐπιφέρωσιν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διάδοσιν τῆς φήμης του καὶ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Ὅθεν, ἐκτὸς τῶν ἐγγράφων ὑπομνημάτων, ἀνηγέρθησαν εἰς τὴν εὐρυχωροτάτην τοῦ Παταυΐου πλατεῖαν, λεγομένην λιβάδιον τῆς κοιλάδος (Prà della Valle) δύο μνημεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων, ἓν ἀνήγειρε τὸ πρὸς τὴν ἀξίαν του σέβας, τὸ δὲ ἄλλο ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν ἐξόχως παρ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντων.

Τὴν ῥηθεῖσαν πλατεῖαν, ἀφοῦ ἡ μεγαλόδωρος βενετικὴ κυβέρνησις τὴν μετεποίησεν ἐκ κοιλάδος εἰς μεγαλοπρεπῆ πεδιάδα, τὴν καθιέρωσεν εἰς τὴν μνήμην τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν. Εἰς ταύτην δὲ, μὲ τὴν συναίνεσιν τῶν κρατούντων,

(1) Ὅρα αὐτόθι.

Digitized by Google

ἐδύναντο οἱ θέλοντες ν' ἀνεγείρωσι, δι' ἰδίων ἐξόδων, μνημεῖα τῶν διαπρεψάντων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων, εἰς τὴν πρόοδον τῶν ὡραίων τεχνῶν, καὶ ὅσων ἡ πολιτικὴ φρόνησις, ἢ ἡ ἀνδρία εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἐφάνη ἔξοχος. (1)

Ἐντὸς λοιπὸν τοῦ δευτέρου κύκλου, ὅστις στεφανοῦται ἀπὸ τοὺς ἔξωθεν ἀνδριάντας τοῦ οὐρανοσκόπου καὶ μεγαλόνοος Γαλιλαίου, τοῦ Ἰταλοῦ Φειδίου Κανόβα, τοῦ θερμοῦ κατὰ τὴν φαντασίαν ποιητοῦ Ἀριόστου, τοῦ εὐτάκτου ἐποποιοῦ Τάσου, τοῦ πολυμαθοῦς κριτικοῦ Καισαρότου καὶ ἄλλων περικλεῶν ἀνδρῶν, ἀνήγειρε, κατὰ τὸ 1793, ἓν μνημεῖον εἰς τιμὴν τῆς ἀξίας τοῦ Κεφαλλῆνος Δαλλαδέτσιμα, διὰ συνεισφορᾶς τῶν πολιτῶν, ἢ τῶν καθηγητῶν, ὁ τότε Κυβερνήτης τοῦ Παυταυΐου Ἄγγελος Διέδος. Εἰς δὲ τὸ ὑποστύλιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵστασται ἓν ἀγγεῖον ἐτρουσκικὸν, ἀναγινώσκεται ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή.

ΚΟΜΗΣ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΑΛΛΑΔΕΤΣΙΜΑΣ

ΕΥΓΕΝΗΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΠΑΤΑΥΙΩ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΤΩ ΣΤΟΙΧΕΙΩ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον, εὐγνώμονες διὰ τὰ εὐεργετήματα καὶ τιμῶντες δικαίως τὸν ἔνδοξον συμπολίτην μας, ἀνήγειραν

---

(1) Ὅρα τὴν περιγραφὴν τῆς πεδιάδος ταύτης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ μνημείων εἰς τὸ πολυμαθὲς σύγγραμμα τοῦ Ἀντωνίου Νευμαγέρου (Neumager) ἐκδοθὲν ἐν Παταυΐῳ κατὰ τὸ 1807 εἰς δύο τόμους σχήματος 4, ὑπὸ τὸν τίτλον, » Illustrazione del prato della valle, ossia della piazza » delle statue di Padova ».

Digitized by Google

οἱ ἡμέτεροι συμπολῖται νέοι, δι' ἰδίων ἀναλωμάτων, ἕτερον μνημεῖον πρὸς αὐτόν, φέρον ταύτην τὴν ἐπιγραφήν.

ΟΙ ΕΝ ΤΩ ΠΑΤΑΥΙΝΩ ΓΥΜΝΑΣΙΩ ΣΠΟΥΔΑΣΤΑΙ ΚΕΦΑΛΛΗΝΕΣ

ΟΙ ΑΦΩΣΙΩΜΕΝΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΕΒΑΣ

ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΔΑΛΛΑΔΕΤΣΙΜΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΙΚΩΤΑΤΟΥ

ΚΑΙ ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΥ

ΤΩ ΣΤΟΙΧΕΙΩ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ (1)

ΑΝΕΘΗΚΑΝ.

Μεταξὺ ὅμως τόσων λαμπρῶν ἀποδείξεων, αἵτινες ἐμαρτύρουν τὴν μεγάλην ὑπόληψιν τοῦ Δαλλαδέτσιμα, καὶ τῆς κοινῆς ἀγάπης, δι' ὧν ἔβλεπεν ἐστεμμένην τὴν ἀξίαν καὶ τὰς

(1) Κατὰ τὴν εἰς τοὺς φιλολόγους καὶ ῥήτορας ἐναπομείνασαν συνήθειαν, ὡς παρ' ἡμῖν αἱ Μοῦσαι, εἶναι καὶ παρὰ Λατίνοις τὸ Genio. Διὸ καὶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ἀφιερόνουν οἱ ἐπιγραμματοποιοὶ εἰς τὸ Genio Loci (ἰσοδύναμον μὲ τὸ τοῦ λαοῦ μας στοιχεῖον τοῦ τόπου) τὰ μνημεῖα τῆς Παταυϊνῆς πεδιάδος.

Εἰς τὴν εὐρύχωρον ταύτην πλατεῖαν, τὴν ὁποίαν καθιερωσεν ἡ τότε Κυβέρνησις εἰς τόσον ὑψηλὸν σκοπόν, καὶ ἥτις εἶναι ὁ λαμπρότερος στολισμὸς τῆς παταυϊνῆς πολιτείας, παῤῥησιαζόμενός τις λαμβάνει βέβαια μεγάλην τινὰ προσβολήν. Ἡ ἔκτασις αὐτῆς, ἥτις, κατὰ τὸν Νεουμάγερον, εἶναι 22 παταυϊνῶν κάμπων, ἢ καθ' ἡμᾶς 66 βατσελίων, τὰ περὶ αὐτὴν καλοκτισμένα οἰκοδομήματα, ἐξ ὧν διακρίνεται ὁ μεγαλοπρεπὴς τῆς ἁγίας Ἰουστίνης ναός, τὰ πολλὰ καὶ εὐτάκτως τεθημένα μνημεῖα τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν, τὰ μεταξὺ αὐτῶν καὶ περὶ τὴν πλατεῖαν δένδρα, καὶ ἐν γένει ἡ ἐν αὐτῇ ποικιλία τῶν ἀντικειμένων ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης τὴν ἀποκαθιστῶσι τερπνοτάτην. Ἕνας τεχνικὸς ῥύαξ τρέχων κυκλικῶς κάμνει μὲ τὰ φαινόμενα ἀεικίνητα νεράτου εἰς τὸ μέσον τῆς πλατείας ἓν ἐπίπεδον νησίδριον ἐνούμενον μὲ τὴν λοιπὴν πεδιάδα διὰ δύο γεφυρῶν. Δύο κύκλοι μεγάλοι σχη-

Digitized by Google

ἐναρέτους πράξεις του, μία δεινὴ ἀσθένεια τῆς κύστεως ἐπαπειλοῦσα πρὸ καιροῦ τὴν ὑλικήν του ὕπαρξιν, τὰς 14 Φευβρουαρίου τῶν 1825, διέκοψε τὴν σειρὰν τῶν πολυτίμων ἡμερῶν του. Ὁ θάνατός του, ὡς ἐσημείωσεν ὁ καθηγητὴς Γαλδάνης ὁ ἐκφωνήσας τὸν ἐπιτάφιον λόγον του, κατελύπησεν ὅλας τὰς τάξεις τῶν κατοίκων τοῦ Παταυίου, διότι ἐστέρησε τὴν δευτέραν ταύτην πατρίδα τοῦ συμπολίτου μας ἀπὸ ἕνα ἔξοχον ἄνδρα εἰς τὸν ὁποῖον, ὡς λέγει καὶ ὁ κύριος Μενεγέλλης „ἦτον πρόβλημα, ἂν ἐπρώτευεν ἡ πλέον „ἐκτεταμένη παιδεία, ἢ ἡ πλέον λαμπρὰ ἀρετή· „τόσον ἦσαν συνηνωμέναι εἰς αὐτὸν, καὶ τοιαύτη „ἦτον ἡ εὐγενής των ἅμιλλα„.

ματίζοντες μὲ κομψότητα καὶ κάλλος τὰς ὄχθας τοῦ ῥύακος εἶναι κεκοσμημενοι μὲ κολοσσαῖα ἀγάλματα περιωνύμων ἀνδρῶν. Τὸ δὲ ὅλον ἔδαφος τοῦ μικροῦ νησίου εἶναι σκεπασμένον ἀπὸ ἓν δάσος δένδρων, ἐνδριάντων, καὶ πυραμίδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι καὶ εἴκοσι ὑποστύλια στηρίζοντα τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν ἀγγεῖα ἑτρουσκικά.

Ἡ ποικιλία τῶν χρωμάτων ἡ προκύπτουσα ἀπὸ τὴν ἀνάμιξιν τῶν λευκῶν μνημείων μὲ τὰ δασύφυλλα καὶ πολύχρωα δένδρα καὶ μὲ τὸ πρασινοσκέπαστον ἔδαφος τῆς νήσου, ἡ γαληνιαία καὶ ἀκαταπαυστος ῥοὴ τῶν ὑδάτων, ἡ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ νησίου περιπατοῦντες ἄνθρωποι, καὶ ὁ ἠχητικος θόρυβος τῶν περιστρεφομένων ἁμαξῶν καὶ τῶν χρεμετιζόντων ἵππων εἰς τὸ ἀργυροχρωον φῶς τῆς σελήνης παρασταίνουσι, τὸ καλοκαίριον, εἰς τὸ ὄμμα τοῦ θεατοῦ μαγευτικὸν κάλλος.

Πολλάκις καθήμενος εἰς ἓν τῶν μαρμαρίνων καθισμάτων καὶ παρατηρῶν τὴν πινακοθήκην ἐκείνην, πόσον εἶσαι εὐτυχής, ἔλεγον κατ' ἐμαυτὸν, λαὲ τοῦ Παταυΐου! πόσον μεγαλα καὶ ὑψηλὰ μαθήματα δύνασαι νὰ διδαχθῇς ἀπὸ τὰ ἄψυχα ταῦτα ὄντα! ἐνῷ σὺ πλουτεῖς, ὡς πρὸς τοῦτο, ὑπὲρ τὸ δέον, πολλοὶ λαοὶ δὲν βλέπουσιν οὔτε ἓν μνημεῖον τῆς προγονικῆς των δόξης! Ὅμοιοι μὲ τὰ νηπίοθεν ὀρφανεύσαντα παιδία ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς ἀγνοοῦν τὴν ἀξίαν τῆς καταγωγῆς των, διότι, ἢ δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς κανὲν τοιοῦτον μέσον διδακτικὸν, ἢ παῤῥησιάζεται εἰς τὰ ὄμματά των ἓν μνημεῖον, τὸ ὁποῖον, ἢ διέταξεν ἡ δυναστεία, ἢ ἀνήγειρεν ἡ κολακεία, καὶ τὸ ὁποῖον ἐπιβαρύνον τὸ πάτριον ἔδαφος εἶναι σύμβολον πικρῶν ἀναμνήσεων. Πόσον οἱ μεγαλόπλουτοι ἤθελαν ὠφελήσει τὰς ἰδίας πατρίδας των ἀνεγείροντες μνημεῖα τῶν ἐνδόξων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν, καὶ δίδοντες τοιούτους διδασκάλους εἰς τοὺς ὑπάρχοντας καὶ ἐπερχομένους λαοὺς!

Digitized by Google

Ἀλλ' ἐνῷ ταῦτα κατέστησαν πολυέραστον τὸν Κόμητα Ἄγγελον εἰς τοὺς συγχρόνους του, καὶ ἐκίνουν τοὺς τόσους ἐπαίνους των πρὸς αὐτὸν, δὲν θέλει τιμᾶται ὀλιγώτερον ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, διὰ τοὺς γενναίους ἀγῶνας του εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης. „Ἐὰν (λέγει ὁ κύριος Ἰακωμμίνης) „διὰ τὸ ἀκέραιον τοῦ χαρακτῆρος, διὰ τὴν ἔξοχον ἀγαθο„σύνην, διὰ τὸ τρυφερὸν καὶ γενναῖον τῆς καρδίας, ὁ Κό„μης Ἄγγελος Δαλλαδέτσιμας ἠξιώθη ὡς ἰδιωτικὸς ἄνθρω„πος καὶ ὡς πολίτης μεγαλωτάτων ἐπαίνων παρὰ τοῖς „συγχρόνοις, ἕτερον ἔπαινον θέλουν εἰσέτι διατηρήσει πάν„τοτε πρὸς αὐτὸν οἱ μεταγενέστεροι, δι' ὅσον ἐνήργησε, διὰ „τῆς ἀγχινοίας του καὶ τῶν γνώσεων του, ὑπὲρ τῆς ἐπιστή„μης τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ἐκαλλιέργησε, καὶ τῆς ὁποίας ὑ„πῆρξε τόσα ἔτη ἔνδοξος καθηγητής„.

Ἐν μέσῳ ὅμως τῶν μεγάλων προτερημάτων τοῦ τοιούτου ἀνδρὸς ἐθεωροῦντο καὶ μερικαὶ ἀτέλειαι ἀφορῶσαι τὴν ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν του, καὶ τὸν τρόπον τῆς συγγραφῆς. Ταύτας διὰ τὸ ἀφιλοπρόσωπον τοῦ ἱστορικοῦ χαρακτῆρος, ὅστις ἀπαιτεῖ πιστὴν εἰκόνα τοῦ ἱστορουμένου προσώπου, καὶ διὰ νὰ ἴδωσιν οἱ ἀναγνῶσται τὴν εἰλικρίνειαν τῶν ἐπαίνων τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μου, θέλω τὰς ἀναφέρει ὡς λέγονται. Κάμνων δὲ τὴν ἀναγκαίαν εἰς αὐτὰς ἐπίκρισιν, θέλω τὰς παραστήσει ὑπὸ τὴν ὄψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν κρίνω ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῶσι.

Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς ἀξίας τοῦ Δαλλαδέτσιμα ἀναφέρων ὁ καθηγητὴς Ἰακωμμίνης καὶ περὶ τῶν ἀτελειῶν τὰς ὁποίας τινὲς ἐμέμφοντο πρὸς αὐτὸν λέγει: „Δὲν „θέλομεν ἀποσιωπήσει λοιπὸν, ὅτι μέμφονται τὰ συγγράμ„ματα τοῦ Δαλλαδέτσιμα ὡς γέμοντα πολλῶν παρεκβάσεων· „ὅτι ἡ ἀπὸ καθέδρας ἀπαγγελία του, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον „ἦ ἔκτακτος, ἦτον ἀρκετὰ βεβιασμένη· ἐνίοτε ἔχι τόσον εὔ„τακτος, καὶ συχνάκις ὑπερπηδῶσα τὰ ὅρια τοῦ προκειμέ„νου. Τοῦτο ὅμως συνέβαινεν ὅταν μετεχειρίζετο τὴν ἰταλικὴν „γλῶσσαν. Ἀλλ' ἦτον φαινόμενον ἄξιον πολλῆς προσοχῆς, „ὅτι διαταχθεὶς, κατὰ τὸ 1818, νὰ παραδίδῃ εἰς τὴν λα„τινικὴν γλῶσσαν, τότε καὶ αὐτὰ τὰ ἔκτακτα μαθήματα δι„δασκόμενα παρ' αὐτοῦ λατινιστὶ, ἀπέβησαν εὔκολα, εὔτακτα,

Digitized by Google

„καὶ μὲ τοιαύτην εὐγλωττίαν, ὥστε ἤθελες εἰπεῖ ὅτι αὕτη „καὶ ὄχι ἡ ἰταλικὴ ἦτον ἡ μητρική του γλῶσσα (1)„.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τ' ἀληθῆ αἴτια ἐξ ὧν ἐπήγαζον αἱ ῥηθεῖσαι ἐλλείψεις ἀρκεῖ νὰ ῥίψωμεν μικρόν τι βλέμμα εἰς τὴν φύσιν τῶν ἰδεῶν καὶ εἰς τὸ φαινόμενον τῆς συζεύξεως αὐτῶν. Αἱ ἰδέαι, δὶ ὅσον μεμακρυσμέναι καὶ ἂν φαίνωνται ἡ μία τῆς ἄλλης, ἔχουσι τοιαύτην συμπλοκὴν ματαξύ των, ὥστε εἶναι ἀδύνατον, διεγειρομένης τῆς μιᾶς νὰ μὴν συνεπισύρῃ καὶ ἄλλην, καὶ νὰ μὴν σχηματίζηται μία ἐκτεταμένη σειρὰ συσχετικῶν ἰδεῶν. Ἐντεῦθεν δὲ ἀκολουθεῖ ὅτι, ὅσον εἰς τὸν πτωχὸν νοῦν αἱ συζεύξεις εἶναι μικραὶ καὶ βραδεῖαι (διότι σύγκεινται μόνον ἀπὸ τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν τῶν περιωρισμένων του γνώσεων), τόσον εἰς τὸν πλουτισμένον μὲ πλῆθὺν μεγάλην πολυειδῶν ἰδεῶν ἡ σειράτων γίνεται μεμακρυσμένη καὶ πολύπλοκος. Ἡ μεγάλη δὲ ταχύτης μὲ τὴν ὁποίαν διεγείρει ἡ μία τὴν ἄλλην, καὶ ἡ πληθὺς τῶν συνενουμένων γνώσεων διαχωρίζουσαι τὴν προσοχὴν ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τὸν νοῦν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸν καιρὸν τοῦ νὰ κάμῃ πρὸς αὐτὰς τὴν ἀπαιτουμένην διάκρισιν καὶ νὰ δώσῃ τὴν πρέπουσαν εὐταξίαν· τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ ἐν μέρει τὴν φαινομένην εὔτακτον εὐγλωττίαν τῶν ὀλιγομαθῶν καὶ ἐπιπολαίων ἀνθρώπων, καὶ τὴν σκοτεινὴν καὶ συχνάκις παρεκβατικὴν ἔκφρασιν τῶν ἀληθῶς πεπαιδευμένων ἀνδρῶν καὶ πλουτισμένων μὲ ἐκτεταμένας γνώσεις.

---

(1) Ἡ ἀνατροφὴ τῶν ἑπτανησίων νέων ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὰ καταστήματα τῆς Ἰταλίας, καὶ ἡ πολυχρόνιος κυριαρχία τῶν Βενετῶν εἰς τὴν ἑπτάνησον κατέστησε τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν πολεών μας σχεδὸν μητρικήν. Ἀλλοιώσεις ὅμως τῆς παντοδυνάμου δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου ἔδωσαν νέαν ἀναγέννησιν εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς κοινῆς μας πατρίδος, καὶ ἤδη ἡ ἐθνική μας γλῶσσα ἀνυλαβοῦσα τὰ προνόμοιά της σπουδάζεται ἐπιμελῶς καὶ ὁμιλεῖται εὐρύθμως παρὰ πάντων. Ἀλλὰ ματαίως ἐζητήθη τοσάκις, καὶ ὑπεσχέθη δημοσίως, νὰ ἐμβῇ καὶ εἰς τὰς πολιτικάς μας σχέσεις. Ἡ ἐκτέλεσις ἀναβάλλεται, καὶ μόνον ἡμεῖς, φεῦ! ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς (ἢ ἔχοντες ἴσως ὀλίγους τινὰς κοινωνοὺς τοῦ δυστυχήματος) κρινόμεθα καὶ καταδικαζόμεθα εἰς γλῶσσαν ξένην, ἡ ὁποία ἤδη, ἐξαιρουμένων ὀλίγων, ἀγνοεῖται ὑπὸ τῶν ἑπτανησίων λαῶν καὶ σπουδάζεται μόνον ὡς γλῶσσα κλασικὴ ὑπὸ τῶν βουλομένων.

Digitized by Google

Οἱ πρῶτοι ὁμοιάζουσι μὲ μερικοὺς ῥύακας, οἵτινες χύνουσι τὰ ὀλίγα νεράτων μὲ εὔκολον καὶ εὔτακτον κίνησιν, χωρὶς ποτὲ νὰ ὑπερπηδῶσι τὰ στενά των καὶ χαμηλὰ ὅρια. Οἱ δεύτεροι ὡς τόσοι ὁρμητικοὶ χείμαροι βιαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἐπισωρευομένην ἀφθονίαν τῶν ῥευμάτων διασχίζουσι τὰς φυσικάς των ὄχθας, παρασύρουσι τὰ ἀπαντώμενα σώματα καὶ ἐκβαίνοντες ἀπὸ τὰς πρώτας διευθύνσεις ἀκολουθοῦσιν ἄλλας νέας, ἕως ὅτου κανὲν ἰσχυρώτερον περίφραγμα νὰ ἐμποδίσῃ τὰς παρεκτροπάς των. Ἀπὸ τὴν φυσικὴν λοιπὸν ταύτην ἰδιότητα τῆς συζεύξεως τῶν ἰδεῶν καὶ ἐν γένει τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς, ἐξηγεῖται, κατ' ἐμὲ, κάλλιστα διατὶ ὁ πολυμαθὴς Δαλλαδέτσιμας συγγράφων καὶ διδάσκων ἐξήρχετο πολλάκις τοῦ προκειμένου, καὶ ἐφαίνετο ὀλίγον εὔγλωττος εἰς τὴν παράστασιν τῶν ἰδεῶν του. Ἡ λατινικὴ γλῶσα, ἂν καὶ νὰ ἐγράφετο καὶ νὰ ὡμιλῆτο παρ' αὐτοῦ μὲ ἐντελῆ ὀρθότητα καὶ εὐρυθμίαν, ἦτον ὅμως, εἰς τὴν ἐποχήν του, γλῶσσα παρακμάζουσα καὶ ἀποθαμμένη. Μεταχειριζομένη λοιπὸν παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν παράδοσιν ἦτον ὄργανον τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις ἀπαιτοῦσε περισσοτέραν προσοχὴν, παρὰ τὴν κοινῶς λαλουμένην ἰταλικὴν, καὶ οὕτως ἀπεκαθίσταto ὡς ἕνα μέσον τοῦ νοὸς, διὰ νὰ κρατῇ ἐντὸς τῶν ἀπαιτουμένων ὁρίων τὴν ὁρμητικὴν διέγερσιν τῶν πολυειδῶν του γνώσεων.

Τοιουτοτρόπως ἐξηγῶν, κατὰ προσέγγισιν, τὰς φαινομένας ἐλλείψεις τοῦ πολυμαθοῦς συμπολίτου μας καὶ ἐ ἀγχίνους Ἰακωμμίνης λέγει: „Νομίζω ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι „ὀλίγων γνώσεων φαίνονται προικισμένοι μὲ τοιαύτην εὐ„κολίαν ἀπαγγελίας, ὥστε νὰ καθηδύνουν τοὺς περισσοτέρους „τῶν ἀκροατῶν, ἐπειδὴ ἡ προσοχή των εἶναι ὅλη ἀφιερωμένη „εἰς τὰς ὀλίγας ἐκείνας ἰδέας τὰς ὁποίας ἔχουσιν εἰς τὸν „νοῦντον· καὶ ὅτι ὄχι ὀλίγοι ἄνδρες πολυμαθέστατοι εἶναι „τόσον ὀλίγον εὐτυχεῖς εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐννοιῶν των, „ὥστε νὰ φαίνωνται εἰς τὸ δημόσιον πολλὰ μέτριοι, διότι „ἡ προσοχήτων κυματίζεται καὶ εἶναι ἄστατος εἰς τὴν πλη„θὺν τῶν ἀντικειμένων τὰ ὁποῖα ἐπισωρεύονται εἰς τὸν „νοῦν. Τοῦτο δίδει πρὸς ἡμᾶς ἀρκετὸν λόγον τοῦ διατὶ ὁ „Δαλλαδέτσιμας μεταχειριζόμενος τὴν λατινικὴν γλῶσσαν

Digitized by Google

„ καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ θέτῃ πολλὴν προσοχὴν εἰς τὰς λέ-
„ ξεις ἀπέβαινεν εὐκολώτερος καὶ εὐτακτότερος ὁμιλητής, παρὰ
„ ἐκφραζόμενος διὰ τῆς κοινῆς γλώσσης, εἰς ἣν ἡ προσοχὴ
„ τοῦ νοός του διέτρεχεν ελεύθερα μέγαν ἀριθμὸν ἰδεῶν.
„ Ὅθεν ἐὰν οἱ ἐπικρίνοντες αὐτὸν εὕρισκον ἀνωμαλίαν τινὰ
„ εἰς τὰς ἐκτάκτους διδασκαλίας του, ἦτον ἀταξία τῆς ἀφ-
„ θονίας „.

Ἀλλ' ἐὰν οὔτε μὲ τὰς θεωρίας ταύτας, δὲν ἤθελαν ἀθωωθῆ αἱ μικραὶ αὗται ἐλλείψεις του, καὶ τὰς πιστεύσωμεν μᾶλλον ὡς ἀποτελέσματα φυσικῆς προδιαθέσεως τῶν ὀργάνων, δι' ὧν ἡ ψυχὴ κοινωνεῖ τὰς ἰδέας της· καὶ ἑπομένως, μεταξὺ τόσων πολλῶν καὶ μεγάλων προτερημάτων τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας, εἶχε καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος τὰς ἀτελείας του, νομίζω ὅτι πολλοὶ ἤθελαν εὐχαριστηθῆ νὰ λάβωσι παρὰ τῆς φύσεως τόσα πλούσια δῶρα, καὶ τόσας ὀλίγας ἐλλείψεις, ὁποῖα εἶχεν ὁ Κ. Ἄγγελος.

Παρατηροῦντες λοιπὸν ἐκ τῶν εἰρημένων τὴν φυσικὴν ἀγχίνοιαν τοῦ ἀνδρὸς, τὴν δραστηριότητα, τὸ ἀκούραστον εἰς τὸ ἐνεργεῖν, τὴν μεγάλην πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀγάπην του, τὸ αὐστηρὸν τῆς κρίσεως, καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν γνώσεών του, ἠμποροῦμεν ἀπταίστως νὰ εἴπωμεν, ὅτι, ἐὰν αἱ σημεριναὶ πρόοδοι τῶν φυσικοχημικῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες ἤρχισαν εἰς τὴν παρακμὴν τῆς ἡλικίας του, ἤθελαν ἀναφανῆ προϊμώτερον, ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη ἤθελε κατατάττει μεταξὺ τῶν μεγάλων ἀναμορφωτῶν της καὶ τὸν Ἕλληνα Δαλλαδέτσιμα.

Μολονότι εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς βιογραφίας ἀνέφερον περὶ ὅλων σχεδῶν τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων συγγραμμάτων, κρίνω ἄξιον νὰ κατατάξω κατὰ σειρὰν τοὺς τίτλους αὐτῶν, διὰ νὰ χρησιμεύωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὡς μέσον ἀναμνήσεως τῆς πολυμαθείας τοῦ ἐνδόξου τούτου Κεφαλλήνος.

Digitized by Google

Συγγράμματα ἐκδοθέντα παρ' αὐτοῦ.

1 Λύσις τοῦ μαθηματικοῦ ζητήματος περὶ τῶν τριῶν σωμάτων· τ: ε: περὶ τῆς γραμμῆς, τὴν ὁποίαν διατρέχει ἓν σῶμα, ἐνῷ ἕλκεται ταυτοχρόνως, κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Νεύτωνος, ὑπὸ δύο ἄλλων σωμάτων.

Ἐξεδόθη παρ' αὐτοῦ λατινιστὶ κατὰ τὸ 1780 ἐν Τικίνῳ τοῦ Ῥιγίου εἰς 8 παρὰ τῷ τυπογράφῳ Μπιάγκη.

2 Σκέψεις περὶ διαφόρων δηλητηρίων καὶ ἄλλων τινῶν οὐσιῶν, ἢ περὶ δυνάμεως διαφόρων δηλητηρίων παραβαλλομένων μὲ τὸ τῆς ἐχίδνης.

Ἐξεδόθησαν ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1781 εἰς 4. μ. καὶ κατεχωρήθησαν πρὸς τούτοις εἰς τὸν ΙΒ' τόμον τῆς φεραρικῆς συλλογῆς τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν συγγραμματίων. σελ. 45 μέχρι τῶν 102.

3 Ἐξακολούθησις τῶν ἰδίων σκέψεων, ἥτις κατεχωρήθη εἰς τὸν ΙΓ' τόμ. τῆς ἰδίας συλλογῆς, σελ. 75 — 146

4 Ἐπιστολὴ γεγραμμένη ἐν Νεαπόλει τῇ 18 Μαΐου 1784 ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀγγέλου Δαλλαδέτσιμα, μέλους τῆς βασιλικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν

Digitized by Google

καὶ ὡραίων γραμμάτων τῆς Μάντουας, τῆς πατριωτικῆς ἑταιρίας τοῦ Σπαλάθρου κτλ. πρὸς Ὁράτιον Λαντσελότην πρίγγιπα τοῦ Μαρτσάνου κτλ. μὲ σκέψεις δι' ὧν προσδιορίζεται ἡ παράμετρος τῶν κωνικῶν τομῶν.

Κατεχωρήθη τῷ αὐτῷ ἔτει εἰς τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν ἐφημερίδα τῆς Οὐϊκεντίας (Vincenza) τὸν Ἰούνιον, σελ. 102 — 117

5 Ἐπιστολὴ τοῦ Κ. Ἀγγέλου Δαλλαδέτσιμα μέλους διαφόρων ἀκαδημιῶν, πρὸς Ἀββᾶν Ἰωσὴφ Τοάλδον, καθηγητὴν Δ. τῆς ἀστρονομίας κτλ. „Περὶ τῶν φαι„νομένων τῆς κινήσεως, πολλῶν σωμάτων συ„νηνωμένων μεταξύτων, διὰ μέσου ἀλιγίστων „καὶ ἀβαρῶν ῥάβδων, τὰ ὁποῖα ἀναγκάζονται „νὰ κινῶνται ἐντὸς δύο αὐλακωμάτων ὑπο„κλινόντων πρὸς ἄλληλα„.

Ἐγράφη παρ' αὐτοῦ ἰταλιστὶ καὶ κατεχωρήθη μεθ' ἑνὸς πίνακος εἰς τὴν νέαν ἐγκυκλοπαιδικὴν ἐφημερίδα τῆς Οὐϊκεντίας τὸν Ἰαννουάριον τοῦ 1785, σελ. 97 — 127 Τὴν περίληψιν καὶ ἐπίκρισιν αὐτῆς ἐξέδωκε τῷ 1811, ἡ ἐν Παταυΐῳ ἐφημερὶς τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας Δαρίου. Τομ. ΚΗ' σελ. 73.

6 Λόγος ἐκφωνηθεὶς παρ' αὐτοῦ λατινιστὶ ἐν τῷ παταυϊνῷ γυμνασίῳ, ὅταν ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἰατρικῆς ὕλης.

Ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1787 εἰς 8, κατὰ δὲ τὸ 1788 ἡ τῶν φιλολόγων ἐφημερὶς τῆς Πίσης ἔκαμε τὴν περίληψιν καὶ ἐπίκρισιν αὐτοῦ. Τόμ. ΞΘ', 303.

7 Πρόοψις τῶν μελλόντων νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ παταυϊνὸν γυμνάσιον κατὰ τὸ 1786.

Ἐξεδόθη ἐν Παταυίῳ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς 8.

8 Λόγοι δύο ἐκφωνηθέντες παρὰ τοῦ ἰδίου λατινιστὶ ἐν τῷ παταυϊνῷ γυμνασίῳ.

Ἐξεδόθησαν εἰς Παταυΐον τῷ 1788 παρὰ τῷ τυπογράφῳ Ἰωσὴφ Ἀντωνίῳ Κοντζάττη εἰς 8.

9 Πραγματεία (Trattato) περὶ Ἰατρικῆς Ὕλης τοῦ κυρίου Γυλιέλμου Κοῦλεν καθηγητοῦ τῆς Ἰατρικῆς ἐν τῷ

Digitized by Google

πανεπιστημίῳ τοῦ Ἐδομβούργου κτλ. μετφρασθεῖσα ἐκ τῆς ἀγγλικῆς εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, καὶ πλουτισθεῖσα διὰ πολλῶν σημειώσεων ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀγγέλου Δαλλαδέτσιμα καθηγητοῦ Δ. τῆς Ἰατρικῆς ὕλης εἰς τὸ παταυϊνὸν πανεπιστήμιον, μέλλους τῆς βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ὡραίων γραμμάτων τῆς Μάντουας κτλ.

Ἐξεδόθη εἰς τόμους 2 σχήματος 8 κατὰ τὸ 1793, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Ἱερογυμνασίου. Τὴν περίληψιν καὶ ἐπίκρισιν τοῦ συγγράμματος τούτου ἐδημοσίευσε, κατὰ τὸ 1793, ἡ ἐν Μάντουα ἐφημερὶς τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας. Τομ. Γ σελὶς 399.

10 Περὶ δυνάμεως ἰατρικῶν ὀρθῶς ἐξεταζομένων. Ἐγράφη παρ' αὐτοῦ λατινιστὶ, καὶ ἐξεδόθη, κατὰ τὸ 1813, ἐν Βενετίᾳ εἰς 8.

Περίληψιν τοῦ συγγραμματίου τούτου ἐξέδωκε, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἡ τοῦ Δαρίου ἐφημερὶς τῆς ἰταλικ. φιλολογ. ἐν τόμῳ τριακοστῷ πέμπτῳ σελ. 154.

11 Λόγος περὶ φυσικῆς ἱστορίας· ἐξεδόθη ἐν Παταυΐῳ κατὰ τὸ 1814 εἰς 4.

12 Παρατηρήσεις περὶ τῶν μανηταρίων.

Αὗται ἐξεδόθησαν δι' ἐπικυρώσεως τῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἰατρικῆς σχολῆς, ὁμοῦ μὲ ἐκείνας τῶν καθηγητῶν Γαϊτάνου Βονάτου, καὶ Π. Λ. Βρέρα· ἐν Παταυΐῳ 1815.

Περίληψιν τούτων ἐξέθεσε κατὰ τὸ 1816, ἡ τοῦ Δαρίου ἐφημερὶς τόμ. μβ', σελ. 131

13 Πραγματεία περὶ γεωλογίας· ἐν Βενετίᾳ 1816 εἰς 8.

14 Λόγοι ἐκφωνηθέντες εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν μεγάλων ἀκαδημαϊκῶν ἐν τῷ παταυΐνῳ πανεπιστημίῳ, εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1817

15 Περὶ ἀερωδῶν ἐπισωρευμάτων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Ἡ θεωρία αὕτη κατεχωρήθη τῷ 1817 εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν νέων δοκιμίων τῆς ἐν Παταυΐῳ καισαροβασιλικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, γραμμάτων, καὶ τεχνῶν· σελ. 72 — 91

Digitized by Google

16 Διατάξεις γενικῆς Παθολογίας. Ἐξεδόθησαν, κατὰ τὸ 1819 ἐν Βενετίᾳ εἰς τόμους πέντε σχήματος 8. (1)

---

(1) Ἐκτὸς τοῦ Κόμητος Δαλλαδέτσιμα τιμᾷ τὴν οἰκογένειαν ταύτην καὶ ἕτερός τις Ἄγγελος Δαλλαδέτσιμας στρατιωτικός, ὅστις ἠρίστευσεν ἐπὶ βενετῶν εἰς τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν τῆς Ἑλλάδος πόλεμον. Ἀλλὰ περὶ τούτου θέλω ἀναφέρει εἰς τὸ δεύτερον τμῆμα τοῦ συγγράμματος, ὅπου ὑπεσχέθην νὰ διαλάβω περὶ τῶν ἐνδόξων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν Κεφαλλήνων. Κρίνω δὲ ἀπαραίτητον χρέος μου νὰ ὁμολογήσω πολλὰς χάριτας πρὸς τὸν Ἰατροδιδάσκαλον Ἄγγελον Μελισινόν, διὰ τὰς ὁποίας εὐηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ εἰδήσεις περὶ τοῦ περικλεοῦς συγγενοῦς του καθηγητοῦ Δαλλαδέτσιμα.

Digitized by Google

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΟΥΛΑΤΗΣ.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΟΥΛΑΤΗΣ Ἰατροφιλολόγος, γνωστὸς εἰς τὴν δημοκρατίαν τῶν γραμμάτων τῆς ἐποχῆς του, διὰ τὰ ὀλίγα μὲν τὸν ἀριθμὸν, σοφὰ ὅμως συγγράμματά του, ἐγεννήθη τὸ 1732 εἰς Ληξούριον πόλιν τῆς Κεφαλληνίας. Μετὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα παιδικήν του διδασκαλίαν ἐπέμφθη εἰς ἓν τῶν παταυϊνῶν γυμνασίων, ὅπου, ὡς φύσει ἀγχίνους, ἐπλουτίσθη ταχέως μὲ ὅσας γνώσεις ἐδύνατο νὰ τὸν καταστήσωσιν εὔκολον τὴν καταλῆψιν τῶν ἐπιστημῶν. Καταταχθεὶς εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν τοῦ πανεπιστημίου μαθητῶν ἐδόθη, πρῶτον, εἰς τελειοτέραν ἀπόκτησιν τῶν μαθηματικῶν γνώσεων καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἐκόσμησε τὸν νοῦν του μὲ τὴν σπουδὴν τοῦ ὡραίου καὶ ὑψηλοῦ, διὰ μέσου τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς, καὶ ἰταλικῆς φιλολογίας. κλίνων ὅμως εἰς τὴν ἔρευναν τῶν φυσικῶν νόμων, καὶ σκοπεύων νὰ καταστήσῃ ἐξ ἐπαγγέλματος ἔργον του τὴν Ἰατρικὴν, ἀφιερώθη ἀκολούθως εἰς τὰ ἡδονικὰ τῆς φυσικῆς καὶ χημείας μαθήματα. Μὲ ἀκούραστον ζῆλον ἐσπούδασε τὰς ἰδιότητας τῶν ὀργανικῶν καὶ ἀδιοργανίστων ὄντων, ἐμβάθυνεν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ φυτικοῦ κόσμου (τὸν ὁποῖον ὠρέγετο καθ' ὑπερβολὴν), καὶ αἰσθανόμενος τὸν ἑαυτόν του ἀρκετὰ προητοιμασμένον διὰ τὴν ἱπποκρατικὴν διδασκαλίαν ἐσυγκεντρώθη τελευταῖον εἰς αὐτήν.

Προγύμνασις ἁρμοδία καὶ κλίσις τῆς φύσεως εἶναι δύω πτέρυγες τῆς ταχείας προόδου, καὶ τὰ δύω πρώτιστα στοιχεῖα τῆς βασίμου τελειοποιήσεως. Ἀπὸ τὴν πρώτην ὁ νοῦς διευθυνόμενος ὀρθῶς εἰς τὸν οἰκεῖον σκοπόν του, καὶ ὁδηγούμενος εἰς τὰ ἔχοντα ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιθυμίας του φθάνει ἀπταίστως καὶ τάχιστα εἰς τὴν ἀληθῆ

Digitized by Google

του καταλήψιν. Εὐαίσθητος, διὰ τὴν φυσικήν του κλίσιν, εἰς τὸ εἶδος τῶν ἰδεῶν, διὰ τὸ ὁποῖον ἡ φύσις τὸν διωργάνισεν, ἀναγκάζεται, οὕτως εἰπεῖν, αὐθορμήτως νὰ προσηλόνῃ εἰς αὐτὰς ὅλην τὴν προσοχήν του, καὶ νὰ τὰς ἐννοῇ καθ' ὅλην των τὴν ἔκτασιν. Ὅθεν δυνάμεθα νὰ ἐξομοιώσωμεν τὴν μὲν ἁρμοδίαν προπαρασκευὴν τοῦ νοὸς μὲ τὸ ἐξωτερικὸν φῶς, τὸ ὁποῖον παρρησιάζει πρὸς ἡμᾶς διακεκριμένως ὅλην τὴν πληθὺν καὶ ποικιλίαν τῶν ἀντικειμένων καὶ μᾶς βοηθῇ νὰ προχωρῶμεν εὐκόλως μεταξὺ αὐτῶν· τὴν δὲ φυσικὴν προδιάθεσιν μὲ ἐλκυστικήν τινα δύναμιν, ἥτις μᾶς σύρει ἀθελήτως εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἔρωτός μας.

Προγυμνασμένος λοιπὸν, ὡς εἴρηται, ὁ νέος Τσουλάτης, καὶ κλίνων φύσει εἰς τὴν Ἰατρικὴν ἔπρεπε νὰ κάμῃ ταχείας προόδους εἰς αὐτήν. Καὶ τῳόντι εἰς ἡλικίαν δεκαοκτὼ χρόνων ἔλαβε τὸν τοῦ Ἰατροδιδασκάλου στέφανον. Ἀλλ' οὔτε τὸ τρυφερὸν τῆς ἡλικίας, οὔτε ὁ κολακευτικὸς τίτλος τοῦ διπλώματος ἀφαρπάζουσι τὸν νοῦν, ὅστις αἰσθάνεται εἰς τὸν ἑαυτόν του ἀξιοπρέπειαν, καὶ ἐραστὴς ὢν τῆς ἀληθείας ἐπιθυμεῖ νὰ μετέλθῃ ἀξίως τὸ ἴδιόν του ἐπάγγελμα. Ὅθεν νομίσας ὅτι ἡ ἁπλῆ θεωρία ἀφ' ἑαυτῆς δὲν ἐξαρκεῖ πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἰαματικῆς οἰκονομίας τῶν ἀνθρωπίνων ἀσθενειῶν, ἀλλ' ὅτι ἔπρεπε νὰ διδαχθῇ καὶ ἀπὸ τὰς ἀσφαλεῖς ὁδηγίας τῆς πείρας, ἀναχωρεῖ ἐκ Παταυίου καὶ μεταβαίνει εἰς Βονωνίαν. Ἐκεῖ δὲ ἀσχολούμενος ἀδιακόπως εἰς τὰς πρὸς αὐτὸν ὑποχωρηθεῖσας κλίνας τῶν ἀσθενῶν τοῦ νοσοκομείου παρετήρει μὲ ὄμμα προσεκτικὸν τὰ μυριοπλασίως παραλλάσσοντα φαινόμενα τῆς ἀνθρωπίνης μηχανῆς εἰς τὰς διαφόρους φάσεις τῆς ἀσθενικῆς καταστάσεώς της.

Σπουδάσας εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν οὔτε κἂν εἶχε περάσει ἀπὸ τὸν νοῦν τῶν πεπαιδευμένων ἡ ἀλλόκοτος ἰδέα «ὅτι εἰς τοὺς νεωτέρους ἐφύλαξεν ἡ φύσις νὰ διαχύσῃ τὰ πλούσια δῶρατης, καὶ νὰ φανερώσῃ τὰ κρυφώτερα μυστικάτης» ἀνέβαινεν εὐχαρίστως εἰς τὰς πρώτας πηγάς. Κατεγίνετο μὲ ζῆλον εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων παρατηρητῶν τῆς φύσεως, καὶ ἐθεώρει τὰς προοδευτικὰς ἐφαρμογὰς τῶν νεωτέρων σχολῶν, αἵτινες ἐπήγασαν ἀπὸ τὰς ἐξιχνιάσεις ἐκείνων. Πόσον δὲ, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀκόμη

Digitized by Google

τῆς νεαρᾶς ἡλικίας του, ἐφάνη πολυμαθὴς ὡς πρὸς τὰς θεωρίας τῶν παλαιῶν καὶ τῶν, εἰς τὴν ἐποχήν του, νέων σοφῶν, δίδει ἐναργεστάτην ἀπόδειξιν ἓν συγγραμμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ἐν Φλωρεντίᾳ, κατὰ τὸ 1752, ὑπὸ τὸν τίτλον » Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰατροδιδασκάλου Ἀγγέλου Τσουλάτη Κε» φαλλῆνος πρὸς ἀνώνυμόν τινα φίλον του Ἰατρὸν, κατὰ τῶν » σκέψεων περὶ τῆς πυθαγορικῆς διαίτης τοῦ Ἰωσὴφ-Ἀντωνίου » Πουγιάτη πρωτοϊατροῦ τῆς Φιλτρίας (Feltre) ».

Αἱ τολμηραὶ ἐκφράσεις τοῦ κυρίου Πουγιάτη κατὰ τῶν ἐνδόξων τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν, καὶ ἐναντίον τοῦ σοφοῦ Ἰατροδιδάκτορος Ἀντωνίου Κόκκη (Cocchi), τὸν ὁποῖον ὁ συμπολίτης μας δικαίως ἐσέβετο, ἐκίνησαν τὸν κάλαμόν του εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ ῥηθέντος πολυμαθοῦς συγγραμματίου, τοῦ ὁποίου δίδω ἤδη περιληπτικήν τινα ἰδέαν.

Ὁ Τυῤῥηνὸς (Toscano) περικλεὴς Ἰατροφιλολόγος Κόκκης ἀνέγνωσεν εἰς τὴν φλωρεντινὴν ἀκαδημίαν πολυμαθῆ τινα λόγον περὶ πυθαγορικῆς διαίτης, εἰς ὃν ἀποδεικνύει ταύτην ὠφέλιμον εἰς τὴν θεραπείαν διαφόρων ἀσθενειῶν καὶ πολλὰ ὑγιεϊνὴν διὰ τὸν κοινωνικὸν βίον. Ἐκδώσας δὲ αὐτὸν κατὰ τὸ 1743 ἐν Φλωρεντίᾳ εἰς ἓν τομίδιον σχήματος 12 προέταξε καὶ τὸν βίον τοῦ Πυθαγόρου, εἰς τὸν ὁποῖον θεωρήσας τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς φιλοσοφικὰς ἀρχὰς τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου μυσταγωγοῦ τῆς φύσεως ὑπὸ τὴν ἀληθινὴν αὐτῶν ὄψιν, καὶ ἐπιβεβαιῶν τοὺς λόγους του μὲ πολλὰς μαρτυρίας ἀρχαίων καὶ νεωτέρων τὸν παρασταίνει, ὄχι μόνον μέγαν φιλόσοφον, ἀλλὰ καὶ ἄριστον φυσιολόγον (1). Διηγεῖ-

(1) Λαμπρὰν εἰκόνα τοῦ Πυθαγόρου μᾶς παῤῥησιάζει ἤδη καὶ ὁ τεχνικὸς καὶ εὐτυχὴς κάλαμος τοῦ πεπαιδευμένου ζῶντος συμπολίτου μας Δ. Γεωργίου Γ. Κωζάκη Τυπάλδου εἰς τὸ περὶ πρόδου καὶ πτώσεως τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος φιλοσοφικὸν δοκίμιόν του, ἐκδοθὲν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1839. Ὁ Σάμιος φιλόσοφος παρασταίνεται μὲ ζωηρὰ καὶ οἰκεῖα χρώματα εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην ὡς ἀληθὴς Ἱεροφάντης ἑρμηνεύων μὲ ἔκπληξιν τῶν ἀκροατῶν τὴν θέλησιν τοῦ Ὑψίστου Ὄντος, τὰ μυστηριώδη τῆς φύσεως φαινόμενα, τὴν παγκόσμιον ἁρμονίαν, τὴν φύσιν τῆς ἀρετῆς, τὴν παραγωγὴν τῶν ὄντων ἐκ τῆς ἀειδίου αἰτίας, καὶ τὸν σύνδεσμον τοῦ ὁρατοῦ κόσμου μὲ τὴν ἀγέννητον καὶ ἄ-

Digitized by Google

ται τὰς μεγάλας ὠφελείας καὶ τὸν ἐξευγενισμόν τὰ ὁποῖα διέδωσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὴν Τυρρηνίαν (Toscana), ὁ Πυθαγόρας καὶ ἡ ἐκτεταμένη σχολήτου. Μέμφεται τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα τῶν Ῥωμαίων, καὶ συνάγει ὡς τελευταῖον συμπέρασμα ὅτι πρέπει νὰ ἦναι ἀξιοσέβαστον τὸ ὄνομα καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου φιλοσόφου εἰς τοὺς πεπαιδευμένους τῆς Τυρρηνίας.

Τὸ πολυμαθὲς τοῦτο συγγραμμάτιον εὗρε τοιαύτην ὑποδοχήν, ὥστε οὐ μόνον ἐξεδόθη ἐν Φλωρεντίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Νεαπόλει τὸ 1746, ἐν Βενετίᾳ τὸ 1757, καὶ θαυμασθὲν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων μεταφράσθη παρ' αὐτῶν εἰς τὴν γλῶσσαν των (1). Ἐπειδὴ ὅμως ἐνίοτε διάφορα αἴτια παρακινοῦσι πολλοὺς εἰς ἀγανάκτησιν διὰ τὴν κηρυττομένην ἀλήθειαν, αἱ θεωρίαι αὗται τοῦ Κόκκη ἐσκανδάλισαν τὰς ἀκοὰς τινῶν Ἰατρῶν, οἵτινες λαβόντες ὡς πρόσχημα τὴν πυθαγορικὴν δίαιταν, καὶ μὴ θεωροῦντες αὐτὴν τάχα ὡς ἀξιοσύστατον ἠθέλησαν νὰ πολεμήσωσιν ὅσα περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῶν ὠφελειῶν τῆς σχολῆς του ἀνέφερεν ὁ πεπαιδευμένος ἐκεῖνος Ἰατροδιδάσκαλος (2).

ναρχον μονάδα. Ἡ φιλοσοφικὴ ἀνάπτυξις τῆς πυθαγορείου διδασκαλίας τὴν ἀποκαθιστᾷ σεβασμίαν, καὶ δεικνύει τὸν σοφόντης ἐφευρετὴν νοῦν ἔξοχον καὶ θαυμάσιον. Ἐν γένει δὲ εἰς τὸ ὅλον τοῦ συγγράματός του ὁ κύριος Κωζάκης δεικνύει τὴν μεγάλην του πολυμάθειαν, τὸ αὐστηρὸν τῆς κρίσεώς του, καὶ ἁποῖον φιλοσοφικὸν πνεῦμα διευθύνει τὸν κόμψον κάλαμόν του. Εὔχομαι ἐκ καρδίας νὰ τιμήσῃ καὶ μὲ ἕτερα τοιαῦτα συγγράμματα ὁ ἀγαθός μας οὗτος συμπολίτης καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν πατρίδα, καὶ νὰ διατηρήσῃ οὕτω καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς μας, τὴν δόξαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἄφησαν πρόγονοί μας οἱ πατέρες μας!

(1) Ὅρα Novelle letterarie di Firenze 1752. Τομ. ΙΘ'.

(2) Ἐκτὸς τῶν ἄλλων σοφῶν συγγραμμάτων τοῦ Κόκκη τινὲς μεταφράσεις του ἐκ τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ τυπωθέντα ἀνέκδοτα ταμάχια διαφόρων Ἰατρῶν ἑρχαίων μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ πεπαιδευμένος οὗτος Τυρρηνὸς ἦτον θερμὸς ἐραστὴς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας. Ἐξετάζων τὰ ἐν τῇ λαυρεντιανῇ τῶν Μεδίκων βιβλιοθήκῃ παλαιὰ χειρόγραφα τῆς περιφήμου συλλογῆς τῶν Ἑλλήνων χειρουργῶν εἶχεν ἀντιγράψει, τῷ 1727, πολλὰ ἀνέκδοτα μέρη, καὶ κατέβαλε πολλοὺς κόπους διὰ νὰ συνάξῃ εἰς ἓν βιβλίον τὰ διασωθέντα

Digitized by Google

Ὁ πρῶτος ἐπιχειρισθεὶς νὰ γράψῃ κατὰ τῶν θεωριῶν τούτων τοῦ Κόκκη ὑπῆρξεν ὁ Φραγκίσκος Πουγιάτης πρωτοϊατρὸς τῆς Φιλτρίας (Feltre). Ἀγωνισθεὶς ὅμως οὗτος ν' ἀποδείξῃ ἅλως διόλου ἀμαθῆ τὸν Πυθαγόραν ὡς πρὸς τὰς φυσιολογικὰς γνώσεις τὰς πρὸς αὐτὸν ἀποδιδομένας παρὰ τοῦ Τυρρήνου Ἰατροφιλολόγου προσπαθεῖ ἐν τῷ μεταξὺ ν' ἀφαιρέσῃ καὶ ἀπὸ ἄλλους Ἕλληνας φιλοσόφους τὴν δόξαν τῆς ἐφευρέσεως ἐπιστημονικῶν τινῶν ἀρχῶν, καὶ νὰ τὴν ἀποδώσῃ εἰς μόνους τοὺς νεωτέρους.

Βλέπων ὅτι ὁ Κόκκης ἀποδίδει πρὸς τὸν Πυθαγόραν πολλὰς καὶ ἀξιολόγους φυσιολογικὰς ἀνακαλύψεις ἐπιστηριζόμενος εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ

τεμάχια τῶν ἀπολεσθέντων συγγραμμάτων τοῦ περιωνύμου παλαιοῦ Ἰατροῦ Ἐρωφίλου. Περὶ τούτων δὲ, κατὰ τὴν φλωρεντινὴν ἐφημερίδα (1758 Τόμ. ΙΗ'.) συνέταξε μίαν πολυμαθῆ ἀναφοράν μὲ κριτικὰς ἰατρικὰς σημειώσεις, ἥτις, ὡς νομίζω, εἶναι εἰσέτι ἀτύπωτος. Κατὰ τὸ 1742 Σεπτεμβρίου 19 ἐξέδωκεν ἐν Φλωρεντίᾳ, ὁμοῦ μὲ τὴν περὶ ἀνατομίας διατριβήν του ἓν ἀνέκδοτον τεμάχιον τοῦ τρίτου βιβλίου τοῦ «περὶ ἄρθρων (de articulis)» συγγράμματος Ἀπολλωνίου τοῦ Κυζικηνοῦ, μεταφράσας αὐτὸ λατινιστὶ καὶ διαφωτίσας μὲ πολυμαθῆ σχόλια, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρει καὶ ἕτερον ἀνέκδοτον τεμάχιον ἑλληνικὸν Ἀσκληπιάδου τοῦ Βιθυνοῦ, εἰς ὃ περιέχονται καὶ γνῶμαι τοῦ Ἐρωφίλου.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν εὑρισκόμενος μετάφρασε καὶ ἐξέδωκε λατινιστὶ, κατὰ τὸ 1726, διὰ προτροπῆς τῶν Ἄγγλων (ἐξ ὧν ἐτιμᾶτο μεγάλως) τὸ ρωμαντικὸν Ξενοφῶντος τοῦ Ἐφεσίου, τὸ «Κατὰ Ἀνθίαν καὶ Ἀβροκόμην». Ἐκοινοποίησε πρὸς τούτοις, διὰ τοῦ τύπου, καὶ τὴν συλλογὴν τῶν ἀνεκδότων Ἑλλήνων χειρούργων.

Ὁ σοφὸς λοιπὸν Κόκκης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἑλληνισταὶ Ἰταλοὶ (τῆς θερμῆς ἀφοσιώσεως τῶν ὁποίων εἰς τὴν σπουδὴν τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων ἀνακαλύπτω πολλάκις εἰς τὴν ἔρευναν τῶν συγγραφέων λαμπρὰ δείγματα) μαρτυροῦσι σαφῶς ὅτι τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία ἦτον τόσον περισπούδαστος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅσον εἶναι σήμερον παρημελλημένη. Εἴθε ὅμως νὰ μιμηθῶσιν, ὡς πρὸς τοῦτο οἱ νεώτεροι τοὺς ἐνδόξους πατέρας των. καὶ νὰ αἰσθανθῶσιν ὅτι ἡ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων φιλολογία εἶναι ἀναποσπάστως συνηνωμένοι, καὶ ὅτι ἡ σπουδὴ εἰς τοὺς θερμοὺς καὶ βαθεῖς συγγραφεῖς τῶν δύω ἐκείνων ἀρχαίων ἐθνῶν εἶναι πηγὴ ἄφθονος μεγάλης καὶ πολλῆς ὠφελείας.

Digitized by Google

Πολυΐστορος καὶ Διογένους τοῦ Λαερτίου (1), καὶ τῶν νεωτέρων Στανλείου (Stanlejo (2)) καὶ πολλῶν ἄλλων, ἐπιχειρίζεται νὰ προσβάλῃ τὴν ἀξίαν τῆς πυθαγορείου διδασκαλίας μὲ τὸν ἑξῆς περίεργον τρόπον ἀρχόμενος ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ φιλοσόφου περὶ τῆς ἐκ σπέρματος γενέσεως τῶν ζώων. » Διὰ νὰ ἦναι τὶς ἐφευρετὴς (λέγει) ἑνὸς » πράγματος φθάνει τάχα τὸ νὰ ὠμίλησε περὶ αὐτοῦ σκο» τεινῶς, ἢ νὰ ἐπρότεινέ τι ἐφαρμοζόμενον πρὸς ἐκεῖνο; Ἐὰν » οὕτως ἔχῃ δὲν ὑπῆρξεν ὁ Γαλιλαῖος ὁ ἐφευρετὴς τῶν δο» ρυφόρων τοῦ Διὸς, ἀλλ' ὁ Δημόκριτος, ὅστις, κατὰ τὸν » Σένεκαν, εἶπε πολλοὺς τοὺς κινουμένους ἀστέρας, καὶ ὁ » Πλούταρχος θέλει εἶσθαι ὁ ἐφευρετὴς τῆς θεωρίας τῶν ἐ» πικέντρων καὶ ἀποκέντρων δυνάμεων, ὡς σημειώσας τὸ ἀ» ποτέλεσμα τῶν κινήσεων τῆς σελήνης ».

Πρὸς τούτοις λέγει: ὅτι ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Παθαγόρου εἶναι ἀτελὴς διότι ἀπὸ τὴν λέξιν βρέφος, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται, συνάγεται φανερὰ ὅτι ὠμίλησε μόνον περὶ γενέσεως ἀνθρώπου.

Εἰς ταῦτα ἀποκρινόμενος ὁ τότε νέος Τσουλάτης μὲ πολυμάθειαν καὶ κρίσιν λέγει: ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ Πουγιάτη δὲν εἶναι ἀληθὴς κατὰ πάντα, διότι, ἐὰν τὶς πρῶτος ἐσκέφθη, ἠρεύνησε, καὶ ἐπρόβαλε κανὲν πρᾶγμα περὶ τοῦ ὁποίου, μέχρι τῶν ἡμερῶν του, ἐδέσποζεν ἐναντία γνώμη, ὁ τοιοῦτος, ἐὰν ὠμίλησε σκοτεινῶς, ἢ ἐξεφράσθη συντόμως, δὲν θέλει ἔχει τὴν ἀξίαν ὅτι τὸ ἀπέδειξε, θέλει ὅμως ἔχει βέβαια τὴν δόξαν ὅτι τὸ προεῖδε διὰ τῆς ὀξύτητος τοῦ νοός του.

Περὶ δὲ τοῦ Πυθαγόρου ἀποδεικνύει ὅτι οὗτος, οὔτε σκοτεινῶς ὠμίλησεν, οὔτε εἶπε μικρόντι περὶ τῆς τῶν ζώων γενέσεως, ἀλλ' ἐνῷ ἐπεκράτει εἰς τοὺς Αἰγυπτίους καὶ εἰς πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, ἕως εἰς τὴν ἐποχήν του, καὶ πολὺν καιρὸν ἔπειτα, ἡ σφαλερὰ ἰδέα ὅτι τὰ ζῶα ἐν γένει παράγονται ἐκ

(1) Βιβλ. Η'. ἐν βίῳ Πυθαγόρου.

(2) Hist. Philos. Tom. II. part. 3 - de doctr. Pyth. p. 3. sect 4. Cep. 5.

Digitized by Google

τῆς θερμότητος τῆς γῆς καὶ τοῦ πηλώδους ὑγροῦ (1) αὐτὸς εἶπε φανερὰ· ὅτι τὰ ζῶα, καθὼς καὶ ὁ ἄνθρωπος γεννῶνται διὰ σπέρματος, καὶ ὅτι ἡ ἐκ γῆς γένεσις αὐτῶν εἶναι ἰδέα ψευδὴς καὶ ἀνυπόστατος (2).

Μὲ φιλολογικὴν ἐμπειρίαν παρατηρεῖ ὅτι ἡ λέξις βρέφος λέγεται ἐν γένει περὶ ὁποιουδήποτε ζώου νεογεννήτου (3), καὶ ὄχι ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου μόνου. Ὅθεν εἰς μάτην ἐπεχειρίσθη ὁ κύριος πρωτοϊατρὸς ν' ἀποδείξῃ ἐκ τούτου ἀτελῆ τὴν τοῦ πυθαγόρου φυσιολογικὴν ταύτην ἐφεύρεσιν, τῆς ὁποίας τὴν γενικότητα ἀποδεικνύει ἡ ἡμέτερος Τσουλάτης διὰ πολλῶν μαρτυριῶν τοῦ Πολυΐστορος καὶ Λαερτίου.

Ὑπερασπίζει τὴν δόξαν τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Πλουτάρχου, (τὴν ὁποίαν, ὡς εἴδομεν, ἐγγίζει πλαγίως ὁ Πευγιάτης) λέγων: ὅτι, ἐπειδὴ ὁ φιλόσοφος οὗτος διαλαμβάνων περὶ τῶν αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων τῆς σελήνης εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις ὡμίλησε περὶ τῶν ἐπικέντρων καὶ ἀποκέντρων δυνάμεων καὶ μὲ τοιαύτην μάλιστα γενικότητα, ὥστε ἡ θεωρία του δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ὅλας τὰς σφαιρικὰς κινήσεις, ἂν καὶ αὐτὸς τὴν θεωρῇ εἰς μόνον τὸν ῥηθέντα πλανήτην, πρέπει δικαίως νὰ φέρῃ τὸν ἔντιμον τίτλον τοῦ ἐφευρετοῦ. Παρατηρεῖ ὅτι οἱ νεώτεροι δὲν λέγουσι τὶ περισσότερον περὶ τῶν δυνάμεων τούτων, ἀφ' ὅσα εἶπεν ὁ Πλούταρχος, καὶ ὅτι ἡ ἀντισαγωγὴ νέων τεχνικῶν λέξεων, αἱ παρατηρήσεις, καὶ αἱ ἐπιβεβαιωτικαὶ ἀποδείξεις δὲν δύνανται ν' ἀφαιρέσουν τὴν ἀξίαν τῆς ἐφευρέσεως ἀπὸ τὸν φιλόσοφον.

Ἐπιστηρίζων τὴν γνώμην τοῦ Κόκκη ἀποδεικνύει ὁ Τσουλάτης μὲ πολλὰς μαρτυρίας ὅτι τῳόντι ὁ Πυθαγόρας ὡμίλησεν ἀκριβῶς περὶ τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς γῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐσύναξεν ὡς ἀναγκαίαν τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀντιπόδων (4).

---

(1) Ὅρα Λαέρτ. ἐν βίῳ Ἀρχελάου. βιβλ. Β'. κεφ. Δ.

(2) Αὐτόθι ἐν βίῳ Πυθαγόρου.

(3) Βλέπ. Ἰλιάδ. φ. στίχ. 265, ὅπου ἡ λέξις βρέφος λέγεται ἐπὶ ἡμιόνου.

(4) Ὅρα Διογ. Λαέρτ. ἐν βίῳ Πυθαγόρου. Βλέπ. καὶ ἀρέσκοντ. τοῖς φιλοσ. βιβλ. Β'. Κεφ. 30.

Digitized by Google

Ἀναιρεῖ μὲ πολλὴν εὐφυΐαν τὰ παρὰ τοῦ Πουγιάτη προβαλλόμενα, καὶ δίδει τὸν λόγον διατὶ ὁ Λαέρτιος ἀναφέρει τὴν αὐτὴν ἰδέαν καὶ πρὸς τὸν Παρμενίδην.

Περὶ τῆς γνώσεως τῶν φαινομένων τῆς Ἀφροδίτης, σαφηνίζων τοὺς λόγους τοῦ Κόκκη λέγει ὅτι πρῶτος ὁ Πυθαγόρας παρετήρησεν ὄχι τὴν αὔξησιν καὶ ἐλάττωσιν τοῦ φωτὸς τοῦ πλανήτου, ὡς ἐνόμισεν ὁ ἐναντίος, ἀλλ' ὅτι ὁ Ἑωσφόρος ὁ φαινόμενος τῷ πρωΐ, καὶ ὁ Ἔσπερος ὁ περὶ τὴν ἑσπέραν παρρησιαζόμενος, δὲν εἶναι δύο διάφοροι ἀστέρες, ὡς ἐπιστεύετο κοινῶς, ἀλλ' ἡ αὐτὴ Ἀφροδίτη, ἥτις τελευταία μᾶς ἐγκαταλείπει τὴν αὐγήν, καὶ πρώτη ἀναφαίνεται μετὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου. Περὶ τούτου δὲ μᾶς ἀναφέρει τὰς μαρτυρίας τοῦ Παρμενίδου (1), καὶ Πλινίου (2).

Μὲ τὴν αὐθεντείαν τοῦ Πολυβίου (3) ἐπιβεβαιοῖ ὅτι δικαίως ἀπέδωκεν ὁ Τυρρηνὸς Ἰατροφιλολόγος πρὸς τὸν Πυθαγόραν τὴν γνῶσιν τῆς μεταξὺ τῶν πλανητῶν ἀποστάσεως καὶ τῆς προσδιωρισμένης ἁρμονίας τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων σχετικῶς εἰς τὰς μάσσας αὐτῶν.

Μὲ μαρτυρίας τοῦ Πλουτάρχου (4) καὶ Ἀριστοτέλους (5) ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Σάμιος φιλόσοφος παρεδέχετο, ἐκτὸς τοῦ ἡμετέρου, καὶ ἄλλα πολλὰ συστήματα, καὶ ἐθεώρει τοὺς κομήτας ὡς ἀναγομένους καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν τῶν πλανητῶν· καὶ ὅτι, πρὸ τοῦ Κοπερνίκου, ἔθετε τὸν Ἥλιον ὡς κέντρον τοῦ συστήματός μας, καὶ τὴν γῆν ὡς πλανήτην στρεφόμενον κυκλικῶς περὶ αὐτόν.

Πρὸς ἀναίρεσιν δὲ τῶν παρὰ τοῦ Πουγιάτη λεγομένων φέρει πολλὰ μέρη τῶν δύω ῥηθέντων φιλοσόφων, ἐξ ὧν φανεροῦται ὅτι οὗτοι ὁμιλοῦντες περί τινος ἐφευρέσεως, ἥτις πρέπει ν' ἀποδίδεται πρὸς τὸν Πυθαγόραν, μεταχειρίζονται ἀδιαφόρως πότε τὸ ὄνομα τοῦ φιλοσόφου τούτου καὶ πότε ἐκεῖνο

---

(1) Λαέρτ. αὐτόθι.
(2) Βιβλ. Β'. Κεφ. Ιϛ'.
(3) Βιβλ. Β'. Κεφ. ΚΑ'. καὶ ΚΒ'.
(4) Ἀρέσκ. τοῖς φιλοσ. βιβλ. Β'. κεφ. 30.
(5) Περὶ οὐρανοῦ Κεφ. Α'. 72 — Βιβλ. Β'. κεφ. Ϛ'.

Digitized by Google

τῆς σχολῆς του, τ: ε: ἢ λέγουσιν: ὁ Πυθαγόρας, ἢ οἱ Πυθαγόρειοι, συμπεριλαμβάνοντες οὕτω τὴν ἀρχηγὸν καὶ τοὺς μαθητάς του, οἵτινες διετήρησαν τὰ δόγματά του. Ἐξεναντίας δὲ ὅταν λέγωσι ῥητῶς τὸ ὄνομα ἑνὸς Πυθαγορείου, ἢ μεταχειρίζωνται τὴν φράσιν: τινὲς τῶν Πυθαγορείων, ἐννοοῦσιν ὅτι δὲν ἦτον δόγμα τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς σχολῆς, ἀλλὰ γνώμη ἀτομική. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι, οὐχι μόνον δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται μὲ τὰς ὀρθὰς διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου, ὅσα εἶναι ἀτοπίαι τινὸς ἢ μερικῶν ἐκ τῶν πολλῶν μαθητῶν του (ὡς κακῶς ἀποδίδει ὁ Πουγιάτης τὴν περὶ ἀντίχθονος ἀλλόκοτον ἰδέαν πρὸς τὸν φιλόσοφον, ἐνῷ ὁ Πλούταρχος τὴν ἀναφέρει εἰς τὸν Οἰκέτην (1)), ἀλλὰ καὶ ὅσαι ἐφευρέσεις ἀναφέρονται εἰς τὴν σχολήν του πρέπει ν' ἀποδίδωνται, κατὰ τοὺς ῥηθέντας φιλοσόφους, πρὸς ἐκεῖνον ὡς διδαχθεῖσαι παρὰ τοῦ ἰδίου (2).

Τέλος πάντων ἀποδεικνύει ὅτι εἰς μάτην ἀγωνίζεται ὁ Πουγιάτης νὰ παραστήσῃ τὴν Ἰατρικὴν ἀκμάζουσαν εἰς τὴν Κρότωνα πρὸ τοῦ Πυθαγόρου, διότι, ὄχι μόνον οὐδεὶς τῶν συγγραφέων δὲν ἀναφέρει περὶ τούτου, ἀλλὰ καὶ, διὰ τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν συγγραφέων περὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὑπῆρξεν ὁ Πυθαγόρας καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν, δὲν ἠμπορεῖ ὁ Δημοκήδης νὰ θεωρηθῇ προγενέστερος ἐκείνου. Καὶ ὅτι ἐκ

---

(1) Ἀρέσκ. τοῖς φιλ. βιβλ. γ'. κεφ. Δ'. περὶ γῆς καὶ πίς ἡ οὐσία αὐτῆς καὶ πόση;

(2) Σημ. Μ' ὅλον τὸ βαθὺ σέβας τὸ ὁποῖον αἰσθάνομαι εἰς τὰ ὀνόματα τῶν δύο μεγαλοφυῶν ἐκείνων ἀνδρῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, λέγω, καὶ Πλουτάρχου, παρατηρῶ ὅτι ὅσον ὀρθῶς συμπεραίνει ὁ ἡμέτερος Τσουλάτης κατὰ τοῦ Πουγιάτη, τόσον μὲ φαίνεται δυσπαράδεκτον ὅτι ὅλαι αἱ ἀνακαλύψεις τῆς μεγάλης ἐκείνης σχολῆς τοῦ Πυθαγόρου πρέπει ν' ἀποδίδωνται πρὸς αὐτόν. Τὸ σύστημα τῆς πυθαγορείου σχολῆς διήρκησε, κατὰ τὸν Λαέρτιον ἐπέκεινα τῶν δεκαεννέα γενεῶν καὶ ἐξ αὐτῆς ἀνεφάνησαν Νομοθέται, Φιλόσοφοι, Ἰατροί, Ποιηταί, Στρατηγικοί, Μαθηματικοὶ καὶ ἐν γένει ἄνδρες μεγαλόνοες, οἵτινες διέδωσαν τόσον ἐξευγενισμὸν εἰς τὰ μέρη τῆς Δύσεως. Οἱ τοιοῦτοι λοιπὸν λαβόντες τὰς ἀρχὰς τοῦ διδασκάλου των πρέπει νὰ ἐπενόησαν βέβαια καὶ ὅσα ἄλλα ἐξάγει ὁ γόνιμος νοῦς ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῶν γνωστῶν ἰδεῶν, καὶ ἀπὸ τὰς παρῤῥησιαζομένας φυσικὰς, εἴτε πολιτικὰς περιστάσεις.

Digitized by Google

τῶν λεγομένων παρ' Ἡροδότου περὶ τοῦ Ἰατροῦ τούτου συνάγεται ὅτι καὶ οὗτος ἦτον μαθητὴς τῆς πυθαγορείου Σχολῆς (1).

Στερεώσας λοιπὸν μὲ πολυμαθεῖς καὶ κριτικὰς θεωρίας τὰς παρὰ τοῦ Κόκκη ἀποδοθεῖσας πρὸς τὸν Πυθαγόραν φυσικὰς καὶ ἰατρικὰς γνώσεις, μεταβαίνει εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὠφελείας καὶ τῶν ὑγειϊνῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πυθαγορικῆς διαίτης.

Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ μέχρι τοῦδε ἀναφερθέντα μαρτυροῦσιν, ὡς μὲ φαίνεται, τὴν ἔκτασιν τῶν γνώσεων μὲ τὰς ὁποίας ἦτον πλουτισμένος ὁ Τσουλάτης καὶ εἰς αὐτὴν τὴν νεαρὰν ἡλικίαν τῶν εἴκοσι ἐτῶν, ἐγκαταλείπω τὴν περαιτέρω ἀνάλυσιν τοῦ ἀξιολόγου τούτου συγγραμματίου του, καὶ μάλιστα, ἀφοῦ ἄλλα του συγγράμματα θέλουν μᾶς παραστήσει καὶ τὴν ἰατρικὴν ἀξίαν του.

Ἡ ὀξύνοια καὶ αἱ μαθήσεις τοῦ νέου Κεφαλλῆνος τὸν κατέστησαν πολλὰ ἀγαπητὸν εἰς τὴν λαμπρὰν βενετικὴν οἰκογένειαν τῶν Δονάδων, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ εἰρημένου συγγραμματίου του πρὸς τὸν βουλευτὴν Φραγκῖσκον Δονᾶν. Εἰς ταῦτα ἐπιστηριζόμενος καὶ ὁ πατρίκιος Ἀντώνιος Δονᾶς προσδιορισθεὶς πρέσβυς τῆς Ἀριστοκρατείας παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ αὐλῇ, κατὰ τὸ 1754 (2), ἔλαβε τὸν Τσουλάτην ὡς Ἰατρόν του μολονότι νεώτατον καὶ μόλις ἔχοντα τὴν ἡλικίαν εἰκοσιδύω ἐτῶν.

Ἐρωτευμένος ὅμως οὗτος εἰς τὴν ἐπιστήμην του δὲν παρημέλει, καὶ μεταξὺ τῆς αὐλικῶν τῆς πρεσβείας εὑρισκόμενος, τὰς παρατηρήσεις τῶν ἀσθενειῶν, καὶ τὴν ἄοκνον σπουδὴν τῶν δοκίμων τῆς Ἰατρικῆς συγγραφέων.

Συχνάζων εἰς τὰ ἐν Σταυροδρομίῳ χριστιανικὰ νοσοκομεῖα καὶ συνάπτων τὴν θεωρίαν μὲ τὴν πρᾶξιν ἐσημείονε τὰ σημαντικώτερα τοῦ ὀργανισμοῦ πάθη καὶ τὰ δραστικώτερα ἀντίδοτα, δι' ὧν οἱ μεγάλοι τῆς ἐπιστήμης διδάσκαλοι

---

(1) Βιβλ. Γ'. σελ. 269. ἔκδ. Λειψίας.

(2) Ὅρα memorie istoricocronologiche spettanti ad Ambasciadori della Seren. Repubblica di Venezia spediti a varj Principi. Apendice del Codice Paliano. (Cass. VII. cod. 169).

Digitized by Google

παρετήρησαν ὅτι ἐμποδίζεται τῶν ἀσθενειῶν ἡ πρόοδος, καὶ κατορθοῦται ἐκ νέου ἡ ἰσορροπία τῶν συστημάτων τῆς ἀνθρωπίνου μηχανῆς. Καταγινόμενος μὲ ζῆλον εἰς ταύτην τὴν ἐνασχόλησιν παρετήρησεν ὅτι ἀνεπαισθήτως εἶχε συναγμένην πλουσιοπάροχον ὕλην πρακτικῶν συνεπειῶν, εἰς τὴν ὁποίαν, μνήμης χάριν, ἔδωκε κατ' ἀρχὰς κανονικήν τινα διάταξιν. Μετὰ ταῦτα ὅμως κινούμενος ἀπὸ φιλανθρωπίας αἴσθημα ἀπεφάσισε νὰ τὴν μορφώσῃ καὶ νὰ δώσῃ εἰς φῶς ἓν περιληπτικὸν σύγγραμμα πρακτικῆς Ἰατρικῆς, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1758 τ: ε: ἓν ἔτος πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὁμοίου συγγράμματος τοῦ περικλεοῦς Τισσότου.

Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς σκοπὸς παρεκίνει τὸν μὲν ἔνδοξον Τισσότον ἐν Ἰταλίᾳ, τὸν δὲ πολυμαθῆ Τσουλάτην ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ καταγίνωνται ταυτοχρόνως εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς συγγραφῆς.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ συμπολίτου μας φέρει τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφήν »Περίληψις πρακτικῆς Ἰατρικῆς, »εἰς ἣν περιγράφονται, αἱ πρώτισται ἀσθένειαι »τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· ἐν ταύτῃ δὲ προστίθε»ται, εἰς τὸ τέλος, καὶ ἐκτεταμένη τὶς φαρμακο»γραφία (riccettario). Συγγραφεῖσα ὑπὸ Ἀγγέλου »Τσουλάτη».

Ἡ διαίρεσις τοῦ πονηματίου καὶ τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα ἐκθέτονται παρὰ τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας εἰδοποίησίν του, ὡς ἑφεξῆς. »Τὸ συγγραμμάτιον »διαιρεῖται εἰς ἓξ τμήματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑποδιαιρεῖ»ται εἰς κεφάλαια. Εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα ἐκτίθενται αἱ »πρώτιστοι καὶ συνηθέστεραι ἀῤῥωστίαι τῆς κεφαλῆς. Εἰς »τὸ δεύτερον ἐκεῖναι τοῦ στήθους. Εἰς τὸ τρίτον αἱ τῆς »κάτω κοιλίας· εἰς τὸ τέταρτον αἱ ἀῤῥωστίαι τῶν ἄρθρων »τῶν κοκκάλων καὶ τῆς ἐπιδερμίδος. Εἰς τὸ πέμπτον δίδε»ται μία σύντομος, ἀλλὰ καθαρὰ ἰδέα τῶν κοινοτέρων πυ»ρετῶν. Εἰς δὲ τὸ ἕκτον ἐκθέτονται πολλοὶ τύποι, ἢ φαρμα»κογραφίαι (formule o riccette) ἀναφορικαὶ εἰς τοὺς γενι»κοὺς τίτλους τῶν προσδιοριζομένων εἰς τὰς θεραπευτικὰς »διατάξεις Ἰατρικῶν. Ἐτέθησαν δὲ αὗται εἰς τὸ τέλος συ»νηνωμέναι, ἀλλ' ὅμως διακρινόμεναι μὲ ἀριθμούς, διότι

Digitized by Google

» ἡ παρένθεσις των εἰς τὴν διήγησιν ἤθελεν ἐπιφέρει σύγχυσιν
» καὶ ἀταξίαν. Περὶ τούτων δὲ εἰδοποιεῖται ὁ ἀναγνώστης,
» ὅτι αἱ δόσεις παραλλάσσονται κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας
» τοῦ χρόνου, τὰς διαφόρους ἡλικίας, καὶ τὰς ἰδιοσυγκρασίας
» τῶν πασχόντων. Διότι, ὡς λέγει ὁ θεῖος Ἱπποκράτης (1)
» διαφέρει σῶμα σώματος, καὶ φύσις φύσιος.....
» ἀλλ' ἕτερα ἑτέροις ξύμφορα». Καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἱ-
» κανὸν καὶ ἐπωφελὲς εἰς ἕνα, δύναται νὰ ἦναι εἰς ἄλλον
» ἀνίκανον καὶ ἐπιβλαβές. Πρὸ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἀσθενειῶν
» μ' ἐφάνη ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ δώσω μίαν γενικὴν
» καὶ σύντομον περιγραφὴν ἀνατομικὴν ἑκάστου μέρους, εἰς
» ὃ ἀναφέρονται αἱ ἀῤῥωστίαι, καὶ ἓν δοκίμιον περὶ ἀρχῆς,
» προόδου, καὶ τῆς νῦν καταστάσεως τῆς Ἰατρικῆς».

Ἡ ἀφιέρωσις γίνεται παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν βουλευτὴν Ἀντώνιον Δονᾶν φίλον καὶ προστάτην του (2). Τοῦ συγγράμ-

---

(1) Ὅρα τὸ περὶ φυσῶν (flatibus) κεφάλαιον· τμῆμα Γ'. Ἀριθμ. 25. Ἐκδ. Γενεύης.

(2) Εἶναι ἄξιαι σημειώσεως αἱ ἀκόλουθαι ἐκφράσεις τοῦ ἐνδόξου Τσουλλάτη αἱ ἀπαντώμεναι εἰς τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ.

Ἐπαινῶν οὗτος τὸν Δονᾶν διὰ τὰς πολλὰς ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρετάς του λέγει πρὸς αὐτὸν ἐν τέλει: Ἀλλὰ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην
» ἀρετὴν ἐκείνην πάντοτε ἐδείκνυες πρακτικῶς, ἥτις μᾶλλον σὲ τιμᾷ,
» θέλω δὲ εἰπεῖν, τὸν ἔνθερμον ἐκεῖνον ζῆλον ὑπὲρ τῆς λα-
» τρείας τοῦ Θεοῦ. Ἀποδεικνύων διὰ τῆς ἀγάπης, καὶ διὰ τῶν ἐ-
» ρωτέρων τῆς θρησκείας ἔργων, ὅτι ἀναγνωρίζων ἄνωθεν κάθε σου με-
» γαλεῖον ἀπευθύνεις διὰ τοῦτο ἐκεῖ πᾶσαν σκέψιν σου καὶ ἐν γένει κάθε
» σου δόξαν».

Ἰδοὺ πόσον ὁ συμπολίτης μας ἦτον φιλόθρησκος καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πολλᾶ νεαρᾶς ἡλικίας του! Ὡς ἀληθὴς πεπαιδευμένος γνωρίζει ὅτι τὸ πρώτιστον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐναρέτου, καὶ τὸ θεμελιῶδες στοιχεῖον τῆς μεγαλειότητος εἶναι ἡ θρησκευτικότης καὶ ὁ ἔνθερμος ζῆλος ὡς πρὸς τὴν πρακτικὴν ἀπόδειξιν τῶν ἐσωτερικῶν μας αἰσθημάτων πρὸς τὸ ὑπέρτατον Ὄν.

Τοιαύτην θρησκευτικὴν εὐαισθησίαν ἔχει βέβαια ὁ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὸ ὕψος τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς θεοδιδάκτου καὶ λογικῆς θρησκείας μας, ὡς πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ἠθικὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς εἰς τὴν διεύθυνσιν

Digitized by Google

ματος τούτου δίδουσα τὴν ἀνάλυσιν ἡ ἐν Βενετίᾳ ἐκδεδομένη ἐφημερὶς τῶν εἰδήσεως τῆς φιλολογικῆς δημοκρατίας ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ μὲ τὰς ἑξῆς ἐντίμους ἐκφράσεις: „Τὸ πό„νημα τοῦτο εἶναι καρπὸς ἀξιέτιμος τῶν ἐπωφελῶν ἐφαρμο„γῶν τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ κύριος Τσουλάτης εἰς τὴν ἐν „Σταυροδρομίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τριετῆ διατριβήν „του, ὅπου διέμεινε, μετὰ τοῦ ἐνδόξου βενετοῦ βουλευτοῦ καὶ „πρέσβεως, ἐπαγρυπνῶν, ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀκριβῆ προφύ„λαξιν καὶ πιστὴν διατήρησιν τῆς ὑγείας τῶν ἄλλων, ἀλλὰ „καὶ μελετῶν σπουδαίως εἰς τὰς ἐπωφελεῖς καὶ στερεὰς ἐκεί„νας βάσεις τῆς Ἰατρικῆς τέχνης, ἐξ ὧν, ὡς ἀπὸ σπερμά„των, ἀναφαίνονται αἱ οὐσιώδεις περιληπτικαὶ διδασκαλίαι, „αἵτινες περιέχονται εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο.

Προσδεύων εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ συγγράμματος καὶ ἀναφέρων περὶ τῶν θεωριῶν τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν ἀνατομικὴν περιγραφὴν τῆς κεφαλῆς λέγει „Μετὰ τὴν ὡραίαν καὶ ἀ„κριβῆ περιγραφὴν τῶν ἀγγείων, καὶ τῶν μερῶν τῆς κεφα„λῆς τοῦ ἀνθρώπου, εὐθὺς ἔπονται αἱ ἀσθένειαι, αἵτινες „ἐπιβαρύνουσι τὸ ἱερὸν τοῦτο μέρος. Καὶ ἤδη ἡ ὁλεθρία „σειρὰ τῶν ἀποπληξιῶν, τῶν παραλύσεων, τῶν „σκοτασμῶν (vertigini), τῶν φρενιτιάσεων, ὀφθαλ„μιῶν καὶ ἄλλων ὁμοίων λαμβάνουν ἀπὸ τὸν ἔμπειρον „κάλαμον τοῦ συγγραφέως τοιαύτας ἐξηγήσεις, ὥστε δύνανται „νὰ ὠφελήσουν μεγάλως καὶ τοὺς πρωτοπείρους ἀνατομικούς, „ἢ χειρούργους, καὶ τοὺς προβεβηκότας ἰατροδιδασκάλους. „Ἐκθέτει πρῶτον ὅλας τὰς αἰτίας τῶν κεφαλικῶν ἀσθενιεῶν, „δεύτερον τ' ἀποτελέσματα, καὶ τέλος πάντων τὰ θεραπευτικὰ „μέσα. Περὶ τούτων ὅμως τῶν τελευταίων εὐχαριστεῖται ὁ „κύριος Τσουλάτης νὰ διηγηθῇ ἱστορικῶς τὰ ἀντιφλο„γιστικὰ ἰατρικά, τὰ ὀξέα αἱμαγωγὰ κτλ.

Περὶ τῶν θεωριῶν τοῦ στήθους ἐκφράζεται τοιουτοτρόπως· „Ἕπεται ἡ περιγραφὴ τοῦ στήθους μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ συμ-

---

τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν. Μὲ ζῆλον βέβαια θέλει τὴν συσταίνει, ὅστις εἶναι φίλος ἀληθὴς τῆς πατρίδος, τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῶν ἐθνῶν.

Digitized by Google

„βαινουσῶν ἀῤῥωστιῶν. Εἰς ταύτην δὲ ὁ γινώσκων τὴν „σοβαρὰν ἁρμονίαν, ἥτις θεωρεῖται μεταξὺ τῶν ζωτικῶν „σπλάγχνων, τῆς καρδίας δηλ. καὶ τῶν πνευμόνων, „μὲ τὰς ἄνω σφαίρας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ἐγκεφάλου „δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ ἐπαινέσῃ τὴν ὡραίαν σύνδεσιν τὴν „ὁποίαν κάμνει ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς τῶν διαφόρων πνευ„μονικῶν ἀγγείων, καὶ τῶν αἱματοφόρων τοῦ περικαρδίου „τοῦ εἰσοφάγου, τοῦ θωρακικοῦ ἀγωγοῦ, καὶ ἄλλων εἰσόδων „ἢ σωλήνων, δι' ὧν ἐκτελεῖται ἡ θαυμασία καὶ ἄπαυστος „κυκλοφορία τῶν χυμῶν τῶν ἀμοιβαίως ἐξαρτωμένων καὶ „κινουμένων, ὡς ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ κιθαρωδοῦ προξενεῖται „συνήθως κάθε ἁρμονικὸν μέλος..... Ἡ ἀκρίβεια „τῆς ἐκφράσεως δὲν ἀφαιρεῖ παντελῶς τὴν καθαρότητα τῶν „ἐννοιῶν τῶν ἐκθετομένων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

Τελειόνει δὲ ὁ ἐκθέτης τοῦ ἄρθρου τὴν ὅλην τῆς πραγματείας ἀνάλυσιν μὲ τοὺς ἑξῆς λόγους: „Ἀγχίνοια, πολυμά„θεια, εὐγλωττία, μέθοδος, ἀναφαίνονται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν „τοῦ βιβλίου τούτου. Ἀλλ' ὅμως διὰ τῶν ἰδίων ἔγεινε φα„νερὰ εἰς τὸ κοινὸν ἡ ἀξία τοῦ συγγραφέως, καὶ ἀπὸ τὴν „ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἀνεφάνη, ἐκ τῶν τῆς Φλωρεντίας „τύπων, ἡ ἀγχινουστάτη αὐτοῦ ἐπιστολικὴ περιγραφὴ κατὰ „τῶν σκέψεων περὶ τῆς πυθαγορικῆς δίαίτης τοῦ „Γωσὴφ Ἀντωνίου Πουγιάτη πρωτοϊατροῦ „τῆς Φιλτρίας„.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο εὗρε τοιαύτην ὑποδοχὴν εἰς τὸ δημόσιον, ὥστε ἐξοδευθείσης τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἔγεινε δευτέρα ἐν Βενετίᾳ, κατὰ 1764, καὶ πάλιν ἀπέβη σπανιώτατον. Ἐκ τῶν εἰδήσεων τὰς ὁποίας εὐηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ ὁ ἔγγονος τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας κύριος Ἄγγελος Τσουλάτης, μανθάνω ὅτι μεταφρασθὲν ἐξεδόθη εἰς τὴν ἁπλοελληνικὴν γλῶσσαν, καὶ παρ' αὐτοῦ ὠδηγοῦντο πολλοὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι πρακτικῶν Ἰατρῶν. Μὴ δυνηθεὶς νὰ εὕρω ἐνταῦθα κανέν ἀντίτυπον τῆς μεταφράσεως δὲν ἔχω τί ν' ἀναφέρω περὶ αὐτῆς. Εὑρισκόμενος εἰς Βενετίαν μετὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστροφήν του καὶ ἀφιερόνων πάντοτε τὸν καιρὸν εἰς ἰατρικὰς ἐρεύνας μετεχειρίσθη πρῶτος τὴν ἐξωτερικὴν ἐφαρμογὴν τοῦ μαγνήτου εἰς τὰς σπαμωδικὰς ἀσθενείας.

Digitized by Google

Η ἐπιτυχία δὲ τοῦ πρώτου πειράματος εἰς τὴν παῦσιν τῶν σπασμῶν, καὶ ἡ σταθερότης τοῦ φαινομένου εἰς τὰς συνεχεῖς ἐπαναλήψεις ἐπληροφόρησαν αὐτὸν νὰ δημοσιεύσῃ ἀνωνύμως κατὰ τὸ 1758, διὰ τῆς φιλολογικῆς ἐφημερίδος τοῦ Καλογηρᾶ, μίαν διατριβὴν περὶ τούτου εἰς εἶδος ἐπιστολῆς, ὑπὸ τὸν τίτλον » Παρατήρησις γενομένη ἐν Βενετίᾳ περὶ „ νέας χρήσεως τοῦ μαγνήτου, ἢ περὶ δραστηρίου „ ἐνεργείας αὐτοῦ ἐφαρμοζομένου ἐξωτερικῶς εἰς „ τοὺς σπασμούς ».

Τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο τοῦ Κεφαλλῆνος Ἰατροῦ εἶναι δεκαοκτὼ ἔτη προγενέστερον ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Γενευρίνου χειρούργου Δεαρσοῦ (Deharsu (1)) καὶ παρασταίνει μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν καὶ καθαρότητα τὴν ἰατρικὴν χρῆσιν τοῦ μαγνήτου εἰς τοιαῦτα εἴδη ἀῤῥωστημάτων.

Αὕτη ἐτυπώθη δεύτερον εἰς τὴν γαλλικὴν ἐφημερίδα τοῦ Γ'ατροῦ Βουλιῶνος (Buglione) ἐκ τῆς ὁποίας ληφθεῖσα κατεχωρήθη εἰς τὸν 7 ἀριθμὸν τῆς ἰατρικῆς ἀφημερίδος τοῦ ἰτροδιδασκάλου Πέτρου Ὀρτέσκη (Orteschi (2))

Ἡ ὑποδοχὴ λοιπὸν τὴν ὁποίαν εἶδεν ὁ Τσουλάτης εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν παρατήρησίν του, καὶ ὁ θαυμασμὸς, τὸν ὁποῖον ἐξέφρασεν ὁ φίλος του Ὀρτέσκης μὲ μίαν σημείωσιν εἰς τὴν ἰδίαν παρατήρησιν, τὸν ἠνάγκασαν νὰ γράψῃ πρὸς αὐτὸν ἐκ Κεφαλληνίας ὅτι ἡ παρατήρησις εἶναι ἰδική του. Μάλιστα ἔπεμψε πρὸς τὸν ἴδιον μίαν ἀκριβεστέραν ἔκθεσιν αὐτῆς μὲ νέας δοκιμασίας, διὰ νὰ τὴν ἀνατυπώσῃ, καὶ νὰ δημοσιεύσῃ τὸν συγγραφέα της. » Ὁ ἔνδοξος Ἄγγελος Τσου- „ λάτης (λέγει ὁ Δόκτωρ Ὀρτέσκης) Ἰατρὸς Κεφαλλήνιος, „ γνωστὸς εἰς τὴν δημοκρατείαν τῶν φιλολόγων Ἰατρῶν, δι „ ἐπιστολῆς του 29 Αὐγούστου τοῦ ἔτους τούτου, μὲ ἀναγγέλ- „ λει ὅτι ἡ παρατήρησις ἡ γενομένη ἐν Βενετίᾳ

---

(1) Ἡ παρατήρησις τοῦ χειρούργου τούτου ἐτυπώθη κατὰ τὸ 1776 καὶ ἀναφέρεται παρὰ τοῦ Τισσότου εἰς τὸ αὐτοῦ σύγγραμμα Traitè des nerfs et de leurs maladies· ὡς ἀναφέρει δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φραγκῖσκος Τσουλάτης, ὁ Τισσότος ἠγνόει τὴν τοῦ Κεφαλλῆνος.

(2) Ἔτος 1762 Ἰουνίου 17.

Digitized by Google

„περὶ νέας τινὸς χρήσεως τοῦ μαγνήτου, ἀναφερ-
„θεῖσα παρὰ τοῦ Ἰατροῦ ἐφημεριδογράφου Βουλιῶνος, καὶ
„καταχωρηθεῖσα ἀκολούθως εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐφημε-
„ρίδος μου, (ἀριθμ. Ζ'. τῇ 17 Ἰουνίου 1762) εἶναι παρα-
„τήρησις ἰδικήτου. Μὲ εἰδοποιεῖ δὲ περὶ τούτου, διότι ἐγὼ
„εἰς μίαν σημείωσιν τῆς παρατηρήσεως ταύτης ἐθαύμαζον
„ὅτι, συμβάντος τοῦ γινομένου ἐν Βενετίᾳ, ἐδυνήθη ὁ Γάλ-
„λος νὰ τὸ μάθῃ πρὸ ἐμοῦ. Κρίνει αὐτὸς εὔλογον νὰ δη-
„μοσιευθῶσιν ἀκριβέστερον αἱ περιστάσεις τοῦ συμβάντος ἐ-
„κείνου, καὶ διά τινος μεγαλητέρας μαρτυρίας νὰ ἐπιβεβαιωθῇ
„ἡ ἀλήθειά του. Ὅθεν θεωρεῖ ὡς ἀναγκαῖον νὰ ἀνατυπώσω
„τὴν περιγραφεῖσαν ἐφαρμογήν, ὡς ἐκεῖνος τὴν ἐξέθεσε κατὰ
„τὸ 1758, καὶ ἔκτοτε τυπωθεῖσαν. Ἀφοῦ λοιπὸν εὑηρεστήθη
„νὰ μὲ τὴν πέμψῃ διὰ τοῦ ῥηθέντος γράμματος τὴν ἀναφέρω
„εἰς τὸ κοινὸν ὁποία εἶναι (1)„.

Γνωρίζουσα ἡ βενετικὴ Κυβέρνησις τὴν ἰατρικὴν ἀξίαν τοῦ ἡμετέρου Τσουλάτη, μόλις ἐκεῖνος, μετὰ τὴν πολυχρόνιον ἀπουσίαν του, μετέβη εἰς τὴν ἀγαπητὴν πατρίδα τον κατέστησεν ἰατροχειροῦργον τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου (2). Ἡ θέσις αὕτη διεγείρασα ἐπὶ μᾶλλον τὴν φυσικήν του κλίσιν εἰς τὴν σπουδὴν, καὶ καταστήσασα δραστηριώτερον τὸ ἀνιχνευτικὸν ὄμμα του εἰς τὰ φαινόμενα τῶν ἀσθενειῶν, ἔγεινεν αἰτία ἐπωφελεστάτων ἐξαγομένων.

Κατὰ τὸ 1762 ἀνεφάνη εἰς τὴν ἡμετέραν περιοχὴν τῆς Παλαίας τρομεράτις ἐπιδημία τῶν ὀλεθρίων ἐξερύθρων πυρετῶν (Febri scarlatine maligne) ὁ δὲ ἔμπειρος Τσου-

---

(1) Ὅρα Giornale di Medicina del Dott. Pietro Orteschi. Venezia 1763 Tom. II. p. 202.

(2) Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ἡ βενετικὴ Κυβέρνησις, μολονότι πλουσία ἀπὸ ἐνδόξους ἄνδρας εἰς πᾶν εἶδος μαθήσεως, μὴ καταφρονοῦσα ὅμως καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ξένων ὑπηκόωντης, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐμψυχόνουσα αὐτὴν, ὄχι μόνον ἄφησε τὰ διάφορα ἐγχώρια ἐπαγγέλματα εἰς ὅσους τῶν ἐντοπίων ἐδύναντο νὰ τὰ καθέξωσιν, ἀλλὰ καὶ πολλὰς θέσεις ἀνηκούσας δικαιωματικῶς εἰς τὰ γνήσια τέκνα της ἀπένειμε μᾶλλον ὡς βραβεῖον τῆς ἐμπειρίας τῶν ἀλλογενῶν ὑπηκόων. Ἂς ἀναπληρώσῃ ὁ εἰδήμων ἀναγνώστης τὸ ἐλλεῖπον τῆς σημειώσεως!

Digitized by Google

λάτης οὐ μόνον ἥρπασε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς τρομερούς ὄνυχας τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ παρατηρήσας ἀκριβῶς τὰ φαινόμενα τῆς ἐπιδημίας καὶ τῶν πασχόντων τὰ συμπτώματα ἐξέθωκεν ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1763 ἓν συγγραμμάτιον „περὶ φύ„σεως τῶν ἐξερύθρων πυρετῶν„ (costituzione de febri scarlatine). Τὸ πονημάτιον τοῦτο κατεχώρησεν ὁ μὲν Ὀρτέσκης εἰς τὴν ἰατρικήν του ἐφημερίδα (1), ὁ δὲ περικλεὴς Βορσιέρης (Borsieri) θεωρήσας τὴν ἀξίαν του τὸ μετέφρασε λατινιστὶ καὶ εἰσάξας αὐτὸ εἰς τὸ μέγα του σύγγραμμα τὸ φέρον τὸν τίτλον „istituziones Medicinae praticae (2) „Διατάξεις πρακτικῆς ἰατρικῆς„· ἐκφράζεται τοιουτοτρόπως περὶ τοῦ Κεφαλλῆνος Ἰατροδιδασκάλου: „ἐξέ„ρυθρος καὶ μικτοῦ γένους, τ: ε: ὀλέθριος (maligna) καὶ „ἐπιδημικὸς ἦτον καὶ ὁ πυρετὸς ὁ παρατηρηθεὶς κατὰ τὸ „1763 εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα τῆς Κεφαλληνίας „ὑπὸ τοῦ ἐξόχου φίλου μου καὶ ἰατροῦ σοφωτάτου Ἀγγέλου „Τσουλάτη. Τόσον δὲ παρηκολουθεῖτο ἀπὸ τὴν φθορὰν τῶν „χυμῶν τῶν πρώτων ὁδῶν καὶ ἀπὸ μεγάλην τῶν σκωλήκων „πληθύν, ὥστε ἡ κίνησις (flusso) τῆς κοιλίας, ἢ αὐτόματος „ἢ ἐριθιζομένη τεχνικῶς, ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ σηκώνῃ ὁ„λοτελῶς τὰ ἐπιβλαβέστατα συμπτώματά του, δηλ. τὴν πα„ραφροσύνην (delirio) τοὺς σπασμούς, τ' ἀποστήματα τῶν πα„ρωτίδων (tumori alle parotidi), τὴν φλόγωσιν τοῦ λαι„μοῦ„ κτλ.

Ὁ αὐτὸς ἀναφέρων τὴν καταχώρησιν τοῦ συγγραμματίου τοῦ Τσουλάτη εἰς τὴν τοῦ Ὀρτέσκη ἐφημερίδα λέγει „Ὅπου „ἀναγινώσκεται μία ἐντελὴς ἱστορία ἐκείνου, περιέχουσα πολ„λὰς διδακτικὰς διασαφήσεις τῶν αἰτιῶν καὶ τῆς θεραπείας „τοῦ πάθους τούτου. Ὅθεν νομίζω ὅτι θέλω κάμει πρᾶγμα „εὐχάριστον εἰς τὴν νεολαίαν δίδων ἐνταῦθα τὴν περίληψιν „αὐτῆς„.

Παρὰ τοῦ Δόκτωρος Σπυρίδωνος Φωκᾶ συγγενοῦς μου φιλτάτου ἐβεβαιώθην πρὸς τούτοις ὅτι ὁ πολυμαθὴς Ῥάγης (Raggi)

---

(1) Τόμ. Β'. σελ. 225 καὶ ἑφεξῆς. 17 Νοεμβρίου 1763.
(2) Τόμ. Β'. Κεφαλ. Α'. ἐκδ. Μεδιολλάνων.

Digitized by Google

κλινικὸς ἰατροδιδάσκαλος ἐν Παυΐᾳ, εἰς τὰ τῆς πρακτικῆς μαθήματά του ἀνέφερε πολλάκις τὴν περὶ τῶν ὀλεθρίων ἐξερύθρων πυρετῶν θεωρίαν τοῦ ἡμετέρου Τσουλάτη.

Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ λατινιστὶ τὴν περιγραφὴν μιᾶς τετανικῆς ἀσθενείας τὴν ὁποίαν παρετήρησε, κατὰ τὸ 1751, εἰς ἀρτοποιόν τινα ἐν Βονωνίᾳ. Ἡ περιγραφὴ αὕτη φέρει τὸν τίτλον » *Angeli Zulatti Cephaleni Philosophiae et Medicinae Doctoris de Tetano observatio* ».

Ἡ λεπτότης τῶν θεωριῶν καὶ ἡ ἐμπειρία τῆς ἀναλύσεως τοῦ δεινοτάτου ἐκείνου πάθους ἐσύστησαν μεγάλως τὴν περιγραφὴν ταύτην. Ὅθεν ὁ πεπαιδευμένος ἰατροδιδάσκαλος Ἰωσὴφ Βενβενούτης κατεχώρησεν αὐτὴν πρώτην μεταξὺ τῶν πολλῶν εἰς τὴν ἐν Λούκῃ ἐκδοθεῖσαν συλλογήν του κατὰ τὸ 1773 ἐπιγεγραμμένην » *Clariorum virorum observationes me-* » *dicae anatomicae superstictes*. Αἱ σωζόμεναι ἰα- » τρικαὶ καὶ ἀνατομικαὶ παρατηρήσεις τῶν ἐνδό- » ξων ἀνδρῶν ». Ἡ αὐτὴ ἀναφέρεται καὶ παρὰ τοῦ Δόκτωρος Δαλλαρούκη (Dallaruci) Ἰατροδιδασκάλου δημοσίου εἰς τὴν πόλιν τοῦ Φάνω (Fano). Μεταφράσας δὲ αὐτὴν ἰταλιστὶ καὶ ὁ Ὀρτέσκης τὴν κατεχώρησεν εἰς τὴν ἰδίαν του ἐφημερίδα, ὅπου ἐπιφέρει τὰ ἀκόλουθα.

„ Ὁ συγγραφεὺς τῆς παρατηρήσεως ταύτης, φίλος μου ἀ- „ κριβώτατος, ἀφοῦ ἐξέθεσε τὰ ῥηθέντα μὲ ἀγχινουστάτας „ θεωρίας, ἐξηγεῖ μὲ πολλὴν λεπτότητα τὰ φαινόμενα τῆς „ ἀναφερθείσης φρικώδους ἀσθενείας. Ἐγὼ κρίνω εὔλογον ἐ- „ νίοτε νὰ μὴν ἀναφέρω τὰς λεπτομερεῖς ταύτας ἐξηγήσεις, „ ἀλλὰ ν' ἀφήσω εἰς τὴν κρίσιν τῶν πεπαιδευμένων ἀναγνω- „ στῶν τὴν ἴσως ἐπωφελῆ ἐλευθερίαν διὰ νὰ σκέπτωνται καὶ „ νὰ κρίνωσι κατὰ τὴν ἀρέσκειάν των (1) „.

Πρὸς τὸν ἴδιον Ὀρτέσκην διευθυνόμενος ἐξέθεσεν εἰς εἶδος ἐπιστολῆς (ἐν ἡμερομηνίᾳ 3 Σεπτεμβρίου 1764), τὴν περιγραφὴν ἑνὸς τερατώδους ὀδόντος, ἥτις κατεχωρήθη παρὰ τούτου εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα (2).

---

(1) Τόμ. Β'. σελ. 409. ἔτος 1764, Ἀπριλίου 26.
(2) Τόμ. Γ'. σελ. 193. ἔτος 1764, Νοεμβρίου 8.

Digitized by Google

Κατὰ τὸ 1767 ἐξέδωκε λατινιστὶ, διὰ τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος, ἑτέραν περιγραφὴν μιᾶς παραδόξου λιθιάσεως τῶν νεφρῶν, εἰς ἣν, μετὰ τὴν ἀνατομικὴν αὐτοψίαν τοῦ ἀποθανόντος ἀσθενοῦς, παρετηρήθη ὅτι ὁ ἀριστερὸς νεφρὸς εἶχε μῆκος ἐννέα δακτύλων πλαγίων, καὶ πέντε πλάτος, καὶ ὅτι τὸ ἐν αὐτῷ λιθῶδες ἀπόστημα ἐσχηματίζετο ἀπὸ δέκα λίθους περιέργου σχήματος καὶ μεγέθους.

Ἡ περιγραφὴ αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν τοῦ Ὀρτέσκη ἐφημερίδα (1) μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν. „Παρατήρησις Ἀγγέλου Τσουλάτη ἰατροφιλοσόφου, περὶ βαρυτάτου καὶ θανατηφόρου πάθους τῶν νεφρῶν προξενουμένου ἀπό τινα μεγάλην λιθίασιν„.

Τὸ κέντρωμα τῆς φυσικῆς εὐλογίας, τοῦ ὁποίου τὰς ὠφελείας εἰδοποίησεν (ὡς εἴρηται) πρῶτος ὁ ἡμέτερος Πυλαρινὸς εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔδωκεν εἰς τὸν πεπαιδευμένον Τσουλάτην ὕλην περιέργων παρατηρήσεων. Ὅθεν περὶ τούτου συνέταξεν ἓν ἀξιόλογον συγγραμμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ ἰταλιστὶ κατὰ τὸ 1768, παρὰ τῷ τυπογράφῳ καὶ βιβλιοπώλει Δομενίκῳ Δαρενῇ, ὑπὸ τὸν τίτλον „Εἰδήσεις περὶ κεντρωμάτων τῆς εὐλογίας γενομένων ἐν Κεφαλληνίᾳ· συντεθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἰατροδιδασκάλου Τσουλάτη„. Τοῦτο δὲ τὸ συγγραμμάτιον κατεχωρήθη „εἰς τὴν αὐτὴν ἰατρικὴν ἐφημερίδα τοῦ Ὀρτέσκη (2).

Πρόθυμος ἡ βενετικὴ Κυβέρνησις νὰ ἐμψυχώσῃ τὴν γεωργίαν εἰς τὴν νῆσον μας διέταξε τὴν σύστασιν μιᾶς ἀγρονομικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀκαδημίας, ἥτις ἐσχηματίσθη ἀπὸ ἔνδοξα καὶ πολυμαθῆ ὑποκείμενα τῶν πόλεών μας (3).

---

(1) Τόμ. Ϛ'. σελ. 17. ἔτος 1867, Σεπτεμβρίου 5.

(2) Τόμ. Ϛ'. ἔτος 1768, Ἀπριλ. 16. σελ. 267 — 370.

(3) Ἔμαθον μὲ χαρὰν μου ὅτι πρὸ ὀλίγου ἐσυστήθη εἰς Κεφαλληνίαν ἀγρονομικὴ ἑταιρία. Τρέφω χρηστὰς ἐλπίδας ὅτι τὰ μέλη ἐξ ὧν συγκροτεῖται, θέλουσι δείξει ὅλον τὸν ζῆλον διὰ νὰ προλάβωσιν, ὅσον κρέμαται ἐξ αὐτῶν, τὴν περαιτέρω δυστυχίαν τῆς πατρίδος.

Ἡ ἔλλειψις εἰς ἣν ἤδη εὑρίσκεται εἶναι διδακτικώτατον μάθημα πόσον εἶναι ὀλέθριον τὸ μονοειδὲς τῆς φυτείας καὶ ἡ ἐλπὶς παλλῶν χιλιάδων ἀνθρώπων εἰς ἓν μόνον προϊόν. Ὁ ἀγρονομικός μας σύλλογος οχηματίζε-

Digitized by Google

σύμβουλος δὲ (Segretario) τῆς ἀκαδημίας ταύτης ἐκλέχθη ὁ ἡμέτερος Τσουλάτης, ὅστις εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς συνέλευσιν ἐξεφώνησεν ἕνα λόγον περὶ προόδου καὶ ὠφελειῶν τῆς γεωργίας, ἐκδοθέντα ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1792 παρὰ τῷ τυπογράφῳ Ἀλβρίτσῃ.

Ἐκτὸς τῶν γνωστῶν τούτων συγγραμμάτων του σώζει εἰσέτι ἀνέκδοτα ὁ ἔγγονος αὐτοῦ κύριος Ἄγγελος Τσουλάτης ἐν Κερκύρᾳ, διαφόρους ποιητικὰς ᾠδὰς ἑνδεκασυλλάβου μέτρου, καὶ διαφόρους ἰατρικὰς παρατηρήσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἀξιοπαρατήρητοι αἱ θεωρίαι του περὶ ἑνὸς μοναδικοῦ σκώληκος (verme solitario).

Ἔχων, ὡς προείρηται, ὁ συμπολίτης μας οὗτος νοῦν ἀνιχνευτικὸν παρετήρησεν ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς Κεφαλληνίας, διὰ πολλοὺς φυσιολογικοὺς λόγους, σκεπάζεται ἀπὸ ποικίλα φυτὰ ἔχοντα ἰαματικὴν δύναμιν εἰς πάθη διάφορα (1). Κατασκευάζων λοιπὸν ἐκ τούτων ἀφεψήματά τινα (decotti) κατεγίνετο εἰς ἀπόπειραν τῆς ἐπιῤῥοῆς των εἰς τὰ πάθη, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὰ τῶν ἀρθρητικῶν πόνων. Τινὲς ἀποδίδουσι

ται ἀπὸ ἔμπειρα τῆς γεωργικῆς ὑποκείμενα καὶ πεπαιδευμένα ὅθεν δὲν τολμῶ νὰ ἐκτανθῶ. Μάλιστα νομίζω ὅτι θέλουν ἀξιώσει συγγνώμης ἕνα των συμπολίτην, καὶ διὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα, καὶ δί ὅσα θέλει εἰπεῖ εἰς τὴν ἀκόλουθον βιογραφίαν τοῦ Φραγκίσκου Τσουλάτη, κινούμενος ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας του ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς πατρίδος.

(1) Περὶ των φυτῶν τῆς Κεφαλληνίας συνέγραψε καὶ ὁ Ἰατροδιδάσκαλος Νικόλαος Δαλλαπόρτας ἓν μικρὸν πονημάτιον ἐπιγεγραμμένον » Prospetto » delle piante che si trovano nell' Isola di Cefalonia e che si pos- » sono adoprare a titoli di rimedii od alimenti ». Τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο δὲν περιλαμβάνει εἰμὴ διακόσια πενῆντα εἴδη φυτῶν, καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸ δοκίμιον τῆς Ἀνθούσης (Flora) τῆς Ζακύνθου τὸ ἐκδοθὲν ἐν Γενεύῃ κατὰ τὸ 1838 ὑπὸ τῶν Μαργότου, καὶ Φ. Ἰ. Ῥεουτέρου (Reuter). Μέμφεται ὅμως παρ' αὐτῶν ὡς ἀτελὲς καὶ ὠφελιμον μᾶλλον διὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν, παρὰ διὰ τὴν αὔξησιν τῆς ἐπιστήμης. Γνωρίζων τὴν ἀξίαν τοῦ πεπαιδευμένου τούτου συμπολίτου μου ἀναγκάζομαι νὰ θεωρήσω τὴν ἀτέλειαν τοῦ συγγράμματός του ὡς ἀποτέλεσμα τῶν πολιτικῶν του ἀσχολιῶν· εἴθε δὲ τινὲς τῶν πεπαιδευμένων συμπολιτῶν μου νὰ στρέψωσι μᾶλλον τὰ βλέμματά των εἰς ὅσα δύνανται νὰ διατηρήσωσι τὴν δόξαν τῆς πατρίδος καὶ νὰ διαδώσωσι μονίμως τὴν φήμην τοῦ ὀνόματός των.

Digitized by Google

πρὸς αὐτὸν θαυμασίους θεραπείας εἰς τοιαῦτα εἴδη ἀσθενειῶν, διὰ τῶν ῥηθέντων ἀφεψημάτων, καὶ, ἐὰν ἦτον δυνατὸν νὰ πιστεύσωμεν ὡς πραγματικὴν τὴν περιγραφὴν Γάλλου τινὸς πρωτοχειρούργου μιᾶς γαλλικῆς κορβέτας, ὁ συμπολίτης μας ἐπενόησε τὴν κατασκευὴν ἑνὸς θραστηρίου ἀφεψήματος δι' οὗ ἰάτρευε καὶ τὸ δεινότατον πάθος τῆς ποδάγρας. Μάλιστα ὁ ῥηθεὶς Γάλλος ἀναφέρει ὀνομαστὶ τέσσαρας Κεφαλλῆνας θεραπευθέντας παρὰ τοῦ Τσουλάτη· λέγει ὅτι ὡμίλησε μὲ τούτους, καὶ ὅτι ἤκουσε παρὰ τοῦ ἰδίου συμπολίτου μας τὰ φαινόμενα τῆς θεραπείας.

Ἡ διήγησις ὅμως αὕτη μᾶς ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν θολερὰν πηγὴν τοῦ κὶρ Γρασσέτου Σανσεβούρου, ὅστις καταχωρήσας αὐτὴν εἰς τὸν τρίτον τόμον τοῦ ἱστορικοῦ ταξιδίου του περιγράφει καὶ οὗτος καὶ ἐπιβεβαιοῖ τὰς παραδόξους ταύτας θεραπείας τοῦ Τσουλάτη. Ἀλλ' ὡς ἐχθρὸς ἄσπονδος τῶν Κεφαλλήνων, ὑβρίζει ἀναιδῶς καὶ τὸν ἔνδοξον τοῦτον ἄνδρα καὶ τὸν ἐπίσης πεπαιδευμένον υἱόν του, ὡς μὴ κοινολογήσαντας ἓν ἰατρικὸν τόσον θαυμάσιον.

Δὲν κρίνω ἄξιον νὰ κάμω οὐδεμίαν ἀπάντησιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς ἐκφράσεις ἑνὸς ἱστορικοῦ, ὅστις, ὡς εἴδομεν εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Κ. Μαρίνου Χαρβούρη, ἀπεδείχθη ἐκ τῶν πραγμάτων ἐμπαθὴς συκοφάντης· καὶ τὸν ὁποῖον πολλὰ παχυλὰ ψεύδη ἀπαντώμενα εἰς τὴν περιήγησίν του τὰν μαρτυροῦν ἀκριτόμυθον (1).

---

(1) Μὲ τοιαύτην εὐκολίαν καὶ τόλμην πλάττει τὰ ψεύδη ὁ κὺρ Γρασσέτος, ὥστε εἰς τὸ ὄγδοον κεφάλαιον τοῦ Γ'. τόμου σελ. 73 τοῦ συγγράμματος του, ὁμιλῶν περὶ στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Κεφαλληνίας διηγεῖται τὸν ἀκόλουθον μῦθον «Ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτέρας ἐποχὰς, λέγει, οἱ Κεφαλλῆνες ἔλαβον μέρος εἰς τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ὅπλατων ἀπεφάσιζον τὴν νίκην εἰς τὸν λαὸν, τοῦ ὁποίου ἐγίνοντο σύμμαχοι». Περὶ τούτου δὲ παραπέμπει τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ προοίμιον τοῦ Θουκυδίδου, ἐνῷ ὁ ἱστορικὸς οὗτος οὔτε ἀναφέρει τοὺς Κεφαλλῆνας εἰς τὸ προοίμιον τῆς Ἱστορίας του. Τὸ μέρος ὅπου πρωτοαναφέρονται παρὰ τοῦ Θουκυδίδου οἱ πρόγονοί μας εἶναι εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν συμμάχων τῶν Κορωθίων, ὅπου λέγει ὁ Ἱστορικὸς ὅτι οἱ Παλεῖς τῶν Κεφαλλήνων ἔδω-

Digitized by Google

Παρατηρῶ μόνον ὅτι περὶ τῆς μεγάλης ταύτης ἀνακαλύψεως τὴν ὁποίαν ἀποδίδει πρὸς τὸν Ἄγγελον Τσουλάτην ὁ κύριος Γρασσέτος, οὔτε ὁ ἔνδοξος ἐκεῖνος ἀνὴρ οὔτε ὁ υἱός του ἀνέφερον ποτὲ, οὔτε ἄφησαν τι γεγραμμένον περὶ αὐτῆς. Ἐπικαλοῦμαι λοιπὸν τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν εἰς τὴν ἀκόλουθον σκέψιν, ἥτις καὶ τὴν σιωπὴν αὐτῶν ἐξηγεῖ, καὶ τὴν κακίαν τοῦ κατηγόρου ἐξελέγχει.

Ἐκ τῶν ὅσων διέλαβον μέχρις ὧδε, ὁ Τσουλάτης μαρτυρεῖται ἰατρὸς πολυμαθὴς τοῦ ὁποίου τὴν ἀξίαν ἐτίμησαν, ἕως ἀπὸ τὴν πολλὰ νεαράν του ἡλικίαν, ὄχι μόνον πολιτικοὶ ὑψηλῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐμπιστευθεῖσα πρὸς αὐτὸν τὸ στρατιωτικόντης νοσοκομεῖον καὶ τὸ τοῦ πρωτοϊατροῦ ἐπάγγελμα, εἰς ἃ τὸν διετήρησεν ἐφ' ὅρους ζωῆς του, φαίνεται ἐκ τῶν πραγμάτων ἄνθρωπος εὐαίσθητος εἰς τὴν

καν τέσσαρα πλοῖα. Ἀλλ' ἐνῶ τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ Α'. βιβλίον καὶ ὄχι εἰς τὸ προοίμιον, τέσσαρα πλοῖα δὲν δύναται βέβαια ν' ἀποφασίσουν τὴν νίκην. Μάλιστα, ἂν καὶ ν' ἀγαπῶ τὴν πατρίδα μου, ὁμολογῶ ὅμως εἰλικρινῶς ὅτι εἰς τὴν μικρὰν μελέτην μου εὗρον μὲν μαρτυρουμένους ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τοὺς Κεφαλλῆνας γενναιοψύχους, δὲν ἀπήντησα ὅμως ποτὲ ὅτι εἰς τὰς παλαιὰς ἐποχὰς εἶχον τοιαύτην στρατιωτικὴν δύναμιν ἥτις ν' ἀποφασίζῃ τοὺς πολέμους. Ἀλλ' ὁ κῦρ Γρασσέτος παραπέμπει τὸν ἀναγνώστην εἰς συγγραφεῖς, καὶ ἀδιαφορεῖ ἂν ἐκεῖνοι δὲν λέγουν τίποτε. Ὁ αὐτὸς ὁμιλῶν περὶ τῶν πλοίων τῶν Κεφαλλήνων, ἀναφέρει πάλιν τὸν Θουκυδίδην μάρτυρα: ὅτι τὰ πλοῖα τούτων τῶν νησιωτῶν εἶχον, ἑκατὸν εἴκοσι ἀνθρώπους, ἐξ ὧν πεντήκοντα ἐσχημάτιζον τὸ πλήρωμα, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν πολεμισταί. Ὅτι ὅμως ὁ Θουκυδίδης λέγει: πῶς ὁ Ὅμηρος διηγεῖται ταῦτα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εὑρισκομένων εἰς τὰ πλοῖα τῶν Βοιωτῶν καὶ ὅτι πεντήκοντα ἦσαν μόνον εἰς τὰ πλοῖα τοῦ Φιλοκτήτου, ὄντες οἱ αὐτοὶ καὶ κωπηλάται καὶ μάχιμοι· καὶ ὅτι ἐδῶ δὲν ἀναφέρονται παντελῶς Κεφαλλῆνες, τὸν καλόν μας Γρασσέτον δὲν τὸν μέλει, φθάνει νὰ ἀκεπάσῃ τὰς φανταστικάς του διηγήσεις μὲ ὀνόματα τινά, καὶ δὲν φροντίζει ποσῶς περὶ ἀληθείας. Ἀφίνων τὰς παντοτινὰς ἀντιφάσεις του, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν τὸν καθαρίζουν τὰ δραστηριώτερα ἰατρικά, ἐδυνάμην νὰ ἐπαριθμήσω μεγάλην πληθὺν τοιούτων ψευδολογιῶν τοῦ περιέργου τούτου ἱστορικοῦ, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ταῦτα, προστιθέμενα εἰς ὅσα ἄλλοτε εἶπον περὶ αὐτοῦ, εἶναι ἀρκετὰ νὰ παραστήσωσιν ὁποῖος εἶναι ὁ κατήγορος τινῶν, ἐνδόξων συμπολιτῶν μου.

Digitized by Google

θρησκείαν καὶ εἰς τὰ κοινωνικὰ χρέη του, καὶ τόσον ζηλωτὴς διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος καὶ τῆς ἐπιστήμης τὴν πρόοδον, ὥστε μόλις ἡ πεῖρα καὶ ἡ ἄοκνος σπουδὴ τὸν ἐπρόσφερον τὶ ἀξιοσημείωτον καὶ κοινωφελὲς, ἀμέσως τὸ κατέστηνε διὰ τοῦ τύπου κτῆμα κοινόν. Εἶναι συγγραφεὺς ὀλίγων μὲν πονημάτων, ἀλλ' εὐφημισθεὶς διὰ τῶν ἐφημερίδων ὡς πολυμαθὴς, ἀγχίνους, καὶ προικισμένος μὲ βαθεῖαν κρίσιν, καὶ τοῦ ὁποίου αἱ θεωρίαι ἐκρίθησαν ἄξιαι νὰ καταχωρηθῶσιν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν περικλεῶν ἀνδρῶν. Τίς λοιπὸν θέλει πιστεύσει ὅτι οὗτος ἀνακαλύψας τὸ ἰατρικὸν τῆς ποδάγρας ἔμεινεν ἀδιάφορος εἰς τὸ νὰ δημοσιεύσῃ ἓν θεραπευτικὸν σωτήριον εἰς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα;

Τόσον ὁ Ἄγγελος, καθὼς καὶ ὁ υἱός του (ὡς θέλομεν ἰδεῖ) ἦσαν ἄνθρωποι πνευματώδεις καὶ συσχετισμένοι μὲ ἄνδρας μεγαλοφυεῖς τῆς Ἰταλίας. Ἐὰν λοιπὸν ἤθελαν τῳόντι κάμῃ μίαν τοιαύτην ἀνακάλυψιν, ὁποίαν δὲν ἔκαμε ποτὲ ἄλλος τίς τῶν ἰατρῶν, δὲν ἤθελαν τὴν ἀναγγέλει ἀμέσως; Ὁ Ἄγγελος ἐφρόντισε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν φίλον του Ὀρτέσκην, ὅτι ἡ φημιζομένη ἐφαρμογὴ τοῦ μαγνήτου εἰς τοὺς σπασμοὺς εἶναι ἰδική του, καὶ ὡς τοιαύτην νὰ τὴν δημοσιεύσῃ διὰ τῆς ἐφημερίδος του, καὶ ἤθελε βραδύνει μίαν στιγμὴν ἀπὸ τοῦ νὰ γράψῃ πρὸς τὸν ἴδιον νὰ γνωστοποιήσῃ πῶς ἀνεκαλύφθη παρ' αὐτοῦ ὁ τρόπος τοῦ νὰ θεραπεύηται τὸ ἀνίατον πάθος τῆς ποδάγρας; Ὁ πατὴρ ἐγνώριζεν ὅτι ἡ δημοκρατία ἐβράβευε γενναίως τὰς ἀνακαλύψεις, καὶ ἐτιμᾶτο μὲ τὴν φιλίαν Βουλευτῶν καὶ πρέσβεων αὐτῆς, ποίαν λοιπὸν εἶχε χρείαν ἑνὸς ἐμπορικοῦ παραστάτου, (ὁποῖος ἦτον ὁ κύρ Γρασέτος ὡς πρόξενος,) διὰ νὰ βραβευθῇ; ἀρκοῦσε μόνον νὰ κοινοποιήσῃ εἰς τὴν Βουλὴν τὴν τόσον μεγάλην ἀνακάλυψίν του διὰ νὰ λάβῃ, ὡς σεβάσμιος ὑπάλληλός της, τιμὰς καὶ βραβεῖα ἀνάλογα τῶν πολλῶν της ὠφελειῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ υἱός του πάλιν εἶδεν ὅτι διὰ ἓν συγγραμματίόν του, περὶ ὕδρωπος, ἐτιμήθη μεγάλως ἀπὸ τὴν ἰατρικὴν σχολὴν τῆς Πετρουπόλεως καὶ ἀπὸ τὸν ἀγαθὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον, καὶ δὲν ἤθελε παραστήσει μίαν τοιαύτην σωτήριον ἐφεύρεσιν διὰ ν' ἀπολαύσῃ τὰς ἀμοιβὰς ἀπὸ μίαν Κυβέρνησιν, ἥτις, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, τὸν ὕψωσεν εἰς τόσα λαμπρὰ ἐπαγγέλματα;

Digitized by Google

Τέλος πάντων, αὐτοί, ὡς ἄνδρες εὐφυεῖς, ἐγνώριζον ὅτι, ἐκτὸς τῶν βραβείων τῶν Κυβερνήσεων, ἔφθανε νὰ ἀναγγείλωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἀνακάλυψίν των, καὶ, ὡς ἄνθρωποι γνωστῆς φήμης, νὰ παραστήσωσι διὰ παραδειγμάτων τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Θεραπειῶν, διὰ νὰ εἰδῶσι τὸν ἑαυτόν των περικυκλωμένον ἀπὸ μεγαλοπλούτους ἀσθενεῖς (τοὺς ὁποίους φαίνεται ὅτι κατατρέχει μᾶλλον ἡ ποδάγρα), καὶ νὰ σχηματίσωσι λαμπρὰν τύχην, ἐὰν ἤθελαν εἶσθαι φιλοχρήματοι.

Καθεὶς λοιπὸν γνωρίσας ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν βιογραφιῶν, τὴν ἀξίαν τοῦ ἐνδόξου Ἀγγέλου Τσουλάτη καὶ ὑπολογιζόμενος ὅλα ταῦτα θέλει μεμφθῆ τὴν ἀναίδειαν τοῦ Γρασίτου. Καὶ θέλει συμφωνήσει μετ' ἐμοῦ ὅτι ἡ παρὰ τοῦ καλοῦ τούτου ἱστορικοῦ ἀποδιδομένη πρὸς αὐτοὺς ἀνακάλυψις, ἢ δὲν ἦτον ἄλλο εἰμὴ ἀπὸ τὰς συνήθεις Θεραπείας ἀρθρητικῶν πόνων, τὰς ὁποίας, ὡς πολλάκις συμβαίνει, παρεμόρφωσαν καὶ ἐμεγάλυναν, ἀπὸ ἄγνοιαν τῆς φύσεως τῶν ἀσθενειῶν, οἱ θαυμασταὶ τῆς ἰατρικῆς ἐμπειρίας τοῦ Ἀγγέλου, (καὶ ἀπὸ τὰς κοινὰς φωνὰς ὠφελούμενος ἔπλασε, κατὰ τὴν συνήθειαν του, ὅλα τὰ λοιπὰ ὁ ἐμπαθὴς Γρασέτος διὰ νὰ τοὺς ὑβρίσῃ), ἢ ὅτι ἦσαν ἁπλᾶ πειράματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔδιδον πρὸς αὐτοὺς ἐντελῆ πληροφορίαν, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς πραγματικῶς πεπαιδευμένοι, οὔτε ἔγραψαν, οὔτε ἠθέλησαν νὰ εἰποῦν τι περὶ τῶν ἀβεβαίων.

Τοιουτοτρόπως θέλει κρίνει κάθε ἀπαθὴς νοῦς, καὶ ὡς παρεξηγήσεις τῶν ἀγνοούντων ἐθεώρησαν τῳόντι τὰ ἀδόμενα οἱ γνωρίσαντες προσωπικῶς τὸν Ἄγγελον, καὶ οἱ ἐνθυμούμενοι εἰσέτι τὴν ὑπόληψιν, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδε πρὸς αὐτὸν ἡ Πατρὶς μέχρι τέλους ζωῆς του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὸν ἥρπασεν ὁ θάνατος, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1798.

Digitized by Google

ΙΩΑΝΝΗΣ-ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΤΣΟΥΛΑΤΗΣ.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ-ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΤΣΟΥΛΑΤΗΣ, υἱὸς τοῦ ῥηθέντος Ἀγγέλου ἐγεννήθη εἰς τὴν αὐτὴν τῆς Κεφαλληνίας πόλιν, κατὰ τὸ 1762, φανεὶς καὶ οὗτος παιδιόθεν προικισμένος μὲ πολλὴν ἑτοιμότητα νοὸς καὶ μὲ φυσικὴν ῥοπὴν εἰς τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα.

Μετὰ τὴν πρώτην ἀνατροφήν του ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἰδίου πατρός του, ἐπέμφθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν Πατανΐῳ πανεπιστήμιον. Ἐνταῦθα δὲ τελειοποιηθεὶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν, σπουδάσας ἐπιμελῶς εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον, ὅ,τι ὡραῖον καὶ ὑψηλὸν περιέχουσι τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἐξευγενισμένων ἐθνῶν, καὶ ἐμβαθύνας ἔπειτα εἰς ὅσας τῶν ἐπιστημῶν ἔχουσιν ὡς ἀντικείμενον τοὺς σταθεροὺς νόμους, καθ' οὓς ἡ φύσις ἐκτελεῖ τὰ θαυμάσια αὐτῆς φαινόμενα, ἀφιερώθη εἰς τὴν ἱπποκρατικὴν σχολήν. Τὸ στάδιον ἑκάστης ἐπιστήμης, ὅσον φαίνεται ἀνώμαλον καὶ ἀκανθῶδες εἰς τὸν παῤῥησιαζόμενον πρὸς αὐτὸ χωρὶς τὰς ἀναγκαίας προγυμνάσεις, τόσον διατρέχεται εὐκόλως ἀπὸ τὸν προητοιμασμένον καὶ εὐκίνητον νοῦν.

Ἐφωδιασμένος λοιπὸν ὁ Φραγκῖσκος μὲ ἀφθονίαν γνώσεων καὶ βοηθούμενος ἀπὸ τὴν φυσικήν του ἀγχίνοιαν προώδευσε τόσον ταχέως εἰς τὴν ἰατρικήν, ὥστε, κατὰ τὸ 1782, ἔχων μόλις τὴν ἡλικίαν τῶν εἴκοσι ἐτῶν ἔλαβε τὸ τοῦ ἰατροδιδασκάλου δίπλωμα, διέτριψεν ὅμως ἐν Πατανΐῳ μετὰ ταῦτα καιρόν τινα, καταγινόμενος εἰς τὴν πρακτικήν. Τὸ πολλὰ νεαρὸν δὲ τῆς ἡλικίας του, ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἐφαρμώσῃ τὰς θεωρίας του εἰς πολυανθρωπότερα νοσοκομεῖα, καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ γνωρίσῃ

Digitized by Google

προσωπικῶς τούς φημιζομένους τῆς Ἰταλίας ἄνδρας τόν παρεκίνησαν νά ἀναβάλῃ ἀκόμη τήν εἰς τήν πατρίδα ἐπιστροφήν του καί νά περιέλθῃ διάφορα μέρη ἀκμάζοντα εἰς τήν πρόοδον τῶν γνώσεων. Πρό τῆς ἐκ Παταυΐου ὅμως ἀναχωρήσεώς του ἐξέδωκεν αὐτόθι ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ ἱερογυμνασίου ἓν δοκίμιον περί Θερμοδιωκτικῆς (**febrifuga**) δυνάμεως τοῦ ὑποκαστάνου.

Ἡ ζωηρότης τοῦ πνεύματός του, ἡ φαινομένη πολυμάθεια εἰς τάς συνομιλίας του μέ τούς καθηγητάς τῶν διαφόρων καταστημάτων, καί ἡ φυσική χάρις μέ τήν ὁποίαν συνωδεύετο παρ' αὐτοῦ ἡ ἔκφρασις τῶν ἰδεῶν του ἤλκυσαν μεγάλως τήν πρός αὐτόν εὔνοιαν τῶν πεπαιδευμένων. Ὅθεν ἐνῷ ἡ ἐν Παταυΐῳ ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν καί τεχνῶν, καί ἡ ἐν Βενετίᾳ βασιλική ἀκαδημία τῆς ἰατρικῆς καί ἡ τῆς ἀγρονομίας ἐν Ἰαδείρῃ (**Zara**), τῷ 1782, τόν ἀνεκήρυξαν μέλος των, (1) ὁ περιώνυμος Τισσότος (ὑπό τήν πρακτικήν ὁδηγίαν τοῦ ὁποίου διέτριψεν ὁ Τσουλάτης καιρόν πολύν) ὁ πεπαιδευμένος Βορσιέρης, καί ὁ περίφημος τῆς Βενετίας ἰατροδιδάσκαλος Ἀλιέτης συνέδεσαν μέ αὐτόν φιλικάς σχέσεις. Ὠφεληθείς λοιπόν ἀπό τά ὑψηλά τῆς πείρας μαθήματα καί τιμηθείς οὕτω ὑπό τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν ἀπεφάσισε τήν ἐπιστροφήν του εἰς τό πάτριον ἔδαφος. Διαβαίνων ὅμως ἀπό τήν Λιβόρνον καί μείνας αὐτόθι ἡμέρας τινάς παρεκινήθη ὑπό τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν καί ὑπό πολλῶν ἄλλων, οἵτινες ἐγνώριζον τήν ἀξίαν του, νά μετέλθῃ εἰς τήν πόλιν ταύτην τό τοῦ ἰατροῦ ἐπάγγελμα. Ἐπαγγελθείς δέ ἐντίμως διά τινας χρόνους, τόν ἰατρόν ἐν Λιβόρνῳ, ἐπεθύμησεν ἀκολούθως νά περιέλθῃ τήν φίλην Ἑλλάδα τῆς ὁποίας ἡ γῆ, εἰς τό ὅμμα ἑκάστου πεπαιδευμένου μή ἔχοντος ἀπολιθωμένην τήν καρδίαν, παρέσταινεν εἰς κάθε βῆμά της ἀντικείμενα μεγάλων ἀναμνήσεων καί στεναγμῶν. Ὅθεν νικώμενος ἀπό τήν εὐγενῆ ταύ-

(1) Τό πρός τοῦτον δοθέντα διπλώματα ὑπό τῶν εἰρημένων ἀκαδημιῶν, σώζονται παρά τῷ ἐν Κεκύρᾳ υἱῷ αὐτοῦ Ἀγγέλῳ Τζουλάτῃ, ὡς μέ ἀναγγέλει ὁ ἴδιος, εἰς τάς ὁποίας εὐηρεστήθη νά μέ χορηγήσῃ εἰδήσεις.

Digitized by Google

τὴν ἐπιθυμίαν μετέβη εἰς τὴν γενικήν μας πατρίδα, τὴν ὁποίαν περιερχόμενος ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ ἐκεῖ καιρόν τινα μετερχόμενος ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἐπιστήμην του.

Ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦ ἤδη γηραλαίου πατρός του, (ἥτις πόσον ἦτον ἱερὰ εἰς τὴν καρδίαν του θέλομεν τὸ ἰδεῖ ἀκολούθως), τὸν ἐπροσκάλει εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του. Ὑπακούσας δὲ μετέβη ἀμέσως εἰς Κεφαλληνίαν διὰ νὰ δώσῃ πρὸς τὸν ἔνδοξόν του γεννήτορα τὴν ἀπαιτουμένην περίθαλψιν.

Δείγματα λαμπρὰ τῆς κοινῆς ὑπολήψεως ἐδόθησαν πρὸς τὸν Ἰωάννην Φραγκίσκον, ὀλίγον ἔπειτα μετὰ τὴν ἄφιξιν του εἰς τὴν πατρίδα. Διὰ δουκικοῦ θεσπίσματος ἡ Κυβέρνησις παραδίδει πρὸς αὐτὸν τὸ τοῦ πρωτοϊατροῦ ἐπάγγελμα, τοῦ ὁποίου τὰ ἐπίπονα χρέη δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐκπληροῖ ὁ γέρων πατήρ του· ὁ Κυβερνήτης τῆς νήσου Δομένικος Μουάτσος συνδέει μὲ αὐτὸν σχέσεις φιλικάς, ἡ δὲ πατρὶς τὸν ἐκλέγει μέλος τῆς ἀγρονομικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀκαδημίας της.

Εὐγνώμων εἰς τὰς ἀποδείξεις ταύτας τῆς γενικῆς εὐνοίας ἐφάνη καὶ αὐτὸς τωόντι δραστήριος εἰς ὅ, τι ἔβλεπεν ἐπωφελές. Διὰ τοῦτο μόλις ἐκρίθη ἀναγκαία μία ἀναμόρφωσις εἰς τὸν διοργανισμὸν τοῦ ἀγρονομικοῦ καταστήματος, μὲ πολλὴν εὐφυΐαν καὶ κρίσιν συνέταξεν ἕνα κώδικα, ὅστις παρεδέχθη ὑπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ συλλόγου μετ' εὐφημισμοῦ.

Ἰατρεύσας, κατὰ τὸ 1792, εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον τῆς Κεφαλληνίας ἀπὸ τὴν ὀλεθρίαν τῆς πανώλης νόσον νέον τινά, καὶ παρατηρήσας, ὅτι, διὰ τῆς δραστηρίου θεραπείας, τ' ἀποστήματα ἢ βομβώνια τῆς ἀσθενείας μετεβληθήσαν εἰς ἀβλαβῆ σκίῤῥον, συνέταξεν ἓν πολυμαθὲς συγγραμμάτιον εἰς τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς τῆς θεωρίας τοῦ λοιμοῦ, πραγματεύεται καὶ περὶ διαφόρων ἄλλων ὑποθέσεων μὲ εὐφυεῖς καὶ νεοφανεῖς παρατηρήσεις.

Ἀφιερόνων τὸ πονημάτιον τοῦτο πρὸς τὸν ῥηθέντα Μουάτσον τὸ ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Λαυρεντίου Βαζέγιου, ὑπὸ τὸν τίτλον »δοκίμιον περὶ φαινομένων τινῶν τῆς πανώλης, περὶ φύσεως τοῦ μιάσματος, καὶ περὶ τῶν δραστηριωτέρων αἰτιῶν τῶν πυρετῶν, συντεθὲν ὑπὸ Ἰωάν-

Digitized by Google

» νου-Φραγκίσκου Τσουλάτη ἰατροῦ Κεφαλ-
» λήνος». Εἶναι δὲ ἄξιαι ἀναφορᾶς αἱ ἑξῆς ἐκφράσεις του
πρὸς τὸν Μουάτσον.

» Ὅταν ἡ πατρίς μου (λέγει πρὸς αὐτὸν) ἔλαβε τὴν τύχην
» νὰ κυβερνᾶται παρὰ τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος, μὲ τὴν δι-
» εύθυνσιν τῆς Θρησκείας, τοῦ νόμου, τῆς φιλοσοφίας, καὶ
» τῆς φιλανθρωπότητος, ἡ καρδία μου, εὐαίσθητος εἰς τὴν εὐη-
» μερίαν τοῦ τόπου μου, ἔλαβε προσέτι καὶ ἀτομικὰς αἰτίας νὰ
» ἦναι πρὸς ὑμᾶς εὐγνώμων, διὰ τὴν μεγάλην καλοκἀγθίαν
» τὴν ὁποίαν ἐδείξατε πρὸς ἐμὲ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς
» εὐτυχοῦς ἐκείνης διετίας. Εἰς τὸ τέλος τῆς πατρικῆς σας
» κυβερνήσεως, ἐνῷ αἱ εὐχαὶ ὅλων τῶν τάξεων καὶ
» τὰ δάκρυα τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος συγχεό-
» μενα μὲ τὰ ἰδικάμας παρηκολούθουν τὴν στιγ-
» μὴν τοῦ χωρισμοῦ, ἐγὼ ἔκλαυσα, κατ' ἰδίαν, τὴν
» στέρησιν τῆς γλυκείας ἐκείνης συναναστροφῆς, εἰς ἣν ἡ ἀ-
» γαθήσας ψυχή, παραβλέπουσα τὰ προνόμια τῆς καταγωγῆς
» καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος, συγκατέβαινεν ἕως εἰς τὴν τάξιν
» μου, καὶ ἐλάμβανε μέρος τῶν ἰδίων μου περιστάσεων.
» Σταθερὸς ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἀρχῶν, εἰς τὰς
» φιλίας σας, καὶ φύσει προδιατεθημένος εἰς τὸ νὰ αἰσθάνε-
» σθε τὸ ὕψος τῆς εὐχαριστήσεως τοῦ εὐεργετεῖν, ἠθελήσατε
» νὰ μὲ ὑποχρεώσητε ὅσον, δύναται ἄνθρωπος ὡς ἐγὼ νὰ ὑ-
» ποχρεωθῇ πρὸς ἄλλον ἄνθρωπον. Βέβαιος ὅτι ὁ ἐγκάρδιος
» ἔρως, τὸν ὁποῖον αἰσθάνομαι πρὸς τὸν ἄριστον καὶ εὐερ-
» γετικώτερον τῶν πατέρων, θέλει μὲ κάμει πάντοτε νὰ προ-
» τιμήσω τὴν ἀπομακρυσμένην καὶ ἄγονον Κεφαλληνίαν,
» ἀπὸ τὸ πλέον λαμπρὸν καὶ ἐπωφελὲς κατάστημα ἡ ἐξοχό-
» της σας κατέβαλε πάντα κόπον διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν κατὰ
» συμπάθειαν καὶ κατ' εὐδόκησιν ὑπὸ τοῦ Δουκὸς γινομένην
» πρὸς ἐμὲ διαδοχὴν τοῦ ἐνδόξου ἐπαγγέλματος τοῦ πρωτο-
» ἰατροῦ, τὸ ὁποῖον πρὸ χρόνων πολλῶν κατείχετο παρὰ τοῦ
» ἀγαπητοῦ μου πατρός. Ἀνίκανος νὰ σᾶς ἐκφράσω δι' ἄλλου
» τρόπου τὴν μεγάλην εὐγνωμοσύνην μου, ὠφελοῦμαι εὐχαρί-
» στως ἐκ τῆς εὐκαιρίας τῆς τυπώσεως τοῦ δοκιμίου τούτου
» διὰ νὰ ἀναγείλλω δημοσίως τὰ εἴδη τῶν ὑποχρεώσεών
» μου πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα. Ἐὰν τὸ πονημάτιον δὲν

Digitized by Google

» Θέλει φέρῃ τιμὴν εἰς τὸ πνεῦμα μου, ἡ ἀφιέρωσις θέλει τι-
» μήσει τὴν καρδίαν μου ». κτλ. (1)

Μὲ πόσην δὲ καλλονὴν ἰταλικῆς γλώσσης εἶναι γραμμένον τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο τοῦ πεπαιδευμένου συμπολίτου μας Τσουλάτη, μὲ πάσην πολυμάθειαν εἶναι κεκοσμημένον, καὶ

---

(1) Σύμφωνος εἰς τὴν ἀρχήν μου, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασα εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ συγγράμματος, μεμφθεὶς ἄλλοτε τὰς καταχρήσεις τῶν Βενετῶν Κηβερνητῶν ἐν ἐπτανήσῳ δὲν πρέπει νὰ ἀποσιωπήσω ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ τινες ἄξιοι πολλῶν ἐπαίνων διὰ τὴν ἀγαθότητα τῆς διαγωγῆς των καὶ τὴν πατρικήν των κυβέρνησιν. Ὁ Μουάτσος ἀναχωρῶν ἐκ Κεφαλληνίας διὰ τὴν λαμπρὰν πατρίδα του χύνει δάκρυα τρυφερᾶς ἀγάπης καὶ κλαίοντες τὸν συνοδεύουσιν οἱ Κεφαλλῆνες μὲ εἰλικρινεῖς εὐχάς. Ἀποδείξεις φυσικαὶ τῶν αἰσθημάτων τῆς καρδίας, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορικὴ ἔκθεσις εἶναι μνημεῖον ὑπερβαῖνον ἀσυγκρίτως κάθε ὑλικὴν ἀξίαν τῶν προτεινομένων ἀπὸ τὴν κολακείαν, καὶ ἐκτελουμένων ὑπὸ τοῦ φόβου.

Ὁ Κάρολος-Ἀντώνιος Μαρὶν γενόμενος μέλος τῆς ἀγρονομικῆς μας ἀκαδημίας ὁμιλεῖ πρὸς τὸν σύλλογον μὲ τὸν εὐγενέστερον καὶ σεβαστικώτερον τρόπον τοῦ ἐκφράζεσθαι, καὶ προτείνει μὲ ζῆλον ὅσα κρίνει συμφέροντα διὰ τὴν πρόοδον τῆς γεωργίας εἰς τὴν νῆσον. Παρατηρεῖ ὅτι κυβερνᾷ ἑλληνικὴν νῆσον ἐξ ἧς ἀνεφάνησαν ἄνδρες μεγαλοφυεῖς, ὅτι ἀνήκει εἰς ἓν ἀκαδημαϊκὸν σῶμα συγκροτούμενον ἀπὸ ἄνδρας πεπαιδευμένους, καὶ νομίζει δόξαν του τὸ νὰ ἦναι ταυτοχρόνως Κυβερνήτης Κεφαλληνίας καὶ μέλος τοιούτου συλλόγου. Ὁ δὲ Ἄγγελος Ζόρζης μαρτυρεῖται ὡς Κυβερνήτης τιμῶν τὰς ἐγχωρίους ἀρχὰς καὶ ἐκτείνων τὰ προνόμοιά των. Ἐπαγρυπνεῖ μὲ φιλικὴν δραστηριότητα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων. Φροντίζων διὰ τὴν διακόσμησιν τῆς πόλεως καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ ἐξευγενισμοῦ, φαίνεται πατὴρ καὶ φίλος τῶν εὐγενῶν, προστάτης τοῦ λαοῦ, ὁ πρῶτος μορφωτὴς τῆς ἀγρονομικῆς καὶ οἰκονομικῆς μας ἀκαδημίας, καὶ ὁ ἐπισκευάσας καὶ μεγαλύνας, δι' ἐξόδων τοῦ Πρίγγιπος, τὸ λοιμοκαθαρτήριον τῆς νήσου. Ἀρεταὶ αἵτινες παρεκίνησαν τοὺς Κεφαλλῆνας ν' ἀναθέσωσιν εἰς αὐτὸ, ὡς μνημεῖον τῆς εὐγνωμοσύνης των, τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν συντεθεῖσαν λατινιστὶ ὑπὸ τοῦ συμπολίτου μας Ἀγγέλου Τσουλάτη.

Τὸ ἑτοιμόπτωτον λοιμοκαθαρτήριον

Ὁ Ἄγγελος Μ. Ζόρζης

Κατὰ πάντα εὐεργετικώτατος πρὸς τοὺς Κεφαλλῆνας

ἀνήγειρεν

ἐν ἔτει ᾳψγά.

Digitized by Google

πόσην πολυειδῆ ὕλην γλαφυρῶς ἐκπεφασμένην περιέχει εἰς τὰς ὀλίγας σελίδας του, βεβαιοῦσι τοὺς ἀναγνώστας μας ἡ ἐξῆς σύντομος περιγραφὴ καὶ ἐπίκρισις αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν εὑηρεστήθη νὰ μὲ προσφέρῃ περικλεὴς τις φιλολόγος, ἀνὴρ ἐξόχου ἀγχινοίας καὶ βαθείας κρίσεως. „Εἰς τὸ πονημάτιόν τοῦτο, „(λέγει ὁ κριτικὸς), τὸ περιέχον ὀλίγον τι πλεῖον τῶν ἑκατὸν „σελίδων, πραγματεύεται τὸ ἀντικείμενον μὲ πολυμάθειαν „ἄφθονον, ἀλλὰ καλῶς οἰκονομουμένην, καὶ μὲ κρίσιν. Τὸ „ὕφος χωρὶς κομπορρημοσύνην, αἱ περίοδοι πλήρεις πραγ„μάτων. Αἱ μαρτυρίαι ποιητῶν Ἑλλήνων, Λατίνων καὶ Ἰ„ταλῶν ἐφηρμωσμέναι ἁρμοδίως. Ὁ Τσουλάτης συμφωνεῖ „μὲ τοὺς σοφωτέρους ἰατροὺς τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὸ νὰ θεωρῇ „ἀνωφελῆ, καὶ ἐνταυτῷ ἐπιβλαβῆ καὶ ἀπάνθρωπον τὴν πο„λυήμερον λοιμοκάθαρσιν ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπι„θυμεῖ μᾶλλον περισσοτέραν φροντίδα εἰς τὴν κάθαρσιν τῶν „πραγμάτων, περὶ τῆς ὁποίας τὰ ἔθιμα τῶν ὑγειονομικῶν „ἀρχείων δὲν εἶναι τόσον προνοητικά. Ὁμογνώμων μὲ πε„ριωνύμους νεωτέρους ἰατροὺς παραδέχεται ὅτι εἰς τὸ σπέρμα „τοῦ μιάσματος, ἐκτὸς τοῦ ἀνθρακικοῦ πνεύματος καὶ ἀζώτου „(καὶ μάλιστα τοῦ ἀζώτου) ἐνυπάρχει καὶ ἓν ζωϊκὸν στοι„χεῖον (1). Δοξάζει ὡς ὁ Γαλλίνης, ὅτι θερμογόνον (calorico), „φῶς, καὶ ἠλεκτρικὸν (ellettrico) εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ „πρᾶγμα (2), καὶ λέγει: αὐτὸ εἶναι ἡ ψυχὴ ἡ διακε„χυμένη κοινῶς εἰς τὸ ὅλον τῆς φύσεως, τὴν ὁ„ποίαν ὁ Στράβων, μαθητὴς τοῦ Θεοφράστου, ἀπέ„δωκεν εἰς τὴν ὕλην, καὶ ὁποῦ ὁ θεῖος Βιργίλιος „εἰς τὰ γεωργικὰ καὶ εἰς τὴν Αἰνειάδα ἐκόσμησε „μὲ τὰς χάριτας τῆς φαντασίας„.

„Ἐπαινεῖ τὴν ἰατρικὴν σχολὴν τοῦ Ἐδεμβούργου ὡς σκε„πτομένην (3). Ἐγκωμιάζει μεγάλως τὸν Βορσιέρην, καὶ τὴν „ἰταλικὴν σχολήν. Ὁμολογεῖ ἑαυτὸν φίλον τοῦ Ἀλιέτου (4).

---

(1) Σελ. 107.
(2) Σελ. 103.
(3) Σελ. 95.
(4) Σελ. 72.

Digitized by Google

„ ἐπαινῶν δὲ τὴν νέαν χημείαν εἰδοποιεῖ ὅτι περὶ τῆς μετὰ
„ ποιήσεως τοῦ ἀέρος εἰς νερὸν δίδει καθαρὰς νήξεις ὁ Α-
„ ριστοτέλης εἰς τὸ πρῶτον τῶν μετεώρων, καὶ ὁ Ὀβίδιος
„ εἰς τὰς μεταμορφώσεις του„.

Δίδων ὁ Ἁλιέτης εἰς τὴν παρ αὐτοῦ ἐκδεδομένην ἐν Βενε-
τίᾳ ἐφημερίδα τὴν περίληψιν τῶν περὶ πανώλης δύο νεοφα-
νῶν συγγραμμάτων, δηλαδὴ τοῦ Τσουλάτη καὶ τοῦ ἰατροῦ
Γ'ωάννου Μαρτινιανοῦ Μηνδερέρου, περὶ ἐκείνου τοῦ συμπολί-
του μας ἐκφράζεται τριουτρόπως. „Τὸ πόνημα τοῦ εὐεργετικοῦ
„ μας κυρίου Τσουλάτη περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου διαλαμ-
„ βάνον εἶναι φύσεως πολλὰ διαφόρου, καὶ εἰς τοῦτο παρα-
„ τηροῦμεν ἐκθεμένας, μὲ μεγάλην πολυμάθειαν καὶ εὐγλωτ-
„ τίαν, ἰδέας τινὰς περὶ φύσεως τοῦ μιάσματος, καὶ περὶ
„ τῶν πλέα ἀπομεμακρυσμένων αἰτιῶν τῶν πυρετῶν„. κτλ. (1)

Λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν περὶ ἑνὸς εἴδους τετάνου κριτι-
κὴν ἱστορίαν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πεπαιδευμένου φίλου του,
Γ'ωάννου Βαπτιστοῦ Μάρζαρη ἰατροῦ Ταρουϊσινοῦ (Trivigia-
no) ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ, κατὰ τὸ 1785, ἓν πονημάτιον εἰς
εἶδος ἐπιστολῆς διευθυνομένης πρὸς τὸν ῥηθέντα, ἐπιγεγραμμέ-
νον „Σκέψεις ἐπὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ τετάνου„.
Γράφων δὲ ἰδιαιτέρως πρὸς ἐκεῖνον λέγει „ἀνέγνωσα μετὰ
„ μεγάλης μου ἡδονῆς τὴν περὶ ἑνὸς τετάνου κριτικήν σου
„ ἱστορίαν ἀφιερωμένην εἰς τὸ ἔνδοξον ὄνομα τοῦ περικλεοῦς
„ διδασκάλου μας Α. Μ. Α. Γαλδάνη. Ἀνεγνώρισα εἰς τὸ
„ συνεπτυγμένον καὶ οὐσιῶδες ὕφος, εἰς τὴν βαθύνοιαν τῶν
„ σκέψεων, καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν τὸ κονδύλιον
„ τοῦ πεπαιδευμένου φίλου μου Μάρζαρη. Ἐπανέλαβον πολ-
„ λάκις τὴν ἀνάγνωσίν της, τὴν ἐθαύμασα, καὶ ἠσθάνθην
„ τὴν ἡδονὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν μὲ προξενοῦν πάντοτε τὰ
„ ὡραῖα τῆς ἀγχινοίας σου προϊόντα. Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν
„ ταύτην εὗρον καὶ νέαν τινὰ ἀφορμὴν διὰ νὰ ἐκθώσω εἰς
„ φῶς τὰς σκέψεις μου ἐπὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ τετάνου,

(1) Ὅρα giornale per servire alla storia ragionata della Medicina di questo secolo. Venezia Pasquali 1793 in 4 Tomo VIII. a pag. 391 e seguenti.

Digitized by Google

» καθότι ἐπιβεβαιοῦσιν ἔτι μᾶλλον τοὺς σοφούς σου συλλογισ-
» μοὺς καὶ ἀναπτύσσουν ἓν ἀντικείμενον, εἰς ὃ αἱ ἀσχολίαι
» σου δὲν σ' ἐσυγχώρησαν νὰ καταγίνῃς κατ' ἔκτασιν (1) ».

Πραγματευόμενος τὴν ἴδιαν ταύτην μὲ τὴν καλλονὴν ἐκεί-
νην καὶ ἐμπειρίαν, ἥτις χαρακτηρίζει ὅλα του τὰ γνωστὰ
συγγραμμάτια, εἰς τὰ εἴδος τοῦ τετάνου τὸ ὁποῖον αὐτὸς
ὀνομάζει ῥευματικὸν, ἀποδοκιμάζει τὴν συνήθη μέθοδον
τῆς θεραπείας διὰ τῶν ναρκωτικῶν, ἢ διεγερτικῶν (eccitanti)
ἀντιδότων, καὶ ἀποδεικνύει καταλληλότερα τὰ ἀντιφλογιστικὰ,
ἢ ἀσθενικὰ (debilitanti) μέσα. Τὸ πονημάτιον τοῦτο κατε-
χωρήθη προσέτι ὁμοῦ μὲ τὴν πρὸς τὸν Μάρζαρην ἐπιστολήν
του εἰς τὴν ἐφημερίδα τοῦ Ἁλιέτου.

Ὅταν αἱ συναναστροφαὶ τῶν μεγάλων δὲν εἶναι ἔργον
ματαίας ἐπιδείξεως, καὶ σχηματίζονται ἀπὸ ὑποκείμενα κε-
κοσμημένα μὲ τὴν παιδείαν, ἀποβαίνουν ὡς τόσα μικρὰ κα-
ταστήματα διδακτικὰ, ἐξ ὧν ἐκπηγάζουσι πολλάκις καρποὶ
ἐπωφελεῖς. Τοιαύτη οὖσα ἡ ἐν Κεφαλληνίᾳ συναναστροφὴ τοῦ
πεπαιδευμένου ἱππότου Δομενίκου Μουάτσου Κυβερνήτου τῆς
νήσου μας ἔδωκεν ἀφορμὴν πρὸς τὸν εὐκίνητον νοῦν τοῦ ἡ-
μετέρου Τσουλάτη νὰ ἐκδώσῃ ἕτερον πολυμαθὲς συγγραμμά-
τιον. Εὐαρεστούμενος ὁ ῥηθεὶς ἱππότης εἰς τὴν ἀνάγνωσιν
τῶν παλαιῶν ἀνέφερε πρὸς τοὺς καθ' ἑκάστην ἑσπέραν συνερ-
χομένους εἰς τὸ παλάτιόν του φίλους τὴν γνώμην τοῦ Πλά-
τωνος « ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῆς μουσικῆς εἰς ἓν κράτος
δύναται νὰ φέρῃ καὶ ἀλλαγὴν τῶν ἠθῶν ». Ἡ πρό-
τασις αὕτη ὑπερασπιζομένη μὲ εὐφυΐαν ὑπὸ τοῦ προτείναντος
Μουάτσου, καὶ πολεμουμένη, ὡς παράδοξος, ὑπὸ πολλῶν με-
λῶν τῆς συναναστροφῆς ἐγέννησε μεγάλην φιλονεικίαν, ἥτις
ἔμεινεν ἀναποφάσιστος. Τιμῶντες ὅμως ὅλοι τὸ πνεῦμα καὶ
τὴν παιδείαν τοῦ Ἰωάννου-Φραγκίσκου ὑποχρέωσαν αὐτὸν
νὰ ἐκθέσῃ ἐγγράφως τὴν περὶ τῆς πλατωνικῆς ἰδέας γνώ-
μην του. (2)

---

(1) Ὅρα τὴν περὶ κριτικῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς ἐφημερίδα τοῦ
Ἁλιέτου. Τόμ. Γ'. 1786. Σελ. 189.

(2) Βλέπε τὴν πρὸς τὸν ἀναγνώστην εἰδοποίησιν.

Digitized by Google

Ἡ χάρις δὲ μὲ τὴν ὁποίαν ἐπραγματεύθη τὴν φιλονεικηθεῖσαν πρότασιν, καὶ ἡ ἀφθονία τῶν γνώσεων ἡ φαινομένη εἰς τὸ ὀλιγόφυλλον τοῦτο πονημάτιον ὑπερευχαρίστησαν τοὺς σχηματίζοντας τὴν πεπαιδευμένην ἐκείνην συναναστροφήν, καὶ διὰ προτροπῆς αὐτῶν τὸ ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1787, παρὰ τῷ τυπογράφῳ Λαυρεντίῳ Βαζέγιῳ.

Ἡ ἔρευνα τῆς προτάσεως τὸν ἔφερεν ἀναγκαίως εἰς τὴν δύναμιν τῆς μουσικῆς πρὸς τὰς παθήσεις, τὰ ἤθη, καὶ τὰς ἀσθενείας. Διὰ δὲ τὴν μεγάλην σχέσιν, ἥτις θεωρεῖται μεταξὺ τοῦ ἤχου καὶ τῶν ὀργανικῶν κινήσεων πραγματεύεται εἰς τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο καὶ περὶ ὠφελείας ἰατρικῆς τοῦ χοροῦ, περὶ ἧς ὡμίλησαν ἐπιπολαίως οἱ ἀρχαῖοι τῆς γυμναστικῆς συγγραφεῖς, καὶ παρημέλησαν αὐτὴν ὅλως διόλου οἱ νεώτεροι. Ὅθεν ἐπιγράφει τὸ πονημάτιον τοῦτο «περὶ δυνάμεως τῆς μουσικῆς εἰς τὰς παθήσεις, εἰς τὰ ἤθη, εἰς τὰς ἀσθενείας, καὶ περὶ τῆς ἰατρικῆς χρήσεως τοῦ χοροῦ».

Ἡ ὕλη αὕτη μολονότι ἐθεωρήθη καὶ παρ' ἄλλων πολλῶν, ἀπὸ τὸν τεχνικὸν ὅμως κάλαμον τοῦ πεπαιδευμένου συμπολίτου μας λαμβάνει νέαν ἀνάπτυξιν καὶ δύναμιν καταπειστικήν. Κοσμεῖται μὲ ἀποδεικτικὰ παραδείγματα τῶν δοκιμωτέρων συγγραφέων, καὶ πλουτίζεται μὲ συλλογισμοὺς καὶ ἀγχινουστάτας συνεπείας ἰδικάς του. Παντοῦ διαλάμπει ἡ εὐκινησία τοῦ νοός του, ἡ κομψότης τοῦ ὕφους, τὸ πλῆρες τῶν περιόδων, καὶ ἡ πολυμάθεια εἰς τοὺς παλαιοὺς καὶ νέους συγγραφεῖς.

Κινούμενος ἀπὸ φιλοπατρισμὸν ὁ ἡμέτερος Τσουλάτης καὶ ἔχων σύμψηφον καὶ τὸν νομοδιδάκτορα Μαρῖνον Μεταξᾶν Λυσέον, δεύτερον ἐπιθεωρητὴν τῆς ἀκαδημίας, συνέταξε κατὰ τὸ 1794, μίαν ἀναφορὰν «περὶ τῆς ζημίας τὴν ὁποίαν ἐπιφέρουσιν εἰς τὴν γεωργίαν τῆς Κεφαλληνίας ὁ διαμελισμός, ἡ διαίρεσις, καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν γεωκτησιῶν· καὶ περὶ τῶν μέσων δι' ὧν δύναται νὰ προοδευθῇ ἡ ἕνωσις».

Αὕτη ἀναγνωσθεῖσα παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀκαδημαϊκὸν σύλλογον εὗρε καλλίστην ὑποδοχήν, καὶ ἐπικυρωθεῖσα παρὰ τοῦ ὅλου ἀκαδημαϊκοῦ σώματος ἐπέμφθη πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς γεωρ-

Digitized by Google

γικῆς ἐπιτροπήν (1), καὶ κατεχωρήθη, τὸ αὐτὸ ἔτος, εἰς τὸν πέμπτον τόμον (σελ. 283 — 305) τῆς νέας ἐφημερίδος τῆς Ἰταλίας τοῦ Περλίνη ἐκδεδομένης ἐν Βενετίᾳ.

Κατὰ τὸ 1795, ἡ βενετικὴ Κυβέρνησις κατέστησεν αὐτὸν κυβερνήτην τῆς Ἰθάκης, ὅπου ἔμεινε διευθύνων τὴν νῆσον, ἕως ὅτου ἡ δημοκρατία, οὖσα ἤδη ὑπέργηρος καὶ ὑπενδίδουσα εἰς τὸν γενικὸν τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς νόμον, ἠναγκάσθη ν' ἀποτραβιχθῇ ἀπὸ τὸ πολιτικὸν καὶ πολεμικὸν στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον, διὰ δεκατέσσαρας αἰῶνας, ἐφάνη μεγαλόδοξος, λαμπρὰ, καὶ θριαμβοφόρος.

Ἡ ἐπτάνησος ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῶν παλαιῶν της δορυκτητόρων Βενετῶν ὑπέκυψε πρὸς καιρὸν μὲν εἰς τὰς γαλλικὰς δυνάμεις, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, κατὰ τὴν τύχην τῶν ἀδυνάτων, ἤλλαξε τοὺς αὐθέντας της καὶ μετέβη εἰς τὴν ῥωσσικὴν ἐξουσίαν.

Καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὅμως τούτων κυβερνήσεων ἡ παιδεία τοῦ Τσουλάτη ἐβραβεύθη ἀξίως. Καλεσθεὶς ἐπὶ Γάλλων εἰς Κέρ-

---

(1) Περὶ τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου συνέταξε μετ' ὀλίγον ἑτέραν ἀναφοράν καὶ ὁ ἰατρὸς Στέφανος Χοϊδᾶς ὢν πρόεδρος τῆς ἀκαδημίας, ἥτις ἐπικυρωθεῖσα ἐπέμφθη καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιτροπὴν, καὶ κατεχωρήθη εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα, ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν, δὲν ἐπέφερον κανένα καρπόν. Ἡ ἕνωσις τῶν γεῶν ἤθελεν ἐπιφέρει πολλὰ καὶ μεγάλα καλὰ πρὸς ἡμᾶς καὶ ἤθελε μᾶς ἀπαλλάξει βέβαια ἀπὸ τὰς ἐπιζημίους φάσεις τοῦ ἐμπορίου, καὶ ἀπὸ τὰ παιγνίδια τῶν ἐμπορευομένων τὴν ἀδυναμίαν μας.

Τὰ ἐμπόδια ὅμως φαίνονται ἀνυπέρβλητα, καὶ οἱ δυνάμενοι νὰ τὰ νικήσωσιν ἀδιαφοροῦν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ὠφελοῦνται ἀπὸ τὰς φαινομένας δυσκολίας, διότι ἡ διαίρεσις εἶναι ὅπλον ἰσχυρὸν καὶ κατ' αὐτοῦ δὲν λαμβάνονται ποτὲ δραστήρια μέτρα.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἀνέγνωσεν εἰς τὸν ἀγρονομικόν μας σύλλογον ἑτέραν ἀναφορὰν περὶ καλλιεργείας τῶν μελισσῶν ὁ Κόμης Ἀναστάσιος Καροῦσος, μέλος τῆς ἀκαδημίας, ἥτις ἐπικυρωθεῖσα παμψηφὶ ἐξεδόθη εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα τοῦ Περλίνη ἐν τόμῳ Ϛ'. σελ. 225 — 238. Τὸ συγγραμμάτιον τοῦ συμπολίτου μας Καρούσου εἶναι ἀξιοσημείωτον διὰ τὰς πολλὰς εἰδήσεις ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν εἰς ἣν ἦτον τότε ἡ γεωργία τῆς νήσου, διὰ τὰς γενναίας ἐλπίδας τὰς ὁποίας διεγείρει εὐτυχεστέρου μέλλοντος, καὶ διὰ τὴν σεβαστικὴν ἐλευθεροστομίαν δι' ἧς παρασταίνει πρὸς τοὺς κρατοῦντας τὰς χρείας τῆς Πατρίδος.

Digitized by Google

κυραν κατέστη ἰατρὸς τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου, ὑπὸ δὲ τοῦ γενικοῦ ἀρχιστρατήγου Ῥώσσου Ὀκζακὸφ ἐπροβιβάσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοϊατροῦ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ τοῦ ἐφόρου τοῦ νοσοκομείου.

Πολιτικὰ μέτρα ἐπληροφόρησαν τότε τὴν ρωσσικὴν αὐλὴν νὰ σχηματίσῃ τὴν ἑπτάνησον ἓν μικρὸν κράτος προστατευόμενον ὑπ' αὐτῆς καὶ τῶν συμμάχων της, καὶ κυβερνώμενον συνταγματικῶς. Ὅθεν τὸ 1800, ἐκλεξαν αὐτὸν ὡς Βουλευτὴν τῆς Κεφαλληνίας, εἰς δὲ τὴν ἔκθεσιν τοῦ συντάγματος, (τὸ ὁποῖον ἐβάλθη εἰς ἐνέργειαν τὸ 1803), ὁ πολυμαθὴς Τσουλάτης ἔλαβε μέγα μέρος, καὶ παρὰ τοῦ ἰδίου ἔγεινεν ἡ ἐν αὐτῷ προτεθεῖσα ὁμιλία (1). Καὶ μεταξὺ ὅμως τῶν πολιτικῶν του ἀσχολιῶν δὲν ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ νὰ συγγράφῃ περὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν ἀντικειμένων. Διὸ κατὰ, τὸ 1801, ἐξέδωκεν ἐν Κερκύρᾳ ἕτερον πονημάτιον «Περὶ ὕδρωπος τοῦ ἐπίπλου». (de omenti Hidrope) καὶ τοῦτο πάλιν εἰς εἶδος ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ὀκταυϊανὸν Οὐαλέριον ἰατροχειρουργὸν τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου, καὶ ἀφιερωμένον παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Βουλῆς Κόμητα Σπυρίδωνα Θεοτόκην.

Τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο ἐπέμφθη, ὁμοῦ μὲ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐκφουλεύσεων καὶ τῆς ἀξίας τοῦ Τσουλάτη, ὑπὸ τοῦ πληρεξουσίου τῆς ρωσσικῆς αὐλῆς Κόμητος Γεωργίου Μοκενίγου, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον, ὅθεν ἡ μὲν τῆς Πετρουπόλεως ἰατρικὴ σχολὴ ἐτίμησεν αὐτὸν μὲ δίπλωμα, δι' οὗ τὸν ἀνεκήρυττε, μέλος της, ὁ δὲ Μονάρχης μὲ τὸν τίτλον τοῦ συμβούλου τῆς αὐλῆς, ὡς μαρτυροῦσι τὰ παρὰ τῷ υἱῷ αὐτοῦ σωζόμενα βασιλικὰ ἔγγραφα.

Παρελθούσης δὲ τῆς προθεσμίας τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος ἐτιμήθη ἐφ' ὅρους ζωῆς του μὲ ἀλλεπαλλήλα ἐπαγγέλματα

---

(1) Λυποῦμαι ὅτι δὲν εὗρον ἐδῶ κανὲν ἀντίτυπον τοῦ ἐπὶ Ῥώσσων συντάγματος τῆς ἑπτανήσου, οὔτε μὲ ἦλθεν ἀκόμη ἐκ Κερκύρας διὰ νὰ ἀναφέρω πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τὰ προτερήματα διὰ τὰ ὁποῖα ἐπαινεῖται ὁ λόγος τοῦ Τσουλάτη. Ἀλλ' ἴσως ἄλλοτε θέλω ὁμιλήσει περὶ αὐτοῦ καὶ θέλω λάβει ἀφορμὴν νὰ ἐκθέσω ὅσα ἔπρεπε νὰ θεωρηθῶσιν ἐνταῦθα.

Digitized by Google

καὶ μὲ διπλώματα ἀκαδημιῶν. Ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ Δεκεμβρίου τῶν 1805, ἐξελθὼν ἐκ τοῦ Θεάτρου ἐπροσβλήθη ἀπὸ βιαιοτάτην φλογιστικὴν ἀσθένειαν, ἥτις, μόλις ἔχοντα σαράντα τρία ἔτη, τὸν ἐσήκωσεν ἀπὸ τὴν ζωὴν ἁρπάσασα αὐτὸν ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ κοινοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς δόξης του.

Ἡ πολυμάθεια τοῦ ἐνδόξου τούτου συμπολίτου μας, ἡ ἀγχίνοια, τὸ δραστήριον τοῦ χαρακτῆρος του, καὶ ἐν γένει τὰ φυσικά του χαρίσματα μὲ κάμνουν νὰ θεωρήσω τὸν ἄωρον θάνατόν του ὡς ζημιώσαντα μεγάλως τὴν πατρίδα, ὡς πρὸς τὴν μεγαλητέραν πρόοδον τῆς ὑπολήψεως αὐτῆς:

Σώζονται εἰσέτι ἀνέκδοτα παρὰ τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἓν εἰδύλιον περιγραφικὸν τοῦ ὄρους τῆς Κεφαλληνίας καὶ τῶν περὶ αὐτὸ ὡραίων ἐξωχῶν, πλουτισμένον μὲ σχόλια καὶ ἀφιέρωσιν πρὸς τὸν Γάλλον Γουΐϊον (Ghuys) (ἄνδρα ἄξιον τιμῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, διὰ τὰς πολυμαθεῖς καὶ ἀγχινουστάτας συγκρίσεις τὰς ὁποίας ἔκαμε περὶ τῶν παλαιῶν καὶ νέων τῆς Ἑλλάδος ἠθῶν) καὶ ἄσματα εἰς διαφόρους ὑποθέσεις. Μία μετάφρασις τῶν ἐκλεκτῶν μερῶν τοῦ Κατούλου. Ὕμνοι ἑνδεκασύλλαβοι. Συμβούλια ἰατρικά· καὶ ἄλλα διάφορα συγγραμμάτια. (1)

---

(1) Ὁμολογῶ πολλὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν κύριον Ἄγγελον Τσουλάτην συμπολίτην μου, διὰ τὰ ὅσα βοηθήματα εὑηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ· ἐξ ὧν ὁδηγηθεὶς ἐσύναξα τὴν ἀναγκαίαν ὕλην πρὸς ἔκθεσιν τῶν βιογραφειῶν τῶν ἐνδόξων πάππου καὶ πατρός του.

Digitized by Google

ΜΙΧΑΗΛ ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ.

ΜΙΧΑΗΛ ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ, γνωστὸς παρ' ἡμῖν διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς του, ἐγεννήθη, κατὰ τὸ 1719, εἰς Χαβριάτα χωρίον τῆς Κεφαλληνίας, ἀπὸ τὸν Ἰάκωβον καὶ Εὐαγγελοῦλαν Μοσχόπουλον. Προδιατεθημένος ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ ἠθικὴν εὐαισθησίαν καὶ προικισμένος μὲ ὀξύτητα νοὸς ηὐτύχησε νὰ λάβῃ διδάσκαλον τῆς πρώτης του νοητικῆς ἀναπτύξεως τὸν περιώνυμον Δαμωδὸν, τὸν ὁποῖον ἐμιμήθη κατὰ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ τὴν αὐστηρότητα τῆς ἐναρέτου διαγωγῆς.

Ἡ βιογραφικὴ ἱστορία τοῦ χρηστοηθεστάτου **Μιχαὴλ** δὲν θέλει ἀναφέρει μὲν ὅτι συνέταξε πολύφυλλα καὶ πολοειδῆ συγγράμματα, διὰ τὰ ὁποῖα συνήθως κρίνονται ἄξιοι συστάσεως οἱ πεπαιδευμένοι, καὶ παραδίδεται τὸ ὀνομά των εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Θέλει ὅμως δώσει πρὸς τοὺς ἀναγνώστας περιληπτικὴν καὶ πιστὴν εἰκόνα ἀνδρὸς σοφοῦ, ὅστις εἶναι ἄξιος τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν μεταγενεστέρων· διότι ἔγινεν ἐπωφελὴς εἰς τὴν κοινωνίαν, ὄχι μόνον διὰ τῆς διδασκαλίας του καὶ τοῦ ἐντίμου σταδίου πολυχρονίων ἐπαγγελμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς διαγωγῆς του, ἥτις δύναται νὰ χρησιμεύῃ ὡς πραγματικὴ ἀπόδειξις ὅτι ἡ παιδεία εἶναι

Digitized by Google

συνδεδεμένη μὲ ἀνυπόκριτον θρησκευτικότητα καὶ μὲ ἠθικὴν ζωήν, ὁσάκις θεμελιοῦται εἰς ἀρχὰς ἀληθεῖς.

Προδιδαχθεὶς οὗτος καὶ ὢν εἷς τῶν δοκιμωτέρων μαθητῶν τοῦ Δαμωδοῦ (1) προσκαλεῖται ἐν Βενετίᾳ παρὰ τοῦ θείου του Ζωσιμᾶ Μαντζαβίνου ἱερέως, ἐφημερεύοντος εἰς τὸν εὐπρεπῆ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ναὸν τῶν αὐτόθι παροικούντων ὀρθοδόξων Ἑλλήνων. Ἐνταῦθα δὲ προσδιορισθεὶς εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς σπουδῆς του ἐπλουτίσθη ἐντὸς ὀλίγου μὲ γνώσεις πολυειδεῖς. Ἡ μαθηματική, ἡ φιλοσοφία, καὶ ἡ ῥητορικὴ τέχνη, ἦσαν ἀντικείμενα τῆς μελέτης του, διεκρίνετο ὅμως εἰς τὴν ἔκτασιν τῶν γνώσεων τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς, καὶ ἰταλικῆς φιλολογίας.

Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, καθ' ἣν ἡ ἀνατροφὴ βαδίζουσα ἀσφαλέστερον δρόμον ἐγνώριζεν ἀναγκαιοτάτην τὴν σπουδὴν τῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν καὶ τὴν ἀκριβῆ ἔρευναν τῶν θείων Πατέρων· ἡ παιδιόθεν μαθητεύσις του πρὸς τὸν φιλόθρησκον Βικέντιον, καὶ ἡ φυσική του κλίσις εἰς τοιοῦτον εἶδος μελέτης τὸν ἔκαμαν νὰ καταγίνῃ μὲ τὴν αὐτὴν ἐπιμέλειαν καὶ εἰς τὴν θρησκευτικὴν παιδείαν καὶ νὰ καταστηθῇ, ὡς ῥηθήσεται, ἔμπειρος ἑρμηνευτὴς τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, καὶ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων τῆς Ἐκκλησίας Διδασκάλων. Εἰς τοιοῦτον δὲ καλλωπισμὸν τοῦ πνεύματος τοῦ νέου Μιχαὴλ προσετίθεντο πολλὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ χαρίσματα τὰ ὁποῖα ἐπήυξανον τὴν ἀξίαν του καὶ τὸν ἐσύσταινον πολὺ εἰς τὴν κοινωνίαν. Προικισμένος μὲ τὸ ὡραῖον τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς γλυκύτητος τοῦ χαρακτῆρος ἦτον προσέτι εὔσχημος εἰς τὸ ἀνάστημα καὶ ζωηρὸς εἰς τὴν παράστησιν τῶν ἰδεῶν του. Ἡ εὐπροσηγορία καὶ ταπεινοφροσύνη του ἦσαν ἀξιοσημείωτα. Ὅλα δὲ ταῦτα συνενούμενα μὲ τὰς γνώσεις τὸν κατέσταινον ἀγαπητὸν πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ πολυσέβαστον πρὸς τοὺς φιλοξένους Βενετούς.

Προσεκτικὴ ἡ βενετικὴ Κυβέρνησις εἰς τὸ νὰ παραδίδῃ

(1) Παράβαλε Ἰωαν. Φιλήμονα ἐν τῷ περὶ φιλ. Ἑταιρ. δοκιμ. ἐποχ. Α'. βιβλ. Γ'. σελ. 61. Ὅρα καὶ βιογραφ. Δαμωδοῦ.

Digitized by Google

τὰ ἐπαγγέλματα εἰς ὁποίους ἐκ τῶν ὑπηκόων της ἔκρινεν ἀξίους, ἔδωκε πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ κεντρικὸν Ταμεῖον Θέσιν ἀνάλογον τῆς ἐμπειρίας του, περὶ τῆς ὁποίας πληροφορουμένη ἡμέραν παρ' ἡμέραν, δὲν παρημέλλει νὰ τὸν ἐμψυχόνῃ μὲ νέους προβιβασμούς.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι πρωτοεμβαίνων τις εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ μάλιστα ἀναδεχόμενος εἰς νεανικὴν ἡλικίαν κυβερνητικὰ ὑπουργήματα παρρησιάζεται εἰς μέγα στάδιον, ὅπου βάλλεται εἰς αὐστηρὰν ἀπόπειραν ἡ δύναμις τῆς φρονήσεως, καὶ δεικνύεται ἡ ποιότης τῶν ἰδίων του αἰσθημάτων. Εἰς τὸ πολυτάραχον πέλαγος τοῦ κόσμου ὁ ἀγὼν εἶναι μέγας, καὶ ἡ νίκη, ὅσον ἔνδοξος, ἄλλο τόσον ἀμφίβολος. Πόσον ὅμως ἰσχύουσιν αἱ πρῶται ἐντυπώσεις τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ αἱ ὁδηγίαι εἰς τὰς ἀληθεῖς ἀρχὰς ἔδωκε ζῶντα παράδειγμα ὁ Μοσχόπουλος μὲ τὸ ἐνάρετον τῆς διαγωγῆς του. Νέος ξένος εἰς τόπον τόσον πολύτρυφον καὶ πλήρη περιστάσεων ἐπικινδύνων εἰς τὴν ἀθῴαν νεότητα, καὶ εὑρισκόμενος μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐφάνη πάντοτε στερεὸς εἰς τὰς βάσεις τῆς ἠθικότητος, καὶ ἀκλόνητος εἰς τὰς προσβολὰς τῆς ἀκμαζούσης ἡλικίας. Ἠσθάνετο βαθέως τὴν Θρησκείαν, καὶ μακρὰν ἀπὸ κάθε ὑπόκρισιν, ἐδείκνυε πραγματικῶς τὸ σέβας του πρὸς τὸν Δημιουργὸν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον. Δὲν παρημέλλει τὰ κοινωνικὰ χρέη, χωρὶς νὰ καταντᾷ ὅμως εἰς μικρότητας, καὶ χωρὶς νὰ ταπεινώνῃ τὴν εὐγένειαν τῶν φρονημάτων. » Ἦτον ἄξιον παρατήρεως (μ' ἔλεγε πολλάκις ὁ πρὸ ὀλίγου » ἀποθανὼν σχεδὸν ὀγδοηκοντούτης αἰδέσιμος Ἱερεὺς Ἀρδα» βάνης) νὰ βλέπῃ τις τὸν σοφὸν Μοσχόπουλον εἰς τὴν μη» τρόπολιν τῆς Βενετίας ζῶντα μὲ διαγωγὴν ἄμεπτον καὶ » γνωριζόμενον ὑπὸ πάντων ὡς παράδειγμα ἀνυποκρίτου » Θρησκευτηκότητος. Εἰς τὰς πρωΐνας ὥρας, καθ' ἃς ἡ εὐ» λαβὴς πρᾶξις του δὲν ἐδύνατο νὰ εἶναι παρὰ ἀποτέλεσμα » ἐσωτερικῆς πληροφορίας, ἤρχετο καθ' ἡμέραν, πρὸ τῆς ἐπι» χειρήσεως τοῦ δημοσίου ἔργου του, εἰς τὸν Θεῖον ναὸν καὶ » μεμονωμένος προσήυχετο μετὰ δακρύων πρὸς τὸν οὐράνιον » Πατέρα. Οὔτε ἔλειπεν ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ταύτην λατρείαν » περὶ τὸ ἑσπέρας, μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐνασχολήσεώς του,

Digitized by Google

» εἰς ὥραν ὅμως πάντατε, καθ' ἣν δὲν ἐπεριμένοντο ἄνθρωποι.
» Αἱ ἀγαθοπαίται τοῦ καὶ τὰ φιλόπτωχον ἦσαν ἀρεταὶ τὰς
» ὁποίας ἐξετέλει μὲ ἄκραν μυστικότητα· καὶ μόνη ἡ εὐγνω-
» μοσύνη τῶν εὐεργετουμένων τὰς ἐκαινοπρέπει. Τοιοῦτον τὸν
» ἐγνώρισα ἐγώ, καὶ τοιοῦτος ἐγνωρίσθη ἐκ νεότητός του ἀπὸ
» τοὺς πρὸ ἐμοῦ γέροντας ἐφημερίους, οἵτινες ἐθαύμαζον τὴν
» ἀρετήν του ».

Ἡ κυβέρνησις λοιπόν, ἥτις, κατὰ τὸ σύνηθες, δὲν ἠγνόει τὴν διαγωγὴν ἑκάστου, καὶ μάλιστα τῶν ἰδίων της ἐπαγγελματικῶν, παρακινουμένη ἀπὸ τὴν ἀξίαν καὶ ἀρετὴν τοῦ Μιχαὴλ ἐνεμπιστεύθη πρὸς αὐτὸν τὴν διεύθυνσιν τοῦ κεντρικοῦ ταμείου, εἰς τὸ ὁποῖον πεντήκοντα χρόνους καὶ ἐπέκεινα ἐδούλευσε τὴν Ἀριστοκρατίαν προβαβαζόμενος καὶ ἀπολαμβάνων, καθ' ὅλον αὐτὰ τὸ διάστημα, τὸ σέβας τῶν ἀνωτέρων, καὶ τὴν ἀγάπην τῶν ὑπαλλήλων του. Ἀλλ' αἱ διαδοθεῖσαι ἀπατηλαὶ ἀρχαὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ ἔτοιμος πτῶσις τῆς παρ' αὐτοῦ ἀγαπωμένης βενετικῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἡ ἐπίφοβος ὄψις τοῦ παλιτικοῦ ὁρίζοντος ἠναγκασαν τὸν φιλήσυχον, καὶ ἤδη προβεβηκότα κατὰ τὴν ἡλικίαν συμπολίτην μας, νὰ ζητήσῃ τόπον ἀκαπαυτικὸν εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος καὶ ν' ἀφιερώσῃ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἡμερῶν του εἰς ὠφέλειάν της. Παραιτήσας λοιπὸν τὴν δημοσίαν θέσιν του παὶ ἀναχωρήσας κατὰ τὸ 1793 ἐκ Βενετίας μετέβη εἰς Κεφαλληνίαν. Δὲν παρῆλθεν ὅμως πολὺς καιρὸς ἐπάνω, ὡς ἀγαθὸς πολίτης, θέλων νὰ δώσῃ δεῖγμα ζωηρὸν τοῦ φιλοπρατρισμοῦ, κατεφράκησε τὸ βάρος τοῦ χηρατείου, καὶ ἀναλαβὼν τὸ κοπιαστικὸν ἔργον τοῦ διδασκάλου ἤνοιξεν εἰς Αἰξούριον ἄμισθον σχολὴν καὶ κατεγίνετο ἀκουράστως εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας. Γνωρίζων δὲ ὅτι ὁ φωτισμὸς τοῦ κλήρου ἦταν τὸ καταλληλότερον μέσον τῆς κοινῆς ὠφελείας καὶ τῆς διαδόσεως τῶν ὀρθῶν φρονημάτων ἀφιέρωσε κυρίως τὴν σχολήν του εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἱερωμένων, χωρὶς νὰ ἐμποδίξεται ἡ εἴσοδος ἐν αὐτῇ εἰς ὅσους τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ξένων συνέτρεχον νὰ φωτισθῶσιν ἀπὸ τὰς γνώσεις του.

Ἦτον δὲ ἀξιοθέατον νὰ βλέπῃ τις τὸν σεβάσμιον τοῦτον γέροντα εἰς τὸ μέγα δωμάτιον τῆς οἰκίας τοῦ κυρίου Φραγ-

Digitized by Google

κίσκου Τσιτσέλη συγγενοῦς του περικυκλωμένον ἀπὸ μεγάλην πληθὺν ἱερέων καὶ πεπαιδευμένων κοσμικῶν, καὶ ἐξηγαῦντα μὲ τόσην πολυμάθειαν τὰς Θείας Γραφάς. Λαμβάνων ἀφορμὴν καθ' ἑκάστην κυριακὴν ἀπὸ τὴν ἐξήγησιν τοῦ εὐαγγελικοῦ καὶ ἀποστολικοῦ τῆς ἡμέρας τεμαχίου ἀνέπτυσεν εἰς αὐτοὺς τὸ ὕψος τῶν δογμάτων τῆς ἁμωμήτου χριστιανικῆς πίστεως, καὶ διὰ συνεπειῶν ἠθικῶν παρέσταινεν εἰς τοὺς ἀκροατάς του τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ὅταν καθυποβάλῃ τὰς κλίσεις της εἰς τὴν Θέλησιν τοῦ ὑψίστου Ὄντος. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἔθελγε τὸν ἱερὸν κλῆρον καὶ τοὺς λοιποὺς μὲ τὰς γλαφυρὰς ἐξηγήσεις τῶν ἀσμάτων τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα συνθέσαντες ἁρμονικῶς ἱεροὶ ποιηταὶ τῶν ἀρχαίων αἰώνων παρέστησαν ἐμφαντικώτατα τὸ μεγαλεῖον τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, εἰς τὰς ὁποίας γίνεται ἡ ἀνάμνησις τῶν παθημάτων τοῦ Θεανθρώπου Σωτῆρος μας.

Οἱ εἰδήμονες τῶν Θείων γραφῶν καὶ τῶν ἱερῶν τούτων ὕμνων, ἐννοοῦσι καλῶς πόση πρέπει νὰ εἶναι ἡ βαθύνοια καὶ αἱ γνώσεις τοῦ ἐπιχειριζομένου τοιοῦτον ἔργον. Καὶ τῳόντι (κατὰ τοὺς λόγους πολλῶν εἰσέτι ζώντων πεπαιδευμένων, οἵτινες παρευρίσκοντο εἰς τὴν ἀξιέπαινον ταύτην πρᾶξιν τοῦ σοφοῦ συμπολίτου μας) ἡ μεγάλη του πολυμάθεια, ἡ εὐγλωττία τῶν λόγων του καὶ ἡ ζωηρὰ παράστασις τῶν ἰδεῶν του ἦτον τοιαύτη, ὥστε ὡμοίαζεν ἕνα χείμαρρον τρέχοντα ἀκολύτως. Ὁ εὔγλωττος καὶ πεπαιδευμένος ἱεροκήρυξ Ποθερέτος, ὁ ἱεροκήρυξ Λαγκούσης καὶ πολλοὶ ἄλλοι πεπαιδευμένοι ἄνδρες θαυμάζοντες τὴν βαθύτητά του εἰς τὰς γραφὰς ἦσαν σταθεροὶ ἀκροαταὶ τῶν θρησκευτικῶν του μαθημάτων.

Τοιουτοτρόπως ἀγωνιζόμενος λοιπὸν ὀκτὼ χρόνους ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὠφελείας ὁ φιλόθρησκος καὶ ἀγαθὸς Μοσχόπουλος, καὶ φθάσας εἰς τὸ ὀγδοηκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του, κατὰ τὸ 1801, Σεπτεμβρίου 15 μετέβη εἰς τὸν τόπον τῆς αἰωνιότητος, ἀφήσας βαθυτάτην ἐντύπωσιν τῆς παιδείας καὶ παραδειγματικῆς ἀρετῆς του. Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρὸς διεκρίθη ὁ Νικόλαος Μαυρομάτης ὁ χρηματίσας ἐπὶ Γάλλων καθαγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολο-

Digitized by Google

γίας ἐν Κερκύρᾳ (1), καὶ μετὰ ταῦτα συνοπαδὸς τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἀνεξαρτησίας μας Ῥήγα (2).

---

(1) Ὅρα Ῥίζον Ἱστορ. νεοελληνικῆς φιλολογ. σελ. 132.

(2) Βλέπε φιλήμ. αὐτόθι.

Ὁμολογῶ πολλὰς ὑποχρεώσεις πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Τσιτσέλην ἀνεψιὸν μητρικὸν τοῦ ἐναρέτου Μιχαὴλ, καὶ πρὸς τὸν Ἰατροδιδάσκαλον Ἄγγελον Τ. Φορέστην διὰ τὰς εἰδήσεις τὰς ὁποίας εὐηρεστήθησαν νὰ μὲ χορηγήσωσι περὶ τοῦ ἐνδόξου συγγενοῦς των.

Digitized by Google

ΑΓΑΠΙΟΣ ΛΟΒΕΡΔΟΣ.

ΑΓΑΠΙΟΣ ΛΟΒΕΡΔΟΣ ἱεροκήρυξ εὐγλωττός, εἰδήμων διαφόρων γλωσσῶν καὶ πλουτισμένος μὲ τὴν Ζύραθεν καὶ ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1710 εἰς Κοντογενάδαν χωρίον τῆς Κεραλληνίας ἀπὸ τὸν νομοδιδάσκαλον Νικόλαον Λοβέρδου Δοτοράτον. Μαθητεύσας πρῶτον εἰς τὸν σοφὸν Δαμωδὸν ἀπέβη, διὰ τὴν δεξιότητα τοῦ νοὸς καὶ τὴν φιλομάθειαν, εἷς ἐκ τῶν ἀξίων τοῦ μαθητῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, θεολογικὴν ἐπιστήμην, καὶ ἐν γένει εἰς τὰ παρ' ἐκείνου διδασκόμενα. Ὡς υἱὸς ὅμως εὐκαταστάτων γονέων ἐστάλη παρ' αὐτῶν ἔπειτα καὶ εἰς τὸ ἐν Πατανίῳ πανεπιστήμιον διὰ μεγαλητέραν αὔξησιν τῶν γνώσεών του. Ἡ πλυθὴς τῶν ἰδεῶν τῶν διδασκομένων εἰς τὰ μεγάλα καταστήματα, ὅσον σκοτίζει καὶ καταπλακόνει, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ἀγύμναστον νοῦν, τόσον λαμπρύνει καὶ πλουτίζει τὸν εἰσερχόμενον εἰς αὐτὰ προητοιμασμένος, καὶ τόσον ταχύτερα τὸν φέρει εἰς τὸ τέλος τῶν ἀγώνων του. Ὁ Ἀγάπιος λοιπὸν ὢν ἐφωδιασμένος μὲ τὰς ἀναγκαίας γνώσεις ἐκ τῆς δαμωδείου Σχολῆς δὲν ἐβράδυνε νὰ τελειώσῃ τὸ στάδιον τῆς σπουδῆς του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα πλήρης ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν γνώσεων.

Τὸ πολύδοξον τῆς ἀρχιερωσύνης, αἱ ἐξωτερικαὶ λαμπρότητες, οἱ κολακευτικοὶ τίτλοι, αἱ πολυχρήματοι ἀπολαύσεις (ἀλλότριαι μὲν τῆς ἰδίας της φύσεως, διδόμεναι ὅμως πλουσιοπαρόχως ὅπου σκοποὶ τινὲς ἀνοίγουσι τεχνικὰς Ζύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν λογικῶν προβάτων) καὶ ἐν τέλει ἡ ἐπιρροή, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὰς ἐποχὰς ἐκείνας, τὴν κατέστησαν ἀντικείμενον περι-

Digitized by Google

σπούδαστον. Μάλιστα εἰς ὅσους, ἢ δὲν εἶχον νοῦν νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τὸ ὑπερμέγιστον τοῦ βαθμοῦ καὶ εἰς τὸ μέγα βάρος τῶν ὑποχρεώσεων, ὁποῦ ὁ ὑπέρτατος Νομοθέτης ἐπιβάλλει εἰς τοὺς ἀναδεχομένους αὐτήν, ἢ δὲν προσεῖχον εἰμὴ εἰς τὰς ἐκπηγαζούσας ὑλικὰς ὠφελείας καὶ τιμάς, ἡ ἀρχιερωσύνη δι' αὐτοὺς ἦτον ἐπάγγελμα εὐδαιμονίας. Πολλαὶ τῶν πλουσίων οἰκογενειῶν κινούμεναι ἐκ τῶν εἰρημένων ἀφιέροναν τὰ τέκνα των εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα ἀδιαφοροῦσαι περὶ τῆς κλίσεώς των καὶ περὶ ὅσων αὐστηρῶς ἀπαιτοῦσιν οἱ ἀποστολικοὶ καὶ συνοδικοὶ κανόνες.

Ἐκ τῶν αὐτῶν ἐλπίδων κινούμενοι ἴσως καὶ οἱ γονεῖς τοῦ πεπαιδεσμένου Ἀγαπίου, ἐπιστηριζόμενοι εἰς τὰ παιδιόθεν ἀναφαινόμενα πρὸς αὐτὸν φυσικὰ χαρίσματα, ἐλπίζοντες εἰς τὸ τότε πολύπλουτον καὶ πολυδύναμον τῆς ἐκτεταμένης οἰκογενείας τῶν Λοβέρδων, καὶ ἀναγκαζόμενοι πρὸς ταύτης ἀπὸ τὰ πλούσια εἰσοδήματα τοῦ μοναστηρίου τῶν Γεργιῶν εἰς ὃ δικαιωματικῶς ἐκυριάρχουν οἱ Λοβέρδοι ἱερεῖς, εἶχον ἀφιερώσει αὐτὸν εἰς τὸν ἱερὸν κλῆρον. Ἀναλαβὼν λοιπὸν μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του τὸν βαθμὸν τῆς ἱερωσύνης ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ δείξῃ πρότερον εἰς τὴν πατρίδα τὴν ἔκτασιν τῶν γνώσεών του καὶ τοῦ νοός του τὴν ἀξύτητα, διότι ἀναβαίνων πολλάκις εἰς τὸν ἱερὸν ἄμβωνα ἐξέπληττε τοὺς ἀκροατὰς εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου. Ἡ εὐγλωττία καὶ ἡ εὔροια τῶν λόγων του, ἡ παῤῥησιαζόμενη πολυμάθεια, τὸ ἔντεχνον τοῦ ὕφους καὶ ἡ ζωηρότης τῆς ἐκφράσεως ἐνούμενα μὲ τὸ παῤῥησιαστικὸν καὶ εὐσχήμων τοῦ σώματος τὸν παρέστηναν λαμπρὸν ἱεροκήρυκα. Αἱ διδαχαί του συνωδεύοντο πάντοτε ἀπὸ πληθὺν ἀκροατῶν καὶ μία γενικὴ ἐπευφημία ἠκολούθει τὰ πρῶτα του βήματα.

Εἰς τὴν Ἑλιβερὰν διὰ τὴν πατρίδα μας ἐποχὴν τῶν μεγάλων σεισμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κατηδαφίσθη μέγα μέρος τῆς μεσῆς τῶν παλαιῶν μας, ὁ εὐγλωττος Ἀγάπιος ἐφάνη, διὰ μέσου τοῦ θείου λόγου, μέγας παρήγορος τῶν πασχόντων συμπολιτῶν μας, οἵτινες εὑρίσκοντο εἰς ἀξιοθάκρυτον κατάστασιν. Ὁ φοβερὸς καὶ συνεχὴς τρόμος τοῦ ἐδάφους, (τὸ ὁποῖον δὲν ἦτον πλέον τὸ σταθερὸν τοῦ ἀνθρώπου στήριγμα, ἀλλὰ προσβαλλόμενον ἔξαφνα ἀπὸ μουγκριστικὸν ταραγμὸν ἐκλονεῖτο

Digitized by Google

βιαιότατα ἢ κυματιστικῶς ἐταράττετο), ὁ κράτος τῶν κρημνιζομένων οἰκιῶν, τὰ θαμβώδη τρίξιμον τῶν σανιδωμάτων καὶ ὑελοθυρῶν εἰς τὰς ἀκρημνίστους, τὰ αὐτοκίνητα τῶν κοδώνων σημάματα, αἱ ἐλεειναὶ κραυγαὶ τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες, ἢ κρατοῦντες εἰς τὰς ἀγκάλας τὰ τρυφερὰ βρέφη, ἢ βαστῶντες ἐκ τῶν χειρῶν τὰ τέκνα ἠγωνίζοντο ἀστατοπατοῦντες νὰ φθάσωσιν εἰς εὐρύχωρον τινὰ θέσιν· οἱ κλασθμοὶ καὶ αἱ φωναὶ εἰς κάθε νέαν προσβολὴν σεισμοῦ, καὶ αἱ ἀκατάπαυστοι βοαὶ τῆς γῆς ἐπαράσταινον, εἰς τὰς θλιβερὰς ἐκείνας ἡμέρας, τὴν μικρὰν πόλιν μας σκηνὴν θλακρύων καὶ ὀδυρμοῦ. Αἱ πλατεῖαι θέσεις καὶ αἱ πλησιόχωροι ἐξωχαὶ ἦσαν πλήρεις ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, νέων καὶ γερόντων, οἵτινες, ἄχνοι, ἔντρομοι καὶ θακρυρροοῦντες, δὲν ἤλπιζαν εἰς ἄλλο, εἰμὴ εἰς τὸ γλυκύτατον καὶ τὸ μόνον εἰς τὰς μεγάλας δυστυχίας καταφύγιον, τὴν θρησκείαν. Ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὰς ἱερὰς τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Θεομήτορος εἰκόνας, ἐπεκαλοῦντο προσευχόμενοι μὲ θερμὰ δάκρυα τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν καὶ τῆς θεοτόκου τὴν προστασίαν. Μεταξὺ δὲ τῆς καινῆς ταύτης θλίψεως, ἠκούετο συχνάκις ἡ παρηγορητικὴ φωνὴ τοῦ πεπαιδευμένου Ἀγαπίου, ὅστις, εὑρισκόμενος πότε εἰς τὴν μίαν καὶ πότε εἰς τὴν ἄλλην συνάθροισιν τῶν καταλυπημένων συμπολιτῶν μας, ἀνέβαινεν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας θέσεις, καὶ καταπενιγμένος, διὰ τὸ φρικῶδες θέαμα καὶ τὸν ἐπικείμενον θάνατον, ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς νὰ ἐλπίζωσιν εἰς τὸ παντοδύναμον νεῦμα τοῦ Δημιουργοῦ τῆς φύσεως. Τοὺς παρεκίνει μετὰ δακρύων εἰς τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιαν, εἰς τὴν γενναίαν συγχώρησιν κάθε πραγουμένης ἔχθρας, καὶ εἰς τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην, ἀποδεικνύων ὅτι ταῦτα εἶναι τὰ ἰσχυρὰ μέσα δι' ὧν θέλουσι κινήσει τὴν θείαν εὐσπλαγχνίαν πρὸς σωτηρίαν των.

Μετὰ παρέλευσιν δὲ τῆς τρομερᾶς ταύτης πληγῆς, ἀναγκασθεὶς ἀπὸ οἰκειακάς τινὰς περιστάσεις ἐγκατέλειψε τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ μετέβη εἰς Βενετίαν. Ἐνταῦθα εὑρὼν ἐκ τῆς φήμης συστημένην τὴν ἀξίαν του πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς κοινῆς παιδείας καὶ πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς δὲν ἐβράδυνε νὰ λάβῃ θέσιν ἀνάλογον τῶν γνώσεών του· διότι κατὰ τὸ 1763. ἐκλέχθη παρὰ μὲν τοῦ γένους Ἱεροκήρυξ τῆς Ἐκκλη-

Digitized by Google

σίας, ὑπὸ δὲ τῶν Ἀναμορφωτῶν τῆς παιδείας, τὸ 1765 Γ'αννουαρίου 28, προσδιωρίσθη Βιβλιοδίκης τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, τῶν ἐκδιδομένων ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Πάνου Θεοδόσιου. Καὶ τελευταῖον, τῷ 1766 Μαΐου 15 ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διεύθυντὴς τοῦ τότε περιφήμου Φλαγγινιανοῦ Φροντιστηρίου καὶ καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν μαθημάτων (1). Ἡ φυσική του δὲ εὐγλωττία εἰς τὸ κήρυγμα καὶ ἡ πολυμάθεια εἰς τὴν καθέδραν θαυμαζόμεναι μεγάλως ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων, τὸν κατέστησαν ἐντὸς ὀλίγου ὑπολη̃πτικὸν πρὸς ὅλους τοὺς πεπαιδευμένους τῆς μητροπόλεως ταύτης.

Ἐλεύθεροι οἱ πατρίκιοι ἀπὸ ἀντικοινωνικὰς δεισιδαιμονίας καὶ τιμῶντες τὴν παιδείαν ἑκάστου ἐδείκνυον εἰλικρινῆ ἐπιθυμίαν νὰ παρευρίσκεται ὁ Ἀγάπιος μεταξὺ τῶν λαμπρῶν συναναστροφῶν των. Πολλάκις τοῦ ἔτους τὸν παρεκίνουν νὰ δίδῃ εἰς τὸ μέγα δωμάτιον τοῦ Φροντιστηρίου ἀκαδημαϊκὰς συνελεύσεις, ὅπου συναθροιζόμενοι διάφοροι πεπαιδευμένοι Βενετοὶ καὶ Ἕλληνες ἤκουον μὲ μεγίστην εὐχαρίστησιν τὰς εὐγλώττους θεωρίας του εἰς διαφόρα ἀντικείμενα φιλολογικὰ ἢ φιλοσοφικά.

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν τιμώμενος παρὰ τῶν ὁμογενῶν καὶ τῶν ἐντοπίων, καὶ ἐπισυμβάσης, εἰς τὴν ἐπάνοδον τρομερωτέρων σεισμῶν, τῆς τελείας κατατροφῆς τοῦ ῥηθέντος μοναστηρίου τῶν Γεργιῶν, ἥτις ἠκολούθησε κατὰ τὸ 1767 Ἰουλίου 11, ἀπεφάσισε νὰ διαμείνῃ ἐν Βενετίᾳ, χαρακτηριζόμενος ὅμως πάντοτε μὲ ζωηρὸν αἴσθημα φιλογενείας καὶ ζῆλον εἰς τὴν στήριξιν τῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ ὑποχρεωτικαὶ ἀσχολίαι τοῦ οὖσαι πολλαί, δὲν ἔδιδον πρὸς αὐτὸν καιρὸν διὰ νὰ καταγίνῃ εἰς συγγραφὴν καὶ ν' ἀφήσῃ κανὲν μνημεῖον τῶν γνώσεών του, ἀλλ' ὁσάκις ἐλάμ-

(1) Ὅρα χειρόγραφα τοῦ ἀρχιερατικοῦ γραφείου τοῦ τῆς Φιλαδελφείας Μητροπολίτου Γρηγορίου Φατσέα, εὑρισκόμενα ἐν τῷ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας Χαρτοφυλακείῳ.

Digitized by Google

βανε μικράν τινὰ εὐκαιρίαν, ὠθούμενος ἀπὸ τὸν φιλοπατρισμὸν ἀφιεροῦτο εἰς μεταφράσεις βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἔκρινεν ὅτι ἐφύναντο νὰ ὠφελήσωσι τὸ ἔθνος ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἢ τὴν πολιτικὴν ὄψιν. Ἐκ τούτων δὲ θέλω ἀναφέρει ἀκολούθως ὅσας γνωρίζω ὅτι ἐξεδόθησαν εἰς φῶς.

Τοιουτρόπως λοιπὸν διατρέξας ἐνδόξως τὸ στάδιον τῆς ζωῆς του ἔφθασεν εἰς βαθὺ γῆρας ἀναδείξας ἀξίους μαθητὰς εἷς τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ πολυγράφος καὶ πολυμαθὴς Σπυρίδων Βλαντῆς, ὁ διεδεχθεὶς αὐτὸν εἰς τὴν διδασκαλικὴν καθέδραν τοῦ Φροντιστηρίου (1).

Ἡ τόσον περίεργος καὶ θαυμασία μηχανὴ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, εἶναι γνωστὸν, ὅτι εἰς τὴν μεγάλην τῆς ἡλικίας πρόοδον, διὰ τὸν μαρασμὸν τῶν ζωτικῶν δυνάμεων καὶ τῆς πλαστικῆς ἐνεργείας της, καταντᾷ ἓν εὔθρυστον ἀγγεῖον εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἀρκετὴ μικρὰ προσβολὴ νὰ τὸ συντρίψῃ. Ὅθεν μία πτῶσις τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ ἤδη γέρων Ἀγάπιος ἐξερχόμενος τῆς Ἐκκλησίας ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἔγεινεν αἰτία πολυκαιρινῆς ἀσθενείας ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέθανε κατὰ τὸ 1795 Ἰαννουαρίου 22, ἀφήσας πολλὴν φήμην τῆς παιδείας, καὶ τῶν φυσικῶν του χαρισμάτων.

Μετέφρασεν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ εἰς τὴν ἁπλοελληνικὴν καὶ ἐξέδωκε διὰ τοῦ τύπου εἰς δύω τόμους εἰς 8 τὴν διδασκαλίαν τῶν Γάλλων, σύγγραμμα θρησκευτικὸν καὶ συντεῖνον πολὺ εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας. Μετέφρασε παρομοίως ἕτερον σύγγραμμα γαλλικὸν ἐπιγραφόμενον »Διδασκαλία »περὶ τοῦ Ἱεροῦ θρόνου τῆς Ῥώμης κατὰ τὴν »γνώμην τῶν Γάλλων». Ἐτυπώθη δὲ ἡ μετάφρασις αὕτη εἰς ἕνα τόμον εἰς 8 ἐν Πετρουπόλει κατὰ τὸ 1765.

Ἐπεχειρίσθη προσέτι τὴν μετάφρασιν τῆς ἱστορίας τῶν ῥωσσικῶν καὶ αὐστριακῶν πολέμων κατὰ τῶν ὠθωμανῶν, διὰ νὰ κοινοποιήσῃ, ὡς λέγει, τὰ συμβαίνοντα εἰς τὸν ἔξω κόσμον πρὸς τὸ γένος, καὶ μάλιστα εἰς ὅσους τῶν ἡμετέρων ἠγνόουν τὰς ξένας γλῶσσας, ὑποσχόμενος νὰ ἐκδίδῃ ἕνα

(1) Ὅρα βιογραφίαν Σπυρίδωνος Βλαντῆ συγγραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ πεπαιδεσμένου σιμπολίτου μας Προφέσορος Αἰμιλίου Τυπάλδου.

Digitized by Google

τόμον καθ' ἕκαστον ἔτος. Ταύτης ὅμως τῆς μεταφράσεως δὲν εὗρον εἰμὴ τὸν πρῶτον τόμον εἰς ΙΣ'. ἐκδοθέντα ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1791 καὶ περιέχοντα τὴν ἱστορίαν δύω ἐτῶν, δηλαδὴ τοῦ 1787, καὶ 88.

Ἡ ἁπλοελληνικὴ γλῶσσα τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται εἰς τὰς μεταφράσεις του ταύτας εἶναι ἁπλῆ καὶ εὐκατάληπτος, καὶ οὕτως εἰπεῖν, ἀπομίμησις ἐκείνης τοῦ Μηνιάτου. Σπανίως ἐξελληνίζει τὰς τεχνικὰς λέξεις, καὶ τοῦτο ἴσως διὰ νὰ μὴν δυσκολεύῃ τὴν κατάληψιν. Τὸ δὲ ὕφος του ἐν γένει εἶναι ὁ μαλὸν καὶ πολλὰ φυσικὸν κατὰ τὸ ὕφασμα, ὡς δύναται καθεὶς νὰ παρατηρήσῃ εἰς τὸ τεμάχιον ὁποῦ ἐξεπίτηδες φέρω ἐκ τοῦ τυποθέντος λόγου του.

Αἱ διδαχαί του ἔμειναν χειρόγραφοι, οὔτε ἐδυνήθην νὰ μάθω εἰς ποῖον ἐκ τῶν συγγενῶν του μετέβησαν μετὰ τὴν ἀποβίωσίν του. Εἷς μόνος ἐπιτάφιος λόγος του ἐτυπώθη κατὰ τὸ 1768 ἐν Βενετίᾳ, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας Γρηγορίου Φατσέα.

Ἐκ τοῦ διασωθέντος τούτου λόγου φαίνεται ὁ Ἀγάπιος ἐγκρατὴς τῶν Θείων Γραφῶν, Ἱεροκήρυξ εὐφραδὴς καὶ προικισμένος μὲ φυσικὴν εὐγλωττίαν. Τὸ ὕφος του εἶναι ἀνθηρὸν καὶ ἑλληνικώτερον ἀπὸ ἐκεῖνο τῶν μεταφράσεών του, εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι παρεσύρετο ἀπὸ τοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς πρωτοτύπου γλώσσης τοῦ συγγράμματος. Ἰδοὺ δὲ ἓν μέρος ἀπὸ τὸ προοίμιον τοῦ ῥηθέντος ἐπιταφίου λόγου του.

„Ὁμολογῶ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῶν „εἰκοσιεπτὰ χρόνων καὶ ἐπέκεινα, ὁποῦ παρ' ἀξίαν μετέρχομαι „τὸ ἔργον τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ποτὲ δὲν ἐδοκίμασε „περισσοτέραν στενοχωρίαν τὸ πνεῦμα μου ἀπὸ τὴν σήμερον. „Ἐκεῖ ἡ ἀμάθεια τοῦ νοός μου, καὶ ἡ ἀπαιδευσία τῆς „γλώσσης μου μὲ ἔκαναν νὰ θειλιῶ εἰς τὴν ὑπόσχεσιν τῶν „ἐπιχειρημάτων μου. Ἐδῶ μοῦ καταβάλλει παντελῶς τὸν „νοῦν, μοῦ ἀδυνατεῖ τελείως τὴν φωνὴν ἡ λύπη καὶ ἀθυ„μία τῆς καρδίας μου. Εἰς ἐμὲ τέλος πάντων ἦτον ἀποτε„ταγμένον τὸ πικρὸν ποτήριον τῶν ἐπιταφίων λόγων τοῦ „Γρηγορίου. Ἐγὼ ὁποῦ πρὸ ὀλίγου ἀπὸ ἐτοῦτον τὸν ἱερὸν „ἄμβωνα εὐαγγελιζόμενος χαρὰν μεγάλην εἰς ὅλους ὑμᾶς „τοῦ γένους μας ἐξεφώνησα λόγους ἐπαίνων καὶ ἐγκωμίων

Digitized by Google

» εἰς τὴν πανευφρόσυνον ὕψωσιν του ἐπὶ τὸν περιφανέστατον
» τοῦτον θρόνον, τώρα πρέπει μὲ πολλὴν ἀθημονίαν τῆς
» καρδίας μου νὰ μετατρέψω τὴν χαρὰν εἰς λύπην, τοὺς ἐ-
» παίνους εἰς δάκρυα « Ἀλλὰ τὶς δώσει κεφαλῇ μου (1) ὕ-
» δωρ, καὶ ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων » διὰ νὰ κλαύσω
» πρεπόντως τὴν σημερινὴν ζοφερὰν ἔκλειψιν ὁποῦ ἔσβυσε τὸ
» νεοφανὲς τοῦτο φῶς..... Καὶ πῶς ἤθελα τὸ πιστεύσω
» ἐγὼ, ὅτι ὁ Γρηγόριος ὁ γλυκύτατος πατήρ ἡμῶν, ὁ ἠγαπη-
» μένος μοι φίλος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς, εἶχε νὰ γείνῃ τὸ
» ἐπιχείρημα τοῦ σημερινοῦ ἐπιταφίου μου λόγου, καὶ ὅτι ἡ
» θλιβερὰ τούτη φωνὴ ἔμελλε νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς ἕνα τέτοιον
» πικρὸν ὑποκείμενον; Νὰ ἰδῶ ἐκλείψαντα τὸν φωστῆρα τοῦ
» χριστιανικοῦ τούτου συστήματος· πεπτωκότα τὸν στύλον
» καὶ τὸ ἐδραίωμα τῆς Ἐκκλησίας μας· τὸ ἔρεισμα τῆς πι-
» στέως μας! Καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοί μου Χριστιανοὶ, τέκνα εἰλι-
» κρινῆ ἑνὸς τοιούτου ἠγαπημένου πατρὸς ἠθέλατε τὸ λογιάσει
» ποτέ, ὅταν συνηγμένοι εἰς τοῦτον τὸν ἱερὸν ναὸν ἐπανη-
» γυρίσατε μὲ κρότους χαρᾶς καὶ εὐφημίας τὴν λαμπρὰν
» παρουσίαν του, τὴν ἐπιθυμητὴν ἀνάβασίν του, ἠθέλατε τὸ
» λογιάσει, λέγω, πῶς εἰς ὀλίγον καιρὸν ὕστερον ἔμελλε πά-
» λιν νὰ συναθροισθῆτε εἰς τὸν ἴδιον τόπον τοῦτον διὰ νὰ
» κλαύσετε τὸν θάνατόν του; διὰ νὰ θρηνήσετε τὴν ἀποβολήν
» του; Ἀχ στέρησις! Ἀχ δυστυχία! χριστιανοί μου ἠγαπη-
» μένοι, ἡ ζημία ὁποῦ λαμβάνομεν δὲν εἶναι ὀλίγη, ἤτον
» μεγάλο καὶ πολὺ τὸ κέρδος ὁποῦ ἐχάσαμεν ». κτλ.

---

(1) Ἡσαΐας.

Digitized by Google

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗΣ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗΣ Ἱεροκήρυξ πολυμαθὴς καὶ γνωστὸς εἰς τὴν πατριαρχὴν Ἐκκλησίαν, εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις καὶ νήσους, καὶ εἰς τὸ ἐν Μολδαυίᾳ Ἰάσιον διὰ τὸ ἐν αὐταῖς πολυχρόνιον κήρυγμά του ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1708 εἰς Ἀργοστόλιον πόλιν τῆς Κεφαλληνίας ἀπὸ τὸν Πέτρον καὶ Μπελοῦλλαν Μαυροειδῆν.

Ἀφιερωθεὶς παιδιόθεν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἱερωσύνης καὶ ἔχων ἔφεσιν εἰς τὴν παιδείαν ἔλαβε τὴν πρώτην ἀνατροφήν του ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ περικλεοῦς Δαμῳδοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου διδαχθεὶς τὴν Θεολογίαν καὶ ἄλλα ἐπιστημονικὰ μαθήματα ἀνεφάνη εἷς τῶν ἀξίων μαθητῶν τῆς ἐπωφελεστάτης σχολῆς του (1).

Ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς παιδείας τὸ στάδιον, ὅσον τὶς τὸ διατρέχει, τόσον περισσότερον θέλγει τὴν φαντασίαν καὶ παρασταῖνον τὴν λαμπρότητά του παρακινεῖ τὸν νοῦν νὰ καταφρονήσῃ κάθε δυσκολίαν καὶ νὰ προχωρῇ εἰς αὐτό, ὁ φιλομαθὴς Μαυροειδὴς μετέβη καὶ εἰς τὸ πατριαρχικὸν πανεπιστήμιον πρὸς ἀπόκτησιν περισσοτέρων γνώσεων. Ἐνταῦθα δὲ καταγινόμενος ἀκουράστως εἰς πολυειδῆ μαθήματα διεκρίθη εἰς τὴν λατινικὴν

(1) Ὅρα βιογραφίαν Δαμῳδοῦ.

Digitized by Google

φιλολογίαν καὶ ῥητορικὴν τέχνην. Μετὰ τὴν τελείωσιν λοιπὸν τῶν μαθημάτων, ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα ἀνέλαβε τὸν βαθμὸν τῆς ἱερωσύνης. Εἰδήμων τοῦ ὑψηλοῦ ἐπαγγέλματος εἰς τὸ ὁποῖον ἐπροβιβάσθη, καὶ γνωρίζων ὅτι τὸ πρώτιστον καὶ οὐσιωδέστερον ἀπὸ τὰ χρέη του ἦτον ἡ τροφὴ τῶν λογικῶν προβάτων μὲ τὸν ψυχοσωτήριον ἄρτον τοῦ Θείου λόγου, ἡ ἀνακάλεσις αὐτῶν ἀπὸ τὰς ἀπάτας τοῦ κόσμου εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, καὶ ἡ στερέωσίς των εἰς τὴν ἀρετὴν, ἤρχισε μὲ ζῆλον τὸ κήρυγμα τῶν εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν, μὲ μεγίστην ὠφέλειαν τοῦ πλησίον.

Μὴ περιορίζων ὅμως ὡς πεπαιδευμένος τὴν πατρίδα εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του καὶ ἐπιθυμήσας νὰ κηρύξῃ καὶ εἰς ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη, μετὰ παρέλευσιν χρόνων τινῶν, ἀναχωρεῖ ἐκ Κεφαλληνίας καὶ περιερχόμενος διαφόρους ἐπαρχίας ἑλληνικὰς καὶ νήσους τοῦ αἰγαίου πελάγους ἐδίδασκε μὲ κοινὸν ἔπαινον τὸν Θεῖον λόγον.

Ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος του, τὸ αἰδέσιμον τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ πολυμάθεια τῶν διδαχῶν του φημιζόμενα παρὰ πάντων ἔφθασαν εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ τότε πατριαρχεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει Σεραφὶμ, ὅστις κινούμενος ἐκ τῆς κοινῆς του φήμης ἐπροσκάλεσεν αὐτὸν ὡς ἱεροκήρυκα τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅπου διδάσκων μεταξὺ τόσων σοφῶν ἀκροατηρίου ἐπηύξησεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν ὑπόληψιν τῆς ἀξίας του. Οὐχὶ μόνον δὲ ἡ πατριαρχικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Γαλατᾶ καὶ τῶν ἄλλων πολυανθρώπων μερῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤκουσαν διάφορα ἔτη μὲ ἐπευφημίας τοὺς ψυχωφελεῖς λόγους του.

Ἡ ἀξιέπαινος προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν ἐχαρακτηρίσθησαν πάντοτε ὅσοι τῶν χριστιανῶν πριγγίπων ἀναδέχοντο τὴν Κυβέρνησιν τῆς Μολδοβλαχίας, διὰ τὴν ἐμψύχωσιν τῶν γραμμάτων καὶ τὴν στερέωσιν τῆς θρησκείας, παρεκίνησε καὶ τὸν τότε ἡγεμονεύοντα ἐκεῖ νὰ προσκαλέσῃ τὸν φημιζόμενον Μαυροειδῆν εἰς τὸ Ἰάσιον ὡς ἱεροκήρυκα τῆς μητροπόλεως. Μεταβὰς λοιπὸν οὗτος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος καὶ κηρύττων ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος καὶ τῶν πεπαιδευμένων ὑπαλλήλων του ἔθελγε τὰς ἀκοάς των μὲ τοῦ λόγου τὴν καλλωπὶν, καὶ ἐδείκνυε μὲ κοινὸν ἔπαινον τὴν

Digitized by Google

ἔκτασιν τῶν γνώσεών του. Μετὰ παρέλευσιν ὅμως καιροῦ τινὸς ἀνακαλεῖται πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ διαδεχθέντος τὸν πατριαρχικὸν Θρόνον παναγιωτάτου Παϊσίου, καὶ ἀναβαίνων εἰς τὸ βῆμα τῆς ἀληθείας ἐκήρυττεν εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ ὕψος τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων.

Κατέχων δὲ τὴν ἔνθοξον ταύτην θέσιν τοῦ πατριαρχικοῦ ἱεροκήρυκος εἰς διάστημα πολλῶν ἐτῶν ζητεῖται εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Οὐγγροβλαχίας Ῥακοβίτζα, ὅπου πέμπεται παρὰ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας διὰ νὰ θρέψῃ καὶ ἐκεῖ τὰς ψυχὰς μὲ τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γάλα τῆς πίστεως. Δείξας λοιπὸν καὶ εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκείνην ἐπαρχίαν τὸν ἀποστολικόν του ζῆλον διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν λογικῶν προβάτων, καὶ ἐκτελέσας τὸ ἱερὸν ἔργον του, ἐπανέστρεψεν ἐκ νέου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξηκολούθει τὸ ὑψηλόν του ὑπούργημα ἐν τῇ πατριαρχικῇ αὐλῇ.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀλλαγαὶ τῶν Πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως αἱ προερχόμεναι ἀπὸ τὴν τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἀπίστων βαρβάρων ὡς πρὸς τὴν διαμονὴν ἢ ἔξωσιν τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, (φαινόμενον τερατῶδες εἰς τοὺς κόλπους τοῦ χριστιανισμοῦ, συγχωρούμενον ὅμως καὶ ἐρεθιζόμενον πολλάκις ἀπὸ χριστιανούς Ἡγεμόνας!!!) δὲν παρέβλαψαν ποτὲ τὴν ὑπόληψιν τοῦ πεπαιδευμένου Μαυροειδῆ. Ἐνόνων τὴν παιδείαν του μὲ τὰ ἀπαιτούμενα τοῦ ἱερατικοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν σταθερότητα τῶν φρονημάτων ἀπελάμβανε πάντοτε τὴν αὐτὴν ὑπόληψιν, καὶ ἐφαίνετο ὅτι τρόπον τινὰ οἱ διαδεχόμενοι τὸν πατριαρχικὸν Θρόνον στεδέχοντο καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας. Ὅθεν ἀναβὰς μετὰ τὸν Παΐσιον, ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος, ὄχι μόνον τὸν ἐστήριξεν εἰς τὴν θέσιν του, ἀλλὰ καὶ ἐφάνη θαυμαστὴς τοῦ ἐνθέου του ζήλου.

Τὴν αὐτὴν διαδοχὴν τῆς πρὸς τὸν Κεφαλλῆνα ἱεροκήρυκα ὑπολήψεως παρατηροῦμεν καὶ εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἡγεμόνας τῆς Οὐγγροβλαχίας· διότι ἀναλαβὼν τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὁ Κωνσταντῖνος Μιχαὴλ Ῥακοβίτζας υἱὸς τοῦ προρρηθέντος ἡγεμόνος, ἐκάλεσεν ἀμέσως τὸν Μαυροειδῆν ὡς ἱεροκήρυκα τῆς αὐλῆς του, εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα

Digitized by Google

ἔμεινεν οὗτος, ἕως ὅτου ἡ πρόοδος τῆς ἡλικίας τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιθυμήσῃ τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος. (1).

Εἰκοσιτέσσαρα ὁλόκληρα ἔτη ἐδίδαξεν ἀποστολικῶς ὁ ἐνάρετος οὗτος συμπολίτης μας τὸν θεῖον λόγον εἰς τὴν πατριαρχικὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὰς αὐλὰς τῶν πολιτικῶν ἡγεμόνων καὶ εἰς πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, ἀπολαμβάνων ὡς βραβεῖον τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου του καὶ τῆς ἐναρέτου διαγωγῆς του τὸ κοινὸν σέβας καὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πλησίον. Μετὰ τὰ ὁποῖα βλέπων ὅτι, διὰ τὴν ἤδη τεινουσαν εἰς τὸ γῆρας ἡλικίαν του, ἔπρεπε νὰ μετριάσῃ τοὺς πνευματικούς του ἀγῶνας, καὶ γνωρίζων, ὡς λέγει, τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν τῶν ἱεροκηρύκων ἀπεφάσισε νὰ ὠφελήσῃ τὸν χριστώνυμον λαὸν ἐκδίδων μὲ ἰδικά του ἔξοδα καὶ χαρίζων εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῶν ὀρθοδόξων τοὺς ψυχωφελεῖς λόγους του (2). Ἐκλέξας λοιπὸν ἐκ τῶν πολλῶν, ὁποῦ εἰς τόσον πολυχρόνιον διάστημα ἐκήρυξε, τρεῖς περιόδους διδαχῶν καὶ τινὰς ὁμιλίας εἰς τὰς Κυριακὰς τῆς τεσσαρακοστῆς τῆς Χριστοῦ γεννήσεως τὰς ἐτύπωσεν εἰς ἓν τεῦχος μεγάλου ὀγδόου κατὰ τὸ 1756, εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαυΐας, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀποστολικὸν θύκτιον» τὸ ὁποῖον σύγγραμμα ἀφιέρωσε πρὸς τὸν ῥηθέντα ἡγεμόνα Κ. Μιχαὴλ Ῥακοβίτζαν.

Κατὰ τὰς εἰδήσεις, τὰς ὁποίας εὐηρεστήθησαν νὰ μὲ προμηθεύσωσιν οἱ συγγενεῖς του, ἐκτὸς τῶν ἐκδοθέντων λόγων του, συνέγραψεν εἰς τὴν ἁπλοελληνικὴν γλῶσσαν, περιληπτικὴν πραγματείαν ῥητορικῆς τέχνης καὶ λογικῆς· ἀγνοῶ ὅμως ἐὰν ἐτυπώθησαν καὶ ταῦτα.

Εἰς τοὺς ἐκδοθέντας λόγους του διαλάμπει ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος, μαστίζεται αὐστηρῶς καὶ ἀφιλοπροσώπως ἡ κακία, καὶ συσταίνεται θερμῶς ἡ εὐαγγελικὴ ἠθικότης. Ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται εἰς τούτους ὁ ἱεροκήρυξ Μαυροειδὴς, εἶναι ἡ τοῦ διδασκάλου του Δαμωδοῦ, καὶ ἐν γένει τὸ ὕφος

(1) Ὅρα τὴν εἰς τοὺς λόγους του εἰσαγωγήν.
(2) Βλέπε αὐτόθι.

Digitized by Google

του εἶναι ἀρκετα ἐυκαταλήπτον. Ἐν συντόμῳ δὲ μαρτυρεῖται εἰς τούτους ἡ γραφικὴ βαθύτης καὶ ἡ ἔκτασις τῶν πολλῶν του γνώσεων.

Θεωρούμεναι ὅμως αἱ διδαχαί του ὡς ῥητορικὰ προϊόντα, κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, φαίνονται μετρίας ἀξίας, διὰ τοῦτα καθ' ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, δὲν ἔγεινεν οὐδεμία ἀνατύπωσις αὐτῶν μέχρι τῆς σήμερον. Παρατηροῦντες δὲ τὴν πολυχρόνιον διδασκαλίαν του εἰς ἀκροατήρια πεπαιδευμένα πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ ἱεροκήρυξ Μαυροειδὴς ἦτον ἐκ τῶν χαρακτήρων ἐκείνων, οἵτινες ἔχουν εὐάρεστον ἀπαγγελίαν, καὶ ἐμψυχόνοντες τὸν λόγον δι' ἐπιτηδείων χειρονομιῶν καὶ δι' ἁρμονικῆς τῶν ἰδεῶν παραστάσεως προξενοῦν, εἰς τὴν διὰ ζώσης φωνῆς ἔκθεσιν τῶν ἐννοιῶν των, μεγάλην ἐντύπωσιν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς, ἐνῷ εἰς τὴν διὰ γραφῆς ἔκθεσιν τῶν ἰδίων ἰδεῶν φαίνονται πρὸς τοὺς ἀναγνώστας μετριωτέρας χάριτος.

Ἡ ἰδιότης αὕτη τῶν λόγων του φαίνεται ὅτι δὲν ἦτον κεκρυμμένη οὔτε εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιαν, ἀλλ' ἡ ἀξιέπαινος προθυμία τὴν ὁποίαν εἶχε διὰ τὴν ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον τὸν ἐπληροφόρησε νὰ καταφρονήσῃ τῆς φιλοτιμίας τὰ ἐμπόδια ἀποβλέπων μόνον νὰ θώσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν χριστιανῶν σωτηριώδεις διδασκαλίας. Ἰδοὺ οἱ ἴδιοι λόγοι του, τοὺς ὁποίους λαμβάνω ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἀφιερωτικήν του ἐπιστολήν. » Φαίνεται πῶς μὲ πολλὰ ὀλίγον » στοχασμὸν ἠθέλησα νὰ ὑστερήσω εἰς τέλος τοὺς ταπεινούς » μου λόγους ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὀλίγον ἔπαινον, ὁποῦ ὅπως φή- » ποτε ἔλαβον ὅταν ἦτον ἐμψυχωμένοι, διὰ νὰ εἰπῶ ἔτζι, » ἀπὸ τὴν φωνὴν, σχήματα, καὶ προφοράν, τὰ ὁποῖα πολ- » λάκις κερδαίνοντας τὴν ἀκοὴν, ἀναγκάζουν τὴν θέλησιν » νὰ κάμῃ μίαν κρίσιν ἀκωτέραν τοῦ πράγματος. Τοῦτοι » ὅμως, θεοσεβέστατε αὐθέντα, εἶναι νόμοι ἀνθρώπινοι, ὁποῦ » διορίζουν τὴν φιλοτιμίαν προτιμοτέραν τῆς κοινῆς ὠφελείας, » ἀλλ' ἕνας ἱεροκήρυξ παραβλέπωντας κάθε ἄλλο κοσμικὸν » τέλος πρέπει νὰ φοβῆται μόνον τὴν κατάκρισιν τοῦ πονη- » ροῦ ἐκείνου δούλου, ὁποῦ στοχαζόμενος ὀλίγον ἐπικερδὲς » τὸ ἓν τάλαντον, τὸ ἔκρυψεν εἰς τὴν γῆν, διότι δὲ ἤλπιζε » τὸ διάφορον τῶν πέντε καὶ τῶν δύο ».

Digitized by Google

Μετὰ τὴν τύπωσιν λοιπὸν καὶ διανομὴν τῶν διδαχῶν του ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὴν τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς του, καὶ κηρύττων ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν μέχρι βαθυτάτου γήρατος, ἐτελείωσεν εὐσεβῶς τὸ πνευματικόν του στάδιον· ἀποθανὼν δὲ ὀγδοηκοντούτης ἐτάφη εἰς τὴν κόγιν τῶν πατέρων του.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΚΕΦΑΛΑΣ.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΚΕΦΑΛΑΣ, ἱεροκήρυξ πεπαιδευμένος, γνωστὸς εἰς τὴν Κέρκυραν εἰς ἣν πολυχρονίως ἐκήρυξε τὸν θεῖον λόγον, ἐδίδαξε τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ μαθήματα, καὶ ἐκυβέρνησεν ὡς Τοποτηρητὴς τὴν Ἐκκλησίαν της, ἐγεννήθη εἰς Ληξούριον τῆς Κεφαλληνίας περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Παρατηρῶν ὁ πατήρ του Θεόφιλος πρὸς αὐτὸν πνεῦμα ἕτοιμον εἰς τὴν παιδείαν, μολονότι αἱ οἰκειακαὶ περιστάσεις του δὲν ἤθελαν ἴσως τὸ συγχωρήσει, ἀπεφάσισεν ὅμως νὰ τὸν ἀφιερώσῃ εἰς τὴν σπουδὴν πληροφορημένος, ἀπὸ τὴν φαινομένην εἰς αὐτὸν ἀγχίνοιαν, περὶ τῆς μελλούσης ἐπιτυχείας του. Μετὰ τὴν πρώτην λοιπὰν ἀνατροφὴν εἰς τὰ συνήθη τῆς πόλεώς μας σχολεῖα ἀφιερώθη παρὰ τοῦ πατρός του, ὁ τότε λεγόμενος Χριστόδουλος, πρὸς τὸν ἀββᾶν Κορνάλβαν ἱερέα λατῖνον, ὅστις μετήρχετο εἰς Ληξούριον τὸν διδάσκαλον τῆς ἰταλικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἐπιτημονικῶν στοιχείων (1). Ἐν τέλει ὅμως ηὐτύχησε νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν κοινωφελῆ σχολὴν τοῦ ἐνδόξου Δαμωδοῦ, εἰς ἣν διδάχθεὶς τὴν ὅλην σειρὰν τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμ-

(1) Ὅρα τὸν ἐπιτάφιον τοῦ Κεφαλᾶ λόγον ἐκδοθέντα ἐν Βενετίᾳ ἰταλιστὶ, τὸ 1819, εἰς ὃν ἐπιστηρίζονται τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν βιογραφίαν ταύτην. Ἐκτὸς τῶν ὅσα ἔμαθον ὑπὸ τῶν ἰδίων του ἀνεψιῶν.

Digitized by Google

μάτων τῶν διδασκομένων παρὰ τοῦ περικλεοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς, διεκρίθη εἰς τὴν ῥητορικὴν, εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν, καὶ εἰς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην.

Κλίνων ἐκ φύσεως εἰς τὸ ἱερατικὸν ἐπάγγελμα, μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς σπουδῆς του, ἐχειροτονήθη διάκονος. Γνωρίζων δὲ ὅτι ἐχρειώστει νὰ πολλαπλασιάσῃ τὸ τάλαντον, τὸ ὁποῖον παρέλαβεν, ἤνοιξε σχολὴν καὶ κατεγίνετο ἀκουράστως εἰς τὴν διδάσκαλίαν τῆς νεολαίας καὶ εἰς τὴν κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, μὲ καινὸν ἔπαινον τῶν ἰδίων του συμπολιτῶν.

Ἡ Κέρκυρα ὅμως, ὡς ἴδαμεν εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐνδόξου Μηνιάτου μας, ἐδείκνυε πάντοτε ἰδιαιτέραν τινὰ τιμὴν πρὸς τοὺς Κεφαλλῆνας ἱεροκήρυκας καὶ ἐπεριποιεῖτο μεγάλως τοὺς εἰς αὐτὴν μεταβαίνοντας. Ἐκ τούτου παρακινηθεὶς καὶ ὁ πεπαιδευμένος Χρύσανθος, καὶ βλέπων ὅτι ἡ πατρὶς εἶχεν ἤδη ἱκανοὺς ἄνδρας, οἵτινες κινούμενοι ἀπὸ τὸ γενναῖον αἴσθημα τοῦ φιλοπατρισμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην ἠγωνίζοντο νὰ διαθώσωσι τὰ φῶτα καὶ νὰ ἐκπελῶσι τὴν διδασκαλίαν τοῦ θείου λόγου, ἐπέρασεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας, ὅπου, διὰ τῆς προηγηθείσης φήμης του, εὗρεν ἔντιμον ὑποδοχήν. Σεβάσμιος κατὰ τὸ σχῆμα, ζῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκμάζουσαν νεότητά του μὲ φρόνησιν καὶ ἀξιοπρέπειαν, δὲν ἐβράδυνε νὰ κερδίσῃ τὴν εὔνοιαν τῶν σημαντικωτέρων πολιτῶν καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχιερατευσάντων.

Κηρύττων τὰς εὐαγγελικὰς ἀληθείας εἰς τὴν τότε μητρόπολιν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἔβλεπεν ἐστεμμένους τοὺς πνευματικούς ἀγῶνας του μὲ τὴν πολυάριθμον συνδρομὴν τῶν ἐγκρίτων ὑποκειμένων καὶ τοῦ ἐπισωρευομένου λαοῦ, οἵτινες ἐθαύμαζον τὴν πολυμάθειαν τῶν λόγων του καὶ τῆς φυσικῆς του εὐγλωττίας τὴν καταπειστικὴν δύναμιν. Ἐπηύξησαν ὅμως περισσότερον τὴν φήμην του οἱ πανηγυρικοὶ λόγοι, τοὺς ὁποίους ἐξεφώνησεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θαυματουργοῦ Ἱεράρχου Σπυρίδωνος. Πληροφορηθέντες λοιπὸν οἱ Κερκυραῖοι περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Κεφαλᾶ εἰς τὸ κήρυγμα, καὶ περὶ τῆς παιδείας του, ἔδειξαν πρὸς αὐτὸν πόση ἦτον ἡ ἐπιθυμίαν νὰ διαμείνῃ σταθερὸς κήρυξ τοῦ θείου λόγου εἰς τὴν λαμπρὰν πόλιν των καὶ διδάσκαλος τῆς νεολαίας. Εὐαίσθητος αὐτὸς

Digitized by Google

εἰς τοιαύτας τῆς εὐνοίας τῶν ἀποδείξεις δέχεται εὐχαρίστως τὸ πρόβλημα. Τὸ δὲ κοινὸν τῆς Κερκύρας, ἁ τότε ἀρχιερεὺς Γεώργιος Χαλικιόπουλος Μάντζαρος, καὶ οἱ προύχοντες τῆς πόλεως τὸν ἀνακηρύττουσιν ἀμέσως δημόσιον ἱεροκήρυκα. Περὶ ὅλων τούτων καὶ περὶ τῆς ἐπιτυχείας τοῦ κηρύγματός του ἐπιβεβαιοῦσι τοὺς ἀναγνώστας αἱ ἑξῆς ἐκφράσεις τοῦ ἐκθέσαντος τὸν ἐπιτάφιον λόγον του. » Ἡ μεγαλαπρεπὴς αὕτη » πόλις, ὁ Ἀρχιερεὺς αὐτῆς, καὶ οἱ τότε ἐπιτηρηταί της θεω- » ρήσαντες (λέγει) πρὸς ἐκεῖνον τοιαύτας ἠθικὰς ἀρετὰς καὶ » ἀληθῆ παιδείαν τὸν ἐτίμησαν καὶ τὸν προσδιώρισαν δη- » μόσιον ἱεροκήρυκα, ἀφοῦ ἐδοκίμασαν αὐτὸν εἰς διαφόρους » πανηγυρικοὺς λόγους ἐκφωνηθέντας παρ' ἐκείνου ἐκ τοῦ ἱεροῦ » ἄμβωνος, καὶ μάλιστα εἰς τινὰς γινομένους πρὸς ἔπαινον » τοῦ θαυματουργοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. Ὑποκλίνει εἰς τὸ » ζήτημα καὶ ἀνταποκρίνεται ὑπερβαλόντως εἰς τὴν κοινὴν » πρόσδοκίαν μὲ πνευματικὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον (1) ».

Ἀλλ' ὅσον ὁ πεπαιδευμένος οὗτος συμπολίτης μας ἐσεβάσθη ἀπὸ τὸ φιλόθρησκον κοινὸν τῶν Κερκυραίων ὡς ἱεροκήρυξ, τόσον ἐτιμήθη καὶ παρ' αὐτῶν ὡς διδάσκαλος. Μέλις ἤνοιξε τὴν σχολήν του, καὶ ἀμέσως ἐπλουτίσθη μὲ πληθὺν μαθητῶν συγκειμένην ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τῶν ἐνδόξων οἰκογενειῶν, τοὺς ὁποίους ὁ πεπαιδευμένος Κεφαλᾶς ἐφώτιζε μὲ τὴν διδασκα- λίαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων. Μὲ χαρὰν του δὲ ἔ- βλεπεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἡλικίας του, ὅτι ἐκ τῶν μαθη- τῶν του ἦσαν πολλὰ τῶν ἐξόχων ἐκείνων ὑποκειμένων τὰ ὁ- ποῖα καλῶς ὁδηγηθέντα παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν πρώτην ἀνατρο- φήν των, κατεστάθησαν ἀκολούθως ἄξια τῆς κοινῆς ὑπολήψεως καὶ τιμῆς διὰ τὴν τελειοποίησίν των εἰς τὴν παιδείαν. » Οἱ » ἐκλεκτότεροι νέοι τῶν εὐγενεστέρων καὶ καλητέρων οἰκογε- » νειῶν τῆς πόλεως ταύτης (ἀναφέρεται εἰς τὸν ῥηθέντα λε- » γόν) ἀμιλλῶνται εἰς τὸ νὰ γείνουν μαθηταὶ τοιούτου δι- » δασκάλου, καὶ οὗτος ὡς ἀκτῖνας ἀρετῆς διαδίδει τὰς γνώ- » σεις, οὐ μόνον τῶν ὡραίων γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν » ἐπιστημῶν. Ὑπάρχουν εἰσέτι τὰ ἐκλεκτότερα τῶν ὑποκει-

(1) Ἴδε σελ. 10 — 11.

Digitized by Google

» μένων, τὰ ὁποῖα τιμοῦν καὶ τιμῶνται ὑπὸ τῆς πατρίδος, » καὶ τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν μαθηταὶ τοῦ ἀξίου τούτου διδα- » σκάλου ».

Ἡ εὐτυχὴς πρόοδος τῆς καταστάσεως εἶναι πολλάκις ἐπι- κίνδυνος κλονισμὸς εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν καρδίαν. Εἰς ἐκεῖνον φέρει τὴν οἴησιν καὶ ἀλαζονείαν καὶ τὸν κάμνει νὰ θεωρῇ τοὺς μὲν ἄλλους ὡς ὄντα εὐκαταφρόνητα, τὸν δὲ ἑαυ- τόν του ἀνήκοντα εἰς ἔξοχον τινὰ φύσιν μὴ ἔχουσαν τι κοι- νὸν μὲ τοὺς λοιπούς. Εἰς ταύτην, ἐκτὸς τῶν ὑπερμέτρων ἐπι- θυμιῶν, γεννᾷ πολλάκις ἀναίσθησίαν τινὰ καὶ σκληρότητα ὡς πρὸς τὰ αἰσθήματα τῆς συγγενικῆς ἀγάπης, καὶ τῶν ἱερωτέρων χρεῶν. Ἐντεῦθεν βλέπομεν πολλάκις τοὺς μετα- βάλλοντας κατάστασιν νὰ ὑπόκηνται εἰς παραδόξους ἀλ- λοιώσεις τῶν φρονημάτων καὶ τῶν προτέρων αἰσθημάτων αὐτῶν. Μόνοι οἱ ἰσχυροὶ νόες, ὡς γνωρίζοντες τὸ ἄστατον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμανίας, μένουν ἀκλόνητοι εἰς τὰς προ- σβολάς της, καὶ μόνον αἱ εὐγενεῖς ψυχαί, ὅσον αὐξάνουν τὰ μέσατων, τόσον ἀποβαίνουσιν εὐαισθητότεραι εἰς τοὺς ἱεροὺς τῆς φύσεως δεσμούς, καὶ γίνονται προθυμότεραι εἰς τὰς ἐκ- πληρώσεις τῶν χρεῶν των. Ὅθεν ἠμποροῦμεν ἀπταίστως νὰ ἐξομοιώσωμεν τὴν εὐτυχείαν μὲ βαθμόμετρον τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας, δι' οὗ γνωρίζεται ἀκριβέστατα πόση εἶναι ἡ ἡ νοητικὴ δύναμις καὶ πόση ἡ ἠθικὴ εὐαισθησία τοῦ εὐτυ- χοῦντος.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης λοιπὸν συνάγομεν ὅτι ὁ πεπαιδευ- μένος Χρύσανθος Κεφαλᾶς ἦτον πλουτισμένος ἐκ φύσεως μὲ νοῦν μετριόφρονα καὶ μὲ καρδίαν πλήρη εὐγενῶν αἰσθημά- των. Μεταξὺ τῆς τοσαύτης ὑπολήψεώς του ὡς διδασκάλου καὶ ἱεροκήρυκος, ἐξετέλει καὶ τὰ χρέη τῆς ἱεροδιακονίας μὲ εὐ- αγγελικὴν ταπεινοφροσύνην. Ἐνθυμεῖτο ὅτι ἐκ τῶν ἱδρώτων του ἐχρεώστει νὰ βοηθῇ τοὺς γεννήτορας καὶ ἀδελφούς του, καὶ ὅτι, ἐνῷ ἠσθάνετο βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην εἰς τὴν Κέρ- κυραν, ἥτις ἔδειξε πρὸς αὐτὸν τοσαύτην εὔνοιαν, ἔπρεπε νὰ ἀγαπᾷ ἐκ βάθους καρδίας τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του, καὶ νὰ εἶναι ἕτοιμος βοηθὸς αὐτῆς. Καὶ τωόντι ὅλων τούτων ἔδωκε πολλάκις πραγματικὴν ἀπόδειξιν.

Εἰς τὴν δευτέραν ἐπάνοδον τῆς τρομερᾶς μάστιγος τῶν

Digitized by Google

σεισμῶν ἐπισυμβᾶσαν τὸ 1767 εἰς ἣν κατηδαφίσθη σχεδὸν ὅλη ἡ μικρὰ πόλις μας, ὁ Κεφαλᾶς δὲν μένει ἀδιάφορος· ἐγκαταλείπει τὰς ἀσχολίας του, καὶ μεταβὰς εἰς τὴν παάσχουσαν πατρίδα προσπαθεῖ νὰ παρηγορήσῃ, διὰ τοῦ θείου λόγου, τοὺς ἀθυμοῦντας καὶ κατατρομασμένους συμπολίτας μας, καὶ ἀνεγείρει, δι' ἰδίων ἐξόδων, τὴν πεσοῦσαν οἰκίαν τῆς οἰκογενείας του. Ἐνθαῤῥύνει τοὺς χρειαζομένους ἀδελφούς του, προβιβάζεται εἰς βαθμὸν πρεσβυτέρου, καὶ τότε μόνον ἐπαναστρέφει εἰς τὴν Κέρκυραν ὅταν εἶδε τὴν παῦσιν τῆς συμφορᾶς καὶ τοὺς πατριώτας ἡσυχάσαντας. Ἐπίσης ἄνθρωπον εὐαισθήτου καρδίας τὸν ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἀνατροφὴ τὴν ὁποίαν ἔδωκε πρὸς τὸν δεύτερον ἀδελφόν του Δημήτριον δι' ἰδίων ἀναλωμάτων.

Ἡ εὐγένεια αὐτὴ τῶν αἰσθημάτων του καὶ τὸ φρόνιμον τῆς διαγωγῆς του, κοσμούμενα μὲ τὴν λαμπρότητα τῆς παιδείας ηὔξανον καθ' ἡμέραν τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας τῶν πολιτικῶς κρατούντων, καὶ τῶν ποιμένων τῆς ἐν Κερκύρᾳ Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἡμέτερος συμπολίτης ἀπήλαυσε πάντοτε πρόοδον τῆς ὑπολήψεώς του, καὶ ἐβραβεύθη ἀπὸ ὅλους τοὺς ἡγεμόνας ἡ ἀξία του.

Ὡς ἀμοιβὴν τῶν πνευματικῶν του ἀγώνων καὶ τῆς κοινωφελοῦς διδασκαλίας του ἡ βενετικὴ Κυβέρνησις ἐχάρισε πρὸς αὐτὸν τὴν διὰ βίου ἀπόλαυσιν τῶν κτημάτων μιᾶς Ἐκκλησίας κειμένης εἰς ἓν τῶν προαστείων τῶν Κορφῶν, τῆς Παναχίας τῆς Ἐλεούσης. Ὁ δὲ γενικὸς Κυβερνήτης τῆς ἑπταωήσου Γραδενίγος ἐπροσπάθησε πολλὰ διὰ νὰ τὸν πληροφορήσῃ νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν τῆς πατρίδος, ἥτις τιμῶσα τὴν παιδείαν καὶ ἀρετήν του ἔπεμψεν ἐπίτηδες εἰς Κέρκυραν μίαν ἐπιτροπὴν διὰ νὰ προσφέρῃ πρὸς αὐτὸν τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον τῆς Κεφαλληνίας, Ζακύνθου, καὶ Ἰθάκης. Δὲν ἐναντιοῦμαι βέβαια εἰς τὸν συγγράψαντα τὸν ἐπιτάφιον λόγον του, καὶ ἀποδίδοντα τὴν ἀποβολὴν μιᾶς τόσον ἐνδόξου καὶ ἐπικερδοῦς ἐπισκοπῆς εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς ταπεινοφροσύνης τοῦ πεπαιδευμένου Χρυσάνθου (1), ἀλλ' εἰς ταύτην

(1) Βλέπε σελ. 18.

Digitized by Google

δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ ἄλλας, αἵτινες ἐπίσης τιμοῦν τὸν θρησκευτικὸν ζῆλον του.

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἱεροκήρυκος Κεφαλᾶ, ὅστις ἐκαυχᾶτο νὰ λέγεται Κεφαλλήνιος, μία τοιαύτη ἀπόδειξις τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τῆς πατρίδος ἦτον πρᾶγμα καθ' ὑπερβολὴν εὐάρεστον. Τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀρχιερωσύνης εἰς μητρόπολιν τοιαύτην ἐκολάκευεν ἀρκετὰ τὴν φιλοτιμίαν ἀνδρὸς μόλις ἔχοντος τότε τὴν ἡλικίαν τῶν τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ Κυβερνήτου Γραδενίγου νὰ τὸν ἰδῇ ὑψωμένον εἰς τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης βαθμὸν ἐδύνατο μόνον νὰ τὸν ὠφελήσῃ (διότι, πρὸς δίκαιον ἔπαινον τῶν Βενετῶν, ἡ Κυβέρνησις ἄφινε τὴν ἐκλογὴν τοῦ πνευματικτοῦ ποιμένος πρὸς τὸν κλῆρον, καὶ ἐν χρείᾳ ἠκολούθει τοῦ ποιμνίου τὴν πληροφορίαν), ἡ ἐπίτηδες ὅμως ἀποστολὴ τῆς ἐπιτροπῆς τὰν ἐβεβαίωνε περὶ τῆς ἐπιτυχίας. Ἀλλ' ἔβλεπεν ὅτι συνέτρεχον καὶ ἄλλοι, οἵτινες μὴ ζητηθέντες ἐζήτουν νὰ λάβωσι τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα καὶ δὲν ἤθελαν διστάσει νὰ μεταχειρισθῶσι, πρὸς κατώρθωσιν, καὶ ὅσα ἀμέσως ἀντίκεινται εἰς τὸν πνευματισμὸν τοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ καταδικάζονται μεγάλως ὑπὸ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων. Εὐαίσθητος λοιπὸν διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς θρησκείας καὶ πληροφορημένος ὅτι θέλει εἶσθαι ὠφελιμώτερος πρὸς τὸν πλησίον ὡς διδάσκαλος ζηλωτὴς τῆς νεολαίας, καὶ ὡς κήρυξ τῆς εὐαγγελικῆς εἰρήνης, ἀπέφυγεν, ὡς νουνεχὴς τὴν σύγχρουσιν τῶν παθῶν, καὶ ἀπέβαλεν ὕψωσιν, ἥτις ἐδύνατο νὰ ταράξῃ τὴν πνευματικὴν πραότητα καὶ ἀνεξικακίαν τὴν ἀπαιτουμένην εἰς τὸν ἀναλαμβάνοντα τὴν ὁδηγίαν λογικῶν προβάτων.

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ πατρὶς καὶ οἱ Βενετοὶ Κυβερνῆται ἐτίμουν τόσον τὴν ἀξίαν τοῦ πεπαιδευμένου Κεφαλᾶ δὲν ἔδειξαν πρὸς αὐτὸν ὀλιγώτερον σέβας ἡ τῆς Κερκύρας Ἐκκλησία, καὶ αἱ διάφοροι Κυβερνήσεις, αἵτινες, εἰς τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του, διεδέχοντο ἡ μία τὴν ἄλλην. Διαδεχθεὶς ὁ Θεοδώρητος Τσιγάλας εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον τὸν ἀποθανόντα Γρηγόριον Μάντζαρον καὶ ἔχων χρείαν ἀνδρὸς ἐμπείρου εἰς τὸ κανονικὸν δίκαιον καὶ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις ἔρριψεν ἀμέσως τὰ βλέμματά του πρὸς τὸν Κεφαλλῆνα ἱερο-

Digitized by Google

κήρυκα. Παραβλέψας δὲ ὁποιονδήποτε ἄλλον συμπολίτην του, ἐπροβίβασεν ἐκεῖνον εἰς τὸ τοῦ μεγάλου Οἰκονόμου ἀξίωμά. Τὸν ἀποκαθιστᾷ σύμβουλόν του, καὶ δὲν ἀποφασίζει περὶ οὐδεμιᾶς πνευματικῆς ὑποθέσεως, χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ Κεφαλᾶ, τοῦ ὁποίου ἐσέβετο τὴν παιδείαν καὶ τὸ σταθερὸν τῆς φρονήσεως.

Μὲ πόσην δὲ ἀξίαν διεύθυνε τὴν οἰκονομίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων τὴν ὁποίαν ἐνεμπιστεύθη πρὸς αὐτὸν ὁ καλὸς ἐκεῖνος καὶ ἐνάρετος Ἀρχιερεύς, πῶς ἐξωμάλιζε τὰς δυσκολωτέρας ὑποθέσεις τῶν ταραττωμένων οἰκογενειῶν, καὶ πόσην ἀγάπην, διὰ τοῦτο, εἶχε πρὸς αὐτὸν ὁ ῥηθεὶς Μητροπολίτης δίδει πρὸς ἡμᾶς βεβαίωσιν, διὰ τῶν ἀκολούθων ἐκφράσεών του ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐπιταφίου λόγου του: Τίποτε » (λέγει) δὲν ἀποφασίζει χωρὶς τὴν σεβαστήν του γνώμην, » τὸν θεωρεῖ ὡς τὸν ἴδιον ἑαυτόν του, τὸν ἀγαπᾷ, τὸν τιμᾷ. » Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦτον εὐεργετικὸς πρὸς τὸν Πρωτιμένα τῆς » Ἐκκλησίας, πόσας οἰκιακὰς ὑποθέσεις ἐξέχων οἰκογενειῶν, » ἐνῷ ἐκινδύνευον νὰ διασχισθῶσι, πόσας ἀδελφικὰς δίχο- » νοίας, πόσας συζύγων συγχύσεις, καὶ πόσους πατέρας καὶ » τέκνα αὐτὸς δὲν ἐφιλίωσε, φέρων παντοῦ τὴν ἁρμονίαν καὶ » τὴν εἰρήνην; Εἰς αὐτὸν ἐναπετίθεντο τὰ μυστικὰ τῶν » οἰκογενειῶν, ὡς εἰς πνευματικὸν καὶ συμβιβαστὴν πάσης » διαφωνίας. Διὰ δὲ τῆς γλυκύτητος, τοῦ χαρακτῆρος, καὶ » τοῦ παραδείγματος τῆς ἠθικῆς του ζωῆς, δὲν ἦτον ἐπόθεσις » ἐμπιστευομένη πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς ὁποίας νὰ μὴν φρον- » τίσῃ διὰ νὰ τὴν συμφωνήσῃ καὶ νὰ τὴν τελειώσῃ μὲ εὐ- » χαρίστησιν κοινὴν τῶν φιλονεικούντων μερῶν (1) ».

Τοιαύτη φρόνιμος οἰκονομία τῶν πραγμάτων ἔπρεπε βέβαια νὰ συστήσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ἱεροκήρυκα Κεφαλᾶν, καὶ ν' αὐξήσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν καὶ τῶν πολιτικῶς κρατούντων καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Κερκυραίων. Περὶ τούτου δὲ ἔδωκαν καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι πληρεστάτην ἀπόδειξιν, ὅτε μόλις ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ ὁ Μητροπολίτης Τσιγάλας, ἡ τότε γαλλικὴ ἐξουσία παρακολουθοῦσα τὴν κοινὴν θέλησιν, καὶ

(1) Ὅρα σελ. 19 — 20.

Digitized by Google

τιμῶσα τὴν ἀξίαν τοῦ σώματος μας παρέδωκε πρὸς αὐτὸν τὴν τελείαν ἐκκλησιαστικὴν κυβέρνησιν, καὶ τὸν κατέστησε διὰ βίου Τοποτηρητὴν τῆς κερκυραϊκῆς μητροπόλεως.

Σταθερὸς εἰς τοὺς κανόνας τῆς μετριοφροσύνης καὶ τῆς ἀποστολικῆς ἁπλότητος ὁποδὸς, δὲν ἀφηρπάσθη ἀπὸ τὴν ὕψωσίν του. Παῤῥησιάζει σεβασμίαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ὄχι πολυτελῆ καὶ ἐπιδεικτικὴν μὲ σκανδαλοποιὸν καὶ πομπώδη τύπον αὐλῆς κοσμικῆς. Βλέπει ὅτι ἡ διαδοχὴ τῶν αἰώνων ἐμόλυνε μὲ ὑλικὰς ἐπιδείξεις τὸν πνευματισμὸν καὶ τὴν ὁπλότητα τῆς λογικῆς ποίμνης, ἀλλὰ γνωρίζει ὡς πεπαιδευμένος, ὅτι κρέμαται ἐν μέρει ἀπὸ τοὺς ποιμένας ὁ καθαρισμός της. Παρατηρεῖ ὅτι οἱ ὀπαδοὶ ἐκείνων τῶν δώδεκα φωστήρων τῆς Οἰκουμένης καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν, οἵτινες ἔγειναν γενναῖα θύματα διὰ τὴν ἠθικὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἀναγέννησιν, ἐὰν πλέον δὲν δύνανται νὰ εἶναι ὡς ἐκεῖνοι χωρὶς ῥάβδον καὶ πῆραν, ἐὰν εὐαγγελιζόμενοι δὲν ἐμποροῦν, διὰ τὸ διάφορον ἐπικρατήσαν πνεῦμα, νὰ ἀπέχουν ὅλως διόλου, ἀφ' ὅσα δίδουν ἐγκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου, ἐξαρτᾶται ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς τὸ ν' ἀπέχωσιν ἀπὸ τὴν κοσμικὴν ματαιοφροσύνην, καὶ ἐν γένει, ἀφ' ὅσα μαρτυροῦσι μᾶλλον κουφότητα νοὸς καὶ ἐλέγχονται ἀπὸ τὸ αἰδέσιμον καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ χαρακτῆρος. Διὰ τοῦτο (ὡς λέγει ὁ ἐγκωμιάσας αὐτὸν περὶ τῆς μετριοφροσύνης του) ὑψωθεὶς εἰς τὴν τοῦ τοποτηρητοῦ θέσιν » δὲν λαμβάνει οὐδεμίαν φρονημάτων » μεταβολήν· δὲν ζητεῖ παλάτια διὰ νὰ θέσῃ τὸν θρόνον » του, δὲν σχηματίζει αὐλὴν πλήρη ὑπηρετῶν, οὔτε ἔχει πομ» πώδη ἐπίδειξιν καὶ πολυτέλειαν. Θέλει νὰ εἶναι μᾶλλον » ἐπωφελὴς εἰς τοὺς ἄλλους, παρὰ πρὸς τὸν ἑαυτόν του. Ἐγ» κατάλειπει ἕως τὸ ἥμισυ τῶν νομίμων εἰσοδημάτων τῆς » ἐπισκοπῆς του, τὰ ὁποῖα συνήθως ἀνῆκον πρὸς αὐτόν. Δὲν » ὑποχρεοῖ τοὺς ἱερεῖς τῆς ἐξωχῆς εἰς τὴν συνήθη συνεισφο» ράν, τὴν ἐπονομαζομένην κανονικὸν, τὴν ὁποίαν ἔδιδον » εἰς τοὺς προκατόχους του (1)..... ἐχθρὸς τῆς ἰδιωφε-

(1) Οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ Μητροπολῖται τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας προσεγγίζοντες μᾶλλον εἰς τὴν ἀποστολικὴν ἁπλότητα ὃὲν εἶχον εἰσοδήματα

„λείας του καὶ τῶν ἀνόμων κερδῶν ὑπέφερε τὸ βάρος τῶν „ἐξόδων τῶν ἀπαιτουμένων εἰς τὴν θέσιν του μᾶλλον, παρὰ „νὰ φανῇ ἄπληστος καὶ ἰδιωφελὴς (1)„.

Ὁ ἄνθρωπος φέρει εἰς ἑαυτὸν τὰς αἰτίας τῆς δόξης καὶ τῆς ὑπολήψεώς του, ἢ τῆς καταφρονήσεως καὶ τῆς δυστυχίας. Δὲν ἀρνοῦμαι τὰ ἐναντία φαινόμενα, ἀλλὰ τῆς κακίας ὁ θρίαμβος εἶναι πρόσκαιρος, καὶ τῆς ἀρετῆς ἡ καταδρομὴ καὶ παραπέλησις στιγμιαία. Ἡ πτῶσις καὶ ἀποδοκιμασία τῆς κακίας ἀρχίζει ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ ὁπαδοῦ της, προχωρεῖ εἰς τοὺς προστατεύοντας αὐτὴν, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν, καὶ δὲν ἀργεῖ νὰ ἀναγνωρισθῇ τὸ φρικῶδες αἶσχος αὐτῆς, καὶ ἀπὸ τὴν πληθὺν τῶν ἠπατηθέντων, οἵτινες ἐμακάριζον καὶ ἐθεώρουν εὐδαίμονα τὸν συστηματικῶς κακόν. Ὁ θρίαμβός της, ἐν συντόμῳ, ὁμοιάζει μὲ τὰς πομφόλυγας, ἢ φουσκαλίδας τοῦ νεροῦ, αἵτινες διαμιᾶς φαίνονται μεγάλαι, καὶ ἔξαφνα χάνεται καὶ ὁ τόπος τῆς ὑπάρξεώς των. Ἡ ἀρετὴ ὁμοία μὲ πολύτιμον λίθον ἐκτεθημένον (τὸν ὁποῖον, ὡς μὴ ὑπενδίδοντα εἰς τὰς θιαβάσεις των, κτυποῦσιν ὁρμητικῶς οἱ ἄνεμοι, ἀλλ' ὅμως δι' ἐκείνου ἔπειτα λαμπρύνεται πᾶσα οἰκοδομὴ) ὑποφέρει τὰς προσβολὰς, ἀλλ' ἐντέλει ἀνακαμβάνει τὴν ἔνδοξον θέσιν της.

μεγάλων γεωκτησιῶν, ἢ ὑπερόγκους μισθοὺς κυβερνήσεων. Πρὸς ζωοτροφίαν λοιπὸν ἑαυτῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια, εἰς μὲν τὴν ἐπτάνησον νὰ συνεισφέρῃ ἕκαστος τῶν ἱερωμένων τῆς ἐξωχῆς καὶ τὰ μοναστήρια πρὸς τὸν ἐπίσκοπον μικρόν τι δάσιμον ἐπονομαζόμενον κανονικόν, εἰς δὲ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἐδίδετο ποσότης τις χρημάτων ἀθροιζομένων ἐκ τῆς ὅλης ἐπαρχίας. Τοῦτο ὅμως ἡ ἐχρησίμευε πρὸς αὐτοὺς νὰ προλαμβάνωσι τὰς καταδρομὰς τοῦ ποιμνίου των ἀπὸ τὴν ἀπληστίαν τῶν Τούρκων καθησυχάζοντες τὴν ἀγριότητα ἑκάστου νέου κυβερνήτου μὲ δῶρα καὶ συνεισφοράς, ἢ διὰ τὴν ἐμψύχωσιν καταστημάτων τῆς παιδείας, διὰ ἐκδόσεις ὠφελίμων βιβλίων, καὶ βοήθειαν πτωχῶν νέων σπουδαστῶν. Τοιουτοτρόπως μετεχειρίσθη τῆς ἐπαρχίας του τὰ εἰσοδήματα ὁ ἀοίδιμος τῆς Ἐφέσου Διονύσιος, ὁ στέψας μὲ τὴν χύσιν τοῦ αἵματός του τοὺς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ ἀγῶνας του, τοιαύτην χρῆσιν αὐτῶν ἔκαμνεν ὁ πρώην Ἡρακλείας, καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον οἱ πλεῖστοι τῆς Ἑλλάδος Ἀρχιερεῖς.

(1) Σελ. 20.

Digitized by Google

Κατὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἀρχὴν λοιπὸν ὁ φρόνιμος καὶ πεπαιδευμένος Χρύσανθος ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἰδιότητας ἀξιοσεβάστους μολονότι ἐκυβερνοῦσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κερκύρας εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ ἐπτάνησος ὑπέκειτο εἰς μίαν παλίρροιαν ἀλλαγῆς δεσποτῶν, πάντοτε ὅμως ἀπήλαυσε σταθερὰν ὑπόληψιν καὶ ἐσεβάσθη ὑπὸ πάντων. Ὅθεν ἐνῷ ἐτιμήθη τόσον ἐπὶ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, ἐθισλασιάσθη ἡ ὑπόληψίς του ὑπὸ τῶν διαδεξαμένων αὐτὴν Ῥώσσων, διότι κατέστη, οὕτως εἰπεῖν κύριος τῆς θελήσεως τοῦ στρατηγοῦ Ὀκζακώφ. Εὐαίσθητος εἰς τὰς παρὰ τῶν Κερκυραίων τιμὰς ἠσθάνετο τὴν μεγαλητέραν εὐγνωμοσύνην πρὸς αὐτούς, καὶ ἐθεώρει τὴν Κέρκυραν ὡς δευτέραν πατρίδα του, ὅθεν λησμόνησεν ὅμως ποτὲ ὅτι ἐχρεώστει νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἡγεμένας χώραν του πρὸς βοήθειαν τῆς Κεφαλληνίας ἐκ τῆς ὁποίας εἶχε λάβει τὴν ὕπαρξιν καὶ ἀνατροφήν. Καὶ τωόντι μὲ πατριωτικὸν ζῆλον ἐσύστησε πρὸς τὸν Ῥῶσσον Κυβερνήτην, τὸν Κόμητα Νικόλαον Ἀνινόν καὶ τὸν ναυσιθάκτορα Ἰωάννην Χοϊδᾶν ἀποσταλέντας διὰ νὰ ἐκθέσωσιν, ὡς ἀντιπροσωπεύοντες τὴν πατρίδα, τὴν πρὸς τὴν νέαν κυβέρνησιν ἀφοσίωσίν της, καὶ διὰ τοῦ Κεφαλᾶ ἔλαβον ἐκεῖνοι παρὰ τοῦ Ὀκζακώφ τὰς μεγαλητέρας δεξιώσεις. Μὲ τοιαύτην δὲ πατριωτικὴν ἀγάπην ἐφέρετο καὶ πρὸς πάντα Κεφαλλῆνα ὡς εὐαίσθητος εἰς τὸν γλυκὺν τοῦ ὁμοισπατρισμοῦ δεσμόν. (1).

Γνωρίζων ὅτι ἓν τῶν ἀπαραιτήτων χρεῶν τοῦ κυβερνοῦντος τὴν λογικὴν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία καὶ ἡ παρηγορία τῶν θλιβομένων, μεταξὺ τῶν πολλῶν σχολιῶν τῆς πνευματικῆς οἰκονομίας δὲν παρημέλησε ποτὲ τὴν διὰ τοῦ θείου λόγου τροφὴν τοῦ ποιμνίου του. Μὲ ζῆλον ἐπροσπάθησε νὰ παρηγορήσῃ τοὺς κατοίκους τῆς Λευκίμνης, ὅταν ἀνεφάνη μεταξὺ αὐτῶν ἡ τρομερὰ τῆς πανώλης μάστιξ, πέμπων πνευματικὰς νουθεσίας καὶ ὅσα ἄλλα ἔκρινεν ἀναγκαῖα πρὸς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἀδελφῶν καὶ ἀπαιτούμενα ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας (2).

---

(1) Αὐτόθι. Σελ. 12.
(2) Ὅρα αὐτόθι Σελ. 21.

Digitized by Google

Οὕτω λοιπὸν ἀναφανεὶς ζηλωτὴς ἱεροκήρυξ, ἐπωφελὴς διδάσκαλος, καὶ σεβάσμιος Τοποτηρητὴς τῆς τῶν Κορφῶν Ἐκκλησίας ὁ ἡμέτερος συμπολίτης Κεφαλᾶς, καὶ ἀπολαύσας τὸ σέβας τῶν Κυβερνήσεων καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Κερκυραίων εἰς διάστημα πενῆντα πέντε ἐτῶν, ἀπέθανεν ὀγδοηκοντούτης εἰς τὴν δευτέραν πατρίδα του Κέρκυραν. Τελειόνω δὲ τὴν τούτου βιογραφίαν ἀναφέρων τοὺς λόγους ταῦ ἐγκωμιαστοῦ του, οἵτινες εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον πιστότεροι, ὅσον εἶναι λόγοι πνευματικοῦ τέκνου του, ἱερέως ἀηλ. Κερκυραίου, ὅστις ἔγεινεν αὐτόπτης τῶν πράξεών του καὶ αὐτήκοος τῆς διδασκαλίας του. » Ἀπέθανε (λέγει) ἀλλ' ἀπέθανεν, ἔπειτα ἀπὸ μίαν παραδειγματικὴν ζωὴν, χριστιανικὴν, καὶ τόσον ἐπωφελῆ καὶ » εὐεργετικὴν πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἀπέθανεν ἀφήσας πόνον » καὶ θλίψιν εἰς ὅλους τοὺς καλοὺς, καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸν » λαὸν, ὅστις παμπληθὴς καὶ μὲ ἀληθῆ δάκρυα τρυφερότητος » καὶ σεβασμοῦ παρασταίνων τὴν θλίψιν του τὸν συνώδευσεν » ἕως εἰς τὸν τάφον (1) ».

Περὶ τῶν λόγων τοῦ πεπαιδευμένου τούτου συμπατριώτου μας δὲν δύναμαι νὰ εἰπῶ τίποτε ἐπειδὴ σώζονται εἰσέτι ἀνέκδοτοι εἰς τοὺς συγγενεῖς του.

---

(1) Αὐτόθι Σελ. 22 — 23.

Digitized by Google

ΜΙΧΑΗΛ ΙΠΠΟΤΗΣ ΦΡΑΝΤΖΗΣ.

ΜΙΧΑΗΛ ΙΠΠΟΤΗΣ ΦΡΑΝΤΖΗΣ, γνωστὸς εἰς τὸ τῆς Πορτογαλλίας βασίλειον διὰ τὴν πολυετῆ διδασκαλίαν του ὡς καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου καὶ διδάσκαλος τοῦ πρίγγιπος καὶ μετέπειτα βασιλέως τῶν Πορτογάλλων Πέτρου, ἐγεννήθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς Μιχαλιτσάτα, προάστειον τῆς πόλεως Ληξουρίου, ὑπὸ Σταματίου Φραντζῆ καὶ Κορνηλίας Μιχαλίτση.

Ἡ ἐν Κεφαλληνίᾳ λαμπρὰ οἰκογένεια τῶν Φραντζέων, οὖσα πιθανῶς κλάδος τίς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατῴκησε πρῶτον εἰς τὸ ἐν Λιβαθῷ χωρίον τὸ παρ' αὐτῆς ὠνομασθὲν Φραντζάτα. Ἐκ ταύτης δὲ μετοικήσαντες εἰς τὸ ῥηθὲν προάστειον οἱ ἀδελφοὶ Σταμάτιος καὶ Μαρῖνος, ὁ μὲν ἐνυμφεύθη τὴν προλεχθεῖσαν Κορνηλίαν θυγατέρα τῆς σεβασμιωτέρας οἰκογενείας τῶν ἐκεῖσε, ὁ δὲ δεύτερος φιλιωθεὶς μετά τινος Μάστρακα ἀνέλαβε μετ' αὐτοῦ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐν Λευκάδι δημοσίων ἁλικιῶν. Τεκνοποιήσας ὁ Σταμάτιος τὸν Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννην καὶ δύω θυγατέρας (ὑπάνδρευθεῖσας παρ' αὐτοῦ μὲ τὸν Νικόλαον Τυπάλδον Κωνσταντακάτον, καὶ μὲ τὸν Θεόδωρον Μεταξᾶν), ἀφιερώθη εἰς τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τῶν υἱῶν του πρὸς τοὺς ὁποίους ἔβλεπε δείγματα εὐφυΐας. Διδαχθέντες λοιπὸν οὗτοι, ὅσα ἐπρόσφερεν ἡ πατρὶς, ἐπέμφθησαν ἀκολούθως εἰς τὰ ἐν Βενετίᾳ καταστήματα, ὅπου ὁ μὲν Ἰωάννης ἔδειξε κλίσιν εἰς τὸ δικανικὸν στάδιον, ὁ δὲ Μιχαὴλ

Digitized by Google

διεκρίνετο εἰς τὰς φυσικομαθηματικὰς γνώσεις καὶ εἰς τὸ τῆς ἰατρικῆς ἀντικείμενον. Μεταβάντες δὲ εἰς τὸ ἐν Παταυΐῳ πανεπιστήμιον ἐξηκολούθουν ἕκαστος τὴν ἰδίαν του φυσικὴν ῥοπήν· ἡ ταχύτης ὅμως τῆς πρόοδου τοῦ Μιχαὴλ εἰς τὴν μαθηματικὴν καὶ φυσικὴν ἐπιστήμην, καὶ ἡ φυσικὴ ἀγχίνοια ἡ παρατηρουμένη πρὸς αὐτὸν διεφημίζετο μεγάλως.

Μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς σπουδῆς των καὶ τὴν παραλαβὴν τοῦ διπλώματος ὁ μὲν Ἰωάννης μετέβη εἰς Κεφαλληνίαν ὁ δὲ Μιχαὴλ ἔμεινεν ἀκόμη εἰς τὴν πόλιν τοῦ Παταυίου ἐξασκούμενος εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἰατρικῆς καὶ ἐξακολουθῶν ἐπιμόνως τοὺς ὑψηλοτέρους κλάδους τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, ὡς νὰ προεγνώριζεν ὅτι ἦτον προσδιωρισμένος εἰς ὑψηλοτέραν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ τὸν προβιβάσῃ ἡ ἀξία του εἰς τοιοῦτον εἶδος μαθήσεως, καὶ ἡ τότε ἐπιχειρισθεῖσα ἀναμόρφωσις τοῦ Πορτογαλλικοῦ βασιλείου.

Πολλάκις εἷς καὶ μόνος ἀνὴρ προσβάλλων ἀφόβως ὅσα ἐπέφερον τὴν ἠθικὴν νέκρωσιν τοῦ ἔθνους τὸ ἀνακαλεῖ εἰς νέαν ζωήν, δίδει πρὸς αὐτὸ τὰ μέσα τῆς θεραπείας τῶν πληγῶν του, καὶ ἠλεκτρίζων τὸ πνεῦματου τὸ κατασταίνει ἔνδοξον καὶ προοδευτικόν.

Ἀκμάζον ποτὲ τὸ φύσει εὐφυὲς ἔθνος τῶν Πορτογαλλων καὶ ἐκτεῖνον τὴν σφαῖραν τῆς ἐξουσίας του ἕως εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὠκεανῶν ἤλλαξε διόλου μορφὴν ἐπὶ Ἰωάννου Ε′ καὶ καντήντησεν εἰς παντελῆ νέκρωσιν. Ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριον, ἡ ναυτικὴ καὶ στρατιωτικὴ, ἦσαν σχεδὸν ἄγνωστα πρὸς αὐτό. Ἡ ἀγγλικὴ κερδοσκοπία ἔπαιζε μὲ τὴν ἀθλιότητά του, καὶ ἡ παιδεία ἦτον τοσοῦτον παρημελημένη, ὥστε, κατά τινα ἱστορικὸν (1), ἦσαν περισσότεροι καὶ ἐντιμότεροι οἱ εὐνοῦχοι εἰς τὴν αὐλὴν, παρὰ οἱ καθηγηταὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Κοϊμβρίας.

Ἀπὸ τοιαύτην ἀθλίαν κατάστασιν ἐπιχειρισθεὶς ἀφόβως νὰ ἐκβάλῃ τὸ ἔθνος του ὁ φύσει ἀτρόμητος Πομβάλιος, μόλις ἐκηρύχθη ὑπουργὸς εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Λισαβόνης, ἐπὶ

---

(1) Ὅρα Βορρέτην ἐν τῇ ἐπιστολικῇ αὐτοῦ περιηγήσει. — Βλέπε καὶ γεν. ἱστορ. Κούμα Τόμον Θ′. Σελ. 485. — 492.

Digitized by Google

Ἰωσὴφ Α', ἀμέσως ἔστρεψε τὰ βλέμματά του εἰς ὅσα ἐγνώριζεν αἴτια τῆς δυστυχίας τοῦ βασιλείου, καὶ εἰς τὰς ἀληθεῖς πηγὰς τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους. Ἐμπόδισε, διὰ ῥητῆς διαταγῆς, τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ χρυσοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ Ἄγγλοι ἐλάμβανον ἀπὸ τοὺς Πορτογάλλους μὲ ἀλλαγὴν ἐργοχειρίων (manifatture), ἐπρόσταξε τὴν ἐκρίζωσιν τῶν ἀμπελλώνων ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Τρανσταγάνας (ὅθεν ἐπραγματεύοντό οἱ ἀγγλοέμποροι τὸν οἶνον) διὰ νὰ σπείρωσι τὰ ἐλλείποντα εἰς τὸ κράτος γεννήματα, καὶ παρέδωκεν εἰς ἐθνικὴν ἑταιρίαν τὸ ἐμπόριον τοῦ περισσεύοντος κρασίου.

Ἰδὼν ἔτι ἐλαφυραγωγεῖτο τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴν ξένων πανίων, ζαχχάρεως, καφὲ, βαμβακίου καὶ ἄλλων προϊόντων, διέταξεν εἰς τὰς ἐν Ἀμερικῇ πορτογαλλικὰς ἀποικίας τὴν φυτείαν τούτων, καὶ κτίσας ἐντοσούτῳ εἰς τὴν Λισαβόνην τὰς ἀποθήκας ἐμπόδισε τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ξένων ὑφασμάτων καὶ προϊόντων, διατάξας ῥητῶς νὰ σχίζωσι τὰ φορέματα εἰς τὸν δρόμον τοῦ ἐνδυομένου ἀπὸ ξένον ὕφασμα (1). Εἰς ὅλας δὲ ταύτας τὰς ἐπιχειρήσεις του δὲν ἐβράδυνε νὰ ἰδῇ μεγάλας πρόσοδους, διότι, μετ' ὀλίγον καιρὸν, αἱ ἀποθῆκαι τῆς μητροπόλεως δὲν ἐχώρουν τὰ βαμβάκια καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα τῶν ἀποικιῶν. Μὲ τὴν αὐτὴν δραστηριότητα ἀνέστησε τὴν θαλάσσιον δύναμιν τοῦ βασιλείου προσκαλέσας Ἄγγλους καὶ Γάλλους διὰ νὰ διδάξωσι τὴν ναυπηγίαν καὶ ναυτικὴν ἐκείνους, οἵτινες, πρὸ δύω αἰώνων, ἦσαν θαλασσοκράτορες.

Μεταξὺ ὅμως τῶν φροντίδων του δι' ὅλα ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἐμψύχωσιν τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἐπεμελήθη δρα-

---

(1) Ὡθούμενος ὁ Μαρκίζος Πομβάλιος ἀπὸ τὸν βίαιον χαρακτῆρα του ἔκτιζε τὰς μεγάλας ἀποθήκας καὶ ἐξέδιδε διαταγὰς ἀπαγορεύσεως τῶν ξένων προϊόντων, ἐνῷ μόλις ἐστάλησαν τὸ 1772 δέκα λίτραι βαμβακίου εἰς Λισαβόνην ἀπὸ τὴν Βρασιλίαν. Τοῦτο ἔκαμνε τοὺς ἐχθρούς του νὰ τὸν περιπαίζωσιν. Ἀλλὰ τὸ 1806 τὰ προϊόντα τοῦ βαμβακίου, τοῦ καφὲ, τῆς ζαχχάρεως, καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ ἔφθασαν εἰς πολλὰ λιτρῶν μιλλιώνια, καὶ αἱ κτισθεῖσαι ἀποθῆκαι δὲν ἔφθαναν.

Digitized by Google

στηρίως τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς παιδείας, προσκαλέσας μὲ μεγάλους μισθοὺς ἐκ τῆς τότε ἀκμαζούσης εἰς τὴν μάθησιν Ἰταλίας, ἄνδρας φημιζομένους εἰς τὴν σοφίαν, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας (1). Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τῆς ἐκλογῆς διεύθυνε τὸ ζήτημα εἰς τὴν βενετικὴν Κυβέρνησιν. Εἶναι ὅμως λύπης ἄξιον ὅτι ὁ φιλόπατρις οὗτος ὑπουργὸς ἐνήργησε τὴν ἀναγέννησιν τοῦ κράτους μὲ μέσα ἀπάνθρωπα καὶ δυναστικά, τὰ ὁποῖα ἐμόλυνον τὴν ἀξίαν τῶν πράξεών του.

Εἰς τοιαύτην λοιπὸν περίστασιν, εἷς ἐκ τῶν κριθέντων ἀξίων διὰ νὰ σταλῶσιν εἰς τὴν Πορτογαλλίαν, ἐνομίσθη, διὰ τὴν φήμην τῶν φυσικομαθητικῶν του γνώσεων, καὶ ὁ Κεφαλλήνιος Μιχαὴλ ὁ Φραντζῆς. Φθάσας δὲ εἰς Λισαβόνην ὁ πεπαιδευμένος οὗτος συμπολίτης μας, καὶ δεχθεὶς ἐντίμως ἤρχισε τὸ στάδιον τῆς διδασκαλίας του. Ἡ καθ' ἡμέραν γνωριζομένη ἀξία του, καὶ ἡ φαινομένη πρὸς αὐτὸν πολυμάθεια ἤλκυσε τόσον τὴν προσοχὴν τῆς αὐλῆς, ὥστε τὰς ἐνεπιστεύθησαν, μετ' ὀλίγον, καὶ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ πρίγγιπος (2). Μισθοὶ γενναῖοι καὶ προσοδευτικαὶ τιμαὶ κατέστησαν εὐδαίμονα πρὸς τὸν Φραντζῆν τὴν διατριβήν του εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ Πορτογαλλικοῦ βασιλείου, ἀλλ' εἰς τὴν φιλοπάτριδα καρδίαν του, μετὰ παρέλευσιν χρόνων τινῶν, διεγείρετο τὸ εὐγενὲς αἴσθημα νὰ εὑρεθῇ, τουλάχιστον ὀλίγας ἡμέρας, εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του καὶ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ πρὸ χρόνων πολλῶν ἀφεθὲν παρ' αὐτοῦ πάτριον ἔδαφος. Ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης δὲ νικηθεὶς ἐζήτησεν ἄδειαν, καὶ ἐπιτυχὼν μετέβη εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου ἔμεινε καιρόν τινα ἀπολαμβάνων τὴν γλυκυτάτην ἐντύπωσιν τῆς συγγενικῆς ἀγάπης, καὶ δείγματα τῆς κοινῆς τῶν συμπατριωτῶν ὑπολήψεως. Ἀφοῦ κατεσκεύασεν εἰς τὸ ῥηθὲν προάστειον Μιχαλιτσάτα μίαν ἀξιόλογον οἰκίαν, ἕνα ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (ὅστις φέρει ἀκόμη τῶν Φραντζέων τὸ ὄνομα), καὶ ἐπηύξησε τὰς

(1) Ὅρα γενικὴν βιογραφίαν εἰς τὸ ὄνομα Pombal. - Βλέπε καὶ Κούμ· αὐτόθι.

(2) Ὅρα χειρόγραφα Παραβίου Μέρος Β', ἐπιστ. 116.

Digitized by Google

ἀυτόθι γεώκτησίας του, προσεγγίζοντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἔμελλε νὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Πορτογαλλίας, παραλαβὼν τὸν ἀδελφόν του μετέβη εἰς Βενετίαν, ὅπου, συνενοημένος μὲ τὸν ἐν Λευκάδι Θεῖον του, κατώρθωσε νὰ θοθῶσι πρὸς τούτους ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως αἱ δημόσιαι τῶν Κορφῶν καὶ τῆς ἁγίας Μαύρας ἀλικίαι.

Περάσας ἀκωλούθως εἰς Λισαβόνην ἀνέλαβε πάλιν τὸ στάδιον τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ πρίγγιπος τιμώμενος μεγάλως ὑπὸ τῆς αὐλῆς καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἥτις ἔδειξε τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν καὶ πληροφορίαν της μὲ διάφορα παράσημα μεγάλων τάξεων.

Ἦτον δὲ ἀξιοπαρατήρητον, μ' ἔλεγε πολλάκις ὁ γνωρίσας καὶ συναναστραφεὶς τὸν ἔνδοξον τοῦτον συμπολίτην μας, Νικόλαος Ποντσέτας » ὅτι ὁ πεπαιδευμένος οὗτος καὶ φημιζό» μενος ἐν Πορτογαλλίᾳ ἀνὴρ εἶχεν εἰς ἑαυτὸν μίαν ἔξοχον » ταπείνωσιν· ὡμίλει μὲ τὸν τυχόντα ἄνθρωπον ἀδιαφόρως, καὶ » ἦτον πάντοτε πρᾶος, γλυκὺς καὶ εὐπροσήγορος μὲ πάντας » τοὺς συναναστρεφομένους αὐτόν. Ἡ ὑπεροψία καὶ ὑπερη» φάνια ἦτον πρὸς αὐτὸν ἄγνωστοι ». Τοιοῦτον δὲ μὲ παρέστησε τὸν ἱππότην Φραντζῆν καὶ ὁ αἰδέσιμος ἱερεὺς Ἀρδαβάνης, ὁ συνωμιλήσας πολλάκις μετ' αὐτοῦ ἐν Βενετίᾳ.

Ἡ βασιλικὴ εὔνοια, ἡ φήμη τῆς παιδείας του καὶ ἡ ἔνδοξος θέσις του κατώρθωσαν νὰ λάβῃ σύζυγον ἐκ τῶν ἐνδόξων τῆς Λισαβόνης οἰκογενειῶν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγέννησε τρεῖς θυγατέρας καὶ δύο υἱοὺς, τὸν Μαρῖνον καὶ Νικόλαον, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἀφιερώθη εἰς τὰ στρατιωτικὰ, καὶ κατέχει ἤδη τὴν θέσιν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον.

Κάθε αἴσθημα ἀκπηγάζον ἀπὸ τὴν καρδίαν καὶ μὴ ὂν ὑποκριτικὸν, ἢ πλαστὸν, μένει εἰς αὐτὴν ἀνεξάλειπτον. Οὔτε ἡ ἀλλαγὴ τῶν περιστάσεων, οὔτε ὁ πολυδύναμος χρόνος δύνανται τὰ τὸ ἐκριζώσωσιν, ἢ νὰ τὸ ἐξασθενήσουν. Μεταξὺ τῶν νέων της σχέσεων ἡ καρδία τὸ διατηρεῖ θερμὸν καὶ τοσοῦτον ἀποβαίνει πλέον πρὸς αὐτὸ εὐαίσθητος, ὅσον αἱ τυχηραὶ περιστάσεις καὶ τὰ νεοφανῆ κωλύματα ἐμποδίζουσι τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀποτελεσμάτων του. Τοιαύτη ἐφάνη τῳόντι ἡ συγγενικὴ ἀγάπη καὶ τὸ πατριωτικὸν αἴσθημα εἰς

Digitized by Google

τὴν εὐγενῆ ψυχὴν τοῦ ἐνδόξου τούτου Κεφαλλῆνος. Νέαι σχέσεις τρυφερότητος τοῦ ἔδεναν τὴν καρδίαν εἰς τὴν Λισαβόνην, ἡ δόξα τὴν ὁποίαν ἀπήλαυσεν αὐτόθι, ἡ ὑψηλὴ θέσις ὁποῦ κατεῖχεν ἐντὸς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, τὰ μέσα τοῦ πλουτισμοῦ, καὶ ὅσα ὅλα νομίζονται ὑπὸ τῶν περισσοτέρων ὡς στοιχεῖα μεγάλης εὐδαιμονίας, τὸν κατέστησαν εὐγνώμονα εἰς τὴν δευτέραν ἐκείνην πατρίδα του, ἀλλ' ὅμως μεταξὺ ὅλων τούτων ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν Κεφαλληνίαν ἦτον θερμοτάτη. Διατοῦτο λαμβάνων τὰς θυγατέρας του μετέβαινεν εἰς Βενετίαν διὰ νὰ βλέπῃ τὸν ἀδελφόν του, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχον πλέον οἱ γονεῖς. Ἔχαιρεν εὑρισκόμενος μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐκεῖσε ὄντων Κεφαλλήνων, καὶ διέταττε τὸν ἐπιτροπεύοντα τὴν περιουσίαν του νὰ αὐξάνῃ τὰς ἐν τῇ πατρίδι γεωκτησίας του. Μὲ πολλὴν ἀγανάκτησιν ἔβλεπε τὸν ἀδελφόν του Γωάννην σχηματίζοντα ἐν Βρέντα λαμπρὰ ἀγροκήπεια καὶ ἀποκτῶντα ἐν Βενετίᾳ οἴκους, καὶ πολλάκις ἐξέφρασε πρὸς αὐτὸν ὅτι ἤθελεν εὐχαριστηθῇ ἀρκετὰ, ἐὰν τὸν παρετήρη μᾶλλον φροντίζοντα νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ πατρικάτων κτήματα καὶ νὰ ἐξοδεύῃ τὴν χρηματικήν του κατάστασιν εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς των.

Οὕτω δὲ διασώζων ἐφ' ὅρους ζωῆς του τὸν φιλοπατρισμόν, καὶ τιμῶν, διὰ τῆς παιδείας καὶ μεγάλης του ὑπολήψεως, τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Πορτογαλλίας ὁ ἔνδοξος συμπολίτης μας Φραντζῆς, ἀπέθανεν αὐτόθι ἐννενηκοντούτης.

Περιοριζόμενος μόνον εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας εἰδήσεις τὰς ὁποίας εὐηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ ὁ ἀποκτήσας τὰς ἐν Κεφαλληνίᾳ γεωκτησίας τοῦ Φραντζῆ ἰατροδιδάσκαλος Ἄγγελος Μελισσινὸς, καὶ οἱ γνωρίσαντες ἐκεῖνον προσωπικῶς κύριος Νικόλαος Ποντζέτας, καὶ πρὸ τοῦ θανάτου του, ὁ ἱερεὺς Ἀρδαβάνης, δὲν ἀναφέρω τίποτε περὶ τῶν συγγραμμάτων του, περὶ ὧν, διὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ τόπου εἰς ὃν ἐκεῖνος μετῆλθε τῆς ζωῆς του τὸ ἔνδοξον στάδιον, ὑπῆρξε ματαία πᾶσα μου ἔρευνα.

Digitized by Google

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΠΙΤΣΑΜΑΝΟΣ.

Ἡ ζωγραφικὴ τέχνη γεννηθεῖσα ὁμοῦ μὲ τὴν ποίησιν, τὴν γλυπτικὴν, καὶ τὰς λοιπὰς ἀδελφάς της εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐβράδυνε νὰ φθάσῃ, ἀπὸ τὴν νηπιώδη της κατάστασιν, εἰς γιγαντιαῖον ὕψος. Ἡ φυσικὴ καλλονὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἡ ζωηρότης καὶ ποικιλία τῶν χρωμάτων εἰς τὰ ἄνθη καὶ φυτὰ, τὸ ὡραῖον καὶ συμμετρικὸν σχῆμα τῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων, καὶ τὸ γόνιμον τῆς φαντασίας τῶν Ἑλλήνων τὴν ἔφερον εἰς τὸν τελευταῖον βαθμὸν τῆς τελειότητος. Χρεμετίζει ὁ ἵππος τοῦ Ἀλεξάνδρου διότι ὑπολαμβάνει ἀληθινὸν τὸν ζωγραφισθέντα ἵππον ὑπὸ τῆς θαυμασίας γραφίδας τοῦ Ἀπελλοῦ (1). Μὲ ἀμήχανον κάλλος εἰκοναγραφεῖ τὴν Ἑλένην ὁ Ζεῦξις, καὶ πλανᾷ τὰ ἀθῶα πτηνὰ, τὰ ἐποῖα νομίσαντα φυσικοὺς στάχυας τοὺς παρ' αὐτοῦ ζωγραφισθέντας τοὺς τσιμποῦσι.

Ἀλλ' ἐνῷ ἀμιλλᾶτο τόσον εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ποίησιν, καὶ μὲ τὰς πλαστικὰς τέχνας τὰς ἀδελφάς της ἡ ζωγραφία καὶ ἐνῷ εἶχε φθάσει εἰς τόσον ἐθνικὸν κάλλος, ἡ εἰσβολὴ τῶν ξένων ἐθνῶν, καὶ ἐν τέλει αἱ τερατώδεις ὄψεις καὶ αἱ καταστροφαὶ τῶν βαρβάρων τὴν ἠνάγκασαν ν' ἀφήσῃ τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς της, καὶ ἀκολουθήσασα τὰς λοιπὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ἑταλικὸν ἔδαφος. Ἐκεῖ δὲ αἱ φυσικαὶ τοῦ κλίματος ὡραιότητες, ἡ ἐξύνοια τῶν κατοίκων, καὶ ἡ κλίσις εἰς τὸ ὡραῖον καὶ ὑψηλὸν προσεγγίζουσαι τόσον εἰς ἐκείνας τῶν Ἑλλήνων ἔμελλον νὰ τὴν ὑποδεχθῶσιν ἐντίμως

(1) Ὅρα Αἰλιανὸν ἐν τῇ ποικίλῃ ἱστορίᾳ.

Digitized by Google

καὶ ἀνοίγουσαι πρὸς αὐτὴν τὸν θησαυρὸν τῶν γραφικῶν ἀντικειμένων νὰ τὴν ἐπενδύσωσι μὲ νέαν λαμπρότητα. Ἡ Ἑλλὰς ὅμως καὶ μεταξὺ τῶν συμφορῶν της ἐπεθύμει τὰς ὡραίας τέχνας. Οὔτε ἐμψύχωσις κυβερνήσεων, οὔτε ἐλπὶς βραβείων, οὔτε ἀπόλαυσις κέρδους, οὔτε ἄλλο τι ἐρεθιστικὸν εἰς τὰ καλὰ διήγειρον εἰς τοὺς πάσχοντας Ἕλληνας τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ζωγραφίας, ἀλλ' ὠθούμενοι, οὕτως εἰπεῖν, ἀπὸ φυσικὴν αὐθόρμησιν ἀφιερώθησαν τινὲς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς θαυμασίας ταύτης τέχνης, οἵτινες ἐγκατέλειψαν δείγματα λαμπρὰ τῆς πρόοδου των (1). Μεταξὺ αὐτῶν ἐπαριθμεῖται δικαίως καὶ ὁ Κεφαλλήνιος Γεράσιμος Πιτσαμάνος.

Ὁ ἔμπειρος οὗτος ζωγράφος καὶ πεπαιδευμένος ἀνὴρ ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς Ἀργοστόλιον πόλιν τῆς Κεφαλληνίας ἀπὸ πτωχικὴν μέν, ἀλλὰ τιμίαν οἰκογένειαν. Ἡ φύσις, ἥτις, κατὰ τοὺς γενικοὺς νόμους της, προδεικνύει ἀπὸ τὴν πρώτην ὕπαρξιν τοῦ ζώου τὴν εὐτυχῆ του ἀνάπτυξιν, μὲ πολλὰ φαινόμενα ἐπρομήνυεν ἀπὸ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν πόσον ἄφθονα ἐχάρισε τὰ δῶρα της πρὸς τὸν Γεράσιμον, καὶ πόσον ἐπιτηδείως ἔμελλε νὰ μεταχειρισθῇ οὗτος τὴν ζωγραφικὴν γραφίδα. Καταγινόμενος εἰς τὴν παιδικήν του διδασκαλίαν ἐγκατέλειπε πολλάκις πᾶσαν ἄλλην σπουδὴν διὰ νὰ παρατηρῇ τὸν πατέρα του, ὅστις κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ ζωγραφίζῃ ἀνεπιτηδείους εἰκόνας, ἐξ ὧν ἐπορίζετο τὰ πρὸς

---

(1) Ἡ ἀξιόλογος ἐφημερὶς τοῦ Ἑλληνομνήμονος ἐκδιδομένη ἤδη ἐν Ἀθήναις ἀναφέρει εἰς τοὺς ἐκδοθέντας μέχρι τοῦ νῦν φακέλλους της ζωγράφους τινὰς Ἕλληνας τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἐν μέρει κοσμοῦσι τὸ ταμεῖον τῶν ὡραιοτήτων, τὸ ἐν Βενετίᾳ λέγω, δουκικὸν παλάτιον, καὶ ἐν μέρει ναοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπτανήσου. Ἡ ἐφημερὶς αὕτη οὖσα τῳόντι μία πολύτιμος ἀποθήκη εἰς ἣν ὁ σοφὸς ἐκδέτης αὐτῆς Ἱππότης Ἀνδρέας Μουστοξύδης, ἐναποταμιεύει ὅσα ἡ γνωστή του πολυμάθεια καὶ βαθεῖα κρίσις ἐσύναξεν ἐκ τῆς πολυχρονίου μελέτης του, θέλει εἶσθαι ἓν σύγγραμμα περιοδικὸν φέρον τιμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος εἰς τοὺς ξένους, καὶ πηγὴ ὠφελιμωτάτων γνώσεων εἰς τοὺς Ἕλληνας. Εὔχομαι λοιπὸν ἐκ καρδίας τὴν ἐξακολούθησίν της, καὶ ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχὴν ὅλων τῶν ὁμογενῶν εἰς τὸ νὰ ἐμψυχώσωσι παντοιοτρόπως τοὺς ἀγῶνας τοῦ πολυσεβάστου γηραιοῦ συμπολίτου μας.

Digitized by Google

τὸ ζῆν. Μόλις ἦτον δεκαετὴς, ὅταν ἤρχισε νὰ μιμῆται ἄνευ τινὸς ὁδηγίας καὶ σπουδῆς τὰς δυσκολωτέρας φυσιογνωμίας. Ἡ παντοτεινὴ ἀσχολία του ἦτον σχεδιογραφία τῶν περιεργοτέρων ἀντικειμένων, ἡ εἰκονογραφία τῶν προσώπων, καὶ ἡ παράστασις πολέμων καὶ προόψεων. Ὅλα δὲ ταῦτα, μεταξὺ τῶν ἀτελειῶν ἐκείνων, αἵτινες εἶναι ἴδιαι ἑνὸς νέου, ὅστις αὐθορμήτως ἐπιχειρίζεται τὴν τέχνην, ἐδείκνυον ὅτι ἦτον ἐκ φύσεως προσδιωρισμένος διὰ τὴν ζωγραφικὴν, καὶ ἔσυραν τόσον τὴν προσοχὴν τινῶν εἰδημόνων συμπολιτῶν μας, ὥστε ἔκριναν εὔλογον νὰ συστήσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν γενικὴν κυβέρνησιν. Μία ἐντελὴς ἀπομίμησις τῆς φυσιογνωμίας τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ εὐκόλυνε τὴν τύχην τοῦ νέου Πιτσαμάνου, ὅστις καλεσθεὶς ἀμέσως εἰς τὸ ἐν Κερκύρᾳ νεοσυστηθὲν ὑπὸ τῶν Γάλλων σχολεῖον διετάχθη νὰ καταγίνῃ πρῶτον εἰς τὰ ἐκεῖ διδασκόμενα προγυμναστικὰ μαθήματα.

Διατρέξας μὲ σπανίαν ταχύτητα τὸν κύκλον τῶν μαθημάτων ἐπέμφθη εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ γαλλικὴν ἀκαδημίαν τῶν ὡραίων τεχνῶν, δι' ἐξόδων τῆς ἑπτανησίου Κυβερνήσεως (1). Ἡ κανονικὴ σπουδὴ τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἐν Κερκύρᾳ, ἡ γύμνασις εἰς τὴν σχεδιογραφίαν, αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, ἡ ἀκαταπαύστος ἐνασχόλησις του εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἐξόχως τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες διέπρεψαν εἰς τὰς πλαστικὰς καὶ μιμητικὰς τῆς φύσεως τέχνας, ηὔξησαν περισσότερον τὴν κλίσιν του εἰς τὴν ζωγραφίαν. Τὰ

(1) Ἡ πρᾶξις αὕτη δὲν ἀναιρεῖ τοὺς προηγουμένους λόγους μου, ὅτι οὐδεμία ἐμψύχωσις Κυβερνήσεων ἐρέθιζεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν καλλιέργειαν τῶν ὡραίων τεχνῶν. Διότι ἀφίνων τὴν οὐτιδαμινὴν βοηθειαν, τὴν συνήθως διδομένην εἰς τοὺς ἀφιερουμένους εἰς τοιαύτας καὶ παρομοίους σπουδὰς, παρατηρῶ ἐὰν πρέπῃ νὰ θεωρηθῇ ἐμψύχωσις τὸ νὰ μὴν εὑρίσκῃ πλέον μέσον τοῦ ζῆν, ἢ θέσιν τινὰ ἀνάλογον τῆς ἀξίας του, ὁ τελειοποιηθεὶς ἢ εἰς τὴν ζωγραφίαν, ἢ εἰς τὴν ἀγάλματοποιίαν, ἀφοῦ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἀποστείλασαν αὐτὸν Κυβέρνησιν, ὡς συνέβη τῷόντι εἰς διαφόρους; Ἐδυνάμην νὰ φέρω πρὸς τὸν ἀναγνώστην πολλὰ παραδείγματα καὶ περιέργους διηγήσεις, ἀλλ' ἀποσιωπῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅσα καταθλίβουν τὴν καρδίαν μου.

Digitized by Google

ὀνόματα τοῦ Ζεύξιδος, τοῦ Ἀπελλοῦ, τοῦ Φειδίου, τοῦ Μηχαηλαγγέλου, τοῦ Ῥαφαήλου καὶ τοῦ Τιτσιάνου, ἔχι μόνον δὲν ἦσαν ἄγνωστα εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τί καθεὶς ἐξ αὐτῶν τῶν μεγάλων τεχνητῶν διεκρίθη ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του.

Φθάσας λοιπὸν εἰς τὴν μεγαλόπολιν Ῥώμην, εἰς ἣν εἶναι ἐπισωρευμένα τὰ ἀριστουργήματα τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἀγαλματοποιῶν καὶ ζωγράφων, καὶ ἐπισκεφθεὶς τοὺς ναοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰ μουσεῖα παρετήρει ἐκπεπληγμένος τὰς θαυμασίας τοῦ Ῥαφαήλου εἰκόνας· ἔμενεν ἐκστατικὸς εἰς τὸ γιγαντιῶδες τῆς ζωγραφίας τοῦ Μηχαηλαγγέλου, καὶ μὲ θάμβος καὶ πόνον ἐθεώρει τὰ λείψανα τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας. Ἐὰν τὰ τεμάχια ταῦτα τῶν ἑλληνικῶν ἀγαλμάτων, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φθορὰν των θεωρούμενα δεικνύουν ὅτι ἡ γλυφὶς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἕλληνος ἀγαλματοποιοῦ ἔδιδε ψυχὴν εἰς τὴν ὕλην, καὶ ἐδυνήθη νὰ παραστήσῃ εἰς τὸ μάρμαρον ἔχι μόνον τὰς ἀνθρωπίνους παθήσεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θεϊκὴν μεγαλειότητα, ὁποῖον θάμβος ἐπροξένουν εἰς τὴν ὁλοκληρίαν των! ἀπαίαν ἔκπληξιν ἔκαμνον εἰς τοὺς τόπους ὅπου ἦσαν θεμένα ὡς μνημεῖα τῆς ἐθνικῆς δόξης! καὶ ὁποῖος ὁ θαυμασμὸς τῶν θεατῶν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου, εἰς τὸν καιρὸν τοῦ μεγάλου Περικλέους, ἐφιλονείκουν τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου μὲ τὰ ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ ἀριστουργήματα τῶν ζωγράφων!

Ἐκ τούτων λοιπὸν ἐρεθιζόμενος ἐδόθη ἀχορτάστως εἰς τὴν βαθεῖαν σπουδὴν τῆς τέχνης, ἀφιερόνων ὅλον τὸν ἐπίλοιπον καιρὸν, μετὰ τὴν ἐνασχόλησιν του εἰς τὰ ἀκαδημαϊκὰ μαθήματα, εἰς ἀπόκτησιν γνώσεων, τὰς ὁποίας ἔκρινεν ἀναγκαίας πρὸς καλλωπισμὸν τοῦ νοὸς καὶ διέγερσιν τῆς φαντασίας. Παρετήρησεν ὅτι διὰ νὰ παρασταθῶσιν αἱ παθήσεις τῆς καρδίας εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ προσώπου, διὰ νὰ καταστήσῃ ὁ ζωγράφος τὴν ὄψιν λαμπρὸν καθρέπτην τῶν ψυχικῶν καταστάσεων εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ ἀκριβῶς τὰ ψυχολογικὰ φαινόμενα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἀγαλμάτων τὴν θεωρίαν, ἐσυμπέρανεν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίαν τὴν ἐξηκριβωμένην σπουδὴν τῆς μηχανῆς τοῦ σώματος διὰ τῆς ἀνατομίας, ἥτις κατασαίνει πρὸς τὸν σπουδάζοντα γνῶσιν τὴν

Digitized by Google

κατασκευὴν καὶ τὰς συναρμογὰς τῶν κοκκάλων, τὸ σχῆμα των, τοὺς συνδέσμους των καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν κινήσεών των. Τὸν παρασταίνει τὴν φύσιν καὶ τὴν συμπλοκὴν τῶν μυώνων, τὰς κινήσεις τὰς ὁποίας κάμνουσι πρὸς αὐτοὺς τὸ πάθος τοῦ θυμοῦ, ὁ φόβος, ἡ χαρὰ, ἡ ἀπελπησία καὶ ἐν γένει ποίαν συστολὴν καὶ διαστολὴν ἐπιφέρουσιν εἰς τὸ μυωνικὸν σύστημα αἱ διάφοραι παθήσεις καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Ὅποῖον, τέλος πάντων, ἀποτέλεσμα προξενοῦσιν εἰς τὸν θεατὴν, ὅταν οἱ μυῶνες ἀναφαίνωνται διακεκριμένοι εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἢ ὑποκρύπτωνται. Ἐγνώριζε, ἐκ τῆς ὀλίγης σπουδῆς, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει πρὸς αὐτὴν, ὅτι ἂν καὶ δὲν δύναται ἡ ἀνατομία νὰ ἐξηγήσῃ διὰ ποίων ἐσωτερικῶν ἀκαταλήπτων μέσων αἱ παθήσεις καὶ τὰ πάθη διεγείρουν τὰς ἴνας καὶ τὰ νεῦρα εἰς κινήσεις προσδιωρισμένας καὶ σκοπίμους, περιγράφει ὅμως καὶ παρασταίνει τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ὁρατὰ γινόμενα, ἐξ ὧν γνωρίζεται τὸ ἐνεργοῦν πάθος τῆς ψυχῆς.

Ἀκριβεστάτην ἀνατομικὴν γνῶσιν παρετήρει εἰς τὴν ἐκπληκτικὴν εἰκόνα τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Μηχαηλαγγέλου, εἰς τὴν τοῦ Ῥαφαήλου παρασταίνουσαν τὸν Ἄτιλα, εἰς ἐκείνην τοῦ Μωϋσέως καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ἔξοχα προϊόντα τῶν μεγαλοφυῶν τεχνητῶν τῆς Ἰταλίας.

Τὰ διασωθέντα ἀνάγλυπτα (rilievi) τῆς ἑλληνικῆς γλυφίδος, τοῦ Ραφαήλου ὁ παγκόσμιος κατακλυσμὸς, καὶ ὁ καταπουντισμὸς τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοῦ Φαραὼ ἐδίδαξαν τὸν ἡμέτερον Πιτσαμάνον ὅτι οἱ μεγάλοι τῶν ὡραίων τεχνῶν κοσμήτορες ἦσαν εἰδημενέστατοι τῶν νόμων τῆς προόψεως (Prospettiva) κατὰ τοὺς ὁποίους ἔθεσαν τόσον ἁρμονικῶς ὅλα τὰ εἰς τὰς θαυμασίους εἰκόνας των θεωρούμενα πρόσωπα καὶ ἀντικείμενα.

Ἡ φύσις καὶ τὰ ἔργα τῶν κλασικῶν τεχνητῶν τὸν ὡδήγησαν νὰ ἰδῇ τὴν χρείαν τῆς ἀκριβοῦς καταλήψεως τῶν φυσικῶν καὶ ὅλων ἐκείνων τῶν γνώσεων, αἵτινες ἔχουν ὡς ἀντικείμενον τοὺς νόμους τοῦ φωτὸς, τὴν φύσιν τῶν χρωμάτων καὶ τὴν προερχομένην ποικιλίαν ἐκ τῆς βαθμικῆς ἀναμίξεως αὐτῶν.

Τὰ ἐν Ῥώμῃ σωζόμενα ἀριστιργήματα τοῦ Μηχαηλαγ-

Digitized by Google

γέλου, τοῦ Ραφαήλου, τοῦ Κορεγίου καὶ ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν τὸν ἐπληροφόρησαν, τελευταῖον, ὅτι διὰ νὰ ἐπαγγέλληταί τις ἀξίως τὸν ζωγράφον, δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ φυσικὴ προδιάθεσις, ἀλλὰ πρέπει νὰ πλουτίσῃ πρῶτον τὸν νοῦν μὲ ἐπιστημονικὰς γνώσεις δι' ὧν νὰ ἐννοῇ ἀκριβῶς τὰ γινόμενα τῆς φύσεως τὴν ὁποίαν πρέπει ἐντελέστατα νὰ μιμῆται. Ὅτι πρὸς διέγερσιν τῆς φαντασίας ἀπαιτοῦνται ἰδέαι, αἵτινες βοηθοῦν τὰ πετάσματά της καὶ τὴν κρατοῦν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀληθείας. Καὶ ὅτι τὸ μέγα στάδιον τῆς Θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς ἱστορίας, ἡ σπουδὴ τῆς ποιήσεως, ἡ γνῶσις τῆς μυθολογίας, ἡ ἔρευνα τῶν ἐθνικῶν ἐθίμων εἶναι αἱ πηγαὶ ἐξ ὧν ἡ τέχνη ἐξάγει τὰ μεγάλα της βοηθήματα καὶ τοὺς θαυμασίους καλλωπισμούς της.

Εἰς τὴν σπουδὴν λοιπὸν ὅλων τούτων μὴ ἀρκούμενος ὁ νέος Πιτσαμάνος εἰς τὰ ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ διδασκόμενα, οἰκονομῶν τὰ ὀλίγα πρὸς αὐτὸν διδόμενα ἔξοδα ἐσύχναζε καὶ εἰς ἰδιαιτέρους διδασκάλους καὶ διενυκτέρευεν εἰς τὴν σπουδήν. Ὅθεν ἡ φυσικὴ εὐφυΐα του βοηθουμένη μὲ τοιαύτην ἑτοιμασίαν ἀνέδειξεν αὐτὸν ἐντὸς ὀλίγου ἔξοχον μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῆς ἀκαδημίας. Ἀλλεπάλληλα βραβεῖα ἐτίμουν τὰς προόδους του, καὶ μὲ πολλοὺς ἐπαίνους ἐθεωροῦντο ὅσα ἀντέγραφεν ἀπὸ τοὺς κλασικοὺς τεχνήτας, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰς μεγαλοπρεπεῖς εἰκόνας τοῦ Μηχαηλαγγέλου, τοῦ ἑποίου (ὡς εἰκάζεται, ἀπὸ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ζωγραφίας, περὶ ὧν θέλω ἀναφέρει) ἐπρόκρινε τὸ ὕφος καὶ ἔθεσεν ὁδηγόν του.

Μετὰ τὴν ἄσκησιν τῆς μιμήσεως εἰς τοιαῦτα ἀρχέτυπα αἰσθανόμενος τὸν ἑαυτόν του πλουτισμένον μὲ τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις καὶ ὠθούμενος ἀπὸ τὴν φυσικήν του ἀγχίνοιαν ἐδόθη εἰς τὴν σύνθεσιν εἰκόνων αὐτοσχεδίων (di propria invenzione). Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν ἑπτάνησον δὲν σώζονται εἰμὴ προσωπογραφίαι (ritratti) καὶ μία μεγάλη εἰκών, ἥτις εἶναι μίμησις μιᾶς τοῦ Μηχαήλαγγέλου, ὡς ῥηθήσεται ἀκολούθως, διὰ τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ εἴπω ἄλλο τι περὶ τῶν αὐτοσχεδίων εἰκόνων τοῦ Πιτσαμάνου εἰμὴ ὅτι ἐκ φήμης γνωρίζω, ὅτι ὁ τεχνήτης οὗτος ἐπαινεῖτο μεγάλως διὰ τὴν δύναμιν τῆς ἐφευρέσεως, καὶ τὴν ἀξίαν τῆς γραφίδος του.

Τελειοποιηθεὶς λοιπὸν ἐν Ῥώμῃ καὶ φημιζόμενος ὁ συμ-

Digitized by Google

πολίτης μας ὑπὸ πάντων διετάχθη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ μεταβῇ εἰς τὰ Παρίσια, διὰ νὰ σπουδάσῃ καὶ τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τῆς γαλλικῆς σχολῆς.

Μεταβὰς λοιπὸν εἰς τὴν κομψὴν καὶ πολυάνθρωπον τῆς Γαλλίας μητρόπολιν, ἔμεινεν ἐκεῖ ἐξετάζων καὶ ὠφελούμενος ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων τεχνητῶν. Μετ' ὀλίγα ὅμως ἔτη ἡ ἀλλαγὴ τοῦ πολιτικοῦ ὁρίζοντος τὸν ὑποχρέωσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἑπτάνησον, ἥτις ἦτον ἤδη ὑπὸ τὴν Βρετανικὴν προστασίαν.

Ὁ Κεφαλλήνιος Ζωγράφος συνάπτων τὴν τεχνικήν του ἐμπειρίαν μὲ μίαν θαυμασίαν πολυμάθειαν γλωσσῶν καὶ ἐπιστημῶν, καὶ μακρὰν ἀπέχων ἀπὸ τὴν κουφότητα τινῶν (οἵτινες νομίζουσι δείγματα τοῦ τεχνήτου τὴν προσποίησιν οἴστρων, μανικῶν τινῶν κινήσεων, καὶ γελοίων ἐνδυμάτων) ἦτον φύσει εὔχαρις, γλυκυλόγος, ἀστεῖος καὶ εὔγλωττος· ἀναστήματος μετρίου, σώματος κομψοῦ καὶ εὐκινήτου, ἤθους ἁπλοϊκοῦ καὶ σώφρονος, μετριόφρων εἰς τὸ ἐνδύεσθαι, καὶ πάντοτε συμμορφούμενος μὲ τὰς κοινωνικὰς συνηθείας. Ἐὰν δὲ ὡς ἄνθρωπος ἔμελλε νὰ ἔχῃ καὶ οὗτος τὰς ἀτελείας του, τὸ μόνον ἀξιόμεμπτον εἰς αὐτὸν ἦτον ἡ ὑπερβολικὴ οἰκονομία καὶ ἡ ὑπέρμετρος τῶν χρημάτων ἀγάπη, ἐλάττωμα τὸ ὁποῖον τὸν ἠκολούθησεν ἕως εἰς τὸν τάφον καὶ τὸν κατέστησε σκληρὸν εἰς τοὺς συγγενεῖς του, ἂν καὶ διὰ τὴν ἀξίαν του εἰς τὴν τέχνην δὲν ἐβράδυνε νὰ σχηματίσῃ ἀξιοσημείωτον κατάστασιν.

Ὅθεν ἡ ἐμπειρία, αἱ πολυεδεῖς γνώσεις καὶ τὰ φυσικά του χαρίσματα τὸν ἐσύστησαν μεγάλως εἰς τὸν ἐν Κερκύρᾳ Ἄγγλον ἁρμοστὴν Μεϊτλάνδ. Μὲ πολλὴν εὔνοιαν ἐδέχθη παρ' αὐτοῦ καὶ ἐτιμᾶτο μὲ διακριτικὰς καὶ συνεχεῖς προσκλήσεις. Ἐπισκεφθεὶς τὴν φίλην πατρίδα καὶ μείνας ὀλίγας ἡμέρας μὲ τοὺς γηραλαίους γονεῖς ἐπανέτρεψε πάλιν εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἤρχισε νὰ δίδῃ καὶ εἰς τὴν ἑπτάνησον δείγματα τῆς ζωγραφικῆς του ἐπιτηδειότητος πρῶτον μὲ προσωπογραφίας (ritratti) ἐνδόξων ὑποκειμένων, καὶ δεύτερον μὲ τὴν θαυμασίαν εἰκόνα τῆς ἀποκαθηλώσεως τοῦ Σωτῆρος, περὶ ἧς θέλω ὁμιλήσει μετ' ὀλίγον. Ἡ πρὸς αὐτὸν εὔνοια ἐκ μέρους τῆς αὐλῆς ηὔξανεν ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ἀλλ' ἡ πολλὴ

Digitized by Google

οἰκειότης του μὲ τοὺς κρατοῦντας ἠρέθισε τὴν ξυλότυπον ψυχὴν ῥαδιούργου τινός, ὅστις, ὑπὸ τὸ πρόσχημα προστασίας καὶ φιλίας εἰλικρινεστάτης, κατέτρεχε συστηματικῶς ὁποῖον ἔβλεπε προσεγγίζοντα παραπολὺ εἰς τὸ εἴδωλον εἰς τὸ ὁποῖον αὐτὸς εἶχε θυσιάσει τὰ ἱερώτερα τῶν αἰσθημάτων. Δυσαρέσκειαι λοιπὸν τινὲς ἐβίασαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπτάνησον, καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐτιμήθη μεγάλως ἡ ἀξία του. Ὁ Πιτσαμάνος ἦτον περίβλεπτος εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν διαφόρων πρέσβεων τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν, καὶ ἐξαιρέτως εἰς ἐκείνας τῶν πρέσβεων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας. Μὲ γενναίας δόσεις ἐπληρόνοντο πρὸς αὐτὸν τὰ ἔργα τῆς τέχνης του, καὶ μὲ γενικὸν σέβας τῶν μεγάλων καὶ πεπαιδευμένων ὑποκειμένων ἐβραβεύοντο αἱ γνώσεις του.

Ἀναφανείσης ὅμως τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν τότε ἐπικίνδυναν ἐκείνην μητρόπολιν καὶ περάσας εἰς Πετρούπολιν ἐπέτυχεν ἀμέσως θέσιν λαμπράν, εἰς ἣν ἤθελε διαπρέψει μεγάλως ἐὰν ἡ ἐπαπειλοῦσα αὐτὸν ἀσθένεια τραχειακῆς φθίσεως δὲν ἤθελε τὸν ἀναγκάσῃ νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ ταχέως.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος πληροφορηθεὶς περὶ τῆς ἐμπειρίας του τὸν κατέστησε καθηγητὴν τῆς ἀκαδημίας τῶν ὡραίων τεχνῶν καὶ τὸν διέταξε νὰ σχεδιογράψῃ περιερχόμενος τὰς ὀξιολογωτέρας θέσεις τοῦ βασιλείου. Ἄλλοι ἐνῷ κατεγίνετο εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ καταψύχρον τοῦ ῥωσικοῦ κλίματος ἀνέπτυξε πρὸς αὐτὸν τὸ πάθος τῆς φθίσεως, εἰς τὸ ὁποῖον τὸν εἶχαν προδιαθέσει πρὸ πολλοῦ αἱ ὑπέρμετροι νοητικοὶ καὶ ὑλικοὶ κόποι του. Διὰ προτροπῆς λοιπὸν τῶν ἰατρῶν καὶ τοῦ ἰδίου Αὐτοκράτορος μετέβη, πρὸς καιρόν, εἰς τὴν Ἰταλίαν. Βλέπων ὅμως τὸ πάθος του προοδεῦον καὶ ἐπαπειλοῦν τὴν ὕπαρξιν του ἀπεφάσισε νὰ τελειώσῃ τὰς ὀλίγας ἡμέρας του εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος. Ἀλλὰ μόλις ἐδυνήθη νὰ μεταβῇ εἰς Κέρκυραν, καὶ εἶδεν ἐπικείμενον τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου τὸ ὁποῖον ἔμελλεν ἀφεύκτως νὰ τοῦ κόψῃ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς. Ἐφοβιασθεὶς λοιπὸν μὲ τῆς θρησκείας τοὺς θησαυροὺς ἀπέθανεν εἰς τὴν ἀνθηρὰν ἡλικίαν τῶν 40 χρόνων, ἀφήσας μνημεῖα ἀποδεικτικὰ τῆς ζωγραφικῆς του ἐπιτηδιότητος.

Digitized by Google

Εἰς Κεφαλληνίαν (1), εἰς Ζάκυνθον καὶ εἰς Κέρκυραν ὑπάρχουσι διάφοροι προσωπογραφίαι ἐξ ὧν δεικνύεται ὅτι ὁ Κεφαλλήνιος τεχνήτης εἶχεν ἔξοχον χάρισμα τῆς φύσεως εἰς τὴν ἐντελεστάτην παράστασιν τῶν φυσιογνωμιῶν. Ἀλλ' ὀφίλων τὸ νὰ θεωρήσω, ἐκτὸς τῆς ἐπιτηδειοτάτης μιμήσεως τοῦ φυσικοῦ, καὶ ὅσας ἄλλας τελειότητας ἔχουσιν αἱ εἰκόνες αὗται, δίδω τὴν περιγραφὴν τῆς ἐν Κερκύρᾳ κολοσσαϊκῆς εἰκόνος του, ἥτις παρασταίνει, τὴν ἀποκαθήλωσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ κοσμεῖ τὴν ἡμετέραν ἐπισκοπήν. Εἰς ταύτην (οὖσαν ἀντίγραφον μιᾶς τῶν ἐν Βατικάνῳ εἰκόνων) ἐπρόσθεσε τινὰ μεγαλύνοντα τὴν λαμπρότητά της, καὶ ἔδειξε πόσον ἦτον εὐαίσθητος εἰς τὸ ὡραῖον.

Τὴν περιγραφὴν ταύτην εὐηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ ὁ ὁμογενής μας σπουδαῖος ζωγράφος κύριος Πέτρος Παυλίδης Μηνότος μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἐκ τῆς Ἑπτανήσου, ὅπου παρετήρησε τὴν ῥηθεῖσαν εἰκόνα τοῦ Πιτσαμάνου. Διὸ ὁμολογῶ πρὸς τὴν φιλογένειαν του μεγάλην εὐγνωμοσύνην.

» Φαίνεται (λέγει ὁ κύριος Παυλίδης) ὅτι ὁ τεχνίτης εἰς » τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ λυπηροῦ ἀντικειμένου ἔλαβεν ὡς θέμα » τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἡσαΐου (2) » Καὶ εἴδομεν αὐτὸν » καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος » αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλεῖπον παρὰ πάντας ἀν» θρώπους. » Ἡ σκηνὴ παρασταίνει σιωπὴν καὶ κατή» φειαν. Ὁ οὐρανὸς εἶναι ζοφώδης, ἡ ἀτμόσφαιρα πλήρης » ἀναθυμιάσεων, καὶ μαῦρα σύνεφα κινούμενα μὲ ὄψιν λυ» πηρὰν εἰδοποιοῦσιν ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ὁ τύπος, ὅπου ὁ δη» μιουργὸς τοῦ παντὸς ἔπιε τὸ ποτήριον τῶν πικροτάτων πα» θῶν. Μαντεύεται μᾶλλον παρὰ ὁποῦ ξανοίγεται τὸ ὄρος

(1) Μία τῶν εἰκόνων τοῦ Πιτσαμάνου ἐν Κεφαλληνίᾳ εὑρίσκεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δόκτωρος Παναγῆ Κατσαΐτη, ἥτις παρῆσιάζει τὴν προσωπογραφίαν (ritratto) τοῦ μακαρίτου τούτου πεπαιδευμένου Ἰατροῦ, μὲ θαυμάσιον ὁμοιότητα καὶ τεχνικὴν ἐπιτυχίαν.

(2) ΝΓ. 3.

Digitized by Google

» τοῦ Γολγοθᾶ, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου εἶναι ὑψωμένον
» τὸ σημεῖον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀχάριστος
» πόλις Ἱερουσαλὴμ φαίνεται βυθισμένη εἰς ἔντρομον σιωπήν,
» ἀφίνουσα νὰ φαντασθῇ τις πῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἐχόρτασαν
» κατὰ τοῦ πραοτάτου Ἰησοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν σκληρότητος,
» καὶ ἀπὸ ποῖον τρόμον ἦσαν ἤδη κοινῶς κατακυριευμένοι.
» Καὶ ἐν γένει ἡ ὄψις τῆς εἰκόνος εἶναι μία ἐλεγκτικὴ φωνὴ
» πρὸς τὸν Θεοκτόνον λαὸν λέγουσα: ἰδοὺ εἰς ποίαν ἐλεεινὴν
» κατάστασιν ἔφερες τὸν ἀληθῆ Θεόν, ὅστις, καὶ σταυρούμενος
» ὑπὸ σοῦ, μὲ συμπαθικωτάτην φωνὴν παρεκάλει τὸν οὐράνιον
» Πατέρα διὰ τὴν συγχώρησιν τῆς σκληρότητός σου! Ἡ
» στιγμὴ τῆς πράξεως τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ ζωγράφος εἶναι
» ὅταν τὸ αἱματοβρεγμένον σῶμα τοῦ Σωτῆρος ἀποκαθηλω-
» μένον ἀπὸ τὸν σταυρὸν καὶ βασταζόμενον ὑπὸ τῶν μαθητῶν
» Γωσὴφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθέας καὶ Νικοδήμου φέρεται εἰς
» τὸν τάφον. Στιγμὴ μεγάλης συμπαθείας καὶ ἀξία τῆς ἀ-
» ληθοῦς Θρησκείας. Τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Ἰησοῦ παρα-
» σταίνει ὅλην τὴν ἐλεεινὴν ἱστορίαν τοῦ πάθους, ὁποῦ, μετὰ
» τριάκοντα τριῶν ἐτῶν ἐπιγείου ζωῆς, καταφρονητικῶς ὑπέ-
» φερε. Οἱ ἐμπτυσμοί, οἱ κολαφισμοί, αἱ φραγγελώσεις, αἱ
» τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου πληγαὶ καὶ αἱ ὀδύναι τοῦ σκλη-
» ροτάτου σταυρικοῦ θανάτου ἀναφαίνονται ἐπὶ τοῦ θειοτάτου
» προσώπου, καὶ ἐπὶ τοῦ καταπληγωμένου σώματος τοῦ Λυ-
» τρωτοῦ, ὅστις μὲ κεκλιμένην κεφαλὴν καὶ μὲ τὴν ἐγκατα-
» λελειμένην δεξιὰν πνέει ἀγάπην καὶ ἄφεσιν. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ
» θεατὴς βλέπων οὕτω κατεσχιμένον τὸ θεῖον ἐκεῖνο σῶμα
» καὶ πλῆρες αἵματος καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ προσώπου
» λέγει, καθ' ἑαυτὸν, λοιπὸν τόσον ἔπρεπε νὰ στοιχίσῃ ἡ ἀπο-
» λύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου! Ὅταν θεωρήσῃ προσεκτικῶς εἰς
» τὴν μορφὴν τοῦ Σωτῆρος τὴν φαινομένην μακαριωτάτην
» γαλήνην, ἡ ἐμπειρία τοῦ τεχνήτου τὸν κάμνει εὐθὺς νὰ
» αἰσθανθῇ ὅτι δὲν εἶναι ὁ νεκρὸς ἁπλοῦς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἕ-
» νας Θεός· καὶ ὅτι ἡ τεθεωμένη ἐκείνη σάρξ, μ' ὅλον ὅτι
» ἀμαυρωμένη ἀπὸ τὰς πληγὰς καὶ παθήματα, ἐκπνέει ὁλο-
» νένα μίαν αὔραν θεότητος, ἥτις ἐταπείνωσεν ἑαυτὴν μέχρι
» θανάτου διὰ νὰ θριαμβεύσῃ εὐκολώτερον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ
» τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Digitized by Google

» Αὐξάνουν τὸ ἐλεεινὸν της ὄψεως ἡ θλῖψις καὶ ἀθυμία » τῆς παρθένου μητρὸς, ἥτις φαίνεται ὡς ἀπολιθωμένη ἀπὸ » τὸν πόνον της, μολονότι παρηγορεῖται ἀπὸ τὴν Μαγδαλινὴν » καὶ τὰς δύω Μαρίας, αἱ ὁποῖαι τὴν βαστοῦσι λειποθυμοῦ- » σαν. Εἰς τὸ ἀχνὸν ὅμως τῆς Θεομήτορος πρόσωπον ξανοί- » γονται, μεταξὺ τῆς μεγάλης λύπης, ἴχνη θαυμασίου κάλ- » λους, τὸ ὁποῖον κινεῖ εἰς μεγαλητέραν συμπάθειαν τὸν θεα- » τὴν συλλογιζόμενον ἀπὸ πόσον ὀξύτατα βέλη διαπερᾶται » τῆς παρθένου ἡ καρδία, ἥτις συμμετέχει ἀπὸ τοῦ μονογε- » νοῦς υἱοῦ της τὰ παθήματα. Παρατηροῦνται τὰ δάκρυά της » ἐξηραμένα εἰς τὰ βλέφαρα, καὶ φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὴ » θέλει νὰ κάμῃ, εἰς τὴν ἀνέκφραστον θλῖψιν της, μίαν θυ- » σίαν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους στρέ- » φουσα μὲ ἀποφασιστικὴν γενναιοκαρδίαν τὰ μαραμένατης » βλέμματα εἰς τὸ νὰ θεωρήσῃ τὸ πολυπαθὲς ἐκεῖνο σῶ- » μα τοῦ υἱοῦ, τὸν ὁποῖον ἐβάστασεν εἰς τὸν παρθενικόν της κόλπον.

» Τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰωάννου τιμᾷ τὴν γραφίδα τοῦ Κε- » φαλλῆνος τεχνίτου. Ἡ ἐγκαταλείψίς του εἰς τὴν θλῖψιν, ὁ » σκεπασμένος ἀπὸ τὰ δάκρυα καὶ ἀπαυδησμένος ὀφθαλμός » του ἔχουσι τὶ ὑψηλὸν, τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ τις μόνον νὰ τὸ » αἰσθανθῇ, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ τὸ παραστήσῃ διὰ λόγου.

» Ὁ ἐξ Ἀριμαθέας Ἰωσὴφ ὑποστηρίζων ἐκ τῆς κεφαλῆς » τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ στρέφεται πρὸς τοὺς θεατὰς μὲ πρό- » σωπον ἀχνὸν, μὲ μελανὰ χείλη, καὶ μὲ ὀφθαλμοὺς φλογι- » σμένους ἀπὸ τὸν ὑπέρμετρον θρῆνον. Ἐκ τοῦ ἄλλου ὁ ἱερὸς » Νικόδημος βαστάζων σεβασμίως τὸ θεῖον λείψανον παρα- » τηρεῖ θαυμάζων καὶ συμπονῶν τὸ αἱματοχειλισμένον σῶμα » τοῦ διδασκάλου του, τὸ ὁποῖον μέλλει ἤδη νὰ καταβῇ εἰς » τὸν τάφον.

» Εἰς τὴν ἐφεύρεσιν, σύνθεσιν, καὶ τὸ σχέδιον τῆς εἰκόνος » ἀνταποκρίνεται θαυμασίως ὁ χρωματισμός. Ὅλα συντρέ- » χουσιν εἰς τὸ νὰ κάμνουν τὴν φαντασίαν νὰ μὴν δύναται » νὰ μείνῃ ἀκίνητος εἰς τὸ πρῶτον παριστανόμενον πρὸς αὐ- » τὴν, ἀλλ' ὀπισθοδρομοῦσα νὰ περιεργασθῇ ὅσα προηγοῦνται, » καὶ νὰ προϊδῇ ἐξ ἐκείνων ποῖα ἕπονται ἀκολούθως.

» Ἐν γένει δὲ τοιαύτη εἶναι ἡ κίνησις, τοιαύτη ἡ ζωτικὴ

Digitized by Google

» ἀρχὴ ἡ ἐκπεφρασμένη ἰσχυρῶς εἰς ὅλην τὴν ἐκτεταμένην
» ἐπιφάνειαν ταύτης τῆς εἰκόνος, ὥστε δὲν ἠξεύρει τίς νὰ
» εἰπῇ, ἐὰν ταῦτα εἶναι μᾶλλον ἀποτέλεσμα τῆς ὅλης εὐτυ-
» χοῦς ἐφευρέσεως, ἢ ἐκπηγάζοντα ἀπὸ τὴν βαθεῖαν σκέψιν
» τῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα, διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ σχεδίου, καὶ
» τὴν ἀγχινουστάτην χρῆσιν τοῦ σκιοφώτου, συντρέχουσιν ὅλα
» ἡνωμένα εἰς τὸ ἀρχικὸν ἀντικείμενον, καὶ σχηματίζουν ἓν
» ὅλον τεῖνον εἰς ἕνα καὶ μόνον σκοπόν.

» Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι τὸ ὅλον ἔργον ἐπεξεργάσθη ὑπὸ
» τοῦ Πιτσαμάνου μὲ τοιαύτην ἐπιτήδειον ἐκτέλεσιν, ὥστε,
» ἐνῷ δὲν ἀφίνει ἀπροσδιόριστον κανὲν οὐσιῶδες, θεωρούμενον
» εἰς τὴν ὁλοκληρίαν του, μαρτυρεῖ ὅτι δὲν λείπει τίποτε ὡς
» πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐμψυχωμένης ἐκείνης ἐκφράσεως.
» Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ πρώτιστον γινόμενον τῆς ἐμπνεύσεως
» τοῦ τεχνήτου, τῆς ὁποίας μία αὔρα κοινωνεῖται συνήθως
» καὶ πρὸς τὸν θεατὴν ἐκεῖνον, ὅστις εἶναι ἐπιδεκτικὸς ἐ-
» ξάψεως ».

Περὶ ταύτης τῆς εἰκόνος ἐρωτηθεὶς παρ' ἐμοῦ ὁ φίλτατός μοι ἐξάδελφος, κύριος Διονύσιος Βέγιας, καθηγητὴς πεπαιδευμένος τῆς ζωγραφίας εἰς τὴν ἐν Κερκύρα τῶν ὡραίων τεχνῶν σχολήν, μὲ ἀνέφερε τὰ ἀκόλουθα » Ἡ εἰκὼν αὕτη
» εἶναι ἀντίγραφον πρωτοτύπου τινὸς ὑπάρχοντος ἐν τῇ Βα-
» τικανῇ πινακοθήκῃ. Ὡς πρὸς τὸ σχέδιον, καθ' ὅσον ἐνθυ-
» μοῦμαι, ἡ μίμησις εἶναι πιστή, αἱ δὲ διαχρωματίσεις τῶν
» θέσεων, ἡ γενικὴ ἁρμονία τῶν σκιῶν καὶ τοῦ χρωματισ-
» μοῦ, ἡ ἔκφρασις τῶν προσώπων, καὶ τὸ αἴσθημα μὲ τὸ ὁ-
» ποῖον εἶναι ἐκπεφρασμένον κάθε πρᾶγμα φανερόνουν ὅτι ὁ
» Τεχνίτης ἦτον προικισμένος, καθ' ὅσον ἀφορᾷ κυρίως τὴν
» τέχνην, μὲ ἀρκετὰς γνώσεις..... Ἐὰν δὲ μὲ συγχωρῆται
» ἡ μικρά μου αὐτη παρατήρησις θέλω εἰπεῖν: ὅτι εἶναι ἀληθὲς
» πῶς διαφέρει ἡ σύλληψις μιᾶς νέας ἰδέας, ὡραίας καὶ ὑ-
» ψιλῆς, ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν, ἀλλ' ἐὰν ἀπαιτεῖται ἀγχίνοια
» διὰ τὴν ἐπινόησιν νέων καὶ μεγάλων ἰδεῶν, δὲν ἐπιζητεῖ-
» ται ὅμως ὀλιγώτερον καὶ μία ζωηρὰ εὐαισθησία τοῦ ὡραίου
» ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ εἰς τὴν ἰδίαν των ἀντιγραφήν.
» Κάθε ἐπίθεσις τῆς γραφίδος εἶναι ἔκφρασις τῆς ψυχῆς
» καὶ τοῦ τρόπου τοῦ αἰσθάνεσθαι. Καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ

Digitized by Google

» μιμηθῇ τὶς ποτὲ τὰς χάριτας τοῦ Ῥαφαήλου, ἐὰν ἡ καρ-
» δία του δὲν τὰς αἰσθάνεται καὶ δὲν τὰς ἐκτιμᾷ; Ὅθεν
» συμπεραίνω ὅτι ὁ ἀντιγράφων εἶναι δυνατὸν, νὰ εἶναι ἐλ-
» λειπὴς τῆς πλαστικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἠμπορεῖ κάλλιστα νὰ
» ἔχῃ εἰς ἑαυτὸν μορφωμένην τὴν εὐαισθησίαν τοῦ ὡραίου
» καὶ νὰ εἶναι πλήρης γνώσεων τῆς τέχνης. Ταύτας δὲ τὰς
» ἀξίας ἐξάνοιξα ἀρκετὰ εἰς τὴν ῥηθεῖσαν εἰκόνα.

Digitized by Google

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΑΣΑΝΗΣ.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΑΣΑΝΗΣ ἰατρὸς καὶ μαθηματικὸς ἔμπειρος, γνωστὸς εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, εἰς τὸ Ἰάσιον, εἰς πολλὰ τῆς ἀρκτικῆς Ἑλλάδος μέρη καὶ εἰς Κωνσταινούπολιν, διὰ τὴν ἰατρικὴν ἀξίαν του καὶ τὸν φιλογενῆ αὐτοῦ ζῆλον πρὸς διάδοσιν τῶν μαθηματικῶν γνώσεων (1), ἐγεννήθη εἰς Ἀργοστόλιον τῆς Κεφαλληνίας, κατὰ τὸ 1756, παρὰ τοῦ ἰατροχειρούργου Γρηγορίου Ἀσάνη.

Ἡ λαμπρὰ τᾶ Ἀσαναίων οἰκογένεια, κατὰ τοὺ βυζατινοὺς συγγραφεῖς, συγγενεύουσα μὲ τὴν βασιλικὴν τῆς Ῥωσσίας γενεὰν (2) καὶ μὲ τοὺς Ῥωμαίους τῆς Κωνσταντινουπόλεως Αὐτοκράτορας, δι' ἀλλεπαλλήλων συνοικεσίων, ἐβασίλευεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν (3). Μιχαὴλ ὁ υἱὸς Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου

(1) Ὅρα γενικ. Ἱστορ. Κούμα Τόμ. ΙΒ'. Σελ. 573, 584, 585.

(2) Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, Μιχαὴλ ὁ Ἀσάνης υἱὸς Ἰωάννου, ὁ βασιλεύσας ἐν Βουλγαρίᾳ μετὰ τὸν θανατον τοῦ Καλομάνου ἀπὸ τὰ 1242, μέχρι τῶν 1257, εἶχεν εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα Οὔρου ἡγεμόνος τῶν Ῥώσσων, διὰ τοῦ ὁποίου ἐφιλιώθη μὲ τὸν Ἰωάννην Βατάτζην βασιλέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν κηρύξαντα κατ' αὐτοῦ πόλεμον.

(3) Ἴδε Γεώργ. Παχυμέρην εἰς τὴν ἱστορίαν Μιχαὴλ Α' τῶν Παλαιολόγων, βιβλ. ς'. κεφ. δ', έ, ς', ζ, ή, θ'. Βλέπε καὶ τοὺς λοιποὺς βυζαντινούς. — Παράβ. καὶ ἐπιστολὴν Δωροθέου τοῦ Βουλησμᾶ ἱεροκήρυκος Ἰθακισίου, ἐκδοθεῖσαν ἐν Κωνσταντιν. τῷ 1819, ὅπου ἀναφέρονται ἐπιγραφαί τινες εὑρεθεῖσαι παρ' αὐτοῦ εἰς Μεσάμβριαν, περὶ τῶν ἀφιερωμάτων εἰς τὴν ἐκεῖσε μονὴν τοῦ Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου βασιλέως τοῦ Ἀσάνη καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ, καὶ φέρουσαι τὴν ἐποχὴν τᾶν 1342.

Digitized by Google

Ἀσάνου ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου διεγερθέντες εἰς ἐπανάστασιν οἱ ὑπήκοοί του, διὰ συνεργείας τοῦ αὐλικοῦ καὶ συγγενοῦς του Λαχανᾶ, τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀκουσίως τὸ σκῆπτρον εἰς τὸν ἀποστάτην, καὶ λαβὼν τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ νὰ καταφύγῃ κρυφίως εἰς Κωνσταντινούπολιν, πρὸς τὸν πενθερὸν αὐτοῦ Μιχαὴλ πρῶτον αὐτοκράτορα τῶν Παλαιολόγων, μολονότι οὗτος ἠγαναάκτει διὰ τὸ τοιοῦτον κίνημα τοῦ γαμβροῦ του (1). Ζῶντος δὲ τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ βασιλεὺς Ἀσάνης διῆγεν ἰδιωτικὸν βίον εἰς Κωνσταντινούπολιν, μετὰ τὸν θάνατον ὅμως ἐκείνου κατετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν, καὶ, διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς ἀναλαβῆς τοῦ θρόνου τῶν Βουλγάρων, ἐκηρύχθη παρὰ τοῦ ῥηθέντος γυναικαδέλφου του Δεσπότης (2) τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας (3).

Ἐντεῦθεν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Μιχαὴλ Ἀσάνου εἶχον τὰ προνόμια καὶ δικαιώματα τῶν πριγκίπων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἦσαν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς μητροπόλεως, καὶ τινὲς ἐπέμφθησαν εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ἐπιτροπεύοντες τὸν αὐτοκράτορα ἐξουσίζον μέγα μέρος αὐτῆς. Καὶ, κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλαν Λαόνικον καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φραντζῆ, ὁ μὲν Ἰσαάκιος Ἀσάνης, ὢν ἐκ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τῆς αὐλῆς, εἶχε πολλὴν ἐπιῤῥοὴν εἰς τὸ Βυζάντιον, ὁ δὲ Δημήτριος καὶ Ματθαῖος ἴσχυον μεγάλως ἐν Πελοποννήσῳ (4). Διό, κατὰ τὸν αὐτὸν Φραντζῆν, ἡ οἰκογένεια τῶν Ἀσαναίων ἐξηκολούθει νὰ συνδέεται μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴν δι' ἀνανεώσεως συνεχοῦς συγγενείας (5).

---

(1) Ὅρα Παχυμ. αὐτόθι.

(2) Δεσπόται ὠνομάζοντο παρὰ τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Πρίγγιπες τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, καὶ οἱ ἔχοντες τὰ δικαιώματα τῶν Πριγγίπων.

(3) Ἰδὲ Παχυμ. εἰς τὴν Ἱστορίαν Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου βιβλ. Α'. Κεφ. κ'.

(4) Βλέπε Φραντζῆν χρονικ. βιβλ. Α'. κεφ. λζ'. — Χαλκοκονδύλαν βιβλ. σ'. σελ. 127. Η', σελ. 173. Θ', σελ. 185 - 195.

(5) Βιβλ. Β', κεφ. θ', σελ. 34. Δ', κεφ. ις', σελ. 86. ἐκδ. λειψίας.

Digitized by Google

Ἡ καταστροφὴ ὅμως τοῦ ῥωμαϊκοῦ βασιλείου ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ ἡ πρόοδος αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἠναγκασε καὶ τὸν ἔνδοξον τοῦτον οἶκον νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς τόπους τῆς δεσποτείας του, ἀφοῦ ματαίως ἠγωνίσθη πρότερον νὰ τοὺς ὑπερασπίσῃ, ὁ μὲν Ματθαῖος Ἀσάνης φονεύσας πολλοὺς τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ αἰχμαλωτίσας τὸν Ἀχμέτην υἱὸν Τουραχᾶν (1), ὁ δὲ Δημήτριος ὑπομείνας πολυκαιρινὴν καὶ στενὴν πολιορκίαν ἐν Κορίνθῳ (2). Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τοῦ βαρβαρικοῦ ξίφους καὶ τῆς σκληρᾶς δουλείας, μέρος τῆς οἰκογενείας ἠναγκάσθη νὰ παροικήσῃ ἐν Ἰταλίᾳ (3), καὶ μέρος εἰς τὴν ἡμετέραν νῆσον. Ἐκ τοιαύτης λοιπὸν λαμπρᾶς καταγωγῆς ἔχει τὴν ἀρχήν της ἡ ἐν Κεφαλληνίᾳ τῶν Ἀσαναίων οἰκογένεια, τὴν ὁποίαν κοσμεῖ ὁ ἔνδοξος Ἰατροδιδάσκαλος καὶ συμπολίτης μας Σπυρίδων.

Λαβὼν οὗτος τὴν πρώτην ἀνατροφὴν εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐξασκηθεὶς παρὰ τοῦ πεπαιδευμένου πατρός του εἰς τὰ τῆς ἰατρικῆς μαθήματα ἐπέμφθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὸ τότε ἀκμάζον τοῦ Παταυΐου πανεπιστήμιον διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ στάδιον τῆς ἱπποκρατικῆς σχολῆς, τῆς ὁποίας, ἐφαίνετο ἀπὸ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν του, ὅτι ἐπεθύμει νὰ γείνῃ σταθερὸς ὀπαδός. Κρίνων ὅμως ὁ νέος Ἀσάνης ὅτι, διὰ νὰ ὁδηγῆται ὁ νοῦς, ὅσον εἶναι δυνατόν, ἀσφαλέστερον εἰς τὸ φύσει σκοτεινὸν τῆς ἰατρικῆς ἀντικείμενον καὶ διὰ νὰ φθάνῃ εἰς συνεπείας μὴ ἀπεχούσας πολὺ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἔχει ἀπαραίτητον ἀνάγκην νὰ πλουτισθῇ μὲ ἀκριβεῖς γνώσεις τῶν πρὸς αὐτὴν βοηθητικῶν ἐπιστημῶν, μετὰ τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς καὶ

---

(1) Φραντζῆς χρον. βιβλ. Γ', κεφ. 3,

(2) Χαλκοκονδ. βιβλ. Θ', σελ. 185 — 186 — 187.

(3) Ὅρα ἐπιστολὴν Θεοδοσίου Ζυγομαλᾶ πρὸς Μαρτῖνον Κρούσιον, καὶ τὴν τούτου ἀπάντησιν, ἐν τῇ τοῦ Κρουσίου Τουρκογραικίᾳ σελ. 91, 449, 497, γραφεῖσας ἔν ἔτει 1576, καὶ 1581. — Βλέπε καὶ ἐπιστολὴν Φραγκίσκου Φιλέλφου πεμφθεῖσαν παρ' αὐτοῦ ἐκ Μεδιολάνων τῷ 1445, πρὸς Λουδοβῖκον Μαρχίονα Μάντουας, εἰς ἣν ἀναφέρονται ὀνομαστὶ ὁ Δημήτριος καὶ Μιχαὴλ Ἀσάνης, ὡς παροικήσαντες, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ βασιλείου, ἐν Ἰταλίᾳ.

Digitized by Google

λατινικῆς φιλολογίας, ἀφιερώθη εἰς τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικοχημικὰς ἐρεύνας.

Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἰσχωρῶν εἰς τὸν μαγευτικὸν τῆς παιδείας κόσμον ὁμοιάζει μὲ τὸν ἐμβαίνοντα εἰς ἀνθοστόλιστον κῆπον, ὅστις, μετὰ τὴν συλλογὴν τῶν ἀναγκαίων λουλουδίων, συρόμενος ἀπὸ τὴν φυσικὴν καὶ ἔξοχον καλλονὴν τινῶν ἀνθέων λησμονᾷ τὴν ταχεῖαν τοῦ καιροῦ διάβασιν, καὶ ἀφιερούμενος πρὸς αὐτὰ ἐπιμένει ἀκουσίως εἰς τὴν παρατήρησίν των. Διὸ ἐμβαθύνας ὁ Σπυρίδων εἰς τὰς ῥηθεῖσας ἐπιστήμας ἐθέλχθη τόσον ἀπὸ τὴν εὐκρίνειαν τῶν μαθηματικῶν ἰδεῶν, ὥστε, ἀφοῦ ἐγνώρισε τὸν ἑαυτόν του ἀρκετὰ πλουτισμένον μὲ ἐκτεταμένας γνώσεις τῆς χημείας καὶ φυσικῆς, καὶ ἐν γένει εἰς ὅσα ἐθεώρει εἰσαγωγικὰ μαθήματα τῆς ἰατρικῆς, ἀπεφάσισε νὰ ἐξοδεύσῃ καιρόν τινα εἰς τὴν μαθηματικὴν σπουδήν, καὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς αὐτήν, ὅσον ἠδύνατο περισσότερον. Ἔχων δὲ τοιαύτην κλίσιν ἐκ φύσεως εἰς τὰς μαθηματικὰς γνώσεις ηὐτύχησε νὰ λάβῃ διδάσκαλόν του εἰς ταύτας τὸν περιώνυμον καθηγητὴν Τοάλδον, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ὁποίου διέτρεξε μὲ ἐπιτυχίαν ἐντελῆ ὅλους τῆς ἐπιστήμης τοὺς κλάδους, διεκρίθη δὲ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν μηχανικὴν καὶ ἀστρονομίαν.

Μὲ τοιαύτην λοιπὸν προετοιμασίαν ἐφωδιασμένος ἐμβῆκεν ἐν τέλει εἰς τὴν ἱπποκρατικὴν σχολήν, εἰς ἣν διὰ ταχυτάτης καὶ θαυμασίας προόδου (συνέπεια τῶν πολλῶν καὶ ἐκτεταμένων του γνώσεων, καὶ τῆς φυσικῆς ἀγχινοίας) διατρέξας ὅλον τὸ σχολαστικὸν στάδιον ἀξιεπαίνως ἔλαβε τὸν τοῦ Ἰατροδιδάκτορος στέφανον. Μὲ ἀκούραστον δὲ ζῆλον ἐπισκεπτόμενος ἔπειτα τὰς κλίνας τῶν ἀσθενῶν, εἰς τὰ πολυανθρωπότερα τῶν νοσοκομείων, προσήλωσεν ὅλην του τὴν προσοχὴν εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν θεωριῶν, καὶ ἀνεγίνωσκε τοὺς ἀσφαλεῖς κανόνας τῆς θεραπείας τῶν παθῶν εἰς τὸ μίγα καὶ διδακτικώτατον βιβλίον τῆς πείρας.

Αἴσθημα φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπη τοῦ ἐπαγγέλματος παρεκίνησε, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, καὶ ἐρεθίζει μέχρι τῆς σήμερον, πολλοὺς πεπαιδευμένους καὶ ἀγχίνοας ἰατροὺς νὰ προσπαθήσωσιν, εἰ δυνατόν, τὴν ἀναγωγὴν τῆς παθολογικῆς θεωρίας εἰς γενικὰς ἀρχάς. Ἡ θαυμασία πρόοδος τῶν φυ-

Digitized by Google

σικοχημικῶν γνώσεων, τὸ ἐξ αὐτῶν διασθὲν φῶς εἰς τὴν ἰατρικήν, καὶ ἐν γένει ἡ ἐκτύλιξις τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς, φαίνεται ὅτι δίδουν εἰς τοῦτο ἐλπίδας τινάς· τὸ πολυειδὲς ὅμως τῶν αἰτιῶν ἐκ τῶν ὁποίων ταράττεται ἡ ἁρμονικὴ ἰσορροπία τῆς ἀνθρωπίνης μηχανῆς καὶ τὸ πολύπλοκον αὐτῶν ἀντιτεῖνον εἰς τοὺς γενναίους ἀγῶνας των τοὺς ἀποδεικνύει ἐν μέρει ἀκάρπους. Διότι ἡ ποικίλη τῶν φαινομένων παραλλαγὴ εἰς ἕκαστον ἄτομον, ἀνατρέπουσα τὰς συναχθέντα συμπεράσματα τῶν ἀκριβεστέρων θεωριῶν, παρασταίνει, διὰ τῶν ἀποτυχιῶν τῆς ἐφαρμογῆς, ὅτι τῆς σχολῆς αἱ εὔγλωττοι καὶ ἐλκυστικαὶ πραγματεῖαι ναναγοῦσι πολλάκις εἰς τὰς κλίνας τῶν ἀσθενῶν.

Ἡ προσπάθεια ὅμως αὕτη εἶναι ἀξία πολλῶν ἐπαίνων, καὶ μολονότι φαίνεται σχεδὸν ἀδύνατος ἡ πραγματοποίησις τοῦ σκοποῦ της, ἐπέφερεν ὅμως μεγάλας προοδευτικὰς τροποποιήσεις εἰς τὰς ἀρχαίας βάσεις τῆς ἰατρικῆς, καὶ ἐκ ταύτης κινούμενοι εὐφυεῖς τινὲς ἰατροδιδάσκαλοι προσδιώρισαν, κατὰ τὰς παρ' αὐτῶν ὑπετεθεῖσας γενικὰς ἀρχὰς, ἐπωφελεῖς μεθόδους θεραπείας. Ὅθεν ἡ φλόγωσις (ἤτις εἶναι τροποίησις, ἡ συνέπεια τῆς ὑπερσθενικῆς ἀρχῆς τοῦ Βροῦν), θεωρηθεῖσα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν ὡς ἡ γενικωτέρα ἀρχὴ τῶν ἀσθενειῶν μας, ἐγέννησε τὴν ἀντιφλογιστικὴν μέθοδον, ἡ ὁποία, ὁσάκις δὲν παρέβη τὰ ὅρια τῆς μετριότητος, ἐπέφερε σωτήρια ἀποτελέσματα.

Σπουδάσας λοιπὸν ὁ ἡμέτερος Ἀσάνης εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἀνεφάνη ὁ τρόπος οὗτος τοῦ θεραπεύειν, καὶ περάσας, μετὰ τὴν ἀναγκαίαν πρακτικὴν ἐνασχόλησίν του, εἰς τὴν πατρίδα ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις μετερχόμενος μετ' εὐφημίας τὸν ἰατρὸν, εἰσήγαγε τὴν ἀντιφλογιστικὴν μέθοδον εἴς τινας τῶν ἡμετέρων νήσων, εἰς διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη, καὶ εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Εἰς τοῦτο δὲ ἐπιστηριζόμενοι δύω ἔνδοξοι ἰατροδιδάκτορες Ἄγγλοι, ὁ κύριος Μακ-Φόκιος (Mak-Fok), καὶ Μεμβλίνγιος (Meblingen), οἱ νῦν πρώτιστοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰατροὶ, ἀνέφερον αὐτὸν μετ' ἐγκωμίων ἐπονομάζοντές τον ἀναμορφωτὴν τῆς ἰατρικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ ἐπιτυχία τῶν θεραπειῶν του εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ἡ

Digitized by Google

καθ' ἡμέραν ἀναφαινομενὴ παιδεία του δὲν ἐβράδυναν νὰ διαδώσωσι τὴν φήμην αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν συστήσωσι μεγάλως. Διὸ ἡ μὲν Κυβέρνησις τὸν ἐτίμησε μὲ τὴν θέσιν τοῦ ὑγειονόμου πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα μὲ ἐκείνην τοῦ ἀγορανόμου, τὸ δὲ κοινὸν τῆς Ἰθάκης ἐπροσκάλεσεν αὐτὸν ὡς ἰατρὸν μὲ μισθὸν ἐτήσιον. Διατρίψας λοιπὸν εἰς τὴν ἡμετέραν νῆσον καὶ ἐκείνην τῆς Ἰθάκης χρόνους τινάς, τῷ 1795 μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην τῆς Μακεδονίας, ὅπου μετερχόμενος τὸ ἰδιόν του ἐπάγγελμα καὶ φημιζόμενος ὡς ἔμπειρος ἰατρὸς ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ δειχθῇ πρὸς τούτοις καὶ ἄνθρωπος στολισμένος μὲ φιλογενῆ αἰσθήματα καὶ θερμὸν ζῆλον διὰ τὴν διάδοσιν ἐπωφελῶν γνώσεων εἰς τὸ ἔθνος.

Παρατηρήσας ὁ ἔνδοξος συμπολίτης μας Ἀσάνης ὅτι εἰς τὰ σχολεῖα τῆς τότε ἀναξιοπαθούσης Ἑλλάδος ἔλειπον τὰ ἀναγκαιότερα τῆς μαθηματικῆς μέρη, καὶ ὅτι αἱ παραδιδόμεναι μικραὶ καὶ περιωρισμέναι γνώσεις ἐδιδάσκοντο μὲ σκοτεινὸν καὶ ἀμέθοδον τρόπον ἠσθάνθη εἰς τὴν φιλογενῆ καρδίαν του, ὅσην λύπην ἔπρεπε νὰ δοκιμάσῃ κάθε εὐαίσθητος καὶ εἰδήμων ὁμογενὴς βλέπων τὴν ποτὲ μητέρα τῶν φώτων καὶ τῶν μεγαλητέρων τῆς ἀρχαιότητος μηχανικῶν, στερουμένην καὶ αὐτῶν τῶν στοιχείων τῆς ἐπιστήμης. Ὠθούμενος λοιπὸν ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς πατρίδος ἀπεφάσισε ν' ἀφιερώσῃ τὸν ἐναπομένοντα ὀλίγον πρὸς αὐτὸν καιρὸν, ἀπὸ τὰς ἰατρικὰς ἀσχολίας του, εἰς τὴν διάδοσιν τῶν χρησιμωτέρων κλάδων τῆς ἐπιστήμης μὲ τὰς τῶν νεωτέρων θεωρίας, καὶ νὰ εἰσάξῃ εἰς τὰς ἑλληνικὰς σχολὰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας. Βλέπων ὅμως ὅτι τὰ χρέη τοῦ ἰδίου του ἐπαγγέλματος δὲν ἐσυγχώρουν πρὸς αὐτὸν νὰ διδάξῃ ὁ ἴδιος τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν ἔκρινεν ὅτι ὁ ταχύτερος καὶ καταλληλότερος δρόμος, δι' οὗ ἐδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ἀξιέπαινον σκοπόν του, ἦτον τὸ νὰ καταστήσῃ μᾶλλον εἰδήμονας τῶν μαθηματικῶν γνώσεων τοὺς ἀρχιδιδασκάλους τῶν καταστημάτων καὶ τοὺς βουλομένους τῶν Ἱερωμένων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐθεώρει πολλοὺς προστατεύοντας τῆς παιδείας τὰ καθιδρύματα καὶ πνέοντας φιλομάθειαν.

Ὅθεν μεταφράσας εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν τὰ εὐμεθοδέστερα μαθηματικὰ συγγράμματα καὶ κοινοποιήσας

Digitized by Google

τὸν φιλογενῆ του σκοπὸν εὗρεν ἕτοιμον εἰς τοῦτο τὸν τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιδιδάσκαλον Ἰωνᾶν τὸν Σπαρμιώτην, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐδίδαξε τὴν Ἄλγεβραν τοῦ Γάλλου δε-λα-Καΐλλου πλουτισμένην παρ' αὐτοῦ μὲ πληθὺν γνώσεων καὶ ἀναπτύξεων ἀναλυτικῶν. » Ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν (λέγει ὁ πολυμαθὴς Κούμας) ἔλειπεν ἕως τώρα ἡ τελειοτέρα » Ἄλγεβρα, ὡς ἐπαρατηρήσαμεν ἀρχήτερα. Τὴν ἔλλειψιν » ταύτην ἠσθάνοντο οἱ μαθηταὶ τοῦ Πεζάρου. Εἷς ἐξ αὐτῶν, » Ἰωνᾶς ἱερομόναχος, διδάσκαλος ὢν τοῦ τῆς Θεσσαλονίκης » σχολείου, εὗρηκεν ἐκεῖ ἄνδρα Κεφαλλῆνα, τρίβωνα τῶν » μαθηματικῶν γνώσεων, τὸν ἰατρὸν Σπυρίδωνα Ἀσάνην, » μαθητὴν τῶν ἰταλικῶν πανεπιστημίων. Τοῦτον ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν διδάξῃ τὴν Ἄλγεβραν· ἐμετάφρασαν κοινῶς » ἐκ τοῦ λατινικοῦ εἰς γλῶσσαν ἑλληνικὴν τοῦ Γάλλου Καΐλλου τὴν Ἄλγεβραν (1)· ὁ Ἀσάνης τὴν ἀνεπλήρωσε μὲ » πολλοτάτας ἐπωφελεῖς γνώσεις τῆς ἀναλύσεως, καὶ οὕτως » ἐφάνη διὰ τῶν τύπων (Βενετίᾳ 1797) τὸ πρῶτον ἀλγεβραϊκὸν σύγγραμμα εἰς τὸ γένος (2) ».

Κατὰ τὸ 1799 προσκαλεσθεὶς ὁ Ἀσάνης εἰς τὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας ὡς ἰατρὸς καὶ διατηρῶν πάντοτε θερμὸν τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔρωτα ἐδίδαξεν ἐκεῖ πρὸς τοὺς ἀρχιδιδασκάλους καὶ φίλους του Κωνσταντῖνον Κούμαν, Γρηγόριον Κωνσταντᾶν, Παπᾶ Ἀργύρην, καὶ πρὸς τοὺς φιλομούσους Δεσπότας Πλαταμῶνος, Τρικάλων, καὶ Δημητριάδος, ἐκτὸς τῆς Ἀλγέβρης τοῦ Καΐλλου, τὴν Τριγωνομετρίαν τοῦ

---

(1) Ἠπατήθη ὁ ἱστορικὸς Κούμας ὡς πρὸς τὴν μετάφρασιν τῆς Ἀλγέβρης. Κατὰ τὰς εἰδήσεις τὰς ὁποίας εὑηρεστήθη νὰ μὲ πέμψῃ ὁ πεπαιδευμένος ἰατρὸς Ἰωάννης Ἀσάνης υἱὸς τοῦ ἐνδόξου τούτου συμπολίτου μας, ὁ Σπυρίδων Ἀσάνης μετέφρασε μόνος του τὴν Ἄλγεβραν εἰς τὴν νεοελληνικήν, ὁ δὲ Ἰωνᾶς ἀκολουθῶν τὴν μεμπτὴν τῆς ἐποχῆς του συνήθειαν ἠθέλησε νὰ τὴν ἐκδώσῃ εἰς τὴν παλαιάν. Ἀλλ' ὁ κακὸς ἑλληνισμὸς αὐτοῦ, καὶ τὰ πολλὰ τυπογραφικὰ λάθη ἔβλαψαν πολὺ τὴν ἀξίαν τοῦ συγγράμματος καὶ τοὺς κόπους τοῦ Ἀσάνη, διὰ τὸ ὁποῖον μέμφεται δικαίως ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν σχολαστικότητα τοῦ Ἰωνᾶ.

(2) Ἱστορ. Τόμ. ΙΒ'. σελ. 573.

Digitized by Google

Τοάλδου, καὶ τὰς κωμικὰς τομὰς τοῦ Γράντης. »Ὁ Κού-
»μας (λέγει ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς) μὴ εὐχαριστηθεὶς εἰς τὴν
»ζωὴν τῶν ὑπουργούντων ἡγεμόνας ἐπέστρεψε, κατὰ τὸ
»αὐτὸ ἔτος εἰς τὴν πατρίδα του μὲ σκοπὸν νὰ περιπατήσῃ
»τὰ ἴχνη τοῦ θαυμαστοῦ διδασκάλου του. Μετ' ὀλίγον ἐφάνη
»ἡ Ἄλγεβρα τοῦ Καΐλλίου εἰς φῶς, καὶ ὁ μεταφραστὴς αὐ-
»τῆς Ἀσάνης ἐκαλέσθη ἰατρὸς τῆς τότε ἀκμαζούσης κωμο-
»πόλως Ἀμπελακίων. Ὁ Κούμας προσέτρεξεν εἰς τὸν ἄνδρα,
»τὸν οἰκειώθη καὶ ἐβοηθήθη ὑπ' αὐτοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν
»βίβλον ἐκείνην..... Τὸ θέρος 1800 μετέβη
»εἰς ἀμπελάκια διὰ νὰ εὕρῃ παραμυθίαν μεταξὺ τῶν φίλων
»του Ἀσάνους καὶ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, καὶ εἰς δίμηνον
»διάστημα συμμετέφρασε μετὰ τοῦ πρώτου τὰς κωνικὰς το-
»μὰς τοῦ Καΐλλίου (1), καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου παρέλαβε χει-
»ρόγραφον θεωρίαν σύντομον τῆς Γεωγραφίας, καὶ ἐπέστρε-
»ψεν εἰς τὸ σχολεῖον του. Τὴν πρώτην πραγματείαν συντάξας
»ἔπειτα εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔστειλεν εἰς τοὺς τύπους τῆς Βιέν-
»νης, ὅπου ἐξεδόθη τὸ 1803 ἔτος. Ἐπλούτισε λοιπὸν τὸ
»σχολεῖον του μὲ νέας ἔτι μαθηματικὰς γνώσεις (2)».

Καταστήσας λοιπὸν εἰδημονεστάτους τῶν μαθηματικῶν γνώσεων τοὺς διευθύνοντας πολλὰ τῆς ἀρχτικῆς Ἑλλάδος σχολεῖα, καὶ διαδώσας οὕτω εἰς τὸ ἔθνος τοὺς κλάδους ἐκείνους τῆς ἐπιστήμης, οἵτινες ἦσαν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖοι εἰς τὴν προπαρασκευαστικὴν σπουδὴν καὶ ἤνοιγον τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἀκριβῆ κατάληψιν τῶν φυσικοχημικῶν γνώσεων, ἔχει τὴν δόξαν ὁ Κεφαλλὴν Ἀσάνης ὅτι πρῶτος εἰσῆξεν εἰς τὴν

(1) Ἐνῷ ὁ Ἀσάνης ἐδίδαξεν, ὡς εἴρηται, τὰς κωνικὰς τομὰς τοῦ Γράντης, κατ' αἴτησιν τοῦ Κούμα μετέφρασε καὶ ἐδίδαξε πρὸς αὐτὸν καὶ τὰς τοῦ Καΐλλου πραγματευομένας τὸ αὐτικείμενον ἀναλυτικῶς, πρὸς σύγκρισιν ἐκείνων τοῦ Γράντης, εἰς τὰς ὁποίας θεωρεῖται συνθετικῶς. Ἡ συνεργασία τοῦ Κούμα εἰς τὴν μετάφρασιν ἐννοητέα, (καθὼς ἴδιος ἐξηγεῖται μετ' ὀλίγον) ὡς ἡ ἐκ τοῦ γραικικοῦ εἰς τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν μεταφορά, διότι ἡ τότε ἄτοπος ἐπικρατοῦσα ἰδέα παρέσυρε καὶ τὸν ἴδιαν τοῦτον ἱστορικὸν νὰ θεωρῇ ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι πρέπει νὰ διδάσκωνται ἑλληνιστί.

(2) αὐτόθι σελ. 584, καὶ 585.

Digitized by Google

Ἑλλάδα τὴν παρὰ τῶν νεωτέρων ἐφευρεθεῖσαν ἀναλυτικὴν μέθοδον, καὶ σχηματίσας, οὕτως εἰπεῖν, τόσας ἑστίας, ἐκοινοποίησε τάχιστα εἰς τὸ γένος ἰδέας εὐκρινεῖς τῆς μαθηματικῆς (1). Ἦτον δὲ ἀξιοθέατον φαινόμενον καὶ δεῖγμα λαμπρὸν τῆς ἐλαστικότητος τοῦ ἑλληνικοῦ νοὸς νὰ βλέπῃ τις τὴν νεολαίαν τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος κάτοχον τῶν ἀλγεβραϊκῶν γνώσεων, καὶ παίζουσαν μὲ τὰς κωνικὰς τομάς.

Ἀναχωρήσας κατὰ τὸ 1804 ἐκ Θεσσαλίας μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μετερχόμενος μετ' εὐφημίας τὸν ἰατρὸν καὶ διαδοθείσης τῆς φήμης του, ἐπροσκαλέσθη, τῷ 1811, ὡς ἀρχιατρὸς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαυΐας Ἀλεξάνδρου Καλλημάχη, μετὰ τοῦ ὁποίου διέμεινεν εἰς Ἰάσιον πέντε ἔτη τιμώμενος ὑπὸ τῶν αὐλικῶν διὰ τὴν βάσιμον καὶ ἐκτεταμένην παιδείαν του. Μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς πενταετίας ἐπιστρέψας πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ θελγόμενος ἀπὸ τὴν φυσικὴν τῆς τερπνοτάτης ἐκείνης θέσεως καλλονὴν, καὶ ἀπὸ τὴν καθ' ἡμέραν αὐξανομένην ὑπόληψίν του ἀπεφάσισε νὰ διαμείνῃ ἐκεῖ μετερχόμενος τὴν ἐπιστήμην του· Πρόθυμος ὅμως πάντοτε εἰς τὸ νὰ κοινοποιήσῃ πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς του τοὺς ὑψηλοτέρους τῆς μαθηματικῆς κλάδους ἐπεχειρίσθη καὶ τὴν ἐπίπονον μετάφρασιν τοῦ μεγάλου συγγράμματος τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ καὶ διαφορικοῦ ὑπολογισμοῦ (Calcolo integrale e differenziale) τοῦ Ἐουλέρου· ἀλλ' εἶναι λύπης ἄξιον ὅτι αἱ ἰατρικαὶ ἀσχολίαι του πληθυνόμεναι δὲν τὸν ἄφησαν νὰ φέρῃ εἰς τέλος ἔργον τόσον ἐπωφελὲς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

---

(1) Τὰς μαρτυρίας ταύτας τοῦ Κούμα καὶ τὴν πραγματικὴν ὠφέλειαν εἰς τὸ ἔθνος παρὰ τοῦ ἡμετέρου Ἀσάνη, ἐὰν ἐνθυμῆτο ὁ κύριος Ῥίζος γράφων τὴν περὶ τῆς νέας φιλολογίας πραγματείαν του, ἤθελεν ἀποδώσει πρὸς αὐτὸν τὸν χρεωστούμενον ἔπαινον ὡς πρῶτον εἰσάξαντα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν νέαν ἀναλυτικὴν μέθοδον, καὶ ἀφιερώσαντα τὸν καιρὸν τῆς ἀνέσεώς του εἰς ἄμισθον διδασκαλίαν καὶ διάδοσιν ἐπωφελεστάτων γνώσεων. Ἀποδοτέα ὅμως ἡ σιωπὴ τοῦ πεπαιδευμένου ὁμογενοῦς μας, ἢ εἰς ἄγνοιαν τῶν πραγμάτων, ἢ εἰς τὰς περιστάσεις καθ' ἃς συνέγραψε.

Digitized by Google

Εἰς τὰ ἔσχατα τῆς ἡλικίας του συνέγραψε καὶ ἓν ἀρχαιολογικὸν πονημάτιον τῆς μικρᾶς Ἀσίας προσηλώσας ἐξόχως τὴν προσοχήν του εἰς τὴν περὶ Βιθυνίας ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν. Διατρίβων λοιπὸν σταθερῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ καταγινόμενος ἀκουράστως εἰς ἐπωφελῆ ἀντικείμενα ἀπέθανεν ἐκεῖ βαθύγηρος κατὰ τὸ 1836, ἀφήσας εἰς ὅλους τοὺς αὐτόθι πεπαιδευμένους εὐρωπαίους καὶ τοὺς προύχοντας τῶν διαφόρων κατοικούντων ἐθνῶν βαθεῖαν ἐντύπωσιν τῆς ἀξίας του. Ὅσον δὲ ὁ ἔνδοξος οὗτος συμπολίτης μας ἐφαίνετο ἀξιότιμος παρὰ πᾶσι διὰ τὴν παιδείαν του, τοσοῦτον ἐκρίνετο ἀξιοσέβαστος διὰ τὸ ἠθικὸν τοῦ χαρακτῆρος του καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων. Ἐδείχθη πάντοτε ὑπὸ τῶν πραγμάτων μεγαλοπρεπὴς εἰς τὰ φρονήματα, πολίτης τίμιος, φιλογενὴς, καὶ σταθερὸς εἰς τὰς ἀρχάς του. Ἐπίμων εἰς τὰς ἰδέας του διετήρησε μέχρι τέλους τὸν ἀριστοκρατικόν του χαρακτῆρα, πρὸς ὃν ἔκλινεν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, καὶ ἐκαυχᾶτο μεγάλως διὰ τὴν ἑλληνικήν του καταγωγήν.

Ἐκ τῶν μεταφράσεών του, ἐξεδόθη ἡ μὲν ἄλγεβρα τοῦ Καΐλλου μετὰ πολλῶν ἰδικῶν του ἀναπτύξεων ἐν Βενετίᾳ τὸ 1797, ὡς προείρηται, ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του Ἰωνᾶ τοῦ Καμαριώτου μὲ κακὸν τοῦ ἐκδότου ἑλληνισμόν. Αἱ κωνικαὶ τομαὶ τοῦ Γράντης ἐτυπώθησαν ἐν Βιέννῃ μὲ καλὴν ἑλληνικὴν φράσιν ὑπὸ τοῦ ἑτέρου μαθητοῦ του Γρηγορίου Κωνσταντᾶ τοῦ Μιλιώτου, καὶ ἐκεῖναι τοῦ Καΐλλου ἐξεδόθησαν αὐτόθι τῷ 1803 ὑπὸ τοῦ ἄλλου μαθητοῦ του Κούμα. Σώζονται δὲ εἰσέτι ἀνέκδοτοι, διὰ τὸν ἄωρον θάνατον τοῦ ῥηθέντος Ἰωνᾶ, ὅστις εἶχεν ἐπιχειρισθῆ τὴν τύπωσιν ὅλης τῆς σειρᾶς, ἡ Γεωμετρία καὶ Τριγωνομετρία τοῦ Τοάλδου.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἐξεδόθη μόνον παρὰ τῷ λογίῳ Ἑρμῇ ἡ πρὸς τὸν Θεόδωρον Νέγρην ἐπιστολή του περὶ τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ Κ. Μαρίνου Χαρβούρη, εἰς ἣν, ὡς σύγχρονος καὶ αὐτόπτης τῶν πραγμάτων, δηγούμενος τὸ μεγαλόσκοπον τοῦ ἀγχίνους ἄτου ἐκείνου ἀνδρὸς, ἀποδεικνύει, ὡς ἀγαθὸς καὶ τίμιος πατριώτης, τὴν μιαιφονίαν ἔργον τῆς πρὸς τὴν διαρπαγὴν ἐπιθυμίας τῶν Λακώνων, καὶ ἐπομένως ἀμετόχους τοῦ ἀνοσιουργήματος τὰς ὑπὸ τῶν ἐμπαθῶν, ἢ τῶν ἀγνωούντων τὴν ἀλήθειαν, ἐγκαλουμένας τῆς πατρίδος οἰ-

Digitized by Google

κογενείας. Εἶναι δὲ ἀνέκδοτος ἡ περὶ μικρᾶς Ἀσίας ἀρχαιολογία του, τὴν ἐποίαν διασώζει ὁ πεπαιδευμένος υἱός του Δόκτωρ Ἰωάννης Ἀσάνης (1).

---

(1) Μυρίας ὅσας τὰς χαρίτας ὁμολογῶ πρὸς τὸν ἀγαθὸν τοῦτον συμπολίτην μας διὰ τὰς ὁποίας εὐηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ εἰδήσεις περὶ τοῦ ἐνδόξου πατρός του· καὶ μὲ χαρὰν ἀναγγέλλω ὅτι, κληρονόμος τῶν φιλογενῶν αἰσθημάτων ἐκείνου καὶ κεκοσμημένος μὲ τὴν παιδείαν, ἐξέδωκε καὶ οὗτος ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1841 μίαν ἀξιόλογον μετάφρασιν τῆς διατριβῆς τοῦ προφέσορος Πέτρου Ῥουβίνου »Περὶ τοῦ ἁρμοδίως τέ»ρου τρόπου, τοῦ νὰ ἐμποδίζωνται αἱ ὑποστροφαὶ τῶν »περιοδικῶν πυρετῶν», ἀφοῦ ἤδη κοπῶσι διὰ τῆς κί»νας». Ἀφιερόων αὐτὴν εἰς τὸ νεοσύστατον τῶν Ἀθηνῶν Ἰατροσυνέδριον, μεταχειρίζεται ἐν γένει ὕφος εὔληπτον καὶ πολλὰ φυσικόν. Εὔχομαι δὲ νὰ καταγίνῃ καὶ εἰς ἄλλο τι γενναιότερον διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν πατρικήν του ὑπόληψιν, καὶ νὰ δώσῃ μεγαλήτερα τῆς ἀξίας του δείγματα.

Digitized by Google

ΦΑΡΑΝΔΟΣ ΧΟΪΔΑΣ.

ΦΑΡΑΝΔΟΣ ΧΟΪΔΑΣ Ἰατροφιλολόγος, γνωστὸς πρὸς ἡμᾶς διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὸν πατριωτικόν του ζῆλον εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ Δημητρίου Χοϊδᾶ. Ἀννήκων ὁ ἔνδοξος οὗτος συμπολίτης μας εἰς οἰκογένειαν, ἥτις ἔδωκε πάντοτε περικλεεῖς νομοδιδάκτορας καὶ ἐμπείρους ἰατρούς, καὶ ἐξ ἧς ἔλαβεν ἡ πατρὶς τὸν σεβάσμιον Μητροπολίτην Παΐσιον τὸν Χοϊδᾶν, τοῦ ὁποίου ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία καὶ ἡ παραδειγματικὴ ἀρετὴ ἀφῆκε πρὸς τὸ ποίμνιόν του ἐντύπωσιν βαθεῖαν, ἔμελλε ν' ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη τῶν προγόνων του, καὶ μάλιστα τῶν δύω του ἀδελφῶν, τοῦ δόκτορος Ἰωάννου καὶ Στεφάνου, ἐξ ὧν ὁ μὲν διέπρεψεν εἰς τὴν νομικὴν θαυμαζόμενος διὰ τὴν φυσικὴν εὐγλωττίαν του καὶ πολυμάθειαν, ὁ δὲ ἐφημίσθη ὡς ἔξοχος ἰατρός. Ἡ φύσις ὅμως, ἥτις εἶχε στολίσει τὸν νέον Φαράνδον μὲ πολλὰ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ δῶρα, τὸν ἐπροδιάθεσεν εἰς τὴν ῥητορείαν τοῦ ἄμβωνος καὶ παιδιόθεν τὸν παρέσταινε κλίνοντα εἰς τὰς θεολογικὰς ἐρεύνας. Ἀκολουθῶν ὁ πατήρ του μέχρι τινὸς τὴν φυσικὴν τοῦ νέου ῥοπὴν ἔπεμψεν αὐτὸν δωδεκαετῆ ὄντα εἰς τὸ ἐν Ῥώμῃ ἑλληνικὸν γυμνάσιον, ὅπου εἶχον λάβει τὴν πρώτην ἀνατροφήν των καὶ οἱ δύω ῥηθέντες ἀδελφοί του.

Τὸ ἑλληνικὸν τοῦτο κατάστημα σχηματισθὲν ἐν Ῥώμῃ διὰ συνεργείας τοῦ πεπαιδευμένου Ἰωάννου Λασκάρεως πρὸς

Digitized by Google

ἀνατροφὴν τῶν ἀθλίων ἐκείνων ἑλληνοπαίδων, οἵτινες εὑρίσκοντο εἰς τὴν ξένην γῆν ὡς τόσα ἐλεεινὰ λείψανα τοῦ πολυδακρύτου ναυαγίου τῆς Ἑλλάδος, καὶ προστατευθὲν ὑπὸ τοῦ φιλομούσου Πάπα Λέοντος δεκάτου (1), ἔδωκε, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς, ἄνδρας πολυμαθεῖς (2). Εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦτο σπουδάσας δέκα ἔτη ὁ νέος Χοϊδᾶς ἐπέδωκεν εἰς πολλὰ ἤδη μαθημάτων, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὴν Θεολογικὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὰς φυσικομαθηματικὰς γνώσεις. Διατηρῶν τὴν ἰδέαν ν' ἀκολουθήσῃ τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα, τὸ εἰκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐνδεδυμένος ἱερατικὸν φόρεμα. Ἐνταῦθα δὲ, τὴν μεγάλην παρασκευὴν, ἐξεφώνησε πολυμαθέστατον λόγον τῶν σωτηρίων παθῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐθαυμάσθη ὑπὸ τῶν εἰδημόνων ἡ φυσικὴ εὐγλωττία τοῦ Φαράνδου, ἡ εὐκρίνεια τῶν ἰδεῶν, καὶ ἡ δύναμις τοῦ συλλογίζεσθαι (3).

Ἔχων ἐκ φύσεως καρδίαν εὐαίσθητον εἰς νὸ κοινὸν ὄφελος καὶ πνέων ζῆλου διὰ τὴν διάδοσιν τῶν φώτων εἰς τοὺς ἰδίους του συμπολίτας ἔκλεξε τοὺς εὐφυεστέρους νέους πρὸς τοὺς ὁποίους παρέδιδεν ἀμισθὶ διάφορα εἴδη μαθημάτων διὰ δύο ὁλοκλήρους χρόνους (4). Ὅθεν ἡ γλυκύτης τοῦ χαρακτῆρος, ἡ ἀγαθότης τῆς ψυχῆς, τὸ εὐγενὲς τῶν αἰσθημάτων, τὸ εὐσχημάτιστον τοῦ σώματος, καὶ ἡ ἱλαρότης τοῦ προσώπου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφαίνοντο ζωγραφισμένα τῆς καρδίας του τὰ σπάνια προτερήματα, ἡνωμένα ὅλα ταῦτα μὲ τὴν φαινομένην του πολυμάθειαν, καὶ μὲ ἀφιλόκερδον διάθεσιν ἐβεβαίοναν ὅτι εἰς τὸν Φαράνδον θέλει ἀνανεωθῆ ἡ φήμη τῆς ἀρετῆς τοῦ Παϊσίου Χοϊδᾶ, καὶ ὅτι ὁ Θρόνος τῆς Κεφαλληνίας θέλει μίαν ἡμέραν λαμπρυνθῆ μὲ ἔνδοξον Μητροπολίτην.

---

(1) Ὅρα λεξικὸν Δανιὴλ Μάγνητος εἰς τὸ ὄνομα Ἰωάν. Ἀάσκαρις.

(2) Βλέπε ἑλληνομνήμονος φυλλάδιον Δ'. σελ. 231, ὅπου ὁ πολυμαθὴς Μουστοξύδης δίδει πολλὰς καὶ ἀξιολόγους ἰδέας περὶ τοῦ γυμνασίου, καὶ περὶ τινων ἐνδόξων μαθητῶν ἐξελθόντων ἐξ ἐκείνου.

(3) Ὅρα ἐπιτάφιον λόγον τοῦ Χοϊδᾶ ἐκφωνηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἱεροδιδασκάλου Ποβερέτου, καὶ ἐκδοθέντα παρ' αὐτοῦ ἐν Κερκύρᾳ κατὰ τὸ 1827.

(4) Αὐτόθι Σελ. 7.

Digitized by Google

Ὅσάκις ὅμως τῶν γεννητόρων αἱ θελήσεις ἀντιβαίνουσιν εἰς τοὺς προσδιορισμοὺς τῆς φύσεως, διά τινας σφαλερὰς ἰδέας, ἐμποδίζουσι τὰ καλά. Ὁ πατὴρ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου συμπολίτου μας, εἴτε κινούμενος ἀπὸ τὴν φήμην τῶν δύο του πρώτων υἱῶν, εἴτε ἀναγκασθεὶς ἀπὸ ἄλλους τινὰς λόγους ἀγνώστους, παρέστησεν εἰς τὸν νέον ὅτι τὸν ἐπεθύμει μᾶλλον ἰατρὸν, παρὰ ἱερέα (1).

Μὲ λύπην του ἤκουσε τὴν ἀλλαγὴν τοῦ σταδίου του, ἀλλὰ γνωρίζων, ὡς ἀληθὴς πεπαιδευμένος, τὴν ἱερότητα τοῦ χρέους τῆς ὑποταγῆς εἰς τῶν γονέων τὴν θέλησιν, ὑπένδωσεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πατρὸς καὶ σταλεὶς παρ' αὐτοῦ μετέβη εἰς τὸ τοῦ Παταυΐου πανεπιστήμιον διὰ νὰ ἀκούσῃ τὰ τῆς ἰατρικῆς μαθήματα. Δαπανήσας αὐτόθι πέντε ἔτη εἰς τὴν θεωρητικὴν σπουδὴν καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἱπποκρατικῆς διδασκαλίας, καὶ λαβὼν τὸν τοῦ ἰατροδιδάκτορος στέφανον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα, ὅπου δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ λαμπρότερα δείγματα τοῦ πατριωτικοῦ του ζήλου καὶ τῆς ἀφιλοκερδοῦς καὶ φιλανθρώπου διαθέσεώς του.

Αἱ εὐεργετικαὶ ψυχαὶ εἶναι ὡς τόσοι Ἥλιοι εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, αἵτινες, διὰ τῶν ἀγοθοεργιῶν των, διασκεδάζουσιν ἐν μέρει καὶ λαμπρύνουσι τὴν λυπηρὰν ὄψιν ὑπὸ τὴν ὁποίαν παρίρησιάζει τὸν ἀνθρώπινον βίον ὁ ἐγωϊσμὸς, ἡ αὐτοφιλαυτία, καὶ ἡ ἰδιωφέλεια. Θεωροῦσι τὰ φυσικά των καὶ ἠθικὰ προτερήματα ὡς κτήματα κοινά, Ἡ λέξις πατρὶς, πλησίον, κοινωνικὸν χρέος, δὲν εἶναι εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς λέξεις ἀδιάφοροι, ἢ ὄργανα ἐπιτυχίας, πορισμοῦ, ὑψώσεων, καὶ δόξης· εἶναι ἰδέαι ἱεραὶ, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων ἐκεῖναι εἶναι πάντοτε ἕτοιμαι νὰ παραβλέπωσι κάθε ἀτομικόν των συμφέρον καὶ ν' ἀφιερόνωσιν ἑαυτὰς εὐχαρίστως εἰς τὴν κατόρθωσιν τοῦ κοινοῦ καλοῦ.

Τοιαύτην κοινωφελῆ διάθεσιν ἔδειξε τωόντι ὁ ἔνδοξος συμπολίτης μας Χοϊδᾶς. Ἐπιστρέψας ἐκ Παταυΐου ἤρχισε νὰ μετέρχηται, καὶ μετῆλθε διὰ βίου, τὴν ἰατρικὴν ἀμισθί, χορηγῶν ἐνίοτε καὶ τὰ μέσα πρὸς τοὺς πάσχοντας ἐνδεεῖς.

---

(1) Αὐτόθι Σελ. 8.

Digitized by Google

Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ γείνῃ κοινωφελέστερος ἀφιέρωσεν ὡρας τινὰς τῆς ἡμέρας, εἰς ἃς συνάζων εἰς τὸ σπουδαστήριόν του τοὺς ἱερεῖς καὶ ἀναγνώστας, οἵτινες ἐπεθύμουν νὰ γνωρίσωσι τὰ χρέη τοῦ ὑψηλοῦ ἐπαγγέλματός των, καὶ, διὰ τοῦ φωτισμοῦ τῆς παιδείας, νὰ γείνωσιν ἀληθεῖς ποιμένες τῶν λογικῶν προβάτων, ἐδίδασκεν εἰς αὐτοὺς ὡρεὰν διάφορα εἴδη μαθημάτων, κατὰ τὴν ἰδίαν των χρείαν καὶ κλίσιν. Παρατηρήσας εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν φυσικὴν ἑτοιμότητα εἰς τὴν ἱερὰν εὐγλωττίαν, ἀφοῦ τοὺς προητοίμασε μὲ τὰς ἀναγκαίας ἐπιστημονικὰς γνώσεις, τοὺς ἀνέδειξεν ἐντέλει ἀξίους κήρυκας τοῦ Θείου λόγου. Ἐκ τούτων δὲ ἀρκοῦμαι νὰ ἀναφέρω τὸν εὔγλωττον ἱεροδιδάσκαλον Ποβερέτον, περὶ οὗ θέλω διαλάβει ἰδιαιτέρως, καὶ τὸν ἐνάρετον καὶ γλυκὺν τὸ ἦθος καὶ τὴν διδασκαλίαν Λαγκούσην.

Περὶ ταύτης τῆς ἀγαθοεργίας τοῦ Φαράνδου ἀναφέρων ὁ ῥηθεὶς μαθητής του Ποβερέτος εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον του λέγει: „Οὔτε εἶναι τινὰς, ὁποῦ νὰ ἐγεύθη τὰ γλυκύτατα „νάματα τῆς πολυχεύμονος ἐκείνης πηγῆς, καὶ νὰ μὴν ἔ„καμε ἀληθινὸν καὶ τέλειον καρπόν. Ἐστάθηκαν ὡσαύτως „καὶ διάφοροι ἱερεῖς, ὁποῦ ἐφωτίσθηκαν παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν „φιλοσοφίαν, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Θεολογίαν, καὶ εἰς τὰς „διδασκαλίας καὶ ἑρμηνείας τῆς ἱεροκηρύξεως. Ἀνάμεσα εἰς „τοὺς ἄλλους τολμῶ νὰ ἐπαριθμήσω καὶ τὸν ἑαυτόν μου, „ὅστις ἀναγνωρίζω, ὅ,τι ὀλίγον ἠξεύρω, ἀπὸ τὴν σοφίαν „καὶ ἀγαθότητά του (1)".

Διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ τις ἀξίως τὴν ἐπαινετὴν ταύτην πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ συμπολίτου μας ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρῃ εἰς τὸν νοῦν του τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς Θρησκείας εἰς τὸν ἐξευγενισμὸν τῶν ἠθῶν, τὰ εὐτυχῆ ἐπακόλουθα τῆς ὀρθῆς ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν διδασκάλων τοῦ λαοῦ, ὁποῖοι εἶναι οἱ ἱερεῖς, καὶ τὴν ταχύτητα τῆς διαδόσεως τῶν φώτων, ὅταν οἱ ἐμπιστευόμενοι τὴν πρώτην εὐπαίδευσιν τῆς νεολαίας ἔχωσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μορφωμένα καὶ στηριγμένα εἰς ἀληθεῖς ἀρχάς. Ὅτι δὲ οἱ παρὰ τοῦ Χοϊδᾶ μορφωθέντες Ἰε-

(1) Σελ. 9.

Digitized by Google

ρεῖς ἐδείχθησαν ἐπίσης ζηλωταὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, καὶ ἐνεργηταὶ ἀξιεπαίνων ἔργων, θέλει βεβαιώσει τοὺς μὲν ἀναγνώστας ἡ βιογραφία τοῦ προρρηθέντος μαθητοῦ του, τοὺς δὲ ἐμοὺς συμπολίτας ἡ ἀνάμνησις τῆς εὐαγγελικῆς ζωῆς τῶν ἱεροδιδασκάλων Ποβαρέτου καὶ Λαγκούση (1), καὶ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἀποθανέντος σεβασμίου ἱερέως Σπυρίδωνος Κατσαΐτου.

Νυμφευθεὶς ὁ πολυμαθὴς Φαράνδος ἐνάρετον καὶ, ὡς αὐτὸς, φιλόπτωχον σύζυγον ἐτεκνοποίησεν ἐξ αὐτῆς υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Μέλλων δὲ νὰ προετοιμάσῃ τὸν πρῶτον τῶν υἱῶν

---

(1) Μὴ ἔχων ὕλην βιογραφίας τοῦ ἱεροκήρυκος Λαγκούση χρίνω ἀπαραίτητον χρέος μου νὰ σημειώσω ὅτι ὁ τωόντι σεβάσμιος οὗτος Ἱερεὺς προικισμένος ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ χαριέστατον καὶ λαμπροφανῆ μορφὴν, μὲ δείγματα φιλαγάθου καὶ εἰλικρινοῦς καρδίας, καὶ μὲ εὐφράδειαν φαινομένην μὲν ἁπλῆν, ἀλλὰ πλήρη δυνάμεως καταπειστικῆς, καὶ γλυκύτητος, ἐδείχθη, ἐφ' ὅρους ζωῆς του, ζηλωτὴς ἀπαδὸς τοῦ εὐαγγελίου ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ. Διδάσκων, ἀμισθὶ τὴν νεολαίαν καὶ κηρύττων πάντοτε τὸν θεῖον λόγον χωρὶς σκοπὸν ἀπολαυῆς, ἤρπασε πρὸς τοῦτοις πολλὰς αἰθὼας πτωχὰς παρθένους ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς ἀτιμίας συνάζων ἐκ τῶν πλουσίων τὰς ἀναγκαίας προῖκας των. Ἔδιδεν ἀμέσως εἰς ἐλεημοσύνην, ὅσα ἀπολάμβανεν ἐφημερεύων, καὶ ὢν τῆς εἰρήνης εἰσηγητὴς ἔτρεχεν ἑτοίμως ὅπου ἤκουε ταραγμένην τὴν ἁρμονίαν τῶν οἰκογενειῶν καὶ τοῦ πλησίον. Μαθητεύσας καιρόν τινα πρὸς αὐτὸν, ἐνῷ εἶμαι μάρτυς, μετὰ πολλῶν συμπολιτῶν μου, τῆς φιλοπτωχίας του, ἤκουσα πολλάκις παρὰ πολλῶν, » ὅτι μαχομένων, εἰς τὰς τῆς δικχονοίας ἐκείνας ἐποχὰς, δύω χωρίων τῆς Παλαίας » μετέβη ἀμέσως ἐκεῖ ὁ φιλόπατρις οὗτος διδάσκαλος· ἐμβαίνει μεταξὺ » τῶν ὅπλων, παρρησιάζει πρὸς τοὺς μαχομένους τὴν εἰκόνα τοῦ ἐσταυ» ρωμένου Σωτῆρος, ἐκπλήττει, διὰ τοῦ σεβασμίου χαρακτῆρος του καὶ τῆς » εὐαγγελικῆς του εὐγλωττίας, τοὺς ἐξηγριωμένους χωρικοὺς, τοὺς συνάζει » εἰς κοινὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐκφωνήσας πρὸς αὐτοὺς μετὰ δακρύων λόγον » δραστήριον, μαλάσσει τόσον τὰς καρδίας των, ὥστε τοὺς κάμνει ν' ἀφήσωσι πᾶσαν ἔχθραν καὶ νὰ φιλιωθῶσιν ἀσπαζόμενοι ἀδελφικῶς ». Ἰδοὺ ὁποῖα φρονήματα καὶ φιλόθεον ζῆλον εἶχον οἱ μαθηταὶ τοῦ πολυμαθοῦς Φαράνδου! Ἰδοὺ πῶς μετεχειρίζοντο οἱ πρὸ ἡμῶν πεπαιδευμένοι ἱερεῖς τὸ τάλαντον τῆς παιδείας των. Εἴθε νὰ ἀναφέρωσιν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ, ἐκ τῶν εἴδη πολλῶν καλῶς ἀνατραφέντων ἱερέων (ὄχι εἰς τοιαύτας περιστάσεις, ἀλλ' εἰς ἄλλας ἀξιοσημειώτους καὶ ἀπαιτούσας τὴν ἱερατικὴν φρόνησιν) παραδείγματα φλογερᾶς πατριωτισμοῦ, φιλοθέου ζήλου, καὶ εἰρηνοποιοῦ πνεύματος!

Digitized by Google

του εἰς τὴν ἱπποκρατικὴν σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἔβλεπε κλίνοντα, ὠφελήθη καὶ ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης νὰ εὐεργετήσῃ καὶ ἄλλους, διότι συναθροίσας ὅσους τῶν νέων συμπολιτῶν μας ἐπεθύμουν νὰ τρέξωσι τὸ αὐτὸ στάδιον, τοὺς ἐδίδασκεν ὁμοῦ μὲ τὸν υἱόν του τὰ μαθηματικὰ, τὴν φυσικὴν, καὶ ὅσα ἄλλα ἔτεινον εἰς τὸν σκοπόν των καὶ ἔμελλον νὰ τοὺς ὠφελήσωσι μεταβάντας εἰς τὰ τῆς Ἰταλίας πανεπιστήμια, καὶ νὰ τοὺς καταστήσωσιν ἀξίους τοῦ τόσον ζηλωτοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ ἰατροῦ.

Ἡ πεῖρα βεβαιοῖ τὸν καθ' ἕνα ὅτι τὸ ὕψος τῶν δημοσίων ἐπαγγελμάτων ὁμοιάζει μὲ σκοπιὰς ἀνεμώδεις εἰς τὰς ὁποίας δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἐπὶ τῶν ἀναβαινόντων κανὲν πλαστὸν σκέπασμα. Εἰς αὐτὰ ἀνακαλύπτεται ἡ φυσικὴ ῥοπὴ τῆς καρδίας, καὶ ὁ ἀληθὴς χαρακτήρ. Κάθε νοῦς κοῦφος ἁφαρπάζεται καὶ θεωρεῖ μὲ καταφρόνησιν, ὅσους δὲν εἶναι ἀνώτεροί του εἰς τὴν ἀξίαν τῶν θέσεων. Μόνος ὁ μετριόφρων καὶ ἰσχυρὸς νοῦς μένει ἀκλόνητος εἰς τὰς ἀρχάς του καὶ θεωρεῖ τὴν ἀνθρωπότητα ὑπὸ τὴν ὄψιν τῆς χρεωστικῆς ἀγάπης καὶ τῆς συμπαθείας εἰς τὰς ἀτελείας της. Τὸ »ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι» εἶναι ἀξίωμα ἀναντίῤῥητον, καὶ ἀλήθεια μαρτυρουμένη ἀπὸ τὰ πράγματα.

Παράδειγμα εἰς τοῦτο ζωηρὸν ἔδωκεν ὁ πεπαιδευμένος Χοϊδᾶς, ὅστις τιμηθεὶς παρὰ τῆς τότε Κυβερνήσεως μὲ ὅσα ἐπαγγέλματα ἐσυγχώρει ν' ἀπολαμβάνωσιν οἱ ἑπτανήσιοι, ἐδείχθη πάντοτε ἀκριβὴς φύλαξ τῆς δικαιοσύνης φυλάττων ὅμως τὴν φυσικὴν τῆς καρδίας του ἀγαθότητα καὶ φαινόμενος μᾶλλον εὐεργετικὸς, παρὰ ἐπίφοβος. Ταῦτα κηρύττων εἰς τοὺς αὐτόπτας καὶ ἀνθυμουμένους τὰ πράγματα ὁ μαθητής του Πουερέτος λέγει: Εἰς τὰς δημοσίους καὶ κοινὰς τῆς παν τρίδος ὑπουργίας ὁποῦ τοῦ ἔτυχε νὰ βαστάξῃ μὲ πόσον » θάῤῥος καὶ πίστιν ὁ λαὸς δὲν ἐπαῤῥησιάζετο εἰς αὐτόν; » καὶ πῶς οὗτος ἐξηγοῦσε τὰς ὑποθέσεις τὰς πλέον δυσκόλους » καὶ σκοτεινὰς ἀκολουθῶντας πάντοτε, καὶ μὲ ὅλην τὴν » σταθερότητα, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον; Καὶ ἦτον » ποτὲ δυνατὸν, ὅτι ἡ ἀπάτη καὶ ὁ δόλος, μὲ τὰ ὁποῖα ζη» τοῦν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐμπερδεύσουν τὴν ἀλήθειαν, νὰ τὸν » ἀπατήσῃ, ἢ πλανέσῃ; (σελ. 9.)

Digitized by Google

Ὁ αὐτὸς ἱεροδιδάσκαλος ὁμολογεῖ ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων προτερημάτων τῆς καρδίας τοῦ πολυμαθοῦς Φαράνδου διεκρίνετο ἡ ἀρετὴ τῆς μετριοφροσύνης καὶ μιᾶς μεγάλης ταπεινώσεως. Μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ κάμνῃ ἐπίδειξιν τῆς παιδείας του, καὶ ὢν ἄνθρωπος μᾶλλον δημωτικὸς ἐφήρμωζε πάντοτε τὰς ἐκφράσεις του εἰς τὴν νοητικὴν δύναμιν καὶ κατάληψιν τοῦ συνομιλοῦντος μὲ αὐτόν.

Μὲ τοιαῦτα ἔξοχα καὶ κοινωφελῆ χαρίσματα φανεὶς καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του ὁ ἀγαθὸς οὗτος συμπολίτης μας ἦτον φυσικὸν ἐπόμενον ὅτι ἔμελλε νὰ κερδίσῃ ὅλων τὰς καρδίας. Καὶ τωόντι ὁ Φαράνδος Χοϊδᾶς ἦτον εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλαίας τὸ ἀντικείμενον τοῦ κοινοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης ὅλων τῶν συμπολιτῶν του. Ὧν δὲ πολλὰ προβεβηκὼς εἰς τὴν ἡλικίαν ἠναγκάσθη ἀπό τινα πτῶσιν νὰ περιωρισθῇ ἐντὸς τοῦ σπουδαστηρίου του μέχρι τέλους ζωῆς του. Φυλάττων ὅμως πάντοτε θερμὸν τὸν ἔρωτα τῆς παιδείας κατεγίνετο εἰς μεταφράσεις δοκίμων συγγραφέων τῆς φυσικῆς, καὶ εἰς πραγματείας διαφόρων σπουδαίων ἀντικειμένων. Τοιουτοτρόπως δὲ διάγων τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἡμερῶν του καὶ ὑπερβὰς τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη καθυπεβλήθη ἐν τέλει εἰς τὸν κοινὸν τοῦ θανάτου νόμον τῷ 1826, συνοδευθεὶς ἕως εἰς τὸν τάφον ἀπὸ τὰ δάκρυα κοινῶς ὅλων τῶν συμπολιτῶν του, οἵτινες ἐγνώρισαν πρὸς αὐτὸν καὶ ὁμολογοῦσιν εἰσέτι παιδείαν βάσιμον, συνημμένην μὲ φιλοπατρισμὸν καὶ ἔξοχα τῆς καρδίας προτερήματα.

Κατὰ τὸν μαθητήν του Πουερέτον, ὁ Χοϊδᾶς ἀφῆκε πολλὰ χειρόγραφα εἰς λατινικὴν καὶ ἑλληνικὴν γλῶσσαν περὶ διαφόρων ὑποθέσεων (σιλ. 8). Κατὰ τὰς ὁποίας ὅμως ἔλαβον εἰδήσεις, οἱ ζῶντες υἱοί του δὲν σώζουσιν εἰμὴ μεταφράσεις τινὰς ἐκ τῆς λατινικῆς εἰς τὴν ἑλληνικήν, ἀφορώσας φυσικὰς θεωρίας.

Digitized by Google

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Κ. ΒΑΡΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΝΗΣ.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Κ. ΒΑΡΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΝΗΣ Ἰατροφιλόλογος, γνωστὸς εἰς Βουκορέστιον τῆς Βλαχίας, εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Προυσίας, καὶ εἰς διαφόρους γερμανικὰς ἐπαρχίας διὰ τὰ πολυμαθῆτου συγγράμματα, ἐγεννήθη τὸ 1766 εἰς Ληξούριον τῆς Κεφαλληνίας, ἀπὸ τιμίαν τινὰ οἰκογένειαν τεχνητῶν. Ἡ φυσικὴ εὐφυΐα καὶ ἡ ἑτοιμότης εἰς τὸ μανθάνειν, ἥτις ἐφαίνετο παιδιόθεν εἰς αὐτὸν, παρεκίνησαν τοὺς γονεῖς του νὰ τὸν προσδιωρίσωσι μᾶλλον εἰς τὴν σπουδὴν, παρὰ εἰς τὴν ἰδίαν των τέχνην. Βλέποντες ὅμως ὅτι τὸ περιωρισμένον τῶν περιστάσεών των δὲν ἤθελε συγχωρήσει πρὸς αὐτοὺς νὰ τὸν δώσουν ἀνατροφὴν τοιαύτην, ὁποίαν ἀπαιτοῦσεν ἡ φαινομένη του ἀγχίνοια, ἔκριναν εὔλογον νὰ τὸν καθιερώσωσιν εἰς τὸν κλῆρον. Οἱ καρποὶ τοῦ φιλοπατρισμοῦ τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας Δαμωδοῦ πολλαπλασιασθέντες ὠφέλησαν μεγάλως τὴν μερικὴν καὶ τὴν γενικήν μας πατρίδα· διότι, ἐκτὸς τῶν πεπαιδευμένων μαθητῶν του, περὶ ὧν ἀνέφερον προλαβόντως, καὶ οἵτινες διασπαρέντες εἰς διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη διέδον τὸν φωτισμὸν, ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἀκολουθοῦντες τὰ ἴχνη τοῦ διδασκάλου των ἔμειναν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἀπέβησαν ἔμπειροι τῆς νεολαίας μας καθηγηταί. Εἷς τούτων ἦτον ὁ πεπαιδευμένος Ἀντώνιος Μοσχόπουλος, ἐξάδελφος τοῦ ἐναρέτου Μιχαὴλ, ὅστις διδαχθεὶς παρὰ τοῦ Δαμωδοῦ καὶ διδάξας τὰς ἀρχάς του ἠνοιξε καὶ αὐτὸς

Digitized by Google

τὴν σχολήν του εἰς τὸ χωρίον Χαβριάτα, ὅπου ἐπέμφθη ὑπὸ τῶν γονέων του καὶ ὁ νέος Γρηγορίνης.

Μὲ ταχίστην πρόοδον διέτρεξε τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων τοῦ Μοσχοπούλου καὶ ἤδη εἶχεν ἀνάγκην μεγαλητέρων γνώσεων, ἀλλ' αἱ περιστάσεις ἀντέτεινον εἰς τὴν περαιτέρω πρόοδόν του. Φαινόμενον σταθερὸν καὶ δυσεξήγητον θεωρεῖται εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ εἰς ὅλας τὰς γενεὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι πολλάκις τὰ δῶρα τῆς φύσεως εἶναι εἰς ἀντιπεπονθότα λόγον μὲ τὰ ἀπαιτούμενα τυχηρὰ μέσα. Συχνάκις πένητες ἄνθρωποι ἔχουσιν ἀφθονίαν νοητικῶν χαρισμάτων, ἐνῷ εἶναι στερημένοι τῶν τοιούτων πολλοὶ μεγαλόπλουτοι. Τὸ περίεργον τοῦτο φαινόμενον, εἴτε θεωρηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς γεννικῆς ἰσορροπίας, τὴν ὁποίαν ἡ φύσις ἐπιζητεῖ, κατὰ τοὺς ἀμεταβλήτους νόμους τῆς κοινῆς δικαιοσύνης, εἴτε ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀνατροφῆς εἰς τὴν ἐκτύλιξιν τῶν ὀργάνων, ἐξ ὧν κρέμαται ἡ εὐαισθησία καὶ ἡ ἐπιτήδειος ἐκτέλεσις τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν, ἐμποδίζει ὅμως ἐνίοτε τὴν τελειοποίησιν ἑνὸς ἀξίου νοός. Ἀλλ' ἐπίσης παρατηρεῖται ὅτι ὁ εὐφυὴς ἄνθρωπος προσβάλλων θαρραλέως τὰς ἐναντίας περιστάσεις γίνεται ὁ ἴδιος δημιουργὸς τῆς τύχης του καὶ ἐπιμένων εἰς τὴν πάλην ἐπιτυχαίνει τὸ βραβεῖον τῆς νίκης.

Παράδειγμα ζωηρὸν μᾶς δίδει εἰς τοῦτο ὁ νέος Γρηγορίνης, ὅστις χρεωστεῖ εἰς τὴν ἐπίμονον προσπάθειάν του τὴν νοητικήν του ἐκπαίδευσιν. Βλέπων ὅτι ἐκ μέρους τῶν γονέων του δὲν ἦτον οὐδεμία ἐλπὶς νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἤδη παρ' αὐτοῦ ἀγαπηθεῖσαν παιδείαν, καὶ ἀκούων ὅτι εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος καὶ εἰς διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη ἦσαν ἀνθηρὰ καταστήματα ἐσκέπτετο πῶς νὰ μεταβῇ εἰς ἓν ἐξ ἐκείνων. Ματαίως οἱ γονεῖς του ἐπροσπάθουν νὰ τὸν καταπείσωσιν εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σταδίου, διότι, ἢ ὡς μὴ κλίνων ἐκ φύσεως εἰς αὐτό, ἢ ὠθούμενος ἀπὸ ἐσωτερικὸν πόθον εἰς τὴν σπουδήν, δὲν ἐσυλλογίζετο ἄλλο, παρὰ τὴν ἐκ τῆς πατρίδος ἀναχώρησίν του. Ἡ ἀπόφασις τοῦ συμπολίτου μας ἱερέως Ξυδιᾶ τοῦ νὰ μεταβῇ εἰς τὸν Ἄθωνα, διὰ νὰ ἀφιερώσῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν μοναστικὸν βίον, ἔδωκε πρὸς αὐτὸν ἐλπίδα ἐπιτυχίας, ἀλλ' εἰς τὰ πρῶτα του βήματα τὸν παρουσιάζεται νέον πρόσκωμα τὸ ὁποῖον ὅμως ἐδυνήθη εὐτόλμως

Digitized by Google

νὰ τὸ νικήσῃ. Διότι παρακινηθεὶς ὁ ῥηθεὶς ἱερεὺς ἀπὸ τὸν θερμὸν ζῆλον τοῦ νέου διὰ τὴν παιδείαν, ἔλαβεν αὐτὸν, ἀκόντων τῶν γονέων του, μεταμεληθεὶς ὅμως ἔπειτα τὸν ἐγκατέλειψεν εἰς τὴν νῆσον τῆς Ὕδρας διὰ νὰ μεταβῇ πάλιν εἰς τὴν πατρίδα. Τὸ πολλὰ νεαρὸν τῆς ἡλικίας, ἡ στέρησις τῶν μέσων τοῦ ζῆν, καὶ ἡ εὕρεσις εἰς ξένον καὶ ἄσχετον τόπον ἤθελαν ἀψυχήσει βέβαια ἄλλον τινὰ, ἀλλ' ὁ Γρηγορίνης παρουσιασθεὶς θαῤῥαλέως εἰς τοὺς προύχοντας τῆς νήσου παρέστησε τόσον ζωηρῶς τὸν σκοπὸν τῆς φυγῆς του ἐκ Κεφαλληνίας καὶ τὸν θερμὸν τῆς καρδίας του ἔρωτα πρὸς τὴν μάθησιν ὥστε παρεκίνησε τοὺς Ὑδραίους νὰ τὸν στείλωσι μὲ ἰδιά των ἔξοδα εἰς Σμύρνην, καὶ νὰ τὰν συστήσωσι πρὸς τοὺς ἐκεῖ φίλους καὶ συμπατριώτας των, διὰ νὰ τὸν ἐμβάσωσιν ὡς τρόφιμον τῆς ἐκεῖ ἀκμαζούσης σχολῆς (1).

Ἐπιτυχὼν λοιπὸν τοῦ ποθουμένου ἀφιερώθη ἀκουράστως εἰς τὴν σπουδὴν καὶ μὲ κοινὸν τῶν διδασκάλων ἔπαινον καὶ ἀπολαυὴν ἀλλεπαλλήλων βραβείων ὁ νέος Κεφαλλὴν διεκρίνετο ματαξὺ τῶν πολυαρίθμων συμμαθητῶν του. Προδιδαχθεὶς ἀκριβῶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐν Κεφαλληνίᾳ ὑπὸ τοῦ Μοσχοπούλου, καὶ ἐξακολουθήσας τὴν σπουδὴν αὐτῆς εἰς τὸ ἐν Σμύρνῃ γυμνάσιον ἀπέβη ἔμπειρος ἑλληνιστὴς, ἀλλ' αἰσθανόμενος ἔξοχόν τινα κλίσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, μετὰ τὴν τελείωσιν τῶν μαθημάτων του εἰς τὸ ῥηθὲν γυμνάσιον, ἐπέρασεν εἰς τὸ τῆς Πάτμου κατάστημα πρὸς περισσοτέραν τελειοποίησιν. Ἐνταῦθα ἐπιτυχὼν τινὰς εὐκαταστάτους μαθητὰς παρέδιδεν ἰδιαιτέρως πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐξοικονομῶν τὰ χρειώδη κατεγίνετο ὑπερμέτρως εἰς τὴν νοητικήν του ἐκπαίδευσιν. Πόσον δὲ ἐτίμουν οἱ τῆς Πάτμου καθηγηταὶ τὴν πρόοδόν του καὶ τὸ φρόνιμον τῆς διαγωγῆς του, γίνεται δῆλον διὰ τῆς ἀκολούθου πράξεως.

---

(1) Ὁ πατριωτικὸς ζῆλος τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν κοινοτήτων ἑκάστης μεγαλοπόλεως Ἑλληνικῆς, καὶ ἡ μητρικὴ ἀγάπη τῆς Ἐκκλησίας, ἐφρόντιζον ὄχι μόνον νὰ ἀνεγείρωσι καθιδρύματα ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τὸ ἔθνος, ἀλλ' ἐχορήγουν προσέτι καὶ τὰ μέσα εἰς προσδιωρισμένον τινὰ ἀριθμὸν πτωχῶν νέων, δίδοντες πρὸς αὐτοὺς κατάλυμα ἐντὸς τῆς σχολῆς, καὶ ὅλα τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα.

Digitized by Google

Αἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἰκογένειαι, αἵτινες ἐλάμβανον τὰς ἡγεμονείας τῆς Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας, εἴτε ἀπὸ φόβου κινούμεναι νὰ μὴν φθαρῇ ἡ ἠθικὴ τῶν ἰδίων των τέκνων, ἢ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων τῆς λοιμώδους ἀσθενείας, εἴτε ἀπὸ ματαιοφροσύνην ὠθούμεναι δὲν ἔπεμπον τοὺς υἱούς των εἰς τὰ κοινὰ καταστήματα, ἀλλ' ἐμίσθωναν ἐκλεκτοὺς διδασκάλους διὰ νὰ χρησιμεύωσιν ὡς Μέντορες τῶν νέων πριγγίπων. Λαβοῦσα λοιπὸν ἡ οἰκογένεια τοῦ Μουρούζη τὴν τῆς Βλαχίας ἡγεμονείαν ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐν Πάτμῳ καθηγητὰς νὰ στείλωσιν ἄξιον τινὰ διδάσκαλον διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων της· ὡς τοιοῦτος δὲ ἐνεκρίθη παρὰ πάντων ὁ ἡμέτερος Γρηγορίνης, ὅστις σταλεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν μετέβη μετὰ τοῦ πρίγγιπος εἰς Βουκορέστιον τῆς Βλαχίας. Τιμώμενος αὐτόθι ὑπὸ τῶν αὐλικῶν καὶ ἀπολαμβάνων τοῦ ἡγεμόνος τὴν εὔνοιαν προσδιωρίσθη ἐνταυτῷ καὶ δημόσιος καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων τῆς κοινῆς τοῦ Βουκορεστίου σχολῆς. Ὅλαι ὅμως αὗται αἱ τιμαὶ καὶ ἡ τρυφὴ τῆς αὐλῆς δὲν ἐδυνήθησαν νὰ σβέσωσιν ἀπὸ τὴν καρδίαν του τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωτα. Αὐτὸς ἐγνώριζε τὸ ἄστατον τῆς τύχης τῶν ἡγεμόνων, καὶ οἰκονομῶν τοὺς ἰδίους μισθούς του ἐσκέπτετο ν' ἀφιερώσῃ ἀκολούθως τὴν νεότητά του εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν στάδιον.

Ὅσον αἱ ὑψώσεις εἰς τὰς βαρβάρους κυβερνήσεις εἶναι εὔκολοι, τόσον εἶναι ἕτοιμαι καὶ ἀπροσδόκητοι αἱ καταστροφαί. Ἡ παράλογος λογικὴ, καὶ ἡ βάρβαρος τῶν Ὀθωμανῶν ἀλαζονεία ἀποδίδει τὰς ἀποτυχίας της ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἀσχέτους αἰτίας, καὶ ξεθυμένει τὴν ἀπάνθρωπον φυσικήν της μανίαν μὲ τὴν χύσιν τοῦ ἀθώου αἵματος. Παρακινηθεῖσα τότε ὑπὸ τῶν Γάλλων, διὰ ἀτυχίαν τῆς ἀθλίας τῶν Μουρούζιδων οἰκογενείας, νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ἡ ὀθωμανικὴ αὐλὴ κατὰ τῶν Ῥώσσων, καὶ δυστυχήσασα εἰς τὰς κατ' αὐτῶν ἐκστρατείας της, ἠναγκάσθη νὰ κλείσῃ ἀκολούθως τὴν εἰρήνην ὑποχωρήσασα εἰς τὸν νικητὴν πολλὰς χώρας πέραν τῆς Βλαχίας. Αἴτιος ὅμως τῶν συμφορῶν ἐπαραστήθη ὑπὸ τοῦ ἀναξίου Βεζήρη ὁ ἀτυχὴς Δημήτριος Μουρούζης καὶ ἀνεξετάστως, ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἡγεμονείας, κυλίεται εἰς τὸ αἷμα του. Ἡ αἰφνίδιος αὕτη καταστροφὴ τοῦ ἡγεμόνος

Digitized by Google

ἠνάγκασε τοὺς ὑπαλλήλους νὰ φύγωσιν, ὅπου ἐδύνατο ὁ καθεὶς· ὅθεν καὶ ὁ νέος Γρηγορίνης κατέφυγεν εἰς Βιέννην, εἰς ἣν ἀφιερώθη ἀμέσως εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς.

Τὸ ὀλίγον ὅμως τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν διέτριψεν εἰς τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας, καὶ τὸ πολυέξοδον τῆς μητροπόλεως τοῦ αὐστριακοῦ βασιλείου τὸν ἔκαμαν νὰ προϊδῇ ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ πολυχρονίως τὸ στάδιόν του διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν χρημάτων. Ἀλλ' ὢν ἤδη συνηθισμένος νὰ ἀντιπαλαίῃ μὲ τῆς τύχης τὰς ἐναντιότητας καὶ νὰ ἐπινοῇ τὰ μέσα τῆς ἐπιτυχίας, καταφεύγει εἰς τὸν φιλοπατρισμὸν τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας Σπυρίδωνος Λούζη, κατέχοντος τότε τὴν ἐντιμον θέσιν τοῦ αὐλικοῦ τῆς Προυσιανῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ ἀγαθὸς οὗτος πατριώτης ἐπαινέσας τὴν φιλομάθειαν τοῦ Γρηγορίνη, καὶ καιόμενος (ὡς θέλομεν εἰπεῖ εἰς τὴν ἰδίαν του βιογραφίαν) ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς πατρίδος ἀνεκάλεσεν ἀμέσως αὐτὸν εἰς Βερολίνον, καὶ δι' ἐξόδων του τὸν προσδιώρισεν εἰς τὸ λαμπρότερον τῶν πανεπιστημίων τοῦ κράτους. Προασφαλισθεὶς λοιπὸν ἤδη ἀπὸ τὴν καταδρομὴν τῆς τύχης καὶ εὑρὼν ἄσυλον εἰς τὴν καλοκἀγαθίαν τοῦ ἐναρέτου συμπολίτου μας ἐδέθη μὲ ἀκούραστον ζῆλον εἰς τὴν ἱπποκρατικὴν σχολὴν δεικνύων θαυμασίας πρόοδους.

Ἡ ἐπιθυμία ὅμως τῆς τελειοποιήσεως, οὖσα, κατ' ἐμέ, μία χρεία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀνεξάρτητος ἀπὸ πᾶσαν σκέψιν τοῦ μέλλοντος καὶ ὑλικῆς ἀπολαυῆς, χρεία ἐκπηγάζουσα ἀπὸ τὴν φυσικὴν τοῦ νοὸς κλίσιν εἰς τὸ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὰ μυστηριώδη τῆς φύσεως φαινόμενα καὶ νὰ γνωρίσῃ τὰς παρακτικάς των αἰτίας (ἐξ ὧν συνάγει ἔπειτα τὰς ἀναφαινομένας πρακτικὰς ὠφελείας), ἡ ἐπιθυμία, λέγω, τῆς τελειοποιήσεως εὑρίσκουσα ἐπωφελεῖς περιστάσεις αὐξάνει περισσότερον καὶ καρποφορεῖ πολλαπλασίους καὶ ὡραίους καρπούς.

Ἐκ τοιαύτης λοιπὸν φυσικῆς κλίσεως ὠθούμενος ὁ νέος Γρηγαρίνης καὶ ἐπιτυχὼν κατάστημα πλουτισμένον μὲ πολλὰς καθέδρας ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων, ἔχει μόνον ἐξῆλθεν ἔμπειρος ἰατρός, ἀλλὰ καὶ εἰδήμων διαφόρων γλωσσῶν καὶ πολυειδῶν γνώσεων. Ἡ πρὸς τοῦτον αὐξηθεῖσα εὔνοια τοῦ Κόμητος Λούζη, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του, ἡ φήμη μὲ τὴν ὁποίαν ἐστεφανοῦντο αἱ ἰατρικαί του ἐπιχειρήσεις, καὶ ἡ ἀξία,

Digitized by Google

ἥτις ἐφαίνετο εἰς τὸ ἀναφανὲν σύγγραμμά του, τὸ ὁποῖον ἀφιερώθη παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα, τὸν ἐσύστησαν τόσον ὥστε ἐτιμήθη παρὰ τοῦ Προυσιανοῦ μονάρχου μὲ τὸν τίτλον τοῦ Βάρωνος (Baron).

Πλήρης εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν εὐεργέτην του καὶ τιμώμενος παρὰ πάντων διέτριψε χρόνους τινὰς εἰς Βερολίνον, μετὰ τοὺς ὁποίους μεταβὰς εἰς Δρέσδαν μετήρχετο αὐτόθι τὸν ἰατρὸν καὶ κατεγίνετο εἰς συγγραφήν. Συνάπτων τὴν φρόνησιν μὲ τὴν παιδείαν δὲν ἐβράδυνε καὶ ἐνταῦθα ν' ἀποβῇ ἀγαπητὸς πρὸς τοὺς πεπαιδευμένους τῶν πολιτῶν καὶ νὰ φημισθῇ παρὰ πᾶσιν ἡ ἀξία του. Ἐκ τούτων δὲ παρακινηθεὶς εὐκατάστατος τις Ἕλλην κάτοικος τῆς ῥηθείσης πόλεως ἐπρότεινε πρὸς αὐτὸν τὴν μονογενῆ του θυγατέρα εἰς γάμον, τὴν ὁποίαν νυμφευθεὶς διῆγεν εὐχαρίστως τὰς ἡμέρας του ἀπολαμβάνων τὸ κοινὸν σέβας καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐκείνην, ἥτις ἐκπηγάζει ἀπὸ τὸν συγγενικὸν ἔρωτα, ὅταν τὰ μέλη μιᾶς οἰκογενείας ἐννοῶσι καλῶς τὴν ἱερότητα τῶν ἰδίων χρεῶν, καὶ μὲ τὸ ἀμοιβαῖον σέβας καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων κατασταίνωσι τὴν μικρὰν κοινωνίαν των κέντρον ἀγάπης καὶ ἐξασκήσεως τῆς ἀρετῆς. Ἓν τρυφερὸν θυγάτριον γεννηθὲν, μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς ἔτους, συνέσφιγξε περισσότερον τοὺς δεσμοὺς τῶν καρδιῶν των, καὶ πλήρης ἡδονῆς κατεγίνετο εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ὑπολήψεώς του συγγράφων, ὡς ῥηθήσεται, περὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἀντικειμένων.

Ἀλλὰ φεῦ τῆς ἀνθρωπίνης δυστυχίας! Ἡ φύσις τῆς εὐδαιμονίας μας εἶναι ἄστατος καὶ μεταβάλλει ταχέως τὴν εὐφρόσυνον ὄψιν της εἰς ἀντικείμενον πικρίας καὶ στεναγμῶν. Καὶ ἠμποροῦμεν ἀπταίστως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ κόσμος οὗτος, εἰς ὃν διατρέχομεν τὸ πρόσκαιρον στάδιόν μας, ὁμοιάζει μὲ κωμικήν τινα σκηνήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἡμῶν, ἐνῷ παρρησιάζεται εὔθυμος, χαίρων, καὶ ἔνδοξος, μετ' ὀλίγον ἀναφαίνεται κατηφὴς, πλήρης θλίψεων καὶ δακρύων. Μεταξὺ τῆς εὐδαίμονος ζωῆς του ὁ πεπαιδευμένος συμπολίτης μας Γρηγορίνης χάνει τὴν μονογενῆ θυγατέρα του, καὶ μετ' ὀλίγον αὐξάνει τὸ πένθος του ὁ θάνατος τῆς ἀγαθῆς συζύγου του, ἥτις, ὡς τελευταῖον δεῖγμα τῆς τρυφερᾶς ἀγάπης της, ἀφίνει πρὸς αὐτὸν τὴν ἀξιοσημείωτον κατάστασίν της.

Digitized by Google

Ἀπαρηγόρητος διὰ τὰς ἐπισυμβάσας δυστυχίας τοῦ στρέφει τὰ βλέμματά του εἰς τὴν πατρικήν του οἰκίαν καὶ ζητεῖ παρὰ τῶν ἀδελφῶν του ἕνα του ἀνεψιὸν διὰ νὰ δώσῃ πρὸς αὐτὸν ἀνατροφὴν καὶ ν' ἀφιερώσῃ πρὸς ἐκεῖνον τὴν ἀγάπην τῆς καρδίας του, διατάξας πρὸς τὸν φίλον καὶ συμμαθητὴν τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας του, τὸν ἐν Βενετίᾳ ἐφημέριον παπᾶ Ἀνδρέαν Ἀρδαβάνην, νὰ τὸν ἐφοδιάσῃ μὲ τὰ ἀναγκαῖα τῆς εὐποιπορίας ἔξοδα. Ἀλλ' αἱ συμφοραὶ φαίνονται, τρόπον τινὰ ἀλληλένδετοι, καὶ, κινηθείσης τῆς μιᾶς, συνεπισύρονται καὶ ἄλλαι, αἵτινες, κατὰ δυστυχίαν, σχηματίζουσι πολλάκις ἄλυσον ἐκτεταμένην. Ὁ πρῶτος τῶν ἀνεψιῶν του Κωνσταντῖνος, νέος μὲ πολλὴν ἀγχίνοιαν, ἀποθνήσκει εἰς τὴν πατρίδα, ὁ δὲ δεύτερος ἦτον τότε εἰς ἡλικίαν πολλὰ μικράν.

Μὴ λαμβάνων εἴδησιν παρὰ τῶν συγγενῶν του (οἵτινες, ὡς φαίνεται, ἔκριναν εὔλογον νὰ κρύψωσι πρὸς αὐτὸν τὴν νέαν ταύτην δυστυχίαν), καὶ θέλων ν' ἀποφύγῃ τὴν θεωρίαν τῶν ἀντικειμένων τὰ ὁποῖα τὸν ἀνεθύμιζον τὰ λυπηρά του συμβάντα ἀνεχώρησεν ἐκ Δρέσδας καὶ μετέβη εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις γερμανικάς. Ἡ τύχη παρήλλαξεν ἐν μέρει τὴν ὄψιν της καὶ ἤρχισε νὰ φαίνεται ὑπομειδιῶσα πρὸς αὐτὸν, διότι ὁ πρίγγιψ Λιντεστίνη κινούμενος ἀπὸ τὴν φημιζομένην ἀξίαν του καὶ γνωρίσας τὸν ἔνδοξον τοῦτον συμπολίτην μας τὸν παρέλαβεν ὡς ἰατρόν του καὶ συνοπαδὸν εἰς τὰς συνεχεῖς περιοδίας του.

Περιερχόμενος λοιπὸν μετὰ τοῦ πρίγγιπος εἰς διαφόρους τῆς Εὐρώπης ἐπαρχίας ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ γνωρισθῇ μὲ ἐνδόξα ὑποκείμενα καὶ νὰ τιμηθῇ μεγάλως παρ αὐτῶν διὰ τὴν ἔκτασιν τῶν γνώσεών του. Ἐκ τούτων, ἀρκοῦμαι ν' ἀναφέρω τὸν πεπαιδευμένον τῆς Βαυαρίας Βασιλέα Λουδοβίκον τὸν γνωστὸν διὰ τὴν ἀξίαν τῶν συγγραμμάτων του, παρὰ τοῦ ὁποίου πόσον ἐτιμᾶτο ὁ Κεφαλλὴν Γρηγορίνης θέλω ἀναφέρει ἀκολούθως. Ὁ ἔρως ὅμως τῆς παιδείας ἦτον πάντοτε ζωηρὸς εἰς τὴν καρδίαν του, διότι καὶ μεταξὺ τῆς διασκεδάσεως τῶν λαμπρῶν συναστροφῶν τοῦ πρίγγιπος καὶ ἄλλων μεγάλων ὑποκειμένων ἀφιέρωνεν ὥρας τινὰς εἰς ἐπιστημονικὴν μελέτην καὶ ἐξέδιδεν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν κανὲν πολυμαθὲς σύγγραμμα.

Μετὰ παρέλευσιν χρόνων τινῶν ἀποφασίσας ὁ Ἀναστάσιος

Digitized by Google

ἀδελφός του ἐπῆγεν εἰς ἀπάντησίν του τὸν ὁποῖον ὑπεδέχθη χαίρων, καὶ μαθὼν ὅτι ἔχει καὶ ἕτερον υἱὸν ἐνεχείρησε πρὸς αὐτὸν χρηματικήν τινα ποσότητα διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ τὸ παιδίον καὶ νὰ τὸ πέμψῃ ἀμέσως εἰς Γερμανίαν, ἐπιθυμῶν νὰ ὠφελήσῃ ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους τὸν συνέδεσεν ἡ φύσις, καὶ νὰ προσδεύσῃ τὴν δόξαν ὅπου ἐκεῖνος πρῶτος ἤρχησε νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἰδίαν του οἰκογένειαν. Ἡ εὐγενὴς ὅμως αὕτη ἐπιθυμία του δὲν ἔμελλε νὰ λάβῃ τέλος. Ὁ αὐτάδελφός του μεταβαίνων ἐκ Βενετίας εἰς Κεφαλληνίαν ναυαγεῖ καὶ φθάνει πένης καὶ ἀσθενῶν εἰς τὴν πατρίδα· μεμπτὴ συστολὴ τὸν κάμνει νὰ σιωπήσῃ πρὸς ἐκεῖνον τὸ δυστυχὲς συμβάν· τελευταῖον ὁ θάνατός του στερεῖ τὸν υἱὸν ἀπὸ τὴν καλήν του ἀνατροφὴν καὶ τύχην, καὶ τὸν ἀδελφὸν ἀπὸ τὴν ἡδονὴν τῆς εὐεργεσίας.

Ἀποτυχὼν καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἀπὸ τοῦ νὰ ἰδῇ πλησίον του ἓν τέκνον τοῦ ἀδελφοῦ του ἐζήτει τὴν ἀνάπαυσιν τῆς καρδίας του εἰς τὴν ἄοκνον σπουδὴν καὶ ἔμενεν εἰς τὴν ἔντιμον θέσιν τῆς ὑπουργίας τοῦ πρίγγιπος. Ἡ πολυχρόνιος ὅμως διατριβή του εἰς τὸ ψυχρὸν τῆς Γερμανίας κλίμα καὶ τὸ ὑπέρμετρον τῆς καθεστικῆς ζωῆς ἀνέπτυξε πρὸς αὐτὸν τὸ ὀδυνηρὸν τῆς ποδάγρας πάθος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν παραίτησίν του, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὰ διάφορα τῆς Ἰταλίας λουτρὰ καὶ νὰ περάσῃ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἡμερῶν του εἰς κλίμα γλυκύτερον. Εὐγνώμων ὁ Λιντιστέην διὰ τὰς πολυχρονίους ἐκδουλεύσεις του καὶ σεβόμενος τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς διώρισε πρὸς αὐτὸν μίαν γενναίαν ἐμβιωμίσθωσιν. Καταστήσας λοιπὸν ὁ Βάρων Γρηγορίνης εἰς χαρτονομίσματα τὸ περισσότερον μέρος τῆς καταστάσεώς του, καὶ ἐναποθέσας τὸ ὑπόλοιπον εἰς ἐμπορικὰς τραπέζας κατέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐξοδεύων τὸν καιρὸν τῆς ἀνοίξεως εἰς τὰ διάφορα λουτρὰ πρὸς παρηγορίαν τοῦ ἀνιάτου πάθους του, καὶ διαμένων τὸν χειμῶνα εἰς τὰς γλυκυτέρας παραλίους θέσεις.

Ἕτερα δυστυχία ἐπρόσβαλλε τὰς ἡμέρας τοῦ γηρατείου του, ἀλλὰ θεωρῶν ἤδη ὡς πεπαιδευμένος ἀνὴρ τὰς ἐναντίας τυχηρὰς περιστάσεις μὲ ὄμμα ἀδιαφορίας καὶ ἐννοῶν τὸ ἄστατον τῆς φύσεως τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων δὲν ἄφησε νὰ τὸν κυριεύσῃ τὴν καρδίαν λύπη διαρκής. Ὁ ἀκατάπαυστος

Digitized by Google

καὶ πεισματικὸς πόλεμος, ὅστις, πρὸ ὀλίγων χρόνων, ἐμάστιξε σχεδὸν τὰς περισσοτέρας ἐπαρχίας τῆς γῆς, ἔφερε μέγαν κλονισμὸν εἰς τὰ βασιλικὰ ταμεῖα καὶ εἰς τὰς ἐμπορικὰς πηγάς. Ἀλλεπάλληλοι χρεοκοπεῖαι κατέστησαν ἀθλίους πολλοὺς βαθυχρημάτους τραπεζίτας καὶ τοὺς ἠνάγκαζον ν' ἀποτραβίζωνται μὲ αἰσχύνην ἀπὸ τὴν ἔντιμον ἐνασχόλησίν των, ἢ νὰ ζητῶσιν, ὡς ἄπταιστοι, συγκαταβάσεως συμβιβασμούς. Τὰ κινωθέντα ὅμως βασιλικὰ ταμεῖα ἀνεπληρώθησαν μὲ ὀνόματα εὔφημα καὶ ἡ ἀτομικὴ δυστυχία ἔπρεπε νὰ ὑποκύψῃ τὸν αὐχένα καὶ νὰ μείνῃ ἄφωνος ὡς ἐκπηγάζουσα ἀπὸ τὰ φρόνιμα μέτρα τῆς κοινῆς οἰκονομίας.

Ἡ μεγάλη αὕτη τρικυμία τῶν χρεοκοπιῶν συνεπέσυρε καὶ τὸν Βάρωνα Γρηγορίνην, διότι, ἐκτὸς τῶν ὅσων ἔχασεν εἰς τὰς τραπίζας, ἐνῷ ἦτον κύριος ἑξήκοντα χιλιάδων φιορινίων εἰς τόσα χαρτονομίσματα, εὑρέθη μὲ μόνον πέντε χιλιάδας, διὰ τὴν αἰφνίδιον μεταβολὴν τῆς τιμῆς τῶν χαρτονομισμάτων. Περιωρίσας ὅμως τὰς χρείας του καὶ ἐξαρκούμενος εἰς ὀλίγα ἔζη εὐχαρίστως μὲ τὴν ὁποίαν ἐλάμβανε παρὰ τοῦ πρίγγιπος ἐνβιωμίσθωσιν.

Ἡ ἀποβολὴ αὕτη τῆς περιουσίας του καὶ ἡ προσδευμένη ἡλικία τοῦ μόνου του ἀνεψιοῦ παναγῆ Γρηγορίνη τὸν ἠνάγκασαν νὰ παρακούσῃ μὲ λύπην του ἐσχάτως εἰς τὰς ἐπιμόνους αἰτήσεις τοῦ νέου, ὅστις κινούμενος ἀπὸ φιλομάθειαν καὶ ἀγνοῶν τὰς ἐναντίας περιστάσεις του παρεκάλει αὐτὸν νὰ τὸν ἀγαλάβῃ πλησίον του. Βιαζόμενος ὅμως ἀπὸ τὴν συγγενικὴν ἀγάπην προσδιώρισε βοήθειάν τινα πρὸ τὴν οἰκογένειάν του.

Ἀποκατασταθεὶς ἐν τέλει εἰς Βενετίαν διέμεινεν αὐτόθι, ἀλλὰ προσβληθεὶς, κατὰ τὸ 1742 ἀπὸ δρυμυτάτους πόνους τῆς ποδάγρας καὶ ἀπὸ πάθος τῆς κύστεως ἐκινδύνευσε μεγάλως. Μικρά τις ἀνακωχὴ μᾶλλον τοῦ πάθους, παρὰ τελεία ἀνάῤῥωσις, ἐχάρισε πρὸς αὐτὸν ὀλίγου καιροῦ ζωήν· ἡ δὲ ἐλπὶς ἡ παρακολουθοῦσα τὸν ἄνθρωπον μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς καὶ πείθουσα τὸν πάσχοντα νὰ πιστεύῃ ὡς εὐκατόρθωτα καὶ τὰ φύσει ἀδύνατα, τὸν ἔκαμε ν' ἀποφασίσῃ τὴν μετάβασίν του εἰς τὴν Τυῤῥηνίαν, ὡς εἰς κλίμα γλυκύτερον καὶ ἁρμοδιώτερον εἰς τὸ πάθος του. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῆς

ἀναλαβῆς του ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, τυχὼν ἐν Βενετίᾳ ὁ τῆς Βαυαρίας βασιλεὺς καὶ μαθὼν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας τοῦ ἐνδόξου τούτου συμπολίτου μας ἐπῆγεν αὐτοπροσώπως εἰς ἐπίσκεψίν του, δεικνύων, διὰ τούτου, πόσον ἐτίμα τὴν παιδείαν τοῦ ἀνδρός.

Μεταβὰς λοιπὸν ὁ Γρηγορίνης εἰς τὴν πάλιν τῶν Πεισῶν, (Pisa), μετά τινας ἡμέρας ἐπροσβλήθη ἐκ νέου σφοδρότερον ἀπὸ τὸ δεινόν πάθος του, καὶ οὕτω τῇ 29 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγκατέλειψε τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 77. Ἔχων δὲ τὴν δόξαν ὅτι στερημένος κάθε βοηθήματος ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὑπολήψεως καὶ ἀξίας, διὰ τῆς μόνης φιλομαθείας καὶ φρονήσεώς του, ἐπεβεβαίωσε τὴν πραγματικότητα τῆς πολυμαθείας του, καὶ ἐστήριξε τὸ ὄνομά του εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς διὰ τῶν σοφῶν του συγγραμμάτων.

Ὅλα ταῦτα αἰνιττόμενος ὁ φιλέλλην καὶ βαθύνους Νικόλαος Θωμάσιος, εἰς τὸ περὶ τῆς ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικῆς ἀποικίας ἄρθρον του ἐκφράζεται περὶ αὐτοῦ τοιουτοτρόπως: » ..... » μαρτυροῦν ὅτι εἰς τὸ ἔθνος τοῦτο τὸ μὴ καταβαλλόμενον » οὔτε ἀπὸ δυναστείαν, οὔτε ἀπὸ ἀδράνειαν, οὔτε ἀπὸ ἀμάθειαν, ὁ ἔρως τῆς μαθήσεως διατηρεῖται ἀνίκητος.

» Ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦτον ὠθούμενος εἰς γέρων, ὅστις εἶναι » ἤδη Βάρων, καὶ ζῇ ἄγνωστος μεταξὺ ἡμῶν, γνωστὸς ὅ- » μως εἰς τοὺς ἔξω καὶ ἐπισκέπτεται ἀπὸ βασιλεῖς, ὁ Κε- » φαλλὴν Γρηγορίνης, ἐνίκησε μίαν πρὸς μίαν, τὰς κατ' αὐ- » τοῦ παῤῥησιαζομένας δυσκολίας τῆς τύχης, τὴν ὁποίαν ἀ- » γνοῶ ἂν πρέπῃ νὰ τὴν ὀνομάσω ἀντικειμένην, ἢ ἐμπνευ- » στικήν, καὶ ἀνέβη εἰς τὸ ὕψος τῆς παιδείας (1) ».

---

(1) Ὅρα κριτικῶν μελετῶν μέρος Β'. Σελ. 377.

Σημ. Ὁ συγγραφεὺς τῶν συνωνύμων τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης Δ. Θωμάσιος, ἐκτὸς τῶν ἄλλων σοφῶν συγγραμμάτων του, εἰς τὰ ὁποῖα μαρτυρεῖται τὸ διαπεραστικόν τῆς ἀγχινοίας του, ἡ ἡγεμονεία τοῦ εὐτυχοῦς καλάμου του ὡς πρὸς τὴν θαυμασίαν χρῆσιν τῆς γλώσσης, καὶ τὸ οὐσιῶδες καὶ συνεπτυγμένον τῆς ἐκφράσεως, ἐξέδωκε, κατὰ τὸ 1843 ἐν Βενετίᾳ, καὶ τὸ ἑπτάτομον σύγγραμμα τῶν κριτικῶν του μελετῶν, Σύγγραμμα πλήρες φιλολογικῶν γνώσεων καὶ κριτικῆς αὐστηρᾶς.

Digitized by Google

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἐξεδόθησαν παρ' αὐτοῦ τὰ ἑξῆς. Τούτων ὅμως ἀναφέρω μόνον τοὺς τίτλους μὴ δυνηθεὶς νὰ τὰ ἐπιτύχω ἐνταῦθα διὰ νὰ κάμω τὴν πρὸς αὐτὰ ἀπαιτουμένην ἀνάλυσιν.

1 Ἐξέδωκεν εἰς Ἄλλην τῆς Σαξονίας, κατὰ τὸ 1794, ἓν πόνημα εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν ἐπιγεγραμμένον » **Reflexions sur la vegetation** ».

2 Κατὰ τὸ 1795 ἔδωκεν εἰς φῶς αὐτόθι ἕτερον σύγγραμμα λατινιστὶ φέρον τὸν τίτλον » **De hydrometre, et hydatibus in utero visis, aut ab eo exclusis. Dissert. inaug. cum tabul. apud Schitt.**

3 Ἐτύπωσεν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν τῆς Ἄλλης, κατὰ τὸ 1797 τὴν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ εἰς τὸ γερμανικὸν γινομένην παρ' αὐτοῦ μετάφρασιν τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἰωσὴφ Σάντη προφέσορος τῶν Πεισῶν, ἐπιγεγραμμένον » **Viaggio istorico - naturale per una parte della Toscana, diviso** » **in 2 parti** ». Ἐπρόσθεσε δὲ εἰς τοῦτο σχόλια τινὰ καὶ μίαν χαλκογραφίαν. Ἡ ἔκδοσις αὕτη ἔγεινε παρὰ τῷ τυπογράφῳ Ἰακώβῳ Γαβενέρῳ (Gabener).

4 Τὸ 1798 ἐτύπωσεν ἐν Βερολίνῳ ἕτερον σύγγραμμα γαλλιστὶ ἐπιγεγραμμένον » **Observations sur la dissertation du D. N. an moestrua sint baptigenda** ».

5 Ἐξέδωκεν ἐν Πράγῃ τὸ 1820 παρὰ τῷ Τυπογράφῳ Τέμπσκη (**Tempsky**) τὴν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ εἰς τὸ ἰταλικὸν μετάφρασίν του, τοῦ συγγράμματος τοῦ Γεορικίου (**Yorick**), φέροντος τὸν τίτλον » **Viaggio sentimentale per la Francia e l' Italia** ».

Μεταξὺ δὲ τῶν εὑρεθέντων χειρογράφων του ὑπάρχουσιν ὀλίγα σχόλια εἰς τὰ ὀλύμπια τοῦ Πινδάρου. Τινὲς λύσεις ζητημάτων τῆς φυσικῆς καὶ φιλοσοφίας εἰς εἶδος ἐπιστολῶν πρὸς ἀνώνυμόν τινα Κόμισσαν Γερμανίδα, καὶ ὀλίγα κεφάλεα τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Συγγράμματα ἐπιχειρισθέντα ἐσχάτως παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ μόλις ἀρχισθέντα. Ταῦτα δὲ χαρισθέντα μοι παρὰ τοῦ κληρονόμου καὶ ἀνεψιοῦ του σώζονται παρ' ἐμοί.

Digitized by Google

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ, γνωστὸς εἰς τὴν ἑπτάνησον, καὶ γενικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ τὴν μαθηματικὴν ἐμπειρίαντου, διὰ τὸν φιλογενῆ ζῆλοντου εἰς τὸ νὰ διαδώσῃ τὰς μαθηματικὰς γνώσεις εἰς τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν, καὶ νὰ κοινοποιήσῃ εἰς τὸ ἔθνος τὰ νεώτερα καὶ εὐμεθοδέστερα τῆς ἐπιστήμης συγγράμματα, ἐγεννήθη περὶ τὰ 1784 εἰς Ἀργοστόλιον πόλιν τῆς Κεφαλληνίας, ἀπὸ πτωχικὴν μέν, ἀλλ' ἔντιμον οἰκογένειαν.

Ἡ φύσις, ἥτις εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν προϊόντων της ἐν γένει, εἶναι ἀδιάφορος ὡς πρὸς τὰς τυχηρὰς περιστάσεις τὰς ἀντικειμένας εἰς τὸ μεγαλόσκοπον τέλος της, ἐχάρισε πρὸς τὸν Καραντινὸν προτερήματα τινὰ, δι' ὧν ἐδύνατο ν' ἀποβῇ εἷς τῶν μεγάλων τῆς ἐποχῆς του μαθηματικῶν, ἐὰν παιδεύθεν τὸ πνεῦμα του διευθύνετο μὲ ἀνατροφὴν ἀνάλογον τῶν φυσικῶν του χαρισμάτων. Ἡ μεγάλη του ὅμως εὐφυΐα, ἡ εὐαισθησία του εἰς τὰς μαθηματικὰς ἰδέας, καὶ ἡ φιλοπονία του ἐκρατοῦντο ἀκίνηται ἀπὸ τὰ δυνατὰ καὶ πολυώδυνα τῆς πτωχείας δεσμά. Πολλοὶ χρόνοι τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας του παρῆλθον χωρὶς ν' ἀκούσῃ ποτὲ ἐπιστημονικὴν διδασκαλίαν, καὶ ἤδη μετέβαινεν εἰς τὴν νεανικὴν στερημένος ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν ξένων γλωσσῶν.

Ἀλλὰ μόλις πολιτική τις μεταβολὴ τῆς ἑπτανήσου ἐχορήγησε πρὸς αὐτὸν μικρὰν ἀφορμὴν ἐκπαιδεύσεως, ἀμέσως ἀνε-

Digitized by Google

πτύχθη εἰς τὴν καρδίαν του ἡ φυσικὴ ῥοπὴ, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐγνωρίσθη ἡ μαθηματικὴ τάσις του.

Ἡ τύχη τῶν ἀδυνάτων οὖσα πάντοτε παίγνιον τῶν μυστικῶν σκοπῶν τῆς δυναστείας παρρησιάζεται εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ πολιτικοῦ Θεάτρου μὲ μυρίας ὄψεις, αἵτινες, ἢ διεγείρουσιν ἀκράτητον γέλωτα, ἢ κινοῦσι τὴν συμπάθειαν καὶ τὰ δάκρυα.

Χρησιμεύουσα ἡ ἐπάνησος διὰ τὴν τοπογραφικήν της Θέσιν, ὡς μέρος, ἐξ οὗ ἐδύναντο νὰ ἐμποδίζωνται, ἢ μᾶλλον νὰ προσβάλωνται αἱ πρόοδοι τῶν γαλλικῶν δυνάμεων εἰς τὸν ἀδριατικὸν κόλπον, ἀνεκαλέσθη ἀπὸ τὸν λήθαργον τῆς ἀκινησίας, (εἰς ὃν τὴν εἶχον ῥίψει αἱ πολυχρόνιαι πρὸς αὐτὴν παλαιαὶ δεσποτεῖαι) εἰς νέαν ζωὴν, καὶ ἐνεδύθη παράδοξον φόρεμα πολιτικοῦ συντάγματος, τὸ ὁποῖον συνέῤῥαψαν αἱ δυναστικαὶ χεῖρες τῶν Ῥωσσω-Τούρκων. Ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν τοῦτο μορμολύκειον μόλις ἀνεφάνη καὶ ἀμέσως ἐξέλειπε, διότι μετὰ τὴν ἐν Τιλσιτίῳ (Tilsit) συνθήκην ἡ νεοσχηματισθεῖσα Ἰόνιος πολιτεία παρεδόθη ὑπὸ τῶν μορφωτῶν καὶ προστατῶν της εἰς τὰ γαλλικὰ ὅπλα, καὶ ἡ συνταγματικὴ κυβέρνησις ὑπεχώρησε τὸν τόπον εἰς τὴν Θέλησιν ἑνὸς Διευθυντοῦ Γάλλου, ὅστις, κατὰ τὰς τότε ἐπικρατούσας λαοπλανητικὰς ἀρχὰς, τὴν ἐπαῤῥησίασε μὲ τὸ Θαμβωτικὸν ἔνδυμα τῆς δημοκρατείας. Αἱ πολιτικαὶ ὅμως αὗται μεταβολαὶ εἶναι πολλάκις ὡσὰν τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἀνωμαλίας, αἵτινες χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ διασκεδάσωσι τὴν ὁμίχλην καὶ τὰς μελαγχολικὰς καὶ πεπυκνωμένας ἀναθυμιάσεις, νὰ καταστήσωσι καθαρὸν καὶ γελῶντα τὸν ὁρίζοντα, καὶ νὰ ἀναδείξωσι πάλιν ἀνθηρὸν τὸ ἐξηραμένον ἔδαφος.

Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην ἐπάνοδον τῶν Γάλλων ἐν ἐπτανήσῳ ἤρχησε νὰ δίδεται εἰς τὰ πνεύματα τῶν κατοίκων νέος ἠλεκτρισμὸς καὶ νὰ ἐκτυλίσσεται γενναιότερον ἡ αἰσθητικότης ὡς πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων. Οἱ Γάλλοι κινούμενοι ἀπὸ τὴν φιλεπιστήμονα διάθεσίν των, ὠθούμενοι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, καὶ λυπούμενοι ἴσως νὰ βλέπωσι τὴν ποτὲ ἀκμάσασαν εἰς τὴν παιδείαν ἑλληνικὴν γῆν, εἰς τοσαύτην στέρησιν γνώσεων, διωργάνισαν τὸ 1807, εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς νέας δημοκρατίας ἕνα σύλλογον πεπαιδευμένων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰόνιος ακαδημία, εἰς ἣν ἐ-

Digitized by Google

μέλλον νὰ παραδίδωνται φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ μαθήματα, καὶ εἰς ταύτην παρεδέχετο ὁ βουλόμενος νὰ μαθητεύσῃ. Πολλοὶ τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν τοῦ μηχανικοῦ κατετάχθησαν εἰς τὸ κατάστημα τοῦτο αὐτοθελήτως καὶ ἐδίδασκον τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας, εἷς τῶν ὁποίων ἦτον καὶ ὁ περίφημος γεωμέτρης Κάρολος Δουπῖνος (Dupin) (1).

Μεταβὰς λοιπὸν τότε ὁ νέος Καραντινὸς ἐν Κερκύρᾳ καὶ καταγραφεὶς, πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀναγκαίας ζωοτροφίας, εἰς τὴν χωροφυλακὴν ἀφιερώθη ἀμέσως εἰς τὴν σπουδήν, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ ἀγαπωμένην μαθηματικήν. Ἡ πρόοδος τῆς ἡλικίας, καὶ ἡ παντελὴς ἀγνοία καὶ αὐτῶν τῶν πρώτων γνώσεων τῆς ἀρχικῆς ἀνατροφῆς ἦσαν βέβαια πρὸς αὐτὸν μέγα ἐμπόδιον εἰς τὴν καταλήψιν ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ἡ φυσική του ἀγχίνοια, καὶ ἡ ἀκούραστος ἐνασχόλησις ἐνίκησαν κάθε δυσκολίαν καὶ ἀνεπλήρωσαν ἐν μίρει τὴν ζημίαν ὁποῦ πρὸς αὐτὸν ἔκαμεν ἡ ἐναντιότης τῆς τύχης. Εἰς τὴν θαυμασίαν πρόοδον τῶν μαθηματικῶν γνώσεων τοῦ Καραντινοῦ φαίνεται φανερὰ ὅτι αἱ φυσικαὶ προδιαθέσεις τοῦ νοὸς λαμβάνουσαι καὶ ἐκτὸς τῆς ἀπαιτουμένης ἡλικίας ἐρεθισμὸν ἀναφαίνονται ζωηραὶ καὶ δραστήριαι. Ὁμοιάζουσι μὲ φυτὸν κρατούμενον ὑπὸ τὴν γῆν ἀπὸ μεγάλας καὶ δυσκινήτους πέτρας, ἀλλὰ μόλις εὑρεῖ μεταξὺ αὐτῶν μικράν τινα διάβασιν ἐκτυλίσσεται ταχέως καὶ ἀναφανεὶν εἰς τὸ φῶς ζωηρὸν καὶ δασύφυλλον ἀπωθεῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ πρῶτα ἐμπόδια, καὶ δίδει καρποὺς πλουσιοπαρόχους.

Αὐτὸς διατρέχει, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Δουπίνου τὰ στοιχεῖα τῆς μαθηματικῆς, προχωρεῖ εἰς τὸν ὑψηλὸν ὑπολογισμὸν, τελειόνει ὅλην τὴν καθαρὰν ἐπιστήμην καὶ δὲν μένει ἀμέτοχος τῶν ἀρχικῶν στιγμῶν τῆς θεωρητικῆς μηχανικῆς, καὶ τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν.

Ἑτέρα πολιτικὴ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων τῆς ἑπτανήσου ἔδωκεν ἀκολούθως εἰς τὸν ἤδη μαθηματικὸν Καραντινὸν ἀρ-

(1) Ὅρα Ῥίζον ἱστορ. τῆς νεολλην. φιλολογ. σελ. 131.

Digitized by Google

μοδίας περιστάσεις διὰ τῶν ὁποίων ἐδυνήθη νὰ δείξῃ τὴν ἐμπειρίαν του εἰς τὴν ἐπιστήμην, καὶ τὸν φιλογενῆ ζῆλον του. Παραδοθεῖσα ἡ Ἰόνιος πολιτεία, μετὰ τὴν ἐν Παρισίοις τῶν συμμάχων συνέλευσιν, εἰς τὴν προστασίαν τοῦ βρεταννικοῦ θρόνου ἐκενώθη ἀπὸ τὰ γαλλικὰ ὅπλα, καὶ μετέπεσεν εἰς νέον καὶ τεχνικὸν δεσποτισμόν. Μεταξὺ ὅμως τῶν Ἄγγλων ὑπῆρχεν ἔνδοξος τις ἀνὴρ πλήρης φιλανθρωπίας καὶ γενναίων αἰσθημάτων, ὁ ἀείμνηστος Κόμης Φρειδερίκος Γυϊλφόρδ. Ὁ ἀληθὴς οὗτος καὶ ἀνυπόκριτος φιλέλλην ἐπιθυμῶν νὰ ὠφελήσῃ πραγματικῶς τὴν τότε δεινοπαθοῦσαν Ἑλλάδα καὶ νὰ διαδώσῃ πρὸς αὐτὴν τὸν φωτισμὸν τῆς παιδείας ἔτρεφε, πρὸ χρόνων τινῶν, πολλοὺς νέους Ἕλληνας εἰς διάφορα τῆς Εὐρώπης καταστήματα, μὲ σκοπὸν νὰ καταστήσῃ τούτους καθηγητὰς εἰς τὸ πανεπιστήμιον, τὸ ὁποῖον ἡ ἀγαθήτου ψυχὴ ἐσκόπευε νὰ ἀνεγείρῃ ποτὲ εἰς κἀνὲν ἐλεύθερον τῆς Ἑλλάδος μέρος. Μεταβὰς λοιπὸν οὗτος εἰς Κέρκυραν, μετὰ τὴν τῶν Ἄγγλων ἄφιξιν εἰς τὰς ἡμετέρας νήσους, ἐζήτει παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τὴν σύστασιν πανεπιστημίου ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἀλλ' εὗρεν ἀντίπαλον τῆς φιλανθρώπου ταύτης ἐπιθυμίας του τὸν τότε τῆς ἑπτανήσου ἁρμοστὴν Θωμᾶν Μαϊτλάνδ τοῦ ὁποίου ἡ ἀντενέργεια ἐβράδυνεν ἀρκετὸν καιρὸν τὸ καλὸν τῆς παιδείας. Ἡ ἀξιέπαινος ὅμως ἐπιμονὴ τοῦ εὐεργετικοῦ μας Γυϊλφόρδ, προστατευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λόρδου Κάννιχ (Canning) ἐνίκησε πᾶσαν ἀντίστασιν καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ἀνέγερσις τοῦ πανεπιστημίου ἐν Κερκύρᾳ, τοῦ ὁποίου ἄρχων ἐθεσπίσθη, διὰ ῥητῆς ἀπορράσεως τοῦ ῥηθέντος ὑπουργοῦ, ὁ Κόμης Γυϊλφόρδ (1).

Ὑπὸ τοῦ ἐναρέτου τούτου ἀνδρὸς προσκαλεσθεὶς ὁ ἡμέτερος Καραντινὸς, διὰ τὴν φημιζομένην μαθηματικήν του ἀξίαν καὶ φυσικὴν εὐφυΐαν του, προσδιωρίσθη, ὄχι μόνον καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν, ἀλλὰ καὶ ἔφορος, ἢ πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου.

Πανηγυρισθείσης δὲ, κατὰ τὸ 1825, τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων ὑπὸ τοῦ φιλανθρώπου Κόμητος, μεταξὺ πολυαρίθμων μαθητῶν (οἵτινες ἠρχοντο καθ' ἡμέραν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη

(1) Ὅρα Ῥίζον ἱστορ. νεολλην. φιλολογ. σελ. 132.

Digitized by Google

τῆς Ἑλλάδος), καὶ σοφῶν καθηγητῶν ἐκ τῶν τροφίμων του (1), ἤρχισεν ἤδη ὁ Κεφαλληνιος μαθηματικὸς τὸ ἔνδοξον στάδιον τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ φιλογενοῦς ζήλου του. Ἦτον ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ὁ Καραντινὸς, ὅστις, διὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς πρώτης ἀνατροφῆς, δὲν εἶχεν, ὡς προείρηται, ἀκριβῆ ἰδέαν ὄχι μόνον τῶν ξένων γλωσσῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἐθνικῆς, ὅσον εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν παρέβαινε τοὺς γλωσσικοὺς κανόνας, τόσον εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μαθηματικῶν ἐφαίνετο εὐφραδὴς, εὔγλωττος, καὶ ζωηρός. Οἰκειωμένος μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν γλῶσσαν, εὐαίσθητος εἰς τὴν φύσιν τῶν

---

(1) Χρεώστῶν μόνον πρὸς τὸν Κόμητα Γυιλφόρδ τὴν προσκλησίν μου εἰς τὴν παιδείαν, εἰς δὲ τὸ ταμεῖον τῆς φίλης πατρίδος μου ἐπτανήσου τὴν ὁλην μου ἀνατροφὴν (ὁποιαδήποτε εἶναι), δὲν δύναμαι ὅμως ν' ἀποσιωπήσω ὅσων ἔγειναι αὐτόπτης ἀγαθοεργειῶν, καὶ πολλῶν ἀξιεπαίνων πράξεων τοῦ φιλέλληνος τούτου Ἄγγλου. Μετὰ τὴν πρὸς Θεὸν δοξολογίαν καὶ τὴν ἱεραν τελετὴν τῆς ἐναρξεως, μὲ ἀκατάπαυστα δάκρυα χαρᾶς παρετήρει εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν (sala) τοῦ πανεπιστημίου τοὺς πολυπληθεῖς ἕλληνας μαθητὰς καὶ τοὺς καθηγητὰς τοὺς ὁποίους ἐξεπαίδευσε δι' ἰδίων του ἐξόδων. Πολλοὶ πτωχοὶ μαθηταὶ ἕλληνες ἐτρέφοντο παρ' αὐτοῦ καὶ ἐλάμβανον τὰ ἀναγκαῖα βιβλία των. Εἰς διαφόρους πενήτων οἰκογενείας ἐχορήγει γενναίας δόσεις. Ἀπὸ τὴν ἐλευθέριόν του ψυχὴν ἐσχηματίσθη εἰς τὸ καταστημα χημικὸν ἐργαστήρειον. Εἰς τὸ ἡμέτερον πανεπιστήμιον μετεκομίσθη παρ' αὐτοῦ ἡ πλουσία ἀπὸ χειρόγραφα καὶ ἐκλεκτὰς ἐκδόσεις βιβλιοθήκη τῆς οἰκογενείας του (τὴν ὁποίαν, οἱ μὲν κληρονόμοι δὲν ἐντράπησαν νὰ σηκώσουν μετὰ τὸν θάνατόν του, οἱ δὲ ἡμέτεροι κύριοι δὲν ἠσχύνθησαν ν' ἀφήσουν, διὰ ὀλίγα ζητούμενα χρήματα, νὰ στερηθῇ ἡ πατρὶς τοιούτου ἀξιολόγου κτήματος). Μὲ ἀνέκφραστον ἀγαλλίασιν τῆς ψυχῆς του παρευρίσκετο ἐνδεδυμένος ἑλληνικὴν χλαμύδα, μεταξὺ τῶν καθηγητῶν καὶ μαθητῶν ὁμοίως φορεμένων, καὶ ἠκροάζετο τὰς παραδόσεις τῶν μαθημάτων εἰς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν. Ἡμέραι ἑορτῆς ἦσαν διὰ τὸν Κόμητα Γυιλφόρδ αἱ ἡμέραι τῶν ἐξετάσεων. Ἡ ἀνακαλυπτομένη πρόοδος ἐν γένει τῶν μαθημάτων, καὶ ἐξαιρέτως τῶν ἑλληνικῶν καὶ θεολογικῶν, ἦτον, δι' αὐτὸν, χαροποιωτέρα ἀπὸ καθε εὐτυχίαν. Καὶ γενικῶς ἡ κατάστασίς του, ἡ φιλανθρωποτάτη καρδία του, καὶ νοῦς του ἦτον παρ' αὐτοῦ ὅλα ἀφιερωμένα διὰ τὴν ἠθικὴν ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας. Τοιοῦτος ἐφάνη ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ, διὰ ἡμᾶς ἐπιζημιου θανάτου του, ὁ ἄδολος οὗτος καὶ εἰλικρινὴς εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος.

Digitized by Google

ἰδεῶν, καὶ θελγόμενος ἀπὸ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀποδείξεων παρέσταινε τὰς ἐννοίας του μὲ τοιοῦτον ἐνθουσιασμὸν καὶ χάριν, ὥστε ἐκίνει τοὺς ἀκούοντας εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ἐπιστήμης.

Τὰς χάριτας ταύτας τῆς διδασκαλίας του ἤνωνε πάντοτε ὁ συμπολίτης μας οὗτος μὲ εὐγενῆ αἰσθήματα φιλογενείας καὶ μεγάλου πατριωτισμοῦ, μὲ ζῆλον διὰ τὴν πρόοδον τοῦ καταστήματος, καὶ μὲ παραδειγματικὴν φιλοπονίαν.

Ἐκ τούτων δὲ κινούμενος καὶ ἐκτείνων τὴν σκοπιμότητα τῶν ἐν Κερκύρᾳ διδασκομένων γνώσεων εἰς σφαῖραν μεγαλητέραν καὶ ὑπερβαίνουσαν τὰ στενὰ ὅρια τῆς Ἰονίου πολιτείας ἠγωνίζετο πάσαις δυνάμεσι νὰ ὠφεληθῇ βασίμως ἡ κοινή μας πατρὶς ἀπὸ τὴν ἀριοδίαν ταύτην περίστασιν. Μὲ χαρὰν πατρικὴν ἔβλεπε καὶ ἐπεριποιεῖτο τοὺς καθ' ἡμέραν ἐρχομένους Ἕλληνας νέους ἀπὸ διάφορα τῆς πατρίδος μέρη. Ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν μεγάλην εὔνοιαν τοῦ Κόμητος Γυϊφόρδ ἐσύσταινε θερμῶς πρὸς τὴν φιλάνθρωπόν του ψυχὴν τοὺς στερουμένους τῶν μέσων τῆς ἀνατροφῆς των, καὶ τοὺς κατέταττεν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκείνου τροφίμων.

Ἐπρογνώριζεν ὅτι λαμπρὸς Ἥλιος ἐλευθερίας ἔμελλε νὰ ἀνατείλῃ εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὁρίζοντα, καὶ ὅτι μετ' ὀλίγον ἐχρειάζοντο ἐπιστημονικαὶ χεῖρες διὰ νὰ καλλιεργήσωσι τὸ ποτὲ κλασικὸν ἐκεῖνο ἔδαφος, κεχερσωμένον ἀπὸ τοὺς πόδας τῶν βαρβάρων. Διὸ κατέβαλε πάντα κόπον νὰ γνωστοποιήσῃ τὰ ἀξιολογώτερα τῶν νεωτέρων μαθηματικὰ συγγράμματα, καὶ νὰ προετοιμάσῃ νέους ἀξίους νὰ διαδώσωσιν εἰς τὸ ἔθνος τὴν ἐπιστήμην.

Εἰς τοιοῦτον τέλος ἀποτεινόμενος δὲν περιώριζε τὴν διδασκαλίαν του εἰς μόνον τὰ στοιχεῖα τῆς μαθηματικῆς, ἀλλ' ἐπροχώρει βαθμηδὸν ἕως εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ διαφορικοῦ καὶ ὁλοκληρωτικοῦ ὑπολογισμοῦ· καὶ πρώτην φορὰν ἠκούσθησαν, ἀπὸ τὸν Κεφαλλήνιον μαθηματικόν, τὰ τοιαῦτα ὑψηλὰ μαθήματα εἰς ἑλληνικὴν σχολήν.

»Ἕνας ἐνθερμος ζῆλος (λέγει εἰς τὴν πρὸς ἐμὲ φιλικήν του »ἐπιστολὴν ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Κοντούρης) διὰ τὴν πρό»οδον τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας ἐπαρατηρεῖτο εἰς τὸν Καραν»τινόν, καὶ εἰς τοιοῦτον ζῆλον πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν πολ-

Digitized by Google

» λόταται εὐεργετικαὶ πρὸς αὐτὴν πράξεις. Ἔβλεπεν ὅτι κάθε » προσπάθεια ἔμελλε νὰ καρποφορήσῃ εἰς πλέον ἐκτεταμένον » ἔδαφος. Ἐφρόντισε νὰ δώσῃ εἰς τὴν νεολαίαν, ὡς ὁδηγούς » της εἰς τὰς ἀκριβεῖς ἐπιστήμας, τὰ συγγράμματα τῶν ἐν- » δοξοτέρων μαθηματικῶν Γάλλων ».

Μεταξὺ ὅμως τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγαπωμένων μαθητῶν οἱ Κεφαλλῆνες εἶχον εἰς τὴν φιλοπάτριδα καρδίαν του ἐξοχωτέραν τινὰ θέσιν. Ἑτοίμως ἐβοήθει τοὺς χρειαζομένους καὶ μὲ ἀνέκφραστον χαρὰν του ἔβλεπε τὰς προόδους των, καὶ μάλλιστα τοὺς ἐπιδίδοντας εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐρεύνας.

Ὁ πρόωρος καὶ ἐπιβλαβέστατος διὰ τοὺς Ἕλληνας νέους θάνατος τοῦ Λόρδου Γυϊλφόρδ, τοῦ ὁποίου ποτὲ δὲν θέλει ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τὰς ψυχάς μας ἡ μνήμη, ἔδειξε καὶ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν τοῦ συμπολίτου μας Καραντινοῦ καὶ τὴν ὑπόληψιν τὴν ὁποίαν εἶχεν οὗτος παρὰ τοῖς Κυβερνήταις. Ἐνθυμηθεὶς μεταξὺ τῶν πολλῶν του δακρύων ὅτι, ἀπὸ τοὺς πενθοῦντας καὶ ἀπαρηγορήτους νέους διὰ τὴν στέρησιν τοιούτου εὐεργέτου, ὑπάρχουν τινὲς πτωχοί, οἵτινες τρόφιμοι ὄντες τοῦ Κόμητος ἔμειναν ἔξαφνα στερημένοι τῶν πρὸς τὸ ζῆν, ἐφρόντισεν ἀμέσως περὶ αὐτῶν ἐκ τοῦ ἰδίου στερήματος. Μὴ ἔχων ἄλλον πόρον εἰμὴ τὸν μόνον μισθόν του ἐπλήρονεν εἰς τινὰς τὴν τροφήν, ἐσύστησε θερμῶς ἄλλους εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ ἠγωνίσθη μυριοτρόπως νὰ παρηγορήσῃ τὴν ἐνδειάν των.

Ἡ Κυβέρνησις, ἥτις καὶ ἄλλοτε ἔδειξε τὴν πρὸς αὐτὸν πληροφορίαν της διορίσασα νὰ δίδῃ καὶ ἐκτάκτα μαθήματα μὲ ἑτέραν παρ' αὐτῆς πληρωμὴν (1), γνωρίζουσα τὸν ζῆλον του

---

(1) Σταθερὸς εἰς τὰς ἀρχάς μου, δὲν θέλω ἀποσιωπήσει ὅτι διαδεχθεὶς εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἑπτανήσου τὸν ἀποθανόντα Μαϊτλάνδ, ὁ Λόρδος Φρειδερίκος Ἄδαμ, μεταξὺ τῶν πολλῶν ἄλλων καλῶν ὁποῦ ἔκαμεν οὗτος εἰς τὴν μικρὰν πολιτείαν μας, ἐδείχθη θερμὸς τῆς παιδείας προστάτης καθ' ὅλον τὸ πολυχρόνιον διάστημα τῆς κυβερνήσεώς του. Διὰ προτάσεως τοῦ ἀοιδίμου Γυϊλφόρδ προσδιώρισε νὰ πληρόνωνται ἰδιαιτέρως ἔκτακτα μαθήματα πρὸς τοὺς καθηγητὰς Καραντινὸν καὶ Κωνσταντῖνον Ἀσώπιον διὰ νὰ αὐξηθῇ ἡ ὠφέλεια τὴν ὁποίαν οὗτοι οἱ δύω ἔκαμνον πρὸς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Γυϊλφόρδ συνέταξεν εἰς ἑκάστην

Digitized by Google

διὰ τὴν πρόοδον τοῦ καταστήματος, παρέδωκε πρὸς τὸν ἴδιον τὴν θέσιν τοῦ ἄρχοντος τῆς παιδείας, ἕως ὅτου νέος διοργανισμὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως προσδιώρισεν εἰς τοῦτο μίαν τριμελῆ ἐπιτροπήν.

Οὕτω λοιπὸν τιμώμενος καὶ ὠφελῶν τὴν νεολαίαν καὶ τὸ ἔθνος διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ συγγραφῆς ὁ ἔνδοξος οὗτος Κεφαλλὴν μέχρι τῶν 1833, ἐπροσβλήθη ἀπὸ δεινὴν ἀσθένειαν τοῦ ἐγκεφάλου, πρὸς θεραπείαν τῆς ὁποίας ἐστάλη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰς Νεάπολιν, ὅπου ὅμως τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἀπέθανε πεντηκοντούτης.

Μὲ λύπην της ἤκουσεν ἡ Κυβέρνησις τὸν θάνατόν του καὶ θέλουσα νὰ δώσῃ τὸ τελευταῖον δεῖγμα τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας της προσδιώρισε νὰ τοῦ γείνῃ λαμπρὰ τελετὴ κηδείας ἐν Κερκύρᾳ, εἰς ἣν ὁ εὔγλωττος ἱεροδιδάσκαλος Κωνσταντῖνος Τυπάλδος ἐτίμησεν ἀξίως τὸν ἀποθανόντα συμπολίτην μας μὲ εὐφραδῆ ἐπικήδειον λόγον.

Μεταφράσας εἰς τὴν ἁπλοελληνικὴν γλῶσσαν ὅλην τὴν σει-

νῆσον προπαρασκευαστικὰ σχολεῖα πλουτισμένα μὲ ἀριθμὸν διδασκάλων ἀναλόγων τῶν μαθητευόντων νέων. Δύο ἀξιόλογα καταστήματα μὲ ἕξη διδασκάλους τὰ καθ' ἓν ἦτον εἰς τὰς δύο πολεις τῆς ἡμετερᾶς νήσου, καὶ ἓν λαμπρὸν ἱεροσπουδαστήριον ἐσχηματίσθη παρ' αὐτοῦ εἰς Κέρκυραν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκπαιδεύοντο ἀπὸ τὸν καθηγητὴν τῆς Θεολογίας Τυπάλδον καὶ ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς τοῦ πανεπιστημίου οἱ μέλλοντες νὰ ἱερωθῶσι. Τὴν διεύθενσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου καταστήματος ἐνεμπιστεύθη πρότερον ὁ ῥηθεὶς ἁρμοστὴς πρὸς τὸν ἐλλογιμώτατον Βάμβαν, ἀλλὰ μετὰ τὴν τούτου ἀναχώρησιν γνωρίσας ἤδη τὴν ἀξίαν τοῦ Θεολογοδιδασκάλου Τυπάλδου, καὶ παρακινούμενος ἀπὸ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν τὴν ὁποίαν ἔχαιρε δικαίως ὁ σεβάσμιός μοι οὗτος διδάσκαλος καὶ φίλος, παρέδωκε πρὸς αὐτὸν πᾶσαν τὴν κυβέρνησιν τοῦ καταστήματος ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθον γενναῖοι καρποί. Ἐν γένει δὲ τιμῶν μεγάλως καὶ τὸν ῥηθέντα καθηγητὴν καὶ ἐμψυχόνων πάντας τοὺς δεικνύοντας ζῆλον διὰ τὴν κοινὴν ἐκπαίδευσιν, ἀπέφευγε πρὸς τούτοις ὅ,τι ἐδύνατο νὰ δώσῃ σκιὰν ταραχῆς εἰς τὰς συνειδήσεις. Τὴν ἐμψύχωσιν ταύτην τῆς παιδείας παρὰ τοῦ Λόρδου Ἄδαμ, καὶ τὴν συνδρομήν του εἰς τὴν κατόρθωσιν τῶν κοινωφελῶν σκοπῶν τοῦ μακαρίτου Κόμητος Γυϊλφόρδ ἀναφέρει καὶ ὁ κύριος Ῥῖζος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεολληνικῆς φιλολογίας ἐν σελίδ. 132 — 133.

Digitized by Google

ράν τῆς καθαρᾶς μαθηματικῆς ἐξέδωκε τὴν ἀριθμητικὴν τοῦ Βουρδῶνος, τὴν Γεωμωτρίαν καὶ Τριγωνομετρίαν τοῦ Λαγένδρου, καὶ τὴν γεωμετρικὴν ἀνάλυσιν τοῦ Λισλίου. Ἐνῷ δὲ ἐσκόπευε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἔκδοσιν ὅλης τῆς σειρᾶς, πρῶτον ἡ ἀσθένεια, καὶ ἀκολούθως ὁ Θάνατος τὸν ἐμπόδισαν τὴν ἐκτέλεσιν.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μεταφράσεων, ἐξέδωκεν ὁ Καραντινὸς καὶ μερικὰς διατριβὰς περὶ διαφόρων στιγμῶν τῆς ἐπιστήμης. Τοιοῦτον εἶναι τὸ δοκίμιον περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ διαφορικοῦ ὑπολογισμοῦ, ἐπιγεγραμμένον »Ἔρευνα περὶ φύσεως τοῦ διαφορικοῦ ὑπολογισμοῦ«. Τὸ δοκίμιον τοῦτο ἔπεμψεν ὁ ἡμέτερος συμπολίτης εἰς τὸ γαλλικὸν τῶν πεπαιδευμένων συνέδριον (Instituto), ὅπου ἐδέχθη μὲ μεγάλην εὔνοιαν, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπάντησιν τοῦ Φουριὲρ, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος κατεχώρησεν ἔπειτα εἰς τὴν ἰόνιον ἐφημερίδα. Τοῦτο μετεφράσθη πρὸς τούτοις εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ κατεχωρήθη εἰς τὸ **Journal des Savans 1828 (Septembre) a pag. 573. Paris - Imprimerie Royale — in 4.**

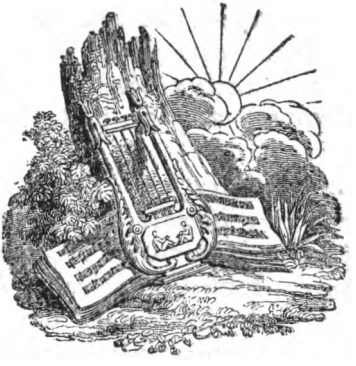
Ἐξέδωκεν ἕτερον δοκίμιον περὶ Πολυγωνομετρίας. καὶ μίαν διασάφησιν τῆς μεθόδου τοῦ Λαγραγγίου περὶ τῆς λύσεως τῶν ἀλγεβρικῶν ἐξισώσεων. Περὶ τούτων ἀναφέρων πρὸς ἐμὲ ὁ καθηγητὴς Κοντούρης λέγει »Ἂν καὶ εἰς ὅλα »ταῦτα δὲν φαίνεται τι πρωτότυπον, δὲν ἔλειψεν ὅμως ὁ »Καραντινὸς νὰ χύσῃ κἄποιον φῶς εἰς ὅσα μέρη διεπραγ»ματεύθη«.

Οἱ μαθηταὶ τοῦ ἐνδόξου τούτου Κεφαλλῆνος κατέχοντες ἤδη θέσεις καθηγητῶν τῆς μαθηματικῆς μὲ κοινὴν ὑπόληψιν, μαρτυροῦσιν ἐναργῶς, ὅτι, ἐνῷ οἱ κόποι του εἰς τὸ νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος τοὺς νεωτέρους καὶ ἀξιολογωτέρους συγγραφεῖς τῆς ἐπιστήμης, καὶ αἱ ἀναπτύξεις εἰς τοὺς ὑψηλοὺς κλάδους της τὸν συσταίνουσιν εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ὁμογενῶν του, ἡ διδάσκαλία του ἔδωκεν ὠφελιμωτάτους καρποὺς εἰς τὴν πατρίδα.

Τοιοῦτος εἶναι ὁ ἐν τῷ τῶν Ἀθηνῶν γυμνασίῳ διδάσκαλος τῆς μαθηματικῆς Χρῆστος Βάφος, ὁ ἐν τῷ τοῦ Πειραιῶς. Δεσποτόπουλος, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γεράσιμος

Digitized by Google

Ῥαζῆς, καὶ ἕτεροι ἄλλοι, ἐξαιρέτως δὲ ὁ ἐν Κερκύρᾳ κατέχων ἤδη τὸν τόπον τοῦ Καραντινοῦ Ἰωάννης Κοντούρης, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁμολογῶ πολλὰς χάριτας, διὰ τὰς ὁποίας εὐηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ εἰδήσεις πρὸς ἔκθεσιν τῆς βιογραφίας τοῦ κοινοῦ μας διδασκάλου καὶ συμπατριώτου.

Digitized by Google

ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ ΤΥΠΑΛΔΟΣ ΠΟΒΕΡΕΤΟΣ ΙΕΡΕΥΣ.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ ΤΥΠΑΛΔΟΣ ΠΟΒΕΡΕΤΟΣ Ἱεροκήρυξ πολυσέβαστος εἰς τὴν ἡμετέραν νῆσον ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ληξουρίου, κατὰ τὸ 1762, ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ ἐναρέτους. Προδιατεθημένος ἀπὸ τὴν φύσιν διὰ νὰ ἀναφανῇ ἔνδοξος εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν, διὰ τὰ ἔξοχα προτερήματα μὲ τὰ ὁποῖα ἐπλουτίσθη παρ' αὐτῆς, δὲν ἐδυνήθη νὰ κατεγείνῃ κατ' ἀρχὰς, εἰμὴ εἰς τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀνατροφῆς, περεταίρω τῶν ὁποίων, αἱ περιωρισμέναι περιστάσεις τῶν γονέων του, καὶ ἡ στέρησις ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων δὲν τὸν ἐσυγχώρουν νὰ προχωρήσῃ. Ἀφιερωθεὶς παιδιόθεν εἰς τὴν Ἱερωσύνην, εἰς ἣν ἠσθάνετο πολλὴν κλίσιν, ἔβλεπε μὲ θλίψιν του ὅτι παρήρχετο τῆς ἡλικίας του τὸ ἀνθηρὸν χωρὶς νὰ ἐμβῇ εἰμὴ εἰς τὰ προπύλαια τῆς παιδείας. Ἕως εἰς τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ζωῆς του ὁ Ποβερέτος, ἔχων ἤδη βαθμὸν πρεσβυτέρου, δὲν ἐγνώριζεν, εἰμὴ τὰ νομιζόμενα τότε ἀρκετὰ εἰς τὸν μετερχόμενον τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα (1).

---

(1) Ὅρα ἐπιτάφιον λόγον τοῦ Ποβερέτου ἐκφωνηθέντα καὶ ἐκδοθέντα παρὰ τοῦ Ἱεροδιδασκάλου Γρηγορίου Μελιδώνη, Κερκύρᾳ 1837. σελ. 4-5.

Digitized by Google

Ὅσον ὅμως οἱ ταπεινοὶ καὶ ἀδύνατοι νόες οἰκειοῦνται μὲ τὰς μικρὰς περιστάσεις των, καὶ εὐχαριστούμενοι εἰς τὴν φυτικὴν ζωὴν παραμελοῦσι καὶ αὐτὰ τὰ προσφερόμενα μέσα, τόσον οἱ ἰσχυροὶ καὶ προδιατεθημένοι διὰ τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν, καταφρονοῦντες τῆς τύχης τὰς ἐναντιότητας, περιμένουν ἀνησύχως καὶ μὲ πόθον μικρὰν τινὰ ἀφορμὴν διὰ νὰ εἰσχωρήρωσιν εἰς τοὺς ἀνθοστολίστους λειμῶνας τῆς μαθήσεως, καὶ νὰ γνωρίσωσι, διὰ τῶν λαμπρῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀκτίνων, τὰς αἰτίας τῶν θαυμασίων φαινομένων τῆς φύσεως.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ ὁ ἀγχίνους ἱερεὺς Ποβερέτος, μόλις ὁ ἀγαθὸς καὶ πεπαιδευμένος συμπολίτης μας Φαράνδος Χοϊδᾶς ἀνέλαβε τὸ ἀξιέπαινον ἔργον τοῦ νὰ διαδώσῃ διὰ τοῦ κλήρου τὰ φῶτα τῆς παιδείας εἰς τὴν πατρίδα, παραβλέψας τὴν ἤδη προωδευμένην του ἡλικίαν, καταφρονήσας τοὺς ἀπαιτουμένους κόπους, καὶ ὠθούμενος ἀπὸ τὴν φυσικήν του ῥοπὴν εἰς τὴν σπουδὴν ἐμβῆκε εἰς τὸν ἔντιμον τῆς μαθήσεως ἀγῶνα. (1). Ἡ ἑτοιμότης τοῦ νοός του εἰς τὴν ἀκριβῆ ἀντίληψιν τῶν μαθημάτων, καὶ ἡ ταχυτάτη πρόοδός του εἰς τὴν ἑλληνικήν, λατινικὴν καὶ ἰταλικὴν γλῶσσαν παρέστησαν εἰς τὸν Ἰατροφιλόσοφον Χοϊδᾶν τὸ ἔξοχον πνεῦμα τοῦ ἱερέως τούτου. Προεῖδεν ὁ ἀγαθός μας Φαράνδος ὅτι εἰς τὸν Ποβερέτον ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ πατρὶς θέλει παρατηρεῖ μίαν ἡμέραν τὸν λαμπρόν της διδάσκαλον, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς πλήρης πατριωτικοῦ ζήλου καὶ φιλόθρησκος, ἠθέλησε νὰ δώσῃ πρὸς τοῦτον ὅλα τὰ πρόσφορα μέσα τῆς ἐπιτυχείας.

Ἐξασκήσας λοιπὸν τὸν εὐφυῆ μαθητήν του εἰς βαθεῖαν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἐκτυλίξας τὸ πνεῦμα του μὲ τὴν ἀκριβῆ τῶν ψυχολογικῶν φαινομένων ἀνίχνευσιν, τὸν ἀνεβίβασεν ἀκολούθως, διὰ τῆς θεολογικῆς διδασκαλίας, εἰς τὰ ὕψη τῶν ἰδεῶν τοῦ Δημιουργοῦ τῆς φύσεως. Μὲ θεοφιλὲς σέβας τὸν ἔκαμε νὰ παρατηρήσῃ τὰ μυστήρια τῆς θεοδιδάκτου χριστιανικῆς πίστεως. Τὸν παρέστησε τὸ ἀναντίῤῥητον τῶν

---

(1) Βλέπε βιογραφίαν Χοϊδᾶ — ἰδὲ καὶ ἐπιτάφιον λόγον τούτου ἐκφωνηθέντα παρὰ τοῦ Ἱεροκήρυκος Ποβερέτου.

Digitized by Google

θρησκευτικῶν ἀρχῶν, καὶ τὸ θεῖον τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς, ἀνωτέρας πάσης ἀνθρωπίνης ἐπινοήσεως.

Οὕτω δὲ ἐκπαιδευθεὶς ὁ Ποβερέτος ἀπὸ τὸν σοφὸν Χοϊδᾶν καὶ προοδευθεὶς παρὰ τοῦ ἰδίου εἰς τὴν ῥητορείαν τοῦ ἄμβωνος ἤρχισε καὶ αὐτὸς νὰ πολλαπλασιάζῃ τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ τάλαντον διδάσκων τὴν νεολαίαν καὶ κηρύττων τὸν εὐαγγελικὸν λόγον.

Ἡ ὀρθὴ διδασκαλία εἰς ἀγαθὴν φύσιν ὁμοιάζει μὲ τὴν τεχνικοῦ γεωργίαν τὴν γενομένην εἰς γῆν παχεῖαν καὶ εὔφορον, ἥτις ἀναδεικνύει ἐντὸς ὀλίγου ἀφθονοπαρόχους καὶ πολυτίμους καρπούς. Πλουτισμένος λοιπὸν ἐκ φύσεως οὗτος μὲ λαμπρὸν πνεῦμα, μὲ πολλὴν εὐγλωττίαν μὲ σπάνιον χάρισμα μνημονικῆς δυνάμεως, καὶ ἐπιτυχὼν ἐπιστήμονος ὁδηγοῦ καὶ ζηλωτοῦ εἰς τὴν ἐκπαίδευσίν του, ἀπέβη τῳόντι Ἱεροκήρυξ καὶ διδάσκαλος ἔξοχος. Ἡ παράστασις τῶν ἰδεῶν του ἦτον ζωηρά, φυσική, καὶ εὐκατάληπτος. Διέσωζεν εἰς τὴν μνήμην μὲ θαυμασίαν ἀκρίβειαν, ὅσα ἠδύνατο ποτε εἶχεν ἀναγνώσει εἰς τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς τῆς Ἑλλάδος παιδείας. Ἔκρινεν ἀκριβῶς τὰς παρ' αὐτῶν ἐκτεθείσας ἀληθείας, καὶ ἀπεδείκνυεν ἰσχυρῶς τὰς παρεκτροπὰς καὶ ἀπάτας εἰς τὰς ὁποίας ὑπέπεσαν.

Αἰσθανόμενος βαθύτατον σέβας εἰς τοὺς Θεοφόρους Πατέρας ἀνεγίνωσκεν ἀκαταπαύστως καὶ μὲ πόθον τὰ ἐκείνων συγγράμματα. Ἐφήρμωζεν ἁρμοδιώτατα τὰς γνώμας των εἰς τὰς Θεολογικὰς ὑποθέσεις, καὶ ἀπήγγειλε μὲ ἀξιοθέατον εὐκολίαν διάφορα καὶ ἐκτεταμένα τεμάχια, κατὰ τὰς ἀπαιτουμένας περιστάσεις· καὶ, ὡς νὰ εἶχεν ὑπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τὴν βίβλον, ἀνέφερεν ἀκριβῶς καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰς περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας οἱ Πατέρες ὡμίλησαν οὕτω.

Φύσει φιλαναγνώστης καὶ γνωρίζων τὰ συχνάκις ἐπικίνδυνα ἀποτελέσματα τῆς πολλῆς ἀναμίξεως εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν καὶ τῶν συναναστροφῶν τὰ ὑπακόλουθα, ἀφιέρονεν ὅλον τὸν καιρόν του εἰς μελέτην καὶ διδασκαλίαν, ἀφοῦ μὲ ἀνυπόκριτον θρησκευτικότητα ἐξετέλει τὰ τῆς Ἱερωσύνης καθήκοντα. Ἔχων ὅμως καρδίαν πλήρη ἀγαθωσύνης ἐδέχετο μὲ εὐμένειαν καὶ γλυκύτητα τοὺς πεπαιδευμένους ἄνδρας, οἵτινες τὸν ἐπεσκέπτοντο συχνάκις θελγόμενοι ἀπὸ τὴν χάριν καὶ πολυμάθειαν τῶν λόγων του.

Digitized by Google

Τὸ ἔξοχον τῶν φυσικῶν του προτερημάτων, τὸ αὐστηρὸν τῆς ἠθικῆς, καὶ αἱ γνώσεις του τὸν κατέστησαν ἐντὸς ὀλίγου περίφημον καθ' ὅλην τὴν ἑπτάνησον. Εἰς ταῦτα δὲ ἐπιστηριζομένη ἡ Κυβέρνησις τὸν ἐνεμπιστεύθη τὴν ἀνατροφὴν τῆς νεολαίας διορίσασα αὐτὸν δημόσιον διδάσκαλον. Πολυάριθμοι νέοι ἐσύχναζον εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ὁ δὲ πεπαιδευμένος Ποβερέτος μὲ ἀκούραστον ζῆλον ἐφώτιζε τοὺς νόας των καὶ ἐπαγρύπνει, ὡς ἀγαθὸς πατριώτης, εἰς τὴν ἠθικήν των μόρφωσιν. Πληροφορημένος ὅτι αἱ θεοπαράδοτοι τῆς θρησκείας ἀρχαὶ εἶναι ὁ λαμπρὸς λύχνος εἰς τὰ ὀλισθηρὰ τῆς ἀπείρου νεότητος βήματα καὶ ὁ ἰσχυρὸς τῶν παθῶν χαλινός, ἐσπούδαζε νὰ ἐμφυτεύσῃ ταύτας εἰς τὰς ἀπαλὰς τῶν μαθητῶν του καρδίας, καὶ νὰ τοὺς καταστήσῃ σταθεροὺς εἰς τὰς ἀληθεῖς βάσεις τῆς ἀμωμήτου χριστιανικῆς πίστεως. Συμπροσευχόμενος πρωῒ καὶ ἑσπέρας μετ' αὐτῶν, καὶ ἐξαιρέτως μετὰ τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὸν κλῆρον, καὶ ἐκτελῶν προθύμως τὰ τῆς Ἱερωσύνης καὶ τὰ χριστιανικὰ καθήκοντα ἐπροβίβαζεν αὐτοὺς, ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ θείου νόμου.

Τοιαῦτα στερεὰ θεμέλια θέτων τῆς διδασκαλίας του μετέφερεν ἀκολούθως τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν εἰς τὰ εἴδη ἐκεῖνα τῶν γνώσεων, τὰ ὁποῖα ἐσυγχώρουν αἱ περιστάσεις, καὶ σχηματίζουσι τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀληθοῦς ἀνατροφῆς.

Ὅσον ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἡμιμάθεια γεννοῦν εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἡ μὲν τὸν ἄκριτον ζῆλον καὶ τὴν δεισιδημονικὴν ἐκτέλεσιν τῶν μικρῶν καὶ πολλάκις ἐξωτερικῶν χρεῶν τῆς θρησκείας, ἡ δὲ τὴν τολμηρὰν καὶ ἀναιδῆ καταφρόνησιν τῶν οὐσιωδεστέρων καθηκόντων, τόσον ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ τελεία γνῶσις αὐτῆς τὴν ἀποκατασταίνει πολυσέβαστον εἰς τὸν νοῦν καὶ ἀγαπητὴν εἰς τὴν καρδίαν. Ὁ ἀληθὴς πεπαιδευμένος παρατηρεῖ εἰς τὰ δόγματά της θεϊκὸν κάλλος, καὶ γίνεται θερμὸς ἐραστὴς αὐτῆς. Ἐκπλήττεται ἀπὸ τὴν τελειότητα καὶ τὸ ὕψος τῶν ἠθικῶν της ἀρχῶν, καὶ προσπαθεῖ μὲ ἐνθουσιασμὸν νὰ τὰς κοινιποίηςῃ, πληροφορημένος ὅτι ἀπὸ τὴν γνῶσιν καὶ ἐκτέλεσιν αὐτῶν κρέμαται ἡ εὐτυχὴς τῆς κοινωνίας ἀποκατάστασις. Βλέπει εἰς τὰ θεοδίδακτα μυστήριά της τὰ ἀληθῆ μέσα τῆς ἀνορθώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὑποκειμένου

Digitized by Google

εἰς τόσον ἐλεεινὰς πτώσεις, καὶ ἀναπαλύπτει εἰς αὐτὰ τὸ παρηγορητικὸν καταφύγιον τῆς θλιβομένης καρδίας. Καὶ ἐν γένει ὁ φιλόσοφος νοῦς ξανσίγει εἰς τὴν θρησκείαν τοιαύτας τελειότητας καὶ θεϊκὰς χάριτας, ὥστε δὲν δύναται νὰ κάμῃ ἀλλέως, παρὰ νὰ αἰσθάνεται διὰ τὴν στερέωσίν της ζῆλον θερμότατον.

Ἐκ τούτου κινούμενος ὁ πεπαιδευμένος Ἱεροδιδάσκαλος Ποβερέτος ἐφάνη, καθ' ὅλον τῆς ζωῆς του τὸ διάστημα, θερμότατος τῆς θρησκείας ἐραστὴς καὶ κυριευμένος ἀπὸ ἔνθεον ζῆλον. Εὐαίσθητος εἰς τὴν ἀξίαντης ἠγανάκτει καὶ κατ' αὐτῶν τῶν φιλτάτων του, ἐὰν ἤκουέ τι παρεξηγούμενον ἀπὸ τὰ θεῖα της ἐνταλματα. Ἀφόβως δὲ καὶ ἐπιμόνως ὑπεράσπιζε πᾶσαν της ἀλήθειαν. Σύμφωνος μὲ τὰς ἀρχάς του, ἐβεβαίωσε, καθ' ὅλον τῆς ζωῆς του τὸν ὅρον, τὰς πληροφορίας τῆς καρδίας του μὲ πολλὰς πρακτικὰς ἀρετάς. Τοιαῦται ἦσαν αἱ συνεχεῖς καὶ γενναῖαι ἐλεημοσύναι, δι' ὧν ἐφαίνετο τὸ φιλόπτωχον τῆς ψυχῆς του. Ἐξ ἐκείνων προήρχετο ἡ ἀποφυγὴ πάσης πολυτελείας καὶ ματαιοδοξίας, ἡ εὐαρέστησις μόνον εἰς τὰς ἀναγκαίας ἀναπαύσεις, καὶ ἡ ἀκούραστος προθυμία του εἰς τὸ ἄμισθον κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, δι' οὗ ἐζήτει νὰ προοδεύσῃ τὴν ἀρετὴν μὲ τὸν σπόρον τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν.

Αἰσθανόμενος εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν τὰ ὕψος τῆς Ἱερωσύνης, καὶ φιλοσοφῶν εἰς τὰς ἀτελείας τῆς ἀνθρωπότητος ἐκυριεύθη ἀπὸ ἱερνά τινα συστολήν, καὶ μολονότι ἄνθρωπος αὐστηρᾶς ἠθικῆς καὶ ζωῆς θεαρέστου, ἔκρινεν εὔλογον ν' ἀποτραβιχθῇ ἀπὸ πᾶσαν ἱεροπραξίαν, πληροφορημένος ὅτι, κατὰ τὸν οὐρανοφάντορα Βασίλειον καὶ χρυσορρήμονα Ἰωάννην, ἡ πρὸς τὸν Ὕψιστον ὑπουργία εἶναι ἔργον μέγα, καὶ ἐπίφοβον εἰς αὐτὰς τὰς ἰδίας οὐρανίους δυνάμεις.

Ἀλλ' ὅσον, διὰ τοὺς ῥηθέντας λόγους, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν, τόσον ἐφαίνετο πρόθυμος εἰς τὴν θείαν λατρείαν. Πολλάκις τῆς ἑβδομάδος ἔδιδεν ἐλεημοσύνας εἰς τοὺς ἱερεῖς διὰ νὰ προσφέρωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν. Ἐσύχναζεν ἀκαταπαύστως τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας καὶ καθημερινάς, εἰς τοὺς θείους ναοὺς καὶ συνεδοξολόγει τὸν οὐράνιον Πατέρα εἰς τὰς ὥρας τῆς προσευχῆς. Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ γηρατεῖον του, παραβλέπων τὸ ψύχος τοῦ χειμῶνος

Digitized by Google

καὶ τὴν ἀσθενικήν του κατάστασιν ἐσυκόνετο τὰς βαθείας νύκτας καὶ ἐπήγενεν εἰς τὰς ἑωθινὰς δοξολογίας τοῦ αἰωνίου Ὄντος.

Τιμῶσα ἡ πατρὶς τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν παιδείαν τοῦ ἱεροδιδασκάλου τούτου ἐζήτησεν αὐτὸν ὡς ποιμένα της πνευματικόν, καὶ τὸν ἐπρόσφερε, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχιερέως της, τὴν πλουσίαν ἐπισκοπὴν τῶν τρειῶν νήσων, ἀλλὰ κινούμενος ἐκ τῶν ἀνωτέρω λόγων καὶ ἐκ τῆς ταπεινοφροσύνης θὲν ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ παντελῶς τὴν κοινὴν τῆς πατρίδος φωνήν, ἥτις ἐπιμόνως τὸν ἐπροσκαλοῦσεν εἰς τὸν Θρόνον.

Ἔχων ὑπέρμετρον ἔρωτα εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του θὲν ἀπεμακρύνθη ποτὲ ἐξ αὐτῆς καὶ ἀπέβαλε πάντοτε τὰς ἀλλεπαλλήλους προσκλήσεις, ἀποῦ τὰν ἔκαμναν, ζητοῦντες τον ἀπὸ διάφορα μέρη ὡς ἱεροκήρυκα καὶ διδάσκαλον. Εἰς πολλὰς περιστάσεις ἔδειξε τὸ ἀδούλωτον τοῦ χαρακτῆρος του καὶ τὴν ἀγαναίκτησιν τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο παρατηρῶν ὅτι ἡ ξένη ῥαδιουργία ἐπροσπάθει νὰ διεγείρῃ πνεῦμα διχονοίας μεταξὺ τῶν ἡμετέρων συμπατριωτῶν. Οἱ ἐμοὶ συμπολῖται ἐνθυμοῦνται τινὰ παραδείγματα τῆς γενναιοφροσύνης του ταύτης, τὰ ὁποῖα, ἐπὶ τοῦ παράντος παρατρέχω, ἀφίνων αὐτὰ εἰς καιροὺς ἁρμοδιωτέρους.

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ ἐνάρετος καὶ σοφὸς Ποθερέτος θεωρούμενος ὡς διδάσκαλος, ὡς Ἱερεύς, καὶ ὡς πολίτης, ἦτον κεκοσμημένος μὲ τοιαῦτα χαρακτηριστικὰ, παρατηρούμενος ὡς Ἱεροκήρυξ ἐφαίνετο ὅτι ἡ φύσις ἐφιλοτιμήθη νὰ τὸν πλουτίσῃ κατὰ τοῦτα καὶ ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς μὲ ἔξοχα δῶρα. Ἀνταναικλώμενα, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀναφαινόμενα εἰς τὴν ὄψιν καὶ εἰς τὰ εὐσχημάτιστον μέτωπόν του τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας, πάτε περέσταινον τοὺς ζωηροὺς ὀφθαλμούς του πλήρεις χαριεντισμοῦ, καὶ τὰ χείλη μορφωμένα μὲ σχῆμα γλυκυτάτου ὑπομειδιάσματος, δι' οὗ ἐφαίνετο ἡ ψυχικήτου ἀγαθότης (καὶ τοιαύτη ἦτον συνήθως ἡ ὄψις του), πάτε ἐπαρρησιάζετο εἰς τὰ ὄμματά του ἀκτινοβολισμός τις ἐνθουσιασμοῦ καὶ ψυχικῆς κινήσεως ἰσχυροτάτης. Τοιοῦτος δὲ ἐφαίνετο εἰς τὸ κήρυγμα, καὶ ἐν γένει ὁσάκις ἐπραγματεύτο θρησκευτικὸν ἀντικείμενον. Κηρύττων τὸν εὐαγγελικὸν λόγον ὡμοίαζε μὲ χείμαρον εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ὁρμητικὴν καὶ ἄφθονον κίνησιν δὲν δύναται

Digitized by Google

νὰ ἀντιτείνῃ κανένας φραγμός. Ὑπὸ τὸ φαινόμενον δημῶδες καὶ ἁπλοῦν ὕφος τῶν λόγων του ἐπαρρησιάζετο μία δύναμις ἐπιχειρημάτων, ἥτις ἐβίαζε τὸν νοῦν νὰ καταπεισθῇ εἰς τὰ λεγόμενα. Εἰς τὸ κήρυγμά του ἐφαίνετο βαθὺς εἰς τὴν Θεολογικὴν ἐπιστήμην καὶ κάτοχος τῆς φιλοσοφίας. Ἐλαμπεν εἰς τοὺς λόγους του ἡ ἱστορικὴ πολυμάθεια καὶ τῶν αἰσθημάτων ἡ φρόνιμος καὶ εὐαγγελικὴ ἐλευθερία. Ἠλέγχοντο παρ' αὐτοῦ ἀφιλοπροσώπως αἱ καταχρήσεις καὶ ἐσυσταίνετο θερμῶς ἡ χριστιανικὴ ἠθική.

Ἡ εὐγλωττίατου ἦτον μὲν φυσικὴ καὶ ἀνεπιτήδευτος, ἀλλ' ἄφθονος πηγὴ τῶν γνώσεων. Ἡ ἔκφρασις τῶν ἰδεῶν του ζωηρὰ καὶ σαφής. Αἱ χειρονομίαι του ἦσαν παραστατικαὶ τῆς ἰδέας, καὶ ἐν γένει ἦτον πλουτισμένος μὲ τοιαῦτα προτερήματα φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα, ὥστε δὲν διστάζω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι, ἐὰν ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπητου δὲν τὸν ἐκράτῃ ἐντὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς, καὶ εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀπαιτουμένην ἁρμοδιότητα τῶν περιστάσεων, ὁ Ἱεροκήρυξ Ποβερέτος ἤθελεν ἀπολαύσει φήμην μεγίστην καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος.

Εἶναι λύπης ἄξιον ὅτι οἱ λόγοι τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρὸς σώζονται εἰσέτι ἀνέκδοτοι εἰς τὰς χεῖρας τῶν συγγενῶν καὶ κληρονόμων του, καὶ ἐπομένως δὲν δύναμαι νὰ καθυποβάλω ὑπὸ τὴν ὄψιν τῶν ἀναγνωστῶν τεμάχια τινὰ δι' ὧν ἤθελαν ἀνακαλύψῃ ἴσως περισσότερα προτερήματα, ἀφ' ὅσα, ὡς μαθητὴς καὶ συμπολίτης αὐτοῦ ἀναφέρω ἐκ μνήμης. Εἶμαι ὅμως εὐέλπις ὅτι οἱ φιλόκαλοι συμπατριῶται μου καὶ οἱ κύριοι συγγενεῖς του Θέλουν φιλοτιμηθῆ να τοὺς γνωστοποιήσωσι διὰ τοῦ τύπου, διὰ ν' ἀποδοθῇ καὶ πρὸς τὸν ἔνδοξον διδάσκαλόν μας καὶ συμπατριώτην ὁ ὀφειλόμενος ἔπαινος, καὶ νὰ ἐπαυξηθῇ τῆς πατρίδος ἡ δόξα.

Οὕτω λοιπὸν κοσμῶν τὴν διδασκαλικὴν καθέδραν, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὸν ἱερὸν ἄμβωνα τῆς Κεφαλληνίας ὁ Ἱεροδιδάσκαλος Ποβερέτος καὶ ἀπολαμβάνων τὴν κοινὴν ὑπόληψιν προώδευσεν εἰς τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν, εἰς ἣν προσβληθεὶς ἀπὸ τὸ δεινὸν τῆς ἀποπληξίας πάθος, ἐδυνήθη, διὰ τὴν ῥωμαλαίαν κρᾶσιν του, νὰ ἀνθέξῃ καιρὸν τινά. Ἦτον δὲ ἀξιοπαρατήρητον εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἀνακωχῆς τοῦ πάθους του, ὅτι ἐπηύξησεν ὁ πόθος του εἰς τὴν θείαν δοξολο-

Digitized by Google

γίαν. Συρόμενος μετὰ βίας ἐσύχναζε καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, καὶ, μὲ ὅλην τὴν ἀτονίαν τῶν νοητικῶν δυνάμεων, ἐξεφώνει ἐνίοτε αὐτοσχεδίους λόγους, οἵτινες ἂν δὲν ἐφανέροναν πλέον τὸν λαμπρὸν ἐκεῖνον Ἱεροκήρυκα Ποβερέτον, ἔσωζαν ὅμως δείγματα τινὰ τῶν φυσικῶν του προτερημάτων. Εἷς τῶν αὐτοσχεδίων τούτων λόγων του εἶναι ὁ ἐν Κερκύρᾳ ἐκδοθεὶς ἐπιτάφιος λόγος, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν εἰς τὴν κηδείαν τοῦ ἐνδόξου διδασκάλου του Χοϊδᾶ.

Μία νέα προσβολὴ τῆς προτέρας ἀσθενείας ἐπανελθοῦσα εἰς τὸ ἑβδομηκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του διέκοψε τὴν σειρὰν τῶν ἐνδόξων ἡμερῶν του τῇ 29 Μαΐου τῶν 1836, ἡ δὲ μεγάλη πληθὺς τῶν πατριωτῶν, ἥτις συνώδευε τὸ λείψανόν του, τὰ κοινὰ δάκρυα τὰ ὁποῖα ἔῤῥεον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅλων, καὶ ὁ πόθος τὸν ὁποῖον πάντες ἐδείκνυον νὰ ἀσπασθῶσι τὴν ἤδη νεκρὰν δεξιάν του ἦσαν φανεραὶ ἀποδείξεις τῆς κοινῆς ὑπολήψεως μὲ τὴν ὁποίαν ἀνταμοίβετο ἡ ἀρετή του.

Ὁ τότε ζῶν Δόκτωρ Δανιὴλ Χοϊδᾶς ἐξεφώνησεν ἐγκωμιαστικήν τινα ὁμιλίαν ἰταλιστί, ὁ δὲ Ἱεροδιδάσκαλος Γρηγόριος Μελιδώνης ἔκαμεν ἐπ' ἀμβωνος ἕτερον ἐπιτάφιον λόγον, ὅστις ἐξεδόθη τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἐν Κερκύρᾳ.

Ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ ἐγχαραχθεῖσα ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐπιβεβαιοῖ τὰ ῥηθέντα.

Digitized by Google

Α. Ω.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΕΙ . ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΩ . ΤΥΠΑΛΔΩ . ΠΟΒΕΡΕΤΩ

ΑΝΔΡΙ . ΕΠ'ΑΡΕΤΗ . ΚΑΙ . ΠΟΛΥΜΑΘΕΙΑ . ΔΙΑΠΡΕΨΑΝΤΙ

ΤΩΤΕ . ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΩ . ΕΠΙΓΕΛΜΑΤΙ

ΚΑΙ . ΤΗ . ΕΠ' ΑΜΒΩΝΟΣ . ΕΥΓΛΩΤΤΙΑ

ΚΛΕΟΣ . ΟΥ . ΤΟ . ΤΥΧΟΝ . ΑΡΑΜΕΝΩ

Η . ΠΑΤΡΙΣ . ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ . ΕΝΕΚΑ . ΚΑΙ . ΣΕΒΑΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΑ . ΤΟΥΤΙ . ΜΕΤΑ . ΔΑΚΡΥΩΝ . ΑΝΑΤΙΘΗΣΙ

ΕΤΕΛΕΥΤΑ . ΟΣΙΩΣ

ΤΗ . ΚΘ'. . ΜΑΙΟΥ . ΑΩΛϚ'. . ΣΩΤΗΡΙΟΥ . ΕΤΟΥΣ

ΖΗΣΑΣ . ΕΤΗ . ΟΔ'.

Σημ. Μεταξὺ τῶν πεπαιδευμένων Κεφαλλήνων ἐδύνατο νὰ ἀναφερθῇ καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Μακάριος ὁ Καβαδίας. Ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ συνάξω ὕλην βιογραφίας περιορίζομαι εἰς τὰς ἐξῆς εἰδήσεις. Ἐγεννήθη οὗτος εἰς Ἀργοστόλιον τῆς Κεφαλληνίας περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐχρημάτισε διδάσκαλος εἰς τὰ δημόσια τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταστήματα, καὶ ἐν τέλει ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν τῶν υἱῶν τοῦ Πρίγγιπος Ὑψηλάντου. Συνέγραψε περὶ διαφόρων ὑποθέσεων ἐπιστημονικῶν. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἐξεδόθη μόνον μία διατριβὴ ἐπιγραφομένη » Μακαρίου » Καβαδίου τοῦ Κεφαλλῆνος λόγος παραινετικὸς πρὸς τοὺς ἰδίους μαθητὰς, » ἢ κατὰ Βολταίρου καὶ τῶν αὐτοῦ ὀπαδῶν ».

Τὰ λοιπὰ συγγράμματα αὐτοῦ σώζονται εἰσέτι ἀνέκδοτα εἰς χεῖρας τοῦ ἐλλογίμου Κωνσταντίνου τοῦ Κρητὸς, ὡς ἐβεβαιώθην παρὰ τοῦ ἰδίου τούτου.

Εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο ἤθελαν καταταχθῆ καὶ αἱ βιογραφίαι Ζωσιμᾶ τοῦ Περιστιάνου χρηματίσαντος βιβλιοθηκαρίου ἐν Παταυίῳ καὶ καθηγητοῦ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῷ αὐτόθι γυμνασίῳ τῆς ἁγίας Ἰουστίνης. Καὶ ἡ τοῦ Μελετίου Τυπάλδου καθηγητοῦ τοῦ Φλαγγινιανοῦ Φροντιστηρίου, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπισκόπου Φιλαδελφίας. Ἀλλὰ περὶ τῶν δύο τούτων πεπαιδευμένων ἀνδρῶν σκοπεύων νὰ διαλάβω εἰς ἁρμοδιωτέρας περιστάσεις ἀναφέρω μόνον ἐνταῦθα τὰ τούτων ὀνόματα, καὶ μεταβαίνω εἰς τὸ ἀκόλουθον τελευταῖον τμῆμα τοῦ συγγράμματος.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΚΕΦΑΛΑΗΝΕΣ

Digitized by Google

Digitized by Google

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΕΡΑΚΗΣ.

Ὁ μεγαλοφυὴς οὗτος ἀνὴρ ὁ χρηματίσας, κατὰ μὲν τὸν τίτλον πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ βασιλείου Σιὰμ, κατὰ δὲ τὰ πράγματα ὑποβασιλεὺς καὶ πληρεξούσιος τοῦ ἰνδικοῦ τούτου κράτους, καὶ γνωστὸς εἰς τὴν γαλλικὴν αὐλὴν, ἐπὶ Ἀλοϊσίου ΙΔ', διὰ τὰς σχέσεις μὲ τὰς ὁποίας ἤνωσε τὸν Μονάρχην τοῦτον μὲ ἐκεῖνον τοῦ ῥηθέντος βασιλείου, καὶ διὰ τὰ μεγαλόσκοπα σχέδιά του, ἐγεννήθη, περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (1), εἰς Ἀργοστόλιον τῆς Κεφαλληνίας, ἀπὸ τὸν Γεώργιον Γεράκην.

Ἀπατηθέντες τινὲς τῶν βιογράφων τοῦ συμπολίτου μας τούτου ἀναφέρουσιν αὐτὸν ὡς Βενετὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα **Costanzo Falcone**, λέγοντες: ὅτι ἐγεννήθη μὲν εἰς τὴν ἡμετέραν νῆσον ὑπὸ μητρὸς Κεφαλληνιαίας, ὁ πατήρ του ὅμως ὅτι ἦτον Βενετὸς κυβερνήτης Κεφαλληνίας. Ἀλλ' ἐνῷ καθεὶς βλέπει φανερὰ ὅτι τὸ **Costanzo Falcone** εἶναι ἁπλῆ μετάπλασις τοῦ »Κωνσταντῖνος Γεράκης» ἀποδεικνύουν τὸν πολιτικόν μας πατράθεν καὶ μητρόθεν Κεφαλλήνιον, ἡ μέχρι τῆς σήμερον ὕπαρξις τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν ῥηθεῖσαν πόλιν τῆς

---

(1) Ὅρα γεν. βιογρ. εἰς τὸ ὄνομα Costanzo Falkon, ἢ Fanlkon. βλέπε καὶ ἱστορ. del Sig. Costanzo, detto Falcone συγγραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ π. Ὀρλεανς.

Digitized by Google

νήσου μας, καὶ ὁ ἐν αὐτῇ σωζόμενος γενεαλογικὸς κατάλογος, εἰς ὃν ἀναφέρεται ῥητῶς ὁ Κωνσταντῖνος, οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι (1). Βεβαιοῦσι τοῦτο οἱ ἑξῆς λόγοι Βενετοῦ τινὸς, ὅστις μεταφράσας ἐκ τοῦ γαλλικοῦ καὶ ἐκδώσας ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1757, τὴν ἱστορίαν τοῦ Γεράκη συγγραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ π. Ὀρλεανς, εἰς μίαν τῶν σημειώσεών του λέγει ταῦτα » Εἰς τὰς δημοσίους καταγραφὰς δὲν ἀ- » παντᾶται οὐδεμία εἴδησις περὶ τοιούτου κυβερνήτου Κε- » φαλληνίας, ἐξ οἰκογενείας Γεράκη, ἢ Φαλκόνε ». (2)

Ὡς Κεφαλλῆνα πατρόθεν καὶ μητρόθεν ἀναφέρει τοῦτον καὶ ὁ ἀββᾶς Σοαζὴς (**Choisy**), ὅστις ἐγνώρισε καὶ συνανεστράφη μὲ τὸν Γεράκη εἰς τὸν Σιὰμ, ἐκφραζόμενος περὶ αὐτοῦ οὕτω » Τὸ ὑποκείμενον περὶ οὗ ὁμιλοῦμεν, ἐνῷ εἶναι προικισμένον » μὲ μίαν μεγάλην ψυχὴν, πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ ἀξίας ὄχι » κοινὰς, διότι ἀλλέως δὲν ἤθελε φθάσει εἰς τὴν θέσιν τὴν » ὁποίαν ἤδη κατέχει· ἐγεννήθη δὲ εἰς Κεφαλληνίαν ἀπὸ » γονεῖς εὐγενεῖς, ἀλλὰ πτωχούς ». (3)

Τέλος πάντων ὡς Ἕλληνα τὸ γένος τὸν μαρτυρεῖ, καὶ ὁ ἱππότης Σωμόντιος (**Chaumont**) λέγων » ὁ κύριος Κωνστα- » τῖνος, περὶ οὗ διέλαβον ἤδη, εἶναι Ἕλλην τὸ γένος, ἄν- » θρωπος μὲ μεγίστην βαθύνοιαν, μὲ πνεῦμα ζωηρότατον, κα » μὲ μίαν ἔξοχον φρόνησιν ». (4)

Ὁ ἱστορικὸς κάλαμος, ὅστις ἔπρεπε νὰ ζωγραφίζῃ τὰ πράγ- ματα μὲ τὴν φυσικὴν αὐτῶν ὄψιν, βάφεται κατὰ δυστυχίαν

---

(1) Κατὰ τὸν γενεαλογικὸν κατάλογον τῆς οἰκογενείας ταύτης (τοῦ ὁ- ποίου ἀντίγραφον εὑρεστήθη νὰ μὲ στείλῃ ὁ κύριος Πέτρος Γεράκης) ἀρχηγός της ὑπῆρξεν ὁ Φραγκίσκος Γεράκης, ἐξ οὗ κατήγετο ὁ Γεώργιος πατὴρ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν, παπᾶ Βασιλείου, Ἀνδρέου, καὶ Εὐστα- θείου. Ἀπὸ τὸν Ἀνδρέαν ἐγεννηθησαν ἕτερος Κωνσταντῖνος, καὶ Γεώργιος, καὶ ἐκ τούτων ἄλλοι, τῶν ὁποίων ἀπόγονος εἶναι ὁ νῦν σωζόμενος Πέτρος Γεράκης καὶ τὰ τούτου τέκνα.

(2) Ὅρα β'. σημείωσιν τῆς πρώτης σελίδος ἐν τῇ ῥηθείσῃ ἱστορίᾳ.

(3) Βλέπε ἐφημερίδα τοῦ ταξιδίου τοῦ Σιὰμ τῶν 1685 — 86, ἐκδο- θεῖσαν ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ 1689.

(4) Ἴδε ἀναφορὰν τῆς πρεσβείας τοῦ ἱππότου Σωμοντίου εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τοῦ Σιάμ. ἔκδ. Παρισ. 1680.

Digitized by Google

πολλάκις εἰς τὰ χρώματα τῶν παθήσεων τῆς καρδίας τῶν συγγραφέων, καὶ κατ' αὐτὰς μορφόνει τὰς εἰκόνας του. Ἀνήκει ὅμως εἰς τὴν ἀφιλοπρόσωπον κριτικὴν στηριζομένην εἰς πραγματικὰς ἐρεύνας νὰ ἀνακαλύπτῃ τὴν ἀληθινὴν φύσιν τῶν ἱστορουμένων, καὶ νὰ τὰ μεταδίδῃ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς ὁποῖα τῳόντι ὑπῆρξαν.

Ἐντεῦθεν συνέβη καὶ τὸ περίεργον τῆς περιγραφῆς τὴν ὁποίαν μᾶς δίδουσι περὶ τοῦ Γεράκη οἱ σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, οἵτινες κινούμενοι ἀπὸ διάφορον καὶ ἀντίθετον πνεῦμα, οἱ μὲν τὸν ἀναβιβάζουσιν ἕως εἰς τὰ ἄστρα ἀποδίδοντες εἰς αὐτὸν ὑπὲρ τὸ δέον, καὶ τοιοῦτον τὸν περιγράφει ὁ π. Ὀρλεανς, οἱ δὲ μὲ ἀνέκφραστον πάθος προσπαθοῦν νὰ τοῦ ἀμαυρώσωσι κάθε ἀξίαν, καὶ νὰ τὸν παραστήσωσι μὲ χρώματα ἀπεχθῆ καὶ ἀξιομίσητα, καὶ τοιαύτην εἰκόνα τοῦ Γεράκη κάμνει ὁ ἄσπονδος ἐχθρός του Φορβένιος (Forbin). Ἐπειδὴ ὅμως τινὲς σύγχρονοι τούτου καὶ ἐκείνων, γνωρίσαντες αὐτὸν καὶ γινόμενοι αὐτόπται τῶν μεγάλων του ἐπιχειρήσεων διέσωσαν τὴν ἀλήθειαν, ἐπιστηριζόμενος εἰς τὰς μαρτυρίας τούτων καὶ λαμβάνων ὡς γνώμονα τῆς ἐκθέσεώς μου τὴν ἀμερόληπτον ἔρευναν τῶν πραγμάτων δὲν θέλω ἀποδώσει πρὸς τὸν ἔνδοξον συμπολίτην μου, εἰμὴ ὅσα καὶ οἱ ἴδιοι ἐχθροί του ἀναγκάζονται νὰ ὁμολογήσωσιν. Ὑπερασπιζόμενος δὲ τὴν ἀξίαν του θέλω ἀποδείξει τὰς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας πλάσματα ἐμπαθῆ καὶ πλήρη γελοίων ἀντιφάσεων.

Κατὰ τὸν ἀββᾶν Σοαζῆν καὶ π. Ὀρλεανς, ἐμβὰς ὁ Κωνσταντῖνος, ἀπὸ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν του, εἰς ἓν ἀγγλικὸν πλοῖον πολεμικὸν καὶ ὢν, ὡς τὸν παρασταίνουσι τὰ μεγάλα του σχέδια, φύσει εὔτολμος καὶ ἀγχίνους ἔλαβεν ὅλους τοὺς βαθμοὺς τοῦ ναυτικοῦ στόλου (1). Ἀλλ' ἐγκαταλείψας ἐν τέλει τὸν ναυτικὸν βίον ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἑταιρίαν τῶν Ἰνδιῶν, παρὰ τῆς ὁποίας, διὰ σκοποὺς ἐμπορικούς, ἐστάλη εἰς τὴν Κίναν καὶ Ἰαπονίαν. Ἐντεῦθα δὲ διαμείνας ἔτη τινὰ καὶ μετερχόμενος τὸ ἐμπορικὸν στάδιον ἔλαβεν ἀφορμὰς νὰ γνωρίσῃ ἀκριβῶς τὰς γλώσσας καὶ τὸ πνεῦμα τῶν βαρ-

(1) Ὅρα αὐτόθι.

Digitized by Google

βάρων ἐκείνων λαῶν. Ἡ ἀπόκτησις ἀρκετῆς ποσότητος χρημάτων τὸν παρεκίνησε νὰ ἐπιχειρισθῇ μόνος του τὸ ἐμπόριον, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον φορτώσας ἓν πλοῖον ἐξ ἰδίων του μετέβαινεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλὰ ναυαγήσας εἰς τὸ παράλιον τοῦ Μαλαβὰρ (Malabar) ἔχασε μὲν ὅλην του τὴν περιουσίαν, εὗρεν ὅμως, μεταξὺ τῆς δυστυχίας του, τὰ πρῶτα αἴτια τῆς πολιτικῆς του ὑψώσεως.

Εἰς τὸν Μαλαβὰρ ἐγνωρίσθη μὲ τὸν πρέσβυν τοῦ βασιλέως τοῦ Σιὰμ, ὅστις ἐπιστρέφων ἀπὸ τὴν Περσίαν συνεναυάγησε καὶ αὐτὸς εἰς τὰ ἴδιον μέρος. Μὲ τοῦτον δὲ συναναστρεφόμενος, καὶ, διὰ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς σιαμικῆς γλώσσης τὴν ὁποίαν εἶχε, συνομιλῶν μετ' αὐτοῦ, ἔσυρε τοσοῦτον πρὸς τὸν ἑαυτόν του τὴν καρδίαν καὶ τὴν εὔνοιαν τοῦ πολιτικοῦ τούτου, ὥστε ἐπροσκαλέσθη παρὰ τοῦ ἰδίου, εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀναχωρήσεώς του, νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σιαμικοῦ κράτους. Μὲ ζωηράτητα περέστησεν ὁ πρέσβυς πρὸς τὸν πρῶτον ὑπουργὸν τὰ φυσικὰ προτερήματα τοῦ Γεράκη καὶ μὲ θερμὸν ζῆλον τὸν ἐπράτεινεν ὡς ἄνθρωπον ὠφέλιμον εἰς τὴν βασιλικὴν ὑπηρεσίαν. Ἡ πληροφορία μὲ τὴν ὁποίαν ἐσύσταινεν ὁ διπλωματικὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπον ξένον καὶ ἄσχετον ἐκίνησεν εἰς τὸν ὑπουργὸν τὴν περιέργειαν νὰ τὸν γνωρίσῃ προσωπικῶς, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀνακαλύψας τωόντι ὅσα περὶ αὐτοῦ ἀνέφερεν ὁ πρέσβυς, τὸν ἀνέλαβεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον ὡς συμβοηθόντου, ἐμπιστευθεὶς πρὸς αὐτὸν τὸν οἰκονομικὸν κλάδον, καὶ διαφόρους ὑποθέσεις τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων.

Συχνὰ τῆς πείρας παραδείγματα μᾶς πληροφοροῦσιν ὅτι κάθε τινὲς εἶναι προδιατεθημένοι ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ τοιαύτην ἱκανότητα, ὥστε ἐπιτυχαίνωσι καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀντιθέτους ἐπιχειρήσεις, ὑπερνικῶντες εὐκόλως ὅλας τὰς προβαλομένας δυσκολίας. Ἓν τῶν παραδειγμάτων τῆς ἐξάχου ταύτης ἰδιότητος δίδει καὶ ὁ συμπολίτης μας Γεράκης, εἰς τὴν αἰφνίδιον ταύτην μεταβολὴν τοῦ σταδίου του.

Μεταβὰς οὗτος ἀπὸ τὰ ἐμπόριον εἰς τὸν πολιτικὴν σφαῖραν καὶ ἀναδεχθεὶς εἰς βασίλειον βαρβάρων λαῶν οἰκονομικὸν ὑπουργεῖον καὶ διπλωματικὰς σχέσεις μὲ αὐλὰς ἀσιανὰς εὑρέθη βέβαια εἰς ἐπικίνδυνον καὶ δύσκολον θέσιν, ἀλλὰ,

Digitized by Google

κατὰ τὸν βιογράφον του, ἐξεπλήρωσε τὰ χρέη ἀμφοτέρων τῶν θέσεων μὲ τοιαύτην ἐπιτηδειότητα καὶ εὐτολμίαν, ὥστε ἀπέκτησε κοινῶς ὅλων τῶν αὐλικῶν τὴν ὑπόληψιν (1). Ὁ Βαρκαλὲν, ἢ πρῶτος ὑπουργὸς, ὅστις περιγράφεται παρὰ τοῦ ἱππότου Σωμοντίου ἄνθρωπος μεγάλου νοὸς καὶ κυβερνήτης ἄξιος τῶν τοῦ κράτους ὑποθέσεων, παρετήρει μὲ χαρὰν τὴν ἀξίαν τοῦ Κεφαλλῆνος Γεράκη, τὸν ἠγάπησεν ὑπερβαλόντως, καὶ παῤῥησιάσας αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα μὲ ἐγκωμιαστικὰς ἐκφράσεις, παρέστησεν ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἐμπειρίαν τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τὴν ἀκριβῆ τῶν χρεῶν του ἐκπλήρωσιν.

Ἡ ὑψιλὴ ἰδέα τὴν ὁποίαν συνέλαβε περὶ τοῦ Κωνσταντίνου ὁ Μονάρχης (τοῦ ὁποίου ἡ πολιτικὴ βαθύτης καὶ φρόνησις φημίζεται μεγάλως ὑπὸ τοῦ ἰδίου Γάλλου διπλωματικοῦ (2)), καὶ αἱ καθημεριναὶ ἀποδείξεις τῶν πολλῶν του προτερημάτων ηὔξανον ἀκαταπαύστως τὴν φήμην καὶ τὸ σέβας αὐτοῦ ἐκ μέρους τῶν Μανδαρίνων (3). Καὶ ἐν γένει μεγάλα τοῦ βασιλείου ὑποκείμενα ἐφιλοτιμοῦντο νὰ τιμῶσι καὶ ν' ἀποκτήσωσι τὴν φιλίαν ἀνδρὸς ἀπολαμβάνοντος τὴν ἀγάπην τοῦ θρόνου καὶ τῆς αὐλῆς. (4)

Στηριχθεὶς λοιπὸν ὁ Γεράκης εἰς βάσεις τόσον στερεὰς ἤτον ἑπόμενον, ὅτι, συμβάσης τινὸς εὐκαιρίας, ἔμελλε νὰ καθέξῃ θέσιν ἀνάλογον τῆς δεδοκιμασμένης ἀξίας του καὶ τῆς βασιλικῆς εὐνοίας. Τοιαύτη δὲ περίστασις ἀνεφάνη τῳόντι μετὰ τὴν ἀσθένειαν καὶ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου ὑπουργοῦ· μετὰ τὸν ὁποῖον, πεπεισμένος ὁ βασιλεὺς ὅτι τὸ κράτος του κυβερνώμενον ὑπὸ τοιούτου ἀνδρὸς ἔμελλε νὰ προοδεύσῃ, ἐπρόσφερεν εἰς τὸν συμπολίτην μας τὴν ἀξίαν τοῦ μεγάλου Σαερῆ (gran Chaeri) ἢ ὑποβασιλέως τῆς ἐπικρατείας.

Εὐγνώμων ὁ Κωνσταντῖνος πρὸς τὸν Μονάρχην διὰ τὴν τοιαύτην τῆς εὐνοίας του ἀπόδειξιν, ἐδέχθη μὲν εὐχαρίστως τὴν πρό-

---

(1) Ὅρα γεν. βιογ. αὐτόθι.

(2) Βλέπε ἀναφορὰν Σωμοντίου.

(3) Ὀνομάζονται Μανδαρῖνοι οἱ Κυβερνῆται τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ οἱ ὑπουργοὶ τοῦ βασιλείου τοῦ Σιάμ.

(4) Ὅρα π. Ὀρλεανς αὐτόθι.

Digitized by Google

τάσιν καὶ ὑπεσχέθη ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν καθηκόντων τοῦ ὑψηλοῦ ἐπαγγέλματος τὸ ὁποῖον τοῦ ἐνεμπιστεύετο, γνωρίζων ὅμως ὡς εὐφυὴς, ὅτι εἰς τοὺς βαρβάρους λαοὺς οἱ κομπώδεις τίτλοι κινοῦν τὴν ζηλοτυπίαν τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τοῦ κράτους, ἐπέμεινεν εἰς τὸ νὰ ἀποβάλῃ πάντα τίτλον, καὶ προφασισθεὶς εὐλογοφανῶς κατέπεισε τὸν βασιλέα νὰ ἐκλέξῃ ἐκ τῶν ἐντοπίων ἕνα Βαρκαλὲν ἢ πρῶτον ὑπουργὸν τοῦ Θρόνου. Ἡ φρόνιμος αὕτη διαγωγή του ἐκέρδισεν ἔτι μάλλον τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως. Αὐτὸς τὸν ἠγάπησε καθ' ὑπερβολὴν, τὸν ἔδωκεν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ὑποθέσεών του, καὶ πληροφορηθεὶς εἰς τοὺς λόγους του ἔκλεξε μὲν καὶ τὸν παρ' ἐκείνου ζητηθέντα ὑπουργὸν, ἠθέλησεν ὅμως ὅτι καὶ οὗτος καὶ ὅλοι τοῦ κράτους νὰ ὑπακούωσι πρὸς τὸν Γεράκην ὡς πρὸς τὸν ἴδιόν του ἑαυτόν.

Προτοῦ νὰ θεωρήσωμεν τὰ βήματα τοῦ πολιτικοῦ μας εἰς τὸ μέγα στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ βαλθῇ εἰς αὐστηρὰν δοκιμὴν ἡ εὐφυΐα τοῦ νοός του καὶ ἡ διπλωματικὴ ἐμπειρία του, κρίνω ἀναγκαῖον νὰ τὸν ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν κατηγορίαν τὴν ὁποίαν κάμνει πρὸς αὐτὸν ὁ ἱππότης Φορβένιος ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ὑψώσεώς του.

Ὁ Γάλλος οὗτος κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἄσπονδον ἔχθραν του κατὰ τοῦ Γεράκη, (διὰ λόγους τοὺς ὁποίους θέλω ἀναφέρει ἀκολούθως) δὲν αἰσχύνεται νὰ πλάσῃ κατ' αὐτοῦ τὴν βδελυρὰν συκοφαντίαν » ὅτι, ἀφοῦ ἔλαβεν ἐπιρροὴν εἰς τὴν ψυχὴν » τοῦ Βασιλέως, κατέστησεν ὕποπτον πρὸς ἐκεῖνον τὸν Βαρ» καλὲν, ὅστις ἐστάθη τόσον μέγας εὐεργέτης του, καὶ ὅτι, διὰ » νὰ ἀναβῇ αὐτὸς εἰς τὴν θέσιν του, τὸν κατέπεισε νὰ τὸν » θανατώσῃ. Ὅτι διὰ τοῦτο ἐμισεῖτο ἀπὸ ὅλους τοὺς Μαν» δαρίνους καὶ τοὺς μεγάλους τοῦ κράτους. Καὶ τελευταῖον » ὅτι ὅλοι οὗτοι ἔκαμαν συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου » νὰ τὸν διαβάλωσι πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ νὰ τὸν ἀφανί» σωσιν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος ἐθανάτωσεν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους ἐξ » αὐτῶν καὶ ἥρπωσε τὰς περιουσίας των ». (1)

---

(1) Ὅρα ὑπομνημάτων Φορβενίου Τομ. Α'. σελ. 118 — 19. ἐκδ. Ἀμστολδαμίου. 1730.

Digitized by Google

Εἰς τὰ παρὰ τοῦ Φορβενίου λεγόμενα ὁ ἀναγνώστης βλέπει φανερὰ ὅτι τοσαύτη εἶναι ἡ ὑπερβολὴ τῶν ἐγκλημάτων τὰ ὁποῖα ἀποδίδει πρὸς τὸν Γεράκην, ὥστε αὐτὴ μόνη ἦτον ἀρκετὴ ν' ἀποδείξῃ τὸν κατήγορον ἐχθρὸν ἐμπαθῆ, καὶ ἑπομένως ἀνάξιον πάσης πίστεως. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, ἐλέγχεται ὡς φανερὸς συκοφάντης ἀπὸ τὰς μαρτυρίας τῶν Γάλλων ἐκείνων συμπατριωτῶν του, οἵτινες σταλέντες πρέσβεις ὑπὸ Ἀλοϊσίου ΙΔ'. εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Σιάμ, καὶ πραγματευθέντες μετὰ τοῦ συμπολίτου μας τὰς διπλωματικὰς ὑποθέσεις ἐγνώρισαν καὶ ἔγραψαν ἀκριβῶς περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἐξόχων προτερημάτων του.

Ὁ κύριος Σοαζῆν, μολονότι καὶ οὗτος ὄχι τόσον εὐνοϊκὸς πρὸς τὸν Γεράκην, ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται περὶ αὐτοῦ, καὶ πόσον ἡ μαρτυρία του ἀποδεικνύει ἐμπαθῆ ψευδολόγον τὸν Φαρβένιον.

» Ὅσον περισσότερον (λέγει) εὑρίσκομαι μὲ τὸν Κων-
» σταντῖνον τόσον περισσότερον ἀναγνωρίζω πρὸς αὐτὸν ἕνα
» ἄνθρωπον ἄξιον, ἀγαθῆς πίστεως, καὶ τῆς πλέον
» εὐαρέστου συναναστροφῆς. Αὐτὸς ἔχει πάντοτε ἑτοιμοτάτας
» τὰς ἀποκρίσεις. Τὸ ὑποκείμενον περὶ οὗ ὁμιλοῦμεν, ἐκτὸς
» τοῦ ὅτι εἶναι προικισμένον μὲ μίαν μεγάλην ψυχήν, πρέ-
» πει νὰ ἔχῃ ἀξίας ὄχι κοινὰς ἐπειδὴ ἀλλέως δὲν ἤθελε
» φθάσει εἰς τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν κατέχει ».

Ὁ αὐτὸς ἐκθέτων ἀμέσως τὰ περὶ πατρίδος, τῶν ἐνασχολήσεων τοῦ συμπολίτου μας καὶ τῆς ὑψωσεώς του διὰ μέσου τοῦ Βαρκαλέν, ὡς ἀνέφερα προηγουμένως, ἐξακολουθεῖ οὕτω
» Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαρκαλὲν προσάτου του, χωρὶς
» νὰ φέρῃ τὸν τίτλον κανενὸς ἀξιώματος, ἠμποροῦσε τις νὰ εἰπῇ
» ὅτι ἐκεῖνος τὰ σκεπάζει ὅλα. Πολλάκις ὁ Βασιλεὺς ἤθελε
» τὸν κάμει μέγαν Σαερῆν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ πρώτη ἀ-
» ξία τοῦ κράτους, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἠθέλησε ποτὲ νὰ συγκατα-
» νεύσῃ, παρασταίνων πρὸς τὴν αὐτοῦ Μεγαλειότητα, ὅτι αἱ
» τόσαι ἐξωτερικαὶ τιμαὶ ἤθελαν τὸν ἀναγκάσει εἰς τοιούτους
» καὶ τόσους περιορισμοὺς, ὥστε ἤθελεν ἀποβῆ ἀνωφελὴς ὡς
» πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς βασιλικῆς ὑπουργίας, διότι δὲν ἠ-
» θελε πλέον δύναται νὰ τρέχῃ εἰς κάθε μέρος χωρὶς φόβον
» μήπως φανῇ ἐλλειπής. Μὲ ὅλα ταῦτα οἱ πρῶτοι τῶν

Digitized by Google

»Μανδαρίνων ἀπέδιδον πρὸς αὐτὸν κάθε μέγι-
»στον σέβας (1)».

Περὶ τούτου ὁ ἴδιος λέγει »ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις εἶ-
»ναι ἡ ψυχὴ τῶν ὑποθέσεων, δὲν ἀναχωρεῖ διὰ τὸ
»Λόυρον πρὸς ἀπάντησιν τοῦ βασιλέως, εἰμὴ μετὰ τέσσαρας
»ἡμέρας». (2)

Ὁ Ἱππότης Σωμόντιος ὁμιλῶν περὶ τοῦ πολιτικοῦ μας λέ-
γει: »τὴν πρώτην τοῦ Ὀκτωβρίου ὁ κύριος Κωνσταντῖνος,
»πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Σιὰμ, περὶ οὗ ἔδωκα
»ἤδη νῆξιν, καὶ ὁ ὁποῖος, διὰ νὰ εἰπῶ ἐν συντόμῳ, χωρὶς
»νὰ εἶναι ἐντόπιος, ἐκέρδησε, διὰ μόνης τῆς ἀξίας
»του, τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως τοῦ
»Σιὰμ, ἔστειλε τὸν σύμβουλόν του διὰ νὰ μὲ προσφέρῃ τοὺς
»σεβασμούς του». (3)

Ὁ ἴδιος οὗτος ἱππότης, ἀφοῦ παρακατιῶν διηγεῖται τὴν
πολιτικὴν φρόνησιν, τὴν ἀξίαν, καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ βασι-
λέως τοῦ Σιὰμ εἰς τὸ νὰ μὴν γίνεται τίποτε εἰς τὸ κράτος
του χωρὶς πρότερον νὰ καθυποβληθῇ εἰς αὐτὸν, ἀφοῦ ἀναφέρει
ὅτι λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Γεράκην ἔδωκε πρὸς τοῦτον ὅλην
του τὴν ἀγάπην, καὶ ἐκθέτει τὰς πολιτικὰς ἀρετὰς τοῦ συμ-
πολίτου μας, ἐξακολουθεῖ οὕτω »Τώρα ἐκεῖνος, ὑπὸ τὴν σκιὰν
»τῆς ἐξουσίας τοῦ βασιλέως, δύναται καὶ κάμνει τὰ πάντα
»εἰς τὸ βασίλειον, χωρὶς νὰ θελήσῃ ποτὲ νὰ δεχθῇ κανὲν
»ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀξιώματα, μολονότι ὁ βασιλεὺς τοῦ τὰ ἐ-
»πρόσφερε πολλάκις. Ὁ Βαρκαλὲν, ὅστις ἀπέθανε πρὸ
»δύω χρόνων, καὶ ὅστις δυνάμει τοῦ ἐπαγγέλματος, εἶχε
»τὴν διεύθυνσιν ὅλων τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, ἦτον ἄν-
»θρωπος κτλ.». (4)

Ἐκ τῶν ἀναφερομένων λοιπὸν ὑπὸ τοῦ Σοαζὴν καὶ Σω-
μοντίου, βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὅλη ἡ ἐμπαθὴς διήγησις
τοῦ κυρίου Φορβενίου ἐλέγχεται φανερὰ ὡς ἀναιδὲς ψεῦδος

---

(1) Ὅρα τῆς ῥηθείσης ἐφημερίδος σελ. 246-47-48 Νοεμβρίου 5-6.
(2) Βλέπε αὐτόθι σελ. 252. Νοεμβρίου 9-10-11.
(3) Ἴδε ἀναφορὰν Σωμοντίου σελ. 35-35.
(4) Ὅρα ἐν τῇ ῥηθείσῃ ἀναφορᾷ σελ. 122.

Digitized by Google

Διότι καὶ οἱ δύω οὗτοι λέγουσιν ὅτι ὁ Βαρκαλὲν, ἢ πρῶτος ὑπουργὸς ὁ εὐεργετήσας τὸν Γεράκην ἀπέθανε καὶ ὅτι διὰ τῆς ἁπλῆς ἀξίας του ἐπροβιβάσθη οὗτος εἰς τόσην μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ ἀπήλαυσεν ἕλην τὴν εὔνοιαν ἑνὸς βασιλέως ἱκανοῦ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἀρετήν. Μαρτυροῦσι τὸν συμπολίτην μας ἄνθρωπον ἀγαθῆς πίστεως, προικισμένον μὲ ἔξοχα προτερήματα, ὄντα ἡ ψυχὴ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, καὶ διὰ τοῦτο δυνάμενον τὰ πάντα. Καὶ οἱ δύω ἐκ συμφώνου ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, ἐνῷ ἐπαρακινεῖτο μάλιστα ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ λάβῃ τὸ πρώτιστον τῶν ἀξιωμάτων τῆς ἐπικρατείας, αὐτὸς δὲν συγκατένευσε ποτὲ νὰ δεχθῇ κανένα τίτλον, καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴν ἐμποδίζηται κατὰ τὸν Σοαζῆν ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ ὑπουργίαν τῶν ὑποθέσεων τοῦ εὐεργετικοῦ του βασιλέως. Ὅτι οἱ πρῶτοι τῶν Μανδαρίνων ἐτίμουν μάλιστα καὶ ἀπέδιδον τὸ μέγιστον σέβας πρὸς τὸν Γεράκην. Τέλος πάντων ὁ ἴδιος Σοαζῆν μαρτυρεῖ ὅτι ὁ πολιτικός μας δὲν ἦτον διόλου φιλοχρήματος λέγων » ὁ Κων» σταντῖνος εἶναι ἐπωφελὴς εἰς τὴν Θρησκείαν, καὶ ἦτον πρέ» πον ὁ βασιλεὺς (τῆς Γαλλίας) καὶ ὁ Πάπας νὰ δώσουν » πρὸς αὐτὸν ἀποδείξεις τῆς εὐγνωμοσύνης των, διότι αὐτὸς » ἐπιθυμεῖ μόνον τὰς τιμὰς καὶ οὔτε τὸν μέλει διὰ » χρήματα ». (1)

Ποίαν λοιπὸν ὁμοιότητα ἔχει ὁ ὑπὸ τούτων ἀναφερόμενος πολιτικὸς μὲ τὴν βδελυρὰν ἐκείνην εἰκόνα τὴν ὁποίαν πλάττει ὑπὸ τὸ ὄνομά του ὁ ἐχθρός του Φορβένιος; Ἀλλὰ τοιαῦτα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῶν παθῶν. Ὁ ἐμπαθὴς νοῦς δὲν συλλογίζεται ὅτι τὰ ἴδιά του ἀξιομίσητα πλάσματα θέλουν τὸν καταισχύνει, καὶ ὅτι ὑπὸ πολλῶν θέλουν ἐξελεγχθῆ αἱ κατὰ τῆς ἀληθείας συκοφαντίαι του.

Ἐλευθερώσας λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἔχθρας τὰ βέλη τὸν Γεράκην καὶ ἀποδείξας ὅτι ἡ ἐνδόμυχος ἀξία του τὸν ἀνεβίβασεν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, παρατηρῶ αὐτὸν ἤδη εἰς τὸ πολιτικόν του στάδιον.

Ἀναλαβὼν μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν τὴν κυβέρνησιν τοῦ κρά-

(1) Ὅρα αὐτόθι 30 Νοεμβρίου σελ. 294.

Digitized by Google

τους, ἀφοῦ, διὰ τῆς διπλωματικῆς του ἐμπειρίας, διεύθυνε τόσον ἐπιτηδείως τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τοῦ βασιλείου, ὥστε, κατὰ τὸν βιογράφον του καὶ τὸν π. Ὀρλεανς, ὅλαι αἱ ἐπιχειρήσεις του ἔλαβον εὐτυχεστάτην ἔκβασιν, (1) ἔστρεψε τὰ βλέμματά του εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Παρετήρησεν ὅτι ἡ κλίσις τοῦ Μονάρχου του, ἡ τοπογραφικὴ θέσις τῆς ἐπικρατείας ἀπαιτοῦσαν τὴν ἐμψύχωσιν τοῦ ἐμπορίου. Ἐγνώριζεν ὅμως ὅτι ἡ πηγὴ αὕτη τῆς εὐθαιμονίας τοῦ ἔθνους εὑρίσκετο εἰς ξένας χεῖρας, καὶ ὅτι οἱ Ὀθωμανοί, οἵτινες ἦσαν οἱ κύριοι τοῦ ἐμπορίου, μετεχειρίζοντο μυρίας δολοπλοκίας διὰ νὰ κρατῶσι μακρὰν τοὺς ἐντοπίους, καὶ νὰ τὸ καρπῶνται αὐτοὶ μόνοι. Ἐπρόσβαλεν λοιπὸν ἀφόβως τὴν ξενοκρατείαν ταύτην καὶ διωργάνισε τόσαν τεχνικῶς τὸν ἐμπορικὸν κλάδον, ὥστε ἔγεινεν αἴτιος μεγάλης ὠφελείας εἰς ὅλους τοὺς αὐτόχθονας. Τοῦτα δὲ αὐξήσας τὴν φήμην του εἰς τὸ κράτος ἐπολλαπλασίασε τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην τοῦ βασιλέως. » Αὐτὸς (λέγει ὁ Σοαζὴν) » ἔχει πολλὰς γνώσεις τοῦ ἐμπορίου, διὰ τὸ ὁποῖον ἔδειξε με» γάλην ἀγχίνοιαν. Ἐξεσκέπασε τὰς δολιότητας τῶν Μωα» μεθανῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ κύριοι τῶν πραγμάτων προτοῦ » αὐτὸς νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν. Τοιουτοτρόπως ἔφθασεν » εἰς τὸν μέγιστον ἐκεῖνον βαθμὸν τῆς ἐξουσίας μὲ τὴν ὁ» ποίαν τὸν βλέπομεν κεκοσμημένον ». (2)

Ἡ ὕψωσις ὅμως, ἥτις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀξίας καὶ τοῦ ζήλου διὰ τὸ κοινὸν καλὸν, στεροῦσα τοὺς ἰδιωφελεῖς ἀπὸ τὰς ἁρπαγάς των, καὶ διεγείρουσα τὸν φθόνον τῶν ῥυπαρῶν ἐκείνων ψυχῶν, αἵτινες μαίνονται διὰ τὰ ἀποδιδόμενον σέβας εἰς τὴν ἀρετὴν, ἐπισύρει κατ' αὐτῆς τὰς καταχθονίους καταδρομάς των. Ἐκ τοιούτων αἰτιῶν κινούμενος ὁ διὰ προτροπῆς τοῦ Γεράχη ἐκλεχθεὶς νέος Βαρκαλὲν, καὶ βοηθούμενος ἀπότινα Ἄγγλον ὀνομαζόμενον Βάϊρων ἐπεχειρίσθη νὰ καταστήσῃ ὕποπτον πρὸς τὸν βασιλέα τὸν ἡμέτερον πολιτικὸν καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἐκπέσῃ ἀπὸ τὴν βασιλικὴν εὔνοιαν. Ἐννοήσας ὅμως ὁ Μονάρχης τὴν πολιτικὴν ταύτην

(1) Βλέπε γεν. βιογραφ. αὐτόθι — ἰδὲ καὶ π. Ὀρλεανς αὐτόθι.
(2) Ὅρα τὴν ῥηθεῖσαν ἐφημερίδα, τῇ 29 Σεπτεμβρίου σελ. 184.

Digitized by Google

θολοπλοκίαν, καὶ γνωρίζων ἀκριβῶς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Κωνσταντίνου, ἀφοῦ ἐπρόσταξε νὰ ξυλίσωσι τὸν Βαρκαλέν, τὸν ἐστέρησεν ἀπὸ τὴν ἀξίαν του καὶ ἔκλεξεν ἄλλον, ὅστις ἀπέδιδε πρὸς ἐκεῖνον τὸ μεγαλήτερον σέβας καὶ ἦτον πάντοτε μὲ αὐτὸν εἰς ἐντελεστάτην ἁρμονίαν.

Τὸ συμβὰν τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει, ὡς τὸ ἐξέθεσα, ὁ ἱππότης Σωμόντιος (1), παραμορφώσας ἴσως ὁ Φορβένιος ἔπλασε τὴν ἐχθρικὴν ἐκείνην εἰκόνα του.

Διὰ τὸ ἀπρόσιτον τῶν ἀσιανῶν βασιλέων καὶ ἐξαιρέτως ἐκείνου τοῦ Σιὰμ (2), καὶ διὰ τὸ ἀπόλυτον τῆς ἐξουσίας τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὸ κράτος τοῦτο, αὐτὸς ἔπρεπε, κατὰ τὸ σύστημα τῶν βαρβάρων κυβερνήσεων, μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ πολλῶν ἀσχολιῶν του, νὰ δίδῃ καθ' ἡμέραν ἀκρόασιν καὶ ν' ἀποφασίζῃ περὶ τῶν μικρῶν πρὸς ἀλλήλους ὑποθέσεων τῶν ὑπηκόων. Μὲ πόσην δὲ ὀξύνοιαν καὶ ἐμπειρίαν ἐξετέλει καὶ τὸ ἔργον τοῦτο μᾶς βεβαιοῖ ὁ κύριος Σοαζὴν λέγων » Ἐγὼ δὲν ἤθελα τελειώσει ποτὲ ὁμιλῶν περὶ τοῦ Κων» σταντίνου. Μὲ ὅλην τὴν πείραν τοῦ κόσμου, καὶ μὲ ὅλην » τὴν βαθύνοιαν ὁποῦ ἔχει, εἶναι ἐνταυτῷ καὶ φρόνιμος. Κα» νὲν πρᾶγμα δὲν τὸν ἐρεθίζει· εἰς μισὴν, ἢ μίαν ὥραν, δί» δει ἀκρόασιν εἰς ἑκατὸν ἀνθρώπους καὶ ἀποκρίνεται εἰς ἑ» κατὸν ἐρωτήσεις. Ἐμβαίνει εὐθὺς εἰς τὰ πράγματα, καὶ » διακόπτει τοὺς λόγους τῶν θελόντων νὰ φλυαρῶσι. Συγκα» τατίθεται νὰ πραγματεύεται τὰς ὑποθέσεις τῆς βαθυτέρας

(1) Βλέπε ἀναφορὰν Σωμοντίου.

(2) Κατὰ τὸν ἱππότην Σωμόντιον οἱ βασιλεῖς τοῦ Σιὰμ δὲν ἐφαίνοντο ποτέ, ἀλλ' ὅλα ἐγίνοντο ἀπὸ τοὺς ὑπουργούς. Μόνος ὁ βασιλεὺς ὁ ἀνυψώσας τὸν Γεράκην, ὡς ἄνθρωπος μεγάλου νοὸς καὶ βαθείας πολιτικῆς φρονήσεως, ἐπαρρησιάζετο εἰς τοὺς αὐλικοὺς καὶ τοὺς μεγάλους τοῦ κράτους, καὶ ἤθελε νὰ ἀκρύῃ καὶ νὰ βλέπῃ ὅλας τὰς ὑποθέσεις τοῦ βασιλείου του. Ἡ ἀκρόασις ὅμως ἐδίδετο, κατὰ τὸν Σοαζὴν πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τὰς ἕξη μ. μ. μέχρι τῶν ἐννέα, ἔπειτα δὲ δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ πλησιάσῃ οὐδεὶς τῶν αὐλικῶν εἰς τὸ Παλάτιον, ἐξαιρουμένου τοῦ πολιτικοῦ μας, ὅστις ἔμενε μόνος του μὲ τὸν βασιλέα καὶ συνωμίλει μετ' αὐτοῦ καὶ περαιτέρω τοῦ μεσονυκτίου.

Digitized by Google

» πολιτικῆς, καὶ ἐνταυτῷ τὰς πλέον οὐτιδανὰς καὶ μι-
» κράς ». (1)

Τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα φυσικὰ προτερήματα τοῦ συμπολίτου μας καὶ ἡ πρόοδος τῶν ὑποθέσεων τῆς ἐπικρατείας, ἥτις ἐπήγαζεν ἀπὸ τὸ δραστήριον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀγχινοίας αὐτοῦ ἐπαρακίνησαν τὸν Μοναρχην νὰ σκέπτεται περὶ τῶν μέσων δι' ὧν ἐδύνατο νὰ τὸν βαστᾷ πάντοτε εἰς τὸ βασίλειόν του. Ἐντεῦθεν λοιπὸν κινούμενος τὸν ἐβίασε νὰ νυμφευθῇ μὲ μίαν ἐκ τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῆς Ἰαπονίας, τὴν ὁποίαν, κατὰ τὸν π. Ὀρλεανς, τὴν ἐπληροφόρησεν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ δεχθῇ τὸν χριστιανισμόν, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἀκολούθως καὶ ἕνα υἱόν.

Δεσμοὶ βαθείας εὐγνωμοσύνης ἔδεναν ἤδη τὸν Κεφαλλήνιον διπλωματικὸν μὲ τὸ κράτος τοῦ Σιὰμ καὶ μὲ τὸν συνετὸν βασιλέα του. Δόξα ὑποβασιλέως, πλούτη, ἐπιρροὴ μεγίστη, ἐξουσία ἀπόλυτος εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, καὶ κυριότης εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Μονάρχου, ἦσαν τὰ βραβεῖα μὲ τὰ ὁποῖα ἐτιμᾶτο ἡ ἀξία του. Εὐαίσθητος λοιπὸν δι' ὅλα ταῦτα καὶ ὢν ἄνθρωπος μεγάλων καὶ τολμηρῶν ἐπιχειρήσεων, ἀπεφάσισε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν βασιλικὴν εὔνοιαν καὶ τὰς λοιπὰς ὠφελίμους περιστάσεις του, καὶ νὰ δώσῃ εἰς μὲν τὸ βαρβαρικὸν τοῦτο βασίλειον καὶ εἰς τὰ γειτονεύοντα μὲ αὐτὸ τὸ μεγαλήτερον δῶρου, εἰς δὲ τὸν εὐεργετικόν του βασιλέα τὴν δόξαν τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἰνδικῶν λαῶν. Αὐτὸς δηλ: συνέλαβε τὴν μεγάλην καὶ φιλανθρωποτάτην ἰδέαν νὰ εἰσάξῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν ἐξευγενισμὸν καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ κυβερνόμενον κράτος τοῦ Σιὰμ, καὶ εἰς ἐκεῖνα τῆς Κίνας, τῆς Κοκιγκίνας, τῆς Ἰαπονίας, καὶ τοῦ Τοκὶν, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε πολλὴν τὴν ἐπιρροὴν ὁ συνετὸς Μονάρχης τοῦ Σιὰμ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τούτου ὁ ἡμέτερος Γεράκης.

Ἐγνώριζεν ὅμως ὁ βαθύνους συμπολίτης μας ὅτι οὔτε τῶν φορεμάτων ἡ ἀλλαγὴ καὶ μεταρρύθμησις, οὔτε τῆς τακτικῆς οἱ κανόνες καὶ τὰ στρατηγήματα δύνανται νὰ μορφώσωσι

---

(1) Σοαζῆς αὐτόθι. 3 Νοεμβρίου. σελ. 295.

Digitized by Google

καὶ νὰ ἐξευγενίσωσιν ἓν βάρβαρον ἔθνος, ἐὰν ταῦτα δὲν συνενοῦνται τουτοχρόνως μὲ τὴν διάδοσιν τῆς μαθήσεως καὶ μὲ τὴν ἐξημέρωσιν τῆς ψυχῆς διὰ μέσου τῶν ἀρχῶν τῆς φιλανθρωπίας, τῆς καθαρᾶς ἠθικῆς καὶ τῆς βαθμικῆς τῶν δεισιδαιμονιῶν ἐκριζώσεως. Θέτων ὡς στιγμὴν ἐκάρξεως τῆς γιγαντιαίας ἐπιχειρήσεώς του τὴν καρδίαν τῶν ἀτόμων, ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ὁποίων συγκροτεῖται τὸ ὅλον ἔθνος, καὶ βλέπων εἰς τὰς θεοπαραδότους ἀρχὰς τοῦ χριστιανισμοῦ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἠθικῆς ἀναπλάσεως ἔκρινε φρονίμως ὅτι πρέπει πρῶτον νὰ προσπαθήσῃ τὴν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἰς τοὺς εἰδολολατρικοὺς λαοὺς, καὶ, παραβλέψας ἐξ ἀνάγκης, τὰς θεολογικὰς διαφοράς, νὰ ζητήσῃ συνεργάτας τοῦ ὑψηλοῦ του σχεδίου, ὅθεν ἐδύνατο νὰ βοηθηθῇ ἰσχυρώτερον.

Προδιατεθημένος οἰκοθεν καὶ ὁ Μονάρχης τοῦ Σιὰμ εἰς τὴν ὠφέλειαν τῶν λαῶν του καὶ ἐπιθυμῶν πρὸ πολλοῦ τὴν ἀναμόρφωσιν τῶν ἐξευγενισμένων ἐθνῶν ἤκουσεν εὐχαρίστως τὸν μέγαν σκοπὸν τοῦ πολιτικοῦ Γεράκη. Ὢν δὲ πληροφορημένος περὶ τῆς ἀξίας του ἔδωκε τὴν συγκαταθεσίν του ὑποσχεθεὶς νὰ προστατεύσῃ ἰσχυρῶς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ πᾶν ὅ,τι ὁ Κωνσταντῖνος ἔκρινεν ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τόσον μεγάλης ἐπιχειρήσεως (1).

Προηγουμένως Φραγκισκανοὶ καὶ Δομινικανοί τινὲς μοναχοὶ εἶχον προσπαθήσει νὰ κηρύξωσιν εἰς τοὺς βαρβάρους ἰνδικοὺς λαοὺς τὸν χριστιανισμὸν ἀλλ' ἀπέτυχον. Εἰς ταύτην δὲ τὴν ἐποχὴν ἐπεχειρίσθησαν τρεῖς ἐπίσκοποι Γάλλοι ὁ Λαμοθε - Λαμβέρτιος (Lamothe - Lambert) ὁ Πολλούϊος (Pollu), καὶ Κοτολέντιος (Cotolendi) νὰ ἀνανεώσωσι τὴν ἀποστολήν.

---

(1) Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ καλοῦ τούτου βασιλέως οἱ περιηγηταὶ εὑρίσκονται εἰς διαμάχην. Ὁ ἀββᾶς Λαμβέρτιος λέγει: ὅτι τὸ ὄνομα » τῶν βασιλέων τοῦ Σιὰμ εἶναι ἕνα μυστήριον ἄγνωστον εἰς τοὺς περισσο» τέρους τῶν ὑπηκόων του. Εἰς ὅσους δὲ τὸ γνωρίζουν δὲν εἶναι συγχωρη» μένον νὰ τὸ προφέρωσιν. Μόνοι οἱ Μανδαρῖνοι τῆς πρώτης τάξεως ἔχουν » δικαίωμα νὰ τὸ προφέρωσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μὲ πολλὴν μυστικότητα ». Ὁ κύριος Δουμόντιος ὅμως λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ὠνομάζετο Θαουναραΐας (Thaou - Naraïa). ὅρα Viaggio pittoresco intorno al mondo del Sig. Dumont D' urville.

Digitized by Google

Ὅθεν φυγόντες ἐκ Μασσαλίας καὶ περιελθόντες τὰς ἐρήμους τῆς Ἀραβίας, τὴν Περσίαν, τὸ Ἰνδοστὰν καὶ τὴν χερσόννησον τῆς Μαλάκας ἔφθασαν εἰς τὸ Σιάμ. Τὴν περίστασιν ταύτην βλέπων ὠφέλιμον εἰς τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν ὁ Γεράκης ἔκαμε τὸν βασιλέα νὰ δεχθῇ εὐμενῶς τοὺς ῥηθέντας ἀποστόλους καὶ νὰ χαρίσῃ πρὸς αὐτοὺς τόπον εὐρύχωρον μὲ ἄδειαν νὰ κτίσωσι, καὶ ἀνήγειραν μετ' ὀλίγον μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰωσὴφ (1).

---

(1) Ὁ κύριος Δουμόντιος Δουρβίλλιος ὀπαδὸς καὶ ἐγκωμιαστὴς τοῦ Φορβενίου διὰ νὰ σμικρύνῃ τὴν ἀξίαν τοῦ συμπολίτου μας ἀποδίδει πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Σιὰμ τὴν προσπάθειαν νὰ εἰσάξῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν ἐξευγενισμὸν εἰς τὸ κράτος του, καὶ λέγει: ὅτι οἱ ῥηθέντες Γάλλοι ἐπίσκοποι » εἶχον ὑπάγει εἰς τὸ κράτος ἐκεῖνο καὶ ἐδέχθησαν παρὰ τοῦ Μονάρχου » ἀπὸ τὸ 1622 (ὅταν δηλ. ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἦτον οὔτε γεννημένος). » Ὅτι ἐτρέφετο ὁ Γεράκης ἀπὸ ἐκείνους εἰς τὸ Μοναστήριον, καὶ ὅτι » ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐσυστήθη εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Σιὰμ καὶ ἐπροβιβάσθη » εἰς τὸν ὑψηλὸν βαθμόν του. Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῆς εὐεργεσίας ταύτης ἐ» προστάτευσε καὶ ἐβοήθησεν αὐτὸς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ », (Viaggio pittoresco intorno al mondo). Ὅτι ὅμως ταῦτα εἶναι ἁπλαῖ τερατολογίαι τὸ ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅταν παρατηρήσῃ ὅτι ἡ ὑψωσις τοῦ συμπολίτου μας συνέβη κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Σωμοντίου τῷ 1685. Ὅθεν ἀπὸ τὸ 1622, ὁποῦ, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Δουμοντίου ἔφθασαν εἰς τὸ Σιὰμ οἱ ἐπίσκοποι, μέχρι τοῦ 1685 εἶναι 63 ἔτη, καὶ ἐὰν ὑποτεθῶσιν ὅτι οὗτοι ἐπεχειρίσθησαν τὴν ἀποστολὴν των τουλάχιστον εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα χρόνων, τότε ἔχομεν ἐν κεφαλαίων 103, ἐτῶν ἐποχὴ εἰς ἣν ἡ δὲν ἔζων οἱ ἐπίσκοποι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος βασιλεὺς ἦτον ὑπέργηρος, ἢ ἦσαν γερόντια ἀνίκανα νὰ σαλευθῶσιν. Καὶ ὅμως αὐτοὶ ἔζων εἰς τὴν ἐπιχειρισθεῖσαν ἀναμόρφωσιν ὑπὸ τοῦ Γεράκη. Εἷς ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα, ὁ Λαμβέρτιος, τῷ 1690, κατὰ τὸν ἴδιον Δουμόντιον, ὑπέφερστὰς κακουχίας τῶν βαρβάρων καὶ ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τὴν φυλακὴν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Πρὸς τούτοις ἐλέγχουσι τὸ ψεῦδος τοῦ Δουμοντίου ὁ Σωμόντιος, ὁ Σοαζῆν, ὁ π. Ὀρλεανς, ὁ βιογράφος τοῦ Γεράκη, ὁ ἴδιος ἐχθρός του Φορβένιος καὶ ὅλοι ἐν γένει οἱ περὶ τούτου ἀναφέροντες, οἵτινες λέγουσι ῥητῶς ὅτι ὁ συμπολίτης μας ἐσυστήθη πρὸς τὸν βασιλέα ὑπὸ τοῦ Βαρκαλέν, καὶ ὅτι ὑψώθη ἀπὸ τὴν ἐνδόμυχον ἀξίαν του, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐπεχειρίσθη τὴν ἠθικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Σιάμ. Ἔκρινα δὲ ἀναγκαῖον νὰ ἐλέγξω τὸ ψεῦδος τοῦτο διὰ ν' ἀποδείξω πόσον ὀλίγον πρέπει νὰ πιστεύωνται τὰ παρὰ τοῦ κυρίου τούτου λεγόμενα περὶ τοῦ Γεράκη.

Digitized by Google

Ἡ ἐπιτυχία τῶν ἐπισκόπων τούτων ἐνθάρρυνε τοὺς Ἰησουΐτας ἐξ ὧν μετέβησαν τινὲς εἰς τὸ Σιὰμ, τοὺς ὁποίους δεχόμενος ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς ἐπεριποιήθη μεγάλως, καὶ κατώρθωσε παρὰ τοῦ βασιλέως νὰ συστήσωσιν οὗτοι εἰς τὴν μητρόπολιν ἓν ἐκπαιδευτικὸν κατάστημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδείκνυεν ἔλην τὴν προστασίαν καὶ συνεισέφερε κατ' ἔτος ἐξ ἰδίων του χρηματικὰ φιλοδωρήματα.

Περὶ τούτου ἀναφέρων ὁ Σοαζῆς λέγει „ὁ Κωνσταντῖνος „ἐφιλοδώρησε τὸ σπουδαστήριον τοῦ Μασπρένδου διακόσια „πενῆντα σκοῦδα, εἰς τὸ ὁποῖον συνεισφέρει ἐνιαυσίως μίαν „ἴσην ποσότητα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι φιλοξενεῖ τοὺς μαθητὰς τρεῖς „φοραῖς τὸν χρόνον. Ἐπ' ἀληθείας ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔχει ἐν „ἑαυτῷ τί μέγα (1)„.

Μεταξὺ ὅμως τῶν πρώτων του βημάτων δὲν ἀπέφυγον τὸ ὄμμα τοῦ διπλωματικοῦ Κεφαλλῆνος αἱ πολλαὶ καὶ μεγάλαι δυσκολίαι τὰς ὁποίας ἔμελλε ν' ἀπαντήσῃ τὸ γιγαντιαῖον του πρόβλημα. Ζυγοστατῶν τὸν μέγαν κίνδυνον εἰς ὃν ἐξέθετε τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸν εὐεργετικὸν βασιλέα του ἔβλεπεν ὅτι πρέπει νὰ ληφθῶσι μέτρα ἰσχυρά. Ἐννόησεν ὅτι μεταξὺ τόσων μυριάδων βαρβάρων λαῶν δὲν ἐξαρκοῦσεν ἡ μόνη του ἀγχίνοια καὶ ἡ ἐνάρετος τοῦ Μονάρχου διάθεσις, διὰ νὰ κρημνίσῃ τὴν εἰδωλολατρικὴν των Θρησκείαν, καὶ νὰ κάμῃ πρὸς αὐτοὺς μίαν γενικὴν ἀνάπλασιν τῶν ἰδεῶν των.

Εἶδε λοιπὸν ὅτι, διὰ νὰ ἐλπίσῃ ἀγαθὸν τέλος τοῦ σκοποῦ του, διὰ νὰ βαστᾷ εἰς χαλινὸν τοὺς ἀγρίους ἐκείνους λαοὺς, καὶ ν' ἀποφύγῃ αὐτὸς καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς ἀμαθείας τὰ βέλη ἦτον ἀνάγκη νὰ βοηθηθῶσιν εἰς τὸ φιλάνθρωπον ἔργον των ἀπὸ καμμίαν εὐρωπαϊκὴν δύναμιν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἐμβασιλεύῃ τὸ Θρησκευτικὸν πνεῦμα, καὶ νὰ ἔχῃ ἐπιρροὴν εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον διὰ τὴν δόξαν τῶν ὅπλων της.

Ἀναταραφεὶς πρῶτον εἰς τὸν ἀγγλικὸν στόλον καὶ ἀκολούθως αὐξηθεὶς μεταξὺ εὐρωπαίων ἐγνώριζεν ὅτι ὁ Μονάρχης τῆς Γαλλίας Ἀλοΐσιος ΙΔ, ἐνῷ ὡς φιλοπόλεμος κατέστησε περιώ-

(1) Αὐτόθι 19 Δεκεμβρίου σελ. 303 — 304.

Digitized by Google

νυμα τὰ γαλλικὰ ὅπλα καὶ ἐπίφοβα εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, ἐφαίνετο ὅμως καὶ Ἑρμὸς προστάτης τῶν Μουσῶν καὶ ζηλωτὴς τοιοῦτος τῆς Θρησκευτικῆς πρόοδου, ὥστε εἰς τὰς ἡμέρας του ἡ γαλλικὴ ἐκκλησία ἐκοσμεῖτο ἀπὸ τὸν Βοσουέτιον, τὸν Βουρδαλῶ, τὸν Φλεσιέρον, τὸν Φενελῶνα, τὸν Ἀρνάλδιον καὶ ἀπὸ ἄλλους ἐνδόξους ἄνδρας. Ὑπὸ τοῦ Ἀλοϊσίου ἐξαπτόμενος ὁ ζῆλος τῶν πολυμαθῶν τούτων, καὶ ἐρεθιζομένη ἡ ἀρρενοπὸς καὶ ἀνθηρὰ εὐγλωττία των ἀνεχαίτισε τὴν ὁρμὴν τῶν Θρησκευτικῶν καινοτομιῶν καὶ ἀποδίδουσα τὰ ἀπαιτούμενα ὅρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας, τὴν κατέστησε σεβαστικὴν καὶ ἱεροπρεπεστέραν.

Εὑρίσκων λοιπὸν εἰς τὴν γαλλικὴν αὐλὴν ὁ διπλωματικὸς Γεράκης ὅλα τὰ μέσα δι' ὧν ἐδύνατο νὰ ὠφεληθῇ εἰς τὰ μεγάλα του σχέδια, ἔστρεψεν εἰς αὐτὴν τὴν προσοχήν του, καὶ κατέπεισε τὸν βασιλέα του νὰ πέμψῃ πρὸς τὸν ἔνδοξον ἐκεῖνον Μονάρχην τῆς Γαλλίας πρεσβείαν, ζητῶν τὴν συμμαχίαν του εἰς ἔργον τόσον φιλάνθρωπον καὶ πολύδοξον διὰ τοὺς συνεργοῦντας εἰς κατόρθωσίν του,

Ὅτι δὲ εἰς τὸν φιλόθρησκον χαρακτῆρα καὶ εἰς τὴν γενναιοφροσύνην τοῦ Ἀλοϊσίου ἐπιστηριζόμενος ὁ ἡμέτερος διπλωματικὸς ἐπληροφόρησε τὸν βασιλέα του νὰ ζητήσῃ μᾶλλον τὴν συμμαχίαν τῆς γαλλικῆς αὐλῆς, καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς συμμαχίας ταύτης ἦτον κυρίως ἡ διάδοσις τῆς χριστιανικῆς Θρησκείας εἰς τὸ ἰνδικὸν κράτος τοῦ Σιὰμ καὶ ἡ ἀσφάλεια καὶ ὑπόληψις τοῦ κυρίου του, μᾶς πληροφοροῦν ὄχι μόνον αἱ γινόμεναι συνθῆκαι, τὰς ὁποίας θέλω ἀναφέρει ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξῆς μαρτυρία τοῦ π. Ὀρλεανς.

„ Αὐτὸς ἐπέτυχε (λέγει) τόσον καλὰ, ὥστε, ἐνῷ κατέστησε
„ τὸν βασιλέα τοῦ Σιὰμ τὸν πλουσιώτερον Μονάρχην τῆς
„ Ἀσίας, ἀπεφάσισεν ἐνταυτῷ, ἀφοῦ τὸν ἐπλούτησε, νὰ κατα-
„ στήσῃ περίφημον τὸ ὄνομά του, καὶ νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς
„ τὰ ξένα ἔθνη τὰ μεγάλα προτερήματα τοῦ πρίγγιπος τού-
„ του. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν
„ χριστιανικὴν Θρησκείαν τοῦ Σιὰμ, ἀπεφάσισε νὰ παρακι-
„ νήσῃ τὸν κύριόν του νὰ συσχετισθῇ φιλικῶς μὲ τοὺς βασι-
„ λεῖς τῆς Εὐρώπης τοὺς ἱκανωτέρους νὰ βοηθήσωσι τὸ τοι-
„ οῦτον σχέδιόν του.

Digitized by Google

„Τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου βασιλέως μας, ἡ φήμη τῆς φρο-
„νήσεως καὶ τῶν κατακτήσεών του εἶχε φθάσει ἕως εἰς τὰ
„ἄκρα ταῦτα τοῦ κόσμου. Ὁ κύριος Κωνσταντῖνος, ὅστις
„ἐγνώριζεν ἀκριβέστερον τῶν ἄλλων, ἔκρινεν ὠφελιμώτατον
„διὰ τὸν βασιλέα του τὰ νὰ προσπαθήσῃ πρὸς αὐτὸν τὴν
„φιλίαν ἑνὸς Μονάρχου τόσον περιφήμου, καὶ ὢν εἰδημονέ-
„στατος περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης, ἔκρινε φρονίμως
„ὅτε μεταξὺ τῶν χριστιανῶν πριγγίπων ἦτον αὐτὸς ὁ μό-
„νος, ὅστις εἶχε τὴν διάθεσιν καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἀνα-
„λαμβάνῃ ἐπιχειρήσεις ὑπὲρ τῆς θρησκείας, χωρὶς ἰδιωφε-
„λεῖς σκοπούς (1)„.

Ψεύδεται λοιπὸν ἀναιδῶς ὁ ἐμπαθὴς Φορβένιος, ὅστις, ἀντὶ νὰ θεωρήσῃ τὰ πράγματα ὑπὸ ταύτην τὴν ἀληθινὴν ὄψιν των, κυριευόμενος ἀπὸ τὴν ἔχθραντου πρὸς τὸν Γεράκην λέγει: ὅτι „φοβούμενος διὰ τὰς καταχρήσεις του, ἐστοχάσθη νὰ κράξῃ „εὐρωπαίους εἰς τὸ Σιάμ. Γνωρίζων ὅμως πῶς οὔτε Ἄγ-„γλοι, οὔτε Ὁλανδοὶ, αὔτε Ἱσπανοὶ, οὔτε Πορτογάλλοι ἤθε-„λαν παρακινηθῆ νὰ κλίνωσιν εἰς τὰ ζητήματά του, διὰ τὸ „ὀλίγον ἐμπόριον τοῦ Σιάμ, καὶ μὴ ἔχων ἄλλο καταφύγιον, „ἐνόμισεν ὅτι οἱ Γάλλοι ἐδύναντο ν' ἀπατηθῶσιν „εὐκολώτερον (2)„. Ἐκτὸς ὅμως τοῦ ψεύδους δὲν ἐννόησεν ὁ Γάλλος οὗτος ὅτι ταῦτα εἶναι φανεραὶ ὕβρεις τὰς ὁποίας κάμνει εἰς τὸ ἴδιον ἔθνος του, ὡς δύνανται νὰ κρίνωσι κάλλιστα, ὅσοι γνωρίζουν τὸ ἔνδοξον γαλλικὸν ἔθνος, καὶ ὅσοι ἠξεύρουν ὁποία ἦτον ἡ αὐλὴ τῆς Γαλλίας ἐπὶ τοῦ μεγάλου Ἀλοϊσίου ΙΔ', καὶ ὁποία ἡ μεγαλόνοια τοῦ Μονάρχου τούτου. Ἀλλὰ τοιαύτη εἶναι τοῦ προκατειλημμένου νοὸς ἡ κατάστασις.

Τρεῖς Μανδαρῖνοι λοιπὸν ἐκλέχθησαν ἀμέσως παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Σιάμ, οἵτινες ἐφωδιασμένοι μὲ τὰ ἀναγκαῖα ἐγγραφα ὑπὸ τῆς αὐλῆς των, μὲ συστατικὰ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Ἰωσὴφ, καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν μισιοναρίων Πασχαλίου καὶ Βασετίου (Vachet)

---

(1) Αὐτόθι.
(2) Τόμος Α'. σελ. 121.

Digitized by Google

ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Γαλλίαν. Ἔπειτα δὲ ἀπὸ πολλὰς κακουχίας ὅπου εἰς τὸ ταξίδιον ὑπέφερον, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὸν θάνατον ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἔφθασαν ἐν τέλει οἱ λοιποὶ ἀπεσταλμένοι εἰς τοὺς Παρισίους.

Κατὰ τὸν Δουμόντιον, ἀγνωουμένου τοῦ σκοποῦ τῆς πρεσβείας ταύτης, ὑπελήφθησαν, κατ' ἀρχὰς, οἱ πρέσβεις ὡς κατάσκοποι, ἀλλὰ μόλις εἰδοποιήθη ὁ Ἀλοΐσιος περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀποστολῆς των ὑπὸ τῶν συνοδοιπόρων μισιοναρίων, ἠθέλησε νὰ τοὺς δεχθῇ μὲ ὅλην τὴν ἐπίδειξιν τῆς ἀνακτορικῆς λαμπρότητος.

Ἐνδεδυμένος μὲ βασιλικὸν φόρεμα πλῆρες χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων διέταξε νὰ παρρησιασθῶσιν οἱ Σιάμιοι πρέσβεις μεταξὺ μιᾶς αὐλῆς, ἥτις ἀκτινοβολοῦσεν ἀπὸ τὴν διάκόσμησιν τῶν ἐνδυμάτων. Εἰς τὸ διάστημα δύω μηνῶν μὲ ἐπιδεικτικὰ τραπέζια, μὲ διασκεδαστικὰ κυνήγια, καὶ μὲ ἀλλεπαλλήλους χορούς καὶ ἡδονὰς ἔδειξε πρὸς τοὺς Μανδαρίνους τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς γαλλικῆς αὐλῆς (1).

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, διαδοθείσης τῆς φήμης, Γάλλοι διαφόρων τάξεων, ἐκκλησιαστικοὶ, καὶ πολλοὶ εὐρωπαῖοι ἔτρεχον εἰς τὸ Σιὰμ, ὅπου ὑπεδέχοντο παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πρώτου ὑπουργοῦ του Γεράκη μὲ πολλὴν εὐμένειαν. Ἐνῷ δὲ οἱ κοσμικοὶ ἐλάμβανον τὰς ἀναλόγους τῆς ἀξίας των θέσεις, οἱ ἱερωμένοι ἔκτιζον ἀκολύτως Ἐκκλησίας καὶ σπουδαστήρια. Εἶναι ὅμως ἄξιον ἀπορίας ὅτι οἱ Πορτογαλλοὶ, κινούμενοι ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς πολιτικῆς ζηλοτυπίας (ὅστις καταπατῶν κάθε ἀρχὴν ζητεῖ νὰ καταστρέψῃ καὶ τὸ ἱερώτερον οἰκοδώμημα, ὅταν ἀντιβαίνῃ εἰς τὸν σκοπόν του) ἔπεμψαν ἐπίσημον πρεσβείαν εἰς τὸν Σιάμιον Μονάρχην ζητοῦντες παρ' αὐτοῦ ῥητῶς νὰ διώξῃ τὸν παππικὸν ἀντιπρόσωπον, ἀλλ' ἀπεβλήθη παρ' ἐκείνου ἡ ἀξιόμεμπτος ἀπαίτησίς των.

Περὶ ταύτης ἀναφέρων ὁ Σοαζῆς λέγει: „ὁ βασιλεὺς τοῦ „Σιὰμ, ὅστις ἔχει καλλίστην ὑγείαν καὶ βοηθεῖ εἰς κάθε τὶ „τοὺς μισιοναρίους καὶ τοὺς Γάλλους, δὲν ἠθέλησε ποτὲ „ν' ἀκούσῃ τοὺς Πορτογαλλοὺς, οἵτινες πρὸ ὀλίγου ἔπεμψαν

(1) Αὐτόθι.

Digitized by Google

„ ἐπισήμως πρεσβείαν διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσωσι νὰ διώξῃ τὸν „ ἀποστολικὸν ἐπίτροπον (1) „.

Ὁ Ἀλοΐσιος λοιπὸν μὴ θέλων νὰ χρονοτριβῇ περισσότερον εἰς ὑπόθεσιν τόσον σπουδαίαν ἔκλεξεν ἀμέσως μίαν πρεσβείαν, τῆς ὁποίας κορυφαῖοι ἦσαν οἱ ἱππόται Σωμόντιος, Σερβερέτος (Cerveret), καὶ Λαλουβέρος (La - Loubere), συμπρέσβεις δὲ τούτων ἦσαν ὁ ἀββᾶς Σοαζῆς καὶ πέντε μισιοναρίοι. Ὁ σκοπὸς τῆς πρεσβείας ταύτης ἦτον νὰ βεβαιώσῃ τὸν βασιλέα τοῦ Σιὰμ περὶ τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας τοῦ Ἀλοϊσίου καὶ περὶ τῆς προθύμου συνδρομῆς του διὰ τὴν κατόρθωσιν τοῦ μεγάλου σχεδίου τὸ ὁποῖον συνέλαβε. Ἐπιθυμῶν ὅμως ὁ Γάλλος Μονάρχης νὰ προσθέσῃ, μεταξὺ τῶν μεγάλων πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν του κατορθωμάτων, τὴν δόξαν ὅτι συνήργησε νὰ κάμῃ χριστιανὸν καὶ τὸν ἴδιον βασιλέα τοῦ Σιάμ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων διαταγῶν, παρέδωκε πρὸς τοὺς πρέσβεις καὶ μίαν αὐτόγραφον ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξέφραζε φανερὰ πρὸς ἐκεῖνον τὴν ἐπιθυμίαν του ταύτην. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον μάλιστα ἔπεμψεν ὁμοῦ μὲ τοὺς πρέσβεις καὶ τὸν Ἰησουΐτην Ταχάρδιον (Tachard) πρὸς τὸν ὁ ποῖον ἐσύστησεν ἰδίως τὸ τοιοῦτον κατόρθωμα (2).

Πρὸ πολλῶν χρόνων διάφοραι εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ἐπιθυμοῦσαι νὰ ἐπεκτείνωσι τὰ ὅρια τῶν ἐπιστημῶν διὰ νέων ἀνακαλύψεων, καὶ νὰ γνωρίσωσιν ἀκριβῶς τὰς εὐτυχεῖς χώρας τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ μάλιστα τὰς προσεγγιζούσας εἰς τὴν Κίναν, ἔπεμψαν ὁμοῦ μὲ τοὺς θρησκευτικοὺς ἀποστόλους ἢ μισιοναρίους, διαφόρους πεπαιδευμένους ἄνδρας, διὰ νὰ κάμωσι μαθηματικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας. Μίαν

---

(1) Αὐτόθι 26 Ὀκτωβρίου σελ. 180.

(2) Ὁ Δουμούντιος λέγει ὅτι ἡ πολυθρύλλητος φιλοναδα τοῦ Ἀλοϊσίου Μεντενῶ (Maintenon), καὶ π, Λαϊσέσιος (La - chaice) συνέλαβαν τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην καὶ ἔπεμψαν ἐξεπίτηδες τὸν παρ' αὐτοῖς εὐνοούμενον Ταχάρδιον διὰ νὰ λάβῃ τὴν δόξαν τοῦ κατορθώματος τούτου. Ὁ Σοαζῆς ὅμως, ὅστις ἦτον μέλος τῆς πρεσβείας, λέγει ῥητῶς ὅτι ὁ Ἀλοΐσιος ἔγραφε πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Σιὰμ νὰ γείνῃ καὶ αὐτος χριστιανὸς καὶ διηγεῖται μαλιστὰ ὁποίας ἀποκρίσεις ἔδωκεν ἐκεῖνος περὶ τούτου πρὸς τοὺς πρέσβεις.

Digitized by Google

τοιαύτην ἀποστολὴν εἶχε προτείνει καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Γαλλίας πρὸς τὸν Ἀλοΐσιον, ἀλλὰ διάφοραι περιστάσεις εἶχον ἐμποδίσει τὴν ἐκτέλεσιν. Ὠφελούμενος λοιπὸν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὴν προκύψασαν ἁρμοδιότητα ταύτην ἔπεμψεν ὁμοῦ μὲ τὴν πρεσβείαν καὶ δώδεκα πεπαιδευμένους Ἰησουΐτας διὰ νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰ ἀπομεμακρυσμένα ἐκεῖνα μέρη. (1)

Ἀναχωρήσαντες ὅλοι οὗτοι ὁμοῦ μὲ τοὺς σιαμίους ἀπεσταλμένους ἀπὸ τὸ Βρέστιον (Brest) ἔφθασαν τὰς 27 τοῦ Σεπτεμβρίου τῶν 1685 εἰς τὸν Μεϊνᾶν (Meinan) ποταμὸν τοῦ σιαμικοῦ κράτους, ὅθεν διευθύνθησαν εἰς τὴν μητρόπολιν (2). Χαίρων ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν πρώτων του ἐπιχειρήσεων ἐδείκνυε πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς γαλλικῆς αὐλῆς τὰς μεγαλητέρας περιποιήσεις. Μαθὼν δὲ περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν δώδεκα Ἰησουϊτῶν ἔκαμεν εἰς αὐτοὺς τὴν μεγαλητέραν περίθαλψιν· τοὺς ἔθεσεν εἰς μίαν τῶν βασιλικῶν οἰκειῶν εἰς τὸ Λόουρον (Louro), τοὺς ἐπρόβλεψεν ἀπὸ ὅλα τὰ χρειώδη, καὶ ἐκηρύχθη θερμὸς προστάτης των (3). Ἐξομαλίσας μικρὰν τινὰ δυσκολίαν, ἥτις ἐπρόκυψεν ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν ἰνδικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν ἐθίμων ὡς πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἔμελλον νὰ παρουσιασθῶσιν οἱ γαλλικοὶ πρέσβεις πρὸς τὸν Μοναρχην τοῦ Σιὰμ καὶ νὰ ἐγχειρίσωσι τὰ ἰδιόγραφον τοῦ Ἀλοΐσιου, παρέστησεν αὐτοὺς πρὸς τὸν βασιλέα, καθήμενον ἐφ' ὑψηλοῦ θρόνου.

Ἐκτελῶν τὰ χρέη τοῦ διερμηνέως ἐφανέρωσε πρὸς ἐκεῖνον τὰ φιλικὰ αἰσθήματα τοῦ γαλλικοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τὴν προθυμίαν του εἰς τὸ νὰ συνεργήσῃ διὰ τὸν ἐξευγενισμὸν τῶν ἰνδικῶν λαῶν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰς τὰς Ἰνδίας.

---

(1) Ὅρα π. Ὀρλεανς, καὶ Σωμόντιον.

(2) Βλέπε Σωμ. σελ. 107-110. Δουμόντιον αὐτόθι.

(3) Ὁ Δαυμόντιος λέγει ὅτι οἱ πρέσβεις ἔφθασαν εἰς τὰ Σιὰμ τὰ 1687, εἶναι ὅμως εἰς ἀπάτην, διότι ὄχι μόνον ο π. Ὀρλεανς λέγει τὰ 1685, ἀλλὰ καὶ ὁ Σωμόντιος καὶ ὁ Σοαζῆς οἱ μεθέξαντες ἀπὸ τὴν πρεσβείαν, ἐξέδωκαν τὸ ταξιδιόν των τῷ 1686, ὅθεν εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν τὸ ἔκαμαν τὸ 87 ὡς λέγει ὁ Δουμότιος.

Digitized by Google

Ἡ στιγμὴ ὅμως, καθ' ἣν ὁ ἱππότης Σωμέντιος, ὡς κορυφαῖος τῆς πρισβείας, ἐπαῤῥησίασε τὴν αὐτόγραφον ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως του (εἰς ἣν ἐζητεῖτο, ὡς εἴρηται, νὰ γείνῃ χριστιανὸς καὶ ὁ ἴδιος Μονάρχης τοῦ Σιὰμ), ἦτον διὰ τὸν Γεράκην στιγμὴ μεγάλου βάρους. Ἐγνώριζεν ὅτι ὁ βασιλεύς του εἶχε μὲν ἐπιθυμίαν νὰ διαδοθῇ ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὸ κράτος του, ποτὲ ὅμως δὲν ὡμίλησε περὶ τοῦ ἰδίου του ἀτόμου. Ἠξευρεν ὅτι εἰς ἀσιανοὺς Ἡγεμόνας δὲν θεωρεῖται χωρὶς ὑποψίαν ἡ σπουδὴ τοῦ πρωθυπουργοῦ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς θελήσεως μιᾶς ἄλλης αὐλῆς. Ἐν τέλει ἐδύνατο νὰ ζυγοστατίσῃ τὴν φύσιν τοῦ ζητήματος καὶ τὰ ἐπακόλουθα αὐτοῦ.

Τοσοῦτος ὅμως ἦτον ὁ ζῆλος του ὑπὲρ τῆς πίστεως, ὥστε ἀναλαβὼν τὴν θέσιν τοῦ συμβούλου ὡμίλησεν εἰς τὸν βασιλέα του μὲ μέγαν ἐνθουσιασμόν. Ταύτην δὲ τὴν ὁμιλίαν του τὴν ἀναφέρει ὁλόκληρον εἰς τὸ πρῶτον του ταξίδιον ὁ Ἰησουΐτης Τασάρδιος.

Πληροφορημένος ὁ σιάμιος βασιλεὺς καὶ πρότερον περὶ τῆς ἀξίας τῆς χριστιανικῆς πίστεως ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ του Γεράκη, καὶ εὐχάριστος διὰ τὴν νέαν του ταύτην σχέσιν μὲ τὴν γαλλικὴν αὐλὴν, ἐξέφρασε πρῶτον μεγάλην εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλοΐσιον. Γνωρίζων ὅμως πόσον ἤθελεν εἶσθαι ἐπικύνδυνος εἰς τὸν μέγαν σκοπὸν ἡ ἰδική του αἰφνήδιος θρησκευτικὴ μεταβολὴ, προτοῦ οἱ λαοί του ν' ἀκούσωσι τοὺς χαρακτῆρας τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐβεβαίωσεν ἀκολούθως ὅτι, ἐνῷ περὶ τοῦ ἀτόμου του δὲν ἔβλεπε ἀναγκαίαν τὴν ἀλλαγὴν τῶν θρησκευτικῶν του ἀρχῶν ὡς ἐζήτει ὁ Γάλλος Μονάρχης, ἐπεθύμει ὅμως μεγάλως τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ εὐαγγελίου εἰς ὅλην του τὴν ἐπικράτειαν. Ὑπεσχέθη νὰ προστατεύσῃ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, καὶ ἔδωκε μάλιστα ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὸν πολιτικόν του Γεράκην νὰ συντάξῃ περὶ τούτου, ὁμοῦ μὲ τοὺς γαλλικοὺς πρέσβεις, τὰς ἀπαιτουμένας συνθήκας ἀφορώσας τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ κήρυγμα.

Διπλωματικὰ πολυτελῆ τραπέζια, ἐπὶ παρευρέσει ὅλων τῶν μεγιστάνων τῆς σιαμικῆς αὐλῆς (εἰς τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν Σωαζῆν, ὁ Κωνσταντῖνος παρέσταινεν ἀξίως τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως) ἐδίδοντο συχνάκις εἰς τοὺς Γάλλους ἀπε-

Digitized by Google

σταλμένους. Αἱ δὲ περιηγήσεις εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὰ ἀξιοθέατα τῶν οἰκοδομημάτων ἐδείκνυον εἰς αὐτοὺς τοὺς θησαυροὺς ὁποῦ ἐξώδευσαν οἱ κατὰ καιροὺς Αὐτοκράτορες εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν τοιούτων, καὶ τὸν ὑπάρχοντα πλουτισμὸν τοῦ Ταμείου (1).

Μετὰ τινῶν ἡμερῶν διασκεδάσεις, ὁ Κεφαλλήνιος διπλωματικὸς συνελθὼν ὡς πληρεξούσιος τοῦ σιαμικοῦ Μοναρχου μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Ἀλοϊσίου, ὑπεχώρησεν, ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως του, εἰς τοὺς μισιοναρίους καὶ διδασκάλους τῆς παιδείας τὰ ἑξῆς προνόμια ἀφορῶντα τὴν θρησκείαν καὶ

---

(1) Αἱ παγόνδαι ἢ ναοὶ τοῦ Σιάμ, καὶ μάλιστα οἱ βασιλικοὶ ἦσαν πλήρεις μεγάλων καὶ μικρῶν ἀγαλμάτων κατασκευασμένων ἀπὸ πελεκητὸν χρυσάφι, ἐκτὸς τῶν ὄντων ἀπὸ ἄλλο τι μέταλλον μὲ χρυσαλειφήν.

Εἶναι δὲ ἀξιοπαρατήρητον ὅτι τοσαύτην σπουδὴν ἔχει ὁ Φορβένιος ν' ἀποδείξῃ ἀπαταιῶνα τὸν ἡμέτερον Γεράκην, ὥστε δὲν συστέλλεται, διὰ τὴν κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ του, νὰ παραστήσῃ τοὺς γαλλικοὺς πρέσβεις ἀνεκάνους νὰ διακρίνωσι τὸ ἁπλῶς χρυσωμένον μέταλλον ἀπὸ τὸν κυρίως χρυσόν. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐμπαθῆ καὶ ἀντιφατικὴν ἔκθεσιν τῶν κατ' ἐκείνου κατηγοριῶν λέγει: ὅτι θέλων ὁ Κωνσταντῖνος νὰ δείξῃ πλούσιον τὸ κράτος ἔκαμε νὰ πιστεύσουν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀλοϊσίου, ὅτι τὰ εἰς τοὺς βασιλικοὺς ναοὺς ἀγάλματα καὶ μάλιστα ἐν κολοσαίου ἀναστήματος ἦτον ἀπὸ μέταλλον χρυσοῦ, καὶ ὅτι ὁ π. Ταασάρδιος, καὶ ὁ Σοαζῆς πεισθέντες τὰ ἀναφέρουσιν ὡς τοιαῦτα εἰς τὰς ἀναφοράς των. Αὐτὸς ὅμως (ὅστις ἦτον ναύτης) ἐγνώρισε τὴν ἀπάτην. Ἰδοὺ δὲ μὲ ποῖον μῦθον λέγει ὅτι ἀνεκάλυψε τὸ ἀποκρυφον. Ἀφοῦ ἔφυγον οἱ Πρέσβεις, λέγει, ἔπεσεν ὁ θόλος τοῦ βασιλικοῦ ναοῦ, καὶ κατεσύντριψε τὸ κολοσαῖον ἄγαλμα, καὶ τότε αὐτὸς εἶδεν ὅτι ἦτον χρυσαλειρωμένος ἀσπροπάφυλας. Ὅτι ὅμως οἱ γαλλικοὶ πρέσβεις δὲν ἦσαν τόσον ηλίθιοι, ὡς τοὺς παρασταίνει ὁ συμπατριώτης των, καὶ ὅτι διέκριναν τὰ ἀληθῶς χρυσᾶ ἀγάλματα ἀπὸ τὰ χρυσαλειφωμένα, καὶ ἐπομένως ὅτι ψεύδεται φανερὰ ὁ Φορβένιος, ἐκτὸς τῶν ὅσων ἀναφέρουσι περὶ τούτου ὁ Σοαζῆς καὶ Ταασάρδιος ἰδοὺ οἱ λόγοι τοῦ ἱππότου Σωμοντίου » Ἡμεῖς ἐπήγαμεν εἰς τὴν Παγόνδαν, ἐκεῖ ἴδομεν μέγαν » ἀριθμὸν ἀγαλμάτων χρυσωμένων τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ὅτι προσφέρουν » θυσίας εἰς ἓν εἴδωλον μεγάλον χρυσοῦν ἡψηλὸν σχεδὸν σαράντα πο» δάρια. Πλησίον δὲ τοῦ μεγάλου τούτου εἰδώλου ἦσαν καὶ τινὰ ἀπὸ » χρυσόν ». (αὐτόθι 30 Ὀκτωβρίου σελ. 75).

Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ π. Ὀρλεανς καὶ ἄλλοι τῶν ὁποίων οἱ λόγοι ἐξελέγχουσι τὰ μυθώδη πλάσματα τοῦ Φορβενίου.

Digitized by Google

τὴν διάδοσιν τῆς μαθήσεως. Εἰς ταῦτα ὅμως φαίνεται, ὅτι ὅσον ἐσπούδαζε διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ καλοῦ, τοσοῦτον ἐπρόσεχε νὰ μὴν δοθῶσιν ὅπλα εἰς τὴν ἀπάτην καὶ εἰς σκοποὺς ἰδιωφελεῖς, ὑπεκρυπτομένους συνήθως ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς θρησκευτικότητος καὶ τοῦ φωτισμοῦ.

Ἄρθρον Α'. Ἡ αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ βασιλεὺς τοῦ Σιὰμ θέλει πέμψει προκηρύξεις εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς, ά, β', γ', δ', έ, καὶ ς'. κλάσεως τοῦ κράτους του, δι' ὧν θέλει γνωστοποιήσει ὅτι οἱ ἀπεσταλμένοι εἶναι ἐλεύθεροι νὰ κηρύξωσι τὸν χριστιανικὸν νόμον εἰς ὅλας τὰς ῥηθεῖσας πόλεις, καὶ ὅτι πάντες δύνανται ν' ἀκούσωσι τὴν διδασκαλίαν, κατὰ τὰς ἰδίας των κλίσεις, χωρὶς νὰ δώσωσιν εἰς αὐτοὺς κατ' οὐδένα τρόπον, ἐμμέσως ἢ ἀμέσως τὴν παραμικρὰν ἐνόχλησιν, οὔτε οἱ κυβερνῆται, οὔτε οἱ ἐπαγγελματικοὶ ὁποιουδήποτε βαθμοῦ. Ἐπὶ συνθήκῃ ὅμως, ὅτι οἱ ῥηθέντες ἀπόστολοι νὰ κυρύττωσι μόνον τὸν θεῖον νόμον, χωρὶς νὰ διασπείρωσιν, ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει, ἀρχὰς νεοφανεῖς εἰς τὰς καρδίας τῶν λαῶν, ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἰς τοὺς ἐγχωρίους νόμους. Ἐν περιπτώσει δὲ παραβάσεως ἐκ μέρους τῶν εἰρημένων μισιοναρίων, ἀκυροῦται τὸ παρὸν προνόμιον διὰ πάντα, καὶ ὁ ἔνοχος ἀπεσταλμένος θέλει φυλακισθῆ καὶ ἀποσταλῆ ἐκ νέου εἰς τὴν Γαλλίαν, χωρὶς νὰ δύναται πλέον, ὑπὸ ποινὴν θανάτου, νὰ πατήσῃ τὴν σιαμικὴν ἐπικράτειαν.

Β'. Ἡ Α. Μ. συγχωρεῖ, ὥστε οἱ ἀποστολικοὶ ἀπεσταλμένοι νὰ διδάσκωσι τοὺς θέλοντας αὐτόχθονας ὁποιανδήποτε ἐπιστήμην, καὶ νὰ ἔχωσι τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς λαμβάνωσιν εἰς τὰ μοναστήριά των, εἰς τὰ σχολεῖα των, καὶ κατοικίας των, μὲ τὰ αὐτὰ προνόμια τῶν σιαμικῶν μοναστηρίων, χωρὶς νὰ δύναται κανεὶς νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ἐπιτρέπει πρὸς τούτοις εἰς τοὺς αὐτοὺς μισιοναρίους τὸ νὰ δύνανται νὰ διδάξωσιν ὁπσιανδήποτε ἐπιστήμην, νόμον, καὶ κανονισμόν, μὴ ἀντιβαίνοντα ὅμως εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὰ καθεστῶτα τοῦ βασιλείου.

Γ'. Ὁ Μονάρχης τοῦ Σιὰμ παραχωρεῖ εἰς ὅσους τῶν ὑπηκόων του ἤθελαν μὲ σταθερὰν θέλησιν γείνῃ χριστιανοί, τὸ ν' ἀπολαμβάνωσι τὰ προνόμια τῶν χριστιανῶν, καθ' ὃν

Digitized by Google

τρόπον ἐζητήθη ἀπὸ τὸν Γάλλον Πρέσβυν, καὶ ὡς καταλληλότερον ἤθελε νομισθῆ ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς περιστάσεως. Καὶ πρὸς ἀποφυγὴν κάθε φιλονεικίας ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἡ Α. Μ. Θέλει ὀνομάζει ἐκ μέρους του ἕνα Μανδαρῖνον, ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς Θέλει ἐκλέγει ἐκ τοῦ ἑτέρου ἓν ἄξιον ὑποκείμενον, καὶ Θέλει νομίζεται καὶ ἐκτελεῖται ἑτοίμως, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, τὸ συμφωνηθὲν καὶ Θεωρηθὲν παρ' ἐκείνων ὡς ὀρθόν.

Δ'. Ἡ Α. Μ. Συγκατανεύει ὅτι, ὁποῖος δήποτε χριστιανὸς ὑπήκοός του ἤθελεν εἶσθαι πραγματικῶς ἀνίκανος νὰ δουλεύσῃ, ἐξ αἰτίας γηρατείου ἢ ἀσθενείας, παῤῥησιασθεὶς εἰς τὸν Μανδαρῖνον, τὸν ὁποῖον ἐπὶ τούτου Θέλει διωρίσει ἡ Μεγαλειότης του, Θέλει ἐλευθεροῦται ἀπὸ τὴν δούλευσιν μέχρι τῆς ἀναῤῥώσεώς του.

Ἄρθρον Ε'. Ἡ Μεγαλειότης των Θέλει διατάξει, ὥστε ταῦτα τὰ ἄρθρα νὰ δημοσιευθῶσιν εἰς ὅλον τὸ κράτος του, διὰ νὰ γνωρίζωσι πάντες οἱ ὑπήκοοι ὅτι εἶναι Θέλησίς του, ὥστε αἱ ἀποστολικοὶ ἀπεσταλμένοι ν' ἀπολαμβάνωσι τὰ ῥηΘέντα προνόμια.

Ἐν Λούβῳ 10 Δεκεμβρίου 1685.

Αἱ προσπάθειαι αὗται τοῦ ὑπουργοῦ Γεράκη δὲν ἐβράδυναν νὰ φέρωσι τοὺς πρώτους καρποὺς μὲ ὑπόσχεσιν ἀφθονωτέρων, διότι καθ' ἡμέραν ἐγίνοντο εἰς τὴν μητρόπολιν προσήλυτοι χριστιανοὶ καὶ ἐβαπτίζοντο δημοσίως. Περὶ τούτου δὲ γράφων τὰς 2 τοῦ Δεκεμβρίου ὁ Σοαζῆς λέγει «Σήμερον ἐγειναν «δώδεκα χριστιανοὶ, ἀφοῦ εἰς τὰς παρελθούσας ἡμέρας εἶ«χον γένει καὶ ἄλλοι (1)».

Ἀλλ' ἐνῷ τὰ πράγματα ἐπροχώρουν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του προεῖδεν ὁ Κωνσταντῖνος μὲ βαθεῖαν ἐξύνοιαν ὅτι κυρυττόμενος ὁ Μονάρχης του προστάτης τῆς χριστιανικῆς Θρησκείας, καὶ προσφέρων τὸ μέσον διὰ νὰ ἐπεκτανθῇ ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν γαλλικῶν ὅπλων εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἰνδίας, Θέλει ἐπισύρει κατ' αὐτοῦ τῶν λοιπῶν εὐρωπαίων τὴν ζηλοτυπίαν, καὶ τὴν ἔχθραν τῶν φανατικῶν καὶ Ἱερέων τῆς εἰδολολατρείας. Διὰ νὰ δύ-

(1) Αὐτόθι σελ. 295 καὶ ἑφεξῆς.

Digitized by Google

ναται λοιπὸν ν' ἀποκρούσῃ κάθε τεχνικὴν ῥαδιουργίαν, καὶ ὑλικὴν τῶν βαρβάρων ἀντενέργειαν, ἔκρινεν ἀναγκαῖον καὶ ἐπρότεινεν εἰς τὸν βασιλέα του νὰ σχηματίσῃ μετὰ τοῦ Ἀλοϊσίου τὴν ἑξῆς συμμαχικὴν συνθήκην.

Πρῶτον. Ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γαλλίας ὑποχρεοῦται νὰ στείλῃ πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Σιὰμ ποσότητα τινὰ στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξαρτώμενα ἀπὸ τὰς διαταγάς του, νὰ εἶναι ἕτοιμα εἰς πᾶσαν προκύπτουσαν περίπτωσιν διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀτόμου του καὶ τοῦ κράτους. Ταῦτα νὰ διδάξωσι τοὺς σιαμίους στρατιώτας τὴν εὐρωπαϊκὴν τακτικήν, ὁ δὲ βασιλεὺς νὰ παραχωρήσῃ, διὰ τοῦτο, εἰς τὰ γαλλικὰ στρατεύματα δύω ἁρμοδίας πόλεις, τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνησις νὰ ἐκτελῆται μὲν ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐπλαρχηγῶν, μὲ τὴν συναίνεσιν ὅμως καὶ ἐπικύρωσιν τοῦ Μονάρχου.

Δεύτερον. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Σιὰμ νὰ δίδῃ πᾶσαν ὑπεράσπισιν εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν Γάλλων ὑπηκόων, ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ τῆς Γαλλίας νὰ ὑπερασπίζῃ, ἐν καιρῷ χρείας, τὸν Μονάρχην καὶ τὸ κράτος τοῦ Σιὰμ, καὶ νὰ διασώζῃ τὸ διάδημα εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν.

Τὴν συνθήκην ταύτην ἐγκριθεῖσαν παρὰ τοῦ βασιλέως του τὴν ἔπεμψεν ὁ Γεράκης τὸ 1686, διά τινων Μανδαρίνων συνοδευομένων ὑπὸ τοῦ Ἰησουΐτου Ταξάρδου καὶ τῆς γαλλικῆς Πρεσβείας, πρὸς τὸν Ἀλοΐσιον, ὅστις συγκατένευσεν ἑτοίμως εἰς τὰ ζητούμενα. Ἡ παραδοχὴ τοῦ θρόνου τῆς Ἱσπανίας εἰς τὸν ἔγκονον τοῦ Ἀλοΐσίου κινήσασα ἐξ ἑνὸς τὴν ζηλοτυπίαν τῶν μεγαλητέρων εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου ἡ προστασία πρὸς τὸν Ἰάκωβον Β' βασιλέα τῆς Ἀγγλίας εἶχον ἐμπλέξει τὸν μεγαλόνουν Αὐτοκράτορα εἰς ἀλλεπαλλήλους πολέμους, καὶ ἡ Γαλλία ἐπαπειλεῖτο ἀπὸ ὅλας τὰς ἰσχυρὰς δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Τόσον ὅμως σπουδαίαν ἐθεώρει τὴν ὑποθέσιν τοῦ Σιὰμ, ὥστε διέταξε νὰ ἑτοιμασθῇ ἓν σῶμα στρατιωτῶν καὶ νὰ διευθυνθῇ ἐκεῖ. Ὅθεν τῷ 1687 ἔφυγον αἱ γαλλικαὶ δυνάμεις ὁμοῦ μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους Σιαμίους καὶ ἑτέρους δώδεκα ἀποστολικοὺς διδασκάλους, τοὺς ὁποίους ἐζήτει ὁ ὑπουργὸς Γεράκης, καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτοὺς ἀνεχώρησε πάλιν διὰ τὸ Σιὰμ καὶ ὁ Ταξάρδος, ἀφοῦ ἐξέδωκεν εἰς φῶς τὸ πρῶτον του ταξίδιον μὲ περιέργους καὶ ποικίλας σκέψεις.

Digitized by Google

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ὅμως τῶν Γάλλων ἀπεσταλμένων, ἐπιθυμῶν ὁ ἡμέτερος διπλωματικὸς νὰ ἔχῃ καὶ ἄλλους εὐρωπαίους συνεργάτας τῆς μεγαλοσκόπου ἐπιχειρήσεώς του ἔκαμε τὸν βασιλέα του νὰ προτείνῃ πρὸς τὸν Σοαζῆν καὶ πρὸς τὸν καλὸν Φορβένιον νὰ μείνωσιν εἰς τὴν αὐλήν του (1) Ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος δὲν ἐδέχθη τὸ ζήτημα, ὁ δὲ δεύτερος συγκατένευσεν ἑτοίμως. Τοῦτον δὲ προβιβάσας ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς Θαλασσινὸν, εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Ἀρχιναυάρχου καὶ στρατηγοῦ τῶν Θαλασσίων δυνάμεων τοῦ βασιλέως τοῦ Σιάμ, μετέβη ἀμέσως μετ' αὐτοῦ, κατ' ἐπιταγὴν ἀνωτέραν, εἰς τὴν πόλιν Βαγκόκ (Bankok) διὰ νὰ ἀνεγείρῃ ἐκεῖ ὁ νέος οὗτος στρατηγὸς δύω φρούρια καὶ τοὺς ἀναγκαίους στρατῶνας διὰ τὰς περιμενομένας γαλλικὰς δυνάμεις.

Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην παρετήρησεν ὁ ὑπουργὸς Γεράκης τὸ πρῶτον δεῖγμα τῆς ζηλοτυπίας τῶν εὐρωπαίων διὰ τὴν πρόοδον τῶν Γάλλων εἰς τὸ Σιάμ. Δύω λέχοι ἐκ τῶν εἰς τὰς Ἰνδίας ἀποίκων Πορτογάλλων, οἵτινες ἦσαν πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ σιαμικοῦ Μονάρχου καὶ ἐσχημάτιζον τὴν φρουρὰν τῆς ῥηθείσης πόλεως, μαθόντες τὸν προβιβασμὸν τοῦ Φορβενίου, καὶ μὴ θέλοντες νὰ τὸν ἀναγνωρίσωσιν ὡς ἀρχηγόν των ἐκινήθησαν εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ ὡς αἰτίου τῆς μεταβολῆς τῶν πραγμάτων, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τῶν ἀποστατῶν ἦτον εἷς ἱερωμένος.

Συνάπτων ὅμως ὁ Κωνσταντῖνος, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ ἰδίου προλεχθέντος ἐχθροῦ του, τὴν ἑτοιμότητα τοῦ πνεύματος μὲ τὸ ἀτρόμητον τοῦ χαρακτῆρος, ἐνῷ εἷς ἐκ τῶν ἀποστατησάντων ἐῤῥίφθη κατ' αὐτοῦ μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας, αὐτὸς τὸν ἥρπασεν ἀφόβως ἀπὸ τὸ στῆθος, τὸν ἐξαρμάτωσε, καὶ τὸν παρέδωκεν ὁμοῦ μὲ τοὺς λοιποὺς πρωταιτίους τῆς ἀποστασίας εἰς τὴν φυλακήν. Μετὰ ταῦτα δὲ δὲ καθησυχάσας τοὺς λοιποὺς διὰ τῆς δυνάμεως τῶν λόγων του, ἔφερε πάλιν τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν εὐταξίαν.

Ἡ μικρὰ ὅμως αὕτη ταραχὴ δὲν ἦτον εἰμὴ ἓν προοίμιον ἄλλης μεγαλητέρας τὴν ὁποίαν ἐρέθιζον οἱ εἰς τὰς Ἰνδίας

---

(1) Ὅρα Σοαζῆν αὐτόθι. 19 Νοεμβρίου σελ. 266 — 67.

Digitized by Google

εὐρωπαῖοι, ἀφοῦ ἔμαθον τὸν ἐρχομὸν τῶν γαλλικῶν ὅπλων εἰς τὸ Σιάμ, καὶ ἔβλεπον τὰς περιποιήσεις καὶ πρεσβασμοὺς τῶν αὐτόσε ἐρχομένων Γάλλων. Ὁλανδοὶ καὶ Πορτογάλλοι ἀντεπολιτεύοντο ἀναφανδὸν, καὶ διέδιδον μυρίας συκοφαντίας κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ καὶ τοῦ Μονάρχου (1). Οὗτοι θέλοντες νὰ ταράξωσι τὰ πράγματα πρὸ τοῦ ἐρχομοῦ τῶν γαλλικῶν ὅπλων, ἐκίνουν εἰς ἀποστασίαν τοὺς ἀπαδοὺς τῆς ὀθωμανικῆς θρησκείας, οἵτινες ἦσαν πολλοὶ τῶν ἀριθμῶν. Ἐξαιρέτως ὅμως ἠρίθισαν τὸν πρίγγιπα τοῦ Μακασὰρ διωχθέντα, διὰ τὸν ταραχώδητον χαρακτῆρα, ἀπὸ τὴν ἰδίαν του πατρίδα καὶ καταφυγόντα πρὸ πολλοῦ εἰς τὸ Σιάμ. Οὗτος δὲ συνενοηθεὶς μὲ ἑτέρους δύω πρίγγιπας τοῦ Σάμπα (Champa) καὶ συναρπασθεὶς ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις τῶν Ὁλανδῶν καὶ Πορτογαλλῶν ἐφαντάσθη νὰ γείνῃ κύριος τοῦ θρόνου τοῦ Σιάμ, μὲ ἀπόφασιν νὰ καταστρέψῃ ὅλους τοὺς αὐτόθι χριστιανούς. Ὥστε ἄνθρωποι χριστιανοὶ καυχώμενοι ἐξευγενισμὸν ἠγωνίζοντο νὰ ἐμποδίσωσι τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὴν ἐξημέρωσιν τοσούτων ἑκατομυρίων εἰδωλολατρῶν, καὶ νὰ κρημνίσωσι τὰ πρῶτα θεμέλια μιᾶς τόσον μεγάλης ἠθικῆς οἰκοδομῆς, τῆς ὁποίας ἔθεσε τὰς πρώτας βάσεις ὁ μεγαλοφυὴς Γεράκης καὶ ἐβοηθοῦσε τὴν ἀνέγερσίν της ἕνας βάρβαρος καὶ εἰδωλολάτρης βασιλεύς! καταπτυστον τέρας τῆς πολιτικῆς ζηλοτυπίας πόσον ἀσεβῶς καταπατεῖς κάθε ἀρχὴν, καὶ πόσον ἀναίσθητον κατασταίνεις τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν!!

Ἐγκαταστήσας λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν θέσιν τὸν κύριον Φορβένιον καὶ παραδώσας εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὴν φρουρὰν καὶ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Βαγκὸκ ἐπέστρεψεν ἐν τοσούτῳ εἰς τὴν μητρόπολιν, ὅπου τὸ ἀνιχνευτικόν του πνεῦμα δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν σχεδιαζομένην συνωμοσίαν. Καθυποβαλὼν δὲ πρὸς τὸν βασιλέα τὰ πάντα διετάχθη παρὰ

(1) Ὁ Καίμφερος Γερμανὸς Ἰατρὸς ἀηγεῖται εἰς τὰ σύγγραμμάτου « amenitatum exoticorum » ὅτι οἱ Πορτογαλλοὶ ἐπεχειρίσθησαν πολλάκις νὰ ἀναμιχθοῦν εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Ἰαπονίας καὶ διὰ τοῦτο ἐδιώχθησαν ἐκεῖθεν. Οἱ δὲ Ὁλανδοὶ, λέγει, ὅτι εἶναι ἄνθρωποι ζηλότυποι καὶ ταραξίαι, οἵτινες κατατρέχουσιν ὅλα τὰ ἔθνη. σελ. 376 — 449.

Digitized by Google

αὐτοῦ νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου. Φύσει ἄφοβος ὁ συμπολίτης μας καὶ ὀξὺς εἰς τὴν ἐπινόησιν τῶν δραστηρίων μέσων, δὲν ἠθέλησε δὲ νὰ φανερώσῃ πρὸς οὐδένα ἄλλον τὰς ὑποψίας του προτοῦ νὰ προασφαλίσῃ τὰ πράγματα. Διώρισε τὸν στρατηγὸν Φορβένιον νὰ παρευρεθῇ ἀμέσως εἰς τὴν πόλιν τοῦ Βαγκόκ, ἀπέχουσαν τῆς μητροπόλεως 55 μίλια, καὶ ἥτις, οὖσα εἰς τὸ στόμιον τοῦ ποταμοῦ Μέναμ δι' οὗ εἰσπλέουσιν εἰς τὸ Σιὰμ καὶ ἐκπλέουσιν ἐξ αὐτοῦ, ἦτον, οὕτως εἰπεῖν, τὸ κλειδίον τοῦ κράτους. Τὸν ἐπρόσταξε νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν κτιζομένων οἰκοδομῶν καὶ φρουρίων, καὶ νὰ ἔχῃ ἑτοίμους τὰς δύω χιλιάδας τῶν σιαμικῶν στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους εἶχεν οὗτος προγυμνάσει κατὰ τὴν γαλλικὴν τακτικήν. Ἀναγκαζόμενος δὲ ἀπὸ τὰς περιστάσεις, καὶ παρατηρῶν πόσον ἦσαν ἀναγκαῖοι οἱ γυμνασμένοι στρατιῶται εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην περίπτωσιν, διέταξε τὴν ἀνακάλεσιν τῶν Ἰνδο-Πορτογαλλῶν λοχαγῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε προηγουμένως ἐξορίσει διὰ τὴν μικρὰν ἀποστασίαν των, ἠλευθέρωσε τοὺς καταδικασθέντας πρωταιτίους τῆς ἀταξίας ἀπὸ τὴν φυλακήν, καὶ ἀνεσχημάτισε τοὺς δύω προυπάρχοντας λόχους. Προσδιώρησε δὲ καὶ ἓν μικρὸν τάγμα τακτικῶν στρατιωτῶν, συγκείμενον ἀπὸ Ἄγγλους, Γάλλους, καὶ ἄλλους εὐρωπαίους, (τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ ἐσχημάτιζε τὴν σωματοφυλακὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ βασιλέως) νὰ εἶναι πάντοτε ἕτοιμον. Παρατηρῶν, τέλος πάντων, τὰ βήματα τῶν συνωμοτῶν τοὺς ἐπερικύκλονεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη μὲ τοιαύτην δραστηριότητα, ὥστε ἰδόντες τὰ κινήματά του ἐσυμπέραναν μὲ ἔκπληξίν των, ὅτι ὁ ὑπουργὸς ἐννόησεν ἀκριβῶς τὰ σχέδιάτων, καὶ γνωρίζοντες τὴν ἀξίαν του, ἔβλεπον ὅτι κάθε μέλλουσα ἐπιχείρησίς των ἤθελεν εἶσθαι ἄκαρπος καὶ ἐπιζήμιος πρὸς αὐτούς.

Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν θέλοντες νὰ προλάβωσι τὴν καταδίκην των καὶ ὑποθέτοντες ὅτι ἀγνοεῖτο ἀκόμη ἡ ἀτομικὴ ἐνοχὴ ἑκάστου ἐζήτουν διαβατήρια ἀναχωρήσεως ἀπὸ τὸ κράτος, ἐκεῖνος δὲ θέλων νὰ διαμελήσῃ τὰς δυνάμεις των παρεχώρει μὲν τὰς ζητουμένας ἀδείας, ἐλάμβανεν ὅμως τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ νὰ συλλαμβάνωνται οἱ ἔνοχοι εἰς τόπους καὶ εἰς καιροὺς ἀκινδύνους διὰ τὸ βασίλειον.

Digitized by Google

Ἐπαριθμούμενος μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν καὶ εἷς πλοίαρχος ἐμοῦ μὲ τὸ πλήρωμά του ἐκ τῆς νήσου τοῦ Μακασάρ, καὶ ἰδὼν ὅτι ἀνεκαλύφθη ἡ συνωμοσία ἐζήτησε τὴν ἄδειαν τῆς φυγῆς του, πρὸς τὸν ὁποῖον, διὰ τοὺς ῥηθέντας λόγους, ἔδωκεν ἑτοίμως τὸ ζητηθὲν διαβατήριον. Πεποιθὼς ὅμως ὅτι ἤδη εἶχε προλάβει ἐν μέρει τὸν κίνδυνον ἐκοινολόγησε τὴν μελετωμένην συνωμοσίαν πρὸς τὸν Φορβένιον, καὶ τὸν ἐπρόσταξε διὰ τοῦτο νὰ κλείσῃ, διὰ τῆς ἀλύσου, τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, καὶ ὅτι μόλις φθάσει ἐκεῖ ὁ ῥηθεὶς πλοίαρχος, χωρὶς νὰ φροντίσῃ περὶ τοῦ δοθέντος διαβατηρίου, νὰ τὸν φυλακίσῃ ἐμοῦ μὲ τὸ πλήρωμά του, καὶ καταγράψας ἀκριβῶς τὸ φορτίον νὰ βαστᾷ τὸ πλοῖον ὑπὸ φύλαξιν μέχρι δευτέρας διαταγῆς.

Εἰς ταῦτα ἐπρόσθεσε καὶ ἓν μυστικὸν ἄρθρον, δι' οὗ ἐμπόδιζε ῥητῶς τὸν Γάλλον στρατηγὸν ἀπὸ τοῦ νὰ φανερώσῃ εἰς κανένα τὰς πρὸς αὐτὸν δοθεῖσας διαταγάς, διότι λόγοι ὑψηλοὶ ἀπαιτοῦσαν νὰ φυλαχθῇ τὸ μυστικὸν ἀπαραβίαστον.

Τὴν τοιαύτην ὅμως διαταγὴν, τὴν ἐποίαν δὲν ἀρνεῖται ὁ κὺρ Φορβένιος ὅτι εἶχε λάβει παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ, τὴν ἐξετέλεσε μένον ὡς πρὸς τὸ κλείσιμον τοῦ λιμένος, δὲν αἰσχύνεται δὲ νὰ ὁμολογήσῃ ὁ ἴδιος ὅτι ἰδὼν τὸν πλοίαρχον ἐξελθόντα μὲ ἓν μέρος πληρώματος ὡπλισμένον μὲ ξιφίδια παρέβη τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργοῦ καὶ παρέστησε πρὸς ἐκεῖνον ὅτι διὰ τὴν μελετωμένην συνωμοσίαν, εἶχε προσταγὴν παρὰ τοῦ βασιλέως νὰ τὸν φυλακίσῃ ἐμοῦ μὲ τὸ πλήρωμά του. Διηγεῖται ὅτι ἡ εἴδησις αὕτη παρώξυνε τὸν πλοίαρχον, καὶ ὅτι ἑνωθεὶς μὲ τοὺς λοιποὺς ναύτας του συνεκρότησε μάχην κατὰ τῶν βασιλικῶν ὅπλων. Ἀνερυθριάστως ἐν τέλει ὁμολογεῖ αὐτὸς ὁ καλὸς στρατηγὸς ὅτι ἔχων χιλιάδας στρατιωτῶν προγυμνασμένων παρ' αὐτοῦ δὲν ἐδυνήθη νὰ νικήσῃ τὸν πλοίαρχον ἔχοντα πενῆντα τρεῖς ἀνθρώπους καὶ πολεμοῦντα μὲ μόνα τὰ ξιφίδια, ἀλλ' ὅτι μάλιστα εἰς τὴν μετ' ἐκείνου μάχην ἔχασε τριακοσίους ἑξήκοντα στρατιώτας του, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ ἄλλο τι, εἰμὴ νὰ διώξῃ τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸ δάσος (1). Ἰδοὺ ὁποῖος εἶναι ὁ κατήγορος τοῦ Γεράκη, ἰδοὺ ὁποῖον ὀνομάζει ὁ κύριος Δουμόντιος ναύτην γενναιόκαρδον!

(1) Ὅρα σύγγραμ. Φορβ. σελ. 161 — 181. Τομ. Α'.

Digitized by Google

Εἰδοποιηθεὶς ὁ ὑπουργὸς περὶ τῶν ἀτόπων καὶ ἀνελπίστων κινημάτων τοῦ Φορβενίου, ἠσθάνθη ἄκραν ἀγανάκτησιν, περιωρίσθη ὅμως εἰς τὸ νὰ τὸν ἐλέγξῃ ὡς ἄφρονα.

Οἱ περισσότεροι τῶν συνωμοτῶν βλέποντες τὰ στενὰ ὡμολόγησαν φανερὰ τὸ ἔγκλημά των καὶ ζητήσαντες διὰ τοῦ Γεράκη τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Μονάρχου, ἔτυχον συγχωρήσεως. Μόνος ὁ πρίγγιψ τοῦ Μακασὰρ ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τῶν ῥηθέντων εὐρωπαίων, καὶ ἐμπιστευόμενος εἰς τὸν πολὺν ἀριθμὸν καὶ τὸ ἐμπειροπόλεμον τῶν συνδραμόντων πατριωτῶν του καὶ τῶν λοιπῶν συνωμοτῶν ἐκηρύχθη φανερὰ ἀποστάτης καὶ ἑτοιμάσθη εἰς μάχην.

Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι μεταξὺ τῆς πολιτικῆς του ἀξίας, ὁ Κεφαλλήνιος διπλωματικὸς ἐφάνη, κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην, καὶ στρατηγὸς γενναιόψυχος. Διότι μόλις εἶδε τὴν αὐθάδειαν τοῦ ἀποστάτου, συνάξας τὰς ἑταίρους δυνάμεις καὶ βαλθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν, ἐπρόσβαλεν μὲ τοσαύτην εὐτολμίαν τὸν ἐχθρὸν, ὥστε, μετὰ μίαν πεισματικὴν μάχην, ἔτρεψε τοὺς συνωμότας εἰς φυγὴν καὶ ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τὸν ἀποστάτην πρίγγιπα. Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κάμνει πρὸς τὸν συμπολίτην μας μεγάλην τιμὴν, εἶναι ἡ φροντὶς τὴν ὁποίαν ἔλαβε, μετὰ τὸν Ἠρίαμβόν του, νὰ στείλῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τοὺς ἐναπομείναντας δύω υἱοὺς τοῦ φονευθέντος πρίγγιπος, διὰ νὰ λάβουν εὐρωπαϊκὴν ἀνατροφὴν (1). Ὁ Φορβένιος ἀποδίδει πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον ἐπινοήσεις μηχανῶν πολεμικῶν καὶ στρατηγημάτων περιέργων εἰς τὴν μάχην ταύτην, ἀλλὰ τὶς δύναται νὰ βάλῃ βάσιν εἰς ἄνθρωπον τόσον εὐκόλως ψευδόμενον;

Τὸ κράτος ὅλον ἐθαύμασε τὸν δραστήριον καὶ γενναῖον χαρακτῆρα τοῦ ὑπουργοῦ, καὶ ἠχολόγει ἀπὸ τὰς εὐφημίας τῆς νίκης του. Συνέπειαι δὲ εὐτυχεῖς ἦσαν ἡ τελεία ταπείνωσις τῶν συνωμοτῶν, ἡ ἐμψύχωσις τῶν κηρύκων τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν προσηλύτων ἡ πρόοδος. Ὁ Φορβένιος ὅμως ἐλεγχθεὶς παρ' αὐτοῦ διὰ νέαν του ἐλειψιν καὶ βλέπων τὴν πρόοδον τῆς ὑπολήψεως καὶ τὸ βάσιμον τῶν πραγμάτων τοῦ

(1) Ὅρα π. Ὀρλεανε.

Digitized by Google

Κωνσταντίνου, ἐνῷ τὸν ἐνόμιζεν ἴσως χαμένον, ἐζήτησε τὴν παραίτησίν του προφασιζόμενος ὅτι λόγοι τῆς ὑγείας του τὸν ἠνάγκαζον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Εἶναι δὲ φανερὸν ὅτι ἄνθρωπος, ὅστις ἔδειξε τοιοῦτον χαρακτῆρα εἰς τὰς κρισίμους περιστάσεις ἑνὸς βασιλέως καὶ ἑνὸς ὑπουργοῦ ὑπὸ τῶν ὁποίων ὑψώθη εἰς τοσαύτην ἀξίαν, δὲν ἔμελλε νὰ εὑρῇ τὴν παραμικρὰν δυσκολίαν εἰς τὴν παρ αὐτοῦ ζητηθεῖσαν ἀναχώρησιν. Καὶ τωόντι ὁ ὑπουργὸς τὸν ἀπεκρίθη ὅτι ἔχει τὸ ἐλεύθερον νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως. Ἀλλ' εἶναι ἐπίσης θῆλον ὅτι τῶν ἀναξίων αἱ ψυχαὶ ζητοῦν νὰ σκεπάσωσι τὰς ἀξιομέμπτους ἐλλείψεις των μὲ τὸ βδελυρὸν κάλυμμα τοῦ ψεύδους καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐκδικηθῶσι, κατὰ τῶν δικαίως ἀποστρεφομένων αὐτάς, μὲ τὰ χαμερπῆ καὶ ἰουδαϊκὰ ὅπλα τῆς συκοφαντίας.

Εἰς τοιαῦτα δὲ μέσα καταφυγὼν καὶ ὁ κύριος Φορβένιος, μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν ἰδίαν του πατρίδα, ἔπλασε κατὰ τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας, ὅσα ἐδύνατο νὰ ὑπαγορεύσῃ πρὸς αὐτὸν ἓν ἄγριον πάθος, τὸ ὁποῖον ὅμως κατασκοτίσαν τὰ ὄμματα τοῦ λογικοῦ του, τὸν ἔκαμε νὰ πέσῃ εἰς φανερὰς ἀντιλογίας καὶ νὰ φανερώσῃ ἑαυτὸν ὁποῖος εἶναι. Καὶ τωόντι, ποῖος δὲν βλέπει τὸν ῥηθέντα Γάλλον ὡς ἐχθρικῶς ὁμιλοῦντα περὶ αὐτοῦ, καὶ συκοφάντην πίπτοντα ἀκαταπαύστως εἰς γελοίας ἀντιφάσεις, εἰς τὰς ἐξῆς διηγήσεις του;

Ἐλεγχόμενος οὗτος ἴσως ὑπὸ τῆς συνθήσεως ὅτι ἐπεχείριζετο νὰ γράψῃ μὲ τοσαύτην πικρίαν, καὶ νὰ κατασπαράξῃ τὴν μνήμην ἀνδρὸς, ὅστις τὸν εἶχεν εὐεργετήσει τοσοῦτον μὲ κίνδυνον τῆς ἰδίας του ὑπάρξεως ἰδοὺ πῶς παραμορφόνει τὰς ὁποίας εἶχε λάβει παρ ἐκείνου εὐεργεσίας. λέγει: »ὅτι ὁ Γε»ράκης κατέπεισε τὸν βασιλέα του νὰ τὸν ζητήσῃ καὶ τὸν »ὕψωσεν εἰς τόσον μεγάλας θέσεις, διότι ἐννοήσας τὸν φιλε»λεύθερον χαρακτῆρα του, καὶ ὅτι ἐκεῖνος μόνος ἐγνώρισε τὰς »ἀπάτας ὁποὺ εἶχε κάμει εἰς τὴν πρεσβείαν, ἐφοβήθη μήπως »ἐπιστρέφων εἰς τοὺς Παρισίους παραστήσῃ τὴν ἀλήθειαν »πρὸς τὸν Ἀλοῖσιον καὶ ἀνατρέψῃ τὰ σχέδιά του, καὶ διὰ τοῦ»το τὸν ἐκράτησεν εἰς τὸ Σιὰμ καὶ τὸν ἀνύψωσεν οὕτω (1)».

(1) Ὅρα σύγγραμμα Φορβενίου Τόμ. Α'. σελ. 124 ἐν τῇ σημειώσει.

Digitized by Google

Ἐπάρατον γένος τῶν ἀχαρίστων! πόσον ἔχεις ἀπολιθωμένην τὴν καρδίαν, καὶ ὁποῖον σκοτασμὸν πάσχεις κατὰ τὸν νοῦν!

Ὅτι ταῦτα ὅλα εἶναι φανερὰ ψεύδη τὸ ἀποδεικνύουν οἱ λόγοι τοῦ Σοαζῆν, ὅστις μαρτυρεῖ· ὅτι ἐπροσκαλέσθη καὶ αὐτὸς νὰ μείνῃ εἰς τὸ Σιὰμ, ἀλλ' ἀπέβαλε τὴν πρότασιν (1). Κατὰ τὰ ῥηθέντα λοιπὸν πρέπει καὶ ὁ Σοαζῆν νὰ ἀνεκάλυψε τὰς ἀπάτας καὶ διὰ τοῦτο ἐπροσκαλεῖτο νὰ μείνῃ, ἀλλ' ἡμεῖς βλέπομεν ὅτι μὲ ὅλην τὴν ἐπιστροφὴν τούτου εἰς Παρισίους ὁ Γάλλος Μονάρχης ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν ζητουμένην συμμαχίαν καὶ ἐξετέλεσε προθύμως τὰς αἰτήσεις τοῦ Γεράκη.

Ἐλέγχεται τέλος πάντων ἀφ' ἑαυτοῦ ὡς ψευδόμενος ὁ Φορβένιος, διότι ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ: «ὅτι ὁ ὑπουργὸς τὸν ἔδωκεν «ἑτοίμως μετὰ ταῦτα τὴν ἄδειαν τῆς ἀναχωρήσεώς του, καὶ «ὅτι μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν Γαλλίαν παρέστησε τὰ πάντα «πρὸς τὸν Ἀλοῖσιον, ὅστις τὸν ἤκουε μάλιστα μετὰ θαυμα«σμοῦ καὶ προσοχῆς (2)». Καὶ ὅμως θέλομεν ἰδεῖ ἀκόλουθως ὅτι ἐκεῖνος ἐξηκριβοῦθει τὰς σχέσεις του μὲ τὸν Κεφαλλήνιον διπλωματικὸν καὶ τὸν ἐτίμησε μεγάλως. Ἀλλ' ἂς ἀκούσωμεν καὶ ἕτερον πλάσμα.

Λησμονήσας ὅτι παρέστησεν εἰς τὴν ἐχθρικήν του εἰκόνα τὸν ἡμέτερον συμπολίτην ἔχοντα ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Μονάρχου του, καὶ δυνάμενον τὰ πάντα εἰς τὸ κράτος (3), ἐνῷ διηγεῖται ὅτι ἔπεσεν εἰς τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ ὑπουργοῦ, διότι ἠγαπήθη παρὰ τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ ποῖα μέσα ἀποδίδει πρὸς ἐκεῖνον ὅτι μετεχειρίσθη κατ' αὐτοῦ. «Εἰς ἓν γλύκυσμα, λέγει, συγκείμενον ἀπὸ γάλα τὸ ὁ«ποῖον τὸν ἐφιλοθώρησε πρέπει νὰ εἶχε φάρμακα δηλητή«ρια, διότι μὴ θέλων νὰ τὸ φάγῃ τὸ ἄφησεν εἰς τοὺς δού«λους του, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέθανον τέσσαρες (4)». Τί νόστιμον μυθάριον!

Ἐὰν ὁ ἐνδοξος συμπολίτης μας δὲν ἤθελεν εἶσθαι ὡς λέγει

---

(1) 19 Νοεμβρίου σελ. 266 — 67.
(2) Σελ. 245 — 46.
(3) Σελ. 119.
(4) Σελ. 153.

Digitized by Google

ὁ ἱππότης Σωμότιος, ἄνθρωπος σπανίου φρονήσεως (1), ἂν δὲν ἐμαρτύρη αὐτὸν ἄνδρα ἀγαθῆς πίστεως ὁ Σοαζὴν (2), ἂν ὁ π. Ὀρλεανς καὶ τὰ πράγματα δὲν τὸν παρέσταινον ἄνθρωπον θυσιάσαντα, δόξαν, πλούτη, καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν του ὕπαρξιν διὰ τὴν διάδοσιν τῆς πίστεως καὶ τὸν ἐξευγενισμὸν τῶν εἰδωλατρικῶν καὶ βαρβάρων λαῶν (3), ἐάν, τελευταῖον, δὲν εἴχαμεν περὶ αὐτοῦ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν καὶ τούτου τοῦ ἰδίου ἀσπόνδου ἐχθροῦ του, ὅστις ἀντιφάσκων εἰς ἑαυτὸν λέγει μετ' ὀλίγον »ὁ Κωνσταντῖνος »εἶχε μίαν ψυχὴν μεγάλην, εὐγενῆ, ὑψηλὴν, μίαν »ἀγχίνοιαν ἐξαίσιον καὶ ἱκανὴν διὰ τὰς πλέον »μεγάλας ἐπινοήσεις, τὰς ὁποίας ἐκεῖνος ἐδύνατο »νὰ τὰς φέρῃ εἰς ἐκτέλεσιν μὲ πολλὴν φρόνησιν (4)». Ε'ἀν λέγω ὅλα ταῦτα δὲν ἔψευδον τὸν ῥηθέντα Φορβένιον, τὸν ἐλέγχουσι τὰ γελοῖα μέσα τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὅτι μετεχειρίσθη κατ' αὐτοῦ ὁ Γεράκης. Διότι τὶ χρείαν εἶχε νὰ συνκώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ παρ' αὐτοῦ ζηλευομένου ξένου μὲ φαρμακευμένον γάλα, ἀφοῦ κατὰ τοὺς ἰδίους του λόγους, ἐκεῖνος ἐθανάτωσεν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους Μανδαρίνους, διότι ἐτόλμησαν νὰ τὸν διαβάλωσιν εἰς τὸν Μονάρχην; Ἀφοῦ κατὰ τὰ ἰδιά του πλάσματα, ἔκαμε τὸν βασιλέα νὰ θανανώσῃ καὶ τὸν ἴδιον Βαρκαλὲν (5). Ὅλον τὸ κράτος ἐκρίματο ἀπὸ τὰ νεύματά του, καὶ δὲν ἤθελε διατάξει ἕνα τῶν πολυαρίθμων σκλάβων του νὰ θανατώσῃ τὸν Φορβένιον χωρὶς νὰ ἐνοηθῇ παρ' οὐδενός;

Ἔχων τὴν θέσιν τοῦ στρατηγοῦ καὶ κυβερνήτου τοῦ Βαγκὸκ ὁ ῥηθεὶς Γάλλος ἔπρεπεν ἀναντιῤῥήτως νὰ παρευρεθῇ ἐκεῖ ἐν καιρῷ τῆς ἀνακαλυφθείσης συνωμοσίας. Καὶ ὅμως τολμᾷ νὰ ἀναφέρῃ ὅτι τὸν διέταξεν ὁ ὑπουργὸς νὰ ὑπάγῃ διὰ νὰ θανατωθῇ, ἐνῷ ὁ ἴδιος λέγει ὅτι εἰς τὰς κρισίμους

(1) Σελ. 120 — 121.
(2) 5 Νοεμβρίου σελ. 256.
(3) Ὅρα τὴν προῤῥηθεῖσαν ἱστορίαν τοῦ π. Ὀρλεανς.
(4) Σελ. 265.
(5) Σελ. 119.

Digitized by Google

ἐκείνας περιστάσεις ἡ θέσις αὕτη ἔπρεπε νὰ φυλαχθῇ προσεκτικῶς, ἰδοὺ οἱ ἴδιοι λόγοι του » Τὸ Βαγκόκ, τοῦ » ὑποίου εἴμουν κυβερνήτης ἐγὼ, ἦτον μία πόλις ἀναγκαιο- » τάτη, διὰ νὰ μὴν μείνῃ ἀπρονόητος εἰς τὴν ἐπικίνδυνον » ἐκείνην περίστασιν (1) ». Πρὸς ἐπιστήριξιν ὅμως τῆς συ- κοφαντίας του λέγει: » ὅτι τοιοῦτος ἦτον βέβαια ὁ σκοπὸς » τοῦ ὑπουργοῦ, διότι δὲν τὸν ἐκοινολόγησε τοὺς φόβους του, » καὶ διὰ νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ ἔμελλε νὰ περάσῃ μεταξὺ τῶν συ- » νωμοτῶν, οἵτινες ἔκαμναν τὰς συμφωνίας των εἰς τὸ μέσον » τοῦ δρόμου, καὶ ἀγνοεῖ πῶς ἐκεῖνοι δὲν τὸν ἔβλαψαν (1) ». Τὶ πολιτικὸς θαυμάσιος! ὡς φαίνεται ὁ καλὸς Φορβένιος ἐ- νόμισεν ὅτι μετὰ τὴν ἐποχήν του οἱ ἄνθρωποι θέλουν χάσει τὴν δύναμιν τοῦ κρίνειν, καὶ θέλουν πιστεύει τὰς τερατολε- γίας του ταύτας. Ἀλλὰ τὶς δὲν θέλει μᾶλλον κινεῖσθαι εἰς γέλωτα ἀκούων ὅτι ἕνας ὑπουργὸς χρεωστεῖ ἀμέσως νὰ κοινω- λογήσῃ τὰς ὑποψίας του εἰς τοὺς ὑπαλλήλους, προτοῦ νὰ βε- βαιωθῇ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ, τῶν σχεδίων, καὶ τῶν κινημάτων τῶν συνωμοτῶν, καὶ προτοῦ νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα τῆς γενικῆς ἀσφαλείας; Τὶς δὲν ἐξεύρει ὅτι εἰς τοιαύτας ἐ- πικινδύνους περιστάσεις ἀπαιτεῖται ὅλη ἡ μυστικότης; Καὶ τοιουτοτρόπως ἴδομεν ὅτι ἐφέρθη ὁ Κωνσταντῖνος μὲ τὸν Φορ- βένιον, πρὸς τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν ἰδίαν του ὁμολογίαν, τὸν διεκοίνωσεν εἰς τὸν ἁρμόζοντα καιρὸν τὰ πάντα, καὶ τὸν διέταττε νὰ συλλάβῃ τοὺς τυχόντας πρὸς αὐτὸν συνωμότας. Ποῖος δὲ θέλει πιστεύσει ὡς ἄλλο παρὰ ἀχόνευτον μῦθον ὅτι οἱ συνωμόται ἐσυμφώνουν ἐντὸς τοῦ δρόμου, καὶ ὅτι οἱ βάρ- βαροι ἐκεῖνοι ἰδόντες (τὴν παραμονὴν τῆς προσδιωρισμένης ἡμέρας διὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἀποστασίας) ἕνα στρατηγὸν τῆς Κυβερνήσεως, ὄντα ἐκ τοῦ ἔθνους ἐκείνου ὁποῦ ἐμίσουν, ὑπά- γοντα νὰ προασφαλίσῃ τὴν καλητέραν θέσιν τοῦ κράτους, καὶ πεσόντα εἰς τὰς χεῖρας των, τὸν ἄφησαν νὰ περάσῃ ἀ- βλαβής;

Τοιαύτης φύσεως εἶναι αἱ συκοφαντίαι καὶ τὰ πλάσματα

---

(1) Σελ. 155.
(2) Σελ. 156 — 57.

Digitized by Google

τοῦ Φορβενίου κατὰ τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας διὰ τῶν ὁποίων ζητεῖ νὰ ἀτιμάσῃ τὴν μνήμην τόσον μεγάλου ἀνδρὸς καὶ νὰ καλύψῃ τὴν αἰσχύνην τῆς προδοσίας καὶ δειλίας του προφασιζόμενος ὅτι ἐφανέρωσε τὸ μυστικὸν διότι ὑπέλαβε καὶ τὴν διαταχθεῖσαν σύλληψιν τοῦ πλοιάρχου ὡς στρατήγημα κατ' αὐτοῦ (1).

Ἀλλὰ καὶ τούτου τοῦ ψεύδους, διὰ μίαν στιγμὴν, ὑποφερομένου καὶ ὑποτιθεμένου ὡς ἀληθεια, ἠμπορεῖ ἄραγε νὰ ἀθωώσῃ τὴν πολιτικὴν ἀπιστίαν ἑνὸς κυβερνήτου καὶ στρατηγοῦ ὁ φόβος τοῦ ἰδίου του κινδύνου; Δὲν εἶναι φανερὸς προδότης καὶ ἀνάξιος τοῦ στρατηγικοῦ ὀνόματος ἕνας στρατηγὸς ὅστις ἔχων χελιάδας προγυμνασμένων στρατιωτῶν, ὡς ὁ κὺρ Φορβένιος (2), φοβεῖται ἕνα πλοίαρχον συνωμότην ἀποβάντα εἰς τὴν ξηρὰν μὲ πενῆντα τρεῖς ναύτας ὡπλισμένους μὲ μόνα ξιφίδια, καὶ ὁ ὁποῖος φανερόνει ἀπὸ τὸν φόβον του τὰς πρὸς αὐτὸν δοθεῖσας μυστικὰς διαταγὰς, ἐν καιρῷ συνωμοσίας κατὰ τῆς ὑπάρξεως τοῦ νομίμου βασιλέως καὶ διαρπαγῆς τοῦ κράτους;

Λέγων, τέλος πάντων, ὁ Φορβένιος ὅτι ὁ ὑπουργὸς, διὰ τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα, περεωρίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀφροσύνην τῶν κινημάτων του (3), δὲν ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ὅτι ἡ παρ' αὐτοῦ πλαθεῖσα ζηλοτυπία καὶ ἡ ὀνειρευθεῖσα προσπάθεια νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ζωὴν εἶναι ψεύδη ἀστήρικτα; Ἐπειδὴ, ποία ἁρμοδιωτέρα περίστασις ἤθελε δοθῇ πρὸς τὸν Γεράκην κατ' ἐκείνου, ἐὰν τῳόντι ἐπεθύμῃ τὸν θάνατόν του, εἰμὴ ἡ πολιτικὴ αὕτη παράβασις; Αὐτὸς ἐδύνατο ἀμέσως νὰ τὸν καθυποβάλῃ ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν δίκην καὶ νὰ τὸν καταδικάσῃ εἰς θάνατον μὲ ὅλην τὴν νομιμότητα. Ἀλλ' εἰς τοιαύτας ἀντιφάσεις πίπτει ἀνεπαισθήτως ὁ μὴ ἀκούων, παρὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ἰδίου του πάθους.

Δὲν ἤθελα ἀναφέρει τὰ οἰκοθεν ἐλεγχόμενα ταῦτα πλάσματα τοῦ Φορβενίου κατὰ τοῦ συμπολίτου μας, ἐὰν δὲν ἔβλεπον

---

(1) Σελ. 160 — 61.
(2) Σελ. 155.
(3) Σελ. 181.

Digitized by Google

τινὰ νεώτερον συγγραφέα ἀντιγράφοντα ἀνεξετάστως τὰς συκοφαντίας του καὶ ὁμιλοῦντα περιφρονητικῶς περὶ ἀνδρὸς τοσοῦτον ἀξιοσεβάστου. Ἀφίνων δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὺς περαιτέρω ἐλέγχους τῶν συκοφαντιῶν, μεταβαίνω ἤδη εἰς τὸ προκείμενον τοῦ λόγου μου.

Ἐνῷ ὁ τέλειος Θρίαμβος τοῦ πολιτικοῦ μας εἶχε φέρει τὰ πάντα εἰς ἰσορροπίαν καὶ τελείαν γαλήνην, φθάνουσιν εἰς τὸ Σιὰμ τὰ προσδοκώμενα γαλλικὰ στρατεύματα τῶν ὁποίων ἡ παρουσία ἐνίσχυσεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν πρόοδον τῶν καλῶν καὶ συνέστειλε τὴν διάθεσιν τῶν σκεπτομένων νὰ ἀντενεργήσωσιν εἰς ἁρμοδιωτέρας περιστάσεις. Ἡ πόλις τοῦ Βαγκὸκ καὶ ἡ νῆσος Μεργουῒ ἐδόθησαν ἀμέσως, κατὰ τὴν συνθήκην, εἰς τὰς γαλλικὰς δυνάμεις.

Ἥσυχος πλέον ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Κωνστατῖνος ἀπὸ κάθε φόβου ἀνωμαλιῶν ἐδόθησαν ἤδη εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ μεγάλου σχεδίου των. Εἰς πολλὰ τάγματα τῶν σιαμικῶν στρατευμάτων προσδιωρίσθησαν ταγματάρχαι καὶ λοχαγοὶ Γάλλοι (1), οἵτινες ἐγύμναζον τοὺς βαρβάρους κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν τακτικήν. Ἡ σχολὴ τῶν Ἰησουϊτῶν ἐσυστήθη ἀμέσως, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ὑπουργοῦ, καὶ ἀνοικοδομήθη παρ' αὐτοῦ ἕτερον σπουδαστήριον καὶ Ἐκκλησία τῶν Ἰησουϊτῶν ἐκείνων, οἵτινες ἔμελλον νὰ εἶναι οἱ σταθεροὶ τῆς μητροπόλεως διδάσκαλοι. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὁ Κωνσταντῖνος ἐσύστησεν, ἰδίοις ἀναλώμασιν, ἄλλο σπουδαστήριον τῶν Γάλλων Ἰησουϊτῶν, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸ ὄνομά του, καὶ ἐξ οὗ ἔμελλον νὰ πέμπωνται κήρυκες τῆς πίστεως εἰς τὴν Κίναν καὶ εἰς ἄλλα εἰδωλολατρικὰ κράτη (2).

Ὁ βασιλεὺς (ἐναντίον τῶν ἐθίμων τῶν ἀσιανῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς σπανιότητος μὲ τὴν ὁποίαν ἐφαίνοντο εἰς τὸ κοινὸν οἱ προκάτοχοί του Μονάρχαι) κυριευόμενος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀναμορφώσεως ἐπεσκέπτετο ἐνίοτε τὰ σπουδαστήρια, συνωμίλει φιλικώτατα μὲ τοὺς διδασκάλους Ἰησουΐτας καὶ ἐδείκνυέτο ἀνυπόμονος διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ προ-

(1) Δουμόντ. Δ' Ουρβίλ. σελ. 440.
(2) Βλέπε π. Ὀρλεανς.

Digitized by Google

θυμία αὕτη τοῦ Μονάρχου ἐξ ἑνὸς μέρους, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου ἡ εὐαρέστησις, τὴν ὁποίαν ἐξέφραζε πρὸς τὸν Γεράκην ὁ Ἀλοΐσιος, οὐ μόνον διὰ γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὰς ἄλλας ἀποδείξεις τῆς εὐνοίας του, ἐξῆψαν μεγάλως τὸν φιλόθρησκον ζῆλον του. Ἐσυσταίνετο παρ' αὐτοῦ θερμῶς εἰς τοὺς ἀποστόλους Ἰησουΐτας ἡ διδασκαλία τῆς θρησκείας καθ' ὅλον τὸ κράτος. Οἱ χριστιανοὶ ἱερεῖς ἐπεριποιοῦντο καὶ ἐτιμῶντο περισσότερον ἀπὸ τοὺς Ταλαπουΐνους ἢ ἱερεῖς τῶν εἰδωλολατρῶν. Εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἀνεγείροντο, διὰ προσταγῆς τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ὑπουργοῦ, σχολεῖα καὶ ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, καὶ εἰς τὰ πλειότερα μέρη οἰκοδομοῦντο ναοὶ χριστιανικοί, τῶν ὁποίων τὰ ἔξοδα ἔμελλον νὰ πληρώνωνται ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν εἰδωλίων καὶ σιαμικῶν μοναστηρίων (1). Πολλαὶ νέαι τῶν Ἰνδιῶν χριστιανίζουσαι εἰσήρχοντο εἰς τὸ γυναικεῖον μοναστήριον διὰ νὰ ἐκπαιδευθῶσι, καὶ ἐν γένει τὰ πάντα ἐπροχώρουν θαυμασίως.

Γνωρίζων ὁ Γεράκης πόση εἶναι ἡ ἐπιρροὴ τῶν μεγάλων εἰς τοὺς ἀμαθεῖς καὶ βαρβάρους λαοὺς, καὶ θέλων νὰ καταστήσῃ καὶ ἐκείνους συναγωνιστὰς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ του σκοποῦ καὶ νὰ λάβῃ τρόπον τινὰ ἐνέχειρα ἀσφαλείας, κατέπεισε τὸν Μονάρχην του νὰ στείλῃ εἰς τοὺς Παρισίους πέντε νέους ἐκ τῶν ἐνδοξωτέρων οἰκογενειῶν τοῦ κράτους, διὰ νὰ ἀνατραφῶσιν εἰς τὸ ἐκεῖ σπουδαστήριον τῶν Ἰησουϊτῶν. Συνήργησεν ἀκολούθως νὰ σύρῃ εἰς τὴν ἰδίαν τῆς ἠθικῆς ταύτης ἀναμορφώσεως καὶ τοὺς πλησιοχώρους λαοὺς τοῦ Τογκίν, ὅπου μάλιστα εἶχον συγχωρήσῃ νὰ ἀνεγερθῇ καὶ ἕνας χριστιανικὸς ναός, καὶ ἐπροσπάθει νὰ σταλθῇ καὶ παρ' αὐτῶν μία πρεσβεία εἰς τὸν παππικὸν θρόνον, διὰ νὰ ζητήσωσι τὴν βοήθειάν του πρὸς διάδοσιν τῆς πίστεως καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἐπικράτειαν (2).

Τελευταῖον, διὰ νὰ προλάβῃ ὁπωσανδήποτε ἐπιβουλὴν κατὰ τοῦ ἀτόμου τοῦ Μονάρχου του, τὴν ὁποίαν ἐδύναντο νὰ τεχνευθῶσιν ἡ βαρβαρότης καὶ ἡ εἰδωλολατρεία, αἵτινες ἐκλονί-

(1) Δουμ. σελ. 441.
(2) Ὀρλεάνς.

Digitized by Google

ζοντο, παρέστησεν εἰς ἐκεῖνον, ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ συμμάχου του Ἀλοϊσίου διακοσίους σωματοφύλακας Γάλλους, οἵτινες νὰ εὑρίσκωνται πάντοτε ἐντὸς τῆς αὐλῆς.

Πληροφορημένος ὁ βασιλεὺς ὅτι (ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἱππότης Σωμόντιος) ὁ ὑπουργὸς τὸν ὡμίλει πάντοτε μὲ τὴν καρδίαν εἰς τὰ χείλη, καὶ ὅτι ἦτον ἄνθρωπος εὐρυτάτου νοὸς (1), διέταξεν ἀμέσως μίαν πρεσβείαν τριῶν Μανδαρίνων καὶ ἐφοδιάσαντες αὐτοὺς μὲ τὰς ἀναγκαίας ἐπιστολὰς τοὺς ἔπεμψαν συνωδευμένους ἀπὸ τὸν Ἰησουΐτην Ταςάρδιον εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Γαλλίας, ὅπου ἔφθασαν εὐτυχῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1688.

Πλήρης χαρᾶς ὁ Γάλλος Αὐτοκράτωρ διὰ τὴν πρόσδον τῶν καλῶν, καὶ ἀνακαλύπτων εἰς τὴν ἀκριβεστάτην περιγραφὴν τῶν πραγμάτων, ὁποῦ ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν ὁ ὑπουργὸς, τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ χαρακτῆρος του καὶ τὴν ἀξίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐφέρετο διὰ τὴν κατόρθωσιν τόσου μεγάλου σκοποῦ, ἐδέχθη εὐχαρίστως ὅλας τὰς νέας προτάσεις τῆς σιαμικῆς αὐλῆς, καὶ ἐτίμησεν ἀμέσως τὸν Ἕλληνα διπλωματικὸν μὲ τὴν βασιλικὴν τενίαν τῶν παρασήμων του (collare de' suoi ordini) (2). Πλοκαὶ μεγάλαι ὑπάρχουσαι ἀκόμη μεταξὺ Γαλλίας, Ἀγγλίας, καὶ Πορτογαλλίας, ἀπαιτοῦσαν νὰ ἔχῃ πάντοτε ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἑτοίμους καὶ συγκετρωμένας τὰς δυνάμεις της. Ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν Ἰνδιῶν ἐθεωροῦντο τόσον μεγάλης προσοχῆς ἄξια ὑπὸ τοῦ Ἀλοϊσίου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ του Μαρκέζου Σενιελὲ (di Segnelè), ὥστε διέταξαν νὰ ἑτοιμασθῶσι πρὸς ἀναχώρησιν οἱ ζητούμενοι σωματοφύλακες ὑπὸ τοῦ βασιλίως τοῦ Σιάμ, καὶ ὁποῖα ἄλλα ἐπεθύμει ὁ ὑπουργὸς αὐτοῦ Γεράκης.

Κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἔκρινεν ἀναγκαῖον ὁ Αὐτοκράτωρ νὰ βαπτισθῶσιν εἰς τοὺς Παρισίους, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν σιαμικῶν πρέσβεων, οἱ πέντε υἱοὶ τῶν Μανδαρίνων καὶ οἱ δύω τοῦ φονευθέντος πρίγγιπος τοῦ Μακασὰρ οἵτινες σταλθέντες πρὸ πολλοῦ παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὴν Γαλλίαν ἐσπού-

(1) Ὅρα ἀναφορὰν Σωμοντίου σελ. 171.
(2) Ὀρλεανς ἐν τῷ σημειώσει τῆς μεταφρ. καὶ ἐν σελ. 73.

Digitized by Google

θαζον εἰς τὸ τῶν Ἰησουϊτῶν σπουδαστήριον. Ἀνάδοχοι δὲ τῶν νεοφωτίστων (εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁποίων προσετέθησαν καὶ δύω ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων πρέσβεων) ἦσαν ἡ αὐτοῦ Μεγαλειότης, ὁ Δοὺξ τοῦ Ὀρλεανς μετὰ τῆς μαδάμας Δελφίνης, καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Δουκὸς (1).

Ἀλλ' ἐνῷ τὰ πράγματα ἐπροχώρουν τόσον εὐχαρίστως, παρετήρησεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὸ Σιὰμ, ὅτι πολλοὶ τῶν Μανδαρίνων βαρυνόμενοι διὰ τὴν ξενοκρατείαν ἤρχησαν νὰ βλέπωσι μὲ δυσαρίσκειάν των τὴν προσδεύουσαν ἀναμόρφωσιν. Ἀνεκάλυψεν ὅτι οἱ Ταλαπουΐνοι ἱερεῖς ἀγανακτοῦντες διὰ τὴν προσβαλομένην θρησκείαν των ἐγόγγιζον πρὸς τούτοις ὅτι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συνεισφέρωσιν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν Παγοδῶν διὰ τὰ χριστιανικὰ καταστήματα. Δὲν τὸν ἐλάνθανον αἱ ἀντενέργειαι τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τῶν ζηλοτύπων εὐρωπαίων, οὔτε ἠγνόει τῶν ἐχθρῶν του τὰς διαβολάς. Ὅλα ὅμως ταῦτα ἤθελε τὰ θεωρεῖ μὲ ἀφοβον ὄμμα διὰ τὸν γενναῖον χαρακτῆρα του, ἐὰν δὲν ἔβλεπεν ὅτι οἱ Γάλλοι μὴ γνωρίζοντες τὰ ἔθιμα τῶν βαρβάρων ἐκείνων λαῶν ἤρχησαν νὰ φαίνωνται βαρεῖς πρὸς αὐτοὺς διά τινας παρεκτροπὰς καὶ ἐλευθερίας τὰς ὁποίας ἐλάμβανον. Οἱ κύριοι Δελλα-λουβέρς (della Louber) καὶ Κεβερέτος (Ceberet) ἔκτακτοι ἀπεσταλμενὸ τοῦ Ἀλσῖσίου (οἵτινες εἶχον ἐλθῆ μὲ τὰ στρατεύματα διὰ νὰ ἐπιστατοῦν εἰς τὴν ἀκριβῆ τῶν συνθηκῶν ἐκτέλεσιν) εἶχον κάμει δυσάρεστον ἐντύπωσιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Σιὰμ, διά τινας ἀντιποιήσεις ὡς πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, αἱ ὁποῖαι ἂν καὶ ἦσαν σχεδὸν ἀδιάφοροι κατὰ τὴν φύσιν, ἔγειναν ὅμως εἰς τοὺς βαρβάρους αὐλικοὺς αἰτία πολλῶν παραπόνων καὶ ἐνοχλήσεων (2).

Ἐκ τούτων ὅλων δὲ ἀναγκαζόμενος ὁ Γεράκης εὑρέθη εἰς τὴν λυπηρὰν θέσιν νὰ κάμῃ τὰς παρατηρήσεις του πρὸς τὸν ἐν Βαγκὸκ γενικὸν Ἀρχιστράγον τῶν γαλλικῶν ὅπλων κύριον Δε-Φάρζ (des Farges). Αὗται ὅμως ἐπροξένησαν, κατὰ δυστυχίαν, μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ δυσαρέσκειαν

(1) Ὀρλεανς σελ. 22.
(2) Ὀρλεανς.

Digitized by Google

τινά, ἥτις μὲ τὸν καιρὸν ἔγεινε φανερὰ καὶ ἐπέφερεν ὀλέθρια ἀποτελέσματα (1). Διότι ὠφεληθέντες ἀπὸ τὴν περίστασιν ταύτην οἱ ἐχθροὶ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀναμορφώσεως ἐξ ἑνὸς μέρους, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου οἱ μισοῦντες τὴν ξενοκρατείαν, ἤρχησαν νὰ λαμβάνωσι θάρρος καὶ νὰ σκέπτωνται τίνι τρόπῳ ἐδύναντο νὰ ἀνατρέψωσι τὰ πράγματα ἐκ θεμελίων.

Εἷς ἐκ τῶν Μανδαρίνων τῆς πρώτης τάξεως καὶ τῶν αὐλικῶν τοῦ βασιλέως ὀνομαζόμενος Πιτράκας, ἄνθρωπος ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ ὑποκρίνεται κάθε χαρακτῆρα πρὸς κατόρθωσιν τῶν ἰδιωφελῶν καὶ φιλοδόξων σκοπῶν του, βλέπων ὅτι ὁ βασιλεὺς, προβεβηκὸς εἰς τὴν ἡλικίαν καὶ φιλάσθενος διὰ τὰς σαρκικὰς καταχρήσεις του, δὲν εἶχεν ἄλλον διάδοχον τοῦ θρόνου παρὰ μίαν μονογενῆ θυγατέρα, συνέλαβε τὴν ἰδέαν ὅτι, ὠφελούμενος ἀπὸ τὰς ῥηθεῖσας περιστάσεις καὶ συγγενὴς ὢν τοῦ Μονάρχου ἐδύνατο εὐκόλα νὰ ἁρπάσῃ τὸ σκῆπτρον (2).

Ἐκ τοιαύτης φιλοδοξίας κινούμενος ὁ ῥηθεὶς Μανδαρῖνος ὑπεκρίνετο τὸν ζηλωτὴν τὴν εἰδωλολατρικῆς θρησκείας καὶ τῶν ἀρχαίων ἐθίμων τοῦ κράτους, καὶ ἔκαμνεν ἐπίδειξιν δημοτικοῦ πνεύματος (ὅπλα συνήθη καὶ χρήσιμα εἰς τοὺς δημαγωγοὺς παντὸς καιροῦ καὶ τόπου). Ἐκέρδισε, διὰ τούτων, τὴν καρδίαν τῶν Τελαπουΐνων καὶ τοῦ χυδαίου λαοῦ, καὶ διαδίδων, διὰ μέσου αὐτῶν, τὴν φήμην ὅτι ἐπιθύμει, εἰ δυνατόν, νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ βασίλειον ἀπὸ τὴν ξενοκρατείαν ἔσυρεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν εὐνοιάν του τοὺς μεγάλους τῆς ἐπικρατείας καὶ τοὺς ἀτομικοὺς ἐχθροὺς τοῦ ὑπουργοῦ Γεράκη.

Ἑτοιμάσας τὰ πάντα κατὰ τὸν δόλιόν του σκοπὸν ἤρχισε νὰ σχηματίζῃ συνωμοσίαν κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ καὶ τοῦ βασιλέως. Ἡ μόνη δυσκολία, ἥτις ἔμενεν ἀκόμη πρὸς αὐτὸν ἦτον ἕνας θετὸς υἱὸς τοῦ Μονάρχου ὀνόματι Μομπίτ, ἀλλ' ἐ-

---

(1) Ὅρα γεν. βιογραφ. αὐτόθι.

(2) Κατὰ τὸν Ὀρλεανς ὁ Μονάρχης τοῦ Σιὰμ εἶχε καὶ ἑτέρους δύω ἀδελφούς, ἀλλὰ διὰ συνεργείας τοῦ ἰδίου Πιτράκα, εἶχε συλλάβει τοιοῦτον μῖσος κατ' αὐτῶν, ὥστε τοὺς ἐκράτει πάντοτε κλεισμένους εἰς τὴν φυλακὴν πλησίον τοῦ Παλατίου.

Digitized by Google

συνήθη νὰ τὸν ἀπατήσῃ καὶ τοῦτον καὶ μάλιστα νὰ τὸν καταστήσῃ θερμὸν συνεργάτην του ὑποσχεθεὶς πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν δώσῃ εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως καὶ οὕτω νὰ τὸν ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον.

Πρῶτος ὁ Κυβερνήτης τῆς μητροπόλεως παρετήρησε τὰ ἀποστατικὰ κινήματα τοῦ Πιτράκου καὶ Μομπίτ, καὶ ἀμέσως εἰδοποίησε τὸν Γεράκην. Οὗτος ὅμως βέβαιος ὅτι, κατὰ τὰς συνθήκας, αἱ γαλλικαὶ δυνάμεις ἤθελαν εἶσθαι πάντοτε ἕτοιμαι εἰς πᾶσαν ἀνάγκην, καὶ γνωρίζων ὅτι, διὰ νὰ παύσῃ κάθε κίνησις τῶν βαρβάρων ἔφθανε νὰ βάλῃ εἰς χεῖρας τὸν ἀρχηγὸν τῆς συνωμοσίας, ἔδειξεν εἰς τὸ φαινόμενον ὅλην τὴν ἀταραξίαν καὶ κατεγίνετο εἰς τὴν πρόοδον τῶν μεγαλοσκόπων ἐπιχειρήσεών του. Ἐπειδὴ δὲ ἐπρόκειτο ὁ φυλακισμὸς ἀνθρώπου ἐπέχοντος μεγάλην θέσιν εἰς τὴν αὐλήν, ἀνεψιοῦ ἐξ ἀδελφῆς τοῦ βασιλίως, καὶ λαοπλάνου, ἔκρινε πρῶτον ἀναγκαῖον νὰ συμβουλευθῇ μετὰ τοῦ κυρίου του, ἔπειτα δὲ ἀφιερωθεὶς εἰς τὸ νὰ συνάζῃ τὰς ἀναγκαίας ἀποδείξεις τοῦ ἐγκλήματος ἐκαιροφυλάκτει νὰ τὸν ἁρπάσῃ αἰφνιδίως.

Πολλάκις ὅμως ἡ ἀποπεράτωσις τῶν μεγάλων ἔργων ἐμποδίζεται ἀπὸ μικρά τινα συμβεβηκότα, τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ εἶναι ἀποτελέσματα φυσικῶν αἰτιῶν, ἀνατρέπουσιν ὅμως διὰ μιᾶς τὰς πλέον χρηστὰς καὶ μεγάλας ἐλπίδας. Καὶ φαίνεται ὡς ἦτον πεπρωμένον πρὸς τὸν ἔνδοξον Κεφαλλῆνα, ἀφοῦ δίξει τὴν ἔξοχον ἀγχίνοιάν του εἰς τὸν πολιτικὸν κόσμον καὶ θώσει σπάνιον παράδειγμα ἀφοσιώσεως διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος, νὰ ἐνταφιασθῇ εἰς τὰ ἐρίπεια τῆς μεγάλης του οἰκοδομῆς. Διότι προτοῦ νὰ πιασθῇ ὁ Πιτράκας, ὁ βασιλεὺς τοῦ Σιὰμ, πίπτει εἰς βαρυτάτην ἀσθένειαν, καὶ ἐντεῦθεν ἐμψυχωθεὶς ὁ ἀποστάτης ἐπροώδευσε μεγάλως τὴν συνομωσίαν.

Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος μολονότι εἶδεν ἑαυτὸν μεμονωμένον εἰς τὴν κυβέρνησιν ἑνὸς μεγάλου βαρβαρικοῦ κράτους κινουμένου εἰς ἀποστασίαν, τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον σκοπούμενον θῦμα ἔμελλε νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος, δὲν ἐγκαταλείφθη ἀπὸ τὴν φυσικήν του γενναιοψυχίαν. Ἐπιστηριζόμενος εἰς τὴν συνθήκην, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ὑποχρεοῦτο νὰ ὑπερασπίζῃ μὲ τὰς δυνάμεις του τὸ ἄτομον τοῦ Μονάρχου του καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν διαδοχὴν τοῦ διαδήματος εἰς τὴν οἰκογένειάν του, καὶ

Digitized by Google

γνωρίζων τὰς παρὰ τοῦ Ἀλσϊσίου δοθεῖσας διαταγὰς πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον Δε-Φὰρζ τὸν ἔκραξεν ἀμέσως καὶ τὸν παρέστησε τὰ τρέχοντα. Τὸν ἀπέδειξε τὴν εὐκολίαν καθ' ἣν ἐδύναντο εἰς τοιοῦτον λαὸν νὰ σβύσωσι τὴν ἐπικειμένην ἀπειστασίαν ἀφοῦ ἤθελαν μόνον πιάσει τὸν ἀρχηγὸν, καὶ ζητεῖ παρ' ἐκείνου νὰ ὁδηγήσῃ ἀμέσως εἰς τὴν μητρόπολιν μέρος τῶν ἐν Βακὲκ στρατευμάτων. Ἐπαινεῖ μεγάλως ὁ Δε-Φὰρζ τὰ συμπεράσματα καὶ τὰς θεωρίας του καὶ ὑπόσχεται ἀμέσως τὴν βοήθειαν. Καταβὰς δὲ εἰς τὸ φρουρίον του ἐκλέγει τοὺς εὐτολμοτέρους τῶν στρατιωτῶν καὶ μὲ αὐτοὺς κινεῖται διὰ τὴν αὐλήν. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως, μάλις κάμνει ὀλίγα μίλια, ἀκούει ψευδεῖς τινὰς διαδοθεῖσας φήμας ὅτι ἤδη ἦτον γινομένη ἡ ἔκρηξις τοῦ κακοῦ, καὶ κυριευθεὶς ἀπὸ παγικὸν φόβον ἐπιστρέφει ἀμέσως εἰς τὸ ἰδιόν του στρατόπεδον. Μετὰ ταῦτα δὲ πέμψας πρὸς τὸν Γεράκην ἐπροφασίσθη διηγούμενος πρὸς αὐτὸν τὰ αἴτια τῆς ἐπιστροφῆς του, καὶ ὅτι μὴ κρίνων φρόνιμον εἰς τοιαύτας ἐπικινδύνους περιστάσεις νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀδυκάτους τὰς πρὸς αὐτὸν ἐμπιστευθεῖσας πόλεις τὸν συμβουλεύει νὰ καταφύγῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὸ Βαγκὲκ, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν γαλλικῶν ὅπλων (1).

---

(1) Ὥρα Ὀρλεανς καὶ Δουμούντιον αὐτόθι.

Σημ. Ὁ Φορβένιος θέλων ν' ἀποδείξῃ αἴτιαν καὶ τῶν ἰδίων του ἐπιχειρήσεων τὸν Κωνσταντῖνον ὁμολογεῖ τοὺς ὁμογενεῖς του Γάλλους ἐνόχους τῆς πλέον μεμπτῆς καὶ σχεδὸν πριδατικῆς ἀδιαφορίας. Λησμονήσας ὅτε παρέστησεν ἐκεῖνον προηγουμένως ἄνθρωπον θηριώδη φρενεύοντα ἀδιαφόρως ἑκατοντάδας Μανδαρίνων, καὶ νοὸς δυναμένου νὰ φέρῃ εἰς ἐπιτέλεσιν μεγάλας ἐπιχειρήσεις, τώρα τὸν καταδικάζει διὰ ὑπερβολικὴν καὶ μεμπτὴν εὐαισθησίαν πρὸς τὴν δικαιοσύνην, διότι δὲν ἔπιασε τὸν Πιτράκαν χωρὶς τας νομίμους ἀποδείξεις, καὶ ὅτι διὰ ἀμέλειαν δὲν ἐπρόλαβε τὸν κίνδυνον ἐνῷ ἐδύνατο. Πόσαι ἀντιφάσεις! Ἰδοὺ οἱ ἴδιοι λόγοι του περὶ τῶν Γάλλων » Οὗτοι, » ἔπειτα ἀπάτινας ψευδεῖς εἰδήσεις διαδοθεῖσας περὶ τῆς ἀποστασίας καὶ » τῶν Θορύβων εἰς τὴν αὐλήν, φοβούμενοι μήπως ἐμπλεχθῶσιν εἰς ὑπόθεσιν, ἥτις ἐδύνατο νὰ φέρῃ εἰς το γαλλικὸν ἔθνος δυσαρέστους συνεπείας » ἔμενον ἡσυχοι ἐντὸς τοῦ φρουρίου των, μολονότι ὁ Κωνσταντῖνος ἔπεμπεν » ἀλλεπαλλήλους ἐπιστολὰς καὶ ταχυδρόμους ἐξορκίζων αὐτοὺς νὰ τρέξωσιν » εἰς βοήθειάν του (σελ. 262 — 63) ». Τί πολιτικὸς νοῦς! Ἡ ἀπάθεια

Ἐκπεπληγμένος ὁ Γεράκης διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἔλλειψιν τοῦ Γάλλου ἀρχιστρατήγου, καὶ μὴ καταδεχόμενος ν' ἀμαυρώσῃ τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματός του ἀφίνων τὸν εὐεργετικόν του Μονάρχην εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀγρίων συνωμοτῶν ἀπέῤῥιψε τὴν πρότασιν τῆς ἰδίας του ἀσφαλείας. Ἐλπίζων δὲ ἔτι ἐδύνατο ἀκόμη νὰ διασκεδάσῃ τὸν ἐπικείμενον ἀνεμοστρόβιλον, ἂν καὶ τὸν ἔβλεπε κορυφούμενον καὶ ἕτοιμον εἰς τὴν ἀκράτητον κίνησίν του, ἐστοχάσθη ἓν προσφυέστατον μέσον, ἀλλ' ὅμως ἀτελεσφόρητον καθ' ὅτι δὲν παρεδέχθη ἀπὸ τὸν βασιλέα, ὅστις ταύτην μόνην τὴν φορὰν δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὰς προτάσεις τοῦ ἀγαπητοῦ ὑπουργοῦ του.

Πληροφορημένος ὅτι ὁ Πιτράκας δὲν ἐσκέπτευεν ἄλλο, εἰμὴ τὴν ἁρπαγὴν τοῦ Θρόνου, ἐπρότεινεν εἰς τὸν ἀσθενοῦντα Μονάρχην νὰ κηρύξῃ ἀμέσως διάδοχόν του ἕνα ἐκ τῶν δύω του φυλακισμένων ἀδελφῶν, στοχαζόμενος ὅτι ὁ ῥηθεὶς ἀποστάτης ἰδὼν ματαιωμένας τὰς ἐλπίδας του, ἢ ἤθελεν ὁ ἴδιος ἐμποδίσει τὴν ἔκρηξιν τῆς ἀποστασίας διὰ νὰ κερδίσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ νέου βασιλέως, ἢ ἤθελον διαιρεθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ των οἱ συνωμόται, καὶ, ὡς ἀσιανοὶ λαοί, οἱ περισσότεροι ἤθελαν ὑποκύψει τὸν αὐχένα εἰς τὸν νέον των κύριον. Ὁ ἑτοιμοθάνατος ὅμως βασιλεὺς, εἴτε ἀπό τινα ἐλπίδα κινούμενος ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐπιζήσῃ, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἤθελε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς ἄλλον τὸ σκῆπτρον, ἢ κρατούμενος ἀπὸ τὸ ἄσπονδον πρὸς τοὺς ἀδελφούς του μῖσος δὲν ἠθέλησε νὰ συγκατανεύσῃ. Στενοχωρούμενος δὲ ἀπὸ τὴν ἰσχὺν τῶν λόγων τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἀπὸ τὸ ἕτοιμον τῶν κινδύνων ἐκήρυξε κληρονόμον τοῦ κράτους τὴν μονογενῆ του Θυγατέρα μετὰ τὸν Θάνατόν του, ἀφίνων εἰς αὐτὴν τὸ ἐλεύθερον νὰ ἐκλέξῃ ὡς σύζυγόν της ὁποῖον ἤθελεν

αὐτὴ εἰς τοὺς κινδύνους τῶν ἄλλων, καὶ τοιαύτη φρόνησις διὰ νὰ μὴν ἐμπλεχθῇ ἡ κυβέρνησις τοῦ ἔθνους, ἤθελεν εἶσθαι συγχωρημένη εἰς δυνάμεις ὑδετέρας καὶ μὴ ὑπεχρεωμένας ἀπὸ καμμίαν συνθήκην νὰ συμμεθέξωσιν. Ἀλλ' εἰς στρατὸν συμμαχικὸν ἐλθόντα μακρόθεν δυνάμει ῥητῆς συμφωνίας, καὶ κατέχοντα τὰς ἰσχυροτέρας θέσεις τοῦ κράτους μὲ σκοπὸν νὰ τὸ βοηθήσῃ εἰς καιρὸν κινδύνου, τὸ ν' ἀρνηθῇ τὴν βοήθειάν του εἶναι ἔλλειψις ὀλίγον διαφέρουσα τῆς προδοσίας.

Digitized by Google

ἀπὸ τοὺς θείους της. Τὸ προφυλακτικὸν ὅμως τοῦτο ἀντὶ νὰ ὠφελήσῃ ἔβλαψε περισσότερον, διότι ὁ Πιτράκας μετὰ τὴν προκήρυξιν ταύτην, ἐπετάχυνεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀποστασίαν, διὰ νὰ ἁρπάσῃ τὸν θρόνον πρωτοῦ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἐκ τῆς φυλακῆς οἱ δύω πρίγγιπες καὶ νόμιμοι διάδοχοι.

Ὄθεν τὴν νύκτα τῆς 18 Μαΐου τῶν 1688, ὁ Πιτράκας βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς συνωμότας του αὐλικοὺς καὶ ἄλλους σωματοφύλακας τοῦ βασιλέως ἐκτελεῖ τὴν ἀποστασίαν, κυριεύει ἀνεμποδίστως τὸ παλάτιον καὶ λαμβάνει αἰχμάλωτον τὸν γηραιὸν καὶ ἀσθενοῦντα Μονάρχην. Εἰδοποιηθεὶς ἀμέσως περὶ τῶν τρεχόντων ὁ γενναιόψυχος Γερτάκης, μολονότι ἐπαρακαλεῖτο ὑπὸ τῆς συζύγου καὶ τῶν φίλων του νὰ μείνῃ εἰς τὴν οἰκίαν, ἕως ὅτου νὰ παύσῃ ὁ πρῶτος τῶν βαρβάρων βρασμός, δὲν ἠθέλησε ν' ἀφήσῃ ἀβοήθητον τὸν κύριόν του. Συσταίνει θερμῶς εἰς τὴν συμβίαν του τὸν μονογενῆ του υἱὸν καὶ λαβὼν τοὺς εὐρωπαίους σωματοφύλακάς του τρέχει εἰς βοήθειαν τοῦ βασιλέως. Μόλις ὅμως φθάνει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου εἶδε τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς ὀλίγους ἀκολουθήσαντας αὐτὸν Γάλλους περικυκλωμένον ἀπὸ μέγα πλῆθος βαρβάρων, ἐξ ὧν πιασθεὶς ἐφέρθη πρὸς τὸν ἅρπαγα τοῦ θρόνου Πιτράκαν, ὅστις ἐπρόσταξεν ἀμέσως νὰ τὸν φυλακίσωσι σιδερόδεσμιον.

Λαβὼν λοιπὸν τοιουτοτρόπως ὁ σκληρὸς ἐκεῖνος ἀποστάτης εἰς χεῖρας καὶ τὸν πρωθυπουργὸν (τοῦ ὁποίου ἐφοβεῖτο τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν γνητικὴν δύναμιν), καὶ βλέπων ἑαυτὸν ἤδη πανταχόθεν ἠσφαλισμένον, ἐκηρύχθη πρῶτον ἐπίτροπος τῆς βασιλείας καὶ, διὰ νὰ κρύψῃ πρὸς καιρὸν τοὺς δολίους σκοπούς του, ἔδιδε κατ' ἀρχὰς τὰς διαταγάς του ἐπ' ὀνόματι τοῦ πάσχοντος βασιλέως. Μετὰ ταῦτα δὲ φονεύσας τοὺς δύω ἀδελφοὺς τούτου (1) καὶ τὸν ἴδιον συνωμότην του Μομπίτ,

(1) Ὁ Σαλμὼν καὶ Ὀρλεανς ἀναφέρουσιν, ὅτι κατὰ τὰς ἰδέας τῶν βαρβάρων λαῶν ἐκείνων δὲν εἶναι συγχωρημένον νὰ χυθῇ ἐπὶ γῆς αἷμα βασιλικόν, διὰ τοῦτο ὁ θηριώδης Πιτράκας διέταξε νὰ φέρωσι τοὺς δύω πρίγγιπας ἐντὸς ἑνὸς ναοῦ, καὶ βάλοντές τους μέσα εἰς σακκία βελουδένια νὰ τοὺς θανατώσωσι μὲ ῥαβδία ἀπὸ πολύτιμον ξύλον τοῦ σανδάλου

Digitized by Google

διὰ νὰ θώσῃ νομημότιτα εἰς τὴν ἁρπαγήν του ἐνύμφευσε τὴν κληρονόμον πριγγιπέσσαν μὲ τὸν υἱόν του Σοαγιατᾶν. Φυλακίσας ἀκολούθως τὴν Μαρίαν σύζυγον τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὸν μικρόν του υἱὸν παρέδωκεν εἰς διαρπαγὴν ὅλην τὴν περιουσίαν του. Τελευταῖον, ἔπειτα ἀπὸ σκληροτάτας βασάνους καὶ στρεβλώσεις, ὁποῦ ὁ Θηριώδης Πιτράκας ἔκαμε νὰ ὑποφέρῃ ἐντὸς τῆς φυλακῆς ὁ ἀτυχὴς Γεράκης, διώρισε νὰ τὸν θανατώσωσι. Τὸ εἶδος δὲ τοῦ θανάτου του δὲν εἶναι τόσον ἀκριβῶς ἐγνωσμένον, καὶ περιγράφεται διαφόρως ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν. Μὲ πόσην ὅμως ἀδιαφορίαν ἐθεώρει ὁ ἔνδοξος Κεφαλλὴν τὴν μεταβολὴν τῆς τύχης του καὶ μὲ ποῖον ἡρωϊσμὸν ὑπέφερεν ὅλα τὰ δεινὰ καὶ ἐν τέλει τὸν σκληρὸν τῶν βαρβάρων θάνατον, ἀφίνων τὴν μαρτυρίαν τοῦ π. Ὀρλεανς (εἰς ἣν ὁ γενναῖος συμπολίτης μας ἐξιστορεῖται ὡς μάρτυρ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ) ἀναφέρω τοὺς περὶ τούτου λόγους τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ του Φορβενίου. » Δὲν ἐστάθη » ποτὲ δυνατὸν (λέγει) νὰ γνωρισθῇ ἀπὸ ποῖον εἶδος θανάτου » ἐτελείωσεν ὁ δυστυχὴς ὑπουργός. Οἱ εὑρεθέντες ὅμως εἰς » τὴν ἀποστασίαν ἐβεβαίωσαν ὅτι ὑπέφερεν ἐκεῖνος ὁποιανδή- » ποτε μεταβολὴν τῆς τύχης μὲ αἰσθήματα ἀληθοῦς » χριστιανοῦ, καὶ μὲ μίαν γενναιότητα ἀληθινοῦ » ἥρωος. Μὲ ὅλα δὲ τὰ κακά, τὰ ὁποῖα μὲ ἔκαμε νὰ δοκι- » μάσω, πρέπει νὰ ὁμολογήσω εἰλικρινῶς, ὅτι ἐγὼ δὲν δυ- » σκολεύομαι ποσῶς νὰ πιστεύσω τὰς τοιαύτας διηγήσεις. Ὁ » Κωνσταντῖνος ἦτον ἄνθρωπος ψυχῆς μεγάλης, εὐγενοῦς, » καὶ ἐξυψωμένης, ἀγχινοίας ἐξαισίου, ἱκανῆς διὰ τὰς » πλέον μεγάλας ἐπιχειρήσεις, τὰς ὁποίας ἐκεῖνος ἐδύνατο νὰ » τὰς φέρῃ εἰς ἐκτέλεσιν μετὰ πολλῆς φρονήσεως καὶ ἐμπει- » ρίας ». (1)

Ἐλευθερωθεὶς λοιπὸν ὁ Θηριώδης Πιτράκας, ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ ὑπουργοῦ ἔκαμεν ἐν τέλει ν' ἀποθάνῃ καὶ ὁ κλινήρης Μονάρχης καὶ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα. Ὁ ἀσελγὴς υἱός του Σοαγιατᾶν ἐρωτευθεὶς ὑπερβαλόντως πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀτυχοῦς Κωνσταντίνου, ἐπρόσφερεν εἰς αὐτὴν τὴν δεξιάν του καὶ μὲ μυ-

(1) Τόμ. Α'. σελ. 265.

Digitized by Google

ρίας ὑποσχέσεις ἠγωνίσθη νὰ τὴν σύρῃ εἰς τας ἐπιθυμίας του. Μὴ καταδεχθεῖσα ὅμως ἡ σώφρων Μαρία (1) νὰ ὑπενδώσῃ ποτὲ εἰς τὰς κτηνώδεις θελήσεις τῶν φονέων τοῦ ἐνδόξου ἀνδρός της ὑπέφερε γενναίως εἰς τὴν φυλακὴν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὀργῆς των. Ἔπειτα δὲ ἀπὸ πολλὰς βασάνους, ἐδυνήθη, ἐν τέλει, νὰ ἐλευθερωθῇ, διὰ τῆς φυγῆς, καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ Βαγκὸκ, ὅπου ἤλπιζε μὲν νὰ εὑρῇ ἄσυλον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν γαλλικῶν ὅπλων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἐψεύσθη εἰς τὰς ἐλπίδας της ἐκ μέρους τοῦ κυρίου Δε-Φάρζ, ὡς ὁ δυστυχὴς ἀνήρτης.

Τὸ μόνον κώλυμα ὁποῦ ἔμενεν εἰς τὸν ἅρπαγα τύραννον διὰ νὰ κατατρέξῃ τοὺς νεοφωτίστους χριστιανοὺς καὶ νὰ καταστρέψῃ τὰ διδακτικὰ καταστήματα ἦσαν αἱ εἰς Βαγκὸκ καὶ Μεργουῆ εὑρισκόμεναι γαλλικαὶ δυνάμεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐπρόσταξε ν' ἀφήσωσι τὰ φρούρια καὶ νὰ ἀναχωρήσωσιν ἀμέσως ἀπὸ τὸ κράτος. Μὲ ἡρωϊκὴν ἀνδρείαν ἀπέσπρωξαν οἱ Γάλλοι τὰ πλήθη τῶν βαρβάρων, τὰ ὁποῖα ἔπεμψε κατ' αὐτῶν, ἀφοῦ δὲν ἐξετέλεσαν τὰς διαταγάς του. Ἐν τέλει ὅμως ἀναγκαζόμενοι καὶ οὗτοι ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, καὶ ἐκεῖνος φοβούμενος τοιούτους ἐχθροὺς, κατὰ τῶν ὁποίων, ἢ δὲν ἤλπιζε νίκην, ἢ ἔβλεπεν ὅτι ἤθελε παροξύνει περισσότερον τὸ πολυδύναμον ἔθνος των, ἐσυμφώνησαν τὰ περὶ τῆς ἀναχωρήσεως. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συμφωνίας, ἐζητεῖτο ἐπιμόνως ὑπὸ τοῦ τυράννου ἡ γυνὴ τοῦ ὑπουργοῦ Γεράκη, καὶ ὁ δειλὸς Δε-Φάρζ, μὲ ὅλας τὰς ἐναντιώσεις τῶν Γάλλων στρατηγῶν καὶ λοχαγῶν, ἐπρόσθεσεν εἰς τὸ πρῶτον του καὶ τοῦτο τὸ αἴσχος παραδώσας αὐτὴν καὶ τὸ ἀθῶον βρέφος της εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ βαρβάρου (2).

Εἶναι εὔκολον δὲ νὰ συμπεράνῃ τις ὁποία ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ τύχη τῆς ἀθλίας ἐκείνης νέας ἀφοῦ πάλιν ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖ-

---

(1) Ὁ π. Ὀρλεανς τὴν λέγει πάντοτε, ἐκ τοῦ ὀνόματος ἴσως τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, Κωσταντίαν (Costanza). Ὁ Ἱερεὺς ὅμως τοῦ σπουδαστηρίου Πομάρτιος βεβαιοῖ ὅτι ὠνομάζετο Μαρία.

(2) Ὀρλεανς. Ὅρα καὶ Τουρπίνιον Histoire civile et naturelle du Royaume de Siam.

Digitized by Google

ρας τοῦ τυράννου. Τὸ πρὸς αὐτὴν πάθος τοῦ ἔρωτος τοῦ Σωαγιατᾶν τὴν ἐφύλαξε πρὸς καιρὸν· ἐξακολουθοῦσα ὅμως ν' ἀποβάλῃ τὰς προτάσεις τοῦ ἐρωτευμένου ἐξῆψε μεγάλως τὸν θυμὸν τοῦ Πιτράκου. Ὅθεν, ἀφοῦ τῆς ἥρπασε τὸ τρυφερόν της παιδίον (καὶ κατά τινας μὲν τὸ ἔδωκεν εἰς τοὺς Ταλαπουΐνους νὰ τὸ ἀναθρέψωσιν εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν θρησκείαν καὶ ἔπειτα νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσι μεταξὺ τοῦ χυδαίου λαοῦ (1), κατ' ἄλλους δὲ τὸ ἐθανάτωσε (2)), τὴν κατεδίκασεν πρῶτον μὲν εἰς τὰ ἔργα τοῦ μαγειρίου, μετὰ ταῦτα δὲ βλέπων τὸ στερεὸν τῆς γνώμης της καὶ τῆς ἀρετῆς της τὴν διώρισεν ἐπιστάτριαν τῶν μικρῶν του τέκνων (3). Ἀλλὰ, κατὰ τὸν Πομάρτιον, βοηθηθεῖσα κρυφίως ὑπό τινος πλοιάρχου Πορτογαλλοῦ ὀνομαζομένου Περετίου (Perez) κατέφυγεν εἰς Γόαν (Goa), ὅπου μετὰ δύω χρόνους ἀπέθανεν ἐναρέτως εἰς ἡλικίαν χρόνων 27.

Μόλις δὲ ἀπεμακρύνθησαν αἱ γαλλικαὶ δυνάμεις ἀπὸ το Σιὰμ, οἱ ἐκεῖ εὑρεθέντες χριστιανοί, οἱ προσήλητοι αὐτόχθονες, καὶ ὅλα τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ ἅρπαγος τοῦ θρόνου εἰς τὴν μανίαν τῶν βαρβάρων καὶ τῶν φανατικῶν Ταλαπουΐνων. Ἐπειδὴ δὲ ἤθελα ἐκτανθῇ ὑπὲρ τὸ δέον, ἐὰν ἀνέφερον λεπτομερῶς τὰ δεινὰ ὁποῦ ὑπέφερον ὡς τὰ περιγράφει εἰς μίαν του ἐπιστολὴν ὁ π. Ὀρλεανς, περιορίζομαι μόνον εἰς τὰς ἑξῆς συντόμους ἐκφράσεις τοῦ Δουμοντίου Δ' Ουρβίλλου » Εἰς τὰς πρώτας στιγμὰς τῆς διαρπαγῆς, ἤ» τις ἠκολούθησε μετὰ τὴν φυγὴν τῶν γαλλικῶν στρατευμά» των, ἡ θέσις τῶν χριστιανῶν εἰς τὸ Σιὰμ ὑπῆρξεν ἀθλιω» τάτη. Ἐκδύθη τὸ σπουδαστήριον, αἱ νεάνιδες ἀφέθησαν εἰς » τὴν διάκρισιν θηριωδῶν στρατιωτῶν, καὶ διάφοροι ἱερεῖς » καθυπεβλήθησαν εἰς τὸν τρομερὸν θάνατον τῆς κάγκας. » Ὁ ἀρχιερεὺς Λάμοθε - Λαμβέρτιος (di Lamothe - Lam» bert) ἔμεινε μίαν ὁλόκληρον ἡμέραν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ » χυδαίου λαοῦ, καὶ ἀφοῦ ἐσύρθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν πό-

---

(1) Τοιαύτης ἰδέας εἶναι ὁ Πομάρτιος.

(2) Ὀρλεανς.

(3) Ὁρα γεν. βιογραφ. εἰς τὸ ὄνομα Costanzo Falcone.

Digitized by Google

» λιν, καὶ τὸν ἔκβαλον μίαν πρὸς μίαν ὅλας τὰς τρίχας » τῶν γενείων, παρεδόθη ἡμιθανὴς εἰς τὸν δεσμοφύλακα. Μία » μοναχὴ, ἥτις εἶχεν ἐλθῆ ἀπὸ τὴν Μανίλλαν, ἐσύρετο εἰς » ὅλους τοὺς δρόμους τῆς πόλεως μὲ ἕνα σταυρὸν ὑποκάτω » εἰς τοὺς πόδας, ἐμπαιζομένη ὅτι καταπατεῖ τὸν Θεόν της (1)».

Τοιοῦτον τραγικὸν τέλος ἔλαβεν ὁ μεγαλοφυὴς Γεράκης, καὶ εἰς τοιαύτην καταστροφὴν ὑπέκυψαν, ἐνῷ εἶχον προοδεύσει τοσοῦτον, αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις του, διὰ τὴν μεμπτὴν δειλίαν τοῦ Γάλλου Ἀρχιστρατήγου Δε-Φράρζ. Τούτου ὅμως ἡ διαγωγὴ κατεδικάσθη μεγάλως ὑπὸ τῆς αὐλῆς τῶν Παρισίων ὡς αἰτία τῶν δυστυχημάτων, ὡς μαρτυρεῖ φανερὰ εἰς τὴν αὐτόγραφον ἐπιστολήν του ὁ Ἱερεὺς τοῦ σιαμικοῦ σπουδαστηρίου Πομάρτιος (2). Μὲ ὅλην ὅμως τὴν καταστροφὴν ταύτην τῶν πραγμάτων οἱ ἀξιέπαινοι ἀγῶνες τοῦ ἀτυχοῦς συμπολίτου μας δὲν ἔμειναν ἄκαρποι. Ὁ δυνάστης Πιτράκας ἐκτελέσας τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του καὶ μὴ ἔχων πλέον ἄλλον τινὰ νὰ φοβηθῇ ἔρριψε τὸ ὑποκριτικὸν προσωπεῖον τῆς μισοξενείας καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς θρησκείας ζήλου. Ἤρχισε νὰ κολακεύῃ τοὺς εὐρωπαίους καὶ νὰ συγχωρῇ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταστραφέντων καταστημάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὅθεν, κατὰ μὲν τὸν Γερμανὸν περιηγητὴν Καίμφερον (Kaempfer), ἐπεριποιεῖτο, μετ' ὀλίγον τοὺς Ὁλανδοὺς καὶ ἐπροσάτευε τὸ ἐμπόριόν των (3),

---

(1) Αὐτόθι σελ. 441 — 42.

(2) Ὅρα τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰησουίτου Ὀρλεανς σημείωσιν τοῦ μεταφραστοῦ σελ. 25.

Σημ. Ἡ κατάκρισις τῆς μεμπτῆς ἐλλείψεως τοῦ Δε-Φάρζ ἀθωώνει καὶ τὴν αὐλὴν καὶ τὸ ἔνδοξον ἔθνος τῶν Γάλλων ἀπὸ κάθε ἐνοχὴν καὶ ῥύπον μιᾶς τόσον τερατώδους προδοσίας. Ὅσον ὅμως τὸ κατ' ἐμὲ καὶ χωρὶς τούτου, τὰ ἔθνη καὶ οἱ λαοὶ δὲν πρέπει νὰ ἐγκαλῶνται ποτὲ διὰ τὰς ἐνόχους πράξεις, αἵτινες εἶναι ἀποτελέσματα, ἢ ἀτομικῶν κακιῶν καὶ ἀναξιότητος, ἢ καταχθονίων τινῶν ἀρχῶν, αἵτινες καταπατοῦσιν εὐκόλως κάθε ἱερόν. Οἱ λαοὶ καὶ τὰ ἔθνη εἶναι τυφλὰ ὄργανα πολλάκις τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς ἀλαζονείας. Εἶναι ἰσχυραὶ, ἀλλ' ἑτεροκίνητοι δυνάμεις ἐνεργοῦσαι πρὸς καταστροφὴν ἢ ἄλλων ἢ καὶ τοῦ ἰδίου των ἑαυτοῦ, κατὰ τὴν διεύθυνσιν ὅπου λάβωσιν ὑπὸ τῶν κινούντων αὐτάς.

(3) Ὅρα τὴν εἰς Ἰαπωνίαν περιήγησίν του, Τόμ. Α'. σελ. 66.

Digitized by Google

κατὰ δὲ τὸν Δουμόντιον, τῷ 1690 ἔκαμε συνθήκας εἰρήνης μὲ τὴν Γαλλίαν, ἔδωκεν ἄδειαν νὰ ἀνεγερθῇ πάλιν τὸ σπουδαστήριον, καὶ ἐλευθερώσας ἐκ τῆς φυλακῆς τὸν ῥηθέντα Δεσπότην τὸν ἐπέθεσεν εἰς τὴν προτέραν του θέσιν τῆς διευθένσεως τοῦ καταστήματος (1).

Περὶ δὲ τῆς μετὰ ταῦτα προόδου τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὸ Σιὰμ μᾶς ἀναφέρει ὁ ῥηθεὶς περιηγητὴς τὰ ἑξῆς » αἱ ἐκεῖ » καθολικοὶ ἱερεῖς μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι εἰς τὰ πέριξ τῆς Γιου» δίας (Judia) εἶναι περισσότεροι ἀπὸ τρεῖς χιλιάδας ἑξακό» σιοι χριστιανοὶ χωρὶς τῶν παιδίων τῶν μὴ δυναμένων » νὰ λάβωσι τὰ μυστήρια (2) ».

Εἶναι ὅμως λύπης ἄξιον νὰ βλέπῃ τις ὅτι ὅσαι μεγάλοι ἄνδρες ἔγειναν θῦμα τῆς φιλανθρωπίας των προτοῦ νὰ φέρωσιν εἰς τέλος τὰς ὑψηλοσκόπους ἐπιχειρήσεις των, καταπολεμοῦνται σκληρῶς μετὰ ταῦτα, καὶ γίνονται τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ῥίπτουν εὐκόλως φαρμακερὰ βέλη οἱ θέλοντες νὰ σκεπάσωσι τὴν ἰδίαν των ἐνοχήν. Ἑτοίμως παρεξηγοῦσιν οἱ μικρόνοες τὰς μεγάλας πράξεις ἐκείνων ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας. Ἀπανθρωπότερα ὅμως τῶν ἄλλων μάχονται νὰ τοὺς πληγώσωσιν οἱ ἐμπαθεῖς. Εἰς τοιαῦτα βέλη καθυπεβλήθη ἡ μνήμη τοῦ μεγαλόνοος Κωνσταντίνου, ἀλλὰ μόνη ἡ παρατήρησις τῶν ἀντιφάσεων εἰς τὰς ὁποίας πίπτουσιν οἱ κατήγοροί του εἶναι ἀρκετὴ ἀθώωσις τοῦ ἐνδόξου τούτου ἀνδρός.

Ὁ κύριος Καίμφερος (ἀνὴρ πεπαιδευμένος, ἀλλ' ὁμιλῶν ὡς διαμαρτυρούμενος κατὰ τὴν θρησκείαν) συνάξας ἀνεξετάστως, ὅσα ἤκουσε μετὰ ταῦτα διαβαίνων ἀπὸ τὸ Βαγκὸκ ὑπὸ τῶν τότε κρατούντων ἀποστατῶν, παραμορφόνει ὅλως διόλου τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων ἀναιρῶν αὐτὸς ἑαυτόν. Λέγει: ὅτι καταστηθεὶς ὁ ἀτυχὴς Γεράκης διὰ τὰ προτερήματά του ἀπόλυτος κύριος τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἀναβῇ καὶ εἰς τὸν θρόνον, καὶ διὰ τοῦτο ἔκραξεν ἐκεῖ τοὺς Γάλλους. Καὶ περαιτέρω λησμονῶν ταῦτα διηγεῖται ὅτι αὐτὸς

(1) Σελ. 442.
(2) Τόμ. Α'. σελ. 49.

Digitized by Google

ἤθελε νὰ κάμῃ βασιλέα τὸν Μομπὶτ καὶ ἔχων εἰς τοῦτο συνωμότην καὶ τὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Γάλλων Δε-Φὰρζ τὸν διέταξε νὰ φέρῃ στρατεύματα εἰς τὴν αὐλήν. Ἀναφέρει ὅτι ὁ Πιτράκας μαθὼν τὴν συνωμοσίαν εἰδοποίησεν ἀμέσως τὸν ἀσθενοῦντα βασιλέα μὲ τὴν συναίνεσιν τοῦ ὁποίου τοὺς ἔκραξεν ὅλους εἰς τὴν αὐλὴν καὶ ἀμέσως ἐθανάτωσε τὸν Μομπὶτ, διὰ τὸ ὁποῖον ἐλυπήθη μεγάλως ὁ βασιλεύς· ὅτι ἀκολούθως ἐθανάτωσε τὸν ὑπουργὸν καὶ ὅλους τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς τοῦ Μονάρχου, διὰ τὴν ὁποίαν καταστροφὴν ἔλαβεν οὗτος τοσαύτην ἀλίψιν, ὥστε ἀπέθανε μετὰ δέκα ἡμέρας, καὶ οὕτως ἐβασίλευσεν ὁ Πιτράκας (1).

Ἀλλ' εἰς τὴν διήγησιν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἐσύναξεν ὁ Καίμφερος ἀπὸ τὴν φήμην τῶν ἁρπασάντων τὸν Ἡρόνον καὶ ζητούντων νὰ δικαιώσωσιν ἐν μέρει τὰς μιαιφονίας των, ὁ ἀναγνώστης βλέπει βέβαια τὰς γελοιοτέρας ἀντιφάσεις. Ὁ Κωνσταντῖνος κράζει τοὺς Γάλλους διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ γίνῃ αὐτὸς βασιλεύς, καὶ ὁ ἴδιος κάμνει συνωμοσίαν μὲ τοὺς Γάλλους διὰ νὰ κάμῃ βασιλέα τὸν Μομπίτ! Ὁ Πιτράκας εἰδοποιεῖ τὸν Μονάρχην καὶ μὲ τὴν γνώμην του προσκαλεῖ ὅλους νὰ τοὺς θανατώσῃ ὅμως οὗτος λυπεῖται διὰ τὸν θάνατον τοῦ Μομπίτ! Ὁ Πιτράκας ἐνεργεῖ πρὸς βοήθειαν τοῦ βασιλέως καὶ ὁ ἴδιος θανατόνει ὅλην τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν, κάμνει τὸν παρ' αὐτοῦ βοηθούμενον ν' ἀποθάνῃ καὶ ἁρπάζει αὐτὸς τὸν Ἡρόνον! Πόσον κακοχώνευτα ψεύδη!

Δὲν εἶναι δὲ διαφόρου φύσεως καὶ ὅσα κατ' αὐτοῦ εἶπον καί τινες τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων συγγραφέων Γάλλων, θέλοντες νὰ σκεπάσωσιν ἴσως τὰς ἐλλείψεις τοῦ στρατηγοῦ των Δε-Φάρζ.

Ἀνακαλῶν ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν νοῦν τὰς ἀναφερθείσας μαρτυρίας τοῦ Σοαζὴν ἐνθυμεῖται βέβαια ὅτι ὁ κύριος οὗτος γράφων τὴν περὶ τοῦ Σιὰμ ἐφημερίδα του τῶν 1685 καὶ 1686 ἐνῷ ἐσχημάτιζε μέλος τῆς ἐκεῖσε πρεσβείας, καὶ ἐκδίδων αὐτὴν μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Παρισίους τῷ 1687 πα-

(1) Αὐτόθι σελ. 31, 32, 33 καὶ ἑξῆς.

Digitized by Google

ρέσταινεν εἰς τὸ δημόσιον τὴν ἀκόλουθον εἰκόνα τοῦ Ἕλληνος διπλωματικοῦ.

Ὡμολόγει: ὅτι ὅσον περισσότερον τὸν συνανεστρέφετο, τόσον περισσότερον ἐγνώριζεν ὅτι ἦτον ἄνθρωπος ἀγαθῆς πίστεως καὶ εὐάρεστος εἰς τὴν συναναστροφήν (1). Βεβαιοῖ ὅτι δὲν ἤθελε τελειώσει ποτὲ ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ, καὶ ὅτι συνάπτων ἐκεῖνος τὸ μέγα πνεῦμα καὶ τὴν βαθυτάτην ἐξύνοιαν μὲ τὴν φρόνησιν δὲν παρωξύνετο ἀπὸ κανὲν πρᾶγμα. Ὅτι ἦτον τοιαύτη ἡ ἑτοιμότης τοῦ πνεύματός του, ὥστε ἐδύνατο εἰς βραχύτατον καιρὸν ν' ἀποκρίνεται εἰς πολλαπλασίους ἐρωτήσεις. Μὲ ταχύτατα ἀνεκάλυπτεν εἰς τὰς καθημερινὰς τῶν ὑπηκόων ἀκροάσεις τὸ οὐσιῶδες καὶ πραγματικὸν τῶν ὑποθέσεων, καὶ διέκοπτε πᾶσαν ἀκυρολογίαν. Πραγματευόμενος τὰ ἀντικείμενα τῆς βαθυτέρας πολιτικῆς, συγκατέβαινε νὰ καταγίνῃ ταυτοχρόνως καὶ περὶ τῶν μικροτάτων ὑποθέσεων (2). Τὸν ὀνομάζει ψυχὴν τοῦ κράτους· δυνάμενον καὶ διευθύνοντα τὰ πάντα, καὶ τοσοῦτον ἀφιερωμένον εἰς τὴν ὠφέλειαν τοῦ Μονάρχου του, καὶ ἀδιάφορον εἰς τοὺς τίτλους καὶ τὰ ὕψη τῶν ἀπαγγελμάτων, ὥστε δὲν ἐδέχθη ποτὲ τὴν ἀξίαν τοῦ μεγάλου Σαερῆ διδομένην πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ βασιλέως, διὰ νὰ ἠμπορῇ νὰ παρευρίσκεται εἰς ὅλας τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους.

Ὅτι δὲ μὲ τοιαῦτα προτερήματα ἐκοσμεῖτο ὁ μεγαλοφυὴς μὲν, ἀλλ' ἀτυχὴς Γεράκης, καὶ ὅτι ὁ Σοαζῆν ἔκαμνε μίαν πιστοτάτην εἰκόνα, βεβαιούμεθα ἀπὸ τὴν συμφωνίαν του μὲ τὰς μάρτυρίας τοῦ Ἱππότου Σωμοντίου, τοῦ π. Ὀρλεανς, πολλῶν Ἰησουϊτῶν, οἵτινες ἔγραψαν περὶ ἐκείνου, καὶ ἐν μέρει καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐχθροῦ του Φερβενίου. Πληροφορούμεθα, τέλος πάντων ἀπὸ τοὺς ἰδίους λόγους τοῦ ῥηθέντος Σοαζῆ, ὅστις, ἂν καὶ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ἀναφοράν του ἠθέλησε, διὰ τὸ προῤῥηθὲν αἴτιον νὰ τὸν ἐπιβαρύνῃ, βιαζόμενος ὅμως ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν λέγει: »εἰς τὴν ἐφημερίδα μου εἶπον μεγάλα καλὰ διὰ τὸν »Κωνσταντῖνον· δὲν εἶπον ὅμως, παρὰ τὴν ἀλήθειαν.

(1) 5 Νοεμβρίου σελ. 246.
(2) 30 Νοεμβρίου σελ. 294 — 95.

Digitized by Google

» Ἐπειδὴ ἦτον οὗτος ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόσμου, » ὅστις εἶχε μεγάλην ποσότητα πνεύματος, καὶ » ἐφαίνετο ἐλευθέριος, μεγαλοπρεπὴς, ἄφοβος καὶ » πλήρης μεγάλων ἰδεῶν (1) ».

Ἔπειτα δὲ ἀπὸ ὅλα ταῦτα, ἀφοῦ ἐκεῖνος δὲν ὑπῆρχε πλέον, δὲν συστέλλεται ὁ ἴδιος νὰ εἰπῇ ἀμέσως » Πρὸς τούτοις αὐ- » τὸς ἦτον Ἠθικώδης, σκληρὸς, ἀδυσώπητος, καὶ ἄνθρωπος » δεσποτικῆς ἀλαζονείας (2) ».

Ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓν μίγμα ἀτελειῶν καὶ τελειοτή- των, καὶ ὅτι δύναται ἓν ἄτομον νὰ ἔχῃ μεγάλας ἀρετὰς καὶ μεγάλα ἐλαττώματα, εἶναι ἀληθεία βεβαιουμένη ἀπὸ τὴν κα- θημερινὴν πεῖραν. Εἶναι ὅμως ἐπίσης μία ἀναντίῤῥητος ἀ- λήθεια ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν εἰς τὸ αὐτὸ ἄτο- μον ταυτοχρόνως ἀρεταὶ καὶ κακίαι φύσεως ἀντιθέτου. Ποῖος λοιπὸν τῶν ἀναγνωστῶν θέλει πιστεύσει εἰς τὸν κύριον Σο- αζὴν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος μαρτυρούμενος παρ' αὐτοῦ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων, εἰλικρινὴς, ἀτάραχος, φρόνιμος, μεγα- λόνους, εὐάρεστος εἰς τὴν κοινωνίαν, ἦτον ἐνταυτῷ Ἠθικώδης, σκληρὸς καὶ ἀδυσώπητος; ὅτι ὁ ἀδιά- φορος καὶ μὴ δεχόμενος τὴν συνεχῶς προσφερομέ- νην μεγίστην ἐξουσίαν, ἐκυριεύετο ἀπὸ πνεῦμα δε- σποτισμοῦ καὶ ἀλαζονείας; Τίς δὲν θέλει νομίσει ταῦτα τερατολογίας εἰς τὰς ὁποίας ὑπέπεσεν ἔπειτα ὁ Σοαζὴς προσπαθῶν ν' ἀμαυρώσῃ τὸν ἄνδρα ἐναντίον τῆς ἰδίας του πληροφορίας;

Ἀλλ' ἐνῷ οἱ κατήγοροι τοῦ πολιτικοῦ μας ἀντιφάσκουσιν εἰς ἑαυτοὺς δὲν πίπτουσιν εἰς ὀλίγώτερον μεμπτὰς ἀντιλογίας μεταξύ των εἰς τὰς περὶ ἐκείνου διηγήσεις των.

Ὁ Φορβένιος λέγει: ὅτι τὰ μεγάλα του πρότερήματα ἠ- μαυρύνοντο ἀπὸ μίαν ὑπερβολικὴν φιλαργυρίαν καταντῶσαν πολλάκις εἰς τὸ αἰσχρὸν (3). Ὁ Σοαζὴν δὲ ἐξεναντίας ὁμο-

(1) Ὅρα συλλογὴν τῶν τῆς Γαλλ. ἱστορ. ὑπομνημάτων. Σειρὰ β'. Τόμ. Α'. σελ. 65 ἔκδοσ. Παρισίων.

(2) Ὅρα συλλογὴν ὑπομνημάτων αὐτόθι.

(3) Σελ. 265.

Digitized by Google

λογεῖ: ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἠγάπα παντελῶς τὰ χρήματα (1). Ὁ Δουμόντιος ἀναφέρει πῶς ὁ Φορβένιος λέγει: ὅτι δὲν ἤθελε σταθῇ 24 ὥρας εἰς τὸ Σιὰμ χωρὶς τὴν συντροφίαν τοῦ Κωνσταντίνου (2). Καὶ οὗτος εἰς τὰς διηγήσεις του παρασταίνει ὅτι ἔφυγε στενοχωρηθεὶς ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκείνου (3). Ὁ μὲν Σοαζὴν συμπεραίνει ὅτι ἐζήτησε τὰς γαλλικὰς δυνάμεις εἰς τὸ Σιὰμ ὁ Γεράκης διὰ νὰ γείνῃ αὐτὸς βασιλεὺς μετὰ τὸν προσεγγύζοντα θάνατον τοῦ Μονάρχου του (4). Καὶ ὁ Δουμόντιος λέγει: ὅτι ὡς ἔμπειρος καὶ προνοητικὸς διπλωματικὸς ἤθελε νὰ ἔχῃ μίαν δύναμιν νὰ ἀντιτείνῃ εἰς καιρὸν κινδύνου ἢ ἀποστάσεως πρὸς ὑποστήριξιν καὶ λύτρωσιν τῆς ἰδίας του ζωῆς, καὶ ὅτι ἐπὶ τούτου μάλιστα ὁ ἀρχιστράτηγος Δε-Φάρζ ἔλαβε ῥητὰς διαταγὰς εἰς τὰς μυστικάς του ὁδηγίας. (5) Ὁ δὲ Φορβένιος διηγεῖται ἐξ ἐναντίας, ὅτι δὲν εἶχεν ἄλλο κατὰ νοῦν μὲ τὴν πρόσκλησιν τῶν γαλλικῶν ὅπλων εἰς τὸ Βαγκόκ, εἰμὴ ν' ἀποκτήσῃ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐσκόπευε νὰ καταφύγῃ, ἐὰν ἠναγκάζετο ἀπὸ τὰς περιστάσεις, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο (ὡς ἤκουσε, λέγει, παρὰ τοῦ ἰδίου, ὅταν ἦσαν φιλιωμένοι) εἶχεν ἐμβάσει ἐκεῖ πολλὰ χρήματα (6). Ὁ Δου-

---

(1) 30 Νοεμβρίου σελ. 294.
(2) Σελ. 440.
(3) Αὐτόθι.
(4) Συλλογὴ ὑπομνημ. αὐτόθι.
(5) Σελ. 439 — 40.
(6) Σελ. 354.

Σημ. Μὴ χορτάσας, ὡς φαίνεται ὁ κύριος Φορβένιος εἰς ὅσα ἔπλασε κατὰ τοῦ Γεράκη, ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ ἀχαρίστους καὶ τοὺς συγγενεῖς του καὶ νὰ ἐπιστρίξῃ τὰ ὅσα εἶπε περὶ φιλαργυρίας ἐκείνου μὲ τὸν ἑφεξῆς μῦθον: » εὑρεθεὶς, λέγει, εἰς Καφαλληνίαν, ἔπειτα ἀπὸ ἕνα θαλάσσιον δρίαμβόν του, ἐξέτασεν ἀμέσως περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ μαθὼν ὅτι εἰς τὸ χωρίον Κουστοδία εὑρίσκετο εἷς ἀδελφός του ἐφανέρωσε πρὸς τοῦτον τὰ ἐν τῷ ταμείῳ τῆς Γαλλίας εὑρισκόμενα μεγάλα κεφάλαια ἐκείνου, καὶ τὸν ἐπρότεινε τὴν συνέργειαν του εἰς τὴν παραλαβήν, ἐὰν ἤθελε νὰ ὑπάγῃ μετ' αὐτοῦ εἰς τοὺς Παρισίους. Συγκατατεθέντος δὲ τὸν παρέλαβεν ἐντὸς τῆς παρ' αὐτοῦ πλοιαρχουμένης Φρεγάτας, καὶ ἀφοῦ μὲ μεγάλας περιποιήσεις τὸν ὡδήγησεν ἐκεῖ καὶ ἔλαβε τὴν κληρονομίαν, ὡς νὰ ἦτον, λέγει, πεπρωμένον νὰ φανοῦν πρὸς αὐτὸν ὅλοι οἱ τῆς οἰκογενείας

Digitized by Google

μόντιος, τέλος πάντων, θεωρεῖ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς ὑπερβολικῆς του βίας εἰς τὴν ἠθικὴν ἀναμόρφωσιν τῶν βαρβαρικῶν λαῶν, καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τὸ δέον προστασίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας (1). Ὁ δὲ Σοαζῆν, ἐνῷ προηγουμένως εἶχεν ὁμολο-

---

Γεράκη ἀχάριστοι, ἀνεχώρησεν ἐκεῖνος ἐκ τῆς Γαλλίας, χωρὶς οὔτε κἂν νὰ ὑπάγῃ πρὸς χαιρετισμόν του (σελ. 324) ».

Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι ἀνώνυμος, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου πρὸς ἐμὲ νέον, ἰδοὺ τί μὲ ἀπεκρίθη, περὶ τῶν λεγομένων παρὰ τοῦ Φορβενίου, ἐρωτηθεὶς παρ' ἐμοῦ ὁ κύριος Πέτρος Γεράκης συμπολίτης μου, ὅστις ὡς κληρονόμος ἔπρεπε νὰ ἔχῃ βέβαια τὰ ἔγγραφα, ἢ νὰ γνωρίζῃ κἂν ἐκ παραδώσεως τὴν ὑπὸ τοῦ προπάππου του κληρονομηθεῖσαν μεγάλην κατάστασιν, ἐὰν ἀληθῶς ἤθελεν ὑπάρξῃ » Ἐγὼ δὲν ἠξεύρω » νὰ σᾶς εἰπῶ ἄλλο τί, εἰμὴ ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς προγόνους μου, τουλάχιστον ἀφ' ὅσον ἐγὼ ἠξεύρω, δὲν ὑπῆγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, οὔτε γνωρίζω » παντελῶς νὰ ἐπαρρησιάσθῃ τις ἐξ ἡμῶν εἰς ἐκείνην τὴν κυβέρνησιν διὰ » νὰ λάβῃ χρήματα κτλ. »

Πρὸς τούτοις παρατηρητέον ὅτι, ἢ ἡ περιουσία ἦτον μεγάλη, καὶ τότε ἤθελεν ἐναπομείνει παράδοσις καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ εἰς τὴν πατρίδα ἢ ἦττον ἀσήμαντος καὶ ἡ κατηγορία τοῦ Φορβενίου ἐπομένως δὲν ἔχει ἰσχύν. Ἀφίνω δὲ κατὰ μέρος ὅτι ἡ ἀναχώρησις τοῦ ἀδελφοῦ ἐκ τῶν Παρισίων χωρὶς νὰ ἰδῇ τὸν Φορβένιον, ἐδύνατο (ἂν ἦτον ἀληθὴς) ἐκτὸς τῆς ἀχαριστίας, νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ ἄλλων πολλῶν αἰτιῶν. Καὶ ἂν ὑποδέσωμεν ὡς ἀληθὲς ὅτι ὁ Γεράκης ἔπεμψεν εἰς τὴν Γαλλίαν ὅσα οἰκονόμησεν ἐκ τοῦ μισθοῦ του ὡς ὑπουργός, καὶ ἀπέκτησε διὰ τοῦ κόπου του νομίμως, ταῦτα, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, δὲν ἤθελαν εἶσθαι πολλά, οὔτε ἀποδεικνύουσι τὴν φιλαργυρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Περὶ τούτου βεβαιούμεθα παρατηροῦντες ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐν τῷ Σιὰμ, οὔτε τῶν ἐκτὸς ἐχθρῶν του ἐγκάλεσεν ὡς φιλάργυρον, οὔτε ὡς ἅρπαγα τὸν Γεράκην, οὔτε ἄλλος τις πλὴν τοῦ Φορβενίου ἀνέφερεν ὅτι ἔπεμψε μεγάλας ποσότητας χρημάτων εἰς ἄλλο κράτος. Οὔτε ἦτον ἄνθρωπος τόσον μικρόνους, ὥστε νὰ ἐκλέξῃ ὡς μάρτυρα τῆς φιλαργυρίας του, ἢ τῆς ἁρπαγῆς του τὸν βασιλέα ἐκεῖνον καὶ τὸ ἔθνος τοῦ ὁποίου ἐπεκαλεῖτο τὴν βοήθειαν, καὶ ἐπεθύμει τὴν εὔνοιαν τὴν ὁποίαν ἐπέτυχε. Ὅτι, τέλος πάντων, ἀφ' ὅλα ταῦτα τὰ πλάσματα δὲν ἐξάγεται οὐδεμία μέμψις κατὰ τοῦ Γεράκη μᾶς πληροφορεῖ ἡ παρατήρησις ὅτι ὁ ἔξοχος οὗτος ἀνὴρ προσκαλούμενος νὰ καταφύγῃ μεταξὺ τῶν Γάλλων δὲν ἤθέλησεν, ἀλλ' εὐχαριστήθη, ὅπου ἔζησεν ἔντιμος, ἐκεῖ ἀτρόμητος καὶ κατατρεγμένος, ἀλλ' ὄχι καταφρονούμενος, ν' ἀποθάνῃ.

(1) Σελ. 441.

Digitized by Google

γήσει ὁ ἴδιος, ὅτι διὰ τὴν προστασίαν του εἰς τὴν Θρησκείαν ἦτον ἄξιος βραβείων ἐντίμων ὑπότε τοῦ Πάπα καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας (1), μετὰ τὴν θυσίαν τοῦ ἀτυχοῦς Κωνσταντίνου ἔγραφε κατ' αὐτοῦ τοιαῦτα » ἐκεῖνος δὲν ὑπεράσπιζε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν δι' ἄλ- » λον λόγον, εἰμὴ διότι αὕτη ἐδύνατο νὰ προστατεύσῃ ἐκεῖ- » νον (2) ».

Ταύτας τὰς φανερὰς ἀντιφάσεις παρατηρῶν ὁ εἰδήμων ἀναγνώστης, καὶ γνωρίζων ὅτι, ὅπου οἱ κατήγοροι ἀντιλέγουσιν εἰς ἑαυτούς, καὶ ὁ εἷς ἀναιρεῖ τοῦ ἄλλου τὰ πλάσματα, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει οὐδὲ ἴχνος ἐγκλήματος· καὶ ἐξ ἐναντίας ὅτι δὲν πρέπει νὰ τίθεται οὐδεμία ἀμφιβολία περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀρετῶν τὰς ὁποίας ἀναγκάζονται ν' ἀποδίδωσιν εἰς τὸ ἄτομον ἐκ συμφώνου καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροί του, θέλει θεωρεῖ ὡς πραγματικὰ καὶ ἀναντίῤῥητα τὰ περιεχόμενα εἰς τὸν ἐφεξῆς ἐπίλογόν μου.

Ὅτι ὁ Κεφαλλήνιος διπλωματικὸς, ὢν ἀμέτοχος ἀφ' ὅσα ἐπροσπάθησε νὰ προσάψῃ εἰς αὐτὸν, ἢ τὸ πάθος τῆς ἔχθρας, ἢ ἡ ἐθνικὴ ἀλλ' ἄδικος φολοτιμία τῶν κατηγόρων του, μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν ἰδίων τούτων ἀνὴρ προικισμένος μὲ μεγάλον καὶ εὐρύτατον νοῦν. Ὁμολογεῖται παρ' αὐτῶν μεγαλοπρεπὴς, γενναιόφρων, πλήρης ὑψηλῶν ἰδεῶν, δραστήριος καὶ φρόνιμος εἰς τὸ κυβερνᾶν, ἀτάραχος καὶ ἕτοιμος εἰς τὸ νὰ προσβάλῃ κατὰ πρόσωπον τοὺς τρομερωτέρους κινδύνους, καὶ ὑπὸ πάντων ἐπιβεβαιοῦται ἡ πολλὴ ἐμπειρία του εἰς τὸν πολιτικὸν κόσμον.

Ἐκ δὲ τῶν πραγμάτων πληροφορεῖται ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης ὅτι ὁ μεγαλοφυὴς Γεράκης χρεοστῶν τὴν ὕψωσίν του εἰς τὴν ὑποβασιλικὴν ἀξίαν, εἰς τὰ ἔξοχα τοῦ νοός του προτερήματα ἔδωκε τὸ σπάνιον παράδειγμα μεταξὺ τῶν ἐμπιστευομένων τὰς κυβερνήσεις τῶν ἐθνῶν, ν' ἀφιερώσῃ τὴν πολιτικήν του ἐπιῤῥοήν, τὴν ἀξίαν, τὴν περιουσίαν του, καὶ ὅλα τὰ φυσικά του καὶ ἠθικὰ χαρίσματα εἰς τὴν φιλάνθρωπον

(1) 30 Νοεμβρίου σελ. 294.
(2) Συλλογ. ὑπομνημ. αὐτοθι.

Digitized by Google

ἰδέαν τοῦ νὰ προσπαθήσῃ τὸν ἐξευγενισμὸν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνάπλασιν πολλῶν ἑκατομυρίων εἰδωλολατρῶν καὶ λαῶν ξένων. Ἀφιέρωσις ἱερά, καὶ προσπάθεια ἥτις εἶναι ἀρκετὴ ν' ἀποθανατίσῃ τὸ ὄνομά του (1).

Ὁμολογῶ πολλὰς χάριτας πρὸς τὸν φίλτατόν μου μαθητὴν καὶ εὐφυῆ νέον, κύριον Χαραλάμπη Τυπάλδον Πρετεντέρην, καὶ πρὸς τὸν συμπολίτην μου κύριον Πέτρον Γεράκην, διὰ τὰς ὁποίας εὐηρεστήθησαν νὰ μὲ χορηγήσωσιν εἰδήσεις, ὁ μὲν ἐκ Παρισίων, ὁ δὲ ἐκ Κεφαλληνίας.

---

(1) Εἶμαι εὔελπις ὅτι ἤδη τὰ πράγματα ἐλέγχουσιν ὡς ὀλίγον φροντίσαντα περὶ τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθείας Ἰταλόν τινα συγγραφέα ὅστις λαβὼν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρῃ περὶ τοῦ ἐνδόξου τούτου ἀνδρὸς περιωρίσθη ἕως εἰς τὸ νὰ συμβουλευθῇ ἀπερισκέπτως τὸν τυχόντα ἀπὸ τοὺς εἰρημένους κατηγόρους του, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδίστασε νὰ τὸν χαρίσῃ τὸν τίτλον « *Greco avventuriere* ». Εἴθε νὰ εἶχον ὅλα τὰ ἔθνη τοιούτους τυχοδιώκτας!

Digitized by Google

ΚΟΜΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΩΡΑΦΑΣ.

Ὁ ἔνδοξος οὗτος ἀνὴρ γνωστὸς εἰς τὰ χρονικὰ τῶν πολέμων τῆς Ἰταλίας διὰ τὴν στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν μὲ τὴν ὁποίαν διεκρίθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μακεδονικῶν του ταγμάτων εἰς διαφόρους σημαντικοὺς πολέμους, καὶ διὰ τὴν ὑποβασιλικὴν ἀξίαν εἰς ἣν ἀνέβη εἰς τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως, ἐγεννήθη εἰς Ἀργοστόλιον τῆς Κεφαλληνίας, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὑπὸ τὸν κόμητος Ἀγγέλου Χωραφᾶ (1). Λαβὼν εἰς τὴν πατρίδα τὴν πρώτην ἀνατροφὴν ἀνάλογον τῆς πολυπλούτου καὶ λαμπρᾶς οἰκογενείας του ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς τὸ ἐν Πόρμα δουκικὸν σπουδαστήριον διὰ τὴν ἀπαιτουμένην τελειοποίησίν του. Ἡ πρόοδός του εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, τὸ ἀξιόλογον τῆς ἀνατροφῆς, τὰ φυσικὰ τοῦ νέου χαρίσματα καὶ ἡ λαμπρότης τῶν γενεθλίων του παρεκίνησαν τὴν δούκισσαν τῆς ῥηθείσης ἐπαρχίας νὰ προτείνῃ πρὸς αὐ-

(1) Ὁ Κόμης Ἄγγελος καὶ Ἱερώνυμος ὁ ἀδελφός αὐτοῦ ἦταν υἱοὶ τοῦ Ζαχαρίου Χωραφᾶ. Ἐκ τοῦ πρώτου ἐγεννήθησαν οἱ Φραγκίσκος, Ἀναστάσιος, Γεώργιος καὶ Στέλιος. Ἐκ δὲ τοῦ Ἱερωνύμου, ὁ Βενέδικτος, Ἰωάννης Εὐστάθιος καὶ Κωνσταντῖνος. Τὸν γενεαλογικὸν τοῦτον κατάλογον, κρίνω εὔλογον νὰ τὸν ἀναφέρω πρὸς ὁδηγίαν τοῦ ἀναγνώστου, διότι τινὰ τῶν ὀνομάτων τούτων θέλει ἀπαντήσει εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς βιογραφίας τοῦ ἐνδόξου Χωραφᾶ.

Digitized by Google

τὸν θέσιν ἀξιωματικοῦ τῆς αὐλῆς. Ἐδέχθη ὁ Γεώργιος εὐχαρίστως τὴν πρότασιν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ πρὸς αὐτὸν τρυφερὰ ἀγάπη τῶν γονέων τοὺς ἠνάγκασε νὰ τὸν ἀνακαλέσωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του, πρὸς ὑπακοὴν τῶν ὁποίων παραιτεθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα.

Γεννημένος εἰς αἰῶνα, τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα ἦτον πολεμικὸν, κλίνων δὲ καὶ οὗτος ἐκ φύσεως εἰς τὸν στρατιωτικὸν βίον καὶ μιμούμενος τὰ παραδείγματα τῶν συγγενῶν του, οἵτινες κινούμενοι ἀπὸ φιλογένειαν ἐφάνησαν πάντοτε πρόθυμοι νὰ βοηθῶσι, μὲ σημαντικὰς τῆς περιουσίας των θυσίας, τὰ βενετικὰ ὅπλα εἰς τὸν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πόλεμον, ἐπεθύμει εὐκαιρίαν νὰ τρέξῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Διὸ μόλις ἠκούσθη ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐξελθόντες, τῷ 1731, μὲ μεγάλον στόλον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐμελέτουν νὰ προσβάλωσιν ἐκ νέου τὴν νῆσον τῆς Κερκύρας, ἀμέσως ἐπρότεινε πρὸς τὸν ἐκεῖ στρατηγὸν Διέδον, νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειάν του μὲ πεντακοσίους ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ὑπέσχετο νὰ τοὺς βαστᾷ εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πολιορκηθησομένης πόλεως μὲ ἴδιά του ἔξοδα. Μὲ εὐχαριστίας ἐκφραζούσας τὴν εὐγνωμοσύνην του ἐπήνεσεν ὁ βενετὸς στρατηγὸς τὴν γενναίαν του πρότασιν, καὶ τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι, χρείας τυχούσης, θέλει ὠφεληθῆ ἀπὸ τὸν πατριωτικόν του ζῆλον (1).

(1) Πλήρης χαρᾶς παρατηρῶ ὅτι ἡ Ἱστορία μὲ πολλὰ παλαιὰ καὶ νέα παραδείγματα θέλει ἀποδεικνύει πόσον οἱ Ἑπτανήσιοι ἐν γένει, καὶ ἐξαιρέτως οἱ Κεφαλλῆνες, ἠγαπάνοντο μεγάλως τὴν δυστυχίαν τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος Ἑλλάδος, καὶ μετὰ πόσης προθυμίας ἔτρεχον νὰ δώσωσι χεῖρα βοηθείας, εἰς ὁποιονδήποτε ἐπεχειρίζετο, ἢ ὑπέσχετο νὰ προσβάλῃ τὸν βαρβαρικὸν ζυγόν, ὅστις κατέθλιβεν ἐλεεινῶς τὸν εὐγενῆ της τράχηλον. Προτοῦ ὁ ἱστορικὸς κάλαμος νὰ ἐκθέσῃ τὰς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας πολλὰς θυσίας, ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὸν εἰλικρινῆ πατριωτισμὸν τοῦ κόμητος Ἀνδρέου Μεταξᾶ, καὶ πρὶν νὰ ἐξιστορήσῃ τὸν ἀτρόμητον χαρακτῆρα τῶν ἡρωϊκῶς πολεμησάντων καὶ ἀποθανόντων, ἐν καιρῷ τοῦ ἀγῶνος, Ἑπτανησίων, θέλει διηγηθῆ τὰ ἀκόλουθα: «Ὅτι ἐκ τῶν Κεφαλλήνων ὁ κόμης Ζαχαρίας Χωραφᾶς, καὶ ὁ υἱός αὐτοῦ Ἄγγελος ὡπλισαν, δι' ἰδίων ἐξόδων, πλοῖα, καὶ πληρώσαντες αὐτὰ Κεφαλλήνων πολεμιστῶν τὰ ἔπεμψαν συνηνωμένα μὲ τὸν βενετικὸν στόλον εἰς βοήθειαν τῆς τότε πολεμουμένης ὑπὸ τῶν βαρβάρων Κρήτης. Ἄλλοτε ἔκαμαν τὸ αὐτὸ εἰς ὠ-

Digitized by Google

Ἀλλ' εἰς τὸν κόμητα Χωραφᾶν ἐναπέκειτο λαμπρότερον στάδιον, ὅπου, διὰ τῆς πολεμικῆς του ἀξίας καὶ ἐλευθεριότητος ἔμελλε νὰ τιμήσῃ ἐν γένει τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα.

Κάρολος ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας κυριεύσας τὴν Νεάπολιν καὶ Σικελίαν, κατέστησεν αὐτὴν διὰ τὰ τέλη του, (ἀπὸ ἐπαρχίαν ὑποκειμένην ποτὲ μὲν εἰς τὸν ἱσπανικὸν, ποτὲ δὲ εἰς τὸν αὐστριακὸν θρόνον) κράτος ἀνεξάρτητον. Ἀλλ' ἔκρινεν ὀρθῶς ὅτι, μὲ ὅλας τὰς ἰσχυρὰς βοηθείας τοῦ πατρός του, διὰ τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα, ὁποῦ, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐρέθιζε τὴν ἀλαζονείαν τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ στερεώσῃ τὸν νεοσύστατον θρόνον του εἰς τόπον ἀπέχοντα τόσον τῆς Ἱσπανίας καὶ ἐπιθυμούμενον ἀπὸ πολλὰς γειτονευούσας δυνάμεις, ἔπρεπε νὰ τὸν καταστήσῃ ἰσχυρὸν μὲ ἰδικά του ὅπλα. Ἐνθυμεῖτο ὅτι ἡ αὐστριακὴ Αὐτοκρατορία ἦτον ἡ πρὸ ὀλίγου δεσπόζουσα εἰς τὸ εὔκαρπον καὶ θελκτικὸν τῆς Νεαπόλεως βασίλειον ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὴν ἀπέβαλεν ἡ ἱσπανικὴ δύναμις, πλὴν ἀκόμη ἡ μεγάλη αὕτη μοναρχία ἐκράτει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της πολλὰ γειτονεύοντα μέρη τῆς Λομβαρ-

---

λευθέρωσεν τῆς Ναυπάκτου, καὶ μὲ τὴν αὐτὴν προθυμίαν συνέδραμον εἰς καταδίωξιν τῶν τυράννων ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ Λευκάδος. Ὅτι ὁ κόμης Φραγκίσκος Χωραφᾶς τῷ 1715 λαβὼν 600 Κεφαλλῆνας ἐμβῆκεν ἐντὸς τῶν βενετικῶν πλοίων καὶ ἠκολούθησε τὸν Ναύαρχον Δολφῖνον σπεύδοντα νὰ κτυπήσῃ τὸν ὀθωμανικὸν στόλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως προτοῦ νὰ ἑνωθῇ μὲ ἐκεῖνον τῆς Ἀφρικῆς (ὅρα διατριβὴν ἱστορικο-χρονολογικὴν περὶ τοῦ μακεδονικοῦ βασιλικοῦ τάγματος· ἐν Βονωνίᾳ 1768. σελ. 205 — 208). Θέλει, τελευταῖον, ἀναφέρει ὅτι, ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Δ'. κατὰ τὰ ἱστορούμενα ὑπὸ τοῦ Γαρζόνη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς βενετικῆς πολιτείας, χίλιοι πεντακόσιοι Κεφαλλῆνες, ἢ κατ' ἄλλους τέσσαρες χιλιάδες, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς κόμητας Ἄγγελον Δαλλαδέτσιμαν, Ἀναστάσιον Ἄνινον, καὶ Ἰωάννην Βαπτιστὴν Μεταξᾶν μετέβησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐμάχοντο κατὰ τῶν βαρβάρων Ὀθωμανῶν μετὰ τοῦ περικλεοῦς Ἀρχιστρατήγου Μοροζίνη. Καὶ ὅτι ξεχειμάζοντος τούτου ἐν Κερκύρᾳ καὶ προσδιωρισθεὶς παρὰ τοῦ ἰδίου ὁ Δαλλαδέτσιμας κυβερνήτης τοῦ Ξηρομέρου ἐφύλαξε μὲ μόνον πεντακοσίους Κεφαλλῆνας τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἀπὸ τὴν λεηλασίαν κτυπήσας μὲ γενναιότητα τοὺς ἐπὶ τούτου ἐξελθόντας Τούρκους ἐκ τῶν φρουρίων τῆς Ναυπάκτου, καὶ ἀναγκάσας αὐτοὺς νὰ κλεισθῶσιν ἐκ νέου εἰς τὰ τείχη (Γαρζόνης αὐτόθι σελ. 69, 75, 98).

Digitized by Google

δίας, καὶ ἑπομένως ἔβλεπεν ὅτι διὰ νὰ ἀναχαιτίζῃ τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν κατάκτησιν τοῦ βασιλείου του, καὶ διὰ νὰ δύναται ν' ἀποκρούῃ τὰς μελλούσας προσβολὰς τῶν αὐστριακῶν ὅπλων εἶχεν ἀνάγκην καὶ οἰκείου καὶ ξενικοῦ στρατοῦ.

Ἐζοῦσεν ἀκόμη εἰς τὴν Νεάπολιν ἡ φήμη τοῦ ἥρωος Γεωργίου Καστριώτου τοῦ Μακεδόνος, ὅστις, μετὰ τὰς εἰκοσιτρεῖς περιβοήτους, ἐν Ἠπείρῳ, νίκας του κατὰ τῶν τότε μεγαλοδυνάμων Τούρκων, ἐλθὼν τῷ 1461 εἰς Νεάπολιν μὲ ὀκτακοσίους ἱππεῖς Ἕλληνας κατετρόπωσε τοὺς Γάλλους καὶ τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις τοῦ δουκὸς Ἰωάννου δ' Ἀγγιῶ (d' Aggiò) καὶ ἠλευθέρωσε τὸν βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῶν δύω Σικελιῶν Δολφῖνον ἀπὸ τὴν στενὴν πολιορκίαν εἰς ἣν τὸν εἶχεν ὁ ῥηθεὶς δοὺξ κλεισμένον εἰς Βάρητον (Barletta (1)). Αὕτη δὲ ἐπληροφόρει τὸν Κάρολον ὅτι οἱ Ἕλληνες, μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων πολιτικῶν δυστυχειῶν των, διέσωζον τὴν προγονικήν των ἀνδρείαν καὶ δόξαν εἰς τὰ ὅπλα. Ἐστοχάσθη ὅτι τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως ὡς τόπος ἑλληνικὸς, εἰς ὃν ἤκμασε ποτὲ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ κατεστάθη περίφημος ἡ πρὸς τοὺς πολέμους γενναιότης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, δὲν θέλει εἶσθαι τόπος ἀδιάφορος εἰς τοὺς ἀπογόνους των. Ἐσυμπέρανεν, ἐν βραχυλογίᾳ, ὅτι οἱ νέοι Ἕλληνες θέλουν βλέπει εἰς τὸ κράτος τῶν Σικελιῶν λείψανα πολλὰ τῆς εἰς αὐτὸ μετοικήσεως τῶν προγόνων των καὶ λαμπρὰ δείγματα τοῦ ἐθνικοῦ των δικαιώματος, τὰ ὁποῖα διεγείροντα τὴν πρὸς αὐτὸ

---

(1) Βλέπε Μουρατόρην χρονικ. τῆς Ἰταλίας, Τόμ. ΚΑ'. ἔτος 1461. σελ. 360. Ἴδε καὶ τὴν ῥηθεῖσαν διατριβὴν περὶ τοῦ μακεδ. βασιλικ. τάγμ. σελ. 54.

Σημ. Τοσαύτην ἀνδρείαν καὶ ἐπιμονὴν εἰς τοὺς κατὰ τῶν ἀπίστων Ὀθωμανῶν πολέμους ἔδειξεν ὁ ἥρως Καστριώτης, ὥστε πολλοὶ τὸν παραβάλλουσι μὲ τὸν βασιλέα Πύῤῥον. Ἄλλοι τὸν ἐξομοιοῦσι μὲ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον, καὶ οἱ πλείονες ἀποδίδουσι πρὸς αὐτὸν ἐνδόξους τίτλους. Ὁ Ῥώμης Καλλιστος Β'. τὸν ὀνομάζει προπύργοιν καὶ στήριγμα τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἰταλίας. Πῖος ὁ Β'. τὸν λέγει: ἀκούραστον πρόμαχον τοῦ χριστανισμοῦ. Ὁ δὲ Παῦλος ὁ Β'. τὸν ἀποκαλεῖ: ἰσχυρότατον ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦ.

Digitized by Google

ἀγάπην των, καὶ ἐρεθίζοντα τὴν σύμφυτον αὐτῶν φιλοτιμίαν καὶ ἀφοβίαν εἰς τοὺς κινδύνους τῶν πολέμων, ἤθελαν τάχα κάμνει νὰ μαχῶνται πρὸς ὑπεράσπισίν του μὲ ὅλην τὴν ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν.

Ἐκ τούτων δὲ κινούμενος ἀπεφάσισε νὰ προσκαλέσῃ εἰς τὴν δούλευσίν του καὶ στρατιώτας Ἕλληνας. Ἰδὼν ὅμως ὅτι, δι' ἁπλῆς προκηρύξεως, δὲν ἐπετύγχαινε τοῦ ποθουμένου, ἔκρινεν εὐκολωτέραν τὴν κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ του, ἐὰν ἐκλέξῃ ἐπὶ τούτου ἓν ὑποκείμενον στολισμένον μὲ τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις, προικισμένον μὲ ἀγχίνοιαν, καὶ τὸ ὁποῖον νὰ ἔχῃ ταυτοχρόνως ἐπιρροὴν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τὸ ἔξοχον τῆς καταγωγῆς του καὶ τὰς πολλὰς σχέσεις του.

Τοιοῦτος δὲ κριθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ὁ κόμης Γεώργιος Χωραφᾶς ἐπροσκαλέσθη εἰς Βενετίας, ὅπου τότε διέτριβεν, εἰς Νεάπολιν. Δεχθεὶς οὗτος τὴν πρόσκλησιν εὐχαρίστως ἔφθασεν ἐκεῖ τὰς 20 Νοεμβρίου τῶν 1739, καὶ συνομιλήσας μετὰ τοῦ Καρόλου ἔδειξε τοσαύτην γενναιοφροσύνην, ὥστε ὑπεσχέθη νὰ συνάξῃ μὲ ἰδιά του ἔξοδα ἓν ἑλληνικὸν τάγμα εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν δύο Σικελιῶν.

Μεταξὺ τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ Χωραφᾶ συμφωνηθέντων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου σώματος, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ φέρῃ τὸν τίτλον « Τάγμα μακεδονικὸν βασιλικὸν » ὁ κόμης ὑπέσχετο νὰ κάμνῃ πάντοτε τὴν στρατολογίαν ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν Μακεδονίαν, περιεχομένων, ἐκ συνθήκης, ὑπὸ τὸ μακεδονικὸν ὄνομα, ὅλων τῶν λαῶν, οἵτινες κατοικοῦσιν ἀπὸ τὸ Τάραντον μέχρι τῆς Σμύρνης. Νὰ σύγκηται τὸ τάγμα ἀπὸ στρατιώτας νέους, εὐρώστους, ὑγιεῖς, κράσεως ἰσχυρᾶς, καὶ ἱκανῆς νὰ ἀντέχῃ εἰς τὰς κακουχίας τοῦ πολέμου. Νὰ εἶναι ὅλοι ὑψηλοὶ πέντε πόδας καὶ δύο δακτύλους, κατὰ τὸν προσδιορισθέντα πόδα ὑπὸ τῆς Α. Μ. καὶ, ἐντέλει, νὰ ἦναι πάντοτε ἕτοιμοι νὰ ἐκστρατεύωσι καθ' ὁποιουδήποτε ἤθελε κηρύξει πόλεμον ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας καὶ τῶν δύω Σικελιῶν, ἐξαιρουμένης τῆς βενετικῆς πολιτείας κατὰ τῆς ὁποίας, διὰ τοὺς δεσμοὺς τῆς ἀγάπης καὶ χρεοστικοῦ σεβασμοῦ μὲ τοὺς ὁποίους ἦτον τότε συνδεδεμένοι μὲ αὐτὴν οἱ Ἑπτανήσιοι καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ὑπήκοοί της, ὁ Χωραφᾶς δὲν ἤθελε νὰ κινηθῇ ποτὲ τὸ τάγμα του.

Digitized by Google

Ὁ Κάρολος ἐκ τοῦ ἄλλου ὑπέσχετο νὰ θεωρῇ τὸ μακεδονικὸν τάγμα συνημμένον εἰς τὸ σῶμα τῆς βασιλείας του, νὰ τὸ διατηρῇ πάντοτε, καὶ ν' ἀποδίδῃ πρὸς αὐτὸ τὰ ἴδια δικαιώματα ἑνὸς βασιλικοῦ τάγματος τῆς Ἰταλίας.

Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῆς ἐκδουλεύσεως ταύτης τοῦ Χωραφᾶ, ἡ Α. Μ. τὸν ἔδιδε τὴν θέσιν τοῦ Ταγματάρχου (Colonnello). Παρεχώρει πρὸς ἐκεῖνον καὶ τοὺς διαδόχους του τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ τάγματος, καὶ τῆς ταγματαρχικῆς θέσεως, καὶ πρὸς τούτοις ἔδιδε πρὸς τὸν ἴδιον τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐκλέξῃ τὸν Ἀντιταγματάρχην (Tenente Colonnello) καὶ 28 λοχαγοὺς (1). Πλήρης ὅμως γενναιοφροσύνης ὁ κόμης Γεώργιος δὲν ἀφῆκεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, νὰ νικηθῇ ἀπὸ τὴν ἐλευθεριότητα ταύτην τοῦ Καρόλου.

Μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς συνθήκης μεταβὰς εἰς τὴν ἀρκτικὴν Ἑλλάδα ἐπεχειρίσθη ἀμέσως ὁ Χωραφᾶς τὴν στρατολογίαν. Εἶναι δὲ εὔκολον νὰ συμπεράνῃ τις πόσας δυσκολίας ἔμελλε νὰ δοκιμάσῃ, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Ἡ βάρβαρος τουρκικὴ κυβέρνησις εἰς ἣν ὑπέκειντο οἱ περισσότεροι τῶν τόπων, ἐξ ὧν, κατὰ τὴν συνθήκην, ἔπρεπε νὰ συναξῇ τὸν μεγαλήτερον ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν, ἂν καὶ ἦτον ἐχθρικὴ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ἤθελεν εἶσθαι εὐαπάτητος μόνη της, ἀλλ' ὁποίους καὶ πόσους διδασκάλους εὐρωπαίους δὲν ἔλαβεν αὐτὴ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας! Ποσάκις δὲν ἐδιδάχθη ἀπὸ χριστιανοὺς τὰ μέσα δι' ὧν ἐδύνατο νὰ αἰχμαλωτίσῃ περισσοτέρους, καὶ νὰ βαστάξῃ ἀσφαλέστερον ὑπὸ τὸν βαρύν της ζυγὸν τοὺς ἀδελφούς των! Τὸ συλλεγόμενον ἑλληνικὸν τάγμα ἔμελλε νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἱσπανίαν καὶ Νεάπολιν, ἥτις εἶχε πολλοτάτους ἐχθρούς. Ὁ ἀναγνώστης λοιπὸν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὰς ἀντενεργείας τῶν Ἀντιπροσώπων. Ἡ δραστηριότης ὅμως, τὰ μέσα, καὶ ἡ ἐλευθεριότης εἰς τὸ ἐξοδεύειν τοῦ κόμητος Γεωργίου ἐνίκησαν πᾶσαν δυσκολίαν. Οἱ Ἕλληνες καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν γειτόνων τῆς Ἠπείρου Ἰλυριῶν ὑπήκουσαν εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ ὁμογενοῦς καὶ ὁμοθρήσκουτων Χωραφᾶ, ὅστις ὑπερβὰς καὶ τὰ πολλὰ τῆς μετακομίσεως

(1) Ὅρα τὴν ῥηθεῖσαν διατριβήν. Σελ. 59-60.

Digitized by Google

ἐμπόδια ἐσύναξεν εἰς Νεάπολιν τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν τοῦ τάγματος, καὶ ἤρχισε τὸν σχηματισμὸν αὐτοῦ χωρὶς νὰ ζητήσῃ οὐδεμίαν ὁμοιβὴν τῶν τοσούτων ἐξόδων του.

Μάλιστα, πρὸς περισσοτέραν ἀπόδειξιν τῆς γενναιοτητός του, παραβλέψας τὸν ἐξάδελφόν του Βενέδικτον (ἄνδρα, ὡς θέλομεν εἰδεῖ ἔμπειρον εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ γενναῖον) ἔδωκε τὴν θέσιν τοῦ ἀντιταγματάρχου εἰς ὑποκείμενον τῆς πληροφορίας τοῦ βασιλέως. Ἐκ τῶν ἰδίων αἰσθημάτων κινούμενος, ἐκλέξας τοὺς 28 λοχαγοὺς τοῦ τάγματος, ἔδωκε πρὸς αὐτοὺς ἀμισθὶ τὰ ἀπαιτούμενα ἀποδεικτικά των (**patente** (1)).

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ τάγματος, ὁ ζῆλος τοῦ κόμητος καὶ τῶν δύω ἀξιωματικῶν ἐξαδέλφων του διὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν νεοσυλλέκτων Ἑλλήνων εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ πολέμου ἐπροξένουν θαυμασμὸν, εἰς ὅσους ἐνόμιζον ἀδύνατον τὴν συλλογὴν καὶ μόρφωσιν αὐτοῦ μὲ τὰ ἁπλᾶ μέσα ἀνδρὸς ἰδιώτου (**privato**). Ταῦτα δὲ παρατηρήσας καὶ ὁ Κάρολος, καὶ γνωρίσας πρὸς τούτοις ὅτι ὁ κόμης Γεώργιος καὶ οἱ ἐξάδελφοι του, Ἰωάννης καὶ Βενέδικτος, ἐσύναπτον τὴν γενναιοφροσύνην καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν γενεθλίων μὲ πολλὴν ἀξίαν νοητικὴν, συνέλαβε περὶ αὐτῶν ἰδέαν ὑψηλήν.

Ὅθεν τὸ 1741, τοῦτ' ἔστι δύω χρόνους μετὰ τὴν διαμονὴν τοῦ Χωραφᾶ εἰς Νεάπολιν, συμφωνηθείσης εἰρήνης μεταξὺ Καρόλου καὶ τῆς ὀθωμανικῆς αὐλῆς, ἐπέμφθη ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ὁ Γεώργιος, καὶ ὡς συνοπαδοὶ οἱ ἐξάδελφοι του, εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ τελειώσωσι τὰς συνθήκας καὶ νὰ προσφέρωσι πρὸς τὸν Σουλτάνον τὰ παρ' αὐτοῦ πεμπόμενα δῶρα.

Μὲ πόσην δὲ γενναιότητα ἐφέρθη, τόσον εἰς ἐκείνην τὴν ἀποστολήν του καθὼς καὶ μετὰ τὴν ἐν Νεαπόλει ἐπιστροφήν αὐτοῦ, μᾶς πληροφορεῖ περὶ τούτου ὁ συγγραφεὺς τῆς περὶ τοῦ μακεδονικοῦ τάγματος διατριβῆς, εἰς ἣν ἀναφέρων περὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῆς γενναιοφροσύνης τοῦ Χωραφᾶ, λέγει: » Ἔχων ἐκεῖ (εἰς Κωνσταντινούπολιν δηλ.) » ἀνάγκην νὰ φανῇ μεγαλοπρεπὴς ἔχυσε πολλὰ χρήματα,

(1) Αὐτόθι Σελ. 60.

Digitized by Google

» χωρὶς ποτὲ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν αὐλήν του κἀμ-
» μίαν ἀμοιβήν, οὔτε εἰς ταύτην, οὔτε εἰς ἄλλας περιστά-
» σεις ἀναγκαίας διὰ τὴν ἐκδούλευσιν. Ἐκτὸς δὲ τῶν γενναίων
» ἐξόδων τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ἐκεῖ ἐξ ἰδίων του, διὰ τὴν λαμπρό-
» τητα τῆς αὐλῆς του, ἀπέδειξεν αὐτόθι πρὸς τούτοις τὴν ἐμ-
» πιστοσύνην του καὶ ἀφιλοκέρδειαν φανεὶς ἀνώτερος τῶν ἐπι-
» κερδῶν προτάσεων τῶν γινομένων πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ τὸν
» σύρωσιν εἰς ἕτερον σύμμαχον (1) ».

Ἐκτελέσας ὁ κόμης τὴν πολιτικήν του ἀποστολὴν ἀφιερώθη ἀκουράστως εἰς τὴν καθημερινὴν γύμνασιν τοῦ τάγματός του, τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ φημισθῇ εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ἡ μεγάλη τοῦ Χωραφᾶ ὑπόληψις εἰς τὴν αὐλήν, καὶ οἱ ἔπαινοι τῆς προόδου τοῦ μακεδονικοῦ τάγματος, ἤρχισαν νὰ κινῶσι τοῦ φθόνου τὴν γλωσσαλγίαν. Φωναὶ τινὲς ἐκπηγάζουσαι ἀπὸ τὴν ζηλοτυπίας πηγὴν διαφήμιζον ὅτι ὁ ταγματάρχης δὲν ἐφύλαξε τὰς συνθήκας τῆς στρατολογίας, ὡς πρὸς τὸν συμφωνηθέντα ἀριθμόν, τὴν ἡλικίαν, καὶ τὸ ἀνάστημα τῶν στρατιωτῶν, καὶ ὅτι οἱ πλείονες αὐτῶν εἶναι ἀπὸ τόπους μὴ περιλαμβανομένους εἰς τὴν συμφωνίαν. Ἡ φήμη δὲ αὕτη ἠνόχλησε τόσον τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Χωραφᾶ, ὥστε ὁ ἴδιος ἐζήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως νὰ γείνῃ μία γενικὴ ἐξέτασις τοῦ τάγματός του. Ἡ Α. Μ. μολονότι πληροφορημένη περὶ τῆς τιμιότητος τοῦ ταγματάρχου καὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν συνθηκῶν, θέλουσα ὅμως νὰ δώσῃ πρὸς αὐτὸν δημοσίαν ἱκανοποίησιν καὶ νὰ κλείσῃ τοῦ λοιποῦ τῶν φθονερῶν τὰ στόματα διέταξε τὸν μαρκέζον Μοντεβεργίνιον (di Montevergine) νὰ κάμῃ τὴν παρὰ τοῦ κόμητος ζητηθεῖσαν ἐξέτασιν. Ταύτης δὲ γενομένης μὲ ὅλην τὴν δημοσιότητα, ἀνέφερεν ὁ ῥηθεὶς μαρκέζος ὅτι ἡ συνθήκη, κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι ἐκπληρωμένη ὑπὸ

(1) Σελ. 60 — 61. Γνωρίζω πόση ἦτον ἡ προσπάθεια τῆς Ῥωσσίας νὰ σύρῃ εἰς τὴν αὐλήν της ὅσους τῶν Γραικῶν ἤκουε κηρυττομένους ἀξίους εἰς τὴν παιδείαν, ἢ εἰς τὸ πολεμικὸν στάδιον, συμπεραίνω ὅτι αἱ παρὰ τοῦ Χωραφᾶ παραβλεφθεῖσαι προτάσεις ἦσαν ἐκ μέρους τῆς μεγαλοφυοῦς Αἰκατερίνης Β'.

Digitized by Google

τοῦ ταγματάρχου Χωραφᾶ, ὅτι ἐκ τῶν ἑπτακοσίων Μακεδόνων στρατιωτῶν πέντε μόνοι ἔλειπαν διὰ τὴν πλήρη τελειότητα τοῦ τάγματος, καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν ἑξακοσίων ὀγδοήκοντα τεσσάρων στρατιωτῶν, 59 ἦσαν ἀπὸ τόπους μὴ περιλαμβανομένους εἰς τὴν συνθήκην, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκ τούτων, τινὲς ἦσαν κάτοικοι τῆς Ἀλβανίας, καὶ ἄλλοι παρεδέχθησαν ὡς Ἀλβανοὶ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἀφ' ὅτου ἤρχισεν ὁ σχηματισμὸς τοῦ τάγματος. Ἐπήνεσε μεγάλως πρὸς τούτοις ὁ ἴδιος οὗτος τὴν εὐκοσμίαν καὶ ἐξάσκησιν εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ πολέμου τὴν ὁποίαν εὗρεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν τάγμα. Ὅθεν ὁ Κάρολος εὐχαριστηθεὶς διὰ ταῦτα διέταξε νὰ ἐξακολουθῶσιν εἰς τὴν δούλευσίν του καὶ οἱ 59 εὑρεθέντες μὴ Μακεδόνες, ἕως ὅτου νὰ ἀναπληρωθῶσιν ἀπὸ ἄλλους, πρὸς δὲ τὸν κόμητα ἔδωκε φανερὰν ἀπόδειξιν τῆς εὐνοίας του προβιβάσας αὐτὸν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου (Brigadiere) διὰ τῶν ἑξῆς ἐντίμων ἐκφράσεων: » Ἀφορῶν εἰς τὴν παραδειγματικὴν ἀξίαν σας καὶ εἰς τὸ » ἔξοχον τῆς ἰδίας σας οἰκογενείας, κύριε κόμη Χωραφᾶ » ταγματάρχα τοῦ πεζοῦ βασιλικοῦ μακεδονικοῦ τάγματος, » εἰς τὰς ἐκδουλεύσεις σας πρὸς τὸν γαληνότατον Φαρνέσιον » οἶκον καὶ πρὸς τοῦτο μου τὸ διάδημα, εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν » τῆς οἰκογενείας σας, καὶ εἰς τὸν ζῆλον καὶ ἔρωτα τὸν ὁποῖον » ἐδείξατε διὰ τὴν βασιλικήν μου ὑπηρεσίαν, παρακινοῦμαι » νὰ σᾶς ὑποχωρήσω τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου τῶν πε» ζικῶν μου δυνάμεων κ. τ. λ. (1) ».

Αἱ εὐγενεῖς ψυχαὶ θεωροῦσαι τοὺς προβιβασμοὺς, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ κάθε ὑλικὴν ὠφέλειαν, ὡς δείγματα τῆς εὐνοίας ἐκ μέρους τῶν ἀνωτέρων καὶ τῆς ἐπιδοκιμασίας εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των, ἐμψυχοῦνται περισσότερον εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν των, οὖσαι ἕτοιμοι, χρείας τυχούσης, νὰ θυσιασθῶσιν ὑπὲρ ἐκείνων.

Τοιοῦτον ἀποτέλεσμα ἐπέφερεν εἰς τὸν ἤδη ὑποστράτηγον Χωραφᾶν ἡ ἀπόδειξις αὕτη τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοϊκῆς διαθέσεως τοῦ Βασιλέως. Διπλασιάσας τὸν πρότερον ζῆλον του διὰ τὴν τελειοποίησιν τοῦ τάγματός του ἐπεθύμει περίστασιν

(1) Ὅρα τὴν ῥηθεῖσαν διατριβήν, σελ. 63, 64, 65.

Digitized by Google

ἁρμοδίαν, διὰ νὰ δώσῃ ἀπόδειξιν τῆς ἱκανότητος τῶν στρατιωτῶν του καὶ τῆς πολλῆς του εὐγνωμοσύνης, καὶ τῳόντι δὲν ἐβράδυνεν ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ἐπιθυμίας του ταύτης.

Ἡ γῆ τῆς Ἰταλίας, ἥτις περικλείει ἐν ἑαυτῇ τὰ στοιχεῖα τῆς εὐτυχίας καὶ δυστυχίας της, κατεστάθη ἐκ νέου, τὸ 1744 θέατρον τοῦ πολέμου. Κλείσασα τὴν εἰρήνην ἡ ἡρωϊκὴ αὐτοκρατόρισσα Μαρία Θερησία μετὰ τοῦ τρομεροῦ ἐχθροῦ της Φρειδερίκου β'. διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν παραδόσεως τῆς Σιλησίας (1), ἀπεφάσισε ν' αὐξήσῃ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ δυνάμεις της διὰ νὰ διώξῃ τοὺς Ἱσπανοὺς ἀπὸ τὴν πόλιν Πίσαυρον (Pesaro) καὶ ἀπὸ ἄλλους τόπους τοὺς ὁποίους τῆς εἶχον ἐκεῖνοι κυριεύσει. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνος, τοῦ ἔτους τούτου κατέβαινον ἐκ τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Ἰταλίαν στρατεύματα καὶ ἠνοῦντο μὲ τὸ στράτοπεδον τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν αὐστριακῶν ὅπλων πρίγγιπος Λοβκοουϊτίου (Loucowitz) τὸ εὑρισκόμενον τότε εἰς Κέσενα (Cesena) καὶ Ἀρίμινον (Arimino).

Ἡ Ἀγγλία, ἥτις δὲν ἔβλεπε μὲ καλὸν ὄμμα τὴν ἱσπανικὴν σημαίαν κυματιζομένην εἰς τὸν ἀδριατικὸν κόλπον, ἐνῷ ἤθελεν αὐτὴ μόνη ν' ἀπολαμβάνῃ τοὺς ἀφθόνους τοῦ ἐμπορίου καρπούς, καὶ νὰ εἶναι ἡ ἀπόλυτος θαλασσοκράτωρ, συμμαχήσασα μετὰ τῆς Αὐστρίας, ἐπρόσταξε μὲ ἀπειλὰς τὸν ἀκόμη ὀλιγοδύναμον βασιλέα τῆς Νεαπόλεως ν' ἀφήσῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ πατρός του καὶ ἀποτραβίζων τὰς δυνάμεις του ἀπὸ τὸ ἐν Ἰταλίᾳ ἱσπανικὸν στρατόπεδον νὰ κηρυχθῇ οὐδέτερος. Ἀδύνατος ὁ Κάρολος ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἄδικον ταύτην διαταγὴν τὴν ὁποίαν ὁ Ἄγγλος ὑποναύαρχος ἔκαμε πρὸς αὐτὸν μὲ τοιοῦτον δεσποτισμόν, ὥστε εἰς δύο ὥρας ἢ ἔπρεπε νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν στρατόν του, ἢ νὰ ἴδῃ τὴν μητρόπολίν του ἀποτεφρωμένην ἀπὸ τὰς βόμβας τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου περιπλέοντος ἀπέναντι τοῦ λιμένος, ὑπένδωσεν ἀθελήτως. (2) Κινηθεὶς λοιπὸν μὲ μέγαν στρατὸν ὁ ῥηθεὶς πρίγγιψ τὸν Μάρτιον, ἤρχετο κατὰ τῶν Ἱσπανῶν.

---

(1) Βλέπε γεν. Ἱστορίαν Κούμα Τόμ. Θ'. σελ. 109.

(2) Ὅρα Πέτρον Κολλέταν Ἱστορ. τῆς Νεαπόλεως Τόμ. Α'. §. 39. σελ. 110.

Digitized by Google

Οὗτοι δὲ ἀφεθέντες ἀπὸ τοὺς Νεαπολίτας, ὄντες ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν καὶ στενοχωρούμενοι ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων ἔφυγον ἀπὸ τὸ Πίσαυρον καὶ ὀπισθοδρομοῦντες ἔκαμνον μόνον μικροὺς ἀκροβολισμοὺς κατὰ τοῦ ἀκολουθοῦντος ἐχθροῦ. Ἔπειτα δὲ ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς μάχας, τὰς ὁποίας βιασθέντες συνεκρότησαν, διέβησαν τὸν ποταμὸν Τρόνδον, ὅστις ἦτον τὸ σύνορον τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως. Τὸ φθάσιμον καὶ ἡ στρατοπέδευσις τῶν αὐστριακῶν δυνάμεων εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τούτου, ἔβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τὸν βασιλέα Κάρολον, ὅστις, ἀφοῦ, πρὸς ἀσφάλειαν ἔπεμψεν εἰς Γαϊέταν (Gaeta) τὴν βασίλισσαν, λαβὼν δεκαπέντε χιλιάδας στρατοῦ μετέβη ὁ ἴδιος εἰς τὰ ὅρια τοῦ κράτους του, μὲ σκοπὸν νὰ φυλάξῃ τὴν ὑποσχεθεῖσαν οὐδετερότητα, ἐὰν καὶ ὁ πρίγγιψ Λαβκοουΐτιος δὲν ἐνοχλήσῃ τοὺς ἐπὶ τῶν συνόρων τόπους του.

Οὗτος ὅμως ἐπαιρόμενος εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ στρατεύματός του, τὸ ὁποῖον ηὔξανε καθ' ἡμέραν, καὶ βλέπων τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀντιπάλων του, ἐνόμισεν εὔκολον τὴν κυρίευσιν τοῦ οὐδετέρου βασιλείου τῆς Νεαπόλεως. Μάλιστα κατὰ τὸν Μουρατόρην καὶ Κολλέταν, διετάχθη εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐλῆς του, ἥτις οὖσα ποτὲ κυρία τοῦ εὐτυχοῦς ἐκείνου μέρους τῆς Ἰταλίας καὶ πιστεύσασα εἴς τινας φυγάδας Νεαπολίτας καὶ πρὸς τὸν ἐν Ῥώμῃ αὐτιπρόσωπόν της, βεβοῦντας ὅτι εἰς ὅλον τὸ κράτος τῶν Σικελιῶν μελετῶνται ἐπαναστάσεις, διέδωκε προκηρύξεις τινὰς φανερούσας τὰς αἰτίας τοῦ ἀπροσδοκήτου τούτου πολέμου κατὰ τοῦ Καρόλου, καὶ διήγειρε τοὺς λαούς του κατ' αὐτοῦ (1). Ἡ διάβασις δὲ ἑνὸς μέρους τῶν αὐστριακῶν ὅπλων εἰς τὸ Ἀββρούτιον (Abbruyzo), γενομένη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἰδίου ἔτους, καὶ ἡ προσβολὴ τοῦ τόπου τούτου, ἐβεβαίωσεν ἤδη τὸν βασιλέα ὅτι αὐτὸς εἶναι λυμένος ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα, καὶ διὰ τοῦτο ἑνωθεὶς μὲ τὸν κόμητα δὲ Γάγες (di Gages) καὶ μὲ τὸν δοῦκα τῆς Μοδένης τοὺς ὄντας ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἱσπανικοῦ στρατοῦ, παρετήρει τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ πρίγγιψ Λαβκοουΐτιος λοιπὸν νομίσας εἰκολο-

(1) Χρονικῶν τῆς Ἰταλίας Τομ. ΚΖ'. ἔτος 1744. σελ. 206-207-209.

Digitized by Google

τέραν τὴν εἰσβολὴν ἀπὸ τὸ μέρος τῆς παππικῆς ἐπικρατείας διεύθυνεν ἐκεῖ τὸ μεγάλον του στρατόπεδον. Κατόπιν ὅμως τούτου ἤρχοντο οἱ Νεαπολοϊσπανοί, καὶ οὕτω κατήντησαν καὶ οἱ δύο στρατοὶ εἰς τὴν ἐξοχὴν τῶν Οὐελιτρῶν (Velletri). Ἐνταῦθα στρατοπεδεύσαντες ἀμφότερα τὰ μέρη ἐπροσπάθει καθ' ἓν νὰ ὀχυρώσῃ τὰς Θέσεις του καὶ ἐστέκοντο ἀπέναντι, χωριζόμενοι οἱ δύο στρατοὶ ἀπὸ μίαν βαθεῖαν κοιλάδα ἄνωθεν τῆς ὁποίας ἦσαν διάφορα ὀρεινὰ ὑψώματα (1).

Μεταξὺ τῶν Νεαπολιτῶν στραταγῶν ἦτον καὶ ὁ Κεφαλλήνιος ὑποστράτηγος Χωραφᾶς, ὅστις, ὡς Θέλομεν εἰπεῖ, ἔμελλε νὰ ἀναφανῇ ὁ ἥρως τῆς μελλούσης αἱματώδους μάχης, καὶ διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Μακεδόνων του, νὰ ἀνανεώσῃ, τὴν ἀρχαίαν τῶν προγόνων μας δόξαν εἰς τὰ ὄμματα τῶν ξένων λαῶν.

Ἐπιθυμῶν μόνον ὁ Κάρολος νὰ βαστᾷ τὸν ἐχθρὸν μακρὰν τοῦ κράτους του ἔμενεν ἀκίνητος κατ' αὐτοῦ, καὶ περιμένων ὁ αὐστριακὸς ἀρχιστράτηγος τὰ ἀποτελέσματα τῶν διεγερτικῶν προκηρύξεων τῆς αὐλῆς του ἄφινεν ἀδρανεῖς τὰς πολλάς του δυνάμεις, καὶ ἀπέφευγε τὴν σύγκρουσιν μιᾶς ἀποφασιστικῆς μάχης. Διὰ τοῦτο μόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου ἤρχησε καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη νὰ βαλθῇ εἰς ἐνέργειαν τὸ πυροβολικόν. Ἡ κοιλὰς ἠχολόγει καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὸν ἀμοιβαῖον πυροβολισμόν, καὶ ἀπὸ τὰς πολλὰς βόμβας, ἀλλ' ἡ μεγάλη ἀπόστασις εἰς ἣν εὑρίσκοντο τοποθετημένοι οἱ στρατοὶ κατέστηνε σχεδὸν ἀβλαβεῖς τὰς συγκρούσεις ταύτας εἰς ἀμφότερα τὰ μαχόμενα μέρη. Διάφοραι δὲ ἡμέραι παρῆλθον χωρὶς νὰ γένῃ οὐδὲν ἀξιοσημείωτον.

Εἰδοποιηθεὶς ὅμως ὑπό τινων λειποτακτῶν ὁ κόμης δὲ Γάγες ὅτι ἡ πρὸς τὸ ὄρος Φαϊόλαν πτέρυξ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ἦτον ἀδύνατος, ἐπρόσβαλεν αἰφνιδίως τὴν Θέσιν ἐκείνην, ἐθανάτωσε πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔλαβεν αἰχμαλώτους τὸν στρατηγὸν Πεσταλούτζην, τὸν ταγματάρχην καὶ ἀντιταγμα-

(1) Μουρατόρης αὐτόθι. σελ. 208 - 209. Βλέπε καὶ Κολλέταν αὐτόθι §. 40. σελ. 112.

Digitized by Google

τάρχην τοῦ σώματος Παλλαβικίνη, τινὰς λοχαγοὺς, καὶ διὰ κοσίους ἑξήκοντα στρατιώτας (1).

Τὸ κατώρθωμα τοῦτο τῶν Ἱσπανονεαπολιτῶν ἐσύγχυσε μεγάλως τὴν φήμην τοῦ μέχρι τότε νικηφόρου στρατεύματος τῆς Μαρίας Θερησίας, καὶ ἐρέθισε τὰ πνεύματα ὑπὲρ τοῦ παρὰ πάντων ἀγαπωμένου Καρόλου. Μὲ ἄμετρον ἀγανάκτησιν παρετήρει ταῦτα ὁ Λοβκοουΐτιος, ἀλλ' ἐπιστηρηζόμενος εἰς τὰς διαβεβαίωσεις τοῦ ἐν Ῥώμη δεσπότου Θοὺν (Thun), καὶ βλέπων ὅτι καὶ ἡ αὐλή του πιστεύουσα σκέμη ἑτοίμους εἰς ἀποστασίαν τοὺς ὑπηκόους τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, τὸν ἔπεμπεν αὐστηρὰς διαταγὰς νὰ προοδεύσῃ εἰς τὸ τῶν Σικελιῶν βασίλειον, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἄγγλον ναύαρχον πλησίον εὑρισκόμενον νὰ φοβερίσῃ διὰ τοῦ στόλου του τὴν Γαϊέταν καὶ νὰ διεγείρῃ εἰς ἀποστασίαν τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων. Διαδίδων δὲ καὶ αὐτὸς φήμας ϑριάμβων ἔστειλεν εἰς τὸ Ἀββαρίτιον τινὰς τῶν τολμηροτέρων του στρατιωτῶν νὰ κακοποιήσωσι τοὺς πιστοὺς πρὸς τὸν βασιλέα των ὑπηκόους, καὶ νὰ ἐρεθίσωσι τοὺς ἐναντίους του. Ταῦτα δὲ ἔκαμνεν ἐλπίζων ὅτι ὁ βασιλεὺς φοβηθεὶς διὰ τὴν μιτρόπολιν ἤθελε συκώσει ἓν μέρος τῶν στρατευμάτων του καὶ νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειάν της. Ἰδὼν ὅμως ὅτι καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἀπέτυχεν, ἀπεφάσισε, τὴν νύκτα τῆς δεκάτης ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου, νὰ κάμῃ ἓν τολμηρότατον ἔργον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιτυχία ἤθελε βέβαια τὸν καταστήσει κύριον τῆς Νεαπόλεως καὶ δοξάσει μεγάλως τὰ αὐστριακὰ ὅπλα.

Μαθὼν, τὰς ὀκτὼ τοῦ μηνὸς τούτου, ὑπό τινος χωρικοῦ καὶ ἀπὸ στρατιώτας ὅτι ὁ Κάρολος, ὁ δοὺξ τῆς Μοδένης, καὶ ἄλλοι μεγάλοι ἀξιωματικοὶ εὑρίσκονται εἰς τὴν πόλιν τῶν Οὐαλλετρῶν, ἐσχεδίασε νὰ ἐπιπέσῃ τὴν νύκτα μὲ μέγα μέρος τῶν πολλῶν του δυνάμεων εἰς αὐτὴν, καὶ νὰ πιάσῃ αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα καὶ τοὺς λοιπούς. Νὰ κυριεύσῃ τὴν ἰδίαν νύκτα, διὰ ἄλλου σώματος, τὸ ὄρος Ἀρτεμίσιον καὶ τὰς ὑψηλὰς ϑέσεις, ἐξ ὧν ἐδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ τὰς ὀχυρὰς ϑέσεις τῆς πόλεως, καὶ οὕτω

(1) Μουρατόρης αὐτόθι σελ. 210.

Digitized by Google

νὰ διευθυνθῇ ἐκεῖθεν ἀκολύτως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους.

Κοινολογεῖ τὸ σχέδιόν του εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ προσκαλεσθὲν συμβούλιον τοῦ πολέμου, καὶ παραδεχθέντος ὑπὸ πάντων διατάσσει τὰ περὶ τῆς νυκτὸς τῆς δεκάτης ἡμέρας λέγων » Ὁ » ἐχθρὸς φυλάττει κακῶς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ στρατο- » πέδου του. Ἡ Θέσις, φύσει ἀδύνατος, δὲν εἶναι ἐφωδιασμένη » ἀπὸ τὴν τέχνην. Ὀλίγοι τὴν φυλάττουν, καὶ διὰ τὴν πο- » λυκαιρινὴν ἀτάραχον ἀνάπαυσίν των, κοιμῶνται τὴν νύκτα » μεθυσμένοι καὶ ἄσκεπτοι. Εἰς τὸ κατοφερὲς μέρος τῆς κοι- » λάδος πολλοὶ δρόμοι φέρουσιν εἰς τὴν Θέσιν ἐκείνην, καὶ » ἤδη ἔχω ἄλλους τόσους ὁδηγοὺς φίλους, καὶ ἐχι ἀγορα- » σμένους, ἑτοίμους. Διά τινος παλαιοῦ καὶ χαλλασμένου τεί- » χους εἶναι εὔκολος ἡ εἴσοδος εἰς τὴν πόλιν καὶ μόλις ἐμ- » βῆτε, διευθύνεσθε ἀνεμποδίστως εἰς τὰς στρατιωτικὰς σκηνὰς, » εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ βασιλέως. Ἀκούσατε: ἓν σῶμα τῶν κα- » λητέρων στρατιωτῶν ἐκστρατεῦον τὴν νύκτα, ἂς ἀκολουθήσῃ » μὲ σιωπὴν τοὺς ὁδηγούς. Ἀφοῦ δὲ ἐμβῇ, διὰ τοῦ κρημνι- » σμένου τείχους, καὶ φονεύσει εἰς τὸν ὕπνον τοὺς φύλακας, » ἂς προχωρήσῃ εἰς τὴν πόλιν φονεύων σιωπηλῶς στρατιώτας » καὶ πολίτας. Ὅταν οἱ ἄγρυπνοι καὶ φεύγοντες ἐξυπνήσωσι » τὸν στρατὸν τοῦ ἐχθροῦ, οἱ ἰδικοί μας μεταβάλοντες αἰφνη- » δίως τὴν σιωπὴν, εἰς ἀλαλαγμοὺς, πυρκαϊὰς, φθορὰς, καὶ » τρόμους, ἂς μὴ δίδουν, διὰ τῶν ἐφορμήσεων, μήτε καιρὸν, » μήτε σκέψιν εἰς ἐκεῖνον. Ὁ ἐκλεκτότερος ἂς ἐμβῇ εἰς τὴν » οἰκίαν τοῦ βασιλέως, καὶ ἂς τὸν πιάσῃ, οἱ δὲ λοιποὶ ἂς » προχωροῦν εἰς τὰς πλατείας, καὶ εἰς τὰς ὠχυρωμένας Θέ- » σεις φθείροντες καὶ τρέποντες εἰς φυγήν. Σώματα στρατοῦ » μεγαλήτερα ἐκ τῶν ἡμετέρων ἂς ἐφορμήσουν ταυτοχρόνως » εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν ἐχθρικῶν ταγμάτων, αἱ δὲ » λοιπαὶ δυνάμεις μας ἂς εἶναι ἕτοιμαι εἰς βοήθειαν καὶ εἰς » τὴν νίκην. Ἐὰν ἐπιτύχῃ ἡ ἐπιχείρησις, ἡμεῖς τελειόνομεν » εἰς μίαν νύκτα ὅλους τοὺς κόπους τοῦ πολέμου. Ἐὰν ἀπο- » τύχῃ, ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ πολεμηστήρια Θέλομεν εἶσθαι » τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, ὡς εἴμεθα σήμερον, ἕτοιμοι εἰς τὰ » συμβαίνοντα καὶ εἰς τὸ σκέπτεσθαι. Διψασμένος διὰ ἐκδί- » κησιν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐχάσαμεν τὸ Ἀρτεμίσιον, περιέστρεφον

Digitized by Google

» ταῦτα εἰς τὸν νοῦν μου, τὰ ὁποῖα σήμερον σᾶς προβάλλω· » ἀποφασίσατε (1) ».

Ταῦτα εἰπὼν ἐδιαίρεσε, μετὰ τὴν ἐπευφημίαν τοῦ σχεδίου του, ὅλον τὸν πολύν του στρατὸν εἰς τρία σώματα· διέταξεν ἓν σῶμα ἓξη χιλιάδων στρατιωτῶν, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν στρατηγῶν Νοβάτου, καὶ Βροῦν (**Broun**) νὰ προσβάλῃ τὴν ἀδύνατον ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ ἐχθροῦ. Μὲ ἐννέα χιλιάδας ἔμελλεν ὁ ἴδιος Λοβκοουΐτιος νὰ κτυπήσῃ ταυτοχρόνως τὴν δεξιάν, (ὑπὸ ποινὴν θανάτου εἰς ὁποιονδήποτε ἤθελε μεγαλομιλήσῃ, φωνάξῃ, ἢ κάμῃ ταραχὴν), ὁ δὲ συνταγματάρχης τοῦ στρατοπέδου ἔπρεπε νὰ μένῃ ἄγρυπνος ὁμοῦ μὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στρατοῦ καὶ ἕτοιμος νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν.

Τελειόνει λοιπὸν ἡ δεκάτη ἡμέρα τοῦ Αὐγούστου, φθάνει ἡ νύξ, βάλεται εἰς πρᾶξιν ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἡ ἐπιχειρήσις, καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἑνδεκάτης ἔμελλε ν' ἀποφασίσῃ τὴν τύχην τοῦ βασιλείου τῶν δύο Σικελιῶν.

Περιπατῶν ὅλην τὴν νύκτα, διά τινων ἀμπελόνων, ὁ στρατηγὸς Νοβάτης μὲ βαθυτάτην σιωπὴν φθάνει εἰς τὴν ἀδύνατον θέσιν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ ἐχθροῦ, ὄπισθεν τῶν Ουαλετρῶν, ὅπου ἦτον ἓν μέρος τοῦ ἱσπανικοῦ στρατεύματος. Ἐμβαίνει εἰς τὸ στρατόπεδον, σφάζει τοὺς κοιμωμένους φύλακας, καταπλακόνει ἄλλους, καὶ προχωρεῖ ἀφόβως ὅπου βούλεται. Προσβάλλει αἰφνιδίως ἓν τάγμα Ἰρλανδῶν ὄντων εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ἱσπανίας, κατακόπτει τὸ περισσότερον μέρος αὐτῶν, εὑρίσκει μὲν γενναίαν ἀντίστασιν ἀπὸ τοὺς ἐπιζήσαντας, ἀλλ' ἐν τέλει, τοὺς τρέπει καὶ αὐτοὺς εἰς φυγήν. Κτυπᾷ ταυτοχρόνως, εὑρὼν αὐτὰ εἰς τὸν ὕπνον, τὰ τρία τάγματα τοῦ ἱππικοῦ τῆς βασιλίσσης καὶ τινὰς λόχους τοῦ πεζοῦ. Σφάζει πολλοὺς τῶν ἱππέων· πιάνει ἄλλους αἰχμαλώτους, καὶ μόνοι οἱ λαβόντες καιρὸν καὶ ταχύποδες ἀποφεύγουσιν ἢ τὴν σφαγὴν, ἢ τὴν αἰχμαλωσίαν. Οὔτε τὰ ἀθῶα ἄλογα δὲν λυπᾶται ἡ μανία τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ τούτων κόπτει τὰς ἰγνύας (**goccetti**) διὰ νὰ μείνωσιν ἄχρηστα ἢ νὰ ψοφίσωσιν ἀκίνητα.

---

(1) Κολλέτας Τόμ. Α'. §. 45. βιβλ. ά. σελ. 124.

Digitized by Google

Ἀλλ' ἐντοσούτῳ αἱ φωναὶ τῶν φευγόντων καὶ ἡ μικρὰ ἐκείνη τῶν Ἰρλανδῶν μάχη ἐξυπνᾷ τὸ λοιπὸν στρατόπεδον τῶν Ἱσπάνων καὶ Νεαπολιτῶν. Σάλπιγγες καὶ τύμπανα προσκαλοῦσιν ὅλους εἰς τὰ ὅπλα, ἀλλὰ τότε οἱ σιωπηλῶς νικῶντες ἐχθροὶ μεταβάλλουσι τὴν σιωπήν των εἰς τρομακτικοὺς ἀλαλαγμούς. Προοδεύουσι καίοντες σκηνὰς καὶ συντρίβοντες τὰ περιφράγματα· φθάσαντες δὲ εἰς τὴν θύραν τῶν Οὐαλετρῶν τὴν λεγομένην τῆς Νεαπόλεως, τὴν κατηδαφίζουσιν. Ἐμβάντες, περὶ τὰ χαράγματα, εἰς τὴν πόλιν βάλλουσι πῦρ εἰς πολλὰς οἰκίας διὰ νὰ διαδώσωσι περισσότερον τὸν φόβον. Εἰς μάτην οἱ δυστυχεῖς Οὐαλλετριανοὶ προσπαθοῦν νὰ ὑπερασπίσωσι τὰς οἰκογενείας των πολεμοῦντες ἐκ τῶν οἰκιῶν, ἡ ὁρμὴ τῶν γερμανικῶν ὅπλων φαίνεται ἀκράτητος, καὶ ἡ πόλις ὅλη κυριεύεται ἀπὸ ἔκπληξιν καὶ τρόμον.

Μετὰ βίας προφθάνει νὰ ἐνδυθῇ ὁ ἐν καιρῷ εἰδοποιηθεὶς βασιλεὺς Κάρολος καὶ ἁρπάσας τὸ ξίφος του νὰ ὑπάγῃ διὰ τῶν κήπων τῆς οἰκίας τοῦ Γινέτη, ὅπου ἐκοιμᾶτο, εἰς τὴν ἐχυρὰν θέσιν τῶν Καπουκίνων. Φεύγει ὁ δοὺξ τῆς Μοδένης ὁμοῦ μὲ τὸν πρέσβυν τῆς Γαλλίας, ὁ δὲ δοὺξ τοῦ Ἀτρίου (Atri) ἐξέρχεται γυμνὸς ἐκ τῆς καιομένης οἰκίας του. Οὔτε τὰ δάκρυα, οὔτε αἱ ἱκεσίαι τῶν πολιτῶν δύνανται νὰ μαλακύνωσι τῶν νικητῶν τὰς καρδίας· αὐτοὶ ἐξακολουθοῦσιν ἀνιλεῶς τὴν φθορὰν καὶ τὴν ἁρπαγήν, καὶ μόνον ἡ ἀφιέρωσις των εἰς τὰ λάφυρα ἐμποδίζει τὸν τέλειον ἀφανισμὸν τῆς πόλεως καὶ τῶν κατοίκων· ἀφιέρωσις, ἥτις ἔσωσεν ἐνταυτῷ καὶ τὸ τρομασμένον στρατόπεδον τῶν Ἱσπανονεαπολιτῶν, καὶ ἔγειρεν ἐξ ἐναντίας ὡς θέλομεν εἰδεῖ μετ' ὀλίγον, πρὸς τοὺς θριαμβεύοντας αἰτία νὰ πάθωσιν, ὅσα ἔπραξαν (1).

Ἐνῷ δὲ ἐκτελεῖτο ἡ φρικώδης αὕτη σκηνὴ εἰς τὴν πόλιν τῶν Οὐαλλετρῶν καὶ τὸ στράτευμα τοῦ Κάρολου καὶ Γάγες, διὰ τὴν ἔξαφνον συμφορὰν τῆς νυκτὸς, εὑρίσκετο εἰς ἄκραν ἀθυμίαν, φθάνει εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἱσπανονεαπολιτῶν ὁ αὐστριακὸς ἀρχιστράτηγος Λοβκοουϊτιος μὲ τὸ ἄλλο ἐχθρικὸν σῶμα τῶν ἐννέα χιλιάδων. Οὗτος

(1) Κολλέτας αὐτόθι σελ. 127 — Μουρατόρης αὐτόθι σελ. 211-12.

Digitized by Google

ἂν καὶ, διὰ τὰς δυσκολίας καὶ ἀποπλανήσεις εἰς τὸν δρόμον, αἵτινες συνήθως συμβαίνουσιν εἰς τὰς νυκτερινὰς καὶ μυστικὰς ἐκστρατείας, δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν συμφωνηθεῖσαν ὥραν, ἐνόησεν ὅμως, διὰ τῶν σημείων τῆς συνθήκης καὶ τοῦ πολεμικοῦ θορύβου, τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ στρατηγοῦ του Νοβάτου ἐν Οὐαλλέτραις. Ὅθεν εὑρὼν τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν καταφοβισμένον ἐρρίφθη ἀμέσως ὡς κεραυνὸς κατὰ τῶν φρουρούντων τὸ ὄρος Ἀρτεμίσιον, τὸ ὁποῖον ἦτον τὸ προπύργιον τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἱσπανῶν καὶ Νεαπολιτῶν καὶ ἡ κυρίευσις τοῦ ὁποίου ἠθελεν εἶσθαι ἡ τελεία φθορά των.

Ἔχων διηρημένον τὸν στρατόν του εἰς δύο μέρη κτυπᾷ μὲ τὸ ἕν, διὰ τοῦ πυροβολικοῦ, τοὺς προμάχους τῶν Ἱσπανονεαπολιτῶν, τοὺς ὁποίους τρέψας ἔπειτα ἀπὸ μίαν γενναίαν ἀντίστασιν εἰς φυγήν, προχωρεῖ τολμηρῶς εἰς τὸ ὄρος καὶ κυριεύει τὰς τρεῖς δυνατοτέρας θέσεις του, δηλ. τὸ ὀχύρωμα τοῦ Βονέττου, τὸ τοῦ Βριγαδιέρου, καὶ τὸ λεγόμενον Λιγκβασέρπε. Προσβάλλει ταυτοχρόνως τὸ ἄλλο μέρος τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ ἓν τμῆμα τοῦ πυροβολικοῦ τῶν Νεαπολιτῶν τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ ἐμπροσθέν του εἰς τὰ χαμηλότερα τοῦ Ἀρτεμισίου μέρη, ἀλλ' εὑρεθεὶς εἰς τὰς θέσεις ἐκείνας ὁ κόμης Βενέδικτος Χωραφᾶς δέχεται ἀφόβως τὴν ὁρμητικὴν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ χωρὶς νὰ δειλιάσῃ οὔτε διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων, οὔτε τὸ σφοδρὸν αὐτῶν πῦρ, ἑνώσας τὸν ἑλληνικὸν λόχον του μὲ ἐκεῖνον τοῦ Ἱσπανολομβαρδικοῦ πυροβολικοῦ ὑπέρασπίζει ἀνδρείως τὰς θέσεις του μαχόμενος δύω ὁλοκλήρους ὥρας.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῆς δευτέρας ταύτης αἰφνηδίου προσβολῆς τοῦ στρατοπέδου του συγκέντρωσας ὁ Κάρολος τὰς περὶ αὐτὸν δυνάμεις εἰς τὴν θέσιν τῶν Καπουκίνων καὶ ἐμψυχώσας αὐτὰς διὰ τῶν λόγων του καὶ διὰ τῆς ἀφοβίας μὲ τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο εἰς τόσον μέγαν κίνδυνον, ἔπεμψεν ἀμέσως τὸν μὲν ἱππεροπόλεμον Γάγες κατὰ τοῦ Λοβκοουϊτίου διὰ νὰ σώσῃ τὰς ἀναγκαιοτάτας θέσεις τοῦ Ἀρτεμισίου ὀπὸ τὰς χεῖρας του, τὸν δὲ στρατηγὸν Καστροπινιάνον νὰ τρέξῃ μὲ ἄλλας δυνάμεις εἰς βοήθειαν τῆς πολυπαθοῦς πόλεως τῶν Οὐαλλετρῶν.

Παρατηρήσας ὁ ἀρχιστράτηγος δὲ Γάγες ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἦτον ἤδη προχωρημένος ἕως εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τοῦ ὄρους ἔκρινεν

Digitized by Google

ἄξιον νὰ πέμψῃ κατ' αὐτοῦ τὸν ὑποστράτηγον Χωραφᾶν μὲ τοὺς Μακεδόνας του, ὡς συνειθισμένους ὄντας νὰ μάχωνται εἰς ὀρινοὺς καὶ δυσβάτους τόπους κατὰ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν τῆς πατρίδος των. Μόλις δὲ ἐδόθη παρ' αὐτοῦ ἡ διαταγή, ἐφαίνοντο οἱ Ἕλληνες νὰ ἀναβαίνωσι πετῶντες τὰ ὕψη τοῦ βουνοῦ, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἐπροπορεύετο μὲ τὸ ξίφος εἰς τὴν χεῖρα ὁ κόμης Γεώργιος. Φθάνων οὗτος εἰς τὴν θέσιν τοῦ Καπέλλου ὅπου ἀκόμη ὁ ἐξάδελφός του ἐμάχετο μὲ τοὺς ἐχθροὺς, ῥίπτεται κατ' αὐτῶν καὶ κτυπᾷ μὲ τοσαύτην ἀνδρείαν τὰς πολλὰς τῶν ἐναντίων φάλαγγας, ὥστε τὰς ἀναγκάζει νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν. Ἐλευθερώσας δὲ τοὺς κινδυνεύοντας τούτους λόχους τοῦ πυροβολικοῦ τοὺς λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ προχωρεῖ ἀμέσως κατὰ τῶν τριῶν ὀχυρωμάτων, τὰ ὁποῖα, ὡς προείρηται, εἶχον κυριευθῇ ὑπὸ τοῦ πρώτου σώματος τῶν ἐχθρῶν. Ἀφοῦ ὁρμᾷ ἐντὸς αὐτῶν, καὶ, μετὰ μίαν πεισματικὴν μάχην, ἐπιτυχαίνει νὰ διώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς νικητὰς καὶ νὰ θώσῃ πάλιν εἰς τὰ ὅπλα τοῦ βασιλέως του τὰς τόσον ἀναγκαίας ἐκείνας θέσεις.

Ἰδὼν μὲ χαρὰν του ὁ ἀρχιστράτηγος Γάγες τὴν τόλμην καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ Ἕλληνος Χωραφᾶ πέμπει πρὸς αὐτὸν διαταγὴν νὰ διευθυνθῇ εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους πρὸς τὸν ἀντισυνταγματάρχην κόμητα Σαϊβέσιον (Saives) εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐκεῖ ἀναβάντων πολλῶν ἐχθρῶν, ὅπου αἱ βασιλικαὶ δυνάμεις ἦσαν ὀλιγώταται. Ἐνῷ δὲ ὁ Χωραφᾶς πλήρης ἐνθουσιασμοῦ ἔτρεχε μεταξὺ τοῦ ἀκαταπαύστου πυρὸς τῶν πολεμίων διὰ νὰ φθάσῃ ἐκεῖ, λαμβάνει ἑτέραν διαταγὴν νὰ ὑπάγῃ μᾶλλον ὅπου ἦτον τὸ συμμαχικὸν πυροβολικὸν καὶ ἑνωθεὶς μετ' αὐτοῦ νὰ προχωρήσῃ, ὅσον δύναται περισσότερον, εἰς τὰ ὕψη τοῦ Ἀρτεμισίου πρὸς διώξιν τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἐπροχώρουν κυριεύοντες.

Ἡ δευτέρα αὕτη διεύθυνσίς του τὸν ἔγεινε μὲν ἀφορμὴ ὄχι μικροῦ κινδύνου, τὸν ἐπαῤῥησίασεν ὅμως καὶ περιστάσεις τινὰς δι' ὧν ἐδυνήθη ν' ἀποφασίσῃ τὴν μάχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ νὰ γείνῃ αἴτιος τῆς τελείας νίκης ἐκ μέρους τῶν ὅπλων τοῦ Καρόλου.

Ἀκολουθῶν τὸν δρόμον, ὁποῦ τὸν ἔδειξεν ὁ δεκάνος τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ κομιστὴς τῆς νέας διαταγῆς, εὑρέθη

Digitized by Google

ἐμπροσθεν ἑνὸς μεγάλου σώματος πυροβολιστῶν τοποθετημένου εἰς πολεμηστήρια (trincee), ὁπολαβὼν δὲ μακρόθεν ὅτι ἦτον τὸ συμμαχικὸν διευθύνετο πρὸς ἐκεῖνο ἄφροντις. Μόλις ὅμως πλησιάζει, ἕνας αἰφνήδιος πυροβολισμὸς τοῦ Θανατόνει τριάκοντα Μακεδόνας, πληγόνει ὀλίγον καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον εἰς τὸν βραχίονα, καὶ τὸν κάμνει νὰ ἐννοήσῃ τὸν μέγαν κίνδυνον εἰς ὃν εὑρέθη ἀνελπίστως. Προειδὼν τὰ ὀλέθρια τῆς ὀπισθοδρομήσεώς του ἀποτελέσματα δὲν ἐζήτησε ἄλλον δρόμον διὰ νὰ ὑπάγῃ ὅπου εἶχε διαταχθῇ, ἀλλ' ἐσκέπτετο πῶς νὰ τοποθετήσῃ καταλληλότερον τὸ τάγματου διὰ νὰ δεχθῇ τοὺς ἐχθροὺς, ἐὰν, ἐξερχόμενοι τῶν πολεμηστηρίων, ὁρμήσωσι κατ' αὐτοῦ. Ἡ πληθὺς ὅμως τῶν πολέμων, οἵτινες ἐγείνοντο εἰς διάφορα μέρη πλησιόχωρα, ἐξ ὧν ἠχολόγει τὸ ὄρος, τὸν ἐπρόσφεραν εὐθὺς τὸ μέσον τῆς σωτηρίας καὶ τῆς νίκης του. Παρετήρησεν ὅτι τὸ ἱσπανικὸν τάγμα τῆς βασιλίσσης ἐρχόμενον εἰς βοήθειαν τῶν εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Ἀρτεμισίου καταθλιβομένων ὀλίγων δυνάμεων τοῦ Καρόλου, εὑρίσκετο εἰς κίνδυνον καὶ δὲν ἐδύνατο νὰ προχωρήσῃ διὰ τὸ ἀκατάπαυστον πῦρ τῶν πολλοτάτων ἐχθρῶν, οἵτινες ἐξελθόντες ἀπὸ τὰ πολεμηστήριά των ἐπῆγαν κατ' αὐτοῦ. Βλέπων δὲ ἀναμμένους τοῦ Μακεδόνας του ἀπὸ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας, καὶ πνέοντας ἐκδίκησιν διὰ τὸ αἷμα τῶν ἀδελφῶν των, καὶ πρὸς τούτοις θέλων καὶ αὐτὸς νὰ διακριθῇ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἔδωκε πρὸς αὐτοὺς τὴν τολμηρὰν διαταγὴν νὰ ῥιφθῶσι μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ λυτρώσωσι τὸ κινδυνεῦον φιλικὸν τάγμα.

Ὁποίαν δὲ ἔκβασιν ἔλαβεν ἡ ἡρωϊκὴ αὕτη καὶ κινδυνώδης τοῦ πολεμικοῦ Κεφαλλῆνος ἐφόρμησις μᾶς ἀναφέρει ἀκριβῶς ὁ ἱστορικὸς Ῥοδοτᾶς λέγων: »Τὸ ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον ἠ»κολούθησε κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ κόμητος Χωραφᾶ, ἀλλ' ἐ»φάνη πολὺ ἀνώτερον τῶν ἐλπίδων του. Τὸ τάγμα τῶν Ἀλ»βανῶν τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἐξουσίαζε, ταχύπουν, οὕτως εἰπεῖν, »ὡς οἱ ἀετοί, καὶ γενναιόψυχον ὡς οἱ λέοντες, ἐῤῥίφθη, κατὰ »τὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ του, μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας »κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, χωρὶς νὰ ὑπολογισθῇ τὸν κίνδυνον εἰς »ὃν ἐξετίθετο. Τὸν ἐκτύπησε δὲ μὲ τοιαύτην ὁρμὴν καὶ τα»χύτητα, ὥστε τὸν ἔβαλεν εἰς ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν. Οἱ

Digitized by Google

» ἐχθροὶ πεσόντες εἰς μεγάλην ἔκπληξιν, διὰ τὸν τρόμον ὅσ-
» τις τοὺς ἐκυρίευσεν, ἔστρεψαν τὰ νῶτα καὶ ὑπέφερον ὀπι-
» σθοδρομοῦντες εἰς τὰ πολεμηστήριά των τὰ ὀλεθριώτερα ἀ-
» ποτελέσματα τῆς ἀγανακτήσεως τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες μὴ
» εὐχαριστηθέντες ὅτι τοὺς ἀπέσπροξαν ἐκεῖ, ἐφώρμησαν εἰς
» τὰ ἰδιά των πολεμηστήρια, ὅπου ἐμβάντες ἐπέτυχον νὰ τοὺς
» καταθλίψωσι μὲ ἀκαταπαύστους προσβολὰς καὶ νὰ τοὺς
» σκορπίσωσι (1) ».

Τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο τοῦ ἑλληνικοῦ τάγματος καὶ ἡ ἀ-ναφανεῖσα τροπὴ τῶν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης νικηφόρων ἐχθρῶν ἀνεζώωσε, κατὰ τὸν ἴδιον ἱστορικὸν, τὸ τρομασμένον πνεῦμα τῶν Νεαπολιτῶν καὶ Ἱσπανῶν. Τὸ ἐλευθερωθὲν ἀπὸ τὸν ὀλεθρον τάγμα τῆς βασιλίσσης ἔτρεξε νὰ ἑνωθῇ μὲ τοὺς λυτρωτάς του Ἕλληνας· καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς θέσεις τοῦ ὄρους ἐξερχόμενα τότε Ζαρράλεως τὰ βασιλικὰ στρατεύματα ἔσπευδον νὰ τοὺς συνδράμωσιν, ἐνῷ ἐπροχώρουν ἐκεῖνοι καταδιώκοντες τοὺς πολυαρίθμους ἐχθροὺς, τοὺς ὁποίους ἤδη ἐκτύπουν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ πανταχόθεν τοὺς ἐσκόρπιζον.

Ὁ βασιλεὺς Κάρολος (ὅστις εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἡμέραν δίδων ἄφοβος καὶ γαληνιαῖος φρονίμους διαταγὰς εἰς τὸ στρατοπεδόν του ἐδείκνυε τὴν στρατηγικήν του ἀξίαν καὶ τὸ γενναῖον τῆς καρδίας του) παρατηρήσας ἀκριβῶς τῶν Ἑλλήνων τὴν εὐτολμίαν, τὸν διαδοθέντα εἰς τὸν στρατόν του ἐνθουσιασμὸν, καὶ τῶν ἐχθρῶν τὴν ἀθυμίαν, ἔπεμψεν ἀμέσως, διὰ νὰ προασφαλίσῃ τὴν νίκην, ἓν μέρος τῆς ἱσπανικῆς φρουρᾶς εἰς βοήθειαν τῶν πολεμούντων. Μετὰ τοῦτο δὲ διέταξε τὸ τάγμα τῆς Καστιλίας νὰ διακόψῃ τὴν ὀπισθοδρόμησιν τῶν φευγόντων πολεμίων.

Ὁ γενναῖος Χωραφᾶς ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους παρακολουθούμενος τότε καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα τάγματα, καὶ τοῦ ἰδικοῦ του, φθάνων εἰς τὰς ἀνωτάτας κορυφὰς τοῦ Ἀρτεμισίου ἐκτύπησε μὲ τοὺς Μακεδόνας του τὸ ἐκεῖ κυριεῦον μέγα σῶμα τῶν ἐχθρῶν. Οὗτοι δὲ ἰδόντες τὴν καταστροφὴν τῶν εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη αὐστριακῶν δυνάμεων, καὶ παρατηροῦν-

(1) Τόμ. Γ'. βιβλ. γ'. Κεφ. β'. σελ. 41.

Digitized by Google

τες ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἔτρεχον κατ' αὐτῶν τοσαῦτα τάγματα Νεαπολιτῶν καὶ Ἰσπανῶν, ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τοιοῦτον πανικὸν φόβον, ὥστε θέλοντες νὰ προλάβωσι τὸν ἀποκλεισμόν των καὶ τὴν τελείαν φθορὰν ἐγκατέλειψαν ὅλα τὰ πολεμεφόδια καὶ ἐδόθησαν εἰς ἄτακτον καὶ ἀπηλπισμένην φυγήν. Ἀλλ' οἱ ταχύποδες Ἕλληνες ἐπηρμένοι διὰ τὸν θρίαμβον καὶ ἐρεθισθέντες ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀρχηγοῦ των, ὅστις ἔτρεξε κατόπιν τῶν φευγόντων, ἐκυνήγησαν ὡς ταχύπτεροι ἱέρακες τοὺς ἐχθροὺς ἕως εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους, παρακολουθούμενοι ἀπὸ τὰς λοιπὰς τοῦ βασιλέως δυνάμεις, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ πυροβολικὸν τῆς Πάρμας, τὸ ὁποῖον ἐφάνη τῳόντι ἐφάμιλλον τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν τόλμην. Τοσαύτη δὲ ἦτον ἡ σφαγὴ καὶ στενοχωρία τὴν ὁποίαν ἔκαμαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε τὸ πλειότερον μέρος αὐτῶν ἔτρεξεν εἰς τὸ πλησίον δάσος, οἱ δὲ λοιποὶ βιαζόμενοι νὰ φύγωσι τὸ τροπαιοφόρον ξίφος τῶν Ἑλλήνων ἐρρίπτοντο ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς βράχους μεταξὺ τῶν δένδρων τοῦ ὑποκειμένου δάσους ὅπου ἀπαντῶσαν σκληρότερον θάνατον καρφονόμενοι, ὡς λέγει ὁ Ῥοδοτᾶς, εἰς τοὺς συντριβομένους κλάδους (1).

Ὅμοιος, ὁ Κεφαλλήνιος ὑποστράτηγος μὲ λέοντα παροξυνθέντα ἀπὸ μικράν τινα βλάβην ἐκ μέρους τῶν ποιμένων καὶ μαινόμενον νὰ τρέξῃ ἐντὸς τῆς ποίμνης ὅπου ἐκρύβησαν τὰ τρομασμένα πρόβατα καὶ οἱ δειλιάσαντες βοσκοὶ, ἐζήτει νὰ ἐφορμήσῃ καὶ μέσα εἰς τοὺς κρυψεῶνας τοῦ πυκνοῦ δάσους διὰ νὰ κατακόψῃ τοὺς ἐκεῖ καταφυγόντας ἐχθρούς. Ἀνεχαίτισεν ὅμως τὴν ἀκράτητον ὁρμήν του καὶ, κατὰ τὸν Ῥοδοτᾶν, δὲν ἔδωκε τέλος τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα πολέμους τῆς Ἰταλίας ἀφανίζων τὰς καταφοβισμένας δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ (2), διότι ὁ ἀντισυνταγματάρχης κόμης Σαϊβέσιος (Sayves), ὅστις εἶχε τὴν ἐξουσίαν τῶν δυνάμεων τοῦ ὄρους, τὸν ἐμπόδισεν λέγων: ὅτι αἱ διαταγαί του ἦσαν νὰ διώξῃ μόνον τοὺς πολεμίους ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον.

Τὴν ἔνδοξον ταύτην νίκην τοῦ Κορόλου ἐκθέτων κατὰ πλά-

(1) Ῥοδοτᾶς αὐτόθι.
(2) Αὐτόθι.

Digitized by Google

τος ὁ ῥηθεὶς ἱστορικὸς ἐπιλέγει: »Τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο ἦτον »τὸ περιφημότερον εἰς τὴν μάχην ταύτην, ἐτελείωσεν ἡ πο»λεμικὴ σκηνὴ τὴν 13 ὥραν τῆς ἑνδεκάτης ἡμέρας τοῦ Αὐ»γούστου, μετὰ πέντε ὡρῶν πεισματικὴν μάχην. Ὅσαι ἦσαν »αἱ στιγμαὶ, τοσοῦτοι ἦσαν οἱ στέφανοι, καὶ τὸ ἄθροισμα »τῆς ἀξίας τῶν πολεμιστῶν. Τοιουτοτρόπως ἠλευθερώθη ὁ »στρατὸς τῶν Ἱσπανοναπολιτῶν ἀπὸ τὸν μέγαν τρόμον, καὶ »ἀπὸ τὴν παντελῆ φθορὰν τὴν ὁποίαν ἐπαπείλησε πρὸς αὐτὸν »ὁ ἐχθρὸς, ὅστις ἐφαίνετο ὅτι ἀπορροφοῦσε τὴν νίκην μὲ τοὺς »ὀφθαλμοὺς καὶ ἔψαλλε ματαίως, τὸν Θριαμβον. Ἡ δόξα »τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡμέρας ἀπεδόθη ἐξόχως εἰς τὸ μα»κεδονικὸν τάγμα, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν φιλικὸν, ἀλλὰ »καὶ ἀπὸ τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν, μεταξὺ τοῦ ὁποίου ἠκούετο »ὁ ψυθηρισμὸς τῶν ἐπευφημιῶν, καὶ ἐπαίνων ὁποῦ ἀπελάμ»βανεν ἐκεῖνο.

»Ὁ ἴδιος βασιλεὺς τῶν δύω Σικελιῶν, ὅστις ἦτον Θεατὴς, »καὶ ὑπὸ τὴν ἔνδοξον ἐπιστασίαν του ἴδε τὸν ἀγῶνα τῶν »ἀνδρῶν τούτων, εὑρεστήθη, μετὰ τὴν κατορθωθεῖσαν νίκην, »νὰ κράξῃ τὸν κόμητα Χωραφᾶ, καὶ, ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ ὅλων »τῶν Ἱσπανονεαπολιτῶν στρατηγῶν, νὰ ὁμολογήσῃ, διὰ σο»βαρῶν ἐκφράσεων, ὅτι, ἐδουλεύθη πλλὰ ἀξίως καὶ »εὐχαρίστως, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν ταγματάρχην, »ἀλλὰ καὶ παρ' ὅλου τοῦ τάγματος (1)».

Περὶ τοῦ πολέμου τούτου γράφων μὲ πολλὴν εὐγλωττίαν καὶ ὁ Καστρούκιος Μπουοναμίκος ἀξιωματικὸς τοῦ Νεαπολιτικοῦ στρατοῦ λέγει: »Τὸ μακεδονικὸν τάγμα, τὴν ἡμέραν »ἐκείνην, ἐφάνη ἐφάμιλλον τῆς ἀρχαίας μακεδονι»κῆς δόξης». Καὶ περαιτέρω ἐκφράζεται οὕτω: »Οἱ ἡ»μέτεροι καὶ ἐξαιρέτως τὸ μακεδονικὸν τάγμα, »καὶ τὸ πυροβολικὸν τῆς Πάρμας, ἐσκότωσαν πε»ρισσότερον ἀπὸ τὸ ἓν τρίτον τῶν ἐχθρῶν, καὶ μετὰ τοσαύ»της ὁρμῆς ἔτρεξαν κατόπιν τῶν φευγόντων, ὥστε, εἰς ὀλίγον »καιροῦ διάστημα, ἀνέλαβον ὅλας τὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους

(1) Αὐτόθι.

Digitized by Google

» Α'ρτεμισίου, τὰς ὁποίας ἐκεῖνοι ἐγκατέλειψαν ἐσπαρμένας
» ἀπὸ σώματα τῶν φονευθέντων ἰδικῶν των (1) ».

Ἐνῷ δὲ ὁ Λοβκοουΐτιος ἴδε τὴν ὀλοθριωτάτην ἀπόθασιν τοῦ ἐπιχειρήματός του εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, ἔμαθε ταυτοχρόνως ὅτι καὶ αἱ νικηφόροι δυνάμεις του εἰς τὴν πόλιν τῶν Οὐαλλετρῶν, δοθεῖσαι μᾶλλον εἰς τὴν διαρπαγὴν τῶν οἰκιῶν παρὰ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς νίκης, ἠφανίσθησαν ἀπὸ τὴν αἰφνήδιον προσβολὴν τοῦ στρατηγοῦ Καστροπινιάνου· ὅτι ἐπιάσθη αἰχμάλωτος ὁ στρατηγὸς Νοβάτης ἐντὸς τῆς οἰκίας τοῦ δουκὸς τῆς Μοδένης, ἐνῷ ἐσύναζε τὰ ἀργυρᾶ ἐκείνου σκεύη, καὶ ἐξέταζε τὰ ἔγγραφά του· καὶ ὅτι ἐπληγώθη βαρέως ὁ ἐμπειροπόλεμος Γερμανὸς δοὺξ Ἀνδρεάσης (2).

Ταῦτα πάντα τὸν κατεφόβησαν μήπως οἱ ἤδη τροπαιοφόροι ἐχθροὶ ἐξακολουθήσωσι κατ' αὐτοῦ τὴν δίωξιν καταβάντες εἰς τὴν κοιλάδα. Ἐσύναξε λοιπὸν τὰς ἐσκορπισμένας, ἀλλ' ἀκόμη πολλὰς δυνάμεις του, καὶ ἐγκαταλείψας εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας φονευμένους, ἐκτὸς τῶν αἰχμαλωτισθέντων, ἀφήσας πολλὰς σημαίας καὶ πυροβόλα ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του, καὶ ἐβάλθη εἰς τάξιν ἀμυντικὴν ἐντὸς τῶν πολεμηστηρίων (3).

Τοσοῦτος ὅμως ἦτον ὁ φόβος, τὸν ὁποῖον συνέλαβεν ὁ στρατός του, ὥστε ὁ Ἱστορικὸς Κολλέτας λέγει » Ἐὰν ἡ ἀβεβαιό-
» της τῶν δρόμων ἢ τῆς καρδίας δὲν ἤθελε βραδύνῃ τὴν
» κίνησιν τοῦ κόμητος δὲ Γάγες, καὶ εἰσέβαινον εἰς τὴν κοι-
» λάδα ὁμοῦ μὲ τοὺς φεύγοντας οἱ νικηταί, ὀλίγος στρατὸς
» ἔμενεν εἰς τὸν Λοβκοουΐτιον, καὶ οὐδεμία ἐλπὶς μέλλοντος
» πολέμου (4) ».

Θέλων ὁ Κεφαλλήνιος πολεμιστὴς νὰ ἔχῃ καὶ αὐτὸς καὶ

---

(1) Ὑπόμνημα περὶ τῆς τῶν Οὐαλλιτρῶν πολιορκίας ἐν ἔτει 1744, ἐκδοθὲν ἐν Λουγδούνῳ τῷ 1749, σελ. 86.

(2) Ὅρα Κάρολον Βόττταν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἰταλίας Τόμ. Γ'. βίβλ. μδ'. ἔτος 1744. σελ. 367 - 368 - 369. Κολλέταν αὐτόθι. Σελ. 227. Μουρατόρην αὐτόθι. Σελ. 212 - 13.

(3) Κολλέτας αὐτόθι.

(4) Αὐτόθι σελ. 128.

Digitized by Google

τὸ ἑλληνικὸν τάγματου ἔγγραφα ὑπομνήματα τοῦ ἡρωϊκοῦ των κατορθώματος καὶ τῆς πίστεως μὲ τὴν ὁποίαν ἐδούλευσαν τὸν βασιλέα των εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην ἡμέραν τοῦ κράτους, ἐζήτησε παρὰ τῶν συστρατηγῶν του, οἵτινες ἦσαν μάρτυρες αὐτόπται τοῦ ἀγῶνος, τὰ ἀπαιτούμενα ἀποδεικτικὰ τὰ ὁποῖα ὅλα μαρτυροῦσι περιληπτικῶς τὴν ἀλήθειαν καὶ τιμῶσι μεγάλως τὸν ταγματάρχην Χωραφᾶ καὶ τοὺς συστρατιώτας του Ἕλληνας. Ἐκ τούτων ὅμως περιορίζομαι νὰ φέρω ἓν ἢ δύω πρὸς πίστωσιν τοῦ ἀναγνώστου, διὰ νὰ μὴν ἐκτανθῶ πέραν τοῦ δέοντος.

Ἰδοὺ τί λέγει ὁ κόμης δὲ Γάγες, ὡς γενικὸς ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοπέδου: » Πιστοποιῶ ὅτι τὴν ἑνδεκάτην τοῦ ἱ-» σταμένου διέταξα ἐκ τοῦ χαμηλοῦ ὄρους ὀνομαζομένου » Παστέλλου, τὸν κόμητα Γεώργιον Χωραφᾶ ὑποστράτηγον » τῶν πεζικῶν δυνάμεων τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῆς Νέα-» πόλεως καὶ ταγματάρχην τοῦ βασιλικοῦ μακεδονικοῦ τάγ-» ματος, νὰ ὑπάγῃ μὲ τὸν στρατόν του πρὸς ἐλευθέρωσιν τοῦ » ὑψηλοῦ ὄρους, τοῦ ὁποίου τὸ περισσότερον μέρος ἦτον κυρι-» ευμένον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Αὐτὸς ἀνέβη ἐκεῖ μετὰ πολλῆς » ταχύτητος, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατιωτῶν του· ἐρρίφθη, πρὸ » παντὸς ἄλλου, κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ πρῶτος τὸν ἐκτύπησε » μὲ τοσαύτην ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα, ὥστε, κατὰ μίμησιν » αὐτοῦ, ἔκαμαν τὸ αὐτὸ καὶ αἱ φάλαγγες τῶν πυροβολιστῶν, » καὶ τὰ πεζικὰ τμήματα (picchetti) ἐξελθόντα ἐκ τῆς θέσεως » τῆς λεγομένης Καπέλλο, καὶ μὲ τὸ ξίφος εἰς τὴν χεῖρα ἐ-» ξέβαλεν ἀπὸ τὰ κυριευθέντα πολεμηστήρια τοὺς ἐναντίους » καὶ τοὺς κατεδίωξεν ἕως εἰς τὸ δάσος, ὅπου βιαστικώτατα » κατέφυγον ἀφήσαντες τὰ πάντα. Δείξαντος λοιπὸν τοῦ ῥη-» θέντος κόμητος, ἀνδρείαν, ἔρωτα, καὶ ζῆλον, ὑπὲρ τῆς βα-» σιλικῆς ὑπηρεσίας, ἀναγνωρίζω αὐτὸν ἄξιον τῶν χαρίτων » καὶ τῶν ἀμοιβῶν τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος· καὶ πρὸς ἔν-» δειξιν τῆς ἀληθείας δίδω αὐτῷ τὴν παροῦσαν ».

Ἐκ τοῦ βασιλικοῦ στρατοπέδου τῶν Οὐαλλετρῶν.
26 Αὐγούστου 1744.

Τὰ αὐτὰ ἐπιβεβαιῶν καὶ ὁ κόμης Σαιβέσιος (ὅστις, ὡς εἴρηται, τὴν ἡμέραν τοῦ ἀγῶνος ἐξουσίαζε τὰς ἐν Ἀρτεμισίῳ

Digitized by Google

δυνάμεις τῶν Ἱσπανοναπολιτῶν) λέγει: » πιστοποιῶ ὅτι τὴν » ἐνδεκάτην τοῦ παρόντος, εἰς ἣν ἐπροσβλήθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν » τὸ βασιλικὸν στρατόπεδον καὶ τὸ ὄρος Φαϊόλα, ὅπου ἐγὼ » ἐκυβέρνουν ὡς ἀντισυνταγματάρχης, ἔτρεξεν εἰς αὐτὸ, κατ' ἐ- » πιταγὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου Ἰωάννου δὲ Γάγες, ὁ ταγμα- » τάρχης καὶ ὑποστράτηγος κόμης Χωραφᾶς μετὰ τοῦ βα- » σιλικοῦ μακεδονικοῦ τάγματος, ἐνῷ οἱ ἐχθροὶ ἦσαν ἤδη » κύριοι τοῦ μεγαλητέρου μέρους τοῦ ῥηθέντος βουνοῦ, καὶ » βαλθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σώματος τούτου ἐκτύπησεν ἐμ- » προσθέν μου πρῶτος ἀπὸ ὅλους, τοὺς ἐχθροὺς μετὰ τοσαύτης » ἀνδρείας καὶ δυνάμεως, ὥστε ἔγινε παράδειγμα εἰς τὸ νὰ » κάμωσι τὸ αὐτὸ καὶ αἱ ἀκολουθοῦσαι τάξεις τῶν πυροβο- » λιστῶν καὶ τῶν πεζικῶν τμημάτων, καὶ μὲ τὸ ξίφος εἰς » τὰς χεῖρας ἐδίωξεν ἀπὸ τὰ πολεμηστήρια τοὺς ἐναντίους. » Τοσοῦτος δὲ ἦτον ὁ ζῆλος του, ὥστε μ' ἐζήτησε τὴν ἄδειαν » ὁ ῥηθεὶς ταγματάρχης νὰ τοὺς καταδιώξῃ καὶ ἐντὸς τοῦ » δάσους καὶ ἕως εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπερ ἐγὼ δὲν ἐδυνήθην » νὰ συγχωρήσω πρὸς αὐτὸν, ὡς μὴ ἔχων τοιαύτας διαταγάς. » Διὰ τὸ τοιοῦτον του κατόρθωμα καὶ τὴν τοιαύτην παραδειγ- » ματικὴν ἀνδρείαν τὸν ἀναγνωρίζω ἄξιον τῶν χαρίτων καὶ » ἀμοιβῶν τὰς ὁποίας ἡ Α. Μ. ἤθελεν εὐαρεστηθῇ νὰ ὑπο- » χωρήσῃ πρὸς τὸν ταγματάρχην καὶ τὰ ἄτομα τοῦ τάγμα- » τός του. Διὸ δίδω, κατ' αἴτησιν αὐτοῦ, τὴν παροῦσαν, πρὸς » ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας, ὅπου ἀπαιτεῖται.

Ἐκ τοῦ βασιλικοῦ στρατοπέδου τῶν Οὐαλλετρῶν. 30 Αὐγούστου 1744. (1).

Τὰ αὐτὰ ἐπιμαρτυροῦνται καὶ ὑπὸ τοῦ μαρκέζου Δοκουρέτου (Docuchez) συνταγματάρχου τοῦ στρατοπέδου (Marasciallo di Campo) καὶ ταξιάρχου τοῦ πυροβολικοῦ τῶν Ἱσπανῶν, εἰς τὸ μαρτυρικὸν τοῦ κόμητος Βενεδίκτου Χωραφᾶ διὰ τὴν ὁποίαν ἔδειξε καὶ οὗτος ἀνδρείαν μαχόμενος, ὡς

(1) Σέβομαι τὴν κοινὴν φήμην τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Νεαπόλεως Κολλέτα, δὲν δύναμαι ὅμως νὰ μὴν θεωρήσω ὡς ἔλλειψιν ἀδικον τὴν σιωπήν του περὶ

Digitized by Google

εἴρηται, δύω ὥρας κατὰ τῶν πρώτων ἐφορμησάντων ἐχθρῶν εἰς τὸ ὄρος (1).

Παρατάξας μετὰ ταῦτα ὁ Κάρολος τὸν στρατόν του ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ (ὅστις ἐμβὰς εἰς τὰς πρώτας θέσεις του τὰς ὠχύρωσε περισσότερον) καὶ διδαχθεὶς ἤδη ἀπὸ τὴν πεῖραν πόσον ἔπρεπε νὰ φυλάττωνται μὲ ἀκρίβειαν τὰ ὀχυρώματα τοῦ ὄρους Ἀρτεμεσίου, ἔκρινεν ἄξιον ὅτι εἰς τὸν ὑποστράτηγον Χωραφᾶ καὶ εἰς τοὺς γενναίους του στρατιώτας πρέπει νὰ δοθῇ ἡ τιμὴ τῆς ἀκριβοῦς φυλάξεως τῶν τόσον ζηλοτύπων θέσεων, τὰς ὁποίας ἐκεῖνος, διὰ τῆς παραδειγματικῆς ἀνδρείας του ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ δολιότης δὲ μὲ τὴν ὁποίαν εἶχον φερθῇ οἱ πολέμιοι καὶ ἡ φιλοτιμία τοῦ συμπολίτου μας καὶ τοῦ τάγματός του, εἰς τὸ νὰ μὴ φανῶσιν ἀνάξιοι τῆς ὑπολήψεως τὴν ὁποίαν συνέλαβον περὶ αὐτῶν ἡ Α. Μ. καὶ οἱ ἀρχιστράτηγοί του ἠνάγκασαν τὸν κόμητα Χωραφᾶ καὶ τὸν στρατόν του νὰ εἶναι πάντοτε

τοῦ ὑποστρατήγου Χωραφᾶ, τὸν ὁποῖον ὁ Μουρατόρης ὀνομάζει » ἀνδρεῖον ἀξιωματικὸν » τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως (χρον. Ἰταλ. 1746) καὶ περὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων τούτου καὶ τοῦ γενναίου μακεδονικοῦ τάγματος. Συγγραφεύς, ὅστις ἐκθέτει κατὰ πλάτος τὴν μερικὴν ἱστορίαν τῆς Νεαπόλεως ἔπρεπε ν' ἀποδώσῃ τὸν χρεοστούμενον ἔπαινον καὶ νὰ συστήσῃ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τὸ ἡρωϊκὸν κατόρθωμα ἀνδρὸς καὶ τάγματος ξένου, τοῦ ὁποίου τὸ παράδειγμα, κατὰ τοὺς συγχρόνους ἱστορικούς, καὶ συναγωνισθέντας στρατηγοὺς καὶ ἀρχιστρατήγους, ἐνεθάρρυνε τοὺς πεφοβισμένους αὐτόχθονας, ἐμπόδισε τὴν πρόοδον τῆς νίκης τῶν ἐχθρῶν, μετέβαλλε τὴν ὄψιν τοῦ πολέμου, καὶ ἔσωσε τὸ κινδυνεῦον κράτος.

(1) Ὁ συγγραφεὺς τῆς περὶ τοῦ μακεδονικοῦ τάγματος διατριβῆς ἀναφέρει τὸ ἑξῆς ἀνδραγάθημα ἠπειρώτου τινός, ἔχοντος θέσιν δεκάνου (sargenté) εἰς τὸν πυροβλικὸν λόχον τοῦ κόμητος Βενεδίκτου Χωραφᾶ, ὀνομαζομένου Σπυρίδωνος Πέρσικου. Ἰδὼν οὗτος ἕνα ἀξιωματικὸν Κροάτον, ἐνῷ ἐπροσβαλον οἱ ἐχθροί, ὡς εἴρηται, τὸν λόχον τοῦτον, ὅτι ἐπροχώρησε πολλὰ πλησίον τῆς θέσεως τοῦ Σομβρέρου, καὶ στήσας ἐν κανονίου ἐστενοχώρει μεγάλως τὴν θέσιν των καὶ τοὺς ἔβλαπτε πολύ, ἐπήδησεν ἐκτὸς τοῦ πολεμητηρίου του μὲ τὸ ξίφος, καὶ ῥιφθεὶς ὁρμητικῶς κατ' αὐτοῦ τοῦ ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπέστρεψεν ἀβλαβὴς εἰς τοὺς ἰδίους. Αὕτη δὲ ἡ εὐτολμος πρᾶξις του ἐβραβεύθη μὲ τὸν προβιβασμόν του εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὑπολοχαγοῦ (σελ. 86).

Digitized by Google

μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, διὰ ὀγδοήκοντα σχεδὸν ἡμερόνυκτα, ὑποφέροντες γενναίως τὰς κακουχίας καὶ τὸ ψύχος τὸ ἐκπηγάζον ἀπὸ τοιοῦτον ἀτμοσφαιρικὸν ὕψος.

Μολονότι εἰς τὸ νυκτερινόν του στρατήγημα τῶν ἕνδεκα Αὐγούστου ὁ Λουβκοουΐτιος ἐθανάτωσε πολλοὺς εἰς τὸν ὕπνον καὶ ἔκαμε σχεδὸν τὴν αὐτὴν ζημίαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καρόλου ὁποίαν ἔπαθε καὶ αὐτὸς ἔπειτα νικηθείς, κατὰ τοὺς Ἱστορικοὺς ὅμως τῆς Ἰταλίας, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς τῶν Σικελιῶν δι' αὐτὴν τὴν νίκην, ἀπέκτησεν ὑπόληψιν εἰς τὸν στρατόντου καὶ κοινὴν φήμην ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς χερσονήσου, ὁ ῥηθεὶς πρίγγιψ ἐζημιώθη μεγάλως ὡς πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ στρατοπέδου πειθαρχίαν. Οἱ ὁπλαρχηγοὶ ἐφαίνοντο ὀλίγον σεβαστικοὶ πρὸς αὐτόν. Ἡ πεῖνα τοῦ στρατοπέδου ηὔξανε καθ' ἡμέραν, τὸ ἀσυνήθιστον τοῦ κλίματος εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων ἐπροξένησαν εἰς τὸν στρατόν του Θανατηφόρους ἀσθενείας, καὶ ἐν γένει ἡ λυπηρὰ ὄψις τῶν πραγμάτων του τὸν ἔῤῥιψεν εἰς πολλὴν ἀθυμίαν. Ἐπέμενε μόνον διὰ τὴν συστολὴν νὰ μὴν μαρτυρήσῃ ἑαυτὸν νικημένον, ἀλλ' ἐν τέλει στενοχωρούμενος ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς ἐλλείψεως ἀπεφάσισε τὴν πρώτην τοῦ Νοεμβρίου νὰ σηκώσῃ τὸ στρατόπεδόν του ἀπὸ τὴν κοιλάδα τῶν Ὀυαλλετρῶν καὶ νὰ περάσῃ τὸν Τίβεριν (1). Θέλων νὰ κρύψῃ τὴν φυγήν του ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἔκαμνεν ὅλην τὴν ἡμέραν φαινόμενα μονίμου στάσεως, εἰς δὲ τὰς ὥρας τῆς νυκτὸς ἔκαιε τὰ συνήθη πυρά, καὶ ἠκούοντο αἱ φωναὶ τῶν ἐγρηγορούντων φυλάκων τοῦ στρατοῦ. Περὶ δὲ τὰ χαράγματα διελύθη τὸ στρατόπεδον καὶ ἐβάλθησαν εἰς κίνησιν τὰ τάγματα μὲ ἄκραν εὐταξίαν καὶ ἀπίστευτον ταχύτητα (2). Πρῶτος ὁ ἀγρυπνος Χωραφᾶς ἐξάνοιξεν ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ὄρους τὰ κινήματα ταῦτα καὶ εἰδοποίησε τὴν φυγὴν τοῦ ἐχθροῦ (3). Διετάχθη λοιπὸν ἀμέσως νὰ λάβῃ τὸ τάγματου καὶ ἑτέρους δύω χιλιάδας στρατιώτας Ἱσπανοὺς

(1) Ὅρα Μουρατόρην αὐτόθι σελ. 214 - 15. Κολλέταν σελ. 128 - 29.
(2) Κολλέτας σελ. 129.
(3) Βλέπε διατριβὴν τοῦ μακεδονικοῦ, βασιλικοῦ ταγμ. σελ. 86.

Digitized by Google

καὶ ἀκολουθῶν ὄπισθεν τὸ πυροβολικὸν τῶν ἐναντίων νὰ τὸ βλάπτῃ ὅσον δύναται. Ἐν τοσούτῳ δὲ σηκώσας ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ἐπίλοιπον στρατόπεδον ἐκίνησεν εἰς δίωξιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ νομίζων, ὡς φαίνεται, νίκην μεγίστην τὴν φυγὴν ἑνὸς ἰσχυροῦ πολεμίου, ὅστις εἶχε βεβαίαν τὴν κυρίευσιν τοῦ κράτους του, ἐκινήθη τόσον βραδέως, ὥστε ὁ Λοβκοβίτιος εἶχεν ἤδη περάσει τὸν Τίβεριν καὶ διέλυε τὰς τεχνικάς του γεφύρας, ὅταν ὁ Κάρολος ἔφθασεν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην (1). Οἱ δύω ἐχθροὶ ἐστρατοπέδευσαν ὁ εἷς ἀπέναντι τοῦ ἄλλου εἰς τὰς ὄχθας καὶ ἐχαιρετῶντο καθ' ἑκάστην μὲ τὸν συνήθη βομβοβολισμόν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀφήσας εἰς τὸ στρατόπεδόν του τὸν Γάγες καὶ τὸν Δοῦκα τῆς Μοδένης διευθύνθη εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ κράτους του ὑποδεχόμενος παντοῦ μὲ εὐφημίας καὶ πανηγύρεις. Ὅθεν ὁ Γερμανὸς πρίγγιψ ἤκουε μὲ ἀγανάκτησίν του ὅτι ἡ Ῥώμη, ἥτις πρὸ ὀλίγου τὸν εἶχε δεχθῆ καὶ αὐτὸν μὲ θριαμβευτικὴν πομπὴν διαβαίνοντα διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Νεαπόλεως, ἤδη ἐώρταζε καὶ ἠχολόγει ἀπὸ τὸν κανονοβολισμὸν τῶν φρουρίωντης, διὰ τὴν διάβασιν τοῦ Καρόλου (2).

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Λοβκοβίτιος σηκωθεὶς ἐκεῖθεν διεύθυνθη πρὸς τὸ Βιτέρβιον (Viterbo), καὶ ἐπειτα εἰς τὴν Περουγίαν (Perugia). Κατόπιν τούτου ἤρχετο καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος δὲ Γάγες καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Μοδένης, οἵτινες ἀκολουθοῦντες μακρόθεν τὰ βήματά του ἔπιασαν τὴν θέσιν τοῦ Φουλγινίου (Fuligno) διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν διάβασίν του, ἐὰν ἤθελε νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖθεν τοῦ Ἀππενίνου. Διὰ τούτου δὲ τοῦ κινήματος τὸν ἠνάγκασαν νὰ λάβῃ τὸν δρόμον τοῦ Φορολιουΐου, ἐκ τοῦ ὁποίου διαβὰς μὲ μεγάλας κακοπαθίας τῶν στρατευμάτων του ἔμεινε διὰ νὰ ξεχειμάσῃ εἰς Οὐρβίνον (Urbino) καὶ εἰς τὰ ἐκεῖ περίχωρα (3). Ἐνῷ δὲ ὁ Λοβκοβίτιος διέβαινεν ἀναγκασμένος τὰ ῥηθέντα μέρη ὁ ὑποστράτηγος Χωραφᾶς ἀκολουθῶν αὐτὸν, δὲν ἔπαυεν ἀπὸ τοῦ νὰ προσβάλῃ, καὶ νὰ

(1) Κολλέτας αὐτόθι. Μουρατόρης αὐτόθι.
(2) Μουρατόρης αὐτόθι σελ 216.
(3) Μουρατόρης αὐτόθι.

Digitized by Google

ζημιόνη τὸ πυροβολικόν του, ἐκ τοῦ ὁποίου ἠχμαλώτισε τετρακοσίους στρατιώτας καὶ ἐννέα λοχαγούς.

Περὶ τῆς νέας ταύτης ἐπιτυχίας τοῦ γενναίου συμπολίτου μας μαρτυρεῖ ὁ Συνταγματάρχης τοῦ στρατοπέδου τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας καὶ στρατηγὸς τοῦ πεζικοῦ τῶν ἱσπανικῶν δυνάμεων Βενέδικτος Α. Λέσιος δὲ Μιέρος (Lles de Mier) ἐγκωμιάζων αὐτὸν διὰ τὴν ἀποδειχθεῖσαν ἀνδρείαν του εἰς τὰς προλαβούσας μάχας καὶ διὰ τὸν ζῆλον του ὑπὲρ τῆς δόξης τῶν ὅπλων τοῦ βασιλέως τῶν Σικελιῶν (1).

Ἐνῷ ἐξεχειμάζομεν οἱ Ἱσπανοὶ καὶ Νεαπολῖται εἰς Οὐϊτέρβιον ἐπιτυχὼν ὁ τῆς Ἱσπανίας βασιλεὺς βοηθείας παρὰ τοῦ Γάλλου Μονάρχου διέταξε καὶ τὸν υἱόν του Κάρολον νὰ τὸν συνδράμῃ καὶ αὐτὸς μὲ τὰς ἰδικάς του δυνάμεις διὰ νὰ κυριεύσωσι τὰς ἐν Λομβαρδίᾳ κρατουμένας πόλεις ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν καὶ τοῦ συμμάχου αὐτῶν βασιλέως τοῦ Πεδεμοντίου (Piemonte), διετάχθη δὲ ὁ ἀρχιστράτηγος δὲ Γάγες νὰ προετοιμάσῃ τὰ τῆς ἐκστρατείας, ἥτις ἔμελλε νὰ γείνῃ τὴν ἐρχομένην ἄνοιξιν. Αὐτόπτης οὗτος τῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ Κεφαλλῆνος πολεμικοῦ καὶ τιμῶν τὴν ἀποδειχθεῖσαν ἀξίαν του τὸν διώρισεν εἰς τὸ σχέδιον τοῦ πολέμου ἐπὶ κεφαλῆς ἓξη ταγμάτων, δηλαδὴ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ πέντε ἐκλεκτῶν ἱσπανικῶν, ἐπωνομάσας αὐτὰ, πρὸς τιμὴν τῶν Ἑλλήνων, σῶμα μακεδονικόν. Τοῦτο δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Χωραφᾶ ὁδηγούμενον σῶμα ὁμοῦ μὲ τὰ τάγματα τῶν βασιλικῶν φυλάκων τῶν Οὐαλλόνων (Vallone) ἐσχημάτιζον τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ στρατοπέδου.

Ἐλθούσης λοιπὸν τῆς ἀνοίξεως ἐδόθη ἀμέσως ἡ διαταγὴ τῆς ἐκστρατείας διὰ τὴν Λομβαρδίαν, κινηθεὶς δὲ ὁ στρατὸς διευθύνθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μοδένης. Εἰς ταύτην περάσας ἀνεμποδίστως τὸν Πάναρον ἐπροσποιήθη μὲν ὅτι ἔμελλε νὰ προσβάλῃ τὰς ὑπὸ τὰ τείχη τῆς μητροπόλεως στρατοπεδευμένας δυνάμεις τοῦ Λοβκοοηϊτίου, ἀλλ' ἐν καιρῷ νυκτὸς, ἠκολούθησε, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Γάγες, τὸν δρόμον του διὰ τὰ Ἀππενίνια μετὰ μεγάλης ταχύτητος. Διαβὰς δὲ τὰ χιονοσ-

(1) Ὅρα ἐν τῇ ῥηθείσῃ διατριβῇ σελ. 88.

Digitized by Google

κέπαστα ταῦτα ὄρη καὶ ἐξακολουθήσας τὴν διεύθυνσίν του, διὰ τοῦ παραλίου τῆς Γένουας (Genova), πρὸς τὴν Λομβαρδίαν, ἠνώθη μὲ τὰ Γαλλο-Ἱσπανικὰ τάγματα, στρατηγούμενα ὑπὸ τοῦ πρίγγιπος Φιλίππου προσδοκίμου διαδόχου (Infante) τῆς Ἱσπανίας (1).

Διαιρεθεῖσαι αἱ συμμαχικαὶ αὗται δυνάμεις εἰς δύο μέρη διωρίσθησαν, τὸ μὲν πρῶτον σῶμα, σχηματιζόμενον ἀπὸ γαλλικὰ καὶ ἱσπανικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Φιλίππου, νὰ φυλάττῃ τὰ βήματα τοῦ σαρδικοῦ καὶ αὐστριακοῦ στροτοπέδου, τὸ δὲ δεύτερον, συγκροτούμενον ἀπὸ Νεαπολίτας καὶ Ἱσπανοὺς καὶ στρατηγούμενον ὑπὸ τοῦ Γάγες, νὰ ὑπάγῃ εἰς πολιορκίαν τῆς Τορτόνης. Φθάσας δὲ εἰς ταύτην ὁ ῥηθεὶς ἀρχιστράτηγος ἐσχημάτισεν εἰς τὰς 8 τοῦ Αὐγούστου εν κανονοστάσιον ἀπέναντι τῆς πόλεως καὶ ἤρχισε τὴν προσβολήν της, φυλαττομένη ὅμως ἀπὸ τρεῖς χιλιάδας Πιεμοντίους καὶ ουσα ἱκανῶς ἐφωδιασμένη ἐδείκνυεν ὅτι ἔμελλε νὰ κάμῃ ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. Ἀλλὰ τὴν 14 τοῦ αὐτοῦ μηνὲς ὢν ὁ Κεφαλλήνιος πολεμικὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην,

---

(1) Εἰς τὴν διάβασιν τοῦ Ἀππενίνου ὄρους μείναντες ὀλίγον ὀπίσω ἀπὸ τὸν ταχέως κινούμενον στρατὸν οἱ φέροντες τὸ χρηματικὸν ταμεῖον τῶν ταγμάτων τῆς Νεαπόλεως, ἐνῷ εὑρίσκοντο μεταξὺ τοῦ δάσους, ἐπροσβλήθησαν αἰφνιδίως ἀπὸ τόσον μέγαν χιονισμόν, ὥστε ἀναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσιν ἀθελήτως τὰ πάντα διὰ νὰ φυλαχθῶσιν εἰς κάνεν μέρος. Μόνοι τέσσαρες Μακεδόνες μετὰ τοῦ δεκανέως των τοὺς ὁποίους ἔλαβε παρὰ τοῦ Χωραφᾶ ὁ Ταμίας Αὐγουστῖνος Ἀλάγιος πρὸς φύλαξιν τοῦ θησαυροφυλακίου, ἔμειναν ἀκίνητοι. Διανυκτερεύσαντες δὲ οὗτοι, ἐντὸς τοῦ χιονιζομένου δάσους, ἐπὶ τῶν κιβωτίων τῶν χρημάτων, ἐφόρτωσαν αὐτά, τῷ πρωῒ εἰς τὰς ἡμιόνους καὶ τὰ ἔφερον ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἐν Καστελφράγκῳ στρατόπεδον φημιζόμενοι ὑπὸ πάντων καὶ ἐπαινούμενοι διὰ τὴν ὁποίαν ἔδειξαν τιμιότητα, ἐνῷ ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν των τοσαύτη περιουσία, καὶ ὄντες πλησίον εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἐδύναντο νὰ ὠφεληθῶσιν ἀφόβως. Ἰδοὺ ὁποῖα παραδείγματα ἐμπιστοσύνης δίδει πολλάκις ἡ ἀπαίδευτος φύσις, ἥτις αἰσθάνεται βαθύτερον τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ τιμίου, καὶ ἰδοὺ πόσον οἱ πτωχοὶ Ἕλληνες, διὰ τὸν φιλότιμον καὶ γενναιόφρονα χαρακτῆρα των φαίνονται ἀνώτεροι τῶν μικροπρεπῶν ἐκείνων παθῶν, τὰ ὁποῖα κυριεύουσι συνήθως πολλὰς τάξεις τῆς κοινωνίας! (Διατριβὴ περὶ τοῦ μακεδ. τάγμ. σελ. 19.)

Digitized by Google

ὑποστράτηγος τοῦ πολεμηστηρίου (**Brigadiere di trincea**) ἐβίασε τόσον πολλὰ τὴν προσβολήν, ὥστε ἡ μὲν πόλις ἐπαρουσίασεν εἰς τὰ τείχη της λευκὴν σημαίαν, ἡ δὲ στρατιωτικὴ αὐτῆς φρουρὰ ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ ἐντὸς τῆς δυνατῆς ἀκροπόλεως, ἥτις ἦτον πλήρης πολεμεφοδίων, καὶ ὠχυρωμένη μὲ ἐννενῆντα δύο κανόνια. Ὅθεν ὁ Γάγες διέταξεν ἀμέσως πρὸς τὸν κόμητα Χωραφᾶ νὰ ὑπάγῃ συνωδευμένος μὲ ἓξη λόχους πυροβολικοῦ εἰς παραλαβὴν τῆς πόλεως. Εἰσερχόμενος δὲ οὗτος ἠπαντήθη εἰς τὴν Θύραν ὑπὸ τῶν ἐξόχων πολιτῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων παρὰ τῆς κοινότητος καὶ ἔλαβε παρ' αὐτῶν τὰ κλειδία.

Μετὰ ἐννέα ἡμέρας ἠγέρθησαν κατὰ τῆς ἀκροπόλεως δυνατὰ κανονοστάσια τὰ ὁποῖα τὴν ἐκτύπουν ἀδιακόπως, διὸ, μετὰ δώδεκα ἡμερῶν ἀκατάπαυστον προσβολήν, παρεδόθη εἰς τοὺς νικητὰς, οἱ δὲ ἐν αὐτῇ τρισχίλιοι στρατιῶται ἔγειναν αἰχμάλωτοι τοῦ πολέμου.

Γνωρίζων ὁ Φίλιππος ὅτι εἰς τὴν κατώρθωσιν τῆς νίκης ταύτης ἔλαβε μέγα μέρος ὁ Χωραφᾶς προσδιώρισεν αὐτὸν νὰ φέρῃ πρὸς τὸν ἀδελφόν του **Κάρολον** τὰς συνθήκας δι' ὧν ἀπέβησαν κύριοι τῆς Τορτόνης καὶ τῶν φρουρίων αὐτῆς, καὶ νὰ ἐγχειρέσῃ πρὸς τὴν Μεγαλειότητά του μίαν αὐτόγραφον ἐπιστολὴν εἰς ἣν ὁ πρίγγιψ ἐπαινοῦσε μεγάλως τὴν ἀναδειχθεῖσαν πολεμικὴν ἀξίαν τοῦ συμπολίτου μας καὶ τὴν ἀκούραστον ἐνέργειάν του ὑπὲρ τῆς νίκης. Διὸ ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως, ὅστις ἐπεθύμει, ὡς φαίνεται, εὐκαιρίαν διὰ νὰ βραβεύσῃ τὰς προηγουμένας ἐκδουλεύσεις τοῦ Χωραφᾶ, λαβὼν τὴν ἁρμοδίαν ταύτην περίστασιν τὸν κατέστησεν ἀμέσως Συνταγματάρχην τοῦ στρατοπέδου (**Marasciallo di Campo**) διὰ τοῦ ἀκολούθου ἐντίμου θεσπίσματος.

» Λαβόντες ὑπ' ὄψιν, τὴν τιμὴν τὴν ὁποίαν ἐλάβετε, κύριε » κόμη Γεώργιε Χωραφᾶ, ὑποστράτηγε καὶ ταγματάρχα τοῦ » βασιλικοῦ μακεδονικοῦ τάγματος, διὰ τῆς ἀποστολῆς σας » παρὰ τοῦ φιλτάτου μου ἀδελφοῦ, τοῦ γαληνοτάτου προσδο- » κίμου διαδόχου τῶν Ἱσπανῶν κυρίου Φιλίππου, μὲ τὰς » συνθήκας τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου τῆς Τορτόνης, συ- » σταινομένης ὑπὸ τοῦ ἰδίου τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀκουράσ- » ου ἀφιερώσεως, τὴν ὁποίαν ἐδείξατε, διαρκούσης τῆς μάχης

Digitized by Google

» καὶ τῆς κατακτήσεως τῆς ῥηθείσης πόλεως, καὶ ἔχοντες πρὸς
» τούτοις ὑπ' ὄψιν τὴν προηγουμένην ἀξιομισθίαν σας, καὶ τὰς
» ὁποίας ἐκάμετε ἐκδουλεύσεις παρακινούμεθα νὰ σᾶς προβι-
» βάσωμεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Συνταγματάρχου τοῦ στρα-
» τοπέδου τῶν δυνάμεών μας, διατηρουμένου καὶ τοῦ ἐν τῷ
» τάγματί σας δικαιώματος, τὸ ὁποῖον σᾶς παρεχωρήσαμεν
» εἰς τὰς συνθήκας δι' ὧν τὸ ἐσχηματίσατε ».

Προοδεύοντες δὲ οἱ Ἱσπανοὶ καὶ οἱ τούτων σύμμαχοι εἰς τὸν κατακτιτικὸν τοῦτον πόλεμον ἔπεμψαν τὸν Δοῦκα Λαβιοβίλιον (Laviovile) μὲ πολλὰ τάγματα στρατιωτῶν διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Πλακεντίαν (Piacenza), τὴν ὁποίαν ἐκράτουν οἱ Πιεμόντιοι. Μεταξὺ τῶν ἐκεῖ ἀποσταλέντων ὁπλαρχηγῶν ἦτον καὶ ὁ ἡμέτερος Χωραφᾶς, ὅστις, ἀποφασισθείσης τῆς ἐφόδου ὑπὸ τοῦ Δουκὸς τῇ 5 τοῦ Σεπτεμβρίου, ἐφάνη πρῶτος ἀναβαίνων μὲ τοὺς Μακεδόνας του τὰ τείχη, καὶ πηδήσας ἐντὸς τῆς πόλεως μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας ἐδίωξε τοὺς ἐχθροὺς ἕως εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅπου κλεισθέντες, μετὰ δύο ἡμέρας, ἤ, κατὰ τὸν Μουρατόρην, μετὰ ὀκτὼ (1), παρεδόθησαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ (2).

Μὲ τὴν αὐτὴν προθυμίαν εἰς τὸ πολεμεῖν διεκρίθη καὶ αὐτὸς καὶ τὸ τάγματου εἰς τὴν κυρίευσιν τῆς Παβίας, εἰς ἣν πρῶτοι ἐμβῆκαν οἱ Μακεδόνες καὶ μὲ γυμνὰ ξίφη ἐδίωξαν ἔξω τῶν πυλῶν τοὺς κρατοῦντας αὐτήν.

Ἐντεῦθεν λαβὼν ὁ γενναῖος Χωραφᾶς, κατ' ἐπιταγὴν ἀνωτέραν, ὑπὸ τὴν ἐθηγίαν του τὰς εἰς τὸ σῶμα τοῦτο ὑπαρχούσας δυνάμεις τοῦ βασιλέως του ὁμοῦ μὲ τὸ μακεδονικὸν τάγμα καὶ ἓν μέρος ἱππικοῦ, ἐκστράτευσεν αὐτὸς εἰς δίωξιν τῶν ἐχθρῶν καὶ κυρίευσιν ἑτέρων πόλεων. Περὶ δὲ τῆς ἐκστρατείας του ταύτης ἀναφέρων ὁ ἱστορικὸς Μπουοναμίκος λέγει » Ἐντοσούτῳ ὁ Χωραφᾶς ἡγεμὼν τοῦ νεαπολιτικοῦ στρα-
» τεύματος καὶ ταγματάρχης τοῦ μακεδονικοῦ σώματος, μὲ
» τάγματα τινὰ, μὲ πυροβολικὸν, καὶ μὲ τριακοσίους ἱππεῖς
» ἐκυρίευσε τὴν Γουαστάλλαν ὑποσχεθεὶς πρὸς τὸν δοῦκα

(1) Αὐτόθι ἔτος 1745 σελ. 257.
(2) Ἐν τῇ ῥηθείσῃ διατριβῇ σελ. 95.

Digitized by Google

» Γόντζαγα τὸν κυβερνήτην αὐτῆς ὅτι δὲν θέλει βλάψει παν-
» τελῶς τοὺς ἐντοπίους. Μετὰ δὲ τὴν κυρίευσιν ταύτης, γί-
» νεται κύριος τοῦ Βριξίλλου (Brescello)· ὑπάγει, χωρὶς ἀ-
» ναβολὴν καιροῦ, εἰς τὸ Ῥήγιον (Reggio) καὶ κυριεύσας
» αὐτὸ τὸ παραδίδει ἐκ νέου εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δουκὸς
» τῆς Μοδένης. Μετὰ ταῦτα, θέσας ἰσχυρὰς φρουρὰς εἰς τὰς
» ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Γαβίλου (Gabelo) προώδευεν ἕως εἰς
» τὰς πύλας τῆς Μοδένης (1) ».

Ἐπεκτείναντες λοιπὸν οἱ Ἱσπανοὶ καὶ αἱ συμμαχικαί των δυνάμεις τὰς κατακτήσεις των εἰς τοσαύτας πόλεις καὶ ἐπαρχίας κειμένας ἐδῶθεν τοῦ ποταμοῦ Πάδου (Pò) ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ πέμψωσιν εἰς ὅλας ταύτας πρὸς φύλαξιν τὰς ἀπαιτουμένας φρουράς. Ὅθεν ὁ ἀρχιστράτηγος δὲ Γάγες θέλων νὰ δείξῃ τὴν πρὸς τὸν Χωραφᾶν εὔνοιάν του ἔκρινεν εὔλογον νὰ τὸν πέμψῃ ὁμοῦ μὲ τοὺς Μακεδόνας του ὡς φρούραρχον τῆς Πάρμας, διὰ νὰ καθυσηχάσῃ ὀλίγον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους τῆς νικηφόρου ἐκστρατείας, βέβαιος ὢν ὅτι ὁ προσδιορισμὸς οὗτος ἤθελεν εὐαρεστήσει τὸν κόμητα Γεώργιον ἐμπιστευόμενον τὴν φύλαξιν τῆς πόλεως ἐκείνης, εἰς ἣν εἶχε λόσβει τὴν ἀνατροφήν, καὶ ἀπήλαυσε τὴν εὔνοιαν τῆς δουκικῆς οἰκίας.

Μεγάλως ἐχάρη τωόντι ὁ Χωραφᾶς διὰ τοῦτο. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ, ὁ στρατηγὸς μαρκέζος Καστελλάρος (Castellar) ἔχων, κατ' ἐπιταγὴν τῆς βασιλίσσης τῆς Ἱσπανίας, κυριότητα ἀπόλυτον εἰς τὰς πόλεις καὶ τόπους ἀνήκοντας εἰς τὸν πατρικόν της οἶκον. Οὗτος δέ, τὸν διέταξε νὰ ὑπάγῃ μὲ τὸ τάγματου καὶ ἑτέρων ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν τῆς Νεαπόλεως, σχηματιζόντων ἓν σῶμα χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν, εἰς φύλαξιν τῆς Γουαστάλλας (Guastalla) τὴν ὁποίαν εἶχεν, ὡς προείρηται, κυριεύσει διώξας ἐκεῖθεν τοὺς ἐχθρούς. Φαινόμενος δὲ σκοπὸς τῆς διαταγῆς ταύτης ἦτον νὰ διατηρηθῇ ἐλευθέρα ἀνταπόκρισις τῶν κυριευθέντων τόπων καὶ εἴσοδος τῶν ἀναγκαίων τροφῶν τοῦ στρατοπέδου. Ὑπήκουσεν ἀμέσως ὁ Κεφαλλήνιος πολεμικὸς εἰς τὴν νέαν καὶ ἀπροσδόκητον ταύτην προσταγήν, ἀλλ' ἐκτὸς

(1) De bello Italico. lib. II. pag. 53.

Digitized by Google

ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἀπεῖχε 18 μίλια ἀπὸ τὴν Πάρμαν καὶ τρία μόνον ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἦτον πρὸς τούτοις ἀτείχιστος καὶ εἶχε περιφέριαν ἀπαιτοῦσαν τὸ ὀλιγώτερον τρεῖς χιλιάδας στρατιωτῶν πρὸς φύλαξιν αὐτῆς. Τὰ περιφράγματά της ἦτον ἀπὸ χῶμα (terrapieni) καὶ αὐτὸ κρημνισμένον εἰς πολλὰ μέρη. Τὰ χανδάκιά της γεμισμένα, καὶ, διὰ τὰ ὀλίγα τρέχοντα νερὰ, δυνάμενα νὰ περασθῶσι καὶ ἀπὸ ἱππεῖς καὶ ἀπὸ πεζούς, καὶ τὸ χείριστον πάντων, στερημένη ὅλως διόλου πολεμεφοδίων καὶ κανονίων. Ταῦτα ὅλα τὸν ἔκαμνον νὰ προειδῇ ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ στρατός του εὑρίσκετο ἐκτεθημένος εἰς μίαν ἄφευκτον θυσίαν.

Μὴ θέλων ὅμως νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας παρέστησε μόνον πρὸς τὸν Καστελλάρον τὴν κατάστασιν τῆς πόλεως, εἰς ἣν τὸν εἶχε πέμψει. Τὸν ἔκαμνε νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ καταστήσῃ ἱκανὴν ὑπαρασπίσεως θέσιν τοιαύτην, ἥτις δὲν ἦτον ἀξία τοσαύτης προσοχῆς, καὶ ὅτι διὰ τοὺς ῥηθέντας λόγους δὲν ἐπέμεινεν εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῆς καὶ ὁ ἐχθρὸς, ὅταν ἐπῆγεν εἰς δίωξίν του, ἂν καὶ νὰ εἶχεν ἐκεῖ συγκεντρωμένας τὰς πολλάς του δυνάμεις. Τελευταῖον τὸν ἔγραψεν ὅτι αὐτὸς μὲν καὶ οἱ Μακεδόνες του δὲν φοβοῦνται διὰ τὸν ἄφευκτον κίνδυνον, ἀλλ' ἐπιθυμοῦν τοὐλάχιστον νὰ ἔχουν τὰ ἀναγκαῖα πολεμεφόδια.

Ἐπίμων εἰς τὴν ἰδέαν του ὁ Καστελλάρος τὸν ἀπεκρίθη ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ κρατῆται ὑπὸ τῶν ὅπλων του ἡ Γουαστάλλα, ὅτι θέλει τὸν πέμψει πυροκόνιν καὶ πάλας, καὶ ὅτι εἰς πᾶσαν του χρείαν θέλει ἔχει ἑτοίμους δυνάμεις διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ.

Εἰς μάτην παρετήρει πρὸς τὸν ῥηθέντα Μαρκέζον ὁ παρὰ τοῦ Χωραφᾶ εἰδοποιηθεὶς Γάγες ὅτι εὑρίσκεται τῳόντι εἰς κίνδυνον ἡ φρουρὰ τῆς Γουαστάλλης, καὶ ὅτι πρέπει νὰ λάβῃ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ τὴν ἀσφάλειάν της. Αὐτὸς, διὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ῥηθέντος ἀρχιστρατήγου, καὶ διὰ τὴν εἴδησιν, ὅτι ἀπέναντι τῆς προειρημένης πόλεως ἀνεφάνησαν τρεῖς χιλιάδες ἐχθροὶ ἔστειλε μόνον πρὸς τὸν Χωραφᾶν δώδεκα βαρέλια πυροκόνεως, τὰς ἀναγκαίας πάλας, καὶ τὸν ἔταξεν ὅτι θέλει τὸν πέμψει ἀκολούθως καὶ ὀλίγα κανόνια· ὑπόσχεσις,

Digitized by Google

ἤτις δὲν ἐπραγματοποιήθη ποτέ. Ἐνῷ δὲ τὸ ἄτοπον πεῖσμα τοῦ ῥηθέντος Ἱσπανοῦ μαρκέζου ἐξέθετεν, ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τὸν Κεφαλλήνιον Συνταγματάρχην εἰς τοιαύτην θέσιν, ἐκ τοῦ ἄλλου ἡ ἀδιαφορία καὶ αἱ τρυφαὶ εἰς τὰς ὁποίας εἶχον δοθῆ οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῶν Ἱσπανῶν καὶ τῶν συμμάχων, ἐπετάχυνον τὸν κίνδυνον αὐτοῦ καὶ τὸν ὄλεθρον ὅλων τῶν κατακτήσεων, ὁποῦ εἶχον κάμει εἰς τὴν Λομβαρδίαν.

Ἡ νεαρὰ ἡλικία τοῦ πρίγγιπος Φιλίππου ἐπαρθεῖσα ἀπὸ τὰς νίκας του κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὸν ἐπληροφόρει ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐξοδεύῃ τὰς ἡμέρας τοῦ χειμῶνος εἰς τὴν πόλιν τῶν Μεδιολάνων, τῆς ὁποίας ἦτον κύριος, καταγινόμενος εἰς χορούς. Ἡ ἀῤῥενόφρων ὅμως Μαρία Θερησία ἐσκέπτετο περὶ τῆς ἀνακτήσεως τῶν ἐπαρχιῶν τὰς ὁποίας τῆς εἶχον κυριεύσει οἱ Ἱσπανοὶ καὶ οἱ σύμμαχοί των εἰς τὴν Λομβαρδίαν, καὶ πῶς νὰ βοηθήσῃ τὸν καταπονούμενον σύμμαχόν της βασιλέα τοῦ Πιδεμοντίου. Συμφωνήσασα λοιπὸν εἰρήνην μὲ τὸν τρομερὸν ἐχθρόν της Φρειδερίκον Β'. καὶ ἀδιαφοροῦσα περὶ τοῦ ψύχους τοῦ χειμῶνος, διέταξε νὰ καταβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀρκετὸς στρατὸς, καὶ ν' αὐξηθῇ ταχέως τὸ αὐτόθι στρατόπεδόν της μὲ νέας δυνάμεις, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἔπεμψε τὸν πρίγγιπα Λιεχτεστεῖον (**Liechtestein**) ἀνακαλέσασα τὸν Λουδκοουΐττιον (1). Ἡ φήμη τῆς εἰρήνης ταύτης ἐτάραξεν ὀλίγον τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Ἱσπανοὺς, ἀλλ' ἔμενον ἀκίνητοι μὴν πιστεύοντες ὅτι εἰς καιρὸν χειμῶνος ἤθελαν κινηθῇ στρατιωτικαὶ δυνάμεις ἀπὸ τὰ γερμανικὰ ὄρη· καθ' ὅλον ὅμως τὸν Φεβρουάριον ἤρχοντο νέα στρατεύματα αὐστριακὰ εἰς τὴν Λομβαρδίαν. Ἐν τοσούτῳ ὁ Καστελλάρος μετέβη αὐτοπροσώπως εἰς τὴν πόλιν Γουαστάλλαν διὰ νὰ ἰδῇ τὴν κατάστασιν αὐτῆς, ὁ δὲ Χωραφᾶς ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς περιστάσεως ἀπέδειξε πρὸς αὐτὸν τὸ ἀδύνατον τῆς ὑπερασπίσεώς της, καὶ τὸν ἄφευκτον κίνδυνον τῶν στρατιωτῶν του. Ἀλλ' ὅλοι του οἱ λόγοι ἐστάθησαν μάταιοι, διότι ὁ μαρκέζος, εἴτε ἀπὸ ψευδῆ ἰδέαν κινούμενος, εἴτε ἀπὸ ἄλλον τινὰ δολερὸν σκοπὸν, δὲν ἠθέλησε νὰ πεισθῇ

(1) Μουρατόρης αὐτόθι ἔτος 1646. Τόμ. ΙΖ'. σελ. 272—73.

Digitized by Google

νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην θέσιν, οὔτε νὰ δώσῃ κἂν τὰς ἀναγκαίας βοηθείας.

Ἡ ὑποπτος αὕτη ἐπιμονὴ τοῦ Καστελλάρου ἠνάγκασε τὸν κόμητα Γεώργιον νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδειαν ὀλίγου καιροῦ διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Μεδιόλανα, ὅπου, θέλων νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ κάθε ἐνοχὴν τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος ἐπρόβλεπε, παρουσιασθεὶς εἰς τοὺς ἀνωτέρους του παρέστησε τὸν προφανῆ κίνδυνον τῶν ἐν Γουαστάλλῃ βασιλικῶν ὅπλων. Ὑποσχέθη ὅτι αὐτὸς θέλει μένει μέχρι τέλους εἰς αὐτὴν πολεμῶν, διεμαρτυρήθη ὅμως κατὰ τῶν ἀτόπων μέτρων τοῦ μαρκέζου. Ἡ ἀπόλυτος ἐξουσία τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχε λάβει παρὰ τῆς Ἐλισάβετ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Φαρνεσίου οἴκου ὑποχρέωσε, τὸν Γάγες καὶ τοὺς λοιποὺς, ἂν καὶ ἔβλεπον τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ Χωραφᾶ, νὰ τὸν συμβουλεύσωσι νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Καστελλάρου. Ἀλλὰ μόλις ἐπίστρεψεν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἔγραψεν ὁ δοὺξ Λαβιοβίλιος τὰ ἀκόλουθα. » Θέλει εἶσθαι πάντοτε ὠφέλιμον καὶ πρέπον, ὥστε ἡ εὐγε» νεία σας, εἰς ὁποιανδήποτε περίστασιν ἠθέλετε κρίνει τί ἀ» ναγκαῖον, νὰ ζητῆτε πρῶτον ἔγγραφον διαταγὴν παρὰ τοῦ » μαρκέζου Καστελλάρου, διότι εἰς κάθε περίπτωσιν ὠφελεῖ » νὰ ἔχετε ἀναχεῖρας τὰς διαταγὰς καὶ τὰς ἐπικυρώσεις » ἐγγράφους, καὶ εἶναι καλὸν νὰ ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦτο » πάντοτε (1) ».

Ἐνοχλημένος ὁ κόμης ὑπερβολικὰ διότι ἔβλεπεν ὅτι ἓν ἄτοπον πεῖσμα παρέδωκε τὸ γενναῖον τάγματου καὶ αὐτὸν εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ἀδοξίας ἢ εἰς θυσίαν ἀνωφελῆ, ἐπροσβλήθη, δύω ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Γουαστάλλαν, ἀπὸ δυνατὸν πυρετὸν ὅστις τὸν ἠνάγκασε νὰ πέσῃ εἰς τὸ κραββάτι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἐφρόντιζε νὰ κατασκοπεύῃ τῶν ἐχθρῶν τὰ κινήματα, οἵτινες ἐπηύξανον καθ' ἡμέραν. Πέμψας πιστόν τινα εἰς Γόητον (Goito) εἰδοποιήθη παρ' αὐτοῦ ἀκριβῶς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νέων γερμανικῶν στρατευμάτων ὁποῦ εἶχον φθάσει ἕως εἰς τὴν Μάντουαν. Μαθὼν πρὸς τούτοις ὅτι, ἐκεῖθεν τοῦ Πάδου, οἱ ἐχθροὶ ἦσαν εἰς κίνησιν,

(1) Ὅρα τὴν ῥηθεῖσαν διατριβ. σελ. 100.

Digitized by Google

ὅτι εἰς Βουργαφόρτιον, ἀπέχον ἐννέα μίλλια ἐκ τῆς Γουαστάλλης, ἐπεσκεύασαν τοὺς δρόμους καὶ ἔχουσιν ἕτοιμον τὴν τεχνικὴν γέφυραν, καὶ τελευταῖον ὅτι ἀνεφάνη μάλιστα εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ἓν σῶμα ἱππικοῦ, ἐσυμπέρανεν ὅτι εἶναι ἕτοιμος ἡ προσβολὴ τῆς θέσεώς του. Εἰδοποίησε λοιπὸν περὶ ὅλων τούτων τὸν μαρκέζον καὶ τὸν παρέστησε ὅτι ἦτον ἤδη ὠφελιμώτερον, ἀντὶ νὰ περιμείνωσι τὸν ἐχθρὸν διηρημένοι εἰς πολλὰς θέσεις, νὰ ἑνωθῶσιν αἱ τρεῖς φρουραὶ, ἐκείνη δηλ. τῆς Πάρμας, τοῦ Ῥηγίου καὶ τῆς Γουαστάλλης, καὶ ὑπάγοντες εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐναντίων νὰ κατασκοπεύσωσι τὰς θέσεις των. Καὶ οὕτω, ἢ θέλουσι κτυπήσει τὸν ἐχθρὸν, ἐὰν τὸν εὕρωσι κατώτερον, ἤ, ἂν τὸ ἐναντίον, τοποθετούμενοι εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Λέντσα θέλουν ἐμποδίζει τὴν πρόοδόν του, καὶ θέλουσιν ἐντοσούτῳ δώσει καιρὸν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ πρίγγιπος νὰ ἐλθῇ εἰς βοήθειάν των.

Πόσον ἡ ἰδέα αὕτη ἦτον ἐπωφελὴς, καὶ ὁποίαν ἀλλαγὴν εἰς τὴν ὄψιν τοῦ πολέμου ἤθελεν ἐπιφέρει ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου τούτου, θέλει τὸ ἐννοήσει ὁ ἀναγνώστης, μανθάνων ὅτι αἱ δυνάμεις, αἱ οὖσαι ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καστελλάρου, ἐσυμπροσοῦντο εἰς δεκατρεῖς χιλιάδας στρατιωτῶν. Μὲ σῶμα τοιοῦτον λοιπὸν αὐξηθὲν μὲ νέας βοηθείας σταλθεῖσας ὑπὸ τοῦ Γάγες, καὶ ἐφωδιασμένον μὲ ὅσα πυροβόλα ἐδύνατο νὰ λάβῃ ἐκ Πάρμης, ἤθελε βέβαια βαστάξει ἀκίνητον ἕνα ἐχθρὸν, ὅστις ἐνικήθη πολλάκις εἰς τὰς προλαβοῦσας μάχας, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τοσαύτας πόλεις, καὶ νὰ βαλθῇ μόνον εἰς ἀμυντικὴν θέσιν.

Μακρὰν ὅμως ἀπὸ τοῦ νὰ ἐννοήσῃ ὁ μαρκέζας τὰς ὠφελείας τοῦ σχεδίου, αὐτὸς δὲν ἀπέδιδε κανὲν βάρος εἰς τὴν αὔξησιν καὶ τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ γραφῶν πρὸς τὸν Συνταγματάρχην Χωραφᾶ ὅτι δὲν ἔκρινεν ἀναγκαῖον παντελῶς νὰ κατασκοπεύσῃ τὸν ἐχθρὸν διὰ τῶν στρατιωτικῶν του δυνάμεων τελειόνει μὲ ταῦτα «ἐγὼ νομίζω πῶς οἱ ἐχθροὶ προσπαθοῦν μᾶλλον νὰ ὀχυρωθῶσι διὰ τὸν φόβον τῆς ἀδυναμίας των (1)».

---

(1) Ὅρα ἐν τῇ ῥηθείσῃ διατριβῇ σελ. 104 - 105.

Digitized by Google

Οἱ ἐχθροὶ ἐντοσούτῳ αὐξηθέντες μεγάλως κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἤρχισαν νὰ ἐξαπλοῦνται εἰς διάφορα μέρη. Ὁ πόλεμος ἐλάμβανεν ἤδη ὄψιν πολλὰ διάφορον τῆς παρελθούσης, καὶ οἱ πρότερον νικηταὶ (ἐννοήσαντες τὰ λάθη τῆς ἀδιαφορίας εἰς ἣν εἶχον πέσει διὰ τὰς πολλὰς νίκας των), ἐφρόντιζον τώρα πῶς νὰ ὑπερασπισθῶσιν ἀσφαλέστερον.

Τὰς πέντε τοῦ Μαρτίου πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδῶ ἐκτύπησεν ἔξαφνα μὲ δέκα χιλιάδας στρατοῦ τὴν πόλιν Ἄσταν (Asti) ἐντὸς τῆς ὁποίας ἦσαν πέντε χιλιάδες Γάλλοι, οἵτινες μετὰ τριῶν ἡμερῶν ἀντίστασιν, παρεδόθησαν αἰχμάλωτοι (1). Ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους προχωρήσαντες οἱ Αὐστριακοὶ ἐδῶθεν τοῦ Πάδου καὶ περάσαντες δέκα χιλιάδες ἀπὸ αὐτοὺς ἐκ τῶν Πικηλείων (Picighetone) ἐκυρίευσαν τὸ Κοδόνιον, (Codogno) καὶ διευθύνοντο εἰς Λόδι. Ὁ πρίγγιψ Φίλιππος, ὅστις ἐντρυφῶν εἰς τὴν πόλιν τῶν Μεδιολλάνων παρημέλησε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ἀκρόπολιν ἀπὸ τοὺς ἐν αὐτῇ ἐχθροὺς, ἠναγκάσθη τότε νὰ καταφύγῃ εἰς Παβίαν. Ἐνῷ δὲ ἐπροχώρουν Θριαμβοφόρα τὰ αὐστριακὰ ὅπλα καὶ οἱ σύμμαχοίτων εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Ἰταλίας συνεκινοῦντο ταυτοχρόνως καὶ τὰ ὄντα εἰς τὸ ἀνατολικόν. Ὅθεν τὰς 20 Μαρτίου ὁ στρατηγὸς κόμης δὲ Βρόουν (Broun) ἀνεφάνη μὲ ἓν σῶμα τριάκοντα χιλιάδων, διῃρημένον εἰς τρεῖς τάξεις, ἔμπροσθεν τῆς Γουαστάλλης (2). Τὴν κατάστασιν δὲ εἰς ἣν εὑρίσκετο τότε ὁ ἡμέτερος πολεμικὸς καὶ ἡ φρουράτου τὴν περιγράφει ὁ Μουρατόρης λέγων: »Ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης »εὑρίσκετο ὡς φρούραρχος ὁ Συνταγματάρχης τοῦ στρατοπέ»δου κόμης Χωραφᾶς, ἀνδρεῖος ἀξιωματικὸς τοῦ βασιλέως »τῆς Νεαπόλεως μετὰ τοῦ τάγματός του τῶν Ἀλβανῶν συμ»ποσούμενον σχεδὸν εἰς χιλίους πεντακοσίους ἐκ τῶν ἐκλεκ»τοτέρων νεαπολιτῶν στρατιωτῶν, ἀλλὰ χωρὶς κανόνια, »καὶ στερημένος καὶ τῶν ἄλλων πολεμεφοδίων »καὶ τροφῶν (3)».

---

(1) Μουρατόρης αὐτόθι σελ. 273 καὶ ἑφεξῆς.
(2) Διατριβὴ σελ. 105.
(3) Αὐτόθι σελ. 277.

Digitized by Google

Ἐκτὸς τοῦ ἰσχυροτάτου δικαίου τῆς ἀνάγκης, τὸ ὁποῖον ἀθωόνει τὰς παραβάσεις τῶν δικαιοτέρων νόμων, διάφορα παραδείγματα ἤθελαν δικαιώσει τὸν Κεφαλλήνιον πολεμικόν, ἐὰν εἰς τὴν προσέγγισιν τοῦ κινδύνου, παρέβαινε τὴν ἄτοπον διαταγὴν τοῦ Καστελλάρου, καὶ ἐὰν, μόλις εἶδε τὰς πρώτας τάξεις τῶν πυλυαρίθμων ἐχθρῶν, ἐγκατέλειπε τὴν ἐπιβλαβῆ θέσιν του καὶ ἀπετραβίζετο εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Πάρμας. Αὐτὸς ἐγνώριζεν ὅτι, ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ κατηδαφισμοῦ τῶν τειχῶν τῆς Γουαστάλλης, συμβάντος τῷ 1702, ὅσοι στρατοὶ τὴν ἔλαβον πρὸς καιρὸν, μόλις ἐπλησίαζον οἱ ἐχθροὶ, τὴν ἐγκατέλειπον ἀμέσως διὰ τὸ ἀφύλακτον αὐτῆς. Ἤξευρεν ὅτι δέκα χιλιάδες Γάλλοι κυριεύσαντες αὐτὴν τῷ 1734, μολονότι εἶχον σχηματίσει ὁλόγυρα κανονοστάσια καὶ εἶχον ἄφθονα τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου, μόλις ἤκουσαν ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ διέβαινον τὸν Πάδον, ἀφήσαντες τὰς ἐν αὐτῇ πολεμικὰς ἀποσκευὰς ἔφυγον (1). Δὲν τὸν ἐλάνθανεν ὅτι, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος μετ' ὀλίγον, παρεδόθη αἰχμάλωτον εἰς τὸν Γαλλοσαρδικὸν στρατὸν χωρὶς πόλεμον τὸ ἐν αὐτῇ εὑρεθὲν αὐστριακὸν τάγμα Κουλεμβάκ (Culembah) συγκείμενον ἀπὸ 1200 πεζοὺς καὶ ἱππεῖς (2). Ἤθελε, τέλος πάντων τὸν δικαιώσει ἡ πρᾶξις τοῦ κόμητος Βοζέλλου, ὅστις παρακούσας τὰς διαταγὰς τοῦ μαρκέζου ἀπετραβίχθη ἀπὸ τὸ Ῥήγιον, ἀφοῦ ἔμαθε τὴν πλησίασιν τῶν ἐχθρῶν.

Ἀλλ' ὁ Ἕλλην Χωραφᾶς, οὔτε ἀπὸ τὸ ἐπικίνδυνον τῆς θέσεώς του, οὔτε ἀπὸ τὰ ῥηθέντα παραδείγματα, οὔτε ἀπὸ τὴν παντελῆ στέρησιν τῶν μέσων, παρεκινίθη νὰ παρέβῃ τὸν νόμον τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας. Εἰδοποίησε τὸν Γάγες καὶ τὸν Καστελλάρον περὶ τῆς ἀνάγκης εἰς ἣν εὑρίσκετο, καὶ ἔπειτα ἡτοιμάσθη νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πόλιν μέχρι τέλους.

Τότε μόνον ἐξυπνήσας ὁ νοθρὸς μαρκέζος ἐννόησε τὴν ἀτοπίαν τῆς πράξεώς του, καὶ προσπαθήσας νὰ διορθώσῃ τὸ σφάλμα του ἔπεμψε διὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ του πρὸς τὸν ἡμέτερον

---

(1) Μουρατόρης αὐτόθι, ἔτος 1734. σελ. 8 - 9 Ἐν τῇ ῥηθείσῃ διατριβῇ. Σελ. 116.

(2) Μουρ. αὐτόθι σελ. 15. Διατρ. Σελ. 116.

Digitized by Google

πολεμικόν τὰς 9 ὥρας τῆς νυκτὸς τῶν 12 Μαρτίου τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν » Ταύτην τὴν στιγμὴν ἀναβαίνω εἰς τὸν ἵππον » καὶ τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς ὀκτὼ ἀποσπασμάτων, καὶ τεσσά- » ρων λόχων τοῦ πυροβολικοῦ διευθύνομαι εἰς Βέρκελλον, ὅπου » περιμένω τὰς εἰδήσεις σας. Σᾶς εἰδοποιῶ δὲ ὅτι, ἐὰν καὶ » ἡ εὐγενεία σας τὸ ἐκρίνετε, νὰ κτυπήσετε αὔριον, μίαν ὥραν » νὰ ξημερώσῃ, τὰ τάγματα τῶν ἐχθρῶν ὁποῦ ἐφόνησαν, » εἶναι βέβαιον ὅτι θέλετε τοὺς βάλλει εἰς ἀταξίαν ». Ἀλλ' ἐν- τοσούτῳ ἡ πόλις ἐκλείσθη στενὰ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὁ ὑ- πασπιστὴς τοῦ μαρκέζου Φραγκίσκος Τεζείρος ἠναγκάσθη καὶ αὐτὸς νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν τύχην τῶν πολιορκηθέντων. Ὁ Χωραφᾶς ἔβλεπεν ὅτι εἰς τόσον δεινὰς περιστάσεις ὁ Καστέλ- λάρος τὸν ζητεῖ τὰ ἀδύνατα καὶ ἀτοπώτερα τῶν πρώτων, διότι ὄχι μόνον ἦτον ἐκ τῶν ἀδυνάτων μία δύναμις τόσον μικρὰ καὶ στερημένη πυροβολικοῦ καὶ ὅλων τῶν μέσων τοῦ πολέμου νὰ βάλῃ εἰς ἀταξίαν ἕνα στρατὸν τριάκοντα χιλιά- δων μὲ ἱππικόν, μὲ βόμβας καὶ μὲ κάθε εἶδος πυροβόλων, ἀλλ' ἦτον καὶ ἐπιβλαβεστάτη ἡ ζητουμένη προσπάθεια, διότι ἔκαμνε γνωστὴν τὴν ἔλλειψιν πρὸς τοὺς ἐχθρούς. Μὲ ὅλα ταῦτα, ἂν, καὶ εὑρίσκετο εἰς τὴν κλίνην ὑπὸ τῆς θέρμης, αἰσθανόμενος καὶ αὐτὸς καὶ οἱ Μακεδόνες του τὴν φυσικὴν ἐκείνην καταφρόνησιν τῶν κινδύνων, ἥτις χαρακτηρίζει τοὺς Ἕλληνας, ἔβαλεν εἰς πρᾶξιν τὴν διαταγήν, καὶ καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῶν 22 ἐπρόσβαλλε τοὺς προσεγγίσαντας εἰς τὴν πόλιν ἐχθροὺς μὲ ἀκατάπαυστον τουφεκισμόν. Στε- νοχωρηθέντες οἱ πολιορκηταὶ ἀπὸ τὸ παντοτεινὸν πῦρ καὶ τὸ γενναῖον τῆς ἀντιστάσεως τῶν πολιορκουμένων ἠναγκάσθησαν μὲν περὶ τὸ ἑσπέρας νὰ τραβιχθῶσι, μὴ ἀκούσαντες ὅμως, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, ἐκπυρσοκρότησιν κανο- νίων ἐκ τῆς φρουρᾶς τῆς Γουαστάλλης ἐγνώρισαν τὴν στέρη- σιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεμακρύνθησαν μόνον, ὅσον δὲν ἔφθανε ἡ βολὴ τουφεκίου.

Τὴν ἀκόλουθον νύκτα οἱ ἐχθροὶ ἐσχημάτισαν δύω κανονο- στάσια δεκαέξη κανονίων εἰς τὰς δύω ἐλεϊνὰς θύρας τῆς πόλεως αἱ ὁποῖαι, μετὰ τὴν καταδάφησιν τῶν τειχῶν, ὑπῆρ- χον μόνον διὰ τὸ φαινόμενον, καὶ στήσαντες δύω βομβοπυ- ροβόλα πολλὰ πλησίον, ἐπερίμενον, ἢ νὰ παραδοθῶσιν οἱ πο-

Digitized by Google

λιορκούμενοι, ἢ ν' ἀρχίσωσιν αὐτοὶ τὴν ἀποτέφρωσιν τῆς πόλεως καὶ τὴν ἔφοδον αὐτῆς. Ἀτρόμητος ἐθεώρει ὁ ἡμέτερος πολεμικὸς τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ ἐλπίζων ὅτι ὁ μαρκέζος μανθάνων τῶν ἀριθμὸν τῶν πολιορκούντων ἐχθρῶν θέλει διορθώσει τὸ μέγα του λάθος ἐλθὼν κατὰ τὴν ὑποσχεσίν του μὲ ἀνάλογον δύναμιν, ἐσκέπτετο μᾶλλον πῶς ἐξερχόμενος καὶ αὐτὸς τότε νὰ ἀνανεώσῃ τὴν προτέραν φήμην τοῦ τάγματός του. Ἡ πεῖρα ὅμως τὸν ἐβεβαίωσε μετ' ὀλίγον ὅτι αἱ πρὸς τὸν Καστελλάρον ἐλπίδες του ἦσαν μάταιαι. Αὐτὸς δὲν ὁδήγησε μεθ' ἑαυτοῦ εἰμὴ τρεῖς χιλιάδας στρατιωτῶν καὶ ἐπροχώρησεν ἕως τὸ Βέρκελλον, ὅπερ ἀπέχει 8 μίλλια τῆς Γουαστάλλης. Πέμψας δὲ τὴν μίαν ὥραν τῆς νυκτὸς εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Βακανέλλου, ἀπέχουσαν ἓν μίλλιον, τὸν Συνταγματάρχην Λαβέγαν (La-Vega) μὲ μόνον τὸ ἱππικὸν τάγματου καὶ τὸν μοίραρχον Ῥεδίγον (Reding) μὲ μίαν μοίραν πεζῶν ἔγραφε πρὸς τὸν Χωραφᾶν τὰ ἑξῆς » Ταύτην τὴν » στιγμὴν, εἰς ἣν εἶναι μία ὥρα καὶ ἓν τέταρτον τῆς νυκτὸς, » μὲ εἰδοποιεῖ ὁ κόμης Βεζέλλος ὅτι σήμερον τὰς 22 ὥρας » ἀπετραβίζετο ἀπὸ τὸ Ῥήγιον ἐναντίον τῆς διαταγῆς ὁποῦ » χθὲς τὸν εἶχα πέμψει νὰ μὴν ἀποτραβιχθῇ, διὰ νὰ μὲ » δώσῃ τὸν ἀναγκαῖον καιρὸν νὰ εἰδοποιήσω καὶ τὴν εὐγε» νείαν σας. Τώρα εἴμεθα ἀφύλακτοι ἀπ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, καὶ » εἶναι χρεία ν' ἀποφασίσετε ἤδη καὶ ἡ εὐγενεία σας ν' ἀπο» τραβιχθῆτε μὲ κάθε θυσίαν ἀπὸ τὴν θέσιν σας ἀμέσως » μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς παρούσης μου, τῆς ὁποίας ἀπό» κρισιν περιμένω διὰ τοῦ ἐπιφέροντος (1) ».

Ἐγνώρισεν ὁ ἡμέτερος Συνταγματάρχης τὸ ἀνεκπλήρωτον τῆς νέας ταύτης διαταγῆς δοθείσης τόσον πάρωρα, καὶ ὅτι μὲ τόσον ὀλίγας δυνάμεις καὶ στερημένος τῶν μέσων δὲν ἐδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἐλευθέραν διάβασιν μεταξὺ ἑνὸς στρατεύματος τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον τὸν εἶχε πολιορκημένον στενώτατα ἀλλὰ καὶ ἔκλεισε μὲ κανόνια τὸν μόνον δρόμον ὁποῦ ὁδήγει εἰς τὴν Πάρμαν καὶ ἐκυρίευε μὲ πολιαρίθμους στρατιώτας τὰς περὶ τὴν ὁδὸν οἰκίας. Μὴ θέλων ὅμως νὰ φανῇ

(1) Ὅρα διατρ. σελ. 108.

Digitized by Google

εἰς οὐδὲν παραβάτης τῶν διαταγῶν τοῦ ἀνωτέρου ἢ νὰ ὑπσληφθῇ δειλὸς, ἀφοῦ ἐδιπλασίασε τὰς φυλακὰς τῶν δύω Θυρῶν καὶ τῶν προμαχόνων καὶ (διὰ νὰ μὴν ἀψυχήσωσιν) ἐβεβαίωσε τοὺς φύλακας ὅτι ἡ ἔξοδός του ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὸ νὰ εὐκολύνῃ τὴν ἀποστολὴν ἑνὸς ταχυδρόμου, ἐξῆλθε μὲ τὸν μικρόν του στρατὸν προπορευόμενος αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ μόλις ἐπλησίασεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἐπροσβλήθη παρ' αὐτῶν μὲ πῦρ ἀκατάπαυστον, κατὰ τοῦ ὁποίου ἀντιτείνων ἡρωϊκῶς ἐπροσπάθει ἐπιμόνως νὰ σχηματίσῃ διάβασιν μεταξὺ τῶν πολεμίων. Προχωρῶν δὲ εἰς τὴν ἀνισόρροπον ταύτην μάχην εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, ἐνῷ ἔβλεπε τὸ μάταιον τῶν ἀγώνων του, ἀνανοήθη πρὸς τούτοις ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὠφελούμενοι ἀπὸ τὸν μεγάλον ἀριθμόν των ἐσχημάτισαν ἀριστερόθεν ἓν σῶμα, τὸ ὁποῖον διευθύνετο νὰ ἐμβῇ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως διὰ νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὴν ὀπισθοδρόμησιν. Μὴ καταδεχθεὶς δὲ νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων ἀγενῶς, ἢ νὰ θυσιάσῃ τὸν ἀγαπητόν του στρατὸν, διέταξε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς μάχης θερμοτέραν, ἔπειτα δὲ λαβὼν δύο λόχους Μακεδόνων ἐφώρμησεν αἰφνιδίως εἰς δύο οἰκίας τῆς ὁδοῦ καὶ φονεύσας, ὅσους δὲν ἐπρόφθασαν νὰ φύγωσιν, ἐχθροὺς, ἔπιασε τὰς θέσεις ἐκείνας ἐκ τῶν ὁποίων ἐδυνήθη μὲ ἄπαυστον πῦρ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον τοῦ ἀριστερόθεν ἐρχομένου σώματος τῶν ἐχθρῶν.

Τὸ τολμηρὸν τοῦτο κατόρθωμα ἠνάγκασε τοὺς ἐναντίους ν' ἀποτραβιχθῶσιν ἀφίνοντες πρὸς αὐτῶν ἐλευθέραν τὴν ὀπισθοδρόμησιν, καὶ οὕτω ἐπανέστρεψεν ὅλος ὁ στρατός του εἰς τὴν πόλιν ἀβλαβὴς ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην ἔξοδον, εἰς ἣν μόνον ἐπληγώθησαν ὀλίγοι τινές. Δυνηθεὶς τὴν αὐτὴν νύκτα, ν' ἀποκριθῇ πρὸς τὸν μαρκέζον, ἐτελείονε τὴν περιγραφὴν τῆς ἀτελεσφορήτου προσπαθείας του ἐπιλέγων: » ὅτι ἤδη » δὲν ἦτον ἄλλη θεραπεία, εἰμὴ τὸ νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖνος πρὸς » βοηθειάν του μὲ ὅλας τὰς περὶ αὐτὸν δυνάμεις. Ἀλλέως δὲν » τὸν ἔμενεν ἄλλη ἀπόφασις, παρὰ τὸ νὰ διατηρήσῃ τὴν θέ» σιν του μέχρι τῆς παντελοῦς φθορᾶς τοῦ τάγματός του καὶ » τῆς ἰδίας του ζωῆς, χωρὶς ὠφέλειαν πρὸς τὴν βασιλικὴν » ὑπουργίαν· ἢ νὰ παραδοθῇ ὅσον ἦτον δυνατὸν καταλληλο» τέρως· καὶ ὅτι διὰ τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν τὴν ὁποίαν ἔδειξε

Digitized by Google

» πάντοτε εἰς ὅλας του τὰς διαταγὰς, δὲν ἦτον πρέπον νὰ » ἐγκαταλειφθῇ ἀβοήθητος (1) ».

Εἰς ταῦτα ἀπεκρίθη ἀμέσως ὁ Καστελλάρος, ἀλλ' ἐκ τῶν ἑξῆς λόγων τοῦ Μουρατόρη πληροφορούμεθα ὅτι δὲν ἦτον πλέον καιρὸς νὰ διορθώσῃ τὸ ἐπιβλαβὲς σφάλματου καὶ ὅτι ἡ βοήθεια τὴν ὁποίαν ἐστοχάσθη νὰ δώσῃ πρὸς τὸν κινδυνεύοντα Χωραφᾶ ἦτον οὐτιδαμινὴ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιορκητῶν. » Ὁ Καστελλάρος ὑπῆγεν ἐν τοσούτῳ μὲ τρεῖς χι- » λιάδας στρατοῦ νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Σορ- » βόλου, διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὸν ὑποτιθέμενον ἀποτραβισμὸν » τοῦ Χωραφᾶ, ὀλίγον ὅμως ἔμεινεν ἐκεῖ, διότι τὸ δυνα- » τὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔπεμψεν εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Βα- » κανέλλου, κτυπηθὲν ἔξαφνα ἀπὸ τὸν Ὕγκρον στρατηγὸν » Ναδάστην ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ κακῶς ἔχον εἰς Πάρ- » μαν, ἀφίνον ὀπισθέν του πολλοὺς νεκροὺς καὶ αἰχμαλώ- » τους (2) ».

Ἐγκαταλειφθεὶς λοιπὸν ὁ Κεφαλλήνιος πολεμικὸς ὁμοῦ μὲ τὸν γενναῖον του στρατὸν χωρὶς ἐλπίδα βοηθείας καὶ χωρὶς μέσα τοῦ πολέμου εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολιορκητῶν ἐπερίμενε τὴν ἄφευκτον θυσίαν του. Οἱ ἐχθροὶ, κατὰ τὸν αὐτὸν ἱστορικὸν, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἀποξαλείσης μικρᾶς βοηθείας ἴστησαν ἀμέσως κατὰ τῆς πόλεως διάφορα μεγάλα κανόνια καὶ βόμβας, καὶ ἑτοιμάσαντες τὴν ἔφοδόν της ἀπὸ διάφορα μέρη ἤρχισαν τὸν κανονονοβολισμόν. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Ῥὸθ, ὅστις, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κόμητος Βρόουν, διεύθυνε τὴν πολιορκίαν, μὴ θέλων νὰ φέρῃ τὴν ἐν αὐτῇ φρουρὰν εἰς τὸ ἔσχατον τῆς ἀπελπησίας, τὴν ἐπροσκάλεσεν εἰς συνθήκας. Ὁ κόμης Χωραφᾶς τότε ἔκαμε σημεῖον ἀνακωχῆς ἔκρινεν ὅμως ἀναγκαῖον νὰ συνάξῃ εὐθὺς συμβούλιον πολεμικὸν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γνώμη ὅλων τῶν ἀξιωματικῶν ἐν γένει ἦτον νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν ἀνέλπιστον ταύτην πρότασιν τοῦ ἐχθροῦ ὑπένδωσε καὶ αὐτὸς, διὰ τὴν μεγάλην ἀνάγκην εἰς ἣν ἔβλεπεν ὅτι εὑρίσκοντο. Αἱ συνθῆκαι τῆς πα-

(1) Ὅρα διατρ. σελ. 108.
(2) Ὅρα αὐτόθι ἔτος 1746, σελ. 278.

Digitized by Google

ραδόσεως τὰς ὁποίας ἐπέτυχε παρὰ τοῦ ῥηθέντος στρατηγοῦ εἶναι τόσον ἔντιμοι, ὥστε δὲν δύνανται ν' ἀποδοθῶσιν εἰμὴ εἰς τὴν ἄγνοιαν τῶν ἐχθρῶν περὶ τῆς μεγάλης ἐλλείψεως καὶ τῆς ἀθλίας καταστάσεως εἰς ἣν εὑρίσκετο ἡ φρουρὰ καὶ ἡ πόλις, εἰς τὸ γενναῖον τῆς ἀντιστάσεως τὴν ὁποίαν ἔκαμεν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας, καὶ εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἀνδρείαν ὁποὺ ἔδειξαν οἱ πολιορκούμενοι ὅταν ἔκαμαν τὴν ἔξοδον.

Ἐσυμφωνήθη μεταξὺ τῶν ἄλλων: ὅτι, ἀφοῦ παραδοθῇ ἡ πόλις καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πελεμεφόδια εἰς τοὺς πολιορκητὰς, οἱ μὲν ἀξιωματικοὶ τῆς φρουρᾶς νὰ εἶναι ὅλοι ἐλεύθεροι νὰ ὑπάγουν, ὅπου ἕκαστος βούλεται λαμβάνων ἀκολύτως τὰ ὅπλα του, τὸ πρᾶγματου, καὶ τοὺς δούλους του φέροντας μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰ ἴδιά των κτήματα. Ὁ δὲ στρατὸς ἔχων ἐλευθέρως τὰ ἑαυτοῦ καὶ διευθυνόμενος ἀπὸ δύο λοχαγούς του νὰ μένῃ αἰχμάλωτος εἰς μίαν πόλιν, ἕως ὅτου νὰ ἀλλαχθῇ μὲ ἄλλον ἰσαρίθμον ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθέντων Αὐστριακῶν (1).

Ἐξεπλάγη ὁ Βάρων Μεδμυανσκης (Medmyanschis) Ὁπλαρχηγὸς, τοῦ τάγματος Φοργάτζ (Forgatz) καὶ ἐφοβήθη μήπως τὸν γίνεται καμμία ἀπάτη, ὅταν, ἐλθὼν νὰ παραλάβῃ, κατὰ τὰς συνθήκας, τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πολεμεφόδια, εὗρε τοιαύτην ἔλλειψιν. Βεβαιωθεὶς ὅμως παρὰ τοῦ Συνταγματάρχου Χωραφᾶ ὅτι αὕτη ἦτον πραγματικῶς ἡ κατάστασις εἰς ἣν εὑρίσκετο, ἐσεβάσθη μεγάλως τὴν γενναιοψυχίαν αὐτοῦ καὶ τῆς φρουρᾶς του, θέλων δὲ νὰ προασφαλίσῃ καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτόν του ὡς πρὸς τοὺς ἀνωτέρους του ἔδωκε τὴν ἀκόλουθον ἀπόδειξαν τῆς παραλαβῆς.

„Ὁμολογῶ ὅτι εἰς τὴν γινομένην μοι παράδοσιν τῆς πό-
„λεως ταύτης δὲν εὗρον οὔτε πυροβολικὸν, οὔτε βόμβας, οὔτε
„ἄλλα ἐργαλεῖα τοῦ πολέμου, εἰμὴ μόνον τέσσαρα βαρέλια
„πυροκόνεως, τέσσαρα κιβώτια σφαιρῶν, καὶ ἓν βαρέλιον
„χαρτοθηκῶν (cartocci), καὶ ὅτι εἰς ταῦτα μόνον συνίσταντο
„τὰ πολεμεφόδιά της. Τὰ πολεμηστήριά της εἶναι ἁπλῶς ἀπὸ
„χῶμα, καὶ ἡ πόλις ἀτείχιστος. Ταύτης δὲ οὔσης τῆς κα-

(1) Αὐτόθι σελ. 115 — 16.

Digitized by Google

„ Θαρᾶς ἀληθείας πιστοποιῶ περὶ αὐτῆς, ἐπὶ τῆς τιμιότη-
„ τός μου. κτλ.

ἐν Γουαστάλλῃ 28 Μαρτίου 1746. κτλ.

Πολλάκις ἡ ἀκολουθοῦσα ἦττα μετὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν χρεῶν εἶναι ἐπίσης ἔνδοξος καὶ γεννᾷ τοὺς αὐτοὺς ἐπαίνους ὑποίους διεγείρει ὁ Θρίαμβος. Διὰ τοῦτο ὁ τοσοῦτον φημισθείς, διὰ τὰς προλαβοῦσας νίκας του Κεφαλλήνιος πολεμικὸς καὶ τὰ τάγματου, δὲν ἔλαβεν ὀλιγώτερα τὰ ἐγκώμια παραδοθεὶς τόσον ἐντίμως εἰς τοὺς νικητάς του ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ἐξοδεύσει ὅλα του τὰ μέσα εἰς γενναίαν ἀντίστασιν. Ἡ ἐφημερὶς τῆς Ὁλανδίας ὁ Ἑρμῆς, καὶ ὁ ἱστορικὸς Ῥοδοτᾶς ἐκθειάζουσι τὴν γεννανοψυχίαν τὴν ὑποίαν ἔδειξεν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως καὶ τὰ δείγματα τῆς ἀνδρείας ὁποῦ ἔδωκεν εἰς τὴν ἔξοδόν της ἡ φρουρὰ τῆς Γουαστάλλης (1).

Καὶ αὐτοί, τέλος πάντων οἱ ἴδιοι νικηταὶ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ κρύψωσι τὴν ἐντύπωσιν ὁποῦ πρὸς αὐτοὺς ἐπροξένησεν ἡ ἀξία τῶν πολιορκηθέντων. Διὸ ὁ στρατηγὸς Ῥέθιος ὑπάγων εὐθὺς, μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Συνταγματάρχου Χωραφᾶ ἐξέφρασε πρὸς αὐτὸν ἐνώπιον πολλῶν ἀξιωματικῶν αἰσθήματα σεβασμοῦ καὶ πολλὰς ἐπευφημίας διὰ τὴν πολεμικὴν ἀξίαν του.

Δὲν προξενεῖ δὲ ὀλιγωτέραν πρὸς τὸν Χωραφᾶν καὶ τοὺς Μακεδόνας του ἡ ἀπολογία τοῦ ἰδίου τούτου στρατηγοῦ τὴν ὑποίαν ἔκαμε πρὸς τοὺς ἀνωτέρους του διὰ τὰς μετ' αὐτῶν συνθήκας. Διότι μεμφθεὶς ὑπ' ἐκείνων ὅτι ὑπένδοσεν εἰς συμφωνίας τοιαύτας, ἐνῷ ἡ κατάστασις τῶν πολιορκουμένων ἀπαιτοῦσε νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν, ἀπεκρίθη „ ὅτι αὐτὸς ἐφέρθη τοιουτοτρόπως ἐπειδὴ παρετήρη-
„ σεν, ὅτι οἱ πολιορκούμενοι ὑπερασπίσθησαν ἕως εἰς ἐκεῖνον
„ τὸν βαθμὸν καθ' ὃν ὑποχρεοῦται ἡ τιμιότης τῆς Στρατη-
„ γίας, τῆς ὑποίας αὐτὸς ἐνόμιζεν ὅτι ἤθελε παραβιάσει τοὺς
„ νόμους, καὶ ἤθελε βλάψει τὴν ὠφέλειαν τῆς αὐτοκρατορίσ-

(1) Διατριβ. σελ. 116.

Digitized by Google

„σης του, ἐὰν ἐπέμενε νὰ φέρῃ εἰς τὴν ἀπέλπησίαν μίαν „φρουρὰν, ἥτις, ἀποφασίσασα νὰ ὑπερασπισθῇ μέχρι τέ„λους, ἤθελεν ἀποφασίσει ἐνταυτῷ καὶ νὰ Θυσιασθῇ μὲ τὸ „ξίφος εἰς τὰς χεῖρας, καὶ νὰ πωλήσῃ ἀκριβὰ τὴν ζωήν „της. (1)„.

Περισσότερον δὲ πάντων ἐπευφήμησε τὴν διαγωγὴν τοῦ πολεμικοῦ μας ὁ βασιλεὺς Κάρολος, κατὰ διαταγὴν τοῦ ὁποίου ὁ ὑπουργὸς τοῦ πολέμου μαρκέζος δὲ Σάλας, διὰ τριῶν ἐπιστολῶν σωζομένων εἰς τὴν περὶ τοῦ μακεδονικοῦ τάγματος διατριβὴν (2), εἰδοποιεῖ αὐτὸν ὅτι ἡ Α. Μ. πληροφορηθεῖσα περὶ τῶν γενομένων ἐν Γουαστάλλῃ, ἐνῷ λυπεῖται διὰ τὸ συμβὰν, θεωρεῖ τὸ φερσιμόν του οἰκεῖον τῆς τιμῆς, τῆς ἀγχινοίας καὶ τοῦ ζήλου τὰ ὁποῖα ἔδειξε πάντοτε διὰ τὴν βασιλικὴν δούλευσιν καὶ διὰ τὴν δόξαν τῶν ὅπλων του (3).

Ἐπίσης ἐτίμησαν τὴν ἀξίαν του καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Γουαστάλλης, οἵτινες, μολονότι παρεδόθησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Αὐστριακῶν δὲν ἐσυστάλθησαν νὰ προσφέρωσι πρὸς τὸν Χωραφᾶν ὡς δῶρον ἕνα ἔξοχον ἵππον μὲ πολύτιμα στολίσματα ὡς δεῖγμα τῆς εὐγνωμοσύνης των διὰ τὴν εὐταξίαν εἰς ἣν εἶχε τὸν στρατόν του ἐν καιρῷ πολέμου, καὶ διὰ τὸν πατρικὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐκυβέρνησε τὴν πόλιν των εἰς τὸν καιρὸν τῆς αὐτόθι διαμονῆς του. Εὐχάριστος ὁ κόμης ἐξέφρασε πρὸς αὐτοὺς ζωηρῶς τὴν ὑποχρέωσίν του, ἀπεποιήθη ὅμως νὰ δεχθῇ τὸ δῶρον εἰπὼν: ὅτι οἱ Νεαπολοισπανοὶ Κυβερνῆται δὲν ἀπαιτοῦσιν ἀμοιβὰς ἀπὸ τοὺς λαοὺς τοὺς ἀφοσιωμένους εἰς τὴν ἀγάπην τῶν βασιλέων των (4).

Ὅλα ὅμως ταῦτα, ἐνῷ ἐπληροφόρουν αὐτὸν καὶ τὸ τάγμα του ὅτι ἀνεγνωρίζετο παρὰ πάντων ἡ στρατιωτική των ἀξία καὶ ἡ ἀκριβὴς τῶν χρεῶν των ἐκπλήρωσις, δὲν ἐδύναντο νὰ παύσουν τὴν κατὰ τοῦ Καστελλάρου ἀγανακτησίν των,

---

(1) Αὐτόθι σελ. 123.
(2) Ὅρα σελ. 119 - 120 - 121 - 122.
(3) Αὐτόθι σελ. 124.
(4) Τόμος ΙΖ'. ἔτος 1746. σελ. 278.

Digitized by Google

κατὰ τοῦ ὁποίου, ὡς ἀναφέρει ὁ Μουρατόρης, ἐξέφραζον πάντοτε μεγάλα παράπονα, ὅτι τοὺς παρέδωκεν εἰς θυσίαν (1). Εἶναι δὲ ἀξιοπαρατήρητον ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ἐκεῖνος ὡμολόγει τὴν ἄδικον ἐγκατάλειψιν τοῦ ἐνδόξου μακεδονικοῦ τάγματος, διότι προφασιζόμενος ἔλεγεν: ὅτι ἀληθῶς ἐθυσιάσθη τὸ τάγμα τοῦτο, ἀλλ' ὄχι παρ' αὐτοῦ (2).

Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατελύπησε τὸν ἡμέτερον πολεμικὸν ἦτον ἓν φαινόμενον ἀντιβαῖνον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου τῆς πολεμικῆς καὶ τῆς τιμιότητος. Διότι ἐνῷ ἐκτελέσθησαν καθ' ὅλα αἱ συνθῆκαι πρὸς τὴν ἐξαγορὰν τοῦ τάγματος καὶ ἐδόθησαν εἰς τοὺς λοιποὺς ἀξιωματικοὺς ἐλεύθερα διαβατήρια, πρὸς τὸν Συνταγματάρχην Χωραφᾶν ἐδόθη, παρ' ἐλπίδα, ἐπὶ ῥητῇ διαταγῇ νὰ μεταβῇ εἰς Γερμανίαν. Ἀλλ' ὡς θέλομεν εἰπεῖ ἡ δυναστεία αὕτη προῆλθεν ἀπὸ αὐθαίρετον κατάχρησιν τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου Λιεχτενστέην χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τίποτε ἡ γενναιόφρων αὐτοκρατόρισσα Μαρία Θηρεσία ἥτις, ὡς ῥηθήσεται, ἔκαμε, μετὰ ταῦτα, τὴν ἀπαιτουμένην διόρθωσιν. Ἐκθαμβος ὁ κόμης διὰ τὴν τοιαύτην παραβίασιν τῶν συνθηκῶν διεμαρτυρήθη εὐθὺς πρὸς τὸν στρατηγὸν Παλλαβικίνην κυβερνήτην τῆς Μάντουας, πρὸς τὸν κόμητα Χριστιάνην πληρεξούσιον τῶν ἐν Λομβαρδίᾳ αὐστριακῶν καὶ σαρδικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ πρὸς τὸν πρίγγιπα Λιεχτεστέην (Liechtestein) γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ αὐστριακῶν δυνάμεων. Ὅλα ὅμως τὰ δίκαια παράπονά του ὑπῆρξαν μάταια, ἐπειδὴ μόλις ἀνέλαβεν ἀπὸ τὴν συχνάκις προσβάλουσαν αὐτὸν προτέραν του θέρμην, ὁδηγήθη ὑφ' ἑνὸς Αὐστριακοῦ ἀξιωματικοῦ εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον, ὅπου ὑποδεχθεὶς φιλικῶς ὑπὸ τοῦ μαρκέζου Βόττα (ἐπέχοντος τὸν τόπον τοῦ ἀσθενοῦντος πρίγγιπος) ἤκουσε παρ' αὐτοῦ, ὅτι, κατὰ τὰς ἐκ Βιέννης διαταγάς, πρέπει νὰ μεταβῇ εἰς Ῥοβερέδον. Ὑπένδοσεν εἰς τὴν βίαν, ἀλλὰ διετήρει πάντοτε τὴν οἰκίαν γενναιοφροσύνην. Διαβαίνων ἐκ τοῦ βενετικοῦ κράτους συνοδευμένος μόνον ἀπὸ ἕνα ἀξιωματικὸν Αὐστριακὸν καὶ ἐ-

(1) Αὐτόθι.
(2) Διατριβ. σελ. 125.

Digitized by Google

χων μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ὑπηρέτας του συνεβουλεύετο ὁ Χωραφᾶς ὑπὸ πολλῶν φίλων του, νὰ μείνῃ ἐκεῖ, ἀλλ' αὐτὰς μὴ καταδεχόμενος νὰ νομισθῇ ὅτι ἔφυγε διὰ ἔγκλημά τι ἐξηκολούθησε τὴν ἐθοιπορίαν του ἕως ὅτου ἔφθασεν εἰς τὸν ῥηθέντα τόπον. Κυριευμένος ἀπὸ δικαίαν ἀγανάκτησιν διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν δυναστείαν, ἔκαμεν ἐκεῖ μίαν ἀπάντησιν τῶν προφάσεων τοῦ Λιεχτιστέην, πλήρη φρονίμου ἐλευθεροστομίας καὶ ἀφοβίας.

Ὁ καιρὸς ὅμως τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ἦτον ὅτι, μετὰ δέκα ἡμέρας, διετάχθη ὁ Κυβερνήτης του Ῥοβερέδου νὰ ὁδηγήσῃ αὐτοπροσώπως τὸν κόμητα Χωραφᾶν εἰς τὴν Αἰνιπόνς, ἢ Ἰνσπρούκιον (Insprouch) μητρόπολιν τῆς Τίρολις. Μὲ λύπην του ἤκουσεν ὁ Κάρολος την πρὸς τὸν Συνταγματάρχην Χωραφᾶν γινομένην παραβίασιν τῶν συνθηκῶν, καὶ μὲ ἀλλεπαλλήλους ἐπιστολὰς διέταττε τὸν μαρκέζον δὲ Λαμίνα ἀρχιστράτηγον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ἱσπανικῶν δυνάμεων, καὶ τὸν κόμητα Φινοκέτην Πρέσβυν τῶν δύω Συκελιῶν ἐν Ἀγῃ (Aja) νὰ ζητήσωσιν, ὁ μὲν ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀρχιστρατήγου, ὁ δὲ ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῆς Βιέννης τὴν κατὰ τὰς συνθήκας ἐλευθέρωσιν τοῦ Χωραφᾶ (1). Διὸ μετ' ὀλίγον ἐπρόσταξεν ἡ αὐστριακὴ αὐλὴ τὸν Κυβερνήτην τοῦ Ἰνσπρουκίου νὰ δώσῃ πρὸς αὐτὸν τὴν ἐλευθερίαν του, μὲ ὑποχρέωσιν ὅμως τοῦ ἰδίου νὰ ὑπάγῃ εἰς Βενετίαν ὡς εἰς τόπον οὐδέτερον, καὶ ὅπου μένων νὰ παρουσιάζηται ἐσάκις καὶ ὅπου ἤθελε κραχθῇ. Μὲ ἀγανάκτησιν ἀπέβαλεν ὁ Κεφαλλήνιος πολεμικὸς καὶ ταύτην τὴν πρότασιν διαμαρτυρηθεὶς ἐκ νέου διὰ ζώσης φωνῆς κατὰ τῶν τοιούτων περιορισμῶν. Διαταχθεὶς δὲ νὰ ἐκθέσῃ ἐγγράφως πρὸς τὸ αὐλικὸν συμβούλιον τὰ ἰδιά του παράπονα ἔγραψε πάλιν μὲ τὴν αὐτὴν ἐλευθεροστομίαν.

Διάφοροι μῆνες παρῆλθον χωρὶς νὰ λάβῃ οὐδεμίαν ἀπόκρισιν παρὰ τοῦ συμβουλίου τοῦ πολέμου, εὑρὼν ὅμως μέσον ἁρμόδιον ἀνέφερε πρὸς τὴν γενναιόφρονα αὐτοκρατόρισσαν Μαρίαν Θηρεσίαν τὰ πάντα, ἥτις βεβαιωθεῖσα περὶ τῆς πρὸς αὐτὸν γενομένης ἀδίκου καταδρομῆς διέταξεν ἀμέσως τὴν ἐ-

(1) Ὅρα διατριβῆς σελ. 136, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ βασιλικὰς ἐπιστολάς.

Digitized by Google

λευθερίαν του ἀπεριόριστον καὶ σύμφωνον μὲ τὰς γινομένας συνθήκας. Ὅθεν τῇ 21 Ὀκτωβρίου τῶν 1747 ἀνεχώρησεν ὁ Χωραφᾶς ἀπὸ τὸ Ἰνσπρούκιον φέρων ἐντυπωμένας εἰς τὴν καρδίαν του τὰς πρὸς αὐτὸν περιποιήσεις τῶν εὐγενῶν τῆς μητροπόλεως ἐκείνης, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐκεῖσε διαμονῆς του, καὶ τὰς φανερὰς ἀποδείξεις τῆς ἀγανακτήσεως ὅλων διὰ τὴν αὐθαίρετον δυναστείαν ἐναντίον ἀνδρὸς πρὸς ὃν αὐτοὶ εἶχον συλλάβει ὑψηλὴν ὑπόληψιν διὰ τὴν φήμην τῆς ἀποδειχθείσης ἀνδρείας του καὶ διὰ τὰ φυσικά του προτερήματα.

Φθάσας εἰς Νεάπολιν καὶ παρουσιασθεὶς πρὸς τὸν Κάρολον ἔλαβε παρ' αὐτοῦ φιλικὰς δεξιώσεις, τὰς ἐβεβαίωσε καὶ διὰ ζώσης φωνῆς ἡ αὐτοῦ Μεγαλειοτης περὶ τῆς εὐαρεστήσεώς του ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικήν του διαγωγὴν καὶ τὸν ζῆλον του διὰ τὴν δόξαν τῶν βασιλικῶν ὅπλων, καὶ τὸν διέταξε νὰ φροντίσῃ ἀμέσως διὰ τὴν ἀναπλήρωσιν καὶ εὐκοσμίαν τοῦ μακεδονικοῦ τάγματός του. Εἶναι δὲ εὔκολον νὰ συμπεράνῃ τις μὲ πόσην πατρικὴν ἀφιέρωσιν ἐδόθη εὐθὺς ὁ Χωραφᾶς εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἐλλείποντος ἀριθμοῦ καὶ εἰς τὴν λαμπρότητα τοῦ ἑλληνικοῦ σώματος. Καὶ τῳόντι, μετ' ὀλίγον, τὸ φημισθὲν τάγμα του ἀνεφάνη εἰς τὰς στρατιωτικὰς παρατάξεις μὲ τὴν προτέραν εὐκοσμίαν του καὶ διεκρίθη πάντοτε εἰς πᾶσαν βασιλικὴν ὑπηρεσίαν.

Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Καρόλου ἀπὸ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, διὰ νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἱσπανίας, καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ του Φερδινάνδου εἰς αὐτό, ἔφερε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, πολλὰς τροποποιήσεις. Ἡ ὑπόληψις ὅμως τοῦ Κεφαλλῆνος Συνταγματάρχου στηριζομένη ἐπάνω εἰς πραγματικὰ γινόμενα ἔμεινεν ἀμετάβλητος, διότι, καὶ ἡ ἀντιβασιλικὴ κυβέρνησις τὸν ἐτίμα ὡς ὁ Κάρολος. Τὸ ἑλληνικὸν τάγμα ἐπέμπετο παρὰ τῆς ἀντιβασιλείας εἰς διαφόρους στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὰς ὁποίας πάντοτε καὶ αὐτὸ καὶ ὁ ὁπλαρχηγός του Χωραφᾶς διέπρεψαν. Καὶ ἐν συντόμῳ εἰς τοσαύτην ὑπόληψιν ἐπροβίβασεν αὐτὸ ὁ ἔνδοξος συμπολίτης μας ὥστε, μόλις ὁ Φερδινάνδος καταστασθεὶς νόμιμος ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ βασιλείου του διέταξε τὸν κόμητα Γεώργιον νὰ συστήσῃ καὶ ἕτερον ἑλληνικὸν τάγμα μὲ τὰς

Digitized by Google

αὐτὰς συνθήκας τὰς ὁποίας εἶχε κάμει περὶ τοῦ πρώτου μὲ τὸν πατέρα του Κάρολον (1).

Καιόμενος ὁ Συνταγματάρχης Χωραφᾶς ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς δόξης τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος καὶ ὢν ζηλωτὴς θερμὸς διὰ τὴν δούλευσιν τοῦ βασιλέως του δὲν ἐφείσθη οὔτε ἐξόδων, οὔτε κόπου εἰς τὴν συλλογὴν καὶ μόρφωσιν τοῦ νέου μακεδονικοῦ τάγματος. Τοσαύτη δὲ ἦτον ἡ πρὸς τὴν τακτικὴν του πρόοδον ἀφιέρωσις αὐτοῦ, ὥστε, εἰς ὀλίγον καιροῦ διάστημα, τὰ δύο ἑλληνικὰ τάγματα ἐν καιρῷ τῶν πολεμικῶν ἀσκήσεων ἐτίμουν εἰς τὰ ὄμματα τῶν ξένων τὰ ὅπλα τοῦ βασιλέως τῶν δύο Σικελιῶν, διὰ τὴν ἀναφαινομένην ἐμπειρίαν των καὶ τὸ εὐκίνητον αὐτῶν (2).

Ἡ πρόοδος ὅμως τῆς ὑπολήψεως τοῦ Συνταγματάρχου Χωραφᾶ, καὶ ἡ φημιζομένη τῶν μακεδονικῶν ταγμάτων ἀξία δὲν ἔμειναν πάλιν ἀνενόχλητοι ἀπὸ τὰ βέλη τοῦ φθόνου. Ἐπειδὴ ὁ ἐπὶ τῆς ἐρεύνης τῶν στρατιωτικῶν τοῦ κράτους δυνάμεων προσδιορισθεὶς Ἔφορος, ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν νεανικὴν ἀπειρίαν τοῦ βασιλεύοντος Φερδινάνδου ἀπεφάσισε νὰ κατετρέξῃ τὰ δύο ἑλληνικὰ τάγματα καὶ νὰ προσπαθήσῃ τὴν διάλυσίν των. Ὅθεν μὲ ἀξιοκατάκριτον ῥᾳδιουργίαν ἐκήρυξε, πρὸ τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν, ὅτι: ὅσοι τῶν στρατιωτῶν ὁμολογήσουσιν ἑκουσίως πῶς δὲν εἶναι γνήσιοι Μακεδόνες θέλουσι λάβει ἓν δῶρον χρηματικὸν, καὶ, συγχωρούμενοι διὰ τὴν ἀπάτην ὁποῦ ἔκαμαν καταγραφθέντες ὡς τοιοῦτοι, θέλουν ἀποσταλῆ εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν πατρίδας λαμβάνοντες καὶ τὰ ἀπαιτούμενα τοῦ ταξιδίου ἔξοδα. Μετὰ ταῦτα ἠγωνίσθη ν' ἀποδείξῃ τοὺς εἰς αὐτὰ Ἰλιριοὺς στρατιώτας ὡς μὴ περιλαμβανομένους εἰς τὰς συνθήκας· καὶ οὔτε ἄφησεν εἶδος σκευορίας διὰ νὰ κατορθώσῃ τὴν διάλυσιν, ἢ τὴν νέκρωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκείνου σώματος, ὅλαι ὅμως αἱ κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλαὶ ἀπέβησαν μάταιαι. Ἡ φρόνησις καὶ ἡ δύναμις τοῦ κόμητος Χωραφᾶ ὑπεράσπισεν ἀπὸ ὅλας ταύτας τὰς ἐνέδρας τὸν στρατόν του. Αὐτὸς ἐθριάμβευσε κατὰ τοῦ δολίου τούτου ἐχθροῦ

(1) Ὅρα τὴν ῥηθεῖσαν διατριβήν.

(2) Βλέπε διατριβήν.

Digitized by Google

καὶ ἠλευθέρωσε τὰ τάγματά του καὶ ἑαυτὸν ἀπὸ τὰ κατάχθόνια τῆς ζηλοτυπίας βέλη (1).

Ἡ καταδρομὴ τῆς ἀρετῆς φέρει μὲν πρὸς αὐτὴν πρόσκαιρά τινα προσκώμματα, ἀλλὰ τὴν ἀποκαθιστᾷ σεβασμιωτέραν, καὶ οἱ ἐπηρεάζοντες αὐτὴν τὴν ἀνυψόνουσιν ἀθελήτως εἰς νέαν λαμπρότητα. Τοιοῦτον τὶ συνέβη πρὸς τὸν ἔνδοξον Χωραφᾶν· θέτι, μετὰ τὴν καταπολέμησιν, ὁποῦ κατ' αὐτοῦ διήγειρεν ὁ φθόνος τῆς ἀξίας του, ὁ νέος Μονάρχης λαβὼν ἀφορμὴν νὰ γνωρίσῃ ἀκριβέστερον τὰς πρὸς τὸ κράτος ἐκδουλεύσεις αὐτοῦ τὸν ἐπροβίβασεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀντιστρατάρχου (Tenente Generale) μὲ τὸ ἑξῆς ἔντιμον θέσπισμα.

» Φερδινάνδος, ἐλέει θείῳ βασιλεὺς τῶν Σικελιῶν, τῆς » Γερουσαλὴμ, καὶ προσδόκιμος τῆς Ἱσπανίας, δοὺξ τῆς Πάρ- » μας, Πλακεντίας κτλ.

» Λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀξιομισθίας, ἐκδουλεύσεις, ἔντιμον » διαγωγὴν, ζῆλον, ἐμπιστοσύνην, καὶ ἄλλας ἀξιεπαίνους ἰ- » διότητας συνυπαρχούσας πρὸς σὲ τὸν Συνταγματάρχην τοῦ » στρατοπέδου κόμητα Γεώργιον Χωραφᾶν, ταγματάρχην τοῦ » βασιλικοῦ μακεδονικοῦ σώματος, παρακινοῦμαι νὰ σὲ προ- » βιβάσω εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀντιστρατάρχου τῶν βασιλικῶν » μου δυνάμεων. Διὸ δίδω καὶ ὑποχωρῶ πρὸς σὲ ὅλην τὴν » ἐξουσίαν, ἐνέργειαν καὶ ἐπισασίαν ἀνήκουσαν εἰς τὸ ὑπούρ- » γημα τοῦτο, καὶ προστάζω τὸν Στρατάρχην, ἢ γενικὸν δι- » οικητὴν τῆς ἐπαρχίας, ἢ τοῦ στρατοῦ, πρὸς ὃν ἤθελες ὑπη- » ρετεῖ, τούς τε ἄλλους ἀξιωματικοὺς ὑποδεστέρους ἢ ἀνωτέρους, » καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς ὁποιουδήποτε βαθμοῦ καὶ τάξεως, » νὰ σὲ ἀναγνωρίζωσιν, ἔχωσι καὶ ὑπολαμβάνουσιν ὡς τοι- » οῦτον Ἀντιστράτηγον τῶν ὅπλων μου. Νὰ διατηροῦν, καὶ » νὰ κάμνωσι νὰ διατηρῶνται πρὸς σὲ αἱ τιμαὶ αἱ χάριτες, » προνόμια, πλεονεκτήματα, καὶ ἐξαιρέσεις, αἵτινες σὲ ἀνή- » κουσι καὶ πρέπει νὰ σὲ ἀποδίδωνται ἀκριβῶς διὰ τὸν τοι- » οῦτον βαθμόν σου, ἐπειδὴ τοιαύτη εἶναι ἡ θέλησίς μου. Εἰς » δὲ τὰ ἀνήκοντα ἀρχεῖα νὰ ἀντιγραφθῇ τὸ θέσπισμα τοῦτο,

(1) Αὐτόθι.

Digitized by Google

» καὶ νὰ ἐξακολουθῆται πρὸς σὲ καὶ ὑπολογίζεται καὶ ὁ μι-
» σθὸς ὡς Συνταγματάρχου, τὸν ὁποῖον ἀπήλαυσας μέχρι
» τοῦ νῦν, δι' ἰδιαιτέρας χάριτος. Πρὸς ἀκριβὴν δὲ τούτου
» ἐκτέλεσιν διέταξα νὰ σὲ ἀποσταλῇ ὁ παρὼν τίτλος ὑπογε-
» γραμμένος τῇ ἐμῇ βασιλικῇ χειρί, καὶ ἐπισφραγισμένος τῇ
» μυστικῇ σφραγίδι τῶν ὅπλων μου, ἐπιβεβαιωμένος πρὸς τού-
» τοις ὑπὸ τοῦ συμβούλου τῆς ἐπικρατείας καὶ τοῦ γενικοῦ
» ἀρχείου τοῦ πολέμου καὶ τοῦ ναυτικοῦ.

ἐν Νεαπόλει τῇ 12 Ἰουνίου 1772 κτλ. (1).

Εἰς τὴν τιμὴν ταύτην τοῦ Κεφαλλῆνος Ἀντιστρατάρχου ὑπὸ τῆς αὐλῆς του προσετέθη μετ' ὀλίγον καὶ ἑτέρα παρὰ τῆς ῥωσσικῆς αὐτοκρατορίσσης Αἰκατερίνης τῆς Β', ἥτις λαβοῦσα ἀφορμὴν ἀπὸ τὰς ὁποίας ὁ Χωραφᾶς ἔκαμε περιποιήσεις πρὸς τὸν κόμητα Ὀρλόβιον (Orlow) διέταξε τὸν υἱὸν αὐτῆς Παῦλον νὰ πέμψῃ πρὸς αὐτὸν τὸ παράσημον τῆς ἁγίας Ἄννης μὲ τὴν ἑξῆς αὐτόγραφον ἐπιστολήν του.

Κύριε Κόμη Χωραφᾶ

» Τὸ εὐδιάθετον, ὁποῦ ἐδείξατε διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς
» ἐκδουλεύσεως τῆς αὐτοκρατορίσσης μητρός μου, ὅταν ἔγνω-
» ρίσθητε μὲ τὸν κόμητα Ὀρλόβιον διοικητὴν καὶ μοίραρχον
» τῶν ἐν Ἀρχιπελάγει πλοίων, Σᾶς ἀπεκατέστησεν ἄξιον τῆς
» εὐνοίας τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητός της. Ἀναγγέλλων
» δὲ ταύτην σᾶς εἰδοποιῶ ὅτι διέταξα νὰ σᾶς ὀνομάσωσιν
» ἱππότην τοῦ ἐμοῦ τάγματος τῆς ἁγίας Ἄννης. Ὑμεῖς εὑ-
» ρίσκετε ἐσώκλειστον τὸ παράσημον, καὶ σᾶς δίδω τὴν ἐξου-
» σίαν νὰ κοσμίσητε ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτόν σας. Τοῦ λοιποῦ δὲ
» σᾶς εἶμαι ἀκριβῶς, Κύριε κόμη Χωραφᾶ,

Ἐν Πετροπόλει τῇ 25 Μαρτίου 1774.

Ὁ ἀγαπητός σας Παῦλος.

---

(1) Τὰ πρωτότυπα τῶν βασιλικῶν τούτων θεσπισμάτων τὰ σώζουσιν οἱ

Ἐκ τῶν διηγηθέντων παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι τὰ πεδία τῆς μάχης, οἱ ἔντιμοι προβιβασμοὶ καὶ τὰ βασιλικὰ αὐτόγραφα μάρτυροῦν τὴν στρατιωτικὴν γενναιότητα τοῦ κόμητος Γεωργίου, καὶ βεβαιοῦσι τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ ἐκτεινομένην καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Νεαπόλεως. Συναπτόμενα ὅμως ταῦτα μὲ πολιτικὴν φρόνησιν καὶ σταθερὸν χαρακτῆρα εἰς τὸ φιλοδίκαιον, τὸν ἀνύψωσαν ἐν τέλει εἰς τὸν μεγαλόδοξον βαθμὸν τοῦ Ὑποβασιλέως τῆς Σικελίας.

Τὸ πολλὰ νεαρὸν τῆς ἡλικίας τῶν βασιλέων, καὶ ἡ μετάβασις τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας εἰς χεῖρας, αἵτινες ἔχουσιν ἀνάγκην ὁδηγίας εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, ἀνοίγουσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εὐρύχωρον στάδιον εἰς τὰς δυναστείας τῶν ὑπαλλήλων, ἐξ ὧν διοικοῦνται αἱ διάφοροι ἐπαρχίαι. Τότε τὸ κράτος ὁμοιάζει μὲ πλοῖον κυβερνώμενον ἀπὸ πρωτόπειρον ναύαρχον, ὅστις, ἐν καιρῷ ἀπροσδοκήτου τρικυμίας, ἐντρόμως παραδίδει εὐθὺς τὸ πηδάλιον εἰς ἄξιόν τινα ναύτην διὰ νὰ σώσῃ καὶ αὐτὸν καὶ τὸ σκάφος, καὶ νὰ τὸ φέρῃ εἰς λιμένα γαλήνιον.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὑρέθη τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, μετὰ τὴν ἀνάβασιν τοῦ νεωτάτου Φερδινάνδου εἰς τὸν θρόνον. Οἱ κάτοικοι τῆς Σικελίας στενοχωρούμενοι ἀπὸ τὰς δυναστικὰς κατάχρήσεις τῶν κυβερνούντων αὐτοὺς πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, καὶ ἐρεθιζόμενοι ἀπὸ ἐξωτερικὰς ῥᾳδιουργίας ἐπαπειλοῦσαν συνεχῶς ἐπανάστασιν, αἱ δυσαρέσκειαι ηὔξανον καθ' ἡμέραν καὶ ὅλη ἡ μεγάλη ἐκείνη ἐπαρχία ἐπαρουσίαζεν ὄψιν ἐπίφοβον. Αἱ προσπάθειαι τῆς αὐλῆς διὰ νὰ κατησυχάσωσι τὰ πνεύματα ἀπέβαινον μάταιαι, καὶ ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἤδη ἀρχίσει. Εἰς τὴν ἐπικίνδυνον δὲ ταύτην περίστασιν ὁ Φερδινάνδος ἔκρινεν ὡς μόνον ἱκανὸν νὰ φέρῃ εἰς τὴν ἀπαιτουμένην εὐταξίαν τὸ ἐπαναστατημένον ἐκεῖνο μέρος τοῦ κράτους καὶ νὰ τὸ κυβερνήσῃ εὐχαρίστως τὸν Κεφαλλήνιον Χωραφᾶν, διὰ τὴν γνωστὴν φρόνησίν του καὶ διὰ τὴν ὑπόληψιν μὲ τὴν ὁποίαν ἐτιμᾶτο παρὰ πάντων.

κόμητες Κωνσταντῖνος καὶ Γεώργιος Ἀνῶοι - Χωραφᾶ, ὡς κληρονόμοι τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας τούτου, οἵτινες εὐηρεστήθησαν νὰ μὲ τὰ χορηγήσωσι πρὸς καιρόν.

Digitized by Google

Ηρὸς τοῦτον λοιπὸν ἀφιέρωσε πρῶτον τὴν γενικὴν ἐξουσίαν τῶν ἐν Σικελίᾳ στρατιωτικῶν του δυνάμεων διὰ τοῦ ἀκολούθου θεσπίσματος.

Φερδινάνδος, ἐλέει θείῳ, βασιλεὺς τῶν δύω Σικελιῶν κτλ.

» Ὄντος ἀναγκαίου τοῦ προσδιορισμοῦ εἰς τὸ ἐν Σικε-
» λίᾳ βασίλειόν μου, διὰ τὴν κυβέρνησιν καὶ διεύθυνσιν τῶν
» ὅπλων καὶ στρατευμάτων ὁποῦ τὸ φρουροῦσι, ἑνὸς γενικοῦ
» Διοικητοῦ, εἰς τὸ ὑποκείμενον τοῦ ὁποίου νὰ συντρέχωσιν
» ὅλαι αἱ ἰδιότητες καὶ τὰ προτερήματα τὰ ἀπαιτούμενα εἰς
» τὴν ἐκπλήρωσιν ἐπαγγέλματος τοσοῦτον σπουδαίου, καὶ ἔχων
» ὑπ' ὄψιν ὅτι Σὺ, κόμη Γεώργιε Χωραφᾶ Ἀντιστρατάρχα τῶν
» ὅπλων μου, καὶ ταγματάρχα ἰδιοκτήτωρ τοῦ βασιλικοῦ πε-
» ζικοῦ σώματος τῶν Μακεδόνων, εἶσαι κεκοσμημένος μὲ ἀν-
» δρείαν, φρόνησιν, καὶ στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν, καθὼς καὶ μὲ
» πᾶν ἄλλο πλεονέκτημα ἁρμόδιον εἰς τὴν μετ' ἐπιτυχίας ἐκ-
» πλήρωσιν τοιαύτης ἐμπιστοσύνης, συγκατένευσα νὰ σὲ ἐκλέξω,
» καὶ νὰ ἐναποθέσω εἰς τὸν ζῆλον, ἐμπειρίαν, καὶ διαγωγήν
» σου, τὴν γενικὴν ἐξουσίαν τῶν ὅπλων τοῦ ἐν Σικελίᾳ ῥη-
» θέντος βασιλείου μου. Ὅθεν, δυνάμει τοῦ παρόντος, σὲ ἀ-
» νακηρύττω καὶ σὲ ὀνομάζω γενικὸν Διοικητὴν ἰδιοκτήτορα
» τῶν ἐμῶν ὅπλων καὶ στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ προμνη-
» σθέντος βασιλείου μου. Ἔχων δὲ τὸν μισθὸν τοῦ ἀντιστρα-
» τάρχου ἐν στρατοπέδῳ (τὸν ὁποῖον θέλεις ἀπολαμβάνει ἀφ' ἧς
» ἡμέρας ἀναδεχθῇς τὴν ῥηθεῖσαν ἐξουσίαν) θέλεις συναπο-
» λαμβάνει ἐνταυτῷ καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ κέρδους καὶ τῶν
» ἀμοιβῶν τὰς ὁποίας ἀπήλαυσαν οἱ προκάτοχοίσου εἰς τὴν
» προλεχθεῖσαν γενικὴν κυριαρχίαν, μενούσης καὶ τῆς ταγ-
» ματαρχικῆς σου ἀξίας ἐπὶ τοῦ πεζικοῦ ἀνακτορικοῦ σώματος
» τῶν Μακεδόνων, οὕτινος εἶσαι ταγματάρχης ἰδιοκτήτης,
» καὶ διὰ τὴν ὁποίαν θέλουν ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπολογίζωνται
» ὅλαι αἱ ἀμοιβαὶ τὰς ὁποίας ἀπήλαυσας μέχρι τοῦ νῦν.
» Ἐντοσούτῳ κ. τ. λ.

Ἡ ἐκλογὴ αὕτη τοῦ ἤδη σεβασμίου γέροντος Χωραφᾶ τοσοῦτον ἐχαροποίησε τοὺς τεταραγμένους Σικελοὺς, ὥστε, κατὰ τὴν σωζομένην ἐν Νεαπόλει παράδοσιν, ἐλέγοντο παρ' αὐτῶν τὰ ἀξιομνημόνευτα ταῦτα «Τώρα ἔρχεται ὁ Χωραφᾶς

Digitized by Google

κα' ἐκτελεῖται ἡ δικαιοσύνη (1)». Μετάβας λοιπὸν ὁ ἔνδοξος συμπολίτης μας ἴσχυσε τόσον, διὰ τῆς ἠθικῆς του ἐπιρροῆς, εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἐρεθισμένων ὑπηκόων, ὥστε, χωρὶς νὰ μεταχειρισθῇ παντελῶς τὴν ὑλικὴν καὶ πολλάκις ἀνωφελῆ δύναμιν τῶν ὅπλων, ἔφερεν ἐντὸς ὀλίγου τὴν γενικὴν ἡσυχίαν ἐν Σικελίᾳ. Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῆς ἀποδειχθείσης ἀξίας του καὶ πρὸς εὐαρέστησιν τῶν Σικελῶν ὁ Φερδινάνδος ἀφιέρωσε πρὸς τὸν Χωραφᾶν καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν κυβέρνησιν καταστήσας τοῦτον Ὑποβασιλέα τῆς Σικελίας (2).

Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι εἰς τὸν Κεφαλλήνιον Χωραφᾶν ἐναπέκειτο νὰ ἀνανεώσῃ τὸ λαμπρὸν παράδειγμα τοῦ ἐνδόξου προγόνου μας Τιμολέοντος. Διότι καταστήσας ὡς ἐκεῖνος ἀτάραχον καὶ εἰρηνικὴν τὴν Σικελίαν, καὶ κυβερνήσας αὐτὴν πατρικῶς τρία, ἢ τέσσαρα ἔτη ὡς Ὑποβασιλεύς, ἀφοῦ ἔφερε τὰ πάντα εἰς γενικὴν ἁρμονίαν, βεβαρυμένος ἀπὸ τὸ γῆρας ὀγδοήκοντα χρόνων παρῃτήθη τῆς ἐξουσίας καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Νεάπολιν, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἀφήσας ἐντύπωσιν βαθείας εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς Σικελοὺς καὶ τὸν Μονάρχην του.

Ἡ διαθήκη εἶναι τὸ ἀψευδέστερον μνημεῖον δι' οὗ οἱ μεταγενέστεροι δύνανται νὰ γνωρίσωσιν ἀκριβῶς τὰ ἐπικρατέστερα αἰσθήματα καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ διαθέσαντος. Ἐκτὸς λοιπὸν τῶν ὑψηλῶν θέσεων, εἰς ἃς ἐπροβιβάσθη ὁ ἔνδοξος οὗτος συμπολίτης μας, τῆς μεγάλης ὑπολήψεως τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανε γενικῶς εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως ἐκ μέρους τοῦ Ἄνακτος καὶ τῶν ὑπηκόων, καὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀποδείξεων τῆς ἀρετῆς καὶ ἀξίας του, ἡ διαθήκη του ἀνακηρύττει τὸν κόμητα Χωραφᾶν φιλάνθρωπον, θεοσεβῆ, σταθερὸν εἰς τὰς φιλίας, καὶ εὐγνώμονα πρὸς τοὺς εὐεργέτας του. Μὲ κατανοικτικὰς ἐκφράσεις πρὸς τὸν Θεὸν καὶ μὲ ὁμολογίαν τῆς σταθερᾶς καὶ μεγάλης ἐλπίδος του εἰς τὴν ἀξιομισθίαν τοῦ αἵματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀρχίζει τὴν διάταξιν

(1) Ἐν ἔνδοξον ὑποκείμενον ἐκ Νεαπόλεως εὑρεστήθη νὰ μὲ ἀναφέρῃ τὴν παράδοσιν ταύτην, ὡς μαρτυρίαν τῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ σταθεροῦ χαρακτῆρος τοῦ Χωραφᾶ.

(2) Ὅρα Σκρόφανην ἐπιστολὴ ΙΒ'. — Βλέπε Παραβίαν ἐπιστ. 116.

Digitized by Google

τῆς περιουσίας του καὶ φιλοδωρεῖ εἰς Ἐκκλησίας μέρος τῶν ἐν Κεφαλλανίᾳ κτημάτων του. Διατάσσει νὰ προσφέρεται ὑπὲρ αὐτοῦ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἡ ἀναίμακτος θυσία εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ εὐεργετηθεῖσαν Ἐκκλησίαν τῆς ἐξοχῆς του. Ἐνθυμηθεὶς ὅτι παρημελήθη ἡ φιλάνθρωπος διάταξις ἑνὸς τῶν προγόνων του περὶ ὑπανδρείας πτωχῶν ὀρφανῶν νεανίδων, τὴν ἀνανεόνει καὶ αὐξήσας τὴν ποσότητα εἰς ἑξακόσια δουκάτα διορίζει νὰ ἐξοδεύωσιν αἰωνίως ταῦτα οἱ κληρονόμοι του ἐκ τῆς ἰδίας του περιουσίας διὰ νὰ ὑπανδρεύωσιν ὀρφανὰς καὶ πτωχὰς νέας ἐν Κεφαλληνίᾳ. Μὲ πληθὺν φιλοδωρημάτων πρὸς τοὺς φίλους του ἀποδεικνύει τὴν σταθερὰν ἐνθύμησιν τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης του. Βραβεύει πλουσιοπαρόχως τοὺς ὑπηρέτας, καὶ κινούμενος ἀπὸ αἴσθημα εὐγνωμοσύνης καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Μοναρχην του χαρίζει πρὸς αὐτὸν τὸ δικαίωμα, ὅπερ, κατὰ τὰς συνθήκας, εἶχον οἱ κληρονόμοι του, ἢ καὶ εἰς ἔλλειψιν, οἱ πλάγιοι συγγενεῖς, τοῦ νὰ διαδέχωνται τὴν ἀξίαν τοῦ ταγματάρχου τῶν μακεδονικῶν ταγμάτων, ἀφίνων τὴν αὐτοῦ μεγαλειότητα εἰς ἐλευθερίαν νὰ τὴν δίδῃ εἰς ὁποῖον εὐαρεστεῖται.

Μετὰ τοῦτο δὲ παρακαλεῖ τὸν βασιλέα ὅτι, ἐνθυμούμενος τὰς μεγάλας χρηματικὰς θυσίας αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του διὰ τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν διατήρησιν τῶν δύο ἑλληνικῶν ταγμάτων, συναθροισθέντων κατ' ἐπιταγὴν βασιλικὴν καὶ ἀφοσιωμένων μὲ πίστιν εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ κράτους, νὰ κάμῃ πρὸς τοὺς κληρονόμους του ὁποίαν ἀμοιβὴν ἤθελε κρίνει ἀνάλογον τῆς βασιλικῆς του γενναιότητος. Ἀλλ' οὔτε οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, οὔτε οἱ διάδοχοι ἐν γένει τῆς περιουσίας του ἐφάνησαν κατώτεροι τῆς γενναιότητος τοῦ ἐνδόξου τούτου συμπολίτου μας, διότι δὲν ἐζήτησαν ποτὲ παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως οὐδεμίαν ἀντάμειψιν τῶν ὑπὲρ τοῦ θρόνου του πολλῶν θυσιῶν ἐκείνου καὶ τῆς οἰκίας των (1).

---

(1) Πολλὰς χάριτας ὁμολογῶ πρὸς τοὺς εὐγενεῖς αὐταδέλφους κόμητας Κωνσταντῖνον καὶ Γεώργιον Ἀνίνους — Χωραφᾶ, διὰ τὰ ὁποῖα μ' ἐπρομήθευσαν ἔγγραφα πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς βιογραφίας τοῦ περικλεοῦς τούτου προγόνου των. Ἐπίσης δὲ συνευχαριστῶ καὶ τοὺς βαθυσεβάστους μοι φίλους Δ. Ἰωαννην καὶ Βαπτιστὴν ἀδελφοὺς Σ. Ἀνίνους διὰ τὰς παρ' αὐτῶν χορηγηθείσας μοι ἀναγκαίας εἰδήσεις.

Digitized by Google

ΜΕΛΙΣΣΙΝΟΣ.

Ὁ Στρατηγὸς Πέτρος Μελισσινὸς καὶ μέγας διδάκτωρ τοῦ ῥωσσικοῦ πυροβολικοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸν Μάσσονα καὶ τὸν βιογράφον αὐτοῦ Βεΐσιον (Weiss) ἤκμαζε πολυχρονίως ἐν Ῥωσσίᾳ διὰ τὴν πολεμικὴν ἀξίαν του, καὶ διὰ τὰς πολυειδεῖς ὠφελείας, ὁποῦ ὁ ζῆλος καὶ ἡ ποικίλη παιδεία τοῦ ἀνδρὸς ἔκαμεν εἰς τὸ κράτος (1), ἐγεννήθη, κατὰ τὸ 1730, εἰς Λιξούριον τῆς Κεφαλληνίας ὑπὸ τοῦ Ἰατροδιδασκάλου Ἰωάννου Μελισσινοῦ (2).

Ἡ λαμπρὰ τῶν Μελισσινῶν οἰκογένεια, περὶ ἧς ἀναφέρουσιν ὅλοι σχεδὸν οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ (3), ἦτον ἐκ τῶν περικλεεστέρων καὶ ἀρχαιοτέρων οἴκων τῆς Κωνσταντινουπό-

---

(1) Ὅρα μυστικὰ ὑπομνήματα Μάσσονος περὶ Ῥωσσίας, ἐπὶ τῆς Β' Αἰκατερίνης καὶ Παύλου Α'. Τόμ. Γ'. σελ. 425.— Βλέπε γεν. βιογρ. ε'ς τὸ ὄναμα Melissinò.

(2) Κατὰ τὸν γενεαλογικὸν καταλογον, τὸν ὁποῖον εὑρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ ἡ καλοκἀγαθία τοῦ Δ. Ἀγγέλου Μελισσινοῦ, ὁ Ἀναστάσιος Μελισσινὸς κατασταθεὶς ἐν Κεφαλληνίᾳ ἐνυμφεύθη τὴν Ἐλεονόραν Λούζη ἐκ τῆς ὁποίας ἐγέννησε τὸν Ἰωάννην πατέρα τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας, τὸν Ἀνδρέαν, χρηματίσαντα Μιτροπολίτην Κεφαλληνίας, Ζακύνθου, καὶ Ἠθάκης, τὸν Βερνάρδον καὶ Γεώργιον.

(3) Ἴδε Δου-Κάγκιον « Histoir de l'Empir de Costantinople sous les empereurs Franquois » Parte II. Libr. VIII. pag. 296.

Digitized by Google

λεως. Ὁ Κεδρινός, (1) ὁ Σκυλίτζης, καὶ ὁ Ζωναρᾶς ἐμιλοῦσι περί τινος Μιχαὴλ Μελισσινοῦ ἀκμάσαντος ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου (2). Ὁ Σκυλίτζης περὶ Θεοδώρου Μελισσινοῦ πατριάρχου Κωνσταντινοπόλεως ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου (3). Ἄλλοι δέ τινες βυζαντινοὶ συγγραφεῖς διηγοῦνται περὶ ἑτέρου Θεοδώρου Μελισσινοῦ Κυβερνήτου τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἐπὶ Μιχαὴλ υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου. Περὶ Λέοντος καὶ Θεογνώστου Μελισσινῶν ἀκμασάντων ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, καὶ περὶ Νικηφόρου τοῦ Μελισσινοῦ προβιβασθέντος εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Καίσαρος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνινοῦ συμπενθερεύσαντος μετ' ἐκείνου (4). Ὁ μᾶλλον ὅμως περιώνυμος τῆς ἐνδόξου ταύτης οἰκογενείας ὑπῆρξεν Ἀλέξιος ὁ Μελισσινὸς ὁ ἐπωνομασθεὶς ἐκ τῆς μητρικῆς αὐτοῦ καταγωγῆς, Στρατηγόπολος (5).

Προβιβασθεὶς καὶ οὗτος ὑπὸ Μιχαὴλ πρώτου τῶν Παλαιολόγων εἰς τὸν τοῦ Καίσαρος βαθμὸν ἐπέμφθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὰ δυτικὰ τοῦ βασιλείου μέρη διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἐκεῖ ἀναφανέντας ἐχθρούς. Διαβαίνων δὲ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἐμπειροπόλεμος Ἀλέξιος καὶ ἰδὼν τὴν λαμπρὰν τοῦ κράτους μητρόπολιν εἰς χεῖρας ξένων καὶ κυβερνουμένην ἀπὸ τοὺς ἅρπαγας σταυροφόρους, οἵτινες ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ὑπάγωσι πρὸς ἐλευθέρωσιν τοῦ ἱεροῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος ἀπὸ τῶν ἀπίστων τὰς χεῖρας ἐσκλάβωσαν αὐτοὶ μὲ ἀκήρυκτον πόλεμον τὰς πόλεις τῶν χριστιανῶν γυμνώσαντες ληστρικῶς καὶ κακοποιήσαντες ἀπανθρώπως τοὺς ὁμοθρήσκους ἀδελφούς των, ἠσθάνθη τοσαύτην ταραχὴν εἰς τὴν καρδίαν του, ὥστε ἀπεπεφάσισε, καὶ χωρὶς τὰς ἀπαιτουμένας πρὸς τὴν κατόρθωσιν δυνάμεις, νὰ ἐπιχειρισθῇ τὴν ἐλευθέρωσίν της. Ὅθεν μαθὼν ἀπό τινας στρατιώτας του, φυγόντας ὁμοῦ μὲ τὸν αὐτοκρά-

(1) Σελ. 486.
(2) Σελ. 106.
(3) Σελ. 541.
(4) Ζωναρᾶς, Γλυκᾶς, Ἄννα Κομνηνή.
(5) Δου-Κάγκιος αὐτόθι. Φραντζῆς βιβλ. Β'. Κεφ. Β'.

Digitized by Google

τορα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι ὑπάρχει μυστικὴ τις θυρίδα εἰς τὸ τεῖχος, ἥτις ἔμελλεν, ὡς ἀγνοουμένη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, νὰ εἶναι ἐπομένως ἀφύλακτος, τολμήσας ἐμβαίνει, ἐν καιρῷ νυκτὸς, εἰς τὴν αἰχμάλωτον πόλιν, σφάζει τοὺς ὀλίγους ἀγρυπνοῦντας φύλακας, διασπείρει μετὰ τῶν ὀλίγων στρατιωτῶν του τὴν φθορὰν καὶ τὸν φόβον εἰς τοὺς ἐγειρομένους ἀπὸ τὸν ὕπνον ἅρπαγας, καὶ ἀναγκάζει τοὺς κυριαρχοῦντας Φράγκους πρίγγιπας νὰ φύγωσιν ἐκεῖθεν ὡς ἐδύνατο καθ' εἷς ἐξ αὐτῶν. Ἐλευθερώσας λοιπὸν διὰ μίαν νύκτα τὴν μητρόπολιν προσκαλεῖ ἀμέσως πρὸς αὐτὴν τὸν Μονάρχην του παλαιολόγον ἀπιστοῦντα, ἀπὸ τὴν χαρὰν, περὶ τῆς ἀληθείας τῆς κηρυχθείσης ταύτης ἀνελπίστου νίκης τοῦ Μελισσινοῦ (1).

Περίφημος ὢν καὶ πρότερον ὁ Ἀλέξιος διὰ τὴν στρατηγικήν του ἀξίαν ἐδοξάσθη μεγάλως καὶ ἀπήλαυσεν ὑπερμέτρως τὴν εὔνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο. Διὸ μὲ βασιλικὸν θέσπισμα διετάχθη ῥητῶς εἰς τὸν κλῆρον ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ νὰ μνημονεύηται ἐπ' Ἐκκλησίας εἰς τὰ δίπτυχα ὁ Μελισσινὸς ἀμέσως μετὰ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Πατριάρχην (2).

Βλαστοὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης ὑπῆρξαν ἀκολούθως καὶ ὁ διὰ τὰ πλούτη καὶ τὴν ἀνδρίαν του περιώνυμος Μιχαὴλ Μελισσινὸς Στρατηγόπουλος ὁ συνομώσας μετὰ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ, κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου (3). Γρηγόριος ὁ Μελισσινὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (4). Ὁ περικλεὴς Νικηφόρος ὁ Καῖσαρ (5). Λέων ὁ Σεβαστοκράτωρ καὶ κυριάρχης τῆς Ἰθώμης καὶ παντὸς τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος διάδοχος τῆς πατρικῆς ἡγεμονίας, ὁ διὰ τὴν πολυμάθειαν, ὀξύνοιαν καὶ καταπειστικὴν τῶν λόγων του δύναμιν, ἐπωνομασθεὶς

---

(1) Ὅρα Γεώργιον Ἀκροπολίτην ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ §. 85, σελ. 77.

(2) Ἴδε Παχυμέρην ἐν τῇ ἱστορίᾳ Μιχαὴλ Α'. τῶν Παλαιολόγων βιβλ. Γ', Κεφ. Β'.

(3) Βλέπε Δου-Κάγκιον αὐτόθι.

(4) Φραντζῆς χρονικ. βιβλ. Β', κεφ. ΙΒ'. σελ. 36 ἔκδοσ. Βιέννης.

(5) Φραντζ. αὐτόθι, βιβλ. Β', κεφ. Β'.

Digitized by Google

Μελισσουργάς, ὅστις μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τῆς συζύγου γενόμενος Μοναχὸς κατέστη μετ' ὀλίγον καὶ Μιτροπολίτης Ἀνδριανουπόλεως. (1).

Τούτου τοῦ λαμπροῦ οἴκου τοὺς ἀπογόνους δεσπόζοντας ἐν Πελοποννήσῳ ἠνάγκασεν ἡ πρόοδος τῶν βαρβάρων νὰ καταφύγωσιν εἰς Κρήτην. Ἐντεῦθεν δὲ μεταβάντες τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐν Λευκάδι ἀπεκατεστάθησαν ἐν τέλει εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου ἐσχημάτισαν τὴν αὐτόθι τῶν εὐγενῶν Μελισσινῶν οἰκογένειαν, (2). Ταύτης τὴν ἀρχαίαν δόξαν ὡς πρὸς τὰ ὅπλα καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν Ἱεραρχίαν ἀνανέωσεν ὁ μὲν Μιτροπολίτης Μελισσινὸς εἰς τὸν Θρόνον τῆς ἡμετέρας ἐπισκοπῆς διακριθεὶς διὰ τῆς παραδειγματικῆς ἀρετῆς του, ὁ δὲ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Πέτρος εἰς τὴν Ῥωσσίαν ὅπου ἀνεφάνη περίφημος στρατηγὸς ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β'.

Κραχθεὶς οὗτος ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (ὄντος Ἰατροῦ τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ) ὁμοῦ μὲ τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην Βαπτιστὴν εἰς Πετρούπολιν, ἐτέθη εἰς τὸ ἐκεῖ συστηθὲν πολεμικὸν φροντιστήριον τῶν εὐγενῶν δοκίμων (Cadetti) τῆς ξηρᾶς διὰ νὰ διδαχθῇ τὰ στοιχειώδη μαθήματα (3).

Ἡ μεγάλη ὀξύτης τοῦ νοός μὲ τὴν ὁποίαν ἦτον κατ' ἐξοχὴν ὁ Πέτρος προικισμένος ἐκ φύσεως, ἡ σπανία εὐκολία του

---

(1) Αὐτόθι — Δου-Κάγκ. αὐτόθι.

(2) Ἐκ τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀποκαταστάθέντων Μελισσινῶν μεταβάντες ἀκολούθως, ἄλλοι μὲν εἰς Ζάκυνθον, καὶ ἄλλοι εἰς Κέρκυραν ἔκαμον τὰς ἐκεῖ οἰκογενείας, αἵτινες ὑπῆρξαν πάντοτε ἀπὸ τὰς σημαντικὰς τῶν δύω ἐκείνων νήσων.

(3) Ἡ Αἰκατερίνη ὑπεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐξηκολούθησεν ὁ Παῦλος τὸ προνόμιον νὰ παραδέχωνται εἰς τὸ ῥηθὲν πολεμικὸν κατάστημα καὶ νὰ ἐκπαιδεύωνται ἐκεῖ ἀμισθὶ ὅσοι ἑλληνόπαιδες ἤθελον ν' ἀκολουθήσωσι τὸ στρατιωτικὸν στάδιον. Ἐκ τοιτου δὲ τοῦ σπουδαστηρίου ἐξῆλθον τφόντι πολλοὶ ἔνδοξοι πολεμικοὶ Ἕλληνες, οἵτινες ὑψωθέντες εἰς μεγάλους στρατιωτικοὺς βαθμοὺς ἔδειξαν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν εὐτολμίαν, καὶ ἔχυσαν τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς δόξης τῶν ρωσσικῶν ὅπλων. Δὲν ἀγνοοῦμεν τὸν πολιτικὸν σκοπὸν ἐξ οὗ παρεκινεῖτο ἡ Αἰκατερίνη καὶ ὁ διάδοχος αὐτῆς νὰ εὐεργετῶσι τὰ τέκνα τῆς τότε ἀθλίας Ἑλλάδος, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν πρέπει νὰ σβύσῃ ἀπὸ ἡμᾶς παντάπασι τὴν ὀφειλομένην εὐγνωμοσύνην.

Digitized by Google

εἰς τὴν μάθησιν τῶν γλωσσῶν καὶ ἡ κλίσις του εἰς τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας τὸν ἐσύστησαν μεγάλως εἰς τὴν εὔνοιαν τῶν καθηγητῶν, οἵτινες ἐγκωμίαζον τὰ προτερήματα τοῦ νέου Κεφαλλῆνος, καὶ τὸν ἔκαμαν ν' ἀποκτήσῃ μεγίστην ὑπεροχὴν μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν του. Μακρὰν δὲ ἀπὸ τοῦ νὰ κινηθῇ κατ' αὐτοῦ ἡ συνήθης πρὸς τοὺς συσπουδαστὰς ζηλοτυπία ἐσύρετο μάλιστα ἡ πρὸς ἐκεῖνον ἀγάπητων, διότι ἔβλεπον ὅτι ἤνωνε τὰ φυσικά του χαρίσματα μὲ χαρακτῆρα γλυκύτατον καὶ εὐγενὲς ὕφος.

Προοδεύσας ταχέως εἰς τὰς φιλολογικὰς γνώσεις ἀφιερώθη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν συγγραφέων τῶν ἐνδοξωτέρων ἐθνῶν. Ἐθεώρει ὅ,τι ὑψηλὸν καὶ ὡραῖον ὑπῆρχεν εἰς τὰ ἐκείνων συγγράμματα καὶ συγκρίνων αὐτοὺς παρετήρει τὴν ὑπεροχὴν ἑκάστου. Ἔρευνα ἥτις ἀνέπτυξεν εἰς μὲν τὸν νεανικόν του νοῦν τὴν δύναμιν τῆς κριτικῆς ἐκλογῆς, εἰς δὲ τὴν καρδίαν του τὴν φυσικὴν αὐτῆς λεπτότητα τοῦ αἰσθάνεσθαι τὸ ἔξοχον ἑκάστου εἴδους συγγραφῆς. Πρὸ παντὸς ἄλλου ὅμως ἔθελγε τὴν θερμὴν φαντασίαν τοῦ νέου Μελισσινοῦ τὸ γαλλικὸν θράμμα (1).

Κατὰ τὸν Γάλλον Μάσσονα, ἕως εἰς τὸν καιρὸν τοῦ συμπολίτου μας τούτου δὲν ὑπῆρχεν οὔτε ἴχνος θεάτρου εἰς τὴν Ῥωσσίαν (2). Διὸ ὁ φιλόκαλος Πέτρος ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν εὔνοιαν τῶν καθηγητῶν καὶ συμμαθητῶν του ἐπέτυχε τὴν ἄδειαν καὶ κατέπεισε τινὰς τῶν φίλων του νὰ παραστήσωσι θράμματα γαλλικά, εἰς τὰ ὁποῖα γυμνάζων αὐτοὺς συμπαρίσταινε μετ' ἐκείνων εἰς τὴν σκηνήν. Τοσοῦτον δὲ ἠδοκίμησαν αἱ πρῶται παραστάσεις των, ὥστε οἱ πολλοὶ ἔπαινοι τῶν παρευρεθέντων αὐλικῶν παρεκίνησαν τὴν αὐτοκρατόρισσαν Ἐλισάβετ νὰ τιμήσῃ μὲ τὴν παρουσίαν της τὴν παράστασιν τῆς Ζαΐρας εἰς ἣν ὁ συμπολίτης μας ὑπεκρίνετο τὸ πρόσωπον τοῦ Ὁρισμάνου. Μεγάλως εὐηρεστήθη ἡ αὐτῆς μεγαλειότης εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς παραστάσεως καὶ διὰ τοῦτο διέταξεν ἀμέσως νὰ κατασκευασθῇ ἐντὸς τοῦ παλατίου της ἓν μικρὸν

(1) Ὅρα Μάσσονα αὐτόθι σελ. 427 — Ἴδε καὶ γενικ. βιογ. αὐτόθι.
(2) Αὐτόθι σελ. 428.

Digitized by Google

θέατρον εἰς τὸ ὁποῖον παρουσιάζων μετὰ τῶν συνεταίρων του ὁ ἡμέτερος συμπολίτης δράματα γαλλικὰ ἐκέρδησε μεγάλως τὴν καρδίαν τῆς αὐτοκρατορίσσης καὶ ἀπελάμβανε τὰς ἐπευφημίας τῆς αὐλῆς ὅλης.

Εἰς τὴν φιλοκαλίαν λοιπὸν τοῦ Ἕλληνος Μελισσινοῦ χρεωστεῖται ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ γαλλικοῦ Θεάτρου εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως καὶ ἀκολούθως εἰς τὸ ρωσσικὸν κράτος. Διὰ δὲ τὴν ἀναδειχθεῖσαν ἀξίαν του ἡ Ἐλισάβετ τὸν κατέστησε διευθυντὴν τῶν θεατρικῶν θεαμάτων, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν Μάσσονα, ποτὲ δὲν ἐφάνησαν εἰς τὴν Ῥωσσίαν τόσον λαμπρὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ, ὅσον εἰς τὸν καιρὸν τῆς διευθύνσεώς των ὑπὸ τοῦ νέου Μελισσινοῦ (1).

Ἀλλ' ἐὰν ἡ εἰς ταῦτα ἐπιτυχία του συνημμένη μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ θελκτικοὺς τρόπους, μεθ' οὓς ἐφέρετο μεταξὺ τῶν αὐλικῶν εὑρισκόμενος, τὸν ἀποκατέστησαν ἀκριβὸν εἰς τὴν αὐτοκρατόρισσαν Ἐλισάβετ καὶ εἰς τοὺς μεγιστάνας της, τὸ πολεμικὸν στάδιον, εἰς ὃ τὸν ἐπροσκάλει μᾶλλον ἡ φύσις, καὶ αἱ στρατηγικαὶ ἀρεταί του ἔμελλον ἐπὶ τῆς Β' Αἰκατερίνης νὰ τὸν ὑψώσουν, καὶ νὰ τὸν ἀναδείξωσιν ἄνδρα βαθυσέβαστον καὶ ἐπωφελέστατον εἰς τὸν ρωσσικὸν στρατόν.

Πολλάκις εἰσερχόμενός τις εἰς τὸ μυρίανθον τῆς παιδείας λιβάδιον θέλγεται ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν πρώτων ἀπαντωμένων ἀνθέων καὶ σταματᾷ πρὸς καιρὸν τὰ βήματά του μὴ δυνάμενος νὰ παρέλθῃ ἀνεξετάστως τὴν μαγευτικήν των ὄψιν. Μόλις ὅμως εἰσχωρήσας εἰς τὴν ἄπειρον πληθὺν ὑψηλοτέρων ἀντικειμένων θεωρήσει τὸν θαυμάσιον σύνδεσμον καὶ τὴν γενικὴν τῶν ὄντων σκοπιμότητα, ἀγκαταλείπει τὰ θέλγητρα τῆς φαντασίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφαίνετο ἐρωτευμένος, προσηλοῦται εἰς παρατηρήσεις γενναιοτέρας καὶ ἐπωφελεῖς εἰς τὸν κοινὸν βίον, καὶ μὴ θεωρῶν πλέον τὰς προτέρας ἀσχολίας του, εἰς τὰς ὁποίας ἐφαίνετο ἐπιδίδων, ἀφιερόνει διόλου τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸ ἀντικείκενον ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον τὸν διοργάνισεν ἡ φύσις ἐπιτήδειον. Ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται ὁ πρότερον ποιητὴς μετ' ὀλίγον βαθὺς φιλόσοφος, καὶ ὁ πρώην φιλολόγος,

(1) Αὐτόθι σελ. 429.

Digitized by Google

μετὰ ταῦτα ἔμπειρος μαθηματικὸς, ἢ σκεπτικὸς ἐρευνητὴς τῆς φύσεως.

Ὅθεν καὶ ὁ νέος Μελισσινὸς σταλθεὶς μετὰ τοῦ αὐταδέλφου του εἰς Παρισίους ἀφιερώθη εἰς ἀντικείμενα σπουδαιότερα τῆς σκηνῆς. Ὁ φύσει μαθηματικὸς καὶ ἐλαστικὸς νοῦς του ὁ πρότερον ἡδυνόμενος εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον, εἰσχωρῶν εἰς τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας καὶ ἐρωτευθεὶς εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν Θεωριῶν των δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀνακαλύψῃ, διὰ τῆς φυσικῆς του ὀξύτητος, τῶν σύνδεσμον αὐτῶν μὲ τὰς τέχνας· καὶ διὰ τοῦτο διευθύνθη μὲ θαυμάσιον ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐπιστημῶν ἐκείνων ὡς πρὸς τὴν τελειοποίησιν τῶν τεχνῶν. Πόσον δὲ προώδευσεν εἰς πολλὰ εἴδη μαθήσεως ὁ συμπολίτης μας οὗτος διὰ τὴν μεγάλην του ἑτοιμότητα εἰς τὸ μανθάνειν, πόσον ἐσύναψε τὴν Θεωρίαν μὲ τὴν πρᾶξιν καὶ μὲ πόσην πολυμάθειαν ἐφαίνετο στολισμένος εἰς τὴν ὥριμον ἡλικίαν του μᾶς πληροφόρει ὁ Μάσσων, ὅστις ἐγνώριζεν ἀκριβῶς τὸν ἔνδοξον Μελισσινὸν, ὢν ἀντιταγματάρχης ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ λαβὼν τὴν ἀνεψιὰν αὐτοῦ εἰς γυναῖκα. » Αὐτὸς ἐγνώριζε (λέγει) καλῶς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς στρατιωτικῆς εἰς ἣν εἶχε σπουδάσει πολὺ, ἑνόνων τὴν Θεω- » ρίαν μὲ τὴν πρακτικήν. Ἦτον καλὸς χημικός, ἔξοχος μη- » χανικὸς, ἐπιτήδειος κατασκευαστὴς τῆς πυροκόνεως καὶ τῶν » πυροτεχνημάτων (fuochi artifiziali), πυροβολιστὴς ἄξιος, » καὶ ἐπεχειρίζετο ἐπιτηδείως ὅλας σχεδὸν τὰς τέχνας καὶ » ὅλα τὰ ἐργόχειρα. Ἐγνώριζε τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσ- » σαν. Ἐξηγεῖτο εἰς τὴν τουρκικὴν, καὶ ἐννοοῦσε πρὸς τού- » τοις τὴν ἀγγλικὴν καὶ λατινικὴν (1) ».

Ταῦτα ἐπιβεβαιῶν καὶ ὁ Βεΐσσιος προσθέτει εἰς τὸ περὶ γλωσσῶν τὰ ἀκόλουθα » ὁ Μελισσινὸς εἶχε σπουδάσει ὅλας » σχεδὸν τὰς νεωτέρας γλῶσσας, ὡμίλει δὲ ἐπίσης καλῶς τὴν » ῥωσσικὴν, τὴν γερμανικὴν, τὴν γαλλικὴν, καὶ τὴν ἰταλι- » κὴν (2) ».

Κινούμενος ἀπὸ τὴν φυσικήν του ῥοπὴν, μετὰ τὴν ἐπιστρο-

(1) Αὐτόθι σελ. 425.
(2) Γενικ. βιογραφ. αὐτόθι.

Digitized by Google

φήν του εἰς Πετρούπολιν ἐμβῆκεν εἰς τὸ πυροβολικὸν σῶμα, ἡ δὲ βασιλεύουσα Αἰκατερίνη, τιμῶσα τὴν παιδείαν τῶν δύο ἀδελφῶν Μελισσινῶν, τοῦτον μὲν ὕψωσεν ἀμέσως εἰς τὴν θέσιν τοῦ ταγματάρχου, καὶ ὡς συνήθης νὰ βραβεύῃ τὰ ἔξοχα πνεύματα, τὸν ἐπροβίβασεν ἀκολούθως εἰς ἀξιώματα ἀνάλογα τῶν γνώσεών του καὶ τῆς ἀναδειχθείσης πολεμικῆς του ἐμπειρίας, τὸν δὲ Ἰωάννην Βαπτιστὴν κατέστησε Διευθυντὴν τῆς παιδείας ἐν Μόσχᾳ.

Θεωροῦντες λοιπὸν οἱ ἔνδοξοι οὗτοι ἀδελφοὶ ὡς δευτέραν πατρίδατων τὴν Ῥωσσίαν καὶ πλήρεις εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν αὐτοκρατόρισσαν ἀνέλαβον τὴν δούλευσίν της μὲ θερμὴν ἀγάπην. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ ὁ Βαπτιστὴς ἠγωνίζετο νὰ δώσῃ τὴν ἁρμοδιωτέραν διεύθυνσιν εἰς τὰ ἐν Μόσχᾳ καταστήματα, ὁ Πέτρος παρατηρῶν ὅτι ἡ τότε ἀναπτυσσομένη ῥωσσικὴ βασιλεία, ὅσον ἐπλουτοῦσεν ἀπὸ ῥωμαλαίους καὶ εὐπειθεῖς στρατιώτας, τόσον ἦτον ἐλλείπης εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐμπείρων ἀξιωματικῶν καὶ στερημένη τελείως τεχνητῶν ἐπιτηδείων, ἐσυρέ, μὲ τὴν συναίνεσιν τῆς Αἰκατερίνης, εἰς τὴν Ῥωσσίαν διαφόρους ξένους ἀξιωματικούς, τοὺς ὁποίους κατὰ τὸν Μάσσονα καὶ Βεῖσιον, ἐγύμναζεν ἀκριβέστερον καὶ ἐτελείοποίει ὁ ἴδιος εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ πολέμου. Οὔτε παρημέλησεν ἐνταυτῷ τὸ νὰ κράζῃ ἐκ τῆς Γερμανίας πλῆθύν τεχνητῶν πρὸς τοὺς ὁποίους κατόρθονεν ἁρμοδίας θέσεις καὶ γενναίους μισθούς. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ τάσις αὕτη τοῦ ἡμετέρου Μελισσινοῦ διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ ῥωσσικοῦ κράτους, τὸν κατέστησεν ἀγαπητὸν πρὸς τὴν αὐλήν του, ἐπλησίαζεν ἤδη ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἡ πολιτικὴ τῶν πραγμάτων τῆς Πολωνίας ἀνωμαλία ἤνοιγεν εὐρύχωρον στάδιον εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Κεφαλλήνιος πολεμικὸς ἔμελλε νὰ ἀναδείξῃ τὴν στρατιωτικήν του ἀξίαν καὶ ν' ἀπολαύσῃ ἀφθόνους καρποὺς τῶν ἀγώνων του ἀπὸ τὴν ἐλευθεριότητα τῆς αὐτοκρατορίσσης.

Διασχιζόμενοι οἱ Πολωνοὶ ἀπὸ ἐσωτερικὰς διχονοίας καὶ χαλκεύοντες διὰ τοῦτο οἱ ἴδιοι τὰς ἁλύσους των, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν Ῥωσσίαν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλέως των ὑποθέσεις, ζητοῦσα διὰ τῶν ὅπλων τὴν ὑποστήριξιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ παρ' αὐτῆς ἐκλεχθέντος Σταυισλάου. Ἐκ τούτου λαβοῦσα εὐκαιρίαν ἡ τότε ἀκμάζουσα καὶ

Digitized by Google

φοβίζουσα ὅλην τὴν Εὐρώπην τουρκικὴ δυναστεία ἔπεμψε πρῶτον μὲν πληθὺν στρατευμάτων εἰς τὰ πολωνικὰ σύνορα ἐπὶ προφάσει νὰ ὑπερασπίσῃ τοὺς συνόρκους κατὰ τοῦ Σταυισλάου, μετὰ ταῦτα δὲ ἐλπίζουσα ὅτι ἐδύνατο εὐκόλως νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας της ἐκήρυξε, τὸ 1769, πόλεμον κατὰ τῆς Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Πολωνοῦ βασιλέως. Βεβαιωθεὶς ὁ Σουλτάνος Μουσταφᾶς Γ', περὶ τῆς οὐδετερότητος ὅλων τῶν γειτονευουσῶν εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν ἔπεμψεν ἐκ Μολδαβίας τὸ ἀκόλουθον ἔτος τὸν Βεζύρην Βαδαδὰγ μὲ πολυάριθμον στράτευμα καὶ μὲ διαταγὴν νὰ παιδεύσῃ τοὺς Ῥώσσους καὶ Πολωνούς.

Κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τούτου λοιπὸν, ὁ ὁποῖος ἐσκόπευε κυρίως νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πολωνίαν, ἐπέμφθη ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορίσσης τῆς Ῥωσσίας ὁ πρίγγιψ Γαλητζινὸς μὲ ἑβδομήκοντα χιλιάδας Ῥώσσων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτον καὶ ἡ ἡμέτερος Μελισσινὸς ὡς ταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ σώματος. Τὸ ρωσσικὸν στρατόπεδον ἔφθασε περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1770 εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Βορυσθένους (Νιέστερ) ἀπεναντι τοῦ ὁποίου στρατοπεδεύσας πρὸ πολλοῦ καὶ ὁ Βεζύρης κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ ἐφοδιάσῃ τὸ ὀχυρώτατον φρούριον τοῦ Χοτίν.

Ἀνυπόμονος ὁ Ῥῶσσος ἀρχιστράτηγος νὰ ἔλθῃ εἰς μάχην μὲ τοὺς ἐχθροὺς διατάσσει νὰ ῥιφθῶσιν, ἐν καιρῷ νυκτὸς δύο γέφυραι εἰς τὸν ποταμὸν καὶ νὰ μεταβαίνῃ σιωπηλὸς ὁ στρατὸς εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην. Ὁ Βεζύρης ὢν μᾶλλον ἱκανὸς εἰς τὰ πολιτικὰ παρὰ ἄξιος πολεμικὸς ἐξεπλάγη μεγάλως διὰ τὴν τολμηρὰν τῶν Ῥώσσων ἐπιχείρησιν τῆς μεταβάσεως τοῦ ποταμοῦ· ἔπεμψε κατ' αὐτῶν ἀμέσως τινὰς χιλιάδας στρατοῦ διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω μετάβασίν των, καὶ διέταξε τὸν πολυάριθμον στρατόν του νὰ πλησιάσῃ ὁποκάτω εἰς τὸ τειχόκαστρον καὶ νὰ προσασφαλισθῇ ἀκριβῶς μὲ περιχαράκωματα καὶ προμαχόνας, ἕως ὅτου νὰ φθάσωσι καὶ ἄλλαι πεμπόμεναι δυνάμεις ἀπὸ τοὺς περιοίκους Πασσάδες. Ἐντοσούτῳ ἀπαντηθεὶς ὁ ὢν ἤδη μεταβιβασμένος ρωσσικὸς στρατὸς μὲ τὰ κατ' αὐτοῦ σταλέντα ὑπὸ τοῦ Βεζύρη τάγματα καὶ μὲ τὰ πεμπόμενα ὑπὸ τοῦ Καραμὰν-Πασσᾶ συνεκρότησεν ἰσχυρὰν μάχην, εἰς ἣν ἐφονεύθησαν τέσσαρες

Digitized by Google

σχεδὸν χιλιάδες Ὀθωμανοί, ἐκ δὲ τῶν Ῥώσσων ἐθανατώθησαν εἴκοσι Κοζάκοι μετὰ τοῦ ταγματάρχου των καὶ ἐπληγώθησαν τριάκοντα, ἐν οἷς καὶ ὁ ὑποταγματάρχης Φεδοτιέβ (1).

Ἡ εἰσαγωγικὴ αὕτη νίκη ἀψύχησεν ἔτι μᾶλλον τὸν Βεζύρην, καὶ χωρὶς νὰ τολμήσῃ πλέον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ τολμηροῦ ἐχθροῦ του ἐτραβίχθη, ἕως βολὴν κανονίου, ὑποκάτω εἰς τὸ φρούριον, καὶ αὐξήσας τὰ ὀχυρώματα τοῦ στρατοπέδου του περιέμενε τὰς προσδοκωμένας βοηθείας διὰ νὰ ὑπάγῃ κατὰ τῶν Ῥώσσων. Μεταβιβάσας λοιπὸν ἀκολύτως ὅλας τὰς δυνάμεις του ὁ πρίγγιψ Γαλητζινὸς διευθύνετο κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀγνοῶν τὰς θέσεις καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐναντίων ἐστρατοπέδευσεν ἀπέναντι αὐτῶν καὶ ἀφῆκε νὰ περάσῃ ὅλον τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ στρατεύματος. Μόλις ὅμως ἀνέτειλεν ἡ ἡμέρα καὶ εἰδοποιήθη περὶ πάντων, διὰ μέσου τῶν κατασκόπων, μὴ θέλων νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν Βεζύρην νὰ ἑνωθῇ μὲ τὰς περιμενομένας βοηθείας ἀπεφάσισε νὰ τὸν κτυπήσῃ ἐντὸς τῶν ἰδίων του χαρακωμάτων. Τὸ σχέδιον τῆς ἐφορμήσεως ἐδόθη παρ' αὐτοῦ, προσδιωρίσθη εἰς ἕκαστον Στρατηγὸν ἡ θέσις καὶ τὸ ἔργον του, καὶ ὅλος ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς ἐπροχώρει ἀφόβως εἰς τὰς τάφρους, τὸ μέγα ὅμως πῦρ τῶν κανονίων, τὸ ὁποῖον ἄναψε, διὰ μιᾶς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου καὶ ὁ ἄπαυστος τοῦ φρουρίου πυροβολισμὸς ἠνάγκασε τὸν Ῥῶσσον ἀρχιστράτηγον νὰ παύσῃ τὴν περαιτέρω πρόοδόν του, καὶ νὰ προστάξῃ τὸν ἡμέτερον Μελισσινὸν νὰ προσβάλῃ τὸν ἐχθρὸν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ του σώματος.

Μόλις ἔλαβε τὴν διαταγὴν ταύτην ὁ Κεφαλλήνιος πολεμικὸς, ἤρχισε νὰ κερανυοβολῇ τὸ Ὀθωμανικὸν στρατόπεδον καὶ τὸ φρούριον μὲ τοσαύτην ἐμπειρίαν, ὥστε, διὰ τὴν εὐστοχίαν μὲ τὴν ὁποίαν διεύθυνε τὰς πάλας, ἐπέτυχε νὰ συντρίψῃ πολλὰ ἀπὸ τὰ τουρκικὰ κανόνια, καὶ διὰ τὴν ταχύτητα τοῦ κανονοβολισμοῦ του, ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους πυροβολι-

(1) Ὅρα τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τούτου συγγραφεῖσαν γαλλιστὶ καὶ μεταφρασθεῖσαν εἰς τὴν ἁπλοελληνικὴν ὑπὸ Ἀγαπίου Λοβέρδου. Τόμ. Γ'. σελ. 18. ἔκδ. Βενετίας.

Digitized by Google

στὰς μὴ παύσωσι μετ' ὀλίγον τὰς προσβολάς των μὴ λαμβάνοντες καιρὸν νὰ γεμίζωσι (1).

Ἐκ τούτου ὠφεληθεὶς ὁ πρίγγιψ διέταξεν εὐθὺς τὴν ἐφόρμησιν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ στρατοπέδου. Θάρρος καὶ παραδειγματικὴν γενναιοψυχίαν ἐδείκνυον τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ Ῥῶσσοι στρατιῶται πηδῶντες τὰς τάφρους καὶ συμπλεκόμενοι ἀφόβως μὲ τοὺς ὑπερασπίζοντας αὐτὰς ἐχθρούς, ἀλλ' εὗρον καὶ ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Μετά τινων ὡρῶν ὅρως πεισματικὴν μάχην ἡ ῥωσσικὴ ἀνδρία ὑπερίσχυσεν· οἱ Ὀθωμανοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ στρατόπεδόν των εἰς τοὺς νικητὰς, καὶ λαβόντες μεθ' ἑαυτῶν ὅ,τι ἠδυνήθησαν κατέφυγεν ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Εἰς τὴν στιγμὴν ὅμως καθ' ἣν ἔκλινον εἰς φυγὴν, ἡ ἱππικὴ των δύναμις ἐπιμένουσα ἀκόμη εἰς τὸν πόλεμον ἐπροσπάθει νὰ ῥιφθῇ ἐντὸς τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ, ὅπερ ἐννοήσας ὁ ἡμέτερος Μελισσινὸς διεύθυνε κατ' αὐτῆς τὸ πυροβολικὸν σῶματου καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ τραπῇ καὶ αὐτὴ εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς τρέχοντας ἀτάκτως πεζοὺς διὰ νὰ ἐμβωσιν εἰς τὸ Χοτὶν, τοὺς ὁποίους ἐδίωξαν οἱ νικηταὶ ἕως εἰς τὰ τείχη τοῦ φρουρίου τούτου.

Πλήρεις λαφύρων καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐπέστρεψαν οἱ Ῥῶσσοι ἀπὸ τὴν δίωξιν τῶν ἐχθρῶν εἰς τὸ ἐγκαταλειφθὲν στρατόπεδον, ὅπου εὗρον πλῆθος σκηνῶν, ἑκατὸν ἵππους, πολλὰς καμήλους, διαφόρους πολεμικὰς ἀποσκευὰς, καὶ ἑπτὰ κανόνια, ἐκτὸς τῶν ἀνοιγμένων καὶ συντριμμένων.

Ταύτην τὴν νίκην του γράψας ἀμέσως πρὸς τὴν Αἰκατερίνην ὁ Γαλητζινὸς καὶ συσταίνων πρὸς τὴν εὐνοιάντης τοὺς διακριθέντας εἰς τὴν μάχην ὁπλαρχηγοὺς λέγει ταῦτα » Μ' ὅ-» λον ὁποῦ ἦτον ἰσχυρὰ ἡ ἀντίστασις καὶ ὑπεράσπισις τῶν » ἐχθρῶν, καὶ ἀκατάπαυστος ἡ φωτία ὁποῦ ἤρχετο ἀπὸ τὰ » αὐτῶν χαρακώματα, τὰ ἰδικά μας κανόνια ὅμως ἐνίκησαν » τὰ ἰδικά τους καὶ τὰ ἐρρίψαμεν ἀπὸ τὴν θέσιν τους, καὶ » ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ πρᾶξις τοῦ πολέμου εὑρέθησαν δισφορα » κανόνια σιδηρένια τῶν Τούρκων σκασμένα καὶ ἀνοιγμέ-

(1) Αὐτόθι σελ. 21.

Digitized by Google

» να . . . . . Ὅλοι οἱ ἡγεμόνες καὶ ἀξιωματικοὶ ἐφέρ-
» θησαν τοιουτοτρόπως, ὥστε ἐγὼ δὲν ἠξεύρω ποῖον ἀπὸ αὐ-
» τοὺς νὰ προκρίνω περισσότερον εἰς τὴν ἀνδρίαν καὶ καλὴν
» κυβέρνησιν. Ὁ χιλίαρχος Μελισσινὸς ὁποῦ ἐξουσίαζε τὴν
» πρώτην τάξιν τῶν κανονίων, ὁ ὑποχιλίαρχος Λουλβὶγ . . .
» εἶναι ἄξιοι μεγάλων ἀπαίνων (1) ».

Ὁ πανικὸς φόβος τὸν ὁποῖον συνέλαβεν ὁ ἀπόλεμος Βεζύρης καὶ ὁ στρατός του διὰ τὰ ἔσα ὑπέφερον εἰς τὴν μάχην ταύτην, ἡ πληθὺς τῶν εἰσελθόντων εἰς τὸ Χοτὶν καὶ ἡ στέρησις τῶν τροφῶν, ἤτις ἤθελεν ἀκολουθήσει μετ' ὀλίγον εἰς τὸν ὀθωμανικὸν στρατὸν, ἤθελαν κάμη βέβαια τὸν Γαλτζινὸν κύριον τοῦ περιφήμου τούτου φρουρίου, ἐὰν τὸ ἔκλειεν ἀμέσως μὲ στενὴν πολιορκίαν. Βιασθεὶς ὅμως νὰ ὑπάγῃ εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, προτοῦ νὰ προασφαλίσῃ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ στρατοπέδου του μὲ τὰ μέρη ὅθεν τὸν ἤρχοντο τὰ χρειώδη, καὶ προτοῦ νὰ προνοήσῃ τὰ ἀναγκαῖα πολεμεφόδια καὶ τροφὰς διὰ τὸν στρατόν του, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀπολιόρκητον τὸ Χοτὶν καὶ νὰ μεταβῇ πάλιν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ Βορυσθένους, σκοπεύων νὰ τὸ ἀποκλείσῃ μετὰ τὴν ἀπαιτουμένην ἑτοιμασίαν του. Ἔλλειψις ἀξιόμεμπτος, ἤτις ὄχι μόνον τὸν ἐστέρησεν ἀπὸ τὸν σκοπούμενον καρπὸν τῆς νίκης του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἐπιβλαβῆ της ἀποτελέσματα, τὸν ἔκαμε νὰ ἐκπέσῃ ἀπὸ τὴν εὔνοιαν τῆς αὐτοκρατορίσσης του καὶ ἐν τέλει νὰ χάσῃ καὶ τὴν ἀρχιστρατηγικήν του ἀξίαν.

Νομισθεὶς ὁ ἀποτραβισμὸς οὗτος τοῦ ρωσσικοῦ στρατοῦ ὄχι ὡς ἀποτέλεσμα τῶν ῥηθέντων αἰτιῶν, ἀλλ' ὡς ἔγραψεν ὁ Βεζύρης πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅτι δηλαδὴ ἔφυγε διότι ἐνικήθη κατὰ κράτος παρ' αὐτοῦ, ἐμψύχωσε τοσοῦτον τοὺς συνόρκους κατὰ τοῦ Στανισλάου Πολωνοὺς, ὥστε ἐπολιόρκησαν ἀμέσως τὸ φρούριον Θορὸν, διέδωσαν μέγαν φόβον εἰς τὴν Κρακόβιαν, καὶ ἐκτύπησαν τὴν Λεόπολιν, ἐκ τῆς ὁποίας ὅμως ἀπεκρούσθησαν γενναίως ἀπὸ τὸν κυβερνήτην αὐτῆς Κοριτοοῦσκι. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανηγυρίζετο ἡ ὑπὸ τοῦ Βεζύρη

(1) Αὐτόθι σελ. 21 — 27.

Digitized by Google

πλασθεῖσα νίκη, ἡ τουρκικὴ ἀλαζονεία ἐπήρθη μεγάλως καὶ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Μουσταφᾶ, ὅλοι οἱ γειτονεύοντες μὲ τὸν Βορυσθένην Πασσάδες ἐξ ἑνὸς μέρους, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου ὁ Χάνης τῶν Τατάρων ἐκίνησαν μὲ μεγάλας δυνάμεις νὰ ὑπάγωσιν εἰς βοήθειαν τοῦ Βεζύρη, διὰ νὰ ἐξολευθρεύση ὅλως διόλου τὸ ρωσσικὸν στρατόπεδον καὶ νὰ εἰσβάλῃ εὐθὺς εἰς τὴν Πολωνίαν.

Πενῆντα χιλιάδες Ὀθωμανῶν καὶ τριάκοντα Τατάρων προσετέθησαν εἰς τὸ μεγάλον τοῦ Βεζύρη στράτευμα, ἐκ τῶν ὁποίων 20 χιλιάδες διετάχθησαν ἀμέσως παρ' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀβασσᾶ-Πασσᾶ καὶ Καραμὰν-Πασσᾶ, νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειαν τῶν συνόρκων Πολωνῶν διὰ νὰ ἐξώσωσι τὸν Στανισλάον.

Ταῦτα πάντα ἐτάραξαν τόσον τὴν Αἰκατερίνην, ὥστε διέταξε τὴν καθαίρεσιν τοῦ πρίγγιπος Γαλητζινοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν, καὶ προσδιώρισεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν κόμητα Ῥωμαντζόφ. Τὰ ἐπαρίστερα τοῦ ἀτόπου κινήματός του παρατηρήσας καὶ ὁ ἴδιος πρίγγιψ ἐστοχάσθη νὰ προλάβῃ ἐν μέρει τὸ κακὸν, πέμπων μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν Πολωνίαν Πασσάδων καὶ διαδίδων ἀπειλητικὰς προκηρύξεις κατὰ τῶν συνόρκων, οἵτινες εἶχον ἀποβῆ τόσον τολμηροί. Ὅλαι του ὅμως αἱ ἀπειλαὶ δὲν ἤθελαν ἰσχύσῃ τόσον, ἐὰν ἡ τύχη δὲν τὸν ἐβοήθη καὶ εἰς τὴν δεινὴν ταύτην περίστασιν. Κινούμεναι μετὰ μεγάλης ταχύτητος αἱ παρ' αὐτοῦ ἀποσταλεῖσαι εἰς τὰ πολωνικὰ σύνορα δυνάμεις καὶ αὐξηθεῖσαι ἀπὸ τὰς ἐκεῖ εὑρισκομένας τοῦ βασιλέως Στανισλάου ἐκτύπησαν ἀνδρείως τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ τοὺς ἐνίκησαν κατὰ κράτος. Ἠνάγκασαν τοὺς συνόρκους νὰ σκορπισθῶσιν ἐκ νέου, τοὺς δὲ Πασσάδες, διὰ τὴν μεγάλην φθορὰν τὴν ὁποίαν τοὺς ἔκαμον, τοὺς ἐβίασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι κατησχυμένοι.

Ὁ δεύτερος οὗτος θρίαμβος τῶν ρωσσικῶν ὅπλων ἐλευθερώσας ἀπὸ κάθε φόβον τὸ πολωνικὸν κράτος ἐμψύχωσεν ὑπερμέτρως τὸν Γαλητζινὸν καὶ ἔβαλε πάλιν εἰς μεγίστην ταραχὴν τὸν Βεζύρην. Ὅθεν λαβὼν ἓν μέρος τοῦ στρατεύματος μετέβη εἰς Βενδέρην διὰ νὰ ἐφοδιάσῃ τὸ ἰσχυρὸν ἐκεῖνο τειχόκαστρον, ἀφήσας εἰς τὸ Χοτὶν τὸν Μεχμὲτ-Πασσᾶ μὲ

τεσσαράκοντα χιλιάδας Τούρκων καὶ εἴκοσι Ταταρων, μὲ διαταγὴν νὰ κτυπήσῃ τοὺς Ῥώσσους, ἐὰν, εἰς τὴν ἀπουσίαν του, ἤθελαν περάσῃ τὸν Βορυσθένην ἐκ νέου, διὰ νὰ πολιόρκήσωσι τὸ φρούριον. Ἀγνοῶν ἀκόμη ὁ Γαλητζινὸς τὴν καθαίρεσίν του, ἂν καὶ νὰ εἶχε σταλμένον μέγα μέρος τῶν δυνάμεών του εἰς Πολωνίαν, ἠθέλησε νὰ προσθέσῃ εἰς τὰς προτέρας του, νέας νίκας. Ἐπρόσταξε λοιπὸν τὴν διάβασιν πάλιν τοῦ ποταμοῦ, ἥτις ἠκολούθησε χωρὶς ἀντίστασιν τὰς 11 τοῦ Ἰουλίου. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ ἐχθροὶ ἦλθον κατὰ τοῦ πρίγγιπος, ἀλλ' οὗτος πέμψας κατ' αὐτῶν τὸ πυροβολικὸν διευθυνόμενον ἀπὸ τὸν Μελισσινὸν τοὺς ἠνάγκασε διὰ τοῦ κανονοβολισμοῦ, καὶ τῶν βομβῶν ν' ἀποτραβιχθῶσι μὲ πολλὴν ζημίαν εἰς τὸ Χοτὶν ὑπὸ τοῦ ὁποίου στρατοπαιδεύσαντες δὲν ἐκαμον, καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κανὲν κίνημα. Τὴν 13 τοῦ μηνὸς ὁ Ῥῶσσος ἀρχηστράτηγος ἐπροσχώρησε τόσον εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν, ὥστε ὁ Μεχμὲτ-Πασσᾶς Ταρρῶν εἰς τὸ πλῆθος τῶν στρατευμάτων του ἀπεφάσισε νὰ τὸν κτυπήσῃ προτοῦ νὰ βαλθῇ εἰς τάξιν πολέμου. Μόλις λοιπὸν ἀνεφάνη ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς τὸν ἐπρόσβαλεν ὁ ἐχθρὸς κατὰ πρόσωπον. Ἀλλ' ἡ γενναίοτης μὲ τὴν ὁποίαν ἐδέχθη τὴν ἐφόρμησίν του, τὰ τεχνικὰ στρατηγήματα, διὰ τῶν ὁποίων εὑρίσκοντο οἱ Ὀθωμανοὶ ἔξαφνα ἐκτεθημένοι εἰς τὸ τρομερὸν πῦρ τῶν ῥωσσικῶν κανονίων καὶ ἔπιπτον εἰς τὸ ἔδαφος σωρηδὸν, ἐξέπληξαν τοσοῦτον τὸν Πασσᾶν ὥστε ἀποσυρθεὶς ταχέως ἀφῆκεν ἓν μέρος τοῦ μεγάλου στρατεύματός του ἐντὸς τῶν περιφραγμάτων τοῦ στρατοπέδου, καὶ μὲ τὸ ὑπόλοιπον μετέβη αὐτὸς ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ Προὺθ. Ὁ Γαλητζινὸς λοιπὸν προχωρήσας Θριαμβεύων ἐστρατοπέδευσε τρία βέρστια μακρὰν ἀπὸ τὸ Χοτὶν ἀποφασισμένος νὰ κτυπήσῃ τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους ἐχθροὺς ἐντὸς τῶν ἰδίων του χαρακωμάτων ἐὰν δὲν ἐξέλθωσιν εἰς πόλεμον. Ἀλλ' οἱ Ὀθωμανοὶ βλέποντες πάντοτε τὰς ζημίας ὁποῦ ἐλάμβανον εἰς πᾶσαν προσβολὴν μὲ τὸν τολμηρὸν τοῦτον ἐχθρὸν, ἀπέφευγον κάθε πρόσκρουσιν. Ὑποψιαθέντες δὲ ὅτι ὁ τοσοῦτον πλησιάσας πρίγγιψ ἐσκόπευε νὰ τοὺς κτυπήσῃ, ἄφησαν, τὴν ἰδίαν νύκτα, τὰ περιφράγματά των καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν πλῆρες σκηνῶν καὶ πολεμοφοδίων καὶ ἐμβῆκαν οἱ μὲν πεζοὶ εἰς τὸ φρούριον, τὸ δὲ ἱπ-

Digitized by Google

πικὴν διέβη ἐκεῖθεν τοῦ Προυθ. Ὅθεν ὁ Γαλητζινὲς καταστα-
θεὶς κύριος τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν περιφραγμάτων ἔ-
κλεισεν εἰς στενὴν πολιορκίαν τὸ Χοτὶν ἐλπίζων νὰ τὸ κυ-
ριεύσῃ, ἢ διὰ τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὴν μεγάλην
πληθὺν τῶν ἐποκλεισθέντων ἐντὸς αὐτοῦ, ἢ τελευταῖον ἐξ
ἐφόδου.

Ὁ κίνδυνος τοιούτου φρουρίου τοῦ ὁποίου ἡ κυρίευσις πα-
ρέδιδεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥώσσων τὴν Μολδαβίαν καὶ
ὅλας τὰς ἀκολούθους πλουσίας ἐπαρχίας, ἐτάραξε μεγάλως
τὴν τουρκικὴν αὐλήν· διετάχθη λοιπὸν ὁ Χάνης τῆς Κριμέας
νὰ ὑπάγῃ ὁ ἴδιος κατὰ τῶν πολιορκητῶν, καὶ νὰ προσπαθήσῃ
νὰ εἰσάξῃ τροφὰς εἰς τὸ κινδυνεῦον φρούριον. Ἐκστρατεύσας
δὲ οὗτος μὲ δυνατὸν στράτευμα καὶ ἑνωθεὶς καθ' ὁδὸν μὲ
ἄλλους Πασσάδες ἐσχημάτισε μέγα στρατόπεδον ἐφωδιασμένον
μὲ 19 κανόνια, φέρων καὶ πληθὺν ζωοτροφιῶν διὰ νὰ τὰς
ἐμβάσῃ εἰς τὸ τειχόκαστρον.

Εἰδοποιηθεὶς περὶ τούτου ὁ Γαλλητζινὸς ἐβάλθη εἰς τάξιν
πολέμου καὶ ἐπερίμενε τὸν ἐχθρὸν, ὅστις, τὸ πρωῒ τῶν 22
Γουλίου, ἐφάνη ἐρχόμενος, καὶ, περὶ τὸ μεσημέριον, ἐπρόσβα-
λεν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τὸ ῥωσσικὸν στράτευμα. Ἡ μάχη ἐγεί-
νετο πεισματικὴ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Πολλάκις οἱ Τά-
ταροι ἐφαίνοντο ὅτι εἰσχωροῦσαν ἐντὸς τῶν ῥωσσικῶν τα-
γμάτων, ἀλλὰ πάλιν ἀπεσύροντο διὰ τὸ ἀκατάπαυστον πῦρ τοῦ
πυρβολικοῦ. Εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολέμου ἐξῆλθον καὶ ἐκ τῆς
φρουρᾶς τοῦ Χοτίου σώματα τινὰ, ἀπεκρουσθέντα ὅμως ἐκ
τῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχε τοποθετήσει ἐκεῖ ὁ Ῥῶσσος
ἀρχιστράτηγος διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἠναγκάσθησαν νὰ
ἐμβῶσι πάλιν ἄπρακτα εἰς αὐτὸ, χωρὶς νὰ λάβωσιν οὐδεμίαν
βοήθειαν τροφῆς, καὶ χωρὶς νὰ φύγῃ οὐδὲ εἷς ἐξ αὐτῶν.
Τελευταῖον ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς περὶ τὸ ἑσπέρας ἐτράπη
εἰς φυγὴν διοκώμενος κατόπιν ὑπὸ τῶν νικητῶν μέχρι βα-
θείας νυκτός. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας δὲ ἔμαθεν ὁ Γαλητζινὸς
ὅτι οἱ Τοῦρκοι αὐξήσαντες πάλιν μεγάλως τὸ στρατόπεδόντων
ἑτοιμάζονται εἰς νέαν ἀπόπειραν διὰ νὰ βοηθήσωσι τοὺς πο-
λιορκουμένους. Ὅθεν ἰδὼν αὐτοὺς παρουσιασθέντας καὶ πολ-
λοὺς τὸν ἀριθμὸν ἐπροσκάλεσεν ἓν μέρος ἐκ τῶν ὄντων εἰς
τὴν πολιορκίαν, καὶ παρετάχθη εἰς μάχην. Οἱ ἐχθροὶ πλη-

Digitized by Google

σιάζοντες ἤρχισαν ἀμέσως τὴν προσβολήν, ἔπειτα ὅμως ἀπό τινας ἐφορμήσεις των, κατὰ τῶν ὁποίων ἔκαμε νὰ ἐνεργῇ ἀκαταπαύστως τὸ πυροβολικὸν σῶμα, τοὺς ἠνάγκασε νὰ στρατοπεδεύσωσιν ἀποτρεβιζόμενοι ἄνωθεν τοῦ τειχοκάστρου εἰς κρημνώδεις Θέσεις, ἐκ τῶν ὁποίων πάλιν ἐδιώχθησαν· μὲ μεγίστην ζημίαν των. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἐφονεύθησαν πέντε χιλιάδες Τουρκο-Τάταροι, ἐκτὸς τῶν πολλῶν αἰχμαλώτων, ἡ δὲ ζημία τῶν Ῥώσσων ἦτον μικρὰ καὶ σχεδὸν ἀσήμαντος.

Τὰς πρώτας τοῦ Σεπτεμβρίου ἀνεφάνη ἐκ νέου πολυάριθμον στράτευμα Ὀθωμανῶν ἐκεῖθεν τοῦ Βορυσθένους, ἔχον εἰκοσι χιλιάδας ἱππέων Τούρκων καὶ Τατάρων. Ὁ πρίγγιψ Γαλητζινὸς γνωρίζων ἤδη ἐκ πείρας ὅτι ὀλίγον ἰσχύει ἡ πληθὺς τῶν βαρβάρων ἀντιπαρατασσομένη εἰς μάχην μὲ τὸν γενναῖον καὶ ἐμπειροπόλεμον στρατόν του, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ περάσωσιν ἀνεμποδίστως τὸν ποταμὸν διὰ νὰ συνάψῃ μὲ αὐτοὺς ἀποφασιστικὴν μάχην. Τσποθετήσας λοιπὸν τοὺς στρατηγούς του εἰς τὸ πλησίον δάσος καὶ προκαταλαβὼν τὰς ἁρμοδιωτέρας Θέσεις ἐπερίμενε τοὺς ἐχθρούς. Ὁ πόλεμος διήρκησεν ἀπὸ τὰς ὀκτὼ ὥρας τῆς αὐγῆς μέχρι τῶν δύω μετὰ μεσημβρίαν, εἰς τὰς ὁποίας οἱ βάρβαροι νικηθέντες κατὰ κράτος ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγήν, οἱ δὲ Ῥῶσσοι Θριαμβευταὶ τοὺς ἐδίωκον σφάζοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες πολλούς. Εἰς τὴν σύγκρουσιν ταύτην καὶ εἰς ἑτέραν συμβᾶσαν τὰς 17 τοῦ Σεπτεμβρίου ἔμειναν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης δεκατρεῖς χιλιάδες Τουρκο-Τάταροι φονευμένοι, ἐκτὸς τῶν πληγωμένων, καὶ αἰχμαλώτων. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῶν ἐκτελουμένων πολέμων ἡ φρουρὰ τοῦ Χοτὶν βλέπουσα πανταχόθεν ἀπελπισίαν, ἀφῆκεν ὅλα τὰ εἰς τὸ φρούριον εὑρισκόμενα πάμπολα πολεμεφόδια καὶ ὀρυχάλκινα κανόνια, καὶ ὠφελουμένη ἀπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἔφυγεν. Ὅθεν οἱ Ῥῶσσοι ἔγειναν κύριοι τοῦ περιωνύμου ἐκείνου τειχοκάστρου ἀναιμωτὶ καὶ ἀκινδύνως.

Ὁποίαν δὲ μετοχὴν ἔλαβεν ὁ ἡμέτερος Μελισσινὸς εἰς τοὺς Θριάμβους τούτους, μαρτυρεῖ εἰς τὴν περὶ αὐτῶν ἀναφοράν του ὁ πρίγγιψ Γαλητζινὸς λέγων » Τὸ ἱππικὸν τοῦ ἐχθροῦ ἔτρεξε » μὲ μεγάλην μανίαν καὶ ὁρμὴν ἐπάνω εἰς τὴν δεξιάν μας

Digitized by Google

» πτέρυγα, ἀλλὰ τὸ πῦρ τῆς πρώτης τάξεως τῶν κανονίων » τοῦ χιλιάρχου Μελισσινοῦ καὶ ἐκεῖνο τῶν δύο Ῥηδότων τὸ » ἐδέχθησαν μὲ τόσην ζέσιν, ὥστε ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ » εἰς τὰ ὀπίσω, ὅθεν τὸ πεζὸν, ὁποῦ ἠκολούθει τὸ ἱππικὸν, » ἱσταμάτισεν εὐθὺς καὶ δὲν ἐκινήθη πάρεμπρῶς (1) ». Καὶ περεταίρω προσθέτει » Ἀφοῦ ἴδεν ὁ ἐχθρὸς τὴν κακὴν ἔκβα- » σιν ὅλων τῶν δοκιμασιῶν ὁποῦ ἔκαμαν διὰ νὰ καταχα- » λάσουν τοὺς ἡμετέρους, ὁποῦ εἶχαν ἔλθη πρὸ τοῦ στρατεύ- » ματος καὶ ἐπίασαν ἐκείνους τοὺς τόπους, ἐστοχάσθη τελευ- » ταῖον νὰ περικυκλώσῃ ὅλον τὸ ἡμέτερον στράτευμα, καὶ νὰ » πασχίσῃ, ἂν ἦτον δυνατὸν μὲ συχνὰς συμπλοκὰς νὰ τὸ » νικήσῃ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος ὁποῦ ἤθελε δυνηθῆ. Ἀλλ' ἐπειδὴ » ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὰ κανόνιά μας ἔκαναν μεγάλην φθορὰν » εἰς τὸ στράτευμα τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο αὐτοὶ διε- » σκορπίζοντο δίχως νὰ ἠμπορῶσι ποτὲ νὰ ἑνωθοῦν πάλιν, » καὶ βλέπων ὁ ἐχθρὸς πῶς κάθε ἄλλη δοκιμὴ ὁποῦ ἠμπο- » ροῦσε νὰ κάμῃ ἤθελεν ἦτον ἀνωφελὴς καὶ μάταια, καὶ ὅτι » αὐξάνει καθ' ὥραν ἡ ζημία του, ἐτελείωσε διὰ τοῦτο ὅλα » του τὰ ἐπιχειρήματα μὲ μίαν φυγὴν πρὸς τὰς 7 (τοῦ μηνὸς) » μετὰ τὸ μεσημέρι, ὅθεν, ἐλθούσης τῆς νυκτὸς, δὲν εὑρέθη » πλέα μήτε ἕνας ἐχθρὸς ἐδόθεν τοῦ ποταμοῦ (2) ».

Μετὰ τοὺς μεγάλους τούτους Θριάμβους ὁ μὲν ἡμέτερος Ταγματάρχης Μελισσινὸς ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης τιμηθεὶς μὲ τὴν θέσιν τοῦ Συνταγματάρχου (Generale) τοῦ πυροβολικοῦ, ὁ δὲ πρίγγιψ Γαλητζινὸς ἀνακαλεσθεὶς εἰς Πε- τρούπολιν παρέδωκε τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν πρὸς τὸν κόμητα Ῥωμαντζόφ. Ὁ νέος οὗτος ἀρχιστράτηγος εὑρὼν ἐνθουσιασμένον τὸν στρατὸν διὰ τὰς νίκας του καὶ ὢν φύ- σεως δραστηρίου καὶ φιλοπολέμου ἔτρεχε τοσοῦτον κατόπιν τῶν ἐχθρῶν φθείρων καὶ κατασκορπίζων αὐτοὺς, ὥστε, προτοῦ νὰ παρέλθῃ ὁ Ὀκτώβριος ὑπέταξε, διὰ τῶν νικηφόρων ὅ- πλων του, ὅλην τὴν Μολδαυΐαν, καὶ πολλὰ τῆς Βλαχίας περίχωρα.

---

(1) Αὐτόθι σελ. 114.
(2) Αὐτόθι σελ. 118 — 19.

Digitized by Google

Μεγάλην ἀθυμίαν καὶ ἀγανάκτησιν ἐπροξένησεν εἰς τὸν Σουλτάνον Μουσταφᾶν Γ', καὶ εἰς τὴν αὐλὴν του ἡ μεγάλη αὕτη καὶ ἀνέλπιστος πρόοδος τῶν ῥωσσικῶν ὅπλων εἰς τὰς ἐπαρχίας του, καὶ ἐξαιρέτως τὸν ἐλύπει ἡ κυρίευσις τοῦ Χοτὶν καὶ τῆς Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας. Θεωρῶν λοιπόν, κατὰ τὴν λογικὴν τῶν βαρβάρων, ὡς ἔνοχους τοὺς ἐπιστατοῦντας εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν στρατευμάτων καὶ τοὺς κυβερνήτας τῶν κυριευθέντων ἐπαρχιῶν, ἢ θέλων νὰ προφασίσῃ πρὸς τοὺς λαούς του τὴν φθορὰν τοῦ τόσον μεγάλου στρατοπέδου του κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Βεζύρην ὡς αἴτιον τῶν συμφορῶν, τὸν Γρηγόριον Καλημάχην αὐθέντην τῆς Μπουγδανίας, ὡς πέμψαντα τροφὰς εἰς τοὺς ἐχθρούς, καὶ τὸν Νικόλαον Δράκον μέγαν διερμηνέα τῆς ὀθωμανικῆς αὐλῆς, ὡς συνενοηθέντα τάχα μὲ τὸν Καλημάχην.

Μετὰ τὰς ἀθεμίτους ταύτας σφαγὰς διωρίσας νηστείας καὶ καθημερινὰς ἱκεσίας πρὸς τὸν κατὰ τῶν λαῶν του παροργισθέντα Θεὸν καὶ τὸν προφήτην, ἀνύψωσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Βεζύρη τὸν Μολδαβατζῆ Πασσᾶν, καὶ τὸν διέταξε νὰ ὑπάγῃ ἀμέσως κατὰ τῶν Ῥώσσων, τοὺς ὁποίους ἀφοῦ διώξει ἀπὸ τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυΐαν, νὰ κατασφάξῃ ὅλους τοὺς αὐτόθι κατοίκους χριστιανοὺς, διότι δὲν ἐπολέμησαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλὰ μάλιστα τοὺς ἐδέχθησαν.

Ὅλαι ὅμως αἱ ἀπόπειραι τοῦ νέου τούτου Βεζύρη εἰς τὰς εἰρημένας ἐπαρχίας ἀπέβησαν μάταιαι, ἐπειδὴ εἰς κάθε μέρος ὁποῦ ἐφορμοῦσεν, ἀπεκρούετο ὑπὸ τῶν Ῥώσσων μὲ μεγάλην ζημίαν του. Τέλος πάντων προχωρήσας εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βορυσθένους ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ ἐπιχειρισθεὶς μὲ ἄκριτον τόλμην νὰ τὸν διαβῇ ἐπλήρωσε τὴν αὐθάδειάν του ταύτην ἀκριβώτατα. Ἡ φύσις ἐφάνη συμμαχοῦσα τότε μὲ τὰ ῥωσσικὰ ὅπλα· διότι, ἐνῷ ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς εὑρίσκετο ἤδη εἰς τὴν διάβασιν, πλημυρίσας ὁ ποταμὸς συνέτριψε τὰς γεφύρας, καὶ πολλοὶ μὲν ἐπνίγησαν εἰς τὰ ὕδατα, πλεῖστοι δὲ ἐσφάγησαν ἀπὸ τὰς ῥωσσικὰς λόγχας, αἵτινες ἐκυνήγουν τοὺς σκορπισθέντας Ὀθωμανοὺς ἀπὸ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην ὄχθην· ἐχάθησαν δὲ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ὑπὲρ τὰς δέκα χιλιάδας Τοῦρκοι.

Διὰ τὸς ἀλλεπαλλάλους λοιπὸν συμφορὰς καὶ τὰ ψύχη

τοῦ χειμῶνος ἐβιάσθη τότε ὁ Ἀρασυκέρδιος Βεζύρης νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς τὸν Δούναβιν διὰ νὰ ξεχειμάσῃ ἐκεῖ. Ὁ δὲ κόμης Ῥαμαντζὸφ ἐφοδιάσας καλῶς τοὺς χωριευθέντας τόπους, καὶ ἀφήσας ἀρκετὸν στρατὸν εἰς αὐτοὺς μετέβη εἰς τὰ σύνορα τῆς Πολωνίας καὶ ἐπέρασε τὸν χειμῶνα εἰς Λατιτζὲφ διὰ νὰ παρατηρῇ τὰ βήματα καὶ νὰ μαναιόνῃ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν κατὰ τοῦ βασιλέως συνόρκων. Ἀδιάφοροι αἱ ῥωσσικαὶ δυνάμεις διὰ τὸ ψύχος καὶ ἐπηρμέναι διὰ τὰς νίκας δὲν ἔμενον ἀκίνητοι, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνος ἐκστρατεύοντες εἰς μικρὰ σώματα ἐζημίωναν μεγάλως τὸν ἐχθρόν. Ὁ χιλίαρχος Φαβρικίας μὲ 1500 στρατιώτας ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ ἠνάγκασε νὰ πνίγωνται εἰς τὸν Δούναβιν δέκα χιλιάδας Ὀθωμανῶν στρατοπεδευμένων εἰς Γαλάτζι, καὶ γενόμενος κύριος τοῦ στρατοπέδου των ὑπέταξε καὶ τὴν πόλιν ταύτην. Ὁ δὲ στρατηγὸς Πανὶν ἔπεμψεν, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Βιτγενστεΐν, μέρος τῶν στρατευμάτων του τὸ ὁποῖον πρόσβαλε τὰ λείψανα τῆς δυνάμεως τοῦ Βεζύρη καὶ τὰ διεσκόρπισε. Ἐκατασκόπευσε τὸ ὀχυρὸν φρούριον τῆς Βενδέρης, καὶ ἐκυρίευσεν ὅλα τὰ πολυάριθμα ζῶα, τοὺς ἵππους, καὶ τὰς καμήλους τῶν Τατάρων τὰ ὁποῖα ἔβοσκον εἰς τὰς ἐκεῖ πεδιάδας.

Πλησιαζούσης τῆς ἀνοίξεως τοῦ ἔτους 1771 ὁ Σουλτάνος ὀργισθεὶς διὰ τὰς νέας ταύτας δυστυχίας καταδίκασεν εἰς ἐξορίαν τὸν Βεζύρη καὶ ἀνυψώσας τὸν φίλον του Ἀλιπασσᾶ, διέταξε μεγάλας ἑτοιμασίας διὰ τὸν πόλεμον τοῦ ἔτους τούτου. Ἓν σῶμα συγκείμενον ἀπὸ δώδεκα χιλιάδες Τούρκων καὶ εἴκοσι χιλιάδας Τατάρων ἐδόθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Χάνη τῆς Κρημέας καὶ τοῦ Ἀβασσᾶ-Πασσᾶ διὰ νὰ μεταβῶσι τὸν Προῦθ καὶ νὰ διώξωσι τοὺς Ῥώσσους ἀπὸ τὴν Μολδαυΐαν, ὁ δὲ Βεζύρης μὲ πολυάριθμον στράτευμα ἔστησε τὸ γενικόν του στρατόπεδον εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως πλησίον τῆς Ἰσαακίας. Ὁ Ῥῶσσος στρατηγὸς Ῥουπνὶν, ὅστις κατεῖχε τὰ μέρη τῆς Μολδαυΐας, εἰδοποίησεν ἀμέσως τὸν γενικὸν ἀρχιστράτηγον Ῥωμαντζὸφ περὶ τῆς προσεγγίσεως τοσούτων ἐχθρῶν, καὶ ὅτι ἤρχεται κατ' αὐτοῦ μὲ ἕτερον σῶμα Ὀθωμανῶν ὁ πασσᾶς τῆς Πραΐλας. Μόλις ἔλαβεν ἐκεῖνος τὴν εἴδησιν ταύτην, ἔπεμψεν εὐθὺς τὸν στρατηγὸν

Digitized by Google

Μελισσινὸν μὲ 14 κανόνια τοῦ πεδίου, καὶ διάφορα τάγματα πεζικῆς δυνάμεως ὁδηγούμενα ἀπὸ τοὺς στρατάρχας Βοροντζὸφ, Μεντζικὸφ, Νεουβούσκην, Ἀρχενεβουσκόβ, καὶ Πεντλὶγ, κατόπιν δὲ τούτων ἤρχετο μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοπέδου καὶ ὁ ἴδιος Ῥωμαντζόφ.

Ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους ὁ Χάνης τῆς Κριμέας ἐζήτησε, τόσον ἀπὸ τὸν Βεζύρην, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἰδικήν του ἡγεμονείαν νέας βοηθείας, αἵτινες προστεθεῖσαι εἰς τὰς προλαβούσας δυνάμεις του ἐσχημάτισαν ἓν στρατόπεδον συγκείμενον ἀπὸ εἰκοσιδύο χιλιάδας Τούρκων καὶ πενήντα χιλιάδας Ταταρων.

Ἀλλ' ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς διαβὰς τὸν Προῦθ ἐπῆγεν ἀφόβως εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες, ἂν καὶ ὑπερεῖχον τοσοῦτον κατὰ τὸν ἀριθμόν, περιωρίσθησαν μόνον εἰς ἀκροβολισμοὺς καὶ ἀπέφευγον πάντοτε τὴν γενικὴν μάχην. Τοσοῦτον ὅμως τοὺς ἐβίαζον οἱ Ῥῶσσοι, ὥστε ὥρμησε κατὰ τῆς προσθοφυλακῆς αὐτῶν ἓν μέρος τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, τὸ ὁποῖον ἀνέτρεψε καὶ ἔφθειρεν ὁ ἡμέτερος Μελισσινὸς μὲ τὸ πῦρ τῶν κανονίων του. » Αἱ κανονίαι (λέγει ὁ ἱστορικὸς τῶν πο» λέμων τούτων) καὶ ἐξόχως τὸ πῦρ τῆς τάξεως τῶν κανο» νίων ὁποῦ ἐπιστατοῦσε καὶ διεύθυνεν αὐτοπροσώπως ὁ » στρατηγὸς Μελισσινὸς ἐσιίκρυνεν εὐθὺς τὸν ἀριθμὸν ἐκεῖ» νον τῶν ἐχθρῶν (1) ». Ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ἀκροβολισμῶν τούτων ἔφθασαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Χάνη καὶ ἕτεροι τρεῖς Πασσάδες μὲ δεκαπέντε χιλιάδας ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν, ὅθεν ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς ἦτον τότε ὑπὲρ τὰς ὀγδοήκοντα πέντε χιάδας πολεμιστῶν πεζῶν καὶ ἱππέων. Μὲ τοιαύτην πληθὺν δυνάμεων λοιπὸν ἐπρόσβαλεν ὁ Χάνης, τὴν 15 τοῦ Γουλίου, τοὺς Ῥώσσους ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἀλλ' ἀπεκρούσθη παρ' αὐτῶν γενναίως. Ἡ μάχη ὅμως ἐν τέλει κατεστάθη γενικὴ καὶ διήρκησεν ὅλην τὴν ἡμέραν μὲν ἀμφιβολίαν ποῦ ἔμελλε νὰ κλίνῃ ἡ νίκη. Ἀλλὰ περὶ τὸ ἑσπέρας οἱ Ὀθωμανοὶ ἤρχισαν νὰ ὑπενδίδωσι καὶ τραπέντες εἰς φυγὴν ἔπαθον μεγαλωτάτην φθοράν, ὠφεληθέντες ὅμως ἀπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἐστρατοπέδευσαν εἰς ἓν ἐκτεταμένον λιβάδιον κόψαντες ὁλό-

(1) Ἀνώδι σελ. 271.

Digitized by Google

γυρα βαθύτατα χανδάκια καὶ σχηματίσαντες χονδρὰ περιφράγματα.

Φθάσας τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοπέδου ὁ κόμης Ῥωμαντζὸφ ἀφῆκε τὸν θριαμβοφόρον στρατόν του νὰ ἀναπαυθῇ μέχρις ἑσπέρας, τὴν δὲ νύκτα συκωθεὶς διευθύνετο ἡσύχως κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀποφασισμένος νὰ ἐφορμήσῃ ἐντὸς τῶν ἰδίων των χαρακωμάτων. Μαθὼν ὅμως ὁ Χάνης τὸν ἐρχομὸν τῶν Ῥώσσων ἐβάλθη εἰς ἀμυντικὴν θέσιν, καὶ μόλις ἐπλησίασαν τὰ πρῶτα τάγματα ἤρχισε νὰ ἐνεργῇ τὸ πυροβολικόν του ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ στρατοπέδου, ἀλλ' ἡ ταχύτης καὶ ἐμπειρία τοῦ στρατηγοῦ Μέλισσινου μεθ' ἣν ἔρριπτεν ἐντὸς τῶν ἐχθρῶν σφαίρας καὶ βόμβας ἔπαυσεν ἐντὸς ὀλίγου τὸν κανονοβολισμὸν τῶν Τούρκων καὶ ἔβαλεν εἰς ἀταξίαν ὅλον τὸ στρατὸν αὐτῶν. Εἰς τὴν στιγμὴν δὲ τῆς ταραχῆς ταύτης τῶν βαρβάρων ὁ Ῥῶσσος ἀρχιστράτηγος διέταξε νὰ ἐφορμήσωσιν οἱ στρατιῶται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἐντὸς τῶν χαρακωμάτων τοῦ ἐχθροῦ. Μὲ ἀπίστευτον ἀφοβίαν ἐρρίπτοντο οἱ Ῥῶσσοι ἐντὸς τοῦ μεγάλου ὀθωμανικοῦ στρατοπέδου καὶ καταφρονοῦντες τὸν ἀκατάπαυστον τῶν φεκισμῶν καὶ τὰ τουρκικὰ ξίφη, ἐπήδουν τὰ χανδάκια μὲ ὁρμὴν ἀκράτητον. Εἰς μάτην ἠγωνίζοντο νὰ βαστάξωσιν οἱ Τοῦρκοι καὶ Τάταροι τὰς θέσεις των, ἡ ῥωσσικὴ λόγχη, τὸ ἀκατάπαυστον πῦρ τῶν πυροβόλων καὶ ἡ ἐπίμονος σταθερότης τῶν ἐφορμήσεων ἐκ μέρους τοῦ τολμηροῦ ἐχθροῦ, τοὺς ἠνάγκασαν νὰ τραπῶσιν εἰς ἄτακτον φυγὴν ἐγκαταλείψαντες τὰ πάντα καὶ ζητοῦντες μόνον τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς. Μόνοι οἱ ἱππεῖς τῶν Ὀθωμανῶν ἐβάσταξαν μέχρι τινὸς, καὶ ἐφωρμοῦσαν θαρσαλέως νῦν μὲν κατὰ τῆς δεξιᾶς, ἄλλοτε δὲ κατὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ, ὅστις εἶχεν ἤδη κυριεύσει τὸ ὅλον στρατόπεδον, κτυπούμενοι ὅμως ἔξαφνα ἀπὸ τὸ πυροβολικὸν, ἐνῷ ἀνοίγοντο τὰ τετράγωνα, ἐθερίζοντο ἐλεεινῶς, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τέλει ἠκολούθησαν καὶ αὐτοὶ τὴν φυγὴν τῶν διασκορπιζομένων πεζῶν. Διαταγὴ αὐστηρὰ ἐδόθη ἀμέσως παρὰ τοῦ Ῥωμαντζὸφ νὰ μὴν ἀποβλέψωσιν εἰς τὰ πλούσια λάφυρα τοῦ ἐγκαταλειφθέντος στρατοπέδου, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν δίωξιν τοῦ ἐχθροῦ, τὸν ὁποῖον κατέτρεξεν ἀπὸ τὴν ὥραν τῆς νίκης, συμβάσης τὴν

Digitized by Google

νύκτα τῶν 17 Ἰουλίου, μέχρι τοῦ μεσημερίου τῶν 18. Μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην διατάξας ὁ Ῥῶσσος ἀρχιστράτηγος νὰ ψάλωσι δοξολογίαν πρὸς τὸν Ὕψιστον, ἐχάρισεν ἔπειτα εἰς τὸν στρατὸν ὅλα τὰ εὑρεθέντα ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου πολυπληθῆ λάφυρα, καὶ διένειμε πρὸς τούτοις χίλια ρούβλια, εἰς ἕκαστον τάγμα τῶν πρώτων ἐφορμησάντων εἰς τὰ περιχαράκωματα.

Ἀλλ' ὁ μέγας οὗτος Θρίαμβος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβε μέγα μέρος ὁ Κεφαλλήνιος Συνταγματάρχης, δὲν ἦτον εἰμὴ ὁ πρόδρομος ἑτέρας ἀξιομνημονεύτου νίκης, ἥτις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν ὅλων, χρεωστεῖται εἰς μόνον αὐτόν.

Ὁ Χάνης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ Πασσάδες συναξαντες τὸ διασκορπισθὲν στρατόπεδόν των μετέβησαν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως, ὅπου ἡνώθησαν μὲ τὸν πολυάριθμον στρατὸν τοῦ Βεζύρη πνέοντος ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Ῥώσσων. Αἱ συμφοραὶ τῶν προκατόχων του καὶ ἡ αἰσχύνη ὅτι μὲ τόσον μέγαν ἀριθμὸν στρατευμάτων, ἀντὶ, κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου, νὰ διώξῃ τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὰ κυριευθέντα μέρη καὶ νὰ ἀφανίσῃ τὰς πολὺ ὀλιγωτέρας δυνάμεις των, ἔπαθε τοσαύτας ζημίας ὑπ' αὐτῶν, ἐτάραξαν μεγάλως τὴν ἀκόμη ἀγέροχον καὶ ὑπερήφανον τουρκικὴν φαντασίαν του. Ἐπροσπάθησεν ἐξ ἑνὸς νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἴδησιν τῶν συμφορῶν του εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου συνάξας καὶ ἑτέρας δυνάμεις καὶ σχηματίσας ἓν στράτευμα ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων Ὀθωμανῶν καὶ Τατάρων, τοῦ ὁποίου τὸ πλειότερον μέρος ἦτον ἱππικὸν, ἐκίνησεν ἀμέσως νὰ ὑπάγῃ εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, πληροφορημένος ὅτι ὁ ἐκλεκτὸς στρατὸς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου, καὶ αἱ τοσαῦται χιλιάδες τῶν Γιανιτζάρων του Θέλουν ἐκδικήσει τὰς ζημίας, ὁποῦ ὑπέφερον οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὸ πελεμικὸν τοῦτο ἔτος.

Μ' ὅλον ὅτι τὸ ῥωσσικὸν στρατόπεδον δὲν ὑπερέβαινε τὰς ἑβδομήκοντα χιλιάδας, καὶ ἐξ αὐτῶν ἔμεινε μέγα μέρος εἰς φρουρὰν τῶν τόσων κυριευθέντων μερῶν, ὁ κόμης Ῥωμαντζὸφ ἐπηρμένος διὰ τὰς νίκας του δὲν ἐδίστασε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς ἐναντίον ἑνὸς ἐχθροῦ, τοῦ ὁποίου αἱ δυνάμεις ἦσαν σχεδὸν τριπλάσιαι τῶν ἰδικῶν του. Οἱ δύω στρατοὶ λοιπὸν ἀπαντηθέντες ἐστρατοπέδευσαν, ὁ εἷς ἀπέναντι τοῦ ἄλλου, εἰς

Digitized by Google

τὰς ὄχθας τῆς λίμνης Καγούλ, τὴν 28 τοῦ Ἰουλίου. Εἰδοποιηθεὶς δὲ ὁ Βεζύρης ὅτι τὰ πολεμεφόδια καὶ αἱ τροφαὶ τοῦ ρωσσικοῦ στροτοπέδου ἦτον ἀκόμη εἰς τὸν δρόμον ἔπεμψεν ἀμέσως ἓν σῶμα Τατάρων κατ' αὐτῶν ἐλπίζων ὅτι, διὰ τοῦ τοιούτου στρατηγήματος, ἢ θέλει ἀφήσει τὸν ἐχθρὸν στερημένον τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, ἢ θέλει τὸν βιάσει νὰ πέμψῃ ἓν μέρος τῶν δυνάμεών του ἐκεῖ πρὸς ὑπεράσπισιν, καὶ τότε νὰ τὸν κτυπήσῃ ἀμέσως. Διετάχθησαν ἐνταυτῷ οἱ ἀποσταλέντες Τάταροι ὅτι, ἐν καιρῷ τῆς συγκρούσεως, παραμελήσαντες τὴν δίωξιν τῶν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων νὰ ἐπιστρέψωσι διὰ νὰ κτυπήσουν τοὺς Ῥώσσους ὄπισθεν.

Ἐννοήσας ὅμως τὸ στρατήγημα ὁ Ῥωμαντζὸφ ἔπεμψεν εὐθὺς ἓν μέρος τοῦ τακτικοῦ ἱππικοῦ του καὶ πέντε χιλιάδας πεζῶν διὰ νὰ σώσωσι τὰς ἀποθήκας καὶ νὰ ματαιώσωσι τῶν Τατάρων τὰς ἐπιχειρήσεις. Μετὰ ταῦτα διαιρέσας τὸν στρατόν του εἰς τρία μεγάλα τετράγωνα ἐφώρμισε πρῶτος κατὰ τοῦ Βεζύρη διὰ νὰ προλάβῃ τὴν πρώτην προσβολὴν τῶν Ὀθωμανῶν, ἥτις εἶναι ἡ ἐπικυνδεστέρα. Ἰδὼν δὲ ἐκεῖνος ὅτι οἱ Ῥῶσσοι ἔρχονται πρῶτοι κατ' αὐτοῦ διέταξε νὰ τραβιχθῇ ἡ πεζικὴ δύναμις εὐτάκτως εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τοῦ στρατοπέδου οὖσα ἑτοίμη εἰς ἐφόρμησιν, καὶ ἔπεμψεν εὐθὺς εἰς ἀπάντησιν τῶν προχωρούντων ἐχθρῶν ὅλον τὸ πολυάριθμον ἱππικόν του διὰ νὰ τοὺς βάλῃ εἰς ἀταξίαν, καὶ τότε νὰ ῥιφθῇ καὶ ἐκεῖνος μὲ τὸ πεζικὸν στράτευμα. Φυάνων ὁ Ῥωμαντζὸφ εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Τραϊαννοῦ καὶ ἰδὼν τὸ πυκνὸν νέφος τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ὁποῦ ἤρχετο μὲ ὁρμὴν ἀκράτητον ἐναντίον του, ἐγνώρισε τὸ ἀνισόῤῥιπον τῆς μάχης εἰς ἣν ἐμπλέκετο, καὶ τὸν μέγαν κίνδυνον τοῦ ὀλιγαρίθμου στρατεύματός του. Θαῤῥῶν ὅμως εἰς τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ τὸ εὐτολμον τοῦ Κεφαλλῆνος Μελισσινοῦ τὸν διέταξεν ἀμέσως νὰ πρισβάλῃ αὐτὸς πρῶτος τοὺς ἐχθροὺς διὰ τοῦ πυροβολικοῦ σώματις. Συνάψας τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ὁ Ἕλλην Συνταγματάρχης τὴν ἐθνικὴν του ἀφοβίαν μὲ τὴν τεχνικὴν ἀρμοδιότητα τῆς τοποθετήσεως τοῦ τάγματός του, ἄναψε τρομερὸν πῦρ κατὰ τοῦ ἤδη πλησιάσαντος ἱππικοῦ. Πόση δὲ ἐστάθη ἡ φθορὰ καὶ ἡ ἔμπληξις τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὁποῖον ἀποτέλεσμα ἐπέφερον αἱ ἔμπειροι προσβολαί του κατὰ τῶν ὑπερμέτρων ἐκείνων ἱππέων,

Digitized by Google

οἵτινες ἐμάχοντο μὲ αὐτὸν τρεῖς ὥρας προσπαθοῦντες νὰ περικυκλώσωσι πανταχόθεν τὸν ρωσσικὸν στρατόν, μαρτυροῦσι τὰ ἑξῆς διηγούμενα εἰς τὴν ἐν Πετρουπόλει ἐκδοθεῖσαν περιγραφὴν τῆς μάχης ταύτης. » Μὲ τὰς πρώτας κανονίας (λέγει ὁ » συγγραφεὺς) ὁποῦ ἐρρίψαμεν, καὶ ἐξόχως μὲ τὴν σφοδρό- » τητα τοῦ πυρὸς τῆς μεγαλητέρας καὶ πρώτης προσβολῆς ὁποῦ » διεύθυνεν ὁ στρατηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Μελισσινὸς, ὁ ἡμέ- » τερος ἀρχιστράτηγος ἔβαλεν εἰς ἀταξίαν τὸ στράτευμα τῶν » ἐχθρῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὅλους ἐκείνους ὁποῦ ἐξέβαινον ἀπὸ » τὰς τάξεις των, ἔμπροσθεν εἰς τὰ ἐμματά μας..... εἰς » καιρὸν ὁποῦ τὸ χονδρόν μας πυροβολικὸν πίπτον ἐπάνω εἰς » τὸ πεπυκνωμένον πλῆθος ἐκείνων τῶν σωμάτων ἐπροξένει » ἕνα τρομερὸν θάνατον, τὸ ἱππικὸν τῶν ὀθωμανῶν, ὁποῦ » εἶχε κτυπήσει ἀπὸ ὅλα τὰ πλευρὰ τὰ τετράγωνα τοῦ κὺρ » Πλεμμενικὸφ, τοῦ κόμητος Βροῦτζε, τοῦ πρίγγιπος Ῥεπνὶν, » καὶ τοῦ στρατηγοῦ Μπάβερ, εὐθὺς κατεπλάγη καὶ ἐτρόμα- » ξεν. Ὅθεν μιμούμενον τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων, ὁποῦ » ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὸ τετράγωνον τοῦ στρατηγοῦ Ὀλίτζ, ἔ- » κλιγεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ ἐγύρισεν εἰς ἐκείνους τοὺς τό- » πους ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχεν εὐγεῖ:

» Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐσβέσθη ἡ πρώτη φλόγα τῶν ἐχ- » θρῶν, καὶ οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται, ἔπειτα ἀπὸ μίαν ἀκα- » τάπαυστον φωτίαν, ὁποῦ ἐβάσταξε τρεῖς ὥρας, δηλ. ἀπὸ » τὰς πέντε ἕως τὰς ὀκτὼ, ἄνοιξαν τὸν δρόμον καὶ μὲ δι- » πλασίαν ταχύτητα ἐκίνησαν κατὰ τὴν ὁδὸν ὁποῦ τοὺς ἔφερεν » εἰς τῶν ἐχθρῶν τὸ στρατόπεδον ».

Ἰδὼν μὲ ἀπορίαν του καὶ λύπην μεγίστην ὁ Βεζύρης ὅτι πενῆντα χιλιάδες ἱππεῖς, ὄχι μόνον δὲν ἐδυνήθησαν, νὰ βλάφωσιν ἕνα ἐχθρὸν, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὑπέθετεν εὐκολονίκητον διὰ τὸν ὀλιγάριθμον στρατόν του, ἀλλὰ μάλιστα ἐτράπησαν αὐτοὶ εἰς φυγὴν μὲ μεγάλην ζημίαν των, καὶ ὅτι οἱ ὀλίγοι ἐκεῖναι Ῥῶσσοι ἤρχοντο κατὰ τοῦ ἀκόμη φοβεροῦ στρατοπέδου του, ἤρχισε νὰ χάνῃ τὴν προτέραν του ἀλλαζονείαν καὶ νὰ κυριεύηται ἀπὸ φόβον περὶ τοῦ μέλλοντος. Διατάξας λοιπὸν νὰ κόψωσι βαθεῖαν τάφρον ὀλόγυρα τοῦ μεγάλου στρατοπέδου μετὰ πάσης ταχύτητος, τὴν ἐφώπλισε μὲ διακόσια κανόνια, καὶ διώρισε νὰ εὑρίσκωνται ἕτοιμα εἰς τὰς ὄχθας

Digitized by Google

τοῦ Δφυνάβεως τριακόσια μεγάλα περάματα, διὰ νὰ ἡμπορῇ, χρείας τυχούσης, νὰ μεταβιβάσῃ τὸν στρατόν του.

Ὅλη ἡ μεγάλη πληθὺς τῶν Τούρκων ἀφιερωθεῖσα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τοῦ Βεζύρη δὲν ἐβράδυνε νὰ σχηματίσῃ τὸ στρατόπεδον ὡς μίαν νῆσον περιφραγμένην μὲ τασαῦτα πυροβόλα στόματα, χωριζομένην ἀπὸ πλατεῖαν καὶ βαθυτάτην τάφρον, καὶ φυλαττομένην ἀπὸ ἑκατὸν σαράντα καὶ ἐπέκεινα χιλιάδας ἐκλεκτοὺς στρατιώτας. Ἐκτὸς τούτου, ὁ Βεζύρης μετεχειρίσθη τὸ στρατήγημα τοῦ νὰ πέμψῃ, ἐν καιρῷ νυκτός, δέκα χιλιάδας ἐκ τῶν τολμητοτέρων Γιανιτζάρων ἐντὸς τοῦ πλησίον δάσους, μὲ διαταγὴν νὰ κτυπήσωσι τοὺς Ῥώσσους ἀπὸ τὰ νῶτα ὅταν ἐπιχειρισθῶσι τὴν μετάβασιν τῆς τάφρου. Ἐντοσούτῳ πλησιάσας ὁ Ῥωμαντζὸφ ἐθάρρησε διὰ τὴν ταχύτητα μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ἐχθρὸς ἐδυνήθη νὰ σχηματίσῃ τοιοῦτον χανδάκιον καὶ νὰ ὀχυρώσῃ τόσον θαυμασίως τὸ στρατόπεδόν του. Πλήρης ὅμως πεποιθήσεως εἰς τὸν ὀλίγον μὲν, ἀλλ' ἀνδρεῖον στρατόν του, καὶ γνωρίζων ὅτι, ὅσον οἱ ὀθωμανοὶ φαίνονται καταφρονηταὶ τοῦ θανάτου εἰς τὴν πρώτην ὁρμήν των, τοσοῦτον εἶναι δειλοὶ μετὰ τὰς ἀποτυχίας των, ἀπεφάσισε τὴν ἔφοδον τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου στρατοπέδου. Ἡ διαταγὴ λοιπὸν τῆς ἐφορμήσεως ἐδόθη παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ μάλις ἐπλησίασεν ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς εἰς βολὴν κανονίου, ὁ ἐχθρὸς ἄναψε κατ' αὐτοῦ πῦρ σφοδρότατον ἐμποδίζον πᾶσαν του πρόοδον, ὀλίγον ὅμως ἐδυνήθη νὰ διαρκέσῃ ἡ ἰσχυρὰ αὕτη τῶν Τούρκων ἀντίστασις. Ὁ ἀρχιστράτηγος διέταξεν εὐθὺς τὸν ἡμέτερον Μελισσινὸν νὰ ἀντικρούσῃ τοὺς ἐχθροὺς, μετὰ τὴν ὁποίαν διαταγὴν ῥίπτων ἐκεῖνος ὡς τόσους κεραυνοὺς ἀλλεπαλλήλους βόμβας καὶ κάθε εἶδος θανατηφόρων σφαιρῶν μέσα εἰς τὸ πεπυκνωμένον ἐκεῖνο πλῆθος μὲ ἀπερίγραπτον ταχύτητα, ὄχι μόνον ἔκαμε τοὺς Ὀθωμανοὺς νὰ παύσωσι τὸν κανονοβολισμόν των, ἀλλὰ τοὺς ἐπροξένησε μέγαν ἀφανισμὸν καὶ σύγχυσιν. Ἀμέσως τότε ἐφώρμησαν οἱ Ῥῶσσοι νὰ ὑπερπηδήσωσι τὴν τάφρον, ἀλλ' οἱ ὑπερασπίζοντες αὐτὴν Γιανίτζαροι τοὺς ἀπέκρουσαν πολλάκις διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεώς των. Προχωρούσης δὲ τῆς μάχης μὲ γενναιότητα καὶ ἐπιμονὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἐξῆλθον αἰφνιδίως ἀπὸ τὴν δασώδη κοιλάδα αἱ δέκα χιλιάδες τῶν

Digitized by Google

κεκρυμμένων Γιανιτζάρων, ἐκτύπησαν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὰ νῶτα, καὶ διαχίσαντες μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ τετραγώνου, διευθυνομένου ὑπὸ στρατηγοῦ Πλεμμενικόφ, διέλυσαν τὴν δεξιὰν γωνίαν. Μὲ ἀκράτητον ὁρμὴν ἐπροχώρουν εἰς τὸ κέντρον τοῦ τετραγώνου χωρὶς ν' ἀφήσωσι καιρὸν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ γεμίσωσι τὰ κατ' αὐτῶν ἀθειασθέντα τουφέκια. Αἱ λόγχαι καὶ τὰ ξίφη ἦσαν μόνον εἰς ἐνέργειαν, ἡ ἀτεξία τῶν στρατιωτῶν τοῦ κτυπηθέντος τετραγώνου ἤρχισε νὰ γίνεται ἐπαισθητὴ καὶ ἡ κλίσις αὐτοῦ εἰς τὴν φυγὴν ἦτον ἕτοιμος.

« Ἐνῷ δὲ ἐστενοχωρεῖτο τόσον ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῶν Ῥώσσων δὲν εὑρίσκετο εἰς ὀλιγώτερον ἀγῶνα ἡ δεξιά, ἥτις οὖσα εἰς τὸ χεῖλος τῆς τάφρου ἐπροσβάλλετο τρομερὰ ἀπὸ τοὺς ἀπέναντι Γιανιτζάρους καὶ ἠπειρώτας Ὀθωμανούς, ὥστε οὐ μόνον ἡ νίκη ἐφαίνετο ἀμφίβολος ἀλλὰ καὶ ὁ κίνδυνος τῶν Ῥώσσων μέγας.

Εἰς τὴν κρίσιμον ὅμως ταύτην στιγμὴν ἡ γενναιότης καὶ ἐμπειρία τοῦ Ἕλληνος Μελισσινοῦ ἔδωκεν εἰς τὸν Ῥωμαντζὸφ τὸν θρίαμβον. Πέμψας αὐτὸς τὸν ταγματάρχην Ὄζερὸφ μὲ λόχους τινὰς πυροβολιστῶν εἰς βοήθειαν ταῦ ὑποκλίνοντος τετραγώνου τῆς ἀριστερᾶς καὶ δώσας πρὸς αὐτὸν διεύθυνσιν δι' ἧς ἐδυνήθη νὰ κτυπήσῃ τοὺς στενοχωροῦντας αὐτὴν Γιανιτζάρους ὄπισθεν, ἔκαμεν εἰς αὐτοὺς φθορὰν διὰ τοῦ κανονίου καὶ τῆς λόγχης. Ἐκ τοῦ ἄλλου ῥίφθεὶς ὁ ἴδιος μὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ σώματός του ἀφόβως εἰς τὸ πῦρ τῆς δεξιᾶς τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀπωθήσας αὐτοὺς διὰ τῆς γενναίας προσβολῆς του ἔλαβε καιρὸν νὰ ἀναδειάσῃ, κατὰ τῶν ὄντων ἔμπροσθεν τῆς τάφρου, ὅλα τὰ πυροβόλα του. Λαβὼν, μετὰ τοῦτο τὰ μεγαλήτερα τῶν κανονίων καὶ τοποθετιθεὶς ἁρμοδίως ἐκεραυνοβολοῦσε τὸ κέντρον τῶν ἐχθρῶν τόσον τρομερὰ, ὥστε ἔβαλεν ὅλον τὸ στρατόπεδον αὐτῶν εἰς ἄτακτον κίνησιν. Ἡ εὔστοχος δὲ αὕτη ἐνέργεια τοῦ Κεφαλλῆνος στρατηγοῦ καὶ αἱ θαῤῥυντικαὶ φωναὶ τοῦ Ῥωμαντζὸφ ἐνεζώωσαν τὴν γενναιότητα τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν θερμὸν ζῆλον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς νίκης. Τὸ τετράγωνον τοῦ Πλεμμανικόφ ἀνέλαβε τὴν προτέραν τάξιν του φωνάζον « Ζήτω ἡ Αἰκατερίνη »: Βοηθηθὲν δὲ ἀπὸ τὰ κανόνια τοῦ Ὀζερὸφ ἀπέσπρωξε τοὺς Γιανιτζάρους κατὰ τῶν ὁποίων

Digitized by Google

ριφθὲν μὲ τὰ ξίφη τὴν στιγμὴν ἐκείνην, καὶ τὸ τακτικὸν ἱππικὸν τοὺς ἔφερε τὸν τέλειον ὄλεθρον.

Ἡ ἔφοδος τότε τῆς τάφρου ἐπανελήφθη ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη μὲ ἀκλόνητον σταθερότητα, συνοδευομένη ταυτοχρόνως μὲ πῦρ ἀκατάπαυστον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Μελισσινὲς ἔῤῥιπτεν εἰς τὸ κέντρον ὡς χάλαζαν κάθε εἶδος πυρίνων σφαιρῶν, καὶ ἔκαμνε νὰ ἠχολογῇ ὁ ἀὴρ ἀπὸ τὰς μεγάλας ἐκπυρσοκροτήσεις των. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησαν οἱ Γιανίτζαροι νὰ ἐμποδίσωσι πάλιν τὴν νέαν ταύτην ἐφόρμησιν τῶν ἐχθρῶν ἀναπληροῦντες τὰς τάξεις τῶν σφαζομένων ἀπὸ τὰς ῥωσσικὰς λόγχας, διότι τὸ κέντρον τοῦ στρατοπέδου μὴ δυνάμενον ν' ἀνθέξῃ πλέον, διὰ τὴν φθορὰν τῶν κανονίων, ἐδόθη εἰς ἄτακτον φυγὴν χωρὶς νὰ προσέξῃ παντελῶς εἰς τὰς φωνὰς καὶ ἱκεσίας τοῦ Βεζύρη. Περὶ τούτου λέγει ἡ τῆς Πετρουπόλεως διήγησις ἀναφέρουσα τοὺς λόγους τῶν αἰχμαλώτων. »Ὁ Βεζύρης, εἰς »κατρὸν ὁποῦ τὸ πυροβόλικόν μας τοὺς ἐξάπλονεν εἰς τὴν »γῆν, ἐπάσχιζε μὲ τὴν σημαίαν τοῦ Μωάμεθ καὶ ἐξ ὀνόμα»τος τοῦ Σουλτάνου νὰ τοὺς παρακινήσῃ νὰ μὴ φύγωσι, »πλὴν ἠκούσθη ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη μία φωνὴ λέγουσα: αἱ »δυνάμεις μας δὲν εἶναι ἀρκεταὶ νὰ διώξωσι τοὺς »Ῥώσσους ἀπὸ τὰς θέσεις των, τὰ κανόνιά τους »καταβάλλουσι κάθε πρᾶγμα, ὡς οἱ κεραυνοί. Καὶ »κατὰ ἀλήθειαν ὁ στρατηγὲς Μελισσινὸς, διὰ προστάγῆς τοῦ »ἀρχιστρατήγου, ἔῤῥιπτε μὲ τὰ πλέον χονδρὰ κανόνια ἓν ἀ»διάκοπον πῦρ τὸ ὁποῖον, ὄχι μόνον κατέστρεψε τὸν ἐχθρὸν, »ἀλλ' ἔτι ἔκαμνε νὰ τρέμῃ καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία γῆ (1) «.

Τελευταῖον, κατασταθεῖσα γενικὴ ἡ φυγὴ ἠνάγκασε τὸν Βεζύρη νὰ ἐγκαταλείψῃ εἰς τοὺς νικητὰς τὸ στρατόπεδον πλῆρες νεκρῶν, καὶ, χωρὶς νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν πολυτίμων πραγμάτων του καὶ τῶν ἀφθόνων πολεμεφοδίων, ἠκολούθησε τὸν διασκορπισθέντα πολυάριθμον στρατόν του. Ὁ Ῥῶσσος ἀρχιστράτηγος προσέξας μᾶλλον εἰς τὴν δίωξιν τοῦ φεύγοντος ἐχθροῦ, παρὰ εἰς τὰ πλούσια λάφυρα, τὸν ἠκολούθησε κατόπιν ἕως εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως προξενήσας πρὸς

(1) Αὐτόθι σελ. 328 — 29.

Digitized by Google

αὐτὸν μεγαλητέραν φθορὰν τῆς προλαβούσης. Χιλιάδες Τοῦρκοι ἰδόντες τοὺς Ῥώσσους πλησιάζοντας καὶ σφόζοντας ἐλεεινῶς τοὺς ἀπαντωμένους, ἢ ἔῤῥιπτον τὰ ὅπλα καὶ ἔφευγον διὰ νὰ λυτρώσωσι τὴν ζωὴν, ἢ παρεδίδοντο χωρὶς ἀντίστασιν. Οἱ δρόμοι ἐσκεπάσθησαν ἀπὸ νεκροὺς καὶ πληγωμένους, ἐκ δὲ τοῦ πλήθους τῶν φθασάντων εἰς τὰς ἔχθας τοῦ Δουνάβεως οἱ περισσότεροι ἐπνίγησαν, διότι βιαζόμενοι νὰ φύγωσιν ἀπὸ τὸ ῥωσσικὸν ξίφος ἐῤῥίπτοντο ἐντὸς τῶν πλοίων τόσον ἀσκέπτως καὶ τοσοῦτοι τὸν ἀριθμὸν, ὥστε τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ἐβυθίσθησαν ἀπὸ τὸ βάρος καὶ τὴν ἀταξίαν τῶν εἰσελθόντων.

Συνάξας λοιπὸν ὁ Ῥωμαντζὸφ ὅ,τι δήποτε εἶχον λάβει μεθ' ἑαυτῶν οἱ φυγόντες ἐχθροὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ παρ' ἐκείνων ἐγκαταλειφθὲν πεδίον τῆς μάχης, ὅπου ἐώρτασε μὲ κανονοβολισμοὺς καὶ δοξολογίας πρὸς τὸν Ὕψιστον τὴν περίφημον ταύτην νίκην του, καὶ ἀντήμειψε μὲ γενναῖα φιλοδωρήματα τὸν θριαμβοφόρον στρατόν του. Ταχυδρόμοι ἐπέμφθησαν ἀμέσως παρ' αὐτοῦ διὰ νὰ φέρωσι τὴν περιγραφὴν τῶν ἀνδραγαθημάτων του εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως, ὧν δὲ πλήρης εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Κεφαλλῆνα στρατηγὸν, καὶ γνωρίζων ὅτι εἰς τὴν ἀξίαν ἐκείνου ἐχρεώστει τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα ἐσύστησεν αὐτὸν εἰς τὴν εὔνοιαν τῆς Αἰκατερίνης μὲ τρόπον ἔξοχον (1).

Πρὸς τὸν ἡμέτερον συμπολίτην ἀποδίδων τὴν νίκην καὶ ὁ Γάλλος Μάσσων λέγει ταῦτα » Εἰς τὴν γενναιοψυχίαν καὶ » ἑτοιμότητα τοῦ Μελισσινοῦ ἐχρεώστει ὁ κόμης Ῥωμαντζὸφ » τὴν περιβόητον νίκην τοῦ Καγούλ (2) ». Ταῦτα ἐπιμαρτυρῶν καὶ ὁ βιογράφος του Βεΐσσιος ἐκφράζεται τοιουτοτρόπως » Εἰς τὴν ἀνδρίαν τοῦ Μελισσινοῦ ἀπεδόθη ἡ ἐν Καγούλ » νίκη (3) ». Περισσότερον δὲ πάντων ἐπιβεβαιοῖ ταῦτα ἡ πρὸς αὐτὸν γενναία ἀμοιβὴ τῆς Αὐτοκρατορίσσης, περὶ ἧς θέλω ἀναφέρει μετ' ὀλίγον.

Εἰς τὴν μάχην ταύτην, κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν τῆς Πετρου-

---

(1) Αὐτόθι σελ. 328 — 29.
(2) Αὐτόθι σελ. 428.
(3) Γενικ. βιογρ. εἰς τὸ ὄνομα Melissinò.

Digitized by Google

πέλεως διήγησιν, ἔμειναν φονευμένοι εἰς τὸ πεδίον εἴκοσι χιλιάδες Ὀθωμανοί, καὶ τρεῖς χιλιάδες Γιανίτζαροι εὑρέθησαν σκοτωμένοι ἐντὸς τῆς τάφρου, ἐκτὸς τῶν δέκα χιλιάδων τοὺς ὁποίους εἶχον ἐξολοθρεύσει οἱ Ῥῶσσοι, ὡς προείρηται, ἐντὸς τῆς κοιλάδος. Συναριθμουμένων δὲ καὶ τῶν φονευθέντων εἰς τὴν ὄἰωξιν καὶ τῶν πνιγέντων εἰς τὸν Δούναβιν, ἡ ζημία τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἔφθανεν εἰς τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας. Ἐκ τοῦ ῥωσσικοῦ στρατεύματος ἐθανατώθησαν σχεδὸν πεντακόσιοι πολεμισταὶ ἐξ ὧν ἦσαν πολλοὶ ἀξιωματικοί. Τριακόσια κανόνια, μεγάλη πληθὺς ἵππων, καμήλων καὶ ἄλλων ζώων, μέγας ἀριθμὸς πολυτίμων σκηνῶν, σημαίων, πολυεξόδων πραγμάτων, καὶ ποσότης ὑπέρογκος πολεμεφοδίων καὶ τροφῶν ἔμειναν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥώσσων. Ταῦτα ὅμως ἦσαν ὀλίγον ἀξιοσημείωτα ὡς πρὸς τὰ ἀποκτηθέντα παρ' αὐτῶν εἰς τὰς ἑπομένας καθημερινὰς νίκας.

Ἡ φθορὰ τοῦ Βεζύρη εἰς τὸ Καγοὺλ ἐπέφερε γενικὴν ἀψυχίαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ κατέστησε τόσον ἔνδοξα τὰ ὅπλα τῆς Αἰκατερίνης, ὥστε, τὸ ἔτος τοῦτο, ἐξέτειναν μεγάλως εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ ὅρια τῆς αὐτοκρατορίας της. Διώκων, κατόπιν ὁ Ῥωμαντζὸφ τὸν Βεζύρην ἠφάνισε κατὰ κράτος τὰς δυνάμεις του· ὑπέταξεν ὅλα τὰ παραδουνάβια φρούρια τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ πέμψας τὸν στρατηγὸν Πανίνον ἐδυνήθη ν' ἀπομακρύνῃ τὰς φυλὰς τῶν Τατάρων τῆς Βεσσαραβίας καὶ Γεδισὲν ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον ὑπακοὴν καὶ νὰ τοὺς ἑνώσῃ, διὰ συνθήκης, εἰς συμμαχίαν μὲ τὸ ῥωσσικὸν κράτος. Ἐν τέλει δὲ ἐστεφάνωσε τοὺς θριάμβους του μὲ τὴν κυρίευσιν τοῦ μεγάλου φρουρίου τῆς Βενδέρης, τὸ ὁποῖον ἐπῆρεν ἐξ ἐφόδου, τὴν πρώτην τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ὁ ῥηθεὶς στρατηγὸς Πανῖνος (1). Ἡ ῥωσσικὴ αὐτοκρατορία λοιπὸν κατεστάθη κυρία τοσούτων μεγάλων καὶ εὐρυχώρων ἐπαρχιῶν, ὥστε αἱ κατακτήσεις της εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν τουρκίαν εἶχον ὅριον, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸν Δούναβιν.

Ἡ τόσον δὲ ταχεῖα πρόοδος τῶν ὅπλων τῆς Αἰκατερίνης, ἡ καταστροφὴ τοσούτων πολυαρίθμων στρατῶν τοὺς ὁποίους

(1) Κούμ. Γενικ. Ἱστορ. Τόμ. ΙΒ'. σελ. 243.

Digitized by Google

ἐκίνησεν ὁ Μουσταφᾶς Γ' εἰς τὰ δύω ταῦτα ἔτη κατὰ τῆς Ῥωσσίας, καὶ αἱ καθ' ἡμέραν διεγειρόμεναι ἐπαναστάσεις εἰς τὸ τουρκικὸν κράτος, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, ἐταπείνωσαν τοσοῦτον τὴν βαρβαρικὴν ἀλαζονείαν τῶν Ὀθωμανῶν, ὥστε ἐβιάσθη ἡ τουρκικὴ αὐλὴ νὰ ζητήσῃ, διὰ μεσολαβήσεως τῆς Αὐστρίας καὶ Προυσίας, τὴν εἰρήνην, ἥτις ἐσχεδιάσθη τὸ 1773, καὶ ἐτελείωσε τὸ ἀκόλουθον ἔτος εἰς Κουτσοὺκ Καρναδσίκ (1).

Διακριθεὶς πάντοτε εἰς τοὺς μεγαλητέρους πολέμους ὁ ἔνδοξος συμπολίτης μας Μελισσινὸς θεωρούμενος ὡς στρατηγὸς, ἔδειξεν ἐνταυτῷ καὶ ἀτομικὴν ἀνδρίαν τολμήσας νὰ ἐφορμήσῃ ὁ ἴδιος, εἰς μίαν μάχην ἐν Μολδαυΐᾳ, ἐντὸς τῶν τουρκικῶν πολεμηστηρίων καὶ καταστρέψας τοὺς πυροβολιστὰς νὰ κυριεύσῃ τὰ κανονοστάσια. Διὸ ἀφιερωθεῖσα ἡ Αἰκατερίνη, μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς εἰρήνης εἰς τὸ νὰ βραβεύσῃ τοὺς ἀριστεύσαντας εἰς τὰς μάχας τῶν δύο ἐτῶν, καὶ γνωρίζουσα ἀπὸ τὰς συστάσεις τῶν ἀρχιστρατήγων Γαλιτζινοῦ καὶ Ῥωμαντζὲφ ὅτι μεταξὺ τῶν διαπρεψάντων ὁ Κεφαλλήνιος στρατηγὸς ἐπεῖχε τὴν ὑψηλοτέραν θέσιν, ἠθέλησε νὰ δείξῃ τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιάν της μὲ τρόπον ἔξοχον. Ὅθεν ἐχάρισε πρὸς τὸν Μελισσινὸν ὅσα κανόνια εἶχε κυριεύσει τῶν Τούρκων ἐν Μολδαυΐᾳ, μὲ τὸ δικαίωμα νὰ τὰ χύσῃ εἰς τόσα νομίσματα τοῦ κράτους πρὸς ὠφέλειάν του καὶ τὸν κατέστησε Διευθυντὴν τοῦ καταστήματος τῶν εὐγενῶν δοκίμων τοῦ πυροβολικοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξησκοῦντο τέσσαρες λόχοι νέων ἐκ τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν καὶ εἷς ἐκ τῶν υἱῶν τῶν στρατιωτῶν. Ἡ ποσότης δὲ τῶν ἐκ τῶν κανονίων κατασκευασθέντων χρημάτων ἦτον τοσαύτη, ὥστε ὁ συμπολίτης μας ἠγόρασεν ἐξ αὐτῶν πλούσια γεωκτήματα (2). Δὲν περιωρίσθη ὅμως εἰς ταῦτα ἡ πρὸς τὸν Μελισσινὸν εὐεργεσία τῆς Αὐτοκρατορίσσης, διότι αὕτη, ὡς ῥηθήσεται, δὲν ἔπαυε ποτὲ τὰ πρὸς ἐκεῖνον γενναῖα της φιλοδωρήματα.

---

(1) Αὐτόθι σελ. 250 — 251.

(2) Μάσσων αὐτόθι σελ. 429 — Γενικ. βιογραφ. αὐτόθι.

Digitized by Google

Πλήρης λοιπὸν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Αἰκατερίνην ὁ Ἕλλην στρατηγός, ἀφοῦ ἔδειξε τὴν πολεμικήν του ἐμπειρίαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ἠγωνίσθη τοσοῦτον διὰ τὴν δόξαν τῶν ὅπλων της, ἀφιέρωσεν, ἐν καιρῷ εἰρήνης, τὸν ἐφευρετικὸν καὶ δραστήριον νοῦν του εἰς τελειοποίησιν τῶν πολεμικῶν ἐργαλείων καὶ τῶν εἰς ταῦτα βοηθητικῶν τεχνῶν. Ὡς ἀνὴρ ἐνεργητικὸς καὶ ἐραστὴς τῶν ἐπωφελῶν νεωτερισμῶν ἐλυπεῖτο κατάκαρδα βλέπων τοὺς Ῥώσσους στασίμους εἰς τὴν τέχνην τοῦ πυροβολικοῦ, ἐνῷ τὰ λοιπὰ ἔθνη προώδευον καθ' ἡμέραν εἰς αὐτήν. Θέλων δὲ να ἐξυπνήσῃ, κατὰ τοῦτο, τὸ τότε ἀκαλλιέργητον πνεῦμα των ἐξέδωκε περὶ τοῦ τοιούτου ἀντικειμένου διαφόρους κριτικὰς παρατηρήσεις, καὶ ὠθούμενος ἀπὸ τὸν ὑπέρμετρον ζῆλον του ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν ῥωσσικῶν ὅπλων, παρεκάλει τοὺς κυβερνήτας τοῦ κράτους ν' ἀφιερώσωσι τὴν προσοχήν των εἰς ὑπόθεσιν τόσον περισπούδαστον. Ἔκαμνε δὲ ταῦτα ἐνῷ, ὡς λέγει ὁ Μάσσων, ἔπρεπεν ἐκεῖνοι νὰ ἐμψυχόνωσι τὸν ζῆλον του παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ προτείνῃ ὅσα γνωρίζει τελειότερα τῶν γνωστῶν.

Ἀλλ' ἡ ὀλίγη φροντὶς τῶν μεγάλων ἐξ ἑνὸς μέρους, οἵτινες εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καθὼς καὶ εἰς κανέν ἄλλο μέρος ἴσως, κινοῦνται βραδέως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ κοινὸν ὄφελος, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου οἱ ἐχθροὶ τῶν ἐξόχων προτερημάτων καὶ τῆς κοινῆς φήμης τοῦ ἐνδόξου Μελισσινοῦ ἐμπόδιζον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του. Μὲ ὅλας ὅμως τὰς ἀντιτεινομένας δυσκολίας αὐτὸς ἐπέτυχεν ἐν τέλει νὰ καλητερεύσῃ, ὡς ἔμπειρος χημικὸς καὶ μηχανικός, τὰ ἐν Πετρουπόλει καμινοχυτήρια (fonderie) τῶν κανονίων. Ἐτελειοποίησε τὴν μεταλλικὴν σύνθεσιν ἐξ ἧς τὰ κατεσκευάζουσι, διὰ τῆς ἐπινοήσεως ἑνὸς μίγματος τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Μάσσονα, ἔφερε τὸ ὄνομά του, καὶ ἐφεῦρε μίαν νέαν μηχανὴν διὰ νὰ τὰ τρυπῶσι. Εἶναι δὲ ἀξιοπαρατήρητον ὅτι τοσοῦτος ἦτον ὁ ζῆλος τοῦ Ἕλληνος τούτου στρατηγοῦ ὑπὲρ τῆς ὠφελείας τοῦ ῥωσσικοῦ βασιλείου ὥστε, διὰ νὰ κατορθόνῃ τὴν πρόοδον τοῦ πυροβολικοῦ εἰς αὐτό, ὄχι μόνον ἠγωνίζετο νοητικῶς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν προβαλλομένων δυσκολιῶν ἔπεμπε πλούσια δῶρα εἰς τὸν Ὑπουργὸν τοῦ πολέμου καὶ εὐηργέτει μὲ γενναίας δόσεις, ὅσους τῶν ὑπαλλήλων εἶχον ἰσχὺν καὶ ἔμελλον νὰ

Digitized by Google

λάβωσι μέρος εἰς τὴν ταχυτέραν ἐκτέλεσιν τῶν προτάσεών του (1).

Νυμφευθεὶς μίαν Ἑλληνίδα ἐκ τῆς οἰκογενείας Καντακουζινοῦ Θαλαμηπόλον τῆς Αὐτοκρατορίσσης ἔλαβεν ἐξ αὐτῆς ἕνα υἱόν. Ὢν δὲ φύσει μεγαλοπρεπὴς καὶ διαθέσεως καθ' ὑπερβολὴν ἐλευθερίου ἐζοῦσε μὲ τοσαύτην πολυτέλειαν, ὥστε, μεταξὺ τῶν μεγάλων του προτερημάτων, διεκρίνετο εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως καὶ διὰ τὸ ὑπέρμετρον τῆς γενναιότητός του. Αἱ διασκεδάσεις καὶ οἱ χοροὶ τοὺς ὁποίους ἔδιδεν εἰς τοὺς αὐλικοὺς καὶ εἰς τοὺς μεγάλους στρατιωτικοὺς ἐσχημάτιζον ἐποχὴν εἰς τὴν μητρόπολιν ἐκείνην, διὰ την λαμπρότητα καὶ τὰ περίεργα πυροτεχνήματα τὰ ὁποῖα κατεσκεύαζεν ὁ ἴδιος ἐξεπίτηδες. Εἶναι δὲ ἄξιον θεωρίας ὅτι ὁ μεγαλοφυὴς Μελισσινὸς, μολονότι εὑρίσκετο μεταξὺ αὐλικῶν καὶ πριγγίπων εἰς τοὺς ὁποίους ἐβασίλευον καὶ βασιλεύουσι μέχρι τῆς σήμερον αἱ γελοῖαι ἰδέαι τοῦ φευδαλισμοῦ καὶ ἐπικρατεῖ ἀλαζονεία ὑπέρμετρος, αὐτὸς ἔβλεπεν εἰς τὸν ἔμπειρον τεχνίτην τὴν αὐτὴν ἀξίαν τοῦ μεγάλου πεπαιδευμένου, ὡς πρὸς τὸ κοινὸν ὄφελος. Ἐθεώρει τὴν διαφορὰν τῶν γενεθλίων ὡς τυχηρὸν συμβὰν διὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἄτομον δὲν ἔχει τι ἄξιον καυχήσεως ἐὰν δὲν διακρίνεται ἀπὸ ἰδικάς του ἀρετὰς, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ του τραπέζια καὶ πολυεξόδους διασκεδάσεις ἀνεμίγνυε τοὺς μεγιστάνας μὲ πολλοὺς ἐναρέτους καὶ ἀξίους τεχνίτας. Ἐνῷ δὲ ἡ πικρὰ δουλεία εἶχε καταστήσει τότε τὸ ἑλληνικὸν γένος ἄσημον, καὶ αὐτὸς ὑπῆρχεν εἰς μητρόπολιν ὅπου ἀνετράφη παιδιόθεν καὶ ὑψώθη εἰς τοσαύτην δόξαν, καὶ ὅπου, κατὰ τὸν Μάσσονα, τὸ νὰ μὴν εἶναι τὶς Ῥῶσσος ἐθεωρεῖτο, εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὡς ἔγκλημα, ὁ Μελισσινὸς ὡς ἀνὴρ γενναίων φρονημάτων καὶ μεγαλόνους, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα καὶ τὸν Βεῖσσιον, ἐκαυχᾶτο περὶ τῆς ἑλληνικῆς του καταγωγῆς καὶ ἀνεφαίνετο ἡ χαρὰ τῆς καρδίας εἰς τὸ εὐσχημόν του πρόσωπον ὁσάκις ὡμίλει εἰς τὰς συνανατροφὰς περὶ τῆς φίλης ἡμῶν πατρίδος

(1) Μάσσων αὐτόθι σελ. 429 — 30.

Digitized by Google

Κεφαλληνίας (1). Ἐκ τοῦ φιλοπατρισμοῦ δὲ κινούμενος ἐσύσταινε θερμῶς εἰς τὴν Αὐτοκρατόρισσαν τοὺς ἐκεῖ καταφεύγοντας Κεφαλλῆνας, ἐν οἷς ἦτον καὶ ὁ ἔνδοξος Χαρβούρης, ὡς εἶπον εἰς τὴν ἐκείνου βιογραφίαν.

Μὲ τὴν ὑπέρμετρον ὅμως ἐλευθεριότητά του ἐξοδεύων ὄχι μόνον τὰ πλούσιά του εἰσοδήματα, ἀλλὰ καὶ ὅσα κέρδη εἶχε κατ' ἔτος ἀπὸ τὰ πυροτεχνήματα, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μάσσονος, ἔφθανον εἰς ἑκατὸν χιλιάδας φράγκα, ἤθελεν εὑρίσκεσθαι πολλάκις εἰς ἐλλειψιν, ἐὰν δὲν τὸν ἐπρόφθανεν ἡ γενναιότης τῆς Αἰκατερίνης. Λίτη βραβεύουσα πᾶσαν του ἐφεύρεσιν καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ κράτους ζῆλον του, τὸν ἔδιδεν εἰς τόσα συνεχῆ φιλοδωρήματα πολλὰς χιλιάδας φράγκων. Ἐπιδὴ δὲ μὲ τὰς μεγαλοδωρίας της ἐδύνατο νὰ προλαμβάνῃ μόνον τὰς στερήσεις του ὄχι ὅμως καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἀλλάξῃ χρηματικὴν κατάστασιν, λυπουμένη διὰ τὰ ὑπέρογκα ἔξοδά του ἔλεγε συνήθως: «ὅτι δὲν ἐκρέματο ἀπὸ αὐτὴν νὰ πλου»τίσῃ τὸν Μελισσινὸν, καὶ νὰ χορτάσῃ εἰς τὴν τράπεζάν »της τὸν πολυφάγον στρατηγὸν Γλέβονα (2)».

Ἐπαναληφθέντος τὸ 1788 τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Ρωσσίας ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ὁ Κεφαλλήνιος πολεμικὸς ἀνεφάνη πάλιν ἐπίσης ἔνδοξος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ὅθεν τὸ 1790, φονευθέντος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κελίας τοῦ στρατηγοῦ Μούλλερ, μεγάλου διδάκτορος τοῦ πυροβολικοῦ, ἐπροβιβάσθη ἐκεῖνος εἰς τὴν θέσιν ταύτην, καὶ ἔχων ἤδη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλον τὸ πυροβολικὸν τοῦ κράτους προσηλώθη, μετὰ τὴν παῦσιν τῶν πολέμων, νὰ τὸ φέρῃ εἰς ἴσην τελειοποίησιν μὲ ἐκεῖνα τῶν ἀκμαζόντων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν.

Πόσαι δὲ ἦσαν αἱ ὠφέλειαι καὶ πρόοδοι τὰς ὁποίας ἔκαμεν εἰς αὐτὸ μαρτυροῦσιν ὁ Μάσσων καὶ Βεῖσσιος λέγοντες ἐκ συμφώνου ταῦτα «οὐδεὶς ἀξιωματικὸς ὠφέλησε περισσότε»ρον ἐκείνου τὸ ῥωσσικὸν πυροβολικὸν, καὶ ἂν αὐτὸ δὲν ἔ»φθασεν εἰς ὅσην τελειοποίησιν ἐδύνατο καὶ δύναται νὰ φθάσῃ »ἡ ἐνοχὴ δὲν εἶναι ἰδική του (3)».

---

(1) Μάσσων αὐτόθι σελ. 425.

(2) Αὐτόθι σελ. 434 — Βλέπε καὶ γεν. βιογραφ. αὐτόθι.

(3) Σελ. 430.

Digitized by Google

Καὶ τωόντι, ἐκτὸς τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας ἀντέτεινεν (ὡς προείρηται) ὁ φθόνος, ἡ Αἰκατερίνη, μὲ ὅλην τὴν πρὸς τὸν ἡμέτερον συμπολίτην εὔνοιάν της, χαριζομένη εἰς τὸν παρ' αὐτῆς ἀγαπώμενον Ζούβιον (Zubow) τὸν ἐπιθυμήσαντα τὴν Θέσιν τοῦ Μελισσινοῦ κατέστησεν αὐτὸν μέγαν διδάκτορα τοῦ πυροβολικοῦ. Περὶ τούτου δὲ ἀναφέρων ὁ Μάσσων λέγει » Μέγαν διδάκτορα τοῦ πυροβολικοῦ κατέστησαν τὸν εὐνοού-» μενον Ζούβιον, ὅστις, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του, » δὲν εἶδε ποτὲ νὰ ῥίπτωσι μίαν βόμβαν, οὔτε ἐγνώριζεν ἀπὸ » τί σύγκειται ἡ πυροκόνις (1) ».

Ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ ἀνέλπιστος αὕτη ἀδικία οὔτε ἡ νεανικὴ ἀπειρία καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν ἀλαζονικὸν ὕφος τοῦ διαδόχου τούτου ἠμπόρεσαν νὰ ψυχράνωσι τὴν διὰ τὰ καλὰ προσπά-θειαν τοῦ ἐνδόξου Μελισσινοῦ. Κυριευόμενος ὁ ἤδη ἀσπρο-μάλης οὗτος στρατηγὸς ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν ἐκείνην μὲ τὴν ὁποίαν αἱ εὐγενεῖς ψυχαὶ θεωροῦσι τὰς πρὸς αὐτὰς ἐλλείψεις τῶν ἀναξίων καὶ οὐτιδαμινῶν, ὅταν πρόκηται νὰ κατορθώ-σωσι τὸ κοινὸν καλὸν, κατεδέχετο νὰ παρουσιάζεται ἔμπροσθεν τοῦ παιδαρίου ἐκείνου, καὶ ὑποφέρων πᾶσαν του περιφρόνησιν, νὰ δεικνύῃ τὰ παρ' αὐτοῦ ἐπινοηθέντα σχέδια, δι' ὧν ἔπρεπε νὰ διευθυνθῇ τὸ πυροβολικὸν εἰς τὴν ἀπαιτουμένην τελειοποί-ησιν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἐπρότεινε πρὸς τὸν Ζούβιον νὰ σχηματίσωσιν ἓν σῶμα πυροβολιστῶν ἐφίππων, περὶ οὗ, εὑ-ρισκόμενος αὐτὸς ἀκόμη εἰς τὴν Θέσιν τοῦ μεγάλου διδάκτο-ρος, εἶχε διατάξει τὸν ἀντιταγματάρχην Μάσσονα νὰ κάμῃ τὸν ὡς πρὸς ἔγγιστα ὑπολογισμὸν τῆς δαπάνης. Εἰς μάτην ὅμως ἠγωνίζετο ὁ πεπαιδευμένος Μελισσινὸς νὰ πληροφορήσῃ τὸν ἀμαθῆ ἐκεῖνον νεανίσκον πόση ἤθελεν εἶσθαι ἡ δόξα του ἐὰν, ἐπὶ τῆς ἐξουσίας του, κατορθοῦτο ἡ εἰσαγωγὴ τοιούτου πολεμικοῦ σώματος ἀγνωουμένου παντάπασιν εἰς τὴν Ῥωσ-σίαν. Ματαίως ὑπέσχετο νὰ κοπιάσῃ αὐτὸς διὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου, διότι οὔτε ὁ Ζούβιος ἐννοοῦσε τὸ προ-βαλλόμενον, οὔτε ἡ Αἰκατερίνη, μολονότι ἐπήνεσε τὸ σχέδιον,

(1) Σελ. 430.

Digitized by Google

συγκατένευε νὰ καταβάλῃ τὰ ἀπαιτούμενα ἔξοδα ἀφοῦ δὲν συνέτρεχεν ἡ γνώμη τοῦ Ζουβίου.

Ἡ πρὸς τὸν ἔνδοξον ὅμως συμπατριώτην μας ἀδικία αὕτη δὲν ἐβάσταξε μέχρι τέλους. Ἡ Αἰκατερίνη ἐννοήσασα τὸ λάθος της ἔδωκεν ἀκρόασιν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Μελισσινοῦ καὶ μὴ συλλογιζομένη πλέον τὰς ἐναντιώσεις τοῦ Ζουβίου διέταξεν ἀμέσως τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου. Ὥστε εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τῶν ἓξ μηνῶν, ὁ Κεφαλλήνιος στρατηγὸς ἀνέδειξεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν τέσσαρας λόχους ἐφίππων πυροβολιστῶν, οἵτινες ἦσαν, οὐ μόνον καλῶς ἐξησκημένοι καὶ ἐνδεδυμένοι κομψῶς, ἀλλ' ἐδείκνυον εἰς τὰς στρατιωτικὰς γυμνάσεις πολλὴν ἐπιτηδειότητα καὶ εὐκινησίαν.

Τελευταῖον ἀναβὰς εἰς τὸν ῥωσσικὸν θρόνον ὁ Παῦλος ἐδίωξεν ἀμέσως τὸν Ζούβιον καὶ καταστήσας πάλιν τὸν Μελισσινὸν μέγαν διδάκτορα τοῦ πυροβολικοῦ τὸν ἐτίμησεν εὐθὺς μὲ τὸ παράσημον τῆς κυανῆς τενίας (**dell' ordine del cordone Turchino**), καὶ τὸν ἐχάρισε πρὸς τούτοις χιλίους σκλάβους. Λαβὼν λοιπὸν πλήρη ἐξουσίαν εἰς τὰ πράγματα καὶ ἔχων τὴν προστασίαν τοῦ νέου Αὐτοκράτορος ἐπηύξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐφίππων πυροβολιστῶν, καὶ κρίνων ὀρθῶς ὅτι ἡ καλὴ τῶν νέων στρατιωτικῶν ἀνατροφὴ ἤθελεν ἐπιφέρει ἀφ' ἑαυτῆς τὴν ἐπιθυμητὴν ἐκείνην πρόοδον εἰς τὸν στρατὸν, τὴν ὁποίαν δυσκόλως ἤλπιζεν ἀπὸ τοὺς ἤδη προβεβηκότας, ἔστρεψεν ὅλην του τὴν προσοχὴν εἰς τὸ κατάστημα τῶν εὐγενῶν δοκίμων, τοῦ ὁποίου ἦτον ἐνταυτῷ καὶ διευθυντής. Πόσον δὲ τὸ κατέστησεν ἀνθηρὸν, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς διευθύνσεώς του, καὶ ὁποίαν μεταβολὴν ἔλαβε, μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον, μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μάσσων λέγων » ἦτον πρὸς τού» τοις ὁ Μελισσινὸς διευθυντὴς τῶν δοκίμων τοῦ πυροβολικοῦ » εἰς τὸ ὁποῖον κατάστημα ἀνετρέφοντο ἐπιμελῶς τέσσαρες » λόχοι εὐγενῶν νέων καὶ εἷς ἐκ τῶν υἱῶν τῶν στρατιωτῶν » ἐπὶ σκοπῷ νὰ γίνωσι πυροβολισταὶ, ἢ μηχανικοί. Ἐσπού» δαζον δὲ ἐνταυτῷ γλῶσσας καὶ ὡραίας τέχνας. Ὑπάγον» τες εἰς τοὺς στρατῶνας τοὺς ἐν τῷ Νέβᾳ ποταμῷ ἐξώδευουν » ἓξ ἑβδομάδας τοῦ ἔτους κάμνοντες γυμνάσεις στρατιωτικὰς » ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν ἀξιωματικῶν των. Ἀλλὰ διεδέχθη » εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην τὸν Μελισσινὸν ἀνὴρ τὶς μικρόνους,

Digitized by Google

» ἔθεν τὸ σπουδαστήριον ἐκεῖνο, ἀντὶ στρατιωτικῆς ἀκαδημίας » ὁποῦ ἦτον, ἀπέβη οἶκος ὑλικῶν ἀσκήσεων, καὶ φυτεῖον κοι- » νῶν στρατιωτῶν (1) ».

Μεταξὺ ὅμως τῶν τιμῶν καὶ τῆς κοινῆς ὑπολήψεως τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανεν, οὗτος ὁ συμπολίτης μας, δὲν ἔλειψαν πρὸς αὐτὸν καὶ τὰ πικρὰ ἐκεῖνα ποτήρια τὰ ὁποῖα προσφέρει συνήθως ὁ κοινωνικὸς βίος. Οὔσης ἀκόμη τῆς Αἰκατερίνης εἰς τὸν θρόνον ὁ Μελισσινὸς ἐσύστησε, πρὸς διασκέδασιν τῆς γεροντικῆς του ἡλικίας, ἕνωσιν τινὰ ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων ὑποκειμένων τῆς Πετρουπόλεως, ἥτις ὠνομάσθη παρ' αὐτοῦ « Φιλαδελφικὴ ἑταιρία » εἰς ἣν ὁ φιλεπιστήμων καὶ δραστήριος νοῦς του ἐχορήγει ὕλην ἐπιστημονικῶν σκέψεων καὶ ἀντικειμένων σπουδαίων. Ὁ διοργανισμὸς καὶ αἱ συνεχεῖς ἀκαδημαϊκαὶ συνελεύσεις τῆς ἑταιρίας ταύτης ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὰ κατάπτυστα καὶ βδελυρὰ ἐκεῖνα ὄντα τὰ ὁποῖα μολύνουσι καὶ βλάπτουσι τὴν ἀνθρωπότητα, εἰς τοὺς ἐπαράτους, λέγω, ὠτακουστὰς καὶ κατασκόπους νὰ τὴν συκοφαντήσωσιν εἰς την αὐλήν, ὡς τείνουσαν νὰ διαδώσῃ τὰς ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ὅσον ἐξιππάσθη ὁ Παῦλος διὰ τὴν εἴδησιν ταύτην, τόσον ἐγέλασεν ἡ μεγαλόνους Αὐτοκρατόρισσα διὰ τὸ εἶδος τῆς συκοφαντίας. Τὸ μόνον ὁποῦ ἐζήτησεν αὕτη παρὰ τοῦ γηραιοῦ Μελισσινοῦ ἦτον ἡ παραίτησίς του ἀπὸ τὰς μασσονικὰς ἑταιρίας (εἰς τὰς ὁποίας, διὰ τὴν ἀξίαν του, ἦτον μέγας διδάκτωρ) καὶ λαβοῦσα παρ' αὐτοῦ τὸν λόγον τῆς τιμῆς ὅτι δὲν θέλει ἀνήκει πλέον εἰς αὐτὰς, τὸν ἀφῆκεν ἐλεύθερον εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς φιλαδελφικῆς ἑταιρίας του, τῆς ὁποίας ἐκείνη ἐγνώριζε τὸν ἀληθῆ σκοπόν. Βασιλεύσας ὅμως ὁ πρὸς τὰς ἑταιρίας ἐν γένει ὕποπτος Παῦλος (ὅστις, ἐνῷ δὲν μετεῖχεν ἀπὸ τὰ μεγάλα τῆς μητρός του προτερήματα, ἦτον χαρακτῆρος ἀςάτου καὶ ἀλλοκότου) ἔδιδε πολλὴν ἀκρόασιν εἰς τὴν συκοφαντίαν. Ἐκ ταύτης δὲ ἐρεθισθεὶς κατὰ τῶν μελῶν τῆς φιλαδελφικῆς ἑταιρίας, κατεβίβασεν ἀπὸ τὴν ἀξίαν του τὸν Ἀλέξιον Μελισσινὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας (ὁπλαρχηγὸν τῶν εὐζώνων καὶ

(1) Σελ. 435.

Digitized by Google

ὁμοιάζοντα εἰς τὰς πατρικὰς ἀρετὰς), καὶ ἐξώρισεν ὅλους τοὺς φίλους του καὶ συγγενεῖς.

Ἡ ἄδικος αὕτη πρᾶξις τοῦ Παύλου ἐτάραξε τοσοῦτον τὸν ἤδη σχεδὸν ὀγδοηκοντούτην Κεφαλλήνιον στρατηγόν, ὥστε ἔκτοτε τὸ πρότερον ἐνεργητικὸν καὶ εὔρωστον γηρατεῖον του ἔκλινεν εἰς μαρασμόν, καὶ ἐκυριεύθη ἀπὸ πνεῦμα μελαγχολίας καὶ θλίψεως ἐπιμόνου. Ἀλλ' ὁ φαντασιώδης Αὐτοκράτωρ ἔμελλε νὰ τὸν θώσῃ καὶ ἄλλον ἄδικον κλονισμὸν καὶ νὰ τοῦ ἐπιταχύνῃ τὸν ἐπαπειλούμενον θάνατον.

Περιπατῶν, ἐν καιρῷ χειμῶνος, ὁ Παῦλος εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Πετρουπόλεως μόνος παρετήρησεν ὅτι εἷς λοχαγὸς ἀπαντηθεὶς παρ' αὐτοῦ ἤλλαξε δρόμον διὰ ν' ἀποφύγῃ τὸν ἀπαιτούμενον χαιρετισμόν. Τοῦτο ἠρέθισε τοσοῦτον τὸν ἀνώμαλον νοῦν του, ὥστε ἔτρεξε κατόπιν ἐκείνου διὰ νὰ τὸν γνωρίσῃ, μὴ δυνηθεὶς ὅμως νὰ τὸν φθάσῃ καὶ μαθὼν ὅτι ἦτον ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἔκραξεν ἀμέσως τὸν γηραλαῖον καὶ μελαγχολικὸν Μελισσινὸν καὶ ἤλεγξεν αὐτὸν ὡς μέγαν διδάκτορα τοῦ πυροβολικοῦ, διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἀξιωματικοῦ του. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, γελοῖον μὲν εἰς τὴν φύσιν του, ἀλλ' ἐνοχλητικὸν φέρσιμον τοῦ βασιλέως ἐλύπησε τοσοῦτον τὸν Μελισσινόν, ὥστε ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν του ἐκυριεύθη ἀμέσως ἀπὸ σφοδρὸν κακοήθη πυρετὸν καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπέθανεν, ἀφήσας εἰς τὴν Ῥωσσίαν ζωηρὰν μνήμην τῶν ἐξόχων προτερημάτων του, τῆς πολυειδοῦς παιδείας του, καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας μὲ τὴν ὁποίαν ἐπέρασεν ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του.

Τὰς τελευταίας ταύτας ἀναξιοπαθείας τοῦ συμπολίτου μας διηγούμενος μὲ πολλὴν ἀγανάκτησιν ὁ Μάσσων τελειόνει μὲ ταύτας τὰς πρὸς αὐτὸν ἐντίμους ἐκφράσεις «Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἕνας ἄνθρωπος, ὅστις μετεῖχεν ἀπὸ τὰ προτερήματα τοῦ ὑπουργοῦ Ῥισελιοῦ (1)».

---

(1) Σελ. 434.

Σημ. Τὰς εἰδήσεις ταύτας περὶ τοῦ ἐνδόξου Μελισσινοῦ τὰς χρεωστῶ εἰς τὸν φιλοπατρισμὸν καὶ καλοκἀγαθίαν τοῦ ἀγαπητοῦ μου μαθητοῦ Κυρίου Χαραλάμπους Τυπάλδου Πρετεντέρη, διὰ τὰς ὁποίας τὸν ὁμολογῶ μυρίας χάριτας.

Digitized by Google

ΚΟΜΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΛΟΥΖΗΣ.

Ὁ περικλεὴς οὗτος ἀνὴρ, γνωστὸς πρῶτον μὲν ἐν Ἰταλίᾳ ὡς φιλολόγος (1), μετὰ ταῦτα δὲ εἰς Γερμανίαν ὡς πολεμικὸς καὶ διπλωματικὸς, ἐγεννήθη εἰς Λιξούριον τῆς Κεφαλληνίας ὑπὸ Ἀνδρέου Λούζη, τὴν 31 Ἰαννουαρίου τῶν 1740. Ἡ εὐγενὴς τῶν Λουζαίων οἰκογένεια, ἡ ὑπάρχουσα ἐν Κεφαλληνίᾳ ἕως ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΣ' αἰῶνος, καὶ ἔκτοτε κοσμουμένη μὲ ἄνδρας ἀξιωθέντας ἱπποτικῶν παρασήμων, φαίνεται καταγομένη ἀπὸ λαμπρόν τινα οἶκον τῆς Ἑλβετίας, ὅπου, ὡς συνάγεται ἀπὸ τὰ ἑξῆς ἱστορικὰ ὑπομνήματα, οἱ Λουζαῖοι εἶχον πολλὴν τὴν ἐπιρροήν, καὶ διεύθυνον στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ὑποθέσεις.

Ἐξαφθέντος ἐν Γαλλίᾳ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, διὰ τὰς θρησκευτικὰς διαφωνίας, ὁ ΙΔ' Γρηγόριος Πάπας Ῥώμης (2) ἐκίνησε κατὰ τῶν ἐκεῖ διαμαρτυρουμένων τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων. Πέμπων δὲ εἰς Μεδιόλανα πρὸς στρατολογίαν τὸν ἀνεψιόν του Ἡρακλῆν Σφονδεράτον προσδιώρισε, κατὰ τὸν ἱστορικὸν

(1) Ὅρα Δενίναν » Vicissitudes de la litterature part. II. Cap. 5.

(2) Ὁ ποιητὴς Τάσσος ἐξυμνεῖ, διὰ μιᾶς ᾠδῆς, τὸν Γρηγόριον τοῦτον ὡς Ποιμένα διαφέροντα πολλῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἁπλότητα τῆς ζωῆς καὶ ὡς σχολάζοντα ἀόκνως εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν περὶ πίστεως συγγραμμάτων.

Digitized by Google

Λεοπόλδον Ῥάγκιον (Ranke) καὶ εἰς τὸν ἐν Ἑλβετίᾳ Ταγματάρχην Λούζην μίαν βοήθειαν δεκαπέντε χιλιάδων σκούδων τὸν καθ' ἕκαστον μῆνα, διὰ νὰ συναξῃ ἐκεῖθεν στρατὸν καὶ ἑνωθεὶς μὲ τὰς δυνάμεις τοῦ Σφονδοράτου νὰ προσβάλῃ τοὺς διαμαρτυρουμένους (1).

Κατὰ τὸν αὐτὸν Ῥάγκιον πρὸς τούτοις ἐφυλάχθη καὶ προώδευσεν ἐν Ἑλβετίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν δυτικῶν διὰ συνεργείας τοῦ λαμπροῦ οἴκου τῶν Λουζαίων, οἵτινες ὡς φατριασταὶ τῆς ἱσπανικῆς αὐλῆς ἐβοήθουν ὅσα ἐκείνη ὑπερασπίζετο καὶ ἠγάπα (2).

Κατασταθεῖσα δὲ τελευταῖον ἐν Κεφαλληνίᾳ, διὰ τὰς πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἴσως ἀνωμαλίας, ἡ οἰκογένεια Λούζη ἐκ τοιαύτης ἐνδόξου καταγωγῆς ἔδωκεν αὐτόθι κατὰ μὲν τὸν ΙϚ' αἰῶνα, ἐκτὸς τοῦ ἱππότου Σταμάτη πρώτου γενάρχου της, τὸν Νικόλαον Λούζην τὸν τιμηθέντα μὲ ἱπποτικὸν παράσημον ὑπὸ τοῦ Δουκὸς τῆς βενετικῆς πολιτείας Πασχαλίου Τζικόνια (3), περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' τὸν ἔνδοξον διπλωματικὸν καὶ στρατιωτικὸν Σπυρίδωνα.

Λαβὼν οὗτος τὴν πρώτην ἀνατροφὴν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ προδεικνύων, ἐξ αὐτῆς ἀκόμη τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, διὰ τὴν φαινομένην εὐφυΐαν καὶ κλίσιν εἰς τὸ μανθάνειν, τὴν μέλλουσαν ἐπιτυχείαν του, ἐφέρθη παρὰ τοῦ πατρός του εἰς Βενετίαν. Ἐνταῦθα δὲ μαθητεύων εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν φροντιστήριον καὶ εἰς ἄλλα τῆς μητροπόλεως ταύτης καταστήματα προώδευσε μὲ θαυμάσιον ταχύτητα εἰς ὅλα τὰ εἰσαγωγικὰ μαθήματα, διεκρίνετο ὅμως, διὰ τὴν φυσικὴν εἰς ταῦτα ῥοπήν του, ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, λατινικὴν καὶ ἰταλικὴν φιλολογίαν, καὶ εἰς τὴν καταλῆψιν τῶν μαθηματικῶν ἰδεῶν.

---

(1) Histoir de la Papantè..... per M. Leopold Ranke, traduite de l'allemano par M. I. B. Haibes. Livr. VII. §. 4. Tom. III. pag. 276, e diz. Paris 1838.

(2) Αὐτόθι. Tom. IV. Liv. pag. 76.

(3) Τὰ εἰς περγαμηνὸν χάρτην διπλώματα τῶν ἱπποτῶν Σταμάτη καὶ Νικολάου Λούζη σῴζονται παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ ἱππότου Κυρίου Γερασίμου Λούζη, ὡς εὑρεστήθη νὰ μὲ ἀναγγείλῃ ὁ πεπαιδευμένος υἱὸς αὐτοῦ Δ. Νικόλαος.

Digitized by Google

Μεταβὰς ἀκολούθως εἰς τὸ ἐν Παταυΐῳ πανεπιστήμιον, χωρὶς νὰ παραμελήσῃ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν φιλολογικῶν γνώσεων, αἵτινες ἔθελγον τὴν ζωηράν του φαντασίαν, ἐμβῆκεν εἰς τὸ στάδιον τῶν ἐπιστημῶν, ἐξ ὧν ἐπρόκρινεν ὅσας ἐρευνῶσι τὰ μυστυριώδη τῆς φύσεως φαινόμενα, καὶ ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐπιστήμην τοῦ ποσοῦ. Ἀποκατασταθεὶς δὲ, ἐντὸς ὀλίγου, εἰδήμων τῶν φυσικομαθηματικῶν μαθημάτων διετάχθη παρὰ τοῦ πατρός του, κατὰ τὸν τότε ἐπικρατοῦντα τύπον τῆς ἐκπαιδεύσεως, νὰ γείνῃ ὀπαδὸς τῆς ἱπποκρατικῆς σχολῆς. Ἀλλὰ, μὲ ὅλην τὴν ἀφιέρωσιν καὶ πρόοδόν του εἰς τὴν Ἰατρικὴν, ἡδυνέμενος ὑπέρμετρα εἰς τὸ πρωτότυπον κάλλος τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων δὲν ἐδύνατο ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἤδη νὰ φημίζεται ὁ νέος Λούζης καὶ νὰ θεωρῆται ὡς ἄξιος ἑλληνιστής.

Συνάπτων ὁ συμπολίτης μας οὗτος, εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν τῶν εἴκοσι ἐτῶν, τὰς πολυειδεῖς γνώσεις του μὲ ἠθικότητα διεκρίνουσαν αὐτὸν μεταξὺ ὅλων τῶν συμμαθητῶν του, κοσμούμενος μὲ ζωηρὸν καὶ εὔθυμον χαρακτῆρα, ἔχων ἀνάστημα εὐσχημάτιστον καὶ ὑψηλὸν, καὶ δεικνύων σταθερὰν ἀγαθότητα τῆς καρδίας ἐτιμήθη μὲ τὴν φιλίαν πολλῶν ἐνδόξων ὑποκειμένων τοῦ Παταυΐου καὶ τῆς Βενετίας. Παρεδέχετο εἰς τὰς σπουδαίας συναναστροφὰς τοῦ Παύλου Ρ'ενιέρη τοῦ προβιβασθέντος εἰς τὸ δουκικὸν ἀξίωμα, εἰς τὴν τοῦ εὐπατρίδου Γραδινήγου, καὶ εἰς ἐκείνην τοῦ φημιζομένου διὰ τὴν φιλολογικήν του πολυμάθειαν καὶ ἐμπειρίαν του εἰς τὸ ἐθνικὸν δίκαιον, Φλαγγίνη τοῦ ἀναδειχθέντος μετὰ ταῦτα Καρδιναλίου (1).

Τινὰ τῶν ὑποκειμένων τούτων κατέχοντα τοτε τὴν προεδρικὴν Θέσιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπιτροπῆς ἀπέβλεψαν μᾶλλον εἰς τὴν μάθησιν τοῦ Σπυρίδωνος, παρὰ εἰς τὸ ἀπαιτούμενον τῆς ἡλικίας ὡς πρὸς τὴν διδασκαλικὴν Θέσιν. Ὅθεν ἐνῷ δὲν εἶχε πλέον τι τῶν εἰκοσιδύο ἐτῶν, κατέστησαν αὐτὸν διδάσκαλον τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων καὶ

(1) Ὅρα Δενίναν Prussia Letteraria.

Digitized by Google

τῶν στοιχείων τῆς μαθηματικῆς εἰς τοὺς νέους Ἕλληνας τροφίμους τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ τῆς ἁγίας Ἰουστίνης γυμνασίῳ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι εἰς καρδίας κυριευομένας ἀπὸ τὸ εὐγενὲς τῆς φιλογενείας αἴσθημα γεννᾶται ζῆλος διάπυρος διὰ τὴν πρόοδον τῶν ὁμογενῶν. Ἐκ τοιούτου λοιπὸν ἐπικρατεστάτου εἰς τὴν ψυχήν του αἰσθήματος ὠθούμενος ὁ νέος Λούζης ἐδίδασκε μὲ παραδειγματικὴν προθυμίαν τοὺς συμπατριώτας του Ἕλληνας. Δίδων δὲ εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα μεγαλητέρας τῆς ἐμπειρίας του ἀποδείξεις ἐπηύξησε τοσοῦτον τὴν προϋπάρχουσαν ὑπόληψίν του, ὥστε ὁ Ῥενιέρης προεδρεύων τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς ἔκρινεν αὐτὸν ἄξιον νὰ τὸν ἐμπιστευθῇ καὶ ἕτερον ἔργον γενναιότερον.

Ἡ καλλιέργεια τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν γραμμάτων ἦτον ποτὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν τοσοῦτον ἀνθηρὰ καὶ θερμή, ὅσον εἶναι σήμερον ψυχρὰ καὶ παρημελημένη. Ἡ γόνιμος καὶ μορφωτικὴ τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας φιλολογία τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἦσαν ἀδιαχώριστοι καὶ ἐσπουδάζοντο τοσοῦτον εἰς τὴν ἰταλικὴν χερσόννησον, ὅσον εἰς τὰς ἐποχὰς ταύτας καλλιεργεῖται εἰς τὴν Γερμανίαν, Ὁλλανδίαν, Ἀγγλίαν καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν Γαλλίαν. Διὰ τοῦτο καὶ παρ' Ἰταλοῖς αἱ μεταφράσεις τῶν ἐνδόξων συγγραφέων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ἦσαν τότε πολυπληθεῖς καὶ μὲ περισσοτέραν πολυμάθειαν ἐπεξειργασμέναι. Ἕως δὲ ἀπὸ τὸν ΙΣ' αἰῶνα ἐπεχειρίσθησαν διάφοροι τὴν μετάφρασιν τοῦ Λουκιανοῦ, ἀλλὰ δὲν ἀνεφάνησαν ἰταλιστὶ εἰμὴ ὀλίγοι διάλογοι (1). Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων καὶ ὁ γλαφυρὸς συγγραφεὺς Γάσπαρος Γόζης, βοηθούμενος ἴσως ἀπὸ λατινικὰς μεταφράσεις καὶ αἰσθανόμενος, διὰ τὸ ὁμοιόμορφον τῆς τάσεώς του μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Λουκιανοῦ, τὴν φυσικότητα τοῦ σατυρικοῦ ἅλατος τὴν χαρακτηρίζουσαν τὰ συγγράμματα τοῦ Σαμοσατέως σοφιστοῦ, ἐξέδωκε τὴν μετάφρασιν ἓξ ἢ ὀκτὼ διαλόγων ἐκτελεσθεῖσαν μὲ πολλὴν χάριν (2).

---

(1) Βλέπε γεν βιογραφ. Μεσσάλια Προσθήκην Γάμπα ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Λουκιανοῦ.

(2) Ἴδε Mondo morale di G. Gozzi, e le sue opere.

Digitized by Google

Θελήσας λοιπὸν ὁ ῥηθεὶς πρόεδρος τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ μεταγλωττισθῶσιν ὅλα τὰ σωζόμενα τοῦ Λουκιανοῦ καὶ γνωρίζων τὴν ἱκανότητα τοῦ Λούζη διέταξε πρὸς αὐτὸν τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ φιλολογικοῦ τούτου ἔργου. Ἀναλαβὼν δὲ εὐχαρίστως ὁ νέος συμπολίτης μας τὴν ὑπόσχεσιν ἐξέδωκεν εἰς τέσσαρας τόμους σχήματος ὀγδόου, τὴν μετάφρασιν πεντήκοντα σχεδὸν διαλόγων, τινῶν λόγων δικανικῶν, καὶ ὀλίγον ἱστορικῶν διηγήσεων. Σεβασθεὶς τὴν κομψότητα τοῦ ὕφους κατεχώρησεν ἐντὸς τῆς ἰδικῆς του μεταφράσεως καὶ ἐκείνην τοῦ Γόζη. Εἰδοποιεῖ ὅμως περὶ τούτου τὸν ἀναγνώστην καὶ δὲν παραμελεῖ νὰ κάμῃ εἰς αὐτὴν μικρὰς τινὰς μεταβολὰς φαινομένας μὲν ἀδιαφόρους, ἀλλ', ὡς λέγει εἰς τὰ προλεγόμενά του, ἀναγκαίας, ἢ διὰ νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸ πρωτότυπον τὴν τοῦ Γόζη μεταγλώττησιν (ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος πολλάκις ἀπεμακρύνθη μὴ ὢν ἑλληνιστὴς) ἢ διὰ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἀκριβεστέραν ἔκδοσιν τοῦ Ἀμστερδὰμ γινομένην κατὰ 1743.

Τὸ φιλολογικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ συμπολίτου μας (μολονότι ἀφῆκεν αὐτὸ ἀτελὲς καὶ ἀκαλλώπιστον, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους θέλω εἰπεῖ ἀκολούθως) ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ μὲ ἐπιγραφὴν τοῦ Λονδίνου, ἀπὸ τὸ 1764 μέχρι τοῦ 1768, καὶ ἀναφέρεται παρὰ τοῦ πρώην ὑποβιβλιοθηκαρίου τῆς Μαρκιανῆς Βαρθολομαίου Γάμπα μὲ τοιαύτας ἐκφράσεις »Ἡ ἀξιολογωτέρα καὶ πολυτιμοτέρα μετάφρασις τοῦ Λουκιανοῦ, ἀφ' ὅσας »ἔγειναν τὸν παρελθόντα αἰῶνα εἶναι ἐκείνη τοῦ Σπυρίδωνος »Λύζη Κεφαλλῆνος, καὶ Γασπάρεως Γόζη (1)».

---

(1) Ὅρα Γάμπαν αὐτόθι.

Σημ. Μὲ ὅλην τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὸν τοιοῦτον ἔπαινον, καὶ τὸ χρεωστούμενον σέβας πρὸς τὸν πεπανδευμένον τοῦτον βιβλιολόγον παρατηρῶ τινὰ λάθη εἰς τὰ ὁποῖα ὑπέπεσεν ὁμιλῶν περὶ τοῦ Λούζη, τοσον εἰς τὴν προσθήκην τῆς τοῦ Λουκιανοῦ βιογραφίας ὑπὸ τοῦ Βοασανάδου, καθὼς καὶ ἐν τῇ ἐπαριθμήσει τῶν συγγραφέων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τῇ ἐκδοθείσει παρ' αὐτοῦ μετὰ τῶν γλωσσικῶν κειμένων.

Πρῶτον λέγει ὁ κύριος Γάμπας: ὅτι ἐνῷ ἡ τοῦ Λούζη μετάφρασις φέρει τὸν τίτλον «συγγράμματα τοῦ Λουκιανοῦ» δὲν περιέχει εἰμὴ τωὰς διαλόγους. Σφάλλει ὅμως προφανῶς, διότι εἰς τοὺς τέσσαρας τόμους εἶναι σχεδὸν μεταφρασμένον τὸ ἥμισυ τῶν σωζομένων συγγραμμά-

Digitized by Google

Οὔτε ὅμως ἡ διδασκαλικὴ καθέδρα, οὔτε τὸ φιλολογικὸν στάδιον ἔμελλον νὰ εὐχαριστήσωσι πολυχρονίως νέον προδιατεθημένον μᾶλλον ἀπὸ τὴν φύσιν διὰ τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως καὶ τὸν διπλωματικὸν κόσμον. Ὅσον περισσότερον κατεγίνετο εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων τόσον ἐριθίζετο ἡ θερμὴ φαντασία του εἰς τὴν μίμησιν τῶν ἐν αὐτοῖς λαμπρῶν παραδειγμάτων καὶ ἁφαρπάζετο ὁ νοῦς του ἀπὸ τὰ ὕψος τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθεν

των τοῦ Λουκιανοῦ καὶ, ὡς προεῖπον, περιέχονται σχεδὸν πεντήκοντα διάλογοι, λόγοι δικανικοί, καὶ ἱστορικαὶ διηγήσεις. Τοιαῦτα εἶναι ὁ «περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων» ἡ «περὶ θυσιῶν διήγησις» καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι διάλογοι. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐσφαλμένος ὁ τίτλος, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Λούζης ἀφῆκεν ἀτελῆ τὴν μετάφρασιν, ἤθελεν εἶσθαι καταλληλότερον νὰ ἐπιγραφθῇ ἡ ἐκδοθεῖσα «Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Λουκιανοῦ μέρος Α', Β', Γ', Δ'.

Ἐπίσης δὲ ἠπατήθη ὁ Γάμπας ὡς καὶ ὁ Δενίνας ἀναφέρων τὴν ἔκδοσιν τῆς μεταφράσεως ὁ μὲν κατὰ τὸ 1764, ὁ δὲ κατὰ τὸ 1765, ἐνῷ ὁ τέταρτος τόμος ἐξεδόθη κατὰ τὸ 68. Λάθη μικρὰ μὲν εἰς τὴν φύσιν των ἀντιβαίνοντα ὅμως εἰς τὴν ἀπαιτουμένην τῆς βιβλιογραφίας ἀκρίβειαν.

Δεύτερον. Βάλλει εἰς τὸ στόμα τοῦ Λούζη ὅτι ἔκαμε τὰς μεταβολὰς εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Γόζη διὰ νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὴν τοῦ Ἀμστερδάμου ἔκδοσιν, ἐνῷ ὁ Λούζης ὁμολογεῖ ὅτι τὸ πρώτιστον αἴτιον τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων μεταβολῶν ἦτον διὰ νὰ προσεγγίσῃ τὴν τοῦ Γόζη μετάφρασιν εἰς τὸ πρωτότυπον, τὸ δὲ ἄλλο ἦτον δεοτερεῦον. Ὡς μικρὰς μὲν παρατηρεῖ τὰς διορθώσεις τοῦ Λούζη καὶ ἄξιος τις φιλολόγος Ἰταλὸς, τὰς κρίνει ὅμως ἀναγκαίας διὰ τὴν ἀκριβεστέραν ἔκφρασιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου.

Τρίτον, ἐν τῇ ἐπαριθμήσει τῶν συγγραφέων ὁ κύριος Γάμπας ἐκφράζεται τοιουτοτρόπως περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Λούζη. «Dialoghi tradotti *da Gasparo Gozzi* ec. Londra (Venezia) 1764. Vol. 4. in 8. Edizione oggi di divenuta rara. S' intitolano Opere; ma sono soltanto alcuni dialoghi volgarizzati in parte dal Gozzi, in parte dall' *editore Sebastiano Lusi* ec. (Τμῆμα ΙΗ'. σελ. 629). Δηλαδὴ ὁ βιβλιογράφος οὗτος λησμονήσας ὅτι ὁ ἴδιος ὠνόμασε πρότερον τὸν Λούζη Σπυρίδωνα, ἤδη τὸν λέγει Σεβαστιανόν. Σημαίνει ἀπὸ αὐτὸν τὴν μετάφρασίν του, τὸν λέγει ἐκδότην, καὶ τὴν ἀποδίδει σχεδὸν πρὸς τὸν Γόζην, ἐνῷ, ὡς προείρηται, ἐντὸς αὐτῆς δὲν ὑπάρχουσιν, εἰμὴ ἓξ, ἢ ὀκτὼ διάλογοι ἐκείνου. Τὰ ὅσα ὅμως προσημειώθησαν βεβαιοῦσι τὸν ἀναγνώστην ὅτι ὁ κύριος Γάμπας ἔπεσεν εἰς λάθη περίεργα ὡς πρὸς τὴν ἀναφορὰν του ταύτην.

Digitized by Google

ἴσως ἡ ἀηδεία τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται εἰς τὰς ἡσύχους τῆς φιλολογίας ἐνασχολήσεις, καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς διὰ ἐπιχειρήσεις πολεμικάς· ἐνθουσιασμὸς, ὅστις ηὐξήθη πρὸς αὐτὸν μεγάλως ἀπὸ τὴν φήμην τῶν Θριάμβων τοῦ ἥρωος τῆς Προυσίας Φρειδερίκου Β'. Μὲ ἀχόρταστον ἡδονὴν ἀνεγίνωσκεν ὁ νέος Λουΐζης τὰς αἱματώδεις μάχας καὶ τὰ στρατηγήματα τοῦ νεοφανοῦς ἐκείνου πολεμικοῦ. Καὶ μὲ θαυμασμόν του ἴσως παρετήρει ὅτι παραλαβὼν ὁ φιλόσοφος τῶν βασιλέων Φρειδερῖκος ἓν μικρότατον κράτος μόλις τότε διακρινόμενον μὲ τὸν τίτλον τῆς βασιλείας (1) ἢ μᾶλλον εἰπεῖν περιπαιζόμενον διὰ τοῦτον καὶ διὰ τὰς πολεμικάς του ἑτοιμασίας, αὐτὸς δὲν ἐδίστασε νὰ προκαλέσῃ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης τὰς πλέον μεγαλοδυνάμους μοναρχίας τῆς Εὐρώπης. Ὅτι τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὀλίγων του στρατευμάτων ἐξήρχετο ἄφοβος κατὰ πολλῶν καὶ φοβερῶν ἐχθρῶν. Ἀνεπλήρονε μὲ τὸ γόνιμον καὶ ἐπιχειρηματικὸν τοῦ νοός του τὰς ὑλικὰς ἐλλείψεις τῶν μέσων, καὶ μαχόμενος μὲ μίαν πρὸς μίαν ἀπὸ τὰς γειτονευούσας πολοδυνάμους αὐτοκρατορίας ἢ ἐξήρχετο νικητὴς καὶ ηὔξανε τὰ στενὰ τῆς βασιλείας του ὅρια εἰσχωρῶν ἐντὸς τῶν ἐπικρατειῶν των, ἢ πολεμούμενος ἀπὸ ὅλας ὁμοῦ ἐφαίνετο ἀδάμαστος, καὶ, φαινόμενος νικημένος, ἦτον πάλιν ἕτοιμος εἰς νέαν μάχην. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ πολεμικὴ δόξα εἶναι τόσον πολυλαμπὴς, ὥστε, ὁποιονδήποτε καὶ ἂν ἦναι τὸ τέλος διὰ τὸ ὁποῖον κινοῦνται τὰ θριαμβοφόρα ὅπλα, θαμβόνει μεγάλως τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ μάλιστα εἰς τὸν καιρὸν τῆς νεαρᾶς ἡλικίας.

---

(1) Ἡ Προυσία ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς βασιλείας ἐπὶ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Α', πατρὸς τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου. Κατὰ δὲ τὸν Ἱστορικὸν Κούμαν οἱ μεγαλοβασιλεῖς περιφρονοῦντες τὸν νεωστὶ ὀνομασθέντα βασιλέα καὶ περιπαίζοντες τὸν φιλοστρατιωτικὸν χαρακτῆρα του καὶ τὰς ἀπαύστους ἀσκήσεις τῶν στρατοῦ του ἔλεγον: ὅτι τεντόνει τὸ τόξον πάντοτε, ποτὲ ὅμως δὲν ῥίπτει τὸ βέλος. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος Β', παίζων μὲ τὸν παρὰ Γερμανοῖς τίτλον τοῦ Ἀρχιοινοχόου, καὶ μὲ τὰ ἀμμώδη τοῦ Βερολίνου περίχωρα, τὸν ὠνόμαζεν: ὑπαξιωματικὸν καὶ ἀρχιαμμοχόον τῆς ἁγίας Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας (Τόμ. Θ'. σελ. 209).

Digitized by Google

Ἐκ τούτου δὲ ἐρεθιζόμενος καὶ ὁ ἡμέτερος Λούζης ἐπεθύμει μεγάλως νὰ καταταχθῇ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὴν ἔνδοξον σημαίαν τοῦ Φρειδερίκου καὶ ἠσθάνετο πρὸς τὸν θαυμαζόμενον ἐκεῖνον Μονάρχην ἀγάπην λατρευτικήν. Εὐπειθὴς ὅμως εἰς τὰ υἱϊκά χρέη του δὲν ἐτολμοῦσε νὰ κινηθῇ εἰς ὅ,τι ἡ πατρικὴ ἐξουσία δὲν ἐσυγχώρει πρὸς αὐτόν. Ἀποθανόντος δὲ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τοῦ πατρός του, ὅμοιος μὲ ἵππον πολεμικὸν ὅστις ἀφίνει εὐχαρίστως τὰ χλοερὰ λιβάδια καὶ πᾶσαν ἀναπαυτικὴν βοσκὴν διὰ νὰ τρέξῃ εἰς τὴν χλαλοὴν τοῦ πολέμου, παραίτησε τὴν διδασκαλικὴν θέσιν του καὶ φυγὼν ἀπὸ τὸ Πατάυϊον διευθύνετο εἰς τὴν Προυσίαν. Φθάνων ὅμως εἰς Βιέννην ἤκουσε μὲ δυσαρέσκειάν του, ὅτι, διὰ τὴν μεταξὺ Προυσίας καὶ Αὐστρίας κλεισθεῖσαν εἰρήνην κατὰ τὸ 1763, ὁ βασιλεὺς ἀπέλυεν ἤδη τὰ ξενικὰ στρατεύματα.

Ἔκρινε λοιπὸν ἀναγκαῖον ν' ἀφιερωθῇ ἐντοσούτῳ εἰς ἀπόκτησιν γνώσεων ὠφελίμων εἰς τὸν σκοπόν του, καὶ μείνας εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ αὐστριακοῦ κράτους κατεγίνετο εἰς τὴν σπουδὴν τῶν πολιτικῶν καὶ στρατικῶν ἐπιστημῶν συνάπτων τὴν θεωρίαν μὲ τὴν πρᾶξιν. Ἡ παιδεία συνημμένη μὲ τὴν ἠθικότητα ἀποκαθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐπιθυμητὸν καὶ πολυσέβαστον καὶ πρὸς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας. Ὅθεν τὸ σεμνὸν τῆς διαγωγῆς μὲ τὸ ὁποῖον ἐχαρακτηρίζετο ὁ νέος Λούζης, καθ' ὅλον τὸν καιρὸν τῆς ἐν Βιέννῃ διαμονῆς του (ὢν ἤδη εἰς τὸ πλέον εὐόλισθον τῆς ἡλικίας), καὶ ἐν γένει τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικά του προτερήματα κοσμούμενα μὲ ποικιλίαν γνώσεων τὸν κατέστησαν καὶ ἐκεῖ, ὡς καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, ἀγαπητὸν πρὸς ἔνδοξα ὑποκείμενα. Συσχετισθεὶς μὲ τὸν κόμητα Ζινζενδόρφον (Zinzerdorf) ἀνεψιὸν τοῦ ὁμωνύμου περιφήμου ὑπουργοῦ, ἐτιμᾶτο μεγάλως παρ' αὐτοῦ, καὶ συνέδεσε στενὴν φιλίαν μὲ τὸν πρίγγιπα Διετριχστεῖον (Dietrichstein) μεγάλον ὁπλοφόρον τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας (1).

---

(1) Δενίν. αὐτόθι.

Digitized by Google

Ἡ προλεγομένη ἔκριξις τοῦ πολέμου μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ τῆς ὀθωμανικῆς αὐλῆς ἔδωκεν εἰς τὸν Λούζην νέον ἐρεθισμὸν καὶ ἔχαιρεν ἡ φιλογενὴς καρδία του ὅτι θέλει παρουσιασθῇ περίστασις ἁρμοδία διὰ νὰ λάβῃ τὸ ξίφος ἐναντίον τῶν βαρβάρων τυράννων τῆς πατρίδος του. Ἀναχωρήσας λοιπὸν τὸ 1777 μετὰ τοῦ φίλου του Διετριχστεΐου διευθυνομένου εἰς Σιλησίαν, μετέβη ἐκεῖ διὰ νὰ ἰδῇ αὐτοπροσώπως τὸν παρ' αὐτοῦ θαυμαζόμενον Φρειδερῖκον, καὶ διὰ τῆς Προυσίας νὰ περάσῃ εἰς τὴν ῥωσσικὴν μητρόπολιν. Φαίνεται δὲ ὅτι συνομιλήσας ὁ ῥηθεὶς πρίγγιψ μὲ τὸν ἐκεῖ εὑρισκόμενον Μονάρχην ἀνέφερε πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν προτερημάτων καὶ τῆς ἀξίας τοῦ Κεφαλλῆνος φίλου του, διότι, ἐνῷ ὁ Λούζης εὑρίσκετο μετά τινων φίλων του εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, εἰδοποιεῖται, διὰ τοῦ ταγματάρχου Κοκεΐου (Coceyi) ὑπασπιστοῦ τοῦ Φρειδερίκου, ὅτι τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν εἶχε τὸ ἐλεύθερον, εἰς προσδιωρισμένην ὥρκν, νὰ παρουσιασθῇ πρὸς αὐτόν. Πλήρης χαρᾶς ὁ συμπολίτης μας διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας του, παρεσάθη συνωδευμένος παρὰ τοῦ πρίγγιπος Διετριχστεΐου ἔμπροσθεν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρὸς, ὅστις θέλων, ὡς εἰκάζεται, νὰ δοκιμάσῃ ἐὰν ὁ νέος Ἕλλην εἶχε πραγμακῶς τοιαύτην ἀξίαν, ὁποίαν ἀπέδιδε πρὸς αὐτὸν ὁ Γερμανὸς πρίγγιψ, διέτριψε μετ' αὐτοῦ, ἐναντίον τοῦ συστήματός του, σχεδὸν δύω ὥρας. Τὸ ἀντικείμενον τῆς συνομιλίας ἦτον ὅλως διόλου πολιτικὸν, καὶ ὁ Λούζης μετεφέρετο ἀπὸ τὴν διπλωματικὴν ἔρευναν τῆς κυβερνήσεως τοῦ βενετικοῦ κράτους εἰς τὴν γενικὴν θεωρίαν τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων τῆς Εὐρώπης. Ἀνακάλύπτε δὲ ὁ μεγαλόνους Μονάρχης εἰς ὅλας τὰς ἀποκρίσεις τοῦ Κεφαλλῆνος νέου ἑτοιμότητα πνεύματος. Παρετήρει πρὸς αὐτὸν βασίμους καὶ ἐκτεταμένας γνώσεις, καὶ βαθύνοιαν τοιαύτην, ὥστε κρίνων ἀκριβῶς περὶ τῶν παρόντων καὶ εἰσχωρῶν εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῶν πολιτικῶν φαινομένων ἐσύναγεν ἀκριβεῖς συνεπείας περὶ τοῦ μέλλοντος, ὅθεν ἐφαίνετο εὐχάριστος εἰς τὴν μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν. Ἐν τέλει δὲ τὸν ἀπέλυσε διὰ τῶν ἑξῆς ἐκφράσεων «Ὑγείαινε, »κύριε Λούζη, ὁ πόλεμος μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ »Τουρκίας δὲν θέλει ἀκολουθήσει ἐπὶ πολὺ, »εἶναι λοιπὸν περιττὸν νὰ ὑπάγῃς εἰς Πε-

Digitized by Google

»τρούπολιν καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡμεῖς βλεπόμεθα »πάλιν».

Τόσον ὁ Φρειδερῖκος καθὼς καὶ ἡ Μαρία Θερησία δὲν ἔβλεπον εὐχαρίστως τὰ ῥωσσικὰ ὅπλα ἐντὸς τῆς Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας καὶ ἔμελλον νὰ πληροφορήσωσι τὴν Αἰκατερίνην ν' ἀποτραβίξῃ τὰ ὅπλατης ἐκεῖθεν, διὰ νὰ συμφωνήσῃ μετ' αὐτῶν περὶ τῆς ἁρπαγῆς τῆς δυστυχοῦς Πολωνίας ἥτις ἦτον πλουσιώτερον λάφυρον. Ὅθεν, διὰ τῶν ῥηθέντων ἐκφράσεών του, ἐφανέρωνε μὲν ὁ βασιλεὺς τὴν βεβαίαν παῦσιν τοῦ πολέμου μεταξὺ Ῥώσσων καὶ Ὀθωμανῶν, παρέσταινεν ὅμως καὶ πρὸς τὸν ἡμέτερον Λούζην τὴν μέλλουσαν τύχην του. Καὶ τῳόντι, ὅταν ἀκόμη περιέστρεφεν εἰς τὸν νοῦν του τὰς τελευταίας ταύτας ἐκφράσεις τοῦ Φρειδερίκου, φθάνων ὁ ῥηθεὶς ὑπασπιστής του Κοκέϊος, πρῶτον μὲν τὸν ἐσυμβούλευσε φιλικῶς νὰ ζητήσῃ θέσιν εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ Μονάρχου, μετὰ ταῦτα δὲ βλέπων αὐτὸν διστάζοντα περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ζητήματος, τὸν ἐνεθάῤῥυνεν εἰπὼν: ὅτι τοιαύτη ἦτον ἡ βασιλικὴ Θέλησις.

Μὴ ὑπάρχοντος πλέον τοῦ σκοποῦ δι' ὃν ὁ Λούζης ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πετρούπολιν, καὶ ζητούμενος νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν δούλευσιν βασιλέως τόσον ἐνδόξου καὶ θαυμαξομένου παῤ αὐτοῦ, ἔκαμεν εὐχαρίστως τὴν αἴτησιν.

Ἡ μόνη δυσκολία, ἥτις ἐφαίνετο πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ λάβῃ θέσιν ἀνάλογον τῆς ἀνατροφῆς καὶ ἀξίας του, ἦτον ἡ ἐπικρατοῦσα τότε πρόληψις εἰς τὴν Προυσίαν, τοῦ νὰ δίδωνται τὰ πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα εἰς τοὺς καταγομένους ἀπὸ λαμπρᾶς καὶ τιτλοφόρους οἰκογενείας. Δυσκολία, περὶ ἧς δὲν ἔλειψε νὰ κάμῃ τινὰ νῆξιν πρὸς τὸν ἀποσταλέντα ὑπασπιστὴν τοῦ Φρειδερίκου, ἀλλ' ἐπληροφορήθη παῤ αὐτοῦ ὅτι ὁ Μονάρχης του εὑρίσκει εὐκόλως τὸ θεραπευτικὸν μέσον. Καὶ τῳόντι, ὁ μεγαλοφυὴς οὗτος βασιλεὺς δὲν ἐτίμα μὲ ἀξιώματα τὴν τυχηρὰν τῶν γενεθλίων διαφορὰν, παρὰ διὰ νὰ ἐρεθίσῃ τὴν φιλοτιμίαν καὶ νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν τὴν μερίδα ταύτην τῆς κοινωνίας (ἥτις νομίζουσα ὡς προνόμιόν της τὰς θέσεις μένει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὀκνηρὰ καὶ ἀκαλλιέργητος) καὶ διὰ νὰ κατασταίνῃ εὐπειθέστερον τὸν στρατὸν εἰς τοὺς ἀ-

Digitized by Google

ξιωματικούς (1). Ὡς ἀνὴρ δὲ σοφὸς καὶ βραβεύων τὴν ἀρετὴν καὶ ἀξίαν, ὅπου τὴν ἔβλεπεν, ἀποκριθεὶς ἀμέσως εἰς τὸν νέον Λούζην ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ Κόμητος διὰ τῆς ἐξῆς ἐντίμου αὐτογράφου του ἐπιστολῆς, καὶ τὸν ἀνήγγειλεν ὅτι τὸν ἐδέχετο εὐχαρίστως εἰς τὴν δούλευσίν του.

Κύριε Κόμη Λούζη.

» Αἱ ἐκδουλεύσεις ἀνδρῶν ἀξίων καὶ προικισμένων μὲ » ἀγχίνοιαν μὲ εἶναι πάντοτε ἓν δῶρον εἰς ὑπερβολὴν εὐάρε- » στον. Ἡ ἰδική σας εἶναι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, καὶ θέλω » παρατηρήσει ἐὰν ὑπάρχῃ μέσον κατάλληλον διὰ νὰ σᾶς νὰ » κάμω ἐπίσης νὰ δοκιμάσητε ὅτι ἐγὼ ἠξεύρω νὰ τιμῶ τὴν » ἀληθινὴν ἀξίαν εἰς ὁποῖον ὁρίζοντα τὴν βλέπω ἀκτινοβο- » λοῦσαν, καὶ νὰ προσδιορίζω πρὸς αὐτὴν τὴν ἁρμόζουσαν » θέσιν της ὡς πρὸς τὴν ἐμὴν ὑπουργίαν (2). Ἐντοσούτῳ δὲ » εὔχομαι πρὸς τὸν Θεὸν, Κύριε κόμη Λούζη, νὰ σᾶς ἔχῃ » ὑπὸ τὴν θείαν του προστασίαν.

Φρειδερῖκος.

Ἐν Ποσιδάμῳ 17 Δεκεμβρίου 1777.

Κοσμηθεὶς λοιπὸν παρὰ τοῦ Προυσιανοῦ βασιλέως μὲ τὸν τοιοῦτον τίτλον καὶ καταταχθεὶς οὕτω εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν εὐγενῶν τοῦ κράτους, ὑψώθη παρ' αὐτοῦ ἀμέσως εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπαταγματάρχου (Capitano) εἰς ἓν τάγμα τῶν εὐζώνων, συγκείμενον ἀπὸ Φράγκους ὄντας εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Προυσίας. Εἶναι δὲ εὔκολον νὰ συμπεράνῃ τις πόση

(1) Ὅρα Κουμ. Ἱστορ. γεν. Τόμ. Θ'. σελ. 302.

(2) Τῳόντι ἀναφέρει ὁ Δενίνας: ὅτι εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Φρειδερίκου ἐπαριθμοῦντο πολλοὶ στρατηγοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Γερμανίας, καὶ σχεδὸν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης (Ἴδε Storia della vita e del regno di Federico II. Trad. Italiana del 1789. pag. 367).

Digitized by Google

ἦτον ἡ πρὸς τὴν ὑπουργίαν τοῦ Φρειδερίκου ἀφοσίωσις τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας, καὶ πόσον ἐπεθύμει ἁρμοδίαν περίστασιν, διὰ νὰ φανῇ ἄξιος τῆς βασιλικῆς εὐνοίας καὶ τῆς διακρίσεως μὲ τὴν ὁποίαν ἐτιμήθη. Κερδίσας δὲ μετ' ὀλίγον τὴν καρδίαν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων ἀξιωματικῶν τοῦ τάγματος, καὶ σεβόμενος ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων του διὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ θελκτικοὺς τρόπους του, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀναφανῇ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὁποῖος ἐνομίσθη παρὰ τοῦ Μονάρχου του. Διαδεχθεὶς εἰς τὸν θρόνον τῆς Βαυαρίας τὸν ἀποθανόντα ἄκληρον συγγενῆ του Ἰωσὴφ Μαξιμιλιανὸν ὁ Κάρολος Θεόδωρος ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου, καὶ παραχωρήσας εἰς τὸν αὐστριακὸν οἶκον ὅλην τὴν κάτω Βαυαρίαν ἔδωκεν αἰτίαν, διὰ τοῦ τοιούτου χαρίσματος, νὰ λυθῇ ἡ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Προυσίας ὑπάρχουσα εἰρήνη. Παραβιάσασα μία τοιαύτη παραχώρησις τὰ δικαιώματα τοῦ Καρόλου δουκὸς τοῦ Παλατινικοῦ Βιποντίου, (διότι ὡς συγγενὴς τοῦ ἀτέκνου ῥηθέντος Θεοδώρου Καρόλου ἔμελλε νὰ κληρονομήσῃ καὶ ὅλον τὸ βαυαρικὸν κράτος) τὸν ἠνάγκασε νὰ ζητήσῃ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Προυσιανοῦ Μονάρχου διὰ νὰ μὴν βαλθῇ εἰς ἐκτέλεσιν τὸ φιλοδώρημα τοῦ συγγενοῦς του. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ τότε κατέχων τὴν γενικὴν ἐξουσίαν τῶν αὐστριακῶν δυνάμεων Ἰωσὴφ ὁ Β', δὲν ἔδιδε καμμίαν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Φρειδερίκου, ἀλλ' εἰσῆγε τὰ ὅπλα του εἰς τὴν παραχωρηθεῖσαν κάτω Βαυαρίαν, ἐκηρύχθη πάλιν ὁ πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν, καὶ ἡτοιμάζοντο ἀμφότερα τὰ μέρη νὰ ἀνανεώσωσι τὰς προτέρας αἱμοσταγεῖς σκηνάς των. Πολλαὶ χιλιάδες Προυσιανῶν καὶ ξενικῶν στρατευμάτων ἐπέμποντο παρὰ τοῦ Φρειδερίκου κατὰ τὸ 1778, εἰς τὴν ἄνω Σιλησίαν διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἴσβολὴν τοῦ Γωσὴφ, ὅστις κινούμενος μὲ μεγάλας δυνάμεις ἐκ Βοεμίας ἔπιανε τὰς ἰσχυροτέρας θέσεις. Μεταξὺ δὲ τῶν πεμφθέντων Προυσιανῶν ὁπλαρχηγῶν ἦτον καὶ ὁ Κεφαλλήνιος Λούζης, κατέχων τὴν τοῦ ὑποταγματάρχου θέσιν εἰς τὸ φραγκικὸν σῶμα τὸ διευθυνόμενον ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Ζαράμβαν (Zaremba).

Φθάνον τὸ τάγμα τοῦτο εἰς Ἰεζενδόρφιον (Iaigendorff), κτυπᾶται ἔξαφνα ἀπὸ ἓν μεγάλον σῶμα Αὐστριακῶν, οἱ τι-

Digitized by Google

νες τοποθετημένοι ὄντες εἰς πολεμηστήρια ἐρρίφθησαν ἀπροσδοκήτως κατ' αὐτοῦ. Μὲ πολλὴν γενναιότητα ἀπέκρουσαν οἱ Φράγκοι τὴν προσβολὴν τῶν πρώτων ἐφορμησάντων ἐχθρῶν καὶ ἑτοίμως ἐβάλθησαν εἰς ἀμυντικὴν θέσιν, ἀλλ' ὄντες πολλὰ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν ὡς πρὸς τὴν πληθὺν τῶν ἐναντίων ἐστενοχωροῦντο ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, καὶ εὑρίσκοντο εἰς θέσιν πολλὰ δυσάρεστον. Ἀποφασισμένοι νὰ ὑπερασπισθῶσιν ὅσον ἐδύναντο ἐπέμενον πεισματικῶς εἰς τὴν ἀνισόρροπον μάχην, φονευθέντος ὅμως τοῦ ἐπλαρχηγοῦ των, ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τοσαύτην ἀθυμίαν, ὥστε μὴ δυνάμενοι ν' ἀνθέξωσι πλέον εἰς τὸ ἀκατάπαυστον πῦρ τῶν πολυαρίθμων ἐχθρῶν ἤρχισαν νὰ κλίνωσιν εἰς φυγήν. Εἰς τὴν κρίσιμον δὲ ταύτην στιγμὴν ὁ γενναῖος Λούζης ἀναλαμβάνει αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ τάγματος καὶ παραλάσσει τόσον ἐπιτηδείως τὸ σχέδιον τῆς μάχης, ὥστε βάλλει τὸν στρατὸν εἰς ἐντελῆ ἀσφάλειαν. Ἡ ἀναφανεῖσα αὐτὴ ἐμπειρία τοῦ Ἕλληνος ἐπλαρχηγοῦ, ἡ πρὸς αὐτὸν παρατηρουμένη ἀφοβία, καὶ ἡ φρένησις τῶν πολεμικῶν του διαταγῶν ἐμπνέουσι νέον θάρρος εἰς τοὺς ἀθυμήσαντας Φράγκους· καὶ τοσοῦτον ἐκπλήττει τοὺς ἐχθροὺς μὲ τὴν αἰφνίδιον ἀλλαγὴν τῶν κινήσεών του, ὥστε ἤρχισαν νὰ διστάζωσιν ἤδη περὶ τῆς πρότερον φαινομένης βεβαίας νίκης των.

Ὠφελούμενος ὁ Κεφαλλήνιος πολεμικὸς ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τοῦ τάγματός του, τὸ ὁποῖον μαχόμενον γενναίως προώδευεν ἤδη κατὰ τῶν πρὸ ὀλίγου νικητῶν του, ἀφοῦ ἐβίασε τοὺς πολυπληθεῖς ἐχθροὺς ν' ἀποτραβιχθῶσιν ἀτάκτως καὶ μὲ μεγάλην ζημίαν των εἰς τὰς θέσεις των, ἔδωκε τὴν τολμηρὰν διαταγὴν νὰ ἐφορμήσῃ ὁ ὀλιγάριθμος στρατός του ἐντὸς τῶν ἐχθρικῶν πολεμηστηρίων, χωρὶς νὰ σκεφθῇ ὅτι οἱ κρατοῦντες αὐτὰ Αὐστριακοὶ ἦσαν τετραπλασίως περισσότεροι ἀπὸ τὰς ἰδικάς του δυνάμεις (1).

Τοσοῦτος δὲ ἦτον ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτοῦ, ὥστε πρῶτος ἐφώρμησε κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐρεθίσας, διὰ τοῦ παραδειγ-

(1) Ὅρα Δενίναν αὐτόθι — Βλέπε καὶ Χολξενδόρφιον » Histoir de la guerre de 1778.

Digitized by Google

ματός του, τοὺς λοιποὺς ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας νὰ μιμηθῶσι τὴν τόλμην του καταδίωξεν ἀπὸ τὰς θέσεις των τοὺς ἐκπλαγέντας, διὰ τὸ ἀνέλπιστον τόλμημα, Αὐστριακοὺς μὲ πολὺν ἀφανισμόν των· ἔγεινε κύριος τῶν κανονοστασίων των, ἠχμαλώτισε πολλοὺς ἐξ ἐκείνων καὶ ἐπῆρεν ἓξη κανόνια τοῦ πεδίου. Εὐαρεστηθεὶς μεγάλως ὁ Φρειδερῖκος διὰ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο τοῦ ἡμετέρου Λούζη ἠθέλησε νὰ τὸν βραβεύσῃ ἀμέσως εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ὅθεν προβιβάσας αὐτὸν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὁπλαρχηγοῦ τοῦ Θριαμβεύσαντος τάγματος, τὸν ἐτίμησε ταυτοχρόνως καὶ μὲ τὸ ἱπποτικὸν παράσημον τῆς πολεμικῆς ἀξίας.

Ἐκ ταύτης τῆς πρώτης ἐπιτυχίας τοῦ ἡμετέρου πολεμικοῦ ἐδύνατο εὐκολα νὰ συμπεράνῃ τις πόσον ἤθελεν οὗτος εὐδοκιμήσει εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης· ἀλλ' ἡ στιγμιαία μεταβολὴ τῶν πραγμάτων προητοίμασεν εἰς τὸν Λούζην ἕτερον στάδιον εἰς τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ δείξῃ καὶ τὴν διπλωματικὴν ἐμπειρίαν του. Ἡ ἤδη γηραλαία ἔνδοξος Αὐτοκρατόρισσα τῆς Αὐστρίας γνωρίζουσα ἐκ πείρας τὰ ἐλεεινὰ τοῦ πολέμου ἀποτελέσματα καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἀξίαν τοῦ ἀντιζήλου της Φρειδερίκου ἐδέχθη τὸ περὶ εἰρήνης σχέδιον τοῦ ἐν Βιέννῃ Γάλλου πρέσβεως Βρεταυϊλίου. Συμφωνήσασα δὲ τὸν Μάρτιον τοῦ 1779, κρυφὰ ἀπὸ τὸν υἱόν της Ἰωσὴφ, ἀνακωχὴν ὅπλων, ἔκλεισε τὸν Μαΐον πλήρη εἰρήνην μετὰ τοῦ Προυσιανοῦ βασιλέως ἐν Τεσχένῃ, παραχωρήσασα ὅλην τὴν κάτω Βαυαρίαν, ἐξαιρουμένου τοῦ τόπου τοῦ κειμένου μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἔννου, Δουνάβεως καὶ Σάλσα (1).

Ἰδὼν λοιπὸν ὁ Φρειδερῖκος ἐκπληρωμένας τὰς ἐπιθυμίας του ὡς πρὸς τὴν ὑπόληψιν καὶ ἔκτασιν τοῦ βασιλείου του, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε θεωρεῖται ὡς κράτος σημαντικὸν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀποφασίσας ὡς πατὴρ τῶν λαῶν του νὰ σκεφθῇ ἤδη περὶ τῆς ἐσωτερικῆς εὐτυχίας του καὶ τῆς θεραπείας τῶν πληγῶν ὁποῦ ἐπέφερε πρὸς αὐτὸ ὁ αἱματώδης ὀκταετὴς πόλεμος, διέλυσε τὰ ξενικὰ στρατεύματα. Γνωρίζων ὅμως τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τοῦ Κεφαλλῆνος Λούζη τὸν

(1) Ἴδε Κούμ. γεν. Ἱστορ. Τόμ. Θ'. σελ 127.

Digitized by Google

ἐβάσταξεν εἰς τὴν δούλευσίν του, σκοπεύων νὰ τὸν μεταχειρισθῇ εἰς ἀνωτέραν ὑπουργίαν. Ἐντοσούτῳ θέλων νὰ ἔχῃ πάντοτε στρατὸν ἕτοιμον ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς Φραγκφόρτιον διὰ νὰ προΐσταται εἰς τὴν ἐκεῖσε προσδιωρισθεῖσαν στρατολογικὴν ἐπιτροπήν.

Ἀντιβαῖνον τὸ ἀναπαυτικὸν τῆς θέσεως εἰς τὸν δραστήριον χαρακτῆρα τοῦ Λούζη τὸν ἐδυσαρέστει ὄχι ὀλίγον καὶ πολλάκις παρεκάλεσε τὴν Μοναρχην του νὰ τὸν μεταθέσῃ εἰς ἀσχολίαν μᾶλλον ἐνεργητικὴν, πάντοτε ὅμως ἔλαβεν ὡς ἀπάντησιν: ὅτι ὁ καιρὸς θέλει παρουσιάσει θέσιν ἁρμοδιωτέραν. Καὶ τῳόντι αἱ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ὁλλανδίας διαφοραὶ ἔδωκαν, μετὰ δύο ἔτη, ἀφορμὴν πρὸς τὸν συμπολίτην μας νὰ διαπρέψῃ καὶ εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον, καθὼς καὶ πρότερον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Ταραχθεῖσα τὸ 1780 ἡ κερδαλεόφρων Ἀγγλία διὰ τὸ ἐνεργητικὸν ἐμπόριον τῆς Ὁλλανδίας μὲ τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς, καὶ ἐπαιρομένη εἰς τοὺς πολυπληθεῖς καὶ δυνατοὺς στόλους της μετεχειρίσθη τὸ δίκαιον τοῦ δυνάστου κατ' αὐτῆς. Διότι, ἐπὶ προφάσει: ὅτι ἡ αὐλὴ τοῦ Ἀμστερδάμου ἐπραγματεύετο μυστικῶς ἐμπορικὴν συνθήκην μὲ τὴν ἀποστατήσασαν Ἀμερικὴν, ἐκήρυξε κατὰ τῆς Ὁλλανδίας τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐκακοποίει μεγάλως. Συνδεδεμένη διὰ συγγενείας ἡ βασιλικὴ οἰκία τῆς Προυσίας μὲ τὸν Ἀραυσικὸν οἶκον τὸν κυβερνοῦντα τὸ ὁλλανδικὸν κράτος δὲν ἐδύνατο νὰ μείνῃ ἀδιάφορος εἰς τὰς ἀδίκους ἐχθροπραξίας τῶν Ἄγγλων, καὶ νὰ μὴν αἰσθάνεται, διὰ τοῦτο, ὁ Φρειδερῖκος κατὰ τῆς βρετανικῆς αὐλῆς πολλὴν ἀπέχθειαν.

Ἐνῷ δὲ ὑπῆρχε τοιαύτη δυσαρέσκεια μεταξὺ Φρειδερίκου καὶ Γεωργίου Β', ἔπεμψε, κατὰ τὸ 1782, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτῆς ἐν Βερολίνῳ, ἄνδρα ἄγνωστον εἰς τὸν κατάλογον τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας. Τοῦτο θεωρήσας ὁ ἤδη ἐνοχλημένος προυσιανὸς βασιλεὺς ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀγγλικῆς ἀλαζονείας διὰ νὰ δείξῃ πρὸς αὐτὸν ἢ τὸν πλουτισμόν της ἀπὸ πολιτικοὺς ἄνδρας, ἢ τὴν πρὸς τὴν αὐλήν του ἀδιαφορίαν της, ἠθέλησε νὰ κάμῃ τὴν ἀπάντησιν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Λονδίνου διὰ τοῦ ἰδίου τρόπου, ἀλλὰ χωρὶς φόβον του περὶ τῆς ἐπιτηδείου διαχειρήσεως τῶν πολιτικῶν του

Digitized by Google

σχέσεων. Γνωρίζων λοιπὸν ὅτι ὁ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μὴ ἐπαριθμηθεὶς μεταξὺ τῶν διπλωματικῶν Λούζης ἔχει ἱκανὴν ἀξίαν διὰ νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὰς ἐγωϊστικὰς ἀρχὰς τῆς βρετανικῆς αὐλῆς, καὶ πληροφορημένος ὅτι μὲ ζῆλον ἤθελεν ὑπερασπίσει ἐκεῖνος τὰ δικαιώματα τῆς νέας πατρίδος του, τὸν διέταξε νὰ ὑπάγῃ ὡς πρέσβυς τῆς Προυσίας ἐν Λονδίνῳ.

Τὸ αἰφνήδιον τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τὲ ἓν εἰς τὸ ἄλλο στάδιον, ἡ δεινότης τῶν πολιτικῶν πρὸς οὓς ἐστέλετο νὰ ἀντιπαλέσῃ, καὶ ἡ μεταξὺ τῶν δύω αὐλῶν δυσάρεστος διάθεσις ἦσαν ἱκαναὶ δυσκολίαι πρὸς τὸν Ἕλληνα πρωτόπειρον διπλωματικόν. Εἰς ταύτας ὅμως προσετίθετο καὶ ἡ τεταραγμένη ὄψις τοῦ πολιτικοῦ ὁρίζοντος ἥτις ἐπαπειλοῦσε, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, γενικὸν πόλεμον μεταξὺ τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης δυνάμεων καὶ ὅλων τῶν γερμανικῶν ἐπικρατειῶν. Ἡ ἑτοιμότης ὅμως τοῦ πνεύματός του, τὰ φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα τοῦ συμπολίτου μας προτερήματα ὑπερενίκησαν ταχέως πᾶσαν δυσκολίαν καὶ τὸν ἀνέδειξαν πραγματικῶς τοιοῦτον ὁποῖον τὸν ὑπελάμβανεν ὁ μεγαλοφυὴς Φρειδερῖκος.

Παρουσιασθεὶς ὁ Λούζης πρὸς Γεώργιον τὸν Β', καὶ συνωμιλήσας μετ' αὐτοῦ ἐφάνη τόσον συμπαθητικὸς πρὸς τὸν βρετανὸν τοῦτον βασιλέα, ὥστε, διὰ τὸ εὐγενὲς καὶ θελκτικὸν ἦθος του συνημμένον μὲ σοβαρὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ χαρακτῆρα, δὲν ἐβράδυνε νὰ τιμηθῇ παρ' αὐτοῦ μὲ τὴν ἀτομικήν του φιλίαν. Διὰ τῶν ἰδίων δὲ προτερημάτων καὶ τῆς γνωσθείσης μετ' ὀλίγον παιδείας του ἔσυρε πρὸς ἑαυτὸν τὴν εὔνοιαν τοῦ περιωνύμου Ὑπουργοῦ Πίττ (Pitt) καὶ τοῦ Λόρδου Νορθίου (North (1)). Ὑπερασπιζόμενος λοιπὸν ὁ Κεφαλλήνιος διπλωματικὸς ἀπὸ τὸν Ἄγγλον βασιλέα, καὶ ἀγαπώμενος ἀπὸ τοὺς προὔχοντας τοῦ ὑπουργείου ἐπέτυχεν εὐτυχῶς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του. Φιλιώσας τὰ ἡνωμένα ὁλλανδικὰ κράτη μὲ τὴν Ἀγγλίαν, κατώρθωσε πρὸς τούτοις τὸν ἀποτραβισμὸν τοῦ Βρετανοῦ βασιλέως ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Πριγγίπων τῆς Γερμανίας (πρᾶγμα ἀναγκαιότατον διὰ τὸν Προῦ-

(1) Δενίνας αὐτόθι.

Digitized by Google

σον Μονάρχην καὶ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἐκείνων ἀπὸ τὴν αὐστριακὴν δυναστείαν) καὶ ἐν γένει ἐπέτυχε, παρ' ἐλπίδα καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως του, ὅσα ἔτεινον εἰς πραγματικὰ συμφέροντα τῆς αὐλῆς του.

Πίσον δὲ εὐηρεστήθη ὁ Φρειδερῖκος διὰ τὴν διπλωματικὴν ἐμπειρίαν καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ κόμητος Λούζη μᾶς βεβαιοῖ ὁ προβιβασμὸς τὸν ὁποῖον ἔκαμε πρὸς αὐτὸν, περὶ οὗ ἀναφέρων ὁ Δενίνας λέγει » Φρειδερῖκος ὁ Β', καθ' ὑπερ» βολὴν εὐχάριστος ὡς πρὸς τὸν τρόπον μεθ' ὃν ἐφέρθη, εἰς » περιστάσεις τοσοῦτον κρισίμους, ὁ ἀπεσταλμένος του τὸν ἐ» προβίβασεν εἰς βαθμὸν Ταγματάρχου, ὅπερ ἦτον μεγίστη » διάκρισις εἰς τὸν προυσιανὸν στρατὸν, παρατηρουμένου τοῦ » ὀλίγου καιροῦ τῶν στρατιωτικῶν του ἐκδουλεύσεων (1) ».

Ἐκτὸς ὅμως τῆς ὀλιγότητος τοῦ καιροῦ τῆς πολεμικῆς ὑπουργίας, ἀπέδωκε διὰ τοῦ τοιούτου προβιβασμοῦ ὁ Προυσιανὸς Μονάρχης ἔξοχον τιμὴν πρὸς τὸν ἡμέτερον συμπολίτην. Διότι κατὰ τὸν τότε στρατιωτικὸν κανονισμὸν τῆς Προυσίας ἔπρεπεν ὁ Λούζης νὰ λάβῃ πρῶτον τὸν κατώτερον βαθμὸν τοῦ ἀντιταγματάρχου διὰ νὰ φθάσῃ εἰς ἐκεῖνον τοῦ Ταγματάρχου. Ὅθεν ἔλαβε τὴν διάκρισιν ἐκείνην ἥτις ἐγείνετο εἰς μόνους τοὺς ἐξ αἵματος Πρίγγιπας τοῦ βασιλείου.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῆς χαρᾶς τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο ὁ κόμης Σπυρίδων βλέπων τὴν πρὸς τὰς πολιτικὰς ἐπιχειρήσεις του εὐαρέστησιν τῆς αὐλῆς του, καὶ μεταξὺ τῆς κοινῆς ὑπολήψεως τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανεν ἐν Λονδίνῳ, τὸν ἐδόθη τὸ 1786 ἡ θλιβερὰ εἴδησις ὅτι ὁ μεγαλόνους Φρειδερῖκος Β', ἐτελείωσε τὸ ἐπίπονον μὲν, ἀλλὰ πολύδοξον τῆς ζωῆς του στάδιον. Εἴδησις ἥτις κατελύπησε τὴν καρδίαν τοῦ ἡμετέρου πολιτικοῦ καὶ τὸν ἔκαμε νὰ κλαύσῃ τὴν στέρησιν μὲ δάκρυα ἐκπηγάζοντα ἀπὸ βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην. Δὲν ἐτίμησεν ὅμως ὀλιγώτερον τὴν ἀξίαν τοῦ κόμητος Λούζη καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Φρειδερίκου Γυλιέλμος Β', διότι στερεώσας αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ Πρέσβεως θέσιν ἐν Λονδίνῳ τὸν ἀφῆκεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ 1788. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο προοδεύσασα ἡ ἐν Ὁλλανδίᾳ ἐπανάστα-

(1) Αὐτόθι.

Digitized by Google

σις κατὰ τοῦ κυβερνήτορος αὐτῆς, ἔχοντος εἰς γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν τοῦ Γυλιέλμου, ἠναγκάσθη οὗτος νὰ λάβῃ μέρος ἐνεργητικὸν καὶ νὰ πέμψῃ πολλὰς δυνάμεις του εἰς τὰ ὁλλανδικὰ κράτη διὰ νὰ τελειώσῃ τὰς μεταξὺ τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου καὶ τῶν ὑπηκόων του διαφοράς. Ἀνακαλέσας δὲ τὸν ἔνδοξον συμπολίτην μας ἔπεμψεν αὐτὸν μὲ τὸν ἐκεῖ στελλόμενον προυσιανὸν στρατὸν, ὅπου, μετὰ τὴν τελείαν νίκην καὶ τὸν σκορπισμὸν τῶν ἀποστατῶν, διετάχθη ὁ Λούζης παρὰ τοῦ ὑπουργείου του νὰ πραγματευθῇ, συμφώνως μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας (ὡς Ἐλέκτορα τῆς Ἀνοβέρας) καὶ μὲ τὴν θέλησιν τῆς γερμανικῆς συμμαχίας, τὸν συμβιβασμὸν καὶ τὴν προστάτευσιν τοῦ συντάγματος τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν. Τὰ πάντα ἔλαβον εὐτυχὲς τέλος, καὶ σταλεὶς πάλιν ὁ Κεφαλλήνιος διπλωματικὸς ἐν Λονδίνῳ, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἐσχημάτισεν αὐτόθι γενικὴν συνθήκην, καὶ συνεφώνησε (τὴν 13 Ἰουνίου) ἕνωσιν συμμαχικὴν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Προυσίας (1).

Ἡ ἕνωσις τῶν δύω τούτων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν πρόοδον τῆς Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας εἰς τὸ τουρκικὸν κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔκαμνον μεγάλας νίκας, ἀφ' ἧς ὥρας ἐκήρυξεν ἡ ὀθωμανικὴ αὐλὴ τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν τὸ 1787. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ σκοποῦ των ἡ Ἀγγλία καὶ Προυσία ἐκίνησαν εἰς ἐπανάστασιν τὴν Πολωνίαν διὰ ν' ἀποτεινάξῃ τὸν ῥωσσικὸν ζυγὸν, καὶ παρεκίνησαν τὴν Σβεκίαν εἰς τὸν κατὰ τῆς Ῥωσσίας πόλεμον (2). Ἀνακαλεσθεὶς δὲ, περὶ τὰ τέλη τῶν 1788, ὁ ταγματάρχης Λούζης ἐστάλη παρὰ τῆς αὐλῆς του μὲ τὸν προυσιανὸν στρατὸν ἐν Πολωνίᾳ τῆς ὁποίας τὴν ἐπανάστασιν ἐβοήθει τότε ὁ Γυλιέλμος, καὶ ὅπου ὁ ἡμέτερος πολεμικὸς ἐδούλευσε γενναίως τὸν Μονάρχην του. Ἀλλὰ μὲ ὅλην τὴν δραστηριότητα τῆς Ἀγγλίας καὶ τὰς ἐνεργείας τῶν Προύσων, οἱ Αὐστριακοὶ καὶ Ῥῶσσοι ἐπροχώρουν θριαμβεύοντες κατὰ τῶν παρ' ἐκείνων προστατευομένων Ὀθωμανῶν, καὶ ὅλοι οἱ

(1) Δενίνας αὐτόθι.
(2) Κούμ. γεν. Ἱστορ. Τόμ. Θ'. σελ. 351.

Digitized by Google

διεγειρόμενοι κατ' αὐτῶν περισπασμοὶ ἐφαίνοντο τόσον ἀνίσχυροι, ὥστε ἤδη ἐπροβάλλετο ἓν δίλημμα εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας καὶ Προυσίας, ἂν συμφέρῃ μᾶλλον πρὸς αὐτὰς νὰ συνεργήσωσιν εἰς τὴν πτῶσιν τῆς Τουρκίας συμφωνήσαντες μὲ τοὺς πολεμοῦντας αὐτήν, ἢ νὰ τὴν ὑποστηρίξωσιν ἀναφανδὸν μὲ ὅλας των τὰς δυνάμεις.

Εἶναι δὲ ἄξιον θαυμασμοῦ ἔτι οἱ συμφωνήσαντες νὰ διαμελήσωσι τὸ μάχιμον, ἐξευγενισμένον, καὶ χριστιανικὸν ἔθνος τῶν Πολωνῶν, δὲν ἐνόμιζον δίκαιον νὰ ῥίψωσιν ἕνα βαρβαρικὸν καὶ τυραννικὸν θρόνον ἀνυψωθέντα μὲ ἀπανθρώπους τρόπους εἰς τὸν κόλπον τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπαπειλήσαντα τοσάκις νὰ σβύσῃ τὰ φῶτα καὶ τὴν θρησκείαν! Ἡ ἰδιωφέλεια τῆς Ἀγγλίας, ἥτις ἀπολαμβάνει τοσοῦτον ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν βαρβάρων καὶ ἀμαθῶν λαῶν εἰς τὸ τερπνότερον μέρος τῆς Εὐρώπης μετὰ τῶν ὁποίων ἐμπορεύεται ὅπως θέλει, καὶ τὸ μῖσος τῆς Προυσίας κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ Αὐστρίας, παρεκίνησαν τὸν Ἄγγλον Ὑπουργὸν Πίττ, καὶ τὸν Προῦσον Ἑρσβέργιον νὰ κρίνωσιν ὡς συμφερώτερον τὴν διατήρησιν τῆς Τουρκίας. Πρὸς ἐπισκίασιν δὲ τῶν κυρίων σκοπῶν των ἔπλασαν τὴν φανταστικὴν ἀρχὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς πλάστιγγος, τῆς ὁποίας τὴν ἰσορροπίαν ἐσχημάτιζον, κατ' αὐτούς, εὑρισκόμεναι ἐξ ἑνὸς μέρους ἡ Ἀγγλία, Τουρκία, Προυσία, Σβεκία, Πολωνία, καὶ Ὁλλανδία, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου ἡ Ῥωσσία, Αὐστρία, καὶ Γαλλία. Ἀρχὴ ἀναιρουμένη ἀπὸ τὰ πράγματα, ἀπὸ τὰ γινόμενα τῆς ἱστορίας, ἀπὸ τὰς ἀντιπαθείας καὶ συμπαθείας τῶν ἐθνῶν, τῶν ἀτόμων βασιλέων καὶ ὑπουργῶν, καὶ ἀπὸ τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα τῶν αἰώνων.

Ἐκ τῆς φαινομένης λοιπὸν ἀρχῆς τῆς ἰσορροπίας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐκ τῶν ἰδιωφελειῶν των κινούμεναι ἡ Ἀγγλία, Προυσία, καὶ Πολωνία συνεμάχησαν μὲ τὴν ὀθωμανικὴν αὐλὴν καὶ ὑπέσχοντο ν' ἀποδώσωσι πρὸς αὐτὴν ὅλας τὰς παρὰ τῶν Ῥώσσων καὶ Αὐστριακῶν κυριευθεῖσας ἐπαρχίας. Ὅθεν τὸ 1791 ἐπέμφθη παρὰ τοῦ Μονάρχου του ὁ Ταγματάρχης Λούζης εἰς τὸ γενικὸν τοῦ Βεζύρη στρατόπεδον διὰ νὰ βάλῃ εἰς τάξιν τὸν ὑπὸ τῶν Ῥώσσων καὶ Αὐστριακῶν νικηθέντα τουρκικὸν στρατὸν, καὶ ὡς διπλωματικὸς νὰ πραγ-

Digitized by Google

ματευθῇ τὴν εἰρήνην ὑπὲρ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τῆς εἰρήνης μετὰ τῶν Τσύρκων ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας ἐκστράτευσε ταυτοχρόνως ὁ ἴδιος Γυλιέλμος μὲ μεγάλας δυνάμεις εἰς τὰ σύνορα τοῦ αὐστριακοῦ κράτους ἐπαπειλῶν νὰ εἰσβάλῃ εἰς αὐτά, ἐὰν δὲν ἔπαυεν ὁ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πόλεμος. Ὁ θάνατος τοῦ Β', Ἰωσὴφ καὶ ἡ ἀνάβασις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τοῦ Λεοπόλδου ἐπέφερε τῳόντι τὴν ζητουμένην παῦσιν τοῦ πολέμου. Ἡ εἰρήνη, ἐσυμφωνήθη εἰς Σύστοβον καὶ ἐκλείσθη πραγματευομένη ὑπὸ τοῦ συμπολίτου μας τῇ 4 τοῦ Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους (1). Μεταξὺ δὲ τῶν μεγάλων τιμῶν τὰς ὁποίας ἔκαμνον ὁ Βεζύρης καὶ οἱ ὁπλαρχηγοὶ Ὀθωμανοὶ πρὸς τὸν Ἕλληνα διπλωματικὸν καὶ στρατιωτικὸν, εἰς τὴν φιλογενῆ του καρδίαν ἐμάχοντο αἰσθήματα ἀντιθέτου φύσεως. Ἔχαιρεν ἐξ ἑνὸς μέρους βλέπων τοὺς βαρβάρους ὑποκειμένους εἰς ἓν τέκνον τῆς γῆς ἐκείνης τὴν ὁποίαν αὐτοὶ κατεδυνάστευον τοσούτους αἰῶνας. Ἐλυπεῖτο ὅμως μεγάλως παρατηρῶν ὅτι ἡ πρὸς τὸν Μονάρχην του χρεωστουμένη ὑπακοὴ καὶ ἡ ἀκριβὴς τῶν καθηκόντων του ἐκτέλεσις τὸν ὑποχρέωναν νὰ ζητῇ συμφέροντα ἔθνους παρ' αὐτοῦ μισουμένου, καὶ νὰ συνεργῇ διὰ τὴν παῦσιν πολέμου, ὅστις ἤθελεν ἐξολοθρεύσει τοὺς τυράννους τῆς φίλης πατρίδος του.

Τόσον ὅμως ἀξίως ἐδούλευσε καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀποστολήν του ταύτην τὴν αὐλήν του, ὥστε ἐπιστρέψας ἐτιμήθη παρὰ τοῦ Γυλιέλμου μὲ τὴν θέσιν τοῦ ὑποσυνταγματάρχου (Maggior Generale) τῶν πεζικῶν δυνάμεων, καὶ τοῦ ὑπασπιστοῦ τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐποχὴν, ἔχων ἤδη τὴν ἡλικίαν πεντήκοντα δύο ἐτῶν ἐνυμφεύθη μετὰ τῆς εὐγενοῦς Μαργαρίτας Γαλιάττης, χήρας τοῦ μυστικοῦ συμβούλου τῆς προυσιανῆς ἐπικρατείας Σαπτεῖου, παρ' ἧς, ἐκτὸς τῶν δύο ἀποθανόντων τέκνων, ἐγέννησε τὸν εἰσέτι ζῶντα ἔνδοξον υἱόν του Φρειδερῖκον, πεμφθέντα, παρὰ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἀποθανόντος Μονάρχου τῆς Προυσίας, πρέσβυν εἰς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν πατρίδα μας Ἑλλάδα.

---

(1) Ὅρα γεν. Ἱστορ. Κεφ. αὐτόθι. — Βλέπε καὶ Παραβίου ἐπιστολ.

Digitized by Google

Κατὰ τὸ 1800, προβιβασθεὶς ὁ κόμης Λούζης εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀντισυνταγματάρχου (tenente Generale) ἐπέμφθη ὡς πρέσβυς εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως, ὅπου τὸ ἀνώμαλον πνεῦμα τοῦ βασιλεύοντος Παύλου κατέσταινεν ἐνοχλητικὴν τὴν ἐκεῖσε διατριβὴν εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ὑπέφερον ἀτομικὰς καταφρονήσεις καὶ διάφοροι ἐδιώχθησαν ἐπισήμως. Εἰς τὸν δύσκολον χαρακτῆρα τοῦ ῥηθέντος Αὐτοκράτορος προσετίθετο καὶ ἡ φύσις τῶν ὑποθέσεων τὰς ὁποίας ἔμελλε νὰ πραγματευθῇ μετ' αὐτοῦ ὁ Κεφαλλήνιος διπλωματικὸς ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Προυσιανῆς αὐλῆς, ἥτις ἐζήτει ὅσα δὲν εὐηρέστουν τὸν Ῥῶσσον Μονάρχην. Μὲ τοσαύτην ὅμως ἀξίαν μετεχειρίσθη τὸν ἄλλως ἀγαθὸν μὲν, ἀλλὰ φαντασιώδη Παῦλον, ὥστε ἐπέτυχε παρ' αὐτοῦ εὐκόλως, ὅσα ὠφέλουν τὴν αὐλήν του. Τιμηθεὶς δὲ ἀκολούθως μὲ τὸ ἱπποτικὸν παράσημον τοῦ μεγάλου σταυροῦ τῆς ἁγίας Ἄννης, ἔλαβε παρὰ τοῦ ἰδίου ὡς δῶρον καὶ δύο ταμβακοθήκας κεκοσμημένας μὲ πολυτίμους ἀδάμαντας (1). Ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν δὲ εὐνοίας τοῦ Αὐτοκράτορος ὠφελούμενος συνήργησε μεγάλως καὶ ὡς πρὸς τὸ καλὸν τῆς τότε συσταθείσης Ἰονικῆς πολιτείας προστατευομένης ὑπὸ τῶν Ῥώσσων καὶ Ὀθωμανῶν. Ὥστε ὁ κόμης Λούζης, ὁ πρέσβυς τῆς Σβεκίας, καὶ ἐκεῖνος τῆς Νεαπόλεως ἦσαν οἱ μόνοι, οἵτινες δὲν ἐδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν, καὶ αὐτοὶ μόνοι εὑρέθησεν ἐν Πετρουπόλει εἰς τὸν καιρὸν τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ ἀτυχοῦς Παύλου.

Μεγάλως δὲ ἐτίμησε τὴν ἀξίαν τοῦ Ἕλληνος πολιτικοῦ ὁ διαδεχθεὶς τὸν Παῦλον φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Ἀλέξανδρος ὀνομάσας αὐτὸν, ἐν καιρῷ τῆς ἀναβάσεώς του εἰς τὸν θρόνον, ἔκτακτον ἀπεσταλμένον του, καὶ κοσμήσας αὐτὸν μὲ τὸν μέγαν

---

(1) Συνομιλῶν ὁ ἔνδοξος ἡμῶν ὁμογενὴς Ἱπποτης Μουστοξύδης τῷ 1805 ἐν Φλωρεντίᾳ μετὰ τοῦ περικλεοῦς τούτου συμπολίτου μας περὶ ταῦ Παύλου ἤκουσε παρὰ τοῦ ἰδίου τὰ ἑξῆς: Γνωρίζων ὁ Λούζης πῶς ἠνοίγοντο τὰ ἐπίσημα γράμματα τῶν Πρέσβεων τῶν ἄλλων αὐλῶν, καὶ ὅτι ὁ ῥηθεὶς Αὐτοκράτωρ ὠργίζετο κατ' ἐκείνων διὰ τὰς ἐν αὐταῖς εὑρισκομένας περιγραφὰς τῶν φαντασιῶν του καὶ ἀλλοκοτήτων, αὐτὸς ἔγραφεν εἰς τὰ ἰδικάτου ἐπαίνους ὑπὲρ τοῦ Παύλου. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπελάμβανε τὴν εὔνοιάν του.

Digitized by Google

σταυρὸν τοῦ κοκκίνου ἀετοῦ. Διαμείνας λοιπὸν ὁ συμπολίτης μας τρία ἔτη εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Ῥωσσίας ἐβιάσθη ἀπὸ τὴν ψυχρότητα τοῦ κλίματος, ἥτις ἔβλαπτε τὴν ἤδη προβεβηκυῖαν του ἡλικίαν, νὰ ζητήσῃ τὴν εἰς Βερολῖνον ἐπιστροφήν του. Μόλις δὲ ἔφθασεν ἐκεῖ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1803, παρέστησε πρὸς αὐτὸν ὁ Μονάρχης του μὲ τὰς πλέον ζωηρὰς ἐκφράσεις τὴν εὐαρέστησίν του ὡς πρὸς τὰς διπλωματικάς του ἐκδουλεύσεις, καὶ τιμήσας αὐτὸν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς ἐπικρατείας τὸν ἐπρόσθεσεν· ὅτι ἐπιθυμῶν νὰ ὠφεληθῇ ἀκόμη ἡ αὐλὴ ἀπὸ τὴν ἀγχίνοιάν του καὶ τὰς γνώσεις του τὸν ἀφίνει ἐλεύθερον νὰ ἐκλέξῃ ὁποῖον εἶδος ἐκδουλεύσεως ὠρέγετο. Ἀλλὰ παρατηρήσας ὁ Κεφαλλήνιος πολιτικὸς ὅτι ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐξέτεινε τὴν ἐπιρροήν της καὶ εἰς τὰς ἀπωτάτας ἀπ᾽ αὐτὴν ἐπαρχίας, βλέπων ὅτι αἱ ἀρχαὶ τοῦ Λουκεσίνη ἐνεργητοῦ τοῦ Ναπολέοντος ὑπερίσχυον εἰς τὸ Προυσιακὸν ὑπουργεῖον, μὴ εὐαρεστούμενος εἰς τὰ πολιτικὰ μέτρα τοῦ βασιλέως του, καὶ καιόμενος ἀπὸ θερμότατον ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα ἀπεφάσισε νὰ ἀπομακρυνθῇ πρὸς καιρὸν ἀπὸ τὰ πράγματα. Ἐζήτησε λοιπὸν ἄδειαν τριετῆ, παραστήσας ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἀναπαυθῇ ὀλίγον ἀπὸ τὰς πολιτικὰς ἀσχολίας καὶ νὰ περιέλθῃ τὴν φιλτάτην του Ἑλλάδα, καὶ τὴν Ἰταλίαν, μὲ τὰς ὁποίας τὸν συνέδεον γενέθλια καὶ ἀνατροφή.

Μεταβὰς δὲ ἐν Βενετίᾳ καὶ προβλέπων τὴν ὄψιν τοῦ πολιτικοῦ ὁρίζοντος καθ᾽ ὥραν φοβερωτέραν ἐσκέπτετο νὰ ἀποτραβιχθῇ ὅλως διόλου εἰς τὴν πατρίδα, καὶ νὰ τελειώσῃ τὰς ὀλίγας ἡμέρας τῆς ἐνδόξου ζωῆς του ἀπολαμβάνων τὰς ἡδονὰς τῆς συγγενικῆς ἀγάπης, μεταξὺ τῶν θερμῶς ἀγαπωμένων παρ᾽ αὐτοῦ συγγενῶν καὶ τῶν φίλων τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας του. Περὶ ταύτης δὲ τῆς ἀποφάσεώς του ἔγραφε μάλιστα πρός τινας ἑπτανησίους γνωρίμους του κατέχοντας τότε τὰς ὑπερτάτας ἀρχὰς εἰς τὴν Ἰόνιον πολιτείαν. Εἰδήμονες ὅμως, ὡς φαίνεται, ἐκεῖνοι τῆς ἰδίας των μικρότητος, καὶ φοβηθέντες μήπως ὁ ἐρχομὸς τοιούτου ἀνδρὸς κλονίσει τὴν ἐκ τῶν περιστάσεων ὕψωσίν των, ἢ ἐπισκιάσει τὴν διὰ τὰς θέσεις ὑπόληψίν των, ἀντέτειναν εἰς τὸν φιλοπατρισμόν του ἐμπόδια τινά. Ταῦτα δὲ, καὶ, ἐντέλει, ἡ ὑποταγὴ τῆς ἑπτα-

Digitized by Google

νήσου εἰς τὰ γαλλικὰ ὅπλα τὸν ἔκαμαν νὰ μεταβάλῃ σκοπὸν, καὶ κράξας ἐν Βενετίᾳ τὸν αὐτάδελφόν του Ἀναστάσιον καὶ ἑτέρους συγγενεῖς του διέβαινεν εὐθύμους ἡμέρας, εὑρισκόμενος πάντοτε μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἐκεῖσε ὁμογενῶν μας. Μετὰ καιρόν τινα ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν ἐπῆγεν εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου διαμείνας μέχρι τῶν 1806, ἐγνωρίσθη αὐτόθι μὲ τὸν, τότε νέον τὴν ἡλικίαν, πολυμαθῆ Μουστοξύδην. Ἀνακαλύπτων δὲ, ὡς φαίνεται, εἰς αὐτὸν τὰ δείγματα τῆς μελλούσης ἀξίας, καὶ συνδεωμένης τῆς φιλοπάτριδος καρδίας του μὲ τὸν νέον διὰ τῶν ἱερῶν δεσμῶν τῆς ὁμογενείας, τὸν ἠγάπησε θερμῶς καὶ συνωμίλει μετ' αὐτοῦ τρυφερὰ περὶ τῆς ποθητῆς ἡμῶν πατρίδος. «Ἐγνώρισα (γράφει πρὸς ἐμὲ ὁ » πολυσέβαστός μοι φίλος) τὸν ἄξιον ἐκεῖνον ἄνδρα ἐν Φλω» ρεντίᾳ περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν 1805. Ἦτον μᾶλλον ὑψηλοῦ » ἀναστήματος καὶ ὄψεως μελαχρινῆς, κατὰ τὸ χρῶμα τῶν » συμπατριωτῶν του. Πρὸς ἐμὲ, ὡς ἑπτανήσιον, μολονότι νέον » 19 ἢ 20 χρόνων, ἔδειξε μεγάλας πεπεριποιήσεις. Ὡμίλει » μὲ μεγάλην ἀγάπην περὶ τῆς πατρίδος του κτλ.»

Πλησιάσαντος δὲ τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς τὴν Προυσίαν καὶ μαθὼν ὅτι ἡ αὐλήτου ἑτοιμάζεται νὰ προσβάλῃ τοὺς προσεγγίσαντας ἐκεῖ Γάλλους, μετέβη τῷ 1806 εἰς Βερολίνον ἀποφασισμένος, μὲ ὅλα τὰ γηρατεῖα του, νὰ τρέξῃ καὶ αὐτὸς εἰς ἄλλος Νέστωρ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Παρουσιασθεὶς λοιπὸν πρὸς τὸν βασιλέα του τὸν παρέστησεν ὅτι ἦτον ἕτοιμος νὰ τελειώσῃ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἡμερῶν του μαχόμενος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς δευτέρας πατρίδος του. Εὐχαρίστως ἐδέχθη ὁ βασιλεὺς τὴν πρότασιν τοῦ θερμουργοῦ γέροντος Λούζη, σεβόμενος ὅμως τὴν ἡλικίαν του καὶ μὴ θέλων νὰ τὸν ἐπιφορτίσῃ κόπους ὑπερβαίνοντας τὰς φυσικάς του δυνάμεις, τὸν προσδιώρισεν εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἔμελλε νὰ σχηματίζῃ τὴν ὀπισθοφυλακήν. Ἀλλ' ὁ εἰσέτι γενναιόκαρδος καὶ ὀξύνους γέρων ἐπιθυμῶν μᾶλλον νὰ γείνῃ παράδειγμα τῆς καταφρονήσεως τῶν κινδύνων, καὶ μὴ εὐαρεστούμενος εἰς τὸ σχέδιον τοῦ πολέμου τὸ ὁποῖον ἐπρότειναν ὁ δοὺξ Βρονσβίκιος (Bronswick) καὶ ὁ Μοκλενδόρφιος (Mocllendorff) οἱ Ἀρχιστράτηγοι, ἀπέβαλεν ἀσυστόλως καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν διδομένην θέσιν, καὶ προεῖπε πρὸς

Digitized by Google

τὸν Μοναρχηντου τὴν ὀλεθρίαν ἔκβασιν τῆς μάχης, ἐὰν παραδεχθῶσι τὰ προτεθέντα σχέδια. Πόσον δὲ ἦσαν ὀρθαὶ αἱ παραβλεφθεῖσαι παρατηρήσεις τοῦ Ἕλληνος στρατηγοῦ, καὶ πόσον ἐπιβλαβῆ ἦσαν τῷόντι τὰ ῥηθέντα σχέδια, ἐβεβαιώθη ἔπειτα ἐκ πείρας ὁ βασιλεὺς, ὅταν εἶδεν ὅτι εἰς ἑπτὰ ἡμέρας ἠφανίσθησαν ὅλαι αἱ Προυσιαναὶ δυνάμεις, καὶ ὅτι ὁ Ναπολέων εἰσήρχετο θριαμβοφόρος εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ περιβοήτου Φρειδερίκου Β'.

Πλήρης ἀγανακτήσεως καὶ λύπης ἐφαίνετο τότε ὁ στρατηγὸς Λούζης διὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ταύτην δυστυχίαν· ὢν δὲ ἄνθρωπος εὐαίσθητος εἰς τὰ κοινωνικὰ χρέη, καὶ προσκολλημένος εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς, διὰ τῶν ἑποίων ῥυθμίζονται αἱ ἀνθρώπιναι πράξεις, ἠσθάνθη ὅλην τὴν φρίκην καὶ συνέλαβε, κατὰ τῶν Γάλλων, τὸ πλέον ἄσπονδον μῖσος, διὰ τὸ ἐνοχλητικὸν φέρσιμον τοῦ νικητοῦ Ναπολέοντος πρὸς τὸν Μοναρχηντου, καὶ διὰ τὴν καταφρόνησιν τῶν ἱερωτέρων καθηκόντων, τὴν ὁποίαν ἐπέφερε τὸ παρ' ἐκείνου διαδοθὲν ἐπαναστατικὸν πνεῦμα. Τοσοῦτον δὲ προώδευσεν ἡ θλῖψις τῆς καρδίας του, καὶ τοιοῦτον κλονισμὸν ἔλαβεν εἰς τὸν γεγηρακότα διοργανισμόν του, ὥστε ἔπεσε, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, εἰς τὴν κλίνην ἀσθενής. Ἀνὴρ ὅμως διάσημος, ὡς ἦτον ὁ ἡμέτερος συμπολίτης, ἔπρεπε νὰ παρουσιασθῇ πρὸς τὸν ἤδη κυριάρχην τοῦ προυσιανοῦ κράτους καὶ νὰ προσφέρῃ τὸ θυμίαμα τῆς ὑποταγῆς. Καὶ τῷόντι δὲν παρῆλθον πολλαὶ ἡμέραι, ὁπού ὁ Ναπολέων, θέλων νὰ ἴδῃ καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν παρὰ τῶν ἄλλων αὐλικῶν γινομένην ὑπόκλισιν, ἔπεμψε τὸν Ἀρχιστράτηγον Δουρόκιον (Du-Roc), διὰ νὰ τὸν προσκαλέσῃ νὰ παρουσιασθῇ ἔμπροσθέν του. Δεχθεὶς τοῦτον εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς κλίνης, εἰς ἣν ἔκειτο, ὁ γηραιὸς στρατηγὸς, καὶ ἀκούσας τὴν διαταγὴν ἐξέφρασεν ἀφόβως τὴν ἄρνησίν του εἰς τὴν ζητουμένην ὑπόκλισιν. Εἰς μάτην ὁ ῥηθεὶς Γάλλος μετεχειρίσθη πάντα καταπειστικὸν λόγον διὰ νὰ τὸν παρακινήσῃ νὰ ὑπενδώσῃ εἰς τὰς περιστάσεις, διότι ὁ Λούζης ἔμεινεν ἄκαμπτος. Τελευταῖον, χαριζόμενος εἰς τὴν ἀρχαίαν των γνωριμίαν ὁ Δουρόκιος, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ προλάβῃ πᾶσαν ἐνδεχομένην δυσαρέσκειαν, ἔλαβεν ἐκ τῆς χειρὸς τὸν ἐκεῖ παρευρισκόμενον υἱὸν τοῦ κόμητος Λούζη Φρειδερῖκον, καὶ, συγ-

Digitized by Google

χώρησον, (εἶπε μὲ ὕφος φιλικὸν) στρατηγέ, πρὸς τὸν υἱόν σου τοὐλάχιστον, νὰ παρουσιασθῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅπερ θέλει τοῦ εἶναι ἐπωφελέστατον εἰς τὰς παροῦσας περιστάσεις.

Μόλις ἤκουσε τὸ νέον τοῦτο ζήτημα, εὐχαρίστησε μὲν τὸν Δουρόκιον διὰ τὰς εὐνοϊκὰς ἀποδείξεις του, στραφεὶς δὲ εἶπε μὲ τόνον πατρικῆς ἐξουσίας τὰς ἐξῆς ἀφόβους ἐκφράσεις πρὸς τὸν υἱόν του. »Ὢν γέρων καὶ ἀσθενὴς δὲν δύναμαι νὰ σὲ »ἐμποδίσω νὰ κάμῃς ὡς θέλεις. Ἐὰν ὅμως, λησμονῶν τὰ »χρέη τοῦ ὑπηκόου πρὸς τὸν ἡμέτερον βασιλέα καὶ τὴν »παρ' ἐμοῦ καὶ σοῦ χρεωστουμένην εὐγνωμοσύνην πρὸς ἐκεῖ»νον, δειχθῇς τοσοῦτον χαμερπὴς, ὥστε νὰ ζητήσῃς ἓν ἀξίω»μα παρουσιαζόμενος εἰς τὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος μας, σὲ »δίδω ὡς πατὴρ, καὶ ζῶν τὴν κατάραν μου, καὶ ἐνῷ θέλω »καταβαίνει εἰς τὸν τάφον ». Ταῦτα εἰπὼν ἐγύρισε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὸν τεῖχον ἀφίνων ἐκπεπληγμένον τὸν Γάλλον Ἀρχιστράτηγον, ὅστις ἀνεχώρησε θαυμάζων τὸν ἀκλόνητον καὶ ἄτρομον χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός. Οὔτε ἡ σταθερότης αὕτη τοῦ Κεφαλλῆνος στρατηγοῦ ἦτον στιγμηαῖον φαινόμενον τῆς ἀπεχθείας του καὶ τοῦ πόνου διὰ τὰς δυστυχίας τῆς αὐλῆς του, διότι ἀναλαβὼν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν ἔμεινε κατάκλειστος εἰς τὴν οἰκίαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Βερολίνῳ κυριαρχίας τῶν Γάλλων, οἵτινες ἐστάθησαν ἐκεῖ δύο ἔτη καὶ μῆνας τρεῖς.

Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν νικητῶν, ἐπιστρέψας κατὰ τὸ 1809, εἰς τὴν ἰδίαν του μητρόπολιν ὁ Προυσιανὸς Μονάρχης, ἐπῄνεσεν ἐνώπιον ὅλων τῶν αὐλικῶν του μὲ τὰς πλέον εὐνοϊκὰς ἐκφράσεις τὴν πίστιν καὶ ἀξίαν τοῦ γηραιοῦ ὑπουργοῦ του Λούζη, καὶ ὡμολόγησε δημοσίως: ὅτι ἐλυπεῖτο διὰ τὴν παρακοὴν ὁποῦ εἶχε δείξει εἰς τὰς περὶ τοῦ σχεδίου τῆς μάχης συμβουλὰς τοῦ ἐμπείρου ἐκείνου στρατηγοῦ, αἵτινες ἐκ τῶν πραγμάτων ἐβεβαιώθησαν πόσον ἦσαν φρόνιμοι καὶ ἐπωφελεῖς. Ταύτης δὲ τῆς πρὸς τὸν συμπολίτην μας πεποιθήσεώς του ἔδωκεν ὁ βασιλεὺς ἐναργῆ ἀπόδειξιν κατὰ τὸ 1812. Διότι ἐνεμπιστεύθη πρὸς αὐτὸν τὴν μυστικὴν διαπραγμάτευσιν τῶν πολιτικῶν τοῦ κράτους ὑποθέσεων μετὰ τῆς αὐστριακῆς αὐλῆς, ὅπου μετέβη, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος,

Digitized by Google

ὁ διπλωματικὸς Λούζης, ἐπὶ προφάσει ὅτι ὑπάγει εἰς Βιέννην διὰ ὑποθέσεις του ἀτομικάς. Μὲ τοιαύτην δὲ μυστικότητα καὶ φρόνησιν κατώρθωσε τὰ πάντα, ὥστε ἐβραβεύθη παρὰ τοῦ Μονάρχου του μὲ τὸν μεγάλον σταυρὸν τοῦ μαύρου ἀετοῦ.

Ἀλλὰ, μετὰ τὴν ἐκ Βιέννης ἐπιστροφήν του, ἐνῷ ἀπελάμβανε τοὺς καρποὺς τῆς κοινῆς ὑπολήψεως καὶ δημοσίας τιμῆς, ἔλαβε, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰδίου ἔτους, τὴν δυστυχίαν νὰ ἰδῇ ἔξαφνα ἀποθαμένην, ἀπὸ ἀποπληξίαν τῆς καρδίας, τὴν ἀγαπητήν του σύζυγον. Πρὸς ἀνακούφησιν δὲ τῆς μεγάλης του θλίψεως μετέβη τότε εἰς Ποσθάμιον (Posdam), ὅπου ἦτον ὁ υἱός του Φρειδερῖκος ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ἐκεῖ ἀποτελοῦντος τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως πρώτου τάγματος τοῦ πυροβολικοῦ. Ὀλίγον ὅμως ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ ἡ μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ του υἱοῦ συναναστροφή, διότι ἡ ἄπληστος καρδία τοῦ Ναπολέοντος ἡτοίμαζεν ἤδη αἱματωδεστέρας σκηνάς. Ἀνανοηθεῖσαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ὅτι ὁ μεγαλόσκοπος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἔτεινεν ἤδη, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς κοινῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος, νὰ ἀνυψώσῃ, εἰ δυνατὸν, εἰς τὴν Γαλλίαν θρόνον παγκοσμίου δυναστείας, καὶ νὰ στήσῃ αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἐριπείων τῶν ἀρχαίων μοναρχιῶν, ἠνώθησαν ὅλαι κατ' αὐτοῦ. Τὰ γερμανικὰ κράτη ἡτοιμάζοντο νὰ ὑπάγωσι κατὰ τοῦ ἐπαπειλοῦντος τὴν ἀνεξαρτησίαν των, καὶ ὁμοῦ μὲ τοὺς λοιποὺς ὁπλαρχηγοὺς τῆς Προυσίας ἔπρεπε νὰ συνεκστρατεύσῃ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ πολιτικοῦ μας. Ἔμενε λοιπὸν μεμονωμένος ὁ γηραιὸς Λούζης καὶ ἡ πρὸ ὀλίγου πληγωθεῖσα καρδία του ἐστερεῖτο ἀπὸ τὸ πολυτιμότερον ἀντικείμενόν της. Μολονότι δὲ εὑρίσκετο εἰς τοιαύτην ὀδυνηρὰν θέσιν καὶ ἠγνόει ἐὰν ἤθελεν ἰδῇ πλέον τὸν παρ' αὐτοῦ ἀποχωριζόμενον μόνον υἱόν, κυριευθεὶς ἀπὸ τὸ εὐγενὲς τῆς εὐγνωμοσύνης αἴσθημα, καὶ ἐμπνευσθεὶς, τὴν στιγμὴν τοῦ χωρισμοῦ των, ἀπὸ ἐθνικὴν γενναιοφροσύνην ἀπέπεμψεν αὐτὸν ἀπὸ τὰς πρεσβυτικάς του ἀγκάλας μὲ τὰς ἑξῆς σπαρτιατικὰς ἐκφράσεις «Μὴν λησμονήσῃς ποτὲ, εἶπε πρὸς τὸν »υἱὸν, ὅτι ὑπάγεις νὰ πολεμήσῃς ὑπὲρ τοῦ εὐεργετικοῦ πρὸς »τὴν οἰκογένειάν σου βασιλέως, καὶ ὅτι εἰς τὰς φλέβας »σου τρέχει αἷμα ἑλληνικὸν, ἀπόδειξον δὲ μὲ τὴν πρᾶξιν

Digitized by Google

» ὅτι εἶσαι εὐγνώμων, καὶ ἄξιος τῆς τοιαύτης σου καταγω-
» γῆς ». Οἱ ἀξιομνημόνευτοι δὲ οὗτοι λόγοι τοῦ Ἕλληνος στρατηγοῦ ἔλαβον τῷόντι πραγματικὴν ἔκβασιν, διότι πολεμήσας γενναίως εἰς τρεῖς διαδοχικὰς μάχας ὁ κόμης Φρειδερῖκος ἔλαβε τοιαύτας πληγάς, ὥστε ὑποτεθεὶς ἀποθαμμένος ἀνεφέρθη εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐδόξως πεσόντων Προυσιανῶν, καὶ τὸν ἀνέγνωσεν ὡς τοιοῦτον ὁ γηραιὸς Πατήρ. Ἀλλ' ἡ ταραχθεῖσα, κατ' ἀρχὰς, καρδία τοῦ περικλεοῦς Λούζη ἠσθάνθη, μετ' ὀλίγον, μεγίστην χαρὰν, ἀφοῦ, μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους, καὶ τὴν δίωξιν τοῦ ἐχθροῦ ἕως εἰς τὴν ἰδίαν του μητρόπολιν, ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ υἱός του ζῇ, καὶ εἶδεν αὐτὸν ἐπιστρέφαντα μετὰ τοῦ θριαμβοφόρου στρατοῦ, καὶ κεκοσμημένον, διὰ τὴν ἀποδειχθεῖσαν ἀξίαν του, μὲ τρία πολεμικὰ παράσημα τῆς τιμῆς.

Κατὰ τὸ 1815 ὅμως, ἡ φυγὴ τοῦ Ναπολέοντος ἀπὸ τὴν νῆσον τῆς Ἔλβας καὶ ἡ ἀναφάνησις τοῦ τρομεροῦ τούτου ἀνδρὸς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἠνάγκασε τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις νὰ κινηθῶσι πάλιν κατ' αὐτοῦ. Ὁ υἱὸς λοιπὸν τοῦ συμπολίτου μας ἔπρεπε πάλιν νὰ ἐκστρατεύσῃ· καὶ εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον χωρισμὸν, ὡς νὰ προέβλεπεν ὁ κόμης Σπυρίδων ὅτι, διὰ τὸ γῆρας του, δὲν ἔμελλε νὰ τὸν ἰδῇ πλέον, τὸν ἐνηγκαλίσθη, καὶ συσφίγγων αὐτὸν εἰς τοὺς ἀδυνάτους βραχίωνάς του τὸν κατεφίλει μετὰ τοσαύτης πατρικῆς τρυφερότητος, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι ἤθελε, τρόπον τινὰ, νὰ διαχύσῃ τὸ πνεῦμα του εἰς ἐκεῖνο τοῦ υἱοῦ. Ἀνεκούφισεν ὅμως ἐν μέρει τὸν πόνον τοῦ χωρισμοῦ καὶ τῆς ἀπομονώσεώς του τὸ ὅτι ἐπέζησε ν' ἀκούσῃ τὴν νίκην τῶν συμμάχων εἰς τὴν περιώνυμον μάχην τοῦ Οὐατερλῶ (Waterloo), τὴν εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Γαλλίας, καὶ ὅτι ὁ υἱός του σωθεὶς ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, διωρίσθη στρατιωτικὸς Κυβερνήτης τοῦ δεκάτου στρατῶνος εἰς Παρισίους.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Ὀκτωβρίου τῶν 1815, προσβληθεὶς ὁ Κεφαλλήνιος διπλωματικὸς ἀπὸ σύντομον μὲν, πολύπονον δὲ ἀσθένειαν, ἐτελείωσε τὸ ἔνδοξον τῆς ζωῆς του στάδιον εἰς ἡλικίαν ἐτῶν ἑβδομήκοντα πέντε, ἀφήσας λύπην βαθεῖαν εἰς ὅσους ἐγνώριζον τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ προτερήματα τοῦ ἀνδρὸς, τὰ ὁποῖα ἔκλειον τὰ ἀφραγῆ στόματα καὶ

Digitized by Google

αὐτῶν τῶν φθονούντων τὴν δόξαν τῶν ἄλλων. Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν του ἀρετῶν, ὁ κόμης Λούζης διεκρίθη πάντοτε διὰ τὴν γλυκύτητα τοῦ ἤθους, διὰ τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων, καὶ διὰ τὸ εὐπροσήγορον καὶ ὁμιλητικόν του ὕφος μὲ κάθε ἄνθρωπον ὁποιουδήποτε βαθμοῦ καὶ ἡλικίας. Ἡ πρὸς τοῦ συγγενεῖς του ἀγάπη ἦτον πάντοτε ζωηρὰ καὶ πραγματική. Εὐεργετῶν πλουσιοπαρόχως τοὺς ἀδελφούς του, δὲν παρημέλησε καὶ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Ἰωάννου Κατζαΐτου υἱοῦ τῆς αὐταδέλφης του Μαρίας. Ὁ φιλοπατρισμὸς διετηρήθη τόσον θερμὸς εἰς τὴν καρδίαν του μέχρι γήρατος, ὥστε ὄχι μόνον ἐβοήθει προθύμως ἕκαστον συμπατριώτην του, ὅταν τὸν ἐζήτη χεῖρα βοηθείας πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεώς του (ὡς ἔκαμεν εἰς τὸν Βάρωνα Γρηγορίνην (1)), ἀλλ' εἰς ὁποῖον μέρος τῆς Εὐρώπης συνευρίσκετο μὲ συμπολίτας του τοὺς ἐπεριποιεῖτο πατρικῶς. Πολλοὶ τῶν ἡμετέρων γνωρίσαντες αὐτὸν ἐν Βενετίᾳ μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι διετήρει εἰς τὴν μνήμην του καὶ τὰ πλέον μικρὰ πράγματα τῆς φίλης ἡμῶν πατρίδος. Ὁμιλῶν δὲ περὶ τῆς γῆς τῆς γεννήσεώς του ἐπαρρουσίαζε τοιαύτην φαιδρότητα εἰς τὸ πρόσωπον, ὥστε τὸν ἐφαίνετο ὅτι εὑρίσκετο εἰς τὸ ποθητὸν ἔδαφος, ὅπου ἔπνευσε τὰς πρώτας ζωτικὰς αὔρας.

Διὰ τὸν θερμώτατον δὲ τῆς καρδίας του ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα, δὲν εἶναι μακρὰν τῆς ἀληθείας τὸ ἀνέκδοτον καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀναφερόμενον ὅτι « Ἔκαμε νὰ τὸν φέρωσι μι» κρόν τινα λίθον ἐκ Κεφαλληνίας, τὸν ὁποῖον ἔχων ἐπὶ τοῦ » γραφείου του, τὸν ἐφίλει τρυφερῶς, ὁσάκις ἐξήπτετο εἰς τὴν » εὐγενῆ του καρδίαν ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἐπιθυμία του ».

Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον τιμᾷ μεγάλως τὴν μνήμην τοῦ ἐνδόξου Λούζη ἦτον ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων του ἀφοσίωσις, τὸ σταθερὸν τῆς ἠθικότητός του, διὰ τὸ ὁποῖον ἀπέφευγε πάντοτε ὅσα προσβάλλουσι τὸ μεγαλεῖον τῆς λογικότητος, καὶ οἱ τελευταῖοι λόγοι μὲ τοὺς ὁποίους ἐγκατέλειψε τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωήν « Παραγγέλλω (εἶπε πρὸς τοὺς » παρεστῶτας) εἰς τὸν υἱόν μου πίστιν πρὸς τὸν Μονάρ-

(1) Ὅρα βιογραφίαν Γρηγορίνη.

Digitized by Google

»χην του, σέβας ἱερὸν εἰς τὴν μνήμην τοῦ με»γάλου Φρειδερίκου, ἀγάπην πρὸς τοὺς συγγε»νεῖς καὶ πρὸς τὴν πατρίδα του Ἑλλάδα». Πόσον ἤθελε χαρῇ ὁ πολλὰ φιλόπατρις καὶ φιλογενὴς Λούζης, ἐὰν ἐπεζοῦσε ν' ἀκούσῃ τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος καὶ νὰ ἰδῇ τὸν υἱόν του πεμπόμενον ὡς πρέσβυν εἰς τὸ ἀναγνωρισθὲν ἑλληνικὸν βασίλειον!

Δὲν νομίζω δὲ ἔξω τοῦ σκοποῦ τὸ νὰ ἀναφέρω ὅτι καὶ ὁ κόμης Φρειδερῖκος Λούζης, ἐνῷ, πρὸς διατήρησιν τῆς μνήμης τοῦ περικλεοῦς πατρός του καὶ τῆς ἑλληνικῆς του καταγωγῆς, ἔκαμεν οἰκειακὸν θέσπισμα: ὅτι ὁ πρωτογέννητος τῆς οἰκογενείας του νὰ λαμβάνῃ πάντοτε τὸ ὄνομα Σπυρίδων, ἐδείχθη ἐπίσης πρὸς τοὺς συγγενεῖς του ἀγαπητὸς μὲ πραγματικὰς ἀποδείξεις, καὶ διασώζει ὡς πατρικὴν κληρονομίαν τὸν φιλοπατρισμόν (1).

---

(1) Σημ. Ὁμολογῶ μυρίας χάριτας πρὸς τὸν Νομοδιδάσκαλον Νικόλαον Γ. Λούζην, ὅστις μὲ φιλικὴν προθυμίαν καὶ συγγενικὸν ζῆλον εὑρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ τὰς αὐτογράφους εἰδήσεις τοῦ κόμητος Φρειδερίκου, πρὸς ἔκθεσιν τῆς βιογραφίας ταύτης.

Digitized by Google

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΛΟΒΕΡΔΟΣ

Ὁ κόμης Νικόλαος Λοβέρδος Μικελακάτος Στρατηγὸς τῆς Γαλλίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβε καὶ τὴν πολιτογραφίαν καὶ ἔντιμα παράσημα, ἐγεννήθη τὰς 5 Αὐγούστου τῶν 1773 ἐξ οἰκογενείας ἐπισήμου εἰς Κοντογεννάδαν, περιοχὴν τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ Παλαίας, παρὰ τοῦ Κόμητος Γεωργίου Λοβέρδου.

Μετὰ τὴν πρώτην ἀνατροφήν του εἰς τὴν πατρίδα ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς τὰ ἐν Βενετίᾳ καταστήματα, ὅπου ἐκπαιδευθεὶς εἰς διάφορα εἴδη εἰσαγωγικῶν μαθημάτων διεκρίθη ἐξαιρέτως εἰς τὰς μαθηματικὰς ἰδέας. Μεταβὰς ἀκολούθως εἰς τὸ ἐν Παταυίῳ πανεπιστήμιον ὑπήκουσε μᾶλλον εἰς τὴν φυσικήν του ῥοπήν, ἥτις τὸν ἐκάλει εἰς τὰς πολιτικομαθηματικὰς ἐπιστήμας, παρὰ εἰς τὴν πατρικὴν θέλησιν, κατὰ τὴν ὁποίαν διωρίζετο εἰς τὸ δικανικὸν στάδιον (1). Τελειοποιηθεὶς δὲ ἐκεῖ εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς του μετέβη εἰς τοὺς Παρισίους πρὸς ἀπόκτησιν μεγαλητέρων γνώσεων, ἀλλὰ, διὰ τὰς μετ' ὀλίγον ἐπισυμβάσας πολιτικὰς μεταβολὰς, ἀφιερώθη αὐτόθι εἰς νέον εἶδος σπουδῆς καὶ ζωῆς.

---

(1) Δὲν δύναμαι ν' ἀποσιωπήσω μίαν ἀξιέπαινον πρᾶξιν τοῦ Νομοδιδάκτορος Ἐλευθερίου Τυπάλδου Πρετεντέρη πρὸς τὸν Λοβέρδον. Ἰδὼν οὗτος τὸν νέον Λοβέρδον τιμωρούμενον ἀπὸ τὸν πατέρατου, διὰ τὴν παρακοήν του εἰς τὸ εἶδος τῆς σπουδῆς, μὲ τὴν στέρησιν τοῦ μηνιαίου, τὸν ἐχορήγει αὐτὸς τὰ χρειώδη του ἔξοδα, ἕως ὅτου ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα κατέπεισε τὸν Κόμητα Γεώργιον νὰ μὴν ἐπιμείνῃ περισσότερον εἰς τὸ νὰ ἐμποδίζῃ τὸν υἱόν του ἀπὸ τὴν ἰδίαν του κλίσιν. Ἄνθρωπος πεπαιδευμένος καὶ χαρακτῆρος μεγαλοπρεποῦς καὶ ἰσχυροῦ, ὡς ἦτον ὁ Τυπάλδος, ἦτον ἐπόμενον βέβαια νὰ βοηθήσῃ ἕνα νέον δίδοντα χρηστὰς ἐλπίδας.

Digitized by Google

Αἱ, διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀναφανεῖσαι εἰς τὸν ὁρίζοντα τοῦ πολιτικοῦ κόσμου δημοκρατικαὶ ἰδέαι ὑπερπηδήσασαι τὸν Ῥῆνον καὶ τὰς Ἄλπεις διέδιδον πανταχοῦ μέγαν ἠλεκτρισμὸν εἰς τὰ πνεύματα, τὰ ὁποῖα, ἢ ἦσαν νεναρκωμένα καὶ κοιμισμένα ὑπὸ τὴν σκιὰν πεπαλαιωμένων θρόνων, ἢ ἔκειντο ἔντρομα καὶ πλήρη ἀγανακτήσεως. Ἰδέαι νεοφανεῖς, κολακευτικαὶ τῆς φαντασίας, καὶ ὑποσχόμεναι τὰ πραγματικῶς ἀδύνατα ἀφήρπαζον τοὺς κουφόνοας, παρέσυρον τὴν ἄπειρον νεολαίαν, καὶ εὕρισκον, διὰ τὰς ὑπαρχούσας μεγάλας καταχρήσεις, ὑποδοχὴν καὶ εἰς ὅσους ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἐννοήσωσι τὰς ἀπατηλὰς των ὑποσχέσεις. Παντοῦ ἠκούοντο πολιτικαὶ κινήσεις· τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα διεδίδετο ὡς μίασμα ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην ἐπαρχίαν καὶ ἐνομίζετο ὡς τὸ μόνον στοιχεῖον τῆς εὐδαιμονίας. Τὸ ἀνθηρὸν ἔδαφος τῆς Ἰταλίας ἤρχισε νὰ μεταβάλλεται εἰς θέατρον αἱματωδεστάτων πολέμων, καὶ ἕνας γαλλικὸς στρατὸς ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς τὸν τότε στρατηγὸν Ναπολέοντα μετέβαινεν εἰς αὐτὴν νὰ διώξῃ τοὺς παλαιοὺς κατακτητάς της καὶ νὰ προστατεύσῃ τὰς νεοσυσταθείσας δημοκρατίας.

Ἡ φήμη τῶν ἐν Τολίνῳ ἀνδραγαθημάτων τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ, ἐξ ὧν ἐπρομηνύετο τὸ ἔξοχον πολεμικὸν πνεῦματου, ἡ μαγευτικὴ γλῶσσα μὲ τὴν ὁποίαν ἤξευρεν ἐκεῖνος νὰ σύρῃ πρὸς ἑαυτὸν λαοὺς καὶ στρατιώτας, ὁ ἐνθουσιασμὸς τὸν ὁποῖον ἐνέπνεεν εἰς πάντας, καὶ αἱ μεγάλαι ἐλπίδες εὐτυχεστέρου μέλλοντος, ἦσαν οἱ πρόδρομοι, οἵ τινες προητοίμασαν τὰς νίκας καὶ ἤνοιγον τὰς πύλας τῶν πόλεων καὶ τῶν φρουρίων εἰς τὸν νέον Βοναπάρτην. Οἱ κλονιζόμενοι ὅμως Μονάρχαι ἡνωθέντες μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῶν κατακτητῶν τῆς Ἰταλίας ἐσχημάτιζον ἰσχυρὰ στρατόπεδα ὁδηγούμενα ἀπὸ παλαιοὺς πολεμιστὰς, κατὰ τῶν ὁποίων διευθύνετο ἀφόβως ὁ μόλις ἔχων εἰκοσιπέντε ἔτη καὶ μικρὰς δυνάμεις Ναπολέων. Ὑπὸ τὴν σημαίαν δὲ τοῦ μεγαλοφυοῦς τούτου Κορσικοῦ ἦτον καὶ ὁ Κεφαλλήνιος νέος Λοβέρδος μὲ θέσιν ὑπολοχαγοῦ. Ἔχων δὲ ἐκ φύσεως ὁ συμπολίτης μας οὗτος χαρακτῆρα ὁρμητικὸν καὶ ὠθούμενος ἀπὸ τὴν ἐθνικήν του εὐτολμίαν ἐρρίπτετο, εἰς τὰς ἐν Ἰταλίᾳ αἱματωδεστάτας μάχας τῶν 1796, μὲ τοιαύτην καταφρόνησιν τοῦ θανάτου, ὥστε, τὴν 16 Ἀπριλίου, εἰς τὴν

Digitized by Google

μετὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ Πειεμοντίων μάχην τοῦ Ναπολέοντος ἐν Μοντενότῃ, ἔλαβεν ἐπὶ κεφαλῆς πληγὴν ἐπικίνδινον ἥτις τὸν ἠνάγκασε ν' ἀπομακρυνθῇ πολὺν καιρὸν ἀπὸ τὸν πόλεμον.

Μετὰ τὴν ἐν Κάμπῳ-Φορμίῳ εἰρήνην, κλεισθεῖσαν τὸ 1797, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι μετέβησαν, ἀπὸ τὴν ἀποθανοῦσαν βενετικὴν πολιτείαν, εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, ἐκ τῆς ὁποίας πεμφθεὶς εἰς τὴν ἑπτάνησον μὲ πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν πληρεξουσιότητα ὁ στρατηγὸς Γεντίλιος (Gentily) ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν τότε λοχαγὸν Λοβέρδον. Εἰς τὸν νέον διοργανισμὸν τῆς κυβέρνήσεως, ὁ συμπολίτης μας διωρίσθη πρὸς καιρὸν σύμβουλος τῆς δημογεροντίας, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπροβιβάσθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πρωτοσυμβούλου (segratario in capo) τῆς ἐν Κερκύρᾳ κεντρικῆς κυβερνήσεως.

Συσταθείσης τότε ἐκεῖ τῆς λεγομένης πατριωτικῆς ἑταιρίας ἀπὸ πεπαιδευμένους ἄνδρας, ἀνεγινώσκοντο πολλάκις εἰς τὰς συνελεύσεις της θεωρίαι περὶ πολιτικῶν ἀντικειμένων. Εἰς ταύτην δὲ ἀνέγνωσε καὶ ὁ Λοβέρδος πραγματείαν τινὰ ἔχουσαν ὡς ἀντικείμενον «ὅτι ἡ κυβέρνησις ἑνὸς μόνου ἢ ὀλίγων, καταστρέφει τὰ δικαιώματα τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀφαιρεῖ τὴν ἐθνικὴν ἐνέργειαν». Ἐξεδόθη δὲ αὕτη τὸ ς'. δημοκρατικὸν ἔτος εἰς τὴν συλλογὴν τινῶν πατριωτικῶν πραγματειῶν τῆς ῥηθείσης ἑταιρίας, χωρὶς προσδιωρισμὸν τοῦ τόπου εἰς ὃν ἔγεινεν ἡ τύπωσις.

Ἐν τοσούτῳ αἱ μοναρχικαὶ κυβερνήσεις ἐβάλοντο εἰς ἐνέργειαν καὶ συνενοῦντο εἰς συμμαχίαν μεταξύ των κατὰ τῆς Γαλλίας, διὰ νὰ προλάβωσι τὸν κίνδυνον εἰς ὃν εἶχεν ἤδη καταντήσει τοὺς θρόνους των ὁ φαντασιώδης νεωτερισμός της. Ὅθεν τὸ ἀκόλουθον ἔτος, στόλος ἀγγλο-τουρκο-ρωσσικὸς ἀνεφάνη εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος, καὶ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1798, ἡ πόλις τῶν Κορφῶν ἐπολιορκήθη ἀπὸ τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις. Τότε ὁ Λοβέρδος, φύσει φιλοπόλεμος, ἐζήτησε νὰ ἐμβῇ πάλιν εἰς τὸ στρατιωτικὸν, καὶ προβιβασθεὶς τὴν 15 τοῦ Δεκεμβρίου, εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποχιλιάρχου (Capitano), ἀνέλαβε τὴν ἐπιστασίαν νὰ διοργανίσῃ δύο λόχους πυροβολιστῶν συγκειμένους ἀπὸ διακοσίους Ἕλληνας. Πλήρης ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν γαλλικὴν ὑπουργίαν, ἐξώπλισε τοὺς περισσοτέρους ἐξ αὐτῶν μὲ ἰδιά του ἔξοδα, καὶ γυμνάσας

Digitized by Google

αὐτοὺς ὁ ἴδιος ὑπεράσπισε μαζήτων, ἀπὸ τὰς ἀπαύστους προσβολὰς τῶν συμμάχων, τὸ Φρούριον Ἀβραὰμ ἢ νεόκαστρον τῆς Κερκύρας, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πεισματικῆς πολιορκίας. Περὶ τούτου δὲ μαρτυρῶν ὁ τότε γενικὸς ἔφορος τῆς ἐκτελεστικῆς διευθύνσεως Δουβοᾶς (Dubois) λέγει: ὅτι ὁ Λοβέρδος ἐξετέλεσε τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ χρέητου μὲ ἀξιόμισθον ζῆλον, μὲ δραστήριον ἐνέργειαν βραχίονος καὶ νοὸς, καὶ ὅτι εἶναι ἀξιοσύστατος διὰ τὴν ἀγχίνοιαν καὶ ἀφοσίωσίν του εἰς τὴν γαλλικὴν δούλευσιν (1).

Μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν Κορφῶν εἰς τοὺς πολιορκητὰς, συμβᾶσαν τῇ 5 Μαρτίου 1799, ὁ ὑποχιλίαρχος Λοβέρδος ἐπροσκαλέσθη εἰς ἔντιμον θέσιν ὑπὸ τοῦ Ῥώσσου Ναυάρχου Οὐσακόφ. Ἀλλ' οὔτε αἱ προβαλόμεναι τιμαὶ, οὔτε αἱ, μετὰ τὴν ἀποβολήν του, καταδρομαὶ, οὔτε τῶν συγγενῶν αἱ παρακινήσεις ἐδυνήθησαν νὰ τὸν ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τὰς γαλλικὰς σημαίας. Ἀναχωρήσας λοιπὸν μετὰ τῶν ἑλληνικῶν λόχων οἵ τινες ἔμεινον εἰς τὰ γαλλικὰ στρατεύματα, μετέβη εἰς Ἀγκόνην· ἐκεῖθεν δὲ περάσας εἰς τὸ ἐν Ἰταλίᾳ στρατόπεδον ἔλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ πυροβολικοῦ εἰς τὸ σῶμα τοῦ στρατηγοῦ Δοβέλλου (Dobelle). Ὡς τοιοῦτος ἐκστρατεύων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν διαφόρων στρατηγῶν τοῦ πυροβολικοῦ, οἵ τινες ἐσχημάτιζον τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῆς ὀπισθοφυλακῆς, ἐπολέμησεν εἰς τὴν ἐν Νεόβῃ μάχην καὶ πληγωθεὶς εἰς τὸν ἀριστερὸν μηρὸν, μὲ ἀνοικτὴν ἀκόμη πληγὴν, ἠγωνίσθη εἰς τὴν αἱματωδεστάτην μάχην τοῦ Μαρέγγου, καὶ ἐπροβιβάσθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποταγματάρχου.

Ἡ ἀποδειχθεῖσα δὲ ἀξία τοῦ συμπολίτου μας εἰς τὰς πολεμικὰς ἐργασίας, καὶ αἱ ἀναφαινόμεναι γνώσεις του, ἔκαμαν τὸν Συνταγματάρχην Γυριότον (Gueriot) νὰ κρίνῃ τὸν Λοβέρδον ἄξιον μεγαλητέρας τιμῆς καὶ νὰ τὸν συστήσῃ πρὸς τὸν τότε πρῶτον Ὕπατον Ναπολέοντα, διὰ τῶν ἑξῆς ἐκφράσεων. «Ὁ στρατηγὸς Μαρμόντιος (Marmont) μ' ἔκαμε τὸ » προσφιλὲς ἔργον νὰ μὲ δώσῃ ὡς ὑπασπιστήν μου τὸν ὑπο-

(1) Ὅρα Notice biographique sur le Lieutenant-Général Comte Loverdo. Paris 1832. pag. 329.

Digitized by Google

» ταγματάρχην Λοβέρδον. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀξιωματικοῦ τού-
» του εἶναι μορφωμένος διὰ νὰ ἐπισύρῃ πρὸς ὠφέλειάν του τὰς
» τιμίας καὶ εὐαισθήτους ψυχάς, καὶ ὁ ἀγαπῶν τὴν πατρίδα
» του πρέπει νὰ ἐπιθυμῇ ὅτι αὐτὴ νὰ περιποιῆται τὰ ὑποκείμενα
» τὰ ὁποῖα, ὡς ἐκεῖνος, ἐγκατέλειψαν κατάστασιν καὶ συγγε-
» νεῖς, διὰ ν' ἀφιερώσωσιν ἑαυτοὺς εἰς ὑπόθεσιν τὴν ὁποίαν αὐτὴ
» ὑπερασπίζεται ἤδη ὀκτὼ ἔτη ἐναντίον ὅλης τῆς Εὐρώπης.
» Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἑνώνῃ τὶς ἐν ἑαυτῷ περισσοτέρας ἐπω-
» φελεῖς γνώσεις, ὡς ὁ ἀγαπητός μου ὑπασπιστὴς, καὶ ἐνταυτῷ
» τοσαύτην ἀξίαν εἰς τὴν ἡλικίαν του, διὰ ὅλον ἐκεῖνο ὁποῦ
» μία κυβέρνησις δικαία καὶ ἔνδοξος, ὡς ἡ ἰδικήσου, ἤθελε
» τὸν ἐπιφορτίσει ».

« Ἤθελεν εἶσθαι τῳόντι ἕνας στολισμὸς τοῦ πυροβολικοῦ
» τὸ νὰ τὸν καθιερώσῃ τὶς εἰς ἓν ὑπούργημα τοιοῦτον διὰ
» τὸ ὁποῖον αὐτὸς εἶναι, κατὰ πάντα λόγον, τοσοῦτον ἄξιος,
» καὶ αὕτη ἤθελεν εἶσθαι βέβαια ἡ ἐμὴ γνώμη. Ἀλλ' ὁ συστρα-
» τιώτης μου Ῥουλιέριος (Rulhiere), ὅστις τὸν εἶχε γνωρίσει
» πολὺν καιρὸν πρὸ ἐμοῦ, καὶ ὅστις, ἡμέτερε στρατηγὲ, εἶναι
» ἐπιφορτισμένος νὰ σᾶς παρουσιάσῃ τὴν μικράν μου σύστα-
» σιν, θέλει σὲ εἰπεῖ: ὅτι, χωρὶς ὑπερβολὴν, αὐτὸς δύναται νὰ
» καθέξῃ καὶ μίαν θέσιν κυβερνητικὴν, εἰς ἣν, ἀναντιῤῥήτως
» ἤθελεν εἶσθαι ἀκόμη ἐπωφελέστερος ».

Ὄχι ὀλιγώτερον δὲ ἐσύστησαν τὸν νέον Λοβέρδον πρὸς τὸν Βοναπάρτην οἱ στοχασμοὶ τοὺς ὁποίους ἐξέθεσε πρὸς αὐτὸν, παρακινηθεὶς ἀπὸ τὸν ῥηθέντα φίλεντου Ῥουλιέρον, εἰς μίαν ἀναφορὰν, εἰς ἣν παρέσταινε τὴν εὐκολίαν τοῦ νὰ ἀναλάβῃ πάλιν ἡ Γαλλία τὰς ἑλληνικὰς νήσους, δι' ὧν ἐδύνατο νὰ διατηρῇ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ ἐμπόριόν της εἰς τὰς ἀνατολικὰς θαλάσσας. Ὅθεν, τρεῖς μῆνας, μετὰ τὴν ἐν Λουνεβίλλῃ εἰρήνην, πληροφορηθεὶς ἴσως ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις τοῦ συμπολίτου μας, διέταξεν ὁ Ναπολέων νὰ ἐπισυναχθῶσιν ἐξ Ἰταλίας εἰς τὸ Τάραντον τὰ ἀναγκαῖα, διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῶν Ἰονικῶν νήσων, πολεμεφόδια, καὶ ὁ ὑποταγματάρχης Λοβέρδος μεταβὰς εἰς Φεραρίαν νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν τῆς μετακομίσεως τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ὅλων τῶν εἰς τοῦτο ἀναγκαίων. Μὲ μεγάλον ζῆλον προσηλώθη ὁ ἡμέτερος πολεμικὸς εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, καὶ, συναχθείσης μεγάλης

Digitized by Google

ποσότητος πυροβόλων, πυροκόνεως, καὶ ἄλλων πολεμεφοδίων ἀπὸ τὸ Ταυρῖνον, Ἀλεξάνδρειαν, Τορτόνην, καὶ Μάντουαν, κατέβαλε πάντα κόπον διὰ νὰ μετακομίσῃ ὅλα ταῦτα εἰς Ἀγκόνην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τάραντον. Εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν οἱ Ἄγγλοι ν' ἁρπάσωσιν ἢ νὰ καύσωσι τὴν πολεμικὴν ταύτην ὕλην, διότι ὁ Λοβέρδος, πότε βαλόμενος εἰς ἀμυντικὴν θέσιν εἰς τὰς ἐντὸς τοῦ Πάδου νήσους, ὅπου ἐπροσπάθουν νὰ εἰσχωρήσωσιν οἱ ἔχθροὶ διὰ μικρῶν πλοιαρίων, καὶ πότε καιροφυλακτῶν διὰ νὰ ἐκπέμπῃ τὰ φορτηγὰ πλοῖα, ἐνῷ αἱ θαλασσοταραχαὶ ἀπερράκρυνον ἀπὸ τὰ ἰταλικὰ παράλια τὸν περιπλέοντα ἀγγλικὸν στολίσκον, ἐνίκησεν ὅλας τὰς παρουσιασθείσας δυσκολίας (1). Εἶχεν ἤδη μεταφέρει πολλὴν ποσότητα πολεμεφοδίων εἰς Ἀγκόνην καὶ Τάραντον, ὅταν ἔφθασεν αὐθεντικὴ εἴδησις ὅτι ἤρχισεν ἡ διαπραγμάτευσις τῆς εἰρήνης ἐν Λονδίνῳ, καὶ διὰ τοῦτο νὰ παύσῃ ἡ μετακομιδὴ αὕτη καὶ νὰ ἐναποτεθῶσιν εἰς ἀποθήκας τὰ συναχθέντα πολεμεφόδια. Διετάχθη δὲ ἀκολούθως ὁ Λοβέρδος νὰ μεταβῇ εἰς τὸν στρατηγὸν Σερὸν (Seroux) διοικητὴν τοῦ πυροβολικοῦ τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ συντηρητικῶν δυνάμεων. Ἐκεῖθεν δὲ μετ' ὀλίγον ἐπέμφθη εἰς τὴν νῆσον Ἴλουαν, ἢ Ἔλβαν ἐπιφορτισμένος τὴν ἐκτέλεσιν ὑποθέσεως τινὸς σημαντικῆς, ὅπου ἔμεινε μέχρι τῆς ἐν Ἀμβιάκῳ εἰρήνης. Ἐκπληρώσας δὲ ἐνταῦθα τὰ χρέη τῆς ἀποστολῆς του ἐπέστρεψε πάλιν πρὸς τὸν ῥηθέντα στρατηγόν. Μαθὼν ὅμως ὅτι ὁ ἤδη γηραιὸς πατήρ του ἐπροσβλήθη ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἀποπληξίας, καὶ αἰσθανόμενος ὅτι, ἐκ τῶν πληγῶν καὶ τῶν πολλῶν του κόπων, καὶ ἡ ἰδικήτου ὑγεία εἶχεν ὑποφέρει, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψῃ, πρὸς καιρὸν, εἰς τὴν πατρίδα διὰ νὰ λάβῃ, μεταξὺ τῆς οἰκογενείας του, ὀλίγην ἄνεσιν, διαρκούσης τῆς εἰρήνης. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του δὲ ἀπὸ τὸ στρατόπεδον ἐζήτησεν ἔγγραφον ἀπόδειξιν τῶν ἐκδουλεύσεών του. Ταύτας ἐπιβεβαιοῦντες οἱ δύο στρατηγοὶ Σερὸς καὶ Λακόμβιος Σαιν-Μιχαὴλος (Lacombe Saint-Michel) ἐπρόσθε-

(1) Ὅρα εἰς τὰς ῥηθείσας βιογραφικὰς εἰδήσεις ὑπόμνημα Β', Γ', Ε', καὶ Η'. σελ. 329-330, 331.

Digitized by Google

σαν κάτωθεν τῆς ἐκθέσεως ἐπαινετικὰς μαρτυρίας, ἐξ ὧν ἀναφέρω μόνον, χάριν συντομίας, ἐκείνην τοῦ δευτέρου ὅστις ὁμολογεῖ: « Ὅτι ἔλαβε παρὰ τοῦ Κεφαλλῆνος ἀξιωματικοῦ » ἀποδείξεις τὰς πλέον μεγάλας ὡς πρὸς τὰς στρατιωτικὰς » του ὑπουργίας, καὶ πρὸς τὸν ζῆλον τὸν ὁποῖον αὐτὸς δει- » κνύει εἰς τὴν ἐκδούλευσιν (1) ».

Ἡ εἰρήνη ἀφαιροῦσεν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅσα ἄλλα μέρη τοῦ τουρκικοῦ κράτους εἶχον ὑποπέσει εἰς τὰς χεῖρας των· ὁ Ναπολέων ὅμως δὲν ἔχανεν ἀπὸ τὴν μνήμην τὰς θέσεις καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς. Διό, ἐνῷ ὁ Ὁράτιος Σεβαστιάνης ἐξετέλει τὸ ταξίδιόν του, ὡς περιηγητὴς, εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας, φθάσας ὁ ἡμέτερος Λοβέρδος εἰς Κέρκυραν ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Ῥομιοῦρον, ἀντιπρόσωπον τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας ἐν ἑπτανήσῳ, ἕνα φάκελλον πεμπόμενον πρὸς αὐτὸν, διὰ τοῦ στρατηγοῦ Μουράτου, ἀπὸ τὸν πρῶτον Ὕπατον, μὲ μυστικὰς διαταγάς. Εἰς ταύτας δὲ ἐπροστάζετο νὰ μεταβῇ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀλβανίας, Ἀκαρνανίας, Αἰτωλίας, Ἠπείρου καὶ Πελοποννήσου, διὰ νὰ διοργανίσῃ τοὺς ἐκεῖ προϋχοντας καὶ νὰ ἐκθέσῃ τὰ ἀπαιτούμενα πολεμικὰ σχέδια. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μυστικῶν τούτων διαταγῶν ἔπεμψε πρὸς τὸν Ὕπατον τὰς παρατηρήσεις του, διὰ τοῦ ἰδίου μέσου, καὶ μετέβη εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου εὑρὼν τὸν πατέρα του ἀναλαμβάνοντα ἐκ τῆς ἀσθενείας, καὶ διψῶν νὰ μεταβῇ πάλιν εἰς τὸν ἐν Ἰταλίᾳ γαλλικὸν στρατὸν ἀνεχώρησε μετ' ὀλίγον. Μόλις ὅμως ἔφθασεν εἰς Κέρκυραν, οἱ τότε διοικηταὶ τῆς ἑπτανησίου πολιτείας, διὰ συνεργείας τοῦ ῥηθέντος Ῥομιούρου, ἐπρότεινον πρὸς τὸν ὑποταγματάρχην Λοβέρδον τὴν θέσιν τοῦ γενικοῦ ἐφόρου τοῦ πυροβαλικοῦ καὶ μηχανικοῦ. Μολονότι δὲ ὁ προῤῥηθεὶς Γάλλος ἐπροσπάθει νὰ τὸν καταπείσῃ ὅτι ἡ τοιαύτη θέσις του ἐν Ἑπτανήσῳ, ἤθελεν εἶσθαι πολλὰ ἐπωφελὴς εἰς τὰ μέλλοντα γαλλικὰ συμφέροντα, ὁ Λοβέρδος προϊδὼν τὸ ἄστατον τῆς εἰρήνης καὶ συρόμενος μᾶλλον ἀπὸ τὴν κλίσιν του εἰς τὴν ὑπουργίαν τῆς

(1) 15 Ἀπριλίου ἔτος ιά. τῆς Δημοκρατίας.

Digitized by Google

Γαλλίας ἀπέβαλεν εὐθὺς τὴν πρότασιν. Ἀλλ' ἡ παραίτησίς του καὶ τὸ φθάσισμον τοῦ Σεβαστιάνου εἰς Ζάκυνθον ἤρχισαν νὰ κινοῦν εἰς ὑποψίαν τὴν ἑπτανήσιον Κυβέρνησιν κατὰ τῶν δύω τούτων Γάλλων ἀξιωματικῶν, ὅτι ἡτοιμάσθη ὁ ἡμέτερος νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τούτῳ φθάνει πρὸς αὐτὸν ἑτέρα μυστικὴ διαταγὴ παρὰ τῆς γαλλικῆς Κυβερνήσεως νὰ μεταβῇ ἐκ νέου εἰς τὴν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλάδα καὶ νὰ κάμῃ νέας διακοινώσεις μυστικὰς πρὸς τὸν Σαμουὴλ τὸν διευθύνοντα τοὺς Σουλιώτας, Ζαχαρίαν Ὁπλαρχηγὲν τῶν Λαλιωτῶν, καὶ Ζανέττον Βέην τῆς Μάνης. Καταφρονῶν λοιπὸν πάντα κίνδυνον καὶ χαίρων ὅτι ἤθελε ἰδεῖ ποτὲ τὴν φίλην πατρίδα ἐλευθέραν ἀπὸ τὰς βαρβάρους χεῖρας τῶν Τούρκων, ἐξετέλεσε καὶ τὴν τοιαύτην ἀποστολήν. Μεταβὰς δὲ πάλιν εἰς Κέρκυραν ἔφυγεν ἐκεῖθεν, τὸ 1804, διὰ Ὑδροῦντο (Otranto) (1). Φθάνων ὅμως ἐκεῖ προσδιωρίθη παρὰ τοῦ Ὑπάτου εἰς τὴν αὐτὴν ὑπουργίαν πλησίον τοῦ πρίγγιπος Μουράτου, ἐπιφορτισμένου τότε νὰ διαπραγματευθῇ περὶ διαφόρων ὑποθέσεων μὲ τὸν γνωστὸν Ἀλὴ Πασσᾶ.

Μόλις ἠνοιξε πάλιν τὸ θέατρον τοῦ πολέμου παρέστησεν ὁ Λοβέρδος διὰ τοῦ ῥηθέντος ἀρχηγοῦ του Μουράτου πρὸς τὸν ἐν Ἰταλίᾳ Στρατάρχην Μασσέναν: ὅτι ἐπεθύμει νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ἐν Ἰταλίᾳ στρατοπέδον. Δεχθείσης δὲ παρὰ τοῦ ῥηθέντος Στρατάρχου εὐχαρίστως τῆς προτάσεώς του, ἐπροσκαλίσθη ἀμέσως παρ' αὐτοῦ ὡς ὑπασπιστής του μὲ τὴν ἑξῆς ἔντιμον ἐπιστολήν.

« Μετὰ τὰς μαρτυρίας, αἵτινες μ' ἐδόθησαν περὶ τῆς εὐγε-
» νείας σας, κύριε ὑποταγματάρχα, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν
» ὁποίαν μ' ἐξεφράσατε ὁ ἴδιος: τοῦ νὰ ὑπουργήσητε εἰς τὸν
» ἐν Ἰταλίᾳ στρατὸν, Σᾶς ὀνομάζω ἕνα τῶν ἐμῶν ὑπασπι-
» στῶν. Ἐγὼ ἀγαπῶ νὰ ἔχω περὶ ἐμαυτὸν στρατιωτικοὺς πε-
» παιδευμένους καὶ ὑποκείμενα ἔντιμα, καὶ εἶμαι πεπεισμέ-
» νος ὅτι θέλετε καθέξει ἀξίως τὴν θέσιν σας παρ' ἐμοί. Δύ-
» νασθε νὰ παῤῥησιάσητε τὴν ἐπιστολήν μου πρὸς τοὺς ὑ-
» παλλήλους τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου, καὶ, ἀποφασισθείσης

(1) Αὐτοθι σελ. 16 - 17.

Digitized by Google

» τῆς ἀναχωρήσεώς σας, ἐπιταχύνατε νὰ μεταβῆτε εἰς τὸ ἐ-
» μὸν στρατόπεδον (1) ».

Ὡς ὑπασπιστὴς δὲ τοῦ Στρατάρχου τούτου παρευρέθη εἰς ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα συμβάντας ἐν Ἰταλίᾳ καὶ εἰς διάφορα κράτη πολέμους, τοὺς ὁποίους ἔκαμεν ὁ γενναῖος Μασσένας. Μετ' αὐτοῦ ἦτον τὸ 1806 εἰς τὸν ἐν Νεαπόλει στρατὸν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Καϊέτης, καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐν Καλαβρίᾳ ἐκστρατείαν. Μετὰ ταῦτα ἠκολούθησε τὸν Στρατάρχηντου εἰς τὴν ἐν Πολωνίᾳ ἐκστρατείαν, καὶ ἀναφανεὶς γενναῖος ἀγωνιστὴς εἰς τὰς μάχας τῶν 1807, ἐπροβιβάσθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ταγματάρχου, τῇ 25 Φευρουαρίου τοῦ ἰδίου ἔτους. Ἔπειτα δὲ ἀπὸ τὴν ἐν Τιλσιτίῳ ἐρήνην, ἐπιστρέψας εἰς Παρισίους βραβεύεται παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, κηρυχθεὶς μέλος τοῦ ἐντίμου λεγεῶνος μὲ μισθὸν 500 φράγκων ἐτησίως, πληρωθησομένων ἀπὸ τὸ ἐν Μεδιολάνοις Ναπολεόντειον Ταμεῖον.

Ἀποφασισθείσης τῆς ἐκστρατείας, τὸ 1808, κατὰ τῆς Ἱσπανίας, καὶ μὴ δυνηθέντος τοῦ Μασσένα, διὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ του, νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ πεμπομένου στρατοῦ, διετάχθη ὁ ὑποσπιστὴς αὐτοῦ Λοβέρδος νὰ συνεκστρατεύσῃ καὶ αὐτὸς ὡς ταγματάρχης. Ἐν καιρῷ δὲ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἔλαβεν ἓν ἀποδεικτικὸν τῶν ἐκδουλεύσεών του παρὰ τοῦ ῥηθέντος στρατάρχου μὲ προσθήκας πλήρεις ἐγκωμιαστικῶν ἐκφράσεων, καὶ μὲ τὴν ἑξῆς συστατικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον Λανέσιον (Lannes), τὴν ὁποίαν ἔπεμπεν ὁ Μασσένας ἐκ Παρισίων, τὴν 1 Δεκεμβρίου.

» Ὁ Ταγματάρχης Λοβέρδος ὑπασπιστής μου ἔλαβε τὴν
» διαταγὴν νὰ συνεκστρατεύσῃ μετὰ τοῦ κατὰ τῆς Ἱσπανίας
» στρατοπέδου. Τὸν ἀξιωματικὸν τοῦτον ἐγὼ τιμῶ ὑπερμέ-
» τρως, κατὰ τὴν ἀξίαν του, καὶ ἀναλόγως τῆς ἀνδρίας καὶ
» ἐμπειρίας του, τὴν ὁποίαν ἐγὼ ἐξίσου ἐκτιμῶ ἔπειτα ἀπὸ
» πολλοὺς χρόνους καθ' οὓς διέτριψε παρ' ἐμοί, καὶ ἤθελα μὲ
» μεγάλην μου λύπην τὸν εἰδεῖ πρὸς ὀλίγον ἀπομακρυνόμενον
» ἀπὸ ἐμέ, ἐὰν δὲν ἤλπιζον νὰ κινήσω καὶ τῶν ἄλλων τὴν

(1) Αὐτόθι σελ. 333.

Digitized by Google

„ πρὸς αὐτὸν εὐνοιαν. Ὅθεν εἶμαι πολλὰ εὐχάριστος, ἀκριβέ
„ μου Στρατάρχα, ὅτι τὸν θέτω, ἐν ταύτῃ τῇ ἐκστρατείᾳ,
„ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀξιωματικῶν σου. Εἶμαι δὲ πληρο-
„ φορημένος ὅτι αὐτὸς θέλει δικαιώσει τὴν εὔνοιαν μὲ τὴν
„ ἐποίαν θέλετε τὸν τιμήσει, καθὼς καὶ ὅλας τὰς ἐπωφελεῖς
„ μαρτυρίας, ὁποῦ σὲ δίδω ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐγὼ τὸν ἐπιφόρτισα
„ νὰ σὲ ἐγχειρίσῃ τὴν ἐπιστολήν μου, καὶ νὰ σὲ παραστήσῃ
„ πῶς δὲν ὑπάρχει ἄλλος τις πρὸς σὲ σεβαστικώτερος ἐμοῦ.
„ Σὲ ἐναγκαλίζομαι (1) ».

Μεταβὰς λοιπὸν ἐν Ἱσπανίᾳ ὁ Λοβέρδος μετὰ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἐτίμα εἰς τὰς ἐκεῖ αἱματώδεις μάχας τὴν ἑλληνικήν του καταγωγήν. Ἐνῷ δὲ εὑρίσκετο εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Καισαραυγούστης ἡ Σαραγώσσης, ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν ἐπικουρητικὸν στρατὸν (corpo di risserva) τῆς Αὐγούστης ἢ Ἀουγσβούργου, εἰς ὃν ἔλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ὁ Μασσένας, καὶ ὅστις μετὰ ταῦτα ἀπέθη τὸ τέταρτον σῶμα τοῦ μεγάλου στρατοπέδου.

Κατὰ τὸ 1809 ἐπολέμησεν εἰς τὰς ἐν Βαυαρίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ μάχας. Εἰς τὰς ἐν Ἐσλίγγι δὲ, καὶ ἐν Οὐαγρίᾳ (Wagram) πεισματικὰς μάχας, εἰς ἃς ἐφονεύθησαν ὑπ' αὐτὸν δύο ἵπποι, ἔλαβεν εἰς τὸ στῆθος δύο ἐπικινδύνους πληγάς. Ἐβραβεύθη ὅμως ἡ ἀναδειχθεῖσα ἀξία τοῦ Κεφαλλῆνος πολεμικοῦ μὲ προβιβασμὸν τῆς θέσεώς του, μὲ τὸν σταυρὸν ἀξιωματικοῦ τοῦ ἐντίμου λεγεῶνος συνωδευμένον μὲ προικοδότησιν δισχιλίων φράγκων, κατ' ἔτος, καὶ μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἱππότου τῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰρήνην, τὸν ἐσυγχωρήθη, διὰ τὰς πολλὰς πληγάς του, ν' ἀποτραβιχθῇ πρὸς καιρὸν ἀπὸ τὸν στρατὸν, ἀλλ' ἐνῷ ἀκόμη ἦτον ἀσθενὴς ἀπὸ τὴν τελευταίαν πληγήν, ἐκλέχθη προσωρινὸς ἀντιστρατάρχης εἰς τὸ ἐν Πορτογαλλίᾳ στρατόπεδον ἀντιπροσωπεύων τὸν στρατάρχην Μασσέναν, ὅπου μετέβη ἀμέσως. Ἔμεινε δὲ εἰς τὴν θέσιν ταύτην πέντε μῆνας, μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ στατηγοῦ Μαρτινιέρου.

---

(1) Αὐτόθι σελ. 335 - 36.

Digitized by Google

Τὸ 1812 ὁ Λοβέρδος ἀνέλαβε, κατὰ τὴν αἴτησίν του, τὴν κυβέρνησιν τοῦ 59. πεζικοῦ τάγματος τῆς γραμμῆς, εἰς ἣν ἐδείχθη ζηλωτὴς τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, καὶ ἀκριβὴς τῶν χρεῶν του ἐκτελεστής, ὡς μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ ὁ στρατηγὸς Κλοζέλος (Clauzel) (1).

Κατὰ δὲ τὴν 2 Αὐγούστου τῶν 1813, ὑπερασπίζων τὸν λόφον τῶν Ἐκέλλων (E'chalar) ἀπὸ τὰς ἀλλεπαλλήλους προσβολὰς τῶν Ἄγγλων ἐπληγώθη βαρέως. Ὅθεν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου ἄδειαν ἀπουσίας τεσσάρων μηνῶν πρὸς θεραπείαν τῆς κινδυνευούσης ὑγείας του. Προτοῦ νὰ παρέλθῃ ἡ προθεσμία αὕτη, ἐβρεβεύθη ὁ ταγματάρχης Λοβέρδος ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος μὲ τὸν ἔντιμον προβιβασμόν του εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ὑποστρατήγου (generale di brigata) καὶ μὲ τὸν τίτλον τοῦ Βαρώνου, καὶ μετ' ὀλίγον, τοῦ Κόμητος, διὰ θεσπίσματος ἡμερολογουμένου 19 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους (2). Ἠρωτήθη δὲ παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ: ἐὰν τὸν ἐσυγχώρῃ ἡ ὑγεία του, νὰ λάβῃ ἀμέσως τὸν διορισμὸν τοῦ στρατοπέδου, εἰς ὃ τὸν διέταττεν ὁ Αὐτοκράτωρ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κύριος Δουπουϋτρένιος (Dupuytren), ὅστις τὸν ἐθεράπευεν εἰς Παρισίους, ἀπεκρίθη ὅτι ἤθελεν εἶσθαι ὀλέθριον εἰς τὴν ὕπαρξίντου τὸ νὰ ἐξέλθῃ τῆς κλίνης, ἀνεβλήθη ἡ ἀναχώρησίς του μέχρι τῶν 6 Δεκεμβρίου. Καὶ τότε, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Ναπολέοντος, δι' ἧς ἐπροστάζετο νὰ ἀναχωρήσῃ ἄνευ προφάσεως, μετέβη εἰς Μονταλβανον (Montauban), ὅπου ἔλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ τμήματος τούτου καὶ τὴν στρατηγίαν τοῦ ἐπικουρητικοῦ στρατοῦ τῶν ἐν πυρηναίοις δυνάμεων. Δοθείσης δὲ τῆς εἰδήσεως εἰς τὸ τάγματου περὶ τοῦ προβιβασμοῦ τοῦ Λοβέρδου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ, τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου τῆς οἰκονομίας τοῦ τάγματος, καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ταγματάρχης, ἐπιφορτισθέντες ἀπὸ τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς ἐξέφρασαν πρὸς αὐτὸν μὲ τὸν πλέον εὐάραστον καὶ ζωηρὸν τρόπον τὴν εὐγνωμοσύνην των, διὰ τὴν πατρικὴν φροντίδα τὴν ὁποίαν ἔδειξε πάντοτε ὡς πρὸς τὴν λαμπρότητα καὶ δόξαν

---

(1) Ὅρα αὐτόθι σελ. 336.

(2) Γενικ βιογραφ. Michaud, ἐν τῷ ἀναπληρώματι σελ. 177.

Digitized by Google

τοῦ τάγματός του. Φανερούντες δὲ οἱ ἴδιοι ταυτοχρόνως καὶ τὴν κοινήν των χαράν, διὰ τὴν ἀμοιβὴν τῶν πολυχρονίων καὶ ἐντίμων ἀγώνων του, ηὔχοντο νὰ τὸν λάβωσιν, ἐντὸς ὀλίγου, καὶ ἴδιόν των στρατηγόν (1).

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ ἡμέτερος πολεμικὸς ἐξερχόμενος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἠγωνίζετο πάντοτε ἐνδόξως μὲ ἰσχυροὺς καὶ ἐμπειροπολέμους ἐχθρούς, ἤδη ἐστάλη νὰ ἀντιπαλαίσῃ εἰς διπλοῦν ἀγῶνα.

Ὁ μέγας κλονισμὸς τὸν ὁποῖον ἐπέφεραν ἡ ἐν Ῥωσσίᾳ ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ναπολέοντος ὡς πρὸς τὸ γιγαντιαῖον ὕψος τῆς δόξης καὶ δυνάμεώς του, ἤρχισεν ἤδη νὰ ἀλλάζῃ τὴν ὄψιν τοῦ πολιτικοῦ καὶ πολεμικοῦ του ὁρίζοντος. Αἱ ἐν Λειψίᾳ καὶ εἰς ἄλλα μέρη μάχαι, ἐπρομήνυον κακὸν τέλος. Αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεις τῶν πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν ἐχθρῶν του ἐμεγαλύνοντο καθ' ἡμέραν καὶ ἐπροχώρουν κατ' αὐτοῦ. Οἱ λαοὶ ἀνεκάλυπτον ἤδη τὴν ὄψιν τῶν δεσποτικῶν του ἀρχῶν. Ὁ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνθουσιασμὸς ὀλιγόστευε καὶ παντοῦ διεδίδετο ἡ δυσαρέσκεια καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησις.

Ὁ στρατηγὸς Λοβέρδος λοιπόν, ὄχι μόνον ἔμελλε νὰ βαστᾷ εἰς πειθαρχίαν ὅσα τάγματα ὑπέκειντο εἰς τὴν ἐξουσίαν του, καὶ νὰ κατασκοπεύῃ τὰ κινήματα τῶν πλησιαζόντων πολυαρίθμων ἐχθρῶν, ἀλλὰ, προσταχθείσης εἰς τὸ τμῆμα τῆς κυβερνήσεώς του νέας στρατολογίας, ἦτον ἀναγκασμένος νὰ διαλύῃ τὰς ἀναφανείσας φατρίας κατὰ τοῦ κλονιζομένου Μονάρχου. Νὰ ἀντιπαλαίῃ μὲ τοὺς ἐπιστάτας τῶν στρατολογιῶν, καὶ ἐν γένει μὲ τοὺς ὑπαλλήλους του πολεμικοὺς καὶ πολιτικούς, μὴ συγχωρῶν πρὸς αὐτοὺς νὰ μεταχειρισθῶσι τὰ μέσα τῆς βίας, τὰ ὁποῖα ἔβλεπε φθοροποιὰ εἰς τοιαύτας δεινὰς περιστάσεις.

Οἱ σύμμαχοι ἔκλειον τὴν Γαλλίαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, οἱ πλείονες τῶν στρατηγῶν τοὺς Ναπολέοντος καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ καταστηθέντες βασιλεῖς ἐλειποτάκτουν καὶ προσετίθεντο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐχθρῶν του. Συγγενεῖς καὶ φίλοι τὸν ἐγκατέλειπον, καὶ οἱ μείναντες πιστοὶ μὲ αὐτὸν δὲν ἠσθάνοντο πλέον

(1) Ὅρα βιογραφικὰς εἰδήσεις.

Digitized by Google

τὸν ἐνθουσιασμὸν ἐκεῖνον, ὅστις τοὺς ἐδείκνυε τολμηροὺς καὶ τρόπον τινὰ ἀνικήτους. Ἡ μητρόπολις τῶν Παρισίων ἐκρατεῖτο ἤδη ἀπὸ τοὺς εἰσελθόντας Αὐτοκράτορας, μία προσωρινὴ κυβέρνησις ἐκήρυττεν ἔκπτωτον τοῦ Θρόνου τὸν μέγαν θωρυκτήτορα διὰ τὸν ὁποῖον, πρὸ ὀλίγου, ἡ Γαλλία ἐκαυχᾶτο· καὶ ἤδη ἐπροσκάλλει εἰς τὴν παραλαβὴν τοῦ σκήπτρου τὴν τοσοῦτον πατατρεχθεῖσαν καὶ καταφρονηθεῖσαν οἰκογένειαν τῶν Βορβώνων. Ὁ Κεφαλλήνιος ὅμως στρατηγὸς Λοβέρδος μένων πιστὸς εἰς τὰ καθήκοντα τῆς τιμιότητος, καὶ μὴ καταδεχόμενος νὰ μιμηθῇ τὰ παραδείσματα τῶν λειποτακτούντων στρατηγῶν τοῦ Πυρηναίου στρατοπέδου, ἦτον ἀποφασισμένος νὰ κρατήσῃ τὸ τιμῆμα τῆς κυβερνήσεώς του μέχρι τελευταίας στιγμῆς. Ζητήσας λοιπὸν τὰ ἀναγκαῖα πολεμεφόδια παρὰ τοῦ Στρατάρχου κατεσκεύασεν ἰσχυρὰ πολεμηστήρια εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Γαρούμνας. Διέταξε ταχυδρομικὴν κοινωνίαν μὲ τὸ γενικὸν στρατόπεδον τῶν Καστελωρειανῶν (Castelnaudary) καὶ μὲ τὸ τῆς Τολόσης, καὶ περιέμενεν ἄφοβος τὸν ἐρχομὸν τῆς μεγάλης τῶν ἐχθρῶν δυνάμεως, ἥτις προώδευε κυριεύουσα τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Γαλλίας (1). Ἡ ὄψις ὅμως τῶν πραγμάτων παρηλάσσετο καθ' ὥραν· οἱ ἀναφανέντες εἰς τὴν Γαλλίαν Βορβώνιοι, ἡ πρόοδος καὶ αἱ νίκαι τῶν συμμάχων κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ναπολέοντος, ἐρέθισαν τόσον τὰ πνεύματα διὰ νὰ ῥίψωσι τὸν κλονιζόμενον κολοσσὸν τῆς ναπολεοντείου μοναρχίας, ὥστε εἰς ὅλας τὰς γαλλικὰς ἐπαρχίας ἠχολόγει τὸ ὄνομα τῶν Βορβόνων, καὶ παντοῦ οἱ λαοὶ ἐδέχοντο ὡς σωτῆρας τοὺς στρατοὺς τῶν συμμάχων. Οἱ κάτοικοι τοῦ Μονταλβάνου, ὅπου ἐξουσίαζε στρατιωτικῶς ὁ ἡμέτερος Λοβέρδος ἦσαν ὅλοι εἰς ἀποστατικὴν κίνησιν. Εἰς διάφορα μέρη ὕψωναν τὴν λευκὴν σημαίαν, καὶ οἱ ἴδιοι πολιτικοὶ κυβερνῆται ἐπεριφέροντο μετὰ τοῦ λαοῦ, ἔχοντες λευκὰ μανδύλια δεμένα εἰς τοὺς δεξιοὺς των βραχίονας. Μολονότι δὲ ὁ Λοβέρδος ἀντέταττεν εἰς τὴν ἀναρχίαν, τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἐμπόδιζεν ὅμως τοὺς στρατιώτας νὰ μεταχειρισθῶσι τὰ ὅπλα.

(1) Αὐτόθι σελ. 314.

Digitized by Google

Τοσοῦτος δὲ ἦτον ὁ ἐρεθισμὸς τῶν κατοίκων, ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔῤῥιψαν ἐκτὸς τῶν οἰκιῶν των τὰ ἔπιπλα τῶν κατοικούντων στρατιωτῶν, καὶ πολλάκις πλῆθος λαοῦ ἐπισωρευόμενον ὑπὸ τῆς οἰκίας του ἐφώναζον ὡς μαινόμενοι: κάτω οἱ Ναπολεονισταί, κάτω ὁ στρατηγός. Μεταξὺ δὲ τοιούτων δεινῶν περιστάσεων, αὐτὸς περιωρίζετο μόνον εἰς τὸ νὰ διαλύῃ μὲ ἁπλᾶς ἀπειλὰς τὰ ἐπαναστατικὰ ἀθροίσματα τοῦ λαοῦ, ἐμπόδιζε τὴν ὕψωσιν τῶν λευκῶν σημαίων, καὶ ἐκράτει αὐστηρὰν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν του. Οὔτε οἱ βασανιστικοὶ πόνοι τῶν ἀκόμη ἀνοικτῶν πληγῶν του, οὔτε αἱ συγκοπαί, εἰς τὰς ὁποίας ἔβλεπε πίπτουσαν τὴν σύζυγόν του ἀπὸ τὸν φόβον, οὔτε ὅλα τὰ καθ' ὥραν ἐπαυξάνοντα δεινὰ τὸν μετεκίνουν ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν, τοῦ νὰ ἐκτεθῇ μᾶλλον εἰς ἀπηλπισμένον πόλεμον, παρὰ νὰ δειχθῇ ἄπιστος πρὸς τὸν κινδυνεύοντα Μονάρχην του (1).

Τὴν στρατιωτικὴν ἐπιμονὴν τοῦ Κεφαλλῆνος στρατηγοῦ παρατηροῦντες οἱ ἐχθροὶ ἐπροσπάθησαν νὰ τὴν διαφθείρωσιν, εἰ δυνατὸν, διὰ χρημάτων. Ὅθεν, τῇ 10 Ἀπριλίου, τὸν ἐγχειρίζει εἷς ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Γριζόλλης ἓν γράμμα στελλόμενον πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν στρατόπεδον, εἰς ὃ τοῦ ἐπροσφέρετο μεγάλη ποσότης χρημάτων πληρωτέα ἀμέσως εἰς χρυσὸν, ἢ εἰς χαρτονομίσματα τῶν τραπεζῶν τοῦ Λονδίνου, ἐὰν ἐγκατέλειπε τὴν θέσιν του. Τὸ ἄτιμον τοῦτο μέσον, τὸν ἐκίνησεν εἰς τοιαύτην ἀγανάκτησιν, ὥστε πέμψας ἀμέσως τὸ γράμμα πρὸς τὸν στρατάρχην τῶν Πυρηναίων ἐσύστησε στρατιωτικὸν κριτήριον καὶ ἐζήτει τὸν θάνατον τοῦ ῥηθέντος γραμματοκομιστοῦ ὡς κατασκόπου. Ἡ παραφοροσύνη δὲ εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέπεσεν ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος ἀκούσας τὸν κίνδυνόν του, καὶ ἡ ὁμολογία του: ὅτι ἔλαβε τὸ γράμμα ἐκεῖνο (τοῦ ὁποίου ἠγνόει τὸ περιεχόμενον) ἀπὸ ἕνα Ἄγγλον λοχαγὸν διὰ νὰ κερδίσῃ πέντε φράγκα ὁποῦ τοῦ ἐπρόσφερε, τὸν ἔσωσαν μὲν ἀπὸ τὸν θάνατον, ἐκρατήθη ὅμως παρὰ τοῦ Λοβέρδου εἰς φυλακὴν, ἕως εἰς τὸν μετὰ ταῦτα ἐρ-

(1) Αὐτόθι σελ. 52 καὶ ἑφεξῆς. Βλέπε καὶ γενικ. βιογρ. αὐτόθι.

Digitized by Google

χομὸν τοῦ δοῦκὸς, τῆς Ἐγκολίμης, παρὰ τοῦ ὁποίου ἠλευθερώθη τῇ 6 Μαΐου (1).

Τόσον δὲ περισσότερον ἐστερεώθη, διὰ τοῦτο, ὁ τίμιος πολεμικός μας ν' ἀποθάνῃ μᾶλλον πολεμῶν, παρὰ νὰ συγχωρήσῃ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὴν διάβασιν· ὅθεν ἐδιπλασίασεν ἀμέσως εἰς τὰς θέσεις τὸν στρατὸν καὶ ἔμεινεν ἄγρυπνος εἰς τὴν φύλαξιν τῆς ἔχθης. Ἡ ἀξιέπαινος ὅμως αὕτη ἀφοσίωσίς του εἰς τὰ στρατιωτικά του καθήκοντα ἔμελλε νὰ μείνῃ ἄκαρπος. Διότι, τὴν ἑνδεκάτην τοῦ Ἀπριλίου, ὁ Ναπολέων, ἰδὼν τὸν ἀστέρα τῆς στρατιωτικῆς του δόξης ἐκλείψαντα, τὸν ἑαυτόν του περικυκλωμένον πανταχόθεν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ὅλην τὴν πρὸ ὀλίγου λατρεύουσαν αὐτὸν Γαλλίαν κηρυττομένην κατ' αὐτοῦ, ὑπένδωσεν εἰς τὴν αἰφνίδιον μεταβολὴν τῆς τύχης· παρῃτήθη τὸ σκῆπτρον καὶ λύσας τὸν στρατὸν ἀπὸ τὸν ὅρκον, κατὰ τὴν θέλησιν τῶν νικητῶν, εὐχαριστήθη, ὁ ἑτοιμάζων διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς ἀπογόνους του, οὕτως εἰπεῖν, παγκόσμιον μοναρχίαν, νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς νήσου Ἔλβας.

Ἡ εἴδησις αὕτη διαδοθεῖσα καὶ εἰς τὸ Μονταλβανον, διὰ τῶν ἀποσταλέντων ταχυδρόμων ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου, ἐπέφερε τοιοῦτον ἀφαρπασμὸν εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας, ὥστε τὴν 14 τοῦ Ἀπριλίου, ἦσαν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν νύκτα εἰς κίνησιν ἐπαναστατικὴν κατὰ τῆς ναπολεοντείου ἐξουσίας. Πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν ἐγκατέλειπον τὰς θέσεις των καὶ ἐκηρύττοντο ὑπὲρ τῆς νέας κυβερνήσεως. Πλῆθος χωρικῶν συντρέξαντες ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μονταλβάνου μὲ ζῶα καὶ ἄλλας τροφὰς ἐζήτουν ἐπιμόνως νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ ἀπέναντι στρατόπεδον τῶν Ἄγγλων διὰ νὰ τὰς πωλήσωσι, καὶ παρηνόχλουν τοὺς ἐμποδίζοντας αὐτοὺς στρατιώτας μὲ ἐπικινδύνους ὁρμάς. Ὁ στρατηγὸς Λοβέρδος μὴ δυνάμενος εἰς τὰς κρισίμους ταύτας περιστάσεις νὰ συμβουλευθῇ τὴν γνώμην τοῦ στρατάρχου, διότι οἱ ἐχθροὶ εἶχον κόψει πᾶσαν κοινωνίαν τῶν πυρηναίων στρατευμάτων ἔπειτα ἀπὸ τὴν μάχην

(1) Αὐτόθι.

Digitized by Google

τῆς Τολόσης, παρετήρησεν ὅτι ἡ περαιτέρω ἐπιμονήτου ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ, ἐντέλει, ἐμφύλιον πόλεμον, μεταξὺ τῶν ἰδίων του στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀποστατησάντων κατοίκων, διὰ τὸν ὁποῖον ἤθελεν εἶσθαι αὐτὸς ὑπεύθυνος ὡς παραβιάσας τὰ πράγματα. Ἔκρινε λοιπὸν ἀναγκαῖον νὰ προτείνῃ πρὸς τὸν στρατάρχην τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων Οὐελλικτῶνα (Welligton) ἀνακωχὴν ὅπλων, καὶ ἐλευθερίαν νὰ ἐμβῇ εἰς ἀνταπόκρισιν μὲ τὸν ἴδιόν του στρατάρχην. Παραδεχθείσης δὲ τῆς προτάσεώς του, εἰδοποίησε περὶ πάντων ἀμέσως τοὺς ἀνωτέρους του, καὶ ἔλαβεν εἰς ἀπάντησιν τὴν ἐπευφημίαν εἰς ὅλα του τὰ κινήματα (1).

Μετ' ὀλίγον, ὁ μὲν στρατάρχης Μαρμόντιος ἐπρόσταζεν, ἐξ ἑνὸς μέρους, νὰ παύσῃ πᾶσα ἀντίστασις καὶ πόλεμος κατὰ τῶν συμμάχων, ὁ δὲ γενικὸς Ἀρχιστράτηγος Γάζας (Gazza) διεκήρυξεν, ἐκ τοῦ ἄλλου, νὰ ἀναλάβῃ ὁ στρατὸς τὰ παράσημα τοῦ ἐνθρονισθέντος Αὐτοκράτορος. Εἰς ταύτην λοιπὸν τὴν γενικὴν μεταβολὴν, ἠναγκάσθη, (ἀλλὰ τελευταῖος πάντων) καὶ ὁ Λοβέρδος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν νέαν Κυβέρνησιν καὶ νὰ δώσῃ καὶ αὐτὸς τὸν ὅρκον τῆς πίστεως εἰς τὸν Βορβωνικὸν οἶκον. Φθάσας δὲ, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, εἰς Μοντάλβανον ὁ Δουὲξ τῆς Ἐγκολίμης συνωδευμένος ἀπὸ δύο στρατάρχας, παρέδωκεν εἰς τὸν Κεφαλλῆνα στρατηγὸν τὴν διοίκησιν τοῦ ἕκτου τμήματος τοῦ ἐν μεσημβρίᾳ στρατοῦ.

Ἐγνώριζον οἱ κάτοικοι τοῦ Μονταλβάνου ὅτι εἰς ὅλας τὰς πρὸς τὸν στρατηγὸν Λοβέρδον καὶ πρὸς τὸν στρατόν του ἐνοχλήσεις των, τὰς ὁποίας τοσάκις ἐπανέλαβον κατ' αὐτοῦ, ἐρεθιζόμενοι ἀπὸ τὰς ἀγγλικὰς ἐνεργείας καὶ ἀπὸ τὸ στασιαστικὸν πνεῦμα τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, αὐτὸς, δυνάμενος νὰ μεταχειισθῇ τὰ ὅπλα ἐναντίον των, ἀπέφυγε πάντοτε τὴν χύσιν τοῦ γαλλικοῦ αἵματος. Ὅτι ἐφύλαξε μὲ παραδειγματικὴν φρόνησιν τὴν εὐταξίαν τοῦ στρατοῦ, ὅτι ὡς πατὴρ ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἡσυχίαν εἰς τὸ τμῆμα τῆς κυβερνήσεώς του, καὶ οὔτε μικρὸν παράπονον ἀνέφερε κατ' αὐτῶν εἰς τοὺς νέους δεσπότας. Ἠθέλησαν λοιπὸν, διὰ ταῦτα, νὰ κάμωσι πρὸς αὐτὸν, ἐν καιρῷ

(1) Ὅρα αὐτόθι σελ. 347 - 48.

Digitized by Google

τῆς ἀναχωρήσεώς του, δημοσίαν ἀπόδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης των. Ὅθεν, συναθροισθέντος τοῦ ἐγχωρίου συμβουλίου, μετά τινα ἐπαινετικὴν ἔκθεσιν τῶν ἀρετῶν τοῦ στρατηγοῦ Λοβέρδου, γινομένην ὑπὸ τοῦ Προέδρου, ἐθεσπίσθη νὰ πεμφθῇ πρὸς αὐτὸν μία ἐπιτροπή, ἥτις νὰ ἐκφράσῃ ἐκ μέρους τῶν κατοίκων τοῦ Μονταλβάνου ταῦτα. « Ὅτι ὁ στρατηγὸς Λοβέρδος γνω-» ρισμένος εἰς τὴν Εὐρώπην ὡς ἔμπειρος πολιμηκὸς, διὰ τῆς » φρονίμου διαγωγῆς του εἰς τὴν ἐπαρχίαν των, ἔδωκε ἐν-» ταυνῷ καὶ εὐγενὲς παράδειγμα ἀνδρὸς κεκοσμημένου μὲ » ἀκεραιότητα καὶ καλοκἀγαθίαν. Ὅτι εἰς τὴν ἱστορίαν των » τὸ ὄνομάτου θέλει ἐπισυνάπτεται μὲ τὰ ἔνδοξα ὀνόματα » τῶν θετῶν ἐκείνων υἱῶν τῆς Γαλλίας, οἵτινες ἀνεφάνησαν » ὅμοιοι τῶν ἐνδοξοτέρων γνησίων τέκνων της ».

Πρὸς τούτοις ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου νὰ δοθῇ πρὸς τὸν στρατηγὸν Λοβέρδον ἓν ἔγγραφον ἀποδεικτικὸν τῶν σεβαστικῶν τούτων αἰσθημάτων των (1).

Ἀπολυθέντων δὲ, ὡς εἴρηται, ὅλων τῶν στρατιωτικῶν ἀπὸ τὸν ὅρκον δι' οὗ ἦσαν συνδεδεμένοι μὲ τὸν Ναπολέοντα, καὶ ἀναλαβὼν ὁ στρατηγὸς Λοβέρδος τὴν δούλευσιν του Ἀλοϊσίου, ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ πραγματικῶς πόσον ἦτον εὐαίσθητος εἰς τὰ καθήκοντα τῆς τιμότητος καὶ προσκεκλημένος εἰς τὴν πιστὴν ὑπουργίαν τοῦ Βορβωνείου οἴκου.

Μεταβὰς εἰς τὸ ἐν μεσημβρίᾳ στρατόπεδον καὶ παραλαβὼν τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἕκτου τμήματος ἀντέτεινεν ἰσχυρῶς εἰς τὰ ῥαδιουργικὰ ὑποκινήματα τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου. Λέγεται: ὅτι ἡ αὐλὴ τοῦ Λονδίνου δὲν ἔβλεπε μὲ καλὸν ὄμμα τὰς πολλὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις ὁποῦ ἔμενον ἀκόμη εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, δὲν ἤθελαν οἱ Γάλλοι ὑπενδώσει εὐκόλα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις της. Διὸ ἐπροσπάθει, διὰ τῆς ἀφθόνου χύσεως τοῦ χρυσοῦ, νὰ γεννήσῃ μεταξὺ τοῦ ὑπάρχοντος γαλλικοῦ στρατοῦ ἀπείθειαν εἰς τοὺς ὁπλαρχηγοὺς, ἀποστατικὴν διχόνοιαν, καὶ ἑπομένως νὰ παρουσιασθῇ ἡ ἀνάγκη τῆς διαλύσεώς του. Εὐαίσθητος ὁ Λοβέρδος εἰς τὰ χρέητου καὶ πλήρης ζήλου διὰ τὴν δευτέ-

(1) Αὐτόθι σελ. 350.

Digitized by Google

ραν του πατρίδα, μόλις ἀνεφάνησαν τὰ πρῶτα φαινόμενα τῆς ῥαδιουργίας ταύτης εἰς τὸ 28:ον τάγμα τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὴν πόλιν Μιράπιγκον (Mirepoix), εἰδοποίησεν ἀμέσως τὸν στρατάρχην Σουσέτιον (Suchet) δοῦκα τῆς Ἀλβουφέρας καὶ μετέβη αὐτοπροσώπως ἐκεῖ. Ἡ αὐστηρότης τῶν διαταγῶν του, ἡ πρὸς αὐτὸν ὑπόληψις τῶν στρατιωτῶν, καὶ μικραί τινες ποιναὶ πρὸς ὀλίγους ἰσχυρογνώμονας ἐπέφερον τὴν ἀπαιτουμένην πειθαρχίαν εἰς ὅλον τὸ τάγμα. Φθάνων ὅμως εἰς Φύξινον (Foix) εὗρεν εἰς τοσαύτην ἀταξίαν τὸ 103:ον τάγμα, ὥστε, ἀποστατημένον ἀπὸ τὸν ταγματάρχην του, δὲν ἤθελε νὰ ἐκτελέσῃ οὐδεμίαν ἄσκησιν στρατιωτικήν, οὔτε νὰ κάμῃ τὰς ἀπαιτουμένας φυλακάς, ἐὰν δὲν ἐπληρόνετο ὅλους τοὺς μισθούς του· μάλιστα ἦτον ἕτοιμον ν' ἁρπάσῃ τὸ στρατιωτικὸν ταμεῖον. Οὔτε ἡ ἀνταρσία ὅλου τοῦ σώματος, οὔτε αἱ ξέναι μηχανοραφίαι ἐμπόδισαν τὸν Κεφαλλήνιον στρατηγὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκπλήξῃ τοὺς στρατιώτας καὶ ἀξιωματικούς, μὲ τὸ αὐστηρὸν καὶ ἀτρόμητον τοῦ χαρακτῆρος του. Αὐτὸς, χωρὶς ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὴν ῥαγδαίαν βροχὴν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐπρόσταξε νὰ ἐκτελεσθῇ ἀμέσως ἡ στρατιωτικὴ γύμνασις, τὴν ὁποίαν διεύθυνεν αὐτοπροσώπως. Παρατηρήσας δὲ ὅτι ἕνας λόχος τῶν λογχοφόρων δὲν ἐξετέλεσε τὴν πρώτην διαταχθεῖσαν κίνησιν ἐπρόσταξεν εὐθὺς νὰ τὸν ἐκβάλωσιν ἀπὸ τὴν γραμμήν, νὰ τοῦ ἀφαιρέσωσι τὰ ὅπλα, καὶ ἤδη ἐπρόφερε τὴν πρώτην λέξιν τῆς ἐξώσεώς του ἀπὸ τὸ τάγμα, ὅταν οἱ λοχαγοίτου, οἱ ὑπολοχαγοί, καὶ οἱ λοιποὶ ὑπαξιωματικοὶ τὸν διέκοψαν φωνάζοντες "συγχώρησον" ὑποσχόμενοι τελείαν ὑπακοήν. Εἰς τὸ δεῖγμα τοῦτο τῆς μετανοίας των· "τέκνα μου, "ἀπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς μὲ πατρικὴν ἀγάπην: ἐγὼ προτι- "μῶ νὰ σᾶς ἰδῶ ἐπαναστρέφοντας εἰς τὰ καθή- "κοντά σας, παρὰ νὰ μεταχειρισθῶ καθ' ὑμῶν "ἀναγκασμένος τὴν βίαν. Ἀναλάβετε λοιπὸν τὴν "θέσιν σας". Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς στρατιωτικῆς γυμνάσεως τὸ ὅλον τάγμα ὑπέκυψεν εἰς τοὺς κανόνας τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, χωρὶς νὰ δείξῃ πλέον τὴν παραμικρὰν ἀπείθειαν.

Οἱ ὄντες ὅμως ὄργανα τῆς ξένης πολιτικῆς διήγειραν εἰς πεισματικὴν ἀνυποταξίαν τὸ 100:ον τάγμα τῆς γραμμῆς,

Digitized by Google

ἀλλ' ὁ γενναιόκαρδος Λοβέρδος μετέβη εἰς τὸν τόπον τῆς ἀνταρσίας καὶ διέταξεν εὐθὺς εἰς τὰ ἄλλα τάγματα νὰ πάρωσιν ἀπ' αὐτὸ τὰ ὅπλα, νὰ τοὺς σχίσωσι δημοσίως τὰ στρατιωτικὰ παράσημα, καὶ ἀφοῦ ἐπλήρωσεν εἰς ὅλους τοὺς στρατιώτας τοὺς μισθούς των, ἐπρόσταξε νὰ τοὺς δέσωσι τὰς χεῖρας ὀπίσθεν καὶ νὰ τοὺς φέρωσιν οὕτω εἰς Καρκασσῶννα (Carcassonne) ὅπου ἦτον ὁ Στρατάρχης.

Ἡ δραστηριότης, ἡ τόλμη, καὶ ἡ ἄφοβος αὐστηρότης τοῦ στρατηγοῦ Λοβέρδου, μὲ τὴν ὁποίαν ἐτιμώρησε τοὺς ἀπειθεῖς, ἐνέπνευσεν εἰς τὸν στρατὸν τοσαύτην συστολήν, ὥστε δὲν ἔδωκε πλέον ἀκρόασιν εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν ῥαδιούργων. Διὰ τὰ εὐτυχῆ δὲ ἀποτελέσματα ταῦτα καὶ τὸν ἀποδειχθέντα ζῆλον του, πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πειθαρχίας, ὁ στρατάρχης ἔργαψε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν ἐπευφημίζων τὴν πρᾶξιν του καὶ ὁμολογῶν πολλὴν εὐγνωμοσύνην (1).

Μέτρα οἰκονομικὰ παρεκίνησαν, μετὰ καιρόν τινα, τὴν νεοσύστατον κυβέρνησιν νὰ ὀλιγοστεύσῃ τὰ πολλά της στρατόπεδα, ἐλπίζουσα ὅτι ἔμελλε πλέον νὰ κυβερνήσῃ ἐν εἰρήνῃ τὸ κράτος. Μεταξὺ ὅμως τῶν ἀξιωτέρων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἐκράτησαν οἱ Κυβερνοῦντες εἰς τὴν δούλευσιν, ὡς ἀπολαμβάνοντας τὸ σέβας τοῦ στράτου, ἦτον καὶ ὁ Κεφαλλήνιος Λοβέρδος, ὅστις, κατ' αἴτησιν τοῦ Μασσένα, ἐπέμφθη Κυβερνήτης τοῦ τμήματος τῶν κάτω Ἄλπεων. Ἐνταῦθα δὲ ὁ ἔνδοξος οὗτος Ἕλλην ἔμελλεν, ἐντὸς ὀλίγου, νὰ δώσῃ ἀξιομίμητον παράδειγμα τοῦ τιμίου ἀνδρός, τὸν ὁποῖον, οὔτε ὑποσχέσεις ἀμοιβῶν, οὔτε ἀπειλαὶ καὶ δεινοπαθήσεις δύνανται νὰ τὸν κάμωσι νὰ παραβιάσῃ τὸν ὅρκον του.

Ἡ ἀναχώρησις τῶν συμμάχων ἀπὸ τὴν γαλλικὴν μητρόπολιν, καὶ ἡ ὀλιγόστευσις τοῦ στρατοῦ, ἔκαμαν τὸν Ναπολέοτα νὰ ἐλπίσῃ ὅτι ἐδύνατο πάλιν νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον, πρὸ ὀλίγου, παραίτησε μὲ τοιαύτην δημοσιότητα, καὶ νὰ διώξῃ ἐκ νέου τὴν βασιλικὴν ἐκείνην οἰκογένειαν, ἥτις ἐκάθητο εἰς αὐτὸν πρὸ τόσων αἰώνων. Γνωρίζων ἀκριβῶς τὸ γαλλικὸν πνεῦμα, καὶ ἔμπειρος εἰς τὸ νὰ ἑλκύῃ τὰς καρδίας τοῦ

(1) Ὅρα αὐτόθι σελ 350-51.

Digitized by Google

μεγάλου ἐκείνου, ἀλλὰ φιλονεοτεριστοῦ ἔθνους, ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἔλβαν, καὶ μὲ χιλίους πεντακοσίους ἄνδρας ἀναφανείς, τὰς 3 Μαρτίου τῶν 1815, εἰς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας, ἐδυνήθη νὰ κλονίσῃ ὅλην τὴν οἰκοδομὴν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων. Ἡ παρουσία του ἔφερε γενικὴν ἀλλοίωσιν εἰς τὰ πνεύματα τῶν Γάλλων. Οἱ ἐγκαταλείψαντες αὐτὸν στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται ἡτοιμάζοντο νὰ καταπατήσωσι τὸν δοθέντα ὅρκον πρὸς τὸν Ἀλοΐσιον, καὶ νὰ ὑψώσωσι τὴν τρίχρωον σημαίαν. Ὁ στρατός του ηὔξανεν ἡμέραν παρ' ἡμέραν, καὶ παντοῦ ὑπεδέχετο μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν.

Μεταξὺ ὅμως τῆς αἰφνηδίου ταύτης καὶ κοινῆς μεταβολῆς τῶν Γάλλων, ὁ Ἕλλην πολεμικὸς ἔμενε σταθερὰς εἰς τὸν ὅρκον του. Καθὼς, ὁμώσας πρότερον πίστιν εἰς τὸν Ναπολέοντα, ἔχυσε τοσάκις τὸ αἷματου ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ὧν ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν γεμάτος πλαγὰς, καὶ ἔμεινε μέχρι τέλους ἀφοσιωμένος πρὺς αὐτὸν χωρὶς νὰ ὑπενδώσῃ οὔτε εἰς τὰς ἀπειλὰς τῶν ἐπαναστατησάντων, οὔτε εἰς τὰς ὑποσχομένας ἀμοιβὰς τῶν συμμάχων, οὕτω καὶ τώρα ἐνθυμεῖτο, ὅτι ἀπολυθεὶς ἀπὸ τὸν ὅρκον παρὰ τοῦ ἰδίου Ναπολέοντος, καὶ ὁρκισθεὶς ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Ἀλοΐσιον, ἐχρεώστει ὡς τίμιος ν' ἀποθάνῃ, χρείας τυχούσης, καὶ ὑπὲρ τούτου. Νομίσας λοιπὸν ὅτι ὁ Ναπολέων βιαζόμενος νὰ εὑρεθῇ εἰς τὸ κέντρον τῆς Γαλλίας θέλει ἀκολουθήσει τὸν δρόμον τῶν κάτω Ἄλπεων, ἡτοιμάσθη νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν. Ζητεῖ, διὰ τοῦτο, ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς χωροφυλακῆς νὰ συναχθῶσιν ἀμέσως ὅσοι περισσοτέροι χωροφύλακες δύνανται, καὶ συγκροτεῖ συμβούλιον περὶ τῶν ληφθησομένων μέτρων τῆς ἀντιστάσεως. Μὲ ἔκπληξίν του ἀκούει, παρὰ μὲν τοῦ ῥηθέντος ἀρχηγοῦ, ὅτι οὔτε συνάζονται ἄλλοι χωροφύλακες, οὔτε οἱ ὄντες θέλουσι πολεμήσει κατὰ τοῦ Ναπολέοντος· παρὰ δὲ τοῦ ἐγχωρίου συμβουλίου μανθάνει: ὅτι ἡ ἐπαρχία δὲν ἐγκρίνει κανένα μέτρον ἀντιστάσεως, διὰ νὰ μὴν ὑποκύψῃ εἰς τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου. Ὅλα ὅμως ταῦτα δὲν φοβίζουσι τὸν τίμιον Λοβέρδον· αὐτὸς συνάζει τὸν ὀλίγον του στρατὸν, διαμαρτύραται ἐναντίον πάντων τῶν ἐλλειπόντων ἀπὸ τὰ καθήκοντά των, γράφει εἰς τοὺς στρατάρχας τῶν Ἄλπεων νὰ τὸν στείλωσι τὰ ἀναγκαῖα πολεμοφόδια καὶ ἑτέρους στρατιώτας, πιάνει, ἐντοσούτῳ, μὲ ὅσους

Digitized by Google

εἶχε, τὰς διαβάσεις, καὶ δίδει αὐστηρὰς διαταγὰς πεισματικῆς ἀντιστάσεως.

Ὅσον ἔμως αὐτὸς ἐδείκνυεν ἀξιέπαινον πίστιν καὶ ζῆλον εἰς τὰ καθήκοντά του, τόσον ἐλησμονεῖτο ἀπὸ τοὺς ἄλλους στρατιωτικοὺς ὁ δοθεὶς ὅρκος. Ὁ Ναπολέων ἀκολουθήσας ἄλλην διεύθυνσιν προχωρεῖ ἀνεμποδίστως, καὶ οἱ πρὸς τὸν Βορβώνειον οἶκον πιστοὶ μένουσιν ὀλιγώτατοι. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι στρατάρχαι τῶν Ἄλπεων ἐγκατέλειπον σχεδὸν μόνον τὸν Λοβέρδον, ἀλλ' οὗτος τρέχει ἄφοβος εἰς τὰς διαφόρους θέσεις τοῦ τμήματός του, ἀγωνίζεται νὰ προλάβῃ τὴν ἀποστασίαν τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἐνθαρρύνει τοὺς πιστοὺς εἰς τὰ χρέητων.

Ταύτην τὴν τιμιότητα τοῦ ἀνδρὸς παρατηρῶν διαλάμπουσαν, μεταξὺ τῆς κοινῆς ἀπιστίας, ὁ δοὺξ τῆς Ἐγκωλίμης Ἀλοΐσιος-Ἀντώνιος ἔγραψε, τὰς 6 Ἀπριλίου, ἐκ τοῦ γενικοῦ στρατοπέδου τῆς Οὐαλεντίας (Valence) πρὸς τὸν Κεφαλλήνιον στρατηγὸν τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν.

Κύριε στρατηγὲ Κόμη Λοβέρδε.

« Ἡ τιμιότης καὶ ἀκεραιότης σου μὲ ἦτον γνωσταὶ καὶ » προτοῦ νὰ προσθέσῃς εἰς τὴν διαγωγήν σου νέας πρά- » ξεις καθοσιώσεως καὶ ἐμπιστοσύνης, διὰ τὰς ὁποίας ἐγὼ » σὲ ὁμολογῶ πλείστην εὐγνωμοσύνην. Σὺ ἔμεινες καθαρὸς » μεταξὺ τῆς ἀποστασίας, καὶ τὸ παράδειγμά σου εἶναι ἀ- » ναμφιβόλως ἕνας ἔλεγχος πρὸς ἐκείνους, οἵτινες, δὲν εἶ- » ναι δυνατὸν, νὰ σὲ ἐγκατέλειψαν χωρὶς τύψιν συνειδήσεως. » Πολλὰ βραδύνω διὰ νὰ σὲ ἐνταμώσω, καὶ νὰ σὲ ἐκφράσω » πόσον σὲ εἶμαι εὐχάριστος διὰ τὸν ζῆλον σου, καὶ πόσον » σὲ τιμῶ!

Ὁ ἀγαπητός σου
Ἀλοΐσιος-Ἀντώνιος.

Καθ' ἡμέραν δὲ ἡ τιμιότης τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας ἐπολεμεῖτο, ἀλλ' ἔμενεν ἀκλόνητος. Αὐτὸς εἶδεν ὅτι σχεδὸν ἔμεινε χωρὶς στρατιώτας, ἤκουεν ὅτι ὁ Ναπολέων ἐμβῆκε νι-

Digitized by Google

κηφόρος εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Γαλλίας· ἔλαβεν εἴδησιν ὅτι ἐδίδετο πρὸς τὸν ἑαυτόν του ὁ βαθμὸς τοῦ ἀντιστρατάρχου (Tenente Maracialo), ἀλλ' ἔμενε πιστὸς εἰς τὸν ὅρκοντου. Ἡ ἔντιμος ὅμως αὐτη ἐπιμονή του ἤρχισε νὰ ἐπισύρῃ κατ' αὐτοῦ τὴν ὀργὴν τῆς νέας ναπολεοντείου κυβερνήσεως, ἥτις τὸν ἐθεώρει πλέον ὡς ἔκπτωτον ἀπὸ τὸν βαθμόντου. Διὰ τοῦτο ὁ δοὺξ τῆς Ἀλβουφέρας Σουσίτιος (Suchet) ἀγαπῶν αὐτὸν καὶ ἐλπίζων νὰ τὸν παρακινήσῃ νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων, ἔγραφε πρὸς τὸν Λοβέρδον, τὰς 9 Ἀπριλίου ταῦτα.

Κύριε στρατηγέ.

« Μανθάνω μὲ θλίψιν μου ὅτι σὺ δὲν εἶσαι πλέον μεταξὺ » τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ. Ἐγὼ σὲ τιμῶ ὡς ἄξιον » πολεμικὸν, καὶ σὲ ὑπόσχομαι νὰ σὲ ἔχω τὸ ἐγρηγορώτερον » πλησίον μου. Ὁ Αὐτοκράτωρ μ' ἔδωκε τὴν διοίκησιν ὅλου » τοῦ μεσημβρινοῦ στρατοῦ. Παντοῦ ἡ τρίχρωος σημαία κυ» ματίζει εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν θέλει οὔτε » ἐμφύλιον πόλεμον, οὔτε ξενικόν. Αὐτὸς συναθροίζεται μὲ ἐν» θουσιασμὸν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ναπολέοντα, τὸν ἐλθόντα » νὰ προασφαλίσῃ τὴν ἐνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος μας καὶ » νὰ δώσῃ σύνταγμα ἐλευθερίας ».

« Ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἐνθυμεῖται παρὰ τὰς παρελθούσας » ἐκδουλεύσεις σου, ὅθεν εὐχαρίστως θέλει παραδεχθῇ τὸν ὑ» περασπίσαντα τὸ Μονταλβανον, καὶ τὸν στρατηγὸν ὅστις » διεκρίθη παρὰ τῷ πρίγγιπι τῆς Ἐσλίγγης ».

Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς ἔμενε πάντοτε πιστὸς, ἐνῷ ὅλον τὸ τμῆμα τῆς κυβερνήσεώς του ἐνεγνώρισε τὸν Ναπολέοντα, ὁ Μασσένας τὸν διέταξε νὰ παραδώσῃ τὴν κυβέρνησιν πρὸς τὸν ταγματάρχην Λεσπινιάσιον, καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ὕψωσιν τῆς τριχρώου σημαίας καὶ τὴν ἀναλαβὴν τῶν παρασήμων τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ Λοβέρδος ὑπήκουσεν εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων του, μὴ θέλων ὅμως νὰ παραβῇ τὰ καθήκοντα τῆς τιμιότητος ἐζήτησεν ἀμέσως παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου τὴν παραίτησίν του, καὶ τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, μὲ τὰς ἐξῆς γενναίας ἐκφράσεις.

Digitized by Google

Κύριε.

« Ἡ ἐξοχότης σας γνωρίζει τὴν διαγωγὴν τὴν ὁποίαν ἐγὼ » ἔδειξα κατὰ τὸ 1814. Αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ τῆς τιμιότητος μὲ » διευθύνουσι πρὸς ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐγὼ διάγω εἰς τὰς νῦν » ὑπαρχοῦσας περιστάσεις.

» Ἐγὼ δὲν ἔχω κανὲν χρέος εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Βουρ- » βόνων (1), καὶ μόναι αἱ ἐκδουλεύσεις μου μὲ ἀνεβίβασαν » εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Οἱ στρατάρχαι πρὸς τοὺς » ὁποίους ἐδούλευσα μὲ δικαιόνουσι. Ἡ τιμιότης μου εἶναι » γνωστὴ, καὶ ἡ πτωχεία μου εἶναι ἀπόδειξις. Ἀφ' ἧς ὥρας » ἐμβῆκα εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπουργίαν, δὲν γνωρίζω εἰς ἐμαυ- » τὸν τί, διὰ τὸ ὁποῖον νὰ εἶμαι ἄξιος ἐλέγχου. Ἡ συνεί- » δησίς μου εἶναι καθαρὰ, ἀλλ' αἱ δυνάμεις μου εἶναι ἤδη » ἐξηντλημέναι. Διὰ τοῦτο ζητῶ, ὅσον τάχιστα, τὴν ἄδειαν » ν' ἀποτραβιχθῶ εἰς τὴν οἰκογένειάν μου. Ἡ γῆ τῆς γεννή- » σεώς μου δὲν ἀνήκει πλέον εἰς τὴν Γαλλίαν· ἡ συγγενικὴ » ἀγάπη καὶ τὰ οἰκειακά μου συμφέροντα μὲ κρατοῦσιν ἐκεῖ. » Ἐγὼ ὑπάγω εἰς Τουλὸν παρὰ τῷ στρατάρχῃ Πρίγγιπι τῆς » Ἐσλίγγης, ὅπου περιμένω τὴν ἀπάντησιν τῆς ἐξοχότητός σας, » ἀφοῦ ἤδη ἀνεπληρώθη ἡ θέσις μου ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου » Λεσπινιασίου εἰς τὸ τμῆμα τῶν κάτω Ἄλπεων ».

Περίλυπος ὁ πρίγγιψ Μασσένας διὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Λοβέρδου, καὶ προβλέσων ἴσως τὰ ἐπόμενα πρὸς αὐτὸν δεινὰ, ἤλπισεν ὅτι, διὰ τὴν φιλίαν των, θέλει ὑπακούσει τὰς συμβουλάς του, διὸ, τὴν 14 Ἀπριλίου, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν τὰ ἀκόλουθα.

---

(1) Ἐμβὰς εἰς τὴν δούλευσιν τῶν Βουρβώνων ὁ κόμης Λοβέρδος καὶ μὴ δυναμένος νὰ δώσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἀνατροφὴν εἰς τὸν πρῶτον υἱόν του ἐζήτησε νὰ τὸν ἐμβάσῃ εἰς τὴν βασιλικὴν σχολήν. Μνησικακῶν ὅμως, ὡς φαίνεται, κατ' αὐτοῦ ὁ Ἀλοΐσιος, διὰ τὴν ἀφοσίωσιν τὴν ὁποίαν εἶχε δεί- ξει ἐκεῖνος πρὸς τὸν Ναπολέοντα, καὶ ἐνθυμούμενος ὅτι ἦτον ἀπὸ τοὺς τελευταίους ὁποῦ ἀνεγνώρισαν τὴν ἐξουσίαν του, ἀπέρριψε τὸ ζήτημά του (Ὅρα notice biografique sur le Liutenante General Comte Loverdo σελ. 356).

Digitized by Google

Φίλτατέ μοι Στρατηγέ.

» ..... Ἤξευρε ὅτι Αὐτοκράτωρ ἀνέβη πάλιν εἰς τὸν Θρό-
» νον, ὅτι ὁ δοὺξ τῆς Ἐγκωλίμης εἶναι αἰχμάλωτος, καὶ ὅτι
» οἱ λοιποὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Βουρβόνων ἔφυγον ἀπὸ τὸ
» κράτος.

« Ἡ Γαλλία ἡνώθη, πρὸς ἀποφυγὴν ἐμφυλίου πολέμου. Κάθε
» καλὸς Γάλλος Θεωρεῖ τὴν μεταβολὴν ταύτην ὡς εὐθημο-
» νίαν. Σὺ δὲν πρέπει νὰ στοχάζεσαι ἄλλο, εἰμὴ τὰ νὰ δώ-
» σῃς πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ναπολέοντα νέας ἀποδείξεις τῆς
» ἀφοσιώσεως ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἐγὼ πάντοτε ἐγνώρισα πρὸς
» σὲ διὰ τὸν Μονάρχην τοῦτον.

» Ἀκολούθησον, ἀκριβέ μου στρατηγέ, τὰς συμβουλάς μου
» καὶ Θέλεις ἀκολουθήσει ἐκείνας τῆς φιλίας. Ἐντοσούτῳ δὲ
» σὲ ἐνηγκαλίζομαι ».

Αἱ φωναὶ ὅμως τῆς τιμιότητος, εἰς αὐτὸν ἦσαν ἰσχυρώτεραι πάσης φιλικῆς συμβουλῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἔμεινεν ἀμετάβλητος. Ἀλλ' ἡ ἀξιέπαινος αὕτη σταθερότης τοῦ Κεφαλλῆνος στρατηγοῦ ἐθεωρήθη ἀξία ποινῆς παρὰ τῆς ναπολεοντείου κυβερνήσεως. Οὔτε ἡ χύσις τοῦ αἵματός του, οὔτε ἡ αὐτὴ τιμιότης, τὴν ὁποίαν ἔδειξε καὶ εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ Ναπολέοντος πρότερον (διὰ τὰ ὁποῖα ἐκρίθη ἄξιος τῶν παρασήμων τοῦ ἐντίμου λεγεῶνας), τὸν ἐφύλαξαν ἀπὸ τοῦ νὰ κηρυχθῇ ἔκπτωτος ἀπὸ τὸν βαθμόν του, καὶ νὰ κατατρεχθῇ μέχρι θανάτου ἀπὸ τοὺς λέγοντας ὅτι προστατεύουσι τὰ δίκαια τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ὑπουργὸς τοῦ πολέμου ἐρεθισθεὶς ἀπὸ τὴν κατ' αὐτοῦ ἐχθρικὴν κατηγορίαν τοῦ διαδεχθέντος τὴν θέσιν του Ἀντιστρατήγου Βερδιέρου (Berdier), χωρὶς νὰ τὸν ζητήσῃ ἀπολογίαν καὶ μὲ ἀσυγχώρητον δεσποτισμόν, ἐξέδωκε διαταγὴν νὰ συλλάβωσι τὸν στρατηγὸν Λοβέρδον, ἢ ζῶντα ἢ ἀποθαμμένον (1).

Πιασθεὶς λοιπὸν τὴν 19 Μαΐου ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ του Βερδιέρου ἐστάλη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν φυλακὴν τῆς Γρατιανουπό-

(1) Αὐτόθι σελ. 121 καὶ 356-57.

Digitized by Google

λεως (Grenoble). Ἡ καταδρομὴ ὅμως αὕτη δὲν παριωρίσθη εἰς τὸ ἄτομόν του, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία του σύζυγος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ὡς εὑρίσκετο, ἐν καιρῷ νυκτὸς, ἀπὸ τοὺς σταλέντας εἰς τὸν οἰκίαν της χωροφύλακας, καὶ νὰ περιφέρηται τῇ δὲ κακεῖσε ὁμοῦ μὲ ἓν βρέφος θηλάζον καὶ μὲ τὸν ἕτερον μικρόν της υἱὸν ἀσθενοῦντα, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὴν τύχην τοῦ ἀνδρός αὐτῆς (1).

Ἀλλ' αἱ ἀναξιοπάθειαι αὗται τοῦ Κεφαλληνος στρατηγοῦ ἔλαβαν τέλος ἐγρήγορον. Ὁ μέγας δωρυκτήτωρ Βοναπάρτης νικηθεὶς τὴν 18 Ἰουνίου εἰς τὴν περιώνυμον μάχην τοῦ Βατερλῶ παρεδόθη, ὡς νέος Θεμιστοκλῆς, εἰς τὴν ἀγγλικὴν γενναιότητα, μὴ εὑρὼν ὅμως εἰς αὐτὴν τὰ αἰσθήματα τοῦ Ξέρξου, κατήντησεν ἀκούσιος ἐρημήτης τῆς ἁγίας Ἑλένης. Οἱ ἐκ νέου ἐνθρονισθέντες Βουρβώνιοι ἀνύψωσαν τὸν Λοβέρδον εἰς τὴν προτέραν θέσιν του, καὶ τὴν 14 τοῦ Ἰουλίου τῶν 1815, ὁ δοὺξ τῆς Ἐγκολίμης τὸν ἐπροβίβασεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατάρχου (Liutenan-general) καὶ ἐπεκυρώθη ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ βασιλεύοντος Ἀλοϊσίου.

Ὁ γενναῖος δὲ οὗτος συμπολίτης μας ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ 8.ου στρατιωτικοῦ τμήματος εἶχεν ἤδη ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιῤῥοήντου τοὺς δύω ἀσπόνδους ἐχθρούς του, κόμητα Βερδιέρον καὶ Λεκοάνδιον (Lecointe), οἵτινες κατέτρεξαν τόσον σκληρῶς αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Βλέπων ὅμως αὐτοὺς τεταπεινωμένους ἔκαμε τὴν εὐγενῆ ἐκδίκησιν τοῦ νὰ φανῇ καὶ πρὸς τοὺς δύω γενναῖος καὶ εὐεργετικὸς, χωρηγήσας εἰς μὲν τὸν ἕνα χρηματικὴν βοήθειαν καὶ ἀσφαλῆ ἀναχώρησιν, εἰς δὲ τὸν ἄλλον ἐπρόλαβε τὰν ἐπικείμενον κίνδυνόν του (2).

Ἡ ἕως εἰς τὰ νέφη ὕψωσις τῶν γαλλικῶν ὅπλων ἐπὶ Ναπολέοντος, ἡ πολυχρόνιος ἀσχολία τῶν Γάλλων εἰς αἱματώδεις μάχας, ἡ αἰφνήδιος πτῶσις τῆς μεγάλης των ἐξουσίας, αἱ ἀλλεπάλληλοι μεταβολαὶ τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἡ ξένη ἐπιῤῥοὴ ἐγέννησαν εἰς τὸ ἔθνος ἀγριώτατα πάθη. Οἱ βασι-

(1) Αὐτόθι σελ. 121.
(2) Αὐτόθι σελ. 149-361, 362, 363.

Digitized by Google

λικοὶ ὑπερισχύσαντες κατέτρεχον τοὺς δημοκρατικούς, οἱ ναπολεωνισταὶ ἐμαίνοντο κατὰ τῆς νέας μοναρχίας, καὶ οἱ στρατοὶ τῶν συμμάχων εὑρικόμενοι ἐντὸς τῆς παρ' αὐτῶν νικηθείσης Γαλλίας ἔκαμνον πολλὰς καταχρήσεις, ἐξ ὧν ἐρεθίζοντο οἱ λαοὶ κατ' αὐτῶν. Ταῦτα πάντα εἶχον καταστήσει τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ κράτους θέατρον ἀκαταπαύστων ταραχῶν καὶ ἀταξιῶν. Πεμφθεὶς δὲ ἐκεῖ ὁ ἀντιστρατάρχης Λοβέρδος, μετεχειρίσθη ὅλα τὰ μέσα τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας του, πρὸς ἐξομάλισιν καὶ παῦσιν τῶν ταραχῶν. Μὲ ζῆλον ἀκούραστον ἔτρεχεν εἰς κάθε μέρος, συνωμίλει μὲ τοὺς στρατάρχας, καὶ ποῦ μεταχειριζόμενος τὴν γλυκύτητα, ποῦ τὴν ἀφοβον καὶ φυσικήν του εὐτολμίαν, ποῦ ὁδηγῶν τὰ τεταραγμένα πνεύματα εἰς τὸν εὐθὺν δρόμον μὲ τὴν φρόνησιν, ἐπέφερεν, ἐντὸς ὀλίγου, τὴν κοινὴν ἡσυχίαν καὶ ἀφιέρωσε πολλῶν φατριαστῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν παρέσταινε τόσον ἤμερον καὶ πατρικήν.

Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Κεφαλλῆνος ἀντιστρατάρχου ὑποχρέωσε τοσοῦτον τὸν Ἀλοΐσιον καὶ πᾶσαν τὴν οἰκείαν τῶν Βουρβώνων, ὥστε, ἐνῷ ὁ δοὺξ τῆς Ἐγκολίμης ἐξέφραζε πρὸς αὐτὸν τὴν εὐγνωμοσύνην του μὲ φιλικωτάτας ἐπιστολάς (1), ὁ Γάλλος Μονάρχης ἐθέσπισε μὲ ἐντίμους ἐκφράσεις, τὰς 9 Νοεμβρίου τῶν 1815, νὰ δοθῇ πρὸς τὸν κόμητα Λοβέρδον ἡ μεγάλη πολιτογραφία τῶν Παρισίων.

Προσδιωρισθεὶς δὲ, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, κυβερνήτης τοῦ ἑνδεκάτου τμήματος εἰς Βουρδιγάλην, ἢ Βορδῶ, ἔδειξε, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς κυβερνήσεώς του εἰς τὴν πόλιν ταύτην, τὸν πλέον ἐνθερμον ζῆλον διὰ τὴν εὐκοσμίαν τοῦ στρατοῦ, διὰ τὴν ἁρμονίαν μεταξὺ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξουσίας, καὶ διὰ νὰ προσκολλᾷ τοὺς ὑπηκόους εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Μονάρχου. Ἐξοδεύων μὲ γενναιότητα καὶ φυλάττων μὲ τὴν ἀπαιτουμένην λαμπρότητα τὴν θέσιν του ἐδαπανοῦσεν ὅλον τὸν μισθόν του. Ἡ κυβέρνησις ὅμως, ὁ δοὺξ τῆς Ἐγκολίμης καὶ ὁ βασιλεύων Ἀλοΐσιος

(1) Αὐτόθι σελ. 370-379.

Digitized by Google

ἐβράβευον πολυτρόπως τὴν ἀξίαν του, καὶ τὸν ἐνθάρρυνον πολλάκις καὶ μὲ ἀλλεπάλληλα γράμματα τὸ Ὑπουργεῖον ἐπαινοῦσε τὸν ζῆλον καὶ τὴν διαγωγήν του. Διότι ὁ μὲν δοὺξ τὸν ἐξέφρασε τὴν εὐγνωσύνην του, διὰ τὴν ἀξιέπαινον στρατιωτικήν του κυβέρνησιν εἰς Βορδῶ, μὲ ἓν φιλικώτατον γράμμα καὶ μὲ ἓν φιλοδώρημα ἓξ χιλιάδων Φράγκων, καὶ ἕν ἕτερον δώδεκα χιλιάδων ἐστάλη πρὸς αὐτὸν, διὰ τὰ αὐτὰ αἴτια, ἐκ μέρους τῆς Μονάρχου. Δὲν ἔλειψαν βέβαια καὶ πρὸς τὸν Λοβέρδον αἱ δυσαρέσκειαι ἐκεῖναι, αἵτινες ἀκολουθοῦν εἰς τοὺς κυβερνοῦντας λαούς· συνέπειαι ἀναγκαῖαι τῆς ποικιλίας τῶν φρονημάτων, τῶν κλίσεων, τῶν ἀντιπαθειῶν, τῆς ἰδιοφελείας, καὶ ὅλων ἐκείνων τῶν λόγων, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ κυβερνῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ εὐαρεστήσῃ τοὺς πάντας, διὰ ὅσην εὐθύτητα καὶ δικαιοσύνην μεταχειρίζεται. Τὴν πικρίαν ὅμως τῶν δυσαρεσκειῶν τὴν κατέσταινεν εἰς αὐτὸν ἀνεπαίσθητον, ἡ κοινὴ ὑπόληψις καὶ εὔνοια τῶν κατοίκων, καὶ ἡ πρὸς τὴν διαγωγήν του εὐαρέστησις τῆς Κυβερνήσεως (1).

Συνηθισμένος ὁ ἔνδοξος αὗτος συμπολίτης μας εἰς τὸν στρατιωτικὸν βίον ἐδυσαρεστήθη εἰς τὰς φροντίδας τὰς συνημμένας μὲ τὴν θέσιν τοῦ κυβερνήτου, καὶ ἐζήτησε, κατὰ τὸ 1818, νὰ λάβῃ πάλιν ὑπουργίαν ὅλως διόλου στρατιωτικήν. Μὲ κακοφωνισμόν του ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἐπιθυμίαν του ταύτην, ἀλλὰ θέλων νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ τὸν ἔδωκε τὴν διοίκησιν τοῦ τετάρτου στρατιωτικοῦ τμήματος τῆς Τουρωνίας (Tours), φιλοδωρήσας αὐτὸν ἐκ τοῦ μερικοῦ ταμείου του δώδεκα χιλιάδας φράγκων, διὰ ν' ἀπαντήσῃ τὰ ἔξοδα τῆς μετακομίσεως (2).

Τὴν δὲ 1 Μαΐου τῶν 1821, ὁ Λοβέρδος ἐτιμήθη μὲ τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου ἀξιωματικοῦ τοῦ ἐντίμου λεγεῶνος. Τὰς 4 Ἰουλίου τοῦ ἰδίου ἔτους, ἐψηφίσθη Ἔφορος γενικὸς τοῦ ἐν Στρανσβούργῳ πεζικοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν 31 Σεπτεμβρίου μέλος τῆς ἐπιθεωρητικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἐκτελε-

(1) Ὅρα ἀναπλήρωμα γενικ. βιογραφ. εἰς τὸ ὄνομα **Loverdo**.
(2) Βλέπε εἰδήσεων βιογραφικῶν σελ. 197 - 379.

Digitized by Google

στικοῦ. Διαλυθείσης δὲ τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης, τὰς 19 Ἰουνίου τοῦ ἀκολούθου ἔτους ἐκηρύχθη γενικὸς Ἔφορος τῶν ἐν Μέτζ πεζικῶν δυνάμεων. Καὶ τὴν 2 Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διωρίσθη μέλος μιᾶς ἐπιτροπῆς, ἐπιστατούσης εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου (1).

Κατὰ τὸ 1822, λαβοῦσα ἡ Γαλλία, ὑπὸ τῆς ἐν Βερώνῃ συνελεύσεως τῶν τρειῶν μεγάλων δυνάμεων, τὴν πληρεξουσιότητα νὰ διατάξῃ τὰ πράγματα τῆς Ἱσπανίας, διώρισε τὸν δοῦκα τῆς Ἐγκολίμης νὰ ἑτοιμάσῃ τὸν ἀπαιτούμενον στρατόν. Εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν ὁ Κεφαλλήνιος πολεμικὸς κραχθεὶς ἀπὸ τὴν Τουρωνίαν ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ τρίτου τμήματος τοῦ στρατοῦ, καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔτος, κινηθεὶς μὲ τὸ λοιπὸν στρατόπεδον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ὅπου διεκρίθη τοσοῦτον διὰ τὴν στρατηγικήν του ἀξίαν, ὥστε ἐγκωμιάσθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Κ. Μολιτόρου.

Ὁ Πρίγγιψ ὡς γενικὸς στρατάρχης ἐξέφρασε πρὸς τὸν ἀντιστρατάρχην Λοβέρδον τὴν εὐγνωμοσύνην του καὶ ἐβράβευσε τὴν ἀξίαν του, καταστήσας αὐτὸν, τὰς 4 Αὐγούστου, μεγαλοσταυροφόρον τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἀλοϊσίου. Τὴν 31 Ὀκτωβρίου ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας ἐτίμησε, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, τὸν συμπολίτην μας τοῦτον μὲ τὴν μεγάλην τενίαν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Φερδινάνδου, καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν ἐκείνην τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου Νεύσκη (2).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλοϊσίου ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κάρολος Γ'. ἐτίμα ἐπίσης τὴν ἀξίαν καὶ τὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ ἀντιστρατάρχου Λοβέρδου. Θέλων δὲ νὰ δώσῃ πρὸς αὐτὸν ἄνεσιν τινὰ τὸν ἀνεκάλεσεν εἰς Παρισίους, ὅπου τὸν προσδιώρισε πρόεδρον διαφόρων ἐπιτροπῶν ἐπιφορτισμένων στρατιωτικὰ ἀντικείμενα. Τὰς 30 Δεκεμβρίου τῶν 1827, τὸν ἐτίμησε μὲ τὸν τίτλον τοῦ Συμβούλου τῆς ἐπικρατείας, καὶ μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἀναλάβῃ καὶ τὸ τοιοῦτον ὑπούργημα εἰς πρώτην ἀναφανεῖσαν ἔλλειψιν. Κατὰ δὲ τὴν 17 Φεβρουαρίου τοῦ ἑπομένου ἔτους,

(1) Ἰδὲ αὐτόθι σελ. 243.

(2) Αὐτόθι σελ. 245 - 46. καὶ σελ. 387 - 88.

Digitized by Google

τὸν ἀνεκήρυξε μέλος τοῦ ὑπερτάτου πολεμικοῦ συμβουλίου, καὶ τὴν 29 Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους, τὸν κατέστησεν εἰς τὴν ἐν ἐνεργείᾳ θέσιν τοῦ Συμβούλου τῆς ἐπικρατείας.

Ἔχων δὲ τοιαύτας ἐνασχολήσεις διωρίσθη προσέτι παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου νὰ καταγίνῃ εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατιωτικοῦ κώδικος, ὁμοῦ μὲ τὰ μέλη τοῦ ὑπουργείου, μὲ ἔνδοξα ὑποκείμενα ἐκ τῶν ἰσοτίμων τῆς Γαλλίας, μὲ τὰ μέλη τῆς συνελεύσεως τῶν ἀντιπροσώπων, καὶ μὲ ἄλλους ἀξίους ἐπαγγελματικούς, οἵτινες ὅλοι συνερχόμενοι ἔμελλον νὰ τὸν καθαρίσωσιν ἀπὸ ὅλας τὰς εἰς αὐτὸν παρατηρουμένας ἀτελείας. Ὁ κώδιξ οὗτος ἐξετάσθη μὲ πολλὰς συνελεύσεις τῶν ῥηθέντων ὑποκειμένων, ἀλλὰ προτοῦ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὰς δύο βουλὰς, ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ ἀνερευνηθῇ ἀπὸ ἓν ἰδιέταιρον συμβούλιον, καὶ τὴν 22 τοῦ Ἰαννουαρίου τῶν 1829, ἡ Α. Μεγαλειότης διέταξε τὸν ἀντιστρατάρχην Λοβέρδον νὰ λάβῃ μέρος καὶ εἰς τὸ τοιοῦτον συμβούλιον (1).

Χρηματίσας συμμαθητὴς καὶ φίλος ὁ ἡμέτερος συμπολίτης μὲ τὸν Κ. Ἰωάννην Καποδίστριαν, καὶ συνευρεθέντες τὸ 1826 εἰς Παρισίους ἀνενέωσαν τοὺς δεσμοὺς τῆς φιλίας τῆς νεότητός των. Καιόμενοι καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα ὡμίλουν πάντοτε περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς φίλης Ἑλλάδος. Ἐξέταζον ὁποῖα ἤθελαν εἶσθαι τὰ προσφυέστερα μέσα πρὸς διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε μὲ τοσοῦτον ἡρωϊσμὸν καὶ ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τὰς ἰσχυροτέρας αὐλὰς τῆς Εὐρώπης· ἔκριναν δὲ συμφώνως ὅτι ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἔθνους ἀπαιτεῖ ἐλευθέραν κυβέρνησιν, ἀφοῦ προηγηθῶσι τὰ εἰς ταύτην προπαρασκευα-

---

(1) Αὐτόθι σελ. 254.

Σημ. Μὲ θαυμασμόν μου παρατηρῶ ὅτι ὁ κύριος Μισσόδος (Michaud-Jeune) εἰς τὸ περὶ Λοβέρδου βιογραφικὸν ἄρθρον του λέγει: πῶς ὁ συμπολίτης μας οὗτος ἔπαυσεν ἀπὸ τὰς δημοσίους ἀσχολίας του ἕως ἀπὸ τὰ 1818, καὶ ὅτι ἔκτοτε, μέχρι τὰ 1834 (ὁποῦ ἀπέθανεν), ἔζη ἰδιωτικῶς. Τοῦτο εἶναι ἀληθινὰ παράδοξον, διότι ἐκ τῶν δημοσίων ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἔχω ἀναχεῖρας, ὁ Κ. Λοβέρδος ἐξηκολούθει νὰ κατέχῃ, ὡς εἴρηται, τοιαύτας ἐντίμους θέσεις μέχρι τῶν 1829, καὶ ἀκολούθως θέλομεν τὸν δεῖ πάλιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Digitized by Google

στικὰ μέτρα. Κραχθεὶς δὲ τὸ 1827, ὁ μίγας ἐκεῖνος ἀνὴρ ὡς Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, εἰδοποίησεν ἀμέσως τὸν φίλον του Λοβέρδον, καὶ φθάσας εἰς Παρισίους, περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, συνεσκέφθη πάλιν μετ' αὐτοῦ. Ἐκθέσας πρὸς τὸν Καποδίστριαν ὁ Κεφαλλήνιος ἀντιστρατάρχης τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ τεθῶσι μὲν πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Θέσεις ξένοι, ἀλλ' ἄνδρες ἄξιοι νὰ γείνωσι διδασκάλοι τῶν ἀγνώστων πραγμάτων εἰς τοὺς αὐτόχθονας, τὸν παρέστησεν ἐκ τοῦ ἄλλου πόσος εἶναι ὁ κίνδυνος τῆς ζηλωτυπίας.

Μετὰ τὴν μετάβασιν τοῦ Κυβερνήτου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἠνοίχθη μεταξὺ τούτων συχνὴ ἀλληλογραφία, καὶ ὁ ἡμέτερος Λοβέρδος ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τοῦ πρότερον ἐχθρικοῦ ὑπουργείου τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἀπὸ τὴν εὐνοϊκὴν διάθεσιν τοῦ Καρόλου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀφιέρωνεν ὅλας τὰς σχέσεις του εἰς τὴν γαλλικὴν αὐλὴν πρὸς ὠφέλειαν τῆς πατρίδος.

Μόλις δὲ ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον γαλλικαὶ δυνάμεις διὰ νὰ διώξωσιν ἐκεῖθεν τοὺς Ἄραβας, τόσον ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας, καθὼς καὶ ὁ ὑπουργὸς τοῦ πολέμου, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν ἀντιστρατάρχην Λοβέρδον διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῶν τοιούτων στρατευμάτων. Ἀλλ' ὁ συμπολίτης μας προτιμῶν τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ κυβερνοῦντος αὐτὴν φίλου του ἀπεποιήθη, παραστήσας ὅτι ἡ Ἀγγλία ἐθεώρει ἤδη μὲ ὄμμα ὕποπτον τὴν ἀδιάλειπτον ἀνταπόκρισιν τοῦ Καποδιστρίου μὲ τὴν Γαλλικὴν αὐλήν, καὶ ὅτι, ὑποπτευομένη αὐτὸν ὡς ὄργανον τῆς Ῥωσσίας, ἤθελε κινηθῆ εἰς περισσοτέραν ὑποψίαν, ἐὰν ἰδῇ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πεμπομένου Γαλλικοῦ στρατοῦ, ἄνδρα ἑπτανήσιον καὶ συνδεδεμένον μὲ ἐκεῖνον διὰ φιλικῶν δεσμῶν (1). Πρὸς δὲ τὸν ἀείμνηστον Κυβερνήτην ἐπρόσθεσεν: ὅτι τὴν μὲν δίωξιν τῶν Ἀράβων θέλει τὴν ἐκτελίσει ὁποιοσδήποτε Γάλλος Στρατηγὸς ἀναλάβει τὴν διοίκησιν τῶν ὅπλων, ἐνῷ αὐτὸς εὑρισκόμενος εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Γαλλίας θέλει ὠφελεῖ περισσότερον τὴν πατρίδα. Καὶ τῳόντι συνενούμενος μετὰ

(1) Ὅρα αὐτόθι σελ. 261 καὶ ἑφεξῆς.

Digitized by Google

τοῦ ἀληθῶς φιλέλληνος Ἐϊνάρδου ἠγωνίζετο, πότε πρὸς ἐπιτυχίαν χρημάτων, πότε πρὸς ἀποστολὴν ἀξίων ἀνδρῶν, καὶ ἄλλοτε πρὸς κατόρθωσιν ὠφελίμων ἀντικειμένων (1).

Προτεθέντος τοῦ, περὶ τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος, ζητήματος ὁ ἀντιστρατάρχης Λοβέρδος ἠγωνίσθη μὲ ἀπεριόριστον πατριωτισμὸν νὰ πληροφορήσῃ τὸ Ὑπουργεῖον ὅτι, ἐὰν αἱ σύμμαχοι δυνάμεις ἐπιθυμῶσιν ἀληθῶς τὴν ἡσυχίαν τῆς Ἀνατολῆς, πρέπει νὰ δώσωσιν ὅρια εἰς τὸ νεοσύστατον κράτος ταῖς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα νὰ εἶναι, φύσει, ὀχυρά, καὶ νὰ ἔχωσιν ἀνάγκην ὀλίγης στρατιωτικῆς δυνάμεως Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν. Ἐπράσφερε, διὰ τοῦτο, πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν ἓν σχέδιον ὁροθετικὸν κατασκευασθὲν ὑπ' αὐτοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον συμπεριελαμβάνετο, εἰς τὸ ἀρκτικὸν μέρος, ὅλη ἡ χριστιανικὴ Ἑλλὰς χωριζομένη διὰ ποταμῶν καὶ δυσβάτων βουνῶν, εἰς τὸ μεσημβρινὸν, ἡ Κρήτη, εἰς τὸ Ἀνατολικὸν, αἱ περὶ τὴν Σκίαθον καὶ Σκόπελον νῆσοι, ἐξαιρουμένων τῶν πλησιαζουσῶν σποράδων εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας, εἰς δὲ τὸ δυτικὸν ἐξαιροῦσε μόνον τὴν ἑπτάνησον, καὶ διευθύνων τὴν ὁρεθετικὴν γραμμὴν ἀπὸ τὸ Ἄκτιον, ἔφθανεν ἕως εἰς τὰς εἰσβολὰς τοῦ Ἀχελώου, ὅθεν εἶχεν ἀρχίσει.

Τὸ σχέδιον τοῦτο συνωδευμένον μὲ παρατηρήσεις, εἰς ἃς ὁ Λοβέρδος ἀπεδείκνυε τὴν ἀνάγκην τοιαύτης ὁροθεσίας, παρεδέχθη εὐχαρίστως ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν, ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ, συνήθης εἰς τὸ νὰ παραλλάσσῃ μορφὰς, ἐματαίωσεν ὡς πρὸς τοῦτο τοὺς ἀγῶνας τοῦ φιλογενοῦς συμπολίτου μας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ πειρατικὴ ἀπανθρωπία τῶν ἐν Ἀλγερείῳ ληστῶν Ὀθωμανῶν καθυβρίσασα τὴν γαλλικὴν σημαίαν καὶ τὸν παραπονεθέντα Πρέξενον, ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ἐπιχειρισθῇ ἡ Γαλλία καὶ νὰ κατορθώσῃ μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ὅσα εἰς μάτην ἐπροσπάθησαν, κατὰ διαφόρους καιροὺς, πολλαὶ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις. Μὴ συγκαταβαίνων ὁ Δέης κυβερνήτης τῆς Ἀλγειρίας εἰς τὴν ζητουμένην ἱκανο-

(2) Βλέπε αὐτόθι, καὶ τὰς ἐκδοθείσας ἐπιστολὰς τοῦ. Κ. Καποδιστρίου.

Digitized by Google

ποίησιν καὶ ἐξακολουθοῦντες οἱ βάρβαροι Ἀλγειρινοὶ νὰ κατατρέχωσι τὴν γαλλικὴν σημαίαν, ἠνάγκασαν τὸν Κάρολον ν' ἀποφασίσῃ, τὸ 1827, ὅτι πρέπει πλέον νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ληστρικὴν φωλεὰν τῶν ἐν Ἀφρικῇ Ὀθωμανῶν, διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὅπλων.

Γνωριζομένης δὲ τῆς μαθηματικῆς καὶ πολεμικῆς ἀξίας τοῦ Ἕλληνος Λοβέρδου ἐπεφορτίσθη πρὸς αὐτὸν, ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν πολεμικῶν Κλερμοντίου-Τοννέρου, τὸ νὰ ἐκθέσῃ ἓν σχέδιον στατιστικὸν καὶ πολεμικὸν τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀλγειρίου, τὸ ὁποῖον ἐξετέλεσεν ὁ συμπολίτης μας μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν ἀκρίβειαν καὶ ταχύτητα.

Ἐπὶ τῶν δοθέντων γνώσεων παρὰ τοῦ Λοβέρδου ἐθεμελίωσεν ὁ Ὑπουργὸς τὸ σχέδιον τῆς μελλούσης ἐκστρατείας. Ἐλπίζων ὅμως, ὡς φαίνεται, ὅτι διασώζων τὸ ὑπουργικόν του παράσημον ἤθελε λάβει καὶ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν κατὰ τοῦ Ἀλγειρίου δυνάμεων μετεχειρίσθη ἄμετρον ὑπερβολὴν εἰς τὰ ἐκτελεστικὰ μέσα, καὶ ἐγκαταλείπων τινὰ οὐσιώδη, ἀνύψωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκτάκτων ἐξόδων εἰς πενῆντα πέντε ἑκατομμύρια φράγκων.

Μὴ πληροφορούμενος ὁ Κάρολος εἰς τὸ παρουσιασθὲν τοῦτο σχέδιον, τὸ καθυπέβαλεν εἰς τὸν Κεφαλλήνιον ἀντιστράτηγον νὰ τὸ ἐρευνήσῃ κατ' ἰδίαν, καὶ νὰ τὸν εἰπῇ εἰλικρινῶς τὴν γνώμην του. Ἐγνώρισε βέβαια ὁ κόμης Λοβέρδος τὸ δεινὸν τῆς Θέσεως εἰς ἣν τὸν προσδιώριζεν ὁ βασιλεὺς, ἀναγκαζόμενος ὅμως ἀπὸ τὸ, φύσει, τίμιον τοῦ χαρακτῆρος του, καὶ ἐλπίζων ὅτι ἡ ἐπίκρισίς του ἤθελε γνωρίζεται μόνον παρὰ τοῦ Μονάρχου, ἐξέθεσεν ἐλευθέρως καὶ τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς ἐλλείψεις τοῦ προτεθέντος σχεδίου. Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυναν οἱ σχηματίσαντες τὸ σχέδιον νὰ γνωρίσωσι τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Λοβέρδου θεωρηθέντα πρὸς αὐτό· διότι ἀπαντήσας αὐτὸν, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ὁ κόμης Βουρμόντιος, ἐντὸς τοῦ ὑπουργείου, τὸν ὡμίλησε περὶ τῶν παρατηρήσεών του, ὡς περὶ πραγμάτων γνωστῶν. Ἐθαύμασεν ὁ Λοβέρδος ἀκούσας ταῦτα, ἔχων ὅμως χαρακτῆρα ἀδούλωτον δὲν ἠρνήθη τὴν ἀλήθειαν.

Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐπροχώρησαν περαιτέρω, διότι ὁ Κάρολος ἔπεμψε, μετὰ ταῦτα, τὸ σχέδιον εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμ-

Digitized by Google

βούλιον, ὅπου, ἐνῶ ὁ ῥηθεὶς ὑπουργὸς ἐπέμενεν εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν προτάσεών του, ὁ Πρόεδρος τοῦ ὑπουργείου ἐφάνη τοσοῦτον αὐστηρὸς εἰς τὴν ἔρευναν των, ὥστε ἀπέῤῥιψεν ἀποκλειστικῶς τὸ σχέδιον, ὡς ὑπερβαῖνον τὰ ὅρια τῆς μετριότητος. Ἐν τέλει ὁ τοῦ πολέμου Ὑπουργὸς ἠναγκάθη νὰ παραιτηθῇ τῆς θέσεώς του, καὶ ὁ ἀναλαβὼν αὐτὴν ἀντικόμης Σῶξος (Caux), ἐσκέφθη ἀμέσως περὶ τοῦ σχηματισμοῦ νέου σχεδίου τῆς ἐκστρατείας. Σχηματίσας δὲ οὗτος ὁμοῦ μὲ τὸ βασιλικὸν συμβούλιον μίαν μικτὴν ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἀπὸ τὸν ἀντιναύαρχον καὶ διαφόρους στρατηγοὺς, προσδιώρισεν ὡς Πρόεδρον ταύτης, τὸν ἀντιστράτηγον Λοβέρδον, καὶ διέταξε πρὸς αὐτὴν νὰ ἐκθέσῃ τὰ προσφυέστερα μέσα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐκστρατείας, καὶ ὅσα εἶναι ἀμέσου χρείας διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἐπιχείρησις.

Ἀνερευνηθέντων λοιπὸν παρ' αὐτῆς, εἰς τὰς διαφόρους συνεδριάσεις της, τῶν αἰτιῶν διὰ τὰ ὁποῖα ἀπέτυχον αἱ κατὰ τοῦ Ἀλγειρίου ἐπιχειρισθεῖσαι ἐκστρατεῖαι, ὑπολογισθέντος τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς φύσεως τῶν βαρβαρικῶν δυνάμεων τοῦ Δέη, θεωρηθέντος τοῦ κλίματος, εἰς ὃ ἔμελλον νὰ ἐκστρατεύσωσιν οἱ Γάλλοι, καὶ τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας ἔπρεπε ν' ἀπαντήσῃ ὁ στρατὸς, ἔκαμεν ἡ ἐπιτροπὴ τὰς ἑξῆς προτάσεις.

Α'. Ὅτι οἱ ἐχθροὶ πρέπει νὰ προσβληθῶσι ταυτοχρόνως διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Β'. Ὅτι ἀπαιτοῦνται, διὰ τοῦτο, τεσσαράκοντα χιλιάδες στρατοῦ τῆς ξηρᾶς, ἐφωδιασμένου μὲ τέσσαρας χιλιάδας ἱππέων, μὲ ἑκατὸν τριάκοντα πυροβόλα πεδινὰ, πολιορκητικὰ, καὶ ὀρεινὰ, διευθυνόμενα ἀπὸ ἀνάλογον ἀριθμὸν πυροβολιστῶν, μὲ τὰ ἀναγκαῖα μέσα τῆς πολιορκίας, καὶ μὲ τοὺς ἀπαιτουμένους μηχανικούς.

Γ'. Ὅτι, ἐκτὸς τῶν φορτηγῶν πλοίων, πρέπει νὰ συνοδεύσωσι τὸν στρατὸν καὶ νὰ προσβάλωσι ταυτοχρόνως τοὺς ἐχθροὺς μετὰ τὴν ἀπόβασιν, διὰ θαλάσσης, τριανταέξῃ πολεμικὰ πλοῖα συγκροτούμενα ἀπὸ φρεγάδας, πλοῖα τῆς γραμμῆς, ἀτμοκίνητα, καὶ ἄλλα μικροτέρου μεγέθους.

Δ'. Προσδιώρισεν ἀκριβῶς τὴν ποσότητα τῶν πολεμεφοδίων, διέταξε τὸ σιτηρέσιον ἑκάστου στρατιώτου, περιγράφουσα

Digitized by Google

τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα τῆς τροφῆς καὶ τῆς πόσεως, κατὰ τὴν φύσιν τοῦ κλίματος τῆς Ἀφρικῆς.

Ε'. Ἔθεσεν ὡς τόπους ἀναγκαίους, διὰ τὴν σύναξιν καὶ τὴν ἐπίβασιν τοῦ στρατοῦ, τὸ Τουλόνιον καὶ τὴν Μασσαλίαν. Ὡς ἁρμοδίαν δὲ ἐποχὴν τῆς ἀναχωρήσεως ἔκρινε τὰς τελευταίας τοῦ Ἀπριλίου.

Ϛ'. Ἔθεσεν, ὡς τόπον ἀσφαλῆ τῆς ἀποβάσεως, τὸ παράλιον τῆς πόλεως Σίδι-Φερρούσχ κειμένης πλησίον τοῦ δυτικοῦ αἰγιαλοῦ τοῦ Ἀλγειρίου, καὶ περιέγραψε πρὸς τούτοις τὸν τρόπον καθ' ὃν ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ ἀκινδύνως ἡ ἀπόβασις.

Ζ'. Ὡς ἔκτακτα ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας ἀπέδειξεν ὅτι ἀρκοῦσαν, ἀντὶ τῶν πενῆντα πέντε μιλιονίων τῶν ζητηθέντων εἰς τὸ πρῶτον σχέδιον, μόνον, 23,895,168 φράγκων, μολονότι ὁ ἀριθμὸς τοῦ στρατοῦ, καὶ τῶν ἐκτελεστικῶν μέσων ἦτον μεγαλήτερος.

Παρατηρεῖ βέβαια ὁ ἀναγνώστης, ἐκ τῶν εἰρημένων μέχρι τοῦδε, ὅτι ὁ Ἕλλην ἀντιστράτηγος ἀπέκτησε τὴν εὔνοιαν τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἀνυψώθη εἰς τιμὰς, καὶ ἀπελάμβανε τὴν ὑπόληψιν τῆς αὐλῆς, διὰ τὴν παιδείαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐκόσμει τὴν στρατιωτικήν του ἀξίαν, διὰ τὴν χύσιν τοῦ αἵματός του, διὰ τὸν ζῆλον του ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ θρόνου καὶ τῆς δευτέρας ταύτης πατρίδος του· διὰ τὸν σταθερὸν καὶ ἀμετάβλητον χαρακτῆρα, καὶ διὰ τὴν σπάνιον ἀφοσίωσίν του εἰς τὰ καθήκοντα τῆς τιμιότητος. Θεωρεῖ, τέλος πάντων, ὅτι καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην τοῦ σχεδίου, καὶ ὡς συμβουλευθεὶς ἰδίως παρὰ τοῦ Μονάρχου, καὶ ὡς προεδρεύων τῆς ἐπιτροπῆς δὲν ἔκαμεν εἰμὴ τὸ ἔργον τοῦ τιμίου ἀνδρός.

Ἀλλὰ τὸ πάθος τοῦ φθόνου, τυφλὸν εἰς τὴν λαμπρότητα τῆς ἀρετῆς καὶ ἐξυδερκὲς εἰς τὴν ἐπινόησιν τῶν μέσων τῆς βλάβης, καὶ ἡ χαμερπὴς κερδοσκοπία τινῶν, ἐθεώρουν τὸν ἔνδοξον Κεφαλλῆνα, διὰ τὴν ἐπιρροήν του εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ διὰ τὸ ἔξοχον τῶν προτερημάτων του, ἔνοχον θανάτου. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ῥηθήσεται, δὲν ἐδίστασαν οἱ τοιοῦτοι νὰ μεταχειρισθῶσι κατ' αὐτοῦ τὸ ἰουδαϊκὸν τῆς συκοφαντίας ὅπλον.

Τὸ νέον σχέδιον λοιπὸν τῆς ἐκστρατείας παρουσιασθὲν ὑπὸ

Digitized by Google

τοῦ Λοβέρδου εὗρε μεγίστην ὑποδοχήν, καὶ ἐντέλει αὐτὸ ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κυρίευσιν τοῦ Ἀλγειρίου, ὀνεβλήθη ὅμως, μέχρι τοῦ 1830, ἡ ἐκτέλεσίς του, διὰ τὸν ἀναφανέντα ἀναβρασμὸν κατὰ τοῦ ὑπουργείου. Αἱ ὑπουργικαὶ καταχρήσεις ἐστενοχώρησαν τοιουτοτρόπως τοὺς φιλελευθέρους Γάλλους, ὥστε, ὑπάγων ὁ Κάρολος τὴν 28 τοῦ Ἀπριλίου τῶν 1828, εἰς τὸ ἄρειον πεδίον πρὸς ἐπιθεώρησιν τῆς ἐθνικῆς φρουρᾶς, ἤκουσε νὰ τὸν ζητῶσι μεγαλοφώνως τὴν ἀποβολὴν τοῦ Πρωθυπουργοῦ Βιλλελίου (1). Τὰ ληφθέντα βίαια μέτρα ἐπηύξησαν τὸ κακόν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη ἐντέλει νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ ἔθνος. Παραιτηθέντος δὲ τοῦ πρωθυπουργοῦ ἐμβῆκε τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Πορταλίου καὶ Λαφερονατίου. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1829, ὁ Κάρολος ἔκαμε νέας μεταβολάς, προσδιωρίσας εἰς μὲν τὴν προεδρικὴν θέσιν τὸν Πρίγγιπα Πολυγνάκιον, εἰς δὲ τὸ ὑπουργεῖον τῶν πολεμικῶν, τὸν κόμητα Βουρμόντιον.

Ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου τούτου τοῦ ὑπερβασιλικοῦ καὶ τείνοντος νὰ καταστήσῃ τὴν βασιλείαν τοῦ Καρόλου ὡς ἐκείνην τῶν Λουδοβίκων, ηὔξησαν καὶ εἰς τὸ ἔθνος αἱ δυσαρέσκειαι καὶ εἰς τὸν κόμητα Λοβέρδον οἱ ἐχθροί. Ἀφοσιωμένος ὁ Πολυγνάκιος εἰς τὸ νὰ κατακυριεύῃ μόνος του τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐχθρευόμενος κάθε φιλελεύθερον, δὲν ἔβλεπε μὲ καλὸν ὄμμα τὴν εὔνοιαν τοῦ Καρόλου πρὸς τὸν Κεφαλλήνιον ἀντιστράτηγον, οὔτε ἐδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὸν ἀδούλωτον καὶ εἰλικρινῆ χαρακτῆρα του. Ἡ γινομένη βοήθεια ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, οἱ λόγοι τοῦ Μονάρχου εἰς τὸ κοινοβούλιον: ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνίσταται ἐκ τῶν ἰδίων της ἐρειπίων, καὶ ὅτι ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ τὴν ὕβριν τῶν βαρβάρων Ἀλγειρινῶν, ἐκολάκευσαν τοσοῦτον τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἔθνους, ὥστε κατεπραΰνθησαν πρὸς καιρὸν τὰ κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ὑπουργείου παράπονα. Ὅθεν τὸ 1830, ἐπανελήφθη ἡ πρότασις τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλγειρίου· τοσοῦτον ὅμως ἐπολεμεῖτο ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν συντρόφων του ὁ κόμης Λοβέρδος, ὥστε,

(1) Κούμ. Γεν. Ἱστορ. Τόμ. ΙΒ'. σελ. 364.

Digitized by Google

διαφιλονεικουμένου τοῦ σχεδίου του καὶ ἀποδεχθέντος, αὐτὸς οὔτε ἐπροσκλήθη εἰς τὰς συνελεύσεις, οὔτε συμπεριελαμβάνετο μεταξὺ τῶν στρατηγῶν τῆς ἐκστρατείας. Μὲ θαυμασμὸν του μέγαν ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Κάρολος: ἂν ἀληθῶς δὲν λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰς περὶ Ἀλγειρίου συνελεύσεις, καὶ μὲ ἐλευθεροστομίαν τὸν ὡμίλησε περὶ τῶν τρεχόντων ὁ συμπολίτης μας.

Ἀποφασισθείσης, τελευταῖον, τῆς ἐκστρατείας ἐπεφορτίσθη ὁ Ὑπουργὸς τοῦ πολέμου Βουρμόντιος τὴν ἀρχιστρατηγίαν, κατ' ἐπιταγὴν ὅμως βασιλικήν, ἐρωτηθεὶς ὁ Λοβέρδος ἐὰν ἐπεθύμῃ νὰ συνεκστρατεύσῃ, καὶ συγκατανεύσας ἔλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς δευτέρας μεραρχίας (division) τοῦ στρατοῦ.

Εἶναι ἄξιον ἀπορίας πῶς ὁ ἀγχίνους ἀντιστράτηγος Λοβέρδος ἔχων τοιαῦτα δοκίμια τῆς κατ' αὐτοῦ ὀργῆς τοῦ Ὑπουργείου, καὶ γνωρίζων τὴν ἔχθραν τοῦ Βουρμοντίου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου τὴν ἐξουσίαν ἐτίθετο, δὲν προΐδεν ὅτι, ἀπομακρυνομενος ἀπὸ τὸν ἀγαπῶντα αὐτὸν Μονάρχην, ἐξέθετε τὸν ἑαυτόν του εἰς ἀναπόφευκτον κίνδυνον! Ἀλλ' εἴτε κινούμενος ἀπὸ τὴν καθαρότητα τῆς συνειδήσεως, εἴτε ὠθούμανος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ δοκιμάσῃ πάλιν τὴν ἤδη προβεβηκεῖαν του ἡλικίαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, καὶ νὰ εἰδῇ τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του περὶ τῆς τοιαύτης ἐκστρατείας, ἡτοιμάσθη διὰ τὸν πόλεμον, ἀφίνων ἐλεύθερα τὰ κατ' αὐτοῦ βέλη τῶν ἀδίκων ἐχθρῶν του.

Προσκαλεσθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ συμβουλίου, εἰς τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου μηνὸς, συνεσκέφθη μὲ τὸν Ὑπουργὸν τοῦ πολέμου καὶ μὲ τὸν τοῦ ναυτικοῦ, καὶ προσδιώρισε τὸν τρόπον τῆς ἐπιβάσεως τοῦ στρατοῦ εἰς Τουλόνιον, καὶ τῆς ἀποβάσεώς του εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Προσέξας, μετὰ ταῦτα, εἰς τὴν διάταξιν τῆς μεραρχίας του, καὶ γνωρίζων τὰ αἰσθήματου τοῦ στρατάρχου Βουρμοντίου τὴν παρέστησε τόσον εὐτακτον, ὥστε, ἐπισκεφθεὶς αὐτὴν ὁ Ὑπουργὸς οὗτος καὶ πρὸ τῆς ἐπιβάσεως εἰς Τολόνιον, καὶ μετὰ τὴν ἀπόβασίν της εἰς τὸ Σίδι-Φερούσχ, ἠναγκάσθη καὶ ἀθελήτως νὰ ὁμολογήσῃ τὴν εὐαρέστησίν του πρὸς τὸν ἀντιστράτηγον Λοβέρδον.

Δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ δείξῃ τὰ ἐχθρικά του φρονήματα. Διότι μαθὼν ὁ Λοβέρδος ἀπό τινας Ἄραβας, ὅτι ὅλαι αἱ δυ-

Digitized by Google

νάμεις τοῦ Δέη συνηνωμέναι μὲ ἐκείνας τῶν ὑπαλλήλων του Α'γάδων, ἔμελλον, τὴν ἐπαύριον, νὰ ἐπιπέσωσιν εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ὅπου εὑρίσκετο ὡς προφυλακὴ ἡ ἰδικήτου μεραρχία, εἰδοποίησεν ἀμέσως τὸν στρατάρχην Βουρμόντιον, καὶ ζητήσας παρ' αὐτοῦ τὴν ἀναγκαίαν ἐνίσχυσιν τῆς πτέρυγος, δι' ἑτέρου στρατοῦ καὶ πυροβόλων, δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν ἀπάντησιν. Οἱ ἐχθροὶ τῳόντι ἀνεφάνησαν τῷ πρωΐ, καὶ μόνη ἡ πολεμικὴ ἐμπειρία τοῦ γεγηρακότος εἰς τὰς μάχας Κεφαλλῆνος, καὶ ἡ γενναιότης τῶν ἄλλων συστρατηγῶν του, ἐξ ὧν ἐσχηματίζετο ἡ δεξιὰ πτέρυξ, ἐδυνήθησαν ν' ἀποκρούσωσι τὰς ὁρμητικὰς προσβολὰς τῶν βαρβάρων, καὶ νὰ τοὺς κάμωσι νὰ ἐννοήσουν τὴν διαφορὰν τῶν Εὐρωπαίων πολεμιστῶν (1).

Ἡ εἴδησις τοῦ κατορθώματος τούτου ἐδόθη πρὸς τὸν Στρατάρχην, ὅστις ἰδὼν πραγματικῶς τὴν δεινὴν τῆς προφυλακῆς θέσιν, ἀντὶ ἐπικουρίας, διέταξε τὸν Λοβέρδον νὰ πέμψῃ μέρος τοῦ στρατοῦ του, διὰ νὰ διατηρῇ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, καὶ μὲ τὸν ὑπόλοιπον νὰ βαστᾷ σταθερὰ τὴν ἀρχαίαν θέσιντου. Ἐπρόσθεσε δὲ εἰς ταῦτα: ὅτι αὐτὸς δὲν κινεῖται ἀπὸ τὸ παράλιον τῆς ἀποβάσεως ἐὰν δὲν φθάσωσι καὶ τὰ περιμενόμενα πολιορκητικὰ πυροβόλα (2).

Καὶ ἐν συντόμῳ, μετὰ τὴν κίνησιν τοῦ ὅλου στρατοπέδου, πολλάκις εἰς τὴν συμπλοκὴν καὶ τὴν ἕξαψιν τῶν μαχῶν παραλλάσσοντο τὰ προεκτεθέντα, ἀφ' ἑσπέρας, σχέδια καὶ αἱ πολεμικαὶ κινήσεις ὑπὸ τοῦ στρατάρχου, χωρὶς νὰ δοθῇ παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν μεραρχίαν Λοβέρδου οὐδεμία ἔγγραφος εἴδησις τῶν ληφθέντων μέτρων· ὅμως ἡ πολεμικὴ ἀξία τοῦ ἀρχηγοῦ της τὴν ἔσωζεν ἀπὸ τοὺς ἐπικειμένους κινδύνους. Συχνὰ διωρθόνοντο, εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν τὰ ἐσφαλμένα μέτρα τοῦ Στρατάρχου ὑπὸ τοῦ γηράσαντος εἰς τοὺς πολέμους συμπολίτου μας. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἀναφανεῖσα εἰς τὰς

(1) Ὅρα Campagne d'Afrique en 1830, par un officier de l'armée expeditionnair pages 40 - 41 — Journal d'un officier superieur de la 2a division de l'armée d'Afrique pages 13, 14, 15.

(2) Βιογραφ. ὑπομνήμ. σελ. 301.

Digitized by Google

μάχας ἐμπειρία του, οὔτε αἱ περιποιήσεις τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ Λοβέρδος πρὸς τὸν Θανασίμως πληγωθέντα δεύτερον υἱὸν τοῦ Βουρμοντίου (λαβὼν αὐτὸν ἐντὸς τῆς σκηνῆς του καὶ ἐπιστατήσας αὐτὸν ἕως ὅτου ἀπέθενεν), οὔτε κἀνὲν τῶν προτερημάτων τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἴσχυσαν νὰ πραΰνωσιν ἐν μέρει τὸ ἄγριον τῆς ἐχθρικῆς καρδίας τοῦ Στρατάρχου. Αὐτὸς ἔτεινε πάντοτε ἢ νὰ τὸν βλάψῃ, ἢ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἐκπέσῃ ἀπὸ τὴν βασιλικὴν εὔνοιαν.

Ἡ νίκη, τέλος πάντων, ἔκλινε καθ' ἡμέραν ἐκ μέρους τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Οἱ ἐχθροὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀντισταθῶσι πλέον εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν ἐσκορπίζοντο. Τὸ Ἀλγείριον ἐπολιορκήθη στενά. Εἰς μάτην ἠγωνίζοντο οἱ βάρβαροι νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς καθ' ἡμέραν προχωροῦντας πολιορκητὰς Γάλλους. Εἰς ὅλας δὲ τὰς πεισματικὰς μάχας, διαρκούσης τῆς πολιορκίας, ἡ μεραρχία Λοβέρδου, ὡς σχηματίζουσα τὴν πρώτην γραμμὴν, ἐδέχετο καὶ ἐπρόσβαλε τοὺς ἐξορμοῦντας ἐχθροὺς, φοβεροὺς εἰς τὰς πρώτας κινήσεις των. Τέλος πάντων ὁ μὲν ὑπερήφανος Δεὴς ζητεῖ συνθήκας διὰ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν καθέδραν του· τὸ δὲ λεγόμενον αὐτοκρατορικὸν φρούριον προσβαλόμενον ἀπὸ τὸ ἄπαυστον πῦρ τῶν κανονοστιχιῶν, τὰς ὁποίας ἐσχημάτισεν ἡ μεραρχία τοῦ Ἕλληνος ἀντιστρατήγου εἰς τὰ πλησίον ὑψώματα, προτείνει τὴν παράδοσίν του. Ἀλλὰ τὶς δὲν θέλει θαυμάσει ἀκούων ὅτι, συγκροτηθείσης συνελεύσεως τῶν στρατηγῶν ὑπὸ τοῦ Βουρμοντίου πρὸς ἔρευναν τῶν προτάσεων τοῦ ἐχθροῦ, ὁ τοσοῦτον ἀγωνισθεὶς Λοβέρδος διὰ τὴν ταχυτέραν κυρίευσιν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν στενοχωρίαν τῶν ἐναντίων, δὲν ἐπροσκαλέσθη εἰς τὸ συμβούλιον (1)! Εἰς τοιαῦτα ἄτοπα ἐκτραχειλίζουσι τὰ πάθη τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοσοῦτον ἐμισεῖτο παρ' ἐκείνου ὁ συμπολίτης μας.

Ἀποδείξας ὅμως τοσάκις εἰς τὰ πεδία μεγάλων καὶ περιφήμων μαχῶν τὴν ἀξίαντου, φέρων εἰς τὸ ἤδη γηραλαῖον του μέτωπον καὶ στῆθος ἔντιμα σημεῖα τῆς στρατιωτικῆς τοῦ ἀνδρίας, καὶ ἔχων αὐτόπτας τοσούτους στρατηγοὺς καὶ τὸν

(1) Σελ. 310.

Digitized by Google

ἴδιον στρατὸν, πόσον συνήργησεν εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοῦ Ἀλγειρίου, παρετήρει μὲ ὄμμα περιφρονήσεως καὶ ἀδιαφορίας τὰ ἐχθρικὰ ταῦτα κινήματα τοῦ Βουρμοντίου, καὶ ἔμενε προσεκτικὸς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν στρτιωτικῶν του καθηκόντων, Ἀλλ' οἱ κατατρέχοντες αὐτὸν ἔμελλον νὰ καταντήσωσιν εἰς βδελυρώτερα μέσα διὰ νὰ ἐπιτύχωσι τὸν σκοπόν των.

Φυγόντος τοῦ Δέη ἀπὸ τὴν μητρόπολιν, καὶ καταστηθέντων τῶν Γάλλων κυρίων ὅλης σχεδὸν τῆς ἡγεμονείας τοῦ Ἀλγειρίου, τὴν 5 τοῦ Ἰουλίου τῶν 1830, ἐμβῆκεν ὁ Βουρμόντιος εἰς τὴν ἀκρόπολιν Κασσωβάχ, ὅπου ὁ ἔσχατος Δέης εἶχε τὸ παλάτιόν του καὶ τοὺς ἰδίους του θησαυροὺς. Περὶ τὸ ἑσπέρας δὲ εἰσέβη καὶ ὁ ἀντιστσάτηγος Λοβέρδος εἰς τὴν Ἀκρόπολον ταύτην μὲ τὸ ς'. τάγμα τῆς μεραρχίας του. Λαβὼν δὲ τοὺς ἰδίους του ἀξιωματικοὺς διευθύνθη εἰς τὸ παλάτιον ὅπου ἦτον ὁ Στρατάρχης καὶ οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ, ἀλλ' εὗρε τοὺς κοιτῶνας, ὅλους σχεδὸν κρατουμένους ἀπὸ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν στρατηγῶν καὶ ἀξιωματικῶν τοῦ Βουρμοντίου, ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ μηχανικοῦ, καὶ ἀπὸ πολλοὺς τῶν ἄλλων ταγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ὀλίγοι ἐναπομείναντες κοιτῶνες ἦσαν ἐσφραγισμένοι ὑπὸ τοῦ Στρατάρχου, αὐτὸς καὶ ὁ στρατηγὸς Δαμρεμόντος ἐμβῆκαν εἰς μεγάλην τινὰ αἴθουσαν ὁποῦ ὅμως δὲν ἔμεινεν ὁ Λοβέρδος εἰμὴ ὀλίγας ὥρας.

Οἱ νικηταὶ, ἔκδοτοι εἰς τὴν διαρπαγὴν, παρεβίαζον τόσον τὰ ὅρια, ὥστε τινὲς ὑπαξιωματικοὶ τοῦ Στρατάρχου ἑτόλμησαν νὰ πάρωσιν ἀργυρά τινα σκεύη ἀπὸ τοὺς κοιτῶνας τοῦ παλατίου. Φωραθέντες ὅμως οἱ τοιοῦτοι ἐμηνύθησαν πρὸς τὸν ἀντιστράτηγον Λοβέρδον, ὅστις θέλων νὰ προλάβῃ πρὸς ἐκείνους τὸ ὄνειδος, τοὺς ὑποχρέωσε νὰ τὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς θέσεις των, καὶ διέταξεν αὐστηρὰν σιωπὴν πρὸς τοὺς ἰδικούς του, τοὺς γνωρίζοντας ὀνομαστὶ τοὺς ἅρπαγας.

Καὶ ἐν γένει μεταξὺ τῶν πολλῶν καταχρήσεων τῆς διαρπαγῆς, ὁ τίμιος συμπολίτης μας διεκρίνετο διὰ τὴν αὐστηρὰν εὐταξίαν, εἰς ἣν ἐκράτει τοὺς ἰδικούς του. Ὅθεν καὶ οἱ ἴδιοι βάρβαροι ἡγεμόνες, σεβόμενοι τὴν φανερὰν τιμιότητά του ἐναπέθεσαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰβραὴμ-Ἀγὰ, πρὸς ἣν διετάχθη νὰ κατοικήσῃ ὁ Λοβέρδος ὁμοῦ μὲ ἄλλους στρατηγοὺς, ὅλα τὰ πολύτιμά των ὅπλα διὰ ἀσφάλειαν, καὶ τὰ

Digitized by Google

ὁποῖα ἔλαβον παρ' αὐτοῦ ἀκολούθως ὡς τὰ εἶχον ἐγχειρίσει (1).

Μεταξὺ τῶν δεσποζόντων Ὀθωμανῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἀλγειρίου ἦτον καὶ ὁ ῥηθεὶς Ἰβραΐμ-Ἀγὰς, ὅστις ἐζήτησε παρὰ τῶν ὠρυκτητόρων Γάλλων νὰ λάβῃ τὰ εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Δέη εὑρισκόμενα πολύτιμά του πράγματα, διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ αὐτὸς ὡς οἱ ἄλλοι. Παραδεχθέντος δὲ τοῦ ζητήματος, τὰς 7 τοῦ Ἰουλίου, τὰ παρέλαβεν ὅλα, καὶ παρευμεσκομένου τοῦ Δεσπρῶ, τὰ μετεκόμισεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πενθεροῦ του Χουσεΐν-Πασσᾶ. Τιμῶν δὲ καὶ ἐκεῖνος τὸν χαρακτῆρα τοῦ Λοβέρδου καὶ βλέπων πῶς μετεχειρίζετο τὴν οἰκίαν του, εἰς ἣν ἐκατοικοῦσεν, ἐχάρισε πρὸς αὐτὸν δύω πολύτιμα ὅπλα, καὶ, μέλλων νὰ ἀναχωρήσῃ, τὸν παρεκάλεσε νὰ προστατεύσῃ τὰ κτήματά του εἰς τὰ ὁποῖα ἄφινεν ἐπίτροπον τὸν ἐν Ἀλγειρίῳ πρόξενον τῆς Νεαπόλεως Ἰαννουάριον Μαλιουόλον. Ὁ κόμης Λοβέρδος τὸν ἔδωκε μὲν τὸν λόγον του: ὅτι θέλει τοῦ εἶναι βοηθὸς εἰς ὅ,τι εἶναι δίκαιον. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ὅμως ἐμαρτυρήθη παρὰ τῶν ἐν Ἀλγειρίῳ φίλωντου ὅτι ὅλα του τὰ κτήματα δὲν ἦσαν ἰδιοκτησίατου, ἀλλ' ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν, ὅθεν ὁ Γάλλος κυβερνήτης τοῦ Ἀλγειρίου ἠθέλησε νὰ τὰ δημεύσῃ. Εἰς τοιαύτην περίπτωσιν βλέπων ὁ συμπολίτης μας ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ βαστάξῃ τὸν λόγον του, εἰδοποίησεν ἀμέσως τὸν ῥηθέντα Πρόξενον περὶ πάντων. Οὗτος δὲ γράφων πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀγὰν περὶ τῆς δημεύσεως τῶν ὑπαρχόντων του καὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἰδίων του φίλων καταδόσεως, τὸν λέγει περὶ τοῦ Λοβέρδου ταῦτα »....

« Πρέπει νὰ σὲ εἰδοποιήσω ὅτι, μὲ ὅλην μου τὴν ἐπιθυμίαν » νὰ βοηθήσω τὰς ὑποθέσεις σου, ὑπάρχουσιν ἤδη αἴτια τινὰ, » διὰ τὰ ὁποῖα δὲν δύναμαι. Τὸ πρῶτον εἶναι ὅτι ὁ στρα» τηγὸς Λοβέρδος, ἀνὴρ ἀξιολογώτατος, καθ' ὅλην

(1) Ὅρα τὴν πρὸς τὸν Λοβέρδον ἐπιστολὴν τοῦ Χανδάνβεν Ὀσμάν-Χόγγια μηνολογουμένην τῇ 22 Ἰουλίου, καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Προξένου τῆς Νεαπόλεως: ὅτι ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὰ δύω κιβώτια τῶν ὅπλων, ὡς ἔγραφεν ὁ ῥηθεὶς Χανδάν-Βέης (ἐν ταῖς βιογραφικ. εἰδήσ. σελ 316).

Digitized by Google

» τὴν ἔκτασιν τοῦ λόγου, ἠναγκάσθη, διὰ νὰ
» μὴν ἐκθέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν τιμιότητά του,
» ν' ἀποτραβίξῃ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς προστασίας τῶν κτημά-
» των σου, ὡς μ' ἔγραψε χθὲς, καὶ νομίζω ἔτι θέλει γράψει
» καὶ πρὸς σὲ τὸν ἴδιον (1) ».

Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐκ τῶν πραγμάτων μαρτυρουμένη τιμιότης τοῦ ἀνδρὸς καὶ τιμωμένη ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ ξένων ἀξιωματικῶν, οὔτε ἡ ἀποδειχθεῖσα ἀξία του, οὔτε ὁ ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῆς γαλλικῆς δόξης ζῆλος του δὲν ἐχαλίνωσαν τῶν ἐχθρῶν του τὴν κακίαν. Οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Βορμοντίου ἤρχισαν νὰ διασπείρωσι κατ' αὐτοῦ τὰς πλέον ἀναιδεῖς συκοφαντίας, καὶ μὴ περιοριζόμενοι μόνον εἰς τὸ Ἀλγείριον τὰς διέδιδον, διὰ τῶν φίλων των, εἰς τοὺς Παρισίους, καὶ διὰ τῶν μυστικῶν ἐφημεριδογράφων τοῦ Βουρμοντίου τὰς καταχώρησαν καὶ εἴς τινας ἐφημερίδας ἐχούσας ἔργον ἀρχαῖον τὸ συκοφαντεῖν καὶ διασύρειν.

Ἐλθὼν δὲ εἰς Κασσωβὰχ ὁ γνωστὸς, διὰ τὴν φρόνησιν καὶ ἀξίαν του, στρατηγὸς Βαλαζὲ καὶ γνωρίζων ἀκριβῶς τὴν γενναιοφροσύνην καὶ τιμιότητα τοῦ Ἕλληνος ἀντιστρατήγου ἠρώτησε θαυμάζων τὸν στρατηγὸν Δεσπρὲ περὶ τῶν φημιζομένων κατὰ τοῦ Λοβέρδου. Ἀκούων δὲ παρ' ἐκείνου: Ὅτι ὅλα ἦσαν ψευδῆ, εἶπε ἀγανακτῶν: καὶ λοιπὸν » τὸ νὰ κηρύττωσι τοιαῦτα κατὰ τοῦ ἀνθώπου » δὲν εἶναι ἔργον βδελυκτόν! Ναὶ ἀπεκρίθη ὁ Δεσπρὲ, ἀλλὰ τί θέλεις νὰ κάμῃ τίς; Ἐννοῶν ἴσως μὲ τοῦτο ὅτι τὶ δύνανται νὰ κάμωσιν οἱ γνωρίζοντες τὴν ἀθωότητά του, ἀφοῦ οἱ τὰ πάντα δυνάμενοι ὑπουργοὶ θέλουν νὰ τὸν θυσιάσωσι.

Ἀλλ' ἐὰν ἐσυστέλλοντο οἱ δύο οὗτοι νὰ κηρύξωσι τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ σώσωσι τὸν ἀθῶον, δὲν ἐφοβήθη τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἐχθρῶν του ὁ Ἕλλην Λοβέρδος. Διότι, μόλις ἔφθασαν εἰς τὰς ἀκοάς του τὰ χαμερπῆ μέσα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθηθαν κατ' αὐτοῦ οἱ ἐναντίοι του, ἔγραψε, τὴν 1 Σεπτεμβρίου τῶν 1830, τὴν ἑξὴς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βουρμόντιον,

(1) Αὐτοθι σελ. 319.

Digitized by Google

εἰς τὴν ὁποίαν παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης διαλάμπουσαν τὴν ἄφοβον καὶ καθαρὰν γλῶσσαν τῆς ἀθωότητος.

» Κύριε Στρατάρχα!

« Οἱ βαθμοὶ καὶ τὰ ἀξιώματα ἀφίνονται κατὰ μέρος, ὅ-» ταν πρόκηται περὶ τιμιότητος. Ἐτόλμησαν τινὲς νὰ εἰπω-» σιν: ὅτι τὰς 6 Ἰουλίου ἓν πολεμικὸν πλοῖον τοῦ ς^ου: τάγ-» ματος ἐπεβίβασε, κατ' ἐπιταγήν μου, ἀπὸ τὴν Κασσωβὰχ πο-» λύτιμα τινὰ πράγματα, καὶ ὅτι ἐγὼ ἐδήμευσα πρὸς ὠφέ-» λειάν μου ὅσα ὁ Ἀγὰς-Ἰβραΐμ εἶχεν ἐκεῖ προφυλάξει. Ἡ » συκοφαντία αὕτη, ἥτις ἔχει τὴν πηγήν της μεταξὺ » τῶν συντραπεζητῶν σας, διεδόθη, διὰ τῶν ἀνταπο-» κριτῶν των, καὶ εἰς τοὺς Παρισίους, καὶ κατεχωρήθη καὶ » εἴς τινας τῶν ἐφημερίδων διὰ συνεργείας τῶν μυστικῶν » σας ἐφημεριδογράφων.

« Ὑμεῖς, Κύριε Στρατάρχα, γνωρίζετε περισσότερον παν-» τὸς ἄλλου, ὅτι ἐγώ, τὰς 5 τοῦ Ἰουλίου, δὲν ἐμβῆκα μετὰ » τοῦ ς^ου: τάγματος εἰς τὴν Κασσωβὰχ, παρὰ, ἀφοῦ ἡ ἐξο-» χότης σας, οἱ πολιάριθμοι ἀξιωματικοί σας, καὶ πλῆθος στρα-» τιωτικῶν τοῦ πυροβολικοῦ εἴχετε πιάσει τοὺς τόπους ὅλους, » καὶ ὅτι εἰς τὸ διάστημα τῶν δεκαπέντε ὡρῶν ὅπου ἐγὼ » ἔμεινα ἐκεῖ, δὲν ἐμβῆκα εἰς οὐδένα τῶν κοιτώνων τοῦ πα-» λατίου, καθότι ἦλοι ἐκρατοῦντο ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν σας, » καὶ οἱ μὴ κατοικούμενοι ἦσαν ἐσφραγισμένοι.

« Ὅλοι γνωρίζουσιν.....καὶ ὅτι τέλος πάντων τὰ » πράγματα, ὅπου ὁ Ἀγὰς εἶχε συναγμένα εἰς Κασσωβὰχ, » τὰς 7 Ἰουλίου, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Στρατηγοῦ Δεσπρὲ, καὶ » κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἰδίου, μετεφέρθησαν, διὰ τῶν ἰδίων του » ὑπηρετῶν, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πενθεροῦ του Χουσεΐν-Πασσᾶ.

» Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἦσαν τὰ πράγματα, ἤθελα ἐγὼ κατανν-» τήσει εἰς τοσαύτην χαμέρπειαν νὰ καταισχύνω τὰς ἄσπρας » μου τρίχας, καὶ νὰ ἐντυπώσω τὰ στίγματα τῆς ἀτιμίας » ἐπὶ τοῦ μετώπου μου τοῦ φέροντος ἔντιμα σημεῖα τῶν πλη-» γῶν; Ἐπειδὴ λοιπὸν αἱ κατ' ἐμοῦ διασπαρεῖσαι δυσφημίαι » εἶναι συκοφαντίαι φανεραί, πρέπει νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ δικαιο-» σύνη κατὰ τῶν συκοφαντῶν.

Digitized by Google

« Διὸ ζητῶ, προτοῦ νὰ παύσῃ ἡ ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἡγε-
» μονείασας (1), νὰ γείνῃ μία ἔρευνα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς
» ἀληθείας. Νὰ κραχθῶσι δὲ, ἕνεκα τούτου, οἱ Κ. στρατη-
» γοὶ Δεσπρὲ, Τολόσιος, Λαχίτιος, Δαμρεμόντιος· οἱ ἀξιω-
» ματικοὶ τοῦ ς^ου: τάγματος, καὶ ἐξαιρέτως οἱ τῶν εὐζώ-
» νων· οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς β^ας: μεραρχίας, καὶ, ὡς ὑπονοεῖ-
» ται, ἐκεῖνοι τοῦ στρατηγοῦ Δαμρεμοντίου. Σὺν αὐτοῖς δὲ
» καὶ ὁ κύριος Μαλιουσλος Πρόξενος τῆς Νεαπόλεως, καὶ οἱ
» Κ. Βενζαμὼν, Σολὰλ, Δουράνδος, Ἐμδάνος, κάτοικοι τοῦ
» Ἀλγειρίου, καὶ ὁ κύριος Κῶστος διερμηνεὺς τοῦ στρατοῦ.
» Οὗτοι δὲ οἱ τελευταῖοι δύνανται νὰ δώσωσι πραγματικὰς
» ἀποδείξεις περὶ τῆς διαγωγῆς μου πρὸς τὸν Ἰβραΐμ-Ἀγά,
» τοῦ ὁποίου κατῴκησα τὴν οἰκίαν τῆς ἐξοχῆς (2) ».

Μὲ ὅσην δὲ ἐλευθεροστομίαν καὶ ἀφοβίαν ἔγραψεν, ὡς ἀθῶος καὶ καθαρὸς, ὁ Λοδέρδος πρὸς τὸν Βουρμόντιον, μὲ τοσαύτην ὑποκριτικὴν καὶ δειλὴν ἔχθραν τὸν ἀπεκρίθη ἐκεῖνος λέγων: ὅτι ἤκουσε μὲν πῶς τὸ ῥηθὲν πλοῖον ἔμβασε πρᾶγμα, ὄχι ὅμως δημόσιον. Ὅτι καὶ αὐτὸς ἀποδοκιμάζει τὰς τοιαύτας δυσφημίας· ὅτι τὸν προσκαλεῖ νὰ ὑπάγῃ τὰς τρεῖς ὥρας, μ. μ. εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ ὅτι θέλει κράξει, πρὸς εὐχαρίστησίν του ὅλους τοὺς Γάλλους ἀξιωματικοὺς τοὺς ὁποίους ἀναφέρει εἰς τὸ γράμμα του, καὶ ἄλλα, ὅσα εἶναι ἴδια ἐχθροῦ φοβουμένου τὴν ἀλήθειαν καὶ προτιμῶντος τὰ ὅπλα τῆς συκοφαντίας. Ἔπειτα ὅμως ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις ταύτας, τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔφυγε διὰ τοὺς Παρισίους, ἀφήσας ἀνεκτέλεστον τὴν ζητουμένην ἔρευναν. Ἀλλ' ὅσον ὁ κύριος οὗτος ἐπροσπάθει ν' ἀφήσῃ κεκρυμμένην τὴν ἀλήθειαν, τοσοῦτον ὁ Λοδέρδος ἐβιάζετο νὰ τὴν ἀνακαλέσῃ εἰς τὸ φῶς καὶ νὰ καταισχύνῃ τοὺς συκοφάντας του. Ὅθεν, μόλις ἔφθασεν ὁ στρατηγὸς Κλοζέλιος ὡς διάδοχος τοῦ Βουρμοντίου, ἀμέσως ἔγραψε πρὸς αὐ-

(1) Ὁ Βουρμόντιος, μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Ἀλγειρίου, ἐκράζετο νὰ μεταβῇ εἰς τοὺς Παρισίους, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα τῆς ὑπουργικῆς του θέσεως.

(2) Αὐτόθι σελ. 221-23.

Digitized by Google

τὸν τὰ πάντα καὶ ἐζήτησεν ἐκ νέου νὰ συστηθῇ τὸ ἐρευνητικὸν κριτήριον. Γινομένης δὲ τῆς ἐξετάσεως ἀπεδείχθη μὲ Θρίαμβον ἡ ἀθωότης του, καὶ τὸν ἐδόθη τὸ ἐπαιτούμενον ἀποδεικτικόν.

Οἱ ἐχθροί του ὅμως ἦσαν οἱ ἐν Παρισίοις ἰσχύοντες ὑπουργοί, καὶ αὐτοὶ τὸν ἤθελον Θῦμα τῆς ζηλοτυπίας καὶ ἔχθρας των. Ὁ Βουρμόντιος ἐπεριφέρετο ὑπὸ τοῦ Καρόλου καὶ ἐδεικνυέτο ὡς ἥρως καὶ νικητὴς τῶν βαρβάρων Ἀλγειρινῶν. Ὁ Πρωθυπουργὸς Πολυγνάκιος εἶχεν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Μονάρχου, καὶ ὁμοῦ μὲ τοὺς συνυπουργούς του ἐκυβερνοῦσε δεσποτικῶς τὴν Γαλλίαν. Ἐκ τῶν τοιούτων δὲ κατατρεχόμενος καὶ ζηλοτυπούμενος ὁ ἔνδοξος συμπολίτης μας τί ἐδύνατο νὰ περιμένῃ;

« Ἀλλ' ἐὰν (λέγει ὁ συγγραφεὺς τῶν βιογραφικῶν του εἰ-
» δήσεων) ἡ ἀθωότης καὶ ἡ τιμιότης τοῦ Λοβέρδου
» ἐθριάμβευσαν ἐντελῶς εἰς τὸ στρατόπεδον, τάχα συνέβη τὸ
» αὐτὸ καὶ ἐν Παρισίοις; Τὸ μῖσος, καὶ ἡ ζηλοτυπία εἶχον
» προσδιορίσει τὸ Θῦμα, καὶ τὸ φατριαστικὸν πνεῦμα ἐπεφορ-
» τίθη νὰ τὸν καταβάλῃ (1) ».

Καὶ τῳόντι τὰς 18 τοῦ Δεκεμβρίου ὁ Λοβέρδος ἀνεκαλέσθη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν πολέμων Βουρμοντίου εἰς Παρισίους, ἐπὶ λόγῳ νὰ ἀναλάβῃ ἄλλην τινὰ ἐπιστασίαν. Μεταβὰς ὅμως εὗρεν εἰς τὴν οἰκίαν του ἓν Θέσπισμα δι' οὗ τὸν ἐσηκόνετο ἡ Θέσις του καὶ τὸν ὑπεχωρεῖτο τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐνθιωμίσθωσιν.

« Αὕτη ἐστάθη, ἡ ἀμοιβὴ (λέγει ὁ ῥηθεὶς συγγραφεὺς), τὴν
» ὁποίαν αὐτὸς ἔλαβε, τῶν πολυμόχθων ἐρευνῶν καὶ τῶν ἐ-
» πωφελῶν ἐργασιῶν του, αἵτινες προηγήθησαν καὶ προη-
» τοίμασαν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἐπικυνδίνου καὶ δυσκόλου
» πολέμου. Τοιουτοτρόπως ἐβραβεύθη διὰ τὸ μέρος τὸ ὁποῖον
» αὐτὸς ἔλαβεν εἰς τὴν ἀπόκτησιν μιᾶς ἀξιοσημειώτου πό-
» λεως, καὶ τῆς ὁποίας πολιορκουμένης, ὁ ὑπὸ τὰς ὁδηγίας
» του στρατὸς ἐπολέμει πάντοτε εἰς τὰς πρώτας γραμμάς (2) ».

---

(1) Σελ. 326.
(2) Σελ. 328.

Digitized by Google

Δὲν ἤθελε βραδύνει ὁ ἀντιστράτηγος Λοβέρδος νὰ ἐκβάλῃ τὸν προσωπεῖον τῶν ἐχθρῶν του ἐνώπιον τοῦ Μονάρχου του. Βλέπων ὅμως ὅτι οἱ Ὑπουργοὶ, διὰ τῶν ἐνοήτων κινημάτων τους ἤνοιξαν ἓν χάσμα εἰς τὸ ὁποῖον, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἔμελλον νὰ ἐνταφιασθῶσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, γενόμενοι παίγνιον τῆς δικαίας ἀγανακτήσεως ὅλου τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, καὶ νὰ ἐνταφιάσωσι, διὰ πάντα, ὅλην τὴν βασιλικὴν οἰκίαν τὴν ἀφιερωθεῖσαν πρὸς αὐτούς, ἐτραβίχθη εἰς τὸ κέντρον τῆς οἰκογενείας του. Εἶδεν, ἴσως μὲ λύπην του, τοὺς ἐχθρούς του, μετ' ὀλίγον, προσπαθοῦντας νὰ φύγωσιν ἀγνώριστοι ἀπὸ τὸ κατ' αὐτῶν παρωξυσμένον ἔθνος, καὶ μετὰ ταῦτα συρομένους εἰς τὰ δεσμά. Ἀλλ' ἡ πτῶσις τῆς Βουρβωνικῆς οἰκίας ἀπὸ τὸν θρόνον, τοσοῦτον τὸν κατέθλιψεν, ὥστε, δυσαρεστημένος ἀφ' ὅσας εἶδεν ἀστασίας τῆς τύχης, ἀφιέρωσε τὰς εἰσέτι ὀλίγας ἡμέρας τῆς ζωῆς του εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων του, ἀποφυγὼν πᾶσαν ἀνάμιξιν εἰς δημόσιον ὑπουργίαν.

Βεβαρυμένος ὅμως ἀπὸ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰ ὀδυνηρὰ τῶν πολλῶν τῆς νεότητός του πληγῶν ἀποτελέσματα, τὴν 26 Ἰουλίου τῶν 1837, ἀπέθανεν εἰς τοὺς Παρισίους (1), ἀφήσας δύω υἱούς, ἐξ ὧν ὁ κόμης Ἀλέξανδρος Λοβέρδος ἐξακολουθεῖ τὸ πατρικὸν στάδιον ἔχων ἤδη βαθμὸν ταγματάρχου.

Πόση δὲ ἦτον ἡ ὑπόληψις τὴν ὁποίαν ἀπήλαυσεν ὁ ἔνδοξος Κεφαλλὴν ὡς πολεμικὸς καὶ πολιτικός, μεταξὺ τῶν ἐξευγενισμένων Γάλλων, μαρτυρεῖ ἡ βιογραφία του, τὴν ὁποίαν κατεχώρησαν εἰς τὸ γενικὸν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν βιογραφικὸν συγγράμμα. Καὶ βεβαιοῖ τὸν ἀναγνώστην ἓν πόνημα 404 σελίδων ἐκδοθὲν ἀνωνύμως τὸ 1832 ἐν Παρισίοις, εἰς ὃ ἀποδεικνύονται, δι' ἐπισήμων ἐγγράφων, τὰ προτερήματα καὶ οἱ προβιβασμοὶ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ στηλιτεύεται ἡ κακία τῶν διοκτῶν του, ἐνῷ ἐζοῦσαν τὰ πρόσωπα μεθ' ὧν ἔζησεν εἰς τὰ παιδία τῆς μάχης, καὶ ὑπῆρχον οἱ γνωρίζοντες ἀκριβῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων.

---

(1) Ὅρα βιογραφ. γεν. ἐν τῷ συμπληρώματι· εἰς τὸ ἄρθρον Λοβέρδος, σελ. 178.

Digitized by Google

Μακράν ἀπό τοῦ νά θεωρήσω τόν συμπολίτην μου ἀμέτοχον ἀπό τάς ἀτελείας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁμολογῶ ὅτι, μεταξύ τῶν προτερημάτων του, ἐκυριεύετο πολλάκις ἀπό ἀκράτητον θυμόν, καί ἐφαίνετο χαρακτῆρος ὑψηλοφρόνου καί ὑπαρηφάνου. Γνωρίζων ὅμως τά ἴδιά του ἐλαττώματα, ὡς ἀνήρ ὀξύνους καί πεπαιδευμένος τά ἐμετρίαζε πολλάκις διά τῆς δυνάμεως τοῦ λογικοῦ καί τῆς φρονήσεως (1).

---

(1) Τάς πρός ἔκθεσιν τῆς βιογραφίας ταύτης εἰδήσεις τάς χρεωστῶ εἰς τήν καλοκάγαθίαν τῆς εὐγενεστάτης Κυρίας Βαρονέσσης Μουλαντζάνης συγγενοῦς ἀγαπητῆς τοῦ ἐνδόξου ἀντιστρατάρχου Λοβέρδου, καί πρός τόν Κόμητα Ἀλέξανδρον Λοβέρδον υἱόν του τρυφερόν καί ζηλωτήν διά τήν πατρικήν δόξαν.

Τέλος τῶν βιογραφιῶν τῶν ἐνδόξων Κεφαλλήνων.

Digitized by Google

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΣΚΙΑΔΑΣ.

Ὁ πολυμαθὴς οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη εἰς Ἀργοστόλιον τῆς Κεφαλληνίας περὶ τὰ 1740. Διδαχθεὶς εἰς τὴν πατρίδα τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν, καὶ συνάπτων τὴν φυσικήν του ἀγχίνοιαν μὲ θερμὸν ἔρωτα πρὸς τὴν παιδείαν, μετέβη, νεανίας ἔτι ὤν, εἰς Μόσχαν πρὸς τὸν ἐκεῖ μεγαλόπλουτον συγγενῆ του Ἰατροδιδάσκαλον Γεώργιον Σκιαδᾶν, διὰ νὰ βοηθηθῇ παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς σπουδῆς του, μὴ δυναμένης τῆς οἰκογενείας του νὰ τὸν ἐκπέμψῃ εἰς τὰ τῆς Ἰταλίας καταστήματα. Ἐπιτυχὼν δὲ παρὰ τοῦ ῥηθέντος ἐξαδέλφου του τὴν ἀναγκαίαν χρηματικὴν βοήθειαν ἐπῆγεν εἰς τὸ τοῦ Ἀμσταρδάμου πανεπιστήμιον, ὅπου ἀφιερωθεὶς πρῶτον εἰς τὴν Φιλοσοφίαν καὶ Φιλολογίαν, καὶ προοδεύσας μεγάλως εἰς ταύτας, ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν, ἐν τέλει, εἰς τὴν ἱπποκρατικὴν ἐπιστήμην, μαθητεύων εἰς τὸν περίφημον Βοεράβιον.

Φθάσας δὲ εἰς τὸ τέρμα τοῦ ἀγῶνος του καὶ λαβὼν τὸν τῆς Ἰατρικῆς στέφανον ἀνέγνωσε, καὶ ἐξέδωκεν ἀκολούθως εἰς φῶς, ἀκαδημαϊκήν τινα διατριβὴν λατινιστὶ, ἐπιγεγραμμένην « de summo bono » ὅ ἐστι περὶ τοῦ ὑπερτάτου ἀγαθοῦ, περὶ ἧς ὁ πεπαιδευμένος συμπατριώτης μας καὶ φίλος Ἱππότης Σ. Δεστούνης μὲ ὡμίλησε μετὰ πολλῆς πληροφορίας. Ὧν ὅμως ὁ νέος Σκιαδᾶς, ἐραστὴς μᾶλλον τῆς μα-

Digitized by Google

Θήσεως, παρὰ τῆς ὑλικῆς ὠφελείας, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἀπολαύσει μετελθὼν ἀμέσως τὸν ἰατρὸν, καὶ ἀνυψωθεὶς, διὰ τῆς προόδου τῶν γνώσεών του, ὡς εἰς ὑψηλὴν σκοπιὰν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔβλεπε τὸ ἀπεριόριστον στάδιον τῆς παιδείας, ἐθέλγετο ὑπὸ τῆς ἰδανικῆς καλλονῆς τῶν ἀντικειμένων, καὶ ἐπεθύμει νὰ προχωρήσῃ περισσότερον. Ἡ ἰδέα ὅτι ὁ ἄνθρωπος θέλει ἐμπιστεύεται πρὸς αὐτὸν ὡς ἰατρὸν, τὸ πολυτιμότερον ἀφ' ὅσα ἔχει, τουτέστι τὴν ἰδίαν του ὕπαρξιν, τὸν ἔκαμνε νὰ νομίζῃ ὅτι ἔχει ἀνάγκην νὰ συνάψῃ τὴν ἐπιστήμην τῆς Ἰατρικῆς μὲ πλέον ἐκτεταμένας γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν νόμων τῆς φύσεως.

Συγκατανεύσαντος δὲ καὶ τοῦ ἐξαδέλφου του, ἔμεινεν ἀκόμη, μετὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ διπλώματος, σπουδάζων τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας βαθύτερον. Προοδεύσας εἰς τὴν Ἀστρονομίαν, καὶ διατρέξας ὅλους τοὺς φυσιολογικοὺς κλάδους, ἐπανέστρεψε, μετὰ τὴν ἀκριβῆ ἔρευναν τοῦ φυσικοῦ Κόσμου, εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς σχέσεις ἐκείνου, καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὰ προσόντα καὶ τὰς ἀπείρους τελειότητας τοῦ πανσόφου Δημιουργοῦ τόσων ἐξαισίων πραγμάτων.

Καταγινόμενος λοιπὸν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ νομικὴν, διερχόμενος τὰς μὲ ταύτας συνδεδεμένας γνώσεις, καὶ ἐμβαθύνας εἰς πάντα, ἀφιερώθη, ἐν τέλει, εἰς τὴν Θεολογικὴν μελέτην. Μὴ εὐχαριστούμενος δὲ εἰς μόνα τὰ πανεπιστήμια τῆς Ὁλλανδίας, μετέβη, πρὸς μεγαλητέραν αὔξησιν τῶν γνώσεών του, εἰς τοὺς Παρισίους. Εἶναι δὲ εὔκολον νὰ συμπεράνῃ τις πόσον ταχεῖαι καὶ μεγάλαι εἶναι αἱ πρόοδοι, καὶ πόσον πολυπληθεῖς οἱ καρποὶ τῆς σπουδῆς εἰς ἄνδρα πολυμαθῆ καὶ ἀγχίνουν, ὅστις ἔχων τὰ μέσα ἀφιεροῦται πάλιν μὲ ὅλον τὸν πόθον εἰς ἀπόκτησιν νέων γνώσεων.

Τελευταῖον, ἔπειτα ἀπὸ δέκα χρόνων σπουδὴν, εἰς ἣν, διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ κυρίου Δεστούνη, περιῆλθεν ὅλον τὸν κύκλον τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἐπέστρεψεν ὁ πολυμαθὴς συμπολίτης μας Σκιαδᾶς εἰς Μόσχαν, ὅπου μετερχόμενος τὸν Ἰατρὸν δὲν ἐβράδυνε νὰ φημισθῇ μεγάλως.

Digitized by Google

Ἐντεῦθεν δὲ κινουμένη ἡ Κυβέρνησις τὸν ἐτίμησε μὲ τὰ ἐπάγγελμα τοῦ Καθηγητοῦ εἰς τὸ ἐν Μόσχᾳ πανεπιστήμιον, ὅπου εὑρὼν ὁ Μιχαὴλ στάδιον ἱκανὸν νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἰδίαν του πολυμάθειαν, καὶ ὠθούμενος ἀπὸ ζῆλον τῆς ταχυτέρας διαδόσεως τῶν φώτων εἰς ἔθνος ὁμόθρησκον καὶ ἔχον ἀνάγκην ἐκπαιδεύσεως, παρέδιδε λατινιστί, οὐ μόνον μαθήματα Ἰατρικῆς, ἀλλὰ, κατ' αἴτησιν τῆς Κυβερνήσεως, ἐδίδασκε καὶ τὸ φυσικὸν καὶ ἐθνικὸν δίκαιον. Τοσαύτη δὲ ἦτον ἡ ἀναφαινομένη ἀξία τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὴν καθέδραν τῆς διδασκαλίας, διὰ τὸ ἄφθονον καὶ τὸ βάσιμον τῶν ἰδεῶν του, ὥστε, (κατὰ τὸν ἀγαθόν μας Δεστούνην) ὁ Μιχαὴλ Σκιαδᾶς ἐτίμα ἀληθῶς καὶ τὴν πατρίδα, καὶ τὸ ὅλον ἔθνος του, ἐνώπιον τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων, οἵτινες ἐκόσμουν τότε τὸ ῥωσσικὸν πανεπιστήμιον. Ἡ φήμη λοιπὸν τοῦ Κεφαλλῆνος ἐπιστήμονος ηὔξανεν ἡμέραν παρ' ἡμέραν· οἱ μαθηταὶ καὶ Καθηγηταὶ τοῦ καταστήματος ὡμίλουν περὶ τοῦ ἀνδρὸς μετὰ σεβασμοῦ καὶ ὑπολήψεως, ἡ δὲ Κυβέρνησις βραβεύουσα τὴν πραγματικὴν ἀξίαν του, τὸν ἐκόσμησε μὲ τὸ ἱπποτικὸν παράσημον τοῦ ἁγίου Βλαδημύρου, καὶ τὸν ὕψωσεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Κολλεγιακοῦ συμβούλου (Conseiller de Collége).

Ὢν δὲ, ὡς ἀληθὴς πεπαιδευμένος, ὁ ἔνδοξος οὗτος συμπολίτης μας, εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν φιλόθεος, καὶ δυνάμενος νὰ ἐκτιμήσῃ ἀξίως τὸ μεγαλεῖον τῆς Θρησκείας καὶ τὴν ἐπιῤῥοὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, προσδιώρισεν ἡμέρας τινὰς τῆς μηνὸς εἰς παράδοσιν τῆς φυσικῆς Θεολογίας. Ἡ ἀληθὴς γνῶσις καὶ ἡ πληροφορία τῆς καρδίας εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν λόγων, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκπηγάζει ἡ μυστηριώδης ἐκείνη δύναμις, ἥτις ἐνεργεῖ δραστηρίως εἰς τὸν νοῦν καὶ τὸν σύρει εἰς τὴν κατάπεισιν. Ὁμιλῶν λοιπὸν ὁ πολυμαθὴς Σκιαδᾶς εἰς τὰ Θεολογογικά του ταῦτα μαθήματα μὲ πλήρη πεποίθησιν τῆς ψυχῆς του, καὶ ἀποδεικνύων τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος μὲ ἐπιχειρήματα ἐκ τῆς Ἀστρονομίας, ἐπροξένει τοσαύτην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ ἀκροατάς του, ὥστε ἐξήρχοντο, μετὰ τὴν παράδοσιν, θαυμάζοντες καὶ ἐγκωμιάζοντες τὸν ἄνδρα.

Ὅσον ἡ ἡμιμάθεια, ἡ καὶ αὐτὸ τὸ περιωρισμένον καὶ μονοειδὲς τῆς μαθήσεως, κατασταίνουσιν, ἐκείνη μὲν αὐθάδεις

καταφρονητὰς τῶν ἱερωτέρων ἀληθειῶν, τοῦτο δὲ ἀδιαφόρους καὶ πολλάκις νομίζοντας ὡς μηδὲν τὰ παρ' αὐτῶν ἀγνούμενα, τοσοῦτον ἡ βάσιμος καὶ ἐκτεταμένη παιδεία ἐμπνέει εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν σέβας βαθύτατον εἰς τὰ Θεῖα καὶ ὕψωσίν τινα μυστικήν, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀπεκδυόμενος, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ὑλικὸν καὶ κτηνῶδες του, ἀποβαίνει μᾶλλον πνευματικός.

Ἐντεῦθεν καὶ ὁ σοφὸς Κεφαλλήνιος Σκιαδᾶς ἀνυψούμενος, διὰ τῆς ἀκριβοῦς θεωρίας τῶν ἀστρονομικῶν γνώσεων καὶ τῆς βαθείας μελέτης τῶν σταθερῶν καὶ θαυμασίων νόμων τῆς φύσεως, εἰς τὴν πάνσοφον ἐκείνην αἰτίαν, ἥτις παρῆξε παντοδυνάμως ὄντα τόσον ἐξαισίου μεγέθους καὶ καλλονῆς, καὶ τὰ συνέδεσε μὲ ἀμετάβλητον ἁρμονίαν καὶ κοινωφελῆ σκοπιμότητα, ἠσθάνετο τὸ χρέος τῆς ὑποκλίσεως καὶ, τοῦ σεβασμοῦ, τὸ ὁποῖον ἔχει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεὸν, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασίν του. Διὰ τοῦτο, ὄχι μόνον αὐτὸς ἦτον εἰς ἄκρον θεοσεβὴς, ἀλλ' ἐπροσπάθει νὰ διαδώσῃ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους τὸ ἴδιά του αἰσθήματα. Ἔβλεπεν, ὁ φιλόθρησκος οὗτος ἀνὴρ, εἰς τὰ μυστήρια τῆς χριστιανικῆς θρησκείας τὸν Θεὸν ἀνεγείραντα τὴν εἰκόνα του τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰς ἐλεεινάς του πτώσεις, καὶ ἐνεργοῦντα, δι' ὑλικῶν μέσων, τὴν ἠθικήν του παλιγγενεσίαν. Ὅθεν, ἐκτελῶν τὰ θρησκευτικά του καθήκοντα ὁ ἐνάρετος Μιχαὴλ, ἐπλησίαζεν εἰς τὸ Θεῖον μετὰ τοσαύτης κατανοίξεως καὶ φόβου, ὥστε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ γνωρίσαντος αὐτὸν ἱππότου Δεστούνη, ὁσάκις ἐπήγενεν εἰς τὸν Θεῖον Ναὸν διὰ νὰ μεθέξῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ποτὲ δὲν προσήρχετο εἰς τὴν Θείαν κοινωνίαν χωρὶς θάκρυα.

Ἡ βαθεῖα κατάληψις τῶν φυσικῶν ὄντων, ἡ σταθερὰ παραδοχὴ τῶν ἀρχῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐξηγοῦναι λογικώτατα, διὰ τῶν ὑπερφυσικῶν πηγῶν καὶ τῶν θεοδιδάκτων γραφῶν, τὰ μεγάλα τῆς φύσεως φαινόμενα, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ὑψηλὴ τῆς ἀνθρωπότητος ὄψις, ὅτι μετέχει μερίδος τινὸς Θείας καὶ παρουσιάζει εἰς μικρὸν τὴν εἰκόνα τοῦ Πλάστου της, γεννοῦσιν εἰς τὴν ψυχήν μας γαληνιαίαν τινὰ κατάστασιν, χαρὰν διαλάμπουσαν εἰς τὴν ὄψιν, ἀγάπην πρὸς τοὺς ὁμοίους μας, καὶ συμπάθειαν εἰς τὰς δυστυχίας των.

Digitized by Google

Ταῦτα πάντα δὲ συνενούμενα μὲ τὸν φύσει, γλυκὸν καὶ ἥμερον χαρακτῆρα τοῦ Σκιαδᾶ, τὸν ἔκαμνον νὰ φαίνεται πάντοτε ἄνθρωπος ψυχῆς πραοτάτης καὶ ἱλαρᾶς. Διεκρίνετο διὰ τὴν ἐνεργητικήν του ἀγάπην πρὸς τοὺς πτωχούς, διὰ τὴν ἀφιέρωσιν τῆς καρδίας του καὶ εὐεργετικὴν διάθεσιν πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ ὁμογενεῖς του, καὶ ἐξαιρέτως διὰ τὸ ἄκακον τοῦ ἤθους. «Ὁ σεβάσιος Σκιαδᾶς, (μὲ εἶπεν ὁ » πεπαιδευμένος Δεστούνης) ὅσον ἦτον ἔνδοξος διὰ τὴν » πολυμάθειάν του, τοσοῦτον ἦτον πλήρης ἀθωό- » τητος καὶ ἀκακίας νηπιώδους εἰς τὰ τοῦ Κό- » σμου ».

Ὁ πολυμαθὴς Μιχαὴλ κατεγίνετο, ὡς φιλόθεος, πολλοὺς χρόνους εἰς συγγαφὴν ἑνὸς ἐπωφελεστάτου πονήματος τείνοντος εἰς τὸ νὰ στηρίξῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν Θεοσέβειαν καὶ ἀρετήν. Διὸ καὶ τὸ ἐπέγραψε « Θεανθρωπογνωσίαν ». Τὸ συνέγραψε δὲ, κατὰ τὸν ἰδόντα αὐτὸ Δεστούνην, λατινιστί. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βιβλίου καὶ τῶν πληροφοριῶν τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τοῦ συγγραφέως, τὸ πόνημα τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι λαμπρὸν μνημεῖον τῆς ἐκτεταμένης παιδείας τοῦ ἐνδόξου Κεφαλλῆνος, καὶ ἀληθὴς θησαυρὸς θείων καὶ ἀνθρωπίνων γνώσεων. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως, μετὰ τὸν θάνατόν του, συμβάντα περὶ τὰ 1802, ἐκλέφθη χειρόγραφον, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀγνοεῖται ἡ τύχη του.

Ἐκτὸς τῶν πολλῶν ἐπιστημῶν ὁ σοφὸς Σκιαδᾶς ἐγνώριζε καλῶς τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν λατινικὴν, ἰταλικὴν, καὶ γαλλικήν. Ἤξευρε μετρίως τὴν ῥωσσικὴν, τὴν ὡμίλει ὅμως ὀρθῶς, καὶ μετεχειρίζετο πολλὴν καλλιέπειαν ὁμιλῶν τὴν νέαν τῆς Ἑλλάδος γλῶσσαν. Ἀποθανὼν δὲ ἐν Μόσχᾳ ἀφῆκεν ἕνα υἱὸν καὶ τρεῖς θυγατέρας μὲ ἀρκετὴν κατάστασιν (1).

---

(1) Σημ. Δὲν δύναμαι νὰ τελειώσω τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐνδόξου Σκιαδᾶ, χωρὶς νὰ ὁμολογήσω ἐμαυτὸν ὑπόχρεον πρὸς τὸν ἱππότην κύριον Δεστούνην, εἰς τὴν καλοκάγαθίον καὶ φιλοπατρισμὸν τοῦ ὁποίου χρεωστῶ τὰς, περὶ τούτου καὶ περὶ ἄλλων συμπολιτῶν μας, εἰδήσεις.

Digitized by Google

ΜΑΡΙΝΟΣ ΠΙΝΙΑΤΟΡΟΣ.

Ὁ φιλολόγος οὗτος, γνωστὸς εἰς πολλούς, κατὰ τὴν ἐποχήν του, ἐνδόξους ἄνδρας τῆς Ἰταλίας, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀναφέρεται εἰσέτι εἰς τὴν ἡμετέραν πατρίδα μετὰ σεβασμοῦ, διὰ τὰ νοητικά καὶ ἠθικά του προτερήματα, ἐγεννήθη εἰς Ἀργοστόλιον τῆς Κεφαλληνίας τὸ 1771, ὑπὸ τοῦ δικηγόρου Βασιλείου Πινιατόρου καὶ Ἀγγελικῆς Κατελάνω, ἥτις ἦτον ὁ τελευταῖος βλαστὸς τῆς ἐν τῇ νήσῳ μας ὑπαρχούσης ταύτης οἰκογενείας.

Λαβὼν εἰς τὴν πατρίδα ὁ εὐφυὴς Μαρῖνος τὴν πρώτην ἀνατροφὴν ὑπό τινος Δομενικανοῦ φράτορος, καὶ διδαχθεὶς παρ' ἐκείνου τὴν ἰταλικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἄλλα στοιχειώδη μαθήματα, ἐφαίνετο παιδιόθεν νέος ψυχῆς εὐαισθήτου εἰς τὸ ὡραῖον, νοὸς εὐκινήτου, καὶ προικισμένος μὲ δύναμιν κρίσεως μεγάλην.

Μείνας ὀρφανὸς, εἰς πολλὰ τρυφερὰν ἡλικίαν, ἀπὸ τὸν πατέρα, ἦτον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῆς Μητρὸς, ἥτις, ὡς φιλόστοργος καὶ ἐνάρετος, ἀφίερωσε τὸν ἑαυτόν της εἰς τὴν καλὴν οἰκονομίαν τοῦ οἴκου της καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων. Ὅθεν, ἐνῷ ὁ Μαρῖνος εἶχεν ἀκόμη δεκαεννέα ἔτη, ἐστάλη παρ' αὐτῆς εἰς ἓν ἀπὸ τὰ περιφημότερα τῆς Βενετίας ἐκπαιδευτικὰ καθιδρύματα, τὰ ὁποῖα διευθύνοντο ἀπὸ ἄνδρας σοφούς. Ἐνταῦθα δὲ διδαχθεὶς τὴν Φιλοσοφίαν καὶ ἄλλας εἰσαγωγικὰς γνώσεις, ἐδείκνυεν ἔξοχον κλίσιν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ὡραίων γραμμάτων. Μεταβὰς ὅμως, κατὰ τὸ 1792, εἰς τὸ παταυϊνὸν πανεπιστήμιον, προσδιωρίσθη, κατὰ τὸν τότε τύπον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἑπτανησίων, νὰ καταστήσῃ πρώτιστον τῆς σπουδῆς του ἀντικείμενον τὴν νομικὴν ἐπιστήμην, εἰς ἣν

Digitized by Google

καὶ ὁ πατήρ του εἶχε διαπρέψει ἐν Κεφαλληνίᾳ. Εὐπειθὴς εἰς τὰς θελήσεις τῶν γεννητόρων ἐξηκολούθησε μὲ σημαντικὰς προόδους τοὺς κλάδους τοῦ δικαίου, προσκεκλημένος ὅμως ἀπὸ τὴν φύσιν εἰς τὰς φιλολογικὰς ἰδέας, δὲν τὰς ἐγκατέλειπε καὶ σπουδαστὴς ὢν τῆς νομικῆς, ἀδιαφορῶν περὶ τῶν ὠφελειῶν τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἡ φυσικὴ κλίσις εἰς ὁποιονδήποτε εἶδος ἰδεῶν, ἡ εὐαισθησία εἰς τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὰς καλλονήν, καὶ ἡ ἑτοιμότης τοῦ νοὸς εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀντιλήψεως αὐτῶν, ὁμοιάζουσι τὰς γονίμους δυνάμεις τῆς εὐφόρου γῆς, αἵ τινες τὴν ἀναδεικνύουσιν ἐντὸς ὀλίγου ἀνθοστόλιστον καὶ καρποφόρον, ἀφοῦ ἔμπειρος γεωργὸς τὰς ἀνακαλέσει εἰς ἐνέργειαν καὶ εἰσάξει ἐντὸς τῶν κόλπων της τὰ ἀνάλογα σπέρματα. Πλουτισμένος λοιπὸν ὁ Μαρῖνος μὲ ἐποΐα, προείρηται, προτερήματα, ἐφωδιασμένος μὲ ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ ἔχων ὁδηγοὺς τοιούτους, ὁποῖοι ἦσαν οἱ τότε τοῦ Παταυΐου Καθηγηταί, προώδευσε τοσοῦτον εἰς τὰς φιλολογικὰς γνώσεις, ὥστε, μαθητεύων ἀκόμη, ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ δοκίμια τῆς ἱκανότητός του.

Ὁ πρῶτος φιλολογικός του καρπὸς ἦσαν ὕμνοι τινὲς ἀνακρεόντειοι, γνωριζόμενοι ὑπὸ τὸν τίτλον « Scherzi giovanili » καὶ ἀναφερόμενοι ἐπαινετικῶς εἰς τὴν πολιτικὴν ἐφημερίδα τῆς Βενετίας τῶν 1792. Ἕτερον πονημάτιον ἐπιγεγραμμένον « Madrigali ed epigrami » καταχωρηθὲν εἰς τὴν ἐν Βενετίᾳ ἐκδιδομένην συλλογὴν τῶν ἐκλεκτῶν συγγραμμάτων.

Ὧν δὲ θαυμαστὴς τοῦ Γολδόνη ἐξέδωκε, τὸ ἴδιον ἔτος, ἐγκώμιον αὐτοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον κριτικός τις Ἰταλὸς κάμνει τὴν ἑξῆς ἀνάλυσιν.

» Εἰς τὸ ἐγκώμιον τοῦτο τὰ αἰσθήματα εἶναι εὐγενῆ, αἱ » κρίσεις ὀρθαί, αἱ μέμψεις μέτριαι, ἀλλὰ μὲ βαθύνοιαν· οἱ » ἔπαινοι θερμοί, ἀλλὰ χωρὶς ὑπερβολήν.

» Ἐπαινεῖ μεγάλως ὁ Πινιατόρος τὴν μετριοφροσύνην τοῦ καλοῦ Γολδόνη, καὶ παρατηρεῖ ὀρθῶς, ὅτι εἶναι σπανία καύχησις τὸ νὰ εἶναι τὶς μέγας ἀνὴρ, ἀλλ' ἀκόμη πολὺ σπανιωτέρα, τὸ νὰ εἶναι ἐνταυτῷ καὶ νὰ μὴν νομίζῃ ἑαυτὸν τοιοῦτον. Ἐπαινεῖ τὸ τίμιον τῆς ψυχῆς του καὶ ἀναφέρει τὸ ῥητὸν τοῦ Μονταίγνου (Montaigne). Ὅτι μόνος ὁ ἀγαθὸς

Digitized by Google

ἄνθρωπος ἠξεύρει νὰ ζωγραφίσῃ ἀξίως τὴν ἀρετήν. Ἐγγίζων τοὺς σκληροὺς πολέμους τοὺς ὁποίους ὁ Κάρολος ὑπέφερεν ἀπό τινας συμπολίτας του, ἐκφράζεται μὲ τούτους τοὺς ὡραίους λόγους «Ὁ μέγας ἄνθρωπος δὲν καταβιβάζει τὴν ἀξίαν του εἰς χαμερπεῖς ἐκδικήσεις, ἀποστρέφεται τοὺς ἀγενεῖς σατυρισμούς, καὶ σπρόχνει τὰ πετάσματά του τόσον ὑψηλὰ, ὥστε νὰ μὴν φθάνεται, ἀπὸ ὁποῖον τὸν κατατρέχει». Ὅταν ὅμως ἡ πατρὶς ἐγκατέλειψε τὸν Γολδόνην στερημένον τοῦ ἄρτου, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ζητήσῃ εἰς γῆν ξένην οἴκημα καὶ τάφον, τότε (λέγει ὁ Πινιατόρος) αὐτὸς μετέβη μὲν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Γαλλίας ὡς διδάσκαλος ἰταλικῶν μαθημάτων εἰς τὰς Πριγγιπέσας, ἀλλ' ἦτον εἰς τὴν αὐλὴν χωρὶς νὰ εἶναι αὐλοκόλαξ. Διὰ τοῦτο, παραλλαχθέντων τῶν πραγμάτων, μία ἀπὸ τὰς πρώτας πράξεις τῆς συνταγματικῆς συνελεύσεως ἦτον τὸ νὰ ἐπικυρώσῃ πρὸς τὸν Γολδόνην τὴν ἐνβιώμισθίαν δώδεκα χιλιάδων λιτρῶν βενετικῶν, τὴν προσδιωρισθεῖσαν ἀπὸ τὸν Βασιλέα Ἀλοΐσιον. Πρὸς δὲ τὸν λέγοντα ὅτι εἶναι μικρὰ ἡ ἀμοιβήτου ἀπεκρίνετο ὁ ἀγαθὸς γέρων: καὶ τί ἔκαμα διὰ νὰ εἶμαι ἄξιος μεγαλητέρας; Δὲν ἠξεύρω δὲ (ἐπιφέρει ὁ Μαρῖνος) πόθεν νὰ ἐκπηγάζῃ πρὸς αὐτὸν μεγαλητέρα τιμὴ, ἂν ἐκ τῶν μετριοφρόνων αἰσθημάτων του, ἢ ἀπὸ τὸ ἀξιοπρεπὲς ἐκεῖνο ὁμοιόμορφον τῆς ψυχῆς, τὸ ὁποῖον τὸν κατέστησεν ἄξιον τῆς ἐνβιωμισθίας ὁποῦ τὸν προσδιώρισεν ἕνας βασιλεὺς, καὶ ἐπεκυρώθη καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς τοῦ βασιλέως.

» Καὶ εἰς αὐτὰς τὰς δουλικὰς συνηθείας εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν, ἐν Βενετίᾳ καταδικασμένοι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, κατεδίκαζον ἑαυτούς, οἱ δυστυχεῖς συγγραφεῖς, ὁ καλὸς Γολδόνης ἐδυνήθη πολλάκις νὰ παραστήσῃ μὲ θάρρος τὴν ἐλευθερίαν του· διὰ τὸ ὁποῖον ἐπαινῶν αὐτὸν ἀξίως ὁ ἐγκωμιαστής του λέγει: « Δὲν ἠξεύρω διατί τινὲς τὸν κατηγοροῦσιν ὡς καθυ» βρίσαντα τὴν εὐγένειαν, ἐπειδὴ ἐτόλμησε νὰ παραστήσῃ » καὶ τὸ γελοῖον τῶν μεγάλων. Ὁ φρόνιμος συγγραφεὺς καὶ » τεινὸν εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ἠθῶν πρέπει ν' ἀφαιρέσῃ τὸ » προσωπεῖον τοῦ ἐλαττώματος, ὅπου αὐτὸ ἐμφωλεύει. Καὶ » ὅταν μάλιστα εὑρίσκῃ αὐτὸ εἰς τὰς ὑψηλὰς τάξεις, πρέπει

» νὰ τὸ κακομεταχειρισθῇ, καὶ νὰ τὸ καταφρονήσῃ πικρότε-
» ρον, διὰ νὰ μὴ λαμβάνωσιν αἱ κατώτεραι φθοροποιὸν πα-
» ράδειγμα, καὶ αἱ ὅμοιαι νὰ μὴν νομίζωσιν ὅτι, διὰ τὸ
» ὕψος τοῦ βαθμοῦ των, εἶναι ἐλεύθεροι νὰ κάμνωσιν ἐκεῖνο,
» ὁποῦ εἰς τὸν λαὸν Θεωρεῖται ἄξιον μέμψεως καὶ ποινῆς ».

» Παρατηρεῖ ἐπιτηδείως ὁ Πινιατόρος εἰς τὸν Γολδόνην τὴν τέχνην τοῦ νὰ ἐκθέτῃ ὑπὸ τὴν ὄψιν τὰς λεπτοτέρας πανουργίας τῶν παθῶν, καὶ ἐκεῖνα τὰ ἐλαττώματα τὰ ὁποῖα ἀμαυρόνουσιν, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, τὴν ἰδίαν ἀρετὴν, καὶ ἐνταυτῷ τὴν τέχνην τοῦ νὰ ξεσκεπάζῃ ἐκεῖνο τὸ γελοῖον, τὸ ὁποῖον ὑποκρύπτεται μεταξὺ τῶν διπλωμάτων ὁποιουδήποτε χαρακτῆρος· γελοῖον λεπτὸν ἀγνωούμενον ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, καὶ τελευταῖον, τὴν τέχνην τοῦ νὰ παῤῥησιάζῃ εἰς τὴν κωμῳδίαν τὴν διαμάχην μεταξὺ τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς καρδίας.

» Τὸ κωμικὸν πνεῦμα τοῦ Γολδόνη κρίνεται παρὰ τοῦ Πινιατόρου μὲ σπανίαν βαθύνοιαν καὶ ὀρθότητα, καὶ ἕνας υἱὸς ἐκείνου τοῦ ἔθνους, πρὸς τὸ ὁποῖον χρεωστοῦμεν τὸ ὑψηλότερον παράδειγμα τῆς ποιητικῆς καὶ πολιτικῆς κωμῳδίας, ἦτον ἄξιος νὰ δώσῃ, περὶ τοῦ μεγαλητέρου κωμικοῦ τῆς Ἰταλίας, τὴν τελειοτέραν κρίσιν ὁποῦ ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἰταλίαν μέχρι τῆς σήμερον. Διὰ νὰ μὴν παρεκτανθῶμεν ἀναφέροντες ὅλα τὰ μέρη τὰ περιέχοντα παρατηρήσεις ἀγχινουστάτας καὶ ἀληθείας ὄχι κοινάς, θέλομεν φέρει μόνον τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ μεταξὺ τῆς κωμῳδίας τοῦ Γολδόνη καὶ ἐκείνης τοῦ Μολιέρου· σύγκρισιν, τὴν ὁποίαν (ἐξαιρουμένης τῆς ἀμελείας τοῦ ὕφους) οὐδεὶς τῶν ἐνδόξων κριτικῶν δὲν ἤθελε δυσκολευθῆ νὰ τὴν οἰκειοποιῆται.

« Εὑρῆκαν (λέγει) καὶ οἱ δύο παραμορφωμένην τὴν ἀληθῆ κωμῳδίαν, καὶ τὴν τραγῳδίαν ἀκμάζουσαν, καὶ ἔλαβον, τρόπον τινὰ, ὡς ὁδηγοὺς δύο ἀθανάτους τραγικούς.
» Αἱ πρῶται προσπάθειαι καὶ τῶν δύο ἦσαν τὸ νὰ κάμωσιν
» ἀρχὴν ἀπὸ μίαν τραγῳδίαν, ἀλλ' ἀνεφάνησαν συγγραφεῖς
» δειλοὶ καὶ κατὰ τότε ἐπικρατοῦν πνεῦμα· ἐκτὸς ὅτι ὁ
» Μολιέρος ἐσήκωσεν ὑψηλότερον τὸ πέτασμά του, διότι εὑρί-
» σκετο μεταξὺ μεγάλων ἀνδρῶν, οἵτινες τὸν καθωδήγουν
» διὰ τῆς συμβουλῆς καὶ τοῦ παραδείγματος. Καὶ ὁ εἷς καὶ

Digitized by Google

» ὁ ἄλλος ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι εἰς τὰς πατρίδας των, οἵτινες » ἤπλωσαν τολμηρῶς τὴν χεῖρα, διὰ νὰ ἐκβάλωσι τὸ κάλυμ- » μα τῶν ἀτομικῶν ἐλαττωμάτων τοῦ ἔθνους των..... Νέα » ἐλαττώματα ξεσκεπάζονται τεχνικῶς, καὶ ἀνακαλύπτονται, » κατὰ πρῶτον, ἀπὸ τούτους τοὺς δύο μεγάλους ἄνδρας, οἵ » τινες καταδιώκουσι τὸ ἐλάττωμα ἕως εἰς τὰς ἐσχάτας πα- » ρεκτροπάς του, καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸ » ἀρχίζει νὰ χάνεται εἰς τὰς ἀτελείας τοῦ εἴδους. Εἶναι » ἄξιος παντὸς ἐπαίνου ὁ συγγραφεὺς τοῦ Μισανθρώπου, » διὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα » τῆς τοποθετήσεως. Ἀλλὰ τὶς θέλει ἀρνηθῇ πρὸς τὸν Γολδό- » νην, ὡς πρὸς ταῦτα, τὸν περισσότερον πλουτισμὸν καὶ τὴν » πλειοτέραν ποικολίαν; Οἱ χρωματισμοί, τοὺς ὁποίους ὁ » πρῶτος μεταχειρίζεται, εἶναι τῳόντι θερμοὶ καὶ παραστα- » τικοί, καὶ οἱ διάλογοι ζωηροὶ καὶ πνευματώδεις. Πλὴν » καὶ ἐκείνους τοῦ δευτέρου, ἐκτὸς τῆς ἐπιτηδειότητος καὶ τῆς » ζωηρότητος αὐτῶν, τοὺς αἰσθάνεταί τις νὰ τρέχουν μὲ μίαν » φυσικότητα καὶ μὲ ἓν εἶδος εὐαρέστου κλίσεως τοιαύτης, » ὥστε δὲν φαίνεται ποτὲ ὁ ποιητής. Εἶναι ὀξεῖαι αἱ ἐρωτή- » σεις, καὶ λεπταὶ αἱ ἀποκρίσεις εἰς τὸν Γάλλον Μολιέρον. » Ἀλλ' εἰς τὸν Ἰταλὸν, πίπτουν, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως, ἀφ' ἑαυ- » τοῦ των, καὶ, διὰ μιᾶς ἐντέχνου παραμελήσεως, ζωγραφί- » ζουν μὲ περισσοτέραν ἐνέργειαν τὴν πεπαλαιωμένην συνή- » θειαν τοῦ ἐνεργεῖν ἑνὸς τοιούτου προσώπου. Εἰς ἐκεῖνον εἶ- » ναι ἀγκιστρικὰ τὰ σατυρικὰ ἅλατα καὶ περιπαίγματα, εἰς » τοῦτον δὲ κινοῦν τὸν ἥσυχον γέλωτα. Ἐὰν δὲ εἰς τὸν Μο- » λιέρον τὰ ἀξιώματα καὶ τὰ γνωμικὰ ἀναλάμπουσιν ὡς » ἀστραπαὶ, εἰς τὸν Γολδόνην διαδίδουσι φῶς ὀλιγώτερον » ὀξὺ, ἀλλὰ γλυκύτερον, συχνότερον, καὶ πλέον φυσικόν. Εἶ- » ναι μέγας ὁ Κωμικὸς τῆς Γαλλίας, διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ » τὴν ἔκτασιν τοῦ σχεδίου, καὶ διὰ τὸ εὐφυὲς καὶ τὴν οἰκο- » νομίαν τῶν ἐπεισοδίων, δὲν εἶναι ὅμως ὀλιγώτερον μέγας » καὶ ὁ Κωμικὸς τῆς Ἰταλίας, διὰ τὴν μαγευτικὴν δύναμιν » τοῦ χρωματισμοῦ, καὶ διὰ τὴν ἀφθονίαν καὶ ποικιλίαν » τῶν χαρακτήρων. Ὥστε δύναταί τις νὰ εἰπῇ ἀπταίστως: » ὅτι εἰς μίαν του κωμῳδίαν εὑρίσκονται ἐπισωρευμένα τὰ » σπέρματα πολλῶν ἄλλων. Ὁ Μολιέρος ἀποφεύγει, ὅσον δύ-

Digitized by Google

» ναται τὴν χαμέρπειαν καὶ τὸ χυδαῖον, καὶ ὁ Γολδόνης
» ἀπομακρύνεται, μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις, ἀπὸ τὸ βεβιασ-
» μένον καὶ τὸ ἀνομοιάληθες. Ἂν εἰς τὸν πρῶτον διαλάμπει
» μία μεγάλη προσεκτικότης εἰς τὴν διάταξιν τῶν συμβάν-
» των καὶ εἰς τὸ νὰ τὰ φέρῃ εἰς τὸν κόμβον (nodo), εἰς
» τὸν δεύτερον ἀναφαίνεται μία σπανία ἐπιτηδειότης εἰς τὴν
» λύσιν του. Ἄνθη πολιτισμοῦ, κανονικότης, καὶ διδασκαλικὴ
» λεπτότης εἶναι τὰ ἰδιάζοντα προτερήματα τοῦ Γάλλου, καὶ
» μία πρωτότυπος εὐκολία, μία θαυμασία ποικιλότης, καὶ
» μία ἕτοιμος καὶ ἐλευθέρα ζωηρότης θεωροῦνται εἰς τὸν Ἰ-
» ταλόν. Ἐπαινεῖται δικαίως εἰς τὸν Μολιέρον ἡ καθαρότης
» τῆς γλώσσης, ἥτις στολίζει τοὺς τελευταίους του μύθους, ἀλ-
» λ' αὐτὸς εἶχε τὸν Δεσπρὼ (Despreaux) καὶ Ῥακίναν ὡς
» κριτὰς καὶ διορθωτάς. Ὁ Γολδόνης δὲ, ἂν δὲν εἶναι ἐπί-
» σης ἀξιότιμος, ἀλλὰ μὴ ἔχων καὶ τοιαύτας ἐλλείψεις, ἐποίας
» νομίζουσιν οἱ παράξενοι, εἶναι θαυμάσιος ὡς πρὸς τὴν
» χρῆσιν τῆς πατρίας διαλέκτου, ἥτις εἶναι τρυφερὰ, πνευμα-
» τώδης, γλυκεῖα, καὶ ὡς, ἁρμοδίως ἐπικρίνων αὐτὴν ἕνας
» εἰδήμων τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου, εἶπεν: ὅτι τιμωροῦσιν ἑαυ-
» τοὺς οἱ μὴ θέλοντες νὰ τὴν νοστιμευθῶσιν. Οὔτε πρέπει
» ν' ἀποσιωπηθῇ ὅτι εἰς τὸν Θυμώδη του τὸν εὐεργετι-
» κὸν, καὶ εἰς τὸν πομπώδη φιλάργυρον, μετεχειρίσθη
» μίαν γλῶσσαν ξένην δι' αὐτὸν, μὲ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε
» ὀλίγοι ὁμογενεῖς τὴν μεταχειρίζονται τοιουτοτρόπως, καὶ
» ἱκανὴν νὰ κινήσῃ εἰς πολλοὺς τὸν θαυμασμόν. Ἡ τέχνη
» δὲ τοῦ νὰ ἀνευρίσκωσι τὸ κεκρυμμένον μεταξὺ τῶν διπλω-
» μάτων ὁποιουδήποτε χαρακτῆρος, καὶ νὰ τὸ παῤῥησιάζωσι
» μὲ τρόπον ἱκανὸν νὰ σταματᾷ τὸν θεατὴν, εἶναι κοινὴ καὶ
» εἰς τοὺς δύο..... Εἰς τὸν Γολδόνην βέβαια ἡ
» ἠθικότης καὶ ἡ ἐνάργεια τῆς ἀρετῆς ἀπαντᾶται εἰς κάθε
» βῆμα, τὸ ὠφέλιμον ἀκολουθεῖ σταθερῶς, καὶ ἀναμιγνυόμενον
» ἐπενδύεται μὲ ἰσχυρότατα θέλγητρα τῆς ἡδονῆς. Ἐνῷ εἰς
» τὸν Μολιέρον εἶναι πολλάκις ἀμφίβολον, καὶ συγχέονται,
» οὕτως εἰπεῖν, οἱ ἔπαινοι τῆς ἀρετῆς μὲ ἄσεμνά τινα ὑπο-
» μειδιάσματα κατὰ τῆς αὐστηρότητος καὶ σκληραγωγίας
» της..... Ἐὰν ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι ὁ Γολδόνης
» εἶναι κατώτερος, κατά τινα τρόπον, τοῦ μεγάλου Μολιέρου,

Digitized by Google

» ἡμεῖς τὸ ἀγνωοῦμεν, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι αὐτὸς μόνος
» κατέχει ἐν Ἰταλίᾳ τὸν τόπον του, καὶ εἶναι ἕλονένα μονα-
» δικὸς, κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, καὶ μοναδικὸς εἰς τὴν ἐ-
» ξευγενισμένην Εὐρώπην. Αὐτὸς ἐκινήθη ἀπό τινα μυστικὴν
» δύναμιν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ Θεάτρου τοῦ ἔθνους του,
» καὶ ἐξετέλεσε τὴν γενναίαν του ἐπιχείρησιν, διὰ τῆς πρωτο-
» τυπίας καὶ τοῦ πλουτισμοῦ τοῦ νοός του, διαδώσας εἰς ὅλον
» τὸν Κόσμον τὸ ὄνομά του μὲ ἐκεῖνο τῆς Ἰταλίας ».

Ἡ φαινομένη ἀξία τοῦ νέου Πινιατόρου καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πρῶτα του δοκίμια, τὸ ζωηρὸν ἐνταυτῷ καὶ εὐγενὲς τοῦ χαρακτῆρος του, καὶ ἐν γένει, τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικά του χαρίσματα, τὸν κατέστησαν πολυσέβαστον εἰς τοὺς ἐνδόξους ἄνδρας τῆς Ἰταλίας, καὶ διέδωσαν εἰς πολλὰ μέρη τὴν φήμην τῆς φιλολογικῆς ἐμπειρίας του. Ὁ Καισαρώτης, ὁ Δενίνας, ὁ ἀββᾶς Ῥούβης (Rubi), οἱ καθηγηταὶ Χαρβούρης καὶ Δαλλαδέτσιμας, ὁ Σρατηγὸς Λοβέρδος, ὁ πεπαιδευμένος γέρων Πετριτσόπουλος καὶ ἄλλοι πολλοί, ἐτίμουν μεγάλως τὸν εὐφυῆ τοῦτον συμπολίτην μας, καὶ διετήρησαν μὲ αὐτὸν σταθερὰν ἀλληλογραφίαν.

Ἡ ἀκαδημία τῆς Φεραρίας, ἡ τῶν ἀρκαδικῶν τῆς Ῥώμης, καὶ ἡ τῆς Κερκύρας, τὸν ἀνεκήρυξαν μέλος των.

Δὲν ἀπήλαυσε δὲ ὀλιγωτέραν ὑπόληψιν ὁ πεπαιδευμένος Μαρῖνος ἐπιστρέψας εἰς Κεφαλληνίαν, τόσον ἐκ μέρους τῶν ἐνδόξων ὑποκειμένων αὐτῆς, καθὼς καὶ ἐκ μέρους τῶν διαφόρων διαδόχικῶν Κυβερνήσεων, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του. Ἐπὶ Γάλλων, πρῶτον μὲν ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ μέλους τῆς πατρίου δημογεροντίας, δεύτερον δὲ διωρίσθη Δικαστὴς τοῦ ἐφετείου, μέλος τῆς γεωργικῆς ἑταιρίας, καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιστικῶν ἐπιτροπῆς.

Μεταξὺ ὅμως τῶν πολιτικῶν του ἀσχολιῶν δὲν παρημέλει ποτὲ τὰ φιλολογικά του ἐρεύνας καὶ τὴν συγγραφήν. Σχηματίσας τὴν πλουσιωτέραν βιβλιοθήκην καὶ ἐκλεκτοτέραν τῶν εὑρισκομένων εἰς τὴν νῆσον μας, καὶ μεταξὺ αὐτῆς εὑρισκόμενος εἰς τὰς ἡμέρας καὶ ὥρας τῆς ἐλευθερίας του, παρεδέχετο, ὡς ἀγαθὸς πατριώτης καὶ ἀληθὴς πεπαιδευμένος, μὲ ἀδελφικὴν χαρὰν, ὁποίας δήποτε κλάσεως νέον φιλομαθῆ ὑπάγοντα πρὸς αὐτὸν, ἢ διὰ νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν πολυμά-

Digitized by Google

θειάν του, ἢ νὰ συμβουλευθῇ τοὺς συγγραφεῖς τῆς συλλογῆς του. Μὲ πατρικὴν φιλοστοργίαν τὸν ἐμψύχονεν εἰς τὴν πρόοδον τῶν καλῶν, λύων τὰς ἀπορίας του, ὁδηγῶν αὐτὸν εἰς τὸν καταλληλον τρόπον τῆς ἐρεύνης, καὶ γνωστοποιῶν τὰ συγγράμματα, δι' ὧν ἐδύνατο ν' αὐξήσῃ τὰς γνώσεις του.

Νυμφευθεὶς, κατὰ τὸ 1801, τὴν εὐγενῆ κυρίαν Μαρίαν Μεταξᾶ Ἀγγελάτου, ηὐτύχησε νὰ γείνῃ σύζυγος γυναικὸς κεκοσμημένης μὲ ἀγχίνοιαν ἔχι κοινὴν, καὶ μὲ πολλὰ οἰκειακὰ καὶ κοινωνικὰ προτερήματα. Ἐπειδὴ δὲ αἱ εὐαίσθητοι καὶ ἀληθῶς ἐξευγενισμέναι ψυχαὶ θεωροῦσιν ὡς ἱεράς, καὶ ἐκπληροῦσι μὲ παραδειγματικὴν σταθερότητα ὅσα χρέη ἐπιβάλλουσι πρὸς αὐτὰς ἡ φύσις, αἱ συγγενικαὶ καὶ κοινωνικαὶ σχέσεις, ὁ Μαρῖνος, ὡς πεπαιδευμένος καὶ ἀνὴρ εὐγενῶν αἰσθημάτων, ἐνῷ παιδιόθεν ἐφαίνετο σεβαστικὸς καὶ εὐπειθὴς πρὸς τὰ ἱερὰ πρόσωπα τῶν γονέων, λαβὼν γυναῖκα ἦτον γλυκύτατος σύζυγος, καὶ τεκνοποιήσας ἐγνωρίζετο πατὴρ φιλόστοργος καὶ τρυφερός.

Καὶ ἐπὶ Ἄγγλων ἐτιμήθη μὲ τὴν θέσιν τοῦ μέλους εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον, δὲν προώδευσεν ὅμως περαιτέρω, διότι, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τότε ἁρμοστοῦ Θωμᾶ Μαϊτλάνδ, δὲν εἶχε τὰ προτερήματα τοῦ καλοῦ καὶ εὐπειθοῦς ὑπηρέτου τῆς κυβερνήσεως. Ἐπειδὴ ὁ Πινιατόρος ἦτον ἀνὴρ φιλελεύθερος καὶ εἶχεν ἀδούλωτον χαρακτῆρα.

Ἐν μέσῳ ὅμως τοῦ κοινοῦ σεβασμοῦ καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων, δι' ὧν ἐβραβεύετο ἡ ἀξία τοῦ Πινιατόρου, ἐπειδὴ τὰ χαρίσματα τοῦ Κόσμου τούτου εἶναι ὡς ῥόδα εὐειδῆ, ἀλλὰ πλήρη ὀξυτάτων ἀκανθῶν, τῶν ὁποίων τὰ κεντήματα προχωροῦν εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας, ἔπρεπε νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸς τὰς βασάνους του. Τὸ ὑπέρμετρον τῆς καθεστικῆς ζωῆς καὶ νοητικῆς ἐργασίας τὸν ἐξησθένησαν τοσοῦτον, ὥστε ἔπεσεν εἰς πάθος ὑπατικὸν, καὶ ἐπροσβάλλετο ἀπὸ δεινοὺς σπασμοὺς νευρικοὺς, λαμβάνοντας πολλάκις τὸν τύπον τῆς ἐπιληψείας. Τὰ δύο ταῦτα πάθη, διὰ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς ὀργανικῆς καταστάσεως, εἰς τὰς ψυχικὰς διαθέσεις, παρεμόρφοναν πολλάκις τὸν φύσει ἱλαρὸν καὶ ἀστεῖον χαρακτῆρα του, καὶ τὸν ἔκαμναν νὰ φαίνεται ἐνίοτε ἀθελήτως, ἀνώμαλος, καὶ εὔκολος εἰς τὸ νὰ ἐρεθίζεται μὲ μικρὰς τινὰς ἀφορμάς. Μόλις ὅμως

Digitized by Google

ἔπαυεν ἡ ὀξύτης τῶν παθῶν ἀνεφαίνετο πάλιν ἡ φυσικήτου γλυκύτης καὶ ἡ εὔθυμος κλίσις του.

Ἦτον δὲ ἀξιοπαρατήρητον ὅτι, οὔτε τὰ πάθη, οὔτε αἱ οἰκειακαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀσχολίαι του δὲν τὸν διέκοψαν ποτὲ ἀπὸ τὰ φιλολογικά του ἀντικείμενα· εἰς δὲ τὴν φιλοπονίαν του ταύτην χρεωστοῦμεν τὰ εἰσίτι ἀνέκδοτα κριτικά του καὶ ἱστορικὰ συγγράμματα, περὶ ὧν θέλω ἀναφέρει μετ' ὀλίγον.

Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς περιέργου μας συντάγματος, ἐχρειάζοντο συνεργάται ἀνάλογοι, καὶ εὔκολοι εἰς τὸ νὰ κλίνωσι τὸν εὐχένα. Τινὲς τῶν εἰσέτι ὑπαρχόντων τότε βουλευτῶν ὄντες ἄνθρωποι εὐσυνείδητοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐτόλμησαν νὰ ὑψώσωσι τὴν φωνὴν, ἀλλ' ἐδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ Μεϊτλάνδου, κηρυχθέντες παρ' αὐτοῦ: πολῖται ἄτιμοι καὶ διεφθαρμένοι (cittadini innetti e corrotti (1)). Οἱ συνεργάται του, ὡς εἶπεν εἷς τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ δυνάστου ἐκείνου, δὲν ἐχρειάζοντο νὰ εἶναι τόσον πεπαιδευμένοι καὶ ἔνδοξοι, ὅσον εὐπειθεῖς καὶ μετριόφρονες (docili e moderati). Μεταξὺ ὅμως τοῦ κοινοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως, ὁ Πιτιατόρος ἐφύλαττε τὸ ἀδούλωτον καὶ γενναιόφρον τοῦ χαρακτῆρος του, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐκρίθη πλέον ἄξιος ἐπαγγέλματος. Ὅθεν, ἐνῷ ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ ῥηθέντος ἁρμοστοῦ, ὁ κύριος Βοὺδ (Wood) τὸν εἶπε, προφασίζων τὸν κύριόν του, ὅτι ἡ Α. Ε. τὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἐπαγγελμάτων, διὰ τὴν ἀσθενικήν του κατάστασιν ὁ Μαρῖνος ἀπεκρίθη μὲ ἐλεύθερον ἑτοιμότητα: ἔκαμε κάλλιστα, διότι ἐγὼ δὲν εἶμαι ἐκ τῶν εὐπειθῶν καὶ μετριοφρόνων».

Εἰς τὰς δύο δεινὰς ἀσθενείας του προσετέθη, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἰατρῶν, καὶ ἄλλη τοῦ φάρυγκος, ὅθεν, μετὰ ἐνέα μηνῶν πολύπονον ἀῤῥωστίαν, ὁ ἔνδοξος συμπολίτης μας ἐγκατέλειψε, τῇ 7 Δεκεμβρίου τῶν 1818, εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 47 τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν, μὲ παραδειγματικὴν προετοιμασίαν χριστιανικοῦ θανάτου, ἀφήσας εἰσέτι ζῶσαν τὴν ἐν-

(1) Ὅρα προκήρυξιν αὐτοῦ 22 Μαΐου 1816. — Μουστοξύδου Promem. §. 19. σελ. 3.

Digitized by Google

θύμησιν τῆς παιδείας καὶ τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν του προτερημάτων.

Ἐκτὸς τῶν ἀναφερθέντων ἀρετῶν του, ὁ Πινιατόρος ἦτον ἀνὴρ εὐσεβής, φιλόθρησκος, σεβαστικὸς πρὸς τὸ γηρατεῖον, γενναῖος καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς του, εὔγλωττος, εἰλικρινὴς εἰς τὴν φιλίαν, καὶ εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν ἐλεήμων.

Συνέγραψεν ἰταλιστὶ καὶ σώζονται εἰσέτι ἀνέκδοτα.

1. Ἱστορίαν τῆς Κεφαλληνίας, ἐκ τῶν μυθικῶν ἐποχῶν μέχρι τῆς πτώσεως τῆν βενετικῆς πολιτείας, καὶ ἐκ ταύτης μέχρι τοῦ Μεϊτλανδείου συντάγματος.
2. Παρατηρήσεις κριτικὰς, καὶ σύγκρισιν μεταξὺ τῶν ποιημάτων τοῦ Τάσου καὶ Ἀριόστου.
3. Ἐγκώμιον τοῦ Τάσου.
4. Μετάφρασιν τοῦ ἐπικηδείου λόγου τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζινοῦ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον.
5. Λόγον ῥητορικὸν εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ δένδρου τῆς ἰσότητος.
6. Προτάσεις οἰκονομικὰς περὶ ὠφελίμων ἀντικειμένων εἰς τὴν ἐγχώριον Κυβέρνησιν.
7. Ῥωμαντικὸν ἐπιστολικὸν, ἐπιγεγραμμένον « L' inamorato, ed il galante ».
8. Ποιήματα λυρικὰ εἰς στίχους ἀνομοιοκαταλήκτους.
9. Λόγους ἠθικοὺς δι' ὁμοίων στίχων.
10. Εἰκόνας κριτικὰς ὁμοίως.

Εἶμαι πολλὰ εὐγνώμων πρὸς τὸν ἱππότην κύριον Νικόλαον Πινιατόρον, υἱὸν τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας καὶ κληρονόμον τῶν πατρικῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς παιδείας, διὰ τὰς ὁποίας εὐηρεατήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ εἰδήσεις· εὔχομαι ὅμως καὶ εἶμαι εὔελπις ὅτι, τόσον αὐτὸς, καθὼς καὶ ὁ Κύριος αὐτάδελφός του, δὲν θέλουσι βραδύνει περισότερον τὴν ἔκδοσιν τῶν ῥηθέντων συγγραμμάτων, ἢ τουλάχιστον ἐκείνην τῆς ἱστορίας τῆς νήσου μας, πρὸς αὔξησιν τῆς ὑπολήψεως τοῦ ἰδίου των πατρὸς καὶ τῆς φίλης πατρίδος.

Digitized by Google

Σελ. 38 — Στίχ. 31.

Εἰς τὴν τοῦ Μηνιάτου βιογραφίαν διορθωτέον τὸ ἡμαρτημένον τῆς ἐποχῆς 1669, εἰς τὸ 1679, διότι κατὰ ταύτην εἰσέβη εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν φροντιστήριον.

Ὁ Μηνιάτης, ἐκτὸς τῶν τυπωθέντων λόγων του, ἐξεφώνησεν ἐν Βενετίᾳ τὸ 1699, τρεῖς ἄλλους πανηγυρικοὺς λόγους. Ἕνα τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τῆς Μεταμορφώσεως, καὶ τῆς Κοιμήσεως.

Περὶ τῶν ἰταλιστὶ παρ᾽ αὐτοῦ ἐκφωνηθέντων λόγων ἐν Ναυπλίῳ, καὶ ἐκδοθέντων ἐν Βενετίᾳ, πολυμαθής τις κριτικὸς Ἰταλὸς ἐπιφέρει τὴν ἑξῆς κρίσιν.

« Εἰς τοὺς δύο ἰταλικοὺς λόγους » περὶ πίστεως καὶ περὶ ἀγάπης (οἵτινες μόνοι μᾶς ἐσώθησαν) τὸ ἀκαλλώπιστον ὕφος φαίνεται ὅτι ἔκαμνε νὰ ἀναλάμπῃ περισσότερον ἡ καθαρότης τῆς ἀφθονοπαρόχου εὐγλωττίας. Αἰσθάνεσαι τὸν τύπον τοῦ κηρύττειν τοῦ Σένιερη, ἀλλὰ τὸν βλέπεις παρακολουθούμενον μὲ ἐλευθέραν ἅμιλλαν μᾶλλον, παρὰ μὲ δουλικὴν μίμησιν. Μάλιστα, διάφορα ἐλαττώματα τῆς εὐγλωττίας τοῦ Σένιερη, ἐδυνήθη ὁ Μηνιάτης νὰ τὰ ἀποφύγῃ. Ἐκεῖνα, φερ᾽ εἰπεῖν τὰ παιγνίδια τῶν λέξεων καὶ τῶν ἐννοιῶν, ἐκείνας τὰς ἀναρμόστους καὶ ἐξωτερικὰς ὑπονοίας, μέγιστον ἐλάττωμα τοῦ μεγάλου Ἰταλοῦ ἱεροκήρυκος, ἐκεῖνο τὸ ἐριστικὸν φέρεσθαι κατὰ τῶν ἀκροατῶν, ἴδιον μᾶλλον δικηγόρου πραγματευομένου κρισολογίαν τινὰ, παρὰ ἱερέως, φίλου, ἀδελφοῦ, καὶ πατρός.

Ἰδοὺ ὡς παράδειγμα τῆς τοῦ Μηνιάτου εὐγλωττίας ἓν τεμάχιον μεταφρασμένον ἐκ τοῦ « περὶ πίστεως λόγου » ὅπερ ὁ ῥηθεὶς κριτικὸς ἀναφέρει. « Δύο ἐπιγραφαὶ πολλὰ » διαφορετικαὶ θεωροῦνται εἰς τὰ θυσιαστήρια τῆς Θεότητος » τῆς λατρευομένης ἐπάνω εἰς τὴν γῆν. Ἡ μία τοῦ γνω- » στοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα εἰς τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν Ἰου- » δαίαν. Ἡ ἄλλη τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ, μεταξὺ τῶν Ἀθη- » ναίων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἀναγινώσκεται « γνωστὸς » ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεὸς, ἐπειδὴ ἐγνωρίσθη μὲ τόσα » θαύματα· ἐδῶ ἀγνώστῳ Θεῷ, διότι δὲν ἐφανερώθη μὲ

Digitized by Google

» τὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Ποία ἀπὸ τὰς δύο ταύτας
» ἐπιγραφάς, σᾶς φαίνεται ἁρμοδία νὰ ἐγχαραχθῇ εἰς τὰ ἐ-
» δικάμας Θυσιαστήρια ὁποῦ ἀνεγείραμεν τόσον ὑψηλὰ, ἐπά-
» νω εἰς τὰ ἐρείπια ἐκείνων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τῆς εἰδω-
» λολατρείας; Διὰ νὰ μὴν κοπιάζετε, ἐγὼ ἤθελα εἰπεῖ: ἐκεί-
» νην τοῦ "ἀγνώστῳ Θεῷ". Ναὶ ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς
» τὸν Θεὸν, ἡμεῖς ὅμως δὲν σηκόνομεν ποτὲ τὰ ὀμμάτια διὰ
» νὰ τὰ ὑψώσωμεν εἰς τὸν οὐρανὸν, διὰ νὰ τὸν γνωρίσωμεν
» καθὼς πρέπει, διὰ νὰ θαυμάσωμεν τὰ μυστήρια τῆν Προ-
» νοίας του, διὰ νὰ εἰσχωρήσωμεν εἰς τὰς ἀβύσους τῆς σο-
» φίας του, διὰ νὰ ξανοίξωμεν τὰ θαυμάσια τῆς εὐσπλαγ-
» χνίας του· ἀγνώστῳ Θεῷ.

» Ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐγεννήθημεν,
» ἐγηράσαμεν ἤδη εἰς τὸ σχολεῖον του, καὶ ἡμεῖς δὲν γνωρί-
» ζομεν ἕως τώρα, οὔτε τὰ θαύματα τῆς ζωῆς του, οὔτε τὴν
» ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας του, οὔτε τὴν ἀξίαν τῶν παθη-
» μάτων του, οὔτε τὰς ὠφελείας τῆς δόξης του· ἀγνώστῳ
» Θεῷ. Ἡμεῖς εὑρισκόμεθα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του, καὶ δὲν
» ἠξεύρομεν τί φανερόνει τὸ νὰ εἶναι τὶς μέλος ἑνὸς σώμα-
» τος τόσον ἁγίου. Ἡμεῖς πανηγυρίζομεν τὰς ἑορτάς του, χω-
» ρὶς νὰ ἐννοῶμεν τὸν σκοπὸν τους. Ἡμεῖς ὑποτασσόμεθα εἰς
» τὸν νόμον του, χωρὶς νὰ συλλογιζώμεθα τὴν ἁγιότητά του.
» Ἡμεῖς μεταλαμβάνομεν τὰ μυστήριά του χωρὶς νὰ γνωρί-
» ζωμεν τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν. Ἡμεῖς γινόμεθα μάρτυρες
» τῶν λαμπρῶν του τελετῶν, χωρὶς νὰ εἰσχωρῶμεν εἰς τὸ μυ-
» στηριῶδες αὐτῶν· ἀγνώστῳ Θεῷ.

» Θεέ μου! τὶ μὲ ὠφελεῖ νὰ εἶμαι γεννημένος εἰς λαμ-
» πρὰν ἡμέραν, καὶ περικυκλωμένος ἀπὸ τόσα φῶτα, ὅσαι
» εἶναι αἱ ἀλήθειαί σου ὁποῦ μὲ ἔδωκες νὰ πιστεύω, ἀφοῦ
» θέλω νὰ βαστῶ μαζή μου τὸ σκότος μου καὶ τὴν νύκτα!»

Ὁ περὶ πίστεως οὗτος λόγος εἶναι πολὺ συντομώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον τὸν "περὶ ἀγάπης" ἀναλογία ὀρθοτάτη καὶ σύμφωνος μὲ τοὺς τύπους καὶ τὰ παραδείγματα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐκ τούτου ἐδύναντο νὰ ληφθῶσι πολλότατα μέρη ὡς τύποι ἀληθοῦς εὐγλωττίας, ἀφθονοπαρόχου καὶ ὄχι κομπορρήμονος, θερμῆς καὶ ὄχι σπαμωδικῆς, ἀγχινουστάτης καὶ ὄχι ἐπιτετηδευμένης.

Digitized by Google

Τὸ νὰ παραβάλῃ τὶς λοιπὸν (λέγει ὁ κριτικὸς) τὸν Μηνιάτην, ὡς κάμνει ὁ Ἕλλην Ῥῖζος, μὲ τοὺς χυδαίους Μισιοναρίους, Ἰησουΐτας (δὲν ὁμιλῶ περὶ ἐκείνων, οἵτινες, διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τοῦ ἰδίου των αἵματος, ἔσπειραν εἰς τὴν γῆν τῶν ἀγρίων καὶ τῆς Ἀσίας τὸν σωτήριον λόγον), τοιαύτη σύγκρισις, λέγω, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Κωνσταντινουπολίτης κριτικὸς ἐσύγχυσε τοὺς ῥητορικοὺς λόγους τοῦ Μηνιάτου μὲ ἐκείνους ἄλλου τινὸς Ἕλληνος Ἱεροκήρυκος, ἀγνώστου πρὸς ἡμᾶς.

Εἰς τὰς τέσσαρας ὁμιλίας, τὰς ὁποίας ἐξεφώνησεν εἰς τοὺς Βενετοὺς Κυβερνήτας, τελειωθείσης τῆς διοικήσεως αὐτῶν, ἐν ὀνόματι τοῦ κοινοῦ τῶν Κεφαλλήνων καὶ τοῦ Ναυπλίου, ὁμολογοῦμεν ὅτι οἱ ἔπαινοι εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον, τοιαύτη ὅμως ἦτον ἡ συνήθεια τῶν καιρῶν. Ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους παρατηρεῖται ὅτι οἱ τότε Κυβερνῆται διέφερον πολὺ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ὁποίους οἱ πατέρες μας ἀναφέρουσιν ὅτε εἶδον εἰς τὰς νήσους. Ὅθεν ἂν οὗτοι οἱ τελευταῖοι, μὲ ὅλα των τὰ ἐλαττώματα, ἄφησαν περὶ ἑαυτῶν ἐνθύμησιν μακαρισμοῦ καὶ ἀνανεουμένην μὲ δάκρυα, τὶ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν περὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος ἔβαλον, διὰ τῶν πλοίων καὶ τοῦ βραχίονός των, εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὸν λοιπὸν χριστιανισμόν, ἕνα φραγμὸν τῆς ὁρμῆς καὶ τῶν ἀκρατήτων τουρκικῶν ὅπλων; ἀνδρῶν, λέγω, οἵτινες μὲ κίνδυνον τῆς ἰδίας των ζωῆς διέσωζον εἰς τοὺς κατατρομασμένους λαοὺς τὸ ἀγαθὸν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀλλὰ καὶ οἱ πρὸς τοὺς συγχρόνους του ἔπαινοι τοῦ Μηνιάτου εἶναι γόνιμοι γενναίων νουθεσιῶν.

Ἰδοὺ μέρος ἐξ αὐτῶν χρήσιμον εἰς παράδειγμα.

« Ποῦ εἴσθε, ὦ μεγάλοι τῆς γῆς, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν » εἶναι γλυκεῖα ἡ ἐλευθερία, παρὰ ὅταν ἀποσκηρτήσῃ ἀπὸ τὸ » κριτήριον τῆς συνειδήσεως! Σεῖς ὁποῦ νομίζετε ὅτι τότε » εἴσθε πλέον ἐξευγενισμένοι, ὅταν εἴσθε ὀλιγώτερον εὐσεβεῖς, » καὶ δὲν σᾶς φαίνετε ὅτι ἀναβαίνετε εἰς μεγαλήτερον βαθ- » μὸν ὑπολήψεως, εἰμὴ ὅταν πατήσετε μὲ τὸν ἕνα πόδα τὸ » Εὐαγγέλιον!

Digitized by Google

» Ας ἐλθῇ ὁ καθεὶς τούτων νὰ μάθῃ ἀπὸ ἐσὲ, ἀγαθώ-
» τατε Κύριε, τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν θέλῃ νὰ φυλάξῃ, ὁμοῦ μὲ
» τὴν πραότητα τοῦ ἀληθινοῦ κριτοῦ, τὸ φιλόστοργον τοῦ
» πατρὸς καὶ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ὑποκείμενον τοῦ
» Ἡγεμόνος. Σὺ ἐχρησίμευσας ὡς ὁδηγὸς, ὡς βραβευτὴς, ὡς
» ὑποστήριγμα ἐκείνου, ὁποῦ ἐβάδισε τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς·
» οὔτε ποτὲ, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεώς σου, ἠκούσθη νὰ παραπονε-
» θῇ ἡ ἀξιότης ὅτι ἐστερήθη τῆς χρεωστουμένης πρὸς αὐτὴν
» ἀμοιβῆς.

« Ἐγὼ δὲν ἠξεύρω ποία ἄραγε πολιτικὴ διδάσκει τοὺς
» μεγάλους ὅτι τὸ νὰ φαίνεται συχνὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἡ-
» γεμόνος ταπεινόνει παραπολὺ τὴν ἀξίαν του. Τοῦτο ὁμοιά-
» ζει μὲ τὸ ἀναφερόμενον περὶ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ὅτι, ἡ
» δὲν ἔβλεπε ποτὲ, ἢ ἦτον ἠναγκασμένη νὰ κλαίῃ, ὅταν τῆς
» ἦτον συγχωρημένον νὰ ἰδῇ ἐκείνας τὰς ἐρινύας της τὰς
» φορουσας τὸ βασιλικὸν διάδημα (Πλίνιος πανηγυρ:)· τοῦτο
» εἶναι, λέγω, ἰδέα σφαλερὰ καὶ ἀπάνθρωπος. Καὶ ποῖος δὲν
» ἠξεύρει ὅτι ἡ οἰκειότης καὶ εὐπροσηγορία εἶναι τὰ πολιτι-
» μότερα χρήματα τῶν Πριγγίπων, μὲ μόνα τὰ ὁποῖα πλου-
» τίζουσι τοὺς ἄλλους χωρὶς αὐτοὶ νὰ πτωχύνωσιν; Ποῖος
» δὲν γνωρίζει ὅτι ἡ δυσκολία τῶν ἀκροάσεων, ἡ ἀργοπορία
» τῶν ἀποφάσεων, ἡ ἀναβολὴ τῶν χαρίτων, εἶναι ἡ φθισικὴ
» θέρμη τῶν ἐλπίδων, εἶναι ὡς νὰ ζῇ τις ὀπίσω ἀπὸ ἕνα
» θυροσκέπασμα πάντοτε κατεβασμένον, εἶναι θάνατος ἑνὸς
» ὁποῦ καίεται μὲ ὀλίγην φωτίαν.

« Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἦτον πάντοτε καιρὸς νὰ βλέπωμεν τὸ
» πρόσωπόν σου, πάντοτε καιρὸς ἁρμόδιος νὰ πλησιάζωμεν
» εἰς τὸ κριτήριον. Ἔλειπεν ἀπὸ τὰς συχνὰς ἀκροάσεις σου
» ἡ πανουργία τοῦ δικολόγου· ἀνέπνεεν ἡ πτωχεία αἰσθανο-
» μένη τὸν ἑαυτόν της ἐλεύθερον ἀπὸ τὰς πολυχρονίους καὶ
» πολυεξόδους κρισολογίας, διὰ τὴν ταχείαν τελείωσιν αὐτῶν,
» καὶ ἀπελπίζετο, βλέπων ὅτι δὲν ἔχουσι τόπον τὰ ἐπινοού-
» μενα ἐμπόδιά του, ὁ κρισολόγος ».

Ὁ θάνατος τοῦ Μηνιάτου συνωδεύθη ἀπὸ εἰλικρινεῖς ἐ-
παίνους, διότι οὔτε φόβος, οὔτε μεμπτὴ φιλοκέρδεια τὸν με-
τεκίνησαν ἀπὸ τὰς στερεὰς βάσεις του. Τὸν ὕμνησαν οἱ
Κεφαλλῆνες μὲ ᾠδὰς εἰς ἰταλικὴν καὶ λατινικὴν διάλεκ-

Digitized by Google

τον (1). Ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἰταλικὴ ἐκπαίδευσις εἶχεν ἤδη εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἐκτείνει βαθείας ῥίζας. Εἶναι δὲ ἐπωφελὲς νὰ διατηρῆται ἴχνος τι ἀγάπης μεταξὺ λαῶν τοὺς ὁποίους ἡ φορὰ τῶν καιρῶν ἐχώρησεν ἤδη διὰ τοσαύτης ἀποστάσεως ἰδεῶν καὶ ἐλπίδων.

Χάριν τοῦ ἀγαθοῦ ἡμῶν συμπατριώτου καὶ πεπαιδευμένου Σπυρίδωνος Δεστούνη γνωρίζοντος ἀκριβῶς τὰ περὶ Ῥωσσίας καὶ ὁμιλήσαντος μετά τινος τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀθανασίου Σκιαδᾶ, κάμνω τὰς ἑξῆς προσθήκας καὶ διορθώσεις εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐνδόξου τούτου Κεφαλλήνος.

Σελ. 156. Στίχ. 15.

Μεταβὰς ὁ λόγιος οὗτος ἀνὴρ, οὐχὶ εἰς τὸ Δανικὸν κράτος, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ εἰς τὸ Δακικὸν, ὃ ἐστὶν εἰς τὴν Μολδαβίαν, διέτριβεν ἐν Ἰασίῳ, καθ' ὃν καιρὸν Πέτρος ὁ Μέγας ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἔφθασεν ἐκεῖ. Πρὸς τοῦτον δὲ παρουσιασθείς, ὡς εἶπον, ἐπροσκλήθη νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπου ἐκτὸς τοῦ πολιτικοῦ ἐπαγγέλματος ἔλαβε καὶ τὴν φιλολογικὴν καθέδραν εἰς τὴν ἐν Μόσχᾳ Ἀκαδημίαν, τὴν καλουμένην Σλαβενο-Γραικο-Λατινικὴν, ἥτις ὑπάρχει καὶ μέχρι τῆς σήμερον (2). Εἰς ταύτην διέπρεψαν καὶ οἱ Κεφαλλῆνες ἀδελφοὶ Λειχοῦδαι, καὶ χρησιμεύουσα, ἕως τοῦ νῦν, ὡς ἐκπαιδευτήριον τῶν ἱερωμένων, ἔδωκεν ἀξίους μαθητὰς, ἐξ ὧν οἱ πλείονες ἀρχιεράτευσαν ἐν Ῥωσσίᾳ. Μαθητὴς δὲ τῆς ἀκαδημίας ταύτης ὑπῆρξε καὶ ὁ περικλεὴς Πλά-

---

(1) Ὅρα τομίδιον τῶν ἰταλικῶν λόγων τοῦ Μηνιάτου ἐκδοθὲν ἐν Βενετίᾳ τὸ 1717.

(2) Ἡμαρτημένως εἴρηται ὅτι ἔγεινεν ὁ Σκιαδᾶς Καθηγητὴς τῆς φιλολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς μητροπόλεως, ἐπειδὴ εἰς τὰς ἡμέρας Πέτρου τοῦ Μεγάλου δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ ἡ ἐν Μόσχᾳ ῥηθεῖσα Ἀκαδημία, εἰς ἣν ὁ Κεφαλλήνιος φιλολόγος ἀνέλαβε τὴν καθέδραν. Τὸ δὲ Πανεπιστήμιον ἐσυστήθη ἐν Μόσχᾳ, τριανταπέντε ἢ τεσσαράκοντα χρόνους, μετὰ τὴν τοῦ Πέτρου ἀποβίωσιν.

Digitized by Google

των Μοσχοβίας, τὸν ὁποῖον ἑβδομηκοντούτη ὄντα, ἤκουσεν, ἔτι παῖς ὤν, ὁ μεταφραστὴς τοῦ Πλουτάρχου εἰς τὴν ῥωσσικὴν διάλεκτον, ὁ σεβαστός, λέγω, Δεστούνης νὰ λέγῃ: ὅτι ὁ Σκιαδᾶς ὑπῆρξε διδάσκαλός του. Ὅτι ἦτον ἀνὴρ πολυμαθής, εἰδήμων τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, καὶ προικισμένος μὲ τοιαύτην μνημονικὴν δύναμιν, ὥστε ἔλεγε πολλάκις πρὸς τοὺς μαθητάς: ἐρευνήσατε περὶ τούτου τὸν δεῖνα συγγραφέα, τὸν δεῖνα τόμον, τὴν δεῖνα σελίδα, καὶ θέλετε εὑρεῖ τὸ, καὶ τό.

Σελ. 159 καὶ ἐφεξῆς.

Τὰ αἴτια τῆς φαινομένης ζηλοτυπίας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τῶν δυσκολιῶν εἰς τὸ νὰ ἐξετάσῃ τις τὴν παλαιὰν βιβλιοθήκην, ἦσαν, ἐκτὸς τοῦ φόβου τῆς νοθεύσεως, καὶ τὰ ἀκόλουθα.

Εὑρισκομένη αὕτη ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν τοῦ τότε μὲν Πατριάρχου (ὅθεν ὀνομάζεται καὶ μέχρι τῆς σήμερον Πατριαρχικὴ) νῦν δὲ Μητροπολίτου Μοσχοβίας θεωρεῖται καὶ αὐτὴ, καὶ τὰ λοιπὰ ἐκκλησιαστικὰ καταστήματα, μὲ ὄμμα ζηλότυπον. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πνευματικὰ εἶναι κεχωρισμένα τῶν πολιτικῶν, οἱ ἀρχιερεῖς δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀναμιγνύωνται οἱ κοσμικοὶ εἰς ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἰδίαν των δικαιοδοσίαν. Διὸ οὔτε βιβλιοθηκάριος δὲν εἶναι προσδιωρισμένος εἰς αὐτὴν, οὔτε δύναται νὰ θεωρήσῃ τις αὐτὴν χωρὶς ἄδειαν τοῦ Μητροπολίτου, οὔτε ἀνοίγεται εἰς τὸν τυχόντα, φυλαττομένη κατάκλειστος πάντοτε ὡς πολύτιμον κειμήλιον. Ἐντεῦθεν δὲ προέρχεται ἡ δυσκολία τὴν ὁποίαν ἀπαντῶσιν οἱ ξένοι, καὶ μάλιστα οἱ ἀλλόθρησκοι, νὰ ἀνερευνήσωσι τὸν πολύτιμον ἐκεῖνον θησαυρὸν, ἐκ τοῦ ὁποίου ὅμως ὁ φιλόπονος Ματταίης ἐξέφερε λόγους τινὰς τοῦ Βασιλείου, τοῦ Ξιφιλίνου καὶ ἄλλων.

Σελ. 165. Στίχ. 26.

Ἀντὶ τοῦ: ἐν Πετρουπάλει πανεπιστημίου, ἀναγνωστέον τοῦ ἐν Μόσχᾳ. Ὁ δὲ Μελισσινὸς πρὸς ὃν ἀφιέ-

Digitized by Google

ρωσεν ὁ Ματταίης τὴν ἑλληνικὴν χρηστομάθειαν ἦτον ὁ Ἰωάννης ἀδελφὸς τοῦ στρατηγοῦ Πέτρου, ὅστις ἦτον Πρύτανις, ἢ Κουράτωρ τοῦ πανεπιστημίου, καὶ κοσμημένος μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ μυστικοῦ συμβούλου (Conseiller privé).

Σελ. 170.

Ὁ πολυμαθὴς Ἀθανάσιος Σκιαδᾶς μετέφρασεν εἰς γλαφυρὰν ῥωσσικὴν διάλεκτον καὶ ἐξέδωκεν εἰς φῶς τὸν Τηλέμαχον τοῦ Φενελόνος. Ὁ δὲ ἑλλόγιμος Δεστούνης μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι εἶδεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἰατροδιδασκάλου Γεωργίου Σκιαδᾶ, υἱοῦ τοῦ ἐνδόξου συμπολίτου μας, καὶ ἓν χειρόγραφον σύγγραμμα τοῦ ἰδίου θεολογικὸν εἰς ἁπλοελληνικὴν γλῶσσαν ἀρχόμενον οὕτως «Διατί, φίλε Λατῖνε, καλεῖτε ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους κτλ.» Τὸ δὲ βιβλίον τοῦτο ἐκάη εἰς τὸν ἐμπρησμὸν τῆς Μόσχας, κατὰ τὸ 1812. Προσέτι συνέγραψε καὶ ἐπαινετικούς τινας στίχους πρὸς τὴν Ἐλισάβετ θυγατέρα τοῦ Μ. Πέτρου, ἐν καιρῷ τῆς ἐν Μόσχᾳ στέψεώς της.

Γεώργιος ὁ υἱὸς Σκιαδᾶ ἀποκατασταθεὶς μεγαλόπλουτος ἀπέθανεν ἄτεκνος εἰς Μόσχαν, κατὰ τὸ 1802, ἢ τὸ 1803.

Σελ. 221 - 22.

Ὁ ἔμπειρος χημικὸς, Κύριος Ἰωάννης-Βαπτιστὴς Τσεκίνης εὐηρεστήθη νὰ μὲ χορηγήσῃ τὰς ἀκολούθους εἰδήσεις περὶ τοῦ περικλεοῦς χημικοῦ μας Χαρβούρη. Κατὰ τὸν Θόμψωνα, περὶ τοῦ κρυσταλλωμένου θειϊκοῦ ὀξέως ὡμίλησαν ὁ Κουνίκελος (Kunikal) σύγχρονος τοῦ Λαμερίου, ὁ Νευμάνος (Neuman), καὶ ὁ Βὼν (Bohn).

Πρὸς τούτοις ὁ ἡμέτερος Χαρβούρης ἐνεκάλυψε τὸ 1804, καὶ τὸ κρυσταλλωμένον ὀξείδιον τοῦ ζίγκου εἰς μορφὴν ὑέλου κυτρίνου ὡς τοπάζιον.

Περὶ ταὐτης δὲ ἀναφέρων ὁ περιώνυμος χημικὸς Μελάνδρης γαμβρός του, ἐν τῇ σημειώσει τῆς 536 σελίδος τῆς χημείας του, λέγει ταῦτα: ἀνεκαλύφθη τὸ ὀξείδιον τοῦ ζίγκου ὑπὸ τοιαύτην μορφὴν παρὰ τοῦ ἐνδόξου προκατόχου μου καὶ πενθεροῦ μου, ἐκ τῆς ἐξῆς περιστάσεως.

Digitized by Google

« Ὅταν, κατὰ τὸ 1804, ἡ Α. Α. Υ. ὁ Πρίγγιψ Ἰωάν-
» νης τῆς Αὐστρίας, ἐτίμησε, διὰ μιᾶς ἐπισκέψεώς του, τὸ
» χημικὸν τοῦ παναπιστημίου ἐργαστήριον, μεταξὺ τῶν ἄλ-
» λων πειραμάτων, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ὁ Καθηγητὴς τῆς χη-
» μείας, πρὸς εὐαρέστησιν τοιούτου ὑποκειμένου, ἐξετέλεσε καὶ
» ἐκεῖνο τῆς καύσεως τοῦ ζίγκου εἰς χωνεῖον τῆς δοκιμαστι-
» κῆς καμίνου. Ἀφεθέντος δὲ μόνου τοῦ χωνείου μετὰ τῆς
» ὕλης, καὶ κλεισθείσης, ἔπειτα ἀπὸ τὸ πείραμα, τῆς καμί-
» νου, τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν εὑρέθη τὸ χωνεῖον ἀνωγυρισμέ-
» νον, καὶ ἔχον εἰς τὸ βάθος ὕελόν τινα κίτρινον, σκεπα-
» σμένον ἀπὸ ζίγκον μεταλλικὸν καὶ ὀξείδιον κοινὸν τοῦ ζί-
» γκου, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐμποδίσει τὸν σκορπισμὸν τῆς ὕλης.
» Συντριβέντος δὲ τοῦ χωνείου, παρετηρήθη ὁ ὕελος, ὅστις
» ἐτέθη ἔκτοτε εἰς τὸ μουσεῖον. Ἡ πύκνωσίς του, τὴν ὁποίαν
» ἐγὼ ἐπροσδιώρισα εἰς ἓν τεμάχιον παστρικὸν καὶ καθαρώ-
» τατον, εὑρέθη = 5,863.

Κρίνω δὲ ἄξιον νὰ ἀναφέρω προσέτι, καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδο-
τον, ὅπερ ἔλαβον ἀπὸ ἀληθῆ τινα πηγήν, διότι εἰς αὐτὸ πα-
ρατηρεῖται ὁ ἀγχινούστατος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀνέφερε
ποτὲ ὁ Κ. Χαρβούρης ἓν ζήτημα πρὸς τὸν Ναπολέοντα, καὶ
ἡ ἀστεία ἔκφρασις τούτου, ἐνῷ ἔλαβεν ἀνὰ χεῖρας τὴν ἱκε-
τηρίαν του.

Φυγὼν ὁ συμπολίτης μας ἐκ Παταυΐου, κατὰ τὴν πρώτην
εἴσοδον τῶν Αὐστριακῶν, ἐγκατέλειψε τὴν καθέδραν του, ἕως
ὅτου οἱ Γάλλοι ἔμελλον νὰ ἀναλάβωσι τὰ παρ' ἐκείνων κυ-
ριευθέντα μέρη. Πλησιάζοντος δὲ τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὸ
Παταυΐον ἐστάλη πρὸς ὑπάντησίν του μία ἐπιτροπὴ συγκρο-
τουμένη ἀπὸ τοὺς ἐνδοξωτέρους πολίτας, μεταξὺ τῶν ὁποίων
ἦτον καὶ ὁ Κ. Χαρβούρης. Μὲ ἄσεμνον ὅμως καὶ πικρὸν
τρόπον ἤλεγξεν ὁ δωρυκτήτωρ τὴν οἰκειότητα, ὁποῦ εἶχον
δείξει εἰς τοὺς εἰσβαλόντας Ῥώσσους οἱ Παταυΐνοι, καθ' ὅλον
τὸν καιρὸν τῆς διαμονῆς των. Ἐνῷ δὲ οἱ λοιποὶ ἀπε-
σταλμένοι ἔμειναν ἄφωνοι καὶ ἔστεκον ἔντρομοι ἔμπροσθεν
τοῦ παρωργισμένου νικητοῦ, ὁ Χαρβούρης ἐκβαλὼν ἀφόβως
ἱκετηρίαν τὴν ἐπαρουσίασε πρὸς αὐτόν. Εἰς ταύτην ἐζήτει
τοὺς μισθούς του εἰς ὅλον τὸ διάστημα, ὁποῦ ἠναγκάσθη ν' ἀ-
φήσῃ τὴν καθέδραν του· εἶχεν ὅμως τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔξω-

Digitized by Google

θεν «ὁ Καθηγητὴς Χαρβούρης ἱκετεύει νὰ τὸν πληρωθῶσιν »οἱ διακοπέντες μισθοίτου, καθ' ὅλον τὸν καιρὸν ὁποῦ πα»ρῆλθεν, ἀπὸ τὴν ἐν Μαρέγκῳ μάχην, μέχρι τῆς »ἐν Ἀουστερλίτσῃ». Ἐπιτηδειότης ἀγχινουστάτη τοῦ Χαρβούρη εἰς τὸ νὰ ὑποθάλψῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν μεγαλαυχίαν Ἡγεμόνος πολεμικοῦ, ἐπενθυμίζων τὰς νίκας του. Μὲ πολλὴν δὲ ἑτοιμότητα ἀντιλήψεως καὶ ἀστειότητος ἰδὼν τὴν ἐπιγραφὴν ὁ Ναπολέων εἶπε «πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ Καθηγητὴς οὗτος εἶναι πολλὰ Ἰακωβῖνος».

Σελ. 252. Στίχ. 32.

Ἡ Κόμισσα Βαρβὼ-Σουσὲν (ὄχι Σοκὴν) σύζυγος τοῦ Κ. Χαρβούρη μετέφρασεν, ἐκ τῆς ἀγγλικῆς, μικράς τινας ἱστορίας καὶ διαλόγους, εἰς δύο τόμους διὰ τὰ παιδία τὰ πρωτοαρχίζοντα τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων, καὶ ἄλλους δύο τόμους διὰ τὰ προβιβασθέντα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Πρὸς τούτοις ἓν ῥωμαντικὸν πρὸς ἀνάγνωσιν διὰ τὰ κοράσια. Τοῦτο δὲ τὸ ἐξέδωκε τὸ 1800, καὶ κατὰ τὸ 1811 μεταφράσασα ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ἐξέδωκε τὸν νέον Ῥοβινσὼν τοῦ Καμπὲ (nuovo Robinson del Campé).

Σελ. 290.

Ἐν τῇ σημειώσει τῆς σελίδος ταύτης εἰς ἣν ἐξακολουθεῖται ἡ βιογραφία τοῦ Ἀγγέλου Τσουλάτη ἀνέφερον περὶ τοῦ πονηματίου τοῦ Ἰατροδιδασκάλου Νικολάου Δαλλαπόρτα, ὅτι ἐκρίθη παρὰ τῶν Κ. Κ. Μαργότου καὶ Ῥεουτέρου ὡς ἀτελές. Μιλονότι σέβομαι καὶ ἐγὼ, ὡς ὅλοι οἱ συμπολῖται μου, τὸν Δόκτορα Δαλλαπόρτα ὡς ἄνδρα πολύπειρον καὶ σοφὸν εἰς τὰ τῆς Ἰατρικῆς, πρὸς ἀποφυγὴν φιλοπροσωπίας ἀνήγγειλα τὸ πονημάτιόν του ὡς μὲ ἀνεφέρθη· λαβὼν ὅμως ἤδη ἀκριβεστέρας εἰδήσεις δύναμαι νὰ πληροφορήσω τοὺς ἀναγνώστας ὅτι ἀδίκως οἱ ῥηθέντες κύριοι ὀνομάζουσιν ἀτελὲς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγραμμάτιον, διὰ τοὺς ἀκολούθους λόγους.

Ὁ φιλόπατρις οὗτος ἀνὴρ ἐπιστρέψας ἐκ τῶν πανεπιστημίων τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸ 1794, παρετήρησε μὲ λύπην του ὅτι τὰ

Digitized by Google

τότε φαρμακοπωλεῖα ἐπρομηθεύοντο ἐκ Βενετίας ἢ ἀπὸ ἄλλο τι μέρος τῆς Ἰταλίας, τὰ σύνθετα καὶ ἁπλᾶ ἰατρικά, καὶ ὅτι παρεβλέποντο ἐξεναντίας μερικὰ ἁπλᾶ ἐκ τῶν ὁποίων ἐπλουτοῦσεν ἡ γῆ τῆς πατρίδος. Γνωρίζων δὲ πόσον ἡ τοιαύτη ἀμέλεια καὶ τὸ νὰ λαμβάνωνται ἔξωθεν τὰ θεραπευτικὰ μέσα ἐμπόδιζε τὴν πρόοδον τῆς πρακτικῆς ἰατρικῆς εἰς τὴν νῆσον μας, καὶ ἔβλαπτε τοὺς ἀσθενοῦντας ἐκ τῶν κατοίκων, διότι ἐλάμβανον ἢ παλαιὰ ἰατρικά, ἢ κακῶς κατασκευασμένα, ἢ διεφθάσμενα ἕως ὅτου νὰ φθάσωσι καὶ νὰ πωληθῶσιν, ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ, ὅσαν ἦτον δυνατὸν, τὴν τοιαύτην βλάβην. Ὅθεν, ἀφοῦ συνέταξε, μετὰ πολλῶν κόπων, μίαν φαρμακοποιΐαν, κατὰ τὸν τύπον ἐκείνων τοῦ Ἐδεμβούργου καὶ τοῦ Λονδίνου, καὶ πλουτισμένην μὲ τὰς μεταῤῥυθμήσεις τῶν νεωτέρων θεωριῶν, κατὰ τὰς γινομένας προόδους τῆς ἰατρικῆς ὕλης, ἀφιερώθη εἰς τὰς παρατηρήσεις τῶν ἰαματικῶν φυτῶν τῆς Κεφαλληνίας, διὰ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς πατριώτας του ἓν συγγραμμάτιον δι' οὗ νὰ γνωρίσωσι πόσα ἁπλᾶ ἰατρικὰ τοὺς προσφέρει τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος, χωρὶς νὰ τὰ ζητῶσιν εἰς ξένους καὶ ἀπομεμακρυσμένους τόπους.

Ἡ ἔκδοσις ἐν τοσούτῳ τῆς φαρμακοποιΐας τοῦ ἐκ Φεράρας Δόκτορος Ἀντωνίου Καμπάνα, τὸν ἔκαμε νὰ ἀλλάξῃ σκοπὸν περὶ τῆς τυπώσεως τῆς ἰδικῆς του, διότι ἔβλεπεν ἀναπληρουμένην τὴν χρείαν· ἐξέδωκεν ὅμως τὸ περὶ ἰαματικῶν φυτῶν τῆς Κεφαλληνίας συγγραμμάτιον περιγράφας εἰς αὐτὸ τὰς ἰδιότητας 250 φυτῶν μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν συντομίαν καὶ σαφήνειαν. Ἐὰν λοιπὸν ἤθελαν παρατηρήσῃ οἱ ῥηθέντες κύριοι Μαργότος καὶ Ῥευτέρος τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου καὶ ἀναγνώσῃ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συγγραφέως δὲν ἤθελαν τὸ ἐπικρίνει ὡς σύγγραμμα τῆς βοτανικῆς ἀτελὲς ὡς τὸ ἐθεώρησαν, διότι ὁ Δ. Δαλλαπόρτας δὲν ὑπεσχέθη νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τοὺς βοτανικοὺς νέα καὶ ἄγνωστα φυτὰ, ἀλλὰ νὰ φανερώσῃ εἰς τοὺς πατριώτας του ποῖα φυτὰ τῆς Κεφαλληνίας δύνανται νὰ μεταχειρισθῶσιν ὡς ἰατρικὰ ἀντὶ τῶν ξένων.

Digitized by Google

Σελ. 302.

Ὁ ἱππότης Α. Μουστοξύδης, πρόθυμος πάντοτε εἰς τὸ νὰ μὲ ἐνθαρρύνῃ εἰς τὴν τελείωσιν τοῦ μικροῦ μέν, ἀλλὰ κοπιαστικοῦ τούτου πονηματίου μου, μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰδήσεων, μὲ ἀναφέρει: ὅτι ἤκουσεν ὑπὸ τοῦ ἐν Παυΐᾳ Καθηγητοῦ Βόρδα συμμαθητοῦ τοῦ Ι. Φραγγίσκου Τσουλάτη «πῶς »δύο εἶναι αἱ μέθοδοι τοῦ θεραπεύειν τὸν τέτα»νον, ἡ μία ἑνὸς Γάλου, καὶ ἡ ἄλλη τοῦ ἡμετέ»ρου Τσουλάτη, ἀλλ' ἡ μέθοδος τοῦ Κεφαλλῆνος »Ἰατροῦ εἶναι κατὰ πολλὰ ἀξία προτιμήσεως».

Σελ. 305.

Προσθετέον εἰς τὸ, ῥωσσικὴν αὐλήν, καὶ τὸ, τουρκικὴν, διότι τότε οὖσαι αὗται αἱ δύω συμμαχικῶς ἡνωμέναι κατὰ τῆς προοδευούσης Γαλλίας, ἐκίνησαν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Ἑπτανησίους μὲ ὑπόσχεσιν νὰ τοὺς καταστήσωσι κράτος ἀνεξάρτητον. Καὶ τὰ δύω μέρη ἐξετέλεσαν τὰ ὑποσχεθέντα, ἀλλὰ τὸ δοθὲν σύνταγμα τῶν 1800 διώριζε κυβέρνησιν ἀριστοκρατικὴν διὰ βίου. Διὰ τὰς συμβάσας ὅμως ἀνωμαλίας, τὸ 1803 ἐσχηματίσθη δεύτερον σύνταγμα ἀναλογώτερον εἰς τὸν ἑλληνικὸν καὶ φιλελεύθερον χαρακτῆρα τῶν Ἑπτανησίων, εἰς ὃ ὁ ἡμέτερος Τσουλάτης, ἐμοῦ μὲ τὸν ἀοίδιμον Καποδίστριαν, ἔλαβε μέγα μέρος.

Σελ. 306. Στίχ. 18.

Ὁ Τσουλάτης ἔγραφε τοὺς ὕμνους του εἰς στίχους ἑνδεκασυλλάβους, κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Ῥόλλη (Rolli) εὐαρεστούμενος πολὺ εἰς τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ μέτρου. Εἷς ἐκ τῶν ὕμνων του ἔχων ἀντικείμενον τὴν ἀνέγερσιν τῆς ἑπτανησίου πολιτείας ἤρχετο οὕτως:

» O delle equoree ninfe splendore
» Dilletta a Pala, bruna feacea, ec.

Digitized by Google

Κραχθεὶς ὁ Τσουλάτης παρὰ τοῦ γνωστοῦ Ἀλῆ-Πασσᾶ διὰ νὰ δώσῃ τὴν γνώμην του πρὸς Θεραπείαν τοῦ πάθους ὁποῦ ἐκεῖνος ὑπέφερε, διὰ τὴν ἄμετρον ἀσέλγειάν του, ἐδέχθη παρὰ τοῦ βαρβάρου Ὀθωμανοῦ μετὰ μεγάλης φιλοφρεσύνης. Ἡ ἐπιτυχεία δὲ τῆς Θεραπείας, τὸ εὔθυμον τοῦ χαρατῆρος, καὶ τὸ ἐλεύθερον τῆς ἐκφράσεως ἐσύστησαν μεγάλως τὸν ἡμέτερον συμπολίτην πρὸς τὸν Ἀλῆ-Πασσᾶ καὶ τὸν κατέστησαν πολλὰ οἰκεῖον. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ὁδηγούμενος παρὰ τοῦ ἰδίου περιεφέρετο, πρὸ τῆς ἑτοιμαζομένης ἀναχωρήσεώς του, εἰς ἔρευναν τοῦ μεγαλοπρεποῦς παλατίου του. Φθάσαντες λοιπὸν εἰς ἕνα ἐνδότατον κοιτῶνα μὲ ὀλίγον φῶς, εἰς ὃν εὑρίσκετο μέγα σιδηροῦν κιβώτιον, ἐκούμβησεν εἰς αὐτὸ ὁ Πασσᾶς καὶ ὁμιλῶν φιλικώτατα πρὸς τὸν Τσουλάτην τὸν εἶπεν: ἐδῶ εἶναι ἡ ψυχή μου· αἰνιττόμενος ὅτι ἐκεῖ ἦτον ὁ Θησαυρός του. Ἔκφρασις παρασταίνουσα τῳόντι τὴν ἁπληστίαν καὶ τὸ ὄργανον τῆς δυνάμεως τοῦ τυράννου.

Σελ. 350. Στίχ. 14.

Πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι, ὡς εἶπον, ὁ συμπολίτης μας Πιτσαμάνος ἦνονε τὴν ζωγραφικὴν ἐμπειρίαν μὲ γνώσεις πολυειδεῖς, φέρω τὴν περὶ τούτου μαρτυρίαν τοῦ περικλεοῦς Κοραῆ, ὅστις γνωρίσας αὐτὸν ἀκριβῶς εἰς Παρισίους ἤθελε νὰ τὸν πέμψῃ ὡς Καθηγητὴν τῶν ὡραίων γραμμάτων εἰς τὸ τῆς Χίου γυμνάσιον, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραφε τῇ 19 Δεκεμβρίου τῶν 1816, πρὸς τὸν ἐλλογιμώτατον Βάμβαν τὰ ἑξῆς:

« Ἐνθυμεῖσαι τὸν νέον Κεφαλλήνιον, ὀνομαζόμενον Πιτσα» μάνον, τὸν ὁποῖον σ' ἔλεγον ὅτι ἐπεθύμουν νὰ μετοικήσῃ » εἰς Χῖον, διὰ τὴν ὁποίαν ἔχει ἐπιστήμην τῶν » λογικῶν τεχνῶν (baux arts).

« Μ' ἔγραψεν ἀπὸ Ῥώμης, ὅπου εὑρίσκεται διὰ τελειοποίη» σιν τῶν μαθημάτων του, πέμψας καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ σκευα» σμένην εἰκόνα τοῦ Καποδιστρίου. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ » τὸν γράψω (χωρὶς νὰ σᾶς ἐρωτήσω) νὰ ἐλθῇ αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ οἱ συμπατριῶται του ἠμέλησαν ἕως τώρα νὰ τὸν » καλέσωσιν, ὡς ἔκαμαν καὶ μὲ τὸν Μουστοξύδην.

Digitized by Google

« Παρὰ τὴν ἐπιστήμην εἶναι καὶ μὲ ἦθη χρηστὰ » στολισμένος ὁ νέος (1) ».

Ὁ Πιτσαμάνος ἦτον ἐν Κερκύρᾳ Καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἰς τὴν τῶν ὡραίων τεχνῶν Ἀκαδημίαν. Μαθητὴς τοῦ βασιλικοῦ πολυτεχνικοῦ σχολείου τῶν Παρισίων. Μέλος τῆς ἐν Ῥώμῃ γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Καθηγητὴς ἐπίτιμος τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἀκαδημίας τῶν ὡραίων τεχνῶν τοῦ ἁγίου Λουκᾶ. Μέλος ἀντεπιστέλον τῆς ἐν Καπιτωλίῳ ἀρχιτεκτονικῆς Ἀκαδημίας, καὶ κοσμημένος μὲ ἱπποτικὸν παράσημον.

Σελ. 362. Στίχ. 18.

Ὁ ἐκδώσας τὴν μετάφρασιν τῆς Ἀλγέβρης τοῦ συμπολίτου μας Ἀσάνη ἱερομόναχος Ἰωανᾶς ἐκφράζεται εἰς τὴν προσφώνησίν του τοιουτοτρόπως περὶ τοῦ ἐνδόξου διδασκάλου του: « Πέφανταί τις νηὸς ἀποβὰς μεγαθύμων Κεφαλλήνων, Σπυ- » ρίδων μὲν τοὔνομα, Ἀσάνης δὲ τοὐπίκλην· πολύφωνός τις » καὶ πάμμουσος, τὰ τῶν Ἀσκληπιαδῶν ἱερὰ ἀμφιλαφῶς » ἐξασκήσας καὶ τὴν Σωσανδρικὴν ὄχ' ἄριστος. Τούτῳ γοῦν, » ἔκ τινων ἡμερῶν, ἱκέσιος γέγονα μεταδοῦναί μοι ταύτης τῆς » ἀνὰ χεῖρας, καί γε διδάξαι με, κτλ.

Μετὰ δὲ τὴν προσφώνησιν ἔπονται δύο ἐπαινετικὰ ἐπιγράμματα πρὸς τὸν Ἀσάνην, τὸ ἓν εἰς ἡρωϊκοὺς στίχους, τὸ δὲ ἄλλο εἶναι τὸ ἑξῆς σαπφικόν.

» Γαία Ἑλλάς, χαῖρε, ἔφασαν αὖθις,
» Τὴν δὲ δὴ δέλτον προσιδοῖσαι Μῶσαι
» Αἶψα πλέξαν δὲ στέφος ἀδύπνοιον
Στέψαι Ἀσάνην. »

Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Κ. Κωνσταντῖνος Μιχαὴλ Λαρισσαῖος ὁ ἐκδώσας τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀσάνη φινομένην μετάφρασιν τῶν κωνικῶν τομῶν τοῦ Καΐλλου λέγει περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ προσφωνήσει ταῦτα:

---

(1) Ἀπάνθισμα δεύτερον ἐπιστολῶν Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Ἀθήναις ἐκ τῆς τυπ. Α. Κορομηλᾶ.

Digitized by Google

« Μόνος ἁπάντων καὶ γράφων καὶ διδάσκων
» προθύμως (καίτοι πολλοῖς περιστατούμενος τοῖς ἐκ τοῦ
» αὐχθηροῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος) τὴν ἐπὶ τὰ μαθηματικὰ
» ὄργια τοῖς καθ' ἡμᾶς μουσείοις ἐπωφελῶς ὡδοποίησε».
Μετὰ τὴν προσφώνησιν δὲ ἔπεται ἓν Ἡρωελεγεῖον ἀρχόμενον οὕτως:

» Καὶ Διὸς ἀθανάτοιο Σὺ φέρτερος, ἠδέ τε Φοίβου
» Ἀτρεκέως τελέθεις, Διογενὲς Σπυρίδων. κτλ.

Αἱ μαρτυρίαι αὗται καὶ οἱ ὕμνοι (οἵτινες περιέχουσι βέβαια ὑπερβολὰς καὶ εἶναι ἔργα ἀφυοῦς ποιήσεως) πληροφοροῦσι τὸν ἀναγνώστην, ὅτι, ὡς εἶπον ἐν τῇ τούτου βιογραφίᾳ, ὁ Κεφαλλήνιος Ἀσάνης εἰσάξας πρῶτος τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον τῶν νεωτέρων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ γνωστοποιήσας τοὺς ἐνδοξοτέρους μαθηματικοὺς συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς του, ἀφιέρωσεν ὅλην του τὴν ἀξίαν καὶ τὸν καιρόν του εἰς τὴν ὠφέλειαν τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος, ἀπολαμβάνων μόνον τὴν χαρὰν ὅτι συνέτρεξε τοσοῦτον εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτῆς ἀναγέννησιν. Εἴθε δὲ οἱ συμπολῖται μου Κεφαλλῆνες, πᾶς Ἑπτανήσιος, καὶ κάθε Ἕλλην, τὸν ὁποῖον, ἡ πολιτικὴ ζηλοτυπία, ἢ ὁ νόμος τοῦ ἰσχυροτέρου τὸν κρατεῖ μακρὰν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος, νὰ φλέγηται πάντοτε ἀπὸ καυστικὸν ἔρωτα ὑπὲρ αὐτῆς καὶ νὰ εἶναι πρόθυμος εἰς κάθε θυσίαν πρὸς ὠφέλειάν της! Ἐὰν ἐμόλυνεν ἡ ἔνδεια καὶ ὁ μεμπτὸς ἐγωϊσμὸς τινῶν τὸ λαμπρὸν τῆς Ἑλλάδος τρόπαιον τῶν 3 Σεπτεμβρίου, μὲ τὸ τερατῶδες καὶ ὁλεθριώτατον διὰ τὴν πατρίδα ἄρθρον τῶν αὐτοχθόνων καὶ ἑτεροχθόνων, ποία ἑλληνικὴ καρδία θέλει κυριευθῇ ἀπὸ ἐμπορικὴν χαμέρπειαν καὶ ν' ἀφήσῃ νὰ ψυχρανθῇ εἰς ἑαυτὴν διὰ τὰς ἀτομικὰς παρεκτροπὰς καὶ ἀτοπίας, τὸ θεόδωτον καὶ εὐγενὲς αἴσθημα τοῦ φιλοπατρισμοῦ; Ὁ ἔρως τῆς πατρίδος εἶναι σύμφυτος μὲ τὸν ἄνθρωπον, ἐμφωλεύει εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας του καὶ ἐπομένως εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ κάθε ὑλικὴν ὠφέλειαν. Πολλῷ δὲ μᾶλλον ὁπού τὸ ἀξιέμπτον ἐκεῖνο ἄρθρον δὲν τείνει εἰμὴ νὰ ἐμποδίσῃ μόνον τοὺς ἑτερόχθονας πρὸς καιρὸν ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα, δὲν ἀφαιρεῖ ὅμως τὸν ἐ-

Digitized by Google

ϑνισμὸν καὶ τὰ λοιπὰ δικαιώματα ἑκάστου Ἕλληνος, ὡς τινὲς τὸ παρεξήγησαν.

Σελ. 386. Στίχ. 14.

Αἱ ἐκφάσεις μου ἐνταῦθα ἀναφέρονται εἰς τὸ σύνταγμα τὸ δοθὲν εἰς τὴν ἑπτάνησον ὑπὸ τῶν Ῥώσσο-Τούρκων κατὰ τὸ 1800, διότι εἰς ἐκεῖνο τῶν 1803 οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον μέρος. Αὐτὸ ἐπροστατεύετο μόνον ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν συμμάχων της· ἦτον σύνταγμα πλῆρες ἐλευθέρων ἀρχῶν, ἄξιον μιμήσεως, καὶ προτιμότερον τινῶν ἄλλων φερόντων ἀναξίως τὸ τοιοῦτον ὄνομα. Μάλιστα ἠθέλαμεν εὐχηθῆ νὰ ἐκυβερνώμεθα καὶ σήμερον κατὰ τὸ σύνταγμα τῶν 1803. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως ἡ διάρκειά του τότε ὑπῆρξεν ὀλίγη, διότι ἡ ῥωσσικὴ αὐλὴ παρέδωκε, χωρὶς νὰ ἔχῃ δικαίωμα, τὴν παρ' αὐτῆς προστατευομένην Ἰόνιον πολιτείαν εἰς τοὺς Γάλλους, καὶ οἱ ἑπτανήσιοι, ἐνῷ ἦσαν ἀναγνωρισμένοι ὡς σχηματίζοντες κράτος ἐνεξάρτητον, μὴ ἔχοντες οὐδεμίαν εἴδησιν παρεδόθησαν ἔξαφνα εἰς ξένην δεσποτείαν. Ἡ μόνη δὲ παρηγορία των ἦτον ὅτι ὁ νέος κύριος ἀφῆκε πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὑπάρχοντας νόμους καὶ τὴν Βουλὴν, μεθ' ἧς διεύθυνε τὰ πράγματα ὁ παρὰ τῆς Γαλλίας ἀποσταλεὶς Ἔφορος (1).

Αὐτόϑι Στίχ. 28.

Ἀκολουθῶν τὴν διήγησιν τοῦ κυρίου Ῥίζου περὶ τῆν ἐν ἑπτανήσῳ καλλιεργείας τῶν γραμμάτων ὑπέπεσα εἰς λάθη τινὰ εἰς τὴν τοῦ Καραντινοῦ βιογραφίαν, χάριν ὅμως τῆς ἐν καιρῷ φιλικῆς εἰδοποιήσεως τοῦ πολυμαθοῦς Μουστοξύδου, κάμνω ἤδη τὰς ἀπαιτουμένας διορθώσεις.

Διαρκούσης τῆς ἑπτανησίου πολιτείας ἐσχηματίσθη μικρὸς στρατὸς τακτικὸς εἰς ὃν καταγραφθεὶς καὶ ὁ Καραντινὸς ὡς ὄκιμος (cadetto), διὰ τοὺς λόγους, ὁποῦ εἰς τὴν ἰδίαν του βιογραφίαν ἀνέφερον, μετέβη εἰς Κέρκυραν, καὶ οὕτω ἔλαβε

---

(1) Ὅρα Μουστοξύδην. Promemoria a Lord Normanby.

Digitized by Google

καιρὲν νὰ σπουδάσῃ εἰς τὸ ἐκεῖ συστηθὲν σχολεῖον. Εἰς τοῦτο δὲ ἦτον ἔφορος ὁ Κόμης Καποδίστριας, καὶ ἐδίδασκεν ἀμισθὶ φιλολογικὰ μαθήματα ὁ πάντοτε φιλόπατρις καὶ φιλογενὴς Μουστοξύδης. Μεταξὺ τῶν διδασκάλων τοῦ καταστήματος τούτου ἦτον Καθηγητὴς τῶν στοιχείων τῆς μαθηματικῆς Ῥῶσσός τις ἀξιωματικός, Κεφαλλήνιος δὲ τὴν πατρίδα ἢ τὴν καταγωγήν, ἐπωνομαζόμενος Πελιγρίνης, ἀνὴρ ἔμπειρος εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας. Ὑπὸ τούτου δὲ ὁ Καραντινὸς παρεδόθη πρῶτον τὰ στοιχεῖα τῆς μαθηματικῆς τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη, καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Γάλλων, καταστηθείσης τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, ἐξηκολούθησε τὴν ἐπιστήμην τοῦ ποσοῦ ὑπὸ τὸν περίφημον Δουπῖνον.

Σελ. 388. Στίχ. 18.

Ὁ ἀείμνηστος Κόμης Γυϊλφόρδ ἐζήτει τὴν ἀνέγερσιν τοῦ πανεπιστημίου καὶ ἐν Ἰθάκῃ, καὶ μάλιστα ἐκεῖ ἐφαίνετο προθυμότερος παρὰ ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὡς μέρος στερημένον πάσης διασκεδάσεως, καὶ ἐπομένως οἰκειότερον εἰς τὴν σπουδήν.

Σελ. 392. Στίχ. 7.

Ἂν καὶ ἡ μορφὴ καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τῆς ὄψεως εἶναι, ὡς ἄλλοτε εἶπον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὁ καθρέπτης τῆς καρδίας, εἰς τὸν Καραντινὸν ἐφαίνετό τις ἐξαίρεσις. Κακόμορφος καὶ εἰς ὑπερβολὴν ἄσχημος κατὰ τὴν ὄψιν, ἦτον (ὡς εἴρηται ἐν τῇ αὐτοῦ βιογραφίᾳ, καὶ ὡς γνωρίζουσιν οἱ εἰσέτι ζῶντες καὶ συναναστραφέντες αὐτὸν) ἄνθρωπος ψυχῆς εὐαισθήτου εἰς τὰ καλὰ, εὐεργετικὸς, πλήρης φιλοπατρισμοῦ καὶ σπουδῆς διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος. Καὶ εἰς αὐτὴν δὲ τὴν ἐγκεφαλικὴν ἀσθένειάν του διέλαμπεν ἡ εὐεργετική του διάθεσις. Φανταζόμενος ὅτι ὅλοι οἱ Ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης τὸν πέμπουσιν, ὡς φιλοδωρήματα, μεγάλας ποσότητας χρημάτων, καὶ ὅτι αὐτὰ εὑρίσκονται εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον, ἔκαμνε καθ' ἡμέραν διαταγὰς καὶ ἔπεμπεν ἐπιστολὰς πρὸς τὸν τότε Βουλευτὴν καὶ ἄρχοντα τῆς παιδείας Μουστοξύδην, διωρίζων ἀμοιβὰς χρημάτων, ἐκ τῶν κεφαλαίων του, εἰς τοὺς Καθηγητὰς τοῦ πα-

Digitized by Google

νεπιστημίου, καὶ εἰς τοὺς προοδεύοντας καὶ πτωχοὺς μαθητάς, ἐξ ὧν ἐπροτιμῶντο ὡς πρὸς τὰς ποσότητας οἱ Κεφαλλῆνες. Ὁ ἀγαθὸς δὲ Μουστοξύδης τιμῶν τὸν ἄνδρα καὶ εἰς αὐτὸ τὸ δεινόν του πάθος, ἐδέχετο φιλανθρώπως τὰς διὰ γραμμάτων καὶ λόγων, ταύτας προτάσεις του. Μάλιστα εἰς τὴν φιλογένειαν τοῦ Μουστοξύδου χρεωστεῖται ἡ ἀποστολὴ τοῦ Καραντινοῦ εἰς τὴν Νεάπολιν, χάριν θεραπείας, δι' ἐξόδων τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἡ, μετὰ τὴν ἀποβίωσίν του, ἐπικήδειος δημοσία τελετή.

Ὁ Καραντινὸς εἶχε νυμφευθῆ τὴν Κυρίαν Πελατιέρ θυγατέρα Γάλλου τινὸς, ὑπάρξαντος ἐν Κερκύρᾳ ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν Βενετῶν. Ἦτον δὲ καὶ ἐκείνη ἐπίσης ὄσχημος ὡς ὁ ἀνήρ της, καὶ δὲν ἐτεκνοποίησε. Ὄντος τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐν Νεαπόλει ἀσθενοῦς, ἀπέθανεν ἐν Κερκύρᾳ ἓν ἔτος πρὸ αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι, ὡς λέγεται, τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου της, εὑρεθεὶς ὁ Καραντινὸς εἰς ἀνακωχὴν τοῦ πάθους του, ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἐπιστάτου του πένθιμον φόρεμα εἰπὼν πρὸς αὐτὸν: ὅτι, κατά τινα ἀγγελίαν, ἀπέθανεν εἰς Κορφοὺς ἡ σύζυγός του. Προαίσθημα, τὸ ὁποῖον ἐπροξένησε πολλὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀκούσαντας, ἀφοῦ, μετ' ὀλίγον, τῳόντι ἔμαθον τὸν θάνατόν της συμβάντα τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Ὁ Καραντινὸς ἐξέδωκεν εἰς εἶδος ἐπιστολῆς ἐν Κερκύρᾳ τὸ 1829 ἔκθεσιν φιλονεικίας τινὸς περὶ μαθηματικοῦ ἀντικειμένου, τὴν ὁποίαν ἔκαμε μετά τινος Λεονέλλη ἀρχιτέκτονος ἐκ Μεδιολάνων, περὶ ἧς ἐρωτηθεὶς παρ' αὐτῶν ὁ Γάλλος Λακροᾶς (La-Croix) ἔκρινεν ὀρθοτέραν τὴν θεωρίαν τοῦ Κεφαλλῆνος μαθηματικοῦ.

Σελ. 519. Στίχ. 7.

Ἐπειδὴ ὁ πατὴρ τοῦ στρατηγοῦ Πέτρου Μελισσινοῦ εἶχε φθάσει εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Συμβούλου τῆς ἐπικρατείας, καὶ ἡ ἀξία αὕτη εἰς τὸ ῥωσσικὸν κράτος ἀποκτᾶται μετὰ πολυχρόνιον δούλευσιν, εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ ἔνδοξοι ἀδελφοὶ Μελισσινοὶ Πέτρος καὶ Ἰωάννης νὰ ἐγεννήθησαν ἐν Ῥωσσίᾳ.

Digitized by Google

Σελ. 554. Στίχ. 33.

Κατὰ τὰς ἀκριβεσέρας πληροφορίας τὰς ὁποίας ἔλαβον παρὰ τοῦ ἱππότου Δεστούνη, ὁ Ἀλέξιος Μελισσινὸς υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Πέτρου ἀνατεθεὶς πάλιν εἰς τὴν δούλευσιν ἐτιμήθη μεγάλως καὶ ἔφθασεν ἱπομένως, διὰ τὴν ἀξίαν του, εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Ἔχων δὲ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἓν τάγμα ἱππικοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχε συστήσει ὁ ἴδιος ἀπὸ ἀνθρώπους διαφόρων ἐθνῶν, καὶ στρατευόμενος κατὰ τῶν Γάλλων, ἐφονεύθη τὸ 1814 εἰς τὴν ἐν Δρέσδῃ τῆς Σαξονίας μάχην. Οὗτος εἶχε λάβει εἰς γυναῖκα μίαν Κατακουζινὴν, (καὶ ὄχι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὡς ἐσφαλμένως μὲ ἀνέφερον) ἥτις ἐπιζήσασα πολλοὺς χρόνους μετὰ τὸν θάνατον τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξίου, ἀπέθανε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν.

Σημ. Μεταξὺ τῶν ἐνδόξων Κεφαλλήνων ἦτον ἄξιος μνήμης καὶ ὁ Νικηφόρος Μεταξᾶς Μητροπολίτης Κεφαλληνίας, Ζακύνθου, καὶ Ἰθάκης. Χρηματίσας οὗτος φίλος τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, κατέστησε τὸ 1628 τὴν Κεφαλλήνιον Ἐκκλησίαν, ὑποκειμένην πρότερον εἰς τὸν Κορίνθου, μητρόπολιν ἀνεξάρτητον, καὶ ἀνήγειρεν, ἐξ ἰδίων, εἰς Μεταξάτα, τὴν ὑπὸ τῶν σεισμῶν κατηδαφισθεῖσαν ἐπισκοπήν. Ἐπίσης δὲ ἔπρεπε νὰ ἀναφερθῶσι καὶ οἱ δύο αὐτάδελφοι μοναχοὶ Λειχοῦδαι, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ περὶ αὐτῶν εἰδήσεις μου δὲν ἐξαρκῶσι πρὸς ἔκθεσιν βιογραφίας, ἀναφέρω μόνον τὰ τούτων ὀνόματα.

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ

Τῶν ἐν τῷ συγγράμματι περιεχομένων ὀνομάτων.

Α

Α'σάνης Σπυρίδων. . . . . Σελ. 356 Καὶ ἐν Παραρτήμ. Σελ. 658

Γ

Γεράκης Κωνσταντῖνος 407
Γρηγορίνης (Βάρων) Κ. Γεράσιμος. . . 374

Δ

Δαλλαδέτσιμας (Κόμης) Ἄγγελος . . 234
Δαμῳδὸς Βικέντιος. 140

Κ

Καραντινὸς Ἰωάννης . . . . . 385 Ἐν παραρτήματι. . . 660
Κεφαλᾶς Χρύσανθος. 326

Λ

Λοβέρδος Ἀγάπιος. 313
Λοβέρδος (Κόμης) Νικόλαος. . . . 685
Λούζης (Κόμης) Σπυρίδων. 556

Μ

Μελισσηνὸς (ἱππότης) Πέτρος. . . . 519

Digitized by Google

Μηνιάτης Ἠλίας . . . . . Σελ. 38 Ἐν παραρτήματι. Σελ. 646
Μαυροειδὴς Νικόλαος 320
Μοσχόπουλος Μιχαὴλ 307

Π

Πιτσαμάνος (ἱππότης) Γεράσιμος. . . 343 Ἐν παραρτήματι. . . 657
Πενιατόρος Μαρῖνος. . . . . — Ἐν παραρτήματι. . . 636
Ποβερέτος Χαραλάμπης 395
Πολυχαλᾶς Γεώργιος 171
Πυλαρινὸς Ἰάκωβος. 119

Σ

Σκιαδᾶς Ἀθανάσιος. . . . . 154 Ἐν παραρτήματι. . . 650
Σκιαδᾶς Μιχαὴλ . . . . . — Ἐν παραρτήματ.. . . 631

Τ

Τσουλάτης Ἄγγελος . . . . . 274 Ἐν παραρτήματι. . . 654
Τσουλάτης Ἰωάν - Φραγκῖσκος . . . 295 Ἐν παραρτήματι. . . 656

Φ

Φραντζῆς (ἱππότης) Μιχαὴλ. . . . 337
Φωκᾶς Ἰωάννης. 15

Χ

Χαρβούρης (Κόμης) Μαρῖνος. . . . 71
Χαρβούρης (Κόμης) Ἰωάννης. . . . 176
Χαρβούρης (Κόμης) Μάρκος. . . . 190 Ἐν παραρτήματι. . . 652
Χοϊδᾶς Φαράνδος. 367
Χωραφᾶς (Κόμης). Γεώργιος . . . 463

Digitized by Google

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Σελ.	Στίχ.	Παροράμ.	Διόρθωσ.
ή.	24	τρόπος; εἰμὴ	τρόπος, εἰμή.
18.	28	τοιουτρόπως	τοιουτοτρόπως.
23.	19	ἐνδύνατο	ἐδύνατο.
—	32	ἐγκατελείψει	ἐγκαταλείψει.
—	34	ἐννοή-τες	ἐννοήσαντες.
39.	3	ἔλλειψεν	ἔλλειψιν.
41.	27	Περικίνησε	Παρεκίνησε.
42.	4	Σρατηγοῦ	Στρατηγοῦ.
55.	33	καταστριφὴν	καταστροφήν.
56.	14	δένδρον·	δένδρον;
—	20	βίᾳ	βία.
58.	12	ἐντίθιος	ἀντίθεος.
60.	32	ἐπλάνασεν	ἐπλάνεσεν.
—	37	τῆς ὥραις	ταῖς ὥραις.
61.	2	ματιότηταις	ματαιότηταις.
—	35	Γειεύῃ	Γενεύῃ.
63.	3	Πεπαιδυομένος	Πεπαιδευμένος.
64.	2	Θεορούμενον	Θεωρούμενον.
—	24	ἐφήρμωσαν	ἐφήρμοσαν.
67.	8	ἡ παρακαλεσις	ἡ παρακαλεσαις.
68.	33	ἐνεξάρτητον	ἀνεξάρτητον.
73.	32	ἐν	ἓν
75.	5	Παρουσιαθεὶς	Παρουσιασθεὶς.
79.	3	προσετίθετο	προσετίθεντο.
80.	19	οἱ	αἱ.
—	—	δυσκολειῶν	δυσκολιῶν.
81.	19	ἀπεχούσα	ἀπεχούσας.
—	20	ἡ μίας	ἡ μία.
82.	35	εὐγά	αὐγά.
87.	1	σχεδιαθέντα	σχεδιασθέντα.
—	19	ἰδιιποιηθῇ	ἰδιοποιηθῇ.
88.	4	δημοίων	δημοσίων.
89.	14	ὑπέρογγα	ὑπέρογκα.

Digitized by Google

Σελ.	Στίχ.	Παροράμ.	Διόρθωσ.
90.	30	συκόνουν	σηκόνουν.
91.	19	μαχανὴν	μηχανὴν.
92.	17	τοιουτρόπως	τοιουτστρόπως.
95.	25	γορμασμὲς	γοργασμὸς.
—	29	μεγαλώνταται	μεγαλώταται.
97.	9	εἰς ὁποίοιν	εἰς ὁποίαν.
—	26	ἀνεφέρουσι	ἀναφέρουσι.
—	32	τοιτρόπως	τοιουτοτρόπως.
100.	5	σύζυγούν του	σύζυγόν του.
101.	33	ἔκατασίς της	ἔκτασίς της.
103.	1	ἐνομίζεν	ἐνόμιζεν.
—	9	ἐργασιάς	ἐργασίας.
—	12	ΔιευΘευτὴν	ΔιευΘυντὴν.
104.	5	Πελάγως	Πελάγους.
106.	17	εὐδοκήμησις	εὐδοκίμησις.
107.	36	προσέτει	προσέτι.
108.	21	Θεωρίσουν	Θεωρήσουν.
109.	8	ἱστορκὸς	ἱστορικὸς.
113.	29	δολοφωνίαν	δολοφονίαν.
117.	15	σύλλειψίς των	σύλληψίς των.
121.	37	αποδίδευται	ἀποδίδεται.
122.	10	τὸ ποῖον	τὸ ὁποῖον.
—	18	ἀποΘανότος	ἀποΘανόντος.
123.	18	Ἰατροδιδάσκολον	Ἰατροδιδάσκαλον.
124.	19	φλογοειδεῖς	φλογοειδὴς.
—	21	δύσωπνια	δύσπνοια.
—	—	αἱμετὸς	ἐμετὸς.
—	23	ἐλεινὰ	ἐλεεινὰ.
130.	36	κερτρώματος	κεντρώματος.
133.	13	Θεολό-	Θεολόγοι.
136.	1	ὠφὶλιμον	ὠφέλιμον.
144.	1	ἐλλήψεις	ἐλλείψεις.
—	19	διδασαλία	διδασκαλία.
—	21	λοιπὴν.	λοιπὴν.
146.	33	διάστηαα	διάστημα.
—	34	ἡ! βάσιμος	ἡ βάσιμος.
153.	5	τὸν ὁποῖον	τὸ ὁποῖον.
—	6	ἐρρίπεια	ἐρεῖπια.
—	16	οἱ ἱεροκήρυκα	ὡς ἱεροκήρυκα.
154.	8	ἐλιεινὸν της	ἐλεεινὸν της.

Digitized by Google

Σελ.	Στίχ.	Παροράμ.	Διόρθωσ.
157.	27	ν' ἐνοίξῃ	ν' ἀνοίξῃ.
158.	26	κειμίλια	κειμήλια.
158.	33	ν' ἀποξενόνισι	ν' ἀποξενόνωσι.
—	—	πολύτωμα	πολύτιμα.
159.	20	προείρχοντο	προήρχοντο.
—	28	προιδών	προϊδών.
160.	21	οἳ τονες	οἵ τινες.
—	25	ἔγον	ἔργον.
—	27	ἓν	ἐν.
—	28	ἑν	ἓν.
161.	1	Ματτέης	Ματταίης.
164.	9	ἐξέδωκιν	ἐξέδωκεν.
165.	25	αἰκίαν	οἰκίαν.
166.	9	Ὁρλόφ	Ορλόβ.
168.	4	Βενετίᾳ	Βενετία.
—	31	ἐντεῦσθεν	ἐντεῦθεν.
169.	22	Ναγζιανζηνοῦ	Ναζιανζηνοῦ.
—	27	εἰνοοῦσι	ἐννοοῦσι.
176.	13	τῆς ἐντίμων	τῶν ἐντίμων.
—	24	ἐγκατλείψας	ἐγκαταλείψας.
181.	16	ἀξιολογωτέρους	ἀξιολογωτέρας.
185.	3	ἀβράβευσε	ἐβράβευσε.
186.	12	ὑγείαν τυ	ὑγείαν του.
191.	2	βιγράφου	βιογράφου.
192.	7	εὐρίνειαν	εὐκρίνειαν.
—	26	Δημοκρατία	Πολιτεία.
195.	σημ.	Βρεσιάνος	Βρεσιανός.
196.	5	ἐγκετελείφθη	ἐγκατελείφθη.
—	30	ἐφανάτζατο	ἐφαντάζετο.
198.	9	Χαρβύρη	Χαρβούρη.
199.	10	συμπικνωμένου	συμπυκνωμένου.
—	4	προμυθεύσῃ	προμηθεύσῃ.
—	20	Παρευρικομένων	Παρευρισκομένων.
203.	24	οἳ τενες	οἵ τινες.
205.	19	τῶν τῇ	τῶν ἐν τῇ.
208.	35	Πῶς κύριος	Πῶς ὁ κύριος.
221.	10	Νελλότος (Nellot)	Ἑλλότος (Hellot).
222.	4	μὲ	με.
225.	25	πειράμά του	πειράματά του.
227.	29	μογνητισμοῦ	μαγνητισμοῦ.

Digitized by Google

Σελ.	Στίχ.	Παροράμ.	Διόρθωσ.
237.	10	ἀναντίον του	ἐναντίον του.
243.	10	Ἰατριακὴν	Ἰατρικὴν.
245.	26	πολύπλοκας	πολύπλοκα.
—	27	ἐξωτερικά	ἔξωτερικὰς.
247.	22	ἐπιστοφὴ	ἐπιστροφὴ.
254.	13	προτηρήματα	προτερήματα.
255.	4	παρατήρε	παρετήρει.
259.	21	κεκοσμένα	κεκοσμημένα.
265.	35	ἀντικειμένων	ἀντικειμένων.
269.	1	μετφρασθεῖσα	μεταφρασθεῖσα.
285.	17	ἀφημερίδος	ἐφημερίδος.
289.	34	ἔλλεψις	ἔλλειψις.
290.	8	ἐνδεκασολλάβου	ἑνδεκασυλλάβου.
296.	33	Κεκύρᾳ	Κερκύρᾳ.
299.	21	πεπαιδειμένους	πεπαιδευμένους.
—	26	ἐξεογενισμοῦ	ἐξευγενισμοῦ.
301.	1	μετὰ	μετα-.
302.	4	ἤλην	ὕλην.
—	6	τὰ εἶδος	τὸ εἶδος.
305.	2	Ὀκζακὸφ	Οὐρακὸφ.
307.	11	πολοειδῆ	πολυειδῆ.
309.	29	ἄμεπτον	ἄμεμπτον.
310.	13	προβαβαζόμενος	προβιβαζόμενος.
—	26	φιλοπρατρισμοῦ	φιλοπατρισμοῦ.
—	33	ἐμποδίξεται	ἐμποδίζεται.
311.	5	ἀνέπτυσεν	ἀνέπτυσσεν.
314.	12	πεπαιδεσμένου	πεπαιδευμένου.
315.	7	κλασθμοὶ	κλαυθμοὶ.
320.	1	Ἰοροκήροξ	Ἱεροκήρυξ.
322.	9	τοῦ	τῆς.
—	18	τὴν τὴν	τὴν.
324.	36	δὲ	δὲν.
325.	1	δαδαχῶν	διδαχῶν.
327.	8	τὴν	τὸ.
331.	13	πνευματικτοῦ	πνευματικοῦ.
332.	24	ὀπόθεσις	ὑπόθεσις.
333.	5	ὀποδὸς	ὀπαδὸς.
—	10	ὀπλότητα	ἁπλότητα.
334.	20	προσβαλὰς	προσβολὰς.
340.	17	τὰς	τοῦ.

Digitized by Google

Σελ.	Στίχ.	Παροράμ.	Διόρθωσ.
341.	29	ἀκπηγάζον	ἐκπηγάζον.
344.	15	προδεικνύει	προδεικνύει.
346.	34	ἐκ	ἀπό.
347.	27	εἰδημενέστατοι	εἰδημονέστατοι.
—	37	ἀριστιργήματα	ἀριστουργήματα.
349.	26	πολυειδεῖς	πολυειδεῖς.
—	29	ἰτιμᾶτο	ἐτιμᾶτο.
—	31	ἐπανέτρεψε	ἐπανέστρεψε.
350.	24	ἄλλι	ἄλλ'.
351.	26	τύπος	τόπος.
352.	8	τᾶ	τῶν.
—	—	τοὺ βυζατινούς	τούς βυζαντινούς.
357.	20	ἐξουσίζον	ἐξουσίαζον.
360.	8	τὰς	τὰ.
—	18	ὑποτεθεῖσας	ὑποτεθείσας.
—	19	τροποίησις	τροποποίησις.
368.	16	νὸ	τὸ
369.	30	ἑατάς	ἑαυτάς
370.	32	εὐπαίδευσιν	ἐκπαίδευσιν.
374.	18	διέδον	διέδιδον.
375.	37	πράσκωμα	πράσκομμα.
378.	32	Γρηγαρίνης	Γρηγορίνης.
382.	29	1742	1842.
384.	31	κεφάλεα	κεφάλαια.
390.	17	Γυϊφόρδ	Γυϊλφόρδ.
391.	12	Γυϊλφόδ	Γυϊλφόρδ.
392.	20	Τῆς ἡμετετέρας νήοου	Τῆς ἡμετέρας νήσου.
—	24	διεύθενσιν	διεύθυνσιν.
393.	2	Γεωμωτρίαν	Γεωμετρίαν.
395.	4	Προδιατεθημένος	Προδιατεθειμένος.
398.	34	κοινιποίησῃ	κοινοποιήσῃ.
399.	24	ἱερνὰ	ἱερὰν.
400.	24	τοιταῦτα	τοιαῦτα.
—	35	ἐπραγματεύτο	ἐπραγματεύετο.
403.	3	ἐπιγγέλματι	ἐπαγγέλματι.
409.	32	ἐντεῦθα	ἐνταῦθα.
410.	34	τὸν	τὴν.
411.	11	ὑψιλὴ	ὑψηλὴ.
412.	33	ἤρπωσε	ἤρπασε.
416.	18	ἐξεσκέσασε	ἐξεσκέπασε.

Digitized by Google

Σελ.	Στίχ.	Παρορράμ.	Διόρθωσ.
421.	1	Ἰηρυΐατας	Ἰησουΐτας.
422.	15	ἔδοξον	ἔνδοξον.
424.	5	ἀγνωουμένου	ἀγνοουμένου.
429.	4	ὑπεδρυπτομένους	ὑποκρυπτομένους.
432.	30	δὲ δὲ	δὲ
436.	2	κιναμάτιον	κινημάτων.
437.	23	συνδήσεως	συνειδήσεως.
445.	31	Ἀρχιστραγον	Ἀρχιστράτηγον.
446.	17	τὴν	τῆς.
457.	19	ἀπαγγελμάτων	ἐπαγγελμάτων.
464.	5	παραιτεθεὶς.	παραιτηθεὶς.
473.	23	βεβοῦνται	βεβαιοῦντας.
—	28	Abbruyzo	Abbruzzo.
474.	9	στρατηγῶν	στρατηγῶν.
477.	33	goccetti	garretti.
478.	28	ἄπραξαν	ἔπραξαν.
482.	21	στρατοπεδόν του	στρατόπεδόν του.
—	30	καὶ τοῦ ἰδικοῦ του	καὶ ἀπὸ τὸ ἰδικόν του.
483.	17	δάσους ὅπου	δάσους, ὅπου.
—	20	ὅμοιος, ὁ	ὅμοιος ὁ.
484.	21	πλλὰ	πολλὰ.
492.	14	ἐν	ἓν
—	15	προ-στολὴν	προσ-βολὴν.
—	16	ουσα	οὖσα.
493.	21	ἐγχειρέση	ἐγχειρίση.
—	22	ἀνδειχ-θεῖσαν	ἀναδει-χθεῖσαν.
496.	2	ἐντοποίου	ἐντοπίους.
—	23	ἐκεῖ,	ἐκεῖ.
—	26	οὗτος δὲ,	οὗτος δὲ.
499.	6	παρέστησε ὅτι	παρέστησεν ὅτι.
—	18	ἀναγνώστης,	ἀναγνώστης.
502.	6	ἐκρίνετε	ἐγκρίνετε.
506.	19	ὁπλαρχηγός,	ὁπλαρχηγός.
507.	7	νίκας του	νίκας του,
—	22	ὀλιγωτέραν	ὀλιγωτέραν τιμὴν.
508.	12	φερσιμόν του	φέρσιμόν του.
509.	33	συνοδευμένος	συνωδευμένος.
517.	1	κὰ ἠτελεῖται	καὶ ἐκτελεῖται.
520.	30	στρατιώτας του κτλ.	Κατὰ τὸν Μησῶ, ἀπό τινας χωρικούς.

Digitized by Google

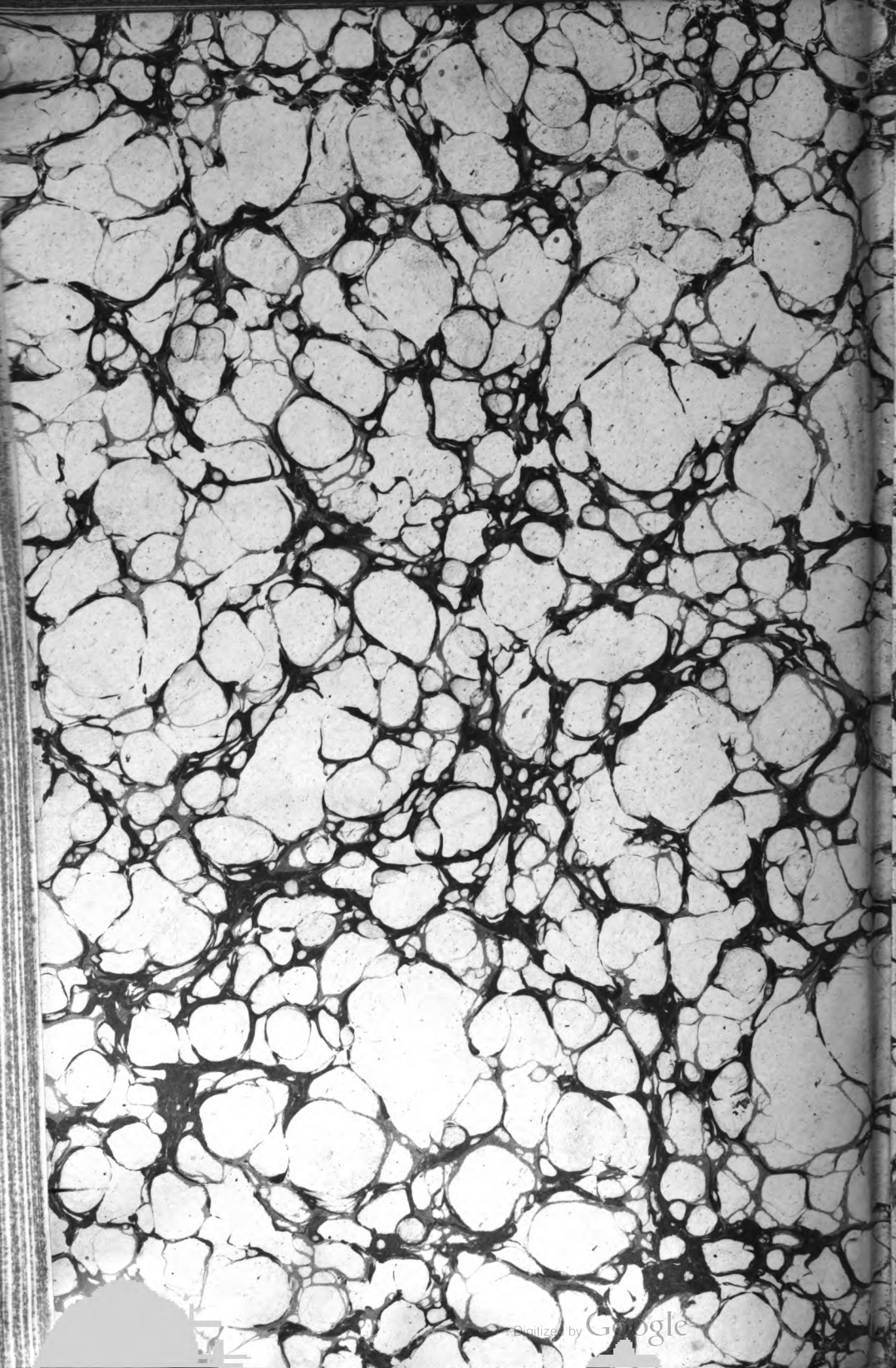
Σελ.	Στίχ.	Παροράμ.	Διόρθωσ.
521.	10	παλαιολόγου	Παλαιολόγον.
523.	7	ἀγάπητων	ἀγάπη των.
524.	11	λαμπρα	λαμπρά.
—	27	ἀγκαταλείπει	ἐγκαταλείπει.
—	32	ἀντικείκενον	ἀντικείμενον.
—	—	διοργάνισεν	διωργάνισεν.
526.	23	κατόρθονε	κατώρθωσεν.
527.	32	προμαχόνας	προμαχῶνας.
528.	21	ἄναψε, διὰ μιᾶς	ἄναψε διὰ μιᾶς,
530.	6	ἀπαίνων	ἐπαίνων.
532.	15	ἐπροσχώρησε	ἐπροχώρησε.
533.	8	Μολδαβίαν	Μολδαυΐαν.
536.	25	ἐφορμοῦσεν	ἐφωρμοῦσεν.
—	37	ἀλλεπαλλάλους	ἀλλεπαλλήλους.
537.	17	πρόσβαλε	ἐπρόσβαλε.
538.	30	μὲν	μὲ.
541.	27	ἀνισόῤῥιπον	ἀνισόῤῥοπον.
542.	17	ἐτρόμαζεν	ἐτρόμαξεν.
543	26	υἀ	νἀ.
544.	8	ἀτεξία	ἀταξία.
551.	31	σνμφώνου	συμφώνου.
552.	11	νεναικὴ	νεανικὴ.
554.	5	ἀπελάμβανεν,	ἀπελάμβανεν.
560.	25	Λυζη	Λούζη.
—	28	πεπανδευμένον	πεπαιδευμένον.
—	30	Βοασαναάδου	Βοασωναάδου.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z174148408
Digitized by Google

Digitized by Google